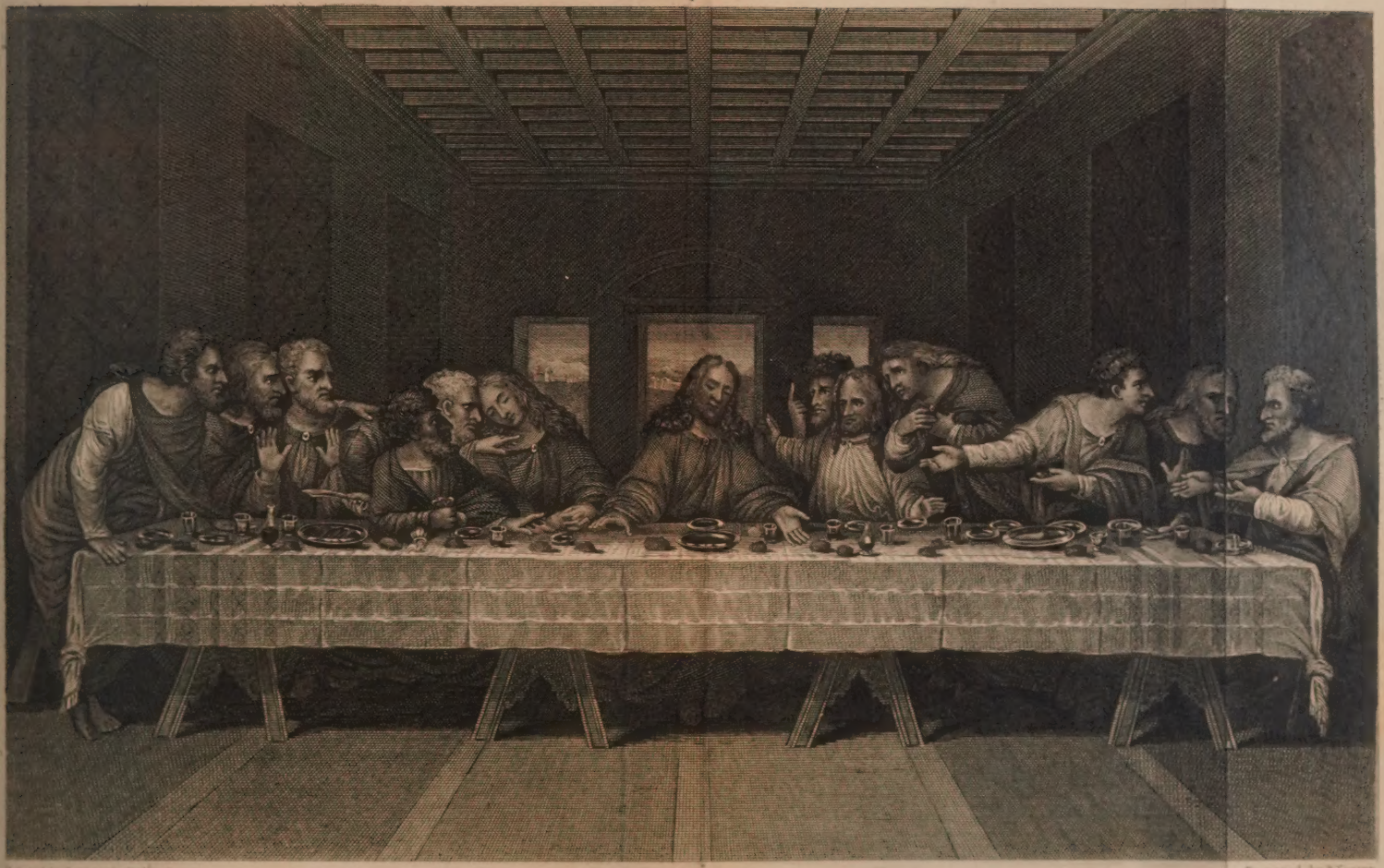

Painted by Leonardo Da Vinci

Engraved by F. Kearny

THE LAST SUPPER

Mark Chap. XIV. Ver. 18

COLLECTIO

CONFESSIONUM

IN

ECCLESIIS REFORMATIS

PUBLICATARUM.

EDIDIT

Dr. *H. A. NIEMEYER.*

Property of
CBPL
Please return to
Graduate Theological
Union Library

LIPSIAE
SUMPTIBUS IULII KLINKHARDTI
MDCCCXL.

BX9428
.A1N55
1849

PACIFIC LUTHERAN
THEOLOGICAL SEMINARY
THE LIBRARY

RIENAECKERO SUO

HERMANNUS AGATHO NIEMEYERUS

S. Q. P. D.

Qui novam hanc symbolicorum librorum collectionem parandi nsilium cepit Mauritius Roediger, quem praematura morte cubuisse lugent omnes, qui eum norant, homines egregie rdati, Te, Vir summe reverende, eadem coluit observantia, a ego Te semper prosecutus sum, Tibique hunc librum san- m esse voluit. Tuo igitur nomine huic operi praeponendo suavissimo pietatis erga mortuum amicum officio satisfacere aptissimam nactus esse mihi videor occasionem palam pro- endi, quantum consiliorum, quibus aetatis fervorem repres- ti, salubritati, quantum doctrinae, qua me saepenumero ad- isti, subtilitati, quantum denique praeclaro Tuo debeam emplo. Nam quum ante hos decem annos ex academia le- nsi, in qua felicissimam vitae meae partem transegeram, Ha- redirem, Te in exiguo illorum numero esse, qui amicitiam, a cum patre coniuncti fuerant, in filium benevole confer- nt, statim expertus sum, et quae inde ab illo tempore inter s intercessit familiaritas, ea in dies laetiora incrementa cepit. qua quot quantaque ego ceperim emolumenta, si gratum imum declaraturus vellem explicare, verba haud dubie defi- rent dicentem. Quoties enim Tu meum molestis et operosis oribus fere depressi animum erexisti ac confirmasti! quo- s haesitanti ac dubitanti fecisti fiduciam! quoties Tu mihi ltis et gravibus curis distracto auctor fuisti, ut omnem ope- n, curam, cogitationem in literarum studiis figerem, eam-

7588

que comiter monstrasti viam, qua, quum neque ad spino
et steriles recentissimorum philosophorum campos deduc
atque ab inexplicabilibus ambagibus, quibus huius aetatis
terpretes scilicet subtiles irretiti tenentur, longissime ab
omnibus, qui metam attingere cupiunt, ingrediendum e
Sed quo minus haec uberius persequar impedit singula
qua Tu insignis es, modestia. Quamquam igitur omnem
rum, quae huc pertinent, narrationem praetermittendam e
puto, tamen non possum quin alii eique amplissimo Tuo
me merito iustam laudem impertiar. A partium studio
revocasti, quum non solum sacris concionibus doceres, id q
multi docent, amorem erga alios, etiam eos, qui diver
partes sequuntur, certissimum esse hominis Christiani signu
verum etiam tota Tua vita probares, theologum vere Chri
anum cum probis et honestis omnium partium sectatori
amore et caritate coniunctum esse posse, eidemque eos t
tum arcendos et fugiendos esse, qui improbi et inhonesti
clesiasticis formulis eo consilio abutuntur, ut orthodoxo
speciem prae se ferant atque venditatione quadam et ost
tatione sanctitatis nimiam, qua impelluntur, ambitionem
simulent. Splendidissimum quod Tu edis, Vir summe re
rende, et amoris et honestatis exemplum pro viribus seq
Tuaeque virtutis memor *νικήσω τὸ κακὸν ἐν τῷ ἀγαθῷ.* V
faveque. Scribebam Halis die VII. Octobris MDCCCXXXI

2225

PRAEFATIO.

odem tempore, quo Lutheranorum theologi libros suos symbolicos gusti, Saxoniae electoris, iussu collegerunt collectosque *Concordiae* mine edere coeperunt, fuere etiam in ecclesia, quae Reformata itur, viri gravissimi, qui harmoniam confessionum fidei nomine *lesiarum Gallicarum et Belgicarum* duas maxime ob causas com- nerent. Quarum altera in catholicorum clamoribus de magna illa- n confessionum et varietate et multitudine, nuper non sine ira studio repetitis, altera in spe sita fuit, vana quidem illa et fal- , sed quam sincero animo conceperant auctores, fore ut animos r se dissidentes conciliarent omnesque ecclesias distractas ac aratas communi quodam vinculo coniungerent. Quamobrem in efatione non solum multis iisque gravissimis argumentis suam tra catholicos defendere conantur causam, verum ubi de consilio us operis exponunt, etiam quod sperant aperte ac dilucide elo- ntur totique praefationi hanc clausulam adiiciunt: „Vos ergo Reges renissimi, Duces, Comites, Marchiones, Illustrissimi Barones, et omini nobilissimi, Civitates et Respub. Sapientiss. Pastores, Do- ores Populi denique omnes Christianissimi veritatem Evangelicam ofitentes, animis et corporibus adeste, discordiae venenum ulte- us grassari ne patimini, sed hydram hanc noxiam extinguite, at- e Ecclesiarum Gallicarum et Belgicarum firmissimum hoc per- tuae vobiscum coniunctionis symbolum ac arrhabonem vobis, toto rarum orbe conscio, oblatum, Christiana mente, ut par est, ut vobis offertur excipite: quo nos unanimi foedere in Christo nul colligati, Antichristos omnes profligemus, hymnumque Do- no Deo nostro canamus: Ecce quam bonum et quam iucundum consentire fratres in unum.“ Prodiit autem hic liber Genevae d Petrum Santandreanum anno MDLXXXI. sic inscriptus: *Har-*

monia confessionum fidei Orthodoxarum et Reformatarum ecclesiar
quae in praecipuis quibusque Europae Regnis, Nationibus et Provin
sacram Evangelii doctrinam pure profitentur: quarum catalogum
ordinem sequentes paginae indicabunt. Additae sunt ad calcem
vissimae observationes: quibus tum illustrantur obscura, tum qua
speciem pugnare inter se videri possunt, perspicue atque modestissime
ciliantur: et si quae adhuc controversa manent, syncere indican
Hanc igitur *harmoniam* Augustius V. V. in dissertatione historica
literaria de libris ecclesiae reformatae symbolicis non solum collec
nem esse arbitratur plurium confessionum et declarationum fidei, ve
etiam eam arctissime cohaerere putat cum illo confessionum *corp*
quod triginta annis post eadem in urbe literarum formis expres
est. Scribit enim p. 606.: „Unica extat apud illos plurium con
„sionum et declarationum collectio, quae tamen *etsi tribus pro*
„*editionibus* et in magna olim aestimatione fuerit, non tam au
„ritate publica, quam potius privatis nonnullorum Genevensium
„ctorum studiis prodiit ..." Additque p. 611.: „Haec autem
„monia post *viginti* (?) annorum decursum mutato ordine alia
„oeconomia operis denuo est edita." Quamquam non potest ne
talem in errorem induxisse ipsum corporis illius editorem, quon
de utriusque operis ratione haec in prooemio pronuntiavit: „Fu
„quidem confessionum harmonia ante triginta annos edita: sed
„varias sectiones intersecta. Nunc vero illae tamquam corpus i
„grum conspiciendae repraesentantur, et quam in illa editione plur
At vero si diligentius in rem inquiritur et accurata inter utrum
opus instituitur comparatio, statim apparet, *corpus et synta*
omnino ab illa *harmonia* differre ideoque opus esse plane nov
Harmonia enim dividitur in sectiones XIX., et in quavis secti
dogma aliquod ita pertractatur, ut e locis variarum confessio
iuxta positis eluceat, quid ecclesiae Reformatae quidque Luth
eiusque sectatores de eo dogmate praeceperint. Quibus in locis c
gendis et componendis editores primum locum dederunt confess
Helveticae posteriori, „tum quod illius ordo magis appositus, t
„que dogmatum tractatio plenior et commodior videretur; tum q
„confessio illa a quam plurimis diversarum nationum ecclesiis
„rit publice approbata et subscripta. Hanc .. subsequuntur relic
„Helveticae et deinceps aliae omnes, nullo delectu ..... *pro*

gularum sectionum argumento." Harmonia igitur etsi complures ontinet confessiones, Helveticas scilicet priorem et posteriorem, Basileensem, Bohemicam, Gallicam, Anglicam, Belgicam, Augustanam, Saxonicam, Wirtembergensem et Suevicam, tamen singula membra isiecta sunt et rerum ordo prorsus inversus; ne Helvetica quidem, uam auctores in describendis sectionibus imprimis secuti sunt, uum servavit ordinem. In fine foliis XX. additae sunt, id quod libri titulo indicatum est, „observationes brevissimae in totam superiorem harmoniam" et foliis II. „appendices locorum aliquot omissorum aut transpositorum in quibusdam confessionum sectionibus." Corporis vero diversa est ratio. Dividitur enim in partes es, quarum prima confessionem Helveticam una cum iis, quae asileenses vocantur, deinde confessionem Gallicam, Anglicam, Scocanam, Belgicam, Polonicam, denique confessionem Argentinensem, ve quatuor civitatum imperii continet. Secunda habet confessionem ugustanam, Saxonicam seu Misnicam et Wirtembergicam; deinde nfessionem Illustrissimi Electoris Palatini et Bohemicam; accedit nsensus in fide et religione Christiana inter ecclesias evangelicas aioris et minoris Poloniae, Lithuaniae etc., easque omnes integras hibet, additis etiam primorum editorum praefationibus. Tertia enique pars catholicum complectitur consensum, sive, quae est ius partis inscriptio, veterum, qui patres vocantur, ex verbo divino m superiori confessionum fidei syntagmate in omnibus fidei chrianae articulis consensum, ex ipsorum sententiis verbisque expres, sine ullis additamentis constitutum. Tres igitur, in quibus corus distributum est, partes nullam habent cum harmonia similitunem, quacum ne ea quidem, quae primae parti foliis III. praeissa est concordantia confessionum fidei per articulos digesta, ullo odo comparari potest. Caeterum omnes, quas modo enumeravius, partes indicat ipse, quo liber anno MDCXII. editus insignitur, ulus hoc modo ab auctore constitutus: *Corpus et syntagma confesonum fidei quae in diversis regnis et nationibus, ecclesiarum nomine erunt authentice editae: in celeberrimis conventibus exhibitae publicae auctoritate comprobatae. Quibus annectitur in omnibus fidei christianae rticulis catholicus consensus ex sententiis veterum, qui patres vocantur, esumptus. Confessionum enumerationem et harmoniam: atque huius atholici veterum cum illis consensus, ordinem indicant paginae primae*

singularum partium huius syntagmatis in tres partes distributi. N
quo loco syntagma typis expressum sit, dubium esse potest, qu
in omnibus exemplaribus Petrus et Johannes Chouët, celeberr
apud Genevenses typographi, nominentur. De eo tantum dissenti
viri docti, utrum Genevae urbis nomen in titulo libri reperiatur
ne. Legi illud Augustius l. c. p. 611. negat, affirmat Winerus V.
in sua variarum confessionum comparatione p. 17., uterque non s
idonea causa; nam quae ad manus sunt duo huius corporis exe
plaria, quamquam a prima usque ad ultimam paginam inter se c
gruunt, diversas tamen exhibent inscriptiones, quum in uno „*Ge*
vae" nomen extet, in altero desideretur. Sed hoc levius est. M
gravior superest de utriusque libri auctoribus quaestio. Sunt e
qui de iis nihil certi affirmare audeant, velut Winerus l. c. p.
not. 4., quem ex parte secutus videtur esse Guerike in theol
symbolica p. 105. not. 98. Et tamen ab Augustio l. c. p. 613.
iam dudum demonstratum est Gasp. Laurentium corporis fu
auctorem. Nam epistolae, tertiae corporis parti praemissae, q
data est ad illustrissimum et potentissimum principem ac domi
Fridericum, comitem Palatinum, nomen suum subscripsit Gasp. L
rentius, eundemque non solum praefationem scripsisse, ve
etiam totum corpus composuisse, demonstrant quae ex illa pra
tione et paullo ante allata sunt verba et quae deinceps a me subiicien
„Venustius autem et utilius cernitur ipsum corpus totum, quam
„partes divulsae. Earum quoque nexus et harmonia facile dep
„hendetur vel ex integra lectione, vel ex concordantia per sin
„los articulos hîc illis annexa: quibus etiam in hoc syntagmate
„iungitur ex sententiis veterum, qui patres vocantur, catholicus c
„sensus, *anno quidem* 1595. *a me editus*, nunc rursus multo locu
„tior factus ac quibusdam articulis auctus: cuius institutum decl
„*quae in illo est ad illustrissimum principem praefixa epistola.*"
Neque est cur de auctoribus harmoniae dubitemus. Quae e
ab Hospiniano in Concordia Tigur. 1607. p. 92. Augustio teste
p. 607. 608. et Köchero in bibliotheca theologiae symbolicae p.
321. et a Davide Clemente in bibliotheca historica et critica Tom
p. 257. sqq. relata sunt, ea Lückius V. V. in annalibus Gotting
sibus ann. 1829. p. l. summo iure probavit et Beckio in translat
librorum symbolicorum germanica Tom. II. praef. p. XXI. as

iente hanc fere harmoniae originem fuisse probabiliter coniecit. Conventus, qui Francofurti anno 1577. auspiciis Joh. Casimiri conitis Palatini habitus est, egit de nová fidei confessione si non ab omnibus, at certe a plurimis evangelicae ecclesiae partibus accipienda. Tale consilium placuit multis imprimis Franco-Gallicis theologis; nam quae annis 1578. et 1579. in Gallia convenerunt synodi in sententiam illius conventus discedebant, atque qua ratione nova confessio componenda esset diligenter consultabant. Sed ecclesiae Turicensis et Genevensis quum timerent, ne confessio nova novas moveret turbas, illorum sententiam non secutae, mora interposita, tandem saluberrimum Salvarti sive Salnari consilium de componenda harmonia inierunt. Opus igitur a summis theologis, inter quos Salvartus et Beza et Dalaeus nominantur, ecclesiarum Gallicarum et Belgicarum nomine susceptum anno 1581. perfectum est, ita ut non sine publica auctoritate, quae synodo Vitrensi anno 1583. apud Gallos magis etiam aucta est, prodiret. Neque Angli istam repudiarunt harmoniam eamque in vernaculam linguam converti iusserunt. Augustius quidem l. c. p. 607. dubitat, utrum the harmony of the confessions of the faith of the christian and reformed churches, 1586., quam Albertum in epistolarum libro IV. p. 1074. secutus citat, mera illius sit interpretatio nec ne; sed hanc quoque dubitationem Lückii l. c. expulit acumen. Is enim coniectura satis probabili statuit, anglicam illam harmoniam iterum hoc titulo: harmony of the confessions of faith of the christian and reformed churches, in name of the churches of France and Belgia, translated from the Latin, to which is added the confession of the church of Scotland, Lond. 1646., excusam esse ipsumque titulum nullam de conditione, quae inter latinam et anglicam intercedat harmoniam, relinquere dubitationem, quis est qui non intelligat? Quae quum ita sint, simul perspicitur, harmoniam etiam auctoritate diversam fuisse a corpore confessionum, quod numquam ne specie quidem publicae auctoritatis, quantum equidem scio, usum est. Neque tamen multorum caruit approbatione et plausu. Sed venditis post aliquot decennia primae editionis exemplaribus Petrus Chouët novam editionem anno MDCLIV. typis exprimendam curavit. Titulo non mutato addidit tantum haec verba: „Editio nova, in qua quid praestitum sit, „docet pagina sequens," ubi utriusque editionis diversitas in hunc

modum indicatur: „In hac editione peculiariter observandum, I. H
„vetica confessio exhibetur qualis excusa est Tiguri Jo. Jac. B
„meri, 1651. II. Belgica confessio exhibetur, qualis relecta, exa
„nata, et approbata est in celeberrima augustissimaque Syn
„Dordrechtana, anno 1619. III. In fine addita est confessio B
„leensis, qualis excusa est Basileae a Georgio Deckero, anno 16
„IV. Iudicium synodi Nationalis reformatarum ecclesiarum Be
„carum habitae Dordrechti, anno 1618. et 1619. Cui plurimi insig
„theologi reformatarum ecclesiarum interfuerunt, de quinque doc
„nae capitibus in ecclesiis Belgicis controversis. Ex actis e
„Synodi. V. Subiuncta quoque est Cyrilli Patriarchae Constantino
„litani fidei confessio, latine ex ipsius autoris *αὐτογράφῳ*. VI. G
„neralis confessio doctrinae ecclesiarum reformatarum in regno
„loniae, Mag. Duc. Lithuaniae, annexisque regno provinciis,
„liquidationem controversiarum maturandam proposita 1. Septb. 16
„in conventu Thoruniensi.“ Tertia igitur in parte nihil mutat
est; sed parti secundae addita sunt quae editor ipse l. c. enume
vit scripta haud spernenda, neque idem primam totius corp
partem immutatam reliquit. Primum enim confessionem Helvetic
posteriorem, quam in syntagmate anni 1612. ex editione Tiguri
quae anno 1566. apud Christophorum Froschoverum prodiit, exs
psit, nunc exhibuit „qualis fuit excusa Tiguri typis Joh. Jacobi Bo
„meri anno 1651.“ Deinde quod confessionem sequitur symbol
Damasi ex Hieronymi operibus desumptum in priore syntagm
editione prorsus deerat. Denique in illis, quae primae parti an
cedunt de singularum confessionum constitutione, observationil
pauca quaedam sed leviora addita sunt.

Has confessionum collectiones nostris demum temporibus al
sunt secutae, inter quas primum locum tenet, quae hoc titulo: S
loge confessionum sub tempus reformandae ecclesiae editarum Oxc
prodiit e typographeo Clarendoniano anno MDCCCIV., et ar
MDCCCXXVII. repetita est. Editio prior continet profession
fidei Tridentinam, confessionem Helveticam una cum iis, quae I
sileenses vocantur, Augustanam, Saxonicam et Belgicam, subiun
catechismo Heidelbergensi et canonibus synodi Dordrechtanae; i
quam exhibet editor Augustanam illa est, quae a Melanchthone
riata primum Vitembergae prodiit anno 1540.; genuinam, quae

mitiis Augustanis anni 1530. exhibita est, iste prorsus neglexit. uamobrem qui posterioris editionis curam suscepit, quamquam re- qua omnia intacta reliquit, hanc tamen genuinam confessionis Au- stanae recensionem ex Tittmanni editione inserendam curavit.

Deinde commemoranda est nova symbolorum collectio, quam . Christ. Guil. Augustius instituit in libro, qui inscribitur: *Corpus rorum symbolicorum, qui in ecclesia reformatorum auctoritatem publi- m obtinuerunt, Elberfeldi* 1827. Opus bipartitum continet priore parte tres confessiones Helveticas, Gallicarum ecclesiarum confes- onem fidei, ecclesiae Anglicanae articulos triginta et novem, confes- onem Scoticam, confessionem Belgicam, canones Dordracenos, con- essionem Hungaricam sive Czengerinam et confessiones Polonicas; posteriore confessionem Bohemicam, Tetrapolitanam et Marchi- am, dein colloquium Lipsiacum, declarationem Thoruniensem, for- ulam consensus Helveticam, denique catechismum Genevensem et leidelbergensem. Accedit dissertatio historica et literaria de libris cclesiae reformatae symbolicis, neque deest index rerum et verborum.

Denique duo huc pertinent opera, in quibus libri aliquot sym- olici in vernaculam linguam translati et in unum corpus coniuncti unt, quorum alterum sine auctoris nomine duobus voluminibus anno IDCCCXXX. Neostadiae ad memoriam confessionis Augustanae elebrandam hoc titulo prodiit: *Die symbolischen Bücher der evange- isch-reformirten Kirche. Zum ersten Male aus dem Lateinischen voll- tändig übersetzt und mit historischen Einleitungen und Anmerkungen egleitet. Für alle Freunde der Union und für Alle, die über Entste- ung, Inhalt und Zweck der Bekenntnissschriften sich zu belehren wün- chen.* Volumen primum exhibet confessiones Helveticas adiuncto atechismo Genevensi, deinde confessionem Belgicam et canones Dordracenos, denique confessionem Tetrapolitanam et Marchicam, colloquium Lipsiacum et catechesin Heidelbergensem. Accedunt luae appendices, quarum altera ex symbolo apostolico, Nicaeno et Athanasiano, altera ex illa fidei confessione constat, cui ecclesiae Mühlhusana et Lehningensis nostris temporibus subscripserunt. Se- undo volumine continentur: Confessio Bohemica, Czengerina, Con- ensus Sendomiriensis, Acta synodi Thoruniensis, declaratio Thoru- iensis, confessio Gallicana, Articuli XXXIX. ecclesiae Anglicanae, confessio Scotica prior et posterior. Sequuntur appendices, in qui-

bus exhibentur: Zwinglii fidei ratio, formula consensus Helvet confessio Augustana et professio fidei catholicae secundum concili Tridentinum ex bulla Pii IV.

Paullo ante Beckium, qui huius collectionis editor fuisse d tur, Joh. Jac. Messius idem ceperat consilium. Is enim confessio Helveticas iam anno MDCCCXXVIII. lingua vernacula eden curavit hoc titulo: *Sammlung symbolischer Bücher der reformi Kirche für Presbyterien, Schullehrer, Confirmanden und Alle, wel eine Union auf dem Grunde der heilsamen Lehre und in der Einf der alten wahren Kirche Christi wünschen. Erster Theil. Neuu* 1828., sed anno demum MDCCCXXX. secundum subsecutum volumen, in quo leguntur: confessio Tetrapolitana, catechismus H delbergensis, confessio Marchica, colloquium Lipsiacum, declara Thoruniensis et confessio Augustana.

Quamquam multae nostris temporibus extant eorum libror collectiones, qui ecclesiae reformatae symbolici dici possunt, n tamen viris doctis omni ex parte satisfecisse putanda est. Interp tationes enim, quae commemoratae sunt, germanicae etsi cognition illorum librorum adiuverunt et auxerunt, accuratioribus tamen th logorum studiis parum utilitatis afferunt, quum doctissimo cuique limpidos fontes, unde isti hauserunt, redeundum sit. Collectio O niensis, si illae eiusdem partes respiciuntur, quae ad ecclesiam formatam pertinent, finibus iusto arctioribus circumscripta est. dem vitio quum laboret corpus et syntagma, etiam raritas exemp rium accedit. Neque Augustius in hac re ab omni culpa liber potest. Quamquam enim libris, quos corpus illud exhibuit, plures, huc pertinent, addidit, velut confessionem Marchicam, colloqui Lipsiacum, declarationem Thoruniensem, formulam consensus H veticam et duos catechismos, Genevensem scilicet et Heidelberge sem, alios tamen, verbi causa Zwinglii articulos sive conclusion eiusdem fidei rationem et expositionem, theses Bernenses, Conse sum Tigurinum et Genevensem prorsus omisit. Neque quos col git et edidit, ita disposuit ut ex ipso ordine, quo modo ecclesiar reformatarum consensus constitutus sit et mutatus, facile appare Accedit quod „prologos atque epilogos singularum confessionu „una cum subscriptionibus paucis exceptis omisit", quanta in inesset auctoritas et gravitas fere oblitus. Praeterea ne indica

dem quibus singularum confessionum editionibus usus sit qua-
nque textum typothetis describendum tradiderit. Et quem ex-
uit, eum in omni genere vitiis et erroribus corruptum esse in-
igent omnes, qui unam alteramve primae partis confessionem cum
ere aliquo exemplari diligentius comparaverint.

Quae quum ita sint, *Mauritii Rödigeri* consilium libros reforma-
ecclesiae symbolicos denuo edendi laude sane dignissimum fuit.
luit autem ille totum opus in duas dividere partes atque officio
ita satisfacere, ut prior pars eas complecteretur fidei confessio-
s ac declarationes, quibus consensus ecclesiarum reformatarum
nstitutus mutatusque probaretur. Quare primo loco ponenda esse
nsuit scripta ab H. Zwinglio ipso eiusve ingenio composita: arti-
los scilicet LXVII. a. 1523., theses X. Bernenses a. 1528. editas,
vinglii fidei rationem a. 1530. eiusdemque expositionem Christianae
ei a. 1531., denique confessionem fidei Basileensem priorem a.
34. compositam. His addere animum induxerat scriptum ex syn-
etismo Buceri oriundum, Helveticam priorem sive Basileensem
steriorem fidei confessionem anno 1536., cui scripta subiun-
nda esse existimavit, quae a Calvino ipso eiusve principiorum
ctoritate essent composita, Catechismum Calvini a. 1545., Consen-
m Tigurinum a. 1549., Consensem Genevensem a. 1551., Confes-
nem fidei Gallicanam a. 1559., Confessionem Scoticanam a. 1560.,
lnexa Scotica altera a. 1581., et Confessionem Belgicam a. 1561.
fine huius partis ponere voluit scripta ex Palatina religionis emen-
tione orta, catechesin scilicet Palatinam sive Heidelbergensem a.
63. et confessionem Helveticam posteriorem a. 1566. Alteram
rtem componi voluit ex iis fidei confessionibus, quae sunt secun-
ordinis: confessione Hungarica Czengerina a. 1570., consensu
endomiriensi a. 1570., confessione Anglicana sive articulis XXXIX.,
biunctis articulis XLII. Eduardi VI. a. 1562., confessionibus Anhal-
nis a. 1581. et 1589., confessione Sigismundi sive Marchica prima
. 1613., Canonibus Dordracenis a. 1619., colloquio Lipsiaco sive
Iarchica secunda a. 1631., Declaratione Thoruniensi sive Marchica
ertia a. 1645., confessione Westmonasteriensi sive Puritana a.
647., et Formula consensus Helvetica a. 1675. Neque in colligen-
is his omnibus acquiescendum esse existimavit, verum ut duplex
diiceretur additamentum confessio scilicet Tetrapolitana a. 1530.

et Bohemica a. 1532. neccessarium esse duxit. Et textum omni illarum, quae modo commemoratae sunt, confessionum aut ex e tione principe, aut ex ea placuit repetere, quae maximam ade esset auctoritatem, addita ex optimis editionibus scripturae dive tate. Quod ille propositum, quamvis plurimas et maximas diffic tates haberet, non tenuisset solum acerrime, quae erat in viro pr stantissimo alacritas studiorum atque assiduitas, verum etiam ad cutus esset strenuissime, nisi praematura eum mors et amicis, eum colebant, et familiae, quae curae cordique erat, et lite quas diligentissime tractabat, in flore aetatis eripuisset. Cum a multa, quae suscepturus erat, tum hoc opus reliquit paene in ctum. Quare quum mihi multis et molestis, quae nullo cum lite vinculo coniuncta sunt, negotiis mirum in modum distracto illa colligendi et edendi officium a fratre mortui, viro doctissimo, uxore honestissima demandaretur, diu dubius haesitavi, utrum l norificis eorum votis satisfacerem, an aliis et doctioribus et sa cioribus itemque negotiorum diversitate ac multitudine non oppr sis eam provinciam relinquerem. At vero ad novam hanc collect nem instituendam ipsius me movit Rödigeri memoria. Nos en multos per annos arctissimo et amicitiae et studiorum vinculo iuncti fuimus, ut alter alterum in studiis criticis, exegeticis, histo cis omni modo adiuvaret. Quoties paullo ante illius obitum de storia artis paedagogicae, quam mihi tunc sumpseram scribenda confabulati sumus! Quoties familiares contuli cum illo sermon de ipsa hac librorum symbolicorum collectione! Quae omnia r cordatus non potui equidem operam meam, quantulacunque est, denegare, qui mortui amici res curandas susceperant. Neque p poenituit operae in hoc libro positae, praesertim quum multi m studia et adiuvarent et sublevarent. Nactus enim sum Wichmannu theologiae candidatum, omnis laboris socium, qui magna cum as duitate et diligentia veteres librorum symbolicorum editiones e scripsit et plagulas typographicas Halas transmissas accurate correx Praeterea omnes, quos precibus adii, viri docti, ut editiones, quas ipsi possidebant, vel e bibliothecis ipsorum curae traditis adipisci pot rant, benevole mecum communicarent, preces meas insigni cum h manitate ratas habuerunt. Prae caeteris amplissimis verbis grati agendae sunt Fritzschio V. V., theologo Turicensi, qui non sol

ros ab ipso arcessitos celerrime ad me transmisit, verum etiam in bliothecis perscrutandis rerum mearum studiosissimum se praestitit, et os invenit vel codices manu scriptos vel vetusta librorum symboli- rum exemplaria ipse accurate contulit mihique scripturae diversi- tes inde excerptas ultro tradidit. Hinc factum est, ut illius viri timi benevolentiae singulari et indefesso studio in prima prioris rtis sectione multa deberentur nova. Neque preces meas repu- arunt Wilkenii, Wineri, Ullmanni, Henkii, Rankii aliique, quos r literas hisce de rebus rogavi, et tamen quod Beckius quoque pertus est, ne unum quidem confessionis Westmonasteriensis e Puritanae exemplar usquam acquirere potui. Quamquam igi- r in describendis singulis fidei confessionibus et declarationibus m ordinem secutus sum, quem praescripserat Mauritius Rödiger, ut nfessionem Westmonasteriensem omitterem, dira me coëgit neces- as. In fine totius operis loco eius alia eaque non minoris mo- enti addita est. Quibus expositis nihil iam restat, quam ut imum de origine singularum, quas typis exprimendas curavi, nfessionum, deinde de illarum editionibus, denique de ratione, am ego in iis edendis secutus sim, paucis exponam.

ARTICULI SIVE CONCLUSIONES LXVII. H. ZWINGLII A. 1523.

H. Zwinglio, quum ingentes, quas nova ipsius doctrina excita- rat turbas, animadverteret, saepe et diligenter secum reputanti, omodo et mala, quae ecclesiae emendationem sequebantur, sine riculo propulsaret, et simul firma ecclesiae reformatae iaceret ndamenta, optimum videbatur esse, utrumque senatum precibus lire, ut disputationem inter catholicos et novae doctrinae sectato- s haberi concederet. Quo consilio probato senatus Turicensis omnes illius terrae clericos et episcopum Constantiensem eius- e legatos publico ad disputationem invitavit diplomate, quod epius typis expressum nuper ab Hottingero et Vögelio, qui Bul- ngeri historiam reformationis ex ipsius autographo ediderunt, ol. I. p. 84. 85. repetitum est. At Zwinglius, ne pugnae cupidi, Bullingeri verbis utar, queri possent, ignorasse se, de quibus bus fuisset disputandum aut certandum, articulos edidit LXVII.,

qui gravissima placita continent, quae catholicorum doctrinae c
posita ab ipso iam plures per annos et scriptis et sacris oratio
bus tradita erant et divulgata. Disputatio die constituta (d. XXI
mens. Ian.) habita ecclesiae emendationi multum utilitatis attu
Zwinglius enim dicendi occasionem coram amplissima et laicor
et clericorum corona adeptus responsis et expositionibus praecla
et viro docto dignissimis cum alios multos in suas partes tra
duxit, tum iisdem artibus effecit, ut senatus Turicensis inde
eo tempore palam multa catholicorum dogmata et instituta ab
garet. Quomobrem assentiri debemus Gerdesio, qui in introd
ctione in historiam evangelicam saec. XVI. Grön. 1744. p. 221. g
vissimum articulorum argumentum prudenter perpendens eos c
notissimis Lutheri thesibus in hunc modum comparavit: „Quomo
„Lutheri theses adversus indulgentias, quas Nr. XI. exhibuim
„Saxonicae reformationis fundamentum stravisse dici possunt, e
„dem id de his Zwinglii conclusionibus potest adfirmari, iis H
„veticam inaedificatam fuisse reformationem.“

Caeterum conferantur de illa disputatione Turicensi: *H. B*
lingers Reformationsgeſchichte nach dem Autographon herausgegeb
von J. J. Hottinger u. H. H. Vögeli. Frauenf. 1838. Bnd.
S. 97. ff. *Sagittarii* Introduct. II. 1504. sq. *Hornbeck* Summa co
troversiarum p. 241. sq. *Hottinger* historia ecclesiast. Saec. X
P. III. p. 628. sq. *Ruchat* histoire de la réformation de la Suis
Genf. 1727. Tom. I. p. 157. sqq. *Arnold* Ketzergeſchichte 1740. X
1158. *I. L. Hess* Lebensbeſchreibung M. Ulrich Zwinglis, aus d
Franzöſiſchen, nebſt einem literariſch-hiſtoriſchen Anhange von Leo
Uſteri. Zürich. 1811. S. 137. ff. S. 356. ff. *Lud. Wirz* helvetiſ
Kirchengeſchichte, fortgeſetzt von Melch. Kirchhofer. Thl. 5. S. 19.
Articulorum editiones, quae mihi innotuerunt, diversi sunt gener
aliae articulos exhibent sine actis et sine interpretatione, aliae
acta disputationis vel articulorum interpretationem vel utrumq
addunt; quas si indicamus omnes, neque versiones latinas neq
eas omittere licebit editiones, quae operibus maioris ambitus inse
tae sunt.

1. *a.* Editio omnium princeps ea est, quam H. Zwinglius ip
ante disputationem typis exscribendam curavit, hoc titulo: T
nachbeſtimptē artikel vnd meinungē bekēn ich Huldrich Zwingi

) In der loblichē statt Zürich geprediget habē, vß grund der
rifft die Theopneustos (das ist vonn gott ingesprochen) heißt,
embůt mich mitt dero genante artickel zebeschirmē vñ erobrē.
wo ich jetz beruerte geschrifft nicht recht verstůnde, mich bessers
andes doch vß egedachter gschrifft berichten lassen. S. a. et l.
plag. in IV. In citanda illa huius editionis inscriptione con-
t *Hallerus* in biblioth. hist. Helvet. Vol. III. p. 76. nr. 174.
Usterio in append. histor. iam supra laudata p. 358. litt. a.,
tamen addit quae in fine reperiuntur verba: Hie vndernem
keiner zu stryten mit sophistry ob' menschē tandt, sund' kōme
eschrifft für ein richter ze haben, damit man die Wahrheit oder
oder so sy funden ist, als ich hoff, bhalt. Amen. Das walt gott.
b. Secunda editio a superiore Hallero teste literis tantum dif-
et orthographia; si vero Usterium p. 395. b. sequeris, utriusque
sitas imprimis in eo posita est, quod illius pagina prima nihil
net nisi eum quem supra descripsimus titulum, in hac vero
n pagina praeter titulum septem primos exhibet articulos.
. d. Tertia, quae disputatione peracta prodiit, Usterio teste
9. c. sic inscripta est: Artickel, so herr Vlrich Zwinly auf Dorn-
por Lichtmeß Anno M. D. XXIII. offentlich disputiert, vnd mit
vangelischen Warheit behalten hatt. — Furschrifft eines ersamen
s der Stat Zürich, an alle Pfarherr, Leutpriester, Seelsorger
Predicanten jrer Herrschaft, newlich außgangen. Sine anno, sed
o supra tituli figuram urbis nomine Turici, una plagula form. 4.
m modo haec editio citata est in Feuerlini bibliotheca symbo-
. 2. p. 164. Nr. 5. hac tamen nota praemissa: „Sunt mihi
m 67. articulorum *duae* editiones, formae 4., unius plagulae, sola
rum, orthographiae et figurae, titulum ornantis, diversitate dis-
endae.“ Ista vero omnia si cum iis conferimus quae in Wirzii
helvet. historia a Kirchhofero contin. Vol. V. p. 23. narrata sunt
ticulorum editione, quae Hummelbergii cura Augustae Vinde-
m prodiit, non possumus quin alteram illarum Augustae, alte-
Turici, typis exscriptam esse statuamus, et propterea coniectu-
n opp. Zwingl. ex edit. Schul. et Schulth. Vol. I. p. 113. pro-
m, hanc editionem Turici prorsus incognitam fuisse, reii-
.

f. Quam Usterius l. c. p. 359. d. quarto loco affert scriptio-

nem quomodo ea cum articulorum editione cohaereat, quam sub lit. c. laudavit, equidem, quoniam hanc rem non satis a rate exposuit, diiudicare nequeo. Id tamen ex epistolis a Fritzs V. V. ad me missis pro certo affirmare possum, articulos una cum s tus consulto, quod disputationem sequebatur, prodiisse sine l. fol. 8. form. 4. hac inscriptione: Artickel, so herr Ulrich Zwingly Dornstag vor Lychtmeß Anno MDXXIII. offentlich disputiert, mit der Evangelischen Warheit behalten hat. — Fuerschrifft ersamen Raths der statt Zürich, an alle Pfarherr, Leutpriester, sorger und Predicanten irer herrschafft, newlich ussgegangen. — scheyd und Beschluß uf obgemelte Artickel und beschrieben Disp tion, von eim ersamen grossen Rath Zürich, das Evangely frey menschen Zusatz zu predigen. Ab hac editione differt fortasse q laudat *Hallerus* l. c. p. 76. No. 175.: Artikel so Ulrich Zwinglin 1523. offentlich disputiert. Vorschrifft des Raths an ihre Geistlic samt Abscheid von der Disputation. Zürich 1523. form. 4.

g. Sexta, quae quintum locum apud Usterium l. c. p. 360 e. tenet, memoratu dignissima est, quia eiusdem editor arti narrationem de disputatione praemisit brevem quidem et aper nec tamen omni ex parte probabilem. Cfr. Zwinglii Opp. ex Schuleri et Schulthessi Tom. 1. p. 112. 113. Titulus, quo insc est, congruit cum illo, quem lit. c. et d. exhibuimus, his t additis: Ain kurtzer begryff, Wye die Fürsichtigen Vnd weyß ren Von aim Ersamen Radt von Zürch Habend wellen von n der Götlichen warhayt ain beystandt thun. Aber die wort m en nit vndergon. Den spruch hond die frümen Christen gefaßt, werent jns nyemant zucken lon. ꝛc. fol. 8. form. 4. s. a. et l.

h. Denique articuli extant ling. vern. apud Bullingerum in eccl. ex. edit. Hottingeri et Vögelii Tom. I. p. 86. 90. in Zw Opp. ex. edit. Schuleri et Schulth. Tom. 1. p. 153—157.; ser latino in opere articulorum deinceps afferendo, in Gerdesii hi reform. Tom. 1. inter monumenta antiquit. p. 221—227. in Z lii Opp. Vol. I. fol. 1. 2.

2. *a—e.* Paullo post disputationem historiam eius consc Erh. Hegenwaldus sic inscriptam: Handlung der versammlung der löblichē statt Zürich vff den XXIX. tag Jenners, vonn t des heyligen Evangelii zwischē der ersamen treffenlichen bottf

Costentz: Huldrichen Zwingli predigers des Evangelii ſti: vñ gemeiner prieſterſchafft des gantzen gebiets der egenanten Zürich vor geſeßnen radt beſchehē: im MDXXIII. Jar. Titulum itur dedicatio ad Johannem Jacobum Rusingerum abbatem tertio Martii die scripta est; hanc excipit mandatum senatus censis, cui acta disputationis subiuncta esse inter omnes constat. utrum in omnibus huius historiae editionibus articuli quoque dditi sint nec ne, adhuc dubitari potest. *Hallerus* l. c. Vol. III. . No. 170. tres affert editiones, *Frankius* in *catalogo bibliothecae vianae* Tom. III. Vol. I. p. 291. 222. quatuor, *Usterius*, l. c. 6—358. quinque, quarum prima, etsi eam accuratissime desit, tamen ne verbum quidem de articulis habet. Quam detionem si sequimur articulos in illa editione non legi, sed a eiusdem verba haec fuisse statuamus necesse est: Das iſt u. inhalt, aller handlung und reden, vff den tag zu Zürich ꝛc. geſeſſnem Radt, durch die lobwirdig bottſchaft Biſchoffs von tz und meiſter Vlrichen Zwingli Chorherr und predicant im n münſter zu Zürich, ouch ander doctores und herrē dazu geürtig beſchehē vff zyt und tag wie vorſtat im XXIII. jar, des X. tags Januarij. Sed si Schulerum audimus et Schulthessium, nostris temporibus Zwinglii opera ediderunt, in contrariam partrahimur. Hi enim quamquam in sua opp. Zw. editione Vol. I. 1. affirmant, se eam Hegenwaldi historiae editionem, quae *pri*apud Usterium teneat locum, typis repetendam curasse, artitamen addunt p. 153. in hunc modum: Das iſt ſumma und t aller handlung .... des 29. tags Januarii. — Diſe nachbeten artikel und meinungen bekenn ich Huldrych Zwingli ꝛc. ius igitur et operum Zwinglianorum editores inter se pugnant; ia et ratio in promptu est qua eorum dissensus explicetur. Prima de qua hactenus dictum est editio, teste Usterio l. c. p. 357. at plagulis X., sive foliis XL. form. 4., secundam vero, quam eri annales No. 2008. testificatus citat, huic primae omnino relere, sed fol. XLIV. sive pag. LXXXVIII. implere, eam igitur fo-. plus habere dicit. In his, quae primae desunt editioni, ars excusos, Schulerumque et Schultessium non primam sed dam editionem secutos esse censeo. Tertia, quam Usterius . lit. c. attulit, citatur etiam ab Hallero l. c. in hunc modum:

Handlung der Verſamlung inn der löblichen Statt Zürich auff XXIX. Tag Jenners von wegen des häyligen Euangelii zwyſchen erſamen trefliche Botſchafft von Coſtentz, Huldrichen Zwinglj digers des Euangelii Chriſti vñ gemainer Prieſterſchafft des gar Gebiets der egenanten Stat Zürich vor geſeßnem Radt beſch im Jar 1523. Orthographia, quam in ipso titulo editorem sec esse videmus, prorsus diversa docet, hanc editionem ab illis ferre. Constat autem Hallero teste pag. LXXXVII. form. 4. nus et locus, quo prodiit, non indicati sunt. — Quarta anno Augustae Vindelicorum in officina Silvani Ottmari fol. XXX form. 4., quinta fol. XXIV. Lipsiae apud Stökelium typis exp est. Cfr. *Hallerus* l. c. p. 74. No. 170. *Catal. bibl. Bunav.* p. 292. *Panzeri* annales No. 2009. 2010. *Usterius* l. c. p. 258. Zwinglii Opp. ex edit. Schul. et Schulth. l. c. p. 111. Hanc putationis historiam in latinum sermonem transtulit Gualterus, U rio teste l. c. p. 362. hoc titulo: Acta disputationis primae, S. P. Q. T. consensu inter R. D. Constantiensis episcopi legat D. *Huldrychum Zwinglium*, omnesque Tigurinae urbis et agri e siarum ministros instituta et transacta est: Latinitate donata Gualthero interprete. Recepta est in Zwinglii Opp. Tom. I. 607—623.

3. *a. b.* Huldr. Zwinglius quum articulos publici iuris fac haud dubie speravit fore ut disputatione cum catholicorum th gis instituenda optimam occasionem suam doctrinam defend et articulos suos fusius explicandi nancisceretur. Qua spe ac sariorum artibus frustratus articulorum interpretationem lingua nacula conscripsit, eandemque thesibus suo loco insertis typot exprimendam tradidit. Huius libelli duae extant editiones, ortho phia tantum et notis margini appositis diversae, sic inscriptae: Uß und grund der ſchlußreden oder Artickle durch Huldrychen Zu Zürich vff den XIX. (XXIX.) tag Jenners jm MDXXIII. jar Vßga .... In fine haec leguntur: Getruckt durch Chriſtophorum Froſch in der loblichen ſtatt Zürich. pagg. DVI. form. 4. *Feuerlin* l. c 164. *Haller* l. c. p. 75. No. 173. *Ruchat* l. c. I. p. 173. *Usteri* p. 364. *Wirz* l. c. Vol. V. p. 83. Zwingl. Opp. ex edit. *Sch Schulth.* Vol. I. p. 169 sq.

Neque defuerunt, qui articulorum interpretationem a Zwi

ectam in latinum sermonem verterent. Operae ea in re positae histo-
diligenter narravit *Bullingerus* in historia eccl. reform. Vol. I.
., ubi haec extant: Die vßlegung und befeſtigung diſer artickeln,
nm truck vom Zwinglj noch diſes 1523. jars, ußgangen, in
Hôwmonat, in Tutſcher Sprach, hernach ouch in Latin vertoll-
ht durch M. Leo Jud. Doch nitt aller Dingen. Aller Dingen
durch H. Radolffen Waltharten. Illius interpretationem citat
ius l. c. p. 364. in hunc modum: Opus Articulorum sive Con-
onum a sanctae memoriae clarissimo viro Huldrycho Zuinglio
nacula lingua conscriptum, nunc vero a Leone Iudae in latinam
m, recens quidem natum et nunc primum impressum Math.
Venite ad me etc. Tiguri excudebat Christophorus Froscho-
Mense Martio a. MDXXXV. fol. 371. 8. cum praefatione Bul-
i. Alia huius interpretationis editio commemorata est in Zwing-
pp. ex edit. Schuleri et Schulthesii Vol. I. p. 170. inscriptione
alum ab illa diversa: Opus articulorum sive conclusionum a
ae memoriae clarissimo viro Huldrycho Zuinglio in vernacula
conscriptum, a Leone vero Judae in latinam versum. Cuius
nentum versis aliquot paginis invenies. In fine haec posita
Tig. excudebat Christoph. Froschouerus. Annus, quo prodiit,
indicatus est. Caeterum constat foliis 15. paginarum nu-
non signatis et pag. 525. form. 8., neque silentio licet prae-
ttere, theses sive conclusiones sic inscriptas esse: Religio-
ntiquae et vere christianae potissima capita ad avitae veri-
candorem pura simplicitate summaque diligentia excussa, opera
imi viri D. Chariei Cogelii olim in Alemannica, nunc ab Arieo
ssore in latina aedita, cujus elenchum in sequentibus paginis
es. Et haec Leonis Iudae interpretatio, quamquam mutilam
uisse omnes qui de ea exposuerunt testantur viri docti, tamen
ingl. Opp. Tom. I. fol. 1—109. recepta est. Quam Bul-
o teste curavit Rodolffus Walthartus, quem eundem fuisse at-
llum, qui supra Rudolphus Gualtherus nominatus est, con-
a satis probabili assequi licet, ea adhuc neglecta est, quum
ab Usterio neque a novissimis operum Zwinglianorum edito-
commemorata sit.

. Denique afferenda est ea quam *Feuerlinus* l. c. p. 164. No.
tulit sic inscriptam: Handlung der verſamlung inn der loblichen

ſtat Zůrich auf den XXIX. tag Jenners, von wegen des h. E
gelii zwiſchen der erſamen treffenlichen botſchafft von Coſtentz. H
rychen Zwinglj predigers des Eu. Chriſti, vnd gemainer pri
ſchafft des gantzen geppets der egenannten ſtat Zurich vor geſe
radt beſchehen Jm Jar 1523. 4. Et hanc quidem ultimo loco
sui, quia ex eiusdem descriptione apud Feuerlinum apparet,
non solum acta disputationis, verum etiam articulorum cont
interpretationem. Neque tamen negare possum me in hac edi
citanda adhuc dubium haerere; primum quoniam inscriptio
si ab orthographiae diversitate vix memoratu digna recedis, pr
cum titulis supra 2. c. allatis congruit; deinde quoniam in ips
scriptione articulorum interpretatio non commemorata est; de
quoniam saepius accidisse suspicor, scripta minoris ambit
eadem officina, eadem charta adhibita et singulatim typis exp
a bibliopegis tantum in unum corpus ita redacta esse, ut quu
singulis foliorum et paginarum numeri pro more illius tem
omissi sint, plures eiusdem scripti editiones statuantur, quam r
editae sunt. Sed accuratior harum rerum disquisitio theologis
veticis relinquenda est.

Ego illam editionem typis exprimendam curavi, quae M
lit. e. commemorata est; scripturae diversitatem addidi ex Zw
Opp. a Schulero et Schulthessio editis, ita tamen ut leviora,
orthographiam tantum et interpunctionem spectant, prorsus o
rem. Latinam interpretationem dedi ex opere articulorum
supra memoravi.

2. THESES BERNENSES.

Quod Turicii illa, quam modo commemoravimus, de articulis L
disputatione effectum est, idem Bernae effectum iri ea, d
nunc agimus disputatione ipsi senserunt catholici. Vix eni
XVII. Novembris anni 1527. senatus consultum cum saepe alia
nuper in Bullingeri historia reformationis ab Hottingero et V
edita Vol. I. p. 395. sqq. repetitum, quo publica indicabatur
tatio, publici iuris factum erat, non solum complures, quae c
cae religioni summo studio deditae erant, Helvetiorum civitate
culosos Bernensium conatus planissime reiecerunt, verum
imperator Carolus V., quum epistola ad Bernenses data post

lisputationem in aliud tempus differrent, eam perturbare voluit mpedire. Sed omnes frustra operam conterebant. Senatus Bersis in sua permansit sententia, reipublicae certe saluberrima; nciscus Kolbius et Berchtoldus Hallerus decem theses lingua nacula compositas Turicum miserunt, ubi ipsius Zwinglii auspitypis expressae sunt et sigillatim et una cum libro sic inscripto: tſchlag haltender Disputation zu Bern 1527. pagg. XI. form. n vulgus editae. Cfr. *Hallerus* in biblioth. histor. helvet. Vol. III. 15. No. 313. et *Ioh. Iac. Hottinger* in historia foederat. civit. v. Turic. 1829. Vol. II. p. 106. not. 41. Disputatio igitur coram gna et concitata hominum multitudine inde a die VII. Ianuarii i sequentis usque ad diem XXVI. eiusdem mensis et anni institust. Historici quidem, ubi tempus, quo Bernae a summis illius theologis a Zwinglio, Oecolampadio, Bucero, Capitone, Hallero, bio, aliis contra catholicos certatum sit, definiunt, in diversas unt partes: *Ioh. Henr. Hottinger* in histor. eccles. N. T. saec. I. P. III. p. 649. disputationem die XVII. Decembris anni 1527. itam esse scribit, sed diem, quo senatus eam decrevit, cum no disputationis die haud dubie commutavit. Neque Ruchatum ror, quippe qui vel ipse in computandis diebus lapsus sit, vel othetarum errorem admiserit. Extant enim in eiusdem historia rmationis helvet. Genev. 1727. Tom. II. p. 24. haec verba: La oute dura 19 jours consécutifs, sans interruption que d'un jour. commença *le Lundi premier Janvier* et finit le 27. On disputes Dimanches tout comme les autres jours. Sed ipsum etiam lerum in hac re exponenda errorem commisisse memoratu certe nissimum est. Opinatur enim l. c. Vol. III. p. 116. disputandi um factum esse die VI. Ianuarii, die lunae; at ex actis disputonis, quae deinceps commemorabuntur, et quibuscum *Bullinger*libr. cit. Vol. I. p. 432., *Stettlerus* in Chron. Tom. II. p. 4. *Iac. Hottinger* in histor. eccl. helvet. Turic. 1708. Vol. III. 03. aliique omnes consentiunt, constat, disputationem septimo num die Ianuarii, die Martis, inchoatam, eandemque die VI. Ianuarii finitam esse omnes historici et literati uno ore trat.

Conferantur de illius historia: *Iacobi Monasteriensis* Sacerdotis odurensis Epistola de rebus in Disputatione Bernensi gestis in

Ioh. Henr. Hottingeri hist. eccl. saec. XVI. Tom. III. p. 639. *Bu*
ri praefatio ad Enarrationem in ev. Iohannis summam Disputat
nis et Reformationis Bernensis complectens. Argentor. 1528. *B*
linger l. c. Vol. I. p. 395—446. *Stettler* Schweitzerchronik Thl.
S. 666. ff. Th. 2. S. 1. ff. *Chph. Luthard* Diputationis Bernensis
defensio .., libr. II. Bern. 1660. *Ruchat* Histoire de la réformat
de la Suisse Tom. II. p. 24. sqq. Sam. Fischer Geschichte
Disput. u. Reform. in Bern. Bern 1828. G. J. Kuhn Die Refor
tion Berns im 16. Jahrh. Bern 1828. Melch. Kirchhof
Berthold Haller, oder die Reformation in Bern. Zürich 1828. J
Jac. Hottinger Geschichte der Eidgenossen während der Zeit
Kirchentrennung. Zürich 1829. Abthlg. 2. S. 103. ff. Zwingl
Werke von Schuler und Schultheß. Th. 2. Abth. 1. S. 77. ff.

Finita disputatione qui civitati Thuriensi fuit a tabulis pu
cis quique cum tribus aliis iussu senatus notarii munere in
putatione functus est, Turicum se contulit ibique teste Hallero
Vol. III. p. 116. No. 317. acta disputationis edidit apud Christop
rum Froschouerum. Prima, quae eius cura horum actorum pro
editio ea videtur fuisse, quam in Feuerlini bibliotheca symb. p.
No. 12. commemoratam esse video hac inscriptione: Handlung
Acta gehaltener Disputation zu Bern in uchtland. Diß gesprech
beschlossen den 26. Jan. 1528. gedruckt zu Zürich 23. Mart. 1528
Eandemque Hallerus l. c. secundo loco nominat, addens eam c
tineri foll. 245., pagg. 490. Secundam vero primo loco po
eamque hoc titulo insignitam esse prodidit: Handlung oder Acta
haltener Disputation zu Bern in Uechtland. fol. 282. p. 564. fo
8. In fine haec extant: Getruckt zu Zürich by Christoffel Frosch
er am 23. Tag Aprellen. Haec, quippe quae a notario publ
non sine publica auctoritate instituereturr, saepius, eodem Hal
id affirmante, repetita est, velut Argentorati eodem anno form
et Bernae bis a. 1608. form. 4. et 1701. form. fol. At theses iam ante
putationem saepius prelo subiectae fuerant. Editio princeps, q
Zwinglii auspiciis prodiit, iam supra commemorata est. Add
necesse est alia, quam inter disputationem apparuisse existimo
inscriptione: Die Schlußreden über welche Franciscus Kolb und Ber
Haller uf dem Synodo zu Bern Ao. 1528. Antwort und Be
geben. dimid. plagul. form. 4.

Caeterum repetitae sunt in *Bullingeri* hist. reform. Vol. I. p. 8. 399. in famoso Eccii libello: Verlegung der Disputation zu ern ꝛc. 1528. form. 4. s. l. cfr. *Eccii* Opp. Vol. III., in *Zwinglii* pp. ex editione Schuleri et Schulthessii una cum actis disputa- nis Vol. II. p. 76. sq. et in *Lutheri* Opp. ex ed. Walchii Tom. VII. p. 2008.

Latinam harum thesium interpretationem ipsum Zwinglium de- se testis est *Ioh. Iac. Hottinger* in historia confoederat. civit. Hel- t. Part. 2. p. 106.

Ego vero eas exprimendas curavi ex ea actorum disputationis itione, quam mense Aprili a. 1528. Turici prodiisse antea dictum . Latina earum interpretatio repetita est ex opere Luthardi, 168. 169. quod hac inscriptione ornatum esse Fritzschius V. V. ecum communicavit. „Disputationis Bernensis sive decem conclu- num in disputatione Bernae Helv. a. MDXXIIX. omnibus in ter- orio Bernensi et vicinis D. D. episcopis, abbatibus, praepositis, eol. doct., canonicis, decanis, monachis et sacrificulis ad exami- ndum propositarum explicatio. Et contra adversarios, praecipue cobum Schuler eccles. collegiatae S. Nicolai decanum proton. apost. S. theologiae doct. et quondam vicarium ac officialem episc. Lau- a. Friburgi Helvetiorum defensio. Cum descriptione anni urbis nditae: situs: augmenti reipubl. vitae clericorum: causarum mu- ae religionis: disputationis: synodi Bernae habitae: turbatae ec- siae ab Hubero et Alberio. Autore *Christophoro Luthardo*, in nola Bernensi Professore Theologo. Libri duo. Excudebat illu- ssimae reipublicae Bernensis typographus, Georgius Sonnleitnerus DLX. fol.“

3. ZWINGLII FIDEI RATIO.

Quum ipse Zwinglius, qui factum sit, ut fidei rationem „citra entis suae praeiudicium“ exponeret et „ad Carolum Romanorum mperatorem Germaniae comitia Augustae celebrantem“ mitteret, sa in brevi illa quam rationi fidei praemisit praefatione (p. 16.) erte declaraverit, mihi nihil relictum est quam ut de iis, quae hi innotuerunt, editionibus paucis exponam. Editio omnium prin- ps ea est, quam Zwinglius suis auspiciis typis expressam impera- ri tradi iussit. Prodiit, ut in illius fine dictum est, Tiguri apud

Christophorum Froschover inscriptione quam totam neque in Feu
lini bibl. symb. P. 1. p. 124., neque apud Hallerum in bibl. h
helv. Vol. III. p. 132. Nr. 361., neque in catal. biblioth. Bunavi
p. 1208. b. reperi. Usterius vero in libr. supra cit. p. 630. Nr.
eam indicavit accuratissime. Est autem haec: Ad Carolum Ro
norum imperatorem Germaniae comitia Augustae celebrantem, fi
Huldrychi Zuinglii ratio. Venite ad me omnes qui laboratis
onerati estis et ego reficiam vos. Anno MDXXX. Mense Iulio. V
cat veritas. Quae quidem editio repetita est anno 1590. in ead
officina, sed form. 8. et addita Zwinglii epistola ad illustrissi
Germaniae principes Augustae congregatos, de conviciis Eccii;
Haller l. c. et Usterius l. c.; porro in fasciculo, quem sic inscript
fuisse testatur Feuerlinus in bibl. symb. l. c. P. 1. Nr. 718.: Io. Oe
lampadii Dialogus de Patrum sententia de Coena Domini; Huldri
Zwinglii confessio fidei ad Carolum V. imp.; Phil. Melanchtho
Iudicium de Controv. Coenae Dom. ad Frider. El. Pal.; Io.
Grynaei Exomologesis. Basileae 1590. 8. Neque omissa est
Zwinglii Opp. Tur. 1581. P. 2. p. 538—544. Exhibetur etiam
Spiekeri Confessione fidei Augustanae. Berol. 1830.

Eodem tempore, quo Zwinglius primam huius libelli edition
typis exprimendam curavit, apparuit germanica eiusdem interpre
tio, teste Escherio, qui hanc rem in disputatione de confessioni
Helveticis tetigit, quae *Erschii* et *Gruberi* univers. encyclopaediae
serta est, Sect. II. Tom. V. p. 225. eademque hoc titulo inscripta e
Zu Karoln Römiſchen Keiſer, yetzund vff dem Rychstag zu Augspu
Bekenntnuß des Glaubens, durch Huldrich Zuinglium. Kummend
mir ir alle, die arbeitend vnd beladen ſind, vnd ich will ůch ro
geben. Chriſtus Matth. XI. Die Warheyt ſoll den ſig haben. In f
haec extant: Getruckt zu Zůrich by Chriſtoffel Froſchauer.

Interpretationem Anglicanam commemorat Hallerus l. c.: T
rekening and declaration of the faith and belief of Hulrik Zwin
bishop of Zurg, the chief town of Helvetia sent to Charles the
that now is emperor of Rome, holding a parlement or cowns
at Ausbrougk, with the chief lords and learned men of German
The Year of our Lord 1530. Translated an imprynted at Zü
1543. in 12mo.; testificans *Ames* typographical antiquities 504.
Hospiniani Hist. Sacrament. II. 101. a. 107. b.

Equidem editionem principem cum ea textus recensione contuli, iam in Zwinglii Operibus extare iam supra dictum est.

4. ZWINGLII FIDEI EXPOSITIO.

Odium et invidia inter singulas Helvetiorum civitates, quarum iae fidem catholicam servarant, aliae sacris reformatae religionis ddictae erant, in dies maiora incrementa cepit. Altera pars alram populis regibusque vicinis infestam reddere tentavit; imprimis ero catholici omnibus viribus in eo laborarunt, ut callidis demonrationibus, compositis mendaciis, turpissimis calumniis ipsam reim sacrarum emendationem eiusdemque summos et auctores et desores in suspicionem vocarent. Sed his artibus non ubique profeerunt; atque imprimis Franciscus, Franco-Gallorum rex anno 1530., io legati eius relicta Soloduro Turici de pace non turbanda cum elvetiis egerunt, ecclesiae reformatae mitem se praebuit et beniuum. Quare Huldricus Zwinglius et patriae et religioni Christiae consulens fidei expositionem eo consilio delineare et huic regi ittere decrevit, ut eum in suas partes traheret. cfr. *Usteri* l. c. 641. sqq. *Escher* in Erschii et Gruberi encyclopaedia univers. s. Helveticae confess. Sect. II. Tom. V. p. 226. Scripsit igitur nno 1530. paullo ante mortem eam fidei rationem et professionem, nae in collectione nostra quartum locum tenet, eamque manu criptam Francisco regi tradendam curavit. Quinque demum post nnos publici iuris facta est ab H. Bullingero hoc titulo: Christiae Fidei a Huldrycho Zuinglio praedicatae, brevis et clara expotio, ab ipso Zuinglio paulo ante mortem eius ad Regem Christium scripta, hactenus a nemine excusa et nunc primum in lucem edita. Matth. XI. Venite ad me omnes qui laboratis et onerati stis, et ego requiem vobis praestabo. MDXXXVI. In fine haec xtant: Tiguri apud Christophorum Froschoverum Anno MDXXXVI. ol. 44. form. 8. Hac Bullingeri editione usus est Leo Iudae, quum Zwinglii fidei expositionem in linguam vernaculam verteret eamque deret sic inscriptam: Eyn kurtze klare ſum vnd erklärung des hriſtenen gloubēs von Huldrychen Zwinglin geprediget, vnd nlang vor ſynem tod zu eynem Chriſtenen Kònig geſchriben. Gezuckt zu Zürich by Chriſtoffel Froſchauer. fol. 72. form. 8. Haec

denique Bullingeri editio etiam in Operibus Zwinglii Tom. II. f
550. b — fol. 564. b. repetita est; neque hoc mirum esse pote
tum propter summam, qua editor apud omnes utebatur, auctoritate
tum propter praefationis, quam praemisit, conclusionem (cfr. p. 36.
qua omnia ex ipsius auctoris autographo accurate descripta ess
distinctis verbis affirmat. At manuscriptum, quod ab Henr. Biblia
dro anno 1532. ex ipsius auctoris autographo transscriptum est, quo
que in bibliotheca senatus Turicensis asservatur (9. V. 174. Nr. 7
editorem scripto Zwingliano veram formam exuisse luculenter d
monstrat. Scripsit enim Zwinglius, uti iam dictum est, non ad r
gem quendam Christianum sed ad *Franciscum, regem Francorum Chr*
stianissimum. Omnia igitur quae ad id spectant Bullingerus e
arbitrio vel delevit vel mutavit. Equidem ex manuscripto illo Tu
ricensi, cuius collationem Fritzschius V. V. benevole mecum commun
cavit, vera ubique restitui. Unum tamen intactum reliqui, appendice
de Eucharistia et Missa, quam MS. ante articulum de ecclesia inte
sertam exhibet, minus apto, ut equidem arbitror, loco (§§. 130—183.

5. BASILEENSIS PRIOR CONFESSIO.

De origine confessionis, quae Basileensis prior sive Mühlhusan
dicitur, et de anno, quo ea scripta sit, ambigunt theologi. Ali
velut Zwingerus, I. I. Hottingerus, Ruchatus, Beckius, Ochsius
quorum quae huc pertinent scripta ab Hagenbachio in historia huiu
confessionis p. 26. not. citata invenies, Oecolampadium, *fulgentissi*
mam illam ecclesiae Basileensis lampada, eius auctorem esse dicun
affirmantque illam confessioni Augustanae, Tetrapolitanae et Zwingl
fidei rationi coaevam anno MDXXX. in comitiis Augustanis Carol
imperatori traditam esse. Sed hanc sententiam reiiciendam ess
nostris temporibus *Kirchhofer* in vita Oswaldi Myconii et *Hagen*
bachius in libro iam citato docuerunt, eosque omnes nostrae aetati
theologos velut Winerum, Escherium, Beckium, Guerikium secuto
esse video. Hagenbachius duas potissimum causas cur illi suffragar
nequeat, affert, quarum altera in silentio, quo hanc confessionen
vel ii transeunt, qui historiam comitiorum Augustanorum accura
tissime descripserunt, altera in fidei sita est confessione, qua
ab Oecolampadio profecta eiusdem orationi anno demum MDXXXI

eunte in clericorum synodo habitae addita et ita comparata est, eam prima tantum illius confessionis lineamenta continere in erto sit. Sed ut ipsi lectores de conditione, quae inter utramque tercedit, possint iudicare, Oecolampadii fidei confessionem ex Hanbachii libro p. 213 — p. 217. huc diversis literis transscribendam ravi, ut primo statim adspectu utriusque confessionis et consens appareat et diversitas.

Art. 1. *Unum* simplicissimum naturâ confiteor *Deum, non tres Deos,* s autem unius *naturae Personas,* coaeternas et coaequales naturâ, virte et beatitudine, in quibus nec prior, nec posterior: nec major, nec nor. *Illum fateor praeelegisse secum ante omnia secula servandos* et opterea in utilitatem humani generis, *coelum, terram et omnia, quae in sunt, condidisse.* Cumque homo *rectus* et cum liberi arbitrii potestate aeditus *ad imaginem Dei, suâ sponte in peccatum prolapsus sit, damnani totum genus factum est obnoxium et infirmata est in nobis optima bonum habitudo et pro ea successit, tanta ad peccandum proclivitas, nisi per Spiritum sanctum reparenur, nihil vel velimus vel agamus boni.* iteor *et Deum a Seculo curam habuisse humani generis* misisseque Praenes iustitiae, exhortatores ad invocandum nomen Dei, *ante et post divium, patriarchas;* deinde utilem et sanctam *legem, a spiritu sancto spiratam per Mosen dedisse,* non solum Iudaeis, quod ad ceremonias nc necessariam, sed et nobis utilem, tum quia ad Christum ducit, tum ia legem naturae in nobis obscuratam excitat, similiter ut sanctissima ei dona Prophetas amplexamur, quum nos de Christo certiores faciunt.

Art. 2. Tandem *in novissimo tempore praedictum verbum h. e. Filium factum esse carnem et humanam naturam divinae naturae in unam rsonam iunxisse et factum esse fratrem nostrum, ut filios Dei facerct.*

Art. 3. *Qui de Spiritu Sancto conceptus,* natus ex Maria virgine.

Art. 4. Post vero miracula et sanctissimam doctrinam et post intuta sancta sacramenta (*passus*), *crucifixus* et vere *mortuus sub Pontio lato* Praeside, *omnino pro peccatis nostris satisfecit, Patrem coelestem bis reconciliavit* unicâ hostiâ; *sepultum corpus,* animam vero triumasse de inferis et morte, in consolationem patrum, quibus hactenus eli ingressus praeclusus.

Art. 5—8. *Tertio autem die resurrexisse corpore, et postquam* dipulis *satis* se *ostendit resurrexisse,* vere *corpus suum* a terra in coelum sumtum quadragesimo dei post resurrectionem. *Inde eum venturum dicare vivos, et mortuos* confiteor, pios quidem ad possidendum coelum, pios vero ad ignem inextinguibilem.

Art. 8. 9. Et die quinquagesimo *misisse Sp. S. apostolis,* qui variis os donis spiritualibus locupletavit, quo idonei fierent, ad congregandam ex Iudaeis et totius mundi gentibus Ecclesiam in unitatem fidei; ae est vera Sion et Hierusalem spiritualis per Prophetas praedicta, *qua cives sunt qui Christum vere confitentur,* et charitate ab aliis non viduntur. Eandem fidem sinceram confitentes, et ut animo non sepa-

rantur, ita symbolis ad hoc a Christo sacratis fidem charitatemque t
stantur sive *sub initium Baptismo, sive in profectu coenâ Dominicâ.*

Art. 10. Unde et remissio peccatorum et gratiarum actiones ac s
lus in Ecclesia, cui ad hoc claves datae sunt regni caelorum ita,
quodquod illa liget in coelis sit ligatum, et quodquod solvat in terri
solutum sit in coelis. Quo nomine et excommunicationem, si legitim
fiat, minime contemnendam, sed valde utile remedium (Ecclesiae)
Christo datum confiteor.

Art. 11. Expecto et bonâ spe diem gaudii, in *qua mortui resu
recturi cum corporibus et omnes a Christo iudice sententiam accepturi pro
vixerint, et fideles, quorum fides per charitatem operata fuerit, vitam a
ternam ingressuros, quorum autem fides ficta, charitatisque nescia fuer*
et immisericors erga membra Christi comprobata, *aeterni ignis* cum Di
bolo incendiis addicendos.

Art. 12. In iis autem quae ad Sacramentum coenae spectant, co
fiteor, *animas nostras per fidem in mortem Iesu Christi et carne et sa
guine pasci et potari*, idque pane dominico sancte commendari: non a
tem corpus Christi verum vel localiter, vel dimensive, sed sacramenta
liter adesse, et sic Christum vere credentibus vere adesse. Non habe
inter christiana dogmata, *pueros Christianorum non licere baptizari, nul
in casu licere iurare, magistratum non posse agere Christianum*, necessa
rio communia omnia Christianis, tolerandas a magistratu imagines, qua
provocant ad idololatriam.

Daemoniorum dixerim doctrinam, prohibere cibos et nuptias, no
docendam libertatem spiritus. De sanctis et virgine Maria honeste
honorifice loquendum, orationes autem nostras utilissimum esse, ad Deu
committere, cuius gloria quaerenda in omnibus.

Haec indubitata mihi sunt; contrariam autem doctrinam ut abomi
nabilem anathematizaverim. In hâc fide, oro fratres, ut unanimes simu
et eam confiteri non erubescamus. Quod si qui sunt qui contradicar
vel haec suspecta habeant, *certis scripturis communiti, oramus ut indicen*

Accedit tertia quae a Kirchhofero l. c. p. 141. not. c. addit
est causa, eaque repetita est a ratione et modo, quo Helvetiorum
theologi in certamine de coena sacra contra Bucerum disputarun
Hic enim ut sententiam suam firmaret, saepius ad auctoritatem
mortui Oecolampadii, quae illo tempore longe amplissima fuit, pro
vocavit; at illi in eo refellendo confessionem Basileensem priorem
nunquam eo testificati sunt consilio, ut quid Oecolampadius d
coena sacra statuisset, demonstrarent; unde apparet eos Oecolam
padium non pro auctore huius confessionis habuisse.

Neque quaenam causa eius fuerit atque origo quaerentes alian
quae diu inter theologos divulgata fuit, sententiam tueri possumu
Fuerunt enim multi, qui cum Lavatero, Hallero, Planckio aliisqu

enderent, ecclesiam Basileensem ad hanc priorem ipsius con-
onem componendam iis theologorum Argentinensium obtrecta-
ibus, qua doctrinam de coena sacra spectarent, adactam esse,
que nihil aliud voluisse quam erroris sibi impositi refutationem.
m sententiam ut probent, provocare solent ad locum, qui ex
tola Oswaldi Myconii ad Henricum Bullingerum data depromptus
et his verbis continetur: „Interea tamen ecce conturbor ab Argen-
ensibus, tamquam bellum immineat capitibus nostris a nescio quo
rdinando, cuius quidem titulus futurus sit: sacramentum coenae
rperam intellectum. Obiectant enim nobis *Coenamesse sine Christo*,
odammodo Tragoedia repraesentans Atreum sine Atreo. Equidem
co ingenue, illud non prius probari posse, quam et fidem nobis
esse probant. Hoc cum nequeant, neque illud poterunt: si fides est
im, et Christus est, si fides non est, neque Christus est. *Misimus*
nfessionem nostram, postulantes, quidnam sint responsuri etc.“ [cfr.
slini epp. Ep. 46.] Sed quamquam negari non potest, verba:
isimus confessionem nostram“ quibus usus est Myconius et in
ous haud dubie cardo totius disquisitionis versatur, dubiae esse
rpretationis, tamen, quum Myconii epistola, ex qua illa verba
etita sunt, nono demum post editam confessionem mense scripta
non possumus quin *Kirchhofero* et *Hagenbachio* assentiamur,
confessionem eo tempore quo Argentinenses theologi Helvetios
nam sacram sine Christo habere perhiberent, iam absolutam
se censent.

Sed quos modo nominavimus theologi in refutandis aliorum
tentiis non substiterunt, verum in originem huius confessionis
genter inquirentes ad eandem delati sunt coniecturam. Statuunt
m Oecolampadii fidei confessionem, quam supra cum lectoribus
nmunicavimus, iterum iterumque retractatam postremo ab Os-
do Myconio, Oecolampadii successore anno MDXXXII. in formam
olicae confessionis redactam et a Senatu probatam civibusque
ei normam eo consilio propositam esse, ut omnium, qui in civitate
sileensi ecclesiae reformatae sacris addicti essent, consensus con-
catholicorum calumnias probaretur, eoque ipsa ecclesiae salus
uvaretur.

Sed utut haec sunt, confessionem Basileensem priorem anno
num MDXXXIV. publici iuris factam esse constat; neque in du-

bium vocari potest, quia primum lingua vernacula composita et edi
deinde vero etiam latinitate donata sit, etsi Hallerus l. c. Vol. I
139. contrariam sententiam videtur secutus esse, quippe qui eam
Leone Iudae in vernaculam linguam translatam esse affirmaverit.

Conferantur: *Iacob. Christoph. Beckii* dissertatio historic
theologica de confessione fidei Basileensis ecclesiae. Basil. 17
Melchior Kirchhofer Oswald Myconius Antistes der Bas
rischen Kirche. Zürich 1813. K. R. Hagenbach kritische Geschic
der Entstehung und der Schicksale der ersten Baslerconfession u
der auf sie gegründeten Kirchenlehre. Basel 1827. Escher in Er
und Grubers allgem. Encyclopädie. Sect. 2. Thl. 5. Art.: helveti
Confession.

Hagenbachius quatuor editiones notatu dignas esse censet, easq
literis A. B. C. et D. signat. Prima, cuius titulum ille ex exemplari d
sumpsit in quo primum folium manu Zwingeri scriptum erat, p. 32. n
Fritzchio teste, cui in bibliotheca Turicensi integrum exempl
inspicere licuit, sic inscripta fuit: BEkanthnus vnsers heyligen Christe
lichen gloubens, wie es die kylch zu Basel haldt. Corde creditur
iusticiam, ore autem fit confessio ad salutem Rom. 10. 1534. pag
V. form. 4. Reliquae, si ab orthographia recedis, eodem titu
prodierunt; secunda eodem anno form. 8.; tertia 1591. 8.; quar
1619. 8.; addenda est quinta anni 1629. 8. omnes et orthograph
et literarum formis diversae; vetustiores etiam glossis marginalibu
quae in recentioribus vel raro extant, vel omnino desunt insign
Ex his una repetita esse perhibetur in libro sic inscripto: Klein
der Kirchen Gottes in der Stadt und Landschaft Basel 1666. p.
—30. Neque defuerunt, qui eam verterent. Versio Franco-Galli
extat apud Ruchatum l. c. v. 510—526. In latinam linguam pr
mum anno 1561. conversa est; hanc eius interpretationem in co
pore et syntagmate confessionum p. 93. sqq. repetitam invenies. M
lior interpretatio ea est, quae anno 1636. prodiit. Omnium pra
stantissima vero habenda est ea, quae a Zwingero, Beckio et Bu
torfio anno 1647. in usum disputationum edita est, quas illi dieb
quibusque Iovis, horis pomeridianis in gratiam studiosorum habe
das decreverant. Praeterea invenitur etiam in *Altingii* Metho
Theol. Catech. Basil. 1666. p. 29—38.

Quam optimam dixi eam typis exprimendam curavi, sed add

imul ex editione principe confessionem lingua vernacula expres-
ratione habita eius, quae a Hagenbachio notata est, scripturae
rsitate.

Caeterum haec confessio duobus vel tribus annis post Mühl-
e a senatu civibusque recepta et hanc ipsam ob causam Mühl-
na dicta est. Mutationes, quas praefationis initium et finis ex-
a sunt, nunc non moror; sed id memoratu dignissimum esse
ur, in vetustissimis confessionis Mühlhusanae editionibus,
um altera a. 1537., altera a. 1550. prodiit, articulum septimum,
le usu excommunicationis agit, prorsus omissum esse. Editiones
, quae illas annis 1619. et 1671. secutae sunt, eum exhibere
est Hagenbachius l. c. p. 52. not. 2. et quem ille laudavit
ius in historia Mühlhusae urbis, et in historia reformationis
husanae. Quae omnia ubi perpenderis, quaenam temeritas
eri insit verbis in theologia symbol. Mogunt. 1832. Proleg.
XVIII. etiam non monitus intelliges.

HELVETICA PRIOR SIVE BASILEENSIS POSTERIOR CONFESSIO FIDEI.

Quod historici quidam tradiderunt, theologos Argentinenses vim
am exercuisse in eam, de qua modo egimus, confessionem, id
in priorem Helveticam sive posteriorem Basileensem cadit. Illi
theologi, inter quos imprimis Bucerus nominandus est, nihil
in votis habuerunt, quam ut eos, qui reformatae ecclesiae
addicti erant, cum Luthero eiusque sectatoribus coniunge-
Quare doctrinam de coena sacra, cui unica fere discrimi-
ter Helvetios et Wittembergenses causa inesse putabatur, for-
quas et Helvetiorum et Lutheranorum theologi probare pos-
proponendam esse rati hisce de formulis modo hos modo illos
eris et ipsi praesentes adierunt. Neque operam suam omnino
re videbantur, quum non solum Helvetios, sed ipsum etiam
rum sibi propensos redderent. Hic ad ecclesiam Argentinen-
epistolas modestas et bonae spei plenas scripsit; illi Myconii
ertim consilium secuti doctrinam de coena sacra accuratius
nderunt, videruntque necesse esse, ut formulam huius doctrinae

a singulis civitatibus recipiendam prius constituerent, quam
theologis Argentinensibus de socianda utraque ecclesia convenir
Qui igitur summi illo tempore Basileae erant theologi Myconiu
Grynaeus cum Leone Iudae, Pellicano et Bibliandro, Turicens
congressi formulam huiusmodi descripserunt descriptamque e
cum ecclesia Bernensi communicarunt. Sed frustra. Bernenses
mula reiecta, ut legati omnium civitatum, quae in Helvetia
formatae ecclesiae sacra receperant, hisce de rebus consult
convenirent, valde optarunt, neque restitere Basileenses et Turice
Concio igitur Basileae inde a XXX. Ianuarii anni 1536. hab
indicta est. Convenerunt praeter senatores et consiliarios, a sin
civitatibus delectos, Bullingerus et Leo Iudae, Turicenses, Me
der Bernensis, Erasmus Ritter et Benedictus Burgauer Scaphu
Fortmüller Sangallensis, Augustinus Gemusaeus Mühlhusanus et
conius atque Grynaeus Basileenses, omnes et sincerissimi ver
amici et ecclesiasticae pacis studiosissimi. Interea fama percrel
rat, inter imperatorem et papam de concilio oecumenico mox
bendo convenisse; neque defuerunt qui catholicos illo concil
Helvetiis quoque rationem de ea, quam probassent, ecc
reformatione, repetituros esse affirmarent. Ergo non solum pr
rationem, quae illo tempore inter Helvetiorum ecclesias et
theranorum sectatores intercessit, verum etiam ad haec cath
rum consilia respicientes omnes, qui Basileae convenerunt, et
logi et singularum civitatum legati decreverunt, ut nova
confessio, quae ab omnibus Helvetiorum civitatibus recipe
describeretur. Omnes unanimi consensu eius rei curam de
darunt Bullingero, Grynaeo, Myconio, quibus Leo Iudae e
gander iuncti sunt assessores. Hi nihil morati et labore ipsis
sito diligenter functi magnam illius partem iam absolverant,
ecclesiae Argentinensis legati, Capito et Bucerus advenirent, q
placatis Turicensibus, qui ut exteri ab hac concione abessent
gitaverant, permissum est, ut eos consilio suo adiuvarent.
quod de Luthero et de formulis, quas ille omnibus veram de
sacra doctrinam profitentibus imprimis retinenda esse censuit,
runt, eventu caruit, quum omnes spem consociationis inter ecc
reformatam et Lutheri sectatores sincero animo concepiss
hanc ipsam ob causam ad lenitatem propensi in formulis

tis non perseverarent. Testis est ipsa, quam composuerunt, ssio, testis publica, qua concio dimissa est, epistola, testis aeus, qui die VII. Februarii ad amicum scripsit: „*Quas formas rus requirit, eas ut in nostram confessionem expresse insererent Bucerus et Capito obtinuerunt.*“

Caeterum haec confessio, quae a loco, ubi scripta et orta fuit ensis, ab Helvetiorum civitatibus, quae eam probaverunt, no- a est Helvetica, primum lingua latina confecta et deinde a e Iudae ex auctoritate publica in latinum sermonem transla- se dicitur. Quo facto concio optimis auspiciis dimissa est. pes, qua omnes, qui Basileam venerant legati, quum urbem uerent, tenebantur, quamquam magna et firma, tamen mox n in modum debilitata est. Fuerunt enim, qui cum alia mul- m id confessionis novae auctoribus et interpretibus exprobra- quod et theologis Argentinensibus nimium indulsissent et lati- onfessionis textus cum germanico non satis congrueret. Quare n alia concione mense Martio ab iisdem earumdem civita- legatis Basileae habita confessio ante septem hebdomadas m consensu probata denuo examinata est, tamen omni ex iterum confirmata est. Omnes qui aderant ei subscripserunt, non mense Maio, ut Guerike aliique affirmant, sed die XXVI. factum est, postquam Myconio et Grynaeo mandaverunt, ut m confessionis textum ex germanico corrigerent, et singulari o prohibuerunt, ne quis confessionem prius typis exprimeret, reliquae ecclesiae omnes, se illam prorsus probasse, decla- t. Quae hactenus paucis exposita sunt, ea apud Ruchatum, erum, Hagenbachium et Escherum ll. cc. imprimis vero apud hoferum l. c. fusius et copiosius tradita invenies. Restat igi- t quae mihi innotuerunt editiones enumerem et de ratione am, quam ipse in edenda hac confessione secutus sim.

Iallerus in bibl. hist. Helv. Tom. III. p. 140. affirmat, latinam confessionis textum publici iuris factum eumdemque dein- repetitum esse in corpore et syntagmate confessionum Genev. sed annum quo latina illa confessionis editio primum prodierit, ommemoravit; germanicum vero anno 1536. form. 8. et anno Basileae typis expressum esse dicit. Consentit cum eo Wine- variarr. conf. comparat. p. 18., qui editionem a. 1550. omi-

sit eiusque loco aliam a. 1587. attulit, et qui Winerum secut
Guerike in theol. symb. p. 110. At in bibliotheca Feuerlini n
quidem huius confessionis editio commemorata est, et Eschero
in Erschii et Gruberi encyclop. univers. Sect. II. Tom. V. p. 229
4. nulla eiusdem extat editio, quae publica fruatur auctoritate.
deinde hunc exhibet confessionis germanicae titulum: Eine
und gemeine Bekenntniß des Glaubens der Kirchen, so in eine
genoßschaft das Evangelium Christi angenommen haben,
Gläubigen und Frommen zu erwägen, zu beschätzen und zu urt
dargestellt; sed simul affirmat, textum confessionis germa
numquam typis expressum esse, latinum vero tum in han
tum in corpore et syntagmate confessionum extare. Addit de
interpretationem Gallicam reperiri apud Ruchatum l. c. To
p. 510. sic inscriptam: Brieve confession de foi des eglises
Suisse, qui ont embrassé l'Evangile de Jesus Christ, préser
tous les Fidéles et les Gens de bien, pour l'examiner et en
composée à Bâle l'an 1536., au mois de Février et signée en
par les Cantons Réformez. Et Ruchatus ipse, se confession
germanico textu transtulisse dicit l. c. Vol. V. p. 509. ubi
extant: On l'avoit écrite en Latin, et on chargea Leon de
de la traduire en Allemand: Comme cette Piéce n'est pas
longue, et qu'elle est fort rare, je la mettrai ici tout au
traduite fidélement sur la Copie Allemande.

Equidem etiam hanc confessionem et germanico et latin
mone exprimendam curavi. Germanicam deprompsi ex codic
form. 4. bibl. cuiusdam Basileensis sic insignito: Gal. I. 167., i
praeterea Blaureri Conf. de S. C., Confessio Saxon. Elect.
torii cum Interim et alia quaedam, praecipue Bullingeri et Bi
dri scripta continentur. Prima pagina haec extant: Hunc co
M. S. Bibliothecae Carolinae donavit Mense Maio 1631. Ioh
dolphus Stuckius Professor artium dicendi et Bibliothecari
anno 1630. In fine notatus est dies, quo scriba opus suum
vit, dies scilicet XXIII. Ianuarii anni 1538. Codicem hunc
leensem contulit Fritzschius cum Turicensi, quem in tabulari
clesiastico reperit signo B. r. ornatum et sic inscriptum: Dona
aliquot Regum et principum virorum. — Antiquitates quaeda
Collegiis et Templis Tigurinis. — Reges Francorum a P

usque ad filios Ludovici Pii. Collectanea ex variis. MDLXX.
., neque dubii haerere possumus, quin collectionem a Bul-
ipso institutam contineat. Quamquam igitur germanicae
sionis textum e codice Basileensi repetendum esse putavi,
tamen scripturae diversitatem, quam codex ille Turicensis
t, prorsus negligere. Quem dedi latinae confessionis textum,
eodem codice depromptus est. Nusquam vero illam reperi
licem, quam additam voluerunt Bullinger et Leo Iudae,
ue mentionem Hagenbachius l. c. p. 68. not. fecit et quam
bis ab Eschero l. l. citatam esse video: „Durch dieſe Ar-
ollen wir keines Wegs allen Kirchen eine einzige Glaubens-
orſchreiben. Denn wir erkennen keine andere Glaubensregel
s die heil. Schrift. Wer alſo mit dieſer übereinſtimmt, mit
gen ſind wir einſtimmig, obgleich er andere von unſerer Con-
verſchiedene Redensarten brauchte. Denn auf die Sache
nd die Wahrheit, nicht auf die Worte ſoll man ſehen. Wir
alſo Jedem frei, diejenigen Redensarten zu brauchen, welche
ſeine Kirche am paſſendſten glaubt, und werden uns auch der
Freiheit bedienen, gegen Verdrehung des wahren Sinnes
Confeſſion uns aber zu vertheidigen wiſſen. Dieſer Ausdrücke
vir uns jetzt bedient, um unſere Ueberzeugung darzuſtellen.

7. CATECHISMUS GENEVENSIS.

nnes Calvinus in usum ecclesiae Genevensis anno 1536. ca-
um lingua Gallica conscripsit, *non illum*, ut Beza in eius
, *in quaestiones et responsiones distributum . . sed alium multo*
n praecipua religionis capita complexum, quem latinum eccle-
nevensis ministri anno 1538. typis exprimendum curarunt
criptum: „Catechismus sive christianae religionis institutio
nibus renatae nuper in Evangelio Genevensis Ecclesiae suf-
recepta, et vulgari quidem prius idiomate, nunc vero Latine
quo de Fidei illius synceritate passim aliis etiam Ecclesiis
in lucem edita. Ioanne Calvino autore. Basileae, anno
XVIII." Quae in ipsa hac inscriptione indicata est latinae
tationis causa, eam, aliis additis, ecclesiae Genevensis mi-
epistola ipsi Catechismo praemissa, quae ad omnes Christi

evangelium religiose colentes data est, fusius explicarunt. C
tinetur ea paginis XV., quarum numeri a typothetis non ind
sunt. Sequitur ipse Catechismus, qui numeris huiusmodi
signitus est, repetita in hunc modum inscriptione: „Catechis
„seu Christianae religionis institutio Ecclesiae Genevensis, vu
„prius idiomate edita, nuncque postremo latinitate etiam do
„Ioanne Calvino autore.“ Illam, quam primo loco posui inscri
nem exhibet Fuerlinus in bibl. T. II. No. 1917. sed mutila
hanc invenies in libro quem Henry de vita Calvini conscripsit T
II. p. 150. not. 1. Constat autem paragraphis LVIII. ita dispo

1) Omnes homines ad religionem esse natos. — 2) Quid
falsam ac veram rel. intersit. — 3) Quid de deo nobis cognoscen
— 4) De homine. — 5) De libero arbitrio. — 6) De peccato et m
— 7) Quomodo in salutem ac vitam restituamur. — 8) De lege
mini. — 9—18) Decem praecepta singula. — 19) Legis summa
20) Quid ex sola lege ad nos redeat. — 21) Legem gradum ess
Christum. — 22) Christum fide a nobis apprehendi. — 23) De
ctione et praedestinatione. — 24) Quid sit vera fides. — 25) D
donum dei. — 26) In Christo iustificamur per fidem. — 27) Pe
dem sanctificamur in legis obedientiam. — 28) De poenitentia et
neratione. — 29) Quomodo bonorum operum et fidei iustitia
conveniant. — 30) Symbolum Fidei. — 31—39) Credo (patrem
filium 32—35., Spir. s. 36, sanctam Eccles. catholicam 37., remissi
peccatorum 38., carnis resurrectionem, vitam aeternam 39.). — 40)
sit spes. — 41) De oratione. — 41) Quid in oratione spectandum
42) Orationis dominicae enarratio. — 43—49) Exordium et petit
sex singulatim. — 50) Orandi perseverantia. — 51) De sacrament
52) Quid Sacram. — 53) De Baptismo. — 54) De Coena Domin
55) De ecclesiae pastoribus et eorum potestate. — 56) De tradi
bus humanis. — 57) De excommunicatione. — 58) De magistra

In fine addita est, „Confessio fidei, in quam iurare cives o
„Genevenses, et qui sub civitatis eius ditione agunt, iussi
„exscripta e Catechismo, quo utitur Ecclessia Genevensis“ e
paginis XI. continetur. Ultima denique pagina haec extant: I
leae, in officina Roberti Winter, anno MDXXXVIII. mense M

Sed post paucos annos Calvinus, quum methodum, qua
hoc catechismo secutus erat, ipse non omnino probaret, opus
retractavit. *Scripsit*, si Bezam l. c. sequimur anno 1541.,
chismum gallice et latine, ab illo priore minime discrepantem,
multo auctiorem, et in quaestiones distributum.
alios posterioris nostrique aevi theologos sequimur, hunc catechis

1541. Franco-Gallica tantum lingua compositum, eumdem-
anno demum 1545. latinitate donatum esse docemur. Ita
Senebier in historia literaria Genevensi, Genev. 1786. Tom. 1.
1. de Calvini catechismis haec habet: Ce catéchisme parut à
en 1538.; Calvin l'augmenta à Strasbourg en 1541., et il le
isit en latin en 1545.; ita *Winerus* in variarum confessionum
aratione p. 22., quem *Guerike* in theologia sua symbolica p.
a. secutus est; ita etiam *Henry* in vita Calvini Hamb. 1838.
. II. p. 151., qui tamen nota addita Bezam quamvis occulte
t; neque hoc iniuria factum esse videtur, quum Calvinus ipse
aefatione ad latinam huius catechismi editionem, quae Genevae
Calendas Decembris anni MDXLV. scripta est, testificetur, se
ab anno 1538. latinum non composuisse catechismum. Respi-
enim ad catechismum anni 1538. latina lingua conscriptum
„Nam quum ante *annos septem* edita a me esset brevis religio-
summa sub catechismi nomine: verebar, nisi hoc in medium
ato anteverterem, ne illa, quod nolebam, rursum excuderetur.“
24.) Quae omnia *Beckius* in libris symbb. eccl. reform. Tom.
208., quamquam neque horum Calvini verborum, neque illius
e testimonii mentionem fecit, respexisse et statuisse videtur,
hismum a. 1541. et gallice et latine conscriptum, sed gallicum
m typis expressum et publici iuris factum esse, latinum vero
uctoris scrinio usque ad annum 1545. latuisse manu scriptum.
uo minus huic sententiae faveamus, impedit ipsa, quam Calvi-
a. 1545. latinae catechismi editioni praemisit, praefatio, quae
omparata est, ut auctorem illo demum anno interpretandi of-
n suscepisse facili negotio intelligi possit. Quae quum ita sint
ezam de his catechismi editionibus minus accurate exposuisse
amus et catechismum anno 1541. Gallico tantum sermone a
no retractatum esse, accipiamus necesse est.

Sed utrum latinus, qui prodiit anno 1545., mera gallici illius
hismi interpretatio sit, quod omnes affirmant viri docti, necne, id
m abest ut negem, ut ne in dubium quidem vocare audeam, quum
onem anni 1541. inspicere non licuerit; sed monuisse satis habeo,
omnia, quae Henry l. c. p. 152. 153. de ea retulerit, in latinam
editionem cadere. In hac enim humanae vitae praecipuum finem
dicit, ut deum, a quo conditi sint homines, ipsi noverint; dein-

ceps de vera dei cognitione et de recto eius cultu exponens, t
eum rite honorare ait, si in eo sita sit tota nostra fiducia: si ill
tota vita colere, voluntati eius obsequendo, studeamus: si eu
quoties aliqua nos urgeat necessitas, invocemus; salutem in eo qu
rentes, et quicquid expeti potest bonorum: si postremo tum cor
tum ore illum bonorum omnium solum auctorem agnoscamus. Qu
totius argumenti in quatuor partes divisionem auctor ab initio q
dem diligenter servat, quum primum de fide, tum de lege, dei
de oratione agat, sed his expositis quod reliquum est rursus
duas partes disiungit, quum quarto loco verbum dei et quinto
mum sacramenta commemoret. Neque haec omnino cum catechi
anno 1538. vulgato congruunt. Etenim si singulae huius catechi
paragraphi, quas omnes supra indicavimus, respiciuntur, prima pa
paragraphos 1—7. et 21—39., secunda 8—20., tertia 41—
quarta 55. et 56. et quinta 51—54. et 57. receptas esse et
tractatas apparet, ita ut praeter illud, quod Beza notavit discrim
aliud etiam, quod in amplificatione et transpositione singula
partium cernitur, deprehendatur.

Sed haec ulterius persequi non huius loci est. Redeamus
propositum et pergamus in enumerandis catechismi Genevensis e
tionibus.

Editio huius catechismi, quae postremo commemorata est,
inscripta esse perhibetur a Senebiero l. c. „Catechismus eccle
„Genevensis, primo gallice anno 1536. scriptus, deinde ab ipso
„ctore eo qui nunc extat ordine et methodo editus, tum latine,
„iecta formula, tum precum publicarum, tum administrationis sac
„mentorum, Genevae 1545.“ eademque maximam nacta auctor
tem non solum repetita est in Operibus Calvini edit. Amstelod. T
VIII. p. 11—37., edit. Genev. 1617. Tom. VII. p. 12. 43. et al
verum etiam in multorum populorum linguas translata. B
catechismum l. c. opus appellat admirandum, „tantopere pluri
etiam exteris populis probatum, ut non modo vernaculis pluri
linguis, utpote Germanica, Anglica, Scotica, Belgica, Hispanica,
etiam hebraice ab Immanuele Tremelio Iudaeo-Christiano et gra
ab *Henrico Stephano* legatur elegantissime conversus.“ Consenti
Senebier et Henry, quorum ille l. c. haec habet: „Ce catéchis
„fut d'abord traduit en espagnol, et imprimé sans nom de lieu

ns date; en 1545. il fut mis en italien, ensuite en anglois, en rec, en grec et latin et en hebreu." hic complures afferens interetationes addit l. c. p. 151. not. 1. hispanicam catechismi editionem no 1550. et germanicam una cum catechesi Heidelbergensi anno 63. prodiisse. Quam etsi inspiciendi occasio data est, tamen eam in endo catechismo Genevensi non curavi, sed comparatione instituta er textum editionis Amstelod. et Genevensis illum dedi, mutata hic c interpunctione et orthographia, atque addidi appendicem, qua ecationes aliquot piae, formula precum ecclesiasticarum et sacraentorum administrandorum, ratio celebrandi matrimonii et pauca visitandis aegrotis continentur.

8. CONSENSUS TIGURINUS.

Tigurinus qui dicitur consensus doctrinam de sacramentis exnit, in qua ecclesia Genevensis cum Helvetiae ecclesiis consentit. igo eius non obscura. Senatus Bernensis convocaverat mense rtio anni 1549. omnes tam germanicae quam gallicae linguae stores, ut una cum iis de ecclesiae salute deliberaret. (*Kuhn* form. Bernens. Bern. 1828. p. 414.) Calvinus, qui nihil magis in tis habuit, quam ut qui reformatae ecclesiae sacris addicti erant *consensum pleniorem coalescerent*, quamquam non rogatus, tamen nc scribendi opportunitatem non praetermittendam esse censuit sitque Bernensis ecclesiae pastoribus epistolam, additis viginti de cramentis articulis, ut Bernenses, quaenam recepta sit in ecclesia nevensi hisce de rebus doctrinae forma, aperte et perspicue videit. Articuli, quos Henry in vita Calvini Tom. II. Append. p. 4—136. e codice manu scripto Genevensi repetiit, hi sunt:

1) Cum in hunc finem Dominus Sacramenta instituerit, ut per ea ıtiam suam nobis testetur atque obsignet: ut verae sint gratiae Dei timonia et sigilla, vere nobis exhiberi oportet quod figurant. 2) Porro cramentorum veritas in Christo continetur; sed ut ea melius constet, ore loco statuendus est Christus ipse, tanquam substantia aut fundantum: deinde fructus ac vis mortis ipsius, et quaecunque ab ipso veniunt bona. 3) Hic ergo Sacramentorum finis est: primum ut risto potiamur, tanquam bonorum omnium fonte; deinde ut beneficio rtis eius reconciliemur Deo, spiritu eius renovemur in vitae sanctitan, iustitiam denique et salutem consequamur. 4) Ita in Baptismo siderandus est primum Christus ipse cum suo sanguine: deinde abio et vitae novitas, quae inde manant. In Coena primum locum

obtinent corpus pro nobis crucifixum et sanguis in cruce fusus; dein peccatorum expiatio, ius adoptionis, vitae novitas, et quaecunque ad v tam aeternam spectant. 5) Ergo quicunque rite et pie utuntur sacr mentis, Christum, ut illic nobis offertur una cum spiritualibus eius don recipiunt. Nam ut verax sit Deus, necesse est quidquid significat promittit ab ipso impleri ac praestari. Atque ut vera sit significati necesse est ut effectus vel res ipsa signo respondeat. 6) Quod ante per Sacramenta dicimus nos fieri Christi et spiritualium eius donoru participes, in eo non ad signa nuda, sed potius ad promissionem qu illis annexa est, respectum habemus. Quatenus ergo in promissione il oblata proficit nostra fides, eatenus se ista vis et efficacia quam dic mus, se exerit. Ita materia aquae aut panis, aut vini Christum nequ quam nobis offert, nec spiritualium eius donorum compotes nos fac sed promissio magis spectanda est, cuius partes sunt nos recta fidei v ad Christum ducere. 7) Hinc concidit Papistarum error, qui in eleme tis obstupescunt, et illis affigunt salutis suae fiduciam, cum Sacramen a Christo separata nihil aliud sint, quam inanes larvae, et in ipsis omn bus haec vox clare personet, non alibi quam in solo Christo haere dum, nec aliunde petendam esse salutis gratiam. 8) Praeterea si qu boni per Sacramenta nobis confertur, id non fit propria eorum virtut etiamsi promissionem, qua insigniuntur, comprehendas. Deus enim pl est qui spiritu suo agit, et quod sacramentorum ministerio utitur, in neque vim illis suam infundit, nec spiritus sui efficaciae quidquam d rogat; sed pro ruditatis nostrae captu, ea tanquam adminicula sic adh bet, ut tota agendi facultas maneat penes ipsum solum. 9) Itaque quem admodum Paulus admonet, eum, qui plantat vel rigat, nihil esse, s unum Deum esse qui dat incrementum; ita et de Sacramentis dicendu est, ea nihil esse, quin nihil profutura sunt, nisi Deus in solidum omn efficiat. Instrumenta quidem sunt, quibus efficaciter, ubi visum e agit Dominus, sed ita ut totum salutis nostrae opus ipsi uni acceptu ferri debeat. 10) Constituimus ergo unum esse Christum, qui vere i tus baptizat, qui nos in coena facit sui participes, qui denique imp quod figurant Sacramenta, et ita quidem his adminiculis, ut totus fectus penes eius spiritum resideat. 11) Sic interdum sacramenta v cantur sigilla et tamen solus Spiritus proprie est sigillum et idem fi inchoator et perfector. Nam haec omnia sacramentorum attributa in riore loco subsidunt, ut ne minima quidem salutis nostrae portio unico autore ad creaturas transferatur. 12) Praeterea sedulo docen Deum non promiscue vim suam exerere in omnibus qui Sacramenta cipiunt, sed tantum in electis: nam quemadmodum non alios in fid illuminat, quam quos praeordinavit ad vitam, ita arcana peculiari spiritus sui virtute efficit, ut Sacramenta illis solis exhibeant quod o runt. 13) Hac doctrina evertitur illud Sophistarum commentum, q docet Sacramenta novae legis conferre gratiam omnibus non ponentib obicem peccati mortalis. Praeterquam enim quod in Sacramentis n nisi fide percipitur, tenendum quoque est, minime alligatam ipsis e Dei gratiam, ut quisquis signum habet, re etiam potiatur. Nam rep

is peraeque ac electis signa administrantur. Veritas autem signorum
d hos solos pervenit. 14) Certum quidem est offerri communiter omni-
us Christum cum suis donis, nec hominum infidelitate labefactari Dei
eritatem, quin semper vim suam retineant sacramenta; sed non omnes
ecipiendi sunt capaces. Itaque ex Dei parte nihil mutatur, quantum
ero ad homines spectat, quisque pro fidei suae mensura accipit.
5) Quemadmodum autem nihilo plus infidelibus confert sacramento-
um usus, quam si abstinerent, imo illis tantum exitialis est, ita extra
orum usum fidelibus constat, quae illic figuratur veritas. Sic baptismo
bluta sunt Pauli peccata, quae iam prius abluta erant. Sic idem
aptismus Cornelio fuit lavacrum regenerationis, qui tamen iam spiritu
ancto donatus erat. Sic in coena se nobis communicat Christus, qui
amen perpetuo in nobis manet; sed quatenus sacramentis confirmatur
t augescit fides, confirmantur in nobis Dei dona, adeoque augescit
uodammodo Christus in nobis, et nos in ipso. 16) Ad haec utilitas
uam ex sacramentis percipimus ad tempus, quo ea nobis administran-
ur, restringi minime debet, perinde ac si signum visibile, dum in me-
io profertur, eodem secum momento gratiam Dei adveheret. Nam qui
prima infantia baptizati sunt, eos in pueritia vel ineunte adolescentia
nterdum regenerat Deus, ita baptismi ad totum vitae decursum patet,
uia perpetuo viget quae illic continetur promissio, et sacrae Coenae
sus, qui in actu ipso propter incogitantiam vel tarditatem nostram pa-
um prodest, fructum deinde suum profert. 17) Praesertim vero tollenda
st praesentiae localis imaginatio. Nam cum hic signa in mundo sunt,
culis cernantur, palpentur manibus, Christus non alibi quam coelo, nec
liter quam mente et fidei intelligentia quaerendus est. Quare perversa
t impia superstitio est, ipsum sub elementis huius mundi includere.
8) Hoc modo non tantum refutatur Papistarum commentum de trans-
ubstantiatione, sed crassa omnia figmenta, quae vel coelesti eius gloriae
letrahunt, vel humanae naturae veritati minus sunt consentanea: neque
nim minus absurdum iudicamus Christum sub pane locare, vel cum
ane copulare, quam panem transsubstantiare in eius corpus. 19) Ac
e qua ambiguitas restet, cum in coelo quaerendum esse Christum dici-
nus, haec locutio locorum distantiam sonat et exprimit; tametsi enim
roprie loquendo supra coelos locus non est, quia tamen corpus Christi,
t fert humani corporis natura, finitum est, et coelo continetur, necesse
st a nobis tanto locorum intervallo distare, quantum coelum abest a
erra. 20) Quod si imaginatione nostra Christum pani et vino affigere
as non est, multo minus licet in pane eum adorare; quamquam enim
anis in symbolum et pignus eius quam habemus cum Christo commu-
icationis, nobis porrigitur, quia tamen signum est, non res ipsa, neque
em in se habet inclusam, idolum ex eo faciunt, qui mentem suam in
um convertunt, Christum adoraturi.

Eodem tempore, quo Calvinus articulos, quos propterea inse-
endos esse existimavimus, quoniam illi prima quasi consensus Tigu-
ini lineamenta continent, ad Bernenses misit, etiam cum *H. Bullin-*

gero de concordia inter ecclesiam Genevensem et Turicensem constituenda multum per literas egit, et quum illum ecclesiae Turicensis antistitem ipsius partibus favere videret, ipse Farelio socio assumpto Turicum adiit ibique coram senatoribus et consiliariis publicis cum summis theologis de sacramentorum natura, vi et efficacia disputavit. Omnes qui aderant brevi tempore de articulis convenerunt, quos Bullingerus, quum exspectaret, ut Helvetiorum ecclesiae omnes consensu suo eos approbarent, cum his communicavit. Neque spes eum fefellit. Soli Bernenses in epistola ad Turicenses die II. Iunii missa responderunt: „Quum nostra disputatione et Vestra contra *Lutherum* confessione satis superque declaratum sit, quicquid ad causam hanc pertinet, non videmus quantopere conducat aliam edere *Confessionem*. Sed et neque inter Gebennensem et nostram Ecclesiam umquam publicum fuit dissidium, ut videatur necessarium, publice etiam Papistis nostrum testari consensum." Quamobrem articulis non subscripserunt et simul eos typis non exprimendos esse censuerunt. In illa permansere sententia; hanc vero mutarunt mutata, quae articulis praeposita fuit, praefatione. Reliqua, quae ad historiam horum articulorum, e quibus consensus Tigurinus constat, pertinent, tum mutata illa, de qua modo locuti sumus, praefatio p. 191. et ea, quam ministri Tigurinae ecclesiae ad Calvinum dederunt epistola p. 197. tum literae continent, quibus Calvinus exponit, cur anno 1554. consensionis illius capita fusius exponendi consilium ceperit. p. 199.

Caeterum conferas Sal. Heß Lebensgeschichte Bullingers. Zürich 1829. Thl. 2. S. 15. ff. Kirchhofer das Leben Wilhelm Farels. Zürich 1831. 33. Bnd. 2. S. 93. ff. Paul Henry das Leben Johann Calvins des großen Reformators. Hamburg 1838. Bnd. 2. S. 468. ff. neque negligenda sunt: *Lavateri* historia sacramentaria p. 98. *Hospiniani* historia sacramentaria p. 211. *Löscheri* historia motuum. edit. 1708. p. 54. Hagenbach kritische Geschichte der Entstehung und Schicksale der ersten Basler Confession. Basel 1827. S. 75. ff. (Beck) die symbolischen Bücher der evangelisch-reformirten Kirche. Thl. 2. Vorwort. S. XII. XIII.

Hessius l. c. p. 18. not. articulos primum hac inscriptione publici iuris factos esse ait: „Consensio mutua in re Sacramentaria Ministrorum Tigurinae ecclesiae, iam nunc ab ipsis autoribus edita

1 Cor. I.). Obsecro autem vos Fratres, per nomen Domini nostri esu *Christi*, ut idem loquamini omnes, et non sint inter vos dissia, sed sitis integrum corpus, eadem mente et eadem sententia. orm. 8. *Tiguri*, ex off. *Rod. Weissenbachii* 1549. 2. plag." Praexa est teste eodem *Calvini* epistola ad Ministr. Tig. Cal. Aug. ata; Tigurinorum vero responsum d. 30. eiusdem mensis subiunctum. Dissentit *Hallerus* in bibl. hist. helv. Tom. III. p. 147. Nr. 409. de itulo atque hunc affert: „Consensio mutua in re Sacramentaria Mistrorum Tigurinae ecclesiae et D. Ioannis Calvini ministri Genevensis cclesiae, iam nunc ab ipsis Authoribus edita." Tiguri 1549. form. . simulque addidit eam in hac editione pagg. XXVI. contineri. liae prodiisse dicuntur anno 1551. *Hessius* enim l. c. haec habet: „Edita est haec *Confessio* lat. et germ. demum anno 1551., ... eadem Gallice à Genève de l'imprimerie d. S. Crispin 1551. 2. pl. L'auord passè et conclud. touchant la matiere de Sacramens, entre es Ministres de l'Eglise de Geneve." Et *Hallerus* l. c. narrat eam ypis repetitam esse Genevae 1551. form. 8. et ibidem 1552. form. ., porro in *Ioannis a Lasco* Tract. de Sacramentis Ecclesiae Christi ondini 1552. pagg. XXI. form. 8. et in *Hospiniani* histor. Sacram. I. 367., denique in *Calvini* Operibus (Tom. VIII. p. 648. sqq.), e quibus equidem consensum eiusdemque expositionem typis exprimendam curavi. Sed excusa est etiam in libro sic inscripto: „Defensio anae et orthodoxae doctrinae de Sacramentis, eorumque natura, i, fine, usu et fructu: quam pastores et ministri Tigurinae ecclesiae et Genevensis ante hac brevi Consensionis mutuae formula omplexi sunt una cum refutatione probrorum, quibus eam indocti t clamosi homines infamant. Iohanne Calvino Authore." Tiguri 555. pagg. LXIV. form. 8. Et *Senebiero* in hist. lit. de Geneve estante p. 252., quem *Winerus* secutus est in var. conf. comparat. . 19. alia consensionis editio prodiit apud Robertum Stephanum nno 1554., eodemque indicante extant consensionis articuli etiam n Calvini tractatibus theologicis, qui prodierunt Genevae 1611. Amstelodami 1667. f. Denique notandum est eos in linguam galliam conversos reperiri et in Recueil des Opuscules de Calvin 1566. ol. p. 1137—1145. et in *Ruchat* Reform. contin. inéd. P. I. L. III. . 140—150.

9. CONSENSUS GENEVENSIS.

Anno 1551. novum malum, ut Bezae verbis in vita Calvi utar, Genevensem ecclesiam invasit. „Dedit autem, sic pergit ill occasionem Hieronymus quidam Bolsecus ex Carmelitarum societat Lutetiae monachus, qui quum aliquot ante annos cuculla quide abiecta, sed monachismo retento profugisset, idem etiam decept Ferrariensi Ducissa ab ea pulsus, ac tandem triduo medicus factu Genevam venerat: ubi quum inter eruditos medicos nullo loco esse ut sese theologum esse ostenderet, falsum et absurdum quiddar de praedestinatione inter aliquos, ac tandem etiam in congrega tionis coetu blateravit. Eum Calvinus primum moderatâ reprehen sione contentus refutaverat, deinde ad se vocatum docere melior fuerat conatus. At ille sive ambitione monastica percitus, sive ab factiosis, iampridem quaerentibus per quem Calvinum lacesserent incitatus, palam ausus est in ipso congregationis coetu XVI. Octobr quum ille Ioannis locus explicaretur, *Qui ex Deo est, verba De audit, et quia non auditis, ex Deo non estis*, liberum arbitrium e operum praevisionem ad aeternae praedestinationis decretum causi omnibus etiam ordine superius evertendum, adiectis etiam in veran doctrinam contumeliis, fastuque mere seditioso proferre, idque eo ut existimatur, audacius quod forte Calvinum suo loco non seden tem abesse crederet. Et aberat quidem ille initio. Sed eo sermo nem ingresso superveniens, pone alios nonnullos sese continuerat Finita monachi oratione Calvinus repente apparens, quamvis plan nihil antea tale meditatus, tum certe si umquam alias, qui vir esse ostendit. Siquidem illum tot verbi divini testimoniis, tot Augustin praesertim locis, tot denique tamque gravibus argumentis confuta vit, perculit, obruit, ut omnes praeter ipsum et perfrictae fronti monachum ipsius vehementer puderet. Aderat in ipso audientium coetu Assessorum Praetoris unus, quorum in urbe ius prehensioni est. Is illum dimisso coetu tamquam seditiosum in custodiam tradit Quid plura? Causa multis disputationibus agitata, senatus Helve ticarum etiam ecclesiarum sententiam percontatus, illum tum u seditiosum, tum ut mere Pelagianum XXIII. Decembr. public damnatum urbe expulit, fustuariam poenam minatus, si vel in urb

l in urbis territorio esset deprehensus." .... „At Genevae in-rea collegium ministrorum in publico coetu veram de praedesti-tione doctrinam asseruit, publicoque scripto deinceps a Calvino mprehensam comprobavit," eoque continetur consensus, qui di-ur Genevensis, cui num anno 1554. etiam ecclesia Turicensis reliquae Helvetiorum ecclesiae subscripserint, adhuc dubitari licet.

Cfr. *Simleri* narratio de ortu, vita et obitu H. Bullingeri. guri 1575. 4. fol. 26. *Ioh. Henr. Hottingeri* hist. eccl. N. T. saec. VI. P. 11. p. 832. P. IV. p. 727. sqq. *Jacqu. Beniq. Bossuet* histoire s variations des eglises protestantes. Paris 1688. Tom. II. p. 9. al. Heß Lebensgeschichte M. H. Bullingers. S. 36. ff. Kirchhofer swald Myconius. S. 391. Hagenbach Geschichte der ersten bas-Confession. S. 78. ff. Escher in Ersch und Grub. Encyclop. Art. lvet. Confess. Beck die symbolischen Bücher u. s. f. Vorw. S. 16. 17.

Quod denique ad editiones attinet, nemo, quod ego sciam, umeravit omnes. Quae mihi innotuerunt hae sunt. Editio prin-ps, quam Senebier hist. litter. de Geneve p. 252. citavit, hac odiit inscriptione: „De aeterna dei praedestinatione, qua in sa-tem alios ex hominibus elegit, alios suo exitio reliquit: item de ovidentia qua res humanas gubernat, consensus pastorum Gene-nsis ecclesiae, a Io. Calvino expositus." Porro titulus sacra an-ora ornatus est. Denique indicatur locus et annus, quo liber odiit, in hunc modum: „Genevae, ex officina Ioannis Crispini DLII." form. 8. Eodem anno Senebiero l. c. et Winero in variarr. nf. compar. p. 19. testantibus, gallica huius consensus interpre-tio form. 12. publici iuris facta, eademque, ni omnia me fallunt, oc titulo ann. 1614. form. 8. repetita est: Congregation faite en Eglise de Geneve par M. Jean Calvin en laquelle la matiere de élection éternelle de Dieu fut sommairement et clairement par y deduite et ratifiée d'un commun Accord par ses frères Ministres epoussant l'erreur d'un Semeur de fausse doctrine qui effrontéement voit desgorgé son Venin. Genève 1614. pagg. 128. cfr. *Halleri* ibl. hist. Helv. Tom. III. p. 171. No. 489. Latinus vero huius onsensionis textus in Calvini tractatibus theologicis et in eiusdem peribus (ed. Basil. Tom. VII. p. 688. sqq. ed. Amstelod. Tom. VIII. . 593. sqq.), quibus ego quoque in edendo illo usus sum, repeti-us est.

10. CONFESSIO FIDEI GALLICANA.

Doctrinae ratio, quam in Germania et Helvetia qui eccles reformatores dicuntur optimo successu contra catholicos defendera etiam in Gallia multorum animos insita sua vi et veritate expugn vit. In dies latius propagabatur, etsi qui eam susceperunt et e lio et ferro et igni multabantur. Franco-Gallorum reges ne Ia baea quidem clade impedire poterant, quo minus in regia ipsor urbe ecclesia novis sacris addicta constitueretur atque concio omni convocaretur clericorum, qui in Gallia sacris emendatis faveba *Chandieu* enim minister reformatae, quae Parisiis constituta erat, clesiae Pictavium missus, ibique cum fidei suae sociis multum necessitate omnes in Gallia ecclesias communi vinculo coniunge colloquutus, ecclesiae Parisiensi ut huiusmodi concionem convoc ret statim post reditum persuasit. Legati omnium fere reform tarum, quae illo tempore in Gallia florebant, ecclesiarum Luteti Parisiorum anno 1559. convenerunt literisque fidei confession consignarunt, Francisco II. tradendam. Eadem deinceps non sol Carolo IX., qui Franciscum secutus est, anno 1561. tradita, ver etiam Rupellae anno 1571. ab Henrico IV. sollemni modo conf mata est:

Ceste Confession de foy des Eglises Reformees du Royaume France arrestee au premier Synode National tenu à Paris le 19. M 1559. regnant lors Henri II. et depuis presentee à Charles IX. par grace de Dieu Roy de France, à Poissi l'an 1561. Apres avoir esté le au synode National assemblé à la Rochelle, il a esté declaré par le Synode representant toutes les Eglises de ce Royaume, Que toutes dites Eglises Françoises approuvent et ratifient la susescrite Confessi en tous ses chefs et articles: comme estant entierement fondée sur pure et expresse parole de Dieu. Et en tesmoignage de ce consen ment, la dite Confession de foy a esté signee par les Ministres et A ciens deputez des provinces de ce Royaume au nom des dites Eglis Et furent presens au dit Synode tenu à la Rochelle, Jean par la grace Dieu Royne de Navarre: hants et puissans Princes Henry Prince de N varre, Henri de Bourbon Prince de Condé, tres-illustre Prince Lou Conte de Nassau, Messire Gaspard Conte de Coligni Amiral de Fran et plusieurs Seigneurs, Gentilshommes et autres personnes. Faict à la R chelle le 13. Auril, l'an de grace mil cinq cents soixante et unce.

Jchanne. Henry. Henry de Bourbon. Louys de Nassau. Chastillo Theodore de Besze esleu pour conduire l'action du Synode. *Ghandi*

la Lyonnois et Bourgongne. *Nicolas des Gallars*. *Iean Lyevin* l'isle de France et la Picardie. *Lemaison* pour Touraine, Anjou, layne et Vendosmois. *Delescourre* pour la Normandie. *Payan* pour s Languedoc, *Claude du Moulin* pour Poictou. *Guillemot* pour Poic- *Doyseau* pour Bretaigne. *Digne de Bergemont* pour Perigort et osin. *Arnaud Banc* dict la *Source*, pour le Quercy, Rouërgue etc. *Odet de Nort*, deputé pour les Eglises de Xaintonge. *Desouches*, de- pour Orleans et Berri. *Morange* pour l'Auvergne. *Dumont* pour ulmois.

Raymonet, Ancien. *Montein*, Ancien. *Couffeau*, Diacre de Niort. *e*, Ancien. *La Borde*, Diacre. *Martin*, Diacre. *Berrende*, Ancien Quercy et Rouërgue. *Pontemer*, Ancien et deputé d'Angoulmois. *chon*, Ancien pour Xaintonge.

De Leslang, Secretaire esleu. *De la Rogeraye*, Secretaire esleu.

Tota haec confessio Calvini doctrinam repraesentat. Quamobrem *erus* in varr. confess. comparat. p. 19., quocum *Gieerikius* in . symb. p. 118. consentire videtur, eam a Calvino ipso con- tam esse suspicatus est. Sed haec eius coniectura, tum iam omnibus historicis argumentis destituta, tum propterea, ut lem arbitror, reicienda est, quoniam mira, quae inter confessio- et Calvini doctrinam intercedit, convenientia alio modo expli- potest. Chandieu enim, cuius opera et consilio prima illa re- atarum ecclesiarum synodus in Gallia habita est, et cuius illo ore magna apud omnes fuit auctoritas, theologiae operam rat Genevae ibique familiarissime cum Calvino vixerat, id quod tur *Senebier* in hist. literaria Genevensi p. 320. hisce verbis: ndieu (Antoine de la Roche), connu sous le nom de Sadéel Zamariel, fils de Guis De la Roche Chandieu, né en 1534: brassa dès sa jeunesse la réligion réformée, et il vint à Geneve mérita bientôt l'estime et l'attachement de Calvin et de Beze." quum ita sint non ipsum Calvinum, sed coniunctissimum eius um et discipulum effecisse arbitror, ut ecclesiarum Gallicarum confessio prorsus cum Calvini doctrina congrueret. Cfr. ig Vollständige Historie der Augsburg. Confession. Th. 2. Buch 5. 6. 7. S. 272. Joh. Georg Walch hist. und theol. Einlei- in die Religionsstreitigkeiten, Th. 3. S. 106. Schröckh Christl. . Gesch. seit der Reformation. Th. 2. S. 246. (Beck) die olischen Bücher der evangel. reformirten Kirche Th. 2. S. 272. ff.

In ea, quae supra iam commemorata est, synodo nationali llae habita, Henricus IV. et qui paullo ante nominati sunt tribus

subscripserunt confessionis exemplaribus manu scriptis, quae insignita erant inscriptione: „Confession de foy faitte d'un commu „cord par les François, qui desirent vivre selon la pureté de l'eva „de nostre seigneur *Jesus Christ.* 1. Pierre III. Soyez tousiours „pareillez à respondre à chacun qui vous demande raison de „perance, qui est en vous. MDLXI." Sed utrum haec conf eodem anno typis expressa et publici iuris facta sit necne equ diiudicare non audeo. Id tamen constat, eam anno sequente in guam germanicam translatam esse titulo non satis accurate a Fe lino in bibl. symb. T. II. p. 136. Nr. 1830. indicato. Est a hic: Confession, oder Bekantnuß des Glaubens in gemain vnd helliglich von den Kirchen so hin vnd wider in Franckreich zerströ nach dem lauteren rainen Euangelio vnsers Herren Jesu Christ leben begeren, gestellt, vñ sampt ainer Supplication der K. übergeben. Auß Frantzösischer sprach ietzt neüwlich in's Te bracht. I. Petri III. Seit allezeit berait zur antwort iederman grund fordert der hoffnung die in eüch ist, etc. In fine pag haec extant: Getruckt zu Haidelberg durch Ludwig Lück, in nach Christi geburt, M. D. Lxii. Caeterum ista huius confes germanica interpretatio multum differt ab ea, quam apud Cro in magno martyrum libro Brem. 1682. fol. p. 922. sqq. inveni.

Gallice extat in (Theod. de Beza) histoire ecclesiast. des é réformées au Royaume de France Tom. II. p. 173 — 190., libro sic inscripto: Confessions de Foi des églises reformé France et de Suisse suivies des 39. Articles de l'église Anglica d'un fragment de la confession d'Augsbourg. Montpellier 182

Latina huius confessionis interpretatio prodiit demum nevae hoc titulo: „Gallicarum ecclesiarum confessio Christiani regi anno MDLXI. exhibita. Nunc vero in latinum conversa omnino constet eas ab omnibus haeresibus sive sectis esse pr alienas. Anno Domini MDLXVI." Deinde saepius repetita velut in (Serrani) Commentariis de statu religionis et reipul in regno Galliae 1571. p. 73 — 94., ut perspicuum sit quae pridem fuerit Gallicarum ecclesiarum, in mediis primarum affl num tempestatibus, in fidei doctrina conformis atque una consensus. Equidem gallicum ex editione, quae Monte-Pess prodiit, a Rödigero qui aut collatione vetustissimi exemplaris

i, quod Genevae asservatur, aut editione principe mihi qui-
ignota usus est, diligentissime correcta typis exprimendam
i, et latinam dedi ex editione principe, cuius inscriptio antea
ndicata est.

12. CONFESSIONES SCOTICANAE PRIOR ET POSTERIOR.

In eadem synodo nationali, 1560. Edinburgi habita, qua Scoti
libili alacritate papatum sustulerunt, ut ministri evangelicae
inae fidei confessionem literis consignarent, unanimiter decre-
est; neque hi, inter quos prae caeteris Iohannes Knox, Cal-
discipulus, nominandus est, negotium, quod ipsis demandatum
neglexerunt, sed huiusmodi confessionem quatuor diebus com-
erunt. Ea primum lingua Scotica, qua scripta fuit, edita et
ci iuris facta est a. 1568. Nam qui primus illam in latinum
nem transtulit is in corpore et syntagmate confessionum ex
1612. p. 6. haec habet: „Quum itaque divina quadam provi-
ia, confessio scoticanae ecclesiae (edita primum anno Christi
esimo quingentesimo sexagesimo octavo, quae nulla alia quam
tica lingua nullis, quod sciam, ecclesiis est communicata) in
us meas incideret: et audirem querelam, confessionem eccle-
Scoticanae in harmonia confessionum desiderari: videbatur
rae pretium, confessionem illam in linguam latinam transferre,
piorum desiderio satisfieret, qui illam una cum aliis harmoniae
ri aut aliter adiungi cupiebant.“ Hac interpretatione in edendo
ssionum corpore et syntagmate usus est Gasp. Laurentius;
ego dedi textum, is ex hoc corpore repetitus est, mutata
ot locorum interpunctione et correctis quibusdam mendis typo-
icis.

Ex eodem fonte hausimus Scoticanam posteriorem anno 1581.
ositam, qua prior ita confirmata est, ut auctores in „*erronea*
anguinolenta concilii Tridentini decreta“ magnopere inveherentur.
De utriusque editionibus nil amplius habeo quod commemo-
quum parva tantum ad manus sit librorum supellex. Quibus
haustos magnarum bibliothecarum thesauros adire licet, ii con-
t vetustas istas, quas mihi inspicere non contigit, de rebus
cis Melvilii, Knoxii, Spotswoodi narrationes; quid quod ne

recentiores quidem, velut Robertsoni et Stuarti, qui huc spe
libros adhibendi data erat potestas. *Buchananus* in rerum S
carum historia Francof. 1624. *Schröckhius* in historia refor
Vol. II. p. 478. *Gembergius* de ecclesia Scotica nationali H
1828. et alii, quos consulere concessum fuit, scriptores et de
gine et de variis huius confessionis editionibus vel omnino tacen
commemorant tantum quae ab hoc quidem consilio meo aliena e

13. CONFESSIO BELGICA.

Teste Hermanno Venema in institutionibus historiae eccl
V. et N. T. Tom. VII. p. 252. ante annum 1563. „usi sunt
„formati in Belgio formulis doctrinae et ordinis ecclesi
„Belgicarum Londini sub Eduardo VI. collectarum; quae
„runt Confessio et maior Catechismus e lingua Frisiae Ori
„lis in Belgicam translatus a. 1553. a viro nobili Iohanne Ute
„vio, tunc ecclesiae illius Londinensis seniore; praeterea minor
„techismus a Martino Microne compositus, denique forma regi
„ecclesiast. a Iohanne a Lasco, tunc ecclesiarum exteraru
„Anglia sub Eduardo VI. Superintendente, a. 1550. latine conse
„et dein Belgicam in linguam translata per Micconem. Verum
„clesiis in Belgio multiplicatis, ut calumniis eo rectius ob
„iretur, propriam confessionem ad Gallicae imprimis for
„cum aliqua mutatione concinnarunt reformati in Belgio, p
„quod Gallica visa fuerit ipsis convenientior, partim Wa
„Galli fuerint primi confessionis Belgicae auctores.“ Primus
de conscribenda huiusmodi confessione cogitavit Guido de
„celebre inter Walones iam anno 1561. nactus nomen in pu
„evangelio,“ cuius quae huc pertinent studia Hadrianus Sarav
epistola, quae die 13. Aprilis stilo Angliae 1612. ad Ioannem
tenbogardum data est, optime in hunc modum descripsit: „Hor
„improbi confessionem Augustanam audacter despiciunt et qui
„destiores haberi volunt, in illa esse aliquid, quod mutatum ve
„desiderant: in sua vero confessione, ac si fidei canon esset,
„mutari patiuntur. Ego me illius confessionis ex primis unum f
„authoribus profiteor: sicut et Hermanus Modetus: nescio an p
„sint superstites. Illa primo fuit conscripta Gallico sermo
„Christi servo et martyre Guidone de Bres. Sed antequam

r ministris verbi dei, quos potuit nancisci, illam communica-
et emendandum, si quid displiceret, addendum, detrahendum
posuit: ut unius opus censeri non debeat. Sed nemo eorum,
manum apposuerunt, unquam cogitavit fidei canonem edere:
m ex canonicis scriptis fidem suam probare.“ Auctores igitur,
s Brandtio in historia reformationis Belgicae Amstelod. 1663.
1. et Hermanno Venema l. c. p. 255. testantibus Godofredus
en adnumerandus est, a cupiditate aliis suam fidei regulam
dendi alienissimi erant; sed quam composuerunt confessionem,
atim multorum applausu probata, mox typis expressa et in
rum populorum linguas translata est.

Sed ubi de eiusdem editionibus et interpretationibus paullo ac-
us agere instituis, interdum dubius mecum haerebis. Laurentius
rpore et syntagmate confessionum a. 1612. p. 7. confessionem
cam gallice primum anno 1561. scriptam fuisse affirmat. Alii
Winerus in variarr. confessionum comparatione p. 20. eam hoc
ate anno sequente editam esse dicit, neque tamen titulum affert,
apud alios quoque scriptores frustra quaesivimus, et quem
na ipse ignorasse videtur. Hic enim, ubi summatim historiam
sionis Belgicae ex Utenbogardo et Triglando in hist. eccl.
collatis, nec non ex Iohannis Ens historia librorum publicorum
petendam tradit p. 252., haec habet de anno, quo exarata
de vetustissimis eius editionibus: „Prima vero confessio, etiam
ice scripta, paullo prolixior fuit anno 1562 exarata et sequente
1563. publicata.“ Sed cogitavit fortasse, quum haec scribebat,
elgica tantum huius confessionis recensione, cuius inscriptio
apud Brandtium l. c. p. 301.: „*Bekentenisse of Belydenisse Geloofs in't gemeyn en eendrachtelyk van de gelovigen, die in de erlanden overal verstrooit zyn ende na de zuiverheit des H. ngeliums onzes heeren I. Christi begeren te leven.*“ Idemque
post ita pergit: „Want in den jaare 1563. wierdt die voor't
t, beide in't Nederduitsch en in't Hooghduitsch, uitgegeven,
r in't jaar 1566. heeft mense wat korter ingetrokken, en daarna
Walsch en Neerlandtsch gedrukt.“ Consentit Venema hisce
s: „quae ipsa confessio dein anno 1566. recognita est, et ad-
iata in synodo Antverpiensi, cui Marnixius de S. Aldegonde
rfuit et lingua Walonica conscripta ad Genevenses, ut adpro-

„baretur, missa per Franciscum Iunium . .“ Neque dubitare li
quin Benthemius et Guerikius in errore versentur, quorum alte
descriptione civitatis Belgicae p. 144. confessionem a. 1571. I
dae confectam; alter in theol. symb. p. 119. eam saepius impri
a. 1571. recognitam esse dicit. Prolixior illa confessio, teste Ve
ma, ad annum 1582. in usu fuit, eademque in synodo Vesali
(a. 1568.) et Embdensi (a. 1571.) et alibi confirmata (Venema
p. 268. 273.) belgico sermone saepius repetita est. Tandem dec
synodi Medioburgensis, anno 1581. habitae, etiam brevior in
guam Belgicam translata anno 1582. introducta, ac deinceps sae
typis descripta est, quamquam ego unam tantum, quae huc p
nere videtur, editionem a Lipenio in bibliotheca reali unive
Frnkfrt. 1685. p. 402. indicatam inveni. Omnibus vero ma
momenti usus est, quum novam eamque optimam pararet huius
fessionis editionem Festus Hommius; scribit enim in praefatione
lectorem: „Confessionem autem cum vetustissimis tum Gallicis
„Belgicis editionibus contuli, et si quae in posterioribus omissa
„periebantur, quae in prioribus extabant, ea uncinulis discreti
„causâ inclusa passim addidi in gratiam eorum, quibus otium
„est editiones illas diversas conferre.“ Ea vero, quam ipse c
vit, editio prodiit Lugduni Batavorum ex officina Elzeviriana
MDCXVIII. sic inscripta: *Specimen controversiarum Belgicarum,
confessio ecclesiarum reformatarum in Belgio, cuius singulis arti
subiuncti sunt articuli discrepantes, in quibus nonnulli ecclesiarum
gicarum doctores hodie a recepta doctrina dissentire videntur.
usum futurae synodi nationalis latine edidit et collegit F
Hommius. Addita est in eumdem usum harmonia synodorum
gicarum.*

Sed utrum synodus in constituendo confessionis textu vere
opere usus sit nec ne, equidem definire non audeo, neque
Benthemius de textus recensione a synodo Dordracena instituta r
omni ex parte vera videntur. Scribit enim l. c. p. 145.: U
deſſen hat man auf dem Dordrechtiſchen Synodo das Latein
Franzöſiſche und Niederdeutſche Exemplar unter einander vergli
wie in allen Editionen einiger Unterſchied in etlichen Worten
fand, damit aus dieſen dreien Sprachen ein Exemplar formieret
ſolches auf's zukünftige verauthentiſiret werden könne. Da man

er Vergleichung sonderlich auf das Exemplar gesehen hat, welches
er in den Französischen Niederländischen Kirchen vor aufrichtig
gehalten worden. Solche Uebersetzung und Verbesserung nun
n auf Befehl des Synodi auf sich genommen Antonius Thysius,
nannus Toukelius, Daniel Colonius, Festus Hommius, und Go-
dus Udemannus. At de omnibus his synodi laboribus in eius-
Actis, quae prodierunt Dordrechti 1620., ne verbum quidem
t. Leguntur enim in illis p. 301. sessione CXLIV., XXIX. Apri-
aec: „Amplissimi DD. Delegati monuerunt ..... Hanc
que imprimis esse Illust. DD. Ordinum voluntatem, ut Confes-
fidei Reformatarum Ecclesiarum Belgicarum ex more in Syno-
Nationalibus usitato, praesentibus Theologis Exteris *relegeretur*
ue *examinaretur*: utque a singulis Synodi membris, tam Exteris
m Provincialibus, libere declararetur, si quae in Confessione
ab iis observata essent, quae ad dogmata et doctrinae essen-
n pertinerent, quaeque veritati in Verbo Dei revelatae, aut
rum Reformatarum Ecclesiarum Confessionibus minus consen-
ea viderentur. Quae autem methodum aut phraseologiam
ctarent, quaeque ad Regimen atque ordinem Ecclesiae pertine-
t, ea postea a solis provincialibus penitius examinatum iri.
nitum proinde fuit eo tempore, Articulum trigesimum primum
secundum, non esse examinandum, quia in utroque de ordine
lesiastico, quem Exteri nonnulli a nostro diversum habent, age-
ur. Cum de exemplaribus Confessionis Belgicae prius esset
spectum, praelecti sunt ordine omnes Confessionis huius Arti-
. Rogatique sunt singuli, ut rigide probeque iisdem examina-
libere deinceps ac sincere declararent, utrum in dogmatibus
fessione ista comprehensis, quidquam observassent, quod cum
o dei minus conveniret, ac proinde necessario mutandum esse
carent.“ Deinde omnes qui aderant sessione CXLV. et CXLVI.
1. 302. totum confessionis argumentum probasse dicuntur.
que haec subsequuntur p. 302.: „Hanc autem Confessionem,
ut in Synodo recognita et approbata est, hic subiungimus,“
que deinceps saepius repetitam esse constat, velut in Benthemii
eccl. et schol. p. 145. sqq., in compluribus, quas Lipenius
p. 402. indicavit, editionibus, et nostris temporibus in Augustii
rum symbolicorum collectione, Tom. 1. p. 170. sqq. Sed haec,

si singula verba eorumque collocationem spectas, prorsus alia quam quae synodo oblata est a Festo Hommio, quem ego paucis tu tum mutatis secutus sum, adnotata e corpore et syntagmate co fessionum a. 1612. scripturae diversitate. Quo minus Hommii censionem cum illa conferrem, quam Synodum Dordracenam se tam esse diximus, impedivit magnum, quod inter utramque inter dit, discrimen, ita comparatum, ut collatione accurate instituta telligerem, me ut hanc confessionem, si varias lectiones, quas schedulis adnotavi, omnes cum lectoribus communicarem, bis e rem iri coactum. Quod ne praeter veritatem dictum esse vid tur initium confessionis ex Actis synodi Dordracenae p. 302. c Hommii textu, quem ipsi p. 360. sqq. dedimus, comparandum ponemus:

Ecclesiarum Belgicarum Christiana atque Orthodoxa Confessio, s mam doctrinae de Deo, et aeterna animarum salute, complectens.

Articulus I.

Corde credimus, et ore confitemur omnes, unicam esse et simpli essentiam spiritualem, quam Deum vocamus; eumque aeternum, inc prehensibilem, invisibilem, immutabilem, infinitum, omnipotentem, sun sapientem, iustum et bonum, omniumque bonorum fontem uberrimu

Articulus II.

Duobus autem modis eum cognoscimus: primo, per creation conservationem, atque totius mundi gubernationem: quandoquidem coram oculis nostris est instar libri pulcherrimi, in quo creaturae om magnae minoresque, loco characterum sunt, qui nobis Dei invisi contemplanda exhibent; aeternam nempe eius potentiam et divinita ut Paulus Apostolus loquitur Rom. I, 20. Quae omnia ad convince et inexcusabiles reddendos homines sufficiunt. Secundo, ipse sese n longe manifestius et plenius in sacro et divino suo Verbo cognoscen praebet, quantum quidem id ad gloriam ipsius nostramque in hac salutem necessarium est.

Denique pauca de graeca huius confessionis interpretatione nenda sunt. *Lipenius* l. c. p. 402. eam Iac. Revio interprete cum catechesi interprete Fred. Sylburgio Amstelodami anno 1 form. 12. publici iuris factam esse indicat; sed *Winerus* l. c. p. huic editioni duas addit a. 1623. et a. 1638. typis expressas, q rum haec ad manus est sic inscripta: *Ἐκκλησιῶν τῆς Βελγικῆς μολόγησις καὶ κατήχησις. Hoc est: Ecclesiarum Belgicarum confe interprete Iacobo Revio et catechesis, quae in ecclesiis et scholis B carum provinciarum traditur; interprete Frid. Sylburgio. Amstelod*

d Ioannem Iansonium. 1638. *form.* 16. Titulum sequitur typo-
phi ad lectorem praefatio, quae, nisi ex editione priore ad ver-
n repetita est, dubitationem movere potest, num confessio iam
1623. a Revio in graecam linguam translata sit. His enim verbis
ntinetur: „Iuventuti Christianae ut una cum bonis literis ipsae
tatis et doctrinae sincerioris elementa simul instillentur, nemo
qui non intelligat quantopere reipublicae Christianae intersit.
ic fini doctissimus et graecarum literarum peritissimus D. Fride-
us Sylburgius catechesin Palatinam in linguam graecam olim
nsfudit. Cum autem distractis exemplaribus versio haec in scho-
um, imprimis Belgicarum, usum denuo nobis typis esset descri-
nda, operae nos pretium facturos arbitrati sumus, si eidem quo-
e confessionis ecclesiarum Belgicarum versionem graecam adiun-
remus. Hac in parte doctissimus vir D. Iacobus Revius, ecclesiae
ventriensis pastor, pro singulari suo erga ecclesias et scholas
dio, operam suam haud gravate commodavit et confessionem hanc
synodo Dordrechtana nuper recognitam in sermonem graecum
vertit."

14. CATECHESIS PALATINA.

Catechesis Palatina iussu Frederici III. electoris (p. 390. sqq.) a
sparo Oleviano, Calvini discipulo, et a Zacharia Ursino, amico
elanchthonis, scripta et deinceps a synodo inspectorum et super-
endentium, quae Heidelbergae habita est, probata prodiit primum
c inscriptione: „Catechismus, oder christlicher Unter-
cht, wie der in Kirchen und Schulen der churfürstlichen
falz getrieben wirdt. Gedruckt in der churfürstlichen
tadt Heidelberg durch Johannem Mayer 1563. form.
" Quae quidem editio, id quod van Alpen in historia catechismi
latini p. 21. testatur, multis in rebus differt ab illis, quae posteriore
mpore vulgabantur. In divisione catechismi dierum dominicarum
lla ratio habita, quaestiones neque separatae a responsis, neque
meratae, loci ex scriptura sacra raro citati, quaestio 80. de
ena sacra et de missa catholicorum vel prorsus omissa vel muti-
ta; sed exemplaria mox divendita. Quare eodem anno et se-
nda et tertia huius catechismi editiones publici iuris factae sunt,
riori admodum similes, sed addita illa quaestione, quamquam di-

verso modo. Sententia enim quae in secunda his verbis continetur: „Vnd iſt alſo die Meſſe nichts Anderes, deñ eine abgöttiſche Ver„läugnung des einigen Opfers und Leidens Jeſu Chriſti" in tertia, quam nos typis exprimendam curavimus (p. 411.), ita expressa est: „Vnd iſt alſo die Meß im grund nichts anders, denn ein verläug„nung des einigen opffers vñ leidens Jeſu Chriſti, vnd ein verma„ledeite Abgötterey." Ad haec spectant quae in fine utriusque editionis lectori Christiano dicta sunt in hunc modum: Was jm erſten truck vberſehen, als fürnemlich folio 55. Iſt jetzunder auß befehlch Churfürſtlicher Gnaden addiert worden (p. 427.). Sed quae inter tres, quas modo tetigimus anni 1563. editiones et inter eam intercedat ratio, quam nusquam nisi in Feuerlini bibliotheca P. II. p. 142. nr. 1912. memoratam invenimus, equidem non possum definire; Feuerlinus vero hanc sic inscriptam fuisse testis est locupletissimus: Catechismus offte Chriſtlicke underricht, alſe de in kerken unde Scholen der Korfürſtl. Paltz gebrewen werdt, 1563. Eodem anno latina catechismi interpretatio, quam Iosua Lagus et Lambertus Pithopoeus instituerunt, in usum scholarum publice approbata et publici iuris facta est.

Sed haud scio an non deinceps a ludimagistris quaestiones et responsiones non numeratae aliaque huius generis notata sint. Quare anno 1571. quarta editio instituta, eademque anno 1573. repetita est Alpenio teste l. c. p. 22. hac inscriptione: Catechismus, oder chriſtlicher Unterricht, wie der in Kirchen und Schulen der Churfürſtl. Pfalz getrieben wird; ſamt den Kirchenceremonien und Gebeten. Jetzt auf's neue gedruckt mit Zuthuung der Verſikel. Gedruckt in der churfürſtlichen Stadt Heidelberg, durch Johann Mayer. 1573. form. 12. Quaestiones numeratae, in divisione catechismi dierum dominicarum ratio habita, loci e scriptura sacra citati numero aucti et ita allegati sunt, ut non solum singulorum librorum capita, verum etiam versiculi adscriberentur; accedunt precationes aliquot privatae et publicae. Neque defuerunt, qui auctam hanc et emendatam catechismi editionem typis repeterent et quae meliora praebuit in latina exemplaria reciperent, id quod factum esse video in latina catechismi interpretatione, quae germanicae, quam modo laudavimus, editioni omni ex parte respondet. Prodiit ea Antverpiae apud Aegidium Radaeum anno MDXXCIV. sic inscripta: „Catechesis

religionis Christianae, quae in ecclesiis et scholis Palatinatus ac Belgii traditur: una cum notis brevissimis."

Eodem anno prodiit alia, in qua dicta, quae dicuntur probantia non solum capitum et versiculorum ratione habita, verum etiam ad verbum descripta et margini apposita sunt. At quae omnium optima dicitur, eam anno demum 1595. a *Zacharia Ursino* editam fuisse affirmant *Alpenius* l. c. p. 22. 23. et *Rienaeckerus* in egregio, quem de catechismo Heidelbergensi *Erschii* et *Gruberi* encyclopaediae universali inseruit articulo. Neque ego repugno. Ad manus enim est editio hoc titulo insignita: Catechismus oder Kurtzer vnterricht Christlicher Lehr, sampt den Kirchen Ceremonien, Gebeten, vnd gantz vollkommenen zeugnussen Bibliſcher Schrifft. Item, Der Vniverſitet Heidelberg Theologen verantwortung, wider die vngegründte aufflagen vnd verkehrung, mit welchen ſolcher Catechismus, vnd deſſelben auß heiliger Schrifft angezogne Zeugnuß, von etlichen vnbillicher weiß beſchweret iſt. Item, D. M. Luthers meynung vom Brodtbrechen im heiligen Abendtmal. Item, Antwort vnd Gegenfragen auff ſechs Fragen, vom heiligen Abendmal, vnd in welchen Artickeln die Evangeliſchen Kirchen im Handel des Abendtmals einig oder ſtreitig ſindt, Geſtellt durch D. Zacharium Vrsinum. Newſtadt an der Hardt. pp. 546. form. 8. Ultimo, quod non numeratum est, folio haec extant: Gedruckt zur Newſtadt an der Hardt, durch Mattheum Harniſch. Anno MDXCV. Sed si is, quem ultimo loco nominavi theologum V. V., simul affirmat, hanc editionem eodem anno in linguam latinam translatam esse, non possum quin eum erroris coarguam. Reperi enim in bibliotheca ecclesiae *Marianae Halensis* editionem a. 1585., qua omnia, quae illa germanica continet, exhibentur, ut vel ex titulo apparet his verbis composito. „Catechesis sive brevis institutio Christianae doctrinae quomodo illa in ecclesiis et scholis Palatinatus tum Electoralis tum ducalis traditur, una cum ceremoniis Ecclesiasticis, precationibus, plenisque ac integris testimoniis sacrae scripturae, ad quem modum antea et capita et versiculi in margine numeris tantum consignati fuere. *Item.* Responsio ad quorumdam theologorum censuram de testimoniis ex sacris literis adductis et in margine Catecheseos Heydelbergensis notatis. *Item.* Responsio et quaestiones sex de coena interrogationibus oppositae. *Item.* Articuli in quibus Evangelicae Ecclesiae de negotio coenae consentiunt vel

dissentiunt, conscripti a D. *Zacharia Ursino.* Typis *Matthaei Harnisch.*" Pagina ultima haec leguntur: „Neostadii in Palatinatu, excudebat *Matthaeus Harnisch.* Anno MDLXXXV." Antecedunt tum „index praecipuorum in hoc catechismo tractatorum capitum", tum „tabella indicans, quota pagina quisque Catechismi contextus, qui diebus Dominicis pro concione explicatur, inveniendus sit."

Quam editionem quum pueri in scholis multas ob causas, imprimis vero ob maiorem ipsius ambitum manibus versare non possent, aliae multae et germanicae et latinae subsecutae sunt. In illis titulus interdum paullulum immutatus. Nam qui post mortem Frederici III. electoris dignitatem adeptus est Ludovicus VI. Lutheri catechismo favebat eumque in electoratum publica auctoritate augeri iussit. At frater eius *Iohannes Casimir* ut in ea, quam ipse nactus erat, Palatinatus parte Ursini catechesis etiam in posterum adhiberetur decrevit. Editiones, quae hoc tempore prodierunt sic erant inscriptae: Catechismus, wie der in Kirchen und Schulen Weiland der churfürſtlichen, itzt Fürſtlichen Pfalz getrieben wird. (cfr. Alpen l. c. p. 39.), et quum catholici bello triginta annorum Palatinatum occuparent, *Rienaeckerus* testatur editiones divulgatas esse hoc titulo insignitas: Chriſtlicher Unterricht, wie der .... getrieben worden. Latinae, quae mihi innotuerunt mutationibus huiuscemodi non fuere obnoxiae. Feuerlinus l. c. P. II. p. 142. Nr. 1914. citat editionem Heidelbergensem anni 1570. form. 8. sic inscriptam: „Catechesis religionis christianae, quae traditur in ecclesiis et scholis Palatinatus. Heidelb. 1570." *Rienaeckerus* l. c. p. affert aliam Francisci Burgonii Commentariis in *Io. Calvini* catechesin subiunctam, quae Antverpiae anno 1584. publici iuris facta est. Neque silentio praeterire licet duas ab eodem Feuerlino l. c. P. II. p. 151. Nr. 2009. et p. 143. Nr. 1915. memoratas, quarum altera Herborniae anno 1594. form. 12., altera Sigenae anno 1597. cum paraphrasi poëtica *Ioh. Pincieri* form. 8. prodiit. Addi poterant aliae, velut: „Catechesis religionis Christianae, quae in ecclesiis et scholis Electoralis Palatinatus traditur, testimoniis sacrae scripturae, ac sententiis sanctorum Patrum caet. Hanoviae apud Guilielmum Antonium MDCIII.", si operae pretium esset omnes enumerare, sed quum affirmante Alpenio l. c. p. 75. quovis fere anno nova huius catechismi editio parata sit, omnium gravissimas allegasse satis habeo. Quare uno tantum verbo mentio notissimi

operis iniicienda est, quo non solum catechismi textus sed etiam eiusdem explicationes aliaque continentur in ipso titulo indicata, quem hanc ipsam ob causam apponendum esse censui: „Explicationum catecheticarum D. Zachariae Ursini Silesii absolutum opus: totiusque theologiae purioris quasi novum corpus: Davidis Parei D. operâ extrema recognitum. Causas recognitionis, et quid in ea sit praestitum, praefatio docebit. Cum gemino Indice: altero capitum, altero rerum et verborum. Nec non Miscellaneis catecheticis seorsum excusis: quibus narratio de vita et obitu D. Ursini est addita. Neustadii in Palatinatu, typis Nicolai Schrammii, sumtibus haeredum Wilhelmi Harnisii MDCIII."

Neque huius loci est certamen, quod Philippo Guilielmo electore sub fine saeculi decimi septimi de catechismo Heidelbergensi eiusque auctoritate, imprimis vero de quaestione 80. gestum et regnante demum Carolo Philippo finitum est, post Alpenium l. c. p. 51—71. fusius exponere. Sufficit decretum illius, quem modo nominavimus, electoris promulgatum die XVI. Maii anni 1720. attulisse, quo declaratum est, „wie Sie sich gnädigst gefallen liessen, daß der bisher eingezogne reformirte Katechismus wiederum gedruckt und von den sämmtlichen Reformirten in der Pfalz ungehindert so lange gebraucht werde, bis diesfalls ein anderes von dem gesammten Reich gut befunden und verordnet werden möchte; wobei Sie sich jedoch ausdrücklich vorbehalten und bedungen haben wollten, daß auf dem Titel des Katechismus das Churfürstliche Wapen, nebst dem Wort: Auf Churfürstliche Verordnung, inngleichen mit Churfürstlicher Freiheit, innerhalb desselben aber die Glosse zu der 80. Frage, als welche etwas von einer ungegründeten, ungereimten und verhaßten Meinung in sich fasse, und dem Texte an Ansehen nicht gleich komme, weggelassen, hiernachst diese ihre Erklärung und Verordnung der neuen Edition von Wort zu Worte mit beigedruckt und hinzugefügt werde." (confr. Alpen. p. 90. 71.) Editionem, quae huius decreti auctoritate prodiit, inspiciendi mihi quidem nulla data est opportunitas; sed quin reformati propter libertatem recuperatam admodum gavisi cuncta ex voluntate electoris perpetraverint non dubito, etsi Alpenius l. c. p. 72. aliique illos quaestionem 80. sine omni mutatione retinuisse affirmant. Sententia, quam in editione secunda et tertia de missa catholico-

rum additam esse supra diximus, haud dubie omissa est; reliqua intacta manebant usque ad felicissima illa tempora, quibus reformati neque a Lutheri sectatoribus vexati, neque a monachorum et Iesuitarum catervis exagitati animo minus inimico et infesto Lutheranos aeque atque catholicos intuebantur, quibusque multae inter theologos controversiae sine omni exacerbatione dirimebantur. His igitur temporibus theologi etiam illos in catechismo Heidelbergensi locos, qui hostilem animum redolebant et ita erant comparati, ut Lutheranos et catholicos ad iram concitarent, aliquo modo lenire studuerunt, vel additis explicationibus, vel notis adiectis, vel levibus quibusdam mutationibus. Inter editiones huius generis primo loco nominanda est ea, quae cura *Hermanni Reinholdi Pauli* Halis prodiit a. 1740. Aliam instituit *Georgius Iacobus Pauli* Halis 1781., eaque paucis tantum mutatis repetita est a *Pischonio* a. 1786. Neque silentio praetermittendi sunt labores Conradi et Otterbenii, quorum ille catechismum anno 1781. Berolini, hic eundem a. 1789. Lingeni publici iuris fecit.

Caeterum in hunc quoque catechismum cadit, quod Beza loco, quem supra citavimus, de catechismo Calvini gloriatur, eum scilicet in multorum populorum linguas translatum esse. Complures extant eiusdem interpretationes Belgicae. Graece prodiit Heidelbergae a. 1597., Sylburgio interprete, eaque interpretatio in usum scholarum saepius repetita est. Cfr. p. LII. Deinde ex decreto ordinum generalium foederati Belgii provinciarum et in dialectum recentiorum Graecorum et linguam Hispanicam a. 1648. conversus est. Neque defuerunt, qui eum in aliorum populorum linguas verterent. Prasmovius Polonicam, Franc. Scarasius Hungaricam, Chelius Arabicam, Konyer Singalesicam, alii Gallicam, Anglicam, Italicam, Bohemicam instituerunt interpretationes, quid quod etiam versio eius Hebraica extat. Sed de origine et omnibus, quae hactenus commemoratae sunt editionibus et interpretationibus vide: Burcard Gotthelf Struve's Ausführlicher Bericht von der pfälzischen Kirchenhistoria. Frankf. 1721. 4. D. L. Wundt Grundriß der pfälzischen Kirchengeschichte .... bis zu dem Jahre 1742. Heidelb. 1743. 8. Die neueste Religionsverfassung und Religionsstreitigkeiten der Reformirten in der Unterpfalz. Leipz. 1780. 8. *Jacques Lenfant* l'innocence du catéchisme de Heidelberg. Heidelb.

1688. et deinde Amstel. 1723., cui editioni additus est un discours sur les catéchismes, in quo historia catechismi Heidelbergensis tractata esse dicitur. *Hieronym. Simon van Alphen* Oeconomia cateches. Palatinae. Praemisso Prologo de catecheticis institutionibus. Traject. ad Rhenum 1729. 4. Christ. Rittmeyers katholische Anmerkungen über den heidelberg'schen Catechismus. Heidelberg. 1707. Christliche Erinnerungen auf die erste Section der katholischen Anmerkungen von den Reformirten Professoren Theologiae zu Heidelberg. Heidelb. 1707. Joh. Christ. Köcher katechetische Geschichte der reformirten Kirchen. Jen. 1756. 8. Heinr. Simon van Alpen Geschichte und Literatur des heidelberg'schen Katechismus. Frankf. 1800. 8. Joh. Christ. Wilh. Augusti Versuch einer historisch-kritischen Einleitung in die beiden Hauptkatechismen der Evangelischen Kirche. Elberfeld 1824. Rienäcker in der allgem. Encyclopäd. von Ersch u. Gruber. Sect. II. Thl. 4. S. 286. ff.

Textum catechismi germanicum ex editione tertia anni 1563., latinum ex editione, quam prodiisse supra diximus anno 1584., sed additis et correctis bibliorum locis ex editione Neostadiensi anni 1585. et collata illa, quam Augustius in suo librorum symbolicorum corpore exhibuit, editione dedimus.

15. CONFESSIO HELVETICA POSTERIOR.

Confessio Helvetica posterior ab Henrico Bullingero Turici anno 1562., *Hottingero* testante in historiarum Helveticarum Tomo III. p. 849., conscripta commemoratur ab ipso auctore in testamento, quod anno 1564. confecisse ab eodem Hottingero l. c. perhibetur. Quem si cum *Hagenbachio* in historia conf. Basil. p. 86., et *Beckio* in libris symbolicis reform. eccl. Tom. I. p. 62. sequimur, non possumus quin *Hospinianum*, quocum *Löscherus* in historia motuum Tom. II. p. 302. consentit et *Escherum* vituperemus, quorum alter in historia Sacramentaria T. II. p. 329. hanc confessionem anno 1565. in gratiam Frederici tertii, alter in Erschii et Gruberi encyclopaedia univers. Sect. II. Tom. V. pag. 234. eam anno 1564., quo gravis et urbem et agros ussit pestilentia, scriptam esse tradidit. Sed quo anno in ipsius usum a Bullingero literis consignata sit, scire non multum interest; multo gravior videtur esse expositio causarum, cur anno 1566.

publici iuris facta sit, et quum in his declarandis optime versatus sit Escherus, eum sequar ducem certissimum. Instabant comitia Augustana. Omnes, qui ecclesiae reformatae sacris addicti erant, imprimis vero Fredericus tertius, Palatinatus elector, summus huius ecclesiae protector, accerbissimo premebantur Lutheranorum odio, neque illorum sententia, qui timerent, ne Fredericus a pace inter Protestantes et catholicos firmanda excluderetur, prorsus a vero abhorruit. Quare illo tempore omnes omnium reformatarum ecclesiarum antistites, quo modo se cum aliis arctius iungerent suasque res magis firmarent, diligenter meditati sunt, et Fredericus, quo Lutheranorum calumnias et machinationes reprimeret, nihil intactum reliquit. Anno 1565. exeunte literas dedit ad Bullingerum, eumque de comitiis illis consulens postulavit ab eo, ut fidei confessionem, qua Lutheranorum cavillationes posset reprimere, ipsi quam celerrime mitteret. Bullingerus misit eam, quam anno 1552. ab ipso conscriptam diximus, eaque electori placuit magnopere. Respondit, se nisi auctor repugnaret, curaturum, ut in linguam germanicam verteretur. Quae benigna eius responsio movebat primum Turicenses, qui iamdudum secum reputarunt, quam magna ex fidei confessione a multis probata redundare posset ad ecclesiam reformatam utilitas, ut aliis quoque ecclesiis Bullingeri confessionem ab ipsis et Palatinatus electore iam probatam acceptam redderent. Omnes, qui eam illo tempore receperunt, ecclesiae in titulis editionum, quae anno 1566. prodiere, nominatae sunt. Inter has primum locum tenet editio princeps, latino sermone concinnata, quae ad verbum in corpore et syntagmate confessionum anno 1612. repetita esse dicitur, sic inscripta: „Confessio et expo„sitio simplex orthodoxae fidei et dogmatum Catholicorum syncerae „religionis Christianae, concorditer ab Ecclesiae Christi ministris, „qui sunt in Helvetia, Tiguri, Bernae, Scaphusii, Sangalli, Curiae „Rhetorum, ed apud confoederatos, Mylhussii item, et Biennae, „quibus adiunxerunt se et Genevensis Ecclesiae ministri, edita in „hoc, ut universis testentur fidelibus quod in unitate verae et an„tiquae Christi Ecclesiae perstent, neve ulla nova aut erronea „dogmata spargant, atque ideo etiam nihil consortii cum ullis sectis „aut haeresibus habeant: hoc demum vulgata tempore, qui de ea „aestimare pijs omnibus liceat. Rom. X. Corde creditur ad iustitiam,

ore autem confessio fit ad salutem. Tiguri. Excudebat Christopho-rus Froschoverus, Mense Martio MDLXVI." teste *Hallero* in bi-bliotheca hist. helv. Tom. III. p. 153. Nr. 435. pagg. 95. form. 4. Eodem anno prodiit interpretatio eius confessionis germanica ab ipso Bullingero facta et hoc titulo, si *Escherum* in Gruberi et Erschii encyclopaedia univers. Sect. II. Tom. V. p. 235. sequimur, rnata: Bekantnuß des waaren Gloubens, und einfalte erlüterung er rächten allgemeinen Leer und houptartickлen der reinen christen-lichen Religion von den Dienern der kyrchen Christi in der Eydgno-schaft, die da sind zu Zürych, Bern und Schaffhusen, in der Statt Sant Gallen, in der Statt Chur und in den dryen Pündten, ouch u Müllhusen und Byel, zu welchen sich ouch gethon habend die Die-er der kyrchen zu Genff, einhällig ußgangen, yedermann zu bezü-en, daß sy in der einigkeit der waaren, uralten, christenlichen kyrchen estond, unnd keine núwe jrrige leeren, ouch gar kein gemeinsam-ne mit einichen Secten oder Käzeryen habend. Zürich 1566. form. . pagg. 135. Neque hoc ipso anno defuit, qui eam in linguam allicam transferret; quem laborem cum Beza ab Hallero, Eschero liisque suscepisse dicatur, Senebierum, quem quam accuratissime e eius scriptis in historia literaria Genevensi egisse constat, de la interpretatione ne verbum quidem dixisse miror. Hallerus eam ienevae anno 1566. „de l'Imprimerie de François Perrier pour Jean Durant" pagg. 280. form. 8. prodiisse affirmat, sed totus, quo signita est haec interpretatio, titulus neque ab eo neque ab Eschero dicatus est.

Exemplaria celerrimme in diversas Europae regiones mitte-antur, ita ut haec confessio Gallis, Scotis, Polonis et Hungaris mul innotesceret; neque qui in divulganda ea operam suam osuerunt, hanc perdidisse dici possunt, id quod vel ex ipso se-ndae, quae Tiguri prodiit, editionis titulo colligere licet, in hunc odum composito: „Confessio et expositio simplex orthodoxae idei, et dogmatum catholicorum syncerae religionis Christianae, concorditer ab Ecclesiae Christi ministris, qui sunt in Helvetia, Tiguri, Bernae, Scaphusij, Sangalli, Curiae Rhetorum, et apud confoederatos, Myllhusii item et Biennae, quibus adiunxerunt se et Genevensis Ecclesiae ministri, *Neocomensis quoque, praeterea alij ex amplissimis regnis Poloniae, Hungariae, et Scotiae, quorum*

„*post Praefat. fit mentio*: [cfr. p. 465.] edita in hoc caet. . . . Ti
„guri Excudebat Christophorus Froschoverus MDLXVIII.“ form. 8
foll. 78. pagg. 155. Errat igitur *Hallerus* l. c. p. 154., qui iniect
editionis germanicae anno 1600. exscriptae mentione in hac demu
editione Neocomenses, Polonos, Hungaros et Scotos commemorat
esse contendit. Tertia latinae confessionis editio, quae Turi
typis expressa est, prodiit anno 1608., form. 8. foll. 72., sed
omnia fallunt eadem inscriptione; nomina certe ecclesiarum, qu
hanc confessionem consensu suo comprobarunt, non mutata in
venies, quum illae adeo, quae in Helvetia Basileae, Glaronae
Abbatiscellae floruerunt ecclesiae, anno 1608. huic confessioni nondu
subscripserint. Harum civitatum nomina extant *Hallero* teste pr
mum in titulo editionis germanicae, quae Tiguri anno 1644. form.
pagg. 133. typis expressa esse narratur; neque desunt in editio
latina a. 1651., quae in corpore et syntagmate confessionum ar
1654. repetita et sic inscripta est: „Confessio et expositio simpl
„orthodoxae fidei et dogmatum catholicorum sincerae religio
„Christianae. Concorditer ab Ecclesiae Christi ministris, qui su
„in Helvetia, Tiguri, Bernae, *Glaronae*, *Basileae*, Scaphusii, A
„*batiscellae*, Sangalli, Curiae Rhetorum, et apud Confoederat
„Mylhusii item, et Biennae: quibus adiunxerunt se Geneven
„et Neocomensis Ecclesiae Ministri, una cum aliis Evangelii Pra
„conibus in Polonia, Hungaria et Scotia: edita in hoc caet.
„Tiguri Typis Ioh. Iacobi Bodmeri Anno MDCLI.“ form.
pagg. 96. cum praefatione, quae pagg. 12. complectitur.

Inde ab hoc tempore confessionis inscriptio nullam grav
rem mutationem experta est; quamobrem editionum enumera
paucis absolvi potest. Confessio, de qua agimus, prodiit po
latine Tiguri anno 1714. form. 12. adiuncta formula consensus, B
nae 1722. form. 4., ibidem 1759. form. 4., Sulzbachii 1825., de
que Turici curante Fritzschio 1839., *germanice* si a tribus, quas i
attulimus, recedis editionibus, Basileae anno 1654. form. 8., ibid
anno 1666. eadem forma, Turici anno 1673. form. 12., Bernae an
1676. form. 12., Sangalli anno 1723. form. 8., Bernae 1762. form.
et Curiae anno 1775. form. 8. omnes ab *Hallero* l. c. allatae.

Idem memoratu dignissimas attulit interpretationes, duas scili
gallicas praeter illam quam supra commemoravimus, quarum alte

quam Ruchatus curavit, nondum excusa est, altera ab Elia Bertrando profecta Bernae prodiit, anno 1760. form. 4. pagg. 190., deinde Anglicam a Bertrando in praefatione laudatam, tum Belgicas, quarum illam hoc titulo ornatam esse dicit: Belydenisse ende eenuoudige ontlegginge des waerechtighen geloofs, ende der algemeynen articulen van den suyvere Christelyke religie, gemaeckt met gemeyner eendrachtichaydt von dye Dyenaers der kercken Jesu Christi, die daer in Switzerlandt zyn: te weten te Zürich, te Bernen, te Schaphousen, te Sainct Gal, te Chur der Retzen, eñ hare bontgenoten, te Meylhousen eñ Biennen, byden welcken dathaer ooc de Dienaers vom de kercke vom Geneuen geurecht hebben — 1578. form. 12. pagg. 97., adnexa ecclesiarum Gallicarum fidei confessione; hanc a Daniele de Hoegstraten Amstelodami form. 8. anno 1724. curatam, eademque forma anno 1738. repetitam esse affirmat.

Addit Hungaricas, sed dubitat, utrum confessionis editio quae Debrecini anno 1567. prodierit, (cfr. Collect. nostr. p. 465.) latina sit, an hungarica: quam ego dubitationem non queo removere. Illia, cuius mentionem facit, continet confessionem in utraque lingua, eaque sic inscripta est. „Confessio et expositio fidei Christianae az az azkeresztyeni igaz hitröl valo Vallas tetel. Mellet elsöben helvetiaban irtanak es be vettenek: Annak utaña 1567. esztendöben Magyar orssaghan is javallottanak, be vöttenek es kind ez ideig sok ecclesiakban megh tartottanak. Deakbol Mararra forditator Szenczi Csene Peter altal. Mostan pedig uyonan nagyob hassonnert, Deakul es magyarul egyuve foglaltatot. Debreczen ben Nyomtatta *Lipsiai*. Pal. 1616.“ form. 8. foll. 200. Tertia, quam commemoravit, prodiisse dicitur anno 1713., quarta typis expressa Claudiopoli anno 1742., ab editione anni 1616. totulum diversa est.

Neque omisit interpretationem confessionis Polonicam cuius hoc est inscriptio: „Confessio Wyzname Wiary powszechney Koscyoła Kriesciy ánstich. Pobskich. Krotko, á prostemi sto wyzanckeyone bydte podania Apostolskiego y starich doktorow. Ktorego sie zgodine trzymaia ludzie Krzescianscy Rzeżny Niemieckiey maw nie wß ed zie w. Helwetyny, w. Anglicy, we Francyey, w Sykocyey w Danicy, w Cziehach Wegrzech, w. Niederlanie y po wßystkich stronach swiatá Wybanà, teg, áby wßem wiadomo biw, ze nie no wa omi obtedliwa wiare

trzimamy ale ſtaradawna Apoſtolska, Pologzechna. Zuowu drukowana. Romansosercem bywa Wierzono kusprawiedliwosci ale vsty wyznavac potrzeba Kuzbá Wieniu. Przydan jeſt Consens, to jeſt, Zrzwolenie ſpolne w Sendomir zu vc Zynio ne: y Act, Synodu General Nego w Krakowie Zebránego." pp. 356. form. 8. In fine: „W. Krakowie zdrukarnie Macyeja Wiezbyety, Typographa Jego Krolewſkiey Miwci, Roku od Narodzenya Syn a Bozego. 1574. Addita sunt acta synodi generalis Cracoviensis et Consensus Sendomirienſis. Pagina ultima haec extant: Cracau aus der Druckerey des Königl. Buchdruckers Michael Wiegbyely, im Jahr der Geburt des Sohnes Gottes 1574. Neque dubitare licet, quin hoc opus mera sit confessionis Helveticae posterioris interpretatio, si a duobus additamentis p. 239. et 275. recedis, quae ad doctrinam de coena sacra pertinent.

Minoris momenti sunt versiones Arabicae, Turcicae, Italicae et Rumanicae ab eodem Hallero citatae.

Equidem editionem anni 1568. typis exprimendam curavi; addita tum e libro manu scripto, qui in bibliotheca Turicensi asservatur et de quo Fritzschius in sua huius confessionis editione Prolegg. p. IV. accurate egit, tum e sylloge Oxoniensi et Kindleri editione scripturae diversitate.

Caeterum conferendi sunt: Johann Jacob Hottinge Helvetiſche Kirchengeſchichten. Zürich 1708. Thl. 3. p. 894. ff. Eſche Helvetiſche Confeſſion in Erſch und Grubers Encycl. Sect. 2. Thl. S. 234. ff. Hagenbach kritiſche Geſchichte der Entſtehung un Schickſale der erſten Basler-Confeſſion. Baſel 1827. S. 85. *Fritzschii* Prolegomena in huius confessionis editionem. Turici 183 Alii quos inspicere licuit rem leviter tantum tractarunt, velut, inte vetustiores: Stettler Schweizer-Chronik. Thl. 2. S. 219. *Hos pinianus* historia Sacramentar. Tiguri 1612. fol. P. II. p. 52 *Löscher* historia motuum. Frkfrt. 1707. Thl. 2. p. 302., et int recentiores: Kuhn die Reformatoren Berns. Bern 1828. S. 41 Fiſcher Geſchichte der Disputation und Reformation in Ber Bern 1828. S. 536. 559. Beck die ſymb. Bücher. Neuſt. 183 Thl. 1. S. 61. ff.

16. CONFESSIO CZENGERINA.

De confessione Hungarica, quae in synodo Czengerina ab ecclesiae reformatae ministris composita est, haec refert *Bossuet* in historia variationum Tom. II. libr. X. p. 151. „Parmi les Polonais „separés de la communion Romaine, il y en avoit quelques-uns „qui defendaient le sens figuré, et ceux-ci avoient souscrit en „l'an 1567. la confession de foi que les Suisses avoient dressés „l'année précédente. Ils s'en contentèrent trois ans durant: mais „en l'an 1570 ils jugèrent à propos d'en dresser un autre dans „un Synode tenu à Czenger, qu'on trouve dans le recueil de Genève „où ils s'expliquent d'une façon fort particulière sur la Cene." In his cum omnino falsa veris mixta sint, tum praesertim vituperandum est, quod Bossuet annum, quo confessio Czengerina primum typis expressa est, cum eo commutavit, quo in synodo Czengeri habita literis consignabatur. Dubii quidem haerent historici, quo anno synodus illa convocata sit: *Suligius* in historia confessionis Augustanae Vol. II. p. 837. eam anno 1557. vel 1558. institutam esse affirmat; *Schröckhius* in historia ecclesiastica post reformationem Vol. II. p. 737. non prorsus consentit, addit enim verba, quibus haec quoque notitia in dubium vocetur; sed nemo, quantum equidem scio, cum Bossueto synodum Czengerinam anno demum 1570. habitam esse censuit, neque ego illius sententiae favebam, quum pag. XIII. de confessione Czengerina anni 1570. agerem, sed eo loco illum consulto indicabam annum, quo confessio primum Debrecini ab Andrea Lupino excusa est. Haec eius editio repetita est in corpore et syntagmate confessionum anni 1612. et 1654. eamque ego quoque typothetis exprimendam tradidi.

17. CONSENSUS POLONIAE.

De historia consensus Poloniae eiusque editionibus conferatur prae caeteris: *Daniel Ern. Iablonski* historia consensus Sendomiriensis inter evangelicos regni Poloniae et M. D. Lithuaniae in synodo generali evangelicorum utriusque partis Sendomiriae An. MDLXX. die 14. Aprilis initi . . Berolini apud Ambrosium Haude An. Dn. 1731., neque negligendi sunt: *Bossuet* histoire des variations

etc. Tom. II. p. 238. sqq. *Iohann Andr. Schmid* in Sagittarii introduct. Tom. II. p. 1544. sq. Petrus Zorn Historie der zwischen den Lutherischen und Reformirten Theologis gehaltenen Colloquiorum. S. 107. ff. Christ. Aug. Salig vollständige Historie der Augsburgischen Confession. Buch 6. Cap. 5. Th. 2. S. 724. ff. Joh. Georg Walch historische und theologische Einleitung in die Religionsstreitigkeiten u. s. f. Thl. 3. S. 1043. ff. *E. Löscher* historia motuum. P. 3. p. 41. De Friese zur Reformationsgeschichte in Polen. Bnd. 1. S. 433—465. Schröckh Kirchengeschichte seit der Reformation. Thl. 2. S. 735. ff. Beck die symbol. Bücher der evang. reform. Kirche. Thl. 2. S. 87. ff.

Qui inter Polonos fuerunt Lutheri sectatores confessionem Augustanam, reformatae ecclesiae addicti confessionem Helveticam posteriorem, fratres Bohemici suam habuerunt, vixeruntque per annos aliquot disiuncti et separati. Neque tamen defuerunt qui omnium partium coniunctionem exoptantes dissidentium animos sedarent omnibusque persuaderent, parvas res crescere concordia et certissimum vere Christiani signum amorem esse erga alios. Ita animo affecti Lutheri sectatores in Polonia primum Posnaniae anno 1570. cum fratribus Bohemicis, deinde Vilnae in Lithuania eodem anno cum theologis reformatis eo consilio convenerunt, ut transactiones de formula concordiae deinceps componenda praepararent. Quo facto generalis synodus Sendomiriae eodem anno habita, in eaque formula huiusmodi, nomine consensus Sendomiriensis composita et ab omnibus, qui aderant praesentes, Lutheranis, reformatis et fratribus Bohemicis subscripta est.

„De editionibus consensus, ait Jablonski l. c. p. 183., lector monendus est eum conscriptum quidem esse anno 1570., typis vero anno demum 1586. latine et polonice (per columnas sibi respondentes) editum fuisse; una cum synodis generalibus consensum secutis eumque confirmantibus, nimirum Posnaniensi 1570., Cracowiensi 1573., Petricowiensi 1578. et Wlodislaviensi 1583. Quae editio, ita pergit Jablonski l. c., curante Sim. Theoph. Turnovio Thoruni repetita fuit an. 1592. mens. Januar. Postea huic synodorum collectioni accessere acta et conclusiones synodi generalis Thoruniensis anni 1595., quae anno sequenti 1596. ibidem Thoruni typis exscripta fuere.“ Tertia editio prodiit Heidelbergae sic in-

cripta: „Consensus in fide et religione Christiana inter ecclesias ‚Evangelicas maioris et minoris Poloniae magnique Ducatus Lithu- ‚aniae et caeterarum ejus Regni provinciarum primo Sendomiriae ‚anno MDLXX. in Synodo generali sancitus: Et deinceps in aliis, ‚ac demum, Wlodislaviensi generali Synodo anno MDLXXXIII. ‚confirmatus: Et Serenniss. Poloniae Regibus Augusto, Heinrico ‚ac Stephano oblatus: Ex decreto autem Synodico in publicum typis editus anno Christi MDLXXXVI. Accesserunt in hac editione acta et conclusiones synodi generalis Thoruniensis.“ Heidelbergae ypis Vögelianis MDCV. pagg. 88. form. 8. Eandem consensus t synodorum syllogen cum prolixa praefatione et versione germa- ica edidit deinceps D. Sam. Strimesius Francofurti ad Oderam nno 1704. form. 8., eademque extat apud Jablonskium l. c. . 489. sqq. et teste Saligio l. c. p. 735. not. 6. etiam apud Pareum n Irenic. c. XXII. p. 129. Ego editionem Thorunensem anni 1592., ui anno 1596. acta synodi Thorunensis addita sunt, typis expri- endam curavi eamque contuli cum editione Heidelbergensi.

18. 19. CONFESSIONES ANGLICANAE.

Rerum sacrarum emendatio in Anglia tardius, quam aliis in- rris processit, imprimis fidei confessio, qua omnes, qui sacris eformatis addicti erant, inter se coniungerentur, diu illis defuit, uum summi eorum clerici et theologi tantam rem non temere ccelerandam esse recte putarent. Secundum Cranmeri sententiam, t Gilberti Burneti verbis in historia reformationis ecclesiae Angli- anae P. II., p. 110. utar, „praestabat fidei confessionem gradatim onstruere, et expectare, donec episcoporum ordine repurgato orum plerorumque consensus certus sperari posset: et secundum lum, prudentiae non erat religionis systema in lucem mittere, ius consilium invicta acerbitate a multis praecipuis ecclesiae pa- toribus virga censoria notatum fuisset. Praeterea, in cultu corru- tiones maioris momenti, quam in doctrina errores ei videbantur: t revera populi vix deum religioso cultu prosequi poterant, quin n damnabiles praxes dilaberentur: Illud ipsum omni sedulitate tque studio corrigendum erat: Sed quod ad doctrinae articulos pectabat, eo usque non urgebat necessitas, ut statim de iis enu-

cleate disputandum esset. Et archiepiscopus existimabat, hominibus minori cum periculo sententiarum quam superstitiosarum praxium libertatem relinqui posse. Alio etiam spectarunt reformatores, antequam agitatae controversiae dirimerentur optimum factu esse crediderunt, si populum iis assuefacerent eas in antecessum proponendo et agitando in disputationibus publicis et in operibus typis excusis. Nam praeterquam quod exacta reformatio vix cum praecipiti festinatione consistere poterat, et quae iam reformata fuerant recognoscere turpe fuisset, sperandum non erat, ecclesiasticos unc momento opiniones deserturos in quibus consenuerant. His rationibus adducti cunctanter egerunt reformatores. Fidei confessio anno solum 1551. confici coepta est: Ad umbilicum perducta fuit antequam clerus congregaretur; id est ante mensem Februarium anni 1552. Nescimus certo, quo modo instituta fuerit illius operis compositio: nec an varia eius dogmata episcopis et theologis distributa fuerint, ut suas sententias referrent. Illud ipsum sub Henrico VIII. regno factitatum fuerat. Multi scriptores referunt Cranmerum et Ridleyum ea digessisse, et aliis postea misisse, ut quae necessaria crederent, corrigerent adderentque.“ Neque quin ex auctoritate Cranmeri et adiuvante Ridleyo in XLII. articulos digesta sint, dubitare licet. Cfr. Salig Vollſt. Geſch. der augsb. Confeſſion. Thl. 2. S. 455. ff. Bentham Engelländiſcher Kirch- und Schulenſtaat. Leipz. 1722. S. 167. ff. *Walchii* bibliotheca theologica sel. Jen. 1757. Tom. I. p. 416. Schröckh Kirchengeſch. ſeit der Reform. Thl. 2. S. 613. ff.

Articuli XLII. primum anno 1553. Londini publicati sunt, eodemque anno prodierunt Tiguri hac inscriptione: „Catechismus „brevis christianae disciplinae summam continens omnibus ludima„gistris authoritate regia commendatus. Huic catechismo adiuncti „sunt articuli, de quibus in ultima Synodo Londinensi, Anno Do„mini 1552. ad tollendam opinionum dissensionem, et consensum „vere religionis firmandum, inter Episcopos et alios eruditos atque „pios viros convenerat: Regia similiter authoritate promulgati. Ti„guri apud Andream Gessnerum F. Anno Domini MDLIII.“ Illam editionem videtur secutus esse Gilbertus Burnetus, qui articulos in collectione documentorum historia reformationis addita nr. LV. p. 123. sqq. cum lectoribus hoc titulo communicavit: „Articuli in

quos consenserunt Episcopi aliique Eruditi Viri in Synodo Londini habita, anno 1552., ad Opinionum diversitates eliminandas et Consensum circa veram Religionem stabiliendum. Authoritate Regia promulgati." Editionem Turicensem equidem recudendam curavi, quamquam ea mirum in modum a Burneti textus recensione differt. Neque tamen hanc scripturae diversitatem notandam esse censui, quum articuli XLII. iccirco minoris momenti esse viderentur, quia paucos post annos retractati et aliis mutatis aliis additis ad numerum XXXIX. redacti sunt. Articuli XXXIX. in synodo Londinensi, quam Elisabetha regina anno 1562. convocaverat, solemni modo sanciti, omnium consensu approbati, deinceps saepius confirmati auctoritatem symbolicam acceperunt eamque usque ad nostra tempora conservarunt. Teste Walchio l. c. p. 416. „lucem adspexerunt cum separatim *latine* Londini 1562. form. 8., 1571., 1575. form. 4., Oxonii 1636. form. 4., *anglice* Londini 1562. 4., Oxonii 1536. form. 4., ac praeterea saepissime utroque sermone; tum coniunctim pluribus libris vel inserti vel adiuncti," velut in editionibus liturgiae anglicanae, in *Weismanni* historia ecclesiastica, et in *Benthami* libro, supra iam citato, in quo etiam inscriptio invenitur, qua eos Londini anno 1571. prodiisse affirmavit Walchius. „Articuli de quibus inter Archi-Episcopos et Episcopos utriusque Provinciae et Clerum universum in Synodo, Londini 1562. secundum computationem Ecclesiae Anglicanae, ad tollendam opinionum dissensionem et consensum in vera Religione firmandum. Editi authoritate Serenissimae Reginae. Londini apud Iohannem Day, 1571.

20. REPETITIO ANHALTINA.

Quae ex consilio praefationis de origine huius fidei confessionis dicenda sunt, continentur et iis quae typographus (p. 612. 613.) monuit, et ipsa Anhaltinorum praefatione (p. 613—617.); quare ne verbum quidem addatur. Neque multa de editionibus repetitionis Anhaltinae dicenda sunt. Mihi enim duae tantum innotuerunt, quarum altera, cuius inscriptionem attuli p. 612.: „Neapoli Casimiriana in officina *Matthaei Harnisch* CIↃ. IↃ. LXXXI.", altera teste Lipenio in bibliotheca universali p. 401. eodem anno Neostr. form. 8. prodiit. Illam typothetis exscribendam tradidi. Sed quam

Mauritius Rödiger, uti p. XIII. notatum est, addere voluit confessionem sic inscriptam: Bekenntnuß der anhalt. Theologen von den fürnehmſten Hauptartikeln der chriſtlichen Lehre, eam inspiciendi non data fuit opportunitas. Neque Ioannis Georgii, principis Anhaltini fidei confessionem, quae articulis XXVIII. constare perhibetur, acquirere potui.

21. 22. 23. CONFESSIONES MARCHICAE.

„Calvinistae deducunt nos in loco de persona Christi, praedestinatione, coena domini, baptismo a cultu, consolatione, verbo, coelo ad contemtum Christi, desperationem, nuda elementa, infernum. Ergo impleat nos deus odio Calvinianismi.“ Hae Distelmaieri preces infestum, quo Lutherani ecclesiae reformatae socios in Pomerania, Borussia et electoratu Brandenburgico sub finem saeculi XVI. et ab initio saeculi XVII. persequebantur, animum optime declarant; praesertim multi summae auctoritatis inter illos theologi Christi praeceptorum de mutua caritate prorsus obliti nil reliqui fecerunt, ut hos quovis modo vexarent et premerent. Sed accidit illis odio obcaecatis quod omnibus accidere videmus, qui cupiditate aliqua incensi, aequitatem abiiciunt et contra ius fasque agunt. Nimio partium studio ecclesiae, cui emolumenta volunt afferre, nocent magnopere. Iohannes Sigismundus, elector Brandenburgensis, natura prudens et benignus Gedickii praeceptoris aliorumque Lutheranorum clamoribus de vana et perniciosa, quae inter reformatos propagata esset, doctrina eo adactus est, ut ecclesiae reformatae partibus favere, theologorum, qui huic ecclesiae addicti erant, libros legere et novi testamenti studiis vacare inciperet. Quo diligentius in hos libros incubuit, eo certius Lutheranorum theologos a vero aberrasse intellexit, eoque magis ad sacra ecclesiae reformatae animus inclinavit. Tandem relictis Lutheranorum placitis et coena sacra die XXV. Decembris anni 1613. ex more ecclesiae reformatae celebrata publice confessionis mutationem declaravit, deinde die XXIV. Februarii anni sequentis, ne quis reformatos eorumque doctrinam contumeliis et conviciis publice afficeret, edixit, denique mense Maio eiusdem anni suam fidei confessionem publici iuris fecit.

Incautus et intempestivus Lutheranorum fervor quemadmodum ffecit, ut Iohannes Sigismundus ad sacra ecclesiae reformatae transi-et, ita multa, quae henotica dicuntur, acta reddidit irrita; quibus amen neque colloquium Lipsiense anno 1631. inde a die tertio sque ad diem vicesimum tertium mensis Martii habitum, neque con-entum Thorunensem anno 1645. per tres menses institutum adnu-eranda esse censeo. In illo enim a theologis reformatis Iohanne Crocio, Theophilo Neubergero et Iohanne Bergio, viris doctissimis t concordiae studiosissimis, inchoato Lutherani quoque Polycarpus Leyserus et Henricus Hoepfnerus, theologiae professores Lipsienses t Matthias Hoë ab Hoënegg, electoris Saxoniae concionator aulicus tsi a formulis in libro concordiae probatis non recedebant, comes amen se praebuerunt et humanos, ita ut colloquium placide absolvi osset. Declararunt unanimiter se „eo unice spectasse, ut compen-iaria via exploraretur, primo, an et quatenus utraque pars in vi-inti octo confessionis Augustanae articulis consentiat: dein, anne perandum et ulterioribus plurium pacis amantium theologorum olloquiis, interveniente item Christianorum principum et statuum uctoritate, opera in eo collocanda, ut arctior in posterum con-inctio sanciatur: eoque pacto vera dei ecclesia augeatur et ex-endatur, pontificiis vero spes, quam ex evangelicorum dissidiis hacte-us concepere, aliqua ex parte adimatur. Interea antequam haec veniant, omnia, quae in hac collatione acta sunt, in eo statu erunt, ac si nunquam acta fuissent: neutrique parti licebit, hancce tracta-ionem eiusque consignationem sine expresso alterius permissu in ulgus spargere: theologi vero utrinque christiana charitate in po-terum sese prosequentur. Omnia bona fide et sine dolo. Deus veritatis gratiam suam largiatur, ut omnes in ipso unum fiamus et in uno perfecti simus, sicut ipse et filius unum sunt.“ Cfr. *Iaegeri* hist. eccl. decenn. IV. lib. 1. c. I. p. 485. nostramque collectionem p. 667. 668.

Neque quin in colloquio Thorunensi iussu Vladislai IV. Polo-niae regis anno 1645. habito incredibilis catholicorum, imprimis Iesuitarum impudentia concordiae maius etiam detrimentum quam Boeda Borsaci, Calovii et Hülsemanni pervicacia attulerit, dubitare licet. Theologi reformati, inter quos Ioannem Bergium nominasse satis habeo, se pacis studiosissimos esse dictis factisque ostenderunt,

sed frustra. Quare ad eos non pertinet quod echus nomine ci cumfertur de synodo Thorunensi dystichon:

„Quid synodus? nodus: Patrum chorus integer? aeger:
„Conventus? ventus: Gloria? stramen. Amen.“

Sed haec uberius persequi non huius loci est. Sufficit commem rasse reformatos statim in primis synodi sessionibus „postulata desideria, generalem professionem doctrinae et specialiorem ei declarationem“ praesidi tradidisse, hanc vero quamquam saepi catholicis flagitantibus mutatam synodi actis non insertam et ha ipsam ob causam deinceps separatim editam esse. Cfr. *Hartkno* Preuſſiſche Kirchenhiſtoria. Frnkfrt. 1686. S. 525. ff. S. 934. *Jägeri* historia ecclesiastica et politica. Hamb. 1709. p. 479. sq p. 689. sqq. *Sam. Buchholz* Verſuch einer Geſchichte der Churma Brandenburg. Berl. 1767. Thl. 3. S. 567. S. 617. ff. *Dan. Hein Hering* hiſtoriſche Nachricht von dem erſten Anfange der evangeliſc reformirten Kirche in Brandenburg und Preuſſen unter dem gottſ ligen Churfürſten Johann Sigismund, nebſt den drei Bekenntni ſchriften dieſer Kirche. Halle 1778. Deſſelben Neue Beiträ zur Geſchichte der evangeliſch-reformirten Kirche in den Preuſſ. Bra denb. Länder. Berl. 1787. Thl. 2. S. 1. ff. Porro: *I. A. Schmid* historia colloquiorum ecclesiasticorum post reformationem habit rum, in supplemento ad introductionem Sagittarianam in hist. ec p. 1588. sqq. p. 1592. sqq. *Zornii* historia derer zwiſchen den Luth riſchen und Reformirten Theologis gehaltnen Colloquiorum. Ha burg 1705. p. 126. 127. p. 111. 112. *Calovii* historia syncretisti p. 50. p. 231. sqq. p. 424. sqq. *Hoornbeeckii* summa controversiaru p. 276. sqq. Walch's hiſtoriſche und theologiſche Einleitung in d Religionsſtreitigkeiten u. ſ. f. Thl. 1. S. 503. 504. Thl. 3. S. 104 ff. Beck die ſymboliſchen Bücher der evangeliſch-reformirten Kirch Thl. 1. S. 472. ff. Thl. 2. S. 110. ff. S. 130. ff. Carl Wilhel Hering Geſchichte der kirchlichen Unionsverſuche. Leipzig 1836. 183 Band 1. S. 261. ff. S. 329. ff. Band 2. S. 1. ff.

Porro conferantur de colloquio Lipsiaco: Kurzer Discurs v der zu Leipzig anno 1631. mense Martio angeſtellten Religionsvergl chung zwiſchen den Chur-Sächſiſchen und Chur-Brandenburgiſche auch Fürſtlichen Heſſiſchen Theologen. Sine nomine auctoris, si anno et loco. *Hering* l. c. Thl. 1. S. 343. ff. et de colloquio Th

nensi: *Acta* conventus Thoruniensis celebrati anno 1645. mens. eptembr. Octobr. Novembr. pro ineunda ratione componendorum issidiorum in religione per regnum Poloniae impressa authoritate t mandato sacrae regiae Maiestatis, ad exemplum et fidem Regii rotocolli. Varsaviae 1646. form. 4. His iure addit *Pfaffius* in ntroductione in hist. theol. P. II. p. 178. tum *Copiam* literarum, uibus dissidentes in rebus fidei ab Ecclesia Catholico-Romana in egno Poloniae magnoque ducatu Lithuaniae ad fraternam cum eâ- em reconciliationem invitantur, nec non dissidentium ad easdem esponsa. Dantisci 1645. form. 4., tum Catixti colloquii Thorunien- is relationem, quae Helmstadii anno 1635. form. 4. prodiit, et Be- olinensem anni 1646. form. 4., cui suam opposuit Hülsemannus ipsiae 1646. form. 4. reclamante C. Prawdeckio in libro sic in- cripto: Entdeckung derer Unwahrheiten D. Hülsemanni von dem olloquio charitativo. 1647. form. 4. Neque negligendus est Hie- onymus a St. Hyacintho in iden colloquii charitativi cum dissiden- bus anno 1645. indicti. Cracoviae 1646. 4.

Confessio Sigismundi ipsius auctoritate quater publici iuris facta st. Primam anno 1613. editam esse testis quidem est *Walchius* in ibliotheca theol. schol. Tom. I. p. 432., sed *Heringio* l. c. p. 101. ffirmante eam mense Maio anni 1614. demum a typothetis absolu- am esse constat. Prodiit sic inscripta: Des Durchlaucht. Hochge- ohrn. Fürsten und Herrn, Herrn Joh. Siegmunds, Markgrafen zu Brandenburg, des H. Römischen Reichs Erzkämmerers und Churfür- ten etc. Bekändtniß von jetzigen unter den Evangelischen schwebenden nd in Streit gezogenen Puncten. Durch einen Liebhaber der Wahr- eit in Druck gebracht, Anno 1614. s. a. et l. pagg. 35. form. 12. Secunda eodem anno apparuisse dicitur una cum aliis scriptis ad acrorum emendationem in electoratu Brandenburgensi pertinenti- us, hoc titulo: Churf. Durchl. zu Brandenburg Bekändtniß, Edict und Schreiben an die Landschaft, neben etlichen so wohl von S. F. G. dem Herrn Statthaltern, als auch Theologen und Land- tänden ausgefertigten Schriften. Tertia et quarta anno 1615. ublici iuris factae sunt. Illa in libro hac inscriptione ornato: nitia reformationis Marchiae, d. i. etliche denkwürdige Schriften und ndere Acten, so bei angehender christlicher Reformation, in der Churf. Mark Brandenburg von Chur- und Fürstl. Gn. auch den

Landständen und Theologen hin und wieder ergangen und gewechselt worden, foll. 34. form. 4.; haec in opere amplioris ambitus sic insignito: Der Chur Brandenburg Reformation Werk, d. i. 1, des Durchl... Herrn Johann Siegmunds, Markgrafen... Bekänndtniß von jetzigen unter den Evangelischen schwebenden und in Streit gezogenen Puncten..... Anno 1615. Gedruckt zum Berlin durch Georg Rungen, in Verlegung Johann Kollen Buchhändlern und Buchbindern daselbst, idemque opus repetitum est anno 1621., sed titulo prorsus mutato: „Gründlicher und wahrhaftiger Bericht, Der in der Chur- und Mark Brandenburg vormeineten Reformation, wie die in der Continuatione Iohannis Sleidani befunden wird." Neque posteriore tempore defuerunt, qui Sigismundi confessionem iterum iterumque typis exprimerent, Köchero in bibliotheca theol. symb. et catechet. p. 312. id testante, sed satis sit gravissimas editiones nominasse. Inter has recenset Heringius l. c. p. 109. editionem anni 1659. foll. 19. form. 8.; deinde affert Sigismundi confessionem una cum colloquio Lipsiaco et declaratione Thoruniensi anno 1695. et quidem bis form. 4. apparuisse, scilicet Coloniae ad Spream et Custrini, simulque affirmat utramque ad verbum sibi respondere, sed Coloniensem foliis 42., Custriensem foliis 44. constare, huiusque discriminis causam in ipso titulo indicatam esse, illam enim unam tantum, hanc duas electoris exhibere declarationes. Neque contra id dico. Sed complures huius generis editiones iam ante annum 1695. fuisse constat. *Lipenius* in bibliotheca univers. p. 404. Johannis Sigismundi confessionem una cum colloquio Lipsiaco et confessione Thorunensi Francofurti ad Moen. anno 1644. form. 4. editam esse testatur, et mihi duae huiusmodi editiones innotuerunt, quarum altera hoc titulo ornata est: Die drei Confessiones Oder Glaubens-Bekänntnisse, Welche in der Churfürstl. Brandenb. die Religion betreffenden Edictis offte genennet werden; 1) Johannis Sigißmundi, Chur-Fürsten zu Brandenburg glorwürdigsten Andenkens, Glaubens-Bekänntniß. 2) Colloquium Lipsiacum Anno 1631. da die anwesenden Reformirten und Lutherische Theologi eine Liquidation angestellet, wie weit sie einig und nicht einig seyn. 3) Thornische Confession, welche Anno 1645. nicht allein von den Brandenburgischen Reformirten, sondern auch von allen auß der Cron Pohlen, Groß-Fürstenthum Littauen, und incorporirten Provincien Deputirte Proceribus et Theologis ist

übergeben worden. Hierbei auch die Churfürſtl. Brandenb. Edicta ſelbſt, nebenſt der Declaration, wie auch die Reverse, welche die Inspectores, Prediger und Candidati Ministerii zu unterſchreiben haben. Cum Privilegio Elect. Brandenburg. hats verlägt Rupertus Völcker, Buchhändl. in Cöln an der Spree. Zu Franckfurt auff der Churfl. Brand. Acad. druckts Erasmus Röſner. s. a. Altera eodem modo inscripta est, paucis tantum mutatis. Primum pro: „welche ... offte genennet werden," exhibet: welche zu beobachten befohlen worden." Deinde de confessione Thorunensi non dictum est: „welche ... iſt übergeben worden." sed: „welche ... iſt unterſchrieben worden, quibus verbis haec adduntur: Hierbei auch die Churfürſtl. Brandenb. Edicta ſelbſt, nebſt zweyen Declarationen. Cölln an der Spree, Druckts Georg Schultze, Churfürſtl. Brandenb. Hof-Buchdr. M.DC.LXXXIII. Utramque ab Heringio praetermissam esse miror. Affert ille deinceps l. c. p. 111. duas ex initio seculi decimi octavi editiones publicae auctoritatis, pseque tres illas confessiones libello iam saepius citato adnexuit.

Restat ut pauca de primis colloquii Lipsiaci et declarationis Thorunensis editionibus dicantur.

„Colloquium Lipsiacum primum edidisse theologos reformatos, quamquam conventum esset, ne pars altera sine alterius praescitu et consensu id faceret, teste *Iaegero* l. c. Tom. 1. p. 485. ipse *Gesselius* fatetur. Sed, si *Walchium* l. c. Vol. III. p. 1054. sequimur, *Matthias Hoë ab Hoënegg* electoris Saxonici concionator primus fuit, qui quod Lipsiae inter theologos Lutheranos et reformatos transactum fuit in libro sic inscripto: Unvermeidentliche Rettung wider das Oraculum Dodonaeum. Lipsiae 1635. form. 4. publici iuris faceret. Quare Ioannes quoque Bergius, qui colloquio interfuit et summam illo tempore apud reformatos habuit auctoritatem, colloquium edidisse dicitur hoc titulo: Relation der privat-Conferentz, welche bei währendem Convent der proteſtirenden Evangeliſchen Chur-Fürſten und Stände zu Leipzig im Jahr 1631. im Monath Mart. zwiſchen den anweſenden Chur-Sächſiſchen, Chur-Brandenburgiſchen und Fürſtlichen Heſſiſchen Theologen gehalten. 1635. form. 4. Deinde saepius repetitum est. *Latine* prodiit Hagae Comitis 1656. form. 4., una cum decreto ordinum evangelicorum Francofurti anno 1634. facto; *gracce* et *latine* in F. U. Catixti via ad pacem inter Protestantes praeliminariter restaurandam; *germanice* in Hieronymi

Kornmayeri locis antisyncretisticis. Lips. 1669. Ratisbonae 1722. form. 4.

Declarationem fidei, quam theologi reformati synodi Thoruniensis praesidi tradiderunt, exhibet *Calovius* in historia syncretism p. 424. — p. 441., nulla habita mutationum ratione, quas ut supra iam indicatum est catholicis urgentibus est experta. Reliquae editiones enumeratae sunt a *Ioanne Daniele Hoffmanno* in historia literaria colloquii charitativi Thoruniensi, quae in libro sic inscripto: Die Preuſſiſchen Zehenden. Vol. III. p. 365. sqq. extat. Omnium princeps est, quae prodiit Berolini a. 1646. hoc titulo. „Scripta partis reformatae in Colloquio Thoruniensi anno 1645. Parti Romano-Catholicae exhibita; sed ab ea in Protocollum pleraque non admissa; ideoque seorsim nunc edita, cum Declaratione Partis Romano-Catholicae de regula fidei, eiusdemque Consideratione." form. 4.

24. CANONES DORDRACENI.

Decreta et canones synodi Dordracenae, de divina praedestinatione, de morte Christi et hominum per eam redemptione, de hominis corruptione et conversione ad deum eiusque modo et de perseverantia sanctorum, quae remonstrantium articulis de conditionato praedestinationis decreto, de universo merito Christi, de libero hominis arbitrio, de resistibili gratia divina et de fidei amissibilitate opposita fuisse constat, eodem, quo synodo finis impositus est, anno saepius typis descripta et publici iuris facta sunt. Neque hoc illis mirum videri potest, qui quanta congregatorum frequentia et quam magna synodi fuerit auctoritas sciunt simulque reputant, Calvinistarum chorum in ea condemnasse doctrinam late propagatam et a summis illius aevi theologis modeste et docte defensam. Editio princeps eo, qui pag. 690. indicatus est, titulo ornata prodiit paulo post synodum finitam anno 1619. form. 4., eodem anno subsecuta est alia sic inscripta: Synodus Dordrechtana form. 4., utraque teste *Walchio* l. c. Tom. I. p. 412. lingua latina. Idem addit Belgicam et Anglicam eiusdem anni, Londini publicatam form. 4. Hanc exceperunt aliae, velut ea, quam Groningae anno 1747. cum praefatione de auctoritate decretorum synodi apparuisse constat. Sed *Walchio* l. c. auctore non solum separatim verum etiam

niunctim cum aliis libris exierunt. Extant in actis synodi natio-
lis in nomine domini nostri Iesu Christi, authoritate illustr. et
aepotentum DD. Ordinum generalium foederati Belgii provincia-
m Dordrechti habitae. Dordrechti 1620., in corpore et syntagmate
nfessionum a. 1612. et a. 1654., in notissimo *Aymonii* opere sic
scripto: Tous les synodes nationaux des églises reformées de
rance. Tom. II. p. 298., in *Hottingeri* fatis doctrinae de prae-
stinatione et gratia dei lib. IV. cap. 5. p. 333., in *Benthemii*
llándiſchem Kirchen und Schulenſtaat. p. 391., in *Langii* gloria
risti et Christianismi et in recentioribus illis, quas supra nomi-
vi, confessionum fidei collectionibus.

De historia synodi praeter celeberrima, quae theologi remon-
rantes contra eam publicarunt, scripta, velut antidotum, apologiam,
ta et scripta synodalia aliaque huiusmodi conferantur imprimis qui
Hallero in bibliotheca hist. Helv. Tom. III. p. 172—175. Nr.
1—501. 503. citati sunt, libri.

25. FORMULA CONSENSUS HELVETICA.

Formula consensus Helvetica, quam sententiae Mosis Amyraldi
gratia universali, Ios. Placaei de imputatione peccati adamitici,
iorum de obedientia Christi activa et Ludovici Capelli de pun-
is vocalibus codicis Hebraei oppositam esse vel ipsius docet argu-
entum, auctorem habet Iohannem Henricum Heideggerum, theo-
gum Turicensem, qui eam Francisco Turretino, Genevensi et Luca
ernlero, Basileensi assentientibus et cohortantibus non sine publica
uctoritate anno 1675. conscripsit. *Hallerus*, qui eam sequenti de-
um anno compositam esse dicit in bibliotheca hist. Helvet. Tom.
I. p. 183. hisce verbis: „J. H. Heidegger hat dieſe Formel a. 1676.
us Befehl der Obrigkeit und Antrieb einiger Geiſtlichen verfaſſet",
el ipse erravit, vel in numeris errarunt typothetae. Nam eam a
uibusdam Helvetiorum civitatibus iam anno 1675. receptam esse
dudum inter omnes constabat, et nuper ex actis Basileensibus et
uricensibus a *Hagenbachio* in historia conf. Basil. p. 175. et p. 176.
ot. 2. probatum est. Neque tamen assentiri possumus *Walchio*,
ui in bibliotheca theol. selecta Tom. I. p. 414. eam hoc ipso anno
tiam editam esse hoc modo affirmat: „Quum conscripta illa esset
Io.Henr. Heideggero iussu magistratus Tigurini, prodiit ea in

lucem latine ac germanice Tiguri 1675. form. 4. hancque editione primam secutae sunt aliae.“ Quamquam enim illam latine et ge manice form. 4. vere typis exscriptam et publici iuris factam es *Hallerus* quoque l. c. p. 182. testatur, tamen quo loco et quo an id factum sit, *Walchius* coniectura tantum videtur assecutus ess Primum enim typographus in ipsa editione neutrum indicavit, dein *Hallerus* l. c. eandem editionem anno demum 1723. publicata esse censet, denique *Escherus* in Erschii et Gruberi encyclopaed universali Sect. II. Tom. V. p. 245. formulam non ante annu 1714. typis expressam esse locupletissimus est testis. Sed utru hoc anno una tantum an duae eiusdem editiones excusae sint, equ dem dubius haereo. Quam *Hallerus* l. c. primo loco posuit, ea haud dubie editionem principem esse ipse existimavit, eandemqu sic inscriptam esse testatur: „Formula Consensus ecclesiarum He veticarum reformatarum circa Doctrinam de Gratia universali connexa, aliaque nonnulla capita“ form. 12., sed simul affirm etiam in hac editione neque annum neque locum, quo prodieri esse indicatum. At mihi ad manus est, quam repetendam curav editio eodem titulo insignita eademque forma, foliis XII., in qu formula consensus ei confessionis Helveticae posterioris editioni ad dita est, de qua supra p. 66. egimus et quae titulo id indican prodiit Tiguri apud Davidem Gessnerum Anno 1714. Deinde saepiu repetita et in multorum populorum linguas translata est. *Latin* extat in libro sic inscripto: Fortgeſetzte Sammlungen von alten un neuen theologiſchen Sachen. 1722., cum notis et apud Pfaffium i schediasmate de formula consensus Helvetica; *Germanice* prodiit si inscripta: Einhellige Formul der reform. eidg. Kirchen, betreffend di Lehre von der allgemeinen Gnad und was derſelben anhanget; ſodan auch etliche andere Religionspunkten (cfr. *Escher.* l. c. p. 245.), ann 1718. form. 12., et anno 1722. form. 12. pagg. XXXVI.; *Belgic* cura Danielis de Hoogstraten 1724., form. 8., cum notis; *Gallic* hoc titulo: Formulaire de consentement des églises reformées d Suisse, sur la doctrine de la grace universelle et les matières, qu s'y rapportent, comme aussi sur quelques autres articles, traduit e François, avec des remarques. sine a. et l. (Amstelod. 1722. cfr *Escher* l. c. p. 248. not. 1.) pagg. 135. form. 8. Exhibetur, *Wal chio* teste, in hoc libro formula latine cum interpretatione gallica

ura Barnaudii atque animadversionibus, quibus Barbeyracius auctor rmulam „variorum vitiorum insimulat ac notat sententiam eorum, ui damnati fuerint, non recte enarratam: scripturae effata, quae a aliena sunt, adducta: perversam argumentandi rationem adhibi- m, atque ea tradita esse, quibus sacer codex ac veteres Helvetiae eologi repugnent.“ Praeter hanc editionem conferatur de origine historia formulae consensus Helveticae: *Bibliotheca* hist. philol. eol. Bremensis Class. VII. Fassic. 4. p. 669.; *Historia* vitae I. H. eideggeri §. 97.; *J. Jac. Hottinger* Vertheidigte F. C. 1723.; Deſ- lben Helvetiſche Kirch. Geſch. Zürich 1708. Thl. 3. S. 1086. hl. 4. S. 258. 268. f.; *Pfaffii* dissert. histor. theol. de formula nsensus. Tubing. 1723.; *Salchli* stricturae et observationes. Bern. 23.; (*Barnaud*) Mémoires pour servir a l'histoire des troubles rivées en Suisse a l'occasion du Consensus. Amsterd. 1726. Alia us et posterioris temporis, quae huc pertinent, scripta minoris omenti affert *Hallerus* l. c. Nr. 577—592. Inter recentiores prae- oue consulendi sunt: Hagenbach Kritiſche Geſchichte der Ent- hung und der Schickſale der erſten Baslerkonfeſſion. Baſel 1827. 171. ff. *Escher* in Erſch und Gruber Allg. Encyclopädie. Sect. 2. l. 5. Art.: helvetiſcher Conſenſus.

26. CONFESSIO TETRAPOLITANA.

De confessionibus, quae in additamentis inde a p. 740. exhi- ntur, paucis exponam. Primum inter illas locum tenet quae dici- Tetrapolitana, sive Suevica, sive Argentinensis, de cuius origine historia conferantur: *Wernsdorff* historia confessionis tetrapolita- e, resp. Mch. H. Reinhardo. Viteb. 1694., ed. 4. ibid. 1721.; *Io. ur. Felsii* dissert. de varia confessionis Tetrapolitanae fortuna, esertim in civitate Lindaviensi. Götting. 1755. *I. G. Schelhorn* amoenitatt. litterarr. Tom. VI. p. 305. sqq.; Deſſelben Refor- tions-Hiſtorie der Reichsſtadt Memmingen. *D. Gerdesius* in scri- antiquar. Tom. V. p. 2. pag. 193—221. Addas: *Salig* Hiſtorie der Augsb. Confeſſion B. 2. Cap. 12. Thl. 1. S. 387. ff. *Lö- er* historia motuum P. 1. lib. 2. cap. 1. p. 195. Walch Einlei- ng in die Religionsſtreit. Thl. 3. S. 30. ff. Schröckh Chriſtliche chengeſchichte ſeit der Reformation Thl. 1. S. 483. Förſtemann Kundenbuch Thl. 2. S. 21. ff.

Haec confessio a Bucero adiuvantibus Casp. Hedione et Wolf Fabricio Capitone composita et Carolo V. imperatori per legat civitatum Argentorati, Constantiae, Memmingae et Lindaviae comitiis Augustanis anno 1530. tradita et civitatum, quae mo nominatae sunt, auctoritate Argentorati anno 1531., primum lati deinde germanice edita est. Neque de his rebus dissentiunt viri doc Sed utrum eodem anno semel tantum latine expressa et publica sit, an bis, mense scilicet Augusto et mense Septembri, adhuc n satis exploratum est. Editio enim, quam principem nuncupa solent, a literatis diverso modo citatur. *Feuerlinus*, quem edit num titulos diligentissime descripsisse constat, confessionem Tet politanam primum hoc titulo apparuisse in bibliotheca iam saep citata P. 1. p. 122. nr. 712. testatur: „Confessio Religionis Ch „stianae Imp. Carolo V. in Comitiis Aug. 1530. per Legatos Ci „tatum Argentorati, Constantiae, Memmingae et Lindaviae exhibi „Argentorati, Ge. Ulrichero Andlano impressore, 1531. form. Sed *Saligius* l. c. p. 398. not. n., *Schellhornius* l. c. p. 381. aliiq eam primam esse dicunt, quae sic inscripta est: „Confessio Re „gionis Christianae sacratissimo Imperatori Carolo V. Caesari A „gusto in Comitiis Augustae anno M. D. XXX. per legatos civi „tum Argentorati, Constantiae, Memmingae et Lindaviae exhibita. „Si quis voluerit voluntatem eius obtemperare is cognoscet „doctrina utrum ex deo sit, an ego a me ipso loquar. Ioh. VII. „*fine*: Argentorati Georgio Ulrichero Andlano Impressore. An „M. D. XXXI. mense Septembri.“ Accedit quod *Dr. Pappus* refutatione relationis Bipontinae p. 33. testante Saligio editio mentionem fecit, quam mense Augusto anni 1531. publicatam e dicit, ita ut de numero editionum anni 1531. summo iure dubi Editio, quam secundo loco commemoravimus, in corpore et syn gmate confessionum repetita est, eandemque typis exprimend curavimus ipsi p. 740. sqq.

Quae mihi innotuerunt editiones germanicae ex his Feuerli in bibl. sua l. c. p. 122. 123. Nr. 112. 113. et 114. tres tant attulit, sic inscriptas:

1. Bekandtniß der vier Frey und Reichſtätt, Straßburg, Coſt Memingen, vnd Lindaw, in deren ſie Keyſ. Maieſtat, vff dem Reichs zu Augſpurg, im xxx. Jar gehalten, ihres Glaubens und Fürhabe

r Religion halb, rechenschaft gethan haben. Schriftliche Beschirmung
d verthedigung derselben Bekandtnuß, gegen der Confutation vnd
iderlegung, so den gesandten der vier Stätten, vff bemeldtem Reichs-
ge offenlich fürgelesen, vnd hie getrewlich eingebracht ist. In fine:
traßburg, durch Johañ Schweintzer, vff den xxii. Augusti, Anno
Dxxxi. form. 4.

2. Confeßio oder Bekantnus der vier Frey und Reichsstätt, Straß-
rg, Costantz, Memmingen, und Lindaw, in deren sie Keys. Maiestat
f dem Reichstag zu Augsp. im 30. Jahr gehalten, ires Glaubens
echenschaft gethan haben. Schrifftliche Beschirmung und vertheidi-
ng derselbigen Bekanntnuß gegen der Confutation, so auff bemeldten
eichstage fürgelesen, und hie eyn bracht ist, Neustadt an der Hardt.
80. form. 4.

3. Bekanntnuß der vier Frey und Reichs-Stätt. Schrifftliche
eschirmung derselben. Zu fernerer Erklärung des Berichts auf die
eue Straßburgische Kirchen-Ordnung, 1598. Erstlich gedruckt zu
traßburg, 1531; jetzt nachgedruckt zu Zweybrück, 1604. form. 4.

Omisit quem anno 1579 hoc titulo publicatam esse testa-
r Hallerus in bibliotheca hist. Helv. Tom. III. p. 132. Nr. 363.
ekandtnuß der vier Frey- vnnd Reichsstätt, Straßburg, Costantz,
emmingen vnd Lindav, in deren sie Keys. Maiestät auf den Reichs-
g zu Augspurg im XXX. Jar gehalten, ihres Glaubens vnd fürha-
ns der Religion halb, Rechenschafft gethan haben. Schriftliche Be-
hirmung vnd Verthedigung derselbigen Bekanntnuß gegen der Con-
tation vnnd Widerlegung, so den Gesandten der vier Stätten auff
emeldtem Reichstage, offentlich fürgelesen, vnd hie getrewlich einbracht
t. Straßburg 1579. pagg. 223. form. 4., et quam cura Theodosii
ichelii prodiisse affirmat Schelhornius l. c. p. 382. Idem addit
. 382.: „Ex his autem nonnisi binae illae editiones, Latina sci-
cet et Germanica, quae Argentorati a. 1531. luci expositae fue-
nt, publica auctoritate et consensu quatuor civitatum prodiere.
lteram contra Argentinensem, quam officina Richeliana dedit, sup-
ressam esse opinor, ita tamen ut quaedam eius exemplaria elapsa
nt, quale et mihi ad manus est. Vix enim typographicos carceres
vaserat, cum Perillustris Reip. Argentorensis Senatus propterea con-
lium theologorum suorum exposceret, qui eius suppressionem maxi-
opere suaserunt, rati, aequum haud esse, ut insciis ac invitis reli-
uis civitatibus, quarum nomine Caesari olim oblata erat, recudere-
ur, praeterea fore ut apud caeteros Evangelico-Lutheranos Argen-

tinenses in eam suspicionem incidant, ac si reiecta invariata Confessione Augustana, cui iam olim nomen dederint, Tetrapolitanam rursus probaverint: denique variis inter Ecclesiae et Scholae ministros dissidiis et altercationibus fenestras sic aperiri.“

Feuerlinus porro omisit eam, de qua Saligius l. c. p. 398. not. a. haec habet: „Ich habe auch eine alte teutſche Edition ohne Jahr und Ort unter dem Titel: „Bekandtnuß der vier Frey und Reichsſtätt Straßburg, Coſtantz, Memmingen und Lindau, in deren ſie Keyſ. Mayſt. uff dem Reichs-Tag zu Augspurg im 30ſten Jar ihres Glaubens und Fürhabens, der Religion halb, Rechenſchaft gethan haben,“ eamque editionem principem esse coniecit Förstemannus, vir doctissimus l. c. p. 24.

Denique nova huius confessionis interpretatio germanica reperitur in Lutheri operibus ex editione Walchii Tom. XX. p. 1966 — 2008.

27. 28. CONFESSIONES BOHEMICAE.

Inter confessiones Bohemicas, quarum magnus est numerus, duae potissimum memoratu dignae sunt, quarum una in additamentis collectionis a nobis institutae secundum, altera tertium locum tenet.

Illa maximam partem e confessionibus longe antiquioribus, quas Saligius in historia conf. Augustan. Tom. II. p. 540. not. enumeravit, et ex illa a. 1532., quam etiam Luthero acceptam fuisse ipsa eius praefatio testificatur, constituta et deinceps primum a liberis Baronibus et aliis nobilibus regni Bohemiae Ferdinando regi oblata, deinde Wittebergam transmissa et a Luthero, Melanchthone, Iusto Iona, Iohanne Bugenhagio et Casparo Crucigero comprobata est. Prodiit autem primum lingua Bohemica, deinde latine reddita Vitembergae publici iuris facta est, hac, si Walchium in bibliotheca theol. sed. Tom. I. p. 439. sequimur, inscriptione: „Confessio fidei ac religionis baronum ac nobilium regni Bohemiae serenissimo ac invictissimo Romanorum, Bohemiae cet. regi Viennae Austriae sub anno domini 1535. oblata.“ Vitemb. 1538. Idem testatur eam anno 1542. recusam et denuo anno 1558. cura Petri Pauli Vergerii editam esse. Sed in hac re vir alioquin diligentissimus falsus esse videtur. Saligius enim l. c. Tom. II. p. 546. not. d. Vergerii praefationem die 1. Augusti anni 1557. scriptam esse narrat eiusque editionem ab illa diversam esse docet, quae anno

58. Vitembergae prodiit sic inscripta: „Confessio Fidei ac Reli-
onis Baronum ac Nobilium regni Bohemiae, Ser. ac Invictiss.
omanorum, Bohemiae etc. Regi Viennae Austriae sub anno Do-
ni 1535. oblata. Adiectum simul quorumdam gravissimorum
orum de hac confessione iudicium. Hanc multae Ecclesiae, quae
nt in regno Poloniae, nuper susceperunt. Nunc iterum excusa
no 1558. plagg. VIII. form. 8.“

Haec confessionis Bohemicae recensio in corpore et syntagmate
1612. et in nostra collectione typis expressa non sine multis et
avissimis mutationibus anno 1573. tum latine tum germanice de-
o edita est. Editionis latinae haec est inscriptio: „Confessio fidei
religionis Christianae, quam Seren. et Potent. Romanorum, Un-
riae et Bohemiae etc. Regi Ferdinando obtulerunt Viennae in
ustria XIIII. die Nov. anni Iesu Christi 1535. Barones et ex no-
litate in regno Bohemiae ii, qui puriori doctrinae in piis Ecclesiis,
uas Communitatem fratrum Bohemicorum nominant, dediti sunt
niuncti: quae eadem et imperatori Maximiliano II. Aug. et Seren.
egi Poloniae Sigismundo etc. oblata est: recognita et conversa in
nguam Latinam nova interpretatione anno Christi MDLXXIII.
sal. CXIX. Loquebar de testimoniis tuis coram Regibus et non
nfundebar.“ Witteb. 1573. plagg XIV. form. 8. In fine: „Witteb.
cudebant Clemens Schleich et Antonius Schöne a. 1573.“ Ger-
anica sic inscripta est: „Confessio, Das iſt, Bekentnis des Chriſt-
hen Glaubens. Dem aller Durchleuchtigſten und Grosmechtigſten
ömiſchen zu Vngern und Behem etc. König Ferdinando, Von den
errn vnd Ritterſchaft der Kron Behem, welche der reinen Lere, in
r Chriſtlichen Gemeine, ſo man der Behemiſchen Brüder einigkeit
nnet, zugethan vnd verwandt ſind, zu Wien in Oeſtreich auff den
. Novembris, im 1535. Jar vberantwortet, und verdeudſcht im Jar
564. Dieſe bekentnis iſt auch Keiſer Maximiliano dem andern etc.
nd König Sigemund in Polen etc. vbergeben. Pſalm 119. Ich rede
n Deinen zeugniſſen fur Königen, vnd ſcheme mich nicht. Wittenberg.
73.“ In fine: Gedruckt zu Wittenberg, durch Johann Schwertel. cfr.
alig Geſchichte der Augspurgiſchen Confeſſion. Thl. 2. S. 752. ff.

Sed ne hac quidem textus recensione acquieverunt fratres Bohe-
ici; novam curarunt anno 1609. eaque latine edita est, teste *Wal-
io* l. c. p. 441. hac inscriptione: „Fidei et religionis christianae

confessio, quam Romanorum, Ungariae et Boëmae regi Ferdinand optimates et equites orthodoxe reformatam doctrinam professi, su fratrumque, quos unitatem boëmicam vocant, nomine primo exhi buerunt: postea imperatori Maximiliano et Poloniae regi Sigis mundo Augusto obtulerunt: postremo MDCIX. recognita. Herborn MDCXII." form 8. Idem *Loescherum* in historia motuum part. II p. 319., *Reimannum* in catalogo bibliothecae theol. p. 415. et *Baumgar tenii* librum: Nachrichten von einer hällischen Bibliothek. Vol. I. p. 55 testificatus addit: „In publicum etiam conspectum venit germanica il lius editio, eiusdem loci atque anni; quae tamen paullum a latina differ atque epistolas ad Waldenses a Luthero, Bucero et Capitone exarata atque in latina editione omissas complectitur," simulque commemora Ioannem Christophorum Koecherum tres confessionis Bohemicae recen siones hoc titulo publicasse: Die drei letzte und vornehmste glaubens bekenntnisse der böhmischen bruder, ihrer seltenheit wegen von neuen ans Licht gestellet. Frankf. 1741. form. 8. Caeterum conferantur: *Ioach Camerarii* historica narratio de fratrum orthodoxorum ecclesiis i Bohemia, Moravia et Polonia. Heidelb. 1605. Köcher historische Vorbericht von den mancherley Glaubensbekänntnissen der böhmischen Brüder, quem commentationi iam citatae praemisit; *Clement* biblio theque curieuse, historique et critique. Tom. IV. p. 456. sqq. alii que, quos Walchius et Saligius ll. cc. laudarunt.

Praeter hanc, quam bis retractatam esse breviter modo indica tum est, circumfertur Confessio bohemica, quae, ut Walchii utar ver bis, per eminentiam ita vocatur, et quam ab evangelicis regni or dinibus in comitiis Pragae habitis anno 1575. Maximiliano secund et anno 1608. Rudolpho secundo traditam esse ex epistola suprem notarii dedicatoria (p. 820.) patet. *Walchius* l. c. germanicas tan tum eiusdem editiones attulit. Haec enim in eius bibliotheca Tom I. p. 142. extant: „Ex bohemico germanice conversa in lucem exiit. MDLXXXIV. MDCIX. cum inscriptione: Bekäntnis des hei ligen, christlichen glaubens aller drei stände des königreichs Böhmen form. 8., item Amberg. MDCXI., Francof. MDCXIV. et cum Theo baldi Hussitenkrieg, Norimb. MDCXXI. form. 4.," sed mihi ad manu est etiam exemplar latinum cuius inscriptionem integram dedi p. 818 Et illo quidem ego in edenda hac confessione usus sum.

PARS I.

CONFESSIONES AC DECLARATIONES FIDEI,

QUIBUS

CONSENSUS ECCLESIARUM REFORMATARUM
CONSTITUTUS MUTATUSQUE

PROBATUR.

I.

Articuli sive Conclusiones LXVII H. Zwinglii, a. 1523.

Diſſe nachbeſtympten ſyben vnd ſechtzig [1]) Artickel vnnd meynungen, bekenn ich Huldrich Zwingly mich in der loeblichen ſtatt Zürich geprediget haben, uff grundt der geſchrifft, die Theopneiſtos (das iſt, von Gott yngeſprochen) beyſſt, vnd entbeût [2]) mich mit denen [3]) genannten artickelen zu beſchirmen vnd erobren. Vnd wo ich yetzt beurte geſchrifft nit recht verſtünde, mich beſſers verſtands, doch uff gedachter geſchrifft berichten laſſen.

1. Alle ſo reden, das Evangelium ſey nût, on die bewernûſſ der kirchen [4]), yrrend vnd ſchmähend Gott.

2. Summa des evangeliums iſt, das unſer Herr Chriſtus Jheſus, warer gottes ſun, uns den willen ſeins himmeliſchen vatters kundt gethon, und mit ſeiner unſchuld vom tod erlöſſt, und gott verſünt hat.

3. Dannen har [Daher] der einig weg zur ſeligkeit Chriſtus iſt aller die ye warend, ſeind, vnd werdent.

4. Welcher ein andere thür ſucht oder zeygt, der yrrt, ja iſt ein mörder der ſeelen und ein dieb.

Elenchus articulorum

in disputationem primam promulgatorum ab Huldrico Zuinglio.

I. Quicunque Evangelion nihil esse dicunt, nisi ecclesiae calculus et adprobatio accedat, errant et deum blasphemant.

II. Summa Evangelii est, quod Christus filius dei vivi innotuerit [a]) nobis voluntatem patris coelestis, et quod innocentia sua nos de morte aeterna redemerit, et deo reconciliaverit [b]).

III. Hinc sequitur Christum esso unicam [c]) viam ad salutem omnium, qui fuerunt, sunt et erunt.

IV. Quicunque aliud ostium vel quaerit vel ostendit, errat; quin animarum [d]) latro est et fur.

---

1) ſyben vnd ſechzig om. Schulthess. 2) entbeût] embût i. e. entbiete. 3) denen] dero. 4) kirchen] kilchen. Sic ubique.

Scripturae diversitas a Roedigero notata: a) *notefecit*. b) *redemit* — — *reconciliavit*. c) *unam*. d) *animorum*.

5. Darumb alle so ander leeren, dem Evangelio gleich oder höhe messent, yrren, wissen nit was Evangelion ist.

6. Dann Christus Jesus ist der wegfürer und haubman allen menschlichem geschlecht von gott verheissen vnd auch geleystet.

7. Das er ein ewig heyl vnnd haubt sey, aller gläubigen die sein leichnam seind, der aber todt ist vnnd nüt vermag on jn.

8. Uß dem volgt, zu eim, das alle so in dem haubt lebend glyder und kinder gottes seind, und das ist die kirch oder gemeynsamme der heyligen, ein hausfraw Christi. Ecclesia catholica.

9. Zum anderen, das wie die leiblichen glyder on verwalten des haubts nüt vermögen, also in dem leib Christi niemant ettwas [5] vermag on sein haubt Christum.

10. Wie der mensch toub [toll] ist, so die glyder ettwas on das haubt, würckend, reyssend, wundent, schädigent sich selbs. Also, wenn die glyder Christi ettwas on ir haubt Christum understond, seind sy taub, schlahend und beschwerend sich selbs mit vnweissen gesatzen.

11. Dannen här wir sehen der geistlichen (genennet) satzungen von irem pracht, reichtumb [6]), ständen, titlen, gesatzten, ein ursach aller vnsynnigkeit sein. dann sye dem haubt nitt mitthellend.

12. Also tobend sye noch, nit von des haubts wegen (dann des fleyssi man sich uff gnaden gottes zu dissen zeyten härfür zebringen) sonder das man sye nymme [7]) will lassen toben, aber dem haubt einig lossen

13. Wo dem gelosset würt, erlernet man lauter und klarlich der willen gottes, und würt der mensch durch seinen geist zu jm gezogen und in jn verwandlet.

14. Darumb alle christen menschen iren höchsten fleyss ankeren sollen, das Evangelion Christi einig geprediget werd allenthalb.

15. Dann in des glauben stot unser heyl. vnd in deß vnglauben unser verdamnüß. dann alle wahrheit ist klar in jm.

16. Jm Evangelio lernet man, das menschen leer und satzungen zu der seligkeit nüt nutzent.

Merck Bapst [8]).

17. Das Christus ein einiger ewiger oberster priester ist. darus ermessen würt, das die sich oberst priester ussgeben hand, der eer und gewalt Christi widerstreben, ja verschupffen.

Von der Messz [9]).

18. Das Christus sich selbst einest vffgeopffert in die ewigkeit [10]) ein werend vnd bezalend opffer ist, für aller gläubigen sünd. darus ermessen würt, die messz nit ein opffer, sonder des opffers ein widergedächtnüß sein, und sicherung der erlössung die Christus uns bewissen hat

5) leib... ettwas] lyb Christi niman üzid... 6) reichtumb] rychtagen. 7) nyme] nummen. 8) Merck Bapst] Vom papst. 9) Messz] Meß. 10) ewigkeit] ewigheit.

V. Quicunque ergo alias doctrinas Evangelio vel aequant vel praeferunt, errant, nec intelligunt quid sit Evangelium.

VI. Nam Christus Jesus dux est et imperator, a deo toti generi humano et promissus et praestitus.

VII. Ut sit ipse salus et caput omnium credentium, qui corpus eius sunt, quod quidem absque [e]) ipso mortuum est, et nihil potest.

VIII. Ex his sequitur, quod omnes, qui in [f]) isto capite vivunt, sunt membra et filii dei. Et haec est ecclesia seu communio sanctorum sponsa Christi, ecclesia catholica.

IX. Quemadmodum membra corporis sine administratione capitis nihil possunt, sic in corpore Christi nemo quidquam potest sine capite eius, Christo.

X. Quum membra absque capite aliquid operantur, ut, dum sese lacerant aut perdunt, demens est homo: sic, dum membra Christi sine capite Christo aliquid tentant, insana sunt, sese gravant et perdunt imprudentibus legibus.

XI. Colligimus hinc Ecclesiasticorum (quos vocant) traditiones et leges, quibus fastum [g]), divitias, honores [h]), titulos legesque suas fulciunt et defendunt, causam esse omnis insaniae; nam capiti Christo non consonant.

XII. Adhuc ergo insaniunt non pro capite, quod per gratiam dei pii omnes summo studio conantur erigere, sed quod non permittuntur insanire et furere. Volunt enim pii soli capiti Christo auscultare.

XIII. Verbo dei quum auscultant homines, pure et synceriter [i]) voluntatem dei discunt. Deinde per spiritum dei in deum trahuntur et veluti transformantur.

XIV. Summo igitur studio hoc unum in primis curent omnes Christiani ut Evangelium Christi unice et synceriter ubique praedicetur.

XV. Qui credit Evangelio, salvus erit; qui non credit, condemnabitur. Nam in Evangelio omnis veritas clarescit.

XVI. In Evangelio discimus, hominum doctrinas et traditiones ad salutem nihil esse utiles.

XVII. Christus unicus [k]) aeternus et summus est sacerdos. Qui ergo se pro summis sacerdotibus venditant, gloriae et potentiae Christi adversantur, et Christum [l]) reiiciunt.

XVIII. Christus qui sese semel in cruce obtulit hostia est et victima satisfaciens in aeternum pro peccatis omnium fidelium. Ex quo colligitur missam non esse sacrificium, sed sacrificii in cruce semel oblati commemorationem et quasi sigillum redemptionis per Christum exhibitae [m]).

e) *absque* om. f) *sub.* g) *superbium.* h) *opes.* i) *sincere.* k) *unus.* l) *Christumque.* m) *effectae.*

Fürbitt der heyligen[11]).

19. Das Christus ein einiger mittler ist zwüschen Gott, und uns.

20. Das uns got alle ding will in seinem namen geben. daruf entspringt, das wir usserthalb disser zeyt, keines mittlers dörffent dan sein.

21. Das so wir für einander uff erden bittent, das in der gestal thuend, das wir allein durch Christum uns alle ding gegeben werde vertrawent.

Gute Werck.

22. Das Christus unser gerechtigkeit ist. daruff wir ermessen, da unser werck so vil gut, so vil sye Christi. so vil sye aber unser, ni recht, nit gut seind.

Wie der geistlichen gut Christi sey[12]).

23. Das Christus die hab und pracht disser welt verwürfft. da ruff ermessen, das die reichsstag[13]) zu jn zyehend[14]) in seinem na men, jn gröblich schmähent, so sye jn ein deckmantel ires geytz und mut willens machent.

Speiff verbott.

24. Das ein yeder christ, zu den wercken die gott nit gebotter hatt unverbunden ist, gebarr[15]) alle zeyt alle speiff essen. daruff erler net würt, käff vnd ancken, brieff[16]), ein Römische geschwindigkeit sein

Von fyrtag und wallfart.

25. Das zeyt vnnd statt den christen menschen vnderworffen seind, vnd der mensch nitt jnen. Daruff gelernet, das so zeyt[17]) vnnd statt anbindent, die Christen irer freyheit beraubent.

Kutten kleidung, zeychen ꝛc.

26. Das gott nút missfelliger ist, weder gleissnen[18]). dannen hár erlernet, das alles so sich schönt vor den menschen, ein schwere gleissnery[19]) und verrüchte [Verruchtheit] ist. Hye fallent kutten, zeychen, blatten ꝛc.

Orden vnnd Secten.

27. Das alle christen menschen brüder Christi, vnd sye under einander seind, keinen vatter uffblassen sollend uff erden. Da fallent hyn örden, secten, rotten ꝛc.

Der geistlichen Ee.

28. Das alles so Gott erlaubt, oder nitt verbotten hatt, echt ist. dannen hár die Ee allen menschen zimmen erlernet würt.

---

11) Fürbitt der heyligen] Quae ap. Schulth. extat inscriptio: Von der Fürbitt der heiligen pertinet tantum ad artic. XX. et XXI. Caeterum etiam in aliis articulorum inscriptionibus Schulth. addit praepositionem „von.“ 12) Wie der geistlichen gut Christi sey] Vom gut der geistlichen. 13) reichstag] rychtag. 14) zu jn zyehend] zu jnen ziehend. 15) gebarr] gebar. 16) käff vnd ancken, brieff,] käs- und ankenbrief. 17) das so zeyt] daß die, so zyt. 18) gleissnen] glychsnen. 19) gleissnerey] glychsnerey.

XIX. Christus unicus est mediator inter deum et nos.

XX. Omnia nobis per Christum et in nomine Christi praestat eus: hinc sequitur, nobis extra hanc vitam n) intercessore praeter Christum nullo opus esse.

XXI. Quum mutuo pro nobis hic in terris oramus, in hoc o) fa- ere debemus, quod p) per solum Christum omnia nobis dari confi- amus.

XXII. Christus est nostra iustitia. Hinc consequitur opera no- tra eatenus esse bona, quatenus sunt Christi; quatenus vero nostra, on esse vere bona.

XXIII. Quod Christus substantiam q) huius mundi et fastum con- emnit, docet, quod hi r), qui sub Christi titulo divitias ad se ra- iunt, ipsum magna infamia afficiunt, quum cupiditatis suae et luxus um patronum faciunt.

XXIV. Christianorum nullus ad ea opera, quae Christus non prae- epit, adstringitur; quolibet tempore, quolibet cibo vesci potest. Consequitur ergo literas, quas pro caseo et butyro dant pontificii, Romanas esse imposturas.

XXV. Tempus et locus in potestate sunt hominis, non homo in llorum potestate. Qui ergo tempus et locum s) alligant, Chri- tiana libertate pios fraudant et spoliant.

XXVI. Nihil magis displicet deo quam hypocrisis: hinc discimus ypocrisim esse gravem t), et impudentem audaciam quidquid san- tum se simulat coram hominibus. Hic cadunt cuculli, signa, rasus ertex, etc.

XXVII. Omnes Christiani fratres sunt Christi, et fratres inter ese, patrem ergo super terram u) vocare non debent. Hic cadunt actiones et sectae.

XXVIII. Quidquid deus non vetat et permittit, iuste fit. Ex quo iscimus matrimonium omnibus ex aequo convenire.

---

n) *ultra hoc aevum.* o) *ita* pro *in hoc.* p) *ut.* q) *facultates.* r) *hos* ro *quod hi,* et postea *afficere* pro *afficiunt.* s) *tempore et loco.* t) *de- estabilem.* u) *in terris.*

Der vnrein geistlich nem ein weyb[20]).

29. Das alle die man geistlich nennet sündent, wenn sye nachdem sye innen worden seind, das jnen gott reynigkeit halten abgeschlagen hat, sich nit mit der Ee verhütent.

Gelübd der reynigkeit.

30. Das die so reynigkeit verheissen, sich närrisch oder kindtlich zu vil übernemmen. daruff erlernet, das die soliche gelübdt ynnemen, fräuelich an den frummen menschen farend.

Von dem Bann.

31. Das den Bann kein besonder mensch yemant ufflegen mag, sonder die kirch, das ist gemeynsam deren, under denen der Bann würdig wonet, mit sampt dem wächter, das ist der Pfarrherr[21]).

32. Das man allein den bannen mag, der offentlich verergeret.

Von vnrechtfertigem gut.

33. Das unfertig [ungerecht] gut nit templen, klösterenen, münchen, pfaffen, nunnen, sonder den dürfftigen, geben soll werden, so es dem rechten besitzer nit widerkert werden mag.

Von Oberkeit.

34. Der geistlich (genennt) gewalt, hat seines prachts keinen grundt uff der leer Christi.

Weltlicher gewalt von gott[22]).

35. Aber der weltlich hat krafft und bevestigung uff der leer und that Christi.

36. Alles so der geistlich (genennt) stat[23]), jm zugehören rechtes und rechtes schirm halb fürgibt, gehört den weltlichen zu, ob sy christen sein wöllend.

37. Jnen seind auch schuldig alle christen ghorsam zu sein niemant uffgenommen.

38. So ferr sye nüt gebieten das wider gott ist.

39. Darumb sollen alle ire gesatz dem göttlichen willen gleichförmig sein, also, das sye den beschwerten beschirmen ob er schon nüt klagte.

40. Sye mögent allein mit recht tödten, auch allein die so offentlich verergerent (gott vnerzürnet) der heissze denn ein anders[24]).

41. Wenn sye recht rath und hilff zudienen denen, für die sy rechnung geben werdent vor gott, so seind auch disse jnen schuldig leiblich handtreichung zu thun.

---

20) om. Schulthess. 21) ist der pfarrherr] ist pfarrer. 22) om. Schulthess. 23) Alles so der geistlich (genennt) stat,] Alles, so der geistlich genänt staat. 24) verergerent (gott vnerzürnet) der heissze denn ein anders.] vo ärgrend (gott unerzürnt, der heisse denn ein anders).

XXIX. Qui Ecclesiastici vulgo seu spirituales vocantur, peccant, dum, posteaquam senserint castitatem sibi a deo negatam, non uxores ducunt aut nubunt.

XXX. Qui vovent castitatem, stulta praesumptione et puerili arrogantia tenentur. Qui ergo ab eis vota huiusmodi vel exquirunt vel oblata recipiunt, iniuriam eis faciunt et tyrannidem in simplices exercent.

XXXI. Excommunicationem nemo privatus ferre potest, sed ecclesia in qua excommunicandus habitat una cum episcopo.

XXXII. Nemo potest nec debet excommunicari, quam is[x]), qui sceleribus suis publice offendit.

XXXIII. Ablata iniuste non templis, monasteriis[y]), non monachis aut sacerdotibus, sed pauperibus danda sunt, si iis quibus ablata sunt restitui commode non possunt.

XXXIV. Potestas quam sibi Papa et Episcopi, caeterique quos spiritales[z]) vocant, arrogant, et fastus, quo turgent, ex sacris literis et doctrina Christi firmamentum non habet.

XXXV. Magistrastus publicus firmatur verbo et facto Christi.

XXXVI. Iurisdictio aut iuris administratio, quam sibi dicti spirituales arrogant, tota magistratus saecularis est, si modo velit esse Christianus.

XXXVII. Magistratibus publicis omnes Christiani obedire debent nemine excepto.

XXXVIII. Modo contra deum nihil praecipiant!

XXXIX. Leges magistratuum ad regulam divinae voluntatis sunt conformandae, ut oppressos et vim passos defendant et ab iniuria asserant[aa]), etiam si nemo queratur.

XL. Magistratus iure duntaxat occidere possunt, atque eos tantum qui publice offendunt, idque inoffenso deo, nisi[bb]) deus aliud praecipiat.

XLI. Quum illis, pro quibus rationem reddere coguntur, consilia et auxilia legitime administrant, debent et illi ipsi magistratibus subsidia corporalia.

---

x) *praeter eum* pro *quam is.* y) *vel monasteriis.* z) *spirituales.* aa) *vindicent.* bb) *si non.*

42. So sye aber vntrewlich und usser der schnur Christi faren würden, mögen sye mit gott entsetzt werden.

43. Summa, des reich ist allerbest und vestest, der allein mit gott herschet, vnd des aller bössest vnnd vnstätest, der uff seinem gemût.

Von gebett.

44. Ware anbetter ruffent gott im geist vnnd warlich an, on alles geschrey vor den menschen.

45. Gleissznet thun ire werck das sye von den menschen gesehen werdind. Nement auch den lon in dissem zeyt yn.

46. So mussz ye volgen, das tempelgesang oder geschrey on andacht, vnd nur[25]) umb lon, entweders rhum sucht von den menschen, oder gewinn.

Von ergernüss.

47. Leiblichen todt soll der mensch ee leiden, dann er einen christen menschen vererger oder geschend.

48. Der uff blödigkeit oder vnwissend sich will on ursach verergeren, den soll man nit kranck oder klein lassen bleiben, sonder jn starck machen, daß er nit für sünd hab, das nit sünd ist.

49. Grösser vergerniss weyssz ich nit, dann das man den pfaffen Eeweyber haben nit nachlasszt, aber Huren haben umb gelts willen vergynnt. Pfuch der schand!

Von nachlassen der sünd.

50. Gott lasszt allein die sünd nach, durch Christum Jesum seinem sun unseren herren allein.

51. Welicher solichs der creatur zugibt, zeücht Gott sein eer ab, vnnd gibt sye dem der nitt gott ist, ist ein ware abgötterey.

52. Darumb die beecht so dem priester oder nächsten beschicht, nit fürein nachlassung der sünd, sonder für ein rathforschung fürgeben werden soll.

53. Uffgelegte busszwerck, kommen von menschlichem rathschlag (ussgenommen den Bann) nement die sünd nitt hyn, werden uffgelegt anderen zu eim schrecken.

Leiden Christi büsszt die sünd[26]).

54. Christus hat alle unsere schmertzen und arbeit getragen. Welcher nun den busszwercken zugibt das allein Christi ist, der yrrt vnd schmäht got.

Vorbehalten sünd[27]).

55. Welicher einerley sünd dem rewenden menschen nach zulassen verhielte, were nit an gottes, noch Petri, sonder an des teüfels statt.

---

25) nur] nun. 26) nachlassung] nachlassen. 27) om. Schulth.

XLII. Quando vero perfide et extra regulam Christi egerint, possunt cum deo deponi.

XLIII. Huius regnum optimum est et firmissimum qui ex deo et cum deo regnat; huius vero pessimum et infirmissimum qui sua libidine.

XLIV. Veri adoratores invocant deum in spiritu et veritate, corde orantes, non clamore coram hominibus.

XLV. Hypocritae omnia opera sua faciunt ut videantur ab hominibus; propterea mercedem suam hic recipiunt.

XLVI. Cantiones ergo, seu verius boatus, qui in templis sine devotione pro mercede fiunt, aut laudem aut quaestum ab hominibus quaerunt.

XLVII. Potius mortem eligere debet homo, quam Christianum offendere aut pudefacere.

XLVIII. Qui ex infirmitate aut ignorantia absque causa vult offendi, non patiamur ut is infirmus et ignorans maneat; sed demus operam ut rite edoctus firmus tandem evadat, nec peccatum ducat quod peccatum non est.

XLIX. Maius et gravius scandalum non puto, quam quod sacerdotibus matrimonio legitimo interdicitur; concubinas et scorta habere accepta ab eis pecunia permittitur.

L. Solus deus peccata remittit, idque per solum Christum Iesum dominum nostrum.

LI. Qui remissionem peccatorum creaturae tribuit, deum gloria sua spoliat et idololatra est.

LII. Confessio ergo, quae sacerdoti aut proximo fit, non pro remissione peccatorum, sed pro consultatione haberi debet.

LIII. Opera satisfactionis a sacerdote imposita humanae sunt traditionis (excepta excommunicatione); peccatum non tollunt, sed aliis in terrorem imponuntur.

LIV. Christus dolores nostros et omnes labores nostros tulit; qui vero operibus poenitentialibus tribuit, quod Christi solius est, errat et deum blasphemat.

LV. Qui vel unicum [cc]) peccatum poenitenti remittere negat, is non dei nec Petri sed diaboli vicem tenet.

---

cc) *unum.*

56. Welicher ettliche sünd allein umb gelts willen nachlasszt, ist Simons vnnd Balaams gesell vnnd des teufels gentzlicher[28]) bott.

Vom Fegfeur[29]).

57. Die war heylig geschrifft weysszt kein fegfür nach tüssen zeyten.

58. Das vrteyl der abgeschaydnen ist allein gott bekannt.

59. Und ye minder uns gott darvon hatt lassen wissen, ye minder wir uns darvon zu wissen undernemen sollent.

60. Ob der mensch für die gestorbene sorgfeltig, gott umb genad jnen zu beweissen anrufft, verwürff ich nitt. doch davon zeyt stellen [bestimmen] (siben jar um ein todsünd), vnd umb gewinns willen liegen, ist nit menschlich, sonder teüfelisch.

Von der priesterschaft vnd ir weyhe[30]).

61. Von dem character (wyhe), des die priester in den letsten zeyten seind vnnen worden, weysst die göttlich geschrifft nüt.

62. Sye erkennet auch keine priester, dann[31]) die das Gottes wort verkünden.

63. Denen heysst sye eer erbieten, das ist, leiblich narung zu dienen.

Von abstellung der missbreüchen.

64. Alle so ir vrrung erkennent, soll man nüt lasszen entgelten, sondern sye im frid sterben lassen, vnd nach dem die wydem[32]) [i. e. ein der Kirche gewidmetes Gut] christlich verordnen.

65. Die sich [i. e. ihren Irrthum] nit erkennen wöllen, würt gott wol mit jnen handlen. darumb man mit iren leiben keinen gewalt fürnemen soll, es were dann das sye so vngestaltlich füren, das man des nit entberen möcht.

66. Es sollen alle geistlich fürgesetzten sich eylentz vnderlassen[33]), vnd einig das kreütz Christi, nit die kisten, uffrichten. oder sye gond umb, [gehen unter], die art stot am baum[34]).

67. Ob yemant begerte gespräch mit mir zu haben, von zinssen, zehenten, von vngetäufften kindlin, von der firmung, entbeüt ich mich willig zu antwurten.

Hye vndernem sich keiner zu streiten mitt sophistrey oder menschen tandt, sonder komme de geschrifft fuer ein richter zu haben[35]). da mit man die warheit oder findt, oder so sye funden ist, als ich hoff, behalt.

Amen.

Des walt gott[36]).

Die Geschrifft athmet den geist gottes.

---

28) gentzlicher] eigentlicher. 29) Fegfeuer] fegfür. 30) vnd ir weyhe] om. Schulthess. 31) dann] denn. 32) vnd nach dem die wydem] und demnach die widem. 33) eylentz vnderlassen,] ylends niderlassen. 34) oder sye gond umb, die art stot am baum.] oder sy gond um, (gehen unter) denn ich sag dir: die ax stat am baum. 35) sonder komme de geschrifft fuer ein richter zu haben.] sunder kumme an die gschrift, die für ein richter ze haben, (foras cares! die gschrift atmet den geist gottes). 36) Schulthess addit: Dieser artiklen grund und uslegung werdend bald durch den druck usgon.

LVI. Qui quaedam tantum[dd]) peccata idque pro mercede aut pecunia remittunt, Simonis et Balaami socii sunt, et veri satanae legati.

LVII. Scriptura sacra purgatorium post hanc vitam nullum novit.

LVIII. Defunctorum iudicium soli deo cognitum est.

LIX. Quo minus de hisce[ee]) rebus nobis revelat deus, hoc minus nobis pervestigandae sunt.

LX. Si quis pro mortuis sollicitus, apud deum gratiam eis implorat aut precatur, non[ff]) damno; sed tempus de hoc[gg]) definire[hh]) et propter quaestum mentiri, non humanum est sed diabolicum.

LXI. De charactere, quem postremis hisce temporibus excogitarunt sacrifici, nihil novit divina scriptura.

LXII. Scriptura alios presbyteros aut sacerdotes non novit quam[ii]) eos qui verbum dei annunciant.

LXIII. Illis vero presbyteris, de quibus[kk]) diximus, qui verbum dei praedicant, scriptura divina iubet, ut necessaria ministrentur.

LXIV. Qui errorem agnoscunt, illis nihil damni inferendum, ferantur autem[ll]) donec in pace decedant, deinde sacerdotiorum bona iuxta Christianam charitatem[mm]) ordinentur!

LXV. Qui errorem non agnoscunt nec ponunt, deo sunt relinquendi, nec vis corporibus illorum inferenda nisi tam enormiter ac tumultuose se gerant, ut parcere illis magistratui salva publica tranquillitate non liceat.

LXVI. Humilient se illico quicunque in Ecclesia sunt praefecti, crucemque Christi (non cistam) erigant! aut perditio eorum adest, nam securis radici arboris est admota.

LXVII. Si cui libet disserere mecum de decimis, reditibus, de infantibus non baptizatis, de confirmatione, non detrectabo colloquium.

---

dd) *tantum* om. ee) *his.* ff) *eum non.* gg) *huic rei.* hh) *definire*] add. (*septennium pro peccato mortali*). ii) *nisi.* kk) *quos.* ll) *autem* om. mm) *pro Christiana caritate.*

2. Die zehen Schlußreden.

Uber disе nachvolgend Schlussreden, wellend wir Franciſcus Kolb, vnnd Berchtoldus Haller, beyd Predikanten zu Bernn, ſampt andren, die das Evangelium verjechend [1]) [i. e. bekennen], einem yeden, mit Gott, antwort vnd bericht geben, uff heyliger Byblischer gſchrifft, Nüws vnnd alts Teſtaments, uff angeſetztem tag zu Bern, Sonnentag nach Circumciſionis, im jar. M.D.XXVIII.

I. Die heylig Chriſtenlich Kilch, deren eynig houpt Chriſtus, iſt uff dem wort Gottes geborn, im ſelben belybt ſy, und hört nit die ſtimm eines frömbden.

II. Die Kilch Chriſti, machet nitt geſatz vnd bott, on Gottes wort. Deſſhalb all menſchen ſatzungen, ſo man nempt der Kilchen bott, vns nit wyter bindend, dann ſy in Göttlichem Wort gegründt vnd botten ſind.

III. Chriſtus iſt vnnſer eynige wyſſheyt, gerechtigkeyt, erlösung und bezalung für aller wellt ſünd. Deßhalb ein andern verdienſt, der ſäligkeit, vnnd gnug thun, für die ſünd bekennen, iſt Chriſtum verlöugnen.

IV. Das der lyb vnd das blut Chriſti wäſenlich vnd liplich in dem brot der danckſagung empfangen werd, mag mit Biblischer geſchrifft nit bybracht werden.

V. Die Mäſſ, yetz im bruch, darinn man Chriſtum, Gott dem vatter, für die ſünd der läbendigen vnd todten, vffopffere, iſt der geſchrifft widrig: dem aller heyligeſten opffer, lyden vnd ſterben Chriſti, ein leſterung, vnnd umb der miſſbrüchen willen, ein grüwel vor Gott.

VI. Wie Chriſtus iſt alleyn für vns geſtorben, alſo ſol er ein eyniger mitler vnd fürſpraech, zwüſchent Gott dem vatter, vnd uns glöubigen, angerüfft werden. Deſſhalb all ander mittler vnd fürſprächen vſſerthalb diſem zyt anzerüffen, von vns on grund der gſchrifft uffgeworffen.

VII. Das nach diſem zyt kein Fägfhür in der gſchrifft erfunden wirt. Deſſhalb all todten dienſt, als Vigill, ſeelmäſſ [2]), Seelgraet, Sibend, Tryſſgoſt [3]), Farzyt [4]), amplen, kertzen, vnd dergly-chen, vergeblich ſind.

VIII. Bilder machen zu vereerung, iſt wider Gottes wort, Nüws vnd Alts Teſtaments. Deſſhalb wo ſy in gefar der vereerung fürgeſtellt, abzethund ſyend.

IX. Die heylig Ee, iſt keinem ſtand verbotten in der geſchrifft, ſunder hury vnd vnküſchheyt zu vermyden allen ſtänden botten.

X. Dieweyl ein offenlicher hurer nach der gſchrift im waren bann, ſo volget, das vnküſcheit vnd hury der ergernuſſ halb, keinem ſtand ſchädlicher, dann Prieſterlichem.

Alles Gott vnd ſinem heyligen wort zu eren.

---

1) verjechend] Schulth. verjächend. 2) all todten dienſt, als Vigill, ſeelmäſſ,] Edit. Oct. alle todtendienſt, als Vigily, Sellmaeſſ. 3) Tryſſgoſt,] Edit. Oct. driſſgoſt. Schulth. dryßgeſt. 4) Farzyt,] Schulth. jarzyt.

Theses Bernenses.

De sequentibus Conclusionibus nos Franciscus Kolb et Berchllus Haller, ambo pastores Ecclesiae Bernensis, simul cum aliis thodoxiae professoribus unicuique rationem reddemus, ex scriptis blicis, Veteris nimirum et N. Testamenti libris, die designato, nimirm primo post dominicam primam circumcisionis, anno MDXXVIII.

I. Sancta christiana ecclesia, cuius unicum caput est Christus, nata t ex Dei verbo, in eoque permanet, nec vocem audit alieni.

II. Ecclesia Christi non condit leges et mandata extra dei verbum, propter omnes traditiones humanae, quas Ecclesiasticas vocant, on ulterius nos obligant, quam quatenus in dei verbo sunt fundatae praeceptae.

III. Christus est unica sapientia, iustitia, redemptio et satisfactio ro peccatis totius mundi; Idcirco aliud salutis et satisfactionis eritum pro peccato confiteri, est Christum abnegare.

IV. Quod corpus et sanguis Christi essentialiter et corporaliter in ane Eucharistiae percipiatur, ex Scriptura Sacra non potest deonstrari.

V. Missa, ut hodie in usu est, in qua Christus Deo Patri offertur ro peccatis vivorum et mortuorum, Scripturae est contraria, in nctissimum sacrificium, passionem et mortem Christi blasphema et ropter abusus coram Deo abominabilis.

VI. Quemadmodum Christus solus pro nobis mortuus est, ita iam solus ut mediator et advocatus inter Deum Patrem et nos fides adorandus est: Idcirco alios mediatores extra hanc vitam existens ad adorandum proponere cum fundamento verbi Dei pugnat.

VII. Esse locum post hanc vitam, in quo purgentur animae, in criptura non reperitur; proin omnia officia pro mortuis instituta, vigiliae, missae pro defunctis, exequiae, septimae, trigesimae, niversariae, lampades, cerei et id genus alia frustanea sunt.

VIII. Imagines fabricare cultus gratia, Dei verbo, Veteris et Testamenti libris comprehenso repugnat; idcirco si sub perilo adorationis proponantur, abolendae.

IX. Matrimonium nulli ordini hominum in Scriptura interdictum st, sed scortationis et impuritatis vitandae causa omnium ordium hominibus praeceptum et permissum.

X. Quia manifestus scortator iuxta Scripturam excommunicandus; equitur, scortationem aut impurum coelibatum propter scandalum ulli ordini hominum magis quam sacerdotali damnosum esse.

3.

AD CAROLUM ROM. IMPERATOREM, FIDEI HULDRYCHI ZWINGLII RATIO.

Expectabamus anxie, Carole iustitiae sacer Caesar, qui Evange-lium in urbibus Christianae civitatis praedicamus, quando a nobis quoque fidei nostrae, quam et habemus et confitemur, ratio petere-tur. Cumque ad hunc modum erecti stamus, adfertur magis rumor quam certo nuncio, multos iam adornavisse religionis ac fidei suae tenorem ac summam, quam tibi offerant. Hic nos inter sacrum e saxum sumus, hinc enim veritatis amor et publicae pacis studium ex-timulant, quo magis et ipsi faciamus, quod alios facere videmus. Ist hinc autem fugax occasio terret, cum quod agi omnia celerius, a veluti perfunctorie, tuae properationis causa, oporteat, nam et can dem fama nunciat: tum quod, qui per urbes et agros dictae civi tatis verbi divini praecones agimus, longius constituti ac dissiti su mus, quam ut tam brevi tempusculo coire, et quid maxime conve niat ad celsitudinem tuam scribere, deliberare possimus. Ut igitu aliorum deinde confessionem, imo eorundem adversariorum etian confutationem vidimus, quae tamen praeparatae videntur, antequan quicquam ab eis postulatum sit; iam importunum fore non credidi si solus meae fidei rationem citra gentis meae praeiudicium protinu exponerem. Nam si uspiam lente festinandum, hic certe proper festinandum fuit, ne transmisso per oscitantiam negocio, aut in pe riculum suspecti silentii, aut arrogantis negligentiae incideremus En igitur tibi Caesar hac lege fidei meae summam, ut simul teste non horum modo articulorum, sed omnium quae unquam scripsi, au per Dei bonitatem scripturus sum, iudicium, nulli uni, nullisque pau cis, sed toti Ecclesiae Christi, quatenus illa ex verbi et spiritus De tum praescripto tum adflatu pronunciat, crediturum ac permissu rum esse.

[FIDEI H. ZWINGLII RATIO.][a]).

Primo igitur, et credo et scio unum ac solum esse Deum, De unitate ac trinitate Dei confessio.
umque esse natura bonum, verum, potentem, iustum, sapien-
m, creatorem et curatorem rerum omnium visibilium atque
visibilium. Esse patrem, filium, et spiritum sanctum personas
iidem tres, sed essentiam horum unam ac simplicem. Et
nnino iuxta expositionem Symboli [b]) tam Niceni quam Athana-
ci per singula de numine ipso deque nominibus sive personis
ibus sentio. Filium carnem adsumpsisse credo et intelligo, De Christo Dei et hominis filio.
iod humanam naturam, imo totum hominem, qui ex corpore
animo constat, vere ex immaculata perpetuaque virgine Maria
lsumpserit. Id autem hoc modo, ut totus ille homo in unita-
m hypostaseos sive personae, filii Dei, sic sit adsumptus,
peculiarem personam homo non constituerit, sed adsumptus
t ad filii Dei personam inseparabilem [c]), indivisibilem, et in-
ssociabilem. Quamvis autem utraque natura, divina videlicet De duabus naturis in una persona.
humana, ingenium ac proprietatem suam sic servaverit, ut
raque in illo vere et naturaliter esse deprehendatur, adhuc
men naturarum distinctae proprietates et opera, personae uni-
tem non dissociant. Non magis quam in homine animus, et Distinctae operationes naturarum non dividunt personam.
ro duas personas constituunt: ut enim ista natura diversissima
nt, ita diversis quoque proprietatibus et operationibus pollent.
ttamen homo, qui ex his consistit, non duae personae, sed una
t. Ita Deus et homo, unus est Christus: Dei ab aeterno,
hominis a temporis dispensatione in aeternum filius. Una
ersona, unus Christus: perfectus Deus, perfectus homo: non
iod una natura altera fiat, aut inter se confundantur, sed
iod utraque propria maneat, et unitas tamen personae ista
roprietate non disiungatur. Hinc unus et idem Christus pro
umanae naturae ingenio vagit, incrementum capit, proficit
pientia, esurit, sitit, edit, bibit, aestuat, alget, vapulat,
dat, vulneratur, trucidatur, timet, tristatur, et caetera quae
l mulctam et poenam peccati attinent fert, nam ab ipso pec-
to alienissimus est. Pro divinae autem naturae proprie-
te, cum patre summa et ima temperat, omnia permeat,
stinet, ac fovet, caecos illustrat, claudos restituit, mortuos
ocat, hostes verbulo sternit, mortuus ipse vitam resumit,
elos petit, spiritum sanctum de suo mittit. Et haec omnia
us idemque Christus, quantumvis natura ingenioque diversa,
cit, una Dei filii persona manens, ita ut etiam quae di-
nae sunt naturae, propter personae unitatem ac perfectionem
nnunquam humanae tribuantur, et quae humanae sunt,

a) *Fidei* etc. om. ed. pr. b) Ed. pr. *simboli.* c) Ed. pr. *seperabilem.*

interdum de divina dicantur. Filium hominis sese dicebat esse in coelo, cum corpore coelos nondum conscendisset: pro nobis perhibet Christum passum esse Petrus, cum sola humanitas pati possit. Sed propter personae unitatem vere dicitur, Et filius Dei passus est, et filius hominis dimittit peccata: nam et is qui filius Dei et hominis una persona est, pro humanae naturae proprietate passus est: et is qui filius Dei et hominis una persona est, pro divinae naturae proprietate peccata dimittit. Quomodo dicimus hominem esse sapientem, cum tamen ex corpore non minus quam animo constet, et corpus a sapientia sit alienissimum, imo scientiae et intelligentiae venenum ac remora. Et rursus eundem dicimus esse vulneribus conscissum, cum solum corpus recipere vulnera possit, animus minime. Hic nemo dicit ex homine duas personas fieri, cum utrique parti suum tribuitur: et rursus nemo dicit naturas confundi, cum de toto homine id praedicatur, quod propter personae quidem unitatem totius est, sed propter partium proprietatem, unius tantum. Paulus dicit, Cum aegroto potens sum. Quis vero est qui aegrotat? Paulus, Quis recte simul valet? Paulus, At hoc nonne disparatum, inconstans, et intolerabile est? Minime, non enim est una natura Paulus, quanquam est una persona. Cum ergo dicit, Aegroto, ea certe persona loquitur quae Paulus est: sed quod dicitur, non de utraque natura vel praedicatur vel intelligitur, sed de carnis aegritudine tantum. Et cum dicit, Potens ac salvus sum, certe Pauli persona loquitur, sed animus tantum intelligitur. Sic filius Dei moritur, is certe qui pro personae unitate ac simplicitate et Deus et homo est, sed pro humanitatis tantummodo ratione moritur. Ad hunc ergo modum non solus sentio, sed sic senserunt tam de ipso numine quam de personis, deque adsumpta natura, Orthodoxi omnes sive prisci sive Neoterici: sic sentiunt qui veritatem etiamnum agnoscunt.

Hic labitur liberum arbitrium.

Secundo. Scio numen istud summum, quod Deus meus est, libere constituere de rebus universis, ita ut non pendeat consilium eius ab ullius creaturae occasione, hoc enim est mutilae illius humanae sapientiae proprium, praecedente discursu aut exemplo statuere. Deus autem, qui ab aeterno usque in sempiternum universa unico et simplici intuitu inspicit, non habet opus ulla ratiocinatione, aut factorum expectatione: sed ex aequo sapiens, prudens, bonus etc. libere constituit ac disponit de rebus universis, sua enim sunt quaecunque sunt. Hinc est, ut quamvis sciens ac prudens hominem principio formaret qui lapsurus erat, aeque tamen constitueret filium suum humana natura amicire, qui lapsum repararet. Hac enim ratione bonitas illius ex omni parte manifestata est. Ista enim cum in se misericordiam et iusticiam contineat, iusticiam exeruit cum transgredientem Paradisi beatis laribus eiecit, cum pistrino

De homine.

Bonitas Dei continet misericordiam et iusticiam

manae miseriae et compedibus aegritudinum alligavit, cum ge, quam nunquam perfecturus erat quantumvis sancta esset, nstrinxit. Hic enim bis miser, discebat non modo carnem aerumnam incidisse, sed mentem quoque metu transgressae gis excarnificari. Cum enim secundum spiritum videret legem se sanctam, iustam, et divinae mentis nunciam, ut, quae nil quam quod aequitas suaderet praeciperet, simul tamen deret factis mentem legis sese non implere, suo ipsius iu- cio damnatus, abiecta spe potiundae foelicitatis, desperabun- s a conspectu Dei abiens, nihil quam aeterni cruciatus dolo- m ut laturus esset meditabatur. Hactenus manifestabatur ei iusticia. Porro cum tempus esset prodendae bonitatis, am non minus ab aeterno quam iusticiam ostendere consti- erat, misit Deus filium suum ut naturam nostram ex omni rte, quam qua ad peccandum propendet, adsumeret: ut, ter et par nobis factus, mediator esse posset, qui divinae sticiae, quam sacrosanctam et inviolatam permanere oportet, n minus quam bonitatem, pro nobis perlitaret: quo certus set mundus et de placata iusticia, et de praesente Dei benigni- e. Cum enim filium suum nobis et pro nobis dederit, quo- odo non omnia nobis cum illo et propter illum donabit? uid est quod nobis de illo non debeamus promittere, qui se huc demisit, ut non tantum nobis par, sed totus quoque ster esset? Quis divinae bonitatis opes et gratiam satis mire- r, qua sic dilexit mundum, hoc est, humanum genus, ut filium um exponeret pro illius vita? Hos Evangelii fontes ac venas se duco: hanc unicam et solam languentis animi medicinam, qua Deo et sibi restituitur. Nihil enim illum certum de gratia ei facere potest quam Deus ipse. Ille autem tam liberaliter, n abunde, tamque prudenter totam in nos effudit, ut iam siduum nihil reliquerit, quod desyderare possimus, nisi pra summum et supra redundantem habundantiam quis quid quirere audeat.

Una sola via ad reconciliationem et foelicitatem Christus.

Tercio. Scio nullam aliam esse expiandorum scelerum stiam quam Christum, nam ne Paulus quidem pro nobis est ucifixus: nullum aliud pignus divinae bonitatis et clemen- ie certius esse ac indubitatius, nihil enim aeque firmum ac eus est: et non est aliud nomen sub sole in quo nos opor- at salvos fieri quam Iesu Christi. Relinquuntur ergo hic m operum nostrorum iustificatio et satisfactio, tum sanctorum nium, sive in terra sive in coelis degentium, de bonitate misericordia Dei expiatio aut intercessio. Hic enim unus solus mediator Dei et hominum est, Deus et homo Christus sus. Constat autem et firma manet Dei electio, quos enim e elegit ante mundi constitutionem, sic elegit, ut per filium um sibi cooptaret: ut enim benignus et misericors, ita sanctus iustus est. Resipiunt ergo universa opera illius miseri-

Electi hac lege eliguntur, ut per filium salvi fiant.

cordiam et iusticiam. Iure igitur et electio utramque resipit. Bonitatis est elegisse quos velit, Iusticiae vero, electos sibi adoptare et iungere per filium suum, hostiam ad satisdandum divinae iusticiae pro nobis factum.

De Originali peccato.

Quarto. Scio Tritavum illum nostrum primum parentem φιλαυτίᾳ, hoc est suiipsius amore huc tractum, suggerente perniciosum consilium per invidiam diabolo, ut Deo par fieri cuperet. Hoc crimen cum designasset, vetitum ac perniciosum pomum depransus est, quo in culpam reatumque capitalis supplicii incidit, perduellis et hostis Dei sui factus. Hunc ergo perdere cum posset vel aequitate iubente, melior tamen Deus supplicium in conditionem vertit, ut servum faceret quem plectere potuisset. Hanc conditionem nec ipse nec quisquam ex ipso natus cum tollere posset, (Nequit enim servus nisi servum gignere) omnem posteritatem exitiali gustu in servitutem coniecit. Hic de Originali peccato sic sentio: Peccatum vere dicitur, cum contra legem itum est: ubi enim non est lex, ibi non est praevaricatio: et ubi non est praevaricatio, ibi non est peccatum proprie captum, quatenus scilicet peccatum, scelus, crimen, facinus, aut reatus est. Patrem igitur nostrum peccavisse fateor peccatum, quod vere peccatum est, scelus scilicet, crimen ac nephas. At qui ex isto prognati sunt, non hoc modo peccarunt: quis enim nostrum in Paradiso pomum vetitum depopulatus est dentibus? Velimus igitur nolimus, admittere cogimur, peccatum originale, ut est in filiis Adae, non proprie peccatum esse, quomodo iam expositum est, non enim est facinus contra legem. Morbus igitur est proprie et conditio. Morbus, quia sicut ille ex amore sui lapsus est, ita et nos labimur: Conditio, quia, sicut ille servus est factus et morti obnoxius, sic et nos servi et filii irae nascimur, et morti obnoxii. Quanquam nihil morer hunc morbum et conditionem iuxta Pauli morem adpellari peccatum, imo tale est[d]) peccatum, ut quicunque in eo nascuntur hostes et adversarii Dei sint: huc enim trahit illos nativitatis conditio, non sceleris perpetratio, nisi quantum hoc semel perpetravit primus parens. Vera igitur perduellionis et mortis causa est perpetratum ab Adam crimen ac nephas. Atque hoc vere est peccatum. At peccatum istud, quod nobis adhaerescit, et vere morbus et conditio imo necessitas est moriendi. Hoc tamen nunquam futurum fuisset per nativitatem, nisi crimen nativitatem vitiasset: criminis igitur tanquam causae, non nativitatis, est humana calamitas. Nativitatis vero non aliter quam eius, quod ex fonte et causa sequitur. Confirmatio huius sententiae, autoritate et exemplo nititur. Paulus Rom. quinto, sic loquitur: Si enim propter unius peccatum mors imperium obtinuit per

Servi, quod servati sint cum possent interfici.

Crimen causa est humanae calamitatis.

d) *est*] Ed. pr. *esse.*

ım, multo magis etc. Hic videmus peccatum proprie
ɔi. Unus enim Adam est, cuius culpa mors cervicibus nostris
minet. Cap. tertio, sic inquit: Omnes enim peccaverunt,
egent gloria, hoc est bonitate et liberalitate, Dei. Hic pecca-
n pro morbo, conditione et nativitate accipitur, ut omnes
ccare dicamur, etiam antequam profundamur in lucem, hoc
in conditione esse peccati et mortis, etiam priusquam actu
ccemus. Quae sententia irrefragabiliter firmatur eiusdem ite-
n verbis Rom. quinto. Sed obtinuit aut pervasit mors ab
lam usque ad Mosen, in illos quoque, qui non similiter,
que Adam transgressus erat, peccavissent. En nobis mor-
n etiamsi non peccaverimus quomodo Adam. Quamob-
n? Quia ille peccavit. Nos autem cum non hoc modo
ccaverimus, cur mors populatur? Quia ille mortuus est
ɔpter peccatum, et mortuus, hoc est morti adiudicatus,
s generavit. Morimur ergo et[c]) nos, sed illius culpa, nostra
ro conditione et morbo, aut si mavis peccato, verum im-
ɔprie capto. Exemplum tale est. Bello captus, perfidia
inimicicia commeruit ut servus teneatur. Qui ex illo pro-
nerantur οἰκέται, hoc est vernae, aut dominati fiunt servi:
n culpa, reatu, aut crimine, sed conditione, quae culpam
cuta est: nam parens, ex quo nati sunt, scelere hoc com-
ɛrucrat. Nati scelus non habent, sed poenam ac muletam
ɛleris, puta conditionem, servitutem, et ergastulum. Ista
scelus libet adpellare, ideo quia pro scelere inliguntur,
n veto. Istud originale peccatum, per conditionem et con-
gionem agnasci omnibus qui ex adfectu maris et foeminae gi-
untur, agnosco: et nos esse natura filios irae scio, sed gratia,
ae per secundum Adam, Christum, casum restituit, inter
ios Dei recipi non dubito. Sed eo modo qui iam sequitur.
Quinto. Hinc constat, si in Christo secundo Adam vitae
stituimur, quemadmodum in primo Adam sumus morti tra-
ti, quod temere damnamus Christianis parentibus natos
eros, imo gentium quoque pueros. Adam enim si perdere
iversum genus peccando potuit, et Christus moriendo non
vificavit et redemit universum genus a clade per istum data,
m non est par salus reddita per Christum, et perinde (quod
ɔsit) nec verum, Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in
ıristo omnes vitae restituuntur. Verum quomodocumque
gentilium infantibus statuendum sit, hoc certe adsevera-
us, propter virtutem salutis per Christum praestitae, prae-
r rem pronunciare qui eos aeternae maledictioni addicunt,
m propter dictam reparationis causam, tum propter electio-
ɛm Dei liberam, quae non sequitur fidem, sed fides electio-
ɛm sequitur: de quo sequenti articulo. Qui enim ab aeterno

Ex scelere oritur conditio.

Temere damnanus infantes.

De infantibus ex incredulis, nihil definit.

---

e) *et* particula deest in Opp.

electi sunt, nimirum et ante fidem sunt electi. Non debent igitur temere a nobis damnari qui fidem per aetatem non habent, nam etsi istam nondum habeant, nobis tamen abscondita est Dei electio: apud quem si electi sunt, praecipitanter iudicamus de incompertis. Veruntamen de Christianorum infantibus, aliter definimus. Videlicet quod Christianorum iufantes, quotquot sunt, de ecclesia populi Dei sunt, eiusque ecclesiae partes et membra. Quod hac via probamus: Cunctorum ferme prophetarum testimoniis promissum est, ecclesiam ex gentibus ad ecclesiam populi Dei esse congregandam. Et Christus ipse, Venient, inquit, ab Ortu et Occasu, et recumbent cum Deo Abraham, Isaac et Iacob: et, Ite in orbem universum, etc. Ad ecclesiam autem Iudaeorum aeque pertinebant infantes ipsorum atque ipsi Iudaei. Nihilo igitur minus pertinent nostri infantes ad ecclesiam Christi quam olim Iudaeorum: nam si secus, iam non rata esset promissio, quia non aeque recumberemus cum Deo sicut Abraham. Ille enim cum iis qui etiam secundum carnem ex eo nati erant, ecclesiae accensebatur. Si autem nostri non sic connumerantur parentibus, iam sordidus et invidus esset in nos Christus cum nobis negaret quod priscis donavisset. Quod impium est dicere, alias enim irrita fieret omnis de vocatione gentium prophetia. Christianorum igitur infantes cum non minus sint de visibili ecclesia Christi quam adulti, constat non minus esse de eorum numero quos nos electos iudicamus quam parentes. Hinc fit ut impie ac praesumptuose facere iudicem, qui Christianorum infantes diris devovent, cum tot aperta[g]) scripturae testimonia reclament, quae ecclesiam ex gentibus non iam parem, sed ampliorem Iudaeorum futuram praedicant. Quae omnia nunc fient planiora cum de ecclesia fidem nostram exponemus.

Christianorum pueri de populo et f) ecclesia Dei sunt.

De ecclesia. Sexto. Igitur de ecclesia sic sentimus. Ecclesiam in scripturis varie accipi. Pro electis istis qui Dei voluntate destinati sunt ad vitam aeternam. De qua Paulus loquitur, cum dicit eam nec rugam habere nec maculam. Haec soli Deo est nota, is enim iuxta Solomonis verbum solus novit corda filiorum hominum. Sed nihilominus qui huius ecclesiae membra sunt, seipsos quidem, cum fidem habent, electos, et primae huius ecclesiae membra esse norunt, verum alia a se membra ignorant. Sic enim scriptum est in Actis: Et crediderunt quotquot ad vitam aeternam ordinati erant. Qui ergo credunt, ad vitam aeternam sunt ordinati. At qui vere credant nemo novit nisi is qui credit. Hic ergo iam certus est se Dei electum esse. Habet enim spiritus arrabonem iuxta Apostoli verbum, quo desponsus et obsignatus, scit se esse vere liberum et filium

Haec est fidei foelicitas, scire se

f) Opp. *et de.* g) Ed. pr. *adperta.*

miliae factum non servum. Spiritus enim ille fallere non
otest. Qui si dictat nobis Deum esse patrem nostrum, et
os illum certi et intrepidi patrem adpellamus, securi quod
mpiternam haereditatem simus adituri, iam certum est spi-
tum filii Dei esse in corda nostra fusum. Certum est igitur
m esse electum qui tam securus et tutus est: qui enim cre-
unt, ad vitam aeternam ordinati sunt. Cum autem multi
nt electi qui fidem nondum habent. Diva enim Θεοτόκος,
annes, Paulus, dum adhuc infantes essent ac parvuli, annon
ecti erant, et hoc ante mundi constitutionem? At istud ne-
ue ex fide neque revelatione sciebant. Matthaeus, Zacheus,
atro et Magdalene, an non electi erant ante mundi constitu-
onem? attamen hoc nescierunt usque dum spiritu illustrati et
d Christum a patre tracti essent. Ex his ergo colligitur eccle-
am istam primam soli Deo esse cognitam, et quod soli isti
ui fidem certam et inconcussam habent, sciunt sese esse huius
ecclesiae membra. Sumitur iterum ecclesia universaliter pro
mnibus scilicet qui Christi nomine censentur, hoc est, qui
hristo nomen dederunt, quorum bona pars Christum sensibiliter
er confessionem aut sacramentorum participationem agnoscit,
i pectore tamen ab illo vel abhorret vel ignorat. De hac igi-
ur ecclesia esse credimus quotquot fatentur Christi nomen. Sic
udas erat de ecclesia Christi, et omnes ii qui retro pedem a
hristo retulerunt. Iudas enim ab Apostolis non minus cre-
ebatur de ecclesia Christi esse quam Petrus aut Ioannes, cum
ihil minus esset. Christus autem sciebat qui essent eius, et
ui esset diaboli. Est igitur ecclesia ista sensibilis, quantumvis
on conveniat in hoc mundo, omnes qui Christum confitentur,
tiamsi reprobi multi sint inter eos. Nam Christus depinxit
lam lepida decem virginum, quarum pars prudentes, pars
atuae erant, allegoria. Haec etiam nonnunquam electa vocatur,
tiamsi non sit prima ista quae est sine macula, sed quemad-
modum est hominum iudicio ecclesia Dei, propter sensibilem
onfessionem, sic eadem ratione adpellatur electa. Nos enim
t fideles et electos esse iudicamus qui Christo nomen dant. Sic
ecutus est Petrus: Electis, inquiens, qui passim sunt per
Pontum etc. Ubi electorum nomine cunctos intelligit qui de
ecclesiis, ad quas scribit, erant, non eos tantum qui proprie
Domino sunt electi, ut enim isti Petro ignoti erant, ita non
otuisset ad illos scribere. Capitur postremo ecclesia pro quo-
is particulari coetu hujus universalis ac sensibilis ecclesiae,
t ecclesia Rhomana, Augustana, Lugdunensis. Sunt et aliae
ceptiones ecclesiae, quas nunc res non est adnumerare.
Hic igitur credo unam esse ecclesiam eorum, qui eundem ha-
ent spiritum, qui eos certos reddit quod veri filii familiae
Dei sint, et haec est ecclesiarum primitiae. Hanc credo
n veritate non errare, puta in primis istis fidei fundamentis,

haeredem esse aeternorum.

Id est, Dei parens aut genitrix.

De universali sensibilique ecclesia.

In ecclesia quae nostris patet sensibus etiam mali sunt.

Electi etiam largius vocantur, quos nos electos iudicamus.

in quibus cardo versatur. Credo et universalem sensibilem unam esse, dum veram confessionem istam, de qua iam dictum est, tenet. Credo etiam de hac ecclesia esse, quicunque nomen illi dant iuxta verbi Dei praescriptum et promissionem. Credo infantem Isaac, Iacob, Iudam, et omnes qui de semine Abrahae erant, eos quoque infantes, quorum parentes inter ecclesiae primordia praedicantibus Apostolis ac Christi partes concedebant, de hac esse ecclesia. Nam Isaac et reliqui veterum nisi fuissent, non recepissent ecclesiae tesseram. Cum ergo isti de ecclesia fuerint, fuerunt et primitivae ecclesiae infantes ac parvuli. Quocirca credo et scio, baptismi sacramento signatos. Fatentur enim et infantes cum ecclesiae offeruntur a parentibus, imo cum eos promissio offert, quae non minor est nostris infantibus facta, sed multo amplior et crebrior quam priscis Hebraeorum infantibus. Atque ista sunt fundamenta de baptizandis et ecclesiae commendandis infantibus, contra quae omnia Catabaptistarum tela et machinae nihil possunt. Non enim soli qui credunt baptizandi sunt, sed qui fatentur, qui de ecclesia ex verbo Dei promissis sunt. Nam alias neminem omnino quisquam etiam Apostolorum baptizaret, cum nulli Apostolorum certo constet de fide fatentis ac nomen dantis. Simon enim praestigiator, Ananias, Iudas quoque, et qui non? baptizati sunt cum nomen darent, fidem tamen non haberent. Contra Isaac infans circumcisus est, cum non daret nomen neque crederet, sed nomen dabat promissio. Cum autem nostri infantes eo loco sint quo Hebraeorum, iam et nostrae ecclesiae promissio nomen dat et fatetur. Vere igitur baptismus perinde ac circumcisio, (loquimur autem de sacramento baptismi) nihil quam alterum istorum, aut confessionem sive nominis dationem, aut foedus sive promissionem requirit. Quae et ipsa omnia paulo clariora fient ex his quae sequuntur.

Fatetur non tantum os proprium, sed paternum quoque, dum habet promissionem.

Fatetur et ecclesia.

Septimo. Credo, imo scio omnia sacramenta, tam abesse ut gratiam conferant, ut ne adferant quidem aut dispensent. Qua in re forsan audacior tibi videri potero, potentissime Caesar. Sed stat sententia. Nam gratia ut a spiritu divino fit aut datur (loquor autem latine cum gratiae nomine utor pro venia scilicet indulgentia et gratuito beneficio) ita donum istud ad solum spiritum pervenit. Dux autem vel vehiculum spiritui non est necessarium, ipse enim est virtus et latio qua cuncta feruntur, non qui ferri opus habeat: neque in unquam legimus in scripturis sacris, quod sensibilia, qualia sacramenta sunt, certo secum ferrent spiritum, sed si sensibilia unquam lata sunt cum spiritu, iam spiritus fuit qui tulit, non sensibilia. Sic cum ventus vehemens ferretur, simul adferebantur linguae venti virtute, non ferebatur ventus vi tute linguarum. Sic ventus adferebat coturnices, et locusta

Sacramenta non conferunt gratiam.

aferebat: sed nullae coturnices aut locustae unquam tam olucres fuerunt ut ventum adportarent. Sic cum spiritus m grandis ut etiam tollere montes posset transit praeter eliam, non tamen in spiritu Dominus ferebatur, etc. Breter spiritus ubi vult spirat, hoc est, sic flat ventus ut fert genium, et vocem eius quidem audis, sed nescis unde oritur aut ubi sidat. Sic est omnis qui nascitur ex spiritu, oc est invisibiliter et insensibiliter illustratur ac trahitur. eritas haec locuta est, non igitur hac mersione, non hoc austu, non illa deunctione adfertur spiritus gratia: nam si c, iam sciretur quomodo, ubi, quo, et in quod ferretur piritus: nam si sacramentis alligata est gratiae praesentia efficacia, iam quo adferuntur operantur: quo non adhibenr, flaccescunt omnia. Nec est ut materiam sive subiectum ausentur Theologi, quod huius dispositio ante requiratur, oc est, quod baptismi aut Eucharistiae gratia (sic loquuntur ti) ei conferatur qui prius sit ad hoc adornatus. Nam is ui istam per sacramenta gratiam recipit secundum ipsos, aut sus seipsum ad hoc praeparat, aut a spiritu praeparatur. i seipsum praeparat, ergo et ex nobis aliquid possumus, et ratia praeveniens nihil est. Si a spiritu praeparatur ad grae acceptionem, quaero an hoc etiam fiat sacramento duce an xtra sacramentum. Si sacramento mediante, ergo sacramento aratur homo ad sacramentum, et sic usque ad infinitum proessus erit: nam semper ad sacramenti praeparationem requietur sacramentum. Si vero citra sacramentum praeparamur d sacramentalis gratiae acceptionem, ergo spiritus sua benignitate adest ante sacramentum, et perinde gratia et facta et raesens est antequam adferatur sacramentum. Ex quibus hoc olligitur (quod in re sacramentaria volens ac libens admitto) acramenta dari in Testimonium publicum eius gratiae, quae uique privato prius adest. Sic datur Baptismus coram Eclesia ei qui, priusquam illum recipiat, religionem Christi aut onfessus est aut promissionis verbum habet, quo scitur illum d Ecclesiam pertinere. Hinc est ut, cum adultum baptizamus, ogemus num credat. Si respondet, Etiam, tunc tandem recipit aptismum. Ergo fides adfuit antequam baptismum reciperet. Non gitur datur fides baptismo. Si vero infans offeratur, quaeritur n parentes illum offerant ad baptizandum. Cumque responderint er testes, velle ut baptizetur, tunc tandem baptizatur infans. Et hic antecessit Dei promissio, quod nostros infantes non minus eputet de Ecclesia, quam Hebraeorum. Cum enim hi offeunt, qui de Ecclesia sunt, iam baptizatur infans, hac lege, uod quandoquidem ex Christianis natus sit, intra Ecclesiae nembra divina promissione reputetur. Baptismo igitur Ecclesia publice recipit eum, qui prius receptus est per gratiam. Non ergo adfert gratiam baptismus, sed gratiam factam esse

Sacramenta sunt testimonia quibus nos testamur Dei gratiam Ecclesiae.

ei cui datur, Ecclesiae testatur. Credo igitur, o Caesar, sacramentum esse sacrae rei, hoc est factae gratiae, signum. Credo esse invisibilis gratiae, quae scilicet Dei munere facta et data est. visibilem figuram sive formam, hoc est visibile exemplum, quod tamen fere analogiam quandam rei per spiritum gestae prae se fert. Credo testimonium publicum esse. Ut cum baptizamur, abluitur corpus mundissimo elemento: sed hoc significatur, gratia divinae bonitatis in Ecclesiae et populi Dei coetum allectos esse, in quo candide sit ac pure vivendum. Sic Rom. sexto. Paulus mysterium exponit. Testatur ergo is, qui baptismum recipit, De Ecclesia Dei se esse, quae fidei integritate et vitae synceritate Dominum suum colat. Et ob hanc causam sacramenta, quae sacrae sunt cerimoniae (accedit enim verbum ad elementum et fit sacramentum), religiose colenda, hoc est in precio habenda, et honorifice tractanda sunt, ut enim gratiam facere non possunt, Ecclesiae tamen nos visibiliter sociant, qui prius invisibiliter sumus in illam recepti, quod cum simul cum promissionis divinae verbis in ipsorum actione pronunciatur ac promulgatur, summa religione suspiciendum est. Nam si aliter de sacramentis sentiamus, puta quod exterius adhibita intus purgent, iam rediit Iudaismus, qui variis unctionibus, unguentis, oblationibus, victimis, ac epulis, credebat scelera expiari, et gratiam velut coëmi ac comparari. Quod tamen prophetae, et in primis Isaias ac Ieremias, semper constantissime exagitarunt, docendo liberalitate Dei promissiones ac beneficia data, non meritorum aut externarum cerimoniarum respectu. Credo etiam Catabaptistas, dum baptismum negant infantibus fidelium, toto coelo errare, neque hic solum, sed in multis quoque aliis, de quibus non est dicendi locus. Et at cavendum illorum sive stultitiam sive maliciam, primus contra ipsos non sine periculo, Dei auxilio fretus, et docui et scripsi, ut nunc per illius bonitatem ea lues apud nostros valde remiserit: tam abest, ut quicquam huius seditiosae factionis receperim, docuerim aut defenderim.

Sacramenta analogiam prae se ferunt rei intus aut prius gestae per spiritum.

De Eucharistia h).

Octavo. Credo quod in sacra Eucharistiae, hoc est gratiarumactionis coena, verum Christi corpus adsit, fidei contemplatione: hoc est, quod ii qui gratias agunt Domino pro beneficio nobis in filio suo collato, agnoscunt illum veram carnem adsumpsisse, vere in illa passum esse, vere nostra peccata sanguine suo abluisse, et sic omnem rem per Christum gestam illis fidei contemplatione velut praesentem fieri. Sed quod Christi corpus per essentiam et realiter, hoc est corpus ipsum naturale in coena aut adsit aut ore dentibusque nostris mandatur, quemadmodum Papistae, et quidam qui ad ollas

h) Ed. pr. om. *De Euch.*

gyptiacas respectant, perhibent, id vero non tantum negamus, ed errorem esse qui verbo Dei adversatur constanter adseve- umus. Quod tuae maiestati opitulante Deo, Caesar, paucis m perspicuum faciam quam Sol est. Primo divina oracula lferendo: secundo argumentis ex his desumptis velut arietibus adversarios vadendo: postremo veteres Theologos in hac ostra sententia fuisse ostendendo. Tu interim creator spi- tus adsis et mentes tuorum illustra, imple gratia et luce, uae tu creasti pectora. Christus ipse os et sapientia numinis, e inquit:

Pauperes semper habebitis vobiscum, me autem non semper abebitis. Hic negatur sola corporis praesentia, nam secun- um divinitatem semper adest, quia semper ubique est, ıxta aliud eius verbum, Ego ero vobiscum usque ad consum- ıationem saeculi, videlicet secundum divinitatem, virtutem t bonitatem. Nobiscum sentit Augustinus. Nec est, cur ausentur adversarii, humanitatem Christi esse ubicunque est ivinitas, alias dividi personam: nam id tolleret veram huma- itatem Christi. Ubique enim esse nihil quam numen potest. It humanitatem in uno loco esse, divinitatem autem ubique, a non dividit personam, sicut humanitatem adsumpsisse fi- um non dividit essentiae unitatem. Imo potentius esset ad eparandum unitatem essentiae, dum una persona creaturam ibi adsumit quam aliae omnino non adsumunt, quam sit ad eparandum personam, humanitatem esse in uno loco, divini- atem vero ubique. Cum et in creaturis videamus corpora sse ad unum locum alligata, potentiam vero et virtutem la- issime vagari. Exemplum est Sol, cuius corpus in uno oco est, virtus autem porro omnia pervadit. Humanus ani- ıus astra etiam superat, et inferos penetrat, attamen corpus u uno loco est.

In Ioan. tract. 50.

Iterum dicit: Iterum relinquo mundum, et vado ad patrem. Hic habetur verbum relinquendi, sicut prius habendi, quo ninus possint adversarii dicere, Non habemus eum visibiliter. Cum enim de visibili corporis sui subtractione loquitur, sic nquit: Modicum et non videbitis me, etc. Nec nisi prae- ıtigium aleretur, si corpus eius naturale adesse contenderemus, ed invisibile. Cur enim visum fugeret qui tamen hic esset, qui se toties post resurrectionem discipulis ostendit? sed expedit vobis, ait, ut ego vadam. At si hic esset, non ex- pediret ut eum non videremus. Ipse enim quoties discipuli ad eius intuitum hallucinarentur sese aperte i) exhibuit, ne vel sensus vel cogitatus quicquam pateretur. Palpate, inquit, me: et, Nolite timere, Ego sum: et, Maria noli me tangere, etc.

Cum iam iam abiens discipulos commendaret patri, dicebat: Latini quo-

i) Ed. pr. *adperte.*

que iam pro posthac usurpant.

Ego posthac non ero in mundo, καὶ οὐκ ἔτι[k]) εἰμὶ ἐν τῷ κόσμῳ. Hic habetur verbum substantivum, Posthac non sum in mundo, non minus quam in his verbis, Hoc est corpus meum, ut neque hic possint adversarii dicere tropum esse, cum negent substantiva tropum recipere, sed res his opus non habet. Sequitur enim: Hi autem sunt in mundo. Quae antithesis manifeste docet, illum non esse pro humana natura in mundo, tum cum discipuli essent.

Et ut sciamus quando abierit, non, ut illi fingunt potius quam exponunt, quando sese invisibilem fecerit, sic inquit Lucas: Et factum est cum illis valediceret, recessit ab eis, et sublatus est in coelum. Non dicit Evanuit etc. aut invisibilem se reddidit.

De qua re Marcus sic: Dominus postquam locutus est eis, adsumptus est in coelum, et sedet a dextris Dei. Non dicit: Mansit hic, sed invisibile reddidit corpus suum. Rursus Lucas in Actis: Cum haec dixisset, illis inspicientibus sublatus est ac elevatus, nubes autem suscepit illum ab oculis eorum. Nubes texit eum, qua nihil fuisset opus si solummodo adspectum sustulisset et alias adfuisset. Nec opus fuisset sublatione aut elevatione. Ibidem: Hic Iesus, qui adsumptus est a vobis in coelum, sic veniet quemadmodum vidistis eum ire in coelum. Quid hoc est clarius? A vobis, inquit, adsumptus est: ergo non erat apud illos, neque visibiliter, neque invisibiliter secundum humanam naturam. Cum ergo videbimus eum redire quemadmodum abiit, tunc sciemus adesse. Alioqui sedet secundum humanam naturam ad dexteram patris, donec redeat ad iudicandum vivos et mortuos.

Cum autem sint qui corpori Christi locum abrogent, et dicant non esse in loco, videant quam aperte[l]) contra veritatem clausis tamen oculis eant. In praesepi fuit, in cruce, Ierosolumis[m]) cum parentes essent in intinere, in sepulchro, extra sepulcrum, ait enim angelus: Surrexit non est hic, En vobis locum, ubi posuerant illum. Et ne possint dicere, corpus eius esse ubique, audiant: Venit Iesus ianuis clausis, et stetit in medium ipsorum. Quid venire fuisset opus, si corpus eius est ubique, sed invisibiliter? satis futurum erat, non venire, sed qui praesens erat sese solum ostendisse. Sed valeant tam calumniosae nugae, quae nobis veritatem tum humanitatis Christi, tum sacrarum literarum tollunt.

Haec testimonia tollunt corporis Christi praesentiam ubique quam in coelo, canonice loquendo, hoc est quantum nobis scriptura constat de ingenio et proprietate corporis adsumpti. Quantumque antinomiae cogunt, quae quicquid nobis de potentia Dei proponamus, nunquam tamen huc nobis tor-

Hoc est, contrariae scripturae collatae.

k) ἔτι om. Opp. l) Ed. pr. *adperte*. m) Opp. *Hierosolymis*.

nenda est, ut facere Deum contra verbum suum credamus. Hoc enim impotentiae esset, non potentiae, etc.

Quod autem ore nostro naturale Christi corpus non edatur, ipse ostendit cum diceret conflictantibus de corporali su carnis suae Iudaeis, Caro non prodest quicquam, ad dendum scilicet naturaliter: sed ad edendum spiritualiter durimum, vitam enim dat.

Quod natum est ex carne, caro est: et quod natum est x spiritu, spiritus est. Si ergo naturale corpus Christi re nostro editur, quid aliud ex carne naturaliter mansa quam aro fiet? Et ne leve videatur alicui argumentum, audiat alram partem, Quod natum est ex spiritu, spiritus est. Ergo uod spiritus est, ex spiritu natum est. Si ergo caro Christi alutaris est animae, spiritualiter manducatum oportuit, non rnaliter. Hoc etiam pertinet ad sacramentorum materiam, uod spiritu spiritus generatur, non re corporea, ut ante ttigimus.

Solus spiritus generat spiritalia.

Paulus monet, quod si Christum aliquando secundum carem noverit, at iam non agnoscat secundum carnem.

His locis cogimur fateri, verba ista, Hoc est corpus neum, non naturaliter, sed significative perinde accipi oporere, atque ista: Hoc est Paessa. Agnus enim, qui quotnnis edebatur, cum ipsa feriarum celebritate, non erat ransitus, sed praeteritionem ac saltum olim factum significabat. Huc accedit successio, quod Agno successit coena, quae res nonet similibus usum esse verbis Christum, servat enim Miesim successio. Accedit eadem verborum compositio. Accedit tempus, cum in eadem coena vetus Paessa ponitur, et ova gratiarumactio instituitur. Accedit omnium μνημοσύνων roprietas, quae nomen eius sibi vendicant, cuius mentionem c commemorationem faciunt. Sic σεισάχθειαν vocabant Atheienses, non quasi quotannis aes alienum levaretur, sed quod olon olim fecerat, isti perpetuo celebrant, et hanc suam elebrationem rei ipsius nomine honestant. Sic vocatur corus Christi et sanguis, quae veri corporis symbola sunt. equuntur nunc argumenta.

Id est commemorationum, Zichronim זיכרונים[n])

Ut corpus re spiritali pasci nequit, sic neque anima re orporali. Quod si corpus Christi naturale editur, quaero n corpus an animum pascat? non corpus, ergo animam: i animam, ergo anima vescitur carnibus, et non esset verum uod spiritus ex spiritu tantum nascatur.

Secundum hoc quaero, Quid corpus Christi naturaliter erfectum efficiat. Si remissionem peccatorum, ut una pars erhibet, ergo discipuli adepti sunt remissionem peccatorum

n) Verbum Hebr. om. Opp.

Una eademque factio sensit, Eucharistiam tollere peccata, et peccatorum remissionem in cruce factam dispensare.

in coena, frustra igitur Christus est mortuus. Si comesum dispensat virtutem passionis Christi, ut eadem pars perhibet, ergo dispensata fuit virtus passionis et redemptionis antequam nata esset. Si pascit corpus ad resurrectionem, ut alius quidam satis indocte adserit, ergo multo magis sanat nostrum corpus, et ab aegritudine levat. Sed aliter amat Irenaeus intelligi cum corpus nostrum ali ad resurrectionem Christi corpore tradit. Vult enim ostendere, quod spes nostrae resurrectionis firmatur Christi resurrectione. En lepidum tropum.

ἀνθυποφορὰ objectionis adversariorum occupatio.

ἀνάλγητον quod dolere, aut laedi dolore non pottest.

Tertio, Si corpus Christi naturale est in coena praebitum discipulis, iam necessario sequitur ut istud ederint quale tum erat. Sed tum erat passibile, ederunt ergo vulnerabile corpus, nondum enim erat clarificatnm. Cum enim dicunt, Ederunt idem corpus, sed non quemadmodum erat passibile, verum idem quale post resurrectionem fuit, obiicimus, Ergo aut duo corpora habuit, unum quod nondum esset clarificatum, et alterum quod esset: aut unum idemque corpus eodem tempore fuit passibile et impassibile. Et sic, cum tantopere aversaretur mortem, nimirum voluit non pati, sed corporis ista dote uti qua indolens erat. Non igitur vere passus est, sed per hypocrisim, qua nobis via Marcion pulchre reducitur ab Andabatis istis. Sexcenta possent, o Caesar, argumenta adduci, sed his nunc contenti erimus.

Quod autem veteres, quae postrema huius articuli pars erit, nobiscum sentiant, duobus testibus firmabo iisque primis.

Ambrosio, qui sic in epistolam priorem ad Corinthios, super his verbis, Mortem Domini annunciate etc. dicit, Quia enim morte Domini liberati sumus, huius rei memores, in edendo et potando, carnem et sanguinem, quae pro nobis oblata sunt, significamus, etc. Loquitur autem Ambrosius de cibo et potu coenae. Et perhibet nos vera ista quae pro nobis oblata sunt, significare.

Augustino quoque, qui in Ioannem tractatu XXX. Corpus Christi quod a mortuis resurrexit, adfirmat in uno loco esse oportere. Ubi impressa exemplaria Posse habent pro Oportere: sed male, nam et in sententiarum Magistro, inque Decretis Canonicis, in quae sententia ista Augustini translata est, legitur Oportet. Quo palam videmus veteres omnino non intellexisse de naturali esu corporis Christi, sed de spirituali, quicquid tandem de coena magnifice locuti sunt. Cum enim sciverunt corpus Christi in uno loco esse oportere, et eum ad dexteram Dei esse, non detraxerunt illud ut dentibus hominum foetidis subderent commolendum.

Idem Augustinus adversus Adimantum capit. XII. tria ista, Sanguis est anima, Hoc est corpus meum, Et petra erat Christus, *συμβολικῶς*, hoc est, ut ipse loquitur, in signo et significative dicta esse docet. Et inter alia multa huc

ıdem verborum venit: Possum etiam interpretari praeceptum ıd in signo esse positum. Non enim Dominus dubitavit cere, Hoc est corpus meum, cum signum daret corporis . Sic Augustinus. En nobis clavem qua universos vete- n sermones de Eucharistia reserare possumus. Id quod ntummodo signum est corporis, dicit corpus esse adpellatum. nt nunc et nos haerescos damnent, qui volent, modo sciant se eadem opera Theologorum columen damnare, contra ntificum decreta. Ex his enim fit manifestissimum, quod teres semper sunt o) symbolice locuti cum corporis Christi coena esui tantum tribuerunt, puta, non quod sacramen- is manducatio mundare animum posset, sed fides in Deum r Iesum Christum, quae spiritualis est manducatio, cuius terna ista symbolum est et adumbratio. Et quemadmodum nis corpus sustinet, vinum vegetat, et exhilarat, sic ani- ım firmat et certum facit de misericordia Dei, quod filium um nobis dedit: sic reficit mentem, sanguine illius, pec- ta, quibus ipsa urebatur, esse restincta. His contenti eri- ıs nunc loci, quamvis totos libros compilare quis posset exponendum et confirmandum quod veteres in nostra sint ntentia. Nec quemquam moveat libellus nuper editus de terum sententia, quam ille se ῥητῶς tecturum scilicet pollli- tur. Brevi enim doctissimi viri fratris nostri Oecolam- dii, cuius ab exordio provincia fuit veterum sententiam serere, confutationem videbimus. Quae vero in hac ma- ria pro planiore expositione aut adversariorum confutatione quiri possent multis libris ad diversos scriptis abunde puto aestitimus, qui in hac sententia sumus.

Veteres omnes sunt symbolice locuti cum de fructu manducationis corporis Christi disseruerunt.

Nono. Credo cerimonias, quae neque per superstitionem dei, neque verbo Dei contrariae sunt (quanquam huiusmodi sciam an quae inveniantur) per charitatem tolerari, donec cifer magis ac magis allucescat, posse. Sed simul credo dem charitate magistra, cum citra magnam offensionem ri potest, dictas cerimonias abolendas esse, quantumvis clament qui perfido sunt animo. Non enim prohibebat agdalenen Christus ab effusione unguenti tametsi Iudae ava- cia et perfidia contumaciter tumultuarentur. Imagines autem iae ad cultum prostitutae sunt, non censeo inter cerimonias, d ex eorum esse numero quae verbo Dei ex diametro repu- nant. Quae autem non prostant ad cultum, aut ubi cultus turi nullum est periculum, tam abest ut damnem, ut et ctoriam et statuariam Dei dona esse agnoscam.

De ceremoniis p).

Imagines quas periculum est ne adorentur unquam, tolli debent.

Decimo. Credo prophetiae sive praedicationis munus sa- osanctum esse, ut quod ante omne officium sit summe ne-

De prophetia vel ministerio verbi. q)

o) *sunt* om. Opp. p) Ed. pr. om. *De cerem.* q) Ed. pr. om. *De oph.* etc.

cessarium. Canonice enim sive regulariter loquendo videmus apud omnes populos externam praedicationem Apostolorum et Evangelistarum sive Episcoporum praecessisse fidem, quam tamen soli spiritui ferimus acceptam. Videmus enim prob dolor, satis multos qui externam Evangelii praedicationem audiunt quidem, sed non credunt, quod spiritus penuria usu venit. Quocunque igitur prophetae sive praedicatores verbi mittuntur, signum est gratiae Dei, quod vult electis suis cognitionem sui manifestare: et quibus negantur, signum est imminentis irae. Sicut ex prophetis colligere licet et Pauli exemplo, qui interim vetitus est ad quosdam ire, interim vocatus. Sed et leges ipsae ac magistratus nulla ope praesentius iuvari possunt ad tuendam publicam iusticiam quam prophetia. Frustra enim praecipitur quod iustum est, nisi quibus mandatur iusti rationem habeant et aequitatem ament. Ad hoc autem parant animos prophetae tanquam ministri, spiritus tanquam autor tum doctoris tum auditoris. Hoc genus ministrorum, qui scilicet docent, solantur, terrent, curant, prospiciunt ex fide, in populo Christi agnoscimus. Illud quoque, quod baptizat, in coena Domini corpus et sanguinem (sic enim nos quoque μετωνυμικῶς sacrum panem coenae ac vinum adpellamus) circumfert, quod aegrotos visitat, quod mendicos cibat ecclesiae opibus ac nomine. Istud postremo, quod legit, interpretatur, profitetur quo vel ipsi vel alii formentur ut aliquando ecclesiis praesint. At mitratum hoc genus atque pedatum, quod numerus est et fruges consumere natum, ἐτόσιον ἄχθος ἀρούρης, credimus νόθον, et id omnino esse in ecclesiae corpore quod strumae et gibbi sunt in humano.

Prophetia legum et iustitiae defensor.

Telluris inutile pondus.

De Magistratu r)

Undecimo. Scio magistratum rite inauguratum locum Dei tenere, non minus quam prophetiam. Ut enim propheta coelestis sapientiae ac bonitatis minister est, ut qui ex fide doceat et errores in lucem protrahat: sic magistratus bonitatis ac iusticiae minister est. Bonitatis, ut cum fide et modestia instar Dei suorum negocia tum audiat tum consulat; iusticiae, ut iniquorum audaciam frangat et innocentes tueatur. Has dotes si princeps habeat, credo conscientiae illius nihil esse metuendum. Eis si careat, attamen sese metuendum praestet ac terrificum, credo nulla ratione conscientiam eius ideo absolvi, quod rite inauguratus sit. At simul credo Christianum hominem huiusmodi tyranno parere debere, usque ad eam occasionem de qua loquitur Paulus, Si potes liber fieri, magis utere: quam tamen credo a solo Deo ostendi non ab homine, id autem nihil obscure, sed tam aperte s), quam Saul est abiectus, et successorem acce-

---

r) Ed. pr. om. *De Mag.* s) Ed. pr. *adperte.*

David. Et omnino de reddendo tributo et vectigalibus ter protectionem cum Paulo sentio, Rom. XIII.

Duodecimo. Credo purgatorii ignis figmentum tam con- De purgatorio. t)
eliosam rem esse in gratuitam redemptionem per Christum itam, quam lucrosa fuit autoribus suis. Nam si supplicüis ruciatibus scelerum nostrorum commerita eluere est ne- e, iam frustra erit Christus mortuus, iam evacuatur ia. Quo quid sceleratius in re Christiana cogitari potuit? qualem habent Christum, qui se Christianos adpellari nt, et ignem hunc, non iam ignem, sed fumum, for- ent? Inferos autem ubi cum Ixione ac Tantalo perfidi, umaces ac perduelles imperpetuum puniuntur, non tan- esse credo, sed scio. Veritas enim cum de universali Ignis post universale iudicium aeternus.
cio loquitur, perhibet post illud iudicium quosdam ituros in ignem sempiternum. Ergo post universale iudicium sempiternus ignis. Quo minus possint Catabaptistae suum l עולם hoc est perpetuum errori suo praetexere, quo docent, erpetuum durare non ultra generale iudicium. Hic enim de ctuo igne loquitur Christus post iudicium arsuro, et cacodae- em cum angelis suis, cum impiis, qui Deum contemnunt, immanibus, qui veritatem mendacio opprimunt, et ex visce- s ac fide proximi necessitatibus non opitulantur, cruciaturo. Haec ut praemissa sunt firmiter credo, docco, atque de- lo, non meis, sed divini verbi oraculis. Promittoque id urum pro Dei voluntate, dum spiritus hos regit artus. i quis scripturae vere sacrae decretis recte intellectis di- um tam aperte u) ac simpliciter exponat ac firmet, quam ista. Sacris enim literis et ecclesiae secundum ipsas ex itu iudicanti, nostra submittere, nobis non minus iucun- et gratum est, quam aequum et iustum. Potuissemus ia locupletius ac profusius exponere, sed cum non daret tsio, istis contenti fuimus, quae talia putamus, ut velli- quidem, quod hodie tam vulgare est, facile quis possit, onvellere nemo. Veruntamen si quis tentet, non auferet tum. Iam tum forte quod reliquum armorum superest feremus. Nunc pro praesenti tempore satis testatum sit. roinde optime Caesar caeterique principes, dynastae, Obtestatio ad Imper. et principes. v)
eres, Rerumque publicarum legati et capita, vos per m Christum dominum et fratrem nostrum, per illius bo- tem et iusticiam, per iudicium eius quo universis pro digni- redditurus est, quem nullum latet consilium, qui prin- m impie deliberantium et imperantium proposita distur- qui humiles evehit et deiicit elatos, precor et rogo, ut cipio monentis parvitatem ne negligatis. Saepe enim

t) Ed. pr. om. *De purg.* u) Ed. pr. *adperte.* v) Ed. pr. om. t. etc.

stulti quoque opportune locuti sunt, et veritas ipsa imbec
les ac infimae sortis homines ad sui divulgationem elegi
Deinde ut memineritis vos quoque homines esse, qui et ip
et ab aliis falli possint, Omnis enim homo mendax est. I
nisi numinis adflatu aliud doceatur quam ipse vel sciat v
cupiat, nihil de eo sperandum est quam quod suis artibus
consiliis seipsum praecipitet. Nimis enim vere dixit Ieremi
propheta: Ecce verbum Domini abiecerunt, quae ergo e
sapientia reliqua esse poterit? Quapropter cum ipsi iustici
sitis antistites, nullos aeque oportet numinis voluntatem pe
spectam habere. Quae unde peti quam ex illius oraculis po
est? Ne igitur abhorreatis ab illorum sententiis, qui verb
Dei nituntur. Nam id fere usuvenire videmus, ut, quan
magis repugnent adversarii, tanto magis et illud splendesca
et falsitas eliminetur. Quod si, quod me non fugit, su
qui strenue apud vos nostram inscitiam, et si diis place
maliciam quoque traducant, hoc quoque vobiscum reputat
primum an qui istam Evangelii eucharistiacque rationem s
quimur, vitam nostram unquam sic instituerimus, ut, nu
bonorum virorum loco habendi simus, quisquam bonus u
quam dubitaverit? Deinde num ab incunabilis ipsis ita fuerim
ab ingenio et a literis alieni, ut eruditionis spes omnis de nob
abiicienda fuerit? Certe de neutro istorum gloriamur, cum
Paulus ipse Dei munere esset, quod erat. Attamen vita, si omnin
hilarior contigit, ea tamen neque ad luxum et impudentiam u
quam descivit, neque rursus in crudelitatem, fastum aut contuma
ciam degeneravit, ita ut testimonio vitae adversariorum co
silia saepenumero attonita receptui cecinerint. Eruditi
quamvis maior sit quam hostes aut ferre possint aut sin
conscientia contemnere, tamen longe est inferior quam tene
nos prosequentes opinentur. Veruntamen, ut eo pervenia
mus quo tendimus, ita iam annis haud paucis cum in divin
tum in humanis literis stipendia fecimus, ut temere quo
docemus non sit. Liceat autem nobis gratiam et munificer
tiam Dei, ecclesiis nostris liberaliter impartitam, laudar
Profecto sic receperant verbum Domini Ecclesiae, quae D
Fructus verbi Dei sive Evangelii praedicati. minum Deum per nos audiunt, ut mendacium et perfidia co
trahantur, frangantur autem fastus et luxus, et contumeli
ac vitilitigatio ἐκ ποδῶν facessant. Qui certe veri fructu
divini adflatus si non sunt, quinam erunt? Considerate verc
tu o Caesar optime, et vos principes ac proceres univers
Posteritas et foetura humanae doctrinae. quid porro nobis bonae frugis humanae doctrinae person
protulerit. Redemptae Missae cum principum tum plebis lib
dinem atque procaciam ut auxerunt, ita pontificum luxum
missatorum crapulam et invexerunt et ampliarunt. Imo quo
nefas non incenderunt? opes enim quae per missam coace
vatae sunt quis dissipabit, nisi in venis obturentur et strat

lentur? Faxit igitur Deus longe melior quam vos omnes, os optimos libenter et vocamus et credimus, ut huius et nium errorum in Ecclesia radices incidere, et Rhomam m suis ruderibus, quae Christiano orbi et praecipue Ger- niae vestrae obstrusit, linqui ac deseri curetis. Et quic- id hactenus virium adversus Evangelii puritatem exeruistis, chatis contra sceleratos impiorum papistarum conatus, ut bis iusticia, quae per vestram oscitantiam exulat, et in- centia, quae fictis et praestigiosis pigmentis obscurata est, ducantur. Satis est saevitum, nisi praeter rem mandare, mnare, immo trucidare, interficere, latrocinari, proscri- re, saevum aut crudele non est. Hac ergo via cum non ccesserit, alia certe adgrediundum erit. Si consilium ex omino est, nolite θεομαχεῖν: si aliunde, sua temeritate cor- et. Idcirco sinite verbum Dei libere et spargi et germi- re, o filii hominum, quicunque estis, qui ne gramen qui- m vetare ne adolescat potestis. Abunde videtis hanc frugem bre coelesti rigari, nec ullo hominum calore compesci posse arescat. Consyderate non quid vos maxime cupiatis, sed id mundus in Evangelii negocio exigat. Boni consulite, icquid hoc est, et filios Dei vos esse studiis vestris osten- e. Tiguri, tertio die Iulii. M. D. XXX.

Hoc est, Deo rebellare.

Tuae maiest. et omnium
fidelium deditissimus

Huldrychus Zwinglius.

4.

CHRISTIANAE FIDEI
AB
H. ZUINGLIO PRAEDICATAE
BREVIS ET CLARA EXPOSITIO,
AB
IPSO ZUINGLIO PAULO ANTE MORTEM EIUS AD REGEM CHRISTIANUM SCRIPTA.[a])

PIO LECTORI S.

Quanquam fidelissimus evangelii praeco et Christianae libertatis assertor constantissimus H. Zuinglius omnia sua clare circumspecte et dilucide dixerit, hoc tamen libello sese veluti superans de vera fide nescio quid cygneum vicina morte cantavit. Exponit perspicue et breviter quae sit vera fides, quaeve pia religio. Respondet item calumniatoribus fidem et praedicationem evangelicam infamantibus, adeoque apologeticum quendam absolutum pro fide et religione vera omnibus cum regibus tum principibus Christianis offert. Noluimus te tanto fraudare thesauro: tu quod dextra mente offertur, candido animo suscipe. Descripta sunt haec omnia ex ipsius authoris autographo. Id quod ideo monemus quod libellus quinto demum a morte authoris anno vulgatur. Bona fide descripta sunt omnia. Vale ex Tiguro Mense Februario. Anno M. D. XXXVI.

H. Bullingerus.

AD FRANCISCUM FRANCORUM REGEM. FIDEI HULDRYCHI ZUINGLII RATIO ET CONFESSIO.

CHRISTIANISSIMO ERANCORUM REGI FRANCISCO. b)

1 Gratiam et pacem a domino patre et domino nostro Iesu Christo. c)

Omnium, quae tumultuoso isthoc saeculo nascuntur, nihil

a) Hanc inscriptionem a Bullingero profectam om. MS. Turic.; exhibet vero genuinam, quam post Bullingeri praefationem posui. — b) Pro his genuinis Bullingerus edidit: *In expositionem fidei ad regem Christianum H. Zuinglii praefatio.* — c) Etiam haec desunt ap. Bulling.

elicius provenit, quam infoelix mendacium, o Rex piissime. Sive od mali autor Cacodaemon semper in herba conatur optimum nen strangulare, sive quod coelestis animorum agricola virtutem fidem vitiis ac perfidia velut acuit et provehit, non aliter am cum Spartani oppidum quoddam multo sudore ac sanguine pugnatum funditus perdi vetabant, ne deesset [d]) ubi militem suum ut ad cotem et palum exercerent. Sic et dominus deus miris nos ibus peti [e]) ac exerceri patitur ut illi nos probemus. Fortis enim t temperans quomodo quis fieri potest, nisi in periculorum turba luxus affluentia? Eodem modo veritas, quae iam caput proferre epit, mendaciis fit nitidior sublimiorque surgit. His enim un- que petentibus, et [f]) in eam omne virus eiaculantibus, illa sese cutere, aspergines extergere, membraque tueri cogitur. Quo ut mendaciorum fraus, ipsius autem veritatis venustissima frons gis ac magis retegatur atque in lucem eveniat [g]). Sed desino efari.

Metus me incessit, ne clementia tua perfidorum quorundam 2
ggestionibus plus quam vanis ac mendacibus tentetur, irritari enim o non posse. Qui quo sunt perfidiosiores, eo apud plures veri- em non iam deferunt, sed proscindunt. Deferunt autem nos nitis nominibus, ut religionem conculcemus et sanctam sive um sive magistratuum functionem ac maiestatem contemnamus. ae omnia quam vere faciant tua quaeso aequitas pronunciet, n fidei nostrae fontes, ecclesiarum nostrarum leges ac mores, ncipum autem reverentiam, nobis pro virili exponentibus, audierit.

Est autem nihil aeque tam obvium homini quam fidem suam 3
onere. Cum enim fides, iuxta Apostoli definicionem, ea vis mi sit, eaque firmitas ac certitudo, qua inconcusse fidit in- bili deo; quis nunc tam stupidus ac tardus esse potest, ut ciat exponere, an aliqua re fidat vel non fidat? praesertim cum es veritatis filia sit: ea enim re quisque fidit quam novit esse issimam. Cumque solus deus verax sit, et [h]) quis hoc sese oscere experitur ac sentit, quomodo non posset eam fiduciam cis exponere? Sic ergo de deo rebusque divinis sentimus.

DE DEO ET CULTU EIUS. [i])

I. Universa quae sunt, aut creata sunt aut increata. Incre- 4
s unus ac solus deus est: nam increatum nisi unum esse ne- t. Si enim plura essent increata, iam plura essent aeterna: ia enim sunt increatum et aeternum, ita ut utrunque sit alterum que. Si enim [k]) plura essent aeterna, iam plura essent infinita, n et illa sic paria sunt ac socia, ut quicquid sit aeternum etiam

---

d) *ne deesset*] MS. Turic. *non discessit.* — e) MS. Turic. *pati.* — f) MS. Turic. *patentibus ut.* — g) MS. Turic. *veniat.* — h) MS. Turic. — i) *De Deo* etc. om. MS. Turic. — k) *enim* om. MS. Turic.

sit infinitum, et quicquid sit infinitum etiam sit aeternum.[1]) Cu
autem infinitum unum modo queat esse (nam ut primum admittimu
duas infinitas substancias, utraque finita est) iam constat incre
5 atum unum ac solum deum esse. Sequitur et primi articuli fid
nostrae origo fons et fundamentum, nempe quod cum dicimu
Credo in unum deum patrem omnipotentem creatorem coeli et terra
Fatemur et adseveramus nos infallibilem habere fidem, ut quae
6 uno ac solo creatore firma consistat. Gentes et impii quiqu
qui creatura fidunt, fateri coguntur quod sua fide vel opinione fa
possint, cum creatura fidunt. Qui autem creatore ac rerum on
nium principio, quod nunquam coepit sed alia produxit, fidun
7 hi convinci erroris nequeunt. Constat et istud, quod quicquid e
creatura non possit huius inconcussae ac indubitatae virtutis, qu
fides est, obiectum ac fundamentum esse. Quaecunque enim co
perunt esse, aliquando non fuerunt: cum ergo non essent, qu
modo quis potuisset illis fidere quae nondum erant? Non erg
possunt naturale fidei obiectum aut fundamentum esse, quae es
coeperunt. Solum ergo aeternum infinitum increatumque bonum
8 verum est fidei fundamentum. Concidit hic omnis fiducia, qua v
creaturis sanctissimis vel sacramentis religiosissimis imprudenter n
tuntur quidam. Deum enim esse oportet quo infallibiliter fidendu
est. Etsi creatura fidendum est, iam creaturam esse oportet[m]
creatorem. Si vero sacramentis, iam sacramenta deum esse oporte
ut non tantum Eucharistiae sacramentum, sed et baptismus m
nuumque impositio deus sit. Quae quam absurda sint doctis nedu
piis auribus, non modo docti, sed et intelligentia praediti iudica
9 possunt. Ut ergo Theologi veritatem adsequi possint, hanc e
lucernam libenter exhibebimus. Cum dicunt, Creatura utendu
esse, sed solo deo fruendum, nihil aliud dicunt quam et nos,
modo sua ipsorum verba non incogitanter transmitterent. Nam
solo deo fruendum est, eo quoque solo fidendum est: eo eni
fidendum est, quo fruendum est, non quo utendum est.
10 II. Ex his, clementissime Rex, clare vides, nos neq
divos neque sacramenta exautorare aut loco movere, ut quida
nobis imputant, sed suo in loco ac dignitate manu tenere et cust
11 dire ne quisquam eis non recte utatur. Deiparam virgine
Mariam non adficimus contumelia, cum vetamus λατρείᾳ adorari
sed cum ei creatoris maiestatem atque potentiam tribuimus, il
12 ipsa nunquam ferret adoratorem. Unius enim eiusdemque inge
est pietas apud omnes et in omnibus, quia ex uno eodemqu
spiritu nata est. Nequit ergo ne cogitari quidem quod ulla

1) *Aeternum proprie est, quod nunquam incoepit esse, attamen semp
fuit et semper erit ut est solus benedictus deus. Perpetuum proprie es
quod esse coepit, sed nunquam desinet esse, quales sunt angeli et ani*
Haec ap. Bulling. in marg. extant, desunt vero in MS. Turic., cui
auctoritate reliquas quoque omisi notas marginales. — m) MS. Turi
oporteat. — n) MS. Turic. *nulla.*

eatura possit simul et esse pia et ferre ut sibi numinis cultus
hibeatur. Sic et deipara virgo, quanto est supra omnes creaturas 13
blimior, quantoque in deum filium suum religiosior, tanto minus
ret numinis cultum. Impiorum enim hominum ac daemonum est 14
sania cum sibi divinos honores impendi patiuntur. Quod et o)
emonum idola et Herodis fastus testantur, quorum isti cultum
um docendo mundum perniciose fefellerunt, hic vero cum numinis
tributum honorem non repelleret, pediculari morbo, quo huma-
am imbecillitatem disceret agnoscere, plexus est. Sacramenta 15
ro sic veneramur et colimus ut signa et symbola rerum sacrarum,
on quasi res ipsae sint quarum signa sunt: quis enim tam imperi-
s esse queat, ut signum dicat id esse quod significat? Sic enim
la vox, Simia, nunc hic scripta maiestati tuae veram simiam ante
culos statueret. Sed quod sacramenta sint rerum verarum signi-
cationes, quae res verae per essentiam et naturaliter aliquando
estae sunt: eas inquam res referunt p), commemorant, ac velut
nte oculos ponunt. Sane quaeso me intelligas, o Rex. Christus
orte sua expiavit scelera nostra: iam Eucharistia huius rei com-
emoratio est, quemadmodum ipse dixit, Hoc facite in meam
mmemorationem, qua commemoratione universa commemorantur
i beneficia, quae nobis per filium suum praestitit: deinde sym-
olis ipsis, pane scilicet ac vino, Christus ipse velut oculis prae-
ntatur, ut sic non iam auditus tantum, sed et visus et gustus
hristum videant ac sentiant, quem animus in sinu praesentem
bet illoque gaudet. Legitimumque q) ergo cultum tam divorum 16
iam sacramentorum hunc tradimus ac docemus esse, quem Christus
se tradidit ac docuit. Si filii Abrahae estis, inquit, opera Abrahae
cite. Exemplum ergo est, quod in divis et sanctis omnibus debe-
us imitari. Ut si quis prophetarum aut sanctorum divina monita
lut canna propinavit, iam quae divino spiritu donata nobis sunt
exposita, ea religione accipiamus, qua illi et acceperunt et tra-
derunt. Si vitae sanctimonia religionem ornarunt, nos illorum
stigia imitemur, pii, sancti, ac innocentes simus quomodo isti
erunt. De Baptismo sic inquit: Baptisate eos in nomen patris et 17
ii et spiritus sancti. De Eucharistia vero: Hoc facite in mei
mmemorationem. Et per os Pauli: Unus panis et unum corpus
ta multitudo fidelium sumus. Hic neque in divorum cultu neque
r) sacramentorum instituto habetur, ut eam virtutem ac gratiam,
iae solius dei est, possideant. Cum ergo numen ipsum hanc 18
otestatem creaturis nunquam tribuerit quam nos eis tribuimus. iam
nstat frivolum esse, quod vel divos vel sacramenta docemus pec-
ta dimittere, bonaque largiri. Quis enim peccata remittit nisi
lus deus? aut a quonam sunt optima quaeque dona, sicut divus
cobus habet, quam a parente omnis lucis ac boni? Docemus ergo 19

o) Bulling. *et* particulam om. — p) Opp. *inferunt*. — q) Legitimum, nisso *que*, MS. Turic. r) *in* om. MS. Turic.

sacramenta coli debere, velut res sacras, ut quae res sanctissimas significent, tam eas quae gestae sunt, tam eas quas nos agere[s]) et exprimere debemus. Ut Baptismus significet, et Christum nos sanguine suo abluisse, et quod nos illum, ut Paulus docet, debemus induere, hoc est ad eius formulam vivere; sic Eucharistia quoque significet, cum omnia quae nobis divina liberalitate per Christum donata sunt, tum quod grati debemus ea charitate fratres amplecti qua Christus nos suscepit, curavit, ac beatos reddidit. Sed[t]) de Eucharistia, anne naturale Christi corpus in ea edatur, in
20 sequentibus fusius dicetur. Summa. Hic est religionis nostrae fons, ut deum agnoscamus esse qui increatus creator rerum omnium est: quod ille unus ac solus omnia habet, gratis donat; quodque primum hoc fidei fundamentum evertunt quicunque creaturae tribuunt, quod solius creatoris est. Fatemur enim in symbolo, Creatorem esse quo fidamus, non ergo creatura esse potest quo fidendum est.
21 III. Iterum de Deo sentimus. Posteaquam deum fontem rerum omnium et creatorem esse scimus, fieri nequit, ut quicquam aut ante illum aut cum illo esse intelligamus quod non ex illo sit. Nam si quicquam esse posset quod non esset ex illo, iam ille non esset infinitus, non enim extenderetur isthuc ubi illud aliud esset, cum esset extra illum. Quibus fit, ut cum patrem, filium et spiritum sanctum videamus in scripturis deum adpellari, ut non sint aut creaturae aut dii diversi. Sed quod hi tres unum sunt, una essentia, una οὐσία id est existentia, una virtus et potentia, una scientia et providentia, una bonitas et propensio, nomina
22 sive personae tres sed omnes ac singuli deus idem et unus. Hunc deum scimus natura bonum esse: quicquid enim est, natura est. Bonum autem est, quod mite et iustum est. Mansuetudinem enim iustitia exue, iam non erit mansuetudo, sed aut negligentia aut metus. Contra vero iustitiam si non bonitate sive aequitate tem-
23 peres[u]), iam summa fiet iniuria et violentia. Deum ergo cum natura bonum esse agnoscimus, eadem opera suavem mitem et liberalem, atque sanctum iustum et inviolabilem fatemur. Iustus ergo cum sit, iam scelerum contubernium abhorreat necesse est. Ex quo colligitur, ut, cum miseri mortales non iam scelerati sed conscelerati simus, de illius convictu et amicitia[v]) desperare cogamur. Rursus autem bonus cum sit, iam aeque necesse est, ut
24 aequo et bono consilium factumque omne temperet. Hic fons est, cur filium suum unigenitum carne amiciverit, ut haec duo toti orbi non modo ostenderet, sed etiam impenderet, redemptionem et renovationem. Cum enim eius bonitas, hoc est, iustitia et misericordia, sacrosancta, hoc est, firma sit et immutabilis, iam iustitia requirebat expiationem, misericordia veniam, venia novam

---

s) MS. Turic. *gerere* pro *agere*. — t) Adscripsit Bibliander in marg. MS. Turic.: *Deesse hic quiddam videtur*. — u) Opp. *temperas*. — v) Ms. Turic. *amicitia et convictu* hoc ord.

m. Carnis ergo indutus paludamento summi regis filius prodit, 25
hostia factus (nam pro divina mori natura non potest) incon-
sam iustitiam placet ac reconciliet, his, qui suapte innocentia
intuitum numinis propter scelerum conscientiam venire non
ebant. Id autem ideo, quia suavis et misericors est. Quae
us perinde non potuit ferre operis sui repudiationem, atque iusti-
impunitatem. Mixtae sunt igitur iustitia et misericordia, ut 26
c hostiam daret, illa vero acciperet pro universorum scelerum
ationc. Ea igitur de quo grege eligenda erat? De angelorum?
quid ad illos attinebat hominum praevaricatio? w) An vero de
iium armento? At illi omnes rei erant, ut, quicunque ex eis
hoc fuisset destinatus, perlitare non potuisset propter vitium:
um enim ἄμωμον, hoc est, undique salvum, candidum ac mun-
n esse oportebat eum, qui hanc hostiam τυπικῶς promittebat.
se ergo accepit divina bonitas quod nobis donaret; filium enim 27
m nostra carnis imbecillitate x) circundedit, ut videamus, aeque
ralitatem sive misericordiam esse insuperabilem, atque san-
atem sive iustitiam. Qui enim sese nobis dat, quid reliquum
it quod non dederit? quomodo divinus Paulus disseruit: An-
um si fecisset victimam aut hominem, extra seipsum erat quod
isset: fuisset ergo relictum, quod adhuc maius dare potuisset,
npe seipsum, quod tamen non dedisset. Summa itaque bonitas 28
mum beneficium largitura cum esset, pretiosissimum quod
rsa arca dare potuit, nempe seipsum, dedit, quo humanae menti
iorum semper avidae, ne viam quidem cogitandi relinqueret:
omodo haec sive angelica sive humana hostia tanti ut pro
nibus sit satis? aut quomodo inconcusse possum creatura fidere?
ius ergo dei nobis ad confirmationem misericordiae, ad pignus 29
iae, ad iustitiae pretium et ad vitae normam datus est, ut
s certos de gratia dei y) faceret et vivendi traderet legem. Quis
ic divinae bonitatis et munificentiae liberalitatem satis vehat?
dicari commeremur, et ille cooptationem adornat. Iter vitae
ruperamus, et ille in locum restituit. Sic ergo redemit et
ovavit nos divina bonitas, ut pro misericordia grati, pro hostia
piatrice iusti simus et innocentes.

DE CHRISTO DOMINO.

IV. Hunc dei de deo filium credimus et docemus humanam 30
turam sic adsumpsisse, ut divina non sit vel amissa vel z) in hu-
manam transmutata. Sed utranque in eo esse, vere, proprie ac
turaliter, ita ut iuxta divinam naturam nihil sit imminutus quo
nus vere, proprie ac naturaliter deus sit. Iuxta humanam vero
n sic in divinam transierit, ut non vere, proprie et naturaliter
mo sit, excepta propensione ad peccandum: ut omnino qua deus

---

w) *At quid ad* etc. praetermisit MS. Turic. — x) MS. Turic. *nostrae nis imbecillitati.* — y) *dei* om. MS. Turic. — z) Bulling. *vel* partic. om.

est, ita deus sit cum patre et spiritu sancto, ut de divinitatis do
tibus ei propter humanae imbecillitatis vendicationem nihil deciderit
qua vero homo est, ita sit homo, ut quicquid ad humanae naturae
veritatem et proprietatem pertinet sic habeat, ut propter divinae
naturae coniunctionem (praeter peccandi ingenium) non sit ei quic-
31 quam ademptum. Hinc est ut utriusque naturae propria et agnata
sic in omnibus dictis et factis reluceant, ut nullo negotio religiosa
mens videat quid utrique naturae sit accepto ferendum, quaatum-
vis omnia unius Christi recte esse dicantur. Christus esurit, recte
dicitur, quum deus sit et homo, attamen secundum divinam naturam
non esurit. Christus sanat morbos et vitia, recte dicitur, attanen
32 divinae virtutis ista sunt si proprie expendas, non humanae. Nec
tamen propter naturarum discrimen sequitur personae divisio, non
magis quam cum de homine dicimus quod intelligat et dormat.
Ibi cum vis intelligendi solius animi sit, et dormiendi necessias
corporis, non tamen ob id duae personae est homo, sed una.
33 Conlit enim personae unitas etiam ex diversis naturis. Et omnio
fatemur deum et hominem unum esse Christum, sicut ex anima ra-
tione praedita et inerti corpore unus homo conflatur, quemadmodum
divus Athanasius disseruit. Adsumpsit autem humanam naturam
in unitatem hypostaseos sive personae filii dei: non quasi homo
adsumptus peculiaris persona et divinitas aeterna[a]) quoque persona
peculiaris sit, sed quod persona aeterni filii dei in et ad virtutem
suam hominem adsumpserit. Quemadmodum sancti dei homines
vere et clare demonstrarunt.

34 V. Eam vero naturam credimus, spiritu sancto virginem foe-
cundante, conceptam. Eiusdemque perpetuo servata virginitate
in lucem effusam, ut mundo nasceretur liberator et curator ani-
marum[b]) de foemina virgine, qui ab aeterno natus est dominus
ac deus de patre coelibe, ut hostia sancta et immaculata fieret,
cui omnes arae pecoribus onustae nequicquam fumabant, quo be-
luinorum sacrificiorum homines poeniteret et ad mentis oblationem
converterentur, cum deum sibi viderent filii sui victimam paravisse
et obtulisse.

35 VI. Passum credimus Christum, cruci suffixum sub praeside
Pilato. Sed quod passionis acerbitatem homo sensit, non etiam
deus, qui ut est ἀόρατος, hoc est invisibilis, sic est et ἀνάλ-
γητος, hoc est nulli passioni aut adfectioni obnoxius. Doloris vox
est, Cur me deus deseruisti: Illaesae divinitatis autem, Ignosce
eis, nesciunt enim quid faciunt. Passus est autem pro expiandis
sceleribus nostris contemptissimo supplicii genere, ut nihil faceret
reliquum humiliationi quod non experiretur et impleret.

36 VII. Mortuus et sepultus nisi esset, quis verum hominem
esse crederet? Hinc est ut patres apostolici [c]) in symbolo ad-

---

a) MS. Turic. *aeterna divinitas* hoc ord. — b) MS. Turic. *animorum*. — c) MS. Turic. *apostolici patres* hoc ord.

PACIFIC LUTHERAN

ecerint, Descendit ad inferos. Qua locutione usi sunt vice peri-
hraseos, qua et veram mortem significarent. Inferis enim con-
umerari, ex humanis abiisse est: et virtutem redemptionis eius
d inferos quoque pervenisse. Quod divus Petrus innuit, cum
icit, mortuis, hoc est eis inferis qui exemplo Noe a condito
undo crediderunt dei monitis, cum impii contemnerent, prae-
icatum esse evangelium.

VIII. Contra vero ni et redivivus resurrexisset, quis verum 37
eum crederet eum qui extinctus esset, ita ut vitae eius ac vir-
utis nihil superesset? Credimus ergo, verum dei filium pro hu-
nana natura vere mortuum esse, quo certi reddamur de criminum
ostrorum expiatione. Credimus et vere a mortuis resurrexisse,
ut certi simus de aeterna vita. Quicquid enim Christus est, noster 38
st: quicquid operatur, nostrum est. Sic enim deus dilexit mun-
lum ut filium suum unigenitum dederit ad vivificandum nos. Cum
rgo resurrexit, nobis resurrexit, nostram resurrectionem orsus.
Unde et Paulus illum dormientium hoc est mortuorum primitias
ocat. Ille enim cum mortuus vivit, ostendit et nos cum morimur
ivere, hoc enim Hebraeis resurgere significat, permanere, con-
sistere ac perdurare. Hinc est ut Paulus ad utranque partem sic
rguat, Si Christus resurrexit, hoc est cum mortuus crederetur
ixit, et corpus redassumpsit, iam est mortuorum resurrectio. En 39
ibi humanissime Rex, argumenti robur in hoc consistere, quod
Christus noster est, et quod omnis eius actio nostra est. Nam
alias non magis sequeretur, Christus resurrexit, ergo et nos re-
surgimus, quam si quis sic colligeret, Rex habet potestatem a
supplicio liberandi eum quem praetor damnavit, ergo quisque habet
hanc potestatem. Negatur d) autem sic, Si Christus non resur- 40
rexit, ergo neque nos resurgimus. Nam alias Christus sua vir-
tute vivere ac resurgere potest, id quod nostra nos non possumus.
Si vero neque Christus resurrexisset, si nostra non esset resur-
rectio: iam constat quod virtutem suae resurrectionis nostram facit
et publicam. Huc spectarunt sancti homines, cum dixerunt Chri- 41
sti corpus nos alere ad resurrectionem, quo nihil aliud voluerunt
quam ostendere, quod cum Christus, qui totus noster est, resur-
rexerit, nos per hoc certos reddi, quod et nos, cum corpore
sumus mortui, animis vivamus, quodque aliquando cum eodem cor-
pore sumus revicturi.

IX. Porro quod idem ille noster Christus coelos subiit, et ad 42
patris dexteram consedit, quod incunctanter e) credimus, promit-
tit, quod et nos, qui protinus ut morimur illhuc subvolamus, ali-
quando sumus f) etiam cum corpore isthic aeternis fruituri de-
liciis. Ut autem ille isthic sedet usque dum venturus est ad publi-
cum orbis universi iudicium, sic et nostri beatorumque omnium

d) MS. Turic. *Negative.* — e) MS. Turic. *incumulanter.* — f) MS. Turic. *simus.*

animi apud illum sunt sine corpore usque ad praedictum iudicium, sub cuius exordium omnes redinduituri sumus positum corporis vestimentum, et cum eo sive ad perpetuas sponsi nostri nuptias sive ad perpetuas perduellis diaboli aerumnas profecturi. Hic duo tibi mitissime Rex ut sentio exponam.

PURGATORIUM.

43 Unum quod cum Christus inferorum cruciatus non sensit, quomodo divus Petrus docet Acto. 2. sed morte perfunctus coelos conscendit, nos quoque posteaquam solvimur nexu corporis, eo citra cunctationem, moram aut novum cruciatum, si modo fidem synceram habuerimus, ituros esse. Quodque cupiditatem suam potius quam animas fidelium pascere ausi sunt, qui purgatorii ignis
44 miserias intentarunt, alias satis miseris hominibus. Primum enim Christum ipsum prorsus evacuant et explodunt. Si enim Christus pro peccatis nostris mortuus est, quomodo ipse et spiritu eius imbuti docuerunt Apostoli, quomodo et religionis ratio fateri cogit, qua constat gratia et bonitate dei beari homines, qui posset ferri ut nos ad satisfaciendum cogeremur? Si enim a Christo abhorrent qui operibus fidunt iuxta Pauli verbum, quanto magis abhorrent et annihilant Christum qui proprio cruciatu expiari crimina oportere docent? Nam si benefacta mereri beatitudinem nequeunt, et eam carnificina mereatur, iam numinis bonitas in dubium vocaretur, quasi adflictionibus et aerumnis gauderet, abhorreret autem
45 a mansuetudine et benignitate. Secundo, Si Christus non tollit mulctam et poenam peccatis debitam, cuiusnam causa factus est homo? cuiusque causa passus est? Nam quod Theologorum quidam sic discriminant, a culpa nos redemptos esse, non etiam a poena, frivolum imo contumeliosum in deum commentum est. Nam ne humanus quidem iudex poenam infligit ubi culpa abest, pro-
46 tinus ergo ut a deo culpa remittitur poena condonata est. Tertio, Cum Christus ipse docuerit, quod qui credunt vitam aeternam habeant; et quod, qui fidunt eo qui Christum nobis misit, in iudicium non veniant, sed iam transierint a morte in vitam: fit manifestum quod haec mora cruciatus quam animis hinc migrantibus dant Papistae, commenticia est et ficta.

PRAESENTIA CORPORIS CHRISTI IN COENA.

47 Alterum vero quod me hic expositurum recepi hoc est. Quod in coena domini naturale ac substantiale istud corpus Christi, quo et hic passus est et nunc in coelis ad dexteram patris sedet, non naturaliter atque per essentiam editur, sed spiritualiter tantum. Quodque non modo frivolum et stultum, sed etiam impium et contumeliosum est quod Papistae docuerunt, ea mensura, ea prorsus proprietate ac modo, quibus natus, passus vitaque functus est,
48 edi corpus Christi a nobis. Primum enim hoc constat, Christum,

rum hominem, qui ex corpore et animo constat, quales et nos
mus, excepta semper ad peccandum propensione, adsumpsisse.
quo colligitur quod omnes dotes ac modi qui ad corporis in-
nium pertinent, eius corpori verissime adsunt. Nam quod pro-
r nos adsumpsit, de nostro est, ut totus noster sit, ut antea
imus. Ex quo duo quaedam sequuntur irrefragabilia. Unum 49
od hi modi, qui adsunt nostro corpori, Christi quoque corpori
sint. Alterum quod quicquid in Christi corpore est quod ad
rporis modum pertinet, nostrorum etiam sit corporum. Nam si
equam quod ad corporis modum et proprietatem attinet, in illius
set corpore quod nostro deesset, iam videretur istud non nostra
isa adsumpsisse: cuius ergo? cum corporeorum nihil sit praeter
minem aeternae beatitudinis capax. Hinc est quod prius atti- 50
mus, quod Paulus et nostram resurrectionem ex Christi, et
risti ex nostra demonstrat. Cum enim dicit, Si mortui non
urgunt, neque Christus resurrexit, quomodo firma potest esse
umentatio? Cum enim Christus deus sit et homo, quis non
tinus responsurus esset Paulo, παραλογίζεις o Theologe. Nam
risti corpus resurgere iure potest ac debet, est enim divinitati
iunctum, at nostris utpote divinitatis expertibus non eadem vis
. Sed Pauli argumentatio cum hic robur habeat, Quicquid
risti corpus habet, quod ad modum, dotes et proprietatem cor-
is attinet), nobis habet tanquam noster archetypus, nostrum-
est. Jam sequitur, Christi corpus resurrexit, ergo et nostra
urgent. Nos resurgimus ergo et Christus resurrexit. Ex his 51
tibus hausit Theologorum columen Augustinus ut dixerit, Chri-
corpus in aliquo coeli loco esse oportere propter veri corporis
lum. Et iterum, Christi corpus quod a mortuis resurrexit in
loco esse oportet. Non est igitur Christi corpus magis in
ibus locis quam nostra corpora. Quae sententia non nostra
, sed Apostoli, sed Augustini, sed ipsius omnino religionis,
e, etsi testibus destitueremur, suadet tamen Christum per omnia
is similem esse factum, nostra enim causa hanc imbecillitatem
mpsit: et habitu, hoc est, dotibus, modis ac proprietatibus,
ominem inventum. Quibus, o Regum decus, tibi expositum 52
er puto quam iniquis modis nos proscindant velut haereticos,
ter Eucharistiae sacramentum, cum ne verbum quidem unquam
erimus quod non ex divinis aut literis aut Theologis hauseri-
. Sed ad propositum redeo. Cum ex ista argumentatione quae 53
ptura divina nititur constet, Christi corpus naturaliter, proprie
erc in uno loco esse oportere, nisi et nostra multis in locis
stulte audeamus ac impie adseverare: iam extortum est ad-
ariis, quod Christi corpus sedet secundum essentiam, scipso,
raliter ac vere ad dexteram patris, et hoc modo sic non est
ena, ut, qui contrarium docent, Christum coelo solioque avito

g) MS. Turic. *pertinet.*

54 detrahant. Nam docti omnes pro explosa et impia damnarunt hanc sententiam, qua quidam ausi fuerunt adseverare Christi corpus perinde esse ubique atque divinitatem. Ubique enim esse nequit nisi quod natura infinitum est: quod infinitum est, simul est aeternum. Christi humanitas non est aeterna, ergo neque infinita: si non est infinita, ergo nequit non esse finita: si finita est, iam non est ubique. Sed missis istis, quae tamen in hoc adduximus ut philosophicae ratiocinationi non deessemus, si quando in eam incideres, o Rex, ad impenetrabilia scripturae testimonia accedamus.

55 Satis manifestum fecimus antea, quod, quaecunque in libris sacris de Christo habentur, sic sunt de integro ac solido Christo dicta, ut, etiamsi facile deprehendatur ad quam naturam referendum sit quod dicitur, non tamen scindatur Christus in duas personas quantumvis utrique naturae sua referantur. Duas enim naturas habere non secat personae unitatem, ut patet in homine. Et rursus, etiamsi ea, quae divinitatis sunt, humanitati tribuantur, ac contra quae humanitatis divinitati, non tamen confundi naturas, quasi divinitas degeneraverit ac infirmata sit in humanitatem, aut humanitas in divinitatem mutata sit. Id quod testimoniis dilucidius fiet.

56 Peperit filium suum primogenitum et reclinavit eum in praesepium. Quod Christus qui deus et homo est de virgine sit natus, nemo negat propter personae unitatem. Unde et deiparam θεοτόκον adpellari iusto vocabulo h) et iudicamus et probamus. Attamen divinam eius naturam nemo quam pater genuit, sicut in homine quoque corpus parit mater, animam solus deus, at nihilominus dicitur homo a parentibus generari. Porro quod in praesepium depositus est qui coelos ac inferos implet ac tenet, eodem modo ad humanitatem pertinet. Veruntamen cum ista toti Christo tribuuntur, nasci ac poni, nihil incommodi oritur. Id autem propter duarum naturarum in unam personam coniunctionem et unionem.

57 Ascendit ad coelos. Aeque ad humanitatem principaliter refertur, cum tamen sine divinitate non sit lata humanitas; sed illa ferebat, haec ferebatur. Haec, ut iam dictum est i), perpetuo circumscripta manet, nam alias desineret esse vera humanitas: illa k) vero perpetuo infinita et incircumscripta est, unde non transit a loco in locum, sed eadem indidem perpetuo manet.

58 Ecce ego vobiscum sum usque ad finem saeculi. Principaliter ad divinitatem refertur, humanitas enim coelo illata est.

59 Iterum relinquo mundum et vado ad patrem. Principaliter, imo l) naturaliter, de humanitate accipere cogit ipsa veritas. Deus enim est qui sic loquitur, verum igitur esse oportet quod

---

h) *vocabulo* om. MS. Turic. — i) *Haec--est*] MS. Turic. *Illa vero iam est dictum.* — k) MS. Turic. *haec* pro *illa.* — l) MS. Turic. *enim* pro *imo.*

cit. Relinquit ergo mundum quae in eo natura? Non divina, 60
i enim loco non movetur quae loco non continetur. Ergo hu-
ana relinquit. Quae cum mundum reliquerit, intellige o Rex,
turali, essentiali localique praesentia, non est ergo hic. Non
litur itaque a nobis naturaliter aut per essentiam corpus Christi,
tanto magis non mensuraliter, sed solum sacramentaliter et spi-
tualiter.

Ego posthac non ero in mundo, tantopere enim valet, *καὶ* 60
οὐκ ἔτι εἰμὶ ἐν τῷ κόσμῳ, omnem prorsus nebulam discutit, quod
:cundum humanitatem naturaliter[m]) ac per essentialem corpoream-
ie praesentiam in mundo expectandus non est, sed solum spi-
tualiter et sacramentaliter.

O viri Galilaei, quid statis sursum in coelum spectantes? Hic 61
'sus, qui adsumptus est a vobis in coelum, sic veniet, quemad-
odum vidistis eum ire in coelum. Hoc loco aperte habemus cum
discipulis adsumptum in coelum, abiit ergo et non est hic. At
iomodo abiit? corporaliter, naturaliter, et quomodo per humani-
tis essentiam vere est. Cum ergo dicit, Sic veniet, nimirum
orporaliter, naturaliter ac per essentiam. Verum quando sic ve-
et? non cum ecclesia coenam celebrat, sed cum per illum sub
undi finem iudicanda est. Irreligiosa est igitur ea sententia,
iae corporaliter, naturaliter, essentialiter ac etiam mensuraliter
lserit Christi corpus in coena edi, quia est a vero aliena: quic-
iid autem est a vero alienum, impium est ac irreligiosum. Haec 62
iuca et brevia satis tuae prudentiae, quae omnia ex uno pro sua
:omptitudine potest expendere, arbitror fore, ad videndum quod
; domini huc nos cogit ut consideremus quomodo Christi corpus
t in coena. Pluribus alias de eadem re librisque ad diversos
urimis egimus, imo diuturna bella gessimus Oecolampadius et
:o, quae omnia repetere fastidium sit. Sed veritas victoriam
ifert ac perrumpit quotidie magis ac magis. Nunc quid sit spi-
tualiter et n) sacramentaliter edere cum exposuerimus hinc di-
:ediemur.

Spiritualiter edere corpus Christi, nihil est aliud quam spiritu 63
: mente niti misericordia et bonitate dei per Christum. Hoc est,
iconcussa fide certum esse quod deus nobis peccatorum veniam
. aeternae beatitudinis gaudium donaturus sit propter filium suum,
ii noster totus factus et pro nobis oblatus divinam iustitiam no-
.s reconciliavit. Quid enim negare poterit qui unigenitum filium
ium dedit?

Sacramentaliter autem edere corpus Christi, cum proprie vo- 64
mus loqui, est, adiuncto sacramento, mente ac spiritu corpus
hristi edere. Volo autem tuae celsitudini omnia sub oculos po-
ere, o Rex. Spiritualiter edis corpus Christi, non tamen sacra-
entaliter, quoties mentem tuam sic auxiam, Quomodo salvus fies?

---

m) MS. Turic. *naturalem.* — n) MS. Turic. *ac.*

quottidie peccas, cum tamen quottidie ad mortem properes. Post hanc vitam alia est; nam quomodo hic animus quo hic praediti sumus, qui de futuris sollicitus est, extingueretur? quomodo tanta lux et scientia in tenebras et oblivionem converteretur? Aeterna igitur cum sit animae vita, qualisnam meae animulae usuventura est? foelix an misera? Explorabo et inquiram vitam meam utrius digna sit, foelicis an miserae. Hic te, cum tantum exercitum eorum videbis quae ex adfectibus et cupiditate homines facere solemus, horror invadet, ut, quod ad tuam iustitiam ac innocentiam pertinet, tuo te iudicio aeternae foelicitatis indignum pronuncies, et prorsus de illa desperes. Cum inquam sic anxiam mentem tuam sic solaberis, Deus bonus est, qui bonus est iustum
65 et misericordem aut aequum esse oportet. Nam iustitia sine aequitate vel misericordia summa iniuria est. Misericordia sine iustitia, negligentia, lascivia et omnis disciplinae solutio est. Cum ergo iustus sit deus, necesse est ut eius iustitiae pro meis sceleribus satisfiat. Cum sit misericors, necesse est ut de venia non desperem. Istorum utriusque pignus habeo infallibile, unigenitum eius filium dominum nostrum Iesum Christum, quem ex misericordia nobis donavit ut noster esset. Ille vero sese patri pro nobis obtulit quo aeternam eius iustitiam placaret. Ut sic certi simus de misericordia, et de criminum expiatione illius iustitiae facta, non per alium quam filium eius proprium, quem ex amore nobis donavit. Cum hic metu desperationis aestuantem animum hac fiducia erigis, Cur moeres anime mi? Deus qui solus beatitudine ditat, tuus est et tu illius es. Nam cum eius esses opus et factura, attamen scelere periisses, filium suum ad te misit tuique similem, extra peccatum, fecit, quo tanti fratris ac socii iure ac privilegio fretus, postulare etiam aeternam salutem audeas tuo iam velut iure. Quis me daemon terreat ut eum metuam, quum is mihi opitulator adsit? quis mihi adimet quod deus ipse donavit, et pignus fideiussoremque filium suum dedit? Sic inquam cum Christo te solaris, iam spiritualiter corpus eius edis, hoc est, hominis propter te adsumpti fiducia imperterritus in deo stas contrà omnia desperationis tela.

66 Verum cum ad coenam domini cum hac spirituali manducatione venis et domino gratias agis pro tanto beneficio, pro animi tui liberatione, qua liberatus es a desperationis pernicie, et pro pignore, quo certus es de aeterna beatitudine, ac simul cum fratribus panem et vinum, quae iam symbolicum Christi corpus sunt, participas, iam proprie sacramentaliter edis, cum scilicet intus idem agis quod foris operaris, cum mens reficitur hac fide quam symbolis testaris.

67 At sacramentaliter improprie dicuntur edere, qui visibile sacramentum sive symbolum publice quidem comedunt, sed domi fidem non habent. Hi ergo iudicium, hoc est, vindictam dei comedendo in se provocant, eo quod corpus Christi, hoc est, totum incarnationis passionisque mysterium, atque adeo ecclesiam ipsam

risti non habent in tanto pretio quo a piis iure habetur. Cum
im probare se homo priusquam conviva fiat debeat, hoc est
psum explorare et interrogare, cum, an Christum pro dei filio
oque liberatore ac servatore sic et agnoscat et receperit ut eo
atur tanquam infallibili autore ac datore salutis, tum, an gau-
it se illius ecclesiae esse o) membrum cuius caput Christus est:
iam perfidus sese tanquam huiusmodi fidem habeat, ecclesiae in
na coniungit, an non ille reus est corporis et sanguinis domini?
n quae naturaliter aut corporaliter ederit, sed quae spiritualiter se
ere falso testatus sit ecclesiae, cum spiritualiter nunquam gustaverit.
i ergo sacramentaliter tantum edere dicuntur, qui symbolis gratia- 68
n actionis utuntur quidem in coena, sed fidem non habent. Hoc
avius damnati quam reliqui perfidorum, quod hi coenam Christi
n agnoscunt, isti vero agnoscere simulant. Bis enim peccat qui
fidus coenam celebrat, perfidia et audacia, cum perfidi sola
fidia velut stulti pereant.

Porro quid sacramenta sive symbola in coena faciant aut 69
ssint, acriter certatum est aliquandiu inter nos: istis contenden-
us quod sacramenta fidem dare, corpus Christi naturale adferre,
ut praesens edatur efficere soleant: nobis diversum quid non
e autore sentientibus. Primum quod fidem, quae in deum fidu- 70
. est, nemo nisi spiritus sanctus dat, nulla res externa. Quam-
faciant fidem p) sacramenta, sed historicam. Omnes enim
negyres, trophea, imo monimenta et statuae fidem historicam
ciunt, hoc est, monent olim aut quiddam esse factum cuius
emoria refricetur, sicut est panegyris paschatis apud Hebraeos et
σάχθεια apud Athenienses, aut victoriam isthic loci partam
se, sicut est lapis adiutorii. Hoc ergo modo coena dominica fidem
cit, hoc est, certo significat Christum esse natum et passum.
d quibus hoc significat? Fidelibus ac perfidis ex aequo. Uni-
rsis enim significat quod ad sacramenti virtutem pertinet, Chri-
um esse passum, sive recipiant sive minus: at pro nobis esse
ssum, id vero piis ac fidelibus tantum significat. Nemo enim
o nobis esse passum scit aut credit, nisi quem spiritus intus
cuerit agnoscere mysterium divinae bonitatis. Is enim solus
ristum recipit. Fiduciam ergo in deum nihil nisi spiritus dat.
emo enim pervenit ad Christum nisi pater eum traxerit. Deinde
ullus quoque omne hoc dissidium uno verbo tollit cum dicit,
robet autem seipsum homo, ac demum de pane isto edat et
lice bibat. Cum ergo antequam accedat fidem suam explorare
beat homo, iam nequit fieri ut in coena fides detur, adesse enim
ortet priusquam adeas. Secundo restitimus adversariorum errori, 71
m dixerunt, symbolis istis pane et vino adferri naturale corpus
risti, quoniam verba haec, Hoc est corpus meum, istud possint

o) MS. Turic. *esse ecclesiae* hoc ord. — p) MS. Turic. *fidem faciant* c ord.

et efficiant. Nam obstat, cum quod supra diximus de verbis Christi quae corpus eius negant posthac in mundo fore, tum quod, si verba[q]) istud possent, iam adferrent passibile corpus Christi; cum enim haec verba diceret mortale adhuc habebat corpus, unde et mortale comedissent[r]) Apostoli, non enim duo habebat corpora, quorum unum esset immortale et insensibile, alterum vero mortale. Si ergo mortale edissent Apostoli, nos quale nunc ederemus? nimirum et ipsi mortale. At nunc est immortale et incorruptibile quod prius mortale fuerat. Si ergo nos nunc mortale ederemus, iam iterum haberet mortale simul ac immortale corpus: quod cum fieri nequeat, non enim potest esse mortale et immortale simul, sequeretur quod duo haberet corpora, unum mortale quod ederemus cum apostolis, alterum autem immortale quod ad dexteram sedet non transiturum inde. Nisi vellemus dicere Apostolos quidem mortale corpus edisse, nos autem immor-
72 tale: quod quam absurdum sit, nemo non videt. Postremo restitimus adversariis cum praesens Christi naturale substantialeque corpus edi adseruerunt, quod istud religio quoque vetat. Petrus cum virtutem divinam in venatione piscium inusitata Christo adesse sentiret, dicebat, Exi a me domine, ego enim homo peccator sum; stupor enim invaserat eum. Et nos adpetitum haberemus edendi ipsum naturaliter, velut Anthropophagi? Quasi vero liberos suos quisquam sic amet ut devorare aut mandere cupiat? Aut quasi non sint inter omnes homines immanissimi iudicati qui humana carne vescuntur? Centurio, Non sum dignus, inquit, ut intres in aedes meas etc. At de illo Christus ipse testatus est quod similem fidem non comperisset in universo Israele. Quanto ergo fides est maior ac sanctior, tanto magis contenta est spirituali manducatione: et quanto ista melius saturat, tanto magis abhorret religiosa mens a corporali manducatione. Officiosae mulieres colere lavando et ungendo Christi corpus solebant, non edendo. Nobilis senator Ioseph et pius simulator Nicodemus condimentis, linteis, sepulchroque muniebant, non edebant naturaliter.

QUAE[s]) SACRAMENTORUM VIRTUS.

73 Haec ergo incommoda, o Rex, plane docent, neque Eucharistiae neque Baptismo, specie pietatis, attribui debere, quibus religio et veritas periclitantur. Quid autem? anne sacramenta nullam habent virtutem? Multam omnino habent.[t])

74 Virtus prima. Res sanctae et venerandae sunt, utpote a summo sacerdote Christo institutae et susceptae. Ipse enim Baptismum non tantum instituit, sed et[u]) ipse quoque recepit. Ipse non tantum Eucharistiam celebrare iussit, sed primus celebravit.

---

q) MS. Turic. in marg. add.: *hoc est enim corpus meum.* — r) MS. Turic. *edissent.* — s) MS. Turic. hanc inscriptionem in marg. exhibet, et post *Quae* add. *ergo.* — t) Verba: *mult. omn. hab.* addidi ex MS. Tur. — u) *et* om. MS. Turic.

Virtus secunda. Testimonium rei gestae praebent. Universae 75
iim leges, mores ac instituta, autores suos initiaque praedicant.
aptismus ergo cum Christi mortem ac resurrectionem significando
raedicat, eas vere gestas esse oportet.

Tertia virtus. Vice rerum sunt quas significant, unde et 76
omina earum sortiuntur. Transitus aut praeteritio, qua deus
liis Israel pepercit, ante oculos poni non potest, sed agnus eius
i symbolum vice illius proponitur. Sic et corpus Christi omnia-
ue in illo gesta cum oculis subiici nequeant, panis et vinum eius
co edenda proponuntur.

Quarta. Res arduas significant. Ascendit autem cuiusque 77
gni pretium cum aestimatione rei cuius est signum. Ut, si res
t magna, pretiosa et amplifica, iam signum eius rei eo maius
eputetur v). Annulus Leonorae Augustae w), uxoris tuae, quo
m despondit tua maiestas, illi non auri pretio aestimatur, sed
retium omne superat, quantumvis, si substantiam reputes, aurum
t. Quia symbolum est mariti regis. Unde et omnium annu-
rum ei rex etiam est, ut, si quando mundum suum nominatim
ocet ac censeat, indubie dicat, Hic est rex meus. Hoc est,
ic est annulus mariti mei regis quo me sibi despondit. Hoc est
mbolum indisiunctae societatis ac fidei. Sic panis et vinum
nicitiae illius x), quo deus humano generi per filium suum recon-
liatus est, symbola sunt, quae non aestimamus pro materiae
retio, sed iuxta significatae rei magnitudinem, ut iam non sit
ulgaris panis, sed sacer: non panis tantum nomen habeat, sed
orporis Christi quoque, imo sit corpus Christi, sed appellatione y)
significatione, quod recentiores vocant sacramentaliter.

Quinta virtus est. Analogia symbolorum et rei significatae. 78
abet autem Eucharistia duplicem analogiam. Unam quae ad
hristum pertinet. Ut enim panis humanam vitam sustinet ac ful-
t, ut vinum hominem exhilarat: sic destitutam omni spe mentem
olus Christus restituit, sustinet et laetificat. Quis enim ultra
esperatione contabescat qui dei filium videt suum esse factum?
m animo illum tenet veluti thesaurum qui eripi non potest, quo
ero z) impetrare omnia apud patrem potest. Alteram habet ana-
giam quae ad nos pertinet. Ut enim panis ex granis multis fit,
num vero ex multis acinis confluit: sic ecclesiae corpus ex infi-
tis membris in unum corpus una in Christum fiducia, quae ex
no spiritu provenit, coagmentatur et erigitur, ut sit verum tem-
um et corpus inhabitantis spiritus sancti.

Sexta. Auxilium opemque adferunt fidei. Et hoc a) prae 79
nnibus facit Eucharistia. Scis, o Rex, fidem nostram semper
xerceri ac tentari. Cribrat enim cum Apostolis nos satanas sicut

v) MS. Turic. *reputatur.* — w) *Leon. Aug.*] Bulling. *reginae.* — x) MS. uric. *illius amicitiae* hoc ord. — y) MS. Turic. *appellative.* — z) MS. uric. *vere.* — a) MS. Turic. *hec* (haec).

triticum. At qua nos arte petit? Domestica proditione, per corpus enim velut per veterem ac ruinosam muri partem, admotis ad sensus nostros cupiditatum scalis, obruere satagit. Cum ergo sensus alio vocantur quam ut aurem illi praebeant, iam minus procedit eius consilium. Nunc autem in sacramentis non modo negantur[b]) sensus satanae suadelis, sed etiam fidei mancipantur, ut iam velut ancillae nihil aliud agant quam quod agit iubetque
80 hera fides, adiuvant ergo fidem. Sed palam loquar. In Eucharistia quattuor potentissimi immo universi sensus a carnis cupiditatibus velut vindicantur ac redimuntur et in obsequium fidei trahuntur. Auditus cum iam non symphonias chordarum diversarumque vocum harmoniam, sed coelestem vocem audit, Sic dominus[c]) deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum pro vita illius dederit. Adsumus ergo fratres ut pro ea in nos liberalitate gratias agamus. Ipsius enim filii iussu merito istud facimus. Qui iamiam moriturus hanc gratiarum actionem instituit, ut perpetuum amoris erga nos sui mnemosynum ac pignus relinqueret[d]). Accepit autem panem, gratias egit, fregit, deditque discipulis haec sacra simul effatus de sacratissimo ore verba, Hoc est corpus meum. Aeque et calicem accepit etc. Cum ista inquam auditus accipit, an non totus consternatur et admirabundus in hoc unum quod praedicatur intentus est? Cum deum audit, cum amorem illius, cum filium pro nobis nec traditum? At cum huc intentus est, an non idem facit quod fides? Fides enim est quae deo per Christum nititur. Auditus ergo cum ad idem spectat, iam fidei ancillatur, iam fidem non molestat suis frivolis istis cogitationibus ac studiis. Visus cum panem videt ac calicem, quae vice Christi ut illius bonitatem ingeniumque significent, an non et ille fidei obsequitur? Christum enim velut ante oculos conspicit, quem mens eius inflammata pulchritudine deperit. Tactus panem in manus sumit, qui iam non panis, sed Christus est significatione. Gustus Olfactusque et ipsi huc advocantur, ut odorent quam suavis sit dominus, quamque beatus sit qui in[e]) illo fidit. Ut enim illi cibo gaudent et expergefiunt, sic mens hunc coelestis spei suavem nacta gustum gestit et exultat.
81 Adiuvant ergo fidei contemplationem sacramenta, concordant cum mentis studiis, quod alias citra sacramentorum usum non tantopere tantoque fit consensu. In Baptismo, visus, auditus, tactusque advocantur ad fidei opus. Fides enim sive ecclesiae sive eius, qui baptisatur, agnoscit Christum pro ecclesia sua mortem tulisse, resurrexisse ac triumphasse: idem auditur in baptismo, videtur ac tangitur Sunt ergo sacramenta velut frena quibus sensus, ad cupita sua excursuri, revocantur ac retrahuntur ut menti fideique obsecundent.
82 Septima sacramentorum vis est. Quod vice iurisiurandi sunt.

---

b) MS. Turic. in marg.: *Vide an negantur legendum sit.* — c) *dom.* addidi ex MS. Tur. — d) MS. Turic. *relinquat.* — e) *in* om. MS. Turic.

am et sacramentum Latinis pro iureiurando usurpatur. Qui
im unis eisdemque sacramentis utuntur, una eademque gens ac
ncta quaedam coniuratio fiunt, in unum corpus inque populum
um coeunt. Quem qui prodit periurus est. Populus ergo
ristí cum, eius corpus sacramentaliter edendo, in unum cor-
s coniungitur, iam qui perfidus est, attamen sese huic socie-
i audet insinuare, corpus Christi prodit, tam in capite quam
membris. Quia non diiudicat, hoc est, non tanti aestimat cor-
s domini, cum quod pro nobis ille tradidit, tum quod illius
rte liberatum est. Unum enim corpus cum ipso sumus.

Cogimur ergo velimus nolimus agnoscere quod haec verba, 83
oc est corpus meum etc. non naturaliter ac pro verborum pro-
o sensu esse intelligenda, sed symbolice, sacramentaliter, de-
minative[f]), aut μετωνυμικῶς, hoc modo, Hoc est corpus meum,
est, hoc est sacramentum corporis mei, sive hoc est corpus
um sacramentale sive mysticum, id est, eius quod vere adsumpsi
ortique[g]) obieci, symbolum, sacramentale et vicarium. Sed
n tempus est, ne brevitatis oblitus maiestatem tuam offendam,
alia transire. Quae vero iam diximus adeo firma sunt, o for-
sime Rex, ut nemo hactenus, quantumvis multi refellere ten-
erint, ne movere quidem potuerit. Quapropter ne movearis,
qui lingua promptiores sunt quam solida scriptura, sententiam
am irreligiosam esse clamitent[h]). Verbis hoc audacibus quidem
l inanibus gloriantur, ad rem ubi ventum erit leberide sunt
diores[i]).

ECCLESIA[k]).

X. Credimus et unam sanctam esse catholicam hoc est uni- 84
rsalem ecclesiam. Eam autem esse aut visibilem aut invisibilem.
visibilis est, iuxta Pauli verbum, quae coelo descendit, hoc
, quae spiritu sancto illustrante deum cognoscit et amplectitur.
e ista ecclesia sunt quotquot per universum orbem credunt.
ocatur autem invisibilis, non quasi qui credunt sint invisibiles,
l quod humanis oculis non patet quinam credant: sunt enim
eles soli deo et sibi perspecti. Visibilis autem ecclesia est non 85
ntifex Romanus cum reliquis cidarim gestantibus, sed quotquot
r universum orbem Christo nomen dederunt. Ex his sunt qui
pellantur Christiani etiamsi falso, cum[l]) intus fidem non ha-
ant. Sunt ergo in ecclesia visibili, qui electae illius ac invi-
ilis membra non sunt. Quidam enim iudicium sibi manducant
bibunt in coena qui tamen fratres omnes latent. Ea igitur 86
clesia quae visibilis est, cum habeat contumaces ac perduelles

---

f) MS Turic. *denominatione.* — g) MS. Turic. *morti*, omisso *quae.* — h) MS. Turic. *clamitant.* — i) H. l. MS. Turic. interserit „Appendicem de Eucharistia et Missa," quae intra sequitur §§ 130 — 183. — k) *Ecclesia* MS. Turic. — l) *his sunt ... cum*] MS. Turic. praetermisit, ita ut legatur *Ex intus* etc.!

multos, qui ut fidem non habent, ita nullius faciunt si centies extra ecclesiam eiiciantur, opus habet magistratu, sive is sit princeps, aut optimates, qui impudenter peccantes coerceat. Nec enim frustra gladium gestat. Cum ergo in ecclesia sint pastores, qui, ut est apud Ieremiam [m]) videre, pro principibus quoque capiuntur, constat ecclesiam sine magistratu manearn esse ac mutilam. Tantum abest Christianissime [n]) Rex, ut magistratum declinemus aut tollendum esse censeamus, sicut quidam nobis imputant, ut etiam doceamus necessarium esse ad perfectionem ecclesiastici corporis. Verum ut de illo doceamus brevibus accipe.

MAGISTRATUS [o]).

87 Agnoscunt Graeci homines haec tria magistratus genera, cum tribus degeneribus vitiis, Monarchiam, quam Latini Regnum vocant, ubi unus ac solus praeest rerum summae, duce pietate et aequitate. Huic contrarium ac degener genus est Tyrannis, quam Latini improprio vocabulo vim aut violentiam vocant, immo cum proprium ipsi non habeant fere, Tyrannide, a Graecis mutuo accepta voce, utuntur. Ea vero est cum contempta pietate, aequitate vero conculcata, vi geruntur omnia, et qui praeest licere
88 sibi permittit quicquid libet. Aristocratiam deinde agnoscunt, quam Latini optimatum potentiam vocant. Ubi optimi quique aequitatis et pietatis observantes in populo rebus praesunt. Quae tamen ubi degenerat in Oligarchiam transit, quam Latini recte paucorum potentiam vocant. Ubi inter optimos surgunt et crescunt pauci non publicae sed privatae rei amantes, qui rempublicam oppri-
89 munt ac suam faciunt. Agnoscunt postremo Democratiam, quam Latini Rempublicam vertunt quidem sed latiore vocabulo, quam sit democratia. Ubi scilicet res, hoc est, imperium, penes populum publicum sive universum est. Ut cum omnes magistratus, honores ac functiones in totius populi sunt potestate. Ea cum degenerat, vocant Graeci *στάσεμμα ἢ στάσιν* hoc est seditionem, conspirationem ac tumultum. Ubi se nemo patitur in ordinem cogi, sed pro publica potestate, quam sibi quisque de integro vendicat, eo quod totius populi pars sit ac membrum, audaciam cupiditatemque suam quisque sequitur. Unde liberae conspirationes et factiones [p]), ex quibus caedes, direptiones, iniuriae, cae-
90 teraque perduellionis ac seditionum mala. Ista Graecorum de magistratu discrimina sic et agnoscimus et corrigimus. Rex si imperat aut princeps, observandum esse colendumque docemus, iuxta Christi verbum, Date Caesari sua, et sua deo. Per Caesarem enim intelligimus quemque magistratum cui imperium est vel haereditario vel electionis iure consuetudineque vel permissum

---

m) MS. Turic. *Hieremiam.* Sic ubique. — n) *Christianissime*] Bull. *piissime.* — o) *Magistratus* om. MS. Turic., sed in marg. habet *De Magistratu.* — p) MS. Turic. *seditiones* pro *factiones.*

traditum. Quod si rex aut princeps tyrannus fit, iam audam corrigimus et obiurgamus, opportune et importune. Sic m ait dominus ad Ieremiam, Ecce ego constitui te super gentes regna etc. Si monitorem audit, lucrifecimus toti regno patriae patrem: sin contumacius vim facit, docemus eousque impio oque parendum esse donec illum dominus aut magistratu imperioe amoveat, aut consilium suppeditet quo ipsum functione exuere in ordinem compelliere possint quibus ea provincia incumbit. dem modo intenti sumus et vigilamus, si aut Aristocratia in igarchiam aut Democratia in σύστρεμμα degenerare incipiat. bemus autem exempla scripturae quibus discimus quae sic docees et urgemus. Saulum tulit Samuel, donec regno cum vita ueret dominus. David ad correptionem Nathan resipuit et in gno multa cum tentatione mansit. Ahab cum uxore vita priva est quod ab impietate recedere nollet Helia castigante. Ioans intrepide obiurgavit Herodem cum incestus cum nihil puderet. d longum esset omnia scripturae exempla producere. Docti et cognoscunt quid quibus ex fontibus dicamus. Summa. In ecsia Christi aeque necessarius est Magistratus atque Prophetia q), cunque illa sit prior. Nam sicut homo non potest constare nisi anima et corpore, quantumvis corpus sit humilior pars atque icetior: sic et ecclesia sine magistratu constare non potest, utque magistratus res crassiores et a spiritu alieniores curet ac ponat. Pro magistratu ergo orare ad dominum cum duo praeua religionis nostrae lumina Ieremias et Paulus iubeant, ut vin deo dignam liceat ducere, quanto magis debent omnes qui quocunque regno aut populo sunt omnia et ferre et facere ut ristiana tranquillitas custodiatur? Hinc tributa docemus, vectiga, redditus, decimas, deposita, credita promissaque omnia uscunque generis solvi debere, et in hisce rebus omnino legis publicis parendum esse.

REMISSIO PECCATORUM.

XI. Peccatorum remissionem sic credimus, quod ea per em homini certe contingat quoties ad deum per Christum interllat. Nam cum Christus Petro dixerit septuagies septies, hoc , infinities ignoscendum esse, iam fieri nequit quin et ipse nper condonet admissa. Per fidem autem diximus remitti pecta, quo nihil aliud volumus quam dicere, solam fidem certum ldere hominem de remissis scelcribus. Ut enim sexcenties Ponex etiam Romanus dicat, Condonata sunt tibi delicta, nunam tamen quieta fit mens ac certa de reconciliatione numinis, si cum ipsa apud se videt ac credit citra omnem dubitationem, ò sentit se absolutam ac redemptam esse. Sicut enim fidem

q) Ms. Turic. et Bull. in marg.: *Prophetia est officium praedicationis denunciationis voluntatis divinae.*

nemo potest nisi spiritus sanctus dare, sic neque remissionem peccatorum.

94 Confirmatio, satisfactio, et expiatio criminum per solum Christum pro nobis passum impetrata est apud deum. Ipse enim est propitiatio pro peccatis nostris, et non pro nostris tantum sed pro totius mundi, ut inquit cognatus illi apostolus et evangelista. Cum ergo ille pro peccato satisfecerit, quinam fiunt quaeso participes illius satisfactionis et redemptionis? Ipsum audiamus: Qui in me credit, hoc est, qui in me fidit, qui me nititur, habet vitam aeternam. At vitam aeternam nemo indipiscitur nisi
95 cui peccata adempta sunt. Qui ergo Christo fidit, ei remittuntur peccata. Ut igitur nemo novit de quoquam an credat: sic nemo novit an alicui sint remissa peccata, nisi solus iste qui per fidei lucem et firmitatem certus est de venia, eo quod scit deum sibi ignovisse per Christum, et de ista remissione iam certus est, ut ne ambigat quidem de peccatorum gratia, quia scit quod deus nequit fallere aut mentiri. Cum ergo de sublimi dixerit, Hic est filius meus dilectus in quo placor, vel per quem in gratiam redeo, iam nequit fieri, quin, quotquot deo fidant per Christum eius filium, nostrum autem dominum ac fratrem, sciant sibi gra-
96 tiam scelerum esse factam. Frivola igitur haec omnia videntur, Ego te absolvo: et, Ego te certum facio quod peccata tibi dimissa sunt. Nam utcunque praedicant Apostoli peccatorum remissionem, adhuc remissio nullis contingit nisi credentibus atque electis. Cum ergo et electio et fides aliorum hominum nos lateat, quantumvis de nostra fide et electione spiritus domini certos reddat, iam et hoc latet, an alii sint remissa peccata. Quomodo igitur potest homo hominem certum facere quod ei remissa sint peccata? Artes sunt et nugae merae quicquid in hac re Romani invenerunt Pontifices.

FIDES ET OPERA.

97 Sed cum in materiam fidei incidimus, volumus tuae maiestati brevem rationem reddere, quomodo nos de fide et operibus doceamus. Sunt enim qui nos iniquius traducunt quasi vetemus bona opera. Cum tamen hac in re perinde ac[r]) in omnibus aliis nihil aliud doceamus quam quod divina monent oracula quodque intellectus omnis suadet. Quis enim rerum tam imperitus est ut non dicat, Opus ex consilio proficisci debere? Aut, Opus sine consilio non esse opus, sed casum? Sic Fides in mente humana est perinde atque consilium in rebus gerendis. Consilium nisi praecedat factum, temerarium est ac frivolum quicquid exit. Fides nisi arcem tenuerit ac omni operi imperaverit, iam quicquid moliamur et irreligiosum et irritum est. Nam et nos homines in quovis opere fidem magis spectamus quam opus. Fides si desit,

r) MS. Turic. *atque.*

eris pretium labitur. Si maiestati tuae, o Rex, quispiam opus 98
ignum faciat, at non ex fide, an non protinus dicis te gratiam
qui fecit non debere quod ex animo non fecerit? Quin po-
s quicquid tibi faciat aliquis absque fide, protinus sentis ali-
am perfidiam latere, ut is, qui opus facit absque fide, semper
prehendatur in aliqua esse perfidia, ut sui non tui commodi
usa fecisse videas. Sic et in operibus nostris hic est ordo ei 99
gula. Fidem oportet esse fontem operis. Si fides adsit, iam
us ipsum gratum est deo: si desit, perfidiosum est quicquid fit,
subinde non tantum ingratum, sed etiam abominabile deo.
inc est ut divus Paulus dixerit, Rom. 14. Quicquid non est
fide, peccatum est. Et ex nostris quidam παραδόξως adserue-
it, omne opus nostrum esse abominationem. Qua sententia ni-
l aliud voluerunt quam quod iam diximus. Si opus nostrum sit
non fidei, iam sit perfidia, quam deus abominatur. Fides au-
m, ut supra monuimus, a solo dei spiritu est. Qui ergo fidem
ibent, in omni opere ad dei voluntatem velut ad archetypum
ectant. Ex operibus ergo reiiciuntur non tantum quae contra 100
gem dei fiunt, sed etiam ista quae sine lege dei fiunt. Lex
iim est perpetua voluntas dei. Quae igitur sine lege, hoc est,
ne verbo et voluntate dei fiunt, non sunt ex fide. Quae non
nt ex fide, peccatum sunt: si sunt peccatum, iam aversatur illa
eus. Unde adparet, quod, etsi opus, quod deus praecepit, pu-
s) eleemosynam, quis faciat absque fide, opus illud deo non
t gratum. Cum enim inquirimus quisnam fons sit huius eleemo-
rnae quae non ex fide orta est, invenimus t) ex vana gloria vel
ipiditate plus recipiendi vel aliquo alio adfectu malo scaturi-
sse. Et eiusmodi opus quis non credat displicere deo?

Patet igitur, quod ea opera, quae sine voluntate dei facta 101
nt, etiam sine fide sint facta: et cum absque fide facta sunt,
eccatum sint iuxta Pauli verbum. Et peccatum cum sint, ab-
minatur ea deus. Quicquid ergo a Romanensibus istis citra
erbi divini autoritatem ac testimoninm conflatum est quasi pium,
anctum ac deo gratum sit, qualia sunt fictae indulgentiae, pur-
atorii restinctio, coacta castitas, varietas ordinum ac superstitio-
um, quas taedium esset narrare, peccatum est et abominatio
pud deum.

Porro de iis operibus quae secundum legem dei fiunt, puta 102
um famelicum saturamus, nudum vestimus, captivum solamur,
rdua quaestio est an illa mereantur. Quod mereantur, scriptu-
am adducunt adversarii. Si quis cui calicem aquae frigidae in
omine meo dederit non frustrabitur mercede sua: at quod non
ereantur verbum domini perinde testatur, Cum haec omnia fe-
eritis, dicite, Servi inutiles sumus. Nam si mererentur opera
ostra beatitudinem, iam non fuisset Christi morte opus ad pla-

s) *puta* om. MS. Turic. — t) MS. Turic. *invenienus.*

candum divinam iustitiam, iam non esset gratia, cum condonantur admissa, mereri enim quisque posset. De qua re Paulus irrefragabiliter in Rom. et Gal. disserit. Oportet enim verum esse quod ad patrem nemo venit nisi per Christum. Ergo sola gratia et liberalitate dei, quam in nos per Christum abunde effudit, con-
103 tingit aeterna foelicitas. Quid ergo dicemus ad superiorem scripturae locum de mercede promissa pro haustu aquae frigidae et ad similes? hoc scilicet, Electionem dei liberalem esse ac gratuitam: elegit enim nos ante mundi constitutionem antequam nasceremur. Ergo non eligit nos deus propter opera, sed elegit ante mundi creationem. u) Non merentur igitur opera. Cum autem operibus mercedem promittit, humano more loquitur; Quid enim remuneras bone deus, inquit Augustinus, nisi tuum opus? Cum enim tu efficis in nobis et velle et perficere, quid relinqui-
104 tur quod nobis vendicemus? Sed cum homines partim incitentur promissis ad opus bonum, partim tam benigni ac v) liberales sint ut eis quos beneficio adfecerunt dicant, Ego istud tibi debui, tu bene meritus es, aut aliquid huiusmodi, ne se abiiciat in mendicantium numerum, qui beneficium accepit, vult enim qui alium amat cavere ne is deiecto sit animo. Iam deus quoque quos amat multo magis erigit sua liberalitate, non ad contemptum suum sed ad cultum ac observantiam, et quae ipse per nos facit, nobis tribuit ac velut nostra remunerat, cum illius sit non tantum quic-
105 quid operemur, sed etiam quicquid sumus ac vivimus. Deinde solet deus cum hominibus loqui hominum verbis atque more. Cum ergo homines iis dent qui bene sunt meriti, et quae dantur merita adpellentur, iam deus sua quoque dona mercedem aut praemium adpellat. Constat ergo meriti aut praemii nomen quidem haberi in divinis literis, sed loco liberalis doni. Quid enim mereatur qui per gratiam est, qui per gratiam accipit quicquid habet?
106 Sed simul hoc adnotandum est. A piis hominibus opera idcirco non intermitti, quod proprie loquendo non mercamur operibus. Sed quanto maior est fides, tanto plura maioraque facimus opera, sicut Christus ipse testatur Ioan. 14. Amen amen dico vobis, quod, qui in me credit, opera quae ego facio ille quoque faciet, immo maiora faciet. Et, Si fidem habeatis w) instar grani sinapis, iam si monti isti dicetis migra hinc et in mari se-
107 dem pone, iam parebit. Unde parum aequi nobis sunt, qui, dum fidem anxie praedicamus, dicunt nos docere, nihil boni operandum esse. Et veritatem ludibrio exponentes sic calumniantur, Haec pro nobis doctrina est amici, sola fide beamur, non ieiunabimus, non orabimus, non opem feremus egeno. Qua calumnia nihil nisi incredulitatem suam produnt. Nam si scirent fides quale donum dei est, quam efficax virtus, quamque

---

u) *antequam nasceremur. Ergo . . . . . creationem*] om. MS. Turic. — v) MS. Turic. *et*. — w) MS. Turic. *habueritis*.

efessa actio, non contemnerent quod non habent. Fiducia 108
m in deum, qua homo cunctis animi viribus numini nititur, ni-
nisi divinum cogitat et molitur, immo deo placita non moliri
uit. Fides enim cum spiritus divini sit adflatus, quomodo pot-
quiescere aut otio desidere, cum spiritus ille iugis sit actio
operatio[x])? Ubicunque ergo vera fides est, ibi et opus est,
minus quam ubi ignis isthic et calor est. Ubi vero fides non
, iam opus non est opus, sed inanis simulatio operis. Ex 109
bus colligitur, quod, qui operibus nostris mercedem adeo im-
tune postulant, quique ab operando opus dei idcirco cessaturos
dicunt, quod opus nulla merces maneat, servili animo praediti
t[y]), servi enim pro pretio tantum operantur, segnes etiam.
i vero fidem habent, assidui sunt in opere dei, perinde ac
usfamilias. Hic non meritus est operibus ut sit haeres patri-
nii, neque in hoc operatur et laborat ut haeres fiat, sed cum
ceretur haeres erat patris bonorum nativitate non merito.
cum assiduus est operi[z]), non postulat mercedem, scit enim
nia sua esse. Sic filii dei, qui scilicet fidem habent, sciunt
divina hoc est spiritus nativitate et gratuita electione filios
esse, non servos. Cum ergo filii familiae sint non quae-
t quae se merces maneat, omnia enim nostra sunt, hae-
les enim dei sumus et cohaeredes Christi. Libere igitur,
riter ac citra omne taedium operantur. Immo nullum tam
ens opus est quod non credant perfici, sed eius quo fidi-
s, non nostra virtute. Cum vero in ecclesia sint morbi isti,
redulitas et fidei imbecillitas[a]), sunt enim quidam qui prorsus 110
n credunt, ii scilicet qui in coena iudicium sibi manducant et
unt, quales Iudas et Simon Magus fuerunt. Sunt et qui lan-
idam fidem habent, ii scilicet qui temere fluctuant quovis metu
minente, quorum fides spinis, hoc est curis ac studio rerum
ndanarum, oppressa iacet, neque fructum sive opus sanctum
rminat. Iam istos urgemus perinde ac Christus, Paulus et Ia-
bus, ut, si fideles sint, opere sese nobis probent esse fideles,
em siue operibus mortuam esse, arborem bonam bonos quoque
ctus praebere, filios Abrahae opera Abrahae facere, in Christo
il valere nisi fidem quae per charitatem operatur, ut sic legem
n minus praedicemus quam gratiam. In lege enim, electi ac
eles, voluntatem dei discunt, impii terrentur, ut aut metu ali-
id faciant in usum proximi, aut desperationem perfidiamque suam
odant. Sed simul nihili pendant admonemus, ea opera quae
s humana arte effinximus ut eis deo serviamus, quae certum
illi non magis placere quam si quis tibi, o Rex, cupiat servire
qua ratione quam tu non ames. Tibi ergo si serviendum est

---

x) MS. Tur. et Bull. in marg.: *ἐντελέχεια.* — y) MS. Turic. *sint.* — *operi*] MS. Turic. *in opere.* — a) MS. Tur. et Bull. in marg.: *ἀπι-α καὶ ὀλιγοπιστία.*

pro tua voluntate, quanto magis in conspectum dei non adferemus opera quae ille non praecepit nec amat? Fontem ergo effodimus ex quo bona opera profluant cum fidem docemus. Contra cum opera urgemus, velut debitum exigimus quod sine coactore non redderetur.

VITA AETERNA.

111 XII. Postremo credimus post hanc vitam, quae captivitas et mors potius est quam vita, foeliccm ac iucundam sanctis sive credentibus, miseram autem ac tristem impiis sive perfidis usuventu-
112 ram, et utramque perpetuam. Qua in re et istud adversus Catabaptistas, qui animas cum corporibus dormire usque ad universale iudicium contendunt, adscrimus, Animum sive angeli sive hominis non posse quidem dormire aut otiari, tam abest ut isti quicquam rationi consonum dicant. Animus enim substantia est adeo vivax ut non modo ipse vivat, sed ubicunque habitet iam domicilium quoque suum vivificet. Angelus cum corpus adsumit sive aereum sive recens creatum, mox istud sic vita donat ut moveatur, operetur, agatur et agat. Animus humanus ut primum corpus incessit protinus vivit, crescit, movetur, ac caetera vitae munera exercet. Qui ergo fieret ut animus corpore solutus torperet aut dormiret? Adpellant animum Philosophi actum sive actionem a vivaci vigilantique hoc est perpetua operatione ac virtute. Quam vim Graeci significantiore vocabulo exprimunt, cum eam ἐντελέχειαν vocant, hoc est ingem virtutem, operationem, actua-
113 tionem ac ductum. Constituta sunt visibilia in mundo a divina providentia eo ordine ut ab illis ad invisibilium cognitionem ascendere humana mens possit. Habent ignis et aer inter elementa cum locum quem animi inter corpora. Ut aer per universum mundi corpus nusquam deest: sic pervadit omne humanum corpus anima. Ut ignis nusquam est sine praesenti operatione: sic animus nusquam non operatur. Id quod in somno quoque deprehenditur: somniamus enim, et meminimus somniorum. Somnus igitur corporis munus est, non animi. Nam anima interim vegetat corpus, relicit, et quod detritum erat restituit, ut nunqum cesset operari, agere et movere quamdiu est in corpore. Ut ergo ignis sine luce non est, sic animus nunquam consenescit ut torpeat, tenebrescat, occidat aut dormiat: semper enim vivit, vigilat ac viget.

114 Sed hactenus philosophatum sit de animo. Nunc ad scripturae testimonia veniendum est, quibus probetur[b]), animum nunquam interdormire. Qui credit non venit in iudicium, sed transit[c]) a morte in vitam. Qui ergo in hac vita credit, iam sentit quam suavis est dominus, et coelestis vitae initium ac gustum quendam capit. Si ergo is animus, qui hic in deo vivit, mox ut corpore excessit, dormit, iam praestantior est vita Christiani hominis in

b) MS. Turic. *probatur.* — c) MS. Turic. *transiit.*

c mundo quam cum c[d]) mundo migrat, isthic enim dormit dum
: vigilans ac sentiens deo fruitur.

Qui credit in me habet vitam aeternam. At vita non est[e]) 115
rpetua (hic enim aeternum pro perpetuo accipitur) si ea anima
a qua hic utitur postmodum somno intercipitur.

Volo pater, ut, ubi ego sum, isthic sit et minister meus. Si 116
go cum deo sunt Diva virgo Maria, Abraham et Paulus, quae vi-
: ratio est in coelis aut quod ingenium numinis, si isthic dor-
tur? Anne et numen dormit? si dormit non est numen, quie-
id enim dormit vicarium est, et ideo dormit ut fessum respiret:
numen fatigatur, iam non est numen, illud enim insuperabile
t omni operi ac labori: si numen non dormit, iam animos quo-
e sic est necessarium non dormire, sicut necessarium est aerem
se perspicuum ac dilucidum cum sol supra terram est. Stultum
tur ac frivolum est Catabaptistarum commentum, quibus non
t satis homines dementavisse, nisi et viventis dei certa et in-
libilia oracula foedaverint. Haberemus adhuc multa testimonia,
ıec est vita aeterna ut cognoscant te etc. Et, Accipiam vos
meipsum, ut ubi ego sum et vos sitis: aliaque huiusce senten
e, sed brevitatem servabimus.

Credimus ergo animos fidelium protinus ut ex corporibus 117
aserint subvolare coelo, numini coniungi aeternoque gaudere.
c tibi sperandum est, o piissime Rex, si modo instar Davidis,
:echiae et Iosiae rerum summam a deo tibi creditam modera-
s fueris, visurum esse, primum, Numen ipsum in sua substan-
, in sua specie, cumque universis dotibus opibusque illius:
iiturumque his omnibus, non parce sed ad satietatem, non ad
stidium quod ferme comitatur saturitatem, sed ad iucundam im-
:tionem, quae perinde non adficitur taedio, atque flumina dum
rpetuo in mare defluunt et per terrae abyssum refluunt, nullum
ferunt rebus humanis taedium, sed commodum potius ac gaudium
mper rigando, laetificando ac nova germina fovendo. Bonum
o fruemur infinitum est, infinitum hauriri nequit, ergo fastidium
ıs neminem potest capere, semper enim et novum et idem est.
:inde sperandum est tibi visurum esse sanctorum, prudentium, 118
elium, constantium, fortium, virtuosorum omnium, quicunque
condito mundo fuerunt, sodalitatem, coetum et contubernium.
c duos Adam, redemptum ac redemptorem: hic Abelum, Eno-
um, Noam, Abrahamum, Isaacum, Iacobum, Iudam, Mosen,
sùam f), Gedeonem, Samuelem, Pinhen, Heliam, Heliseum,
ıiam ac deiparam virginem de qua ille praecinuit, Davidem,
:ekiam[g]), Iosiam, Baptistam, Petrum, Paulum: hic Herculem,
ıeseum, Socratem, Aristidem, Antigonum, Numam, Camillum,
ıtones, Scipiones: hic Ludovichum pium antecessoresque tuos

d) MS. Turic. *a* pro *c*. — e) *est* om. MS. Turic. — f) MS. Turic. *siam* pro *Iosuam*. — g) MS. Turic. *Ezechiam*. —

Ludovicos, Philippos, Pipinnos, et quotquot h) in fide hinc mi
119 grarunt maiores tuos videbis. Et summatim, Non fuit vir bo
nus, non erit mens sancta, non est fidelis anima, ab ipso mund
exordio usque ad eius consummationem, quem non sis isthic cum
deo visurus. Quo spectaculo i) quid laetius, quid amoenius, qui
denique honorificentius vel cogitari poterit? Aut quo iustius
omnes animi vires intendimus quam ad huiuscemodi vitae lucrum?
Cum interim somniantes Catabaptistae merito somnum dormian
apud inferos a quo nunquam expergefiant. Venit autem hinc eo
rum error, quod nesciunt apud Hebraeos dormiendi verbum pon
pro verbo moriendi, quomodo saepius apud Paulum, quam hu
sit opus ponere, habetur.

DE CATABAPTISTIS.

120 Quoniam vero in Catabaptistarum mentionem incidimus, vo
lumus tibi, o Rex, paucis eius sectae rationem perstringere.
Genus est fere hominum perditorum et prae angustia rerum ex
torrium, quorum quaestus est, anus magnifico de rebus divini
sermone demereri, quo aut alimentum aut non minimam stipem
depromant. Et omnino eandem sanctimoniam, quam Irenacus tuus
(fuit enim Lugduni tuae Episcopus) k) de Valentinianis et Nazan-
121 zenus de Eunomianis scribunt, simulant. Qua deinde freti do
cent, Christianum non posse magistratum esse: Non licere Chri
stiano, etiam lege etiam sontem, occidere: Non bellandum esse,
etiam si tyranni, impii, violenti, immo latrones, quotidie diriperent,
occiderent et excinderent: Non praestandum esse iusiurandum:
Non debere Christianum tributa aut vectigales exigere: Communia
debere esse omnia: Dormire animas cum corporibus: Uxores plu
res virum habere in spiritu, cum quibus tamen rem carnaliter ha
beat, posse: Decimas ac redditus pendi non debere. Et sexcenta
alia, imo quotidie novos aliquos errores velut lolium interserun
122 iusto dei semini. Qui tametsi a nobis abierint quia ex nostris non
erant, sunt tamen qui nobis omnes illorum errores imputent, cum
acrius contra eos pugnemus quam quisquam, diversumque, quam
123 ipsi, in omnibus ante dictis doceamus. Quapropter, optime Rex,
si alicunde tuae maiestati deferremur, quasi magistratum tollamus,
iusiurandum non esse praestandum perhibeamus, et caetera, quae
catabaptistica lues mundo oggannit, doceamus, iam per veritatem,
cuius te amantissimum praedicant, oro ac rogo, ne huius quicquam
de nobis, hoc est, de iis qui in Christianae civitatis urbibus evan
gelium adnunciamus, credas. Non enim tumultuamur, non infir
mamus magistratum vel autoritatem vel leges, non sumus in ho
ut quisquam fidem debitumque non praestet, quantumvis istorum

h) MS. Turic. *spectando* pro *spectaculo*. — i) Bull.: hic antecesso-
res tuos et quotquot sqq. Nomina propria addidi ex MS. Tur. — k) *Ire
naeus ... Episcopus*] Bull. *Irenaeus Lugdunensis episcopus.*

quidam insimulent non iam occultis delationibus sed pu-
is scriptis, quos hac potissimum causa non confutamus, quod
furiosorum librorum mundus plenus est, quodque res ipsa
tidie manifestum facit quam mendaciter scribant qui haec de
is in vulgum spargunt, non Christi gloriae sed suae ac ventri
sulentes. Obrepit autem illa Catabaptistarum lues isthic potis- 124
um ubi sincera Christi doctrina oriri coeperit, quo facilius vi-
s, o Rex, a malo daemone immitti, ut in herba salutare
nen extinguat. Vidimus urbes ac oppida quae recipere evan-
ium pulchre coeperant, hac lue infecta et veluti remora impe-
stetisse, ut prae confusione nec divina nec humana curare
uerint. Quocirca et Maiestatem tuam moneo, verbo absit in- 125
ia, scio enim quam stipatus sis optimis consiliis, sed non prae-
itur quod non praevidetur consilio. Si istud malum tuis veni-
in animum, scio quod facile prospicerent, sed cum periculum
d nimirum ignorent, iam credo monitorem non aegre feres.
neo igitur, quoniam fieri nequit quin et in regno tuo scintillae
edam renascentis evangelii micent, ut a Papistis, quorum po-
tia plus aequo crevit, non patiaris bonum semen strangulari,
pro illo Catabaptistarum lolium tibi, nihil tale suspicanti, cre-
ret, quo tanta confusio rerum omnium per omne regnum tuum
et, ut medelam invenire labor esset.

Haec est summa fidei praedicationisque nostrae, qua utimur 126
dei gratiam, parati cuivis rationem reddere, non enim vel
m unam docemus quam non ex divinis oraculis didicerimus.
que adserimus sententiam ullam cuius non primarios ecclesiae
tores, prophetas, apostolos, episcopos, evangelistas, interpre-
, sed priscos illos, qui purius ex fonte hauserunt, autores
eamus. Id fatebuntur qui scripta nostra viderunt et expenderunt.

Proinde, sanctissime Rex, (quid enim vetat sanctissimum 127
ari qui Christianissimus est?[l])) accinge te ut renascentem ac
ucem Christum honorifice accipias. Video enim numinis
videntia factum, ut Francici reges Christianissimi sint adpel-
, quoniam renovatio evangelii filii dei te rege futura erat.
em amici simul ac inimici omnes praedicant natura benignum
suavem, iudicio aequum et gnarum, mente vero sagacis-
um atque fortissimum. Eis inquam dotibus praedivitem te
nen fecit, ut hoc saeculo splenderes quo ipse cognitionis
e lumen redaccenderet.[m]) Macte igitur virtutibus istis
oicis prodi, Princeps Christiane[n]), clypeum et hastam
ripe, atque in perfidiam ipsam incursionem impressionemque

1) Verba parenthesi inclusa addidi ex MS. Tur. — m) *Video enim mu-
is — redaccenderet*] Bull.: *Oportet enim Principem Christianum esse
ura benignum ac suavem, iudicio aequum et gnarum, mente vero sagacis-
um atque fortissimum, eis inquam dotibus praedivitem esse ut hoc sae-
splendeat quo deus cognitionis suae lumen redaccendat.* — n) Bull.:
nceps Christane MS. Tur. om.

facito, animoso isto ac intrepido animo tuo corporeque omni elegantia conspicuo o). Ut cum reliqui reges te primum videant Christianissimum Christi gloriam vindicare, te sequuntur, et antichristum eliminent. Da ut salutaris doctrina pure in regno tuo praedicetur. Polles prudentibus ac doctis viris, opibus, populoque ad religionem propenso, non feres igitur animos et dei
128 et tui observantissimos superstitione seduci p). Nihil hic timendum quod calumniatores, ad obsistendum veritati, falso vociferantur. Bella sancta et iusta non modo tui sed exterae quoque gentes sociae bellabunt. Iusiurandum praestabunt citra cunctationem, non iam vulgus sed prophetae quoque ipsi, cum hactenus Papistae illud detrectaverint. Tributa pendent et prophetae atque vectigales, tam abest ut docturi sint non esse pendenda. Sua cuique iura relinquent integra. At si quid delinquitur arguent quidem sed propter nulla temporalia tumultuabuntur, ut, qui hisce in rebus iudicem ordinarium agnoscant, quantumvis et illum corripiant ac taxent cum peccat. Crede crede, magnanime Heros, nihil
129 istorum malorum usuveniet, quae Papistae minantur. Dominus enim ecclesiam suam protegit. Utinam liceat ut oculis tuis videas Principum quorundam qui in Germania evangelium receperunt statum, Urbium autem innocentiam, iucunditatem ac constantiam. Iam ex ipso fructu q) dices, Non dubito ex deo esse quod natum est. Tu pro tua fide ac prudentia cuncta expende. Et ignosce ausui nostro quo tuam Maiestatem rustice interturbamus. Res enim sic postulavit. Tiguri Mense Iulio, Anno 1531. r)

Christianissimae s) Maiestatis tuae

Deditissimus Huldrychus Zuinglius.

APPENDIX DE EUCHARISTIA ET MISSA.

130 Sunt quaedam quae superiori expositione delibavimus parcius, ea nunc expositione copiosiori persequemur. Praecipue vero demonstrabimus quod Papistae t) a veritate decidunt, cum se pro peccatis offerre Christum in Missa promittunt, qui ut semel sese in cruce et iterum patri in coelo obtulit, sic peccatorum remissionem et aeternae foelicitatis gaudium meruit et impetravit, ut qui se illum patri offerre iactet non alia re magis possit Christum antiquare aut negare. Quod hac via dilucidum facere conabor.

131 Primum ab adversariis quaero, Quisnam hominum Christum

---

o) MS. Turic. *conspicito*, sed in marg.: *Vide an conspicuo sit scriptum.* — p) Omnia inde a verbis: *corporeque omni elegantia*.. usque ad verba: *superstitione seduci* addidi ex MS. Tur. — q) MS. Turic. *ex fructu ipso*, hoc ord. — r) Mensem et annum postea addidit Bibliander in MS. Turic. — s) *Christ.* vocab. addidi ex MS. Tur. — t) *Appendix — — quod Papistae*] MS. Turic. *Alterum vero quod me expositurum recepi hoc est. Quod Papistae.* — Scilicet in MS. haec Appendix iam ante articulum de Ecclesia legitur, vid. supra §. 84. Sed postea mutavit Bibliander, uti Bullingerus edidit.

ulerit cum in crucem est actus? Respondere aliter nequeunt,
m, neminem illum obtulisse sed a seipso esse oblatum. Id
d prophetae, ipse, ipsiusque apostoli sunt testati. Oblatus
quia ipse voluit. Nemo tollit a me animam meam. Et, Po-
tatem habeo ponendi animam meam atque iterum sumendi eam.
o animam meam do pro ovibus meis. Et, Panis, quem ego
o, caro mea est, quam ego dependsurus sum pro mundi vita. Qui
spiritum sempiternum seipsum obtulit immaculatum deo. Si ergo 132
ristus tunc a nemine quam a seipso est oblatus, quaero secundo,
ista vera sui ipsius in mortem oblatio habeat aliquid discriminis
n ista qua eum Papistae offerunt? Si dicant nullum esse discrimen,
sequetur[u]) Christum hodie quoque pati ac doloribus adfici, immo
ri oportere cum offertur, sic enim scriptum est Heb. 2. Ut
mortem exautoraret eum qui habebat mortis imperium, hoc
, diabolum. Roman. 5. Reconciliati sumus deo per mortem
eius. Ubi testamentum est, isthic necesse est ut mors testa-
is intercedat. Hoc est, Si cui testamento legatum cedere
eat, necesse est ut testator moriatur. Testamentum autem
legatum nostrum est, gratuita remissio peccatorum, ut habe-
Jere. 31. et Heb. 8. Hanc cum nobis legavit divina boni-
, iam necesse fuit ut is moreretur per quem gratia peccatorum
is legata erat. Sequitur ergo, quod, si Papistae nunc offe- 133
t, Christus etiamnum moriatur. Nam si offerunt, oblatione
untur peccata: si peccata tolluntur, iam mortem necesse est
rvenire: sine sanguinis enim effusione non fit remissio. Heb. 9.
Rom. 6. Quod autem mortuus est, propter peccatum est mor-
s. Constat igitur omnino ut si Papistae in remissionem pec-
orum offerant perinde[v]) ac Christus sese obtulit, etiam occi-
t, nam sine morte non abolentur peccata.

Si vero inter suam oblationem et eam qua se Christus ipse 134
ulit aliquod est discrimen, quaero quodnam istud sit. Respon-
unt nimirum pro veteri more, hoc esse[w]) discrimen, quod
se realiter obtulerit, ipsi autem spiritualiter nunc offerant,
irco tunc necessarium fuisse, ut moreretur, nunc autem quia
itualis sit illorum oblatio mortem non exigi. Quibus sic oc- 135
rimus. In re tam ardua nullum sermonem ambiguum aut ob-
rum esse praetereundum, ne scilicet non intellecta virtute ser-
nis a vero abducamur. Quaero igitur, cum dicunt spiritualiter
e offerre, quidnam intelligant per hanc vocem, spiritualiter.
ne spiritum suum intelligant, ut sit sensus[x]), Christum spiri-
liter offerimus, hoc est, in mente recolimus, recordamur, et
tias agimus quod Christus pro nobis oblatus est. Si isto modo
lligunt spiritualiter offerre, cum scilicet in animo offerunt[y])

u) MS. Tur. *sequatur.* — v) MS. Turic. *proinde.* — w) MS. Turic. *est esse.* — x) MS. Turic. *ut sensus sit*, hoc ord. — y) MS. Turic. *erunt.*

Christum, iam a nobis nihil quidem[z]) dissentiunt, sed a seipsis plusquam τρὶς διὰ πασῶν. Tam enim abest ut Christum hoc modo offerant ut seipsos fide illi dudum oblatos visibiliter quoque in
136 coena offerant. Si per, spiritualiter, spiritum Christi intelligunt, hoc sensu, Spiritualiter Christum offerimus, id est, spiritum Christi offerimus, iam obstat, quod supra quoque adduximus, Christi verbum, Nemo tollit animam meam etc. Nemo enim potestatem in illum habet. Nam et ipse seipsum per spiritum sempiternum obtulit, hoc est, animam et corpus suum in mortem tradidit, voluntate et iussu aeterni spiritus sive consilii. Hoc modo igitur
137 Christum nemo nisi se ipse potest offere. Si vero per spiritualiter intelligunt hoc modo, Nos offerimus verum Christi corpus spiritualiter, hoc est quodam inedicibili modo, ut sit verum corpus non tamen reale aut naturale, sed suo modo spirituale, qui modus nobis ignotus est (sic enim fere loquuntur), iam ostendemus eos nihil quam verba concinnare quae sibi constare non possunt. Cum enim constet Christi corpus verum esse corpus ita ut unum idemque corpus antequam moreretur et postquam surrexit, re et numero maneat, tametsi ex mortali factum sit immortale, ex animali spirituale, hoc est, divinum, purum, impassibile, et spiritui in omnibus obtemperans, nunquam tamen sic mutatur aut transit in spiritum, ut non sit verum naturale realeque corpus, ante mortem quidem corruptibile et[a]) fragile, post resurrectionem vero incorruptum, firmum ac sempiternum. At
138 unum idemque semper corpus. De vero igitur corpore intelligo, et quaero, An dicant verum corpus offerri, sed modo inedicibili. Respondent, Etiam, nimirum. Quaero ultra, Cur audeant dicere modum esse inedicibilem, cum haec sit prima divisio rerum substantiarumque omnium, quod aut corpus sunt aut spiritus. Quae divisio tam late vagatur ut etiam deum comprehendat, angelos,
139 ac spiritus omnes. Deus enim est spiritus Joan. 4. Cum ergo nobis quaestio sit de quid est, non de quomodo est, ut ipsi cum philosophis loquuntur, hoc est, nos primo quaerimus quid offeratur, deinde quaerimus tandem quomodo offeratur, non quasi velimus operum dei rationem exigere, sed cum de re sive substantia non recte respondent, iam de, quomodo sit, ostendamus minus recte respondere. Sed ne quid Maiestatem tuam offendant sophisticae nebulae, quod dixi propter contentiosos, planissime ac apertissime[b]) exponam.

140 A Papistis quaero de re primum, Quid offertis pro peccatis in Missa? Respondent, Corpus Christi. Dico ego, Annon verum et reale? Respondent, Etiam. Dico, Si verum et reale
141 offertis, iam duo absurdissima sequuntur. Unum, quod vobis opus quod solius filii dei est sumitis. Ipse enim seipsum obtulit, u

---

z) MS. Turic. *quidem nihil*, hoc ord. — a) MS. Turic. *ac*. — b) MS Turic. *aptissime*.

antea dictum est. Nam nemo potest quicquam offerre maius seipso. Sacerdotes veteris testamenti offerebant pecuinas hostias: sed istae tanto erant humiliores ipsis sacerdotibus, quanto belua est homine inferior. Summam autem hostiam offerebat quisque cum seipsum domino dedicaret ac manciparet, hoc est, cum totam mentem c) deo devoveret, totamque vitam cum actionibus universis illius obsequio dederet. Unde et Apostoli nusquam nos docent alia quam nosipsos offerre. Christus ergo per seipsum solum offertur. Nam idcirco solus summus sacerdos in sancta sanctorum et semel tantum in anno ingrediebatur, ut figuraretur quod solus Christus pro peccatis perlitaret. Alterum absurdum est, quod, si Christum 142
pro peccatis offertis, iam Christum occiditis, non enim abolentur peccata nisi morte. Nam granum frumenti nisi mortuum fuerit fructum nullum profert. Si ergo non occiditis, nullum fructum facitis: si occiditis, iam recrucifigitis Christum, qui semel tantum est mortuus et mori ultra non potest, ut in Romanorum et Hebraeorum epistola Apostolus vere ac solide docet. Vide, pruden- 143
tissime Rex, in quas angustias, in quae incommoda velut in syrtes trahi se patiantur ab avaritia Papistae. Christus solus potest seipsum offerre. Oblatio solum tunc fit cum occiditur victima. Peccatum tunc solum aboletur cum perlitatur, hoc est, cum mactata hostia hilari a deo vultu recipitur. Sequitur ergo quod nemo hominum potest Christum offerre, quanto minus Papistae. Sequitur et hoc, ut, si offerrent, occiderent Christum. Cum autem Christus mori ultra non possit, sequitur quod, etiamsi Papistae libenter Christum occiderent, ut vel pro caede pecuniam acciperent, non tamen possint occidere. Mors enim illi dominari ultra non potest. Sed haec omnia magis tuae Maiestati fient perspicua, cum Apostoli testimonia adduxerimus.

Heb. 1. Qui cum sit et radius gloriae et character substantiae 144
eius, quique gerit omnia iussu virtutis suae, per seipsum tamen peccatorum nostrorum expiationem perfecit etc. En tibi, optime Rex, quemnam esse oportuerit qui peccata nostra expiavit. Radius est aeterni solis hoc est summi luminis. Character hoc est similitudo et antitypus aeterni numinis, hoc est, eius substantiae quae seipsa est quaeque omnibus tribuit esse. Omnipotens est, ut cuius iussui omnia pareant. Quae ergo impudentia est dum illum homines offerre contendimus pro peccatis cum ipse sua oblatione peccata lustraverit?

Ibidem ca. 5. Sic et Christus non huc gloriae aut honoris 145
sese ingessit ut pontifex fieret, sed is qui ad eum dixit, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quae ergo impietas et in deum contumelia haec est, ut homo sese pontificem faciat, cum ne filius quidem dei sibi hunc honorem sumpserit, sed a patre acceperit?

c) MS. Turic. *virtutem* pro *mentem*.

146 Heb. 7. Talis nos decebat pontifex qui sanctus esset, alienus ab omni malitia, alienus ab omni contagione, alienus ab omni peccatorum scelere, quique coelis esset sublimior etc. Quae nunc creatura sibi sumere audebit ut pontificem se esse glorietur? Cum eum pontificem, qui peccatum aboliturus est, sanctum et sine omni labe esse oporteat?

147 Ibidem. Hic autem noster pontifex tam abest ut non duret in perpetuum, ut etiam sacerdotium illius sit perpetuum, quo fit ut semper salvare sive liberare possit eos qui per se ad deum veniunt supplicatum, perpetuo in hoc vivens ut pro eis interveniat. Quae stultitia est ei subrogare sacerdotes qui nec officio neque vita decessit? Christus sempiternus est sacerdos, sempiternus advocatus noster apud deum. Cur igitur nobis alios paramus advocatos? Num mortuus est Christus? Num causam nostram deseruit? En fortissime Rex, ut contumeliosi in deum sint, ut Christum negent, qui se sacerdotes faciunt.

148 Ibidem. Hic noster non habet necesse, quemadmodum pontifices, primo pro suis offerre peccatis, deinde pro populi, hoc enim (pro populi scilicet) semel fecit, seipsum offerendo. Semel videmus hic Christum oblatum. Quae ergo impuritas actum agere? Dum ille semel oblatus expiationem peccatorum perfecit, eaque per illum perpetuo durat, iam qui ipsum se offerre gloriatur, tantundem facit, ac si quis iactaret se mundum creare. Is enim ubi semel est creatus perpetuo durat, sic et redemptio semel per Christum impetrata aeque perpetuo durat. Non sunt enim opera dei ut opera hominum ut instaurationem aut refectionem ni sortiantur corruant.

149 Ibidem 8. ca. Summa praedictorum haec est. Nos talem habemus pontificem qui in coelo sedet ad dexteram throni magnificentissimi etc. Quae igitur praesumptio est, sese pontificem aut liturgum facere, cum solus is sit noster pontifex qui ad dexteram dei sedet?

150 Ibidem cap. 9. Cum autem Christus advenit, pontifex futurorum bonorum, per maius perfectiusque tabernaculum, ut quod manibus factum, hoc est, humano more conditum non erat. Neque cum sanguine hircino aut vitulino, sed cum proprio sanguine in sancta ingressus est semel, redemptionemque) perpetuam impetravit. Quae ergo contumacia est, filii dei provinciam sibi sumere? cum ille proprium sanguinem obtulerit et solus obtulerit, ut peccatis obnoxius homo iactet se eundem offerre sanguinem quem ille semel tantum obtulit, sed adeo ampliter ac [e]) abunde, ut comparata redemptio in perpetuum duret. Deus enim sempiternus est qui redemit, idem et creavit. Adducam ex hac epistola unum adhuc testimonium, in quo quicquid diximus velut in tabella perspicitur.

151 Heb. 9. Non enim ingressus est Christus in manu facta sancta, quae verorum sanctorum typus tantum essent: sed in ipsum

---

d) MS. Turic. *redemptionem*, omisso *que*. — e) MS. Turic. *et*.

coelum, ut nunc compareat vultui dei pro nobis. Neque ingressus est ut saepe seipsum offerat, quemadmodum Leviticus Pontifex quotannis cum alieno sanguine ingreditur, alioqui f) oportuisset cum crebro pati a condito mundo, sed semel nunc in ultimo saeculo g) cum sui ipsius victima comparuit ad peccatorum expiationem. Et ut offerri requirat pati. Quae igitur oscitantia ista, non videre, quod ubi offertur Christus isthic et moritur? Cum autem h) semel tantum potuerit mori, potuit tantum semel offerri. Sed semel oblatus in perpetuum purificat sanctificatos, hoc est ad aeternam vitam destinatos. Coelo sedere oportet qui patrem nobis conciliat. Unde et vera Christi ecclesia ea adpellatur quae omnia per Christum et possidet et impetrat.

Sed quid maiestatem tuam pluribus turbarem? cum sole sit 152
clarius, Christum neminem posse offerre quam ipse seipsum. Secundo semel tantum posse offerri eundem. Nam si eius oblatio interaretur, hinc esset quod sua non esset sufficiens. Tertio, quod, si offerretur, denuo patoretur. Constat igitur quod Papistae Christum et negant et evacuant. Verum cum veteres Theo- 153
logi qui religionem Christianam purius ac mundius et hauserunt et tractaverunt, Eucharistiam (nam Missae nomen usque post Augustini tempora non est auditum) creberrime oblationem vocent i), obiicere quis posset, Cur ergo isti oblationem appellaverunt, si non est vere oblatio? praesertim cum omnium iudicio doctius ac k) tersius locuti sint quam recentiores? Respondeo: Quanto quisque 154
est doctior et religiosior, tanto minus aberrat a veritate, utcunque verba formentur. Eruditio enim velut lucerna quicquid ditum est illustrat oculisque exponit. Religio vero vetat, ne quicquam propter verborum speciem recipiatur a veritate alienum, sed sese admonet, iuxta divi Augustini regulam, ac dicit, Utcunque tu verba non capias, aut proprietatem divini sermonis ignores, certum tamen est dei sermonem undique sibi constare, ut, quantumvis diversis locis videatur sibi diversam habere sententiam, contrarius tamen sibi non sit l). Cum autem nobis videtur prima fronte esse contrarius, hinc fit ut aut sermonis ignoratione aut religionis tenuitate hallucinemur. Cum ergo vocant oblationem quae esse 155
vera et naturalis oblatio nequit, iam religio primum est consulenda. Religio vetat, ut satis puto m) dictum est, alium esse posse sacerdotem quam Christum. Nequit ergo ne Papa quidem quantumvis magnus, si illum suo aestimemus iudicio, Christum offerre. Istud cum n) ex religione firmum est, iam ancillatur eruditio. Ea apage dicit iustitiae, Novum non est, res ab inventore, ab 156
autore, aut a significatione, nomen mutuari. Quam vocum com-

---

f) MS. Turic. *alioquin.* — g) Bull. et MS. Tur. in marg.: עתה *vĕv.* — h) MS. Turic. *ergo* pro *autem.* — i) MS. Turic. *vocant.* — k) MS. Turic. *et.* — l) MS. Turic. *est* pro *sit.* — m) MS. Turic. *primo* pro *puto.* — n) MS. Turic. *enim* pro *cum.*

moditatem Metonymiam, hoc est denominationem, docti vocant Ut cum Paulus dicit, Velamen est super oculos eorum cum Mo ses legitur. Hic Moses legem Thorah, hoc est totum vetus te stamentum significat, sed non alia ratione quam quia Moses De volente iubenteque legem tulit. Et cum Agnus qui in coena ede batur adpellatur Transitus, qui transitum tantummodo significabat

157 Sic et Eucharistia veteribus erudite ac o) sancte nominata fuit oblatio non quod esset, sed quod significaret oblationem istam qua Chri stus sese offerendo, una ista oblatione perfectos reddidit atqu expiatos in perpetuum eos qui sanctificati, hoc est, a deo elect sunt p). Sed commentum sit quod dicimus nisi Augustinus eo dem modo sentiat in Epistola ad Bonifacium quae est numer vicesimatertia.

AUGUSTINUS.

158 Saepe ita loquimur, ut pascha propinquante dicamus, cra stinam vel perendinam domini passionem, cum ille ante tam mul tos annos passus sit, nec omnino nisi semel illa passio facta est Ipso die dominico dicimus, Hodie dominus resurrexit, cum e quo resurrexit tot anni transierunt. Cur nemo tam ineptus est ut nos ita loquentes arguat esse mentitos? nisi quia istos die secundum morum, quibus haec gesta sunt, similitudinem nuncu pamus, ut dicatur, ipse dies, qui non est ipse, sed revolution temporis similis eius, et dicatur illo die fieri propter sacrament celebrationem, quod non illo die sed iam olim factum est? Nonn semel immolatus est Christus in seipso, et tamen in sacramento non solum per omnes paschae solennitates, sed omni die popu lis immolatur, nec utique mentitur qui interrogatus eum respon derit immolari? Si enim sacramenta quandam similitudinem earu rerum quarum sacramenta sunt non haberent, omnino sacrament non essent. Ex hac autem *similitudine* plerumque etiam ipsaru rerum nomina accipiunt: sicut ergo secundum quendam modu sacramentum corporis Christi corpus Christi est, sacramentum sangui nis Christi sanguis Christi est, ita sacramentum fidei fides est etc

159 Ex his Augustini verbis nullo negotio deprehendit celsi tudo tua, Immolationem sive oblationem perinde vocari Euchari stiam, atque resurrectionem aut passionem domini, qui die cum rem veram quae semel gesta est significent ac repetant earum rerum nomina indipiscuntur q). Constat igitur toto errar coelo Papistas cum Missam sive Eucharistiam oblationem verar faciunt, cum solum sit similitudo et rememoratio oblationis. Con stat et hoc, ineptos esse ac imperitos, qui putant sacramenta e panegyres non iure vocari eis nominibus rerum quas significant quantumvis non sint eae res. Papistae igitur cum ex signis rer

---

o) MS. Turic. *et.* — p) *sunt*] MS. Tur. add. *Hebr.* 10. — q) MS. Turic. *indipiscantur.*

facere contendunt, tantum proficiunt ut omnibus sese indoctos ac imperitos esse prodant.

Taceo reliquos errores, quos in Missa admittunt, aut potius 160
arte fallaci excogitant et fingunt. Quod ea nundinantur et foenerantur, quod non modo contra sanctimoniam nostrae religionis sed contra omnem honestatem pugnat. Qui enim gentilium tam sordide unquam lucro studuerunt ut religionem aperte vitiarent? Quod redemptionem animarum ex purgatorio ea pollicentur, cum neque purgatorius ignis, quomodo isti sentiunt, sit, neque ulla sit quae ad deum penetret hostia quam ea qua se Christus in ara crucis mactavit et obtulit. Quod Christi corpus conflci dicunt perinde a perfido atque a fideli. Quod Missam perinde valere dicunt a scelerato peractam atque a pio et sancto. Quod adeo imperite de corpore Christi loquuntur ut dicant in coena edi, ea magnitudine qua in cruce pependit, qua in praesepio iacuit: et sexcenta alia quae tam stulte quam impudenter adserunt. Et interim nos haereticos esse dicunt, si non omni eorum vesaniae adstipulemur, miraque mendacia concinnant, quibus doctrinam nostram suspectam apud eos, ad quos eius fama pervenit, reddant. Quasi negemus Christum esse in coena, negemus eius omnipotentiam, negemus eius verba, et alia eiuscemodi. Sed tu, o benignissime Rex, brevibus accipe sententiam nostram de Christi corpore quomodo sit in coena.

Christum credimus vere esse in coena, immo non credimus 161
esse r) domini coenam nisi Christus adsit. Confirmatur. Ubi duo vel tres fuerint in nomine meo congregati, isthic sum in medio illorum: quanto magis adest ubi tota ecclesia ei est congregata? Sed quod corpus eius ea dimensione edatur qua isti dicunt, id vero est a veritate et fidei ingenio alienissimum. A veritate, quia ipse dixit, Ego posthac non ero in mundo, et, Caro non prodest quicquam, ad edendum scilicet, isto modo quo Iudaei tunc et nunc Papistae putant edendum esse. A fidei autem ingenio abhorret, quia fides (loquor autem de augusta et vera fide) complectitur in se Charitatem et Religionem sive reverentiam et verecundiam. Quae religio abhorret ab ista carnali et crassa manducatione, non minus quam quisque abhorret edere amantissimum filium. Confirmatur. Centurio, cuius fidem Christus supra Israe- 62
litarum fidem praedicat, per fidei verecundiam ad illum dicit, Domine non sum dignus ut venias in aedes meas. Petrus autem, cum illum in captu piscium a se iubet exire, per timorem, qui eum incesserat, ex eadem verecundia, abhorret ab eius corporali visibilique praesentia. Constat igitur et mentem et fidem, hoc est veritatem, quae unica mentis lux est, et religionem, qua deum amplectimur, veneramur ac deosculamur, abhorrere a tam crassa manducatione, qua Capernaitae et Papistae sese perbibent edere corpus Christi. Nam iuxta Augustini sen- 163

r) *esse* om. MS. Turic.

tentiam Capernaitae cum dicerent, Quomodo potest hic nobis carnem dare ad manducandum? et nonne hic est filius Ioseph? putabant sibi offerri corpus ad edendum quomodo carnes a[s]) macello eduntur, quomodo scilicet sensibile ante eos stabat, in sua specie ac proceritate. Papistae vero quid aliud adfirmant cum dicunt ea magnitudine qua in cruce ac sepulchro pependit et iacuit manducari? Quia veritas et mens ab huiusmodi manducatione abhorrent, Religio vero et fides sanctius observant et amplectuntur Christum quam ut hac ratione cupiant mandere.

164 Adserimus[t]) igitur non sic carnaliter et crasse manducari corpus Christi in coena ut isti perhibent; sed verum Christi corpus credimus in coena sacramentaliter et spiritualiter edi, a religiosa, fideli et sancta mente, quomodo et divus Chrysostomus sentit. Et haec est brevis summa nostrae, immo non nostrae, sed ipsius veritatis, sententiae de hac controversia.

165 Volo autem hic adiungere actionis formulam qua nos in celebranda coena utimur, quo tua Maiestas videat, Christi nos verba non immutare, non vitiare, non perversa sententia depravare. Sed ea prorsus servare in coena quae et in Missa servari debuerant, haec sunt preces, laudes, confessio fidei, communicatio ecclesiae sive fidelium, et spiritualis sacramentalisque manducatio corporis Christi. Contra vero universa omittere quae ex Christi instituto non sunt: puta, Offerimus efficaciter pro vivis et mortuis: offerimus pro peccatorum remissione, et caetera quae Papistae non minus impie quam indocte adseverant.

SEQUITUR ACTIO QUA TIGURI ET BERNAE BASILEAE RELIQUISQUE CHRISTIANAE CIVITATIS URBIBUS, QUANTUM AD SUBSTANTIAM PERTINET, UTIMUR.

166 Primo praedicatur satis longo sermone beneficium dei quod nobis per filium suum impendit, et trahitur populus ad eius rei cognitionem et gratiarum actionem. Eo finito, ponitur mensa ante chorum, ut vocant, pro gradibus, ea sternitur mantili,
167 imponitur panis azymus et vinum in crateras funditur. Deinde prodit Pastor cum duobus ministris, qui omnes convertuntur ad populum, ita ut Pastor sive episcopus in medio illorum stet non alia veste, quam quae vulgo usitata est honestis viris et
168 ministris ecclesiae. Tunc sic orditur Pastor alta voce, lingua vero non Latina sed vulgari, quo omnes intelligant quod agitur

In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.

Respondent ministri nomine et loco totius ecclesiae, *Amen.* Pastor, *Oremus.*

Nunc genua flectit ecclesia.

Omnipotens aeterne deus, quem iure universae creaturae colunt adorant et collaudant suum videlicet artificem creatorem ac patrem,

s) MS. Tur. *e* pro *a.* — t) MS. Turic. ante *Adserimus* in contextis habet, quae Bull. in marg. addit haecce: *Haec est summa sententiae nostrae in Eucharistia.*

da nobis miseris peccatoribus, ut eam laudem et gratiarum actionem quam unigenitus filius tuus dominus noster Iesus Christus nobis ad faciendum instituit, syncera fide peragamus. Per eundem dominum nostrum Iesum Christum filium tuum qui tecum vivit et regnat in unitate spiritus sancti, deus, per omnia saecula saeculorum, Amen u).

Hic legit minister qui ad sinistram stat. Quod iam legitur 169
scriptum est in priore epistola Pauli ad Corinthios 11. cap. *Convenientibus vobis in unum, non* v) *est ut dominicam coenam edatis*, et caetera usque ad hunc finem, *Non diiudicans corpus domini.*

Tunc respondent ministri cum ecclesia, *Laus Deo.* Pastor, 170
Gloria in excelsis deo. Diaconus, *Et in terra pax.* Hypodiaconus w), *Hominibus sana et tranquilla mens.* Diaconus, *Laudamus te, Benedicimus te.* Et caetera usque ad finem huius hymni complentur alternis agentibus ministris, versum pro versu, ecclesia omnia intelligente, et prius admonita ut quisque secum quae dicuntur in pectore loquatur ac reputet, in conspectu dei et ecclesiae. Diaconus dicit, *Dominus vobiscum.* Respondent ministri, *Et cum spiritu tuo.* Diaconus, Quae iam leguntur in Ioannis Evangelio, scripta sunt capite sexto. Respondetur, *Gloria tibi domine.* Diaconus, *Sic locutus est Iesus: Amen amen dico vobis, qui credit in me habet vitam aeternam. Ego sum panis vitae. Patres vestri comederunt manna,* et caetera usque ad hunc finem, *verba quae vobis loquor spiritus et vita sunt.* Post quae verba minister librum osculatur et x) dicit Pastor, *Deo gloria, qui iuxta verbum suum dignetur nobis remittere universa peccata nostra.* Respondent ministri, *Amen.* Pastor, *Credo in unum deum.* Diaconus, *Patrem omnipotentem creatorem coeli et terrae.* Hypodiaconus, *Et in Iesum Christum filium eius unigenitum dominum nostrum*, etc. usque ad finem symboli quod apostolicum vocant, quod perinde alternis y) recensent ministri alta voce atque prius hymnum Gloria in excelsis z).

Pastoris invitatio ad coenam dinge celebrandam. *Iam volumus,* 171
charissimi fratres, iuxta ritum et institutionem domini nostri Iesu Christi, hunc panem edere, et hunc potum bibere, quae sic praecepit fieri, in commemorationem, in laudem, et gratiarum actionem huius quod mortem pro nobis passus est, quodque sanguinem suum, ad abluendum peccata nostra, effudit. Quocirca probet et interroget quisque seipsum iuxta verbum Pauli, qualem fiduciam ac certitudinem in dominum nostrum Iesum Christum habeat, ne se quisquam pro fideli gerat qui tamen fidem non habeat, et sic reus fiat mortis domini. Neque totam ecclesiam Christi (quae illius corpus

u) *Amen* om. MS. Turic. — v) MS. Turic. *inde* pro *non.* — w) MS. Turic. om. h. l. *Hypodiaconus*, et paullo post idem pro *Diaconus* habet. — x) Verba: *minister librum osculatur et* addidi ex MS. Tur. — y) *alternis*] MS. Turic. inter lineas add. *vicibus.* — z) *Gloria in excelsis*] MS. Turic.: *scilicet Gloria in excelsis deo etc.*

est) contemnat et subinde in eam peccet. Proinde in genua vos dimi tite et orate, Pater noster qui es in coelis et caetera usque a finem. Et cum ministri responderint *Amen*, iterum oret [a]) Pasto

172 Oratio. *Domine deus omnipotens, qui nos per spiritum tuum in unitate fidei, in unum corpus tuum coagmentavisti, cui corpo tuo praecepisti, ut laudes et gratias tibi agant pro ea liberalitate beneficio, quod unigenitum filium tuum dominum nostrum Iesu Christum pro peccatis nostris in mortem tradidisti, Da ut h tuum praeceptum ea fide impleamus, ne te infallibilem veritate ulla mendaci simulatione offendamus aut irritemus. Da quoque tam sancte vivamus, atque tuum corpus, tuos filios familiamq tuam decet. Quo increduli quoque nomen et gloriam tuam agn scere discant. Custodi nos, domine, ne nomen et gloria tua pr pter vitae nostrae pravitatem in contumeliam rapiatur. Semper or mus, Domine auge nobis fidem, hoc est indubitatam fiduciam te. Tu qui vivis ac regnas, deus in saecula.* Respondent, *Amen*

173 Deinde sic agit et verba sacra simul effatur Pastor:

Dominus Iesus, ea nocte qua tradebatur ad mortem, a cepit panem, hic accipit Pastor panem azymum in manus, *cumq gratias egit, fregit ac dixit, Accipite, comedite: Hoc est corp meum quod pro vobis traditur. Hoc facite ad commemoratione meam.* Hic simul praebet Pastor panem ministris qui circum me sam stant, qui protinus cum reverentia illum accipiunt et inter dividunt ac comedunt. Dum interim Pastor pergit: *Similite postquam facta fuit coena, accepit* [b]) *et poculum.* Hic simul a cipit Pastor poculum in manus, *gratias egit ac dixit, Bibite e isto omnes, hic calix novum testamentum in meo sanguine es Quotiescunque istud facturi estis, facite ad meam commemorati nem. Quotiescunque enim* [c]) *panem hunc comedetis, et de p culo isto bibetis, mortem domini praedicabitis, laudabitis, et gr tias agetis, usque dum veniat.*

174 Post haec circumferunt ministri azymum panem, et accip quisque sua manu particulam de exhibito pane, et postea reliqua partem praebet proximo suo. Et si quis non vult panem s manu contrectare, iam circumferens minister porrigit ei. Deinc sequuntur ministri cum crateribus et praebet alius alii poculu dominicum. Ne abhorreat tua Maiestas ab isto accipiendi pra bendique more, nam deprehensum est saepenumero, quod quida qui temere [d]) consederant, qui tamen simultates ac odia prius i ter se exercuissent, ex hac participatione sive panis sive potu animi impotentiam deposuerunt.

175 Iterum [e]) legit de suggesto alius minister ex evangelio Ioa nis aliquousque, dum editur ac bibitur sacramentum corporis sanguinis domini, incipit autem a tredecimo capite. Cumque cra

---

a) MS. Turic. *orat.* — b) MS. Turic. om. *accepit.* — c) MS. Tu *Quoties enim cunque.* — d) *temere* om. MS. Turic. — e) MS. Turic. *Interim*

teres omnes sunt reportati, tunc sic infit Pastor, *Procumbite in genua.* Nam sedentes et tacite auscultantes verbo domini edimus et bibimus coenae sacramentum. Cumque omnes procumbunt infit inquam Pastor,

Laudate pueri dominum, Laudate nomen domini. Diaconus, *Sit nomen domini benedictum ex hoc nunc et usque in saeculum.* Hypodiaconus, *A solis ortu usque ad occasum, etc.* Et sic iterum alternis finiunt ministri hunc psalmum. Quem Hebraei perhibent a maioribus suis dici solitum a mensa. Post ista adhortatur Pastor ecclesiam his verbis;

Memores sitis fratres charissimi, quidnam iuxta Christi iussum iam simul gesserimus. Testati sumus enim ista gratiarum actione quam ex fide peregimus, nos miseros quidem esse peccatores, sed mundatos corpore et sanguine Christi quae pro nobis tradidit et effudit, sed et redemptos a morte sempiterna. Testati sumus nos fratres esse: id ergo praestemus charitate, fide, et[f]) *officio mutuo. Oremus ergo dominum ut amaram eius mortem sic alto pectore teneamus, ut quotidie peccatis quidem moriamur, omnibus autem virtutibus sic fulciamur ac crescamus, gratia et munere spiritus eius, ut nomen domini in nobis sanctificetur, proximus autem ametur et iuvetur. Dominus misereatur nostri et benedicat nobis, illuminet vultum suum super nos et misereatur nostri, Amen.*

Oratio. Pastor iterum orat: *Gratias agimus tibi domine* 176
pro universis donis et beneficiis tuis, qui vivis ac regnas Deus per omnia saecula saeculorum, Amen. Pastor: *Ite in pace. Amen.*
Deinde digreditur ecclesia.

Hic vides, cordatissime Rex, quantum ad substantiam per- 177
tinet nihil deesse, quod ad Eucharistiae iustum apostolicumque usum requiritur. Abesse autem quaecunque suspecta sunt quod ab avaritia sint importata. Quod si quis queratur non licere nobis, nova formula uti, etiamsi erratum sit nonnihil in Missa. Cum enim hoc audeamus, haud secus esse quam si quis in regno aut urbe, neglectis legibus publicis, privatas sibi leges sanciat quibus vivere dum pergit reliquos in tumultum ac perduellionem coniicit, unde nos iure haereticos vocari. Posse enim errores aliquandiu, etiam Apostolorum exemplo tolerari, donec publicus ecclesiae senatus aliud statuat. Is quaeso consideret longe distare hanc regnorum aut urbium legumque similitudinem a divinis legibus, a veritatis et fidei libertate, et ab ecclesiae iure. Quicquid 178
enim humanae leges iubent ad rerum externarum compositionem ac ordinem facit, sed quod divina lex praecipit, sic stringit conscientiam ut protinus atque divinam voluntatem intellexit, se

f) particulam *et* addidi ex MS. Tur.

ipsam suo iudicio damnet, ni adsentiatur et obtemperet. Per legem
enim cognitio peccati. Et quanto magis deprehenditur in spiri-
tum sanctum peccari, tanto minus potest conscientia adquiescere
179 ac tolerare creatoris contumeliam. Cum ergo spiritu sancto ma-
gistro didicerimus, unicam esse et a solo dei filio factum obla-
tionem, et illud primis ecclesiae nominibus subindicaverimus, quo
quicquid erretur[g]) corrigatur, et illi magis ac magis contra veri-
tatem non iam pugnent sed etiam saeviant, non debuit vi occu-
pata pontificis potentia obstare quo minus quisque veritatem tue-
retur atque filii dei ignominiam eliminaret. Nam quae ista esset,
malum, ratio, talem morari pontificem ecclesiae, qui, quo fit et
constat ecclesia, non revereretur? Constat autem ecclesia fide in
deum iuxta illius verbum. Cum ergo ille verbo dei non credat,
180 quomodo potest ecclesiam moderari? Deinde anne potest fides ad
hominum rationem incrementum aut moram capere? Anne cum
dominus dixit, Quaecunque vultis ut vobis faciant homines, facite
eis eadem, cunctari licet quo minus recipias legem istam, donec
primates recipiendam censeant? Et haec certe lex ad humana
tantum pertinet, cum filium dei offerre, in deum ipsum contu-
181 melia sit. Postremo, ius ecclesiae est pro spiritus divini instinctu
credere et vivere, iuxta Pauli verbum, Spiritum nolite extinguere.
Quis enim non ex templo indulgentiarum nugas explosit ut ementi-
tum[h]) commentum esse intellexit? Non expectat fides alterius
iudicium, sed suo consistit. Ea ergo cum videt graves istas in
dei filium blasphemias, sentit eas non esse tolerandas, sed ita
aut abolendas esse aut fugiendas ut quam primum id fieri possit
182 arripiat. Sic ergo apud nos est abolita papistica Missa, deser-
tione et[i]) defectione. Cum enim populus ab ea, cognito errore,
profugeret, sacrificuli pars abhorrerent, pars vererentur impetum
vulgi, sic deserta est Missa primum ut necesse habuerimus pro-
spicere de simplici Christianaque formula: ea cum perfecta esset,
indixit senatus urbis nostrae collationem et nobis et Episcopis
Romanensibus. Eorum docti cum venissent, negabant licere sibi
conferre de re tam ardua extra concilium (cum tamen post trien-
nium collationem Thermopoli ipsi summa cum corruptione indixe-
rint); senatus ergo noster auditis quae ultro citroque adferebantur
ex divinis scripturis atque scriptoribus censuit neminem esse
cogendum, neque ad agendum neque ad audiendum Missam. Cum
deinde pecuniae corruptela res tentaretur a Romanensibus, coeptum
est violentius contendi, qua re coactus Illustrissimus senatus de-
crevit: Missam in perpetuum in urbe nostra, Papistico more nullus
celebrato, nisi scripturis sacris illam adseruerit dignam esse quae
183 servetur. Sic inquam abolita est papistica Missa, et instituta coena
dominica. Secuti sunt exemplum nostrum multi per Germaniam

---

g) MS. Turic. *erratur*. — h) MS. Turic. *mentitum*.— i) MS. Turic. *ac*.

principes, nobiles, populi, urbes, et per orbem privati innumeri sacerdotes, Monachi, Magistratus et privati homines. Nihil ergo praeter rationem apud nos factum est, nihil praeter oraculorum divinorum autoritatem, quibus freti intrepide stamus adversus omnes insultus, certi quod qui a nobis stat fortior est contraria virtute quacunque. Sed Missam missam facimus, tuamque Maiestatem plurimum in deo valere optamus [k]).

---

k) *tuamque... optamus*] MS. Turic. *ne tuam maiestatem pertaedeat, et ad alia perginus.* Scilicet MS. Turic. appendicem de Eucharistia et Missa alio loco habet, vid supra §. 130. Sed Bibliander postea varian-tem scripturam Bullingeri in marg. adnotavit.

Finis.

5.

BEkanthnus

vnsers heyligen Christenlichen gloubens, wie es die kylch zu Basel haldt.

corde creditur ad iusticiam, ore autem fit confessio ad salutem
Rom. 10.

WIr Adelberg Meyger Burgermeister, vnd Rath der Statt Base wünschend allen vnd yeden, vnsern Burgern, hindersässen vnnd verwandthen, Geistlichen vnd Weltlichen, Edlen vnnd Vnedlen, in vnser Statt vnnd Landschafft Basel wonhafft, frid, gnad vnd Barmherzigkeit, von GOTT vnserem himelschlichen [1]) vatter, vnd reine erkanthnus JESU CHRISTI, vnsers einigen Heylands, Vnd thund üch darby zeuernemmen, Demnach wir, im vergangnen Fünffzehenhundert neün vnnd zwentzigsten jare, allerley mißprüch, jrtung vnnd verwändthe [2] GOTTES dienst, die sich on grund göttlicher warheit, in der kilchen CHRISTI, zu straaff vnserer sünden, ingerissen, vß sonderen gnaden des almechtigen, nach anleytung synes heyligen worts, eintweders gar abgethan, oder gebessert. Vnd sidhar die gesunden leer CHRISTI, üch vnsern vnderthanen, pur, rein vnd klar, trüwlich vnd emsiglich verkünden vnd fürtragen lassen, Befinden wir (Gott hab lob) das vnser pflantzen vnd wesseren nit vergebens gewesen, sonder vß den genaden des allmechtigen, die erkanthnus GOTTES, rychlich by üch zugenommen, wöllichs vns am höchsten erfröwen thut, Vnd so dann vns, üwern Christenlichen Obern, damit in erkanther göttlicher warheyt, fürgefaren, ernstlich ynzesehen gebüren will, Habend wir vß rechter Christenlicher liebe, vns vnd allen gleubigen zu eyner sterckung, vnd den schwachen vnerbuwenen zum trost, für not vnd gut bedacht, Das by disen schwären, widerwertigen vnd gefarlichen zyten in denen, wo müglich, ouch die vsserwölten, von der warheit GOTTES abgewendt vnd verfürt werden möchten, Wir vns mit üch vnnd jr mit vns, vnsers heiligen Christenlichen gloubens, wie wir den, vß dem reinen Gottes wort erlernet, vnd in vnser kylchen täglich leeren lond vnd haltend, offentlich bekennen, Damit wir vor GOTT

1) C et D: himmelischen. — 2) Ochs perperam: verwandte. (Verwandt i. e. verwendet, verdreht, verkehrt.)

vnserem himelschlichen vatter durch CHRISTUM vnsern behalter, den wir vß sinen gnaden hie veryehend [3]), ouch bekanth werdend, Vnd vnsere widerwertigen, wann sy mit GOTTES forcht vrtheylend, doch einmal sähen mögend, das wir nit (wie man vns [4]) zicht) von GOTTES warheyt, vnd der kylchen CHRISTI ab getreten, sonder der stimm CHRISTI vnsers Hirten gehorsamend, vns mit verlassung der jngerißnen jrsalen, erst recht mit der kylchen CHRISTI vereinbaret, Vnd mit allem dem, so der gesunden leer CHRISTI zugegen stadt, nit gemeinschafft habend, Ob sy villicht, hinfür jres lästerens abzestan, vnd den Son Gottes wie vns der Vatter beuolhen, zehören, gnad erlangen möchtend. Harumb habend wir die substantz, vnsers heyligen gloubens, in diß volgend bekantnuß, So wir hiemit vor GOTT vnd der welt, offentlich veriehend [5]) begriffen, vnd vmb bessern verstands willen, die mitthellenden ort Biblischer schrifft, eins theyls darneben verzeichnen lassen. Der allmechtig Gott, wölle vns allen, sin heiligen gloubens meeren, vnd das, so er in vns angefangen, durch sin gütte, zu heyligung sines namens, vnd heil vnserer Seelen, gnedigklich vßfüren. Vnd volget in dem namen Gottes, die bekanthnus vnsers Christenlichen gloubens.

Von Gott.

WJr gloubend in Gott den Vatter in Gott den Son, in Gott den heiligen Geist, ein heilige göttliche Drifaltigkeit, Dry personen, vnd ein einigen ewigen allmechtigen GOTT, nach dem wesen vnd substantz, Vnd nit dry Götter, Wir gloubend ouch dz GOTT alle ding erschaffen hab durch sin ewigs wort, das ist, durch sin eingebornen Son, vnd alle ding vffenthalte vnd bekrefftige durch synen geist, das ist, durch sin krafft, darum dann GOTT alle ding fürsicht vnd regiert, wie er sy erschaffen hat.

Symbolum commune. Der gemein gloub. Diss wirt bewisen vss der gantzen gschrifft alts vnd nüws Testaments von vilen orten.

Gen. 1. Joan. 1. 1 Chroni. 29. Act. 2.

Dannenhar bekennend wir das GOTT vor vnd ee, er die welt erschaffen, alle die erwölt habe, die er, mit dem erb, ewiger seligkeit begaben will.

Rom. 8. 9. 11. Ephe. 1.

Von dem menschen.

Bekennend wir, das der mensch im anfang, nach der bildnuß, GOTTES GERECHTIKEIT vnnd HEILIGKEIT, von Gott

3) i. e. bejahen, bekennen. — 4) MS. „wie man uns fälschlich zicht," sed fälschlich postea deletum est. — 5) i. e. bejahen, bekennen.

recht gemacht, Er ist aber, mutwillglich gefallen in die sünd, durc
welchen faal dz gantz menschlich geschlecht, verderbt, der verdamnu
vnderworffen worden, ouch vnser natur geschwecht, vnd in ein solch
nengung zu sünden kommen, das, wo die, durch den geist GOTTES
nit widerbracht, wirdet, der mensch von jm selbs, nüt guts thu
noch wil.

Gen. 1. Ephe. 4. Gen. 3. Gen. 5. Rom. 5. 1 Cor. 15. Ephe. 2
Gen. 6. et 8. Joan. 3. Rom. 3. Psal. 142. Ephe. 2.

Sorg Gottes über vns.

Vnd wiewol der mensch durch solchen faal, der verdamnus vnder
worffen, GOTTES vyand worden ist, yedoch hat Gott, die sorg
über das menschlich gschlecht, nie von jm gethan, des sind gezügen di
Patriarchen, die verheissungen vor vnd nach dem Sündfluß. Item
das gesatz von Gott, durch Mosen gegeben, vnd die heiligen Pro
pheten.

Rom. 5 [6]). Gen. 12. 14. 15. etc. Gen. 3. 21. 26. 28.

Von Christo Warem Gott.
vnd warem menschen.

Gloubend wir vnd bekennend vestenlich, das vns Christus de
zyt, so hie zu verordnet, nach der verheyssung Gottes, vom Vatte
gegeben, vnd also das ewig göttlich wort, fleysch worden sye, dz ist
dz der Son GOTTES, der menschlichen natur, in ein person ver
einbart, vnser bruder worden ist, vff das wir durch jnn teylhafftig
wurden, des erbs GOTTES.

Matt. 1. Luc. 2. Joan. 1. Philip. 2. wir hand einen vatter Got
namlich mit Christo, Matt. 6. Rom. 8. Heb. 2.

Disen JESVM CHRISTVM, gloubend wir empfangen sin
von dem HEILIGEN GEIST, Goboren von der reinen [7]) vnbe
fleckten junckfrowen MARIEN, Gelitten vnder Pontio Pilato, ge
crütziget vnd gestorben für vnsere sünd, vnd also mit einer sin selbs
vffopfferung, GOTT vnserem himelschen vatter, für vnsere vnd alle
gloubigen sünd, gnug gethan, vnd vns mit jm versünt, Vnd also mi
sinem tod, triumphiert vnd überwunden haben, die welt, den tod, vnd
die hellen. Darzu nach dem fleisch begraben, Abgestigen zu den hel
len, am dritten tag vfferstanden von den todten, Vnd als er sollich
gnugsam bewert, mit lyb und seel, vffgefaren sin gen himmel, D
sitzt er, zu der gerechten, das ist, in der herligkeit, GOTT sine
himelschlichen Vatters, Von dannen er künfftig ist zu richten die läben
digen vnd die todten, Er hat ouch sinen jungern (wie er verheissen

6) In exemplo Turicensi ed. princ. adscriptum est: Gen. 2.

7) In MS. etiam ewigen legebatur sicut in Reformationis ordine, e
tamen deletum.

sinen heiligen Geist, in den wir, wie in den Vatter vnd in den Son gloubend, gesendet.

Matt. 1. Luc. 2.

Bezügend alle Euangelisten.

Matt. 20. 6. Ro. 5. 1 Cor. 15. 1 Pet. 2. Heb. 9. 10. Ro. 9. 1 Pet. 3. Jo. 16. Philip. 2. Coloss. 2. 1 Cor. 15. Mar. et Luc. ultimo. Act. 1. Mat. 26. Ephe. 1. Col. 3. Heb. 1. 10. 12. Act. 2.

Von der kylchen.

Wir gloubend ein heilige Christenliche kylch, das ist, gemeinschafft der heyligen, die versamlung der glöubigen im geist, welche heylig vnd ein brut CHRISTI ist, in deren alledie burger sind, die da warlich verjehend, dz JHESVS sye CHRISTVS das lämlin GOTTES, so da hinnimpt die sünd der welt, vnd ouch durch die werck der liebe sölchen glouben bewerend.

Matt. 16. Ephe. 1. 5. Joan. 3. 2 Cor. 11. Ephe. 5. Heb. 12. Joan. 1. Gal. 5.

In diser kylchen brucht man einerley Sacrament, Nemlich der Touff, jn jngang der kylchen, Vnd des Herren Nachtmal zu siner zyt, jn nachgendem läben, zu bezügung des gloubens vnd bruderlicher liebe, wie dann im Touff verheissen ist.

Matt. 3. 28. Act. 2. 16. Col. 2. Matt. 26. Mar. 14. Luc. 22. 1 Cor. 11.

Dise Christenliche kylch beflyßt sich, die band des fridens vnd der liebe, mit eynigkeit zehalten, darumben sy, mit den Seckten vnd ordens Reglen, so vff vnderscheidung der tag, spyß, kleyder, vnnd kylchen gepreng gesetzt, kein gemeinschat hat.

Rom. 12. Ioan. 15. 1 Ioan. 3. 4.

Von dem nachtmal.

vnsers Herren.

Bekennend wir, das der Herr JESVS, sin heyligs Nachtmal ingesetzt hat, sin heyligs lyden, mit danckßagung zubetrachten vnd sinen tod zeuerkünden, ouch Christenliche liebe vnd einikeyt, mit warem glouben ze bezügen.

Luc. 22. 1 Cor. 11. 1 Cor. 10.

Vnd glych wie in dem Touff, darinn vns die abweschung von den sünden, die doch allein der Vatter, Son, vnd heilig geist, vßrichten müßend, durch den diener der kilchen, angebotten, blybt war wasser. Also ouch, in des Herren Nachtmal, in dem vns, mit des Herren brot vnd tranck, sampt den worten des Nachtmals, der war lyb, vnd das war blut CHRISTI, durch den diener der kylchen fürbildet, vnd angebotten würdet, blybt brot vnd win.

Ein starck glichs wider den fyand der warheit.

Joan. 6.

Dann es ye ein geistliche spiss ist darumb sy von der gloubigen Sel nuss genossen werden.

wir gloubend aber vestigklich, das CHRISTVS selbs syge die spyß der glöubigen Seelen zum ewigen läben, vnd das vnsere Seelen,

durch den waren glouben, in den crützigten CHRISTVM, mit de fleysch vnd blut CHRISTI gespyset, vnd getrenckt werden. §. al das wir sines lybs, als vnsers einigen houbts, glider, in jm, vnd in vns läbe, damit wir am jüngsten tag, durch jn, vnd in jm, die ewigen frówd vnd seligkeit vfferstan werdend. Darumb so b kennend wir, das CHRISTVS in sinem heyligen Nachtmal, all denen, die da warhafftigklichen glaubend, gegenwurtig sye. §.

.§. Dz ist, die selen werden ersettiget, starck vnd mechtig, zufr den vnd rüwen gesetzt, frölich vnd wacker zu allen dingen, wie von d lyplichen spiss der lyb, vnd wirt der mensch ein geistlich glid des geis lichen lybs Christi [8]).

Joan. 11. Ephe. 1. 4. 5. Col. 1.

.§. Sacramentlich, vnd durch betrachtung des glaubens welcher d menschen in sinen gedancken hinnuff gen himel lupfft, nit aber Christu nach der menscheit von der gerechten Gottes herab zücht.

Vnd schliessend aber den natürlichen, waren, wäsenlichen l CHRISTI, der von Marien der reinen [9]) junckfrowen geboren, f vns gelytten vnd vff gefaren ist zu den himlen. §. nit in des herr brot noch tranck. Darumb wir ouch CHRISTVM, nit in disen z chen brot vnd wins, die wir gemeinlich Sacramenta des lybs vnd blu CHRISTI, nemmend, Sonder in den himlen, by der gerecht GOTT des vaters anbettend, daher er künfftig ist zu richten die leb digen vnnd die todten.

Act. 1. 7. Col. 3. Hebr. 1. 10. Act. 3. 1 Timo. 4.

Von Bruch des.
Bannes.

Vnd diewyl sich aber, das vnkrut der kylchen Christi vermüsch so hat Christus siner kylchen gewalt geben, söllich vnkrut, wann s das durch vnlidenliche laster vnd sünd, wider des herren gebott, h für thun wurde, zebannen, damit die kilch jr gestalt, souil mögli on masen [10]) behalte, Der vrsachen wir den Bann, in vnser kylch bruchend.

Mat. 18. 1 Cor. 5. (2) Thess. 3. (2 numerus deest in ed. p 1 Tim. 1.

Es bannet aber die Christenliche kylch, nit dann umb besseru willen, Darumben sy die gebannten nach, dem die jr ergerlichs lä abgestelt, vnd gebessert, mit frouden wider vffnimpt.

2 Cor. 2. 1 Tim. 1.

Von der Oberkeit.

Es hat ouch GOTT [11]), der Oberkeit, siner dienerin, das schw vnd höchsten vsserlichen gewalt, zuschirm der gutten, raach vnd stre der bösen beuolhen, Darum ein yede Christenliche Oberkeyt, in de

---

8) Haec et quae sequitur glossa margin. desunt in C. — 9) Eti hic prima recensio MS. exhibet „ewigen." — 10) Flecken, Macula (Helvet. Mosen). — 11) Quod in MS. a prima manu positum fuit *Ch* nomen deinde deletum est.

zal, wir zesin begeren, all jr vermögen dahin richten sol, das by jren vnderthanen, der nam GOTTES geheyliget, sin Rych erwiteret, vnd sinem willen, mit ernstlicher vßrütung der lastern, gelebt werde.

Rom. 13. 1 Pet. 2.

Diss ampt ist der Heidnischen oberkeyt ye vnd ye beuolhen gsin, wieuil me sol es der Christlichen Oberkeit beuolhen sin, einer waren statthaltērin Gottes?

Von glouben vnd werken.

wir bekennend nachlassung der sünden, durch den glouben in JESVM CHRISTVM den Crützgeten, Vnd wiewol diser gloub, sich one vnderlaß durch die werck der liebe übt, harfür thut, vnd also bewert würdet, jedoch gebend wir die gerechtigkeyt vnd gnugthugung für vnsere sünd, nit den werken, so des gloubens frücht, Sonder allein dem waren vertruwen vnd glouben, in das vergossen blut, das lämblin Gottes, Dann wir fry bekennend, dz vns in CHRISTO, der da ist vnser GERECHTIGKEIT, HEILIGKEIT, ERLOSVNG, WEG, WARHEIT, WISHEIT, vnd LEBEN, alle ding geschenckt syend. Darumb die werck der glöubigen, nit zu gnugthüung jrer sünden, sonder allein darumb geschehend, das sy damit Gott dem herren vmb die grosse gutthath, vns in CHRISTO bewisen, sich etlicher maß danckbar erzeigend.

Mat. 2. Mar. 10. Luc. 7. Joan. 3. 5. 6. etc. Rom. 3. 4. 10. Galath. 2. ubique. Rom. 3. 10. Gal. 2. Ephe. 2. 1 Cor. 1. Ro. 3. Eph. 2. Jo. 14.

Danckbarkeit stat in wider gelten der empfangnen güttathen, nun kan man Got nüt widergelten, dan er nüt tzit manglet, so sicht man vff sin anfordern. Dises ist glouben vnd werke der liebe. Den glouben fordert er im selbs, die liebe den ebenmenschen.

Vom jüngsten tag.

Gloubend wir, das ein jüngst gericht, an welichem vffersteung des fleischs sin werde, Da ouch ein yeder von Christo dem richter, empfahen würdet, nach dem er hie im läben sich gehalten, Namlich das ewig leben, wann er vß warem glouben, mit vngefärbter liebe, die frucht des gloubens, das sind die werck der gerechtigkeit, gewürckt, Vnd das ewig feür, wann er on glouben, oder mit gedüchtem glouben on liebe, guts oder böses begangen hat.

Matth. 24. 25. 2 Tim. 4. Rom. 2. 2 Cor. 5. Joan. 5.

Guts verstand nach dem vrteil der menschen.

Von gebott vnd nit gebot.

Bekennend wir, das glicher wyß, wie niemand gebieten mag, die ding, die CHRISTVS nit gebotten hat, Also mag ouch niemands verbieten, das er nit verbotten hat, Der vrsachen wir die oren bicht, die viertzig tägige Fasten, Der heiligen Fyrtag, vnd was der glychen von den menschen vffgebracht ist, ongebotten, Vnd hingegen die Priester Ee, vnuerbotten halten.

Es stat, Hörend in Mat. 17. Luc. 9. Deut. 18. Acto. 7.

Vnd noch vil weniger mag yemands erlouben, das Gott verbo
ten hat, Darumb wir die vereerung vnd [12]) anruffung der abgeſto
nen .§. heylgen, die vereerung oder vffrichtung der byldern, vnd w
der glichen iſt, verwerffend. Vnd hinwiderumb mag niemands v
bieten, was Gott erloubt hat, Der vrſachen wir die ſpyß, mit dan
ſagung zenieſſen, vnuerbotten haltend.

Er ſpricht, Ich bin der Herr üwer Gott. Leuit. 18. Deut. am 1
redt er durch Mosen Der Herr üwer Gott iſt ein Gott aller Götter, v
herr über alle herren, ein grosser Gott, mechtig vnd schrecklich, e
Darum was er verbotten hatt, wer wolten das vnder sinem geschöp
han zuerlouben?

1 Tim. 4.

.§. Die wir aber sunst bekennend by Gott sin, mit Christo regier
in ewickeit, dorum das sy Christum bekent hand mit wort vnd werk
als iren heiland, erlösung, vnd gerechtikeit on alles zu thun menschlj
verdiensts. Vss dem wir ouch sy brisend vnd hoch lobent als die
gnadeten von Gott, vnnd ietz erben des ewigen richs, doch als zu
err Gottes und Christi [13]).

Wider den jrthumb der Widerteüffer.

Wellend wir vns heytter entſchloſſen han, das wir die frömbd
jrrigen leeren, da diſe Rottengeiſter vnder andern verdampten opinion
vnd böſen meynungen ouch ſagend Das man die kinder (die wir nc
bruch der Apoſtlen, der erſten kilchen, vnd vß dem, dz der Touff
ſtat der Beſchnidung iſt, töuffen land) nit teuffen. Item vnd d
man in kheinem faal Eyd ſchweren möge, ob es glich die eer GOTTE
vnd liebe des nechſten erforderend. Vnd das die Oberkeyt nit m
Chriſten ſin, Zuſampt allen anderen leeren, die der geſunden reyn
leer JESV CHRISTI zugegen ſtand, nit allein nit annemen
ſonder als ein grüwel vnd leſterung verwerffend.

Eyd sol man schweren zu siner zyt, dann Gott hats geheissen
alten Testament, im neüwen ists von Christo nit verbotten. Christ
ouch die Apostel haben selbs geschworen.

Oberkeyt ist dann erst recht obrrkeyt, wann sy recht Christenlich

Zu letſt wellend wir diß vnſer bekanthnus, dem vrtheyl göttlich
Bibliſcher ſchrifft vnderworffen, vnd vns darby erbotten haben, ob
vß angeregten heyligen ſchrifften, etwas beſſern berichtet, dz wir ye
zyt, GOTT vnd ſinem heiligen wort, mit groſſer danckſagung geh
ſamen wellend. Actum in vnſerem geſeſſnen Rath, vff Mitwoch
den ein vnd zwentzigſten tag Januarij, im jar nach der geburt CHRIS
vnſers einigen heylands, gezelt Tuſendt, Fünfhundert, vier vnd dryſſig

Heinrich Ryhiner, Rathſchri-
berder Statt Baſel [14]).

---

12) „Vereerung vnd" deest in C et D; sed C habet „die Anrufung
Fürbitts." — 13) Deest jam in MS. et in omnibus posterioribus edit
nibus. — 14) MS. Henrichus Ryhiner, Senatus Basiliensis a Secretis.

ARTICULI
CONFESSIONIS BASILEENSIS.

De quorum ὀρθοδοξίᾳ et veritate, S. S. Scripturae consentanea, Deo Gratiose Favente, in schola theologica Academiae Basileensis: praesidibus, alternatim, S. S. theologiae, Doctoribus et Professoribus ordinariis tribus, *Theodoro Zvingero*, V. T. Profess. Facult. Theol. p. t. Decano. *Sebastiano Beckio*, N. T. Profess. eiusdemque Facultat. Seniore. *Iohanne Buxtorfio*, Locor. Commun. et Controversiar. Theolog. iuxtaque Linguae Sanct. Profess. Placida συζητήσει conferetur, Disputationibus Hebdomadariis, quae in posterum diebus quibusque Iovis, horis pomeridianis, a prima usque ad tertiam in gratiam Studiosorum, cum indigenarum, tum peregrinorum et restaurabuntur et continuabuntur. Corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem. Rom. c. 10. v. 10. Anno 1647.

GREGOR. NAZIANZENUS.

Sacra Theologia et Religio res est simplex et nuda; sine magno artificio Divinis constans testimoniis: quam tamen prave quidam convertunt in Artem difficillimam.

LECTORI SALUTEM.

Beatus Apostolus Paulus *iubet nos ἐξαγοράζεσθαι τὸν καιρόν*, redimere occasionem. *Hanc quaerit, non negligit, solers industria. Eandem nunc temporis suppeditat seges, nonnihil accrescens, Studiosorum S. S. Theologiae, quorum cum vota, atque sperata studia, nos solicitent ad frequentiores exercitationes, et συζητήσεις Theologicas; haud difficulter eis gratificandum duximus. Ac quia* Confessio *nostra* Basileensis, *ὑποτύπωσιν exhibet τῶν ὑγιαινόντων S. S. Scripturae λόγων; hanc potius, quam aliam, materiam nunc temporis deligere, operae pretium duximus. Haec κατ' ἐπιτομήν*

pangit praecipua Religionis Christianae et reformatae capita. Ha testimonium est συμφωνίας nostrae cum S. Scriptura, Confessio Helvetica, aliisque Confessionibus Ecclesiarum, γνησίως refo matarum. Hanc umbonis instar, opponimus Diotrephis, τοῖς ἐριθείας, quibus volupe est, Ecclesiis nostris adspergere varias e rorum, haereseon ac blasphemiarum maculas; quas ruspantur po sim in scriptis particularibus, torquendo ea ἀμαθέστερον pro lubit insuper habitis Ecclesiarum nostrarum publicis Confessionibus. Ha denique κειμήλιον est spirituale ac pretiosum, *(quo elogio ea beatiss. memoriae Antecessor noster* D. Doct. Ioh. Iacob Grynaeus, *olim in frontispicio cohonestavit) non grandine, s pondere et virtute aestimandum. Confessio haec primum διὰ μ λανος, Ann. MDXXX. in Comitiis Augustanis exhibita: ut coae sit decantatae Confessioni Augustanae. Subinde, quinquennio n mirum post Reformationem Ecclesiae nostrae, Ann. MDXXXI praelum primum subiit, cusa semel, iterumque recusa: diligent tamen ex Originali archetypo adspersis marginalibus notis et glo sis. Postea, nescio qua versura, requiescentibus in Domino,* Oecolampadio, *fulgentissima Ecclesiae nostrae lampade, eiusq uti in πορoστασίᾳ Ecclesiae, ita in Doctrina orthodoxa, fideli constanti Successore,* Osvvaldo Myconio: *reiterata Germanica ea tio, inductis atque expunctis marginalibus notis, nudos, ac vel exarmatos, et ab ingeniis ἐριποῖς, in variam partem, praesert de S. Coena, tortiles exhibuit articulos. Quos nunc placuit, d centi sua, uti veritate, ita antiquitate, vestitos, omnium ocul ex veteribus ἀξιοπίστοις, manuscripto partim, partim impress exemplaribus, optima fide subiicere, et Studiosam Iuventutem Thesauri huius, tanquam medullae totius Verbi Dei, diligente ἐξέτασιν invitare. Hinc distinximus quoque, peculiaribus διαστολαῖ Disputationum numerum ac seriem. Speramus, quod optamus, b nos et cordatos quosque, suo nutu et adplausu, optimo nostro i stituto favituros. Deum vero pacis et veritatis oramus, ut caelit affundat suam benedictionem, et praeclarum hoc Confessionis, qua de novo iterum expromimus, depositum, in Ecclesia et Academ Basileensi in temeratum proporro conservet. Coniugimus vota n stra pro Ecclesiarum Reformatarum, in Helvetia, Germania, Be gia, Gallia, M. Britannia, Polonia, Ungaria, Transylvania, a bique locorum, sub vexillo Crucis Evangelicae, contra Satanam Antichristum, eiusque Satellites militantium, pace et tranquillitat Det nobis omnibus benignus Deus, ut, τὸ ἓν φρονοῦντες, caveam deinceps ab omni καινοδοξίας et ἑτεροδοξίας fermento, quo passi locorum, Satanae quidem eiusque ministrorum astu, ast Dei ius iudicio, turbantur et lacerantur Ecclesiae. Custodiamus τὴν καλ παρακαταθήκην per Spiritum S. qui idem nos quoque per fide quam, Maiorum ac Heroum nostrorum Symbolo praesente, conte seramus atque ad posteritatem nostram gratulabundi transmittimu sua potentia custodiat, ad salutem expectatissimam, et triumphu*

ex omnibus hostibus nostris, in adventu glorioso, et revelatione Filii Dei, Domini nostri IESU CHRISTI. Amen. Perscript. Basileae d. 17. Sept. Ann. Salutis reparat. MDCXLVII.

CONFESSIONIS BASILEENSIS

Articulus I.

DE DEO.

Disputatio I.

DE DEI NATURA.

Symbolum commune.

Credimus in Deum Patrem, in Deum Filium in Deum Spiritum Sanctum, Sanctam Divinam Trinitatem: tres Personas, et unum aeternum omnipotentem Deum, secundum essentiam et substantiam; et non tres Deos *).

*) *Probatur hoc ex multis locis totius Scripturae Veteris et Novi Testamenti.*

Disputatio II.

DE CREATIONE ET PROVIDENTIA.

Credimus etiam, Deum omnia creasse [a]) per Verbum suum aeternum [b]); id est, per suum unigenitum Filium: et omnia sustentare ac vegetare [c]) per Spiritum suum, id est, Virtute propria, ideoque Deum omnia [d]), sicuti creavit, providere et gubernare.

a) *Gen.* 1. *v.* 1. *et seqq.* In principio creavit Deus coelum et terram etc.

b) *Joh.* 1. *v.* 3. Omnia per hunc *Sermonem* facta sunt, et absque eo factum est nihil, quod factum est.

c) 1 *Chron.* 29. *v.* 11. 12. Tua est, o Jehova, magnitudo et potentia, et gloria, et aeternitas, imo omnia in coelo et in terra: tuum est, Jehova, regnum, ut qui extollis te supra omnia in caput. Nam divitiae et gloria a facie tua sunt, et tu dominium habes in omnia: in manu tua vis et potentia, in manu, inquam, tua est, magnificare et corroborare rem quamlibet.

d) *Actor.* 2. *v.* 23. Christum, definito illo consilio et praecognitione deditum, quum accepissetis, manibus sceleratis *cruci* affixum interemistis.

Disputatio III.

DE PRAEDESTINATIONE.

Hinc confitemur, Deum, ante quam Mundum creasset, eos omnes elegisse, quos haereditate aeternae salutis donare vult [e]).

e) *Rom.* 8. *v.* 29. 30. Quos praescivit, etiam praedestinavit: quos praedestinavit, eos etiam vocavit: quos vocavit, eos etiam iustificavit: quos

autem iustificavit, eos etiam glorificavit. *Et cap.* 9. *v.* 11. 12. 13. Nor dum natis pueris, quum nihil fecissent boni vel mali, ut praestitutu illud Dei, quod est secundum ipsius electionem, id est, non ex operi bus, sed ex vocante, firmum maneret; dictum est ei: Maior serviet mi nori, sicut scriptum est: Iacobum dilexi, Esavum autem odio habu *Et cap.* 11. *v.* 5. Ita igitur et hoc tempore reservatio secundum electio nem gratuitam facta est. *Et v.* 7. Quod requirit Israël, hoc non es adeptus: sed electi adepti sunt, reliqui autem occalluerunt.

Ephes. 1. *v.* 4. 5. 6. Sicut elegit nos in ipso ante iactum Mundi fun damentum, ut simus sancti et inculpati in conspectu eius, cum chari tate. Qui praedestinavit nos, quos adoptaret in filios, per Iesum Chri stum, in sese, pro benevola voluntate sua; ad laudem gloriosae sua gratiae, qua nos gratis sibi acceptos fecit in illo dilecto.

Articulus II.

DE HOMINE.

Disputatio IV.

DE STATU TUM INNOCENTIAE, TUM MISERIAE HOMINIS

Confitemur, Hominem ab initio secundum Dei imaginem [a]) iustitiam et sanctitatem [b]) integre factum. Est autem sua spont lapsus in peccatum [c]), per quem lapsum totum Humanum genu corruptum, damnationi obnoxium factum est [d]).

a) *Gen.* 1. *v.* 17. Creavit Deus Hominem ad imaginem suam: ad ima ginem Dei creavit illum, masculum et foeminam creavit illos.

b) *Ephes.* 4. *v.* 24. Induite novum illum Hominem, qui secundum Deu conditus est, ad iustitiam et sanctitatem veram.

c) *Genes.* 3. *v.* 6. Vidit Mulier, quod bona esset arbor ad vescendun quodque desiderabilis esset oculis et concupiscibilis arbor ad intelliger dum: et tulit de fructu ipsius, ac comedit, deditque etiam Viro suo se cum, et comedit.

d) *Gen.* 5. *v.* 3. Vixit Adam 130. Ann. genuitque ad similitudinem suan ad imaginem suam, *Filium*, et vocavit nomen eius Seth. *Rom.* 5. *v.* 12 Sicut per unum Hominem peccatum in Mundum introiit, ac per pecca tum Mors: et ita in omnes homines Mors pervasit, in quo omnes pecca verunt. *Et postea*, *v.* 15. Unius illius offensa multi mortui sunt. *E v.* 16. *Κρίμα ἐξ ἑνὸς ἁμαρτήσαντος εἰς κατάκριμα. Id est*, reatus es ex unius, qui peccavit, offensa, ad condemnationem. *Et v.* 17. Pe unam illam offensam mors regnavit per illum unum. *Et v.* 18. *δι' ἑνὸς παραπτώματος, εἰς πάντας ἀνθρώπους, εἰς κατάκριμα*: per unam offen sam *reatus venit* in omnes homines ad condemnationem. *Et v.* 19. Pe illam inobedientiam unius illius Hominis, peccatores constituti sunt multi 1 *Cor.* 15. *v.* 21. 22. Quia per Hominem Mors, per Hominem quoqu Resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adamo omnes moriuntur, ita e in Christo omnes vivificabuntur. *Ephes.* 2. *v.* 3. Eramus natura filii irae ut etiam reliqui.

Disputatio V.

DE PECCATO ORIGINALI, ET SERVO HOMINIS ARBITRIO

Etiamque natura nostra vitiata est, atque in tantam propen sionem ad peccandum devenit [e]): ut nisi eadem per Spiritum San ctum redintegretur [f]), Homo per se nihil boni faciat, nec velit [g]).

e) *Gen* 6. *v.* 5. Vidit Jehova, quod multa esset malitia Hominum i

terra, et quod omne figmentum et cogitationes Cordis eius, tantummodo malum esset omni die. *Et cap.* 8. *v.* 21. Omnis cogitatio cordis Hominis mala est a pueritia ipsius.

f) *Joan.* 3. *v.* 5. 6. Respondit Jesus: Amen, amen, dico tibi, nisi quis fuerit genitus ex aqua et Spiritu, non potest introire in Regnum Dei. Quod genitum est ex Carne, Caro est: et quod genitum est ex Spiritu, Spiritus est.

g) *Rom.* 3. *v.* 10. 11. 12. Scriptum est: Non est iustus, ne unus quidem; non est, qui intelligat, qui exquirat Deum: omnes deflexerunt, simul inutiles facti sunt; non est qui faciat, quod bonum est; non est usque ad unum. *Et postea v.* 23. Omnes peccaverunt, ac deficiuntur gloria Dei. *Psalm.* 143. *v.* 2. Ne congrediaris iudicio cum servo tuo: nam non esset iustus coram te ullus vivens. *Et v.* 10. Doce me facere voluntatem tuam, quia tu es Deus meus: Spiritus tuus bonus deducat me in terra recta. *Ephes.* 2. *v.* 1. Eratis mortui in offensis et peccatis. *v.* 2. In quibus olim ambulastis, ut est vita Mundi huius, secundum Principem, cui potestas est aëris, Spiritu ipsius nunc agente in hominibus contumacibus. *v.* 3. Inter quos et nos omnes conversati sumus olim, in cupiditatibus carnis nostrae, facientes, quae Carni et cogitationibus libebant: eramusque natura filii irae, ut et reliqui. *Et v.* 5. Quum in offensis mortui essemus, una vivificavit nos cum Christo, *cuius* gratia servati estis.

Articulus III.

DE CURA DEI PRO NOBIS.

Disputatio VI.

DE φιλανθρωπία DEI ERGA LAPSUM GENUS HUMANUM.

Ac tametsi Homo per eundem lapsum damnationi obnoxius, et Dei inimicus factus sit [a]): Deus tamen curam generis Humani nunquam deposuit. Testantur hoc Patriarchae [b]): Promissiones ante et post diluvium [c]): Lex item a Deo per Mosen lata, et Sancti Prophetae.

a) *Roman.* 5. *v.* 16. Reatus est ex una offensa ad condemnationem. *Et v.* 17. Per unam illam offensam Mors regnavit per illum unum. *Et v.* 18. Per unam offensam *reatus* venit in omnes homines ad condemnationem, etc.

b) *Genes.* 12. *v.* 1. *et seqq. et cap.* 14. *v.* 19. 20. *et* 15. *v.* 1. *etc. et alibi commemoratur Dei paterna cura, ac varia beneficia, erga Abrahamum eiusque familiam.*

c) *Genes.* 3. *vers.* 15. Inimicitiam pono inter te et Mulierem hanc, et inter semen tuum, et Semen eius: ipsum conteret tibi caput, tu autem conteres ei calcaneum. *Et capit.* 21. *vers.* 15. In Isaac vocabitur tibi semen. *Et cap.* 26. *v.* 3. 4. Tecum ero, et benedicam tibi: quia tibi et semini tuo dabo omnes regiones istas, et praestabo iuramentum illud, quod iuravi Abrahamo Patri tuo. Multiplicabo quoque semen tuum, sicut stellas coeli, daboque semini tuo omnes regiones istas: et benedicentur in Semine tuo omnes gentes terrae. *Et v.* 24. Benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum, propter Abrahamum servum meum. *Et cap.* 28. *v.* 13. 14. 15. Terram, in qua tu dormis, tibi dabo et semini tuo: eritque semen tuum, sicut pulvis terrae. Multiplicaberis enim ad Occidentem, et ad Orientem, et ad Aquilonem, et ad Meridiem: et benedicentur in te omnes familiae terrae, et in semine tuo. Et ecce ego tecum, et servabo te, quocunque perrexeris, et reducam te ad terram istam; quia non deseram te, donec fecero, quod loquutus sum tibi.

Articulus IV.

DE CHRISTO VERO DEO, ET VERO HOMINE,

Disputatio VII.

DE CHRISTI PERSONA, MISSIONE IN HUNC MUNDU ET INCARNATIONE.

Credimus ac confitemur constanter, Christum nobis temp ad hoc ordinato, secundum promissionem Dei, a Patre datum ac ita aeternum Dei Verbum Carnem factum esse [b]): id e hunc Filium Dei, Humanae Naturae in una Persona unitum nostrum Fratrem factum [c]); quo nos per eum participes fieren haereditatis Dei [d]).

a) *Matth.* 1. *v.* 20. 21. Angelus Domini in somno apparuit *Iosep* dicens: Iosephe, fili Davidis, ne metue, accipere Mariam uxorem tu Nam quod in ea genitum est, ex Spiritu Sancto est. Pariet autem lium, et vocabis nomen eius Iesum: Ipse enim liberabit populum su ex peccatis ipsius. *Luc. cap.* 2. *v.* 10. etc. Angelus dixit *Pastoribus:* metuite. Ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit populo: natum esse vobis hodie Servatorem (qui est Christus Domin in urbe Davidis, etc.

b) *Joan.* 1. *v.* 14. Et sermo ille factus est Caro, et commoratus inter nos.

c) *Philipp.* 2. *v.* 6. 7. *Christus*, quum esset in forma Dei non du *esse* rapinam, parem esse cum Deo: sed ipse sese inanivit, forma se accepta, similis hominibus factus, et habitu inventus ut Homo, etc.

d) *Matth.* 6. *v.* 8. Novit Pater ille vester, quibus sic vobis opus. *I v.* 9. Sic orate: Pater noster, qui es in coelis. *Rom.* 8. *v.* 15. 16. Accepistis Spiritum adoptionis, per quem clamamus Abba, *i. e.* Pa Et ille ipse Spiritus testatur una cum spiritu nostro, nos esse filios D quod si filii, etiam haeredes: haeredes quidem Dei, cohaeredes aut Christi. *Hebr. cap.* 2. *v.* 10. 11. Decebat, ut ipse, propter quem *s* haec omnia, multos filios in gloriam adducendo, Principem salutis ip rum per perpessiones consummaret. Nam et sanctificans et sanctifi ex uno sunt omnes: quam ob causam non erubescit eos vocare f tres, etc.,

Marginal * Habemus unum Patrem, nempe Deum in Christo.

Disputatio IIX et IX.

DE REDEMPTIONE PER CHRISTUM PERACTA, IN STAT HUMILIATIONIS, USQUE AD EIUSDEM A MORTUIS RESUSCITATIONEM.

Hunc Iesum Christum credimus conceptum a Spiritu Sanct natum ex pura et intemerata Virgine Maria [e]); passum sub Po tio Pilato, crucifixum et mortuum [f]) pro peccatis nostris: atq ita unica sui ipsius oblatione, Deo, Patri nostro coelesti, p nostris et omnium fidelium peccatis satisfecisse, ac nos cum reconciliasse [g]): sicque morte sua triumphum egisse et vicis Mundum, Mortem et Inferos [h]), adhaec secundum carnem sepu

tum, descendisse ad inferos, et tertia die resurrexisse a mortuis[e]).

e) *Matth.* 1. *v.* 18. Iesu Christi nativitas ita fuit. Quum Mater eius Maria desponsa esset Iosepho priusquam ipsi convenissent, inventa est gravida esse e Spiritu Sancto. *Et postea v.* 20. Quod in ea genitum est e Spiritu Sancto est. *Et v.* 23. Ecce, Virgo erit gravida, et pariet Filium, et vocabis nomen eius Emmanuel. *Luc.* 1. *v.* 35. Angelus dixit *Mariae:* Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi inumbrabit te: propterea *id* etiam, quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. *Et cap.* 2. *v.* 7. Peperit igitur Filium suum primogenitum, etc.

f) *Testantur omnes Evangelistae.*

g) *Matth.* 20. *v.* 28. Filius Hominis non venit, ut sibi ministretur, sed ut ministret, detque animam suam *in* redemptionis pretium pro multis. *Et cap.* 26. *v.* 28 Hoc (*poculum*) est sanguis meus Novi pacti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum. *Roman.* 5. *v.* 6. 7. 8. etc. Christus, quum nullis adhuc viribus essemus, prestituto tempore pro impiis mortuus est, etc. Commendat autem suam erga nos charitatem Deus, eo quod quum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit. 1 *Cor.* 15. *v.* 3. 4. Tradidi vobis in primis, quod et accepi; Christum videlicet mortuum esse pro peccatis nostris, secundum Scripturas: et sepultum fuisse, et suscitatum tertia die, secundum Scripturas. 1 *Petr.* 2. *v.* 24. Qui peccata nostra ipsemet sursum tulit in corpore suo supra lignum illud, ut peccatis mortui, iustitiae viveremus: cuius vibicibus sanati estis. *Hebr.* 9. *v.* 14. 15. Quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum aeternum seipsum obtulit inculpabilem Deo, emundabit conscientiam vestram ab operibus mortuis ad colendum Deum vivum? Itaque ob id Novi pacti Mediator est, ut morte ad redemptionem earum transgressionum intercedente, quae fuerant sub priore pacto, qui vocati erant, promissam aeternam haereditatem acciperent. *Et postea v.* 26. *Christus* semel in consummatione seculorum, ad peccatum per immolationem sui ipsius e medio tollendum, factus est conspicuus. *Et v.* 28. Ita et Christus semel oblatus, ut *in seipso* attoleret multorum peccata, secundo absque peccato conspicietur iis, qui ipsum exspectant ad salutem. *Et cap.* 10. *v.* 10. qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel *factam*. *Et v.* 12. Hic (*Christus*) una pro peccatis oblata in perpetuum victima, consedit ad dextram Dei. *Et v.* 14. Unica oblatione consummavit in perpetuum eos, qui sanctificantur. *Roman.* 6. *v.* 10. Quod mortuus est *Christus*, peccato mortuus est semel: quod autem vivit, vivit Deo. 1 *Petr.* 3. *v.* 18. Christus semel pro peccatis passus fuit, iustus pro iniustis: ut nos adduceret ad Deum, morte quidem affectus Carne, vivificatus autem Spiritu.

h) *Johan.* 16. *v.* 11. *Spiritus Sanctus arguet Mundum* de iudicio, eo quod Princeps huius Mundi condemnatus sit. *Et v.* 33. Confidite, ego vici Mundum. *Philip.* 2. *v.* 9. 10. 11. Deus *Christum* in summam extulit sublimitatem, ac largitus est ei nomen supra omne nomen: ut ad nomen Iesu omne genu *se* flectat, coelestium ac terrestrium et subterraneorum: omnisque lingua profiteatur, Iesum Christum esse Dominum, ad gloriam Patris. *Col.* 2. *v.* 14. 15. *Christus,* deleto, quod adversum nos *erat*, rituum chirographo, quod, *inquam*, erat nobis subcontrarium, *ipse* vero cruci affixum sustulit e medio: et exspoliata imperia ac potestates traduxit palam, triumphatis illis per eam.

i) 1 *Corinth.* 15. *vers.* 4. etc. *Christus* sepultus est et suscitatus tertia die secundum Scripturas. *Et vers.* 14. Si Christus non est suscitatus, vanum *est* praeconium nostrum, vana autem *est* etiam fides vestra.

Disputatio X.

DE ASCENSIONE CHRISTI IN COELUM, SESSIONE A DEXTERAM DEI, REDITU AD IUDICIUM, ET EMIS SIONE SPIRITUS SANCTI.

His sufficienter comprobatis, (*credimus*,) ipsum corpore anima in Coelum ascendisse [k]), ibique sedere ad dextram, id e in gloria, Dei, Patris ipsius coelestis. Inde venturum esse iudicandum vivos et mortuos [l]). Praeterea Discipulis suis, ut pr misit, suum Sanctum Spiritum (in quem, sicut et in Patrem, in Filium, credimus) misisse [m]).

k) *Marc.* 16. *v.* 19. Dominus postquam loquutus esset eis, sursum r ceptus est in coelum, et sedit ad dexteram Dei. *Luc.* 24. *v.* 51. factum est, ut dum ipse benediceret eis, disiunctus ab eis, sursum fe retur in coelum. *Actor.* 1. *v.* 9. 10. 11. Et quum haec dixisset, aspicie tibus ipsis, elevatus est, et nubes susceptum eum abstulit ob oculis e rum. Et quum essent intentis in coelum oculis, eo proficiscente, ec Viri duo astiterunt illis albo vestitu; qui et dixerunt: Viri Galilaei, qu statis intuentes in coelum: Hic Iesus, qui sursum receptus est a vob in coelum, ita veniet, quemadmodum conspexistis eum proficiscente in coelum.

l) *Matth.* 26. *v.* 64. Ab hoc tempore videbitis Filium Hominis sede tem ad dexteram potentiae *Dei*, et venientem in nubibus coeli. *Ephes.* *v.* 20. 21. 22. Quam *potentiam Deus* exeruit in Christo, suscitato eo e mortuis, et *quem* collocavit ad dexteram suam in coelis: longe supr omne imperium et autoritatem, et dominatum, et omne nomen, quo nominatur non solum in hoc seculo, verum etiam in futuro, et omn subiecit eius pedibus, eumque constituit Caput super omnia ipsi Eccl siae, etc. *Coloss.* 3. *v.* 1. Si resurrexistis cum Christo, superna quae rite, ubi Christus est, sedens ad dexteram Dei. *Hebr.* 1. *v.* 13. Ad quem Angelorum dixit unquam: Sede ad dexteram meam, usque dum posuer inimicos tuos scabellum pedum tuorum? *Et cap.* 10. *v.* 12. *Christus* un pro peccatis oblata in perpetuum victima, consedit ad dexteram Dei. *cap.* 12. *v.* 2. Intuentes in fidei ducem ac consummatorem Iesum, qu pro sibi proposito gaudio toleravit crucem, ignominia contempta, et a dexteram throni Dei consedit.

m) *Actor.* 2. *v.* 1. *et seqq.* *περιστατικῶς et fuse describitur effusio Spiritus Sancti, primum in Apostolos; dehinc, mediante ipsorum praeconio in alios.*

Articulus V.

DE ECCLESIA.

Disputatio XI.

DE ECCLESIAE NATURA, MEMBRIS AC NOTIS.

Credimus sanctam Christianam Ecclesiam, id est, Commu nionem Sanctorum, congregationem fidelium in Spiritu [a]); qua Sancta et Sponsa Christi est [b]): in qua omnes illi Cives sunt qui confitentur, Jesum esse Christum [c]), Agnum Dei, tollentem peccatum Mundi [d]); atque eandem per opera charitatis demon strant [e]).

a) *Matth.* 16. *v.* 18. Ego dico tibi: Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo meam Ecclesiam: et portae inferorum non superabunt eam. *Ephes.* 1. *v.* 22. 23. *Deus Christum* constituit Caput super omnia ipsi Ecclesiae: quae est Corpus ipsius, et complementum eius, qui omnia implet in omnibus. *Et cap.* 5. *v.* 25. 26. 27. Christus dilexit Ecclesiam, et semetipsum exposuit pro ea: ut eam sanctificaret, ab eo purificatam lavacro aquae per verbum: ut sisteret eam sibi gloriosam, *id est*, Ecclesiam non habentem maculam aut rugam, aut quicquam eiusmodi, sed ut sit sancta et inculpata.

b) *Johan.* 3. *v.* 29. Qui habet Sponsam, Sponsus est: amicus autem Sponsi, qui stat et audit eum, gaudio gaudet, propter vocem Sponsi. Hoc ergo gaudium meum impletum est. *verba sunt Joan. Baptistae.* 2 *Cor.* 11. *v.* 2. Affecto vos Dei ardore. Aptavi enim vos, *quos* uni Viro (*ut* Virginem puram) sistam, *nempe* Christo.

c) *Ephes.* 2. *v.* 19. 20. Nempe igitur non amplius estis hospites et inquilini, sed concives Sanctorum, et domestici Dei: superstructi super fundamentum Apostolorum ac Prophetarum, existente imo angulari lapide ipso Iesu Christo. *Hebr.* 12. *v.* 22. 23. Accessistis ad montem Sion; et Civitatem Dei vivi, Hierosolymam coelestem, myriadas Angelorum, conventum universalem et concionem primogenitorum, qui conscripti sunt in coelis, et Iudicem universorum Deum, et Spiritus iustorum consummatorum, etc.

d) *Johan.* 1. *v.* 29. Ecce, Agnus Dei, qui tollit peccatum Mundi.

e) *Gal.* 5. *v.* 6. In Christo Iesu valet fides, per charitatem operans.

Disputatio XII.

DE SACRAMENTIS ECCLESIAE.

In hac Ecclesia usurpanter eadem Sacramenta, videlicet Baptismus, in introitu ad Ecclesiam [f]); et Coena Dominica, suo tempore insequentis vitae, ad testificandum fidem, et fraternam charitatem; sicut in Baptismo promissum est [g]).

f) *Matth.* 3. *v.* 11. Ego quidem baptizo vos aqua ad resipiscentiam: is vero, qui pone me venit, validior me est: cuius non sum dignus, qui soleas portem. Ipse vos baptizabit Spiritu Sancto et igne. *Et cap.* 28. *v.* 19. Profecti discipulas facite omnes gentes, baptizantes eos, in nomen Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. *Actor.* 2. *v* 41. 42. Qui ergo libenter receperunt sermonem eius (*Petri*), baptizati sunt: et additae sunt *Ecclesiae* die illo animae quasi ter mille. *Et cap.* 16. *v.* 15. Quum Baptizata esset, (*Lydia purpurissa*) et domus eius, etc. *Et v.* 33. *Ipse* vero (*δεσμοφύλαξ*, *Commentariensis*) illis (*Paulo et Sila*) assumptis, ea ipsa hora noctis, lavit *eorum* plagas: et baptizatus est ipse, et omnes *domestici* illius ilico. *Coloss.* 2. *v.* 12 Consepulti *estis Christo* per Baptismum; per quem etiam cum eo suscitati estis per fidem efficacis illius virtutis Dei, qui suscitavit eum ex mortuis.

g) *Matth.* 26. *v.* 26. Edentibus autem iis, Iesus, quum accepisset panem, et benedixisset, fregit eum, deditque Discipulis, et ait; Accipite, comedite: hoc est corpus meum. *v.* 27. Et accepto poculo, ac gratiis actis, dedit eis, dicens; Bibite ex eo omnes. *v.* 28. Hoc enim est sanguis meus Novi pacti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum. *v.* 29. Dico autem vobis; non bibam ab hoc tempore ex hoc fructu vitis, usque ad diem illum, quum ipsum bibam vobiscum novum in regno Patris mei.

Marc. 14. *v.* 22. Et edentibus ipsis, quum accepisset Iesus panem, et benedixisset, fregit, deditque eis, et ait; Accipite, edite: hoc est corpus meum. *v.* 23. Et accepto poculo, quum gratias egisset, dedit eis:

et biberunt ex eo omnes. *v.* 24. Et dixit eis; Hoc est sanguis meu Novi illius pacti, qui pro multis effunditur. *v.* 25. Amen dico vobis, no bibam amplius ex fructu vitis, usque ad diem illum, quum ipsum biba novum in regno Dei.

Luc. 22. *v.* 19. Et acceptum panem, quum gratias egisset, fregi et dedit eis, dicens; Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur: ho facite in mei commemorationem. *v.* 20. Itidem etiam *dedit eis* poculum postquam coenasset, dicens: Hoc poculum *est* Novum illud pactum pe sanguinem meum, qui pro vobis effunditur.

1 *Cor.* 11. *v.* 23. Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis Dominum Iesum, ea nocte, qua proditus est, accepisse panem: *v.* 24 et gratiis actis fregisse, ac dixisse; Accipite, edite: hoc meum est cor pus, quod pro vobis frangitur: hoc facite ad mei commemorationem *v.* 25. Itidem et poculum, postquam coenasset, dicendo; Hoc poculum est Novum illud pactum per meum sanguinem: hoc facite, quotiescun que biberitis, ad mei commemorationem. *v.* 26. Quotiescunque enim ederititis panem hunc, et poculum hoc biberitis, mortem Domini an nuntiatis, usque quo venerit.

Disputatio XIII.

DE PACE EGCLESIAE, ET CONSERVANDA UNITATE CONTRA SECTAS.

Christi Ecclesia omnem operam impendit, ut vincula pacis et dilectionis in unitate tueatur h), ideoque cum Sectis et Ordinum regulis, ad discrimen dierum, ciborum, vestium et caeremoniarum, compositis, nullo modo communicat.

h) *Roman.* 12. *v.* 9. Charitas *esto* minime simulata. *Estote* abhorrentes a malo, agglutinati bono. *v.* 10. Fraterna charitate alii ad alios amandos propensi: honore alii aliis praeeuntes. *Johan.* 15. *v.* 12. Hoc est praeceptum illud meum, ut diligatis alii alios, prout dilexi vos. *Et v.* 17. Haec praecipio vobis, ut diligatis alii alios. 1 *Johan.* 3. *v.* 11. Haec est denuntiatio, quam audivistis a principio, ut diligamus alii alios. *Et v.* 14. Nos scimus, nos translatos esse ex morte ad vitam, quia diligimus fratres: qui non diligit fratrem, manet in morte, etc. *Et v.* 16. Per hoc novimus charitatem Dei, quod ille animam suam pro nobis posuit: nos igitur debemus pro fratribus animas ponere. *Et v.* 23. Hoc est eius (*Dei*) praeceptum, ut credamus nomini Filii eius Iesu Christi, et diligamus alii alios, sicut praecepit nobis. *Et cap.* 4. *v.* 7. Dilecti, diligamus alii alios. Nam charitas ex Deo est: quisquis diligit, ex Deo natus est, et novit Deum. *v.* 8. Qui non diligit, non novit Deum. Nam Deus est charitas. *Et v.* 20. Si quis dixerit, diligo Deum, et fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum, quem vidit, Deum, quem non vidit, quomodo potest diligere? *v.* 21. Et hoc praeceptum habemus ab eo, ut, qui diligit Deum, diligat et fratrem suum.

Articulus VI.

DE COENA DOMINI.

Disputatio XIV.

DE SACRAE COENAE INSTITUTIONE.

Confitemur, Dominum Iesum Sanctam suam Coenam instituisse, ad memorandam sanctam suam passionem, cum gratiarum

actione [a]); atque ad testificandam Christianam charitatem et unitatem cum vera fide [b]).

a) *Luc.* 22. *v.* 19. Et acceptum panem, quum gratias egisset, fregit et dedit eis, dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur. Hoc facite in mei commemorationem. 1 *Corinth.* 11. *v.* 23. *et seqq. Videantur testimonia haec superius recitata, Disputatio XII. lit. g una cum reliquorum Evangelistarum narratione de Institutione S. Coenae.*

b) 1 *Corinth.* 10. *vers.* 16. Poculum benedictionis, cui benedicimus, nonne communio Sanguinis Christi est? Panis, quem frangimus, nonne communio corporis Christi est? *v.* 17. Quoniam unus est Panis, unum Corpus nos illi multi sumus; nam omnes ex uno illo Pane participamus.

Disputatio XV.

DE SACRAE COENAE DISPENSATIONE PER COLLATIONEM CUM BAPTISMO.

* Et sicut in Baptismo (in quo nobis ablutio a peccatis, quae tamen a solo Patre, Filio e Spiritu Sancto perficitur, per Ministrum offertur) vera Aqua manet: ita etiam in Coena Domini (in qua nobis, cum Pane et Vino Coenae, conjunctis Verbis Coenae, verum Corpus et verus Sanguis Christi, per Ministrum Ecclesiae praefiguratur et offertur) Panis et Vinum manet.

Marginal * Firmum simile contra Adversarios veritatis.

Disputatio XVI.

DE SACRAE COENAE COMMUNIONE.

Credimus autem firmiter, ipsummet Christum cibum esse [c]) credentium, * animarum ad vitam aeternam; et nostras animas, per veram fidem in crucifixum Christum, Carne et Sanguine Christi cibari et potari **: ita ut nos, Corporis ipsius, tanquam unici nostri Capitis, membra, in eo; et ipse in nobis vivat [d]): qui in novissimo die, per eum et in eo, in aeternum gaudium et beatitudinem resurgemus [e]).

c) *Joan.* 6. *v.* 35. Ego sum Panis ille vitae, qui venit ad me, nequaquam esuriet: et qui credit in me, non sitiet unquam. *Et v.* 47. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam aeternam. *v.* 48. Ego sum Panis ille vitae. *Et v.* 50. Hic est Panis ille, qui e coelo descendit, ut qui edit ex eo, non moriatur. *v.* 51. Ego sum Panis ille vivus, qui e coelo descendi: si quis ederit ex hoc Pane, vivet in aeternum. Panis autem, quem ego dabo, Caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. *Et v.* 53. Dixit eis Iesus: Amen, amen dico vobis, nisi ederitis Carnem Filii Hominis, et biberitis eius Sanguinem, non habebitis vitam in vobis. *vers.* 54. Qui edit Carnem meam, et bibit meum Sanguinem, habet vitam aeternam: et ego suscitabo ipsum in ultimo illo die. *v.* 55. Caro enim mea vere est cibus, et Sanguis meus vere est potus. *v.* 56. Qui edit meam Carnem, et bibit meum Sanguinem, in me manet, et ego in eo. *v.* 57. Sicut misit me vivens ille Pater, et ego vivo per Patrem: ita etiam, qui ederit me, vivet ipse quoque per me. *v.* 58. Hic est Panis ille, qui de coelo descendit: non prout comederunt Patres vestri manna, et mortui sunt: qui ederit hunc Panem, vivet in aeternum.

d) *Ephes.* 1. *v.* 22. *Deus* omnia subiecit eius (*Christi*) pedibus, eum que constituit Caput super omnia ipsi Ecclesiae: *v.* 23. quae est Cor pus ipsius, et complementum eius, qui omnia implet in omnibus. *I cap.* 4. *v.* 15. Sincere nos gerentes cum charitate, prorsus adolescamu in eum, qui est Caput, *nempe* Christus. *Et cap.* 5. *v.* 23. Vir est capu Uxoris, ut et Christus est Caput Ecclesiae: et is est, qui salutem da Corpori. *Coloss.* 1. *v.* 18. *Christus* est Caput corporis, *id est*, Ecclesiae estque *etiam* principium et primogenitus ex mortuis, ut inter omnes pri mas teneat. *v.* 19. Quoniam libuit *Patri*, ut omnis plenitudo in e habitaret.

e) *Joan.* 11. *v.* 25. Dicit ei (*Marthae*) Iesus. Ego sum resurrecti et vita: qui credit in me etiamsi mortuus fuerit, vivet: *v.* 26. Et quis quis vivit, et credit in me, non morietur in aeternum.

Marginalia *Spiritualis namque cibus est; ideoque fideli anima per cipi necesse habet.

**Id est, animae saturae, fortes, potentes, pace et tranquillitat fruentes, hilares et ad omnia alacres, redduntur; sicut a corporali cib corpus: itaque Homo spirituale membrum, spiritualis Corporis Christi efficitur.

Disputatio XVII.

DE PRAESENTIA CHRISTI IN S. COENA.

Ideo confitemur, Christum in sua Sacra Coena, omnibu vere credentibus praesentem esse.*

Marginal * Sacramentaliter nimirum, et per memorationem fidei quae Hominis mentem in coelum attollit; nec Christum, secundum Hu manitatem, a Dextra Dei detrahit.

Disputatio XVIII.

DE ERRORIBUS CIRCA S. COENAM: AC NOMINATIM DE *Ἐναρτώσει*, SEU IMPANATIONE CORPORIS CHRISTI

Non includimus autem naturale, verum et substantiale cor pus Christi, ex pura Virgine natum, pro nobis passum, et quo in Coelum ascendit *f*), in Domini Panem et Vinum.

f) *Act.* 1. *vers.* 9. Et quum haec dixisset (*Iesus*,) aspicientibus ipsis (*Apostolis*) elevatus est: et nubes susceptum eum abstulit ab oculis eo rum, *vers.* 10. Et ipsi, eo proficiscente, intentis erant in coelum ocu lis. *Et c.* 3. *v.* 21. Quem oportet coeli capiant usque ad tempora re stitutionis omnium. *Et c.* 7. *v.* 55. Quum autem esset (*Stephanus* plenus Spiritu Sancto, intentis in coelum oculis, vidit gloriam Dei, e Iesum adstantem ad dextram Dei. *vers.* 56. Et ait: Ecce conspici coelos apertos, et Filium illum Hominis adstantem ad dextram Dei *Coloss.* 3. *vers.* 1. 2. Si resurrexistis cum Christo, superna quaerite ubi Christus est, ad dextram Dei sedens. *v.* 2. Superna satagite, no terrestria. *Hebr.* 1. *v.* 3. *Christus* purificatione peccatorum nostrorum per seipsum facta, sedit ad dextram Maiestatis illius *ἐν ὑψηλοῖς*, in *loci* excelsissimis. *Et cap.* 10. *v.* 19. Habemus, Fratres, libertatem ingre diendi Sacrarium, *id est*, *coelum*, per sanguinem Iesu: *v.* 20. ea via quam dedicavit nobis recentem et vivam, per velum, hoc est, per Car nem suam.

Disputatio XIX.

DE ADORATIONE CHRISTI IN SIGNIS S. COENAE.

Itaque nec adoramus Christum in Signis Panis et Vini; qua

communiter Sacramenta Corporis et Sanguinis CHRISTI vocamus: sed in coelis ad Dextram DEI PATRIS, unde venturus est ad iudicandum vivos et mortuos g).

g) 2 *Timoth.* 4. *v.* 1. Obtestor *te* ego in conspectu Dei et Domini Iesu Christi, qui iudicaturus est vivos et mortuos in illustri illo suo adventu, et regno suo.

Articulus VII.

DE USU EXCOMMUNICATIONIS.

Disputatio XX.

DE P TESTATE, FINE, USU ET EXERCITIO EXCOMMUNICATIONIS.

Enimvero, quoniam zizania sese Ecclesiae CHRISTI immiscent: etiam CHRISTUS suae Ecclesiae potestatem dedit, zizania huiusmodi, si quando illa se, per intolerabilia scelera et peccata, contra Domini praecepta, exerant, averruncandi [a]): quo Ecclesia speciem suam, quantum fieri potest, sine macula retineat. Qua de causa nos EXCOMMUNICATIONIS usum in Ecclesia nostra retinemus.

a) *Matth.* 18. *v.* 15. Si vero peccaverit in te Frater tuus, ito et argue eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus es Fratrem tuum, *v.* 16. Si vero te non audierit, assume tecum adhuc unum aut duos: ut ex ore duorum aut trium stabile sit omne verbum. *v.* 17. Quod si neglexerit eos audire, dic Ecclesiae: quod si Ecclesiam audire neglexerit, sit tibi, velut qui *est* ethnicus et publicanus. *v.* 18. Amen dico vobis, quaecunque ligaveritis in terra, erunt ligata in coelo: et quaecunque solveritis in terra, erunt soluta in coelo. 1 *Cor.* 5. *v.* 3. Enimvero ego, ut absens corpore, praesens autem Spiritu, iam ut praesens iudicavi, ut is, qui hoc ita perpetravit, (*incestuosus nempe, cuius fit mentio, v.* 1.) *v.* 4. vobis et meo Spiritu, in nomine Domini nostri Iesu Christi, congregatis, cum potestate Domini nostri Iesu Christi: *v.* 5. eiusmodi, *inquam*, *Homo* tradatur Satanae, ad interitum Carnis, ut Spiritus salvus sit die illo Domini Iesu. 2 *Thess.* 3. *v.* 6. Denunciamus vobis, Fratres, in nomine Domini nostri Iesu Christi, ut subducatis vos ab omni Fratre, qui inordinate ambulat, et non ex tradita doctrina, quam accepit a nobis. *Et v.* 14. Quod si quis non auscultat nostro per epistolam sermoni, hunc notate: et ne commercium habete cum eo, ut erubescat. 1 *Tim.* 1. *v.* 19. Retine fidem et bonam conscientiam, qua expulsa, nonnulli naufragium fecerunt. *v.* 20. ex quibus est Hymenaeus et Alexander, quos tradidi Satanae, ut castigati discant non blasphemare.

Non autem excommunicat Ecclesia Christiana, nisi emendationis gratia. Quapropter etiam excommunicatos, posteaquam a scandalosa vita sua destiterint, seseque emendarint, cum gaudio in gratiam recipit [b]).

b) 2 *Corinth.* 2. *v.* 6. Sufficit istiusmodi *Homini* (*qualis fuit incestuosus*, 1 *Cor.* 5. *v.* 1.) ista increpatio, a pluribus *profecta. v.* 7. Ut e contrario potius aliquid *ei* condonetis, eumque consolemini, ne quo modo redundanti tristitia absorbeatur *Vir* huiusmodi. *v.* 8. Quapropter precor vos, ut ratam faciatis in illum charitatem. *v.* 9. Nam in hunc finem

etiam scripsi, ut cognoscerem probationem vestri, *id est*, an ad omn obedientes sitis. *v.* 10. Cui vero quidpiam condonatis, et ego *condon* Nam et ego, si quid condonavi, cui condonavi, propter vos *id feci*, conspectu Christi, ut ne superemur a Satana. *v.* 11. Non enim illi machinationes ignoramus. 1 *Timoth.* 1. *v.* 20. Hymenaeum et Alexa drum tradidi Satanae, ut castigati discant non blasphemare.

Articulus VIII.

DE MAGISTRATU.

Disputatio XXI.

DE MAGISTRATUS POTESTATE, A DEO ORDINATA, E OFFICIO, AD DEI GLORIAM, ET HOMINUM SALUTEM ADMINISTRANDO.

Praeterea Deus Magistratui, Ministro suo, gladium, et sum mam externam potestatem, Bonis ad defensionem; Malis ad vi dictam et poenam delegavit [a]). Quidlibet igitur Christianus M gistratus, (in quorum numero et nos esse cupimus) omnes vir eo dirigere debet: ut apud fidei suae commissos, Nomen D sanctificetur, Regnum ipsius propagetur, ipsiusque voluntati, cu seria exstirpatione scelerum vivatur. *

a) *Rom.* 13. *v.* 1. Omnis anima potestatibus supereminentibus subi cta esto. Non enim est potestas, nisi a Deo, et quae sunt potestat sunt a Deo ordinatae. *v.* 2. Itaque quisquis *se* opponit potestati, D ordinationi resistit: qui autem resistunt, ipsi sibi condemnationem a ferent. *v.* 3. Nam Magistratus non sunt terrori bonis operibus, sed m lis. Vis autem non terreri potestate, quod bonum est, facito, et laud ab ipsa obtinebis. *v.* 4. Dei enim Minister est, tuo bono. Quod si f ceris, quod malum est, metue: non enim frustra gladium gerit. Na Dei Minister est, ultor ad iram ei, qui, quod malum est, fecerit. 1 *Pe* 2. *v.* 13. Subiecti estote cuivis humanae ordinationi, propter Dominu sive Regi, ut supereminenti: *v.* 14. sive Praesidibus, ut qui per e mittantur: tum ad ultionem facinorosorum, tum ad laudem bene age tium. *v.* 15. Quoniam ita est voluntas Dei, ut bene agendo, os obstru tis insipientium Hominum ignorantiae. *v.* 16. ut liberi, ac non veluti m litiae velamen habentes libertatem, sed ut servi Dei. *Et v.* 17. De timete, Regem honorate.

Marginal. * Hoc officium Magistratui quoque Gentili semper inin ctum fuit: quanto magis Christiano Magistratui commendatum esse d bet, ut vero Dei vicario?

Articulus IX.

DE FIDE ET OPERIBUS.

Disputatio XXII.

DE IUSTIFICATIONE NOSTRA CORAM DEO, AC NOMIN TIM REMISSIONE PECCATORUM, PER FIDEM: OPP SITE, AD IUSTIFICATIONEM EX OPERIBUS.

Confitemur Remissionem peccatorum per Fidem in Jes Christum crucifixum [a]). Et quamvis haec Fides per Opera cl

ritatis, se sine intermissione exercet, exerit, atque ita probatur: attamen iustitiam et satisfactionem pro peccatis nostris, non tribuimus Operibus, quae Fidei fructus sunt; sed tantum verae fiduciae et fidei, in effusum sanguinem AGNI DEI [b]).

a) *Matth.* 20. *v.* 28. Filius Hominis non venit, ut sibi ministretur, sed ut ministret, detque animam suam *in* redemptionis pretium pro multis. *Repetuntur eadem verba, Marc.* 10. *v.* 45. *Postea v.* 52. Iesus dixit ei (*coeco:*) Abi: fides tua te servavit. *Luc.* 7. *v.* 48. Dixit *Iesus Mulieri:* Remissa sunt tibi peccata. *Et v.* 50. Dixit ad mulierem illam: Fides tua te servavit: vade cum pace. *Iohan.* 3. *v.* 15. Quisquis credit in eum (*Christum, filium Hominis, v.* 14.) non perit, sed habet vitam aeternam. *v.* 16. Ita enim Deus dilexit Mundum, ut Filium suum, unigenitum illum, dederit, ut, quisquis credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam, *Et v.* 36. Qui credit in Filium habet vitam aeternam, etc. *Et cap.* 5. *vers.* 24. Amen, amen, dico vobis, qui sermonem meum audit, et credit ei, qui misit me, habet vitam aeternam, et in condemnationem non veniet, sed transivit a morte in vitam. *Et cap.* 6. *vers.* 28. Dixerunt *Iudaei* ad *Christum:* Quid faciemus, ut operemur operibus Dei? *vers.* 29. Respondit Iesus et dixit eis: Hoc est illud opus Dei, ut credatis in *eum*, quem ille misit. *Et vers.* 35. Qui credit in me, *panem illum vitae,* non sitiet unquam. *Et vers.* 40. Haec est voluntas eius, qui misit me, ut quisquis conspicit Filium, et credit in eum, habeat vitam aeternam, et suscitem ipsum ego ultimo illo die. *Et v.* 47. Amen, amen, dico vobis, qui credit in me, habet vitam aeternam. *Roman.* 3. *v.* 21. 22. Iustitia Dei patefacta est absque Lege, (*scil. in Evangelio*) iustitia, inquam, Dei per fidem Iesu Christi, in omnes et super omnes, qui credunt. *Et v.* 24. Iustificamur gratis, *id est*, eius gratia, per redemptionem factam in Iesu Christo. *v.* 25. Quem proposuit Deus placamentum per fidem, in sanguine ipsius, ad demonstrationem iustitiae suae, praetereundo peccata, quae antecesserunt, in *illa* Dei tolerantia: *v.* 26. ad demonstrationem iustitiae suae, praesenti tempore: ut sit ipse iustus et iustificans eum qui *est* ex fide Iesu, *v.* 27. Ubi igitur gloriatio? exclusa est. Per quam legem? Operum? Non: sed per legem *Fidei. v.* 28. Colligimus igitur, fide iustificari Hominem, absque operibus Legis. *Eadem doctrina exemplo Abrahami, Patris credentium, urgetur toto sequente Capite* 4. *Et cap.* 10. *v.* 4. Finis Legis est Christus, ad iustitiam cuivis credenti, *v.* 5. Moses enim describit iustitiam, quae est ex Lege, *dicens:* qui praestiterit ea, vivet per illa. *v.* 6. At quae ex Fide est iustitia, ita dicit: Ne dixeris in corde tuo; quis ascendet in coelum? hoc est, Christum ex alto deducere. *v.* 7. aut quis descendet in abyssum? hoc est, Christum ex mortuis reducere. *v.* 8. Sed quid dicit? Prope te verbum est in ore tuo, et in corde tuo. Hoc est verbum illud fidei, quod praedicamus. *v.* 9. *Nempe*, si professus fueris ore tuo Dominum Iesum, et credideris in corde tuo, quod Deus eum suscitavit ex mortuis, servaberis. *v.* 10. Nam corde creditur ad iustitiam, fit autem ore confessio ad salutem, *v.* 11. Dicit enim Scriptura: Quisquis credit in eum, non pudefiet. *Gal.* 2. *v.* 16. Scientes, non iustificari Hominem ex operibus Legis, sed per fidem Iesu Christi. Etiam nos in Christum Iesum credidimus, ut iustificaremur ex fide Christi, et non ex operibus Legis: propterea, quod non iustificabitur ex operibus Legis ulla caro. *Sic ubique.*

b) *Roman.* 3. *v.* 27. 28. *Vide in paragrapho praecedente lit. a. Gal.* 2. *v.* 16. *Vide ibid. Et v.* 21. Si per Legem est iustitia, igitur Christus sine causa mortuus est. *Ephes.* 2. *v.* 8. Gratia sola estis servati per fidem: (et hoc non ex vobis, Dei donum est.) *v.* 9. non ex operibus, ut ne quis glorietur. *Et v.* 13. Qui procul eratis, propinqui facti estis, per

sanguinem Christi. *v.* 14. Ipse enim est pax nostra, qui septum, *id es* inimicitias solvit in carne sua, *v.* 16. nosque reconciliavit Deo per cru cem, peremptis inimicitiis per eam.

Disputatio XXIII.

DE IUSTITIA VERA AC SOLA, QUA IUSTIFICAMUR QUAE EST NON NISI IN CHRISTO.

Ingenue enim profitemur, nobis in Christo, qui est nostr iustitia, sanctitas, redemptio, via, veritas, sapientia et vita, omni dono data esse [e]).

c) 1 *Corinth.* 1. *v.* 30. Christus Iesus factus est nobis sapientia a Dec iustitiaque et sanctificatio et redemptio, *v.* 31. Ut *fiat* sicut scriptu est: Qui gloriatur, in Domino gloriator. *Iohan.* 14. *v.* 6. Dicit ei (*Tho mae*) Iesus: Ego sum via illa, veritas et vita illa. Nemo venit ad Patrem nisi per me. *Rom.* 8. *v.* 32. Qui proprio Filio non pepercit, sed pr nobis omnibus tradidit eum; quomodo non etiam cum eo omnia nobi gratificabitur?

Disputatio XXIV.

DE OPERUM BONORUM FINE ET USU.

Fiunt itaque Opera fidelium, non ut satisfaciant pro peccati suis: sed solummodo, ut his Deo Domino nostro, pro maximi beneficiis, nobis in Christo exhibitis, se aliquo modo gratos ess declarent [d]). *

d) *Eph.* 2. *v.* 9. 10. Non ex operibus *servati estis*, ut ne quis glorietu Nam ipsius sumus opus, conditi in Christo Iesu ad opera bona, qua praeparavit Deus, ut in iis ambulemus.

Marginal. * Gratitudo consistit in remuneratione acceptorum benefi ciorum. Deo autem nihil rependi potest: quia nullius indiget. Respi cimus ergo in ea, quae a nobis requirit. Haec sunt Fides et oper Charitatis: Fidem postulat sibi ipsi; Charitatem proximo.

Articulus X.

DE NOVISSIMO DIE.

Disputatio XXV.

DE NOVISSIMAE DIEI IUDICIO, CONNEXA RESURRI CTIONE MORTUORUM, EORUMDEMQUE AETERNA PAR TIM FELICITATE, PARTIM CONDEMNATIONE.

Credimus Ultimum Iudicium fore: in quo Caro nostra resu get, et quilibet, prout in hac vita egit, a Christo Iudice rec piet [a]): videlicet, Vitam aeternam, si ex vera fide, sincera dil ctione, fructus fidei, qui sunt opera iusticiae, edidit: et aeternu Ignem; si absque fide, sine charitate, bonum * vel malum pa travit [b]).

a) *Matth.* 24. *v.* 30. Tunc apparebit signum Filii hominis in coel et tunc omnes tribus terrae plangent, et videbunt Filium Hominis ve nientem in nubibus coeli, cum potentia et gloria multa etc. *Et c.* 2

v. 31. Quum autem venerit Filius hominis cum gloria sua, et omnes sancti Angeli cum eo, tunc sedebit in throno gloriae suae. *v.* 32. Et congregabuntur coram eo omnes Gentes, et separabit eos, alios ab aliis; ut Pastor separat oves ab haedis. *v.* 33. Et statuet oves quidem, ad dextram suam; haedos autem ad sinistram. *v.* 34. Tunc dicet Rex iis, qui ad dextram ipsius *erunt*: Adeste benedicti Patris mei, possidete Regnum, paratum vobis a iacto Mundi fundamento. *v.* 35. Esurivi enim, et dedistis mihi, quod ederim: sitivi, et dedistis mihi potum: peregrinus eram, et collegistis me: *v.* 36. nudus, et amicivistis me: aegrotus, et invisistis me: in carcere eram, et venistis ad me. *vers.* 37. Tunc respondebunt ei iusti, dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem, et aluimus? aut sitientem, et dedimus tibi potum? *v.* 38. Quando autem te vidimus peregrinum, et collegimus te? aut nudum, et amicivimus? *v.* 39. aut, quando te vidimus aegrotum, aut in carcere; et venimus ad te? *v.* 40. Et respondens Rex dicet eis: Amen, dico vobis, quatenus id fecistis uni ex istis fratribus meis minimis, mihi fecistis. *v.* 41. Tunc dicet etiam iis, qui ad sinistram *erunt:* Execrandi, abite a me, in ignem illum aeternum, paratum Diabolo et Angelis eius. *vers.* 42. Esurivi enim, et non dedistis mihi, *quod* ederem: sitivi, et non dedistis mihi potum: *vers.* 43. peregrinus eram, et non collegistis me: nudus, et non amicivistis me: aegrotus et in carcere *eram*, et non invisistis me. *vers.* 44. Tunc ipsi quoque respondebunt ei, dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut peregrinum, aut nudum, aut aegrotum, aut in carcere: et non ministravimus tibi? *v.* 45. Tunc respondebit eis, dicens: Amen, dico vobis, quatenus *id* non fecistis uni ex istis minimis, nec mihi fecistis. *v.* 46. et abibunt isti in supplicium aeternum: Iusti vero ad vitam aeternam. 2 *Tim.* 4. *v.* 1. Obtestor te, in conspectu Dei, et Domini Iesu Christi, qui iudicaturus est vivos et mortuos, in illustri suo adventu, et regno suo. *Et v.* 8. Quod reliquum est, reposita mihi est iustitiae corona, quam reddet mihi Dominus in illo die, iustus Iudex, non solum autem mihi, sed et omnibus, qui expetiverint illustrem illum ipsius adventum.

b) *Roman.* 2. *v.* 5. Sed pro duritia tua et corde, quod resipiscere nescit, thesaurizas tibi ipsi iram, in diem irae et patefactionis iusti iudicii Dei: *v.* 6. Qui reddet unicuique secundum opera ipsius: *v.* 7. iis quidem, qui, secundum patientem exspectationem, quaerunt boni operis gloriam et honorem, et immortalitatem, vitam aeternam. *v.* 8. Litigiosis vero, et veritati quidem non obedientibus, obedientibus autem iniustitiae, *erit* excandescentia et ira. *v.* 9. afflictio, *inquam*, *erit* et angustia adversum omnem animam Hominis, perpetrantis malum, tum Iudaei inprimis, tum etiam Graeci. *v.* 10. gloria vero, et honor, et pax *erit* cuivis operanti bonum, tum Iudaeo inprimis, tum et Graeco, etc. 2 *Cor.* 5. *v.* 10. Omnes nos comparere oportet coram tribunali Christi, ut unusquisque reportet, quae in corpore *fecerit* congruenter ad id, quod fecerit, sive bonum sive malum.

Marginal. *Bonum, intellige, secundum iudicium et opinionem hominum.

Articulus XI.

DE PRAECEPTIS ET NON PRAECEPTIS.

Disputatio XXVI.

DE *Αὐτονομία*, SIVE IMPERIO, IN CONSCIENTIAS, SOLI CHRISTO IN ECCLESIA RELINQUENDO.

Confitemur, quod, quemadmodum nemo mandare potest ea,

quae CHRISTUS non mandavit: ita etiam nemo prohibere possit, qu ipse non prohibuit [a]).

a) *Scriptum est enim:* Ipsum audite. *Matth.* 17. *v.* 5. *Luc.* 9. *v.* Vox extitit e nube, dicens: Hic est Filius ille meus dilectus, ipsum a dite. *Deut.* 18. *v.* 18. Prophetam suscitabo illis de medio fratrum su rum, sicut tu, et ponam verba mea in ore eius, et loquetur eis omn quae praecepero illi. *v.* 19. Erit autem, quicunque non audierit ver mea, quae loquetur in nomine meo, ego requiram ab eo. *Act.* 7. *v.* Hic est Moses ille, qui dixit filiis Israël, Prophetam suscitabit vo Dominus Deus vester e fratribus vestris, sicut me: ipsum audietis.

Disputatio XXVII.

DE INANITATE PRAECEPTORUM PONTIFICIORUM, A NOMINATIM, DE CONFESSIONE AURICULARI, IEIUN QUADRAGESIMALI, ET FESTIS PONTIFICIIS.

Ob hanc causam nos Auricularem confessionem, Ieiunium q dragesimale, Sanctorum ferias, et quae eius generis ab hominil exorta sunt, pro non praeceptis habemus.

Disputatio XXVIII.

DE INANITATE INTERDICTORUM PONTIFICIORUM A NOMINATIM, DE COELIBATU SACERDOTUM.

Sicut contra, Ministrorum matrimonium non prohibitu scimus.

Disputatio XXIX et XXX.

DE ILLICITIS PERMISSIONIBUS PAPANIS, ATQUE SPECIE, DE CULTU RELIGIOSO SANCTORUM, ET FABRICA ET CULTU IMAGINUM.

Et adhuc multo minus permittere quisquam potest, quod D prohibuit. * Itaque cultum et invocationem demortuorum S ctorum **, venerationem et exstructionem Imaginum, et id gen improbamus.

Marginal. * Deus dixit: *Ego Iehova Deus vester. Lev.* 18. *v.* 2. *et D* 10. *v.* 17. *Iehova, Deus vester, et Deus Deorum, et Dominus Dominor Deus magnus, fortis et terribilis, etc.* Quis igitur inter ipsius creatu concedere posset, quae ipse prohibuit?

** Sanctos alioqui fatemur coram Deo esse, et cum Christo regn in aeternum; propterea, quod Christum agnoverunt, et tum operil tum verbis, confessi sunt, esse suum Salvatorem, redemptionem et stitiam, sine ullo humani meriti additamento. Hinc laudamus et c mendamus ipsos, tanquam eos, qui gratiam a Deo consecuti et iam h redes Regni aeterni facti sunt: hoc tamen omne ad gloriam Dei Christi referentes.

Disputatio XXXI.

DE ILLICITIS, INTERDICTIS PAPANIS, ATQUE, IN SPECIE, DE CARNIUM ESU.

Et rursus interdicere nemo potest, quae Deus concessit. Cibis itaque cum gratiarum actione uti, nullo modo interdictum existimamus [b]).

b) 1 *Timoth.* 4. *v.* 1. Spiritus autem diserte dicit, fore, ut posterioribus temporibus desciscant quidam a fide, attenti Spiritibus deceptoribus ac doctrinis Daemoniorum, *v.* 2. per hypocrisin falsiloquorum, quorum conscientia cauterio resecta est: *v.* 3. prohibentium contrahere matrimonium, *iubentium* abstinere a cibis, quos Deus condidit, ad participandum cum gratiarum actione, fidelibus, et iis, qui norunt veritatem. *v.* 4. Nam quicquid condidit Deus, bonum *est*, nec quicquam reiiciendum est, si cum gratiarum actione sumatur. *v.* 5. Sanctificatur enim per verbum Dei et preces.

Articulus XII.

CONTRA ERRORES ANABAPTISTARUM.

Disputatio XXXII.

DE PAEDOBAPTISMO IN SPECIE.

Clare protestamur, nos peregrinas et erroneas doctrinas, quas turbarum Spiritus inter alias damnatas et pravas opiniones proferunt, reiicere et damnare, ut quum dicunt: Infantes (quos nos, iuxta Apostolorum et primitivae Ecclesiae consuetudinem [a]), et ex eo, quod Baptismus loco Circumcisionis est [b]), baptizari facimus) minime baptizandos esse.

a) *Actor.* 2 *v.* 38. Petrus ait: Resipiscite, et baptizetur unusquisque vestrûm in nomen Iesu Christi, in remissionem peccatorum: et accipietis donum Spiritus Sancti. *v.* 39. Vobis enim *facta est* promissio, et liberis vestris, et omnibus longe post futuris, quoscunque videlicet advocaverit Dominus Deus noster. *Et cap.* 16. *v.* 33. *Ipse* vero (*Commentariensis in urbe Philipp.*) illis assumptis ea ipsa hora noctis, lavit *eorum* plagas: et baptizatus est ipse, et omnes *domestici* illius ilico. 1 *Cor.* 1. *v.* 16. Baptizavi (*ait Paulus*) etiam Stephani familiam.

b) *Col.* 2. *v.* 11. In quo (*Christo*) circumcisi estis circumcisione, quae fit sine manibus, exuendo corpus peccatorum carnis per circumcisionem Christi: *v.* 12. et consepulti per Baptismum, per quem etiam cum eo suscitati estis, per fidem efficacis illius virtutis Dei, qui suscitavit eum ex mortuis, etc.

OBSERV. *Allegata et exscripta haec testimonia, in Germanicis exemplaribus, vel m. s. vel impressis non extant. Quia tamen olim Latinae editioni adscripta fuere in margine, et Paedobaptismo confirmando inserviunt, eradere noluimus.*

Disputatio XXXIII.

DE IUREIURANDO CHRISTIANORUM.

In nullo item casu iurandum esse; etsi gloria Dei, et charitas Proximi, id requirant. *

Marginal. * Suo tempore Iuramento uti licet. Deus enim ius hoc Veteri Testamento; et in Novo Christus non prohibuit; imo Christus Apostoli ipsi iurarunt.

Disputatio XXXIV.

DE MAGISTRATU CHRISTIANO.

Et Magistratus Christianos esse non posse. *

Marginal. * Magistratus tum bonum Magistratum agit, quando ve Christianus est.

Disputatio XXXV.

DE RELIQUIS ANABAPTISTARUM FANATICIS ERRORIBUS, IN GENERE.

Cum omnibus aliis doctrinis, quae sanae et purae doctrin Iesu Christi adversantur e diametro, non solum non recipere sed, ut abominationes et blasphemias, reiicere et damnare.

Disputatio XXXVI.

DE COLOPHONE CONFESSIONIS BASILEENSIS, QUA NON NISI SCRIPTURAE SACRAE, TANQUAM UNICA ET PERFECTAE FIDEI REGULAE, IUDICIO SUBMITT MUS: CUM POLLICITATIONE EMENDATIONIS, SI, QUOCUNQUE IN ARTICULO EAM *ἀντίγραφον* ESSE, DEMONSTRATUM FUERIT.

Postremo, hanc nostram Confessionem Iudicio Sacrae B blicae Scripturae subiicimus: eoque pollicemur, si ex praed ctis Scripturis in melioribus instituamur; nos omni tempore D et Sacrosancto Ipsius Verbo, maxima cum gratiarum action obsecuturos esse.

Οὐκ ἐν τῷ μέγα τὸ εἶ, ἀλλ' ἐν τῷ εἶ τὸ μέγα.

REGI SECULORUM INCORRUPTIBILI, IMMORTALI, I VISIBILI, SOLI SAPIENTI DEO PATRI, FILIO ET SP RITUI SANCTO SIT HONOR ET GLORIA IN SECULA SECULORUM. AMEN.

6.

Ein gemeine bekantnus

des

helgen waren vnd vralten Christlichen gloubens vnd vnsern mittburgern vnd Christlichñ gloubgnossen ꝛc. Zurich. Bern. Basell. Straßburg. Costenz. Santgalln. Schaffhusn. Millhusen. Biel. ꝛc. zbasell vffgericht geordnet vnd gmacht vff wytern bscheid ꝛc.

Im 1536. 1. 2. 3. et 4. Februariy.

Ein kurtze vnd gemeine bkantnuß des gloubens der kelchen so in einer Eidtgnoschafft das Evangelium Christi angenomen habend, allen glöbigen vnd frömen zu erwegen, zu beschatzn vnd zu vrteilen dar gestelt.

1 Pet. 3. 1 Joh. 4.

1. Von der helgen gschrifft.

Die heilge, götliche biblische gschrifft, die da ist das wort gottes, von dem helgen geist inggeben vnd durch die propheten vnd apostell der welt fürgetragen, ist die aller älteste, volkomneste vnd höchste leer, begrifft allein alles das, das zu warer erkantnüß liebe vnd eer gottes, zu rechter warer fromkeit, vnd anrichtung eines frömen eerbaren vnd gottsäligen lebens dienet.

Zacha. 7. Math. 22. 2 Pet. 1. 1 Tessa. 4. 2 Timoth. 3.

2. Von Vßlegung der gschrifft.

Dise heilige götliche gschrifft, sol niener mitt dañ mit Jr selbs vßgleit [1]) vnd erklärt werden durch die richtschnur des gloubens vnd der liebe.

1 Ioh. 5. Ro. 12. 1 Cor. 13. Sic Christus facit Math. 4.

3. Von den alten leereren.

Wo nū die heiligen Vätter vnd alten leerer die die gschrifft erklärt vnd vßgelegt, über dise richtschnur nit gehowen habend, wöllend wir sy nit allein für vßleger der gschrifft, sünder für vßerwölte werckzüg, durch die Gott geredt vnd gewurckt hatt, erkennen vnd halten. [2])

Ioh. 17. Luc. 10. Math. 10. 1 Thessa. 2, 4.

---

1) MS. Tur.: soll nienar mitt, dann mit no selbs vßgeleyt. 2) MS. Tur.: erkennen vnd annemmen vnd halten.

4. Von menschen leeren.

Was sunst menschlicher leeren vnd satzungen sind,[3]) sy sygend w schön hübsch vnd ansichtig vnd langgebrucht sy Jemer wöllend, die vn von gott vnd warem glouben abfürend, haltend wir ytell[4]) vnd kraff loß, wie es der her Math. am 15.[5]) selbs bezügt, vnd da er-sprich Si eerend mich vergebens, so sy leerend die leern der menschen.

Esa. 29. Marc. 7. 1 Timoth. 4. Titu. 1.

5. Was der Zweck der heilgen gschrifft sye vn worvff sy endtlich wyse.

Die gantz biblische geschrifft sicht allein darvff das menschlich g schlecht verstande, das Jm gott günstig sye, vnd wol wölle, vnd er diſe sine gutwillikeit, durch Christū sinen sun dem gantzen mensc lichen geschlecht offenlich dargstelt vnd bewysen habe, die aber allei durch den glöben zu vns kome, allein durch den glöben entpfange vnd durch die liebe gegen dem nächsten, erzögt vnd bewysen werd.[6])

Gen. 3. Ioh. 4. Rom. 8. Ephe. 2. 1 Ioh. 4.

6. Von Gott.

Von Gott haltn̄ wir also, das ein einiger, warer, lebendiger vn allmächtiger gott sye. Einig im wesen, dryfaltig in der person,[7]) d alle ding durch sin wort,[8]) dz ist durch sinen sun, vß nütt geschaffe habe, vnd alle ding durch sin fürsichtikeit gerecht warlich vnd wyßli regier verwalte vnd erhalte.

Deut. 6. Math. 28. Gen. 1. Ps. 33. Act. 17.

7. Von dem menschen.

Der mensch, die volkomneſt bildnus gottes vff erden, under alle sichtbaren creaturen, die edleſte vnd fürnemſte, der ist vß lib vnd se zusamen gesetzt. Der lib ist tödtlich, die seel ontödtlich,[9]) diſer mens als er von Gott recht vnd wol geschaffen war, ist er durch sin eigi schuld in die sünd gefallen, vnd hatt das gantz menschlich geschlec mit Jm in sölichn̄ fal gezogen, vnd sölicher arbeitsälikeit vnderwürfli gemacht.

Gen. 1. 2. Rom. 5.

8. Von der eerbsünd.

Diſe eerbsucht aber vnd vrspringenliche sünd ist das gantz mensc

---

3) MS. Tur. addit hic verba: die vns von gott vnd waarem glouben abfürend .. quae in nostro textu paullo post sequuntur. 4) MS. Tur fuer viel, schädlich .. 5) In MS. Tur. numeri loco signum extat, mi ne notum quidem. 6) MS. Tur.: dem nächsten vssgetruckt, erzeigt, v bewisen würde. 7) MS. Tur.: drisaltig in personen.. 8) MS. Tur.: dur syn ewig wort, .. 9) In MS. Tur. hisce cum verbis paragraphus fini est. Reliqua sequuntur praemissa hac inscriptione: Vom fal des mönsche

lich geschlecht dermaſen durchgangen, vnd hetts dermaſen verwüſt vnd vergifft,[10]) dz dem menſchen, der ein kindt des zorns vnd fyend gottes worden war, niemā denn gott durch Chriſtū helffen oder widerbringen mocht, vnd was in Jm guts überbliben iſt, dz wirt durch täglich mängell vnd präſten, für vnd für geſchwacht, das es zū eergeren geratet, dann die krafft der ſünd vnd des preſtens[11]) in vns trifft für, das weder die vernunfft dem, dz ſy erkendt nachkomen, noch der hochverſtand das göttlich fünckli pflantzen vnd fürbringen mag.

Eph. 2. Ps. 51. Ro. 8.

9. Von dem fryen willkur, ſo man nempt den fryen willen.

Des halb wir dem menſchen ein frye willkur[12]) alſo gebend, das wir in vns ſelbs befindend, das wir mit wiſſen vnd willen guts vnd böß tund; das böß vermögend[13]) wir von vns ſelbs thun, das gut aber mögend wir weder annemen, noch volſtrecken, wir ſyend dann durch die gnad Chrī erlüchtet, erweckt vnd getriben. dann gott iſt der, der in vns das wöllen vnd vollbringen würckt, nach ſinem guten willen, vß gott iſt vnſer heil, vß vns aber iſt nüdt dann ſünd vnd verderbnüß.

Ioh. 15. Philip. 2. Act. 17. Oseae 13. 1 Reg. 43.

10. Wie Gott den menſchen durch ſinen ewigen radtſchlag widerbracht habe.

Wie wol nun der menſch durch ſöliche ſin ſchuld vnd übertrettung ewiger verdampnüs zubekendt vnd in den gerechten zorn gottes gefallen iſt, ſo hatt doch gott der gnädig vatter nie vffgehört ſorg für Jnn zetragen, wölches wir vß der erſten verheiſſung,[14]) vnd vs dem gantzen gſatzt (durch wölches die ſünd erweckt, nit erlöſcht wirt.[15])) vnd vß dem heren Chriſto, der darzu verordnet vnd geleiſtet iſt, klar vnd gnügſam offenbar vermercken vnd verſten mögend.[16])

Ephe. 1. Gen. 3. Ro. 7.

11. Vom dem heren Chriſto vnd was wir durch Jnn habend.

Diſer her Chriſts ein warer ſun gottes, warer gott vnd menſch, hatt in der zitt, die gott von ewikeit har, dar zu beſtimpt ware menſchliche natur, mit lib vnd ſeel angenomen, hatt zwo vnderſcheidne vnvermengte naturē in einer einigen vnzertrenten perſon, wölche annemūg menſchlicher natur darvmb geſchechen iſt, das er vns, die tod warend, wider lebendig vnd miteerben gottes machte, deß halb er ouch

10) MS. Tur.: verwüſtet, verderbt vnd vergifftet. 11) MS. Tur.: präſtens. 12) MS. Tur.: ein fryen willen. 13) MS. Tur.: mögend. 14) MS. Tur. exhibet hic numerum pluralem. 15) MS. Tur.: erweckt vnd angezundt, nit erlöſcht würt. 16) In MS. Tur. offenbar vocabulum omissum est.

vnser bruder worden ist. Diser her Christus der sun des waren le bendigen gottes, hatt das fleisch, das durch die vereinbarung der got heit heilig ist, vnserem fleisch in allen dingen glich, vßgenomen di sünd, dann es ein rein vnbefleckt opffer sin solt, vs der vnbefleckte iunckfrowen[17]) Maria, durch mitwürkung gottes des heilgen geists ange nomen, für vns in tod geben, zu einer bezalung, begnädigung vn abweschung aller sünden.[18]) Vnd dar mit wir ein volkomne hoffnū vnd vertruwen, vnsers vnsterblichen lebens haben möchtend, hatt er si fleisch, das er vom tod zū leben wider vfferweckt zu der gerechten sine almechtigen vatters gesetzt. Diser her Christs, der den tod, die sün vnd allen hellischen gwalt überwunden vnd übersiget hatt, ist vnse vorgenger, fürer vnd hopt, der ist der recht hoohe priester der da sitz zu der grechten gottes, vnd vnser sach alweg schirmpt vnd füret, bi er vns zu der bildnus zu deren wir geschaffen sind reformiere vn widerbringe, vnd in die gmeinsame sines götlichen wesens infüre. Vf disen hēren Jesū Christum wartend wir, dz er künftig sye am en der welt, als ein warer rechter richter, der das war[19]) vrteil über alle fleisch, das von Im zū vrtell vfferweckt, fellen wirt, die frommen vn glöbigen wirdt er inn himel füren, vnd die vnglöbigen wirt er mit li vnd seel in ewige verdampnüs stossen vnd verdānen. Diser her Jesus wie er allein unser mitler, fürsprech, opffer, hocher priester, her vn küng ist, also erkennend wir Inn allein, vnd gloubend von gantzen hertzen, dz er allein vnser versünung, vnser erlösung, heiligmachung bezalung, wyßheit, schirm vnd rettung allein sye. Hie verwerffen wir alles das, dz sich ein mittell, opffer, vnd versönung vnsers lebens vnd heils darstelt, vnd erkennend keins, denn allein den heren Christū.[20])

Ioh. 1. Gal. 4. Ioh. 16. Heb. 2, 4. Math. 1. Luc. 1. 1 Ioh. 2 1 Cor. 15. Act. 1. Ephe. 1. Ro. 6. Ephe. 4. Daniel 7. Ioh. 5. Math. 25. 1 Timoth. 2. Heb. 7. Ro. 3. 1 Cor. 1.

12. Was der Zweck sye euanglischer leer.

Deß halben sol in aller euangelischen leer das das höchst vnd fürnemist hoptstuck sin, das In allen predigen, hefftig getriben, vnd in die hertzen der menschen ingetruckt sol werden, namlich das wir allein durch die einig barmhertzikeit gottes, vnd durch den verdienst Christi behalten vnd sälig werdend. Damit aber die menschen verstandind, wie nottwendig Inen Christs zū heil vnd sälikeit sye, Sol man Inen die grösse vnd schwere der sünd durch das gsatzt vnd tod Christi zū hellesten vnd kläresten anzögen, Inbilds[21]) vnd für ougen stellen.

1 Timoth. 1. Ro. 3.

---

17) MS. Tur.: vnbeflekten reynen jungkfrouwen. 18) MS. Tur.: aller sunden der gantzen wält. 19) In MS. Tur. war vocabulum omissum est. 20) MS. Tur.: den eynigen herren christum. 21) MS. Tur.: anzeygen, Inbilden ꝛc.

13. Wie vns die gnad Christi vnd sin verdienst mittgeteilt werdend vnd was frucht dar vß volge.

Söliche hohen vnd grossen guthätten götlicher gnaden vnd die ware heiligmachung des geists gottes entpfahend wir nit vß vnseren verdiensten vnd krefften, sonder durch den glouben, der ein lutere gab vnd schencke gottes ist.[22]) Der selbig gloub ist ein gwisser, vester, ja vngezwiffleter grund vnd begrüffung aller dingen die man von gott verhoffet, wölcher vs Im die liebe, vnd dem nach allerley tugenden, vnd guter wercken frücht wachsen macht. Vnd wie wol die frömen vnd glöbigen sich in sölichen früchten des gloubens one vnderlaß übend, so schribend wir doch die frommachung vnd dz erlangt heil, nit sölichen wercken, sunder der lutren gnad gottes zu.[23]) Diser gloub, der sich nit vff sin werk, wie wol er vnzalbare gute werck würckt,[24]) sonder vff die barmhertzikeit gottes tröstet, ist der recht[25]) war dienst, mit dem man gott gefalt.[26])

Ro. 3. Gal. 2. Ephe. 2. Gal. 5. Ro. 3. Michee 6.

14. Von der kilchen.

Vß den lebendigen steinen, die vff disen lebendigen[27]) felsen gebuwen sind, haltend wir, das ein heilige allgemeine kilchen, die gmeinsame vnd samlung aller heilgen, die ein g'sponß vnd gemahell Christi ist, wölche er durch sin blut reinige, vnd entlich dem vatter one masen gantz vnbefleckt vnd vnuermaßget dar stelle, gebuwen vnd zemen gsamlet werde. Vnd wie wol dise kilchen vnd samlung Christi allein den ougen gottes offen vnd bekandt ist, so wirt sy doch durch vssere zeichen, bruch vnd ordnüg, die von Christo selbs ingesetzt vnd geordnet, vnd durch das wort gottes, als durch ein gmeine offne vnd ordenliche zucht, nit allein gesechen vnd erkandt, sonder ouch der maß gesamlet vnd gebuwen, das in dise kilchen niemans (ordelich ze reden vnd one besondere fryheit von gott geoffnet.) one diese ding gezelt wirt.

1 Pet. 2. Math. 16. 1 Ioh. 1. 1 Pet. 1. Ephe. 5. Ioh. 6. 2 Timoth. 2. Act. 13. Math. 28. Act. 10.

15. Von den zudieneren[28]) des worts Gottes vnd dienst der kilchen.

Deß halb wir ouch bekennend, das die diener der kilchen mitarbeiter gottes sind, als sy der heilig Pauls nempt, durch die er sinen glöbigen erkantnüß sin selbs, vnd ablaß der sünden zudienet vnd für-

22) In MS. Tur. cum his verbis paragraphus finita est. Reliqua sequuntur praemissa hac inscriptione: Was der gloub sye. 23) Hoc loco in MS. Tur. inscriptio inserta est huiuscemodi: Was rächter waarer gotsdienst sye. 24) MS. Tur. haec habet, et quidem uncis inclusa: (wie wol er vnzalbar gute wärch one vfhören würkt). 25) MS. Tur. addit „vnd" particulam. 26) MS. Tur.: mit dem die gläubigen gott gefallend. 27) MS. Tur.: läbenden. 28) MS. Tur.: dieneren.

treit, die menschen zu Jm bekert, vffrichtet, tröst, ja ouch erschreckt vnd vrteilt, doch mit disem anhang vnd verstand, das wir in den allen alle wirckung vnd krafft dem heren Gott allein, dem diener aber das zudienen zuschriben, dañ gewiß ists, das dise krafft vnd wirckung keiner creatur niemar me angebunden sol noch mag werden, sonder Got der teilt sy uß, nach sinem fryen willen denen, denen er wil.

1 Cor. 3. 4. 2 Cor. 6. Ioh. 20. Luc. 1. 1 Cor. 3.

16. Von gwalt der kilchen.

Der gwalt das Gotswort zepredigen, vnd die schäffly des heren ze weiden (wölchs eigentlich ze reden der schlüßlen gewalt ist.) schribt allen menschen für ein form zeleben, Sy synd hoch oder nider stands, sölche gwalt vnd ansehen sol als ein befelch,[29]) hoch, thür, vnueracht[30]) vnd vnuerletzt sin, sol ouch niemän zuzedienen entpfolhen werden, er sy dañ zu vor durch die göttliche Stim vnd wal, durch die Jenen, die vor der kilchen, durch wolbetrachte rattschläg, vnd vßschuß darzu bestimpt vnd erwelt sind, tougelich vnd geschickt darzu erfunden vnd erkändt.

Math. 16. Ioh. 20. 1 Tessa. 4. Act. 13.

17. Von erwellung der dieneren der kilchen.

Dann sölich ampt vnd dienst sol nieman befolhen noch vertüwt werden, er sye dañ zu vor in heilger gschrifft vnd erkantnüß des willen gottes wolbericht, in fromkeit vnd vnschuld des lebens vnsträfflich vnd in flyß vnd ernst, die eer vnd den namen Christi zefürderen hitzig vnd inbrinstig erfunden vnd erkent worden, namlich durch die diener vnd fürstender der kilchen, ouch die, die vß der christelichen oberkeit, als von der kilchen wegen, zu sölichem ampt erwölt sind, vnd dewil das selb ein rechte ware wal gottes ist, sol sy durch das urteil der kilchen vnd vfflegung der henden der eelteren als billich vnd recht erkendt vnd angenomen werden.

1 Timoth. 3. 4. Luc. 12. Act. 1. Titu. 1. Nu. 27. Deut. 34. Act. 6. 8. 9. 13. 1 Timoth. 1. Hebr. 6.

18. Wer der hirt vnd das hopt der kilchen sye.

Dann Christs selbst allein das waar vnd recht hoptt vnd hirt siner kilchen ist, der selbig gibt siner kilchen, hirten vnd leerer, die vß sinem befelch das wort vnd den gwalt der schlüßeln ordelich vnd rechtmässig, wie oben gemelt, fürend. Deßhalb wir die jenen, die allein mit dem namen bischoff sind, vnd das hopt zu Rom weder bekennen noch annemend.

Ioh. 10. Ephe. 1. 4. 5. Collo. 1. 2. Ioh. 20. Zach. 11.

---

29) MS. Tur.: befälh vnd handel gottes. 30) In MS. Tur.: vnuerach vocabulum omissum est.

19. Was das ampt sye der dieneren vnd der kilchen.

Das aller höchst vnd fürnemst in diesem ampt ist, das die diener der kilchen, rûw vnd leid der sünden enderung des lebens, vnd verzyhung der sünden predigend, vnd das alles durch Christü. Item das sy onvffhörlich für das volck bittind, der heilgen gschrifft vnd wort Gottes, in lesen, vnd heilger trachtung ernstlich vnd flyssig obligind, mit dem wort Gottes, als mit einem schwert des geistes, in alle weg, den tüffel, mit dem tödtlichẽ haß verfolgind, vnd sin krafft niderleginď, vnd schwechind, das sy die gsunden burger Christi schirmino, die bösen aber warnind, hintersichthaltind, vnd abtribind, vnd so sy in Irem fräuel[31]) vnd vnverschampten lasteren die kilchen Christi wöltend für vnd für eergeren vnd verwüsten, söllend sy durch die jenigen, so von den dieneren des worts vnd christelicher oberkeit darzu verordnet sind, vßgeschloßen,[32]) oder in andere fügliche vnd komliche, fromkliche weg[33]) gestrafft vnd verbeßret werden, bis sy Ir Irsal bekennend sich enderend vnd gsund werdend, deñ aber sol der burger Christi, der also presthafft vnd kranck gewesen vnd vßgeschlossen ist, wider in die kilchen vffgenomen werden, so er sich bekert vnd mit grosem ernst sin sünd vnd Irsal bekent vnd vergicht (.dann da hin sol dise straff dienen.) vnd artzny sinem presten gewilliklich sucht, sich in ein geistlich disciplin vnd zucht begibt, vnd sich mit einem nûwen flyß vnd ernst zur fromkeit alle frömen erfröwt.

Luc. 24. 1 Cor. 11. Act. 6. 1 Timoth. 4. Ephe. 6. 2 Timoth. 4. Ezech. 14. 1 Cor. 5. 2 Tessa. 3. 2 Cor. 2.

20. Von dem vermogen, krafft vnd würckung der sacramenten.

Deren zeichen, die man sacrament nempt, sind zwey, namlich der touff, vnd dz nachtmal des heren. Dise sacrament sind bedütliche heilige zeichen, vnd hoher heimlichen dingen,[34]) die aber nit blosse vnd lere zeichen sind, sunder sy bestond in zeichen vnd weselichen dingen. Dann im touff ist das wasser das zeichen,[35]) das weselich aber vnd geistlich;[36]) ist die widergeburt vnd die offnemung in das volck gottes. Im nachtmal oder danckſagung sind brott vnd win zeichen, das weselich aber vnd geistlich, ist die gemeinschafft des libs vnd bluts Christi, das heil das am crütz erobret ist, vnd ablaß der sünden, wöliche weseliche vnsichtbare vnd geistliche ding im globen,[37]) glych wie die zeichen liblich entpfangen werdend, vnd in disen geistlichen weselichen dingen, statt die gantze krafft, würckung vnd frucht der sacramenten. Deßhalb

---

31) MS. Tur.: fräfel. 32) MS. Tur. perperam: vnd christenlicher oberkeyt usgeschlossen sind, vsgeschlossen.. 33) MS. Tur.: oder in andern fugliche vnd formliche wäg. 34) zeichen, heiliger, hoher vnd göttlicher Dingen. 35) MS. Tur.: ein bedutlich zeichen.. 36) In MS. Tur. verba „vnd geistlich" omissa sunt. 37) MS. Tur. addit: innwändig.

wir bekennend, das die sacrament nit allein vssere zeichen sind C
stelicher gesellschafft, sonder wir bekennends für zeichen götlicher g
den, durch[38]) die diener der kilchen, dem heren, zu den fürnemen
end, das er vns selbs verheißt, anbütet vnd kreftiklich verschafft, n
würkend, doch wie oben[39]) von dieneren des worts geseit ist. Nam
das alle heilmachende[40]) vnd seligmachende krafft dem heren Gott all
zugeschriben werdend.

21. Von dem Touff.

Der touff ist vß der insatzung des heren, ein widergeberliche
weschung, wöliche der her sinen vßerwölten mit einem sichtbaren
chen, durch den dienst der kilchen wie obengeredt vnd erlütret ist,
bütet vnd darstelt, in wölicher helgen abweschūg wir vnsere kün
darumb touffend, das es vnbillich were, das wir die jenen, die vß v
die ein volck Gottes, geboren sind, der gemeinsame des volcks Got
söltend entrouben, die doch mit götlicher stim darzu bestimpt, vnd
sind, von denen man sich sol vermuten, sy syend von Gott erwölt.

Math. 28. Marc. 16. Titu. 3. Gen. 17. Luc. 18. 1 Cor. 7.

22. Vom Nachtmal des heren, oder von d danckſagung.

Vom helgen nachtmal haltend wir also, das der her im heilgen
hendmal,[41]) sin lib vnd blut, das ist, sich selbs den sinen warlich
bütet, vnd zu sölicher frucht zu niessen gibt, das er ie me vnd me
Inen, vnd sy in Im lebend, Nit das der lib vnd dz blut des her
mit brott vnd win natürlich vereinbaret, oder rumlich dar inn versch
sen werdend, oder das ein libliche fleischliche gegenwirtikeit hie ges
werde, sonder das brot vnd win vß der Insatzung des heren, hoch
dütende heilige ware zeichen syend, durch die vom dem heren sel
durch den dienst der kilchen, die war gemeinschafft des libs vnd bl
Christi, den glöbigen fürtragen vnd angebotten werde, nit zu ei
hinfelligen spyß des buchs, sonder zu einer spyß vnd narung des ge
lichen vnd ewigen lebens. Sölicher hocher vnd heilgen spyß gebruche
wir vns offtermals, das wir dardurch ermandt, in den tod vnd b
des gecrützgeten Christi, mit den ougen des gloubēs sächind, vnd vn
heil mit einem vorgust des himelschen wesens, vnd mit einer recht
befindtnüß des ewigen lebens betrachtend. Mit diser geistlichen lebe
machenden vnd inneren spyß, werdend wir mit vnußsprechlicher s
sikeit erfristet[42]) vnd erkückt, vnd mit hoher frōd, das wir in dem
Christi vnser leben findend, erfült. Deßhalb wir gantz vnd gar
fröden in vnserem hertzen vffspringend, vnd mit allen vnseren krefft
iemer vmb so ein thüre vnd hohe guthät, die er vns bewysen hatt i
danckſagung vns selbs gantz vßgießend.

38) MS. Tur. durch wöliche die diener. 39) MS. Tur.: doch der geste
wie oben.. 40) MS. Tur. heyligmachende. 41) MS. Tur.: aabentma
42) MS. Tur.: erfasset.

Deß halben man vns fast vnbillich zulegt, das wir den hohen warzeichen wenig zugebind, dañ diſe heilge zeichen vnd ſacrament, ſint heilge vnd eerwirdige ding, als die, die von Chriſto dem hohen prieſter ingeſetzt vnd gebrucht ſind. So tragend ſie der maß, wie oben dad von geredt[43]) iſt, die geiſtlichen ding, die ſy bedütend für, vnd bietend ſy an. Si gebend von den geſchechnen dingen zügnüß. Si bildend vns an vnd äfrend vns ſo hohe heilge ding, vnd mit einer beſondren änliche der dingen die ſy bedütend, tragend ſy ein groß vnd herlich liecht in die heilge götliche händell. Zu dem gebend ſy etwas behilff vnd fürſchub dem glöben, ſind als vil als ein eidspflicht, mit denen ſich die glöbigen irem hopt vnd der kilchen inpflichtend vnd verbindend. So hoch vnd thür haltend wir von den heilgen hochbedütenden warzeichen, je doch gebend wir die lebendmachende vnd heilmachende krafft alweg allein dem zu, der allein das leben iſt, dem ſye lob[44]) in ewikeit. Amen.

Osee 13. Act. 4.

23. Von der heiligen verſamlung[45]) vnd zemenkomung der glöbigen.

Wir haltend das die heiligen ſamlungen vnd zemenkomen der glöbigen der maß ſöllen begangen werden, das man vor allen dingen dem volck das wort gottes an einem gemeinen vnd dar zu beſtimpten ort fürtragen, das die heimlichen verſtänd der gſchrifft, durch geſchickte diener täglich vßgeleit vnd erklärt werdind. Das man das nachtmal des heren vnd heilge danckſagung halte, da mit der glöbigen gloub für vnd für geübt werde, das man mit ernſtlichem gebett für alles anligen aller menſchen ernſtlich anhalte, andere Ceremonien deren vil[46]) onzalbar ſind, als kelch, meßgwand, koreck,[47]) kutten, Blatten, fan, kertzen vnd altär, gold vnd ſilber, ſo fer ſy ware religion vnd rechten gotsdienſt niderlegen vnd vmbzekeren dienend, vnd beſunder die götzen vnd bilder die zu vereerung vnd eergernüß gebrucht werdend, vnd was ſölicher vngötlicher dingen ſind, die wöllend wir vß vnſer helgen gemeind wyt hingetriben haben.[48])

Act. 2. 1 Timoth. 2. 1 Cor. 14. Act. 8. 1 Timoth. 2. Exo. 20. Esa. 40. 1. Cor. 10. 1 Pet. 4. 1 Ioh. 5.

24. Von denen dingen, die da weder gebotten noch verpotten, ſunder mittel vnd fry ſind.

Alle ding die man mittell nempt, wie ſy dan (eigelich ze reden.) ſind, deren mag ſich ein fromer glöbiger Chriſt, zu allen zyten, an allen orten, fry gebruchen, doch das er dz thüge nach dem rechten*) wiſſen[49]) vnd mit lieb, dañ der glöbig ſol alle ding alſo bruchen, das die eer Gottes

43) MS. Tur.: geſeyt. 44) In MS. Tur. addita sunt verba: vnd eerd 45) MS. Tur.: Von den heyligen verſamlungen. 46) MS. Tur. addit vnc particulam. 47) MS. Tur.: chorrok. 48) In MS. Tur. paragr. 25 ho. loco inserta est. 49) MS. Tur.: das er ſöliches thügge naach dem rächten wuſſen.

gefürdret, vnd die kilchen vnd nechsten[50]) nit vereergret werde. (Ro. 1
1 Cor. 8. 2 Cor. 20. 13.)
Ro. 14. 1 Cor. 8.
* Quod quicquid non est ex fide, peccatum est. Ro. 14.
1 Cor. 10. Collo. 4.

25. Von denen die durch falsche leeren die ki chen Christi[51]) trennend, oder sich von Iren a findrend vnd rottend.

Alle die Jenen, die sich von der heiligen gemeinsame vnd gesc schafft der kilchen abtrennend vnd fündrend, frömde vngöttliche leer in die kilchen infürend, oder sölicher leer anhangend, wölichen prest zu vnseren zyten die widertöuffer aller meist übend. So sy der wa nüg der kilchen vnd Christelichen bericht nit lesend vnd gehorsam sin Sonder hartpennig[52]) vff Irem füh[53]) vnd Irsal mit verletzung v verfürung der kilchen besten vnd verharren wöllend. Söllend die sel gen durch den obren gwalt gestrafft vnd hinderhalten werden, da m sy die herd Gottes mit Irer falschen leer nit vergifftind vnd verletzi oder befleckind.[54])
Esa. 5. Act. 3. Ro. 12.

26. Von der weltlichen oberkeit.

De wil aller gwalt vnd oberkeit von Gott, ist sin höchst v fürnämst ampt, wo er nit ein Tyrann sin wil, das er die ware G tes eer, vnd den rechten Gotsdienst, mit straff vnd vßrütung al gotslestrung, schirme vnd fürdre, vnd müglichen flyß ankère, das er d Jene, das der diener der kilchen vnd verkunder des Euāgelij, vß de wort Gottes leert vnd fürtret, fürdre vnd volstrecke. Das aber söl religion warer gotsdienst vnd eerbarkeit[55]) vffgange vnd wachse, w der obergwalt fürnemlich allen flyß da hin wenden, das dz heiter w Gottes der gmeind trülich fürtragen, vnd nieman dar an verhind werde, das die schulen wol angericht, die gmein burgerschafft[56]) wol leert, flyßig berichtet vnd gezüchtiget werde, das man flyssige s trage für die diener der kilchen, vnd armen in der kilchen das die bigen nach der billikeit vnd zimlicher notturfft versehen werdend, da da hin söllend der kilchen güter dienen.
Gen. 17. 2 paralip. 19. Ro. 13. Exo. 22. Ps. 82. Ioh.
Levit. 24. 4 Reg. 18. 22. Da. 3. 6. 1 Cor. 9. 1 Timoth.
Act. 4. 6. Ro. 12. 15. 1 Cor. 16.

Wyter sol der obergwalt das volck mit billichen göttlichen satzi gen regieren, gricht vnd recht halten vnd handthaben, gemeinen frid vnd wolstand erhalten, gemeinen nutz schützn̄ vnd schirmen, vnd

50) MS. Tur. addit: gebesseret. 51) MS. Tur.: Gottes. 52) MS. T vel „hartpänig" exhibet, vel hartspänig. 53) MS. Tur.: kyb. 54) M Tur.: nit vergiftind, noch beflekind. 55) MS. Tur. per errorem calami videtur pro „eerbarkit" exhibet „oberkeyt". 56) MS. Tur.: die gm jugend vnd gantze burgerschafft.

übertretter nach gelegenheit Irer mißtat, an gut, lib vnd leben wie illich straffen. Vnd so er das thut, dienet er Gott sinem hēren wie r schuldig vnd pflichtig ist.[57]) Sölchen obren gwalt söllend wir alle, b wir wol in Christo fry sind, mit lib, hab vnd allem vnsern gut ehorsam vnd wärtig sin, vnd mit liebe von hertzen vnd vß glouben ime vnderthänig bewysen, trüw vnd eid thun vnd leisten, all die wil n gheyß vnd gebott wider den nit offelich ist, von des wegen wir m eer anthund vnd gehorsam sind.

Exo. 18. Esa. 10. Ro. 13. Math. 17. 22. Act. 4.

27. Von der heiligen Ee.

Wir haltend das der eelich stand allen menschen die dar zu tou-elich vnd geschickt, vnd von Gott sunst vsserthalb der ee, künsch ze ben, nit berüfft sind, von Gott vffgesetzt vnd verordnet sye. das kein rden noch stand so heilig vnd eerber, dem der eelich stand zewider sye, nd verbotten sölle werden, vnd wie nun söliche ee, vor der kilchn̄ mit ner herlichen offenbarūg vnd glübt[58]) bestätet wirt, also sol ouch der bergwalt acht haben vnd dar an sin, das die ee billich vnd ordelich ezogn, vnd recht vnd eerberlich[59]) gehalten werde, ouch nit lychtlich, on ychtige vnd rechtmässige vrsachen getrent vnd gescheiden werde. Deß-alben könnē wir die klöster, vnd andere aller vermeinter geistlicher, vn-ibere vnd vnordeliche küscheit, vnd dz selbig ful vnd vnnutz leben (das lich lütt vß vnbegrüntem[60]) yser vffgesetzt vnd angerichtet, haltend.[61])) it loben, sonder verwerffends als ein schützlich vnd grülich ding, vom enschn̄ wider Gots ordnūg erdichtet vnd erfunden.

Math 19. 25. Heb. 13. 1 Cor. 7. 1 Timoth. 3. Math. 5. 19. 1 Timoth. 4. 2 Thessa. 3.

Ist durch obgemelter Stetten botten bestätet vnd einhälleklich an-enomen Basileae 1536. 26 Martij.

ECCLESIARUM PER HELVETIAM CONFESSIO IDEI SUMMARIA ET GENERALIS, IN HOC AE-DITA, QUOD DE EA EXISTIMARE PIIS OMNIBUS LICEAT.

I. DE SCRIPTURA SACRA.

Scriptura canonica verbum dei, Spiritu S. tradita, et per pro-hetas apostolosque mundo proposita, omnium perfectissima et an-

57) In MS. Tur. schuldig et pflichtig vocabula transposita sunt. 58) MS. Tur.: herrlichen offenbaren vermanung vnd gebätt. 59) MS. Tur. pro rberlich exhibet ordenlich. 60) MS. Tur.: vnbegrundtem. 61) MS. Tur. ro haltend exhibet halen, commate sequente et omissis signis parenthe-eos. — Denique monendum est in MS. Tur. locos V. et N. T. non sse citatos.

tiquissima Philosophia, pietatem omnem, omnem vitae rationem s perfecte continet.
2 Pet. 1. 2 Timoth. 3.

2. DE INTERPRETATIONE SCRIPTURAE.

Huius interpretatio ex ipsa sola petenda est, ut ipsa int pres sit sui, charitatis fideique regula moderante.
Io. 5. Rom. 12. 1 Cor. 13.

3. DE ANTIQUIS PATRIBUS.

A quo interpretationis genere, quatenus sancti patres discessere, eos non solum ut interpretes scripturae recipimus, ut organa dei electa veneramur.

4. DE TRADITIONIBUS HOMINUM.

Per caetera de traditionibus hominum quantumvis specio et receptis, quaecumque nos abducunt, sic illud domini respon mus, *Frustra me colunt docentes doctrinas hominum.*
Esa. 29. Tit. 1. Matth. 15. 1 Timoth. 4.

5. SCOPUS SCRIPTURAE.

Status huius scripturae canonicae totius, is est, bene de hominum generi velle, et eam benevolentiam per christum fili suum declarasse. Quae fide sola ad nos perveniat recipiaturq charitate vero erga proximos exprimatur.
Gen. 3. Ioēs. (Joann.) 3. Eph. 2.

6. DEUS.

De deo sic sentimus, *unum* substantia: *trinum* perso omnipotentem esse. Qui ut condiderit per verbum, id est, fili suum omnia ex nihilo, sic providentia sua iuste vereque et pientissime gubernet: servet: foveat omnia.
Deut. 6. Matth. 28. Gen. 1. Act. 17.

7. HOMO ET VIRES EIUS.

Homo perfectissima dei in terris imago, primasque creatu rum visibilium habens, ex anima et corpore constans, quo hoc mortale, illud immortale est, quum esset sancte a deo c ditus, sua culpa in vitium prolapsus, in eandem secum ruin genus humanum totum traxit, ac eidem calamitati obnoxium didit.
Gen. 3. Rom. 5.

8. ORIGINALE PECCATUM.

Atque haec lues, quam *originalem* vocant, genus totum manum sic pervasit, ut nulla ope irae filius, inimicusque dei divina per christum curari potuerit. Nam si quid frugis

ɔonae superstes est, vitiis nostris assidue debilitatum, in peius ergit. Superat enim mali vis, et nec rationem persequi, nec ıentis divinitatem excolere sinit.

eps. (Ephes.) 2. Ps. 50. Rom. 8.

9. LIBERUM ARBITRIUM.

Unde sic homini liberum arbitrium tribuimus, ut qui cientes et volentes agere nos bona et mala experimur, mala qui-em agere sponte nostra queamus, bona vero amplecti et per-equi, nisi gratia christi illustrati, spiritu eius impulsi, non quea-ıus. Deus enim is est, qui operatur in nobis et velle et per-cere pro bona sua voluntate. Et ex deo salus, e nobis perdi-o est.

Philip. 2. Osee 13.

10. CONSILIUM DEI AETERNUM DE REPARATIONE HOMINIS.

Huius igitur hominis hac culpa damnationi addicti, et in in-ignationem iustam incurrentis, nunquam tamen curam gerere eus pater desiit. Id quod ex primis promissionibus, legeque ta (quae peccatum excitat, non extinguit) et a christo in hoc estinato praestitoque perspicuum est.

eps. (Ephes.) 1. Rom. 7.

11. IESUS CHRISTUS ET QUAE PER CHRISTUM.

Hic christus verus dei filius, verusque deus, et homo verus, ıum iuxta praefinitum tempus hominem totum, id est, anima et orpore constantem assumpsisset, in una individuaque persona ıas, sed impermixtas naturas obtinens, ut vitae mortuos nos re-ituaret, et dei cohaeredes faceret, frater noster factus est.

Luc. 1. Gal. 4. Ioēs (Joann.) 16. Hib. 2.

Is sacrosanctam divinitatis unione carnem, nostrae (peccato lum excepto, quoniam illibatam esse hostiam oportebat) per ania similem, ex intacta virgine Maria, spiritu sancto coope-nte sumens, in mortem ad universi peccati expiationem tradidit.

Heb. 5. Luc. 2. 1 Ioēs (Ioann.) 2.

Idem ut esset plena nobis perfectaque immortalitatis nostrae es et fiducia, suam ipse carnem, de morte suscitatam, in coelum omnipotentis patris dexteram collocavit.

1 Cor. 15. Act. 1.

Hic morte: peccato: inferisque omnibus triumphatis, victor xque, et caput nostrum, ac pontifex vere summus, sedens, ısam nostram perpetuo tuetur agitque, dum ad imaginem ad am conditi eramus reformet.

eps. (Ephes.) 1. Rom. 8. Eph. 4.

Hunc venturum ad saeculorum omnium finem, verum rectum-

que iudicem, ac sententiam, in omnem carnem, ad id iudici prius suscitatam, laturum, ac pios supra ethera evecturum, imp corpore et anima ad aeternum exitium damnaturum, expectamu

Dan. 7. Ioēs. (Joann.) 5.

Qui ut solus est mediator: intercessor: hostia: idemque pontifex, dominusque, et rex noster, ita hunc solum agnoscin ac toto corde credimus conciliationem, redemptionem: sanctifi tionem: expiationem: sapientiam: protectionem assertionem nostr solum. Omne hîc simpliciter vitae salutisque nostrae mediu praeter hunc solum christum, reiicientes.

1 Timoth. 2. Hib. (?) 17. Rom. 3. 1 Cor. 1.

12. SCOPUS EVANGELICAE DOCTRINAE.

Itaque in omni doctrina evangelica primum ac praecipu hoc ingeri debet, sola nos dei misericordia et christi merito s vari. Quo ut intelligant homines quam opus habeant, peccata per legem et mortem christi luculentissime semper sunt indican

1 Timoth. 1. Rom. 5.

13. CHRISTIANUS ET OFFICIA EIUS.

Ista vero tam divina beneficia, ac veram spiritus dei sanc ficationem, fide mero dei dono, haud ullis aut viribus aut mer nostris consequimur.

eps. (Ephes.) 2.

14. DE FIDE.

Quae fides certa et indubita omnium sperandarum de dei nevolentia rerum substantia est et apprehensio. Ex sese chari tem ac mox praeclaros virtutum omnium fructus pullulat. N quidquam tamen his officiis, licet piorum, sed ipsi simpliciter stificationem et partam salutem gratiae dei tribuimus.

Atque sic quidem solus verus dei cultus est, fides inqu nulla operum fiducia, operum foecundissima.

Mich. 6.

15. ECCLESIA.

Et ex talibus lapidibus super vivam hanc petram, hoc pac inedificatis, ecclesiam construi, sanctamque sanctorum omni collectionem et immaculatam christi sponsam esse tenemus. qu christus sanguine suo lavet et purificet, et tandem patri suo e sine macula et ruga statuat et tradat. Quae quidem quum so sit dei oculis nota, externis tamen quibusdam ritibus, ab i christo institutis, et verbi dei velut publica legittimaque disciplin non solum cernitur cognosciturque, sed ita constituitur, ut in h sine his nemo (nisi singulari dei privilegio) censeatur.

1 Petr. 2. Matth. 16. eph. 5. Mar. 16. Matth. 28. Act. 10. 8

16. DE MINISTERIO VERBI.

Atque hanc ob causam ministros ecclesiae cooperarios esse dei (quod et paulus agnoscit) fatemur per quos ille et cognitionem sui, et peccatorum remissionem administret, homines ad se convertat, erigat, consoletur, terreat etiam et iudicet. Ita tamen, ut virtutem et efficaciam in his omnem domino, ministerium ministris tamen adscribamus. Nam hanc virtutem efficaciamque nulli omnino creaturae alligari, sed libera dei dignatione dispensari iis quibus ipse velit, certum est.

1 Cor. 3. Ioēs (Joann.) 20. Luce. 1. 1 Cor. 14.

17. POTESTAS ECCLESIASTICA.

Ipsa autem verbi, et pascendi gregis dominici authoritas, quae proprie *clavium potestas* est, cunctis, summis aeque et imis praescribens, sacrosancta inviolabilisque esse, et vel divino dei, vel certo et consulto ecclesiae suffragio, electis tantum ad ministrandum committi debet.

Matth. 16. Ioēs (Joann.) 20. Herc. (Hier.) 1. 1 Thess. 4. Act. 13.

18. ELECTIO MINISTRORUM.

Est enim functio haec nulli, quem non et legis divinae peritia, et vitae innocentia, et christi nominis studio singulari esse compererint et iudicarint ministri ecclesiae, et hi, quibus id negocii per christianum magistratum ecclesiae nomine commissum est, concedenda.

Quae quum vera dei electio sit, ecclesiae tamen suffragio et manuum presbyterorum sacerdotis impositione recte comprobatur.

1 Tim. 3. Luc. 12. Act. 1. Tit. 1.

19. PASTOR QUIS.

Christus ipse verum suae ecclesiae caput ac pastor solus est, is ecclesiae suae pastores dat et doctores, qui in ecclesia externa hac clavium potestate legittime sic concredita recte et legittime utantur. Unde illos titulotenus tantum pastores, caputque romanum minime agnoscimus.

Ioēs (Joann.) 10. Eps. (Ephes.) 1. 5. 4. Ioan. 21.

20. MINISTRORUM OFFICIA.

Summum functionis huius munus est, poenitentiam et peccatorum per christum remissionem praedicare: pro populo incessanter orare, sanctis studiis verboque dei indefesse invigilare, atque verbo dei velut gladio spiritus, et arte omnigena satanam internecino semper odio persequi ac debilitare, christi cives sanos quidem tueri, viciosos autem monere: reprehendere, cohercere,

et grassantes longius, ecclesiae, id est, christi confoederatorum conspiratione consensuque pio, tota ditione aut eiicere ac proscribere, aut alia ratione commoda emendare tantisper, dum resipiscant et salvi fiant. Is enim ad ecclesiam civi christi morbido regressus est, si conversis animis studiisque, (quo omnis haec disciplina spectat) errorem agnoscens confiteatur suum, et disciplinam sanam ultro iam requirat, ac studio pietatis novo pios omnes exhilaret.

Luc. 24. Hier. 11. Act. 6. 1 Timoth. 4. Eps. (Ephes.) 6. 2 Tim. 4. Ezech. 34. 1 Cor. 5. 2 Thes. 3.

21. DE VI ET EFFICATIA SACRAMENTORUM.

Signa, quae et *sacramenta* vocantur, duo sunt, baptismus, et eucharistia. Haec rerum arcanarum symbola non nudis signis, sed signis simul et rebus constant. In baptismo enim aqua signum est, at res ipsa regeneratio adoptioque in populum dei, in eucharistia panis et vinum signa sunt, res autem communicatio corporis domini: parta salus: et peccatorum remissio. Quae quidem ut ore corporis signa, sic fide spiritus percipiuntur. Nam in rebus ipsis totus fructus sacramentorum est.

Unde asserimus sacramenta non solum tesseras quasdam societatis christianae, sed et gratiae divinae symbola esse, quibus ministri, domino, ad eum finem quem ipse promittit offert et efficit, cooperentur, sic tamen, qualiter de verbi ministerio dictum est, ut omnis virtus salvifica uni domino transscribatur.

22. BAPTISMA.

Baptisma quidem ex institutione domini lavacrum regenerationis quam dominus electis suis, visibili signo per ecclesiae ministerium, (qualiter supra expositum est,) exhibeat.

Quo quidem sancto lavacro infantes nostros idcirco tingimus, quoniam e nobis, (qui populus domini sumus) genitos populi dei consortio reiicere nefas est, tantum non divina voce huc designatos, praesertim quum de eorum electione pie est praesumendum.

Tit. 3. Act. 10. Gen. 17. 1 Cor. 7. Luc. 18.

23. EUCHARISTIA.

Coenam vero mysticam, in qua dominus corpus et sanguinem suum, id est, seipsum suis vere ad hoc offerat, ut magis magisque in illis vivat, et illi in ipso. Non quod pani et vino corpus et sanguis domini vel naturaliter uniantur: vel hic localiter includantur, vel ulla huc carnali praesentia statuantur. Sed quod panis et vinum ex institutione domini symbola sint, quibus ab ipso domino per ecclesiae ministerium vera corporis et sanguinis

eius communicatio, non in periturum ventris cibum, sed in aeternae vitae alimoniam exhibeatur.

Mar. (Matth.) 26. Ioēs (Joann.) 6. 14. 1 Cor. 10.

Hoc sacro cibo idcirco utimur saepe, quoniam huius monitu in crucifixi mortem sanguinemque, fidei oculis intuentes, ac salutem nostram, non sine coelestis vitae gustu, et vero vitae aeternae sensu, meditantes, hoc spirituali, vivifico intimoque pabulo, ineffabili cum suavitate reficimur, ac inenarrabili verbis laetitia, propter inventam vitam, exultamus, totique ac viribus omnino omnibus nostris, in gratiarum actionem pro tam mirando christi erga nos beneficio, effundimur.

Itaque immerito fit nostro maximo, quod quidam parum nos tribuere sacris symbolis putant. Sunt enim haec res sanctae venerandaeque, utpote, a summo sacerdote christo institutae et susceptae, suo quo diximus modo res significatas exhibentes, testimonium rei gestae praebentes, res tam arduas repraesentantes, et mirabili quadam rerum significatarum analogia clarissimam mysteriis istis lucem afferentes. Ad haec auxilium opemque ipsi suppeditant fidei, ac iurisiurandi denique vice initiatum capiti christi et ecclesiae adstringunt. Tam sancte de sacris symbolis sentimus. At vero vivificantis: sanctificantis vim et virtutem tribuimus ei perpetuo, qui vita est, cui sit laus in saecula saeculorum. Amen.

24. COETUS SACRI.

Coetus autem sacros sic peragendos esse censemus, ut ante omnia verbum dei in publicum plebi quottidie propronatur, scripturae abdita per idoneos ministros quottidie eruantur edisseranturque: sacra Eucharistia celebranda piorum subinde fides exerceatur, precationi pro omnibus omnium necessitatibus assidue instetur. Ceteras vero cerimoniarum ambages inutiles et innumerabiles, vasa: vela: vestes, faces, aras, aurum, argentum, quatenus pervertendae religioni serviunt, idola praesertim et imagines, quae ad cultum et scandalum prostant et id genus omnia prophana, a sacro nostro coetu procul arcemus.

1 Timoth. 2. 1 Cor. 14. Ex. 10. 1. Ioēs (Joann.) 5. Ess. 40.

25. DE HAERETICIS ET SCHISMATICIS.

Arcemus item quotquot ab ecclesiae sancta societate discedentes, aliena dogmata vel ingerunt vel sectantur. Quo malo *Catabaptistae* hodie cum primis laborant. Quos si obstinate monitioni ecclesiae et christianae eruditioni non obsecundant, per magistratum cohercendos, ne contagione gregem dei inficiant, iudicamus.

26. DE MEDIIS.

Quae media vocantur, et sunt proprie, iis uti vir pius

quamquam libere ubique et omni tempore potest, tamen scienter, et ex charitate, nempe ad edificationem omnibus utetur solum.
Rom. 14. 1 Cor. 3.

27. DE MAGISTRATU.

Magistratus omnis a deo quum sit, officium eius, (nisi tyrannidem exercere mavult) praecipuum est, religionem omni blasphemia reprimenda defendere et procurare, ac qualiter ex verbo domini propheta docet, pro virili exequi. Qua quidem in parte praecipue illi advigilandum, ut purum verbum dei pure et synceriter ac vere populo predicetur, nec ulli hominum veritas evangelica praecludatur. Mox curabit ut iuventus et pubes tota civium recta et sedula institutione ac disciplina formetur, ut iusta sit ministrorum ecclesiae provisio, pauperumque solicita cura. Huc enim ecclesiasticae facultates spectant. Deinde secundum leges aequas iudicare populum: tueri pacem publicam: rempublicam fovere, sontes pro delicti ratione mulctare, opibus: corpore: vita. Quae quum facit debitum deo cultum praestat.

Huic nos (etiam si in christo liberi sumus,) et corpore et facultatibus omnibus nostris, et animi studio, [vera][1]) cum fide, sancte subiiciendos esse, (quantisper huius imperia cum eo, propter quem hunc veneramur, palam non pugnant,) scimus.

28. DE SANCTO CONIUGIO.

Coniugium hominibus omnibus aptis et alio non vocatis divinitus institutum, nullius ordinis sanctimoniae repugnare censemus. Quod ut ecclesia hortatione solenni precationeque inaugurat et sancit, ita magistratus interest, ut digne et ineatur et colatur, nec nisi iustis ex causis solvatur.

Proinde coelibatum istum monasticum et eorum (quos spirituales vocant) impuram castitatem, et totum hoc ignavum vitae genus, superstitiosorum hominum abhominabile commentum, procul reiicimus, aeque et ecclesiae et reipublicae repugnans.

---

1) In MS. Tur. stella textui inserta est, sed in margine videtur scriptum esse „vera“ vocabulum.

CATECHISMUS
ECCLESIAE GENEVENSIS,
HOC EST,
FORMULA ERUDIENDI PUEROS IN DOCTRINA CHRISTI.

PRAEFATIO.

Joannes Calvinus, fidelibus Christi ministris, qui per Frisiam Orientalem puram Evangelii doctrinam annunciant.

Quum huc modis omnibus eniti nos conveniat, ut inter nos reluceat illa, quae tantopere a Paulo commendatur, fidei unitas: ad hunc certe finem potissimum solennis fidei professio, quae Baptismo communi annexa est, debebat referri. Proinde hic non perpetuum modo inter omnes consensum in pietatis doctrina constare: sed unam quoque Ecclesiis omnibus esse Catechismi formam optandum esset. Verum, quia multas ob causas vix unquam id poterit obtineri, quin suam quaeque Ecclesia propriam habeat, non est vehementius pugnandum: modo tamen ea sit in docendi modo varietas, qua ad unum Christum dirigamur omnes, cuius veritate inter nos copulati, sic in unum corpus coalescamus unumque spiritum, ut eodem simul ore, quaecunque ad fidei summam spectant, praedicemus. Ad hunc scopum qui non intendunt Catechistae, praeterquam quod dissidii materiam in religione serendo, capitaliter nocent Ecclesiae, impiam quoque Baptismi profanationem inducunt. Quae enim amplius Baptismi utilitas, nisi maneat hoc fundamentum, ut consentiamus omnes in unam fidem? Quo diligentius cavere debent, qui Catechismos edunt in publicum, ne quid temere proferendo non in praesens modo sed etiam ad posteros, tum gravem pietati noxam, tum exitiale Ecclesiae vulnus infligant. Hoc ideo praefari volui, ut id me quoque, sicuti par erat, non postremo loco spectasse, testatum esset lectoribus, ne quid in isto meo Catechismo traderem, nisi receptae inter omnes pios doctrinae consentaneum. Atque id ipsum, quod profiteor, non vanum esse comperient, qui candorem in legendo sanumque iudicium adhibuerint. Certe me consequutum esse confido, ut labor meus bonis omnibus, si non satisfaciat, gratus tamen sit, ut qui utilis ab ipsis censeatur. Quod autem *Latinum* feci, in eo si forte quibusdam non probabitur meum consilium, eius tamen mul-

tae rationes mihi constant, quas nunc referre omnes, nihil attinet: tantum eligam, quae ad vitandam reprehensionem sufficere videantur. Primum in hoc tam confuso dissipatoque Christiani nominis statu, utile esse iudico, extare publica testimonia, quibus Ecclesiae, quae, longis alioqui locorum spatiis dissitae, consentientem habent in Christo doctrinam, se mutuo agnoscant. Praeterquam enim quod ad mutuam confirmationem non parum istud valet: quid magis expetendum, quam ut, sibi ultro citroque gratulantes, piis votis aliae alias Domino commendent? Solebant olim in hunc finem Episcopi, quum adhuc staret inter omnes vigeretque fidei consensus, *synodales epistolas* trans mare mittere: quibus, tanquam tesseris, sacram inter Ecclesias communionem sancirent. Quanto nunc, in hac tam horrenda Christiani orbis vastitate, magis necesse est, paucas Ecclesias, quae Deum rite invocant, et eas quidem dispersas, et undique circumseptas profanis Antichristi synagogis, hoc sanctae coniunctionis symbolum dare vicissim et accipere, unde ad illum, quem dixi, complexum incitentur? Quod si hoc adeo est hodie necessarium: quid de posteritate sentiemus? De qua ego sic sum anxius, ut tamen vix cogitare audeam. Nisi enim mirabiliter Deus e caelo succurrerit, videre mihi videor extremam barbariem impendere orbi. Atque utinam non paulo post sentiant filii nostri, fuisse hoc verum potius vaticinium, quam coniecturam. Quo magis elaborandum nobis est, ut qualescunque Ecclesiae reliquias, quae post mortem nostram restabunt, vel etiam emergent, scriptis nostris colligamus. Et alia quidem scriptorum genera, quis noster omnium fuerit in religione sensus, ostendent: sed illustriore documento, quam inter se habuerint Ecclesiae nostrae doctrinae concordiam, perspici non poterit, quam ex Catechismis. Illic enim non modo quid semel docuerit unus homo, aut alter, apparebit: sed quibus a pueritia rudimentis imbuti perpetuo fuerint apud nos docti simul atque indocti: ut haberent hoc omnes fideles, quasi solenne Christianae communionis symbolum. Atque haec sane praecipua mihi fuit edendi huius Catechismi ratio. Valuit tamen non parum quoque altera, quod eum a plurimis desiderari audiebam, quia lectu non indignum fore sperarent. Iudicione id an errore, pronunciare non est meum, sed eorum tamen voto morem gerere aequum fuit. Quin etiam iniecta mihi propemodum necessitas erat, ne liceret impune detrectare. Nam quum ante annos septem edita a me esset brevis religionis summa sub Catechismi nomine: verebar, nisi hoc in medium prolato anteverterem, ne illa, quod nolebam, rursum excluderetur. Bono igitur publico si vellem consultum, curare me oportuit, ut hic, quem ego praeferebam, locum occuparet. Praeterea ad exemplum pertinere arbitror, reipsa testatum fieri mundo, nos, qui Ecclesiae restitutionem molimur, ubique in hanc partem fideliter incumbere, ut saltem Catechismi usus, qui aliquot antehac seculis sub Papatu abolitus fuit,

nunc quasi postliminio redeat. Nam neque satis pro sua utilitate commendari potest sanctum hoc institutum, nec Papistis satis exprobrari tam flagitiosa corruptela, quod illud in pueriles vertendo ineptias, non modo sustulerunt e medio, sed eo quoque ad impurae et impiae superstitionis praetextum turpiter sunt abusi. Adulterinam enim illam Confirmationem, quam in eius locum subrogarunt, instar meretricis magno ceremoniarum splendore multisque pomparum fucis sine modo ornant: quin etiam dum ornare volunt, execrandis blasphemiis adornant, dum sacramentum esse iactant Baptismo dignius: vocantque Semichristianos, quicunque foetido suo oleo non fuerint infecti: interim vero tota eorum actio nihil quam histrionicas gesticulationes continet: vel potius lascivos simiarum lusus, absque ulla aemulationis arte.

Vos autem fratres mihi in Domino charissimi, quibus ipsum nuncuparem, ideo elegi, quia, praeterquam quod me amari a vobis et plerosque etiam vestrum scriptis meis delectari nonnulli ex vestro coetu mihi indicaverant, id quoque nominatim postularent a me per literas, ut hunc laborem sua gratia susciperem. Alioqui una illa satis iusta futura erat ratio, quod pridem ex piorum et gravium virorum relatu ea de vobis intellexi, quae animum vobis meum penitus obstringerent. Nunc vero, quod vos sponte facturos confido, peto tamen a vobis, ut hoc benevolentiae erga vos meae testimonium boni velitis consulere. Valete. Dominus vos sapientiae, prudentiae, zeli et fortitudinis spiritu in dies magis ac magis augeat in Ecclesie suae aedificationem. Genevae, IV. Calendas Decembris. M. D. XLV.

Lectori S.

Observatum semper fuit in Ecclesia et diligenter etiam procuratum, ut pueri in doctrina Christiana rite instituerentur. Quod ut fieret commodius, non modo apertae fuerunt olim Scholae, ac singulis praecipiebatur, ut familiam suam probe docerent, sed etiam publico more et instituto receptum erat, ut in templis rogarentur pueri de singulis capitibus, quae communia Christianis omnibus et nota esse debent. Ut autem id ordine fieret, describebatur formula, quae vocabatur Catechismus sive institutio. Ab eo tempore diabolus Ecclesiam Dei misere lacerans et horrendum eius exitium invehens (cuius notae in maiori parte mundi nimium adhuc extant) sanctam hanc politiam evertit: neque aliud quicquam reliquum fecit praeter quasdam nugas, quae superstitiones tantum pariunt absque ullo aedificationis fructu: cuiusmodi est Confirmatio illa, quam vocant, referta quidem gesticulationibus plusquam ridiculis, et quae prorsus similis conveniant, nec ullo fundamento nitantur. Quod ergo nunc in medium proferimus, nihil aliud est quam usus eorum, quae iam olim a Christianis et veris Dei cultoribus observata sunt, neque unquam omissa, nisi dum Ecclesia omnino corrupta fuit.

CATECHISMUS

ECCLESIAE GENEVENSIS.

[I.] DE FIDE.

M. Quis humanae vitae praecipuus est finis?

P. Ut Deum, a quo conditi sunt homines, ipsi noverint.

M. Quid causae habes, cur hoc dicas?

P. Quoniam nos ideo creavit, et collocavit in hoc mundo, quo glorificetur in nobis. Et sane vitam nostram, cuius ipse est initium, aequum est in eius gloriam referri.

M. Quod vero est summum bonum hominis?

P. Illud ipsum.

M. Quamobrem id tibi summum bonum habetur?

P. Quia, eo sublato, infelicior est nostra conditio, quam quorumvis brutorum.

M. Ergo vel inde satis perspicimus, nihil posse homini infelicius contingere, quam Deo non vivere?

P. Sic res habet.

M. Porro, quaenam vera est ac recta Dei cognitio?

P. Ubi ita cognoscitur, ut suus illi ac debitus exhibeatur honor.

M. Quaenam vero eius rite honorandi est ratio?

P. Si in eo sita sit tota nostra fiducia: si illum tota vita colere, voluntati eius obsequendo, studeamus: si eum, quoties aliqua nos urget necessitas, invocemus; salutem in eo quaerentes, et quicquid expeti potest bonorum: si postremo, tum corde, tum ore illum bonorum omnium solum auctorem agnoscamus.

M. Verum ut haec discutiantur ordine et fusius explicentur: Quod in hac tua partitione primum est caput?

P. Ut totam in Deo fiduciam nostram collocemus.

M. Qualiter autem id fiet?

P. Ubi omnipotentem noverimus et perfecte bonum.

M. Satisne hoc est?

P. Nequaquam.

M. Quamobrem?

P. Quia indigni sumus, quibus adiuvandis potentiam exerat, et in quorum salutem, quam bonus sit, ostendat.

M. Quid ergo praeterea opus est?

P. Nempe ut cum animo suo quisque nostrum statuat, ab ipso se diligi, eumque sibi et Patrem esse velle, et salutis auctorem.

M. Unde autem nobis id constabit?

P. Ex verbo ipsius scilicet, ubi suam nobis misericordiam in Christo exponit, et de amore erga nos suo testatur.

M. Fiduciae ergo in Deo collocandae fundamentum ac principium est, eum in Christo novisse.

P. Omnino.

M. Nunc, quaenam sit huius cognitionis summa, paucis audire abs te velim.

P. In fidei confessione vel potius in formula confessionis, quam inter se communem habent Christiani omnes, continetur. Eam vulgo *Symbolum Apostolorum* vocant, quod ab initio Ecclesiae recepta semper fuerit inter omnes pios: et quod vel ab ore Apostolorum excepta fuerit vel ex eorum scriptis fideliter collecta.

M. Recita.

P. *Credo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem caeli et terrae: et in Iesum Christum Filium eius unicum, Dominum nostrum, qui conceptus est e Spiritu sancto, natus ex Maria virgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, et sepultus, descendit ad inferos, tertia die resurrexit ex mortuis, ascendit in caelum, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis, inde venturus ad iudicandum vivos et mortuos. Credo in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, vitam aeternam. Amen.*

M. Ut penitius intelligantur singula: in quot partes hanc confessionem dividemus?

P. In quatuor praecipuas.

M. Eas mihi recense.

P. Prima ad Deum Patrem spectabit. Secunda erit de Filio eius Iesu Christo, quae etiam totam redemptionis humanae summam complectitur. Tertia erit de Spiritu sancto. Quarta de Ecclesia et divinis in ipsam beneficiis.

M. Quum non nisi unus sit Deus: cur hic mihi tres commemoras, Patrem, Filium et Spiritum sanctum?

P. Quoniam in una Dei essentia Patrem intueri nos convenit, tanquam principium et originem, primamve rerum omnium causam: deinde Filium, qui sit aeterna eius Sapientia: postremo Spiritum sanctum, tanquam eius virtutem per omnia quidem diffusam, quae tamen perpetuo in ipso resideat.

M. Inde significas, nihil esse absurdi, si in una divinitate distinctas constituamus has tres personas, Deumque propterea non dividi.

P. Ita est.

M. Recita iam primam partem.

P. *Credo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem caeli et terrae.*

M. Cur *Patrem* nominas?

P. Christi primum quidem intuitu: qui et Sapientia eius est, ab ipso genita ante omne tempus, et missus in hunc mun-

dum, declaratus fuit eius Filius. Hinc tamen colligimus, quum Deus Iesu Christi sit Pater, nobis quoque esse Patrem.

M. Quo sensu nomen illi *Omnipotentis* tribuis?

P. Non hoc modo potentiam ipsum habere, quam non exerceat: sed omnia ipsum habere sub potestate et manu: providentia sua gubernare mundum, arbitrio suo omnia constituere omnibus creaturis, prout visum est, imperare.

M. Itaque non otiosam Dei potentiam fingis: sed talem esse reputas, quae manum operi semper admotam habeat: sic ut nihil, nisi per ipsum eiusque decreto, fiat.

P. Sic est.

M. Quorsum addis *Creatorem caeli et terrae?*

P. Quoniam per opera se nobis patefecit: (Rom. 1, 20.) in illis quoque nobis quaerendus est. Neque enim essentiae eius capax est mens nostra. Est igitur mundus ipse veluti speculum quoddam, in quo eum possimus inspicere: quatenus eum cognoscere nostra refert.

M. Per caelum et terram an non, quicquid praeterea creaturarum extat, intelligis?

P. Imo vero: sed his duobus nominibus continentur omnes quod aut caelestes sint, aut terrenae.

M, Cur autem Deum *Creatorem* duntaxat nuncupas: quum tueri conservareque in suo statu creaturas multo sit praestantius quam semel condidisse?

P. Neque vero hac particula indicatur tantum, sic operi sua Deum semel creasse, ut illorum postea curam abieceri. Quin potius sic habendum est, mundum, ut semel ab eo fuit conditus, ita nunc ab eo conservari: nec aliter et terram et alia omnia stare, nisi quatenus eius virtute et quasi manu sustinentur. Praeterea, quum sic omnia sub manu habeat, inde etiam conficitur, summum esse moderatorem omnium ac dominum. Itaque, cui quo Creator est caeli ac terrae, intelligere convenit, eum esse unum, qui sapientia, bonitate, potentia, totum naturae cursum atque ordinem regat: qui pluviae simul ac siccitatis, grandinum aliarumque tempestatum, ac serenitatis sit auctor, qui benignitate sua terram foecundet, eamque rursus, manum suam reducendo, sterilem reddat: a quo sanitas simul ac morbi proveniant: cuius denique imperio subiaceant omnia, et nutui obsequantur.

M. De impiis autem et diabolis quid sentiemus, an eos quoque dicemus illi subesse?

P. Quamquam Spiritu eos suo non gubernat, sua tamen potestate tanquam freno eos coercet, ut ne movere quidem se queant, nisi quoad illis permittit. Quin etiam voluntatis suae fac ministros, ut inviti ac praeter suum consilium exequi, quod ei visum fuerit, cogantur.

M. Quid ad te ex eius rei cognitione utilitatis redit?

P. Plurimum. Male enim ageretur nobiscum, si diabolis

implis hominibus praeter Dei voluntatem quicquam liceret, adeoque tranquillis animis nunquam essemus, nos eorum libidini expositos esse cogitantes. Verum, tunc demum tuto conquiescimus, ubi frenari eos Dei arbitrio et tanquam in arcto contineri scimus, ne quid, nisi eius permissu, possint: quum praesertim Deus ipse nobis se tutorem fore salutisque praesidem receperit.

M. Nunc ad secundam partem veniamus.

P. Ea est: *Credere nos in Iesum Christum Filium eius unicum, Dominum nostrum.*

M. Quid praecipue complectitur?

P. Filium Dei nobis esse servatorem: simulque modum explicat, quo nos a morte redemerit, vitamque acquisierit.

M. Quid sibi vult nomen *Iesu*, quo eum appellas?

P. Quod Graecis significat nomen Σωτῆρος. Latini proprium nomen non habent, quo bene vis eius exprimatur. Itaque *Salvatoris* vocabulum vulgo receptum fuit. Porro Filio Dei hanc appellationem indidit Angelus, ipsius Dei iussu. (Matth. 1, 21.)

M. Estne hoc pluris, quam si homines illi indidissent?

P. Omnino. Nam quum sic nuncupari velit Deus, talem quoque esse prorsus necesse est.

M. Quid deinde valet nomen *Christi?*

P. Hoc epitheto melius etiamnum exprimitur eius officium. Significat enim *unctum* esse a Patre in Regem, Sacerdotem ac Prophetam.

M. Qui scis istud?

P. Quoniam ad hos tres usus Scriptura unctionem accommodat. Deinde, haec tria, quae diximus, saepe Christo tribuit.

M. Sed quo olei genere unctus fuit?

P. Non visibili: quale in consecrandis antiquis Regibus, Sacerdotibus et Prophetis fuit adhibitum, sed praestantiori: hoc est, Spiritus sancti gratia, quae veritas est externae illius unctionis.

M. Quale vero hoc eius regnum est, quod commemoras?

P. Spirituale, quod verbo et Spiritu Dei continetur: quae institiam et vitam secum ferunt.

M. Sacerdotium vero?

P. Officium est ac praerogativa sistendi se in Dei conspectum ad obtinendam gratiam, et sacrificii, quod illi acceptum sit, oblatione iram eius placandi.

M. Iam quo sensu Prophetam Christum nominas?

P. Quia, quum in mundum descendit, Patris se legatum apud homines et interpretem professus est, idque in eum finem, ut, Patris voluntate ad plenum exposita, finem poneret revelationibus omnibus et prophetiis.

M. Sed percipisne inde fructum aliquem?

P. Imo non alio spectant omnia haec, nisi in bonum no-

strum. Nam iis donatus est Christus a Patre, ut nobiscum e communicet, quo ex eius plenitudine hauriamus omnes.

M. Edissere hoc mihi paulo fusius.

P. Spiritu sancto repletus perfectaque omnium eius dono rum opulentia cumulatus fuit, quo nobis ea impertiat, cuiqu scilicet pro mensura, quam nobis convenire novit Pater. Ita e eo tanquam unico fonte haurimus quicquid habemus bonorun spiritualium.

M. Quid nobis confert eius Regnum?

P. Nempe, quod eius beneficio ad pie sanctèque vivendun vindicati in libertatem conscientiarum, spiritualibusque eius divitii instructi, potentia quoque armamur, quae ad perpetuos animarun nostrarum hostes, peccatum, carnem, Satanam, et mundum, vin cendos sufficiat.

M. Ad quid autem Sacerdotium conducit?

P. Primum, quod hac ratione *Mediator* est noster, qui no Patri reconciliet: deinde, quod per eum accessus nobis patefactu est ad Patrem, ut in eius conspectum cum fiducia prodeamus ipsi quoque, nosque et nostra omnia illi in sacrificium offera mus. Atque ita collegas nos quodammodo suos facit in sa cerdotio.

M. Restat Prophetia.

P. Quum Filio Dei magisterii collatum sit munus in suos finis est, ut vera eos Patris cognitione illuminet, erudiat eos i veritate, et domesticos Dei discipulos efficiat.

M. Huc ergo redeunt quae dixisti omnia, Christi nome tria officia comprehendere, quae in Filium contulit Pater, ut vi eorum ac fructum in suos transfundat?

P. Sic est.

M. Cur Filium Dei *unicum* nuncupas: quum hac quoqu appellatione nos omnes dignetur Deus?

P. Quod filii Dei sumus, non id habemus a natura, se adoptione et gratia duntaxat: quod scilicet nos eo loco habea Deus. At Dominus Iesus, qui ex substantia Patris est genitus uniusque cum Patre essentiae est, optimo iure Filius Dei unicu vocatur: quum solus sit natura. (Ioan. 1, 1. Eph. 1, 3. Hebr 1, 1.

M. Intelligis ergo, hunc honorem, eius esse proprium, qu naturae iure illi debeatur: nobiscum autem gratuito beneficio com municari, quatenus sumus eius membra?

P. Omnino. Itaque eius communicationis intuitu alibi nomi natur *Primogenitus inter multos fratres.* (Rom. 8, 29. Col. 1, 15. 18.

M. Qualiter *Dominum* esse nostrum intelligis?

P. Sicut a Patre constitutus est, ut sub imperio suo no habeat, ut Dei regnum administret in caelo et in terra, sitqu hominum caput et Angelorum.

M. Quid sibi vult quod postea sequitur?

P. Modum ostendit, quo Filius unctus est a Patre, ut no

iis esset Salvator. Nempe, quod, assumpta carne nostra, iis perfunctus est omnibus, quae ad salutem nostram erant necessaria: sicut hic recensentur.

M. Quid his duabus sententiis significas: *Conceptum esse ex Spiritu sancto, Natum ex Maria virgine?*

P. Formatum in utero Virginis fuisse, ex eius substantia, ut esset verum *semen Davidis*, qualiter vaticiniis Prophetarum praedictum fuerat: id tamen mirifica arcanaque Spiritus virtute fuisse effectum, absque virili coitu. (Psal. 132, 11. Matth. 1, 1. Luc. 1, 32.)

M. Eratne igitur operae pretium, ut carnem nostram indueret?

P. Maxime. Quia inobedientiam, ab homine admissam in Deum, necesse erat in humana quoque natura expiari. Nec vero aliter Mediator esse noster poterat, ad conciliationem Dei et hominum peragendam. (Rom. 3, 25. 1 Tim. 2, 5. Hebr. 4, 15. et 5, 7.)

M. Christum ergo oportuisse hominem fieri dicis, ut tanquam in persona nostra salutis nostrae partes impleret?

P. Ita sentio. Nam ab ipso mutuemur oportet, quicquid nobis apud nos deest: quod fieri aliter nequit.

M. Verum, cur id a Spiritu sancto effectum est, ac non potius communi, usitataque generationis forma?

P. Quoniam penitus corruptum est humanum semen, in generatione Filii Dei intercedere Spiritus sancti opus decuit: ne hac contagione attingeretur, sed esset puritate perfectissima praeditus.

M. Hinc ergo discimus, eum, qui alios sanctificat, immunem ab omni macula esse: puritateque, ut ita loquar, originali fuisse ab utero praeditum, ut totus Deo sacer esset, nulla humani generis labe inquinatus.

P. Sic intelligo.

M. Quomodo est *Dominus* noster?

P. A Patre constitutus est, ut nos regat, imperiumque et Dei dominationem, tum in caelis, tum in terra adeptus, caput Angelorum et piorum agnoscatur. (Eph. 1, 21. Col. 1, 18.)

M. Cur a natalibus protinus ad mortem, omissa totius vitae historia, transilis?

P. Quia hic non tractantur, nisi quae redemptionis nostrae ita sunt propria, ut eius substantiam quodammodo in se contineant.

M. Cur non simpliciter uno verbo mortuum fuisse dicis, sed Praesidis quoque nomen adiicis, sub quo sit passus?

P. Id non ad historiae fidem modo spectat, sed ut sciamus mortem eius coniunctam cum damnatione fuisse.

M. Expone hoc clarius.

P. Mortuus est, ut poena nobis debita defungeretur atque hoc modo ab ea nos eximeret. Quum autem omnes nos, sicuti

peccatores sumus, obnoxii essemus Dei iudicio, quo vicem nostram subiret, sisti in conspectum terreni iudicis voluit, damnarique eius ore, ut coram caelesti Dei tribunali absolveremur.

M. Atqui insontem Pilatus eum pronunciat: (Matth. 27, 24.) itaque non damnat pro malefico.

P. Utrumque animadvertere convenit. Ideo enim eius innocentiae testimonium reddit iudex, ut testatum fiat, non ob propria ipsum maleficia plecti, sed nostra: solenni tamen ritu interea damnatur eiusdem sententia, ut palam fiat, iudicium, quod merebamur, tanquam vadem nostrum subire, quo nos a reatu liberet.

M. Bene dictum. Nam si peccator esset, non idoneus vas esset, ad solvendam alieni peccati poenam. Ut tamen eius damnatio nobis in absolutionem cederet, censeri eum inter malefico[s] oportuit.

P. Sic intelligo.

M. Quod *crucifixus* fuit, an plus habet momenti, quam s alio quolibet mortis genere affectus foret?

P. Omnino: quemadmodum etiam admonet Paulus, (Gal. 3 13.) dum *in ligno suspensum* scribit, ut nostram in se maledi ctionem susciperet, quo ab ea solveremur. Genus enim illud mor tis, execratione damnatum erat. (Deut. 21, 23.)

M. Quid? an non irrogatur Filio Dei contumelia, quum dicitur maledictioni fuisse subiectus, etiam coram Deo?

P. Minime. Siquidem eam recipiendo abolevit: nec ver desiit interea esse benedictus, quo nos sua benedictione per funderet.

M. Prosequere.

P. Quandoquidem mors supplicium erat homini impositum peccati causa, eam Filius Dei pertulit, et perferendo vicit. At que ut melius patefieret vera morte ipsum defungi, collocari i sepulchro, instar aliorum hominum voluit.

M. Verum, non videtur quicquam ad nos utilitatis ex ha victoria redire, quum nihilominus moriamur.

P. Nihil id obstat. Neque enim aliud nunc est mors fide libus, quam transitus in vitam meliorem.

M. Hinc sequitur, non amplius exhorrendam esse mortem acsi res esset formidabilis: sed intrepido animo sequendum esse du cem nostrum, Christum: qui sicut non periit in morte, ita perir nos non patietur.

P. Sic agendum est.

M. Quod de eius *ad inferos descensu* mox adiectum est quem sensum habet?

P. Eum non communem tantum mortem fuisse perpessum quae est animae a corpore separatio, sed etiam *dolores mortis* sicut Petrus (Actor. 2, 24.) vocat. Hoc autem nomine horribile angustias intelligo, quibus eius anima constricta fuit.

M. Cedo mihi huius rei causam ac modum.

P. Quia, ut pro peccatoribus satisfaceret, coram Dei tribunali se sistebat, torqueri hac anxietate eius conscientiam oportebat, acsi derelictus a Deo esset: imo acsi Deum haberet infestum. In his angustiis erat, quum exclamaret ad Patrem: (Matth. 27, 46.) *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?*

M. Eratne igitur illi offensus Pater?

P. Nequaquam. Sed hanc in eum severitatem exercuit, ut impleretur quod praedictum fuerat per Iesaiam: (Iesa. 53, 4. 5.) *Ipsum percussum fuisse manu Dei propter peccata nostra, vulneratum propter iniquitates nostras.*

M. Verum Deus quum sit, qui potuit eiusmodi pavore corripi, acsi derelictus a Deo esset?

P. Sic habendum est, secundum humanae naturae affectum, eo redactum fuisse necessitatis. Quod ut fieret, paulisper interea delitescebat eius divinitas, hoc est, vim suam non exerebat.

M. Qui tamen fieri rursum potest, ut Christus, qui salus est mundi, huic damnationi subiectus fuerit?

P. Non ita illam subiit, ut sub ea maneret. Sic enim istis, quos dixi, pavoribus correptus fuit, ut non fuerit oppressus; sed potius luctatus cum potestate inferorum, eam subegit ac fregit.

M. Hinc colligimus, quid differat conscientiae tormentum, quod sustinuit, ab eo, quo cruciantur peccatores, quos Dei irati manus persequitur. Nam quod in illo temporarium fuit, in iis est perpetuum; et quod illi vice duntaxat aculei fuit ad eum pungendum, in iis est lethalis gladius, ad cor, ut ita dicam, sauciandum.

P. Sic est. Neque enim eiusmodi angustiis obsessus Filius Dei sperare in Patrem desiit. At peccatores, Dei iudicio damnati, in desperationem ruunt, fremunt adversus ipsum, et usque ad apertas blasphemias prosiliunt.

M. Hinene possumus elicere, quem ex Christi morte fructum percipiant fideles?

P. Omnino. Ac principio quidem, videmus esse sacrificium, quo peccata nostra expiavit coram Deo, atque ita placata ira Dei, nos cum eo in gratiam reduxit. Deinde, sanguinem eius lavacrum esse, quo animae nostrae maculis omnibus purgentur. Postremo, deletam esse peccatorum nostrorum memoriam, ne unquam in Dei conspectum veniant, atque ita inductum abolitumque fuisse chirographum, quo rei tenebamur.

M. Nihilne praeterea utilitatis nobis affert?

P. Imo vero. Nam et eius beneficio, siquidem vera simus membra Christi, vetus homo noster crucifigitur: aboletur corpus peccati, ne amplius regnent pravae carnis concupiscentiae in nobis.

M. Perge in reliquis.

P. Sequitur: *Tertio ipsum die resurrexisse ex mortuis:* quo victorem se peccati et mortis demonstravit. Sua enim resur-

rectione mortem deglutivit abrupit diaboli vincula, et totam eius potentiam redegit in nihilum.

M. Quotuplex ex hac resurrectione fructus nobis provenit?

P. Triplex. Nam et iustitia nobis per eam acquisita, et certum nobis est pignus futurae nostrae immortalitatis, et iam nunc eius virtute suscitamur in vitae novitatem, ut pure sancteque vivendo Dei voluntati obsequamur. (Rom. 4, 25. 1 Cor. 15, 22. Rom. 6, 4.)

M. Persequamur reliqua.

P. *Ascendit in caelum.*

M. Sed an ascendit, ut non sit amplius in terra?

P. Sic. Postquam enim omnibus perfunctus fuerat, quae illi a Patre iniuncta fuerant, quaeque in salutem nostram erant, nihil opus erat diutius eum in terris versari.

M. Quid ex hac ascensione boni consequimur?

P. Duplex est fructus. Nam quatenus caelum ingressus est Christus nostro nomine, sicut in terram nostra causa descenderat, aditum illius nobis quoque patefecit: ut iam aperta sit nobis ianua, quae propter peccatum ante clausa erat. Deinde in conspectu Dei comparet pro nobis intercessor et patronus.

M. Verum an Christus in caelum se recipiendo sic a nobis recessit, ut iam nobiscum esse desierit?

P. Minime. Contra enim recepit, se nobiscum fore usque ad finem seculi. (Matth. 28, 20.)

M. Quod autem nobiscum habitat, idne de corporis praesentia intelligendum?

P. Non. Alia enim ratio est corporis, quod in caelum receptum est; (Luc. 24, 51. Actor. 1, 11.) alia virtutis, quae ubique est diffusa.

M. Quo sensu eum dicis *sedere ad Patris dexteram*?

P. Haec verba significant, Patrem illi caeli et terrae imperium contulisse, ut omnia gubernet. (Matth. 28, 18.)

M. Quid autem tibi significat *Dextera*, et quid haec *Sessio?*

P. Similitudo est a Principibus sumpta, qui ad dexteram suam collocare solent, quibus vices suas commendant.

M. Non ergo aliud intelligis, quam quod tradit Paulus (Eph. 1, 22. Philipp. 2, 9.) nempe, *constitutum esse Christum caput Ecclesiae, et, supra omnes principatus evectum, nomen adeptum esse, quod sit supra omne nomen.*

P. Ita ut dicis.

M. Transeamus ad alia.

P. *Inde venturus est ad iudicandum vivos et mortuos.* Quorum verborum sensus est, palam e caelo venturum ad iudicandum orbem: sicut ascendere visus est. (Actor. 1, 11.)

M. Quum iudicii dies futurus non sit ante finem seculi, quo

modo tunc ex hominibus fore aliquos superstites dicis: quandoquidem omnibus constitutum est semel mori? (Hebr. 9, 27.)

P. Hanc quaestionem solvit Paulus, (1 Cor. 15, 51. 1 Thess. 4, 17.) quum eos, qui tunc supererunt, subita mutatione innovatum iri tradit, ut abolita carnis corruptione induant incorruptionem.

M. Tu ergo hanc mutationem mortis instar illis fore intelligis, quod primae naturae futura sit abolitio et alterius novae initium.

P. Sic sentio.

M. An aliquod inde gaudium recipiunt nostrae conscientiae, quod Christus semel futurus sit mundi iudex?

P. Recipiunt et quidem singulare. Certo enim non nisi in salutem nostram venturum scimus.

M. Non ergo reformidare nos convenit hoc iudicium, ut nobis horrorem incutiat?

P. Minime vero: quando non nisi ad eius iudicis tribunal stabimus, qui patronus quoque est, quique nos in fidem clientelamque suam suscepit.

M. Veniamus iam ad tertiam partem.

P. Ea est de *fide in Spiritum sanctum.*

M. Quid vero nobis confert?

P. Nempe huc spectat, ut noverimus, Deum, sicuti nos per Filium redemit et servavit, ita per Spiritum facere nos huius redemptionis ac salutis compotes.

M. Quomodo?

P. Quemadmodum purgationem habemus in Christi sanguine, sic eo aspergi conscientias nostras necesse est, ut abluantur. (1 Petr. 1, 2. 1 Ioan. 1, 7.)

M. Hoc clariori etiamnum expositione indiget.

P. Intelligo Spiritum Dei, dum in cordibus nostris habitat, efficere, ut Christi virtutem sentiamus. (Rom. 8, 11.) Nam ut Christi beneficia mente concipiamus, hoc fit Spiritus sancti illuminatione: eius persuasione fit, ut cordibus nostris obsignentur. (Eph. 1, 13.) Denique, solus ipse dat illis in nobis locum: regenerat nos, facitque ut simus novae creaturae. Proinde, quaecunque nobis offeruntur in Christo dona, ea Spiritus virtute recipimus.

M. Pergamus.

P. Sequitur quarta pars, in qua confitemur *nos credere unam sanctam Ecclesiam Catholicam.*

M. Quid est *Ecclesia?*

P. Corpus ac societas fidelium, quos Deus ad vitam aeternam praedestinavit.

M. Estne hoc etiam caput creditu necessarium?

P. Imo vero: nisi facere velimus otiosam Christi mortem, et pro nihilo ducere quicquid hactenus relatum est. Hic enim finis est omnium effectus, ut sit Ecclesia.

M. De causa ergo salutis fuisse hactenus tractatum eiusque

fundamentum ostensum intelligis, quum exponeres, Christi meritis et intercessione nos fuisse in amorem a Deo receptos, et hanc gratiam Spiritus virtute in nobis confirmari. Nunc vero explicari horum omnium effectum, quo certior ex re ipsa fides constet.

P. Ita res habet.

M. Porro *Ecclesiam* quo sensu nominas *sanctam*?

P. Quia scilicet, quoscunque elegit Deus, eos iustificat reformatque in sanctitatem ac vitae innocentiam, quo in illis reluceat sua gloria. (Rom. 8, 30.) Atque id est quod vult Paulus, quum admonet, Christum Ecclesiam, quam redemit, sanctificasse, ut sit gloriosa puraque ab omni macula. (Eph. 5, 25.)

M. Quid sibi vult epitheton *Catholicae* vel *Universalis*?

P. Eo docemur, sicut unum est fidelium omnium caput, ita omnes in unum corpus coalescere oportere, ut una sit Ecclesia per totum orbem diffusa, non plures. (Eph. 4, 15. 1 Cor. 12, 12.)

M. Quid autem valet illud, quod continuo de *Sanctorum communione* additur?

P. Ad exprimendam clarius, quae inter Ecclesiae membra est unitatem, hoc positum est. Simul indicatur, quicquid beneficiorum largitur Deus Ecclesiae, in commune omnium bonum spectare, quum inter se omnes communionem habeant.

M. Verum, estne haec, quam Ecclesiae tribuis, sanctitas iam perfecta?

P. Nondum: quamdiu scilicet in hoc mundo militat. Laborat enim semper infirmitatibus: nec unquam vitiorum reliquiis penitus purgabitur, donec Christo, suo capiti, a quo sanctificatur, ad plenum adhaereat.

M. Potestne autem haec Ecclesia aliter cognosci, quam quum fide creditur?

P. Est quidem et *visibilis* Dei Ecclesia, quam nobis certis indiciis notisque descripsit; sed hic proprie de eorum congregatione agitur, quos arcana sua electione adoptavit in salutem. Ea autem nec cernitur perpetuo oculis, nec signis dignoscitur.

M. Quid deinde sequitur?

P. *Credo remissionem peccatorum.*

M. Quid tibi *remissionis* verbum significat?

P. Deum gratuita sua bonitate ignoscere ac condonare peccata fidelibus, ne in iudicium vocentur, aut exigatur de illis poena.

M. Hinc sequitur, nos satisfactionibus propriis nequaquam promereri, quam a Domino peccatorum veniam obtinemus.

P. Verum. Unus enim Christus poenam solvendo satisfactione defunctus est. Quantum ad nos, nihil nobis compensationis suppetit, quod Deo afferamus, sed ex mera eius liberalitate gratuitum hoc beneficium recipimus.

M. Cur peccatorum remissionem subnectis Ecclesiae?

P. Quia eam nemo consequitur, quin et coadunatus fuerit ante populo Dei, et unitatem cum Christi corpore perseverante

ad finem usque colat, eoque modo testatum faciat, verum se esse Ecclesiae membrum.

M. Hac ratione constituis, extra Ecclesiam non nisi damnationem et exitium esse.

P. Omnino. Qui enim discessionem faciunt a Christi corpore, factionibusque scindunt eius unitatem, iis spes omnis salutis praecisa est, quantisper maneant in eiusmodi dissidio.

M. Recita quod superest.

P. *Credo resurrectionem carnis et vitam aeternam.*

M. Quorsum hoc caput in fidei confessione ponitur?

P. Ut admoneamur, non esse sitam in terra nostram felicitatem. Cuius cognitionis duplex est utilitas ac usus. Inde primum docemur, ita hunc mundum nobis incolendum esse, tanquam inquilinis, ut de migratione assidue cogitemus, nec corda nostra sinamus implicari cogitationibus terrenis. Deinde, utcunque adhuc nos lateat, et ab oculis nostris absconditus sit fructus gratiae in Christo nobis collatae, ne propterea despondeamus animos, sed patienter sustineamus usque ad diem revelationis.

M. Quae porro huius resurrectionis erit series?

P. Qui ante mortui fuerint, recipient sua corpora, eadem scilicet, quae gestarunt; sed praedita nova qualitate, hoc est, non amplius obnoxia morti nec corruptioni. Qui autem tunc erunt superstites, eos subita mutatione Deus mirabiliter excitabit. (1 Cor. 15, 53.)

M. Sed eritne piorum simul et impiorum communis?

P. Una omnium erit resurrectio, sed conditio diversa. Alii enim in salutem ac beatitudinem resurgent, alii in mortem et extremam miseriam. (Matth. 25, 46. Ioan. 5, 29.)

M. Cur ergo sola hic *vita aeterna* commemoratur: *inferorum* nulla mentio?

P. Quoniam nihil hic, nisi quod ad consolationem piarum mentium faciat, habetur: ideo recensentur tantummodo praemia, quae servis suis Dominus praeparavit. Itaque non additur, quae sors impios maneat, quos scimus a regno Dei alienos esse.

M. Ex quo fundamentum tenemus, cui inniti fides debet, inde elicere *verae fidei* definitionem promptum erit.

P. Ita est. Sic autem definire licet, ut dicamus certam esse ac stabilem cognitionem paternae erga nos Dei benevolentiae, sicut per Evangelium Patrem se nobis, Christi beneficio, ac Servatorem fore testatur.

M. Eamne concipimus a nobis, an a Deo recipimus?

P. Doce tScriptura, singulare esse Dei donum; et experientia id confirmat.

M. Quam mihi experientiam dicis?

P. Nempe, rudior est mens nostra, quam ut capere spiritualem Dei sapientiam queat, quae nobis per fidem revelatur: et corda nostra propensiora sunt, vel ad diffidentiam, vel ad perversum

nostri et creaturarum confidentiam, quam ut in Deo suopte motu acquiescant. Verum Spiritus sanctus illuminatione sua capaces nos intellgendi facit ea, quae captum nostrum longe alioqui excederent: nosque ad certam persuasionem format, salutis promissiones cordibus nostris obsignando.

M. Quid nobis boni oritur ex hac fide, quum semel eam assequuti sumus?

P. Iustificat nos coram Deo: et hac iustitia haeredes nos vitae aeternae facit.

M. Quid? annon *bonis operibus* iustificantur homines, quum sancte et innocenter vivendo approbare se Deo student?

P. Si quisquam usque adeo perfectus inveniretur, merito censeri iustus posset: verum, quum omnes simus peccatores, multis modis rei coram Deo, aliunde quaerenda nobis est dignitas, quae nos illi conciliet.

M. Verum itane sordent, et adeo nullius pretii sunt omnia hominum opera, ut gratiam coram Deo promereri nequeant?

P. Principio, quaecunque a nobis manant ut nostra proprie dicantur, vitiosa sunt: ac proinde nihil possunt, quam Deo displicere et ab eo reiici.

M. Dicis ergo, antequam renati simus reformatique Dei Spiritu, nihil posse nos quam peccare: quemadmodum arbor mala non nisi malos fructus profert. (Matth. 7, 18.)

P. Prorsus ita est. Nam qualemcunque speciem habeant in oculis hominum, mala sunt nihilominus, quamdium cor pravum est, quod praecipue Deus intuetur.

M. Hinc constituis, non posse nos ullis meritis Deum praevenire, aut provocare eius beneficentiam; quin potius quicquid tentemus aut aggrediamur operum, irae ac damnationi eius subiacere?

P. Sic sentio. Itaque mera sua misericordia nulloque operum respectu (Tit. 3, 5.) nos gratis amplectitur in Christo acceptosque habet, illius iustitiam nobis acceptam ferendo, acsi nostra esset, peccata vero nostra nobis non imputando.

M. Qualiter ergo dicis iustificari nos fide?

P. Quoniam dum certa cordis fiducia amplectimur Evangelii promissiones, huius, quam dico, iustitiae possessionem quodammodo adipiscimur.

M. Hoc ergo vis: iustitiam, ut nobis per Evangelium offertur a Deo, ita fide a nobis recipi.

P. Sic est.

M. Verum ex quo nos semel amplexus est Deus, annon illi accepta sunt opera, quae Spiritu sancto nos dirigente facimus?

P. Placent illi, non propriae tamen dignitatis merito, sed quatenus suo favore liberaliter ea dignatur.

M. Atqui quum a Spiritu sancto prodeant, annon favorem promerentur?

P. At nonnihil semper inquinamenti ex infirmitate carnis admixtum est, quo vitiantur.

M. Unde igitur aut qua ratione fiet, ut Deo placeant?

P. Sola est fides, quae gratiam illis conciliet: quum huic fiduciae certo innitimur, non ventura esse ad calculum summi iuris, quod Deus ad severitatis suae regulam exigere ipsa nolit: sed obtectis eorum vitiis et sordibus, Christi puritate consepultis, eo loco habeat, acsi perfecta essent et absoluta.

M. Verum, an inde colligemus, operibus iustificari hominem Christianum postquam a Deo vocatus est, aut operum merito consequi, ut a Deo diligatur, cuius dilectio vita aeterna nobis est?

P. Nequaquam. Quin potius teneamus, quod scriptum est, (Psal. 143, 2.) neminem mortalium iustificari coram Deo posse, atque ideo deprecemur, ne in iudicium nobiscum intret.

M. Non tamen bona fidelium opera inutilia esse propterea iudicabimus.

P. Minime vero. Neque enim frustra mercedem illis Deus tum in hoc mundo tum in futura vita pollicetur. Verum ex gratuito Dei amore, tanquam ex fonte, emergit haec merces: quia nos scilicet primum amplectitur in filios; deinde, consepulta vitiorum nostrorum memoria, quae ex nobis prodeunt, favore prosequitur.

M. Sed anne sic a bonis operibus separari haec iustitia potest, ut, qui hanc habet, illis careat?

P. Fieri hoc nequit. Nam quum recipiamus fide Christum, qualem se nobis offert: ipse vero non liberationem tantum nobis a morte et reconciliationem cum Deo promittat, sed Spiritus sancti simul gratiam, qua in vitae novitatem regeneremur: haec coniungi necesse est, ne Christum a seipso distrahamus.

M. Hinc sequitur, fidem esse radicem, ex qua nascantur omnia bona opera: tantum abest, ut ab eorum studio nos revocet.

P. Omnino sic est: ac perinde tota Evangelii doctrina duobus his membris continetur: *fide et poenitentia.*

M. Quid est *poenitentia?*

P. Displicentia odiumque peccati, et amor iustitiae, ex Dei timore profecta, quae nos ad abnegationem usque nostri, carnisque mortificationem adducant, ut Spiritu Dei regendos nos tradamus, ac omnes vitae nostrae actiones ad divinae voluntatis obsequium comparemus.

M. Hoc vero secundum membrum fuit in divisione, quam initio posuimus, quum tu rationem ostenderes rite colendi Dei.

P. Verum: ac simul additum fuit, veram hanc ac legitimam esse regulam colendi Dei, ut eius voluntati obsequamur.

M. Qui sic?

P. Quoniam is demum illi probatur cultus, non quem con fingere nobis libuerit, sed quem suo ipse arbitrio praescripserit.

M. Quam autem vivendi regulam nobis posuit?

[II.] DE LEGE,

id est,

Decem praeceptis Dei.

P. Legem suam.

M. Quid ea continet?

P. Duabus partibus constat: quarum prior quatuor habe praecepta, altera sex. Ita decem omnino praeceptis consta tota Lex.

M. Quis huius divisionis est auctor?

P. Deus ipse, qui in duas tabulas descriptam Mosi tradid et saepe testatus est redigi in decem verba. (Exod. 24, 12 et 32, 15. et 34, 1. Deut. 4, 13. et 10, 4.)

M. Argumentum prioris tabulae quale est?

P. De pietatis erga Deum officiis.

M. Secundae vero?

P. Qualiter sit agendum cum hominibus, et quid illis de beamus.

M. Recita praeceptum vel caput primum.

P. *Audi Israel: Ego sum Iehova Deus tuus, qui te edux ex terra Aegypti, e domo servitutis; non habebis deos alieno coram me.* (Exod. 20, 2. Deut. 5, 6.)

M. Nunc sensum verborum expone.

P. Initio quadam veluti praefatione utitur in totam Legem Nam quum Iehovam se nominat, ius sibi vindicat et auctoritatem iubendi. Deinde, quo Legi suae gratiam apud nos conciliet, ad dit se Deum esse nostrum. Perinde enim valent haec verba acsi Servatorem nostrum se vocaret. Hoc autem beneficio quum nos dignetur, par est, ut nos illi vicissim exhibeamus in populum obsequentem.

M. Verum quod continuo de liberatione subiicit et fract iugo servitutis Aegyptiacae, annon ad Israeliticum populum, e eum quidem solum, peculiariter spectat?

P. Fateor quoad opus; verum, est alterum liberationis ge nus, quod ad omnes peraeque homines pertinet. Nos enim omnes ex spirituali peccati servitute et diaboli tyrannide asseruit

M. Cur eius rei meminit, quum in Legem suam praefa vellet?

P. Ut nos commonefaciat, summae ingratitudinis reos fore nisi totos illi nos in obsequium addixerimus.

M. Quid autem hoc primo capite exigit?

P. Ut suum illi soli honorem in solidum asseramus, neque ullam eius partem transferamus alio.

M. Quis honor illius est proprius, quem alio transcribere sit nefas?

P. Eum adorare, collocare in ipso nostram fiduciam, invocare ipsum, illi denique omnia deferre, quae in eius maiestatem competunt.

M. Quorsum haec particula adiecta est: *coram facie mea?*

P. Quum nihil tam reconditum sit, quod eum lateat, sitque occultarum cogitationem cognitor ac iudex: significat, non externae modo confessionis honorem requirere, sed veram quoque pietatem cordis.

M. Transeamus ad secundum caput.

P. *Non sculpes tibi simulacrum, neque imaginem ullam effinges eorum, quae aut in caelo sunt sursum, aut deorsum in terra, aut in aquis sub terra. Non adorabis ea neque coles.*

M. Prohibetne in totum, ne aliquae pingantur aut sculpantur imagines?

P. Non, sed duo tantum hic vetat, ne quas faciamus imagines, vel Dei effingendi, vel adorandi causa.

M. Cur Deum non licet visibili figura exprimere? (Deut. 4, 15. Actor. 17, 29. Rom. 1, 23.)

P. Quia nihil inter eum, qui spiritus est aeternus ac incomprehensibilis, et corpoream, corruptibilem mortuamque figuram simile est.

M. Iniuriam ergo fieri censes eius maiestati, quum in hunc modum repraesentatur?

P. Sic sentio.

M. Quaenam hic adorationis species damnatur?

P. Quum ad statuam vel imaginem nos convertimus precaturi, coram ea nos prosternimus: genuum flexione, aut aliis signis exhibemus illi honorem, acsi Deus illic se nobis repraesentaret.

M. Non ergo quamlibet simpliciter picturam vel sculpturam his verbis damnari intelligendum est; sed tantum imagines prohibemur facere in hunc finem, ut in illis Deum vel quaeramus vel colamus: sive, quod idem est, eas colamus in Dei honorem, aut quoquo modo illis ad superstitionem et idololatriam abutamur.

P. Verum.

M. Nunc in quem finem caput hoc referemus?

P. Quemadmodum superiore unum se esse denunciavit, quem coli oporteat et adorari: ita nunc quae recta sit adorationis forma ostendit, quo nos ab omni superstitione aliisque vitiosis et carnalibus figmentis revocet.

M. Pergamus.

P. Sanctionem adiungit: *se Iehovam esse Deum nostrum*

fortem, zelotypum, qui vindicet iniquitatem patrum in filios usque in tertiam et quartam generationem eorum, qui se oderint.

M. Cur mentionem *fortitudinis* suae facit?

P. Eo significat, se ad gloriam suam vindicandam satis habere potentiae.

M. Quid *zelotypiae* vocabulo indicat?

P. Aequalem aut socium ferre non posse. Nam ut se nobis, pro infinita sua bonitate, donavit, ita nos vult esse prorsus suos. Atque haec animarum nostrarum est castitas, illi dicatas esse et penitus adhaerere; sicut rursum adulterio pollui dicuntur, dum ab eo ad superstitionem deflectunt.

M. Quo sensu hoc dictum est: *Ulcisci patrum iniquitatem in filios?*

P. Quo plus nobis incutiat terroris, non tantum de iis, qui offenderint, poenas sumpturum se minatur: sed eorum quoque sobolem foro maledictam.

M. Atqui an hoc Dei aequitati consentaneum est, quemque punire propter alterius noxam?

P. Si qualis sit humani generis conditio reputamus, soluta est quaestio. Natura enim maledictioni obnoxii sumus omnes: nec est quod de Deo conqueramur, quum in hac sorte nos relinquit. Iam vero, sicut suam erga pios dilectionem, eorum posteritati benedicendo demonstrat, ita suam adversus impios vindictam, eorum filios hac benedictione privando, exequitur.

M. Perge.

P. Quo nos amabili etiam suavitate alliciat, *misericordia usurum se promittit erga omnes, qui se diligunt suaque mandata observant, in mille generationes.*

M. Intelligitne pii hominis innocentiam, posteris omnibus, quamvis impiis, saluti fore?

P. Nequaquam: sed hoc modo, suam benignitatem eo usque se effusurum erga fideles, ut, in eorum gratiam, eorum quoque se liberis benignum exhibeat: non tantum res eorum prosperando, quoad praesentem vitam, sed animas quoque ipsorum sanctificando, quo in grege suo censeantur.

M. Atqui hoc perpetuum non esse apparet.

P. Fateor. Quemadmodum enim liberum hoc sibi retinet, ut misericordem se, quum libuerit, impiorum liberis exhibeat: ita suam gratiam non adeo astrinxit fidelium liberis, quin pro suo arbitrio repudiet ex illis, quos visum fuerit: sic tamen id temperat, ut promissionem hanc non vanam esse nec fallacem constet. (Rom. 9.)

M. Cur *mille* hic *generationes*, in poenae vero damnatione *tres* duntaxat aut *quatuor* nominat?

P. Quo significet, se ad humanitatem magis et beneficentiam, quam ad severitatem propensum esse. Sicut etiam alibi

tatur, quum se ad ignoscendum facilem esse dicit, tardum vero iram. (Exod. 34, 6. Psal. 103, 8. et 145, 8.)

M. Iam ad tertium.

P. *Non usurpabis nomen Iehovae Dei tui frustra.*

M. Quis sensus?

P. Vetat, ne Dei nomine abutamur, non peierando tantum, d praeter necessitatem iurando.

M. Estne aliquis nominis Dei usus legitimus in iureiurando?

P. Imo vero: quum adhibetur ex iusta causa. Primum, serendae veritati: deinde: quum eius momenti est negotium, iurare par sit, ad mutuam inter homines tuendam charita- tem et concordiam.

M. Verum annon longius spectat, quam ad cohibenda iu- menta, quibus profanatur Dei nomen aut imminuitur eius honos?

P. Proposita una specie, in universum nos admonet, ne un- iam in medium a nobis proferatur Dei nomen, nisi cum timore reverentia, et in eum finem, ut gloriosum appareat. Nam quum t sacrosanctum, cavere debemus omnibus modis, ne aut ipsum ontemptui habere videamur, aut aliis occasionem contemnendi aebeamus.

M. Quomodo hoc fiet?

P. Si de Deo eiusque operibus non aliter cogitemus aut lo- uamur, quam in eius honorem.

M. Quid sequitur?

P. Sanctio, qua *non fore innocentem* denunciat, *qui no- en suum in vanum usurpaverit.*

M. Quum alibi pronunciet, se in Legis suae transgressores indicaturum, quid hic amplius continetur?

P. Eo voluit indicare, quanti nominis sui gloriam faciat: uo eius studiosiores simus, dum videmus paratam fore ultionem, quis eam profanaverit.

M. Veniamus ad quartum praeceptum.

P. *Recordare diem Sabbathi, ut eum sanctifices. Sex die- us operaberis, et facies omne opus tuum: septimus vero, Sab- thum est Domini Dei tui. Non facies in eo ullum opus, nec rvus tuus, nec ancilla, neque bos, neque asinus, neque inqui- nus, qui habitat intra portas tuas. Nam sex diebus perfecit eus caelum et terram et mare, et quicquid in illis continetur: ptimo quievit. Itaque benedixit diei Sabbathi, et eum sanctum bi segregavit.*

M. Iubetne sex diebus laborare, ut septimo quiescamus?

P. Non simpliciter: verum sex dies hominum laboribus per- ittens, septimum excipit, ut quieti destinetur.

M. An quemvis laborem nobis interdicit?

P. Hoc praeceptum separatam et peculiarem habet rationem. quidem quietis observatio pars est veterum ceremoniarum: ita- e Christi adventu abrogata fuit.

M. Dicisne praeceptum hoc ad Iudaeos proprie spectare, ideoque temporarium duntaxat fuisse?

P. Nempe: quatenus ceremoniale est.

M. Quid ergo? subestne aliquid praeter ceremoniam?

P. Tribus ex causis datum fuit.

M. Cedo mihi eas.

P. Ad spiritualem quietem figurandam, ad conservationem politiae Ecclesiasticae, ad servorum sublevationem.

M. Quid per spiritualem quietem intelligis?

P. Dum a propriis operibus feriamur, quo Deus in nobis sua opera peragat.

M. Quae porro feriandi ratio?

P. Si carnem nostram crucifigimus: hoc est, renunciamus nostro ingenio, ut Dei Spiritu gubernemur.

M. An id septimo quoque die fieri satis est?

P. Imo continenter. Nam ex quo semel coeperimus, pergendum est toto vitae cursu.

M. Cur ergo eius significationi destinatur certus dies?

P. Nihil necesse est per omnia congruere veritatem cum figura, modo conveniat, quantum satis est ad rationem figurandi.

M. Cur tamen septimus potius dies praescribitur, quam alius quilibet?

P. Numerus hic perfectionem in Scriptura designat. Itaque ad notandam perpetuitatem aptus est. Simul indicat, spiritualem hanc quietem inchoari duntaxat in hac vita, nec ante perfectam fore, donec e mundo migremus.

M. Verum, quid hoc sibi vult, quod suo nos exemplo ad quiescendum hortatur Dominus?

P. Quum mundi creationi finem intra sex dies imposuisset, septimum operum suorum considerationi dicavit. Ad id quo nos acrius stimulet, suum nobis exemplum proponit. Nihil enim magis expetendum, quam ut nos ad eius imaginem formemus.

M. Verum continuane esse debet operum Dei meditatio, an ex septenis quibusque diebus unum illi destinari sufficit?

P. Exerceri quidem nos quotidie in ea decet: verum imbecillitatis nostrae causa, dies unus peculiariter statuitur. Atque haec politia est, quam dixi.

M. Quis igitur eo die servandus est ordo?

P. Ut populus ad audiendam Christi doctrinam, ad frequentandas publicas precs, ad edendam fidei suae professionem conveniat.

M. Nunc expone quod dixisti, Dominum hoc praecepto servorum quoque sublevationi prospicere voluisse.

P. Ut eis, qui sub aliena potestate sunt, aliquid laxamenti detur. Quin etiam hoc ad retinendam communem politiam valet. Nam ubi dies unus quieti assignatur, ita se quisque ad laborandum in reliquum temporis assuefacit.

M. Videamus iam, quatenus ad nos spectet hoc mandatum.

P. Quod ad ceremoniam, quum in Christo extiterit eius eritas, abrogatam esse dico. (Col. 2, 17.)

M. Quomodo?

P. Nempe, quia mortis eius virtute vetus homo noster crucifigitur, nosque excitamur in vitae novitatem. (Rom. 6, 6.)

M. Quid ergo ex praecepto nobis restat?

P. Ne sancta instituta, quae ad spiritualem Ecclesiae poliam faciunt, negligamus: praesertim vero, ut sacros conventus d audiendum Dei sermonem, ad mysteria celebranda, ad solennes reces, sicut erunt ordinati, frequentemus.

M. Atqui nihilne amplius figura nobis conducit?

P. Imo vero. Ad suam enim veritatem revocanda est. Ut cilicet insiti in Christi corpus, factique eius membra, desinamus propriis operibus, atque ita Dei gubernationi nos resignemus.

M. Transeamus ad secundam Tabulam.

P. Eius initium est: *Honora patrem et matrem.*

M. Quid tibi significat hic vox *honoris?*

P. Ut cum modestia et humilitate morigeri sint et obsequenes filii parentibus, ut eos reverenter colant: ut iuvent in necesitate, suasque illis operas impendant. His enim tribus membris ontinetur, qui debetur parentibus, honor.

M. Perge modo.

P. Adiicitur mandato promissio: *Ut prorogentur dies tui uper terram, quam daturus est tibi Dominus Deus tuus.*

M. Quis sensus?

P. Diu beneficio Dei victuros, qui debitum parentibus horem praestiterint.

M. Quum tot aerumnis referta sit haec vita: cur beneficii oco longam eius durationem nobis pollicetur Deus?

P. Quantiscunque miseriis sit obnoxia, Dei tamen benedictio st erga fideles, vel hac una de causa, quod paterni eius favois argumentum est, dum eos hic alit et conservat.

M. Sequiturne e converso eum, qui cito et ante iustam aetem ex hoc mundo eripitur, a Deo maledictum esse?

P. Minime. Quin potius accidit interdum, ut, quo quisue magis diligitur a Deo, eo citius recipiatur ex hac vita.

M. Atque sic agendo, qualiter promissioni suae satisfacit?

P. Quicquid nobis terrestrium bonorum Deus promittit, sub ac conditione accipere convenit: quatenus in bonum animae ostrae salutemque expedit. Esset enim ordo valde praeposterus, isi semper antecederet animae ratio.

M. Quid de iis, qui parentibus fuerint contumaces?

P. Non in extremo tantum iudicio punientur: sed hic quoue in eorum corpora Deus vindicabit, aut hinc omnes tollendo n medio aetatis flore, aut ignominioso mortis genere plectendo, ut aliis modis.

M. Verum annon de terra Chanaan nominatim promissi loquitur?

P. Sic est, quantum ad Israelitas spectat: at nobis ho verbum latius patet ac extendi debet. Quamcunque enim regionen incolamus, quum Domini sit totus orbis, eam nobis assignat pos sidendam. (Psal. 24, 1. et 85, 5. et 115, 16.)

M. Nihilne amplius restat de praecepto?

P. Quanquam non nisi de patre et matre verba sonant, in telligendi sunt tamen omnes, qui nobis praesânt: quando eaden ipsorum est ratio.

M. Quaenam illa?

P. Nempe, quia Dominus eos in superiorem honoris gradun extulerit. Nulla enim est vel parentum vel principum vel prae fectorum quorumlibet auctoritas, nullum imperium, nullus honor nisi ex Dei decreto: quia mundum sic illi placet ordinare.

M. Recita sextum.

P. *Non occides.*

M. Nihilne aliud vetat, quam caedes perpetrare?

P. Imo vero. Nam quum hic loquatur Deus, non exter nis tantum operibus legem dicit, sed animi etiam affectibus, adeo que his potissimum.

M. Videris subindicare, genus esse quoddam arcanae cae dis, a quo hic nos Deus revocat.

P. Sic est. Ira enim et odium, et quaevis nocendi cupi ditas, caedes coram Deo censetur.

M. Satisne defuncti sumus, si neminem persequamur odio?

P. Nequaquam. Siquidem Dominus odium damnando et no arcendo a quavis noxa, qua proximus noster laedatur, simul hoc se exigere ostendit, ut omnes mortales ex animo diligamus ac fideliter ipsis tuendis conservandisque studeamus.

M. Iam ad septimum.

P. *Non moechaberis.*

M. Expone quae sit summa.

P. Scortationem quamlibet maledictam esse coram Deo Proinde, nisi iram Dei velimus in nos provocare, ab illa esse diligenter abstinendum.

M. Nihilne praeterea requirit?

P. Respicienda semper est natura Legislatoris, quem dixi mus non externo modo operi immorari, sed animi potius affecti bus esse intentum.

M. Quid ergo plus comprehendit?

P. Ex quo tum corpora nostra tum animae templa sun Spiritus sancti, ut castam utrisque puritatem praestemus: (1 Cor. 3. 16. et 6, 19. 2 Cor. 6, 16.) ac proinde non externi tantum flagitii abstinentia pudici simus: sed etiam corde, verbis, gestu denique corporis et actione. Denique corpus ab omni lasciviae

norum sit, animus ab omni libidine, ut nulla pars nostri impudicitiae sordibus sit inquinata.

M. Veniamus ad octavum.

P. *Non furaberis.*

M. Eane tantum furta prohibet, quae humanis legibus puniuntur, an longius procedit?

P. Malas omne genus fraudandi circumveniendique artes, quibus aliena bona aucupamur, sub furti nomine complectitur. Hic ergo vetamur, tum violenter involare in bona proximorum, tum per vafritiem et dolum illis manum iniicere, tum aliis quibuscunque obliquis rationibus ad illa occupanda conari.

M. Satisne est manus abstinere a maleficio: an cupiditas etiam hic damnatur?

P. Huc semper est redeundum: quum spiritualis sit Legislator, non externa tantum furta coercere eum velle, sed omnia simul et consilia et studia, quae aliis omnino incommodent: atque ipsam in primis cupiditatem, ne ditescere cum iactura fratrum expetamus.

M. Quid ergo agendum est, ut praecepto pareamus?

P. Danda est opera, ut suum cuique salvum sit.

M. Nonum praeceptum quod est?

P. *Non eris adversus proximum tuum testis mendax.*

M. Prohibetne peierare in foro duntaxat, an in universum mentiri adversus proximos?

P. Sub specie una comprehenditur doctrina generalis, ne falso proximum calumniemur: neve maledicentia nostra et obtrectationibus laedamus eius famam, aut aliquam illi noxam afferamus in suis bonis.

M. Cur autem nominatim exprimit publica periuria?

P. Quo maiorem nobis huius vitii horrorem incutiat. Innuit enim, si quis maledicentiae et calumniis assueverit: inde ad periuria proclivem fore lapsum, si occasio data fuerit proximi infamandi.

M. Vultne a maledicendo tantum nos arcere, an etiam a malis suspicionibus sinistrisque et iniquis iudiciis?

P. Utrumque, secundum rationem ante adductam, hic damnat. Nam quod agere coram hominibus malum est, malum est coram Deo etiam velle.

M. Ergo quid in summa velit, expone.

P. Ne ad male sentiendum de proximis, neve ad eos infamandos propensi simus, vetat: quin potius, hac nos aequitate et humanitate praeditos esse iubet, ut de illis, quantum veritas patitur, bene sentiamus, suamque eis existimationem integram tueri studeamus.

M. Recita ultimum.

P. *Non concupisces domum proximi tui: non concupisces*

uxorem proximi tui: non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec quicquam aliud quod ipsius sit.

M. Quum spiritualis sit tota Lex, sicut etiam ante toties dixisti: nec tantum coercendis externis operibus, sed corrigendis etiam animi affectibus posita sint superiora praecepta, quid hic amplius additur?

P. Reliquis praeceptis voluntates atque affectus regere et moderari voluit Dominus: hic vero etiam cogitationibus, quae nonnullam cupiditatem secum trahunt, neque tamen perveniunt ad statam usque deliberationem, legem imponit.

M. Dicisne minimas quasque cupiditates, quae fidelibus obreptant, et ipsis veniant in mentem, peccata esse, etiamsi resistant potius, quam assentiantur?

P. Constat certe, pravas omnes cogitationes, etiamsi non accedat consensus, ex naturae nostrae vitio prodire. Verum hoc tantum dico, damnari hoc praecepto vitiosas cupiditates, quae ita cor hominis titillant, ac sollicitant, ut tamen non pertrahant ad firmam deliberatamque voluntatem.

M. Hactenus ergo malos quidem affectus, quibus acquiescunt homines et subigendos se permittunt, prohibitos fuisse intelligis; nunc vero tam exactam integritatem a nobis requiri, ut nullam perversam cupiditatem corda nostra admittant, qua ad peccatum stimulentur.

P. Sic est.

M. Licetne iam brève totius Legis compendium colligere?

P. Maxime: siquidem eam in duo capita redigamus. Prius est: *ut Deum amemus ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus.* Alterum: *ut proximos diligamus perinde ac nosmetipsos.*

M. Quid sub *Dei amore* continetur?

P. Amare ipsum, sicuti Deum amare decet: nempe, ut simul et Dominus et Pater et Servator agnoscatur. Itaque Dei amori adiuncta est eius reverentia, voluntas illi obsequendi, fiducia, quae in ipso collocanda est.

M. Quid per totum cor, totam animam et totas vires intelligis?

P. Eam zeli vehementiam, ut nullis prorsus cogitationibus, nullis desideriis, nullis studiis sit in nobis locus, quae huic amori adversentur.

M. Quis secundi capitis est sensus?

P. Quemadmodum natura adeo propensi ad nos amandos sumus, ut hic affectus alios omnes superet: ita proximorum charitatem sic regnare in nobis decet, ut nos omni ex parte gubernet, sitque omnium et consiliorum et operum regula.

M. Quid *proximi* tibi nomen significat?

P. Non cognatos modo, et amicos, aut qui aliqua nobiscum necessitudine sunt coniuncti: sed etiam eos, qui nobis incogniti sunt, adeoque inimicos.

M. Quid autem illi coniunctionis nobiscum habent?

P. Nimirum coniuncti sunt eo vinculo, quo universum hominum genus Deus simul colligavit. Est autem id sacrosanctum et inviolabile, quod nullius pravitate aboleri potest.

M. Dicis igitur, si nos quispiam oderit, esse hoc eius proprium: manere nihilominus ipsum nobis proximum eoque loco a nobis habendum esse: quia stet inviolabilis Dei ordo, quo haec inter nos coniunctio sancita est?

P. Sic est.

M. Quum formam Dei rite colendi Lex ostendat: nonne prorsus secundum eius praescriptum vivendum est?

P. Verum id quidem est. Atqui ea imbecillitate laborant omnes, ut nemo, quod debet, omni ex parte impleat.

M. Cur ergo eam a nobis perfectionem exigit Deus, quae sit facultate nostra superior?

P. Nihil exigit, cui praestando non simus obstricti. Caeterum modo ad eam, quae hic praescribitur, vivendi formam eniamur, etiamsi procul absimus a scopo, hoc est, a perfectione, Dominus, quod deest, nobis ignoscit.

M. De hominibusne universis in genere loqueris, an de fidelibus duntaxat?

P. Qui Dei Spiritu nondum est regenitus, ne ad minimum quidem Legis apicem inchoandum erit idoneus. Praeterea, si quem demus inveniri, qui aliqua ex parte Legi obtemperet, non tamen ideo coram Deo defunctum iudicavimus. Nam maledictos pronunciat omnes, qui non omnia impleverint, quae in ea continentur. (Deut. 27, 26. Gal. 3, 10.)

M. Hinc statuendum est, sicuti duo sunt hominum genera, ita duplex esse Legis officium.

P. Omnino. Nam apud incredulos nihil aliud efficit, nisi quod excusationem illis omnem praecludit coram Deo. Atque id est quod significat Paulus, quum eam vocat *ministerium mortis et damnationis.* (Rom. 1, 32. 2 Cor. 3, 6.) Erga fideles longe alium usum habet.

M. Quem?

P. Principio, dum iustitiam operibus consequi se non posse (Rom. 3, 20. Gal. 2, 16. et 3, 11. et 4, 5.) ex ea discunt, ad humilitatem hoc modo erudiuntur: quae vera est ad quaerendam in Christo salutem praeparatio. Deinde quatenus plus multo exigit ab ipsis, quam sint praestanda, eos ad petendam a Domino virtutem sollicitat, simulque perpetui reatus commonefacit, ne superbire audeant. Postremo, freni instar illis est, quo in Dei timore retineantur.

M. Tametsi ergo in hac terrena peregrinatione Legi nunquam satisfacimus, non tamen hoc supervacuum esse censebimus, quod tam exactam a nobis perfectionem flagitet. Scopum enim, ad quem nos collimare, et metam, ad quam nos eniti convenit,

demonstrat: ut quisque nostrum pro modo collatae sibi gratiae, ad summam rectitudinem vitam suam componere, et maiores subinde progressus facere, assiduo studio conetur.

P. Sic sentio.

M. An non perfectam in Lege omnis iustitiae regulam habemus?

P. Equidem adeo, ut nihil velit aliud Deus a nobis, nisi ut eam sequamur: rursum vero, irritum habeat ac repudiet, quicquid praeter eius praescriptum suscipimus. Neque enim aliud sacrificium acceptum habet, quam obedientiam. (1 Sam. 15, 22. Ierem. 7, 22. 23.)

M. Quorsum igitur tot admonitiones, praecepta, exhortationes, quibus passim utuntur tum Prophetae tum Apostoli?

P. Nihil quam merae Legis expositiones sunt, quae ad Legis obedientiam nos manu ducunt potius, quam ab ea abducant.

M. Atqui de privata cuiusque vocatione nihil praecipit?

P. Quum reddere cuique, quod suum est, iubet: inde colligere promptum est, quae sint privatim in ordine suo vitaeque genere cuiusque partes. Et exstant passim in Scriptura, quemadmodum dictum est, sparsae singulorum praeceptorum expositiones. Nam quod hic Dominus summatim complexus est paucis verbis, alibi fusius et plenius exequitur.

[III.] DE ORATIONE.

M. Quum de secunda parte divini cultus, quae in obsequiis obedientiaque sita est, satis disputatum fuerit, iam de tertia parte disseramus.

P. Diximus invocationem esse, quum ad ipsum in quavis necessitate confugimus.

M. Eumne solum censes invocandum esse?

P. Omnino. Id enim exigit, tanquam proprium numinis sui cultum.

M. Si ita res habet, quonam licebit modo homines ad opem nobis ferendam implorare?

P. Magnum vero inter haec duo discrimen est. Deum enim quum invocamus, testamur nihil nos aliunde boni expectare, nec alibi nos collocare totum nostrum praesidium: interea tamen auxilia, quoad nobis permittit facultatemque illis nos adiuvandi contulit, quaerimus.

M. Quod ergo ad hominum opem fidemque confugimus, nihil obstare dicis, quominus unum invocemus Deum, quum fiducia in eos nostra minime recumbat: nec aliter imploremus ipsos, nisi quia benefaciendi facultate eos instruendo, beneficentiae suae ministros nobis quodammodo destinavit Deus, quorum per manus ad iuvare nos, et quae apud illos deposuit subsidia, erogare nobis velit.

P. Sic sentio. Ac proinde quicquid ab illis beneficiorum

ercipimus, Deo acceptum referre convenit: sicuti re vera unus ›se illa omnia nobis eorum ministerio largitur.

M. Verum, annon hominibus tamen, quoties aliquid in nos fficii contulerunt, habenda est gratia? Id enim ipsa naturae aeuitas et lex humanitatis dictat.

P. Habenda prorsus, vel ob unam hanc causam, quod hoc ›sos honore dignatur Deus, ut, quae ex liberalitatis suae fonte iexhausto fluunt bona, per eorum manus tanquam per rivos ad os derivet. Hac enim ratione nos illis obstringit, atque id ›sum vult nos agnoscere. Itaque qui se hominibus gratum non raebet, suam in Deum quoque ingratitudinem hoc modo prodit.

M. Hinene licebit colligere, perperam invocari tum Ange›s, tum sanctos Domini servos, qui ex hac vita demigrarunt?

P. Licebit. Neque enim Sanctis has partes attribuit Deus, t nobis opitulentur. Quantum vero ad Angelos spectat: tametsi orum utitur opera in salutem nostram, non tamen a nobis vult nplorari.

M. Quicquid ergo ad ordinem a Deo institutum apte conruenterque non quadrat, id cum eius voluntate pugnare dicis?

P. Sic est. Certum enim infidelitatis signum est, iis, quae at nobis Deus, non esse contentos. Deinde si in Sanctorum Angelorumve fidem nos conferamus, ubi nos ad se unum Deus ocat, partemque fiduciae, quae tota residere in solo Deo debuat, transferamus in ipsos, in idololatriam prolabimur: quum cilicet partiamur inter eos, quod sibi Deus in solidum vendicabat.

M. Nunc de orandi ratione tractemus. Sufficitne ad oranum lingua: an mentem etiam et cor requirit oratio?

P. Lingua quidem non semper necessaria est: intelligentia ero et affectu nunquam carere potest vera oratio.

M. Quo mihi argumento hoc probabis?

P. Quandoquidem Deus spiritus est, quum alias semper or ab hominibus exigit, tum vero in oratione praesertim, qua ›m ipso communicant. Quamobrem non nisi iis, qui eum in eritate invocaverint, propinquum se fore pollicetur: (Psal. 145, 8.) ex adverso autem execratur omnes et maledicit, qui per ctionem et non ex animo precantur. (Iesa. 29, 13.)

M. Vanae ergo et nihili erunt preces quaecunque lingua antum conceptae fuerint?

P. Non id modo: sed Deo etiam summopere displicebunt.

M. Qualem in oratione affectum exigit Deus?

P. Primum, ut inopiam miseriasque nostras sentiamus: utue is sensus mororem in animis nostris et anxietatem generet: einde ut vehementi serioque obtinendae a Deo gratiae desiderio estuemus: quae precandi quoque ardorem in nobis accendant.

M. A nativone hominibus ingenio manat hic affectus, an a Dei gratia illis provenit?

P. Deum hic nobis subvenire necesse est. Nos enim ad

utrumque prorsus sumus stupidi. Spiritus Dei est, qui inenarrabiles gemitus excitat in nobis animosque nostros format in haec desideria, quae in oratione requiruntur, ut ait Paulus. (Rom. 8, 25. Gal. 4, 6.)

M. Eone spectat haec doctrina, ut resides et quodammodo oscitantes motum Spiritus expectemus, nec se quisque ad orandum sollicitet?

P. Minime vero. Quin hic potius est finis: ut, dum frigere se et ad orandum pigros vel minus bene comparatos sentiunt fideles, ad Deum protinus confugiant, seque inflammari postulent igneis Spiritus eius aculeis, quo ad orandum reddantur idonei.

M. Non tamen intelligis, nullum in precibus esse linguae usum?

P. Nequaquam. Est enim saepe adiumento ad sublevandam retinendamque mentem, ne tam facile a Deo abstrahatur. Praeterea quum ad illustrandam Dei gloriam creata sit prae aliis membris, totam eius facultatem in hunc usum explicari par est. Ad haec hominem interdum studii vehementia huc impellit, ut praetor consilium lingua in vocem prorumpat.

M. Si ita est, quid proficiunt, qui exotica lingua sibique non intellecta orant?

P. Id vero nihil est aliud, quam cum Deo ludere. Ergo a Christianis facessat haec hypocrisis. (1 Cor. 14, 15.)

M. Verum quum precamur, facimusne id fortuito de successu incerti, an vero constitutum id certo habere nos oportet exauditum nos iri a Domino?

P. Hoc perpetuum sit orationis fundamentum, exauditum nos iri a Domino, et quicquid petierimus impetraturos, quatenus nobis conducet. Hac ratione docet Paulus, (Rom. 10, 14.) e fide manare rectam invocationem Dei. Nam rite nemo unquam ipsum invocabit, nisi qui in certa bonitatis eius fiducia prius acquieverit.

M. Quid ergo his fiet, qui haesitantes orant, nec in animis suis statuunt, quid sint orando profecturi, imo incerti sunt audiantur necne a Deo suae preces?

P. Vanae sunt ac irritae ipsorum preces, quum nulla promissione sint suffultae. Iubemur enim certa fide petere: et promissio additur, quicquid credentes petierimus, id nobis datum iri. (Matth. 21, 22. Marc. 11, 24. Iacob. 1, 6. Psal. 50, 15. et 91, 15. et 145, 18. Iesa. 30, 19. et 65, 1. Ierem. 29, 12. Ioël. 2, 32. Rom. 8, 25. et 10, 13. 1 Tim. 2, 5. 1 Ioan. 2, 1. Hebr. 4, 14. Ioan. 14, 14.)

M. Restat ut videamus, unde nobis tantum confidentiae, utquum tot modis indigni simus Dei conspectu, sistere nos tamen coram ipso audeamus.

P. Primum, habemus promissiones, quibus simpliciter, omissa dignitatis nostrae ratione, standum est. Deinde, si filii sumus, animat nos Spiritus eius, atque instigat, ut ad eum, tanquam a

patrem, familiariter nos recipere nihil dubitemus. Ac ne ideo, quod instar vermium sumus et conscientia premimur nostrorum peccatorum, maiestatem eius gloriosam horreamus, mediatorem nobis proponit Christum, quo aditum patefaciente, de obtinenda gratia minime simus anxii.

M. Intelligis non nisi unius Christi nomine invocandum esse Deum?

P. Sic sentio. Nam et disertis verbis ita nobis praecipitur: et additur promissio, facturam sua intercessione, ut consequamur quae petimus.

M. Non ergo temeritatis aut arrogantiae accusandus est, qui, hoc advocato fretus, ad Deum familiariter accedit, et hunc Deo et sibi proponit solum, per quem exaudiatur?

P. Nullo modo. Nam qui sic orat, tanquam ex illius ore preces concipit, quum eius patrocinio adiuvari suam orationem commendarique sciat. (Rom. 8, 33. 15.)

M. Tractemus iam, quid continere fidelium preces debeant. Licetne quicquid in mentem nobis venit a Deo postulare, an certa hic tenenda est regula?

P. Haec vero nimis praepostera esset orandi ratio, indulgere propriis desideriis carnisque iudicio. Nam et rudiores sumus, quam ut possimus iudicare quid nobis expediat, et ea cupiditatum intemperie laboramus, quae freno cohiberi necesse habeat.

M. Quid proinde opus est facto?

P. Hoc restat unum, ut Deus ipse rectam orandi formam nobis praescribat: ut tantum manu ducentem sequamur et quasi verba praeeuntem.

M. Quam nobis legem praescripsit?

P. Ampla quidem et copiosa passim in Scripturis huius rei doctrina traditur. Verum, quo certiorem praefigeret scopum, formulam composuit et quasi dictavit, qua, quicquid a Deo petere fas est ac nostra refert, breviter complexus est et in pauca capita digessit.

M. Recita.

P. Rogatus a discipulis Dominus noster Christus, quonam orandum esset modo, respondit: Quum volueritis orare, sic dicite: *Pater noster, qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum. Adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua in terra, sicut in caelo. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et remitte nobis debita nostra, sicut nos quoque remittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem: sed libera nos a malo. Quia tuum est regnum et potentia et gloria in secula. Amen.* (Matth. 6, 9—13. Luc. 11, 2—4.)

M. Quo melius intelligamus quid contineat, eam in capita partiamur.

P. Sex habet partes: quarum tres priores solam Dei glo-

riam, non habita nostri ratione, tanquam proprium suum finem, respiciunt; reliquae ad nos utilitatemque nostram spectant.

M. Ergone petendum est a Deo quicquam, unde nihil ad nos boni redeat?

P. Ipse quidem pro infinita sua bonitate sic componit omnia, ut nihil cedat in ipsius gloriam, quin nobis quoque sit salutare. Itaque quum sanctificatur eius nomen, ut nobis quoque in sanctificationem vertatur, efficit: non advenit eius regnum, quin simus quodammodo eius participes. Verum in optandis his omnibus solam eius gloriam, praeterita nostra utilitate, intueri convenit.

M. Nempe, secundum hanc doctrinam, tria haec postulata cum utilitate quidem nostra coniuncta sunt: non tamen in alium scopum collimare debent, quam ut glorificetur Dei nomen.

P. Sic est, atque adeo in reliquis etiam tribus eadem Dei gloria curae nobis esse debet: utcunque iis, quae in rem ac salutem nostram sunt, optandis proprie sint destinata.

M. Nunc ad verborum explicationem pergamus: ac principio, Cur *patris* nomen hic potius, quam aliud quodvis, Deo tribuitur?

P. Quum ad rectam orandi rationem in primis requiratur secura conscientiae fiducia, nomen hoc sibi assumit Deus, quod nihil nisi meram suavitatem sonat: ut, ita excussa ex animis nostris omni anxietate, ad se familiariter implorandum nos invitet.

M. Ergone Deum audebimus sine difficultate recta adire, ut filii parentes solent?

P. Omnino: quin etiam multo certiore obtinendi quod petimus fiducia. Nam, ut admonet Magister, (Matth. 7, 11.) si nos, quum mali simus, non possumus tamen filiis nostris bona negare, nec eos dimittere inanes sustinemus, nec venenum porrigimus illis pro pane: quanto plus beneficentiae a caelesti Patre expectandum est, qui non tantum summe bonus est, sed ipsa etiam bonitas?

M. An non ex hoc quoque nomine argumentum ducere licebit, quo id, quod initio dictum est, preces scilicet universas Christi patrocinio fundatas esse oportere, (Joan. 15, 7. Rom. 8, 15.) comprobetur?

P. Et quidem firmissimum. Neque enim filiorum loco nos habet Deus, nisi quatenus Christi sumus membra.

M. Cur *nostrum* potius in commune patrem nominas Deum, quam *tuum* peculiariter?

P. Potest quidem fidelium unusquisque *suum* vocare; sed communi epitheto ideo usus est Dominus, quo nos ad exercendam in precibus charitatem assuefaceret: ne, aliis neglectis, tantum se quisque curet.

M. Quid sibi vult quae additur particula, Deum esse *in caelis?*

P. Perinde est, acsi excelsum, potentem, incomprehensibilem vocarem ipsum.

M. Quorsum id, et qua ratione?

P. Nempe hoc modo sursum mentes, quum eum invocamus, ocemur erigere, ne quid de ipso carnale aut terrenum cogitemus, ève cum moduli nostri metiamur captu, ne humilius de ipso liquid sentientes in obsequium voluntatis nostrae redigere ipsum elimus, sed potius cum timore et reverentia suspicere discamus aiestatem eius gloriosam. Valet etiam hoc ad excitandam confidentiam ac rmandamque nostram in ipso fiduciam: dum caeli dominus ac raeses, qui arbitrio suo regat omnia, praedicatur.

M. Recita mihi primi postulati summam.

P. Per *nomen Dei* scriptura notitiam famamque intelligit, ua inter homines celebratur. Optamus ergo, ut eius gloria bique et in omnibus provehatur.

M. Verum, accederene quicquam illi potest gloriae, aut ecedere?

P. In seipsa nec crescit nec minuitur. Verum illustrari nter homines, ut par est, optamus: ut, quicquid facit Deus, mnia eius opera, ut sunt, ita gloriosa appareant: quo modis mnibus ipse glorificetur.

M. In secunda petitione, quid per *Dei regnum* intelligis?

P. Duobus potissimum membris constat. Ut electos Spiritu ubernet suo: ut reprobos, qui se illi in obsequium tradere recusant, prosternat et exitio tradat: ut ita palam fiat, nihil esse, uod resistere eius virtuti queat.

M. Qualiter, regnum hoc ut veniat, precaris?

P. Ut fidelium numerum in dies augeat Dominus, ut novis ubinde Spiritus sui donis eos cumulet, donec prorsus impleverit. Adhaec ut suam veritatem ad discutiendas Satanae tenebras magis ucidam conspicuamque reddat: ut iustitiam suam proferendo iniuitatem omnem aboleat.

M. Nonne quotidie fiunt haec omnia?

P. Fiunt eo modo, ut inchoatum dici possit regnum Dei. Optamus ergo, ut assidue crescat ac provehatur: donec ad summum fastigium pervenerit: quod ultimo demum die futurum speramus: quo Deus solus, omnibus creaturis in ordinem coactis, exaltabitur et eminebit: adeoque erit omnia in omnibus. (1 Cor. 15, 28.)

M. Quod petis, ut *Dei voluntas fiat*, quem id habet sensum?

P. Ut in eius obsequium subigantur creaturae omnes, pendeantque ita ex eius nutu, ne quid nisi ipsius arbitrio fiat.

M. Ergone fieri quicquam praeter eius voluntatem posse entis?

P. Non optamus tantum, ut, quod decrevit apud se, eveniat; sed etiam ut, domita subiugataque omni contumacia,

omnes omnium voluntates suae subiiciat et in eius obedientiam componat.

M. An non ita precando propriis voluntatibus cedimus?

P. Omnino: neque in hunc tantum finem, ut, quaecunque cum sua voluntate pugnant in nobis desideria, irrita faciat; sed etiam ut novas in nobis mentes novaque corda formet: ne quid velimus ipsi a nobis, sed Spiritus potius eius votis nostris praesit, ut plenam habeant cum Deo consensionem.

M. Cur id in terra fieri optas, *sicut in caelo?*

P. Quoniam hoc unum propositum habent sancti Angeli, qui caelestes sunt eius creaturae, ut illi in omnibus obsequantur, sintque semper et dicto audientes et ad obeunda obsequia ultro parati: talem obediendi propensionem hominibus opto, ut se quisque illi in voluntariam subiectionem prorsus addicat.

M. Nunc ad secundam partem veniamus. Quid tibi significat *quotidianus*, quem petis, *panis?*

P. In universum quicquid ad tuendam praesentem vitam facit: non alendo tantum aut vestiendo, sed praebendis quoque aliis omnibus adminiculis, quibus sustinentur externae vitae necessitates: quo panem nostrum, quatenus expedire Dominus novit, tranquilli comedamus.

M. Cur autem tibi a Deo *donari* optas, quod nos labore nostro parare iubet?

P. Tametsi victus parandi causa laborandum, ac etiam sudandum nobis est: non labore tamen nostro, non industria, non sedulitate alimur; sed una Dei benedictione, qua labor ipse manuum nostrarum prosperatur, futurus alioqui inanis. Praeterea sic habendum est: etiam quum ciborum copia nobis ad manum suppetit, illisque vescimur, non illorum tamen substantia, sed sola Dei virtute nos ali. Neque enim vim eiusmodi habent a natura ingenitam; sed Deus e caelo tanquam beneficentiae suae organis administrat. (Deut. 8, 3. Matth. 4, 4.)

M. Atqui *tuum* quo iure *panem* vocas, quum tibi a Deo postules dari?

P. Nempe, quia Dei benignitate fit noster, utcunque nobis minime debeatur. Admonemur etiam hoc verbo, ab alieno pane appetendo nobis temperare, contentosque eo esse, qui legitima ratione tanquam ex Dei manu ad nos pervenerit.

M. Quotidianum, cur addis et *hodie?*

P. His duabus particulis ad moderationem instituimur ac continentiam, ne modum necessitatis vota nostra excedant.

M. Quum haec communis omnium esse debeat precatio, qui fieri potest, ut divites, qui domi abundant repositamque in longum tempus annonam habent, sibi petant in diem dari?

P. Hoc divites peraeque ac pauperes constitutum habere oportet, nihil eorum, quae habent, sibi profuturum, nisi quatenus et usum illis concesserit Deus, et sua gratia effecerit, ut

us ipse fructuosus sit et efficax. Itaque omnia possidendo nihil ibemus, nisi quatenus in singulas horas ex manu Dei percipimus, iantum nobis necesse satisque est.

M. Quid continet quintum postulatum?

P. *Ut peccata nobis ignoscat Dominus.*

M. Nemone reperietur mortalium tam iustus, qui hac venia on indigeat?

P. Nemo prorsus. Hanc enim precandi formam quum postolis suis dedit Christus, universae Ecclesiae destinavit. uamobrem qui se hac necessitate eximere volet, e societate delium exeat oportet. Et sane audimus, quid Scriptura testetur: empe, *qui in uno purgare se coram Deo contendet, deprehensum i in mille reum.* (Job. 9, 3.) Unicum ergo omnibus ad eius isericordiam perfugium restat.

M. Quomodo peccata nobis remitti existimas?

P. Sicut ipsa Christi verba sonant: Esse debita scilicet, iae obstrictos aeternae mortis reatu nos teneant, donec mera ia liberalitate nos Deus liberet.

M. Gratuita igitur Dei misericordia peccatorum veniam otinere nos dicis?

P. Omnino. Nam si unius vel minimi peccati redimenda t poena, nos satisfaciendo nequaquam erimus. Omnia igitur ratuito ignoscat et condonet necesse est.

M. Quid ex hac remissione utilitatis ad nos redit?

P. Tum illi perinde accepti sumus, acsi iusti essemus et nocentes; simulque paternae eius benevolentiae fiducia, unde obis certa salus, conscientiis nostris confirmatur.

M. Haec quae apponitur conditio: ut nobis remittat, *sicut os remittimus debitoribus nostris:* num mereri nos a Deo veniam gnificat, hominibus, si quid in nos peccarunt, ignoscendo?

P. Minime. Sic enim iam gratuita remissio non foret, ec sola Christi satisfactione, qua in cruce pro nobis defunctus t, sicuti par est, fundata. Verum, quia irrogatas nobis inrias obliviscendo, dum eius clementiam ac bonitatem imitamur, ipsa nos eius filios esse demonstramus: hac ideo tessera conmare nos voluit: et simul ex adverso ostendere, nisi faciles os ad ignoscendum et flexibiles praebuerimus, nihil esse aliud se expectandum, quam summum et inexorabilem severitatis gorem.

M. Hic ergo abdicari a Deo expungique filiorum loco dicis nes, qui offensiones ex animo deponere non possunt: ne quem bi in caelo veniae locum fore confidant.

P. Ita sentio, ut impleatur illud: Remensum cuique iri dem mensura, qua erga alios usus fuerit.

M. Quid postea sequitur?

P. *Ne nos Dominus in tentationem inducat, sed a malo otius liberet.*

M. Hoc totumne in unam petitionem includis?

P. Non nisi una est petitio. Posterius enim membrum prioris explicatio est.

M. Quid summatim continet?

P. Ne ruere nos aut labi in peccatum Dominus sinat: nempe diabolo nos carnisque nostrae cupiditatibus, quae assiduum nobis cum bellum gerunt, vincendos permittat: quin potius sua nos ad resistendum virtute instruat, sustineat nos manu sua, praesidio suo muniat ac tegat: ut ita sub fide tutelaque eius in tuto habitemus.

M. Quo autem modo id fit?

P. Quum eius Spiritu gubernati tali iustitiae amore desiderioque imbuimur, quo peccatum, carnem et Satanam superemus: tali rursum odio peccati, quod nos a mundo segregatos in pura sanctitate contineat. In spiritus enim virtute victoria nostra consistit.

M. Habentne omnes opus hoc auxilio?

P. Et quis carere posset? Imminet enim perpetuo nobis diabolus, circuitque instar leonis rugientis quaerens quem devoret. (1 Petr. 5, 8.) Nos vero, qua sumus imbecillitate, statim concideremus: imo singulis momentis actum de nobis foret, nisi Deus nos ad pugnam instrueret suis armis, manuque sua roboraret.

M. Quid tibi significat *tentationis* nomen?

P. Astus fallaciasque Satanae, quibus nos continenter adoritur, et facile protinus circumveniret, nisi Dei ope adiuvaremur. Nam et mens nostra, pro nativa sua vanitate, obnoxia eius dolis; et ut propensior est semper voluntas nostra in malum, protinus illi succumberet.

M. Verum, cur deprecaris, ne te in tentationem inducat Deus, quod Satanae proprium, non autem Dei videtur?

P. Sicut fideles protectione sua tuetur Deus, ne aut fraudibus opprimantur Satanae aut a peccato superentur: ita quos vult punire, non modo destituit sua gratia, sed etiam Satanae tyrannidi tradit, caecitate percutit, et coniicit in reprobam mentem: ut prorsus sint peccato mancipati, et expositi ad omnes tentationum insultus.

M. Quid sibi vult haec, quae adiecta est, clausula: *Quoniam tuum est regnum, tua potentia et gloria in secula seculorum*?

P. Iterum hic admonemur, Dei magis potentia et bonitate suffultas esse preces nostras, quam ulla nostri fiducia. Praeterea Dei laudibus preces omnes nostras claudere docemur.

M. Nihilne fas est a Deo petere, quam quod est hac formula comprehensum?

P. Tametsi verbis aliis alioque modo liberum est precari: sic tamen habendum est, nullam Deo placere orationem posse, quae non huc, tanquam ad unicam rite orandi normam, referatur.

[IV.] DE VERBO DEI.

M. Iam instituta a nobis ordinis ratio postulat, ut de arta cultus Dei parte agamus.

P. Hanc in eo sitam esse diximus, ut Deum agnoscamus norum omnium auctorem, eiusque bonitatem, iustitiam, sapienm, potentiam, laude et gratiarum actione prosequamur: quo solidum bonorum omnium gloria penes ipsum resideat.

M. Nullamne huius partis regulam praescripsit?

P. Quicquid laudum eius extat in Scripturis, pro regula bis esse debet.

M. Nihilne habet oratio Dominica, quod huc pertineat?

P. Nempe, quum optamus sanctificari eius nomen, hoc tamus, ut omnibus eius operibus sua constet gloria. Ut sive ccatoribus ignoscat, misericors; sive vindictam exerceat, iustus; ve praestet suis quod promisit, verax conseatur. Denique ut, icquid operum eius cernimus, ad eum glorificandum nos exet. Hoc vero est, bonorum illi omnium laudem tribuere.

M. Quid tandem ex iis, quae hactenus tractata sunt a bis, colligemus?

P. Quod scilicet veritas ipsa docet, et ego initio prosui: *hanc esse vitam aeternam, unum verum Deum nosse paem, et quem misit Iesum Christum.* (Ioan. 17, 3.) Illum, inam, nosse, ut debitum ei honorem cultumque exhibeamus, ute nobis non Dominus tantum sit, sed etiam Pater ac Servator, sque illi vicissim filii simus et servi, et proinde vitam nostram ustrandae eius gloriae dedicemus.

M. Qua via ad tantum bonum pervenitur?

P. In hunc finem, sacrum suum Verbum nobis reliquit. st enim spiritualis doctrina, quaedam veluti ianua, qua ingromur in caeleste eius regnum.

M. Ubinam quaerendum nobis est hoc Verbum?

P. In Scripturis sanctis, quibus continetur.

M. Ut fructum inde percipias, qualiter eo utendum est?

P. Si ipsum solida cordis persuasione amplectimur, non cus ac certam veritatem e caelo profectam: si nos illi dociles aebemus, si voluntates mentesque nostras in eius obsequium biicimus: si amamus ipsum ex animo: si cordibus nostris semel sculptum, fixas illic radices habet, ut fructum proferat in vita: denique formamur ad eius regulam, tum nobis in salutem, cuti destinatum est, cedet.

M. Suntne omnia haec in facultate nostra posita?

P. Nihil ipsorum prorsus: sed unius Dei est hoc totum, od retuli, in nobis efficere Spiritus sui gratia.

M. Verum, annon adhibenda est a nobis diligentia, et ani studio enitendum, legendo, audiendo, meditando, ut eo oficiamus?

P. Imo vero: quum se quisque privatim quotidiana lectione exerceat: tum vero simul omnes praecipue sedulo conciones frequentent, ubi salutis doctrina in coetu fidelium explicatur.

M. Negas ergo esse satis, si domi seorsum singuli legant, nisi omnes simul in commune ad eandem doctrinam audiendam conveniant?

P. Convenire necesse est, ubi licet, hoc est, quum facultas datur.

M. Poterisne mihi hoc probare?

P. Sufficere ad probationem abunde nobis debet una Domini voluntas. Hunc autem ordinem Ecclesiae suae commendavit, non quem duo aut tres duntaxat servarent, sed cui subessent communiter omnes. Adhoc, illius tum aedificandae tum conservandae hanc esse unicam rationem pronunciat. Sit ergo haec nobis sancta et inviolabilis regula: nec sibi fas quisquam esse ducat, supra magistrum sapere.

M. Estne igitur necesse, praeesse Ecclesiis pastores?

P. Quin etiam necesse est audire ipsos, et quam proponunt Christi doctrinam, ex eorum ore cum timore et reverentia excipere. Itaque qui ipsos contemnit audireve detrectat, Christum contemnit, ac discessionem facit a societate fidelium. (Matth. 10, 40.)

M. Verum, semelne a pastore suo fuisse institutum satis est homini Christiano, an cursum hunc tota vita tenere debet?

P. Coepisse parum est, nisi perseveres. Christi enim discipulos usque in finem vel potius sine fine esse nos oportet. Hanc vero functionem mandavit Ecclesiae ministris, ut suo nos loco et nomine doceant.

[V.] DE SACRAMENTIS.

M. Non est aliud a Verbo medium, ut loquuntur, quo se nobiscum Deus communicet?

P. Verbi praedicationi adiunxit Sacramenta.

M. Quid est *Sacramentum?*

P. Externa divinae erga nos benevolentiae testificatio, quae visibili signo spirituales gratias figurat, ad obsignandas cordibus nostris Dei promissiones, quo earum veritas melius confirmetur.

M. Tantane vis subest visibili signo, ut conscientias in salutis fiducia stabiliat?

P. Id quidem a seipso non habet, sed ex Dei voluntate, propterea quod sit in hunc finem institutum.

M. Quum propriae sint Spiritus sancti partes, Dei promissiones in animis nostris obsignare, hoc tu Sacramentis quomodo tribuis?

P. Longum est inter illum et haec discrimen. Movere enim et afficere corda, illuminare mentes, conscientias reddere certas ac tranquillas, solius re vera Spiritus est, ut id totum

nseri proprium ipsius opus debeat, illique acceptum referri, ne us alio transferatur: minime tamen hoc obstat, quominus Sa- amentis Deus utatur, tanquam secundis organis, eaque in usum hibeat, prout visum fuerit: idque sic faciat, ne quid Spiritus rtuti derogetur.

M. Vim ergo efficaciamque Sacramenti non in externo ele- ento inclusam esse existimas: sed totam a Spiritu Dei manare?

P. Sic sentio: nempe, ut virtutem suam exerere Domino acuerit per sua organa, quem in finem ea destinavit. Quod idem ita facit, ut Spiritus sui virtuti nihil detrahat.

M. Potesne mihi, cur ita agat, rationem reddere?

P. Hoc scilicet modo infirmitati nostrae consulit. Nam si irituales essemus toti, Angelorum instar spiritualiter tum eum m ipsius gratias possemus intueri. Verum, ut hac terreni cor- ris mole circumdati sumus, figuris indigemus vel speculis, quae bis spiritualium caelestiumque rerum aspectum terreno quodam odo exhibeant. Neque enim aliter eo perveniremus. Simul iam nostra interest, in Dei promissionibus exerceri sensus nnes nostros, quo melius nobis confirmentur.

M. Si verum est, ideo instituta esse a Deo Sacramenta, subsidia necessitatis nostrae forent, annon arrogantiae damnari erito deberet, si quis iudicaret, illis se, tanquam non necessa- s posse carere?

P. Omnino. Atque adeo si quis illorum usu sponte absti- at, acsi opus non haberet, Christum contemnit, ipsius respuit atiam, et Spiritum extinguit.

M. Verum, qualis ex Sacramentis fiducia ad stabiliendas nscientias, et quam certa securitas concipi potest, quibus utun- r promiscue boni et mali?

P. Quanquam oblata sibi in Sacramentis, Dei dona, in hilum, ut ita dicam, redigunt impii, quantum ad ipsos spectat, n tamen propterea efficiunt, quin sua vis et natura Sacramen- maneat.

M. Quo igitur modo, et quando usum Sacramentorum se- itur effectus?

P. Quum ea fide recipimus, Christum in illis solum eius- e gratiam quaerentes.

M. Cur illic quaerendum esse Christum dicis?

P. Intelligo non esse visibilibus signis inhaerendum, ut lutem inde petamus, vel affixam illic conferendae gratiae vir- tem imaginemur ac inclusam: quin potius adminiculi loco ha- ndum esse signum, quo recta ad Christum dirigamur, salutem ipso et solidam felicitatem petituri.

M. Quum ad eorum usum requiratur fides: qui nobis in lei confirmationem data esse dicis, ut nos de promissionibus Dei ddant certiores?

P. Fidem in nobis semel inchoatam esse nequaquam sufficit,

nisi continenter alatur, et magis in dies magisque augescat. Ad eam ergo tum alendam tum roborandam tum provehendam Sacramenta instituit Dominus. Quod quidem significat Paulus, (Rom. 4, 11.) quum ad obsignandas Dei promissiones valere tradit.

M. Verum, nonne hoc infidelitatis indicium est, non habere Dei promissionibus solidam fidem, nisi aliunde nobis confirmentur?

P. Fidei certe imbecillitatem hoc arguit, qua filii etiam Dei laborant, qui tamen fideles propterea esse non desinunt; licet fide praediti sint exigua adhuc et imperfecta. Quamdiu enim versamur in hoc mundo, haerent semper in carne nostra diffidentiae reliquiae, quas aliter excutere non possumus, quam continuo usque ad vitae finem profectu. Ulterius ergo semper progredi necesse est.

M. Quot sunt Christianae Ecclesiae Sacramenta?

P. Duo sunt omnino, quorum communis sit inter omnes fideles usus.

M. Quae sunt illa?

P. *Baptismus* et *sacra Coena.*

M. Quid vero simile inter se habent vel diversum?

P. Baptismus veluti quidam in Ecclesiam aditus nobis est. Illic enim testimonium habemus, nos, quum alioqui extranei alienique simus, in Dei familiam recipi, ut inter eius domesticos censeamur. Coena vero testatur, Deum se nobis, animas nostras alendo, Patrem exhibere.

M. Quo clarius nobis innotescat utriusque veritas: de utroque seorsum tractemus. Primum: Quae est Baptismi significatio?

P. Ea duas partes habet. Nam ibi *remissio peccatorum* deinde *spiritualis regeneratio* figuratur. (Eph. 5, 26. Rom. 6, 4.)

M. Quid similitudinis inest aquae cum his rebus, ut ea repraesentet?

P. Peccatorum quidem remissio species est lavacri, quo animae suis maculis absterguntur: non secus atque aqua abluuntur corporis sordes.

M. Quid de regeneratione?

P. Quoniam eius initium est naturae nostrae mortificatio, finis vero ut novae creaturae simus, in eo nobis proponitur mortis figura, quod capiti aqua iniicitur: novae autem vitae, in eo quod non manemus sub aqua demersi, sed ad momentum duntaxat subimus tanquam in sepulchrum, ut statim emergamus.

M. Num aquam esse animae lavacrum censes?

P. Nequaquam. Hunc enim honorem eripere Christi sanguini nefas est, qui ideo effusus fuit, ut, abstersis omnibus nostris maculis, puros coram Deo et impollutos nos redderet. (1 Petr. 1, 19. 1 Ioan. 1, 7.) Atque huius quidem purgationis fructum percipimus, quum sacro illo sanguine conscientias nostras Spiritus sanctus aspergit. Obsignationem vero in Sacramento habemus.

M. Verum, annon aliud aquae tribuis, nisi ut ablutionis ntum sit figura?

P. Sic figuram esse sentio, ut simul annexa sit veritas. eque enim, sua nobis dona pollicendo, nos Deus frustratur. roinde et peccatorum veniam et vitae novitatem offerri nobis in aptismo, et recipi a nobis certum est.

M. An promiscue in omnibus impletur haec gratia?

P. Multi dum illi sua pravitate viam praecludunt, efficiunt, sibi sit inanis. Ita non nisi ad fideles solos pervenit fructus. erum, inde nihil Sacramenti naturae decedit.

M. Regeneratio autem unde?

P. A morte Christi et resurrectione simul. Haec enim vis ibest eius; morti, ut per eam crucifligatur vetus homo noster, et aturae nostrae vitiositas quodammodo sepeliatur, ne amplius igeat in nobis. Quod autem reformamur in novam vitam ad ediendum Dei iustitiae, id est resurrectionis beneficium.

M. Quomodo per Baptismum nobis haec bona conferuntur?

P. Quia nisi promissiones illic nobis oblatas respuendo inuctuosas reddimus, vestimur Christo eiusque Spiritu donamur.

M. Nobis vero quid agendum est, ut rite Baptismo utamur?

P. Rectus Baptismi usus in fide et poenitentia situs est: oc est, ut statuamus primum certa animi fiducia, nos ab omnius maculis Christi sanguine purgatos Deo placere; deinde ut piritum eius sentiamus ipsi in nobis habitare, atque id operibus oud alios declaremus; utque assidue nos in meditanda tum cars mortificatione tum iustitiae Dei obedientia exerceamus.

M. Si haec requiruntur ad legitimum Baptismi usum, qui ut *infantes* baptizemus?

P. Non est necesse, ut Baptismum semper fides et poenintia praecedant; sed ab iis tantum exiguntur, qui per aetatem m sunt utriusque capaces. Satis ergo fuerit, si infantes, postam adoleverint, Baptismi sui vim exerant.

M. Poterisne ratione demonstrare, nihil esse in ea re absurdi?

P. Sane. Si mihi concessum fuerit, nihil Dominum instisse, quod sit a ratione dissentaneum. Nam quum *Circumcinem* poenitentiae signum fuisse Moses (Deut. 30, 6.) et omnes rophetae (Ierem. 4, 4.) doceant, fidei etiam sacramentum, teste aulo, (Rom. 4, 11.) fuerit: videmus tamen, ut infantes ab ea n excluserit.

M. Sed eademne causa, quae in Circumcisione valuit, nunc Baptismum admittendi sunt?

P. Prorsus eadem: quum promissiones, quas olim Deus pulo Israelitico dederat, nunc sint per totum orbem publicatae.

M. Atqui num inde colligis signum quoque usurpandum esse?

P. Qui bene utrimque expendet omnia, hoc consequi animadrtet. Neque enim eius gratiae, quae Israeli ante collata fue, hac lege nos participes fecit Christus, ut vel obscurior erga

nos esset, vel aliqua ex parte imminuta. Quin potius, et luculentius eam in nos et abundantius effudit.

M. Putasne, si a Baptismo arceantur infantes, quicquam propterea Dei gratiae decedere, ut dici possit Christi adventu fuisse imminuta?

P. Id quidem evidenter patet. Signo enim sublato, quod ad testandam Dei misericordiam et confirmandas promissiones plurimum valet, deesset nobis eximia consolatio, qua fruebantur veteres.

M. Sic ergo sentis: quum Deus sub veteri Testamento, ut se Patrem parvulorum ostenderet, salutis promissionem in eorum corporibus insculptam esse voluerit signo visibili, indignum fore, si minus confirmationis a Christi adventu habeant fideles: quando et eadem hodie nobis promissio destinatur, quae olim Patribus, et clarius bonitatis suae specimen nobis in Christo exhibuit Deus.

P. Sic sentio. Praeterea quum satis constet, vim substantiamque, ut ita loquar, Baptismi, infantibus esse communem: si illis negaretur signum, quod veritate est inferius, aperta illis iniuria fieret.

M. Qua ergo conditione baptizandi sunt infantes?

P. Ut testatum fiat, benedictionis fidelium semini promissae ipsos esse haeredes; ut agnita, postquam adoleverint, Baptismi sui veritate, fructum ex eo percipiant ac proferant.

M. Transeamus ad *Coenam*. Ac primo quidem ex te scire velim, quae sit eius significatio?

P. Ideo a Christo instituta est, ut corporis et sanguinis sui communicatione educari in spem vitae aeternae animas nostras nos doceret, idque nobis certum redderet.

M. Cur autem *pane* corpus, *vino* sanguis Domini figuratur?

P. Nempe hinc docemur, quam vim habet panis in nutriendis corporibus, ad sustinendam praesentem vitam, eandem corpori Domini inesse, ad alendas spiritualiter animas. Sicuti vino exhilarantur hominum corda, reficiuntur vires, totus homo roboratur: ita ex Domini sanguine eosdem ab animis nostris usus percipi.

M. Ergone corpore Domini et sanguine vescimur?

P. Ita sentio. Num quum in eo sita sit tota salutis nostrae fiducia, ut accepta nobis feratur obedientia ipsius, quam Patri praestitit, perinde acsi nostra foret: ipsum a nobis possideri necesse est. Neque enim bona nobis sua aliter communicat, nisi dum se nostrum facit.

M. Atqui, nonne tunc se dedit, quum se exposuit in mortem, ut nos a mortis iudicio redemptos Patri reconciliaret?

P. Id quidem verum est: sed non satis est nobis, nisi eum nunc recipiamus: quo mortis eius efficacia fructusque ad nos perveniat.

M. Recipiendi porro modus an non fide constat?

P. Fateor. Sed hoc simul addo, fieri id, dum non solum mortuum credimus, quo nos a morte liberaret: et suscitatum, qui

bis vitam acquireret: sed in nobis habitare agnoscimus, nosque i coniunctos esse eo unitatis genere, quo membra cum capite o cohaerent: ut huius unitatis beneficio omnium eius bonorum rticipes fiamus.

M. Numquid hanc communionem per solam Coenam obtinemus?

P. Imo vero. Nam et per Evangelium, teste Paulo, (1 Cor. 1,) nobis communicatur Christus; et merito hoc Paulus docet: ium illic audiamus, nos carnem esse de carne eius et ossa ex sibus; (Eph. 5, 30.) ipsum esse panem vivum, qui e caelo ad triendas animas nostras descendit; (Ioan. 6, 51.) nos unum se cum ipso, sicuti cum Patre unum est; (Ioan. 17, 21.) et similia.

M. Quid amplius ex Sacramento consequimur, aut quid aeterea utilitatis nobis confert?

P. Hoc scilicet: quod illa, de qua dixi, communicatio nobis nfirmatur et augetur. Tametsi enim tum in Baptismo tum in vangelio nobis exhibetur Christus: eum tamen non recipimus tum, sed ex parte tantum.

M. Quid ergo in symbolo panis habemus?

P. Corpus Christi, ut semel pro nobis ad nos Deo recon- iandos immolatum fuit, ita nunc quoque nobis dari: ut certo iamus, reconciliationem ad nos pertinere.

M. Quid in vini symbolo?

P. Christum, ut suum sanguinem semel in peccatorum sa- factionem pretiumque redemptionis nostrae effudit, ita nunc eum bis bibendum porrigere, ut fructum, qui inde pervenire ad nos bet, sentiamus.

M. Secundum has duas responsiones, sacra Domini Coena eius mortem nos amandat, ut eius virtuti communicemus?

P. Omnino; tunc enim unicum perpetuumque sacrificium, od in salutem nostram sufficeret, peractum est. Proinde nihil stat amplius, nisi ut ipso fruamur.

M. Ergo non in hunc finem instituta est Coena, ut Deo lii sui corpus offeratur?

P. Minime. Solus enim ipse, quum aeternus sit Sacerdos; Iebr. 5, 5. 10.) hanc praerogativam habet. Atque hoc so- nt eius verba, quum ait: *Accipite et manducate.* (Matth. 26, .) Neque enim ut offeramus corpus suum, sed tantum, ut vescamur, illic praecipit.

M. Cur duobus utimur signis?

P. In eo Dominus infirmitati nostrae consuluit, quo nos miliarius doceret, se non cibum modo animis nostris, sed po- m quoque esse, ne alibi quam in eo solo ullam spiritualis vitae rtem quaeramus.

M. An utroque uti peraeque omnes absque exceptione debent?

P. Ita fert Christi mandatum: cui ullo modo derogare, ali- id contra tentando, summum est nefas.

M. Solamne eorum, quae dixisti, beneficiorum significationem habemus in Coena, an illic re ipsa nobis exhibentur?

P. Quum Dominus noster Christus ipsa sit veritas, minime dubium est, quin promissiones, quas dat illic nobis, simul etiam impleat: et figuris suam addat veritatem. Quamobrem non dubito, quin sicuti verbis ac signis testatur, ita etiam suae nos substantiae participes faciat, quo in unam cum eo vitam coalescamus.

M. Verum qui hoc fieri potest, quum in caelo sit Christi corpus: nos autem in terra adhuc peregrinemur?

P. Hoc mirifica arcanaque Spiritus sui virtute efficit: cui difficile non est sociare, quae locorum intervallo alioqui sunt disiuncta.

M. Ergo nec corpus in pane inclusum esse, nec sanguinem in calice imaginaris?

P. Nequaquam. Quin potius ita sentio, ut veritate potiamur signorum, erigendas esse in caelum mentes, ubi Christus est, et unde eum expectamus iudicem et redemptorem: in his vero terrenis elementis perperam et frustra quaeri.

M. Ut in summam colligamus quae dixisti: duas in Coena res esse asseris: nempe, panem et vinum, quae oculis cernuntur attrectantur manibus, percipiuntur gustu: deinde Christum, qui interius animae nostrae, tanquam proprio suo alimento, pascuntur.

P. Verum, et eo quidem usque, ut corporum etiam resurrectio illic nobis, quasi dato pignore, confirmetur: quum et ipsa vitae symbolo communicent.

M. Quis autem rectus erit huius Sacramenti ac legitimus usus?

P. Qualem Paulus (1 Cor. 11, 28.) definit: Ut probe seipsum homo, priusquam eo accedat.

M. Quidnam in hac probatione inquiret?

P. Num verum sit Christi membrum.

M. Quibus ad eius rei notitiam argumentis perveniet?

P. Si vera sit poenitentia fideque praeditus: si proximo sincero amore prosequatur: si animum ab omni odio malevolentia que purum habeat.

M. Num perfectam in homine tum fidem tum charitatem exigis?

P. Utramque sane integram et ab omni fuco vacuam esse convenit. Verum frustra exigatur tam absoluta numeris omnibus perfectio, in qua nihil desideretur, quando tanta nunquam in homine inveniri poterit.

M. Non ergo ab accessu nos arcet imperfectio, qua adhuc laboramus.

P. Quin potius, si perfecti essemus, nullum amplius usum inter nos haberet Coena: quae sublevandae nostrae imbecillitati adminiculum esse debet ac imperfectionis subsidium.

M. Nullumne praeterea alium finem propositum habent haec duo Sacramenta?

P. Sunt etiam professionis nostrae notae, et quasi tessera

naedam. Illorum enim usu fidem apud homines nostram profite-
iur, et testamur nos unum habere in Christo religionis consensum.

M. Si quempiam contingeret eorum usum aspernari, quo
co habendus esset?

P. Haec vero obliqua esset Christi abnegatio. Certe qui
lis est, quum se Christianum confiteri non dignetur, indignus
t, qui inter Christianos censeatur.

M. Satisne est, in totam vitam utrumque semel recepisse?

P. Usque adeo sufficit unus Baptismus, ut repetere fas non
t. Coenae autem diversa est ratio.

M. Quod est discrimen illud?

P. Per Baptismum nos adoptat, et in Ecclesiam suam alle-
t Dominus, ut pro domesticis nos exinde habeat. Postquam nos
lscripsit in numerum suorum, per Coenam testatur, de nobis con-
nenter alendis curam se habere.

M. Promiscuene ad omnes pertinet tam Baptismi quam Coe-
e administratio?

P. Nequaquam: sed eorum, quibus mandatum est publicum
ecendi munus, propriae sunt istae partes. Sunt enim res inter
perpetuo nexu coniunctae, pascere Ecclesiam salutis doctrina,
Sacramenta administrare.

M. Possisne mihi Scripturae testimonio id comprobare?

P. Baptizandi quidem mandatum Christus peculiariter Apo-
olis dedit. (Matth. 28, 19.) In Coenae celebratione exemplum
um iussit nos sequi. (Luc. 22, 19.) Referunt autem Evange-
tae, ipsum in ea distribuenda publici ministri fecisse officium.

M. Verum, debentne pastores, quibus commissa est dispen-
tio, passim omnes et absque delectu committere?

P. Quod ad Baptismum pertinet, quia non nisi infantibus
dic confertur, discretio locum non habet. In Coena vero ca-
re debet minister, ne cui ipsam porrigat, quem indignum esse
lam constet.

M. Cur id?

P. Quia non sine contumelia et profanatione Sacramenti fieret.

M. Atqui, nonne Iudam, quamlibet impius esset, eius com-
nione dignatus est Christus?

P. Fateor: quum adhuc occulta foret eius impietas. Ta-
etsi enim Christum non latebat, (Matth. 26, 25.) nondum ta-
en prodierat in lucem notitiamque hominum.

M. Quid ergo hypocritis fiet?

P. Eos, tanquam indignos, arcere pastor non potest; sed
persedere debet, quousque eorum nequitiam, ut omnibus inno-
cat, Deus revelaverit.

M. Quid si quempiam ipse indignum noverit, aut fuerit
monitus?

P. Ne quidem ad eos communione abdicandos foret satis,
i legitima cognitio Ecclesiaeque iudicium accedat.

M. Certum ergo gubernationis ordinem constitutum in Ecclesiis operaepretium est.

P. Verum est: nec enim aliter bene moratae sunt, nec rite compositae. Haec autem ratio est, ut deligantur seniores, qui morum censurae praesint cavendisque offendiculis invigilent; et quos agnoverint recipiendae Coenae nequaquam esse capaces, nec admitti quidem posse quin Sacramentum polluatur, eos a communione reiiciant.

[Appendix.]

[a.] PRECATIONES ALIQUOT PIAE.[1]

[1.] *Precatio matutina.*

Deus mi, Pater mi et Servator, qui gratia erga me tua effecisti, ut transacta nocte ad hunc diem pervenirem: fac etiam, ut ipsum totum in sanctissimi numinis tui cultu et veneratione consumam. Nihil omnino aut cogitem aut dicam aut faciam, quod eo non tendat, ut tibi obsequar et voluntati tuae morem geram: quo scilicet actiones omnes meae referantur ad gloriam nominis tui atque fratrum meorum salutem, dum exemplo meo ad te colendum instruentur. Atque ut mundum hunc, ad vitae externae usus, Solis tui splendore illuminas, ita fulgore Spiritus tui mentem meam illustra, qui me in via iustitiae tuae dirigat. Quamcunque ad rem applicem animum meum, is mihi semper sit propositus finis, ut tibi honorique tuo inserviam. Omnem felicitatem a gratia et beneficentia tua sola expectem. Nec quicquam omnino aggrediar, quod tibi gratum non sit. Effice praeterea, ut, dum huius vitae tuendae causa laboro et ea curo quae ad victum et cultum corporis pertinent, altius tamen erigam animum, ac beatam nempe et caelestem vitam, quam filiis tuis promisisti. Nihilominus, tam animae quam corporis protectorem te mihi exhibendo, adversus omnes Satanae insultus me confirmes ac munias, et ab omnibus periculis, quae nobis assidue in hac vita impendent, liberes. Adhaec quum parum sit coepisse, nisi perseverem, ideo a te peto Domine, ne mihi in hodiernum diem tantum dux sis ac rector, sed usque ad vitae finem me in tuam fidem suscipias, quo sub tuis auspiciis totus vitae meae cursus transigatur. Et quia proficiendum nobis est, gratiae in me tuae dona adauge indies, tantisper dum penitus adhaeream Filio tuo, Iesu Christo, quem verum Solem lucentem perpetuo in animis nostris merito appellamus. Quae tot tantaque beneficia ut abs te obtineam, obliviscere delictorum meorum, eaque infinita misericordia tua remitte: quod te facturum promisisti iis, qui te ex animo invocaverint, Amen.

Fac ut mane audiam pietatem tuam, quoniam in te speravi. Ostende mihi viam in qua ambulem, quoniam ad te levavi animam meam

ibera me de inimicis meis, Domine, ad te confugi. Doce me, ut fa-
am voluntatem tuam, quia tu es Deus meus. Spiritus tuus bonus de-
icat me in terra recta. (Psal. 143, 8.)

[2.] *Quum adeunda est Schola.*

In quo instituet adolescens viam suam? Si prudenter se gerat iuxta
rmones tuos. Ex animo te exquisivi, ne sinas me aberrare a prae-
ptis tuis. (Psal. 119, 9.)

Domine, qui fons es sapientiae omnis et doctrinae: quando
ro singulari tua bonitate hoc mihi praestas, ut bonis artibus
nbuatur haec mea pueritia, quae mihi ad sancte honesteque vi-
endum sint adiumento: mentem quoque meam, quae caecitate
lioqui laborat, illustrando, simul effice, ut ad percipiendam do-
trinam sim idoneus; memoriam meam confirma, ut, quod didicero,
deliter haereat; cor denique meum guberna, ut ad proficiendum
oluntarius atque etiam avidus accedam, ne mihi haec, quam tu
unc concedis, facultas mea ignavia pereat. Proinde Spiritum
i me tuum infunde: Spiritum, inquam, intelligentiae, veritatis,
idicii ac prudentiae: ne successu studium meum careat, et irri-
is sit erga me magistri labor. Porro quodcunque studii genus
uscipiam, fac ut illud in rectum finem destinare meminero:
empe, ut te in Christo Filio tuo cognoscam. Atque ita quic-
uid addiscam, mihi sit ad rectam pietatis regulam adminiculo.
Adhaec quando parvulos et humiles sapientia, rectos corde, no-
itia tui, illustraturum te promittis, superbos vero et improbos
ciecturum te denuncias, ut in sensu suo evanescant: peto ut me
d veram humilitatem formare velis, qua me tibi primum, deinde
tiam iis, qui mihi tua auctoritate praesunt, docilem et obsequen-
em exhibeam; simul ut cordi meo, evulsis inde vitiosis cupidi-
atibus, serium quaerendi tui desiderium inculces. Hic denique
nihi unus sit propositus finis, me sic comparare in hac tenera
etate, ut, quum adolevero, ad quodcunque vitae genus me vo-
averis, in eo tibi serviam.

Secretum Domini timentibus eum et foedus suum notum illis fa-
iet. (Psal. 25, 14.)]

[3.] *Benedictio Mensae.*

Omnia ad te respiciunt Domine, et tu das illis escam tempore; te
llis dante, colligunt; te manum aperiente, omnia implentur abundantia.

Domine, penes quem fons est bonorum omnium et inexhausta
scaturigo, benedictionem tuam in nos effunde, nobisque cibum et
potum, quae tuae erga nos benignitatis dona sunt, in usum no-
strum sanctifica, ut sobrie, sicuti praecipis, et frugaliter iis uten-
es vescamur pura conscientia. Fac etiam, ut te Patrem semper
bonorumque omnium auctorem et agnoscamus vera animi gratui-
tate et ore praedicemus, ac sic fruamur corporis alimentis, ut
praecipuo tamen cordis affectu aspiremus ad spiritualem doctrinae

tuae panem, quo animae nostrae in spem aeternae vitae pascantur. Per Iesum Christum Dominum nostrum.

Non in solo pane vivit homo, sed in omni sermone quod procedit ex ore Dei. (Deut. 8, 3. Matth. 4, 4.)

[4.] *Post pastum gratiarum actio.*

Omnes gentes laudent Dominum, omnes populi canant laudem Deo. Quia multiplicata est super nos misericordia eius, et veritas ipsius manet in aeternum. (Psal. 117.)

Gratias agimus Deus ac Pater de tot beneficiis, quae nobis assidue pro infinita tua benignitate largiris. Primum, quod omnia, quibus ad sustinendam praesentem vitam indigemus, administrula suppeditando corporis etiam nostri curam te habere demonstras; tum vero praecipue quod in spem melioris vitae, quam nobis sacro tuo Evangelio revelasti, nos regignere dignatus. Teque oramus, ne mentes nostras in corporibus sepultas curis et cogitationibus terrenis affigi patiaris. Quin potius effice, ut sursum erecti perstemus in expectatione Christi Filii tui, donec e caelo in redemptionem salutemque nostram appareat, Amen.

[5.] *Sub noctem, quum itur dormitum.*

Domine Deus, qui noctem destinasti hominis quieti, sicut diem creasti, in quo se laboribus exerceat: effice, quaeso, ut sic quiescat hac nocte corpus meum, ne animus interea vigilare tib desinat, nec fatiscat cor aut torpore obruatur, quin semper erectum in amore tui perstet. Ita laxandi sublevandique animi grati sollicitudines deponam, ne tui interea obliviscar, aut memori mea excidat, quae penitus menti meae inhaerere semper debet. bonitatis et gratiae tuae recordatio. Hoc quoque modo sicut quiescit corpus, ita etiam sua quiete conscientia mea fruatur Fac praeterea ne in capiendo somno carnis deliciis indulgeam sed tantum mihi concedam, quantum naturae huius imbecillita postulat, quo deinde ad te colendum sim expeditior. Denique si castum me et impollutum, non animo minus quam corpore, et periculis omnibus tutum servare velis, ut ipse quoque somnu meus in nominis tui gloriam cedat. Quoniam vero dies hic ela psus mihi non est, quin pluribus te modis, qua sum in malun propensione, offenderim; sicut tenebris noctis omnia nunc obte guntur, ita, quicquid est in me peccatorum, misericordia tua sepultum lateat. Exaudi me Deus, Pater et Servator, per Iesun Christum Filium tuum, Amen.

[b.] PRECUM ECCLESIASTICARUM FORMULA

Diebus quidem profestis Minister populum ad precandum quibus ei visum fuerit verbis, adhortatur, suam nimirum exhor

tionem ad tempus et ad argumentum concionis, quam habiturus ', accommodans; at Dominico die mane haec ut plurimum ad- betur formula:

Adiutorium nostrum sit in nomine Domini qui fecit caelam et ram, Amen.

Fratres, unusquisque nostrum se Domino sistat suaque peccata nfiteatur, ac me his verbis praeeuntem mente subsequatur.

Domine Deus Pater aeterne et omnipotens, agnoscimus et genue profitemur apud sanctam maiestatem tuam, nos miseros eccatores esse conceptos, et natos in iniquitate et pravitate, ad equitiam proclives, ad omne autem bonum opus inutiles, nosque, vitiosi sumus, nullum transgrediendi sancta tua mandata finem cere. Quo fit ut exitium a iusto iudicio tuo nobis accersamus. ttamen, Domine, anxie gemimus, quod te offenderimus, ac nos tiaque nostra damnamus, cum vera poenitentia, optantes, ut ratia tua nostrae succurrat miseriae.

Tua igitur nos misericordia dignare, Deus et Pater clementissime e summe miserricors, in nomine Filii tui Iesu Christi, Domini nostri. t vitia nostra delens omnesque sordes nostras abluens in dies dona ancti tui Spiritus nobis adauge, ut corde intimo iniquitatem no- tram agnoscentes magis ac magis nobis displiceamus atque ita ad eram poenitentiam stimulemur, haec autem nos cum omnibus pec- atis mortificans fructus iustitiae et innocentiae tibi grato produ- at, per illum ipsum Iesum Christum Dominum nostrum.

Hic finilis, canitur a toto coetu Psalmus aliquis; deinde Mi- ister ad preces revertitur, quibus a Domino gratiam sancti sui Spiritus petit, ut verbum eius fideliter ad nominis ipsius gloriam t ad Ecclesiae aedificationem exponatur, et quali decet submis- ione animi obedientiaque excipiatur. Precationis autem formu- am ad id aptam Minister sibi pro arbitrio deligit. Absoluta oncione is populum ad orandum hortatus ita incipit:

Deus omnipotens, Pater caelestis, te exauditurum preces uas tibi in nomine dilecti Filii tui Iesu Christi Domini nostri underemus, nobis pollicitus es; et cum ab illo tum ab eius Apo- tolis, unum in locum nobis in eius nomine conveniendum esse, docti sumus, addita etiam promissione, fore eum nobis praesen- em, ut apud te pro nobis intercedat, impetretque omnia quae unamini consensu a te petierimus super terram.

Primo, pro iis, quos nobis dominatores et gubernatores prae- ecisti, precari nos iubes; deinde vero pro omnibus, quae populo uo atque adeo cunctis mortalibus necessaria sunt, supplices ad te accedere. Tuis igitur sacrosanctis praeceptis promissionibusque freti, quandoquidem in conspectum tuum prodimus, in nomine Filii tui Do- nini nostri Iesu congregati, supplices et ex animo rogamus, Deus et Pater optime, in nomine eiusdem, qui Servator noster et Me- diator unicus est, ut (quae tua est immensa clementia) nobis pec- cata nostra condonare atque ita cogitationes nostras ad te attra-

here digneris, ut ex intimis cordis penetralibus invocare te possimus, ea in re vota nostra ad obsequium tuae voluntatis formantes, quae sola rationi consentanea est.

Tibi igitur preces fundimus, Pater caelestis, pro omnibus principibus et magistratibus, quorum ministerio ad nos gubernandos uteris. Potissimum vero pro huius urbis Praefectis, ut Spiritum tuum, qui solus bonus est et vere principalis, impertiri illis atque in dies augere digneris, adeo ut Iesum Christum Filium tuum, Dominum nostrum, Dominatorem dominatorum Regemque regum esse certo persuasum habentes, quemadmodum tu illum omni potestate in caelo et in terra donavisti, ita et ipsi in suo principatu cultum illius et regni eius amplificationem sibi ante omnia proponant, suos subditos (qui sunt manuum tuarum opificia et pascuorum tuorum oves) pro tuo arbitrio gubernantes, ut et hic et in alia qualibet orbis terrarum parte pace stabili fruentes tecum omni sanctimonia et puritate colamus, metuque hostium nostrorum liberati materiam celebrandae tuae laudis toto vitae nostrae tempore habeamus.

Deinde precibus nostris tibi commendamus, Pater verax et Servator, omnes quotquot fidelibus tuis pastores constituisti, quorum etiam tutelae animas commisisti, quos denique sacrosancti tui Evangelii dispensatores esse voluisti: ut eos sancto tuo Spiritu regas quo probi fidelesque gloriae tuae ministri comperiantur, huc studium omne conferentes conatusque suos dirigentes, ut omnes miserae oves, quae adhuc sunt errabundae, recolligantur et ad Iesum Christum Dominum nostrum, praecipuum Pastorem et episcoporum Principem, reducantur, ut in dies maius iustitiae et sanctimoniae incrementum in eo accipiant. Interea autem omnes tuas Ecclesias e faucibus rapacium luporum eripere et ab omnibus mercenariis liberare digneris, qui gloriae tantum aut lucri cupiditate ducuntur, de tui nominis illustratione tuique gregis salute nihil plane solliciti.

Insuper tibi preces nostras offerimus, Deus clementissime et Pater summe misericors, pro omnibus in universum hominibus, ut, quemadmodum totius humani generis agnosci vis Servator per redemptionem a Iesu Christo Filio tuo praestitam, ita ii, qui adhuc ab illius notitia sunt alieni tenebrisque immersi et ab erroribus ac ignorantia tenentur captivi, affulgente illis sancto tuo Spiritu tuoque Evangelio auribus illorum insonante ad rectam salutis reducantur viam, quae in eo sita est ut agnoscamus te solum verum Deum et quem misisti Iesum Christum. Rogamus et ut ii, quos iam gratiae tuae favore dignatus es quorumque mentibus per cognitionem verbi tui illuxisti, quotidie in melius proficiant spiritualibus tuis benedictionibus ditati, ut simul omnes uno et corde et ore te adoremus, Christumque tuum, Dominum nostrum, Regem et Legislatorem, honore debito prosequamur ac iusto obsequio colamus.

Praeterea etiam, o Deus omnis consolationis auctor, com endamus tibi quoscunque variis modis castigas populos, qui peste el fame vel bello afflicti laborant, singulos etiam homines, qui el paupertate vel carcere vel morbo exiliove aut alia ulla cor-oris sive animi aerumna premuntur, ut prudenter reputantes finem bi esse propositum eos tuis ferulis in viam revocandi, imbuti oc paterni tui amoris sensu, sincero cordis affectu resipiscant, t toto animo ad te convertantur et conversi plenam consolatio-em reportent omnibusque malis liberentur.

Maiorem autem in modum tibi commendamus miseros fratres ostros, quotquot sub Antichristi tyrannide dispersi vivunt cibo tae spiritualis destituti et libertate palam invocandi nominis tui rivati, atque adeo qui aut in carcerem coniecti sunt aut alio uopiam modo ab hostibus Evangelii tui oppressi: ut eos, o in-ulgentissime Pater, Spiritus tui robore fulcire digneris, ita ut inquam animum despondeant, sed constanter in sancta tua vo-atione permaneant; ut manum illis porrigere, prout id illis con-ucere nosti, consolari etiam adversis in rebus et in tuam tutelam ceptos a luporum rabie defendere, omnibus denique Spiritus tui onis cumulare velis, quo eorum vita pariter et mors ad gloriam am spectent.

Postremo, o Deus et Pater, a nobis, qui hic in nomine ilii tui Iesu verbique eius [et sanctae eius Coenae] [a]) gratia con-egati sumus, sine te hoc exorari: ut, vere nobis conscii per-tae nostrae originis, simul etiam reputemus, quantam damna-onem mereamur et quanto cumulo in dies nobis impura et sce-sta vita eam augeamus; ut, quum nos boni omnis vacuos esse rnemque nostram et sanguinem plane a cernenda regni tui hae-ditate abhorrere cognoverimus, ex intimo cordis sensu firmaque lucia dilecto Filio tuo Iesu Christo, Domino nostro et Serva-ri ac Redemptori unico, nos dedamus; ut in nobis ipse habi-ns veterem illum nostrum Adamum extinguat ac in meliorem vi-m renovet et instauret, per quam nomen tuum, prout sancti-te et dignitate pollet, omni in regione omnique in loco laudi-is extollatur et gloriam sibi debitam consequatur [b]). Simul etiam ius imperiumque in nos obtineas, utque in dies magis ac ma-s tuae maiestati nos submittere discamus, ita ut ubique locorum gnans domineris [c]), populum tuum sceptro verbi tui Spiritusque i potentia gubernans, tuorum autem hostium conatus veritatis iustitiae tuae robore pessundans. Atque ita fiat, ut omnis po-ntia et celsitudo se gloriae tuae opponens in dies destruatur at-e aboleatur, donec regnum tuum suis omnibus numeris com-eatur eiusque perfectio penitus stabiliatur, quum videlicet iudex

a) „His inclusa notulis [ ] dicuntur duntaxat die celebrationis Coe-e." Nota marg. — b) „Sanctificetur nomen tuum." Nota marg. — „Adveniat regnum tuum." Nota marg. —

in persona Filii tui comparebis. Ut nos una cum omnibus creaturis veram plenamque obedientiam tibi praestemus d), sicut caelestes Angeli tui exequendis mandatis tuis toti sunt addicti. Atque ita voluntas tua nemine repugnante obtineat, omnesque tibi obsequi teque colere studeant, propriae voluntati omnibusque carnis suae cupiditatibus renunciantes. Ut nos amorem timoremque tui in omnibus vitae nostrae actionibus retinentes pro benignitate tua alas, ac nobis, quaecunque ad vescendum quiete et tranquille pane nostro necessaria sunt, sufficias e): quo te nostri curam gerere videntes melius Patrem nostrum agnoscamus, omniaque bona e manu tua expectemus, nihil amplius spei et fiduciae in ulla creatura, sed totam in tua bonitate collocantes. Iam vero quoniam in hac mortali vita miseri peccatores sumus, tanta imbecillitate laborantes ut assidue diffluamus et a recta via declinemus, peccata nostra nobis condonare digneris f), quorum rei apud tuum iudicium sumus; et per hanc condonationem nexu mortis aeternae quoque obstricti sumus, liberemur. Ne igitur eam, qua praediti sumus, nequitiam nobis imputes; quemadmodum ipsi, mandato tuo parentes, iniuriarum, quae nobis inferuntur, obliviscimur, ac tantum abest, ut de ulciscendis hostibus cogitemus, ut etiam commoda eorum procuremus. In posterum denique nos tua potentia fulcire digneris, ne (quae est carnis nostrae infirmitas) excidamus g). Ac, quum tam sint imbecillae vires nostrae ut ne ad momentum quidem temporis consistere possimus, praeterea etiam quum assidue tot hostes nos circumdent et adoriantur, quum diabolus, mundus, peccatum, caro nostra, nullum faciant nos oppugnandi finem, sancto tuo Spiritu nos corrobora tuaeque gratiae donis arma, ut constanter omnibus tentationibus resistere et hoc spirituale praelium sustinere possimus, donec plena victoria potiti tandem aliquando in tuo regno cum Imperatore et Protectore nostro Iesu Christo, Domino nostro, triumphemus. Amen.

Post haec recitatur Apostolorum Symbolum.

Quo autem die celebratur Coena, haec praecedentibus adduntur.

Ac quemadmodum Dominus noster Iesus, non contentus tibi semel corpus suum et sanguinem in cruce obtulisse pro remissione peccatorum nostrorum, nobis quoque in alimentum vitae aeternae destinavit: ita hoc nobis pro tua beneficentia largire, ut vera cordis sinceritate et ardenti desiderio tantum beneficium ab eo accipiamus; nimirum ut certa fide praediti corpore pariter et sanguine eius vel potius eo toto fruamur, sicut ipse, quum verus si

d) „Fiat voluntas tua.“ Nota marg. — e) „Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.“ Nota marg. — f) „Remitte nobis peccata nostra.“ Nota marg. — g) „Ne inducas nos in tentationem.“ Nota marg

mo et Deus, vere ..i sanctus panis caelestis ad nos vivifican-
s; ut non amplius in nobis ipsis et ad nostrum ingenium, quod
nino depravatum est, vivamus, sed ipse in nobis vivat, ut ad
..tam vitam, beatam et in aeternum permanentem, nos dedu-
t, atque ita novi et aeterni Testamenti vere participes fiamus,
mirum foederis gratiae, hoc persuasissimum habentes, te velle
bis in perpetuum Patrem propitium esse delicta nostra nobis
n imputando, ac tanquam charis filiis et haeredibus omnia tam
imae quam corpori necessaria suppeditare; ut te sine fine lau-
bus et gratiarum actione prosequamur, tuumque nomen tum di-
is tum factis illustre reddamus. Effice igitur hodie nos hoc modo,
ater caelestis, celebrandae faustae Filii tui memoriae compotes;
a etiam, ut nos in ea exerceamus ac mortis eius beneficium prae-
icemus, quo novum ..crementum ac robur tam ad fidem quam
d aliud quodlibet bonum accipientes eo maiore fiducia nos tuos
sse filios profiteamur et in te Patre gloriemur.

*Peracta autem Coena haec gratiarum actio vel aliqua ei simi-
lis adhibetur.*

Laudem et gratiarum actione immortali te prosequimur, Pa-
r caelestis, pro tanto, quod in nos miseros peccatores contu-
sti, beneficio, dum ad participationem Filii tui Iesu Christi nos
dduxisti, quem pro nobis morti passus es tradi, et nunc in vi-
ae aeternae alimentum impertiris. Iam vero tuam in nos prose-
uens beneficentiam, ne unquam haec a nobis oblivioni dari per-
ittas, sed fac potius ut ea cordibus insculpta gerentes proficia-
us et crescamus in fide, quae ad omne opus bonum sit efficax.
nde etiam fiat, ut reliquum vitae nostrae cursum propagationi
loriae tuae et aedificationi proximorum dedicemus: per illum
sum Iesum Christum Filium tuum, qui in unitate sancti Spiritus
ivit tecum et regnat in aeternum. Amen.

*Benedictio quam Minister populo discessuro precatur, secun-
dum divinae Legis praeceptum.*

Benedicat vobis Dominus, vosque servet incolumes. Domi-
us vos splendore vultus sui illustret, vobisque sit propitius. Con-
ertat Dominus faciem suam ad vos, et omnia prospera vobis largiatur.

*Quum doceant nos Scripturae, pestes, bella et alias huius-
odi calamitates esse Dei castigationes, quibus in peccata nostra
nimadvertit, quum eas irruere videamus, Dei adversum nos iram
gnoscere debemus; ac tunc, si vere fideles sumus, peccatorum
ostrorum recordari nos oportet, ut nostri nosmes pudeat ac pi-
eat, et ad Dominum resipiscentia non ficta vitaque in melius
utata conversi submisso animo ac suppliciter veniam ab eo pe-
mus. Ideo si quando Deum minari nobis videmus, ne patien-*

tiam eius tentemus, sed potius eius iudicium antevertamus (quod alioqui tum imminere videmus) singulis hebdomadibus diem ali quem statum esse convenit, in quo peculiariter de his populu admoneatur, Deoque precetur et supplicet, prout tempus poscet Sequitur itaque precum ad id aptarum formula.

In principio concionis adhibetur a Ministro illa confessio ge neralis, diebus Dominicis usurpari solita, quae antea perscripta fuit. In fine autem concionis, postquam commonefecit populum Deum nunc in homines, ob scelera, quae per totum orbem grassantur, et propter nequitiam, ad quam passim omnes sunt proiecti, suam vindictam exercere; postquam item ad se convertendum et ad vitam in melius mutandam, simul vero ad orandum Deum pro impetranda venia, hortatus est, utitur ea quae sequitur formula:

Deus omnipotens, Pater caelestis, agnoscimus et ingenue profitemur, quod et verum est, indignos esse nos qui in caelum oculos attollamus, ut coram te nos sistamus, nec tantum debere nobis arrogare, ut exauditum a te iri preces nostras speremus, seu corum, quae tibi afferimus, rationem habeas. A propriis enim accusamur conscientiis, nostraque peccata adversum nos testimonium ferunt; te vero iustum esse iudicem novimus, qui peccatores et nequam homines non iustifices, sed in eos animadvertas qui tua mandata violaverint. Hinc fit, Domine, ut, dum totius vitae nostrae statum reputamus, nostri nosmet pudeat, nec aliud quam animum despondere possimus, perinde acsi iam in abyssum mortis demergeremur. Verum tamen, Domine, quum pro tua immensa misericordia dignatus sis nobis imperare, ut te invocemus, idque vel ex intimis inferis; et quo magis viribus destitui nos videmus, tanto magis ad tuam summam bonitatem confugiamus; quum praeterea pollicitus sis nobis te precibus nostris fore exorabilem, in nomine Domini nostri Iesu Christi (quem nobis advocatum et intercessorem constituisti) eiusque merito, non autem spectantem quid meriti simus: ecce, omni humanae fiduciae renunciantes tuaque sola bonitate freti, in conspectum tuum prodire tuumque sanctum nomen ad obtinendam misericordiam invocare non dubitamus.

Primum Domine, praeter infinita beneficia, quae assidue in reliquos quosque homines quotquot terra sustinet confers, peculiariter etiam nobis tot gratiae tuae dona impertivisti, ut ea recensere nequeamus, imo vero ne mente quidem satis complecti possimus. Hoc vero singulare, quod ad notitiam sancti tui Evangelii vocare nos dignatus sis, miserabile quo nos diabolus premebat servitutis iugum excutiens, et ab execranda idololatria vanisque superstitionibus, quibus immersi eramus, liberatos ad lumen veritatis tuae adduxeris. Nihilominus tamen (quae nostra est ingratitudo) obliti bonorum, quae manus tua nobis largita est, a recta via declinavimus, et te relicto carnis nostrae concupiscentias sequuti sumus. Quin etiam sanctum tuum verbum debita re-

rentia atque obedientia fraudavimus, nec tuum nomen quibus cebat praeconiis prosequuti sumus. Et quamvis assidue fidelibus rbi tui admonitionibus aures nostrae personuerint, eas tamen gleximus. Peccavimus itaque Domine, teque offendimus, ideoque idore suffundimur, nos gravium scelerum apud tuum iudicium os esse agnoscentes: adeo ut, si dignas nobis poenas infligere lis, aliud quam mortem et damnationem expectare nequeamus. am si nos excusare velimus, at nostrae ipsorum conscientiae os accusant, nostraque nequitia tuis oculis ad nos condemnandos ntet. Ac profecto re ipsa, Domine, ex castigationibus, quas m nobis immisisti, te iustissimis de causis adversus nos exnduisse cognoscimus. Quum enim aequus sis iudex, tuos non nmerentes affligis. Tuis igitur verberibus caesi, tuam adversus os ipsos iram provocasse agnoscimus. Sed et nunc manum tuam l nos puniendos extentam videmus. Gladii enim, quibus ad xigendam ultionem uti soles, stricti nunc sunt, et ea, quae eccatoribus sceleratisque hominibus minitari consuevisti, parata sse cernibus.

Quamvis autem multo etiam graviores quam antea de nobis oenas sumeres, atque adeo plagas centuplo plures infligeres, et odo non horrendae illae clades, quibus olim peccata populi tui raelitici castigasti, nobis ingruerent, nos illis dignos esse ac celeribus nostris promeruisse confitemur. Sed enim, Domine, tu ater es noster, nos aliud nihil quam terra et lutum; tu creator s noster, nos tuarum manuum opera; tu nobis pastor es, nos bi ovile sumus; tu noster es redemptor, nos populus abs te demptus; noster es Deus, nos haereditas tua. Ideo ne ita ascaris nobis, ut in furore tuo nos castiges; ne recorderis neitiae nostrae ad eam puniendam, sed pro tua clementia nos niter castiga. Accensa quidem est adversus nos ira tua propter eccata, quae commisimus; sed nomen tuum invocari super nos amque nos tesseram gestare memineris. Conserva potius opus, iod gratia tua in nobis inchoasti, ut te nostrum esse Deum et ervatorem totus orbis agnoscat. Hoc certe nosti mortuos, qui ud inferos sunt, et quos perdideris ac funditus profligaveris, te equaquam esse laudaturos, sed tristes et omni consolatione destitas animas, corda contrita, conscientias sensu culpae suae pressas tuaeque gratiae favorem sitientes, gloria et honore te fecturas. Tuus Israeliticus populus flagitiis tuam saepe iram ovocavit, tuque cum iusto tuo iudicio afflixisti; verum quoties l te conversus est, semper illi ad tuam clementiam aditus patuit; quantumvis gravia essent eius scelera, tamen propter foedus, iod cum servis tuis, Abrahamo, Isaaco et Iacobo, inieras, igella tua et clades, quae illis imminebant, avertisti: adeo ut inquam preces eorum repulsam apud te passae sint. Atqui nos raestantiore foedere dignatus es, quo apud te niti possumus: nimirum, quod pepigisti in Iesu Christi Servatoris nostri dex-

tera, quodque sanguine eius scribi et eiusdem morte obsigna voluisti. Quapropter, Domine, nobis ipsis renunciantes, omniqu alia spe valere iussa, ad faustum hoc foedus confugimus, qu Dominus noster Iesus Christus corpus suum tibi in sacrificiu offerens nos tibi reconciliavit. Intuere igitur, Domine, in Chris tui faciem, non in nostram, ut eius intercessione ira tua placetu faciesque tua super nos ad gaudium et salutem refulgeat; ac no posthac tuo Spiritu sancto regendos et gubernandos suscipias, qu nos in meliorem vitam regeneret, per quam

Nomen tuum sanctificetur, veniat regnum tuum; fiat voluntas tua, quemadmodum in caelo, sic etiam in terra. Panem nostru quotidianum da nobis hodie; et remitte nobis peccata nostra etenim ipsi remittimus omnibus qui debent nobis. Et ne no inducas in tentationem, sed libera nos a malo. Quia tuum es regnum et potentia et gloria in secula, Amen.

Quamvis autem indigni simus, qui pro nobismet ipsis o aperiamus et te in rebus adversis invocemus, quum tamen manda veris ut alii pro aliis precaremur, nos pro omnibus fratribus, eiusde corporis membris, quos nunc tuis flagellis castigas, preces til fundimus, et ut iram tuam ab illis avertas obsecramus: nominati vero pro N. et N. Memineris, Domine, eos quoque filios tuo esse, sicut et nos: atque ideo, quamvis te offenderint, ne tame bonitatis tuae et misericordiae erga eos cursum interrumpas, quar perpetuam erga tuos omnes fideles fore promisisti. Tuas igitu omnes Ecclesias oculo tuae clementiae intueri digneris, omnesqu populos, quos nunc aut peste aut bello aut alio flagelli gener caedis, et singulos homines, qui verbera tua sentiunt, qui videlice carcere constricti sunt morbove aut pauperie afflictantur, conso lationemque omnibus, prout illis opus ea esse cognoscis, afferens e castigationes tuas ad vitae emendationem illis utiles reddens, patienti eos instruere, severitatique tuae moderari, ac tandem eos liberando plenam illis materiam exultandi in tua bonitate sanctumque tuu nomen benedicendi praebere digneris. Praecipue vero in eos, qu pro tua veritate decertant, oculos convertere velis et publice e privatim, ut invicta eos constantia robores, tuteris eos, et ubiqu opituleris, omnes hostium illorum tuorumque technas et machina irritas reddens, furorem eorum refrenans, omnes eorum conatu ignominiae damnans. Neque Christianismum omnino deploratu esse permittas, ne memoriam nominis tui in terris penitus abole sinas; ne eos, super quos nomen tuum invocari permisisti, luctuos interitu obrui patiaris; ne Turcae, Ethnici, Barbari, Papista aliique infideles nomini tuo cum blasphemiis insultent.

Tibi igitur preces fundimus, Pater caelestis, pro omnibu principibus et magistratibus, quorum ministerio ad nos gubernando uteris. Potissimum vero pro huius urbis Praefectis: ut Spiritu tuum, qui solus bonus est et vere principalis, impertiri illis atqu in dies augere digneris: adeo ut Iesum Christum Filium tuum

ominum nostrum, Dominatorem dominatorum Regemque regum e certo persuasum habentes, quemadmodum tu illum omni testate in caelo et in terra donavisti, ita et ipsi in suo principatu ltum illius et regni eius amplificationem sibi ante omnia pro-nant, suos subditos (qui sunt manuum tuarum opificia et pascuo-m tuorum oves) pro tuo arbitrio gubernantes: ut et hic et in a quavis orbis terrarum parte, pace stabili fruentes, te cum mi sanctimonia et puritate colamus, metuque hostium nostrorum erati materiam celebrandae tuae laudis toto vitae nostrae tem-re habeamus.

Deinde precibus nobis tibi commendamus, Pater verax et rvator, omnes quotquot fidelibus tuis pastores constituisti, orum etiam tutelae animas commisisti, quos denique sacrosancti Evangelii dispensatores esse voluisti: ut eos sancto tuo Spiritu gas, quo probi fidelesque gloriae tuae ministri comperiantur: e studium omne conferentes conatusque suos dirigentes, ut omnes serae oves, quae adhuc sunt errabundae, recolligantur et ad Iesum ristum Dominum nostrum, praecipuum pastorem et episcoporum incipem, reducantur: ut in dies maius iustitiae et sanctimoniae crementum in eo accipiant. Interea autem omnes tuas Eccle-is e faucibus rapacium luporum eripere et ab omnibus mercenariis berare digneris, qui gloriae tantum aut lucri cupiditate ducuntur, tui nominis illustratione tuique gregis salute nihil plane solliciti.

Insuper tibi preces nostras offerimus, Deus clementissime et ter summe misericors, pro omnibus in universum hominibus: , quemadmodum totius humani generis agnosci vis Servator, r redemptionem a Iesu Christo Filio tuo praestitam, ita ii, qui huc ab illius notitia sunt alieni tenebrisque immersi et ab er-ribus ac ignorantia tenentur captivi, affulgente illis sancto tuo piritu tuoque Evangelio auribus illorum insonante, ad rectam lutis reducantur viam, quae in eo sita est, ut agnoscamus te lum verum Deum et quem misisti Iesum Christum. Rogamus ut illi, quos iam gratiae tuae favore dignatus es quorumque entibus per cognitionem verbi tui illuxisti, quotidie in melius oficiant, spiritualibus tuis benedictionibus ditati: ut simul omnes o et corde et ore te adoremus, Christumque tuum, Dominum strum, Regem et Legislatorem, honore debito prosequamur ac sto obsequio colamus.

[c.] FORMULA SACRAMENTORUM ADMINISTRANDORUM.

In usum Ecclesiae Genevensis conscripta.

[1.] *Formula Baptismi administrandi.*

In primis illud scire oportet, apportandos esse infantes ad aptismum aut Dominicis diebus Catechismi tempore aut aliis ebus ad concionem, ut, quemadmodum Baptismus solennis quaedam

est cooptatio in Ecclesiam, ita in conspectu et oculis totius concionis celebretur.

Absoluta concione, offertur infans. Tum Minister publicus ita exorditur:

Auxilium nostrum in nomine Domini qui fecit caelum et terram, Amen.

Hunccine infantem offertis, ut baptizetur?

Resp. Maxime.

Minister.

Dominus nobis dilucide commonstrat, quanta in foeditate et miseria vitiositateque nascimur, quum ait nobis renascendum esse. Etenim si naturam nostram renovari oportet, ut in Dei regnum intromittamur: satis magnum argumentum est, eam penitus corruptam Deoque detestabilem esse. Itaque hac de causa monet nos, ut summisso et humili animo simus, nostraque nobis turpitudo acerbitati et odio sit. Eaque ratione nos ad gratiam ipsius expetendam praeparat, qua prioris naturae nostrae perversitas et indignitas extinguatur et funditus deleatur. Neque enim prius ei locus est in nobis, nisi quum totius nostrae virtutis, iustitiae, sapientiae fiduciam usque eo abiicimus, ut, quaecunque in nobis sunt, damnemus ac repudiemus.

Porro autem ubi nostram nobis turpitudinem foeditatemque aperuit ac commonstravit, tum consolationem nobis pro sua misericordia impertit, pollicens fore ut Spiritu suo sancto nos in vitam alteram exsuscitet, quae nobis quasi ingressus quidam sit in ipsius Regnum. Haec regeneratio bipartita est: nam et nobis prorsus renunciandum est, ac neque rationi neque voluntati neque voluptati libidinique nostrae obtemperandum; quin potius mentem animumque nostrum sapientiae iustitiaeque Dei subiici oportet, et quicquid ex nostro est et nostra carne extingui: tum praeterea lucem Domini sequi convenit eiusque sanctissimae voluntati morem gerere, quemadmodum ipse verbo suo nos docet Spirituque suo sancto nobis praelucet viamque commonstrat. Utrumque autem hoc in Domino nostro Iesu Christo impletum ac perfectum est, cuius mors et passio tantam vim habet, ut eam participantes quasi sepulti peccato simus, ut carnis nostrae concupiscentiae mortificentur atque extinguantur. Huc accedit, quod vi resurrectionis ipsius in vitam novam excitamur, quae a Deo est, quatenus Spiritus eius nos regit ac moderatur, ut in nobis ea opera perficiat quae illi grata et accepta sint. Hoc tamen caput est salutis nostrae, ut nobis delicta omnia nostra pro sua misericordia condonet, ea nobis non imputans, sed eorum memoriam delens atque obliterans, ne quando nobis ea in iudicio illius obiiciantur. His omnibus beneficiis afficimur, quum per Baptismum in Corpus Ecclesiae nos inserit. In hoc enim Sacramento nobis peccatorum remissionem testificatur. Ob eamque causam aquae signum notam

e instituit, significans atque adeo aperte ostendens, quemadmodum elemento maculae corporis eluuntur, eodem modo velle se animos stros purgare atque expiare, ne ulla amplius labes aut macula pareat. Hoc amplius renovationem nobis nostram in eo offert, ae, quemadmodum iam diximus, versatur in carnis nostrae rtificatione vitaque spirituali, quam in nobis effert ac procreat. que duplici beneficio afficimur a Deo in Baptismo, modo ne n huiusce Sacramenti ingrato et immemori animo extinguamus. m et testimonium in eo certissimum habemus, Deum velle nobis rentis esse propitii loco, neque eum delicta nostra nobis imtaturum, tum autem Spiritu suo sancto nobis praesto futurum, diabolo, peccato et carnis nostrae concupiscentiis resistere odiu et repugnare possimus, dum victoriam consequamur, ut in gni sui libertate vivamus, quod iustitiae Regnum est.

Quum igitur haec duo in nobis per Iesu Christi gratiam pleantur, satis constat Baptismi veritatem et substantiam in eo nprehendi et concludi. Non enim aliud lavacrum habemus, i eius sanguinem; neque aliam renovationem, nisi in eius rte et resurrectione. Sed quemadmodum nobiscum bona diasque suas per verbum communicat, eodem modo per Sacranta nobis ea impertit et largitur.

Iam vero optimus et benignissimus Deus noster, non contus nos in filios suos adoptasse atque in Ecclesiae suae comnionem admisisse, largius adhuc atque prolixius suam in nos ignitatem conferre voluit: nobis videlicet pollicens fore ut Deus et noster, et vere etiam generis posteritatisque nostrae, adus millesimam generationem. Quamobrem etsi fidelium liberi t ex Adami corrupta stirpe ac genere, eos ad se nihilominus nittit, propter foedus videlicet cum eorum parentibus initum, que pro liberis suis habet ac numerat: ob eamque causam iam e ab initio nascentis Ecclesiae voluit infantibus Circumcisionis am imprimi, qua quidem nota iam tum eadem omnia signifiat ac demonstrabat, quae hodie in Baptismo designantur. Et emadmodum eos circumcidi iubebat, sic in suorum liberorum o ac numero eos habebat, seque parentem ipsorum non minus m eorum, a quibus geniti erant, profitebatur.

Nunc vero, quum Dominus Iesus in terras descenderit, non Dei Patris gratiam et beneficium imminueret, sed quo salutis dus per omnes terrarum fines propagaret, quae tum temporis populo Iudaico inclusa fuerat: minime dubium est, quin liberi tri haeredes sint eius vitae ac salutis, quam nobis est pollicitus: de causa sanctificari eos Paulus affirmat, iam inde ab utero tris, quo ab Ethnicorum et a vera religione abhorrentium houm liberis discernantur. Eoque Dominus noster Iesus Christus ros, qui ei offerebantur, admisit; sicuti scriptum est Matthaei imo nono capite. Tum oblati sunt ei parvuli, ut manus eis oneret et oraret; discipuli autem eos increpabant. Iesus vero

ait eis: Sinite parvulos, et ne prohibeatis eos ad me venire. Talium est enim regnum caelorum. Quum affirmat regnum caelorum eorum esse iisque manus imponit et Deo Patri suo eos commendat, satis nos docet, minime excludendos esse illos ab ipsius Ecclesia. Hanc igitur ipsius regulam et praescriptionem sequentes, infantem hunc in eius Ecclesiam admittemus, ut bonorum omnium, quae suis fidelibus promisit, particeps fiat. Ac primum eum nos adhibita precatione illi offeremus, humili ac summisso animo suppliciter dicentes:

Domine Deus, Pater aeterne et omnipotens, quando pro tua infinita clementia nobis pollicitus es fore te Deum et nostrum et liberorum nostrorum: oramus te, ut beneficium illud tuum in hoc infante confirmare digneris, parentibus iis genito, quos in Ecclesiam tuam cooptasti. Et quemadmodum tibi a nobis offertur ac consecratur, ita in tutelam tuam eum recipias, Deum te et Servatorem eius esse demonstrans, peccatum ei originis condonans ac remittens, cuius genus omne Adami culpam sustinet, eumque praeterea Spiritu tuo sanctificans, ut, quum ad aetatem iudicii atque intelligentiae capacem progressus erit, te solum Deum et Servatorem agnoscat et veneretur, per omnem vitae cursum tibi laudem et gloriam tribuens, perpetuo suorum peccatorum condonationem abs te consequatur. Ut vero beneficia haec accipere possit, eum tu in communionem Domini nostri Iesu cooptare digneris, ut omnibus eius bonis tanquam unum ex eius corporis membris participet. Exaudi nos, Parens misericordiae, ut Baptismus, quem ei ex instituto tuo impertimus, fructum vimque suam exerat, qualem nobis Evangelii tui doctrina commonstrat.

Pater noster qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum; adveniat regnum tuum; fiat voluntas tua in terra sicut in caelo. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie; et remitte nobis debita nostra, ut et nos remittimus debitoribus nostris; et ne nos inducas in tentationem, sed nos a malo libera. Quia tuum est regnum et potentia et gloria in secula, Amen.

Quoniam admittendus est hic infans in Christianam Ecclesiam, spondetis, quum ad aetatem iudicii prudentiaeque compotem pervenerit, eum vos doctrina, quae a populo Dei recepta et probata est, instructuros; sicuti breviter et summatim comprehensa est in ea confessione fidei, quam omnes tenemus.

Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem caeli et terrae. Et in Iesum Christum eius Filium, Dominum nostrum: conceptum de Spiritu sancto, natum ex Maria virgine, supplicio affectum a Pontio Pilato, cruci suffixum, mortuum et sepultum: qui descendit ad inferos: tertio post die resurrexit ex mortuis, ascendit ad caelos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis, inde venturus ut iudicet vivos et mortuos. Credo in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam universalem, communionem sanctorum, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, vitam aeternam. Amen.

Spondetis igitur vos daturos operam, ut omni hac disciplina struatur, ac generatim omnibus his, quae scriptis divinis conentur, id est, tum veteri tum novo Testamento: ut ea amplatur et audiat tanquam verbum sermonemque Dei certissimum, elitus demissum. Eum praeterea hortabimini, ut ad eam norm et regulam vitam suam instituat, quam nobis Deus in Lege a praescripsit, cuius haec summa sunt capita: primum, ut Deum to pectore, animo et viribus, tum praeterea proximum nostrum on secus quam nosmetipsos diligamus. Item ut sermoni et adonitionibus, quas nobis per Prophetas et Apostolos suos Deus adidit, fidem habens, ac sibi ipsi suisque concupiscentiis reuncians, omne suum studium in praedicando nomine Iesu Christi proximis aedificandis collocet.

Promissione facta, nomen infanti imponitur; tum in eum uam Baptismi Minister effundit, inquiens:

N. Baptizo te in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.

Horum nihil nisi clara voce pronunciatur, linguaque patria nnia nuncupantur: quippe quum multitudo, quae ad hoc mysterium sistit, testis esse debeat eorum, quae in eo fiunt: quam ad rem telligentia necessaria est: quin etiam, ut omnes magis magisque nfirmentur, revocantes animum ad memoriam fructus et utilitatis i Baptismi.

Neque vero ignoramus aliis in locis adhiberi alias ceremonias amplurimas, quas vetustissimas esse minime diffitemur. Sed oniam aut hominum arbitrio atque libidine aut certe levi aliqua causa excogitatae sunt, denique quoniam sine verbo Dei fictae inductae sunt, ac tam multae praeterea superstitiones inde anarunt, nobis sane sine ulla religione visum est eas tolli atque oleri oportere, ut ne posthac cuiquam praecluderetur aditus ad sum Christum. Primum enim satis constat, quaecunque a Deo aescripta atque instituta non sunt, ea omnia libertati arbitrioque stro relinqui; deinde, quicquid ad aedificationem confirmationemque pietatis non pertinet, id minime recipiendum esse in Ecclesiam: od si in eam inductum esset, tollendum ac removendum esse. uo magis id, quod nihil nisi scandalum et offensionem parit asique idololatriae instrumentum quoddam est et commentitiarum inionum, nullo modo tolerandum est.

Atqui non dubium est, quin luminaria, unguenta (quae Chriata nominantur) aliaeque pompae generis eiusdem a Deo nunam institutae sint, sed ab hominibus introductae, sensimque eo ogressa superstitio sit, ut maiore in pretio atque honore harentur, quam ipsum Christi institutum. Illud profecto negari llo modo potest, quin eam ipsam Baptismi formam ac rationem neamus, quam et Christus praescripsit et Apostoli sequuti sunt vero etiam primaria et antiqua Ecclesia in more atque instito habuerit; neque alio nomine culpari possumus, nisi quod um ipsum sapientia superare atque antecellere nolumus.

[2.] *Ratio celebrandae Coenae Dominicae.*

Principio illud scire oportet, die Dominico qui proxime ei diei antecedit quo Coena celebranda est, prius hoc denunciari populo: primum ut se quisque ad eam digne recipiendam comparet, eaque reverentia, qua ratio postulat; tum ne pueri eo adducantur, nisi qui commode instituti fidemque suam in Ecclesia professi sint; tertio, ut, si forte advenae quidam et peregrini in urbe sint nondum religionis disciplinaeque nostrae institutis imbuti, ii si communicare S. Coenae velint, Ministros adeant, a quibus in privatis aedibus erudiantur. Quo die celebranda est, Minister ad finem concionis de ea commemorat, aut, si res postulare videatur, sermonem omnem in ea tractanda explicandaque consumit, ut populum doceat quid hoc mysterio Dominus designet ac significet, et qua ratione illud sit recipiendum. Absoluta precatione confessioneque fidei, ut multitudiis totius nomine Concionator testetur, velle omnes in doctrina religioneque Christiana vivere ac mori, clara et magna voce haec pronunciat:

Audite, qua ratione Iesus Christus sacrosanctam suam Coenam instituerit, sicuti Paulus memoriae tradidit capite undecimo prioris ad Corinthios Epistolae: Accepi, inquit, a Domino, quod et tradidi vobis, quod Dominus Iesus in ea nocte, qua traditus est, accepit panem, et postquam gratias egisset, fregit, ac dixit: Accipite, edite, hoc meum est corpus, quod pro vobis frangitur; hoc facite in mei commemorationem. Ad eundem modum et poculum peracta Coena, dicens: Hoc poculum novum Testamentum est in meo sanguine; hoc facite, quotiescunque biberitis, in mei commemorationem. Quotiescunque enim comederitis panem hunc, et poculum hoc biberitis, mortem Domini annunciabitis, donec venerit. Itaque quisquis ederit panem hunc aut biberit poculum Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Probet autem quisque seipsum, et sic de pane illo edat et de poculo bibat: nam qui edit aut qui bibit indigne, iudicium sibi ipsi edit et bibit, non diiudicans corpus Domini.

Audivimus, fratres, quemadmodum Dominus Coenam suam una cum discipulis suis fecerit: ex quo quidem illud intelligi voluit extraneos eosque, qui in suorum numerum recepti non sunt, minime esse admittendos. Quamobrem hanc ego regulam et praescriptionem sequutus, in nomine atque auctoritate Domini nostri Iesu Christi hinc ego arceo ac repello, atque hoc sacrosancto mysterio interdico omnibus idolorum cultoribus, impie et contumeliose de Deo loquentibus, impiis et sceleratis hominibus, numenque contemnentibus, haereticis, iisque omnibus, qui sectas haeresesque amplectuntur quo vinculum et communionem Ecclesiae perfringant, periuros, contumaces in utrumque parentem, ac superiores, seditiosos, factiosos, sicarios, concitos ad rixam, adulteros, stupris, furtis, rapinae, avaritiae, vino, gulae ventrique deditos, quicunque vitae rationem sequuntur flagitiosam et offensiones ac scandala parientem

que palam denuncio, ut ab hoc sacrosancto convivio abstineant, sanctissimas epulas, quas Dominus solis suis domesticis et fideus paravit, foede polluant atque contaminent.

Itaque Pauli consilio atque cohortationi parens se quisque amque conscientiam probet atque examinet, ac videat num vere suorum scelerum poeniteat, atque ex iis dolorem animo maxium capiat, cupiens posthac vitam honeste ac sancte instituere, d multo maxime, an fiduciam habeat in Dei misericordia fixam positam, et in Christo Iesu suam salutem omni ex parte quaet, omnibus inimicitiis ac simultatibus nuncium remittens, nihile aliud studens, nisi ut posthac fraterna benevolentia et charite proximos suos complectatur.

Quod si hoc studium in nobis esse nostra conscientia coram eo testatur, ne dubitemus, quin habeat nos in filiorum loco et umero, Dominusque noster Iesus Christus nos compellet atque ad nvivium suum invitet sanctissimumque hoc Sacramentum nobis ferat, quod cum discipulis suis communicavit.

Et quanquam plurimum in nobis fragilitatis et miseriae sennus, neque fide perfecta praediti sumus, sed in diffidentiam et credulitatem propendemus, multumque abest ut tanto studio ate ardore animi Deo serviamus, quam ratio exigit, quin potius ellum nobis assidue adversus carnis nostrae concupiscentias gendum est: quoniam tamen Dominus nobis benignitate sua conssit, ut eius Evangelium in animis nostris impressum atque inculptum sit, quo incredulitati diffidentiaeque resistamus, nobisque esiderium largitus est, cupiditatibus nostris renunciandi, quo iuitiam illius sanctissimasque leges et praeceptiones observemus: ertum atque exploratum habeamus, vitia omnia, quae in nobis unt, minime obfutura, quominus nos admittat dignosque reddat, ui spirituali hoc convivio participemus. Neque enim ob eam ausam huc venimus, ut profiteamur nos integros et iustos esse in obismetipsis, sed potius vitam nostram magno studio in Christo esu quaerentes fatemur nos in morte atque exitio versari. Teeamus igitur atque intelligamus, Sacramentum hoc morbo ac dolore ffectis medicinam esse, dignitatemque omnem, quam a nobis Deus equirit, in eo versari, ut nosmetipsos quemadmodum recta ratio raescribit agnoscamus doloremque maximum ac moerorem ex vitiis ostris capiamus voluptatemque et laetitiam omnem in eo collocemus.

Primum igitur fidem habeamus promissis, quae Christus Ieus, veritas ipsa constans et firma, nobis ostendit: velle se videcet vere nobiscum carnem et sanguinem suum communicare, ut um totum atque integrum possideamus, ipseque in nobis vivat, et os in illo. Et quamvis nihil nisi panem ac vinum videamus: ninime tamen dubitemus, quin spiritualiter in animis nostris id mne impleat ac perficiat, quod extrinsecus in his aspectabilibus ignis commonstrat: ipsum videlicet panem esse caelestem, qui os alat ac nutriat ad vitam aeternam. Itaque ne in bonitatem

infinitam Domini ingrati simus, qui in hac mensa divitias opesqu suas omnes exponit, ut eas nobiscum communicet. Nobis enir sese largiens testificatur se quicquid habet in nos profundere Quamobrem Sacramentum hoc tanquam pignus iustitiae ipsius re cipiamus, quae nobis vi mortis ac supplicii illius imputabitur, ni hilo secius quam si eo supplicio nosmetipsi affecti essemus. N igitur tam pervicaci ac perdita natura simus, ut tum fugiamus quum Christus nos tam humaniter ac liberaliter suo verbo invitat Sed muneris huius, quod nobis impertit, pretium ac dignitatem spectantes ardenti studio ei nos offeramus, ut tam pretioso mu nere nos dignos reddat. Ob eamque causam animos ac mente nostras sursum erigamus, ubi Christus est in gloria Patris, e unde eum nos ad redemptionem nostram expectamus. Neque ver animos in his terrenis et caducis elementis occupemus, quae c oculis cernimus et manibus tractamus, quasi eum ibi quaeramus ut in pane vinoque inclusum. Tum enim animi nostri substanti eius ali ac nutriri poterunt, quum supra terrena omnia erecti a caelos usque pertingent, ut in Regnum Dei, ubi ipse habitat, in gredientur. Satis ergo habeamus, si panis ac vinum nobis pr nota et signo dentur, veritatem in Spiritu investigantes, ubi Ver bum divinum eam nos reperturos confirmat.

Ubi finem dicendi Concionator fecit, tum panem verbi Ministri calicem vero seniores Ecclesiae, qui morum censurae praesunt, po pulo distribuunt, prius commonitione facta ut honeste et decenter e quisque adeat. Interea canitur Psalmus aliquis, aut locus Scriptu rae rei, quae Sacramento designatur, congruens atque convenien clara et magna voce recitatur.

Ad extremum habentur gratiarum actiones, quas supra descri psimus.

Non ignoramus plerosque maiorem in modum offensos fuisse quod tam multa in hoc genere ab usu multis iam seculis recepto ali ena a nobis inducta sint. Quod enim Missa multos annos tanto i pretio habita est, ut omnes eam existimarint disciplinae religionisqu Christianae caput esse, non dubitamus quamplurimos mirari, quo eam plane ac funditus tollendam curavimus. Eamque ob rem quibu consilii nostri ratio minus perspecta est, ii sublata a nobis fuisse Sacra menta existimant. Verum si quis instituti nostri rationem diligentiu perpendat, is sine dubio intelliget restituta potius atque in usum re lata a nobis fuisse. Quod ut perspici a quovis possit, consideretu quanta inter Missam et Christi institutionem similitudo sit. Qui non videt, non minus inter utramque, quam inter lucem et tenebra interesse? Tametsi non est hoc quidem loco propositi institutiqu nostri, copiosius hanc dispututionem persequi. Verum ut iis satis faceremus, qui per ignorantiam eo nomine offendi possent, opera pretium nobis visum est, nonnihil obiter de ea re commemorare. Quum enim Sacramentum Domini tam multis corruptelis ac vitiis inquina tum ac foedatum esse videremus: ut hisce malis remedium adhibere

us, necesse habuimus multa immutare, quae perperam ac vitiose in-oducta fuerunt, certe in perversum ac praeposterum usum detorta. uod quo rectius faceremus, quae tandem potius sequenda esse ratio debatur, quam si ad purum et incorruptum Christi institutum rem nem revocaremus? quod sane religiose ac bona fide (quemadmo-m satis intelligi licet) sequuti sumus. Haec enim ipsa emendatio t, quam nobis Paulus praescripsit.

[d.] FORMULA ET RATIO CELEBRANDI MATRIMONII.

Priusquam celebretur confirmeturque publice matrimonium, pa-m in Ecclesia publicatur tribus ante diebus Dominicis continuis, ut, forte quis impedimenti aliquid noverit, id in tempore denunciet, t, si cuius eas nuptias celebrari intersit, is possit intercedere.

Quae ut facta sunt, tum se in exorsu concionis sponsus ac onsa sistunt in Ecclesia.

Minister autem publicus sic initium dicendi facit:

Auxilium nostrum in nomine Domini qui fecit caelum et ter-m, Amen.

Deus Parens noster, posteaquam caelum et terram creavit que omnia, quae amplissimo caeli complexu coercentur, homi-em ad imaginem similitudinemque sui finxit, qui imperium et do-inatum teneret animantium omnium, quae tum in terra tum in ua tum in aere versantur, hisque verbis post creatum hominem t usus: Non expedit hominem esse solum; fingamus ei adiu-entum simile illius. Itaque immisit Dominus Deus soporem in dam, qui quum obdormiret, Deus unam ex costis eius tulit ea-e formavit Evam, significans atque adeo aperte ostendens virum mulierem nihil nisi corpus unum esse, unam carnem unumque nguinem. Quocirca deserit homo patrem et matrem, et adhae-t uxori suae, quam ita amare charamque habere debet, ut Chri-us charam habuit Ecclesiam, id est, veros fideles et Christianos, orum causa mortem oppetivit. Uxor vicissim viro cum sancti-te et honestate inservire atque obsequi debet. Quamdiu enim a cum viro aetatem agit, eius imperio subiecta est. Hoc porro nctum matrimonium, honoratum a Deoque institutum, vim eam abet, ut eius causa vir potestatem sui corporis non habeat, sed xor, uxor contra sui corporis dominatu careat qui a viro tene-r. Itaque a Deo coniuncti separari nullo modo possunt, nisi ad mpus aliquod, utriusque consensu et voluntate, ut ieiunio se et ecationi dedant, caventes etiam atque etiam ne tententur a Sa-na per incontinentiam. Ideo reverti ac referre sese alter ad terum debebit. Etenim stupri et fornicationis vitandae causa xorem quisque habere debet, et unaquaeque mulier virum, ut, icunque sibi temperare non possunt continentiaque praediti non nt, praecepto Dei iubeantur matrimonium contrahere, ne san-um Dei templum (nimirum nostra corpora) violetur ac polluatur.

Quum enim corpora nostra membra sint Iesu Christi, indignum facinus esset, si scorti membra fierent. Itaque sancte et religiose servanda et custodienda sunt. Nam si quis templum Dei violaverit, eum Dominus male perdet.

Vos igitur *(sponsum et sponsam nomine appellat)* N. N. non dubitantes, hoc a Deo institutum esse, ecquid in hoc sanctissimo matrimonio aetatem agere vultis, quod Dominus tanto honore cumulavit? hoccine cum animis vestris statutum ac deliberatum habetis, quemadmodum hoc in loco coram Ecclesia eius sancta testificamini, postulantes ut hoc vestrum consilium comprobetur?

Respondent, Maxime.

Minister.

Vos ego omnes qui praesentes adestis testes facio, petoque ut huius rei memoriam habeatis. Quanquam si quis est, qui impedimentum aliquod esse intelligat aut horum alterum matrimonio cum altero esse coniunctum, id enunciet.

Si nemo contradicat, tum Minister,

Quoniam, *inquit*, nemo est qui contradicat, neque ullum est impedimentum, Dominus Deus sanctum consilium vestrum confirmet, quod vobis elargitus est, initiumque hoc vestrum sit in nomine Domini, qui fecit caelum et terram, Amen.

Minister sponsum appellans his cum verbis affatur:

Tu N. profiteris hic in conspectu tum Dei tum sanctae ipsius Ecclesiae, ducere te in sponsam et uxorem N. quam hic praesentem vides, eamque te habiturum spondes, amore utens, et charitate fida et constante, sicuti pii et boni viri munus atque officium postulat: sancte eum ea aetatem agens, fidelitatem ei omnibus in rebus praestans: sicuti verbum divinum atque Evangelium postulat.

Respondet, Spondeo.

Tum sponsam appellans, inquit,

Tu N. profiteris hic in conspectu tum Dei tum sanctae ipsius Ecclesiae, nuptias te N. spopondisse, eique utpote legitimo marito nubere, cui te obsequuturam spondes, ei inservientem imperioque eius subiectam, vitam sancte et honeste colentem, fidelitatemque ei omnibus in rebus praestantem; sicuti fidelem sponsam suo marito praestare decet, ex regula divini verbi et Evangelii.

Respondet, Spondeo.

Tum Minister,

Pater, *inquit*, omnis misericordiae, qui benignitate vos suas ad hoc sanctissimum matrimonium adduxit: propter Iesum Christum eius Filium, qui sanctissima sua praesentia matrimonium sanctificavit, primum ibi signum edens coram Apostolis, vobis Spiritum suum sanctum largiatur: ut ei in hoc praeclaro et nobili vitae genere servire atque honorem perpetuo tribuere possitis, Amen.

Audite Evangelium et praeceptum Domini, quemadmodum ma-

imonium sancte habere velit, sitque firmum et indissolubile: sicri scriptum est apud Matthaeum, decimo nono capite. Accesrunt ad eum Pharisaei tentantes eum ac dicentes: Licetne hoini dimittere uxorem suam quavis ex causa? Ille vero respons ens dixit eis, Non legistis Opificem ab initio fecisse masculum foeminam? et dixisse, Propterea relinquet homo patrem et maem, et agglutinabitur uxori suae, et qui duo fuerant erunt una aro. Itaque non amplius sunt duo, sed una caro; quod ergo eus coniunxit, homo ne seiungat.

Credite verbis istis sanctissimis, quae Dominus noster Iesus onuuciavit, sicuti testatur Evangelista, et certum habete, Domim Deum copulasse vos in hoc sanctissimo vitae genere. Itaie vitam una sancte et honeste degite, charitatem, pacem et conrdiam colentes, fidelitatem mutuo praestantes, ex regula et praeriptione verbi Dei.

Deum igitur una omnes mente et animo precemur.

Deus omnipotens, bone et sapiens, qui ab initio praevidisti non expedire homini esse soli, ob eamque causam adiumentum ei creasti eius simile ac voluisti duos unum idemque esse: supplici ter abs te petimus, quando dignatus es hosce ambos ad matrimonium contrahendum perducere, ut pro clementia et benignitate tua Spiritum tuum sanctum eis largiri atque impertire digneris, ut in vera et stabili fide voluntati tuae morem gerentes sancte aetatem agant, omnes carnis libidines et affectiones vitiosas subigentes pureque viventes, atque aliis honestatis et castimoniae documento sint, benedictione tua salutari eos donans, similiter atque fideles tuos servos, Abrahamum, Isaacum et Iacobum; ut prolem habentes sanctam et incorruptam tibi serviant ac laudes tribuant, doctrina salutari eam instruentes atque ad gloriam et laudem tui nominis alentes proximique utilitatem et Evangelii tui propagationem. Exaudi nos, Parens misericordiae, per Dominum nostrum Iesum Christum, Filium tuum charissimum, Amen.

Dominus vos beneficiis omnibus cumulet, vobisque concedat, ut rtutem et probitatem colentes simul ad multum temporis honeste et ncte vitam perducatis.

[e.] DE VISITANDIS AEGROTIS.

Fidelis et veri Ministri officium est, non modo populum, cui astor est praefectus, palam et publice docere, sed etiam, quoad eius eri potest, unumquemque seorsim admonere, cohortari, redarguere consolari. Quod si ullum unquam est tempus, quum homini Chriiana doctrina necessaria est, tum certe multo maxime necessariam sse constat, quum Dominus eum invisit, aut morbo aut alio quopiam alo eum afficiens, praesertim vero mortis tempore. Tum enim ulto quam unquam antea vehementius conscientia sua urgetur: sive b indicium Dei, quod se sine mora vocari intelligit, sive ob impunationes diaboli, qui tum vehementer laborat ac studet, ut animum

aegroti labefactet. Ob eamque causam Ministri officium est, morbo affectos visitare et verbo Domini consolari, ac docere quicquid ei accidit incommodi a Deo immissum esse eiusdemque providentia contigisse, qui suis fidelibus nihil unquam impertit, nisi in eorum salutem et emolumentum. Cuius rei argumenta ac testimonia ex Scriptura proferet, quae tempori convenientia maximeque accommodata esse intelliget. Quod si aegrotum gravi et periculoso morbo afflictari videat, tum consolationem adhibeat magis praecipuam ac peculiarem, idque pro eo, ac sensum animi illius perspiciet, ut, si eum horrore mortis perterritum videat, doceat nihil esse in morte, quod fidelibus sit pertimescendum, qui ducem habent suum Iesum Christum, a quo per mortem in eam vitam perducentur, in quam ipse ingressus est. Ac simili cohortatione adimat ei terrorem, quem concepit iudicii divini. Sin eum haud satis peccatorum conscientia commotum intelligat, iustitiam ei divinam explicet atque ostendat, apud quam stare nemo poterit, nisi misericordia Dei instructus et Iesum Christum pro salute unica ac singulari complexus. Contra, si eum delictorum suorum cogitatione angi ac premi videat, tum, quam diligentissime poterit, Iesum Christum ei depingat atque exprimat, doceatque peccatores omnes, qui sibi ipsi diffidentes eius bonitate confidunt, in eo solatium ac praesidium habituros. Fidelis igitur et frugi Minister considerabit, quae commodior futura sit ratio aegroti consolandi, pro eo atque affectum eum perspiciet, in quo semper Dei verbo adhaerebit. Quin etiam, si quam facultatem Minister habeat auxilium afflictis corporibus ferendi, nullis opibus ac facultatibus parcet, verum charitatis et liberalitatis in egentes exemplum unicuique se statuens.

8.

CONSENSUS TIGURINUS.

Consensio mutua in re Sacramentaria Ministrorum Tigurinae Ecclesiae, et D. Ioannis Calvini Ministri Genevensis Ecclesiae, iam nunc ab ipsis authoribus edita."

Ornatissimis Viris et Fidelibus Christi servis, Tigurinae Ecclesiae Pastoribus et Doctoribus, charissimis Symmistis et observandis fratribus, Ioannes Calvinus S.

Tametsi eadem saepius de re vobiscum ago, non tamen puto mihi timendum esse, ut importunus esse videar. Quando idem utrisque iudicium est, fieri non potest, quin vobis probetur quod ago. Quod autem paulo acrius insto, huc me assiduae bonorum virorum agitationes stimulant. Iam aliquoties monui, levi de causa, non tamen sine praetextu offendi permultos, quod diversum a vobis, nescio quid, tradere videar. Vestram Ecclesiam, quae tot praeclaris dotibus ornata est, merito reverentur: nostrae quoque, et mihi forsan privatim, aliquid deferunt. Ita cupiant scriptis nostris, in discenda pietatis doctrina, adiuvari, ne qua dissensionis species, eorum progressus moretur. Huic offensioni tollendae quum nullum putarem optius fore remedium, quam si familiari colloquio, rationem communiter iniremus testandae consensionis, hac de causa profectionem, ut scitis, ad vos suscepi: et venerandus collega noster Gulielmus Farellus, (ut est indefessus Christi miles) qui mihi dux alioqui et author erat, comitem se adiungere non recusavit. Ut inter nos conveniat, testari quidem vere ac fideliter utrinque possumus: sed quia rem, ut est, non omnibus persuadeo, mihi plurimum dolet, animos vel suspensos manere, quorum tranquillitati melius consultum optarem. Proinde, ut initio praefatus sum, nihil intempestivum me facere arbitror, si urgeo, ut publicum aliquod eius, quae inter nos constat, consensionis testimonium extet.

Ego vero capita, de quibus inter nos contulimus, et breviter colligere, et ordine digerere, operae pretium esse existimavi: ut, si vobis meum consilium probabitur, cuivis velut in tabula cernere liceat, quid inter nos et actum et transactum fuerit. Certe bona fide me ex sermonibus nostris retulisse, quaecunque subiiciam, vos mihi testes fore confido. Nos vero (me et Farellum dico), pari vobiscum studio, synceram omnique fuco et astutia vacuam perspicuitatem quaesiisse, pii lectores, ut spero, animadvertent. Quanquam

simul admonitos esse velim, nihil hic contineri, quod non collegae etiam nostri, quotquot vel sub Reipublicae Genevensis ditione vel in Comitatu Neocomensi Christo serviunt, sua subscriptione approbaverint. Valete, praestantissimi viri et mihi ex animo vere colendi fratres. Dominus vos Spiritu suo regere pergat, in Ecclesiae suae aedificationem, vestrisque laboribus benedicat. Genevae, Calendis August. Anno Domini M.D.XLIX.

CONSENSIONIS CAPITA.

I. [Totum Ecclesiae regimen spirituale ad Christum nos ducit.] a)

Quum Christus sit finis Legis, et eius agnitio totam in se Evangelii summam comprehendat: non dubium est, quin huc spectet totum spirituale Ecclesiae regimen, ut ad Christum nos ducat. Sicuti per eum solum ad Deum pervenitur, qui ultimus est beatae vitae finis. Itaque quisquis hinc vel minimum deflectet, nunquam de ullis Dei institutis rite vel apposite loquetur.

II. [Sacramentorum agnitio vera, ex agnitione Christi.]

Quum autem Sacramenta Evangelii sint appendices, is demum et apte et utiliter de eorum natura, vi, officio et fructu disseret, qui a Christo exordietur. Neque id modo, ut obiter Christi nomen attingat, sed ut vere teneat, quorsum nobis datus sit a Patre, et quid nobis bonorum attulerit.

III. [Cognitio Christi qualis.]

Sic ergo habendum est, Christum, quum aeternus esset Dei Filius, eiusdem cum Patre essentiae et gloriae, induisse carnem nostram, ut iure adoptionis, id quod natura proprium habebat, nobis communicaret: nempe, ut simus filii Dei: quod fit, dum fide inserti in corpus Christi, idque Spiritus sancti virtute, primum iusti censemur gratuita iustitiae imputatione: deinde regeneramur in novam vitam: quo reformati in imaginem Patris caelestis veteri homini renuntiemus.

IV. [Christus Sacerdos, Rex.]

Ita Christus in carne sua considerandus est nobis Sacerdos, qui peccata nostra unico mortis suae sacrificio expiavit, qui omnes nostras iniquitates delevit sua obedientia, qui nobis perfectam iustitiam comparavit, qui nunc intercedit pro nobis, ut accessus nobis ad Deum pateat. Considerandus est tanquam victima expiatrix, qua placatus est Deus mundo. Considerandus est frater, qui nos ex miseris Adae filiis effecit beatos Dei filios. Considerandus est reparator, qui Spiritus sui virtute reformat quicquid in nobis est vitiosum, ut mundo vivere desinamus et carni, ac Deus

a) Inscriptiones capitum habentur in edd. Amst. et Genev. marg. unde interserui.

se in nobis vivat. Considerandus est Rex, qui omni bonorum enere nos ditat, qui nos gubernat sua virtute ac tuetur, qui nos piritualibus armis instituit, qui nos ab omni noxa liberat, qui oris ui sceptro nos moderatur ac regit. Atque ita considerandus, ut ad Deum verum et ad Patrem nos evehat, donec impleatur illud, iod tandem futurum est, nempe ut sit Deus omnia in omnibus.

V. [Quomodo Christus se nobis communicet.]

Porro, ut se nobis talem exhibeat Christus, ac eiusmodi effctus in nobis proferat, unum cum ipso nos effici et in eius corus coalescere nos oportet. Qui non aliter vitam in nos suam ffundit, nisi dum caput nostrum est: ex quo totum corpus comactum et connexum, per omnem iuncturam subministrationis, seundum operationem, in mensura cuiusque membri augmentum orporis faciat.

VI. [Spiritualis communicatio. Sacramenta instituta.]

Haec spiritualis est communicatio, quam habemus cum Filio ei, dum Spiritu suo in nobis habitans faciat credentes omnes, mnium, quae in se resident, bonorum compotes. Cuius testificandae usa tam Evangelii praedicatio instituta, quam Sacramentorum usus obis commendatus, nempe sacri Baptismi et sacrae Coenae.

VII. [Sacramentorum fines.]

Sunt quidem et hi Sacramentorum fines, ut notae sint ac teserae Christianae professionis et societatis sive fraternitatis, ut int ad gratiarum actionem incitamenta et exercitia fidei ac piae itae, denique syngraphae ad id obligantes. Sed hic unus inter lios praecipuus, ut per ea nobis gratiam suam testetur Deus, reraesentet atque obsignet. Nam etsi nihil aliud significant, quam uod verbo ipso annunciatur, hoc tamen magnum est, subiici ocus nostris quasi vivas imagines, quae sensus nostros melius affiiant, quasi in rem ducendo: dum nobis Christi mortem omniaue eius beneficia in memoriam revocant, ut fides magis exerceatur: deinde quod ore Dei renunciatum erat, quasi sigillis confirari et sanciri.

VIII. [Gratiarum actio.]

Quum autem vera sint, quae nobis Dominus dedit gratiae suae estimonia et sigilla, vere procul dubio praestat ipse intus suo Spiritu, quod oculis et aliis sensibus figurant Sacramenta: hoc est, it potiamur Christo, tanquam bonorum omnium fonte: tum ut beneficio mortis eius reconciliemur Deo, Spiritu renovemur in vitae anctitatem, iustitiam denique et salutem consequamur, simulque ro his beneficiis olim in cruce exhibitis, et quae quotidie fide ercipimus, gratias agamus.

IX. [Non disiuncta quidem, sed distincta signa et res signatae.]

Quare, etsi distinguimus, ut par est, inter signa et res signatas: tamen non disiungimus a signis veritatem: quin omnes,

qui fide amplectuntur illic oblatas promissiones, Christum spiritua liter cum spiritualibus eius donis recipere, adeoque et qui dudu participes facti erant Christi, communionem illam continuare e reparare fateamur.

X. [Promissio maxime in Sacramentis spectanda.]

Neque enim ad signa nuda, sed potius ad promissionem, qua illic annexa est, respicere convenit. Quatenus ergo in promis sione illic oblata proficiat nostra fides, catenus ista vis et effica cia, quam dicimus, se exeret. Ita materia aquae, panis aut vini Christum nequaquam nobis offert, nec spiritualium eius donorur compotes nos facit: sed promissio magis spectanda est, cuius par tes sunt, nos recta fidei via ad Christum ducere, quae fides no Christi participes facit.

XI. [In elementis non obstupescendum.]

Hinc concidit eorum error, qui in elementis obstupescunt, e illic affigunt salutis suae fiduciam. Quum Sacramenta a Christ separata nihil sint quam inanes larvae: et in ipsis omnibus hae vox clare personet, non alibi quam in solo Christo haerendum nec aliunde petendam esse salutis gratiam.

XII. [Sacramenta per se nihil efficiunt.]

Praeterea, siquid boni nobis per Sacramenta confertur, i non fit propria eorum virtute, etiam si promissionem, qua insi gniuntur, comprehendas. Deus enim solus est, qui Spiritu su agit. Et quod Sacramentorum ministerio utitur, in eo neque vir illis suam infundit, neque Spiritus sui efficaciae quicquam derogat sed pro ruditatis nostrae captu ea tanquam adminicula sic adhibet ut tota agendi facultas maneat apud ipsum solum.

XIII. [Deus organo utitur, sed ita ut omnis virtus eius sit.]

Itaque, quemadmodum Paulus admonet, eum, qui plantat au rigat, nihil esse: sed unum Deum qui dat incrementum: ita e de Sacramentis dicendum est, ea nihil esse, quia nihil profutur sint, nisi Deus in solidum omnia efficiat: Organa quidem sunt quibus efficaciter, ubi visum est, agit Deus: sed ita, ut totur salutis nostrae opus ipsi uni acceptum ferri debeat.

XIV.

Constituimus ergo unum esse Christum, qui vere intus ba ptizat, qui nos in Coena facit sui participes, qui denique imple quod figurant Sacramenta: et sic quidem uti his adminiculis, u totus effectus penes eius Spiritum resideat.

XV. [Quomodo Sacramenta confirment.]

Sic interdum Sacramenta vocantur Sigilla, dicuntur fidem alere confirmare, promovere: et tamen solus Spiritus proprie est sigi lum: et idem fidei inchoator est et perfector. Nam haec omni Sacramentorum attributa inferiore loco subsidunt, ut ne minim quidem salutis nostrae portio, ab unico authore, ad creaturas ve elementa transferatur.

VI. [Non omnes Sacramento participantes re quoque participant.]

Praeterea sedulo docemus, Deum non promiscue vim suam rere in omnibus qui Sacramenta recipiunt, sed tantum in ele- . Nam quemadmodum non alios in fidem illuminat, quam quos oordinavit ad vitam: ita arcana Spiritus sui virtute efficit, ut cipiant electi quae offerunt Sacramenta.

XVII. [Sacramenta non conferunt gratiam.]

Hac doctrina evertitur illud Sophistarum commentum, quod et, Sacramenta novae Legis conferre gratiam omnibus non po- tibus obicem peccati mortalis. Praeterquam enim quod in Sa- mentis nihil nisi fide percipitur: tenendum quoque est, minime gatam ipsis esse Dei gratiam, ut, quisquis signum habeat, re im potiatur. Nam reprobis peraeque ut electis signa admini- intur; veritas autem signorum ad hos solos pervenit.

XVIII. [Omnibus offeruntur Dei dona, fideles duntaxat percipiunt.]

Certum quidem est, offerri communiter omnibus Christum cum s donis, nec hominum incredulitate labefactari Dei veritatem, n semper vim suam retineant Sacramenta; sed non omnes Chri- et donorum eius sunt capaces. Itaque ex Dei parte nihil mu- ur; quantum vero ad homines spectat, quisque pro fidei suae nsura accipit.

X. [Fideles ante et extra Sacramentorum usum Christo communicant.]

Quemadmodum autem nihilo plus Sacramentorum usus infide- us conferet, quam si abstinerent, imo tantum illis exitialis est: extra eorum usum fidelibus constat, quae illic figuratur veri- . Sic Baptismo abluta sunt Pauli peccata, quae iam prius uta erant. Sic idem Baptismus Cornelio fuit lavacrum regene- ionis, qui tamen iam Spiritu sancto donatus erat. Sic in Coena nobis communicat Christus, qui tamen et prius se nobis im- rtierat et perpetuo manet in nobis. Nam quum iubeantur sin- i seipsos probare, inde consequitur, fidem ab ipsis requiri, an- uam ad Sacramentum accedant. Atqui fides non est sine Chri- , sed quatenus Sacramentis confirmatur et augescit fides, con- nantur in nobis Dei dona, adeoque quodammodo augescit Chri- s in nobis, et nos in ipso.

XX. [Adeo non alligatur gratia actioni Sacramentorum, ut fructus eorum percipiatur aliquando post actionem.]

Utilitas porro, quam ex Sacramentis percipimus, ad tempus, o ea nobis administrantur, minime restringi debet: perinde acsi ibile signum, dum in medium profertur, eodem secum momento i gratiam adveheret. Nam qui in prima infantia baptizati sunt, in pueritia vel ineunte adolescentia, interdum etiam in sene- te regenerat Deus. Ita Baptismi utilitas ad totum vitae decur- n patet, quia perpetuo viget quae illic continetur promissio. fieri interdum potest, ut sacrae Coenae usus, qui in actu ipso opter incogitantiam vel tarditatem nostram parum prodest, fru- m deinde suum proferat.

XXI. [Localis imaginatio tollenda.]

Praesertim vero tollenda est quaelibet localis praesenti imaginatio. Nam quum signa hic in mundo sint, oculis cerna tur, palpentur manibus: Christus quatenus homo est, non al quam in caelo, nec aliter quam mente et fidei intelligentia qua rendus est. Quare perversa et impia superstitio est, ipsum s elementis huius mundi includere.

XXII. [Expositio verborum Coenae Domini, Hoc est corpus meum.]

Proinde, qui in solennibus Coenae verbis, Hoc est corp meum, Hic est sanguis meus: praecise literalem, ut loquunt sensum urgent, eos tanquam praeposteros interpretes repudiam Nam extra controversiam ponimus, figurate accipienda esse, esse panis et vinum dicantur id quod significant. Neque vero i vum hoc aut insolens videri debet, ut per metonymiam ad signu transferatur rei figuratae nomen, quum passim in Scripturis ei modi locutiones occurrant: et nos sic loquendo nihil afferim quod non apud vetustissimos quosque et probatissimos Ecclesi scriptores extet.

XXIII. [De manducatione corporis Christi.]

Quod autem carnis suae esu et sanguinis potione, quae figurantur, Christus animas nostras per fidem Spiritus sancti v tute pascit, id non perinde accipiendum, quasi fiat aliqua substa tiae vel commixtio vel transfusio: sed quoniam ex carne semel sacrificium oblata et sanguine in expiationem effuso vitam hauriam

XXIV. [Contra transsubstantiationem et alias ineptias.]

Hoc modo non tantum refutatur Papistarum commentum transsubstantiatione, sed crassa omnia figmenta atque futiles arg tiae, quae vel caelesti eius gloriae detrahunt vel veritati hum nae naturae minus sunt consentaneae. Neque enim minus abs dum iudicamus, Christum sub pane locare vel cum pane copula quam panem transsubstantiare in corpus eius.

XXV. [Christi corpus est in caelo ut in loco.]

Ac ne qua ambiguitas restet, quum in caelo quaerendum Ch stum dicimus, haec locutio locorum distantiam nobis sonat et primit. Tametsi enim Philosophice loquendo supra caelos loc non est; quia tamen corpus Christi, ut fert humani corporis natu et modus, finitum est et caelo, ut loco, continetur, necesse est nobis tanto locorum intervallo distare, quanto caelum abest a ter

XXVI. [Christus non est adorandus in pane.]

Quod si imaginatione nostra Christum pani et vino affige fas non est, multo minus licet eum in pane adorare. Quanqua enim panis in symbolum et pignus eius, quam habemus cum Ch sto, communionis nobis porrigitur; quia tamen signum est, n res ipsa, neque rem in se inclusam habet aut affixam, idolum eo faciunt, qui mentem suam in eum convertunt, Christum adoratu

Ecclesiae Genevensis fido Pastori D. Ioanni Calvino, fratri charissimo, Pastores Doctoresque ministri Tigurinae Ecclesiae S. D.

Ingens tuum studium, Calvine, frater in Domino colendissime, pera sedula, quibus moliris doctrinam de Sacramentis in dies il- riorem facere ac tollere offensiones e media Ecclesia, quae obor- videntur ex obscuriore quadam explicatione mysteriorum, adeo l molestiae nobis afferunt, ut ea non modo laude et praedicatione na, verum etiam pro nostra virili adiuvanda esse et imitanda iu- mus. Quum enim sacrosanctae leges principis nostri Iesu Christi es actiones referant ad culturam charitatis studiumque mutuum ndi, nihil etiam severius prohibent, quam ut ullus obiiciat alteri edimentum, quo minus vel recte vereque iudicet de iis rebus, qua- notitia necessaria est aut certe utilis et salutaris hominibus, vel us praestet officium suum, quod tum Deo tum proximis debetur: emque gravitate iubent summovere, quantum fieri potest, offen- la, in quae impingere solent homines. Quamobrem causa tui entus ad nos, et D. Gulielmi Farelli venerandi nobis fratris, estissima nobis visa est et in primis digna viris Ecclesiasticis: ut ium familiari colloquio quam simplicissime mutuo exponeremus ram sententiam de Sacramentis, praesertim in iis capitibus, in us aliqua certe controversia hactenus fuit inter eos, qui per cae- capita synceriorem Evangelii doctrinam magno consensu tradi- unt: deinde consensum nostram, edito in publicum scripto, testa- ur. Nullam enim aliam viam et rationem commodiorem videmus, cóntroversiae religionis dirimantur, aut pellantur vanae suspi- es, ubi discrepantia nulla existit, aut denique tollantur offensio- quae nasci nonnunquam solent in Ecclesiae Dei ex docentium roversis opinionibus, quam si partes, quae dissentire videntur re vera dissentiunt, invicem apertissime suam mentem explanent sermone tum scriptis. Sed parum esset veritatem investigatam et ehensam apud eos retineri, nisi aliis quoque hominibus ea pate- plenius expositis iis, quae parcius indicata fuerant, et, quod urius fuerat dictum, notioribus verbis enuntiato, quodque ambi- fuerat enuntiatum, certis, propriis et significantibus vocibus de- ato. Quae ratio semper Ecclesiasticis patribus placuit, et in roversiis de religione componendis adhibita est saepissime, et nun- m non salutaris fuit Ecclesiae. Denique approbata est summo mplo Apostolorum Christi Domini ac Dei nostri. Nam ut in Actis mus cap. decimoquinto, non alio modo ac via sedata est maxima ensio, quum Apostoli et Apostolorum germani Discipuli docerent cia in nomen Christi purificari corda, et eius solius gratia ser- homines: aliqui contenderent, oportere circumcidi, et servari em Mosaicam. Itaque non possumus non summopere probare, lvine, chare frater, tuos sanctos conatus, et omnium piorum,

qui student idoneis rationibus offensiones tollere et labefactam pace atque tranquillitatem Ecclesiae instaurare, dum Christianam doctr nam simplici et accurata explicatione magis magisque illustrem planam reddere nituntur et vanas opiniones discordiae eximere an mis, at eos etiam, qui verbis et sententiis nonnihil dissiderunt, veram, solidam et sanctam concordiam reducere. Caeterum, publicatione scripti, quo nostrum consensum clare testari voluimu pius iuxta et adversariis veritatis, eum speremus fructum, quem epistola tua ominaris, facto iam periculo adducimur: nam formul mutuae nostrae Consensionis ad fratres aliquot transmisimus, et exhibuimus aliquot viris, Christum et veritatem diligentibus, neq imperitis rerum sacrarum, qui non modo cognoverunt inter nos co venire in iis etiam capitibus, in quibus hactenus multorum opinio dissensimus, sed etiam gratias egerunt Christo Servatori, cernen nos in Deo et veritate consentire, magnamque spem uberioris fruct in Ecclesia polliciti sunt. Quanquam nonnulli copiosiorem tractat nem huius argumenti ob ingenia quaedam desyderavere, qui aud consilio nostro haud difficile admiserunt satisfactionem. Quors enim attinebat pluribus verbis edisserere, Deum esse authorem Sacr mentorum et ea instituisse legitimis Ecclesiae filiis, quotquot[b]) s a Christo Ecclesiae tradita Sacramenta aut quae inventa sint hominibus, quae sint partes Sacramentorum, aut quo loco, quo te pore, quo instrumento sacro peragi conveniat mysteria, in quil et aliis nonnullis id genus capitibus nullam fuisse inter nos vel sp ciem et umbram dissensionis satis probant libri editi, quos vel pr ceptores nostri, piae sanctaeque memoriae, vel ipsi scripsimus Sacramentis. Verum, de corporali Christi Domini praesentia, genuina sententia verborum solennium, de manducatione corpo Christi, de fine, de usu et effectu Sacramentorum (in quibus cap bus multi existimarunt hactenus confligere nostras sententias a cérte verba) tam copiose, tam plane et simpliciter locuti sumus speremus homines studiosos tum fraternae concordiae tum perspic veritatis non desyderaturos esse in scripto nostro vel copiam vel cem orationis. Neque diffidimus quin aliarum quoque Ecclesiar Christi per Helvetiam ministri facile agnituri sint, eam ipsam doct nam de Sacramentis nos expressisse, quae multis iam annis pop Christiano vulgata est; utque in veritate confessa minime gentiu nobis discrepent: id quod pollicemur nobis, non sine magnis ra nibus, de piis omnibus per Ecclesias aliarum nationum.

Si quis tamen evidentiorem Sacramentorum explicationem p tulerit, malumus ea ipsa uti cum piis omnibus, quam hortari un hpminem ut subscribat nostrae consensioni, in qua Scripturae s ctae verba usurpavimus, et expressimus apte quo sensu accipiam et cum Ecclesia Catholica nos facere pro compertissimo habem

---

b) *quotque* Ed. Genev. a. 1617.

rro si non offensiones omnium, quos discordiae inter nos spècies pedivit in viis Domini, scriptum hoc sustulerit, praeclare tamen o munere functum existimabimus, quod non obscure neque fucate nibus testati sumus, nos, quibus Christus dedit idem sentire et ui de religionis dogmatibus in mysteriorum etiam explicatione, udquaquam discrepare. Vale frater dilectissime. Tiguri, Tri-simo Augusti, Anno Dom. M.D.XLIX.

---

delibus Christi Ministris, Tigurinae Ecclesiae, Bernensis, siliensis, Schaffusianae, Curiensis et totius Reticae, Sangal-nsis, Biellensis, Milhousinae, Neocomensis, Pastoribus, Sym-mistis, et fratribus integerrimis et vere colendis.

Iam elapsi sunt anni quatuor, venerandi fratres, quum in lucem prod-de Sacramentis confessionis nostrae summa, qua tandem infaustas ntentiones, quae nimis diu pios et doctos viros exercuerant, prorsus tinctum iri putavimus. Et certe in illa brevitate complexi eramus, od ad sedandas bonas mentes sufficeret; resque ipsa ostendit gravi-s et cordatis viris non modo placuisse nostrum consilium, sed rem oque ipsam esse probatam. Quod si in quibusdam maior fuit perti-cia vel etiam, ut in rebus turbatis fieri solet, altius infixa suspicio, am ut in eundem statim consensum nobiscum descenderent, silentio nen suo testati sunt nihil sibi videri melius, quam pacem et tranquil-atem colere. Interea indocti quidam homines et turbulenti, reliquis centibus, tantam clamandi licentiam sibi sumpserunt, ut ab eorum in-nperie novum incendium, nisi obviam eatur, timendum sit. Quia vero pauci sunt numero, et nulla subest virtus, quae fidem vel auctorita-n ipsis conciliet: imo confusa et insipida garrulitas non minus ridi-los quam odiosos reddit: merito contemni poterant, nisi fingentes pu-cam se causam agere, licet nullius sint pretii, tamen falso praetextu ciperent multos rudes et imperitos. Sed dum videmus plurimum no-re et nostra patientia crescere in dies ipsorum audaciam, magna, ut ɔitror, iustaque necessitas nos ad reclamandum cogit. Equidem quam-eorum scripta volitent, quibus cruciantur boni, turbantur infirmi, im-ɔbi ad rixandum armantur: aegre tamen et dolenter adductus sum, eorum stultitiam publice refellerem. Sed quia mihi crudelis fore vi-bar, nisi discussis illorum fallaciis bonos et simplices errore libera-n: non dubitavi eorum proterviae me libere opponere. Doctos etiam graves viros, quorum nomen isti frivoli homines indigne obtendunt, officii monere volui, ne hanc petulantiam ultra grassari sinant. Prae-quam enim quod pios omnes dare operam convenit, ne longius serpat od per has faces excitat Satan incendium, certe eorum, de quibus lo-or, magis quam nostra interest, importunum fervorem compesci, qui commune multarum Ecclesiarum dedecus redundat. Indocti et temu-ti homines dum Sacramentarium bellum instaurant, primis librorum ginis audacter iactant, pro tota Saxonia et vicinis regionibus se pu-are. Id dum a multis creditur, alios involvit pia reverentia, quam xonicis Ecclesiis deferunt, alii eas deridentes, quod tam patidis indoctis-e patronis utantur, alii nimiam sanioris numeri tolerantiam mirantur, pii vero et aperti Christi hostes summam ex mutua nostra concerta-ne, quasi Lanistae ex gladiatorio ludo, voluptatem capiunt. Quum tur turpis dissimulatio sit, quae tot malis vagum et effraenem cursum

permittit: viderint docti ac prudentes viri, an non suarum partium sit moderari caecos istos impetus, unde tantum damnum inferri Ecclesiae vident. Et quoniam omnes, qui non prorsus intractabiles sunt vel nondum se adeo insolenter iactarunt, placide ad sanam mentem redire cupio, imo ne quis praeclusam sibi poenitentiae ianuam queratur, unum duntaxat et quidem tacito nomine breviter attingam. Ille igitur quisquis est, postquam Thrasonice professus est se plus quam animosum esse fidei orthodoxae vindicem, magnos et insignes viros, quos ego amo et veneror, ipse pro suis praeceptoribus agnoscit, in operam subsidiariam advocat. En quibus auspiciis primarios Ecclesiae doctores nobiscum in certamen committat, nempe ut mali discipuli temeritatem, quasi militet post aciem ad ferendum subsidium locati, sequantur. Sed quod hostium genus illis oppugnandum assignat? Nomine quidem appellat Sacramentarios, rem vero sic definit: eos se aggredi, qui in Eucharistico pane et sanguine Christi praeter vacua signa nihil relinquunt. Si ita est, quiescat ipse tumultuarius et a seipso lectus bellator, locumque potius legitimis et idoneis ducibus cedat. Praeclarae sunt apud Helvetios Rhetosque Ecclesiae, quibus et nostra accedit. Ab his cordati saltem aliquot Duces et antesignani prodibunt, qui ingentes copias secum trahent, ut iustis opibus non minus strenue quam fideliter belli huius molem sustineant. Quis enim nostrum suam sacris symbolis veritatem non asserit? At vero dum ita praefatus non modo singulos enumerat, qui ab huius criminis suspicione longissime absunt, sed etiam consensionis nostrae formulam in medium producit, ubi tam diserte repudiatur error ille, quid hac repugnantia impudentius vel magis praeposterum fingi potest? Nec vero causae nostrae defensionem aliunde opus est accersere, quando quidem ipse paulo post verba nostra recitat, ubi palam fatemur vere in sacra Coena communicari fidelibus Christi corpus. Quid? ubi vera asseritur communicatio, an nihil praeter nudum et inane signum relinquitur? Restat illi miserum ieiuni cavilli suffugium: nos de spirituali manducatione loqui. An igitur carnalem vellet? Sed non putat nos de vero corpore sentire. Quasi vero nos, sicut ipse et similes, phantasmata corporis loco imaginemur. Nos vero quum sciamus unicum esse Christi corpus, quod semel in victimam nostrae cum Deo reconciliationis oblatum est, illud ipsum asserimus nobis offerri in Coena: quia, ut nobis cum Christus partae salutis gratiam communicet, ante nostrum fieri oportet, et vivificam nobis esse Christi carnem, quia ex ea spiritualem vitam hauriamus. His enim verbis aperte usi sumus in consensus nostri summa, cuius ipse partes quasdam citans hoc praecipuum caput improbe et perfide dissimulat. Quid? Ubi praefatus erat, se ad verbum relaturum, quae a nobis essent edita: quo iure coniuncta membra discerpere licuit, ne plena et suo contextu apta confessio sub oculos veniret? Hoscilicet nonne est instar rabiosi canis obvium quemque lapidem arrodere? Verum alibi, et quidem paulo post, clara de signorum veritate quam negari a nobis mentitur, testimonia ex nobis profert. Atque hi spargendis nebulis deditus homo vafritiem nobis obiectat, quod de spirituali manducatione prolixe concionando simplices laudamus. Quas vero spiritualiter Christum manducare quis possit, quin et fidei virtutem habeat in se manentem et in eius corpus coalescat et in ipso vivat: quod fieri rursum non potest, quin ipse Christus, ut semel in sacrificium pro nobis oblatus est, se nobis fruendum exhibeat. Unde e carnem eius vivificam esse sequitur. Tam belle de erroris, quem oppugnat, specie praefatus, deinde ex opinionum dissidiis odium nobis conflare nititur. Proprium, inquit, haereticorum est, inter se dissentire. Ut ita esse fatear, rogo, quid ad nos? Respondet, quia secundum alios panis significat corpus, aliis symbolum est, aliis signum, aliis figura, aliis memoriale, aliis repraesentatio, aliis testimonium vel obsignatio communionis, aliis memoria carnis pro nobis traditae, aliis testificatio

ae spiritualem gratiam figurat, aliis communio in corpore. Quis eum aevaricari non putet? Neque enim consensus noster laudari melius terat, quam formis loquendi ita probe consentaneis. Ac ne obscurior te esset simplex verborum descriptio, homo ingeniosus in tabula re-gnantiam hanc pinxit. Porro dum videt magis in verbis discrepare atthaeum a Paulo, Marcum a Luca, quorum alii calicem vocant san-inem testamenti, alii testamentum in sanguine, ut nodum hunc expe-at, non in verbis solum, sed in sensu quoque dissidere nos obtendit. iid? Signum, significatio, figura, symbolum, repraesentatio contrarium nsum efficiunt? quae sic inter se cohaerent, ut ex unoquoque reliqua nnia gignantur. En cur turbulentus homo ex placida sua et umbratili iete tela ignea iaculetur, quae incendio totam Europam corripiant. d quid de se tandem suisque sodalibus respondebit? Nunc clara per esse contendit verba Christi, nec ulla interpretatione egere, panem se corpus: mox autem tropum subesse non negat. Mihi vero necesse n est quaerere, quibuscum hic phreneticus conligat, qui seipsum tam cte elidit. Sed tropum saltem nominet, quem non excusare dicit, quo-nus panis proprie sit corpus. Certe quisquis erit tropus, a litera de-ctet. Iam vero deprehensus tenetur. Nam quum opinionem suam pro-rens a multis, quos vocat haereticos, dissentiat, sequetur unum ex ereticis esse. Nisi forte publico omnium consensu sanctificatum esse pum suum ostendet, et eum quidem anonymon, ut solus immunis sit sinistra nota. Quanquam eum caute subticuit, ne de re incognita iu-cium ferretur. Adde quod alibi quosdam nostrum idem verbis sonare tetur, quod in recta fide sinceros, sed non idem sentire. Ubinam ergo perietur illa verborum dissonantia, quae sola facit haereticos etiam qui eo differunt a reliquis, ne erroribus subscribant? Pudendum sane est, rvorem, qui in iuvene tolerabilis non foret, adeo non esse aetate miti-tum, ut homo senex vel pueris ridendum se propinet. Neque tamen ssimulo eum postea diversas sententias colligere, quae etsi non male nveniunt, maiorem repugnantiae speciem praebent. Atqui primum, si unoquoque obiter quid dictum est, calumniose id arripit, acsi plena set definitio. Deinde quum singulis et sua sit dicendi ratio et liber-s esse debeat, inique, ne dicam tyrannice, omnibus praescribit, ut ne-sse sit non modo idem dicere, sed etiam eodem modo. Dixit aliquis ysticum corpus hic notari. Nonne idem Augustinus? Imo an non idem aulus, quum tradit nos omnes unum esse panem? Dixit alius celebrem se redemptionis partae memoriam. Nempe sicut ex eodem Paulo et mmuni omnium magistro filio Dei audimus, hunc sacrae Coenae esse nem, ut solennis illic sit mortis eius praedicatio. Hinc Tragoediam emo, nisi tragicus aliquis Orestes, movere debuerat. Tantum abest, ut crae inter Deum et homines reconciliationis minister, nuntius et inter-es excusabilis sit, dum materiam turbandi hinc venatur. Porro, ut scordias aliquamdiu fuisse demus, quia res non statim ab initio dilu-de explicari poterat: an pium vel humanum erat, vulnus, quod cica-icem obduxit, de integro scindere? Ne qua varietas distrahat pios le-ores: ecce consensus noster interponitur. Videt hic bonus zelotes quos-nnque vocat Sacramentarios idem sentire et loqui. Nec vero, si super-ites hodie essent optimi et eximii Christi servi Zuinglius et Oecolam-adius, verbulum in ea sententia mutarent. Nam et felicis memoriae vir Martinus Bucerus, quum eum legisset, scriptis ad me literis pro sua etate gratulatus est toti Ecclesiae, cui pro maligno suo livore, quanto-ere invideat hic bonus arbiter vel censor, eius obtrectato satis testatur. go vero, non ut retaliem eius calumniam, sed ut pro insulso eius pro-ro verum dictum regeram, sic excipio. Proprium diaboli est calu-niari, unde et nomen habet. Proprium eiusdem est luci tenebras obdu-ere. Proprium denique eiusdem, quia discordiarum pater est, pacem rbare et lacerare fidei unitatem. Haec omnia quum in isto nostro

censore palam cernantur, quo loco habendus sit, mihi non est necesse dicere, quia nemini obscurum est. Caeterum quia non minore studio tum ad tuendam veritatis causam tum ad fovendam pacem incumbere nos decet, quam utriusque eversionem molitur Satan: aliquid hac in re tentandum esse duxi, integerrimi et vere observandi fratres: si forte mitescant qui hactenus fuerunt duriores, vel saltem ut ad domanda eiusmodi cerebrosa capita pii, graves et moderati doctores instructi sint. Atque haec mihi visa est optima ratio: quia et quorundam cavillis obnoxia est summa prioris scripti nostri brevitas, nec dubitationes altius multorum animis infixas penitus revellit, ne quis scrupulus maneret, plenius aliquanto mentem nostram exprimere, ut eadem sit confessio pluribus verbis luculentior. Exprobrat nobis ille, de quo iam nimis multa, tam confusum esse inter nos opinionum chaos, ut nemo alterum intelligat. Atqui ego sic vestra omnium sensa mihi tenere videor, ut nihil aliud a me hîc positum fuisse confidam, quam quod singuli vestrum scripturi essent. Non enim dictandi vel praeeundi partes mihi arrogo, sed hac lege meum obsequium defero, ut arbitrii vestri sit statuere quidnam expediat. Quod eo meliore fiducia aggressus sum, quia et ego antehac sum expertus, et vos claro documento testatum fecistis, similem laborem libere pia sedulitate a me susceptum vobis probari. Valete optimi et semper colendi fratres. Dominus vobis adsit, vos gubernet suo Spiritu, vetrisque laboribus benedicat. Salutant vos reverenter collegae mei. Genevae 13. Cal. Decembris, M.D.LIV.

Ioannes Calvinus vester.

CONSENSIONIS CAPITUM EXPOSITIO.

Quum piis omnibus sanoque et recto iudicio praeditis tam odiosa pridem esset molestaque, quae hac nostra aetate mota fuerat de Sacramentis contentio, quam infeliciter ab ea prosperum Evangelii cursum tardari videbant: non modo commoda aliqua ratione vel sepultam esse vel compositam semper optarunt, sed in ea quoque sedanda a quibusdam non parum laboris positum est. Quod ex voto non protinus successit, in ea tarditate, quam difficile sit ignem Satanae artificio semel accensum restingui, triste documentum apparuit. Huc quidem usque profectum est, ut sedato nonnihil fervore ad docendum magis quam ad pugnandum utraque pars intenta foret. Sed quia adhuc ex sopitis carbonibus subinde micabant scintillae, a quibus novum incendium rursus timendum erat: quod optimum putavimus remedium nos Tigurinae et Genevensis Ecclesiae pastores, adhibito etiam optimo fratre nostro Farello, afferre conati sumus, ne qua in posterum residua maneret discordiae materia. Breve compendium edidimus, quod nostram de Sacramentis doctrinam ita testatur, ut communem aliorum pastorum consensum, qui purum Evangelium apud Helvetios Rhetosque sequuntur, contineat. Hoc testimonio in publicum edito doctis et moderatis hominibus plane satisfactum esse nobis persuasimus, neminem certe putavimus ita morosum, quin placatus quiesceret. Nam ut postea videbimus, dilucida illic constat omnium rerum, de quibus antehac certatum est, definitio, quae nullum sinistrae suspicioni locum relinquat. Et singulari Dei beneficio factum est, ut

agna in parte ex spe votoque nostro successerit. Ecce autem, ebus tranquillis, surgunt importuni quidam homines, et quasi dis-ordiis pascuntur, ad arma denuo conclamant. Nec vero est, uod sancti zeli praetextu excusent suam intemperiem. Satis inter os convenit, veritatis iactura minime redimendam esse pacem. Ac proinde satius esse fateor, caelum terrae misceri, quam deseri sanae doctrinae patrocinium. Si quis sophisticis ambagibus, quae contrarias doctrinas fucando conciliant, strenue se cordateque opponat, non reprehendo. Quin potius hanc mihi laudem iure meo vendico, vix alium quenquam esse, cui magis placeat ingenua veritatis confessio. Quare facessant inanes isti praetextus, saepe, ne iaceat sanae doctrinae defensio, ex-citandas esse turbas. Nam primum nihil in hac causa obscure vel perplexe a nobis dictum, nihil astute celatum, nihil denique omissum de tota rei summa ostendam; deinde nihil minus nobis propositum fuit, quam liberum veritatis cursum abrumpere. Quin potius hoc summae curae fuit, quomodo placide et sine offensa, quod utile cognitu est in hac re, et tradi et legi posset. Sed ne verbis ultro citroque ambigue certemus: hoc tantum a lectoribus postulo, ut, quod solidis et claris rationibus probatum ante oculos ponam, recipiant.

Principio, ubi de Sacramentis agitur, negari non potest, quin praecipue consideranda sit Domini institutio, eiusque finis. Hinc et vis Sacramentorum et usus optime cognoscitur: ut errare ne-queat, quisquis huc mentem dirigit, quo Dominus ipse nos vocat. Quorsum vero instituta sint Sacramenta, recte a nobis traditum, vel iniquissimi quique fateri cogentur: nempe ut nos ad Christi communionem deducant. Confidentius etiam loquar, neminem eorum, qui nobis obtrectant, unquam aliquid protulisse in medium, quod hanc partem magis diserte exprimeret. Si illis cordi est Sacramentorum dignitas: quid, obsecro, ad eam ornandam aeque magnificum, quam dum adminicula et media vocantur, quibus vel inseramur in corpus Christi vel insiti magis ac magis coale-scamus, donec solide nos secum uniat in caelesti vita? si salutem nostram Sacramentis adiutam cupiunt: quid aptius cogitari potest, quam ut ad ipsum vitae fontem deducti vitam hauriamus ex Dei filio? Ergo sive utilitas nostra spectatur, sive dignitas et reve-rentia, quam Sacramentis deferri par est, finem et causam, cur instituta sunt, luculente exposuimus. Certe quod Paulus ventosis doctoribus obiicit, (Col. 2.) qui animas infructuosis speculationibus inflant, non aedificant, ipsos non tenere caput, longe a nobis alienum est, qui et ad Christum referimus omnia, et in ipso colligimus, et sub ipso ordinamus, et ab ipso totam vim Sacra-mentorum asserimus defluere. Nunc meliorem docendi regulam praescribant morosi isti censores, quam quae a Paulo tradita est. Si illis displicet ad symmetriam illam inter caput et membra Eccle-

siae, quam tantopere laudat Paulus ipse, et a qua solidam doctrinae perfectionem aestimat, Sacramenta aptari.

Bene igitur habet, quod de Sacramentis verba facturi optimo et maxime apposito exordio usi sumus, et finem eorum descripsimus, quem aequi omnes et moderati lectores sine controversia probabunt. Iam in usu legitimo duo cavenda sunt vitia. Nam si plus aequo extollitur eorum dignitas, facile obrepit superstitio; sin vero de vi eorum fructuque frigide vel minus splendide disseritur, mox profanus contemptus erumpit. Si media a nobis servata est ratio, quis non obstinatos veritatis hostes esse dicat, qui maligne sanctum consensum arrodere malunt, quam vel comiter amplecti vel saltem silentio probare? Neque enim, ut in verba nostra iurent, postulamus; quiescant modo et recte loquentibus non obstrepant. Obtendunt quidem, quia Sacramentis vim suam non tribuimus, se nobiscum ideo contendere. Sed ubi ad rem ventum est, alii nihil praeter convicia proferunt et caecos tumultus, alii quasi fastidiose uno verbo damnant quod nunquam legerunt. Atqui inconsiderate eos rixari, ex re ipsa perspicuum est. Quanta vehementia causam hanc egerit Lutherus, cuius imitatores videri cupiunt isti, plus satis omnibus notum est. Scio, quam multa hyperbolice ei in contentione excidant; sed quoties piis et integris iudicibus maxime plausibilem volebat causam suam reddere, qua de re professus est se habere certamen? Nempe, quod ferre non posset, Sacramenta externas tantum confessionis notas censeri, non etiam divinae erga nos gratiae tesseras ac symbola; deinde quod indignum statueret, vacuis et inanibus figuris conferri, quum in illis vere testetur Deus, quod figurat, et simul arcana virtute praestet atque impleat, quod testatur. Iurene an iniuria tantopere exarserit, in praesentia non disputo. Mihi enim sufficit, quum in hac causa exagitanda minime fuerit remissus, dum serio agendum est, ubi consistat non invenire: nisi quod obtendit hunc sibi totius disputationis esse statum. Et certe, ut, omissa mentione hominis, cuius ut memoriam reverenter colo, ita honori cupio consultum esse, de re simpliciter pronuntiem: hoc praetextu sublato, effugere nequeunt quicunque litem nobis intentant, quin probis omnibus et sanis odiosa sit eorum morositas. Itaque haec eadem subinde in eorum ore resonat cantilena. Quod si haec non deliniendis simplicium auribus, sed ingenue testantur; dum nos ex altera parte fateri audiunt, Sacramenta neque inanes esse figuras neque externa tantum pietatis insignia, sed promissionum Dei sigilla, testimonia spiritualis gratiae ad fidem fovendam et confirmandam, item organa esse quibus efficaciter agit Deus in suis electis, ideoque, licet a rebus signatis distincta sint signa, non tamen disiungi nec separari, data esse ut, quod verbo suo pollicitus est Deus, sanciant et confirment, ac praesertim arcanam quae nobis cum Christo est communicationem obsignent: certe nihil restat causae, cur nos reiiciant in hostium numerum.

Quid enim? Quum ubique, sicut nuper dixi, clament sibi non aliud esse propositum, nisi ut valeat haec doctrina, Sacramentis Deum uti tanquam adminiculis ad fidem fovendam et augendam, inculptas illis esse aeternae salutis promissiones, ut eas conscientiis nostris offerant, neque vacua rebus esse signa, quia Deus illis Spiritus sui efficaciam coniungat: his omnibus concessis, quid iam obstat, quaeso, quominus manum libenter porrigant? Et ne privata singulorum scripta evolvere et excutere necesse sit: in consensu nostro reperient lectores quidquid continet edita Ratisbonae confessio, quam Augustanam vocant; modo ne crucis metu ad captandam Papistarum gratiam flectatur. Verba sunt: in sacra Coena cum pane et vino vere dari Christi corpus et sanguinem. Absit vero, ut nos vel Coenae symbolo auferamus suam veritatem vel pias animas tanto beneficio privemus. Dicimus ergo, ne sensus nostros frustrentur panis et vinum, externae eorum figurae verum effectum esse coniunctum, ut corpus et sanguinem Christi illic recipiant fideles. Imo quia consilium nostrum erat, dubitationem omnem eximere piis lectoribus, quae illic tantum breviter perstricta erant, conati sumus fusius et dilucidius explicare.

Quaeritur, quaenam Sacramentorum efficacia sit, quis usus, quod officium. Respondet scriptum nostrum, quum tota fidelium salus a spirituali, quam habent cum filio Dei, communicatione pendeat, eius testificandae causa, tam Evangelii quam Sacramentorum usum esse mandatum. Observent lectores Evangelio coniungi Sacramenta, ut eandem in salutis nostrae capite utilitatem nobis afferant. Unde sequitur, quae de illo affirmat Paulus, (Röm. 1. 2 Cor. 7.) licere per nos ad haec transferri. Itaque non negamus, partem esse illius virtutis, quam Deus in salutem nostram exerit, et ministerium nostrae cum Deo reconciliationis in illis quoque contineri. Quando enim illud Augustini libenter nos amplecti omnes semper professi sumus: Sacramentum scilicet quasi visibile esse verbum; sine controversia agnoscimus, utroque similiter adminiculo salutem nostram promoveri. Iam si quaeritur, qualis ista sit communicatio, sic paulo ante a nobis erat descripta, ut fictitia et umbratilis dici nequeat: nempe (quod etiam est proprium fidei munus ac perpetuum) coalescere nos oportere in Christi corpus, ut gratiae suae effectus in nobis compleat: quia non aliter vitam in nos suam diffundit, nisi dum caput nostrum est, ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem iuncturam subministrationis secundum operationem in mensura cuiusque membri augmentum corporis faciat. Sequitur deinde clarior illa, quam nuper attigi, explicatio, quamvis sacramenta notae sint ac tesserae Christianae professionis sive societatis, item ad gratiarum actionem incitamenta, pietatis denique exercitia et syngraphae ad Dei cultum nos obligantes: esse tamen hunc finem praecipuum inter alios, ut per ea Dominus suam gratiam nobis testetur, repraesentet atque obsignet: secundo non esse nuda

spectacula, quae oculis nostris ingerantur, sed illic repraesentari spirituales gratias, quarum effectum fideles animae percipiunt. Verba enim sunt: quum vera sint quae Deus nobis gratiae suae dedit testimonia et sigilla, vere proculdubio ipsum intus praestare suo Spiritu quidquid figurant Sacramenta: hoc est ut potiamur Christo bonorum omnium fonte, tum ut beneficio mortis eius reconciliemur Deo, Spiritu renovemur in vitae sanctitatem, iustitiam denique et salutem consequamur. Quibus subiicimus continuo post, nos inter signa et res signatas distinguendo, non tamen disiungere a signis veritatem, quin fateamur, quicunque oblatas illic promissiones fide amplectuntur, Christum spiritualiter cum omnibus suis donis recipere. Si mihi cum Papistis esset negotium, collectis Scripturae ac veterum testimoniis accuratius ostenderem, nihil vel a Deo proditum vel ab Ecclesia unquam creditum fuisse de Sacramentis, quod non breviter complexi simus. Homines autem, quibus solenne est assidue clamitare verbum Domini, verbum Domini, mirum est nisi de hac re litem amplius movere pudeat. Nam quum nihil absurdius sit quam Sacramenta efferri supra verbum, cuius appendices sunt ac sigilla, nihil verbo congruere reperient, quod non Sacramentis quoque demus. Denique si unicum agnoscunt salutis nostrae auctorem Deum, qui Sacramentis plus dari postulant, quam ut arcanae illius gratiae media pro infirmitatis nostrae captu sint et organa? A contemptu porro ea satis superque hoc unum vendicat, non modo bonorum omnium, quae nobis semel in Christo exhibuit Deus et nos quotidie percipimus, esse tesseras, sed externae eorum repraesentationi coniunctam esse Spiritus efficaciam, ne inanes sint picturae.

Iam vero quam solicite ex altera parte cavenda sit superstitio, non modo aetatum omnium experientia docet, sed unumquemque nostrum propria ruditas convincit. Nam ut in terram nobis proclive est ingenium, sponte nos ad se plus satis externa elementa rapiunt, quamvis non hyperbolice ornentur. Ubi vero accedit immodica commendatio, vix se a pravo et vitioso reverentiae excessu continet centesimus quisque. Ita et illis perperam affingitur salutis fiducia et, quod unius Dei proprium erat, indigne ad illa transfertur. Qua in re plusquam caeca est istorum, qui nobis obtrectant, pervicacia. Nam quum adversus Papistas vociferari cogantur, ne quis ipsos nobis putet subscribere, rem ipsam clare definire non audent: imo ne ad rectam moderationem descendant, scipsos data opera impediunt et suspensos relinquunt lectores. Ac ne frustra conqueri videar, brevi explicatione, quam nihil sit in scripto nostro dignum reprehensione, nunc patefaciam. Ut superstitioni obviam iremus, primo loco diximus stulte eos facere, qui ad nuda tantum signa ac non potius ad promissiones illis annexas respiciunt. Quibus verbis nihil aliud voluimus, quam quod omnium consensu vere et scite Augustinus (Homil. in Ioan. 80.) docet, tum demum ex elementis Sacramenta extare, dum verbum accedit,

non quia profertur, sed quia creditur. Atque hanc esse causam, cur mundos pronunciet Apostolos Christus propter verbum, quod ab ipso audierant, non propter Baptismum, quo loti erant. Nam si visibiles figurae, quae pro Sacramentis ingeruntur sine verbo, non tantum ieiuna sunt et mortua elementa, sed noxiae praestigiae: quid aliud est Sacramenti intuitus, ubi promissio non attenditur, nisi mera illusio? Certe si quis oculos tantum illuc afferat clausis auribus, nihil a profanis gentium mysteriis differet. Nam etsi ex vetustis gentium ritibus plurimos a sanctis patribus fatemur originem habuisse, quia tamen vacui doctrina nihil purae fidei retinebant, degeneres et corruptos merito fuisse dicimus. Atque omnino sic res habet: nisi promissione condiatur signum, per se insipidum, nihil proderit. Quid enim aget mortalis homo et terrenus aquam fundendo in eorum capita, quos baptizat, nisi e sublimi pronunciet Christus, se animas sanguine suo abluere et Spiritu renovare? Quid totus coetus piorum panxillum vini et panis gustando, nisi e caelo vox illa personet, Christi carnem spiritualem esse cibum, et sanguinem vere esse potum? Vere itaque concludimus aquae, panis et vini materia nos Christi ac spiritualium eius donorum nequaquam fieri compotes, sed promissione ad ipsum nos deduci, ut se nostrum faciat fideque in nobis habitans impleat quicquid signis promittitur ac offertur. Quid in hac re quisquam improbet, non video: nisi forte sacris signis honorificum esse putet, lusorias sine fide actiones censeri.

Hac occasione merito iterum pias mentes ad Christum reducimus, ne quid aliunde petant eorum bonorum vel sperent, quorum tessera illis ac pignus in signis proponitur. Atque hoc modo sequimur quam Deus regulam Mosi praescripsit: ut omnia exigeret formaretque ad exemplar, quod ei in monte ostenderat. Hunc enim locum non abs re Stephanus in Actis et Apostolus in epistola ad Hebraeos notant. Atqui ut olim crassi inter Iudaeos erroris corrigendi haec optima fuit ratio, ne scilicet in visibili tabernaculo et pecudum victimis subsisterent, Christum ad quem suspicerent illis ante oculos statui: ita hodie ad spiritualem illum archetypum nos esse intentos decet, ne inanibus spectaculis frustra ludamur. Et certe Dominus Sacramenta instituens minime impedimenta circumdedit, quae nos detineant in mundo, sed scalas potius erexit, per quas sursum ad caelos conscendere liceat: quia nec alibi quaerendus est Christus, nec alibi etiam quam in eo solo quiescendum. Quid enim, obsecro? An ideo pro nobis mortuus est Christus ac resurrexit, ut nos ad mortua elementa ablegans salutis causa et materia nobis esse desineret? Imo adiumenta ad se quaerendum nobis porrexit, ut suo loco maneret.

Sequitur altera plus satis tritae et tamen non parum noxiae superstitionis correctio: ubi monemus, si quid per Sacramenta nobis confertur, id non fieri propria eorum virtute, sed quatenus Domino Spiritus sui virtutem in illis exerere placet. Nam

se humanum ingenium continere nequit, quin vel includat Dei virtutem signis vel signa ipsa in Dei locum substituat. Ita fit, ut virtutis suae laude spolietur ipse Deus, dum mortuis creaturis acceptum ferunt homines, quod eius proprium est. Haec doctrinae nostrae summa est, quam dilucidis et minime ambiguis verbis testamur, Deum solum peragere, quicquid ex Sacramentis consequimur, et quidem arcana sua et intrinseca, ut loquuntur, virtute. Caeterum ne quis obiiceret, signis quoque suas esse partes, ne frustra data sint: mature illic occurrimus, sic Deum illorum uti ministerio, ut neque vim ipsis suam infundat nec quicquam deroget Spiritus sui efficaciae. Quid etiam hic requirent boni viri? Deum per Sacramenta agere volunt? Hoc docemus. Volunt in ipsis fidem nostram exerceri, foveri, adiuvari, confirmari? Idem asserimus. Volunt Spiritus sancti virtutem in illis extare, ut electis Dei in salutem prosint? Idem nos quoque concedimus. In eo vertitur quaestionis status: soline Deo in solidum adscribere conveniat omnes salutis nostrae partes, an eius laudis partem ipse ad Sacramenta derivet, dum illis utitur. Quis nisi is omn verecundiae expers de hoc capite contendere audeat? Ac nostrae quidem doctrinae Paulum citamus testem, qui ministros nihil esse et plantando ac rigando nihil agere pronunciat, si quis ipsos a Deo separet, qui solus dat incrementum. Unde perspicere cuivis promptum est, modo maneat Deo quod suum est, nos Sacramentis nihil detrahere. Certe quam magnifice alibi verbi praedicationem extollat Paulus, satis notum est. Qui fit ergout nunc fere in nihilum eam redigat? nisi quia, ubi ad Dei comparationem venitur, illum unicum bonorum omnium agnosci auctorem aequum est, qui sic libere utatur creaturis, ut suo arbitrio per illas, quatenus visum est, agat. Nec vero terrenis elementis fit iniuria, si Dei spoliis non ornantur.

Quod autem subiicimus ex Augustino, unum esse Christum qui intus baptizat, item unum eundem esse, qui nos in Coena facit sui participes: utriusque mysterii praestantiam summopere commendat. Nam hinc colligimus, non humanas esse actiones, quarum auctor est Filius Dei, quibus praesidet, in quibus tanquam exerta e caelo manu, virtutem suam profert. Deinde nihil utilius est, quam ab hominis mortalis terrenique elementi intuitu abstrahi sensus nostros, ut Christum velut praesentem fides nostra aspiciat. Quan quam et hoc rursum ad ius suum Christo vendicandum spectat, ne eum putemus externum ministerium hominibus ita mandare, ut spiritualis effectus laudem illis resignet. In quem sensum Augustinus (Hom. 5. et 6. in Ioan.) pluribus disputat, Baptismum efficaciae et potestatis non nisi in Christum unum competere. Et quid opus est humano testimonio, quum vox illa Spiritus, quae in ore Baptistae (Ioan. 1.) clare sonuit, aures nostras assidue percellere debeat? Hic est qui baptizat in Spiritu, siquidem eum hoc elogio ab omnibus ministris discerni constat, ut sciamus solum

ipsum intus praestare, quod homines visibili signo testantur. Quod probe alibi Augustinus (Quaestionum veter. lib. 3. c. 84.) exponit his verbis. Quomodo ergo et Moses sanctificat et Dominus? Non enim Moses pro Domino, sed Moses visibilibus Sacramentis per ministerium suum: Dominus autem invisibili gratia per Spiritum sanctum, ubi est totus fructus etiam visibilium Sacramentorum. Nam sine ista sanctificatione invisibilis gratiae visibilia Sacramenta quid prosunt? Nec vero aliter conciliari poterunt scripturae loci, qui videntur in specie discrepare: Cuius generis sunt, quos illic notavimus, Spiritum sanctum esse sigillum, quo nobis sancitur futurae haereditatis fides: et Sacramenta etiam sigilla esse. Nihilo enim magis consentaneum est, pari gradu locari, quam ad signa transferri, quod non nisi in Spiritum competit. Una igitur solutio est in illo vulgari dicto, superioris et subalterni nullam esse repugnantiam. Nam si quis contendat non obsignari mortuis signis salutem nostram, quia hoc proprium est Spiritus sancti munus, quaero quid responsuri sint isti censores, quibus non plane arridet consensus noster? nisi hoc ipsum quod asserimus: quod mediis inferioribus utitur Deus, minime id obstare quin Spiritus sui virtute fidem nostram solus inchoet ac perficiat.

Quod dicimus, non omnibus promiscue, sed electis Dei tantum, ad quos interior et efficax Spiritus operatio pervenit, prodesse signa, clarius est quam ut longa refutatione indigeat. Nam si quis omnibus communem facere velit effectum, praeterquam quod Scripturae testimonio refellitur tale commentum, experientia etiam reclamat. Ergo sicuti per se externa vox hominis in corda minime penetrat, sed ex multis auditoribus soli ad Christum veniunt qui trahuntur intus a Patre: iuxta illud Iesaiae, non alios praedicationi credere nisi quibus revelatum est Dei brachium: ita penes liberum et gratuitum eiusdem Dei arbitrium est, dare quibus voluerit, ut in signorum usu proficiant. Nec vero dum ita loquimur, quicquam mutari intelligimus in Sacramentorum natura, quin sua illis maneat integritas. Neque enim Augustinus, (Tract. in Ioan. 26.) dum ad corpus Ecclesiae, quod in praedestinatis, qui iam ex parte iustificati sunt et adhuc iustificantur et olim glorificandi sunt, restringit sacrae Coenae effectum, eius vim, si ipsa per se aestimetur, erga reprobos evacuat vel minuit: sed tantum eius fructum peraeque omnibus communem esse negat. Quando vero reprobis non nisi sua incredulitas obstaculo est, quominus Christo potiantur, in ipsis quoque tota culpa residet. Denique neminem frustratur signi repraesentatio, nisi qui ultro et maligne seipsum privat. Verissimum enim est tantum quemque fructus ex signis referre, quantum fidei vase percipiet. Ac merito Sorbonicum illud figmentum repudiamus, novae legis Sacramenta omnibus prodesse, qui modo obicem non ponat peccati mortalis. Nam virtutem illis affingere, quam externus tantum usus instar canalis in animas infundat, plane insipida superstitio est. Quod si fidem mediam intercedere opor-

tet, nemo sanus negabit, eundem Deum, qui his subsidiis infirmitatem nostram levat, fidem etiam dare, quae idoneis futuris subnixa ad Christum conscendat, ut eius gratiis potiatur. Et certe extra controversiam esse hoc debet: sicuti lucere solem et suos e caelo radios emittere non sufficeret, nisi prius dati nobis essent oculi, qui luce eius fruantur, ita Dominum frustra externis signis illucescere, nisi nos oculatos reddat. Imo sicuti solis calor vivum et animatum corpus vegetans, in cadavere foetorem excitat, ita Sacramenta, ubi non adest fidei Spiritus, mortiferum potius quam vitalem odorem spirare certum est.

Caeterum ne quis ideo vel quidquam decedere Sacramentorum virtuti vel hominum incredulitate et malitia infirmari Dei veritatem putaret, diligenter nos cavisse existimo, dum integra nihilominus diximus manere signa indignisque Dei gratiam offerre nec vim promissionum labefactari, licet non recipiant incredüli quod offertur. De ministris hic non agitur, de quibus stulte olim dubitatum est, an eorum perfidia vel alia quaevis indignitas Sacramenta vitiet. Nobis autem sanctior est Dei institutio, quam ut eius vis ab hominibus pendeat. Sit igitur aut Iudas aut Epicureus quis piam sacrorum omnium contemptor, Baptismi vel sacrae Coenae minister. Non secus et lavacrum regenerationis et spirituale carnis et sanguinis Christi alimentum fidelibus per eius manum a Domino conferri statuimus, quam si Angelus de caelo descenderet. Non quod communi Ecclesiae incuria vel conniventia foveri deceat vitiosos ministros, et qui sacrum locum impura vita contaminant: quin potius tam publice quam privatim danda opera est, ut talibus inquinamentis Dei sanctuarium purgetur, si fieri potest. Verum si quos prorsus impios ad honorem obrepere contingat, vel ambitiosus quorundam favor impediat, ne in ordinem cogantur dissoluti, vel protinus, ut optandum foret, abdicentur: quantumvis detestabilis sit eorum indignitas, Sacramentis nihil derogat: quando non nisi a seipso sumit Christus quod illic nobis largitur, a ministris autem non haurit vel derivat. Itaque quod intentionem consecrantis necessario requirunt Papistae, perversum et exitiale figmentum esse non dubitamus. Sed quum Dominus vere semper, quod figurat, tam per impios quam fideles ministros praestare sit paratus, nonnisi fide recipi fatemur, quod oblatum est; incredulos vero inanes dicimus vacuosque discedere. Neque tamen eorum vitio Sacramenti virtuti quidquam deperit. Aditum claudit et obserat incredulus, quominus in eius animam penetret Dei gratia. Negamus Dominum ideo manum suam retrahere: quin potius, ut sibi perpetuo constet ac immensa bonitate sua certet cum hominis malitia, vere quod respuitur offerre asserimus. Sed haec duo longe inter se differunt, fidem Domino constare ad praestandum quod signo demonstrat, et hominem, ut fruatur oblata gratia, locum promissioni dare, quia, ut quis recipiat quod datur, ante capacem esse oportet, sicuti scriptum est: Aperi os tuum et

implebo illud. Quare inscite quidam clamitant inanem et irritam fieri sacrae Coenae figuram, nisi tantundem in ea percipiant impii, quantum fideles. Si promiscue idem utrisque dari sentirent, facile subscriberem. Sed Christum absque fide recipi non minus portentum est, quam semen in igne germinare. Nam quo iure sibi permittunt, Christum a Spiritu suo divellere? quod nefarium esse sacrilegium ducimus. Recipi ab impiis Christum volunt, quibus ne guttam quidem concedunt Spiritus Christi. Quid hoc aliud est, quam veluti mortuum sepulchro includere? Atqui, dicet quispiam, reos non faceret Paulus corporis et sanguinis Domini qui indigne manducant, nisi fierent ipsi quoque Christi participes. Imo si pateret in eos Christo ingressus, omni ipsos reatu eximeret. Nunc vero, quia sacrae communicationis pignus, quod reverenter suscipere decebat, foede conculcant, non mirum si corporis et sanguinis censeantur rei. Nimis autem absurde imperiti homines reatu non putant teneri, nisi qui et manibus palpant et dentibus attterunt et deglutiunt Christi corpus. Iam vero secundum eos qualis ista erit receptio? Nam modum, quo Christus habitat in nobis, Paulus fidem esse pronunciat. Ergo sublata fide, tantum id momentum recipi necesse erit, ut simul evanescat. Quanto rectius Augustinus, (Hom. in Ioan. 62.) ut homine probe in Scripturis exercitato dignum erat, non secus panem Domini Iudae datum esse docet, quo manciparetur diabolo, quam datum Paulo angelum Satanae, per quem perficeretur in Christo. Prius vero dixerat, (Homil. 59.) reliquos discipulos manducasse panem Dominum, Iudam vero panem Domini contra Dominum. Alibi quoque (Homil. 26.) celebre istud Christi dictum prudenter expendit, nunquam morituros qui manducaverint. Nempe, inquit, virtutem Sacramenti non tantum visibile Sacramentum; et quidem intus, non foris; qui corde manducant, non qui premunt dente. Unde tandem concludit, Sacramentum huius rei in mensa Dominica proponi, et id sumi quibusdam ad exitium, aliis ad vitam, rem ipsam, cuius signum est Coena, omnibus ad vitam cedere, nulli ad exitium, quicunque fuerit eius particeps. Ac ne quis de eius scriptoris mente dubitet, quasdam eius sententias non pigebit altius repetere. Postquam dixerat panem hunc interioris hominis quaerere esuriem, subiicit: Manna et Moses et Aaron et Phinees et multi alii manducarunt, qui placuerunt Domino nec mortui sunt. Quare? quia visibilem cibum spiritualiter intelligebant, spiritualiter esuriebant, spiritualiter gustabant, et spiritualiter satiarentur. Nam et nos hodie accepimus visibilem cibum; sed aliud est Sacramentum, aliud virtus Sacramenti. Et paulo post: ac per hoc qui non manet in Christo, et in quo non manet Christus, proculdubio nec manducat spiritualiter carnem eius, nec bibit eius sanguinem: licet carnaliter et visibiliter premat dentibus signum corporis et sanguinis: sed magis tantae rei Sacramentum sibi ad iudicium manducat et bibit, quia immundus praesumpsit ad Christi accedere Sacramenta. Vides ut profanis et

impuris nihil praeter visibilem signi sumptionem concedat. Dicit alicubi, (Lib. 3. de bapt. contra Donastist.) fateor, corpus Christi fuisse illis panem Coenae, quibus dicebat Paulus, Qui indigne sumit, iudicium sibi edit et bibit, non discernens corpus Domini: nec ideo nihil accepisse, quia male acceperint: sed quo sensu id velit accipi, plenius idem ipse alio loco (Lib. de civit. Dei 21. c. 25.) explicat. Nam ex professo definiendum suscipiens, quomodo improbi et scelerati homines, qui fidem catholicam ore profitentur, Christi corpus manducent: et quidem adversus quorundam opinionem, qui non solo Sacramento eos edere, sed re ipsa fingebant: sed nec isti, inquit, dicendi sunt manducare corpus Christi, quoniam nec in membris computandi sunt Christi. Ut enim alia taceam: non possunt simul esse membra Christi et membra meritricis. Denique ipse dicens, Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in eo: ostendit quid sit, non Sacramento tenus, sed revera Christi corpus edere. Hoc enim est in Christo manere, ut in illo maneat et Christus. Sic enim hoc dixit tanquam diceret, Qui non manet in me et in quo ego non maneo, non se dicat aut existimet manducare corpus meum vel sanguinem meum bibere. Desinant ergo imperiti homines pro Iuda litigare, ne Christum sine Christo appetere videantur.

Quod deinde prosequimur, fidelibus spiritualium bonorum effectum quae figurant Sacramenta, extra eorum usum constare, quando et quotidie verum esse experimur et probatur Scripturae testimoniis, mirum est si cui displiceat. Neque enim si martyribus carcere inclusis liberum non est externum signum sumere, ideo Christo carere dicentur, qui magnifice in illis triumphat. Nec ad Coenam quisquam rite accedet Christo prorsus vacuus: nec Cornelio deerat Baptismi veritas, qui ante aquae lotionem Spiritu sancto iam perfusus erat: sicuti nec Moses divinae unctionis expers, cuius signum aliis contulit, ipse nunquam accepit. Quanquam eo minime spectat haec doctrina, ut, signorum usu valere iusso, arcanis inspirationibus contenti simus. Neque enim, si Dominus interdum, ut suam virtutem nullis adminiculis obstrictam probet, omisso signo idem peragit, quod per signum repraesentat, ideo, quod in salutem nostram instituit, quasi supervacuum abiicere censebitur. Nobis vero multo minus id licebit, quorum fide verbo eiusque sigillis intenta esse debet. Vere enim ab Augustino scriptum est: (Lib. quaest. vet. test. 3.) Quamvis Deus absque signo visibili quos vult sanctificet, quisquis tamen signum contemnit invisibili sanctificatione merito privari. Huic capiti affine est quod proxime addidimus, nempe quae ex Sacramentis percipitur utilitas eam ad externae sumptionis tempus non debere restringi, ac si Dei gratiam eodem secum momento adveherent. In quo si quis a nobis dissentit, tum regenerationis gratiam in multis acceleret necessest, tum in reliquum vitae cursum fabricet innumeros Baptismos. Effectum Baptismi, qui ad tempus nullus fuit, videmus tandem

emergere. Aqua tinguntur multi ab utero matris, qui aetatis progressu adeo se intus fuisse baptizatos non ostendunt, ut potius, extincto, quantum in se est, Dei Spiritu, Baptismum suum exinaniant. Eorum partem ad se Deus revocat. Qui ergo vitae novitatem signo tanquam capsula includet, non tam ornabit signum ipsum, quam Deo erit iniurius. Iam quum assidua usque ad mortem esse debeat poenitentiae meditatio, ut in ea proficiant filii Dei, quis Baptismum impie mutilari non videt, si non ultra externam administrationem vis et eius fructus extenditur, qui ad totum vitae decursum patet? Imo nihil in sacra signa magis contumeliosum fingi potest, quam eorum veritatem in praesenti tantum actione vigere. Hoc ita accipio, quamvis statim praetereat visibilis figura, manere tamen quam testatur gratiam, neque momento cum oculari spectaculo evanescere. Neque enim eorum superstitioni favere animus est, qui elementa panis et aquae, quasi post usum praesentem, cui destinata sunt, in ipsis haereat consecratio, perperam in templis asservant. Atque id diserte testari oportuit, ne spem aeternae salutis, quae nullis temporum inclinationibus obnoxia est, temporalibus signis quis affigat, ut non plus concipiat fides, quam intuitu cernit oculus.

Venio nunc ad quaestionem, ex qua exorti sunt tam violenti et duri conflictus: qualis in sacra Coena sit corporis et sanguinis Domini communicatio. Porro eius definitio non ante a nobis posita est, quam refutatum localis praesentiae figmentum et expositus verborum Christi sensus, de quibus antehac nimis contentiose certatum est. Sed quia nunc morosis et indoctis hominibus occurrere consilium est, qui praecipites ad caecum calumniandi impetum feruntur, vel probos et simplices sinistris illorum sermonibus imbutos placare, nunc ab illo tertio capite incipiam. Primum quidem fatemur, Christum, quod panis et vini symbolis figurat, vere praestare, ut animas nostras carnis suae esu et sanguinis potione alat. Facessat igitur putida illa calumnia, theatricam fore pompam, nisi re ipsa praestet Dominus quod signo ostendit. Neque enim dicimus quidquam ostendi quod non vere detur. Iubet nos Dominus panem et vinum accipere: interea spirituale carnis suae et sanguinis alimentum se dare pronunciat. Huius rei non fallacem oculis proponi figuram dicimus, sed pignus nobis porrigi, cui res ipsa et veritas coniuncta est: quod scilicet Christi carne et sanguine animae nostrae pascantur. Nec fidei nomen quidquam imaginarium notat, quasi tantum cogitatione vel memoria percipiant fideles quod promittitur; sed ne quis putet eo usque prostitui Christum, ut ipsum fruantur increduli. Neque enim, dum Paulus Christum habitare docet in cordibus nostris per fidem, loco verae habitationis imaginationem supponit; sed quomodo tanti boni possessionem cernamus, admonet. Carnem ergo Christi sine ullis ambagibus fatemur esse vivificam, non tantum quia semel in ea nobis salus parta est, sed quia nunc, dum sacra unitate cum

Christo coalescimus, eadem illa caro vitam in nos spirat, vel, ut brevius dicam, quia arcana Spiritus virtute in Christi corpus insiti communem habemus cum ipso vitam. Nam ex abscondito Deitatis fonte in Christi carnem mirabiliter infusa est vita, ut inde ad nos flueret. Verum ut de caelestibus Dei mysteriis semper crassum aliquid concipiunt humanae mentes, hic rursus obviam ire talibus deliriis necesse fuit. Quo pertinet ista definitio a nobis posita: non perinde intelligi debere, quod de carnis Christi participatione dicimus, quasi fieret aliqua substantiae vel commixtio vel transfusio, sed quia ex carne semel in sacrificium oblata vitam hauriamus. Si cui displicet haec exceptio, primum dico aliquid sibi ex proprio cerebro commentum esse, quod et Scripturis nusquam proditum et fidei analogiae minime consentaneum est. Deinde nimis superbum esse dico, qui ex sensu temere concepto legem aliis praescribat. Misceri si volunt carnis Christi substantiam cum hominis anima: quot se absurdis involvent? Negant fas esse, tam sublime mysterium ad seculi rationem subduci vel immensam eius magnitudinem metiri ingenii nostri modulo. In quo illis plane assentior. Sed an eo usque trahenda est fidei modestia, ut totam religionem horrendis portentis deformet? Atqui hoc modo, ut quidque absurdissimum foret, ita maxime Christo congrueret eiusque doctrinae sacram unitatem, quae nobis est cum Christo, sensui carnis incomprehensibilem fatemur esse. Quod nos sibi coniungens non modo vitam nobis suam instillat, sed unum quoque nobiscum efficitur, sicuti ipse unum est cum Patre, sublimius captu nostro mysterium esse concedimus, nisi quatenus eius verbis retectum est. Sed an ideo protinus somniandum, in nos transfundi eius substantiam, ut sordibus nostris inquinetur? Quod se oculos claudere dicunt, ne curiosius inquirant, quod Dominus occultat, vanissimum esse hinc convincitur, quod se ex Dei verbo doceri non sustinent. Haec certe fidei sobrietas est, non modo acquiescere in Dei nutu, neque plus sibi arripere, quam sacro eius ore patefactum sit, sed etiam ad Spiritum prophetiae sedulo attendere et sanam interpretationem mansueta docilitate amplecti. Quare temulenta in utroque pervicacia est, si quis vel se non contineat intra legitimas metas vel sanae intelligentiae lucem fastidiose respuat. Communicari nobis Christi corpus et sanguinem, nullus nostrum negat. Qualis autem sit corporis et sanguinis Domini communicatio, quaeritur. Carnalem isti palam et simpliciter asserere quomodo audeant, miror. Spiritualem cum dicimus, fremunt, quasi hac voce realem, ut vulgo loquuntur, tollamus. Nos vero, si reale pro vero accipiant et fallaci vel imaginario opponant, barbare loqui mallemus, quam pugnis materiam praebere. Scimus enim quam non deceant logomachiae Christi servos, sed quia hoc concedendo nihil apud eos proficitur, qui modis omnibus sunt implacabiles: placidis et moderatis hoc testatum volo, ita secundum nos spiritualem esse communicationis modum, ut re ipsa Christo fruamur. Hae

modo ratione contenti simus, ultra quam nemo nisi valde litigiosus insurget, vivificam nobis esse Christi carnem, quia ex ea spiritualem in animas nostras vitam Christus instillat: eam quoque a nobis manducari, dum in corpus unum fide cum Christo coalescimus, ut noster factus nobiscum sua omnia communicet.

De locali praesentia miror si censores nostros non pudeat certamen movere. Sed quum Christi corpus negent locorum spatiis circumscribi, immensum esse volunt. Quid autem nos? Nempe in caelo quaerendum esse, quod, teste Scriptura, eum capit, donec in iudicium appareat. Neque tamen est, cur nos ideo quisquam invidia gravet, ac si abesse a nobis fingamus membraque separemus a capite. Certe si Paulo dicere licuit, nos a Domino peregrinari, quamdiu sumus in mundo: eadem quoque ratione dicemus, quadam absentiae specie nos ab eo disiungi, quatenus scilicet a caelesti eius domicilio nunc distamus. Abest igitur Christus a nobis secundum corpus; Spiritu autem suo in nobis habitans, in caelum ad se ita nos attollit, ut vivificum carnis suae vigorem in nos transfundat, non secus ac vitali solis calore per radios vegetamur. Quod dicere solent, invisibilem nobiscum esse, perinde valet, acsi, forma eius in caelo reposita, substantiam carnis dicerent in terra residere. Atqui sensus pietatis clare dictat, non aliter vitam ex carne sua in nos stillare, quam dum, totus secundum corpus in caelo manens, ad nos sua virtute descendit. Eodem referri convenit, quae paulo post attexuimus: ista exceptione non tantum refelli quam Papistae commenti sunt transsubstantiationem, sed tam crassa omnia figmenta, quam futiles argutias, quae vel caelesti Christi gloriae derogant vel naturae humanae veritati minus sunt consentaneae. Haec quoque exceptio quam non de nihilo addita fuerit, pluribus disserere nihil attinet. Alii ut immensum faciant Christi corpus, corporis illi naturam eripiunt. Alii sub mortuo elemento includunt eius Deitatem. Verum si quis inscitia lapsus est, si alter fervore contentionis abreptus inconsiderate aliquid effutivit, sepultum maneat. Homines ipsos non exagito neque insector, sicuti neque vexavimus quemquam in nostro scripto, sed ansam erroribus praecidere satis habuimus. Quis nobis succenseat, si Christo manere salvum cupimus et integrum quod utriusque naturae est, ne laceretur Mediator ille qui nos Deo coniungit? Immensitas, quam imaginantur in Christi carne, prodigiosum spectrum est, quod spem resurrectionis evertit. Nam ubi omnia effutiverint de caelestis vitae qualitate, semper illud Pauli obiiciam: expectare nos Christum e caelo, qui corpus nostrum humile transfigurabit, ut conforme reddat corpori suo glorioso. Nunc quam sit absurdum singulis fidelium corporibus totum mundum impleri, quid attinet dicere? Sinant ergo homines isti nos modeste profiteri quod sanum et rectum est, ne eorum intemperie coacti retegamus eorum dedecora, quae melius latent. Neque ideo ferocius insultent, quod nominibus, ut dixi, parcentes nuda erro-

rum refutatione contenti fuimus. Sed enim intolerabile esse ducunt, quod Christum negamus sub pane locandum vel cum pane copulandum. Quid igitur? An e solio suo eum detrahent, ut panis frustulo inclusus iaceat? Neque tamen, si quis dicat nobis sub pane offerri Christi corpus tanquam sub arrha, litem ea de re movebimus: nihilo scilicet magis, quam carnalem vel localem copulam solvendo, divortium signi a sua veritate facere conati sumus. Recipiant igitur fideles sub panis symbolo Christi corpus, quia verax est qui loquitur, ut ei minime conveniat, nos inanem tesseram porrigendo frustrari, modo ne qua localis fingatur inclusio vel carnalis infusio misceatur.

Restat verborum Domini expositio, in qua si quid est offensionis, pervicaciae suae imputent, quibus fixum est clamore solum et tumultu rem per se claram tenebris miscere. Quod panem vocavit Christus corpus suum, praecise verbum hoc urgent, nec figuram ullam admittunt. Atqui si proprie panis est corpus Christi, sequetur Christum ipsum non minus esse panem quam hominem. Adde quod si figurata non est haec locutio, perverse ipsi idem corpus sub pane, cum pane et in pane esse dicunt. Quod si tantam interpretandi crassitiem sibi indulgent: nobis cur hiscere non licebit? Quum in quaerendo verborum sensu discutimus, qualiter de Sacramentis loqui Scriptura soleat, audire non sustinent, quia semel dictum est, Hoc est corpus meum. Quid? An non etiam dictum est, Petra erat Christus? Et quo sensu, nisi quia idem erat spiritualis potus cum eo, quem hodie in calice libamus? Ne apertae rationi locum dare cogantur, res sacro nexu coniunctas sacrilega vesania discerpunt. Verum ut taceam haec omnia et dissimulem: quo tandem iure sibi permittant suum illud esse, in quo tantopere insistunt, in diversas loquendi formas resolvere? Quum velint panem esse Christum, cur postea transiliunt ad sua commenta, esse cum pane, in pane et sub pane? Unde istud illis magisterium, ut commenta sua non minus ab usu remota, quam inter se contraria futiliter vomentes, alios a sana intelligentia arceant? Si panis censeri corpus debet quia sic vocatur, non minus teste Paulo erit communicatio corporis. Imo si dicam Paulum clarius hoc loco exponere, quod subobscure a Christo dictum erat, quis sobrius mihi repugnabit? Dominus pronunciat panem esse suum corpus. Sequitur discipulus, cui certe propositum non est luci nebulas obducere, ac panem explicatius corporis communicationem esse docet. Hic si consentiant nobiscum, statim lis dirempta erit, quia in panis fractione nos quoque testamur communicari fidelibus corpus Christi. Placet illis verbum retinere. Agedum, eum apud Lucam et Paulum Christus calicem vocet Testamentum in suo sanguine: quoties panem esse corpus et vinum sanguinem clamabunt, ego optimo iure vicissim regeram, esse Testamenta in corpore et sanguine. Desistant igitur indocti homines ab ea pertinacia, in qua, ne quid gravius dicam, contorti subinde et

perplexi haereant necesse est. Quia iustam disputationem nunc suscipere operae pretium non est, unum hoc sumo. Panem ubi dixerunt esse corpus, fateri tamen simul coguntur signum esse corporis. Unde porro hoc se habere dicent, nisi ex Christi verbis? Ergo signi nomen, de quo tam odiose nobiscum rixantur, furtim eliciunt ex eo loco, quem nolunt nisi literaliter intelligi. Nos vero, quod tam communis sensus quam pietatis ratio extorquet, dum figuratum esse loquendi modum ingenue concedimus, non confugimus neque ad allegorias neque ad parabolas; sed axioma sumimus, quod sine controversia receptum est inter omnes pios: quoties de Sacramentis agitur, rei signatae nomen ad signum metonymice solere transferri. Exempla frequentius in Scripturis occurrunt, quam ut negare audeant vel summi adversarii, hunc usum instar generalis regulae habendum. Ergo sicuti manna olim spiritualis cibus fuit, sicut aqua erat Christus, sicut Spiritus sanctus columba, sicut Baptismus lavacrum regenerationis: sic et panis corpus, vinum sanguis Christi vocatur. Si malunt synecdochen, quam metonymiam, atque ita si de vocula tantum una dimicant, ablegandum erat hoc certamen ad Grammaticos. Quid autem illi proficient, nisi ut pueris quoque iudicibus ludibrio sit eorum insciția? Caeterum ut hoc omittam: quisquis a logomachia non abhorret, se nequaquam Christi servum esse prodit. De re enim quum optime conveniat, quid magis praeposterum, quam scindi Ecclesias et atroces moveri tumultus, quia alii panem vocari corpus interpretantur, quod sub ipso et cum ipso exhibetur: alii vero quia symbolum est non lusorium nec inane, sed cui annexa est sua veritas, ut vere participes fiant Christi, qui et ore signum et fide promissionem recipiunt? Quod si illis statutum est nullum facere maledicendi finem, neminem, qui a contentione integer erit, tam iniquum fore confido, qui non et recta nos docere et sinceritatem colere et paci studere agnoscat. Minime vero timendum esse arbitror, ne quis importunis istorum clamoribus nisi eodem ipse quoque furoris oestro percitus subscribat.

Ioannes Calvinus.

9.

CONSENSUS GENEVENSIS.

DE AETERNA DEI PRAEDESTINATIONE,

QUA IN SALUTEM ALIOS EX HOMINIBUS ELEGIT, ALIOS SUO EXITIO RELIQUIT: ITEM, DE PROVIDENTIA QUA RES HUMANAS GUBERNAT.

CONSENSUS PASTORUM GENEVENSIS ECCLESIAE, A *IOAN. CALVINO* EXPOSITUS.

Clarissimis Viris et Magnificis suis Dominis, Syndicis, Senatuique Genevensi Ecclesiae Pastores, quibus Verbi administratio tum in urbe tum in agro mandata est, iustam sanctamque Reipub. administrationem et felicem successum precantur.

Quae nos ad libellum hunc scribendum impulit ratio, eadem ad ipsum vobis nuncupandum hortatur, praestantissimi Domini, ut sub nomine vestro auspiciisque exeat. Electio Dei gratuita, qua sibi ex perdito damnatoque hominum genere, quos visum est, adoptat, haetenus non minus reverenter et sobrie, quam sincere et absque fuco hic tradita a nobis, et placide a populo recepta fuerat: donec circumforaneum errorem nuper supposuit turbarum omnium pater Satan, qui et doctrinam nostram, quae ex puro Dei verbo sumpta est, convellere, et fidem totius populi labefactare tentaret. Sed quia vel ex incenso Dei templo voluit famelicus gloriolae captator innotescere, ne sacrilegae audaciae praemium, quod aucupatus est, reportet, nomen eius silentio nostro sepultum maneat. Caeterum, quando molestia, quam nobis exhibere conatus est, non minus vobis communis fuit, fructum inde aliquem ad vos pervenire aequum est. Et quemadmodum vos experti sumus strenuos cordatosque piae causae vindices, ita nostrarum partium esse duximus, quam possemus gratitudinem vicissim testari. Eadem etiam opera, quale vestro patrocinio tutati sitis doctrinae genus, palam constabit. Etsi enim neque generosos Reip. praesides, neque Christi ministros anxie a rumoribus pendere decet: quin potius sinistrae multae obtrectationes, quae sua raucedine fractae paulatim concidunt, utrisque fortiter alloque animo

spernendae sunt: magnopere tamen refert, quasi publicis tabulis consignatam sub oculis et inter manus hominum exstare rei summam, quae falsas aut stultorum aut levium aut improborum voces coarguat, et simul compescat frivolos vulgi susurros. Sparsus multis in locis fuit rumor, duris eum vinculis constringi, quum per medium forum quotidie volitare licuerit. Quam maligne etiam finxerint virulenti quidam homines, ad capitis supplicium a nobis eum exposci, vos nobis optimi estis testes. Tales calumnias, donec evanescant, contemptu et tranquilla animi magnitudine refutare, gravitatis et prudentiae est. Rursum tamen, ne incerti plerique fluctuentur, quorum habenda est ratio: statum causae omnibus esse expositum, non minus expedit, quam ex officio nostro est. Serpit instar gangraenae impietas, inquit Paulus, nisi obviam eatur. Ista autem, quam sub vestro nomine piis omnibus offerimus, defensio tam erit ad curandos sanabiles, ut quidem speramus, validum efficaxque remedium, quam salubre antidotum sanis et integris. Ac digna est materia, ad quam studia sua intendant filii Dei, ne caelestis suae geniturae originem ignorent. Stulte enim quidam, quia Evangelium potentia Dei vocatur in salutem omni credenti, hoc praetextu Dei electionem obliterant. Atqui venire illis in mentem debuerat, unde oriatur fides. Passim autem Scriptura clamat, Deum Filio suo dare qui sui erant: vocare quos elegit: et quos sibi adoptavit in filios, Spiritu suo regignere: credere denique homines quos ipse intus docuit, et quibus patefactum est eius brachium. Porro quisquis fidem arram esse et pignus tenebit adoptionis gratuitae: ex aeterno divinae electionis fonte manare fatebitur. Neque tamen ex arcano Dei consilio petenda nobis est salutis notitia. Vita in Christo proposita est, qui se in Evangelio non modo patefacit, sed fruendum exhibet. In hoc speculum defixus sit fidei aspectus: nec penetrare appetat quo accessus non patet. Quando haec via est, in ea ambulent filii Dei, ne altius quam fas est evolando, in profundiorem, quam optandum sit, labyrinthum se demergant. Caeterum, ut non alia est caelestis regni ianua, quam fides in Christum, palam oblatis Evangelii promissionibus contenta, sic nimis crassi stuporis est, non agnoscere, apertos esse nobis mentis oculos a Deo: quia nondum in utero conceptos elegit, ut fideles essemus. Fuisse autem hoc impuro nebuloni propositum, ut non modo notitiam electionis deleret ex hominum animis, sed eius quoque virtutem prorsus everteret, ex eius deliriis quae in actis publicis habetis eius manuscripta diserte liquet: ubi asserit, Fidem ab electione non pendere, quin potius electionem esse in fide sitam. Nullos in caecitate manere ob ingenitam naturae corruptionem, quia rite omnes illuminentur a Deo. Nos Deo facere iniuriam, quia deseri tradimus, quos Spiritus sui illuminatione non dignatur. Trahi generaliter et ex aequo omnes homines, nec discrimen nisi a contumacia incipere: Quum Deus se ex lapideis cordibus carnea facturum promittit, nihil aliud intelligi, quam ut gratiae Dei simus capaces, idque promiscue ad totum genus humanum extendi, quum singulare Ecclesiae privilegium esse Scri-

ptura dilucide affirmet. Quantum ad Dei providentiam, qua mundus regitur: inter pios omnes fixum hoc et confessum esse debet, non esse cur suis peccatis socium homines Deum ascribant, vel ullo modo secum involvant ad partem culpae sustinendam: sed quum Scriptura doceat, reprobos quoque irae Dei esse organa, quibus partim fideles suos erudiat ad patientiam, partim hostibus poenas infligat, quales merentur, profanus nugator nihil a Deo iuste fieri contendit, nisi cuius ratio sub oculis posita iaceat. omne enim discrimen inter causas remotas et propinquas tollens, aerumnas sancto Iob impositas Dei opus censeri non patitur, quin pariter cum diabolo, Chaldaeis et Sabaeis latronibus reus fiat. Quod autem illo praeterito, cum duobus aliis, Alberto Pighio et Georgio Siculo, congressi sumus: id duplici nomine expedire nobis visum est. Nam indoctus rabula nihil proferret, nisi ex duabus istis lacunis haustum, adeoque male dicta in deterius raperet, nimis frigidum cum eo fuisset certamen. Uno exemplo contenti sint lectores. Quibus cavillis Pighius et Georgius primum ad Ephesios caput obscurent, suo loco ostensum est. Atque insulse quidem illi, sed foedior huius inscitia, qui non erubuit in curia vestra, et illo verendo consessu effutire: et quod temere effutiverat, pertinaciter tueri, Non tractari illic de communi piorum salute, sed quod Paulus et reliqui collegae in munus Apostolicum electi fuerint. Ac tam futile quidem commentum exemplo, sicuti memoria tenetis, refellere promptum fuit, Si qui se tali magistro discipulos addicerent, nimis infaustum theologiam discere, quae non omnes vitae aeternae fiducia privaret, quando soli Apostoli divinae adoptionis compotes, et Deo per Christum reconciliati, et benedicti, et in societatem sanctorum asciti essent. His quidem in re praesenti fuit locus, sed libro edito tam insividum animal refellere, non ita forte congrueret. Neque vero nos latet, quantopere sibi placeat: neque mirum est, in eo, qui abiecta monachi cuculla repente medici personam induit, tantum esse audaciae, sed in eius gratiam cum multorum fastidio ineptire a modestia nostra alienum fuit. Deinde, quoniam duo illi noti sunt ac professi Evangelii hostes, alter etiam Calvinum nominatim aggressus bellum nobis et huic Ecclesiae indixerat, impiae doctrinae venenum publice libris excusis sparsum purgari consultius visum est, quam naenias vulgando, quae melius latent, importune fatigare hominum aures, supervacuis certaminibus iam plus satis vexatas.

Faxit Dominus Deus, Magnifici et praestantes viri, ut, quod hactenus magna cum laude fecistis, indefessi ad extremum usque puram Evangelii doctrinam, quae tam infesta mundi violentia undique pulsatur, fide praesidioque vestro tueri pergatis: et pios omnes, qui se in patrocinium vestrum conferunt, hospitio excipere non desinatis: quo sit urbs vestra inter horribiles istos motus fixum Deo sanctuarium, et fidele Christi membris asylum. Ita etiam fiet, ut eum perpetuum salutis vestrae praesidem sentiatis: et quod illi sacratum erit domicilium, eius virtute tutum, nunquam labascat. Calendis Ianuar. M.D.LII.

DE AETERNA DEI PRAEDESTINATIONE.

Iam elapsi sunt novem anni, quum Albertus Pighius Campensis, homo phrenetica plane audacia praeditus, eodem opere et liberum hominis arbitrium statuere et arcanum Dei consilium, quo alios eligit in salutem, alios aeterno exitio destinat, evertere conatus est. Quia vero me nominatim aggressus erat, per cuius latus piam sanamque doctrinam confoderet: sacrilegum hominis furorem compescere necesse habui. Sed quia tunc aliis negotiis distractus utrunque argumentum brevi temporis spatio complecti non poteram: altera parte absoluta, de praedestinatione, quum daretur occasio, me postea scripturum recepit. Paulo post librum editum, moritur Pighius. Ergo ne cani mortuo insultarem, ad alias lucubrationes me converti. Et ab eo tempore, quod agerem nunquam defuit. Adhaec, quia hoc doctrinae caput iam et copiose a me tractatum et clare explicatum et solidis Scripturae testimoniis comprobatum fuerat, non adeo necessarius videbatur hic labor, quin tuto omitti posset. Sed quia hodie male feriati quidam spiritus quicquid de gratuita piorum electione et aeterno reproborum iudicio Scripturis proditum est, Pighii exemplo diruere moliuntur: ne longius serpat contagio, frivola eorum obiecta, quibus se et alios deludunt, colligenda et breviter refellenda censui. Inter reliquos emersit in Italia Georgius quidam Siculus, homo quidem indoctus, et contemptu quam insectatione dignior: nisi quod nomen fraude et impostura partum magnas illi ad nocendum vires dedit. Nam quum Benedictinus esset monachus, diu in gurgustio suo latuit, donec Lucius Abbas, unus ex Patribus Tridentinis, falsa ipsum commendatione in sublime extulit, sperans se quoque eius humeris in caelos usque evolaturum. Nebulo hic Christum sibi apparuisse et totius Scripturae ab illo se interpretem constitutum mentitus, quod ipse crassa pudendaque inscitia plusquam vanum esse prodebat, nullo negotio plurimis verum esse persuasit. Atque, ut fabulam ad extremum usque actum perduceret, tanta confidentia ebuccinavit deliros suos sensus, ut imperitos, qui iam praeiudicio vincti tenebantur, prorsus attonitos redderet. Et certe talibus prophetis digna est hodie maior pars hominum: quorum partim cor in malitia obstinatum medelam nullam recipit, partim aures insatiabili pravarum speculationum desiderio pruriunt. Sunt alii fortasse, qui libenter vel cum dedecore innotescerent. Verum, suppresso eorum nomine, efficiam, ut intelligant lectores, quam frivola sint ac nihili omnia ipsorum obiecta.

In Pighio nunc et Georgio Siculo belluarum par non male comparatum proponere statui. Nam etsi quibusdam in rebus fuisse dispares fateor, in fingendis tamen errorum portentis, in licentia bacchandi, in scelerata adulterandae Scripturae audacia, in superbo veritatis contemptu, in proiecta impudentia, in proterva loquacitate,

summa inter eos reperietur similitudo et aequalitas: nisi quod Pighius lutulentas magniloquentiae suae ampullas inflans, maiore iactantiae pompa se effert: alter ille cothurnos, quibus assurgat, ex commentitia revelatione mutuatur. Quum autem in evertenda Praedestinatione consentiant ambo, postea tamen in commentis suis sunt diversi. Fingunt ambo, In libertate nostra positum esse, ut se quisque in adoptionis gratiam inserat. Neque hoc ex Dei consilio pendere quinam electi sint vel reprobi: sed singulos sibi utramvis fortunam suo arbitrio statuere. Quod alii credunt Evangelio, alii incredduli manent, non ex gratuita Dei electione vel ex arcano eius consilio, sed ex privata tantum cuiusque voluntate provenire hoc discrimen.

Caeterum, Pighius sensum suum ita explicat, Deum immutabili consilio creasse indistincte omnes ad salutem. Sed quum Adae praevideret defectionem: ut firma nihilominus stabilisque maneret electio, remedium adhibuisse, quod omnibus perinde commune esset. Ita in Christo stabilitam fuisse totius humani generis electionem: ut nemo pereat, nisi qui sua obstinatione ex libro vitae se delet. Rursus vero, quum Deus praevideret quosdam ad extremum in malitia gratiaeque contemptu fore pertinaces, tales praevidendo reprobasse, nisi resipiscant. Hoc reprobationis esse initium, dum se impii universali electionis beneficio praeter Dei consilium et voluntatem privant. Indigne vero sentire de Deo omnes pronunciat, et alienum iustitia et bonitate rigorem illi affingere, qui electos esse praecise et absolute quosdam tradunt, alios destinatos exitio. Et nominatim hic Augustini sententiam damnat. Praescientiam vero Dei nihil tollere de arbitrii nostri libertate, ut ostendat, ad illam Nicolai Cusani argutiam confugit: (capite 1. Lib. 8.) Quod Deus non praeviderit, quae ab aeterno illi nota fuerunt, quasi futura, sed quasi praesenti aspectu intuitus fuerit. Et tamen ita supercilium suo more attollit impostor, acsi reconditum nescio quid et nunquam ante auditum ex tripode Apollinis proferret: quum tamen trita sit pueris cantilena. Quia tamen adhuc se impeditum teneri sentiebat, duplicem Dei praescientiam ingerit: (cap. 2. eiusd. lib.) Quod Deus scilicet prius creandi ad vitam hominis consilium ceperit, quam eius lapsum praesciret: ideoque salutis humanae cogitatio mortis praescientiam ordine in ipso Deo praecesserit. Et quum haec lutulento verborum torrente involvit, putat se ita obruere lectorum sensus, ut nihil discernant: sed ego mea brevitate, ut spero, paulo post discutiam loquacitatis eius tenebras. Georgii commentum est, non fuisse hunc vel illum praedestinatum ad salutem: sed Deum statuisse tempus, quo totum mundum servaret. Atque huc quosdam Pauli locos (Rom. 16. vers. 25. Ephes. 3. vers. 9.) detorquet: mysterium quod a seculis et generationibus absconditum fuerat, Christi adventu et praedicatione Evangelii patefactum esse. Ita secure elabitur, acsi nullo Scripturae testi-

monio palam constaret alios, aliis praeteritis a Deo fuisse coopta-tos in salutem. Denique, in electione nihil praeter tempus novi Testamenti considerat.

Quid nos sentiamus, satis locuples, ut nihil praeterea addam, testis est Institutio. In primis rogatos velim lectores; ut quod illic admoneo, memoria repetant: Non esse, ut quibusdam falso videtur, argutam hanc vel spinosam speculationem, quae absque fructu ingenia fatiget: sed disputationem solidam et ad pietatis usum maxime accommodam: nempe, quae et fidem probe aedificet et nos ad humilitatem erudiat et in admirationem extollat immensae erga nos Dei bonitatis, et ad hanc celebrandam excitet. Nulla aedificandae fidei aptior est ratio, quam dum audimus electionem illam quam Spiritus Dei cordibus nostris obsignat, in aeterno et inflexibili Dei beneplacito consistere, ut nullis mundi procellis, nullis Satanae insultibus, nulli carnis vacillationi sit obnoxia. Tunc enim demum nobis certa est nostra salus, quum in Dei pectore causam reperimus. Sic enim vitam in Christo manifestatam fide apprehendimus, ut eadem fide duce procul intueri liceat, ex quo fonte vita prodierit. In Christo fundata est salutis fiducia, et in Evangelii promissiones recumbit. Sed haec non parum valida fultura est, quum nunc, ut in Christum credamus, audimus nobis divinitus esse datum: quia ante mundi originem tam ad fidem ordinati, quam ad vitae caelestis haereditatem electi eramus. Hinc illa inexpugnabilis securitas, quod Pater, qui Filio suo nos in peculium dedit, omnibus potentior, nos e manu eius rapi non patietur. Iam vero non vulgari in eo humilitatis materia, dum tam dispar eorum conditio cernitur, quibus communis est natura. Quocunque oculos vertant filii Dei, occurrent prodigiosa exempla caecitatis et stuporis, quae horrorem incutient. Quum se in tenebris illuminatos esse noverint: qui fieri dicent, ut caeculiant alii in clara luce? Quis eos discernit: nisi quod experientia convincit apertos illis fuisse mentis oculos, quum perinde clausi essent? Certe quid Deo sit reddere quod suum est, nondum didicerunt isti, quibus sponte nescire lubet, unde ab aliis differant. Quin radix sit pietatis, materque virtutum omnium, humilitas, nemo ambigit. Quomodo autem humilis erit, qui nec pristinam miseriam, e qua liberatus est, audire sustinet, Deique beneficentiam promiscue ad omnes extendens, quantum in se est, extenuat? Certe multum abest quin Dei gratiam pro merito illustrent, qui eam praedicant omnibus esse communem, in se vero efficaciter residere, quia fide eam amplexi sint: fidei vero causam interea sepultam cupiunt: quod scilicet gratis in filios electi Spiritu adoptionis postea donati sint. Qualis ista gratitudo, si incomparabili beneficio affectus cum eo debitorem me ex aequo profiteor, qui vix centesimam partem accepi? Quare, si ad celebrandam Dei bonitatem, quantum illi simus obstricti, praecipue tenere interest: maligni sunt in Deum et iniurii, quibus molesta

est ac gravis electionis aeternae notitia: qua sepulta, dimidiam gratiae Dei partem evanescere necesse est. Obstrepant, qui volent: hoc tamen elogio, quam de gratuita electione tradimus, doctrinam ornare semper licebit, quod nisi per eam non satis capiunt fideles, quanta in se fuerit Dei bonitas, dum ad salutem efficaciter vocati sunt. Breviter tantum ista delibo, quae iterum suo loco luculentius tractanda erunt, ne quis, rem cognitu apprime necessariam refugiens, grave fastidii sui damnum sero tandem sentiat. Quod si nos Evangelii non pudet: quod illic aperte traditur, fateri necesse est, Deum aeterno suo beneplacito, cuius aliunde causa non pendet, quos illi visum est, destinasse ad salutem, aliis reiectis: et quos gratuita adoptione dignatus est, Spiritu suo illuminare, ut vitam in Christo oblatam recipiant: alios ita sponte esse incredulos, ut fidei luce destituti in tenebris maneant.

Contra hoc Dei iudicium petulanter insurgunt multi canes. Atqui inter eos nonnulli quidem Deum palam impetere non dubitant, quod futuram Adae ruinam praevidens non melius consuluerit rebus humanis. Quibus compescendis nulla melior ratio quaerenda est, quam quae a Paulo nobis ostenditur. Hoc enim veniebat in quaestionem: quomodo iustus esset Deus, dum miseretur cuius vult, et quem vult indurat. Tantam hominum audaciam nullo responso dignatur, nisi quod ordinis ipsos sui sortisque admonet: (Rom. 9. vers. 20.) O homo, tu quis es qui respondeas Deo? quod garriunt profani homines, rationis inopia silentio absurditatem texisse, longe aliter res habet. Axioma enim sumit, quod non modo piis mentibus tenendum est, sed in communi sensu insculptum esse convenit: Altius esse magisque reconditum Dei iudicium, quam ut eo usque penetrare possint homines. Et quem, obsecro, non pudebit, velle ingenii sui modulo causas omnes operum Dei comprehendere? Atqui, in eo vertitur status quaestionis, An nulla sit Dei iustitia, nisi quae a nobis concipitur. Hoc si uno verbo proponitur, Liceatne Dei virtutem sensu nostro metiri, nemo est qui non protinus respondeat, Omnes hominum sensus in unum coacervatos immensae Dei potentiae longe succumbere. Interea simulac in Dei operibus certa ratio non apparet, diem illi dicere quodammodo parati sunt. Quid ergo hac Pauli admonitione opportunius vel aptius: Nimium sui esse oblitos qui se supra caelum attollant? ut Deus ipse, iure suo cedens, se ad reddendam causam offerat, ubi ad arcana illa ventum fuerit, quae Angeli cum trepidatione adorant, quis non tanto fulgore attonitus stupebit? Mira sane hominum rabies, qui Deum sibi audacius subiicere, quam Paganum aliquem iudicem aequare non verentur. Tibi molestum est ac odiosum, Deum plus posse et facere, quam mens tua capiat: aequali autem tuo interdum concedes, ut suo iudicio fruatur. Et tu in tanto furore Dei mentionem ullam facere audes? Quid tibi sonat Dei nomen? Et tu Paulum ratione destitui

iactabis, nisi Deum e caelesti solio detractum tibi excutiendum sistat? Nos vero sciamus, sanctum Apostolum, primo, qua decuit gravitate, compescuisse vesanam eorum lasciviam, quibus Dei iustitiam incessere nulla religio est: deinde, piis Dei cultoribus utilius moderationis consilium dedisse, quam si aquilarum pennis vestitos supra nubes extulisset. Quavis enim sapientia praestantior est sobrietas, quae Dei timore subacta intra praescriptum ab eo intelligendi modum se continet. Eam superbi homines ignorantiae nomine, si libuerit, infament: modo quod in vera sapientia iam praecipuum est, teneat, Dei voluntatem pro summa iustitiae norma habendo, suam illi propriamque gloriam tribuere.

Pighio tamen et similibus nondum satisfactum est. Nam simulantes, curae sibi esse Dei honorem, nobis oblatrant, quasi alienam illi sua natura crudelitatem affingentibus. Negat sibi cum Deo esse certamen. Quam igitur, vel cuius causam sustinet Paulus? Postquam hoc axioma posuit, Deum quem vult indurare, et cuius vult misereri: per anthypophoram subiicit: Quid ergo adhuc conqueritur? Voluntati eius quis resistet? Tantae blasphemiae non aliud quam Dei potentiam opponit. Si Deo tyranni personam induunt, qui ad aeternum usque eius consilium referunt hominum indurationem: nos certe non sumus huius sententiae auctores. Si Deo sunt iniurii, quibus eius voluntas omnibus causis potior est, hoc Paulus ante nos tradidit. Cum eo igitur suscipient. Neque enim aliud in praesentia disputo, quam ab eo fuisse proditum quod docemus. Quanquam de canibus istis non adeo essem sollicitus. Magis quorundam non malorum alioqui hominum anxietas me commovet, qui dum metuunt quicquam Deo, eius bonitate indignum adscribere, hoc ipsum exhorrent, quod de se per os Pauli Deus testatur. Pium quidem asserendae ab omni calumnia Dei iustitiae studium amplector. Laudanda quoque modestia esset, nisi eam gigneret morositas occulto quodam fastu turgida: si quidem ex proprio sensu loquuntur. Cur enim verentur, si quid ultra mentis suae captum Dei potentiae concedant, de periclitetur eius iustitia, nisi quia eius tribunal suae cognitioni subiicere non dubitant? Paulus (Rom. 14. vers. 10.) intolerabilem esse superbiam ostendit, si mortalis homo sibi iudicium in fratrem sumat, quia unus sit iudex, cui stamus omnes et cadimus, et cui omne genu flecti oportet. Cuius ergo insaniae erit, Christas in iudicem ipsum attollere, ut eius potestatem sensu nostro metiamur? Ergo qui verecundiam hanc sibi obstare causantur, de Paulo subscribant: primum, fateantur necesse est, quam Deo iustitiae laudem deferunt, se ad animi sui sensum restringere: sin vero de re ipsa nobiscum sentientes supprimere tamen malunt hanc doctrinae partem, ne habenas laxent impiorum petulantiae, nimis praepostera est ista cautio. Quasi vero nostris mendaciis protegendus sit Dei honor. Ipse vero hoc patrocinium non modo nobis remittit, sed prorsus exosum esse testatur in libro Iob.

Caveant potius, ne maiorem, quam Dominus verbo suo praescribit, prudentiam affectando duplicis insaniae se reos faciant.

Quanquam ut reprimendis impiorum blasphemiis maxime utilis sit, quam commendant, sobrietas: quod tamen homines Deo immorigeros tam facile suis dictatis frenatum iri sibi persuadent, ridicula est eorum fiducia. Paulus ubi de arcanis Dei consiliis, quatenus opus erat, disseruit, quasi iniecta manu, ultra progredi vetat. Calcitrant, proterviunt, ac desultoria levitate ultra finitam sibi metam transvolant inquieti spiritus: quomodo igitur ad unius vel alterius nutum subsistent, qui angustiores illis stadiis cancellos circumdant? acsi quis ferocem equum, qui fractis repagulis exultat, araneae filo retinere tentet. Verum, in re tam ardua et recondita nihil melius, quam sobrie sapere. Quis negat? Videndum tamen simul est, quis optimus sit sobrietatis modus: ne idem nobis quod Papistis contingat, qui ut discipulos habeant obsequentes, brutis pecudibus similes esse iubent. Haeccine est Christiana simplicitas, eorum, quae Deus ostendit, scientiam quasi noxiam refugere? Hoc, inquiunt, absque iactura nescire fas est. Quasi non melius iudicaverit caelestis Magister, quid scire et quousque expediat. Ergo ne vel in aquis fluctuemur, vel dubii et vagi circumferamur per medium aërem, vel altius pedem figendo, quam par est, in profundum mergamur: sic nos Deo praebeamus regendos et docendos, ut, simplici eius verbo contenti, plus scire quam illic reperiemus, ne appetamus quidem, etiamsi detur facultas. Haec docilitas, qua sensus omnes suos pius homo sub Dei verbo continet, vera est ac unica sapiendi regula. Nam et quousque nos porrecta manu ducit is qui via est, cuius Spiritus per Apostolos et Prophetas loquutus est, tutum est sequi: et supra omnem humanae mentis perspicaciam longe excellit eorum ignorantia, quae in Dei schola non discuntur. Itaque non minus a suis ovibus exigit Christus, ut voci suae auscultent, quam ut alienorum vocibus aures habeant obstructas. Nec sane aliter fieri potest, quam ut in vacuam solida doctrina animam inanes undique errorum flatus penetrent. Porro, quam vere profitear, non nisi praeeunte Dei verbo me unquam hac de re verbum fecisse, tametsi ex prioribus meis scriptis ac praesertim ex mea Institutione facile iudicabunt pii lectores: ex hac tamen hostium, qui se contra opponunt, refutatione nonnihil novae lucis accedet.

Sed quia odiose nobis ingeritur veteris Ecclesiae auctoritas: breviter etiam praefari operaepretium est, quam iniuste hac partim falsa partim frivola invidia prematur Christi veritas. Augustinus tamen verbis (Libr. de praedest. cap. 14.) potius quam meis hoc quicquid est criminationis diluere malo. Nam et sanctum virum eodem olim probro vexabant Pelagiani: quod sibi adversos haberet alios Ecclesiae scriptores. Primum ergo excusat, quod ante exortam Pelagii haeresin non ita subtiliter neque exacte de praedestinatione id, quod erat, tradiderant. Quid igitur opus est,

inquit, ut eorum scrutemur opuscula, qui, priusquam ista haeresis oriretur, non habuerunt necessitatem in hac difficili ad solvendum quaestione versari? quod proculdubio facerent, si respondere talibus cogerentur. Prudenter certe non minus quam ingenue dictum. Nisi enim eum exercuissent gratiae Dei hostes, nunquam ad excutiendam Dei electionem adeo fuisset attentus: sicuti fatetur. Nam in libro cui titulum fecit De bono perseverantiae: (cap. 20.) Haec, inquit, certa est ac manifestata praedestinatio sanctorum, quam postea diligentius et operosius, quum adversus novam sectam disputarem, defendere necessitas compulit. Didicimus enim singulas quasque haereses intulisse Ecclesiae proprias quaestiones, contra quas diligentius defenderetur Scriptura divina, quam si nulla talis necessitas cogeret. Quid autem coëgit loca Scripturarum, quibus praedestinatio commendata est, copiosius et enucleatius isto nostro labore defendi, nisi quod Pelagiani dicunt, Dei gratiam secundum merita nostra dari: quod nihil aliud est quam gratiae negatio? Porro, aliquanto prius negaverat, sibi de librorum suorum vetustate praeiudicium debere afferri. Nemo, inquit, (cap. 12.) tam iniustus est, ut opinor, et tam invidus, qui proficere me prohibeat. Postea tamen simul contendit, ex quibusdam veterum testimoniis posse colligi, non aliter eos, quam tunc doceret, sensisse. Ut aliis supersedeam, plusquam perspicuum est, quod ex Ambrosio citat: (Eiusdem lib. c. 19.) Christus, quem miseratur, vocat. Item, Si voluisset, ex indevotis fecisset devotos. Sed Deus, quos dignatur, vocat, et quem vult, religiosum facit. Quis totam huius quaestionis summam his paucis verbis comprehendi non videt? Quod non omnes ad Christum accedunt, ut salutem consequantur, causam assignat, Quia Deus eorum corda efficaciter non tangit. Conversionem hominis ex gratuita Dei electione manare pronunciat. Cur, aliis reprobatis, alios vocet, in solo eius arbitrio positum esse non dissimulat. His tribus capitibus statum quaestionis contineri et finiri, nemo mediocri iudicio praeditus nescit. Porro, Augustinus ipse adeo totus noster est, ut, si mihi confessio scribenda sit, ex eius scriptis contextam proferre abunde mihi sufficiat. Sed ne in praesentia nimium sim prolixus, tribus aut quatuor locis contentus ero, ex quibus constet, ne uno quidem apice me ab ipso differre. Ex continua deinde operis serie plenius constabit, quam solide omni ex parte mihi suffragetur. Libro de Praedestinatione sanctorum, (capite 1.) contra eos se disputare profitetur, qui peccato Adae obnoxium nasci genus humanum agnoscunt, ac praeveniri Dei gratia hominum voluntates, nec sibi quenquam ad ullum opus bonum vel inchoandum vel perficiendum sufficere. Quid autem ea confessione maius desiderat, in ipso disputationis progressu ostendit. Ne diceret quispiam, inquit, (cap. 5.) Discernit me ab aliis fides mea, iustitia mea, aut aliquid simile, talibus occurrens cogitationibus, rogat Doctor Gentium: Quid habes quod non accepe-

ris? A quo autem, nisi ab illo qui te discernit ab alio, cui non donavit quod donavit tibi? Deinde, (cap. 9.) Fides igitur, et inchoata et perfecta, donum Dei est: et hoc donum quibusdam dari, quibusdam non dari, omnino non dubitet, qui non vult (cap. 10.) manifestissimis Scripturae testimoniis repugnare. Cur autem non omnibus detur, fidelem movere non debet, qui credit ex uno omnes in condemnationem iustissimam venisse. Cur autem istum potius quam illum Deus hinc liberet, inscrutabilia sunt iudicia eius, et viae eius investigabiles. Item, Si discutiatur et quaeratur, unde quisque sit dignus, non desunt qui dicant, Voluntate humana: nos autem dicimus, Gratia vel praedestinatione divina. Postea subiicit: (cap. 15.) Salvator ipse Dei Filius praeclarissimum est gratiae et praedestinationis lumen. Respondeatur, quaeso: homo ille, ut a Verbo Patri coaeterno in unitatem personae assumptus, Filius Dei unigenitus esset, unde hoc meruerit. Quod enim eius bonum qualecunque praecessit? Quid egit ante? quid credidit? quid petivit, ut ad tantam dignitatem perveniret? Hic Deo aliquis hominum obmurmuret ac dicat: Cur non et ego? si audierit: O homo, tu quis es qui respondeas Deo? neque ita se cohibeat, sed augeat impudentiam, et dicat: Quomodo audio, Tu quis es, o homo? quum sim homo sicut ille de quo ago, cur non sum quod ille est? Etenim gratia ille talis ac tantus est. Cur diversa est gratia, ubi natura communis est? Certe non est acceptio personarum apud Deum. Quis, non dico Christianus, sed insanus haec dicat? Appareat igitur in capite nostro fons gratiae: unde secundum cuiusque mensuram se per cuncta membra diffundit. Ipsa est praedestinatio sanctorum, quae in Sancto sanctorum maxime claruit. Et paulo post: (cap. 17.) Sicut praedestinatus est ille unus, ut caput nostrum esset: ita et multi sumus praedestinati, ut essemus eius membra. Ac ne quis fidei hoc tribueret, quod alter alteri praefertur, negat eligi eos qui crediderunt: sed potius, ut credant. Similiter ad Sextum: (Epist. 105.) Cur credat hic, non credat ille, cur hunc potius liberet Deus quam illum, scrutetur tam magnum profundum qui potest, sed caveat praecipitium. Rursus alio loco: (Ad Bonif. epist. 106.) Quis reprobos creavit, nisi Deus? Et cur, nisi quia voluit? Cur voluerit, o homo, tu quis es qui respondeas Deo? Item alibi, (Libr. ad Bonif. 4. cap. 6.) postquam disputavit, nullis hominum meritis Deum provocari, ut mandatis suis faciat obsequentes, sed retribuere illis bona pro malis, propter se, non propter illos: tandem subiicit, Si quis roget, cur istos homines Deus oves faciat, istos non faciat: istam esse quaestionem, quam Apostolus expavescens exclamat: O altitudo, etc. Quemadmodum vero electionis initium ex gratuita Dei voluntate deducens, reprobationem in mero eius arbitrio statuit: sic et salutis nostrae firmitudinem non alibi fundatam esse docet. Nam ad Paulinum scribens eos, qui non perseverent, ad vocationem Dei, quae effi-

cax est ac sine poenitentia, pertinere negat. Cur autem alii pertineant, alii non, occultam esse causam, non iniustam. Esse enim hanc altitudinem iudiciorum Dei, quae ideo vocantur iudicia, ne quid iniustum imaginemur. Fusius tamen in alio opere perseverantia donari electos contendit, qua excidere nunquam possint. Cur perseverentiam non dederit Deus, quibus Christiane vivendi affectum dedit, me ignorare respondeo. Non enim arroganter, sed modulum meum agnoscens, audio dicentem Paulum, O homo tu quis es? Item quando rogavit Christus, ne deficeret fides Petri, quid aliud rogavit, nisi ut haberet in fide liberrimam, fortissimam, invictissimam, perseverantissimam voluntatem? Mox subiicit: Mirandum quidem, multumque mirandum, quod filiis suis quibusdam, quos regeneravit in Christo, quibus fidem, spem, dilectionem dedit, non simul det perseverantiam, quum filiis alienis scelera tanta dimittens suos faciat. Quis hoc non miretur? quis non vehementer stupeat? Certe hic iudicia Dei, quoniam iusta et alta sunt, nec vituperari nec penetrari queunt. In his est et illud de perseverantia, de qua disputamus. De utrisque ergo exclamemus: O altitudo! Dixerat autem prius, (Cap. 7. eiusd. lib.) Firmum stat Dei fundamentum, habens signaculum hoc: Novit Dominus qui sunt sui. Horum fides, quae per dilectionem operatur, profecto aut omnino non deficit aut, si qui sunt quorum deficit, reparatur antequam vita ista finiatur: et deleta, quae intercurrerat, iniquitate, usque in finem perseverantia deputatur. Qui vero perseveraturi non sunt ac sic a fide Christiana lapsuri sunt, ut tales eos vitae finis inveniat, proculdubio nec illo tempore, quo bene pieque vivunt, in isto numero computandi sunt. Non enim sunt a massa illa perditionis praescientia Dei et praedestinatione discreti: et ideo nec secundum propositum vocati. Nequis autem perturbet, quod interdum excidunt, qui filii Dei habiti fuerant, huic quoque dubitationi occurrens: Absit ut deficiant, inquit, (cap. 9.) si de illis praedestinatis essent et secundum propositum vocatis, qui vere sunt promissionis filii. Nam isti quum pie vivunt, dicuntur Filii Dei: sed quoniam victuri sunt impie et in eadem impietate morituri, non eos praescientia Dei sic dicit. Sunt enim Filii Dei, qui nondum sunt nobis et iam sunt Deo: sunt rursus qui propter susceptam vel temporaliter gratiam dicuntur a nobis, nec tamen sunt Deo. Item, Christo intelliguntur dari, qui ordinati sunt in vitam. Isti sunt praedestinati et secundum propositum vocati, quorum nullus perit: ac per hoc nullus ex bono in malum mutatus vitam hanc finit: quia sic est ordinatus et ideo Christo datus, ut non pereat, sed habeat vitam aeternam. Paulo post: Quicunque Dei providentissima dispositione praesciti, praedestinati, vocati, iustificati, glorificati sunt, non dico etiam nondum renati, sed etiam nondum nati iam Filii Dei sunt, et omnino perire non possunt. Rationem mox annectit, Quia talibus omnia Deus cooperatur in bonum: et qui-

dem usque adeo prorsus omnia, ut, si qui eorum deviant et exorbitant, etiam hoc ipsum eis faciat prolicere in bonum: quia humiliores redeunt et doctiores. Quod si altius conscenditur et de prima hominis creatione movetur quaestio, eam quoque sic exequitur: (Libr. de corrept. et gratia cap. 10.) Saluberrime confitemur, quod rectissime credimus, Deum Dominumque rerum omnium, qui creavit omnia bona valde et mala ex bonis exoritura praescivit, et scivit magis ad suam omnipotentissimam bonitatem pertinere, etiam de malis benefacere, quam mala esse non sinere: sic ordinasse Angelorum et hominum vitam, ut in ea prius ostenderet quid posset liberum arbitrium: deinde, quid posset gratiae suae beneficium iustitiaeque iudicium. In enchiridio vero ad Laurentium, (cap. 95.) quod residuum dubitationis esse posset, liberius explicat. Quum extremo die, inquit, in iudicium mundi apparuerit Christus, tunc in clarissima luce sapientiae videbitur, quod nunc piorum habet fides, antequam manifesta cognitione videatur, quam certa, immutabitis et efficacissima sit voluntas Dei: quam multa possit, et non velit: nihil autem velit quod non possit: quamque sit verum, quod in Psalmo canitur: (cap. 96.) Deus noster in caelo omnia, quae voluit, fecit. Quod utique non est verum: si aliqua voluit, et non fecit. Non fit ergo aliquid, nisi Omnipotens fieri velit, vel sinendo ut fiat, vel ipse faciendo. Nec dubitandum est, Deum facere bene, sinendo fieri, quaecunque fiunt male. Non enim hoc nisi iusto iudicio sinit. Quamvis ergo quae mala sunt, in quantum mala sunt, non sint bona: tamen ut non solum bona, sed etiam sint et mala, bonum est. Nam nisi esset hoc bonum, ut essent et mala: nullo modo esse sinerentur ab Omnipotente bono. Cui proculdubio quam facile est quod vult facere, tam facile est, quod non vult esse, non sinere. Hoc nisi credamus, periclitatur ipsum fidei nostrae initium, qua nos in Deum omnipotentem credere confitemur. Tandem clausulam addit. (cap. 100.) Haec sunt magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius: et tam sapienter exquisita, ut cum angelica et humana creatura peccasset: id est, non quod ille, sed quod voluit ipsa fecisset, etiam per eandem creaturae voluntatem, qua factum est quod creator noluit, impleret ipse quod voluit, bene utens et malis tanquam summe ad eorum damnationem, quos iuste praedestinavit ad poenam, et ad eorum salutem, quos benigne praedestinavit ad gratiam. Quantum enim ad ipsos pertinet, quod Deus noluit, fecerunt. Quantum vero ad omnipotentiam Dei, nullo modo id efficere valuerunt. Hoc quippe ipso quod contra Dei voluntatem fecerunt, de ipsis facta est Dei voluntas. Propterea namque magna opera Domini exquisita in omnes voluntates eius, ut miro et ineffabili modo non fiat praeter eius voluntatem, quod etiam contra eius voluntatem: quia non fieret, si non sineret: nec utique nolens sinit, sed volens. Haec pauca ex multis excerpere libuit, unde perspiciant lectores, quam verecunda fronte Pighius

Augustinum a nobis disiungat, adeoque erroris sui suffragatorem advocet. Nam in continua disputationis serie huius sancti viri testimoniis subinde utendum eritt

Nunc quod praecipuum est, agamus, nihil hac de re a me proditum, nisi quod Deus Scripturae oraculis nobis omnibus clare dictat. Quod ex aeterna Dei electione pendeat salus fidelium, cuius nulla praeter gratuitum eius beneplacitum causa reddi potest, diserta sunt Pauli verba primo ad Ephes. cap. Benedictus, inquit, Deus, qui nos benedixit in Christo: sicuti nos in eo elegerat ante mundi creationem. Audio quid garriat Pighius: Electum esse in Christo genus humanum, ut quicunque eum fide amplexi fuerint, salutem consequantur. Sed in hoc commento duae sunt crassae hallucinationes, quas Pauli verbis refellere promptum est. Nam primo certe inter electos et reprobos mutua est relatio: ut stare electio, de qua loquitur, nequeat, nisi fateamur Deum certos homines, quos illi visum est, ab aliis segregasse. Quod ipsum Praedestinandi verbo, quod his postea repetit, exprimitur. Adhaec, eos dicit electos, qui fide insiti sunt in Christi corpus: quod omnibus nequaquam commune esse, palam est. Solos itaque eos designat: quos vocatione sua dignatur Christus, postquam illi a Patre dati sunt. Fidem vero facere electionis causam, nimis absurdum est atque a Pauli verbis dissentaneum. Neque enim, quod prudenter animadvertit Augustinus, (Libr. de praedest. sanct. cap. 17. 18. 19.) electos esse pronunciat, quia credituri essent, sed ut crederent: non electos dicit quos Deus praeviderat fore sanctos et immaculatos, sed ut tales fierent. Item: Non quia credidimus, ipse nos elegit, sed ut nos credamus: ne priores videamur ipsum elegisse. Fructum divinae electionis et effectum Paulus esse clamat, quod sancti esse incipimus. Ergo nimis praepostere faciunt, qui fidei electionem subiiciunt. Deinde quum unicam electionis causam statuat, Dei beneplacitum, quod habuit in seipso, alias omnes causas excludit. Ideo recte Augustinus nos illuc revocari admonet, ne placito gloriemur voluntatis nostrae. Sequitur apud Paulum: Gratia sua Deum in nos exundasse in omni prudentia, patefacto nobis arcano voluntatis suae secundum beneplacitum quod in seipso proposuerat. Audis illuminationis gratiam quasi rivum esse ex fonte aeterni illius consilii fluentem, quod ante absconditum fuerat. Multum ergo abest, quin Deus in nobis eligendis aliquem fidei respectum habuerit, quae nulla esse poterat, nisi eam adoptionis suae gratia nobis destinasset. Et Paulus iterum confirmat, non aliunde inductum fuisse Deum: sed ipsum sibi fuisse auctorem et causam, cur nondum creatos eligeret quibus postea et fidem conferret: Secundum propositum eius, inquit, qui omnia efficit secundum consilium voluntatis suae. Quis aeternum Dei propositum nostro opponi non videat? Quod etiam ab Augustino rite expensum est: qui usque adeo Deum operari omnia interpretatur,

ut velle quoque nostrum, quo credimus, efficiat. Iam satis evictum esse arbitror, quos nunc Deus per Evangelium in spem salutis vocat, quos in Christi Corpus inserit, quos facit vitae aeternae haeredes, aeterno arcanoque consilio sibi in filios adoptasse, atque ut adoptaret, usque adeo non fuisse eorum fide provocatum: ut fidei causa et principium sit ipsa electio: unde ordine priorem esse constat.

Nihilo obscurius est, quod octavo ad Rom. capite habetur. Nam quum dixisset, Omnia adiumento esse fidelibus qui Deum diligunt: ne felicitatis suae exordium a seipsis peterent homines, quasi suo Deum amore ad promerendum tale beneficium praeveniant, correctionis vice mox attexit, Qui secundum propositum vocati sunt. Videmus ut priores Deo partes nominatim vendicet, qui vocatione sua efficit, ut diligere incipiant, qui nihil poterant quam odisse. Nam ut totum hominis ingenium excutias, quae ad Deum amandum illic propensio reperietur? Imo Paulus eodem capite omnes carnis sensus Deo inimicos esse pronunciat. Si omnes natura hostes, et Deo adversi, sola eius vocatione discerni palam est, qui deposito odio animos ad eum amandum convertant. Porro minime dubium est, quin efficax hic vocatio notetur, qua regenerat Deus, quos sibi prius in filios adoptavit. Neque enim simpliciter dicit Vocatos (quod in reprobos plerumque competit, quos Deus promiscue cum filiis suis ad poenitentiam fidemque invitat) sed vocatos secundum propositum, quod stabile ipso effectu ratumque esse oportet. Nam de hominis proposito insulse hunc locum exponi, Augustinus optime coarguit: (Lib. ad Bonif. 2. cap. 9. et aliis locis.) et ipse contextus omnem scrupulum eximit, ne alieno opus sit interprete. Sequitur enim: Quos praedestinaverat vel definierat, eosdem vocavit, et quos vocavit, eos iustificavit. Hic de certo numero se loqui demonstrat quem sibi Deus in peculium destinavit. Nam quum et aliis modis et praesertim externo hominum ministerio vocet permultos: neminem, nisi quem ad vitam ordinavit, iustificat, ut tandem glorificet. Est igitur specialis quaedam vocatio, quae aeternam Dei electionem sic obsignat et sancit, ut patefaciat quod prius fuit in Deo absconditum.

Scio quid hic nonnulli cavillentur? Quum praedestinatos Paulus dicat quos Deus praescivit, suae quenque fidei respectu eligi. Sed ego illis quod falso imaginantur, non concedo, Intelligi quicquam fuisse a Deo praevisum, quod conciliaret illis gratiam: sed quia gratuito electi sint, fuisse praecognitos, Quemadmodum alibi docet idem Paulus, Deum novisse qui sint sui, quia scilicet notatos et quasi in suo censu numeratos habeat. Neque hoc quoque ab Augustino (Lib. de bono persev. cap. 18.) omissum est: Praescientiae nomen pro Dei consilio accipi, quo suos in salutem praedestinat. Praesciri a Deo, quinam futuri sint vitae haeredes, nemo non fatetur. Hoc modo in quaestione versatur, Praevideatne quid in ipsis facturus sit, an quales a se-

ipsis sint futuri. Futilis autem argutia est, arrepta Praescientiae voce, electionem, quam Paulus ubique in solo Dei proposito includit, hominum meritis alligare. Petrus (1 Petr. 1. vers. 2.) electos salutat, secundum praecognitionem Dei. An quod praevisa in ipsis aliqua virtus, Dei favorem ad eos inclinaverit? Atqui Petrus homines inter se non confert, ut alios aliis faciat digniores: sed decretum quod in se Deus statuit, supra causas omnes in sublimi locat: acsi diceret, Nunc censeri inter Dei filios, quia, priusquam nascerentur, electi fuerint. Secundum hanc rationem eodem capite docet, Christum ante mundi creationem fuisse praecognitum, ut sacrificio suo mundi peccata abluere t. Quo proculdubio significat, expiationem ab eo completam, aeterno Dei consilio fuisse ordinatam. Nec aliter exponi potest, quod in Petri concione apud Lucam habetur: Christum definito Dei consilio et praescientia in mortem traditum esse. Sic enim praescientiam consilio adiungit, ut discamus neque fortuito neque violento hominum impetu abreptum fuisse Christum ad mortem: sed quia Deus optimus et sapientissimus cognitor ita consulto statuerat. Et unus Pauli locus ad dirimendam omnem controversiam apud sanos lectores sufficiet. Deum plebem suam, quam praescivit, repulisse negat. Mox qualis illa fuerat cognitio, declarat: quod reliquiae secundum electionem gratiae salvae factae sunt. Item, quod Israël operibus non sit consequutus quod quaerebat: sed electio consequuta. Quam priore loco praescientiam vocavit, postea electionem esse definit, et quidem gratuitam.

Puerile figmentum est, quod gratiam Pighius interpretatur, quia Dominus omnes in Adam perditos ad salutem nihilominus invitat. Clare enim Paulus Deo praecognitos a reliquis discernit, quos adspectu suo dignatus non est. Quod idem non obscure expressum est Christi verbis, (Ioan. 6. vers. 37.) Quicquid dederit mihi Pater, ad me veniet: et eum, qui venit ad me, non eiiciam foras. Tria breviter quidem, sed tamen perspicue hic habemus: Quotquot veniunt ad Christum, prius illi a Patre esse datos: deinde omnes, qui dati sunt, quasi de manu in manum illi tradi, ut vere eius fiant: postremo fidum esse omnium custodem, quos in eius fidem ac praesidium Pater tradidit, ut neminem perire sinat. Nunc si fidei principium quaeritur: respondet Christus, Ideo credere qui credunt, quia sibi donati sunt a Patre. Magnum plebi imperitae obstaculum erat Scribarum incredulitas, quod vulgo persuasum erat, nullam doctrinam fide dignam esse, nisi quae eorum suffragio recepta esset. Clamat ex adverso Christus, singulare esse Dei donum lucem illam, qua in salutis viam dirigimur. Si quis tergiversetur, dari Christo quos Pater in eo elegit: manet tamen istud fixum, donationem non fide modo superiorem esse, sed eius causam ac originem. Sed in altero membro longe plus subest ponderis. Neque enim tantum venire ad se alios negat, nisi quibus porrecta fuerit a Deo manus: sed

sed omnes, qui sibi donati sunt, sine exceptione, credere affirmat. Quod in disputationis contextu uberius confirmat. Nemo, inquit, ad me potest venire, nisi Pater meus traxerit eum. Fatebitur Pighius illuminatione opus esse, ut ad Christum redeant homines, qui a Deo erant aversi, sed interea fingit, offerri peraeque omnibus gratiam, hominum autem arbitrio, utcunque eam recipere libuerit, efficacem demum esse. At vero Christus alium verborum suorum sensum esse testatur, Sunt quidam ex vobis qui non credunt, Propterea dixi vobis, nemo potest ad me venire, nisi illi datum fuerit a Patre meo. Vides ut incredulos eorum numero excludat, qui trahuntur. Nam hoc prorsus intempestive effutiret, nisi speciale donum esset fides. Sed hoc omnium clarissimum: quod postquam Iesaiae vaticinium adduxit, Erunt omnes docti a Deo: mox interpretationis loco addit, Omnis ergo, qui audivit a Patre meo et didicit, venit ad me. In eo docet impleri Iesaiae vaticinium, quod Deus Spiritu suo intus discipulos alloquitur, ut Christo in possessionem tradat. Hunc instaurandae Ecclesiae modum definit Iesaias, ut omnes eius Filii divinitus edocti sint. Peculiare ergo beneficium commemorat, quo Deus non nisi Ecclesiae filios dignatur. Christus efficaciter hoc doctrinae genere ad se trahi pronunciat, quorum mentes et corda Deus compellat. Sic enim interius docet eos, inquit Augustinus, (Lib. de gratia Christi contra Pelag. et Celest. c. 31. cap. 14.) qui secundum propositum vocati sunt simul donans et quid agant, scire: et quod sciunt, agere. Qui autem novit, quid fieri debeat, et non facit, nondum a Deo didicit secundum gratiam, sed secundum Legem; non secundum Spiritum, sed literam. Paulo post: Si, ut dicit veritas, omnis, qui didicit, venit; quisquis non venit, profecto nec didicit. Concludit tandem. Non est consequens, ut, qui potest venire, etiam veniat, nisi id voluerit atque fecerit. Sed omnis, qui didicit a Patre, non solum potest venire, sed etiam venit, ubi iam et possibilitatis profectus et voluntatis affectus et actionis effectus est. Neque Augustinum ideo in praesentia adduco testem, quod eius auctoritate pugnem. Sed quia eius verbis aptiora non suppetunt, quibus Evangelistae mentem exprimam. Quod si nondum quidam acquiescant, alibi (Lib. de praedestin. Sanctor. cap. 8.) plenius edisserit: Quid est, Omnis, qui audivit a Patre et didicit, venit ad me: nisi, Nullus est qui audiat et discat a Patre, et non veniat ad me? Si enim omnis, qui audivit a Patre et didicit, venit: profecto omnis, qui non venit, non audivit a Patre nec didicit. Nam si audisset et didicisset, veniret. Valde remota est a sensibus carnis haec schola, in qua Pater auditur et docet, ut veniatur ad Filium. Paulo post: Haec gratia quae occulte humanis cordibus tribuitur, a nullo duro corde recipitur. Ideo quippe tribuitur, ut cordis duritia primum auferatur. Quando itaque Pater intus auditur, aufert cor lapideum, et dat cor carneum. Sic quippe facit filios promissionis et vasa misericordiae quae praeparavit in gloriam.

Cur ergo non omnes docet ut veniant ad Christum, nisi quia omnes, quos docet, misericordia docet: quos autem non docet, iudicio non docet? quoniam cuius vult misereturi, et quem vult obiurat. Quanquam breviore compendio potest huius quaestionis summa perstringi. Trahi a Patre Christus dicit, non quibus flexibile cor datur, ut venire ad eum possint: sed quorum Deus Spiritu suo cor intus afficit, ut reipsa veniant. Id non omnibus promiscue dari experientia vel caecis demonstrat.

Iam quod neminem ex eorum numero se eiicere pronunciat: quin potius repositam in tuto esse omnibus vitam, donec excitet eos in novissimo die: quis non videt finalem, ut vulgo loquuntur, perseverantiam Dei electioni similiter adscribi? Fieri potest, ut a fide quidam excidant: sed qui sibi a Patre donati sunt, extra ruinae periculum Christus esse asserit. Quemadmodum et alio loco, postquam dixit ex Iudaeis quosdam non credere, quia ex ovibus suis non essent, oves ipsas quasi in securo salutis portu collocat. Non peribunt, inquit, (Ioan. 10. vers. 18.) in aeternum: nec rapiet eas quisquam a manu mea. Pater, qui dedit mihi, maior omnibus est. Hunc tam firmum salutis statum Pighius in fide praesenti fundare non audebit: quum eam a libero hominis arbitrio suspendat. Nec quasi de re ambigua disputandum, ubi Christus cunctis Satanae machinationibus suam unius tutelam opponens, ideo tutos ad extremum usque nos fore pronunciat, quia servare velit. Porro ne cui dubium sit, quos fide sua protegendos suscipiat, iterum nos revocat ad Patris donationem. Nec vero leviter praetereundum: quod potentiorem quibuslibet adversariis Deum facit, ne minor sit nobis salutis securitas, quam potentiae Dei reverentia. Ergo inter tam violentos insultus, tam varia discrimina, tantas procellas et agitationes, in eo tamen consistit status nostri perpetuitas, quod Deus, quod de salute nostra apud se decrevit, brachii sui virtute constanter tuebitur. Si quisque nostrum se aspiciat: quid potest aliud quam trepidare? Nam circa nos omnia nutant: et nihil nobis imbecillius. Sed quia caelestis Pater, quos Filio donavit, perire non sinet, quantum habet hic potentiae, tam certa est nobis fiducia et gloriatio: quia ideo fortis est, ut constans et invictus appareat suae donationis assertor. Nam ut scite Augustinus dicit, Horum si quisquam perit, fallitur Deus. Sed nemo eorum perit, quia non fallitur Deus. Horum si quisquam perit, humano vitio Deus vincitur. Sed nemo perit, quia nulla re vincitur Deus. Electi enim sunt, ut perpetuo regnent cum Christo: non sicut Iudas ad munus temporale cui congruebat. Item: Ex istis nemo perit, quia omnes electi et secundum propositum non suum sed Dei. Si quidem non tale modo illis perseverantiae donum confertur, ut postea declarat, (Lib. de corrept. et grat. c. 12. cap. 7.) quo possint si velint; sed quo non nisi perseverantes sint. Quod optima ratione confirmat. Nam si in tanta infirmitate vitae huius, in qua tamen

infirmitate propter elationem reprimendam perfici virtutem oportebat, ipsis relinqueretur voluntas sua, ut in adiutorio Dei, sine quo perseverare non possent, manerent si vellent: nec Deus operatur ut vellent: inter tot et tantas tentationes voluntas ipsa infirmitate sua succumberet, et ideo perseverare non possent, quia deficientes infirmitate nec vellent, aut non ita vellent ut possent. Subventum ergo est infirmitati voluntatis humanae, ut divina gratia indeclinabiliter et inseparabiliter ageretur, et ideo quamvis infirma non deficeret nec infirmitate aliqua vinceretur.

Prodeat nunc in medium memorabilis ille Pauli locus et qui unus ad dirimendam controversiam apud sobrios et morigeros Dei filios abunde valere debebat. Etsi autem Cyclopem Pighium contemptim Pauli verba illudere mirum non est: facturum tamen me spero, ut sani omnes tam barbaram profanandae Scripturae audaciam detestentur. Quia Iudaei Ecclesiae titulo superbientes hoc ipso praetextu Evangelium respuebant, quod fictitiae Ecclesiae consensu damnatum foret: ne tam indigno fastu obruatur Evangelii maiestas, larvam, qua se venditabant, Paulus illis detrahit. Erat sane arduum infirmis obstaculum, quum doctrinam Christi ab iis fere omnibus reiici viderent, quos Deus aeterni sui foederis haeredes constituerat. Iesum esse Dei Messiam Apostoli praedicabant. Reclamabat tota natio, cui promissus fuerat Messias. Et quid mirum? quandoquidem hodie quam plurimos videmus objecto hoc evanido fuco labascere, dum se Papistae Ecclesiam esse iactant. Hoc itaque modo cum Iudaeis congreditur Paulus, (Rom. 9: 8.) quod legitimos Abrahae filios nequaquam faciat carnale genus: sed soli filii promissionis in semine censeantur. Poterat autem ex fide aestimare: idque consentaneum erat, quum in promissione discrimen inter genuinos et spurios statueret: idque prius fecerat: sed nunc altius conscendit: esse filios promissionis, quos Deus antequam nascerentur, elegit. Citat (cap. 2, 4.) enim quod ab Angelo promissum fuit Abrahae: Secundum hoc tempus veniam, et erit Sarae filius: acsi diceret: antequam in utero conceptus esset Isaac, fuisse a Deo cooptatum. Non solum autem hoc, inquit: (Rom. 9. vers. 12.) sed quando ex uno concubitu patris nostri Isaac gravida erat Rebecca, quum nondum nati essent pueri, necdum quicquam boni fecissent vel mali, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est: Maior serviet minori, sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui.

Unum hunc esse ex difficillimis Scripturae locis Pighius (Lib. 9. c. 2.) causatur. Quod ut concedam, ita impium eius latratum minime ferendum esse dico, quum inextricabilem labyrinthum esse iactat. Quid enim? An Spiritum per os Pauli loquentem sibi dicemus excidisse, ut ultra, quam utile erat, nos abduceret? Promptum illi erat, ut iam dixi, veros Abrahae filios ab adulterinis sola fidei nota distinguere. Quaestionem

electionis, quae longe remotior erat, data opera accersit. Certe quum sibi supra tertium caelum rapto arcana revelata fuisse commemorat, (2 Cor. 12. vers. 2.) quae effari homini fas non est, satis demonstrat modum sibi notum esse, quousque progredi in publicandis Dei arcanis expediat, simul et liceat. Quum igitur quaestionem, quae populariter et brevi compendio expediri poterat, ultro huc deduxerit: quisnam piorum se attentum docilemque praebere dubitet? Nisi forte sperandum est, ut Spiritum Dei ultra suas metas lascivientem furiosus Cyclops sua moderatione cohibeat. Addit: Unum esse ex locis quos indocti homines et instabiles in suam ipsorum perniciem corrumpunt. Quod ut fateri cogat, ipse nimis luculento documento extorquet: adeo licentiose torquet ac pervertit totum Pauli contextum. Quod lectores hortatur, ut in obscuris istis et ad explicandum difficilibus locis se in Ecclesiae obsequio contineant, me quoque saffragatorem haberet, si modo illis Christi ovile, non foetidam porcorum haram ostenderet. Quid enim est Ecclesia Pighio, nisi ille omni impietatum congerie refertus et inexpletus errorum omnium gurges? Postrema admonitio est, Nequid lectores admittant ab immensa Dei bonitate alienum, vel qui in eius odium potius quam in amorem incitentur. Atque hic plenis velis in Deum invehitur, si quos ab ipsa creatione exitio destinet. Atqui, etiam si tota haec doctrina supprimatur, nunquam tamen reprobos deficiet occasio, quin Deum et exosum habeant et sacrilegiis suis impetant. Sed quaenam illis sit obstrependi ratio, ubi mens Pauli exposita fuerit, suo loco expendetur. Nunc quid diserte et absque ullis ambagibus exprimat Paulus, mecum audire ne recusent quicunque sustinent in Dei schola doceri.

Duos nobis filios Isaac proponit, qui quum ambo in sancta domo quasi in Dei sacrario pariter geniti sint, tamen in dissimilem sortem Dei oraculo segregantur. Causam discriminis, quae alioqui in utriusque meritis quaesita esset, recondito Dei consilio assignat, Ut propositum Dei maneret. Constitutum Deo fuisse audimus, ex duobus geminis alterum tantum eligere. Haec Pauli verba Pighius insulso cavillo, tanquam porcus rostro, evertere conatur. Gratiae electionem fuisse respondet, quia nihil tale promeritus erat Iacob. Sed quum in eo gratiam commendet Paulus, quod altero reiecto unus eligitur, hic certe concidit quod fingit Pighius de universali gratia. Non simpliciter docet Paulus, ut stabilis foret Dei electio, Iacob vitae fuisse nuncupatum haeredem: sed fratre posthabito ius primogenituraе illi delatum. Nec vero me fugit quid oblatrent quidam alii canes, quid etiam obmurmurent imperiti: Testimonia quae citantur a Paulo neque de vita aeterna neque de aeterno exitio tractare. Verum si vera theologiae principia, quae trita esse decebat omnibus Christianis, isti tenerent: paulo modestius loquerentur. Responsum enim, quod Rebeccae datum fuit, eo spectabat: Dissidii, quod in utero sen

tiebat, hunc fore exitum, ut penes minorem resideret Dei benedictio et vitae aeternae foedus. Quorsum enim lucta, nisi quod duo simul foederis haeredes esse non poterant, quod iam arcano Dei consilio uni erat destinatum? Excipiunt, Ad terram Canaan id referri: de qua etiam sermo apud Malachiam habetur. In quo forte audiendi essent, si Iudaeos Deus in terra Canaan quasi pecudes in ara saginasset. Atqui longe diversum est Prophetae consilium. Nam et quia terram illam Deus Abrahae quasi externum potioris haereditatis symbolum promiserat et eius posteris ipsam dederat possidendam, ut eos in populum sibi peculiarem colligeret; et sanctuarium, praesentis suae gratiae testimonium, illic erexerat, fines istos non immerito reputat Propheta. Denique terram Canaan pro sacro Dei domicilio habet, cuius habitatione quum privatus foret Esau, odio habitum colligit: quoniam a sancta electaque familia abdicatus erat, in qua perpetuus residet Dei amor. Nobis quoque intuenda est illa terrae qualitas quam illi Deus indiderat, ut pacti spiritualis cum Abrahae semine initi arra quaedam esset vel pignus. Non abs re ergo Paulus (Rom. 9. vers. 12.) gratuitam electionem in Iacob ratam fuisse commemorat, quia nondum natus reiecto fratre ad potiendam haereditatem destinatur. Sed Paulus ultra etiamnum pergit: dignitatem hanc non operibus fuisse partam neque operum respectu collatam ipsi Iacob. Neque id modo: sed Dei providentia sic discretos fratres, antequam boni quicquam vel mali egissent. Itaque non ex operibus, sed ex vocante profectum fuisse discrimen constituit.

Hic a Pighio nobis rancida illa distinctio obtruditur: Non venisse quidem anteacta opera in rationem, quae nulla erant, sed firmam Dei electionem fuisse in Iacob, cuius fidem et obedientiam Deus praevidebat. Et argute scilicet, in nomine Israël philosophatur, quod a Deo videndo sit cognominatus, ut sciamus veros demum esse Israëlitas, qui se propria malitia non excaecant, sed ad Deum, ubi illis apparet conspiciendum, aperiunt oculos. Atqui ridiculum est, quod, dum alios studet facere tam perspicaces, talpa ipse caecior est. Diversa enim prorsus etymologia a Mose exprimitur: quod, cum Angelo Dei congressus, superior in certamine fuisset. Israël enim Deo potentem vel dominantem Deo sonat.

Sed quibus, obsecro, ita poterit oculos configere vel eruere, ut eius ineptias non animadvertant? Boni quicquam vel mali ipsos fecisse quorsum negat Paulus, nisi ut omnem meriti respectum tollat? imo nisi ut praecise affirmet, Deum non aliunde suspensas habuisse rationes, quum tam diversum de gemellis fratribus iudicium tulit? Scio quam tritum fuerit effugium istud: scire tamen primum velim, si communi naturae relicti forent Esau et Iacob, quid bonorum operum in secundo magis quam in priore Deus reperisset. Peraeque sane ambo lapidei cordis duritia oblatam salutem repulissent. Ideo ambobus, inquit Pighius, flexibile cor datum est, ut gratiam possent amplecti: sed alter libero arbitrio quod

poterat voluit, alter recusavit. Quasi non velle etiam dari Paulus estetur, quasi non se facturum Deus promittat, ut in praeceptis suis sraël ambulet. At Pighii iudicio Ioannes (Ioan. 1. vers. 12.) reclamat, Deum nobis potestatem dedisse filios Dei fieri. Primum in eo hallucinatur phreneticus iste, quod Potestatem accipit pro Facultate ut potentia, quum dignationem honoris potius significet. Plusquam rassam vero hebetudinem prodit, dum velut clausis oculis huius potestatis causam praeterit clare ab Evangelista expressam. Filios Dei fieri praedicat, qui Christum recipiunt; verum eosdem mox non ex carne et sanguinibus, sed ex Deo genitos esse dicit. Dignatur ergo adoptionis honore Deus qui in Filium credunt; sed quos prius Spiritu suo genuerat, hoc est, Quos sibi in filios formavit, suos tandem esse declarat. Nam si filios Dei nos reddit fides, unde ipsa nobis detur, considerandum est. Est enim spiritualis seminis fructus, quo nos Deus in vitae novitatem regignit. In summa: verissimum est illud Augustini, (Enchiri. ad Laur. cap. 99. Epist. 105. ad Sixtum Lib. 5. contra Iulia. cap. 3. et aliis locis.) Sola gratia redemptos discerni a perditis, quos ad perditionem concreverat ab origine ducta massa communis. Unde sequitur, gratiam Dei praedicari, qua eligendos facit, non invenit; quemadmodum idem saepius inculcat. Adde, quod si quid in electis suis praevidet Deus quo a reprobis ipsos discernat, inscite Paulus argueret, quia nondum tunc nati erant fratres, ex vocante non ex operibus fuisse dictum: Maior serviet minori. Quare solutio ista de praevisis cuiusque operibus aperte Paulo insultat. Colligit Paulus, in electione Dei non haberi operum respectum, quia Iacob Deus fratri praetulit, antequam nati essent et quicquam egissent boni vel mali. Isti, ut a Deo eligi obtineant, quos aliqua probitatis nota a reprobis discernit, praevideri obtendunt, qualis futura sit in recipienda vel respuenda gratia cuiusque dispositio. Quid si recipitur, eos, qui nihildum boni egerunt, non tamen Deus ex operibus eligere desinet, quia ex operibus praevisis interea pendebit electio. Atqui quum Paulus pro confesso sumeret quod bonis istis theologis est incredibile, Omnes ex aequo esse indignos, aequam naturae in omnibus esse corruptionem, secure inde constituit, Deum gratuito suo proposito eligere quoscunque eligit: non quos obsequentes fore sibi filios praevideat. Denique qualis extra Dei electionem sit hominum natura Paulus considerat: isti Deum quod nunquam futurum est, donec ipse fecerit, praevidere in homine somniant.

Quanquam haec per se satis clara sunt: longius tamen nos Pauli contextus ducit. Sequitur enim, Quid ergo dicemus? Nunquid iniustitia est apud Deum? Vel haec obiectio sine ratione ingeritur: vel nullum praevisis operibus locum dabat Pauli doctrina. Quae enim iniustitiae suspicio concipi potest, ubi Deus gratiam omnibus communiter offert, facit autem ut ea digni fruantur? Denique quum electionis vel reprobationis causam in futuris operibus

constituunt, hanc ipsam quaestionem, quam sibi Paulus obiicit, effugere et solvere sibi videntur. Unde perspicuum est, nova ista sapientia non fuisse instructum. Esto, adversarios Paulus importune et nullo colore inducat de iustitia Dei litigantes. Obiectionem quomodo repellat, videndum. Verba sunt, Absit. Nam Mosi dicit: Miserebor cuius miserebor: et miserebor quem miseror. Nihil fore aptius video, quam ut Augustini verbis (Epist. 105. ad Sixtum.) ad hunc locum explicandum utar. Mirum, inquit, quum his coarctantur angustiis, in quanta se abrupta praecipitent, metuentes retia veritatis. Ideo, inquiunt, nondum natorum alium oderat, alium diligebat, quia eorum futura opera praevidebat. Quis istum acutissimum sensum defuisse Apostolo non miretur? Hoc quippe ille non vidit, quanto sibi velit adversantis obiecta quaestione, non id potius tam breve, tam apertum, tam verum, sicut isti putant, absolutumque respondit. Quum enim rem stupendam proposuisset, quomodo de nondum natis, qui nihildum boni aut mali egerant, recte dici potuerit, quod unum dilexerit Deus, alium odio habuerit: Quid ergo dicemus? ait: Nunquid iniquitas apud Deum? Hic ergo erat locus, ut diceret quod isti sentiunt, Futura enim Deus opera praevidebat. Non autem Apostolus hoc dicit, sed potius, ne quisquam de suorum operum audeat meritis gloriari, ad Dei gratiam commendandam voluit valere quod dixerat. Moses enim dicit: Miserebor cuius misertus fuero. Ubi nunc merita? Ubi opera vel praeterita, vel futura, tanquam liberi arbitrii viribus adimpleta, vel adimplenda? Nonne apertam protulit Apostolus de gratuitae gratiae commendatione sententiam? Hactenus Augustini verba recensui. Fingamus nihil tale unquam eum dixisse. Quum expedita esset solutio, Deum ex futuris operibus discernere inter homines: cur Paulus se magis intricat, et totam in Dei arbitrio causam esse sitam asserit? Primo enim Dominus apud Mosem, liberum sibi ius, ubi placuerit, exercendae misericordiae vendicat: ne quis legem illi praescribere ausit: deinde ex tota populi multitudine sumpturum se, quos voluerit liberandos, pronunciat. Foedifragi pariter omnes erant. Non dicit, hunc sibi fore delectum: ut, si quos reperiat venia dignos, illis sit propitius: sed praecise misericordiae se arbitrum fore testatur, ut, quibus voluerit, parcat: quia nulla unius magis quam alterius eligendi necessitate sit adstrictus.

Tandem quod necessario ex sententia illa sequitur, Paulus infert: Non esse volentis nec currentis, sed miserentis Dei. Nam si sola Dei misericordia continetur salus hominum, Deus autem non nisi quos arcano suo beneplacito delegit servat, nihil prorsus fit hominibus residuum. Exponit Pighius, non deberi salutem conatui nostro, vel illis operibus, quia gratuito ad eam nos Deus vocet. Scilicet, ita secure ludit, acsi verbulo uno totam Pauli doctrinam abolere in promptu esset. Quia Dominus beneplacito suo, non operum discretione eligit quos servet: inde colligit Paulus,

non volentis esse neque currentis: sed totum in una Dei misericordia verti. Elapsum Pighius se putat, dum omnibus garrit, quae nemini debetur, gratiam. Caeterum, quum eius demum compotes fieri dicat, quos Dominus idoneos et sibi obsequentes reperit: eo necesse erit recidere: valere quidem et voluntatem et cursum: sed quia per se non sufficiant, Dei misericordiae palmam deferri: Quas ineptias optime refutat idem Augustinus: (Ench. ad Laur. cap. 32.) Si propterea, inquit, dictum est, Non volentis neque currentis, sed miserentis Dei: quia ex utroque fit: id est, ex voluntate hominis et misericordia Dei: tanquam diceretur, Non sufficit sola voluntas, nisi adsit misericordia Domini: neque sufficiet misericordia Dei, nisi adsit hominis voluntas. Porro, si nullus Christianus dicere audebit: Non miserentis Dei, sed volentis est hominis: restat ut propterea recte dictum intelligatur, Non volentis neque currentis: ut totum detur Deo, qui hominis voluntatem bonam et praeparat adiuvandam, et adiuvat praeparatam. Quo magis frivola est quorundam argutia, qui misericordiae Dei et humani conatus concursum inde eliciunt. Quasi vero Paulus homines currendo parum proficere intelligat, nisi Dei gratia adiutos: ac non potius alia omnia redigat in nihilum, ut locum Dei misericordiae vacuum cedant. Unde enim cursus recti principium? An quisquam, nisi duce ac directore Spiritu, ipse Deo occurret? Nam ut hic quoque Augustini verbis (Lib. 2. ad Bonif. cap. 16.) utar: Quotidie ad Christum trahuntur eius inimici. Dicit enim Christus: Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit, Non ait, Duxerit: quasi aliquo modo praecederet voluntas. Quis enim trahitur, si iam volebat? Trahitur ergo miris modis ab eo, qui sic novit in cordibus hominum operari, non ut homines nolentes credant, sed ut volentes ex nolentibus fiant. Videmus ergo sic Dei electionem approbari subsequenti hominum cursu, ut sola tamen eius misericordia (quae iacentes erigit, errantes reducit in viam, imo in vitam suscitat mortuos, et vocat quae non sunt) principatum teneat.

Sequitur alterum de reprobis membrum, quorum maxime illustre exemplar in Pharaone proponitur. Porro de eo sic loquitur Deus apud Mosen: In hoc constitui te, ut tibi ostenderem potentiam meam. Pro quo fideliter Paulus tanquam verbum verbo reddidit: In hoc excitavi te. Est enim verbum *Hiphil* deductum a radice *Amad*, quod Stare significat. Productus ergo in medium dicitur Pharao, in quo Deus memorabile suae potentiae specimen ederet. Unde porro eum Dominus accepit, ut eo loco statueret? Mavult Pighius, quod Deus morte dignum sua potentia ad tempus sustinuerit. Quod effugium ut illi permittam, perplexus tamen adhuc in eo tenetur, quod Deus, Pharaonem proprio ingenio relinquens, eum exitio destinabat. Patientiam Dei si commendet Pighius, assentior: manet tamen interim istud fixum, in hunc finem sepositos Dei consilio esse reprobos, ut suam in illis potentiam

demonstret. Quanquam id nimis a Pauli mente remotum esse ex proxima illatione apparet: Quod Deus quem vult indurat: Neque enim hoc fuisset adiectum, nisi sub verbo illo Statui vel Excitavi comprehenderet Paulus Dei consilium, quo Pharao ad redemptionem populi sua contumacia illustrandam ordinatus erat. Nam si quis dicat, In Fastigium regii honoris divinitus evectum esse: est hoc quidem aliquid, sed non totum. Nam Graeci interpretes eodem hic verbo usi sunt, quo solent reddere verbum *Hiphil* a radice *Kum* deductum, quod Surgere significat. Porro excitare dicitur Deus, quod velut porrecta manu ad finem suo consilio ordinatum deducit. Maxime tamen ad initium rei, de qua agitur, Scriptura respicit, ut illud uni Deo adscribat. Ita dicitur, et Prophetas, et salutis ministros excitare: ne quid horum sibi vindicet hominum industria. Itaque fideliter expressus fuit sensus Mosis Excitandi verbo, modo ita accipias: Nec vero aliter accepit Paulus. Certe quod de electis et reprobis attigerat, non minus distincte quam summatim complectitur: quum hoc iuris et potestatis Deo vindicat, ut suo arbitrio induret vel misereatur. Indurandi vel miserendi ius penes ipsum esse pronunciat: nec legem illi imponi fas esse: quia nulla lex vel regula melior vel aequior, quam eius voluntas, fingi possit. Sed quia olim putarunt nonnulli, induci a Paulo impios Deo obstrepentes, ad hoc asylum se confert Pighius. Quod si illi detur, ne sic quidem solutus est nodus: quia neque de nihilo quaestionem movet Paulus: atque ita respondet, ut, quod obiectum ab adversariis fuerat, verum esse fateatur. Quid tamen eiusmodi tergiversatione proficit Pighius, nisi ut tergiversandi malam causam se habere prodat? Verum quis illi quod petit concedat? quando ita violenter disiungit quae inter se cohaerent: quae autem palam disiuncta sunt, in unum fasciculum compingit. Postquam reprobos et electos incomprehensibili Dei consilio discerni Paulus docuit, uno contextu infert: Ergo cuius vult misereтur, et quem vult indurat. Subiicit postea: Dices itaque mihi, Quid adhuc conqueritur. Quum loquentium personas aperte Paulus distinguat, quis non potius eius verbis, quam extraneis commentis attendit? Caeterum prudenter hoc quoque, ut multa, Augustinus, (In Enchir. ad Lauren. capite 99.) Non magnopere referre in cuius personas accipias, quod Paulus responsione sua verum esse innuit.

Si falsa erat obiectio, probabile certe non est Paulum in causa tam bona, tam dilucida, tam plausibili fuisse taciturum. Nam si falsum est illud, Deum quos vult indurare: nodum, qui humano ingenio inexplicabilis est, uno verbo solvere promptum erat. Excipit Pighius, Supersedere claro et idoneo responso Paulum, quia protervos homines sermone non dignetur: ut prius humiliter sapere discerent, quam rationem operum Dei superbe exquirere: qualiter alibi legimus, Iudaeos, qui Christum interrogabant in qua potestate opera sua faceret, tantum mutua quaestione repulsos.

Sed reclamant Pauli verba, Nam postea sic eorum refraenat insolentiam, qui nimis audaci curiositate in excutiendis Dei arcanis nasciviunt, ut tamen reprobos organa irae esse confirmet, in quibus suam potentiam Deus ostendit. Longe ergo melius Augustinus. (De praed. sanctor. cap. 8.). Quum dictum esset, Quid adhuc conqueritur? Nunquid responsum est a Paulo? O homo, Falsum est quod dixisti? Minime: sed responsum est: O homo tu quis es? Observandum autem quod alibi tractat, Non ideo Paulum obiurgatione abrumpere eorum sermonem, qui sacrilega petulantia cum Deo litigant, acsi iusta defensione careret Dei iustitia: sed quod maxime expediebat, attulisse. Hoc loco quidam stulti putant Apostolum in responsione defecisse: et inopia reddendae rationis repressisse contradictoris audaciam. Sed magnum habet pondus quod dictum est, O homo, tu quis es? Et in talibus quaestionibus ad suae capacitatis considerationem revocat hominem: verbo quidem brevi, sed re ipsa, magna est redditio rationis. Si enim non capit hoc: Quis est qui respondeat Deo? si autem capit, minus inveniet quid respondeat, etc.

Proinde, si nos talia movent, inquit idem alibi, (Ad Bon. epist. 109.) quia homines sumus: simul audiamus dicentem, O homo, tu quis es? Paulo post: Quamvis enim peccata non fecerit Deus, naturas tamen ipsas, quae per seipsas sine dubio bonae sunt, quibus tamen ex arbitrio voluntatis futura essent vitia peccatorum, et in multis talia quibus esset aeterna poena reddenda, quis nisi Deus creavit? Quare? nisi quia voluit. Quare autem voluerit? O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Nunquid dicit figmentum, etc. Ecce, ratio etiam homini reddita est, quanta debuit homini: si tamen vel istam capit, qui pro sui arbitrii libertate, infirmitatis servitute contendit. Si quem autem adhuc prava obstrependi libido sollicitat: Dicat, qui talis est, inquit: (Ad Sixt. epist. 150.) et audiat quod convenit homini: O homo, tu quis es? Audiat vero et non contemnat. Quod si contempserit, etiam ut contemneret, se inveniat obduratum: si non contempserit, ut non contemneret, credat esse adiutum: sed obduratum debito, adiutum gratia. Quale porro debitum hominibus imputet, prius ostenderat his verbis. Inexcusabilis est omnis peccator vel reatu originis, vel additamento etiam propriae voluntatis, sive qui novit, sive qui ignorat: sive qui iudicat, sive qui non iudicat: quia et ipsa ignorantia in eis qui intelligere noluerunt, sine dubitatione peccatum est: in eis autem, qui non potuerunt, poena peccati.

Nihil nos iuvet Augustini testimonium: rem ipsam mecum expendant lectores. Paulus hominem cum Deo, ut facit, comparans, altius proculdubio in eligendis et reprobandis hominibus et magis reconditum Dei consilium esse ostendit, quam quo mens humana perveniat: acsi diceret, O homo, quisnam sis, reputa, et plus aliquid Deo concede, quam modulus tuus capiat. Nunc si locus

detur Pighii philosophiae, aequalem esse omnium sortem, nisi quatenus se vita privant, qui electi cum aliis pariter fuerant: quid illic impeditum vel obscurum? quid non receptum communi sensu, et carnis iudicio plausibile? Quum ergo humani ingenii caput superius esse arcanum audis, colligere inde promptum est, frivolas esse solutiones, quae ex communi iudicio sumptae etiam in foro profano valerent. Excipit Pighius, Non repelli a Domino solere, nec suspensos dimitti, qui humiliter mentes suas captivant: ideoque hanc obiurgationem non nisi in praefractos et fastuosos competere. In quo illi non difficulter assentior: modo vicissim fateatur, damnari a Paulo impiae superbiae omnes qui Dei iustitiam proprio sensu metiuntur. Atqui ut iustitiae laudem obtineat Deus, Pighio iudice rationem, cur quidque faciat, exstare necesse est. Haec autem nobis modestiae regula, ubi operum Dei ratio nos latet, ut iustum nihilominus esse credamus. Filius quidem Sirach hoc elogio Deum ornare non erubescit, quod sicuti figulus pro suo arbitrio vasa discernit: sic esse in manu Dei homines, ut illis reddat quemadmodum decrevit. Nam κρίσις hoc loco, si superiora conferas, non potest nisi de opificis beneplacito exponi. Nec vero hic alio interprete opus est: quando omnium audaciam clare Paulus compescit, qui rationem a Deo exigunt. An dicit lutum figulo, Cur me sic fecisti? Is ergo demum ad Pauli moderationem se cohibet, qui, Dei voluntatem, licet absconditam, summae iustitiae instar habens, liberam illi perdendi servandique potestatem facit. Quantumvis torquendis Pauli verbis se Pighius torqueat, non tamen ad praesens institutum aliter similitudo aptari potest, quam si iure suo Deus homines ad quamcunque voluerit sortem fingat et formet. Hoc si cui videtur prima specie absurdum, veniat nobis in mentem illa Augustini admonitio: (De verbis Apost. sermo 11.) Si pecudes loqui possent, ac cum opifice suo contenderent, quod non homines, ut nos, sint factae: neminem fore nostrum qui non protinus succenseat. Iam vero quid nos putamus esse? Nimium certe desipit, qui non plus saltem aliquanto praecellentiae Deo tribuit, quam sibi et generi humano supra pecudes vindicat. Imo si proprie loquendum, nos coram Deo minus sumus quam pecudes. Quid ergo restat, nisi ut se illi oves ex grege eius placide submittant? Id quidem longe praestat, quam Pighii exemplo homines substituere Dei loco figulos, ut fortunam sibi quisque pro propria virtute fingat. Alibi, inquit, aperte ostenditur quod hic obscurum est. Vasa figuli probat fornax, et homines iustos tentatio. Inde colligit, Si iustus in fide et pietate constans fuerit, vas fore in honorem: si molliter cesserit, fore vas in contumeliam. At quum suo quisque arbitrio, divina gratia, quae omnibus communis et parata est, adiutus perseveret: demum constituit, nos invicta fortitudine vasa in honorem fieri. Non dico quam insulse duo tam diversa commisceat, fingi vas, et probari: tantum dico, quod suos variis certaminum experimentis Deus probat, minime obstare, quin

ipsos aeterno suo consilio, priusquam nascerentur, in quem placuit usum destinaverit: quin postea eos, quales volebat fore, finxerit. Nec quicquam illi suffragatur Pauli dictum: Si quis se emundaverit ab eiusmodi malis, vas erit in honorem. Neque enim quomodo homines ex sordibus suis eruti vasa fiant honorifica: sed quomodo fideles, qui electi iam et vocati sunt, se accommodent in puros usus, illic disseritur. Ac vide quam bene inter eum et Paulum conveniat. Verba eius sunt, Quod alibi tacuerat Paulus, hic expressit: cur Deus quosdam vasa in honorem faciat potius quam alios. Ut enim Iacob vas foret misericordiae, anima eius emundaverat seipsam: quo nomine et merito factus est vas in honorem. Ad hanc emundationem respiciens Deus, quem praescivit, etiam elegit. Paulus autem, dum fideles ad emundationem hortatur, ut locum sternat huic doctrinae, praefatur, (2 Tim. 2. vers. 19. Eph. 2. vers. 10.) Deum novisse qui sint sui: quemadmodum et alibi admonet, Nos esse eius figmentum, creatos ad opera bona, quae ipse praeparavit. Hoc salutis fundamentum in gratuita Dei electione ubique statuit Paulus, qui non temere se peritum architectum esse gloriatur. Pighius contra a superficie aedificium inchoat. Intempestive quoque in tractando Ieremiae locum multum verborum consumit: ubi non describitur formationis nostrae initium, in frangendis et conterendis vasis, quae iam formata politaque sunt, sua Deo potestas asseritur. Tenendum igitur Pauli (Rom. 9. vers. 21.) consilium est: Deum hominum fictorem, ex eodem assumpto luto, ad honorem vel contumeliam suo arbitrio formare: quia alios ad vitam gratuito nondum natos eligit, alios exitio suo, qui natura obnoxii sunt omnes, relinquens. Nam quod electionem gratiae Pighius ad reproborum odium spectare negat: id ego verum esse ita fateor, ut gratuito amori, quo electos complectitur, iusta in reprobos severitas in causa pari et communi respondeat.

Concludit demum Paulus: Si Deus, iram suam volens ostendere et notam facere suam potentiam, sustinuit in multa patientia vasa irae apparata in interitum, ut notas quoque divitias gratiae suae faceret erga vasa misericordiae quae praeparavit in gloriam: non esse cur litem illi quisquam intentet. Ludit Pighius, ut solent eius similes, in voce Patientiae. Imo ferociter se iactat, quasi Deus non aliter reprobos, quam paterna indulgentia, obduret. Non aliter, inquit, vasa ad contumeliam format Deus, quam benigne tolerando qui patientia eius abutentes thesaurum irae sibi accumulant. Ubi ergo inter fratres nondum natos discrimen? Praevidebat Deus, si Pighio creditur, futuram Esau duritiem. Quomodo itaque in Iacob eminet electio gratiae, si in eodem gradu locatus fuit Esau, donec se ipse ex filiorum numero expungeret? Verum saepius in brevissima Pauli sententia refellitur haec tergiversatio, quam ut aliunde rationes contrarias accersere opus sit. Vasa aut Organa quo sensu vocent Hebraei, quisquis mediocriter

in Scriptura exercitatus est, non ignorat. Organa ubi audimus, tum Deum praesidem actionis totius et auctorem, tum manum eius directricem praecedere necesse est. Cur autem vocantur Vasa irae, nisi quia iustam severitatem, qua abstinuit erga alios, in istos exercuit? Et cur facti sunt vasa irae? Respondet Paulus, ut iram et potentiam in illis suam Deus ostenderet. Dicit Apparata in interitum: unde aut quomodo, nisi a prima origine et natura? ut quidem vitiata est in persona Adae totius generis humani natura: non quod altius Dei consilium non praecesserit: sed quia ex hac scaturigine emergit Dei maledictio et generis humani interitus. Praeparasse enim Deum vasa misericordiae in gloriam testatur. Si hoc speciale est electis, reliquos ad interitum aptatos esse constat, quia, naturae suae relicti, certo iam exitio devoti sunt. Quod enim nugantur quidam, Aptari eos propria malitia, adeo insulsum est, ut referre pigeat. Verum est istud quidem, reprobos iram Dei sua pravitate accersere, et in dies accelerando tandem in caput suum congerere. Sed hic discrimen quod ex arcano Dei iudicio manat a Paulo tractari, in confesso est. Dicit etiam, Divitias gratiae Dei patefieri, dum ex opposito vasa irae in exitium ruunt. Hic certe non audimus quod Pighius garrit, Aequalem esse erga omnes gratiam: sed melius Dei bonitatem illustrari, dum vasa irae sustinendo ad suum finem venire patitur. Quod ad patientiam spectat, in promptu est solutio: eam cum potentia coniungi ut non sinat tantum Deus, sed, quod fit, sua virtute moderetur. Quod et Augustinus (Lib. contra Iul. 5. cap. 5.) scite observat.

Nec vero aliter stare potest inviolabile illud Dei pactum: Ego sum Deus zelotes, misericors in mille generationes: severus ultor usque in tertiam et quartam generationem: nisi Dominus arbitrio suo discernat, quibus gratiam largiatur, vel quos aeternae morti velit manere addictos. Gratiam suam in mille usque aetates propagat. Quaeso, an piorum filios propriis meritis aestimat, quum exhibitam partibus gratiam non alia ratione continuat etiam erga ipsos, nisi quia se ita facturum promisit? Abrahae, qui nihil promeritus erat, fidem suam gratuito obstringit, se in eius gratiam fore posteris in Deum. Hinc solennis illa post eius mortem obtestatio: Recordare Domine servi tui Abrahae. Hic certe inter homines delectus habetur: neque ex cuiusque meritis, sed ex sancito cum patribus foedere. Non quod tota Abrahae posteritas, quae ex eo secundum carnem descendit, hanc praerogativam teneat: sed tamen eorum omnium, qui ex Abrahae semine in vitam cooptati sunt, et fides et salus huic promissioni accepta referri debet. Eadem est vindictae ratio, quam Deus in tertiam usque et quartam generationem exsequitur. Quod enim afferunt nonnulli, Puniri, quicunque omnibus seculis peccaverint, suo quemque ordine, plusquam frivolum est. Sic olim Pelagiani, quum ex Scripturae testimoniis, quae omnes in Adam peccasse ostendunt, expedire se ne-

quirent, cavillabantur imitatione peccasse. Sed quemadmodum eos urgebant pii doctores, Adae reatu vere omnes damnatos, quo Christi gratia eos absolvit: ita in praesenti causa, ut inter se antitheta respondeant, necesse est in filiorum persona Deum ulcisci, quae in patribus peccata damnavit. Nec sane aliter exponere licet complures Scripturae locos *), ubi se testatur reiicere maiorum peccata in sinum filiorum. Frustra autem obiicitur illud Ezechielis: Filius non portabit patris iniquitatem: sed anima, quae peccaverit, ipsa morietur. Quia haec vindictae pars est, quod Dominus Spiritu suo nudos et vacuos relinquit: quo fit, ut propriam quisque culpam sustineat. Luere ergo maiorum peccata dicuntur posteri, non immeriti (ut profanus ille Poëta [Horatius] cantillat) sed hoc ipso noxii, quod, ut natura sunt filii irae quemadmodum loquitur Paulus), (Eph. 2, 2.) proprio ingenio relicti, mortis aeternae iam a prima haeredes nihil quam suum interitum assiduo procursu augere possunt.

Hic quoque locum Iesaiae (Iesa. 6, 9.) exponere, non intempestivum erit, quem non abs re Spiritus sanctus in novo Testamento voluit sexies repeti. Mittitur Propheta cum prodigioso in speciem mandato: Vade, et dic populo huic, Audite audientes, et ne intelligatis: videte visionem, et ne cognoscatis. Impingua cor populi huius, et aures eius aggrava, et oculos eius claude: ne forte videat oculis suis, et auribus suis audiat, et corde intelligat: et convertatur ut sanem eum. Quod excaecationis minister vocatur Propheta, accidentale esse fateor. In causa excaecationis vertitur quaestio. Fateor rursum ingrato rebellique populo quam meritus erat poenam irrogari ut lux illi in tenebras vertatur. Praecesserit sane et maligna et obstinata incredulitas, cui Deus tale praemium rependeret; sed quum postea recitet Propheta, fuisse aliquem selectum numerum, cui salus ex Dei verbo affulserit: suane virtute effugerint horribile illud iudicium, an Dei manu retenti fuerint, quaeritur. Magis etiam urget altera quaestio: Quî factum sit, ut e turba illa, cuius non dispar erat incredulitas, resipuerint quidam, incurabilis aliorum fuerit morbus. Si quis humano iudicio rem aestimet: in ipsis hominibus discriminis inveniet causam. At Deus nos illic subsistere non patitur: qui servatos sua gratia pronunciat, quotquot communem defectionem non sequuntur. Resipiscentia autem quin proprium eius opus sit, in controversiam vocari non debet. Vere igitur ab Augustino (Lib. 1. de praedest. sanct. 2.) dictum esse apparet, a Domino converti quos ipse conversos voluerit, qui non tantum ex nolentibus volentes facit, sed etiam ex lupis oves, ex persequutoribus martyres, gratia potentiore eos reformans. Si malitia obiicitur: potentior esset Dei gratia, qualem se erga electos ostendit, nisi verum esset illud, Misereri eum cuius miseretur. Et Pauli interpretatio nihil dubitationis relinquit. Postquam enim dixit, (Rom.

*) Exod. 39, 7. Deut. 5, 59. Ierem. 32, 18.

11, 7.) fixam Dei electionem fuisse, addit, reliquos esse excaecatos, ut impleatur vaticinium istud. Concedo, voluntariam esse caecitatem, et eorum culpae libenter adscribo. (Augustinus lib. de bono persever. c. 12.) Sed audio, quosnam excipiat Paulus: nempe quos eligere Domino visum est. Cur autem hos potius quam illos: ne identidem excipere pigeat. Non esse hominis litigare cum Deo. Sic alibi idem Paulus, quum Iudaeis, quorum virulentam malitiam expertus erat, dicit: Bene Spiritus sanctus locutus est per os Iesaiae: Auribus audietis, et non intelligetis: accusat quidem eos ut digni sunt. Sed perperam inde ac inscite colliget quispiam, obdurationis initium ab illa malitia esse, qua si non ipsius malitiae occultior esset causa, naturae corruptio: quasi etiam non ideo in corruptione demersi manerent, quia arcano Dei consilio, antequam nascerentur, reprobi non eruuntur.

Nunc Ioannem audiamus, qui minime ambiguus nobis erit interpres *). Quum multa signa fecisset Iesus, inquit, non credebant: ut sermo Iesaiae impleretur, Domine, quis credidit auditui nostro? et brachium Domini cui revelatum est? propterea non poterant credere, quia iterum dixit: Excaecavit oculos illorum, etc. Hic certe non commemorat Ioannes, suo vitio impeditos esse Iudaeos, ne crederent. Quod etsi verissimum erat, altius tamen conscendit. Spectandum enim est eius consilium. Rudes et infirmos non leviter turbabat, quum audirent, Christo non fuisse locum in populo Dei. Respondet, Non credere, nisi quibus datum est: paucos autem esse, quibus brachium suum revelet Deus. Alterum postea vaticinium, de quo nunc vertitur quaestio, in eundem finem attexit. Et magnum habet pondus quod inserit, Non potuisse ipsos credere. Nunc quantumvis se torqueant homines, discriminis tamen causa, cur brachium suum non omnibus Deus revelet, abscondita latet in aeterno eius decreto. Sane nihil aliud voluit Evangelista, quam fidem speciale esse donum, et altiorem esse Christi sapientiam, quam ut sub humanos sensus cadat, ne mundi incredulitas nos percellat, si quando vel acutissimi deficiant. Ergo, nisi, quod Evangelista ex professo contendit, eludere libet: quod pauci Evangelium recipiunt, statuendum est inde pendere, quia frustra exterior vocis sonus aures verberat, donec intus corda Deus tetigerit.

Diversa tribus reliquis Evangelistis **) huius citandi loci occasio fuit. Discipulos suos illic secernit Christus a vulgo hominum. Datum illis esse pronunciat, nosse regni caelestis mysteria, se vero loqui apud alios in parabolis, ut audientes non audiant: et sermo Iesaiae impleatur. Quos aenigmatice alloquutus est Christus sine profectu, indignos maiori luce fuisse non nego: sed rogo vicissim, quo merito digniores fuerint Apostoli, quos

*) Vide Aug. lib. ad Bonif. 2. c. 6. Ioan. 12, 37. **) Matth. 13, 11. Marc. 4, 12. Luc. 8, 10.

familiariter Christus admittit? Statuitur antithesis: paucis conferri gratiam, quae omnibus ex aequo negari iure poterat. An dicemus sibi Apostolos comparasse, quod illis datum esse asserit Dominus? Nec leviter praetereundum est, quod Mysteria appellat, quae apud ipsos eloquitur. Et certe nihil est in tota spirituali doctrina, quod non longe superet mentis nostrae captum, proculque fugiat. Quare nec ulla verborum quamlibet dilucida explicatio sufficiet, nisi Spiritus nos simul doceat. Sed Christus hoc quoque tanquam rarae dignationis pignus magnifieri vult a suis discipulis, quod in externa docendi ratione hominum vulgo eos praeferat. Quanquam gradatim ad singulare illud privilegium eos deducit, quo vere domestici ab alienis differunt: nempe ut divinitus edocti, quae altiora sunt sensu carnis, comprehendant. Clamat subinde Christus *): Qui habet aures audiendi, audiat. Quibus verbis non tantum ab ignavis auditoribus attentos discernit: sed surdos esse intelligit, quibus aures non sunt a Domino perforatae. Quod beneficium David totius Ecclesiae nomine celebrat. Non ero singulis excutiendis longior. Summa haec sit: Si Dei Spiritum, qui per Apostolos loquutus est, Prophetae interpretem admittimus, arcanum et incomprehensibile Dei iudicium, dum maiorem populi partem excaecat, ne videat videndo, adorandam esse. Cessent hic quaecunque nobis in mentem venire possunt rationes. Nam si in hominibus haeremus: primum certe hoc erit, Dominum petentibus liberaliter dare: alios tabescere in sua inopia, cuius remedium non quaerunt. Atqui nisi succurrat quod ait Augustinus **), Divinae esse beneficentiae non tantum ut aperiatur pulsantibus sed etiam ut pulsemus et petamus: nondum satis nota est nobis qua laboramus inopia. Ad auxilium si venitur: experientia evincit, non omnibus expositam esse illam Spiritus virtutem, qua fit quod fieri oportet. Nemo se vanis blanditiis fallat. Qui ad Christum accedunt, iam filii Dei erant in eius corde, quum in se hostes essent: et quia praeordinati erant ad vitam, Christo dati sunt. Quare ut fideliter monet Augustinus, se gratiae vasa esse meminerint, non meritorum: quando gratia illis omne meritum est. Nec alia nos cognitio iuvet, quam quae admiratione claudatur. Rideant nos qui volent: modo stupori nostro Deus e caelo annuat, et Angeli applaudant.

Nunc quae ex Pighii (Lib. 8. c. 2.) obiectis aliquid coloris prae se ferunt, summatim colligam, ut intelligant lectores, nihilo melioribus armis instructum pugnare, quam iustam ciendi tanti certaminis causam habuit: Statum quaestionis in eo verti dicit: In quem finem conditus fuerit homo. Ac primum, pro magno absurdo habet: si quicquam ex hominis creatione ad Deum redire intelligimus: quia Deus se uno contentus nullius indiget. Ego vero ut

*) Matth. 13, 9. Luc. 8, 8. Ps. 40, 7. **) De bono persev. cap. 23. Vide Aug. de corrept. et gratia c. 5. Ibidem cap. 8. et 9. Ibid. cap. 7.

Deum fateor nullo externo adminiculo habere opus: ita inscite ex eo colligi dico, nullum habuisse respectum sui, ut homines in gloriam suam crearet. Quid enim sibi vult illud Solomonis, (Prov. 16, 4.) Omnia propter seipsum operatus est Dominus? Nihil ergo absurdi est, si dixerimus, Deum, tametsi nullius egentem, hominum tamen genus in suam gloriam creasse. Ac merito hic potissimus finis censeri debet. Quo magis ridiculum est Pighii sophisma, qui Deum nullo gloriae suae respectu in hominis creatione motum fuisse colligit, quia sit in se perfectissimus. Sed operae pretium est audire, quomodo se ex illo Solomonis loco expediat, Deus propter seipsum condidit omnia. Non quia gloriae suae id referret: sed propter suae bonitatis immensitatem. Ac ne pondere careat istud commentum: negat (Lib. 7. c. 2.) ullos interpretes mecum sentire, praeter paucos, ut ipse ait, detestabiles haereticos. Quid ergo refellendis tam futilibus nugis immorer? Hebraica vox *Lammaanehu*, qua utitur Solomo, tantundem valet, acsi quis diceret, Ad causam sui. Homo semilatina garrulitate inflatus nobis exponit quid significet adverbium Propter. Quod si guttam haberet sanae mentis, contextus ipse clare demonstrat, non fuisse creatos in diem exitii impios, nisi quia Deus suam in illis gloriam illustrare voluit: quemadmodum alibi (Exod. 9, 16.) pronunciat Pharaonem hac de causa fuisse a se excitatum, ut nomen suum in gentibus patefaceret. Porro, ut tam insulso errori colorem inducat, testimonium Mosis adducit: Nunc Israël quid poscit abs te Dominus Deus tuus, nisi ut illum ames et colas? Ego vero neminem ex lectoribus fore adeo fatuum confido, qui non videat hominem mente privatum sine pudore blaterare. Quid enim? an quia nostrae potius utilitatis causa quam suae, a nobis coli vult Deus: ideo sepulta gloriae suae cura, nos tantum respicit? Et quid tot testimoniis fiet, quae salutis humanae summum et ultimum finem statuunt Dei gloriam? Ergo hoc axioma retinendum: Sic Deo fuisse curae salutem nostram, ut sui non oblitus gloriam suam primo loco haberet, adeoque totum mundum hoc fine condidisse, ut gloriae suae theatrum foret. (Eph. 1, 6.) Non quod vel seipso contentus non sit, vel quicquam aliunde mutuari opus habeat: sed quia hoc honore dignatus est suas creaturas, ut illis insignes gloriae suae notas imprimeret.

Postquam tam dextre exorsus est Pighius, alterum finem subiicit: Quod Deus ad suae bonitatis naturam respiciens, eius capacem facere voluerit rationalem creaturam: quod sine arbitrii libertate fieri potuisse negat. Hoc confesso, ruere arbitratur quod doceo, Ex aeterno Dei decreto constitutum fuisse inter electos et reprobos discrimen: quia scilicet homo futurae suae conditionis arbiter, utramque fortunam in manu habuerit. Monendi quidem hic in primis hortandique sunt lectores, ut, quo decet honore, fictorem et opificem suum Deum prosequentes, ad considerandum eius consilium in creatione humani generis non protervos oculos inferant, sed ipsum reverenter, sobrie et puro fidei oculo suspiciant.

Scio de aeterna Dei praedestinatione verbum fieri vix posse, quin mox pravae multae absurdaeque mentibus imaginationes obrepant. Itaque reperiuntur modesti quidam homines, qui suppressam eius mentionem cuperent, ne lascivis ingeniis sese efferendi materia praebeatur. Ego vero, ut libenter argutis speculationibus, quod per alios licet, supersedeo: ita ingenuam veri confessionem subterfugere, ne impiorum sannis sit exposita, fas esse non arbitror. Nec vero aut minus quam aliud quidvis pretiosa est Deo sua veritas: aut nostra dissimulatione protegi vult suam iustitiam, sicuti nec tali patrocinio indiget. Verum hoc fusius paulo post. Nunc ut de re, quae agitur, breviter respondeam: contendit Pighius, ita praecise ad salutem creatos esse homines, ut nullum Dei consilium de contrario eventu praecesserit. Quasi vero Dominus ante primum hominem conditum, qualis totius generis futura esset conditio, non praeviderit. Quasi etiam non statuerit, quidnam fieri vellet. Homo, ut imago Dei foret, et luce rationis et naturae rectitudine ornatus fuit ab initio. Ergo Deus, quasi caecutiens, eventum dubius suspensusque exspectavit. Tales sint Pighii consequentiae. Audacter enim inde colligit, Deum indiscrete et indiscriminate disposuisse universos ita creandos, ut suae bonitatis ac beatitudinis essent participes. Atqui nullo negotio utrumque simul conciliant piae mentes: hominem eo statu fuisse locatum, quum primum conditus est, ut sponte cadendo sibi ipse exitii causa fuerit: et tamen admirabili Dei consilio ita fuisse ordinatum, ut voluntaria haec ruina humano generi et omnibus Adae posteris humilitatis materia foret. Neque enim, si Deo ita visum est, expedire, ideo non propria voluntate se praecipitem dedit, qui recta natura alioqui praeditus et ad Dei imaginem formatus erat. Iterum repeto: Non me latet, quantum absurditatis et repugnantiae haec apud profanos homines prae se ferant. Sed pro mille testibus una conscientia sufficere nobis debet: quam si audimus, negare certe pudebit, iure periisse hominem, qui Satanam quam Deum sponte maluit sequi.

Nunc audiendae sunt Pighii probationes, quibus ostendere conatur, indifferenter omnibus salutem fuisse constitutam. Mentiri alioqui Spiritum dicit, qui pronunciat, Deum omnium esse patrem. De coniugio illic tractat Malachias, (Mal. 2, 14.) cuius fidem plerique mariti tunc fallebant, qui polygamia inducta fraudabant primas uxores. Eos ad Deum fidei coniugalis praesidem ac vindicem revocat. Videant nunc lectores, qualis in Scriptura tractanda sit Pighii religio. Subiicit ex Psalmo, Suavem esse Dominum universis. Unde concludit, Omnes sine exceptione ad vitam aeternam destinatos. Quod si verum est, canibus etiam et asinis apertum est regnum caelorum. Neque enim Dei bonitatem, quae hominibus propria sit, illic commendat Propheta: sed omnia Dei opera comprehendit. Quidni tamen pro fratribus suis Pighius depugnet? Sequitur tertia probatio: Quod

non sit distinctio Gentilis ac Iudaei, teste Paulo. (Rom. 10, 12.) Ego vero hoc libenter amplector, modo addatur etiam quod idem Paulus docet: (Rom. 16, 26.) Vocatas in Evangelii societatem fuisse Gentes, quia aeterno Dei consilio ad id ordinatae fuerant. Citat et illud Ecclesiastici, Nihil Deum odisse eorum quae fecit. Acsi non ubique diceremus, Nihil Deum in nobis odisse quod suum est, sed degenerem tantum naturam, quae merito primae creationis deformitas censetur. Caeterum in hoc cardine minime versatur reprobationis quaestio: An aliquid suum oderit Deus. Etsi enim ante defectionem Adae, quid facturus esset Deus, occultas ob causas statuerat, nihil tamen ab eo damnari nisi peccatum in Scriptura legimus. Ita restat, ut iustas habuerit causas in reprobanda hominum parte, sed nobis absconditas: nihil tamen in homine oderit ac damnet, nisi a iustitia sua alienum. Attexit et illud Pauli: Deum clausisse omnia sub peccato, ut omnium misereatur. Acsi Paulus illic de hominum numero disputaret: non autem potius simplicem gratiae commendationem poneret erga eos omnes qui ad salutem perveniunt. Nihil certe illi minus propositum fuit, quam Dei misericordiam ad omnes extendere: sed tantum omnem carnis gloriationem prosternere voluit, ut sciamus neminem fore salvum, nisi quem mera gratia Deus servaverit. En quibus argumentis nullos prae aliis divinitus ad salutem fuisse electos demonstret, quin in singulis capitum titulis plusquam inepte pro Euclidis simia se venditat.

Tertium finem, qui satis clare et diserte illo Solomonis loco exprimitur, Quod propter se Deus omnia creavit, etiam impium ad diem malum: hac ratione impugnat: Quod si Deum respexisse dicimus, quid cuique futurum esset, simul necesse erit fateri discretionem inter electos ac reprobos priorem fuisse hominis lapsu, in mente divina. Unde sequetur, non damnari reprobos, quia perditi fuerint in Adam, sed quia ante lapsum Adae iam exitio devoti erant. Respondeo, Nihil mirum esse, si tam indiscriminate (ut eius verbis utar) omnia miscet Pighius in Dei iudiciis, quando inter causas propinquas et remotas non discernit. Postquam huc illuc circumspexerint homines, quo tamen interitus sui culpam transferant, non invenient: quia proxima in ipsis causa residet. Nam si aliunde inflictum sibi vulnus querantur, interior animi sensus constrictos tenebit, ex voluntaria primi hominis defectione exortum fuisse malum. Scio non posse carnis proterviam compesci, quin hic protinus obstrepat: Si Adae casum praescivit Deus, nec remedium adhibere voluit, nos ex aeterno eius decreto perire innoxios magis, quam iustas peccati poenas dare. Verum, ut demus nihil tale fuisse a Deo praevisum, eadem nihilominus de peccato originali querimonia manebit. Obiiciet enim Deo impietas: Cur non sibi privatim, ut solus damnum sentiret, peccavit Adam? Cur nos, qui nihil meriti eramus, in eiusdem cladis societatem involvit? Imo, quo iure alienae cul-

nae poenam in nos Deus traiecit? Sed enim ubi omnia dicta fuerint, singulos interior cordis sensus urgere non desinet, qui neminem, vel se iudice, patitur absolvi. Nec vero controversiam de eo quisquam facit. Nam quum, ob unius hominis peccatum, inflictum omnibus fuerit lethale vulnus: rectum Dei iudicium omnes agnoscunt. Si nihil obstat, quominus et prima interitus origo ab Adam coeperit, et proximam in se causam singuli inveniant, quid etiam impediet, quin arcanum Dei consilium, quo praeordinatus fuerat hominis lapsus, qua decet sobrietate, procul adoret fides nostra: et tamen, quod propius apparet, conspiciat: totum humanum genus in Adae persona aeternae mortis reatu constrictum esse, et propterea morti esse obnoxium? Non ergo discussit Pighius, sicuti putabat, optimam et aptissimam symmetriam, qua inter se causa propinqua et remota congruunt.

Monendi autem sunt lectores, peraeque a Pighio utrunque damnari: Deum ab initio, quum adhuc integer foret hominis status, quod postea futurum esset, decrevisse, et nunc ex perdita massa eligere quos voluerit. Augustinum ridet, eiusque similes, hoc est pios omnes, qui Deum imaginantur, postquam universalem generis humani ruinam in persona Adae praesciverat, alios ad vitam, alios ad interitum destinasse. Quia enim illud de omnibus in salutem creandis Dei consilium Adae lapsu fuisse superius pro confesso sumit, fixum adhuc manere non dubitat. Nam alioqui neque sibi constaret Deus, et immutabile eius propositum hominis vitio subversum foret. In nostra sententia illam (ut dictum est) repugnantiae speciem exagitat: quod, sicut Deus ante conditum Adam apud se decreverit quidnam illi et posteris futurum esset, iam peccato imputari reproborum interitus non debeat: quia absurdum esset, effectum facere sua causa priorem. Ego autem utrumque istorum, quae oppugnat Pighius, verum esse affirmo. Nam quod obtendit inter duas sententias dissidium, prorsus nullum est. Dicimus hominem hac conditione fuisse creatum, ut conqueri de suo opifice nequeat. Praevidit Deus Adae lapsum, nec certe nisi volens ruere passus est. Quid hic tergiversari attinet? Negat tamen Pighius: quia consilium ante de servandis omnibus conceptum, stabile maneat. Quasi vero non sit in promptu solutio: non aliter omnibus destinatam fuisse salutem, quam si in prima origine perstarent. Neque enim simplex et praecisum fuisse Dei decretum quisquam sanus concedet, ut ad salutem omnes pervenirent. Nam ad iustam hominis damnationem satis erat, in via salutis quum esset collocatus, inde sponte excidisse. At fieri aliter non potuit. Quid tum? an ideo culpa liberatur, quae tota in eius voluntate residet? Si diceret Augustinus, propositum semel fuisse Deo omnes servare: ad refutandam eius opinionem aliquid valeret Pighii argutia. Sed quando tradit, Adam prima sua creatione ita constitutum fuisse vitae haeredem, ut propinqua eius abdicatio Deum minime lateret:

imo in arcano eius consilio iam esset quasi inclusa: vere et merito colligit, universali reatu sic obstrictos teneri reprobos, ut in morte relicti istud iudicium sustineant. Idem et nos tradimus, quia in Adam sumus ad unum omnes perditi: iusto Dei iudicio perire, qui pereunt: et simul tamen fatemur, quicquid Adae accidit, divinitus fuisse ordinatum.

Nunc mihi non tam quid vel quo ordine dicat Pighius considerandum est, quam ut cum sua desperata impudentia iaceat confusus nebulo: et piis conscientiis satisfiat, per imperitiam turbari non raro cernimus. Itaque quicquid speciosum est in fluxa et prope immensa eius loquacitate, excerpam: ut omnes intelligant, multa dicendo nihil eum dicere. Cum speciali electione congruere non videtur, quod Christus totius mundi Redemptor omnibus promiscue Evangelium praedicari iussit. Atqui Evangelium legatio est pacis, qua reconciliatur mundus Deo, ut Paulus docet: (2 Cor. 5, 18.) et eodem teste, annuntiatur: ut, qui audiunt, salvi fiant. Respondeo breviter, Christum sic toti mundo ordinatum esse in salutem, ut eos servet qui a Patre illi dati sunt: eorum sit vita, quorum est caput: eos in bonorum suorum societatem recipiat, quos sibi Deus gratuito beneplacito haeredes adoptavit. Quid horum negari potest? Illud Iesaiae vaticinium (Iesa. 8, 18. Hebr. 2, 13.) Apostolus in eo impletum pronunciat: Ecce ego et pueri mei, quos Dominus mihi dedit. Clamat ipse Christus: (Ioan. 6, 37.) Omne, quod mihi dedit Pater, custodiam, ne quid pereat. Quod vitam non nisi in membra sua diffundat, passim legimus. Inseri porro in eius corpus speciale donum qui non fatetur, Epistolam ad Ephesios nunquam attente legit. Unde et tertium illud sequitur, Christi virtutem non nisi ad Dei filios pertinere. Quanquam non melius quam ex Evangelii praedicatione aestimandam esse universalem Christi gratiam ipsa quoque pars adversa mihi concedet. Quare in eo sita est nodi solutio, si tenemus quomodo salutem omnibus offerat Evangelii doctrina. Equidem omnibus sua natura salvificam esse non nego. Tantum hoc quaeritur: An Dominus aeterno suo consilio communem illic omnibus salutem destinaverit. Patet omnes indifferenter ad poenitentiam et fidem vocari: et proponi omnibus eundem Mediatorem, qui Patri ipsos reconciliet, satis notum est, sed aeque notum est, nihil nisi fide percipi: ut illud Pauli (Rom. 1, 16.) impleatur: Evangelium esse Dei potentiam in salutem omni credenti. Aliis autem quid restat, nisi ut odor sit mortis in mortem? ut idem alibi (2 Cor. 2, 17.) loquitur.

Porro, quum palam appareat, ex multis, quos externa voce Deus compellat, vix paucos credere: si maiorem partem ideo incredulam manere probo, quia Deus non nisi quos vult illuminatione dignatur: simul alterum illud obtinebo: communiter offerri utrisque Dei misericordiam: ut, quicunque intus non docentur, tantum reddantur inexcusabiles. Distinguunt quidam, quod poten-

ia salutare sit omnibus Evangelium, non effectu: sed nodum hoc
nodo minime expediunt: quia semper eo revolvimur, aequalisne
mnibus conferatur credendi facultas. At vero, cur non omnes
Evangelio obediant, rationem affert Paulus: (Rom. 10, 16.) quia
esaias (Iesa. 53, 8.) dicit: Domine, quis credidit sermoni no-
tro? et brachium Domini cui revelatum est? Credentium pauci-
ate attonitus Propheta exclamat: Rem indignam esse, quod Dei
erbum omnium auribus personans nulla fere corda intus afficiat.
Verum, ne quem conturbet tanta mundi pravitas, mox subiicit,
on omnibus hoc esse datum. In summa effectu carere quamli-
et sonorum humanae vocis clamorem significat, nisi interior Dei
irtus in cordibus operetur. Cuius etiam rei praeclarum docu-
nentum ante oculos ponit Lucas, (Actor. 13, 48.) qui, postquam
etulit habitam a Paulo concionem, Crediderunt, inquit, quotquot
rdinati erant ad vitam aeternam. Cur eadem doctrina non iis-
em omnium animis excipitur? Numerum definit Lucas. Quia
on omnes ad vitam erant ordinati. Cuius porro haec dispositio
st, nisi Dei unius? Nam qui proprio cordis motu fuisse ordi-
natos ineptiunt, non magis refutatione sunt digni, quam si mun-
lum a seipso creatum dicerent. Est enim recondita Evangelii
apientia, ad quam penetrare humani ingenii acumen nequit. Ani-
nalis homo, inquit Paulus, (1 Cor. 2, 4.) non capit ea, quae
Dei sunt. An quia non vult? Id quidem verum est, rebelles
sse Deo quicunque eius Spiritu mansuefacti non sunt. Sed al-
ius conscendit Paulus: quod scilicet homini sit stultitia nec pos-
it intelligere, neminem fuisse Dei consiliarium, nec cognosci
ius arcana nisi a solo eius Spiritu. Unde constituit, solos esse
ere Dei discipulos, qui non mundi huius Spiritu, sed caelesti
lonati sunt: ut sciant quae sibi a Deo donata sunt. Quid sibi
sta vult comparatio inter mundi huius et Dei Spiritum: nisi quod
uo modo sapiunt homines, ut in terra subsidant, filios suos Pa-
er caelestis peculiari modo illuminat? Hic, si Deo placet, vo-
luntariam cuiusque praeparationem nobis Pighius obtrudit: quasi
on Corinthios alloquatur Paulus, (1 Cor. 6, 4.) quos paulo post
et fures et ebriosos et maledicos et avaros et molles et prodigio-
is flagitiis infectos fuisse commemorat, donec Spiritus sanctifica-
ione purgati forent. Qualis ad promerendam illuminationem eo-
um potuit esse occursus, quos Deus ab inferis ipsis extraxit?
Et quid longo verborum circuitu opus est? Spiritus qui nobis
regni caelestis arcana patefacit, est adoptionis Spiritus. Adoptio
autem gratuita. Ergo et gratis confertur Spiritus ipse. Iam non
omnibus conferri experientia docet. Ergo speciale donum est
fides, quo rata fit Dei electio. Quo etiam sensu dixerat Paulus,
(1 Cor. 1, 23.) Christum, qui Iudaeis est scandalum et Gentibus
stultitia, vocatis esse Dei virtutem et sapientiam. Unde autem
vocatio, nisi quia Dominus, quos elegit, secundum propositum
suum vocat? Nunc tenemus, Evangelium, quod odor vitae in

vitam natura sua esse debuerat, mortiferum iis qui pereunt odorem esse: ideo autem manere in suis tenebris incredulos, quia non revelatur illis Dei brachium. Quod autem in tanta naturae nostrae corruptela et pravitate aliqui tamen Evangelio credunt, eorum bonitati adscribere sacrilegium est; sed potius gratiae semper Deo agendae, ut Paulus monet, qui eos elegit ab initio mundi in salutem, in sanctificatione spiritus et fide veritatis. Quibus certe verbis et fidem et sanctificationem ab aeterna electione tanquam a fonte rivos deducit. Quid enim? an, quia seipsos sanctificaturi erant, ideo electi sunt? Atqui nominatim Paulus (2 Thess. 2. 13.) hoc esse Spiritus Dei opus asserit. Quum eadem sit fidei ratio: superest, ut in fidem illuminatos dicamus, quo rata esset Dei electio et effectu ipso patefieret. Et sane quum audiamus, Neminem ad Christum venire nisi a Patre trahatur; hoc quoque Augustini (Lib. 1. ad Bonif. cap. 19.) tenendum est: Quis trahitur, si iam volebat? Nemo tamen venit, nisi velit. Trahitur ergo miris modis, ut velit, ab illo, qui novit intus in ipsis hominum cordibus operari, non ut nolentes credant, quod fieri non potest; sed ut volentes ex nolentibus fiant.

Reclamat Pighius, illam Pauli (1 Tim. 2, 4.) sententiam adducens: Deum omnes velle salvos fieri: et quod mortem peccatoris nolit, ipsi vel iurato credendum, ubi per Prophetam (Ezech. 18, 23. et 33, 11.) sic loquitur: Vivo ego, nolo mortem peccatoris, sed magis ut convertatur et vivat. Quum prophetica concio ad poenitentiam hortetur, nihil mirum si Deum pronuntiet velle omnes salvos fieri. Si tales loquendi formas conditionales esse ostendit mutua inter minas et promissiones relatio. Ninivitis Deus, quemadmodum Regibus Gerar et Aegypti, facturum se denunciat, quod facturus non est. Quum resipiscentia poenam, quam minatus illis fuerat, antevertunt: tunc non nisi obstinatis constitutam fuisse apparet. Et tamen praecisa fuerat denunciatio: acsi revocabile non esset decretum: sed postquam irae suae sensu terruit ac humiliavit, qui non prorsus sunt desperati, eos spe veniae erigit, ut remedio sentiant locum esse. Ita rursum promissiones, quae omnes ad salutem invitant, non simpliciter nec praecise quid in arcano suo consilio statuerit Deus, sed quid omnibus ad fidem et poenitentiam adductis facere paratus sit, demonstrant. Atqui hoc modo duplex affingitur Deo voluntas, qui adeo varius non est, ut ne minima quidem in eum cadat obumbratio. Quid hoc, inquit Pighius, aliud esset, quam hominibus illudere, si Deus, quod non vult, velle se profiteatur? Si coniunctim, ut par est, legantur haec duo: Volo ut conversus peccator vivat: nullo negotio calumnia illa diluitur. Conversionem exigit a nobis Deus: eam ubicunque invenit, promisso vitae praemio non frustratur. Vitam ergo velle dicitur Deus, qualiter et poenitentiam. Hanc autem vult, quia verbo suo omnes ad eam invitat. Caeterum, id cum arcano ipsius consilio non pugnat, quo nonnisi suos electos con-

vertere decrevit. Neque propterea varium censeri fas est, quia tanquam Legislator omnes externa vitae doctrina illuminet: ad vitam omnes priore modo vocet: hoc autem altero, quos vult, adducat, tanquam pater regenerans Spiritu filios duntaxat suos.

Certum quidem est, nec homines suopte instinctu ad Dominum converti, nec conversionis donum omnibus commune esse. Est enim hoc unum ex duobus capitibus foederis, quod Deus non nisi cum filiis suis et electo populo facturum se promittit: ut leges suas in eorum corda inscribat. Desipiet enim si quis dicat, generaliter hoc omnibus promitti: (Ierem. 31, 33.) Percutiam cum ipsis foedus, non quale percussi cum patribus eorum, sed leges meas cordibus eorum inscribam. Ad dignos vel proprio motu rite praeparatos restringere, non minus crassae insitiae foret: quum Dominus eos alloquatur, quibus corda lapidea prius erant: quemadmodum ex altero Propheta (Ezech. 36, 26.) liquet. Communem omnium contumaciam esse dico, nec cuiusquam affectum esse ad obsequium Dei flexibilem, donec ipse dederit quod iubet. Cur enim vocamur (Eph. 2, 10.) novae creaturae, nisi quia Dei sumus factura, creati ad omne opus bonum? Obsecro, qualis ista et quam iniqua partitio erit, si Deus mortales nos homines creet, sibi quisque ad iustitiam et caelestem vitam sit creator? Nam hoc modo sibi haberet Deus caducae gratiae laudem: quod longe praestantius est, in sortem nostram cederet. Atqui, circumcidere hominum corda, opus Dei esse scriptura (Deut. 30, 6.) affirmat: nec alteri regeneratio tribuitur: unde et passim, quod in homine ad imaginem Dei reformatum est, Spiritus nuncupatur. Hortatur quidem nos subinde Dominus ad poenitentiam, sed conversionis auctor ipse asseritur. Dicitur lex eius convertere animas, et ad Verbi ministros partes istae alicubi transferuntur: sed quia dum arando, serendo, rigando laborant illi, incrementum Dei est incrementum dare: non mirum est, si hoc illi tribuitur, quod cor suis aperiat, ut sermoni, quem audiunt, intenti sint. Itaque Augustinus, (Lib. contra Iulian. 5. cap. 3.) postquam de electis tractavit, et eorum salutem ita in fideli Dei custodia docuit esse repositam, ut nemo pereat: Caeteri, inquit, mortales, qui ex isto numero non sunt et tamen ex eadem massa sumpti sunt, vasa irae facti in utilitatem nascuntur istorum. Non enim quenquam eorum Deus temere aut fortuito creat: aut quid de illis operetur boni, ignorat: quum et hoc ipsum bonum operetur, quod in illis humanam creat naturam, et ordinem saeculi praesentis exornat. Istorum neminem adducit ad poenitentiam spiritualem, qua homo reconciliatur Deo. Quamvis ergo ex eadem massa perditionis nati, secundum cordis sui duritiem et cor impoenitens, thesaurisant sibi, quantum in se est, omnes iram in die irae, Deus tamen alios inde per misericordiae bonitatem adducit ad poenitentiam, alios iusto iudicio non adducit. Hactenus ille. At ne quis hic divinae gratiae et nostrae industriae

concursum imaginetur: semper occurrat quod alibi (Lib. 1. de peccat. merit. et remiss. c. 18.) tradit: Laborant, inquit, homines in nostra voluntate invenire, quid boni sit nostrum, quod nobis non sit ex Deo: et quid possit inveniri, ignoro. Et paulo post: Quopropter nisi obtinemus, non solum voluntatis arbitrium, quod huc atque illuc liberum flectitur, atque in eis naturalibus bonis est, quibus et male uti malus potest, sed etiam voluntatem bonam, quae iam in eis bonis, quorum usus esse non potest malus, nisi ex Deo nobis esse non posse: nescio quemadmodum defendamus quod dictum est: Quid habes quod non acceperis? Nam si nobis libera quaedam voluntas ex Deo est, quae adhuc potest esse vel bona vel mala, bona autem voluntas ex nobis est: melius est id quod a nobis, quam quod a Deo est. Tandem concludit: Quibus donare hoc voluerit Dominus, misericordiae eius esse, non meriti illorum; quibus noluerit, veritatis esse, quia potestatem habet trahendi.

Alterius loci expedita est solutio. Deum velle omnes salvos fieri Paulus affirmat. Nempe quomodo vult ad veritatis suae cognitionem venire. Utrumque enim copulat. Nunc quaero, Eademne Deo voluntas ab initio mundi constiterit necne. Nam si omnibus notam esse voluit suam veritatem: cur legem suam non publicavit et Gentibus? Cur inclusam in angustiis Iudaeae tenuit vitae lucem? Quid sibi vult Moses: (Deut. 4, 6.) Non esse gentem quae statuta et leges habeat quibus regatur, quemadmodum populus ille: nisi quod singulare privilegium generis Abrahae commendat? Cui et illud Davidis (Psal. 148, 20.) encomium respondet: Non ita fecit ulli populo, nec sua iudicia manifestavit illis. Nec omittenda est quae exprimitur ratio: (Deut. 4, 37. et 7, 8.) quia dilexerit Deus Patres, filios ab eo electos esse; non quia praestantiores essent, sed quia eligere eos in populum peculiarem Domino visum est. Quid? An Paulus (Actor. 16, 6.) ipse nesciebat, se prohibitum esse a Spiritu, ne in Asia verbum de Christo faceret, ac ne transiret in Bithyniam quo pergebat? Sed quia nimis prolixa foret huius rei tractatio, uno illo nunc ero contentus: Deum post lucem vitae, solis Iudaeis accensam, passum fuisse Gentes in ignorantiae tenebris per multa secula errare: deinde speciale hoc promitti (Iesa. 60, 2.) Ecclesiae donum, quod super ipsam orietur Dominus, et gloria eius conspicua illic erit. Nunc iactet Pighius, Deum omnes velle salvos fieri, quum ne externa quidem doctrinae praedicatio, quae tamen Spiritus illuminatione longe inferior est, omnibus sit communis. Agitatus olim a Pelagianis fuit locus iste. Quid Augustinus pluribus locis (Enchir. ad Laur. c. 9. d. et 98.) respondeat, dicere in praesentia supersedeo: nisi quod clare et breviter uno ex loco patet, quam secure hanc obiectionem contempserit. Quum Dominus, inquit, se volente filios Ierusalem congregare, ipsam noluisse conqueritur, an superata fuit ab infirmis hominibus Dei voluntas, ut non potuerit facere potentissimus quod volebat? Et ubi erit omnipo-

tentia, qua fecit quaecunque voluit in caelo et in terra? Quis vero tam impie desipiat, ut dicat Deum malas hominum voluntaest, quas voluerit, quando voluerit, ubi voluerit, in bonum non posse convertere? Sed quum facit, per misericordiam facit: quum non facit, per iudicium non facit. Nodum quidem nondum solutum esse fateor: sed hoc tamen extorsi Pighio, ne quis nisi sensu et iudicio privatus credat arcano Dei consilio statutam aequaliter omnibus salutem esse. Caeterum, sensus Pauli cuivis non contentioso satis facilis est ac dilucidus. Iubet solennes pro regibus et principibus, qui cum imperio praesunt, preces concipi. Quia vero totidem illo seculo erant infestissimi Ecclesiae hostes: ne fideles a studio precandi revocet desperatio, mature occurrit Paulus, Deum omnes salvos velle fieri dicens. Quis non videt ordinum hic geri mentionem potius quam singulorum hominum? Nec vero ratione caret trita illa distinctio, Non singulos generum, sed genera singulorum notari. Quod tamen non alia sit Dei voluntas intelligenda, quam quae patefit externa Evangelii praedicatione, ex contextu evincitur: ut Deum significet Paulus omnium velle salutem, quos benigne ad Christum invitat.

Sed Pighius (Lib. 7. c. 2.) rursus de personarum respectu mihi certamen movet. Quia Deus personas non respicit, nde omes aequaliter colligit ab eo amari. Responderam, Hoc nomine signari in Scriptura externas omnes accessiones, quae sunt praeter causam, favoremque aliis conciliant, alios odio gravant vel contemptu. Nihil ineptius posse dici vel fingi detonat. Atqui si agenda res esset suffragiis, multos haberem non poenitendos socios vel duces. Sed valeat una ratio. Hebraeis nomen est *Panim* *) quod tantundem valet ac Facies. Quum vetantur iudices personas accipere, quum testatur Moses nullum personae respectum esse Deo, et idem in historia Iob repetitur: quid, obsecro, per hanc vocem intelligere possumus, quam externas omnes apparentias, ut vulgo appellant, quibus a re ipsa abducimur? Similiter quum de servis et dominis, quum de Iudaeis et Gentibus, quum de nobilibus et obscuris loquuntur Apostoli **), *πρόσωπον*, quod alii prae aliis habent excellentiae, unde fit ut, quod aequum ac rectum est, non cernatur. Ideo Christus *ὄψιν*, (Ioan. 7, 24.) id est adspectum, iusto iudicio opponit: acsi diceret, ubi hominum favor vel odium regnant, fieri aliter non posse, quin totam aequitatem ac rectitudinem pervertant. Nemo igitur non videt Pighium rabiosa maledicendi petulantia abreptum nunquam pensi habuisse quid diceret. Nunc audienda boni censoris correctio. Personarum adspectum pronunciat vitium esse, in iustitia distributiva locum habens. Inde concludit, Deum non accipere personas, quia indifferens sit omnibus: et quemadmo-

*) Levit. 19, 15. Deut. 1, 17. 10, 17. Iob. 32, 21. et 34, 19. — **) Rom. 2, 11. Gal. 2, 6. Eph. 6, 9. Col. 3, 25.

dum aequum distributorem de publico largiri decet, praebeat se perinde liberalem ac beneficum. Perinde vero haec garrit, acsi, exstincta Scriptura, quidvis illi e proprio capite fingere liceret. Nam omnes Scripturae loci meam sententiam confirmant; nullum profert qui eius commento suffragetur. Et quid mirum, si sua deliria tam secure proferat, quum ne ipsam quidem vocem, de qua sermo illi erat, expenderit? forsan ut se probaret magnum Theologum, contempta Grammatica sine sensu voces effutivit. Nam Persona nihil illi aliud valet, quam hominem. Quum tamen plusquam conspicuum sit, qualitatem extrinsecam notari, qua induti homines aut favore digni habentur aut contemptui subiacent. An autem Deus aequalis sit distributor necne, Christo magis credendum est quam Pighio. Christus autem Deum sub patrisfamilias persona ita loquentem inducit: (Matth. 20, 15.) Licet in rebus meis facere quod volo: an oculus tuus malus est, quod ego benignus sum? Secundum quam rationem Paulus, (Rom. 11, 35.) ut nemini obstrictum esse doceat quin gratiam suam pro arbitrio quibus visum est dispenset, interrogat, Quis prior illi dederit, ut ei mutuum rependatur.

Primum, si qua pietatis gutta fuisset in hoc homine, an unquam ausus foret, Deum tam contumeliose in ordinem cogere? Praescribit enim, ut omnibus aequaliter largiatur, quasi de publico. Ita nihil Deo reliquum facit, in quo gratuitam beneficentiam exerceat. Iudicat, inquit, de unoquoque secundum cuiusque dignitatem et opus, non autem pro suo beneplacito. Quo igitur merito provocatus elegit genus Abrahae? Quid reperit in ea gente dignitatis, cur eam reliquis praeferret? Non aliam ipse rationem assignat, nisi quia dilexit patres eorum. Postea expressius: (Deut. 4, 37. 10, 15. Ios. 24, 2.) Ecce, quum Domini sint caeli et terra, tantummodo illi in patribus tuis complacuit ad eos amandos et elegit semen eorum post eos. Iam alio loco merita omnia in nihilum redigit, dum idololatras fuisse commemorat. Saltem hoc obtineo, quod Pighius negat, Dei beneplacitum a Mose clare praedicari. Negat, ex Dei pendere decreto, sed hominum affectu, quod uno reiecto alius eligitur. Quid ergo sibi vult illud? Non ex operibus, sed ex vocante dictum est: Maior serviet minori, Execranda vero, quam postea evomit, in Deum blasphemia est: Fingi Deum non iniustum modo, sed crudelem, si quempiam exitio devoveat. Atqui ad eius Dei tribunal semel sistetur, quem Paulus ostendere suam potentiam in vasis irae asserit. Imo iam nunc malo suo exitio sentit non esse humanitus fabricatum, sed aeternum totius mundi semper fuisse iudicem. Nunc experitur miser, quam vere dictum sit, Vincere Deum quum iudicatur. Caeterum fateor personae alicubi opponi piam et rectam vitam: ut quum Petrus dicit *), Non esse

*) Psal. 51, 6. Rom. 3, 4. Actor. 10, 34.

Deum προςωπολήπτην, quia in omni gente acceptus illi sit qui bene vivit. Sed prompta est responsio, Quod Deus, qui filiis suis contulit dona, probet grataque habeat, in hominis autem natura nihil prorsus inveniat nisi odio dignum. Ergo ut Deus cultores suos diligat: necesse est, ut, dum adhuc omni bono vacui sunt, gratuito amore praeveniat indignos, et illis donet quod postea amore prosequatur. Hanc vero primam gratiam dat quibus vult, inquit Augustinus, (Lib. de bono persever. cap. 12.) quoniam misericors est. Quod etsi non det, iustus est. Et non dat, quibus non vult, ut notas faciat divitias gloriae suae in vasa misericordiae. Quod autem non sit apud eum personarum acceptio, hinc liquere in fine capitis admonet, quia, praeteritis cultorum suorum filiis, natam ex reprobis sobolem ab exitio interdum liberat. Ac omnino memoria tenendum, quod tandem adducit, (Eiusdem lib. cap. 24.) Nullum praedestinationis illustrius speculum extare, quam sit ipse Mediator, qui secundum humanam naturam id honoris nullo merito adeptus est, ut Dei unicus esset Filius. Atqui gratuitum Dei beneplacitum, quod in Christo Ecclesiae capite spectandum ille proponit, Pighius ne in membris quidem admittere sustinet. Beatam enim Christi matrem contendit suo merito electam esse, quia ipsa canat, Respexit humilitatem ancillae suae. Istae sunt Pighii (Lib. 8. cap. 2.) probationes, Fundatam in hominum meritis electionem Dei esse non gratuitam, quia, quod abiectum est ac contemptibile, elegit.

Hac ratione facile diluitur Pighii obiectio: Quum Christus benedictos Patris sui ad regnum possidendum vocat, non simpliciter causam dici, quia electi sint, sed quia exercuerint charitatis opera. Neque ego sane ad arcanam Dei electionem homines ablego, ut inde salutem hiantes exspectent; sed recta ad Christum pergere iubeo, in quo nobis proposita est salus, quae alioqui in Deo abscondita lateret. Nam quisquis plana fidei via non ingreditur, illi Dei electio nihil quam exitialis erit Labyrinthus. Itaque ut certa sit nobis peccatorum remissio, ut in vitae aeternae fiducia conscientiae nostrae acquiescant, ut Deum intrepide patrem invocemus, hinc minime faciendum est exordium, quid de nobis ante mundum conditum Deus statuerit; sed quid de paterno eius amore nobis in Christo sit patefactum, et quotidie per Evangelium Christus ipse praedicet. Nihil altius nobis quaerendum, quam ut filii Dei simus. Atqui gratuitae, qua hoc tantum bonum consequimur, adoptionis speculum, arra et pignus est Filius, qui e Patris sinu ideo ad nos prodiit, ut, in corpus suum inserendo, regni caelestis haeredes faceret. Porro sicuti haec haereditas et Christi sanguine parta est semel et sacris Evangelii tabulis consignata, ita eius possessio non aliter quam fide adiri potest. Denique non tantum libenter fateor, sed passim in scriptis meis inculco, et fidei alligatam esse hominum salutem, et Christum unicam esse ianuam, qua in regnum caelorum omnes ingredi opor-

tet, nec alibi tranquillam pacem quam in Evangelio inveniri: quicunque inde vel minimum deflectunt, nihil quam per flexuosas ambages errare: et quo quisque in profunda illa divini consilii adyta confidentius irrumpere et penetrare conatur, eo longius a Deo recedere. Ergo quin per fidei viam ambulandum sit, non nego. Unde et alterum illud conficitur, Deum, quae electis in praesenti vita contulerit Spiritus sui dona, extremo die coronaturum. Caeterum id non obstat, quominus caelestis Pater, quos in Christo elegit, in eius corpus fide et Spiritus sanctificatione inserat, quominus ante conditum mundum praedestinatos tempore suo vocet ac iustificet. Atque utrumque Paulus optime coniungit, ubi, omnia cedere in bonum diligentibus Deum praefatus, mox addit: Qui secundum propositum vocati sunt. Haec igitur via est, qua suos gubernat Deus; haec ratio, qua opus in illis gratiae suae absolvit. Sed cur manum eorum apprehendat, alia est superior causa: propositum scilicet illud, quo eos destinavit ad vitam. Quo magis ridicula est Pighii impudentia, dum testimonium sibi tam adversum procaciter tamen in suum usum aptare non dubitat. Notandum esse in primis admonet, (Lib. 8. cap. 2. in fine) non dici, Cedere omnia in bonum electis vel dilectis: sed diversam potius causam notari, quod Deum diligant. Quasi vero non ideo data opera addita a Paulo fuerit correctio, ne quis fidelium merito tribuerit, quod illis Deus omnia in bonum vertit. Qualiter affectos esse deceat fideles, primum ostendit. Atque hoc vocationis est proprium. Sed ne in seipsis haereant, salutis bonorumque omnium initium ex altiori fonte manare docet, quia prius electi fuerant. Hunc quoque nodum Pighius iocando expedit: quod Deus ad sanctitatem omnes vocet. Quasi vero non diserte Propositi nomine efficax vocatio commendetur. Quibus autem praestigiis tam densas tenebras offundet, ut sententiae huius perspicuitas obruatur? Deus, quos elegit, iustificat, ut tandem glorificet. Quantumvis eam laceret, nunquam tamen efficiet, ut se ad omnes extendat. Hinc apparet, quam stulte ratiocinentur, qui fidei bonorumque operum praetextu electionem subvertere moliuntur, ut filia, sicut vulgo loquuntur, matrem devoret. Extremum suffugium Pighio est, Deum nonnisi quos praescivit ad salutem praedestinasse: quod iam illis prius a me obstructum est, quum fieri non posse ostendi, ut quicquam aliud in homine praevideat, nisi exitio dignum: donec eum ipse Spiritu suo refinxerit. Nam si nihil habet quispiam quod non acceperit: quid alius alio plus afferet in Dei conspectum, quo excellat? Praescivit ergo suos Deus, non ut ex meritis aestimaret; sed quia nemo ab aliis discernitur, nisi in quem benignos et propitios oculos coniecit, ut filiis suis quamlibet indignum adnumeret: secundum illud Pauli, Quis enim te discernit? At Pighio gratuita praecognitio, quam ipse nudam appellat, videtur nulla esse. Quibus ergo plumis hominem ornabit, ne coram Deo nudus et omni ex parte deformis

prodeat? Nam Scriptura, quicquid in vitiata hominis natura est, exosum esse Deo clamat: solam eius imaginem, quae in Christo renovatur, placere.

Sequitur apud Pighium: Rationem, cur damnentur impii, quaerentibus non ingeritur vox illa tyrannica: Aeterno Dei consilio ab electis fuisse discretos, quia Deo placuerit exitio ipsos devovere, ut valeat illud, *Sic volo, sic iubeo: sit pro ratione voluntas*; sed audient ex ore Christi: Esurivi, et non dedistis mihi cibum, etc. Cui non multum dissimile est quod alio loco repetit: Non pronunciaturum illis Christum, ideo damnari, quia ex infecto Adae genere progeniti sint, quia ex eius peccato mortis aeternae reatum contraxerint, quia eius culpa perire ipsos oporteat; sed quia non dederint cibum famelicis, et alia charitatis opera non exercuerint. Si neque originalis culpa ad homines damnandos Pighio sufficit, nec quicquam loci habet arcanum Dei iudicium: quid pueris infantibus faciet, qui, priusquam ullum tale specimen per aetatem edere possent, ex hac vita erepti sunt? Quum eadem nascendi et moriendi conditio fuerit parvulis, qui Sodomae et Ierosolymae mortui sunt, nec quicquam in eorum operibus dispar: cur, aliis ad dextram suam stantibus, alios ad sinistram Christus extremo die segregabit? Quis hic admirabile Dei iudicium non adoret, quod factum est ut alii Ierosolymae nascerentur, unde ad meliorem vitam mox transirent, alios Sodoma, inferorum atrium, nascentes exciperet? Caeterum, ut electis iustitiae praemium rependet Christus, ita reprobos minime inficior impietatis et scelerum suorum poenas tunc daturos. Nec vero tale quicquam ex nostra doctrina elicere licet, quoniam aeterno suo consilio elegit ad vitam Deus, quos visum est, alios exitio reliquit: vel nullas malis operibus constitutas esse poenas, vel bonis nullam esse repositam mercedem. Stabimus omnes ante tribunal Christi, ut referat quisque prout in corpore suo gessit, sive bonum sive malum. Sed unde piis iustitia et sanctitas quae tunc coronabitur, nisi quia Spiritu eos suo Deus in vitae novitatem regenuit? Unde porro regenerationis donum, nisi ex adoptione gratuita? Perinde argumentatur Pighius, acsi quis diem esse neget ex luce a Domino creata, quia solis splendor diem facit. Quanquam similitudinem istam non omni ex parte convenire fateor, Lux enim initio creata Deum proprie habet auctorem. At damnationis nostrae culpa sic in nobis residet, ut procul alienos ad eam obliterandam colores accersere fas non sit. Sed tantum breviter ostendere libuit, quam praepostere Pighius propinquae causae obiectu remotam tollat. Damnatum iri impios contendit, quia propriis maleficiis iram Dei in se provocarint. Ex eo colligit, a Dei decreto non provenire eorum damnationem. Ego autem eos maleficia alia aliis cumulasse dico, quia, quum pravi essent, nihil quam peccare potuerint. Etsi autem non extrinseco impulsu, sed spontaneo cordis affectu, scientes ac volentes peccarint: quin

tamen fons et origo malorum omnium sit naturae corruptio et vitiositas, negandum non est, nisi prima pietatis rudimenta convellere libeat. Causam si quaeras, cur vitium, quod in electis suis Deus corrigit, non eodem in reprobis remedio dignetur: abscondita apud ipsum latet. Hoc modo Paulus, quum nono ad Romanos capite Deum statuit vitae et mortis arbitrum, ut salvi sint illi demum, quos ab interitu eripit; et clare pronunciavit, Non volentis esse neque currentis, sed miserentis Dei, qui miseretur cuius vult, et quem vult indurat: postea conspicuas et quasi palpabiles excaecationis causas in sua gente ostendit, quod Christum plerique respuerint, quod Deum contumaciter repulerint, manus ad eos tendentem. Optime igitur consentiunt inter se haec duo: quod quisque sibi propria incredulitate damnationis fit auctor, et nihilominus, quicunque Spiritu Dei destituti sunt, caeci adversus Christum ruant. Itaque Iudaeos Paulus (Rom. 11, 4.) reos peragens, quod, iustitiam suam stabilire volentes, Dei iustitiae non fuerint subiecti atque ita superbiae suae vitio abdicati ex Ecclesia fuerint, simul tamen tribuendum esse Dei gratiae docet, quod residui quidem steterint: quemadmodum et oraculum continet, (1 Reg. 19, 18.) Reliqui mihi septem hominum millia, qui non curvaverunt genu ante Baal. Neque enim, ut circunspecte Augustinus notat, (Lib. de bono persev. cap. 18.) sua virtute steterunt, si eos Dominus servavit, ut reliqui manerent. Expressius etiam Paulus, Reliquias Christi adventu secundum gratuitam electionem servatas. Audis reliquias: qua voce exiguum numerum ab universa turba segregat. Servatas esse illas dicit, non propria virtute, sed Dei beneficio. Salutem ex gratuita electione deducit: quo significat, hanc solam fuisse causam, cur non in turba perierint, quia gratuito electi sint. Unde rursum conficitur, Si electi essent omnes, neminem fuisse periturum.

Si velle se ac iubere pronunciet mortalis homo, ut pro ratione sit sua voluntas, tyrannicam esse vocem fateor: sed id ad Deum transferre, sacrilegi est furoris. Neque enim quicquam Deo immoderatum affingere licet, ut in eo, sicut in hominibus, exultet libido; sed merito hoc honoris defertur eius voluntati, ut pro ratione valeat, quando omnis iustitiae fons est ac regula. Nam quae in scholis trita est de duplici eius voluntate distinctio, a nobis minime admittitur. Voluntatem Dei aliam ordinatam, aliam absolutam garriunt Sorbonici sophistae. Haec blasphemia, a qua merito abhorrent piae aures, Pighio et similibus esset plausibilis. Ego autem ex adverso contendo, adeo nihil esse in Deo inordinatum, ut inde potius fluat, quicquid est in caelo et in terra ordinis. Quum ergo in summum gradum evehimus Dei voluntatem, ut sit omni ratione superior, absit ut eum quicquam nisi summa ratione velle imaginemur; sed simpliciter sentimus, eum iure suo tantum habere potestatis, ut solo eius nutu contentos esse nos oporteat. Nam si vere dictum est: (Psal. 36, 6.) Iudicia

tua, abyssus multa: simul atque eo superbiae prorumpit mens hominis, ut in simplici Dei beneplacito non acquiescat, cavendum est ne tanta illa profunditas absorbeat. Nec sane fieri aliter potest, atque haec plusquam iusta est ultio. Quare nunquam memoria excidat illud Augustini: (De verbis Apost. serm. 20.) Quis Deus sit, et quis tu sis, attende. Ille Deus est, tu homo. Si iustitiam tibi loqui videris, an fons iustitiae siccatus est. Tu homo a me exspectas responsum. Et ego sum homo. Itaque ambo audiamus dicentem: O homo, tu quis es? Melior est fidelis ignorantia, quam temeraria scientia. Quaere merita, non invenies nisi poenam. O altitudo! Petrus negat, latro credit. O altitudo! Quaeris tu rationem? Ego expavescam altitudinem. Tu ratiocinare, ego mirabor: tu disputa, ego credam: altitudinem video, ad profundum non pervenio. Requievit Paulus, quia admirationem invenit. Vocat ille inscrutabilia Dei iudicia: et tu scrutari venisti? Ille dicit, investigabiles esse eius vias: et tu vestigas? Cui simile est quod alio loco (De verbis Apost. serm. 11.) tradit: Disputare vis mecum? Imo mirare mecum et exclama: O altitudo! Ambo in pavore simus concordes, ne in errore pereamus.

Acutus sibi Pighius videtur, quum iudicia Dei profundam abyssum fore negat, si voluntas eius summa sit ratio: quia nihil facilius vel magis expeditum, quam fieri omnia, quoniam sic Deo placet, ubi dominatur sola eius voluntas. Atqui, sophistice garriendo, quod unum in quaestione vertitur, ridicule praeterit, quum liqueat sic fieri, quia Deo placet: cur illi potius ita placeat, quam secus. Pergit deinde inepticndo, atque ut ostendat causam Deo esse in suis consiliis, responsum, quod discipulis suis dedit Christus, (Ioan. 9, 3.) adducit, hominem caecum fuisse natum, ut opera Dei in illo manifestarentur. More suo Pighius umbratile certamen sibi fingit. An mihi portentum hoc unquam venit in mentem, nullam Deo consilii sui rationem constare? Dum ego Deum praesidem totius mundi statuo, qui incomprehensibili et mirifico consilio gubernet modereturque omnia: an illo fortuito huc illuc raptari, vel caeca temeritate eum facere quod facit, quisquam ex verbis meis colliget? Imo paulo post verba mea citat, quibus satis, nisi fallor, dilucide refellitur: quum Deo semper in operibus quamlibet arcanis propositum esse dico, ut nominis sui gloriam illustret: nisi quod repugnantiae colorem in eo lectoribus ostentat, quod divini beneplaciti rationem quaerendam nego: et simul tamen doceo quaenam illa sit. Quam frigidae sint nugae istae, accuratius monstrare nihil attinet. Gloriae suae rationem in factis suis omnibus habet Dominus. Nempe hic universalis est finis. Excitavit, teste Paulo, Pharaonem, ut nomen suum in tota terra celebraret. An secum dissidet Paulus, quum deinde exclamat, Inscrutabilia esse iudicia eius? Dicit, vasa irae a Domino destinata ad interitum sustineri in multa patientia, ut poten-

tiam suam in illis ostendat: an huic sententiae contraria est admiratio quae mox sequitur? O altitudo! Adde, quod in Causae nomine fucum Pighius facit, causam finalem pro formali in medium afferens. Etsi enim, quorsum spectet Deus, non est obscurum: non ideo tamen protinus apparet, cur ita fieri deceat. Haec autem praesentis instituti summa est. Etiamsi claris argumentis iustitiam nobis suam non probet Deus, statuendum tamen esse, quicquid ab eo fit, iuste fieri: ideo in sola eius voluntate quiescendum esse, ut quod illi placere intelligimus, cuius nos causa fugit, instar mille rationum sufficiat. Nimis ergo inepte cavillatur Pighius, dum me inconstantiae insimulat, quia, rationem divinae voluntatis quaerendam esse negans, pronuncio tamen nihil eum velle, nisi quod expedire censet. Nam hoc posterius, causae redditionem esse, quam nobis constare alibi nego. Atqui qualis ista est causae notitia, si Deum consulto facere, quod facit, audiamus, et, quod ita expedire censeat, interim nos fugiat certa et specialis operis consiliique ratio? Adhaec, quid inter fidei reverentiam et inquirendi audaciam intersit, pro nihilo ducens, quod credendum esse doceo, ad vulgarem, quae humanitus concipitur, notitiam praepostere rapit. Ergo simul atque affirmaverit quispiam, Optimum semper agendi finem esse Deo, secum ipse dissentiet, si postea cum Paulo exclamet, Recondita esse Dei iudicia, et vias eius incomprehensibiles. Quanquam in eo fallitur Pighius, quod mea ipsius verba agnoscere me iubet quae ex Augustino (Lib. 1. de genes. contra Manich. c. 3.) retuleram. Ubi quaeritur, inquit sanctus ille vir, cur ita fecerit Deus, respondendum est: Quia voluit. Quod si rogando pergas, cur ita voluerit, maius aliquid quaeris et sublimius Dei voluntate, quod inveniri non potest. Compescat igitur se humana temeritas; et quod non est, ne quaerat: ne forte, quod est, non inveniat. Vere hoc Augustinus, cui subscripsi. Sed ab his verbis nihil dissentaneum continet superior illa sententia: Quod Dei voluntas optima sit et aequissima omnium quae statuit moderatio.

Eiusdem est farinae alia obiectio: Reprobos ab electis nego discerni ullo meriti proprii respectu, quia Dei gratia adoptione dignos faciat, non inveniat, ut saepe loquitur Augustinus. Alibi nego iniuriam fieri reprobis, quia digni sunt qui pereant. Hic se expansis alis tumultuose iactat Pighius, quod neque meipsum intelligam, neque meminerim quid a me prius dictum esset. Mihi vero in defensione multum verborum facere adeo operaepretium non videtur, ut paucis quoque attingere pigeat. Ut alios Deus aliis praeferat, ut aliis praeteritis alios eligat, non ex hominum dignitate vel indignitate pendet discrimen. Ergo falsum est, dignos aeterno interitu reprobos esse. Ac si priore membro non fieret hominum comparatio inter se, et dignitas non referretur ad vitae praemium: in secundo autem membro non aequalis omnium conditio statueretur. Adde, quod Augustinus, quum alicubi (Lib. 2.

. 3.) scripsisset, Nemini unquam digno salutem defuisse, in suis Retractationibus ita temperat, ut opera excludens vocationi Dei gratuitae dignitatem ferat acceptam. Sed instat adhuc Pighius, Dignos fieri interitu, non inveniri, siquidem verum est quod doceo, aeterno Dei placito, cuius ratio non apparet, destinatos ad mortem esse qui pereunt. Respondeo, tria hic esse consideranda: primo aeternam Dei praedestinationem, qua de toto genere humano et de singulis hominibus quid futurum esset statuit, antequam cecidisset Adam, fixam et decretam fuisse: deinde, Adam ipsum, pro defectionis suae merito, esse morti addictum: postremo, in eius iam perditi et desperati persona sic damnatam esse totam progeniem, ut Deus, quos inde gratuito eligit, adoptionis honore dignetur. Horum nihil vel somniavi vel fabricavi. Neque hoc agitur in praesentia, ut singulis probandis insistam, quod supra fecisse mihi videor. Tantum diluenda est Pighii calumnia, qui de me tanquam decies victo superbe triumphat, quasi haec nullo modo conciliari inter se queant. Quum de praedestinatione sermo habetur, inde exordiendum esse constanter semper docui, atque hodie doceo, iure in morte relinqui omnes reprobos, qui in Adam mortui sunt ac damnati: iure perire, qui natura sunt irae filii: ita nemini causam esse, cur de nimio Dei rigore queratur, quando reatum in se omnes inclusum gestant. Quod si ad primum hominem veniatur, illum, quum integer creatus foret, sponte cecidisse: ac inde factum esse, ut sibi et suis exitium propria culpa accersiverit. Iam etsi nonnisi sciente atque ita ordinante Deo cecidit Adam seque et posteros perdidit, minime tamen id vel ad levandam eius culpam vel ad Deum crimine implicandum facit. Semper enim hoc spectandum, quod rectitudine, quam a Deo acceperat, sponte se privavit, sponte se peccato et Satanae addixit in servitutem, sponte in exitium se praecipitem dedit. Una excusatio obtenditur: quod a Deo decretum erat, non potuisse effugere. Sed ad reatum satis superque voluntaria transgressio sufficit. Neque enim propria genuinaque peccati causa est arcanum Dei consilium, sed aperta hominis voluntas. Merito apud veterem poëtam ridetur stulta Medeae querimonia: Utinam me in nemore Pelio caesae securibus cecidissent abiegnae ad terram trabes. Prodiderat illa patriam, furioso advenae et ignoti hominis amore correpta. Quum sibi perfidiae et barbarae crudelitatis sit conscia, quum impudicitiae flagitium eam constringat: ridicule se ad occasiones procul remotas convertit. Intus mali sui causam quum inveniat homo, quid circuire prodest, ut eam in caelo quaerat? Palam in eo apparet culpa, quod peccare voluerit. Cur in caeli adyta prorumpens in labyrinthum se demergit? Quanquam, ut per immensas ambages vagando deludere se homines conentur, nunquam ita se obstupefacient, quin sensum peccati in cordibus suis insculptum retineant. Hominem igitur, quem sua ipsius conscientia damnat, frustra absolvere tendit impietas. Quod autem Deus sciens ac volens hominem ipsum cadere pas-

sus est, occulta ratio esse potest, iniusta non potest. Hoc quidem absque controversia tenendum: semper illi peccatum odio fuisse. Nam vere elogium hoc, quo ornatur a Davide, (Psal. 5, 5.) in eum competit: Quod Deus sit iniquitatem non volens. Quum potius in ordinando hominis lapsu finem habuit optimum et rectissimum, a quo abhorret peccati nomen. Quanquam sic ordinasse dico, ut eum proprie auctorem fuisse non concedam. Ac ne longior sim, penitus quod Augustinus docet, (Ench. ad Laur. cap. 99.) impletum fuisse sentio: ut miro et ineffabili modo non fuerit praeter eius voluntatem factum, quod etiam contra eius voluntatem factum est, quia non fieret si non sineret. Nec utique nolens sinit, sed volens. Negari enim, quod illic principium sumit, non potest. Tam hominem quam Angelos apostatas, quantum ad ipsos attinet, quod Deus noluit, fecisse; quantum vero ad Dei omnipotentiam, nullo modo efficere id valuisse. Ergo sancti viri sententiae subscribo: sic peccando fecisse quod nolebat Deus, ut per malam eorum voluntatem faceret Deus quod volebat. Si quis hoc mentis suae captu superius esse excipiat, idem et de me fateor. Sed quid mirum, si modulum nostrum immensa et incomprehensibilis Dei maiestas exsuperet? Atqui tantum abest, ut pro carnis ratione explicandum suscipiam sublime istud reconditum arcanum, ut, quod initio praefatus sum, assidue in memoriam redire velim, Desipere qui plus scire appetunt, quam Deus revelaverit. Quare nos potius docta ignorantia delectet, quam intemperans et ebria sciendi, plusquam Deus permittit, curiositas: sub hac tantum reverentia se omnes sensus animi contineant, nihil Deum in hominis peccato voluisse, nisi quod sua iustitia dignum erat.

Prosequitur Pighius, Si Dei opus est hominis apostasia, falsum esse quod Scriptura tradit, Omnia, quae facit Deus, bona esse. Atqui et sancte testari et ingenue profiteri possum, mihi commentum istud nunquam venisse in mentem. Naturam hominis ideo rectam primo conditam fuisse ubique assero, ne pravitas, quam sibi defectione contraxit, Deo possit adscribi: mortem, cui se mancipavit qui ante compos vitae erat, sic profectam esse ab eius culpa, ne Deus auctor censeatur. Si unquam divini Spiritus instinctu factum esse dixissem, ut se a Deo primus homo alienaret, ac non potius ubique contenderem diaboli instigatione et proprio cordis sui motu impulsum, merito forte insultaret mihi Pighius: nunc autem, quum a Deo propinquam actionis causam removens simul omnem ab eo culpam removeam, ut solus homo reatum subeat, calumniose et improbe dictum istud in me torquet: Hominis defectionem unum esse ex Dei operibus. Quomodo autem Dei praescientia et decreto statutum fuerit, quod de homine futurum erat, neque tamen in culpae societatem trahendus sit Deus, quasi transgressionis vel auctor sit vel approbator, quum longe altius humanae mentis perspicacia esse arcanum palam sit, ne ignorantiam nostram fateri pudeat. Imo, ne quem ex fidelibus fateri ne-

cire pigeat, quod Dominus lucis suae inaccessae fulgore absor-ret. Primum, nihil aliis, nisi ex animi mei sensu, praescribo. Testis enim mihi erit Dominus, cui conscientia mea subscribet, ic me stupenda haec ipsius iudicia quotidie meditari, ut nulla me dus aliquid sciendi curiositas sollicitet, nulla mihi de incompara-bili eius iustitia obrepat sinistra suspicio, nulla me obmurmurandi ibido prorsus titillet. Denique, in hac Augustini sententia non ninus tranquille quam libenter acquiesco: Deum, qui creavit omnia bona valde et mala ex bonis exoritura praescivit, et scivit magis id suam omnipotentissimam bonitatem pertinere, etiam de malis benefacere, quam mala esse non sinere, sic ordinasse Angelorum et hominum vitam, ut in ea prius ostenderet, quid posset liberum eorum arbitrium, deinde quid posset gratiae suae beneficium iusti-tiaeque iudicium. Adhaec ut de affectu meo taceam, si quibus ita pruriunt aures, ut nihil sibi ex Dei mysteriis clausum obtectum-que esse velint, bis vesanus erit magister, qui talibus discipulis satisfacere tentabit. Potius trepidi audiamus, quid Davidi acci-derit, cum inusitata Dei iudicia, quae in externo corporum et praesentis vitae statu apparent, plus aequo inquireret: Factus sum, inquit, (Ps. 77, 22.) apud te similis iumento. Non potuit tantus Propheta in rebus minus obscuris et reconditis ultra fas sapere, quin brutae pecudis instar obstupesceret: nos vero praeposterae mentis nostrae lasciviae in excutiendo consilio Dei omnium profun-dissimo impune indulgebimus? Postquam Paulus Deum ex perdita massa eligere, et reprobare quos illi visum est, docuit: quare et quomodo id fiat adeo non expedit, ut potius expavescens in clamo-rem illum erumpat: (Rom. 11, 33.) O altitudo! Et nos eius alti-tudinis reverentia non perculsi penitus scrutari audebimus, quo-modo in persona Adae totum genus humanum excidere passus fue-rit? Dixi iam supra, lapsum Adae utile posteris fuisse humilita-tis rudimentum, ut se ad vitam recuperandam nihil esse nec posse discant, in qua ille integer non stetit. Una tamen est rite sa-piendi regula, si se mens hominis illo admirationis fraeno compescat.

Caeterum, quaestionem hanc non ideo tantum parcius attingere convenit, quod abstrusa est ac in penitiore sanctuarii Dei adyto recondita, sed quia otiosa curiositas alenda non est, cuius illa ni-mis alta speculatio alumna est simul ac nutrix. Quanquam interim quae Augustinus libro de genesi ad literam undecimo (A c. 4. us-que ad cap. 8.) disserit, quum ad Dei timorem et reverentiam omnia temperet, minime improbo. Altera autem pars, quod ex damnata Adae sobole Deus quos visum est eligit, quos vult re-probat, sicuti ad fidem exercendam longe aptior est, ita maiore fructu tractatur. In hac igitur doctrina, quae humanae naturae et corruptionem et reatum in se continet, liben'ius insisto: sicuti non solum ad pietatem propius conducit, sed magis mihi videtur theologica. Meminerimus tamen, in ea quoque sobrie modesteque philosophandum, ne ulterius progredi tentemus, quam Dominus

nos verbo suo deducit. Quam dulces sint argutiarum illecebrae, plus satis notum est: quo maior adhibenda est cautio, ut sensus omnes nostros sibi divinctos habeat fidei simplicitas. Quod Deus arcano Spiritus afflatu ad se homines trahat, vel quotidianae preces nostrae testes sunt: nam cum pro persecutoribus oramus, quid petimus aliud, quam ut fiant ex nolentibus volentes, ex repugnantibus consentientes, ex oppugnantibus amantes? Atqui palam constat, non omnibus indifferenter hoc dari, ut centies exitium meritos Deus repente vita dignetur. Quomodo hanc gratiam dispenset, inquit Augustinus, (Lib. ad Bonif. 6. cap. 20.) alios secundum meritum faciens vasa irae, secundum gratiam alios vasa misericordiae: quis cognovit sensum Domini? Quantumvis tamen mundi vel superbia vel protervia calcitret, minime ferendum est, ut deterior sit Dei quam mortalis hominis conditio. Cui autem creditori non conceditur ab uno exigere, quod alteri remittit? Quae similitudo non abs re toties ab Augustino repetitur. Fieri quidem vix potest, quin primo statim momento turbetur mens hominis, cum gratiam Dei negari quantumvis indignis audit, quae perinde indignis datur. Sed meminerimus, postquam damnati sunt ex aequo omnes, minime fas vel aequum esse, Deo legem imponi, quin misereatur cuius voluerit. Sed vere Augustinus contendit, (De praedest. et gratia cap. 2.) Humanae institiae modo metiendam non esse divinam. Caeterum, ubi omnia dicta fuerint, sit haec omnium disputationum clausula, ut cum Paulo ad tantam profunditatem expavescamus. Si obstrepant petulantes linguae: ne identidem exclamare cum eodem Apostolo vel pudeat vel pigeat: O homo, tu quis es qui litiges cum Deo?

Caeterum, etsi absurda, quae hinc inde congerunt huius doctrinae adversarii ut eam calumniose infament, in mea Institutione dilucide non minus quam succincte refutasse, et simul pravis figmentis, quibus se imperiti deludunt atque implicant, obviasse mihi videor: quia tamen Pighio responsiones meas arrodere libuit, eius virulentiam iterum diluere non gravabor. Quaerunt praeposteri homines, Quomodo de salute sua, quae in arcano Dei consilio latet, certi esse poterunt. Respondi quod verum erat. Cum nobis in Christo proposita sit salutis certitudo, perperam nec sine Christi ipsius iniuria facere, qui praeterito hoc vitae fonte, ex quo haurire promptum erat, ex reconditis Dei abyssis vitam eruere moliuntur. Tradit quidem Paulus, (Eph. 1, 4.) nos ante mundi creationem electos esse, sed in Christo. Ne quis ergo aliunde electionis suae fiduciam petat, nisi librum vitae, in quo scriptus est, delere velit. Non alius est adoptionis finis, quam ut censeamur inter Dei filios. Atqui Scriptura, (Ioan. 1, 12.) quicunque in Filium Dei unigenitum credunt, Dei filios et haeredes esse pronuntiat. Christus ergo aeternae et absconditae Dei electionis tum luculentum nobis speculum est, tum arra quoque et pignus. Fide autem, quam Deus in hoc speculo nobis repraesentat, vitam contempla-

nur; fide pignus hoc arramque amplectimur *). Et unde probamus, gratuito electos esse ex hominibus aliquos, nisi quia Spiritu suo Deus quos vult illuminat, ut fide inserantur in Christi corpus? Fidei quidem nostrae origo et causa est divina electio; sed quia invisibilis est Deus lucemque habitat inaccessibilem et neminem consiliarium admittit praeter Unigenitum, qui semper fuit in eius sinu, tenere mentem Christi oportet ac fide illuminari, ut nobis patefiat, quae in corde Dei prius latuit, adoptio. Si quis malit crassius: Prior quidem fide est electio, sed ex fide discitur. Quae breviter hic delibo, fusius in mea Institutione explicata reperient lectores. Itaque Christus, (Ioan. 17, 16.) aeternam suorum in Patris consilio electionem commendans, simul, ubi tuto recumbat eorum fiducia, ostendit. Manifestavi, inquit, nomen tuum hominibus quos dedisti mihi. Tui erant: et mihi eos dedisti, et sermonem tuum servarunt. Videmus, ut a seipso incipiat Deus, cum nos eligere dignatur; sed nos a Christo incipere velit, ut nos sciamus in sacro illo peculio censeri. Nam ideo nos dare Filio suo dicitur, ut se quisque tunc demum caelestis regni haeredem esse sciat, dum ad Christum pertinet, extra quem undique mors et exitium nos obsident. Ideo manifestare nobis Christus Patris nomen dicitur, quia electionis nostrae scientiam, Evangelii sui voce testatam, Spiritu quoque suo in cordibus nostris obsignat. Si Pighio creditur, in solvendo hoc nodo inexplicabili ita sudo, laboro, omnia verto, confundo et transfundo in omnia, ut clarissime pateat, propria conscientia me constringi. Atqui, ut facillimum illud fuit, suam iustam loquacitatem absque sudore profundere, ita fieri potest, ut vino bene madidus, quae illi in buccam venerunt convicia, temere nulloque pudore vomuerit. Si fixa et inevitabilis salutis causa est Dei praedestinatio, omnem excuti nobis fiduciam contendit. Ut verbum non addam: cum docet Paulus, (Eph. 1, 4.) nos fide participes esse factos divinae adoptionis, sicuti ante mundum conditum electi fuimus: quid, obsecro, in huius doctrinae contextu inextricabile est vel perplexum? Quum eos, qui prius electi fuerunt, docet secundum propositum vocari, rite, nisi fallor, cum fixo divinae electionis decreto fidei nostrae certitudinem conciliat.

Ratiocinatur Pighius: Si in libro vitae scripti sunt, quicunque sunt Christi membra, ebriosos ergo, adulteros, fures, periuros et homicidas regno Dei contra manifestam Apostoli sententiam potituros, quando tales multi Christo per baptismum sunt inserti eumque induerunt. Primum monendi sunt mihi lectores, ut animum paulisper ad effraenem istam, in qua lascivit Pighius, Scripturae profanationem advertant, deinde ut in ea ulciscenda expendant iustum Dei iudicium, quod se palam exserit. Totam Scripturam pedibus calcare, modo fucum lectoribus faciat, pro nihilo ducit

*) Col. 1, 21. 1 Tim. 1, 17. 1 Tim. 6, 16. Rom. 11, 34. 1 Cor. 2, 16.

Pighius. Modo se imperitis venditet, susque deque habet prima quaeque pietatis rudimenta convellere. Interea Dominus eum mente privatum pueris quoque ridendum prostituit. Sicuti literae et Spiritus circumcisio a Paulo statuitur, (Rom. 2, 29.) ita et de baptismo sentiendum est: quosdam literale duntaxat symbolum in corpore gestare, qui re ipsa procul absunt. Nam et Petrus, ubi docuit baptismo nos salutem consequi, mox quasi addicta correctione pronunciat, (1 Petr. 3, 21.) Non sufficere nudam et externam carnis ablutionem, nisi et bonae conscientiae responsio accedat. Quare Scriptura, cum de Sacramentis disserit, bifariam loqui solet. Si cum hypocritis agit, qui inani figura gloriantes rem ipsam negligunt: ut futilem eorum confidentiam prosternat, ex perverso eorum sensu veritatem a signis separat. In hunc modum Paulus, (1 Cor. 10, 5.) nihil profuisse veteri populo admonet, quod in maris transitu baptizatus fuerit, quod eandem nobiscum escam spiritualem comederit in deserto (eisdem scilicet donorum spiritualium symbolis nobiscum participasse intelligens). Verum, ubi apud fideles habetur sermo, usus Sacramentorum ut legitimus ita efficax describitur, qui divinae scilicet institutioni respondeat. Quo pertinent istae sententiae: Induisse Christum, Insitos in eius corpus, et, Illi consepultos, qui in eius nomen baptizati sunt. Inde colligit Pighius, quicunque visibili aquae elemento aspersi fuerint, vere Spiritu regenitos, et in Christi corpus coaluisse, ut Deo eiusque iustitiae vivant. Nec eum pudet, complures talibus naeniis paginas implere, cum generaliter omnia Christi membra nominem, sub eo sermone comprehendi quicunque externo baptismo tincti sunt. Paulo post tamen quasi retracta alarum expansione subiicit, (In fine lib. 7.) Multos a Christo deficere, qui vere in eius corpus insiti fuerant: nam quos a Patre sibi creditos in fidem custodiamque suam recipit, ita fingit ab eo servari, ut a libero suo arbitrio suspensam habeant suam salutem. Multis, inquit, tutela Christi gratiae non deest: sed ipsi sibi desunt. Certe, ut nunquam poterit satis severe hominum socordia et ingratitudo coargui, qui se Dei auxilio subducunt: ita minime tolerabilis est in Christum contumelia, electos dicere ab eo servari, si modo se ipsi tueantur: ut ambiguum sit Christi praesidium, quod diabolo et omnibus inferorum machinis inexpugnabile fore affirmat. Daturum se vitam aeternam promittit (Ioan. 17, 2.) omnibus qui sibi dati sunt a Patre. Fidum se custodem omnium fuisse testatur, ut nemo perierit, nisi filius perditionis. Alibi (Ioan. 10, 28.) etiam in sua manu electos esse docet, e qua nemo eos rapere poterit, quia Deus toto mundo sit potentior. Si omnibus electis certa est vita aeterna, si excidere nemo potest, si nulla violentia nullove impetu quisquam rapitur, si invicta Dei potentia nititur eorum salus: qua fronte Pighius fixam istam certitudinem concutere audet? Quamvis non eiiciat Christus, inquit, multi tamen discedunt; et qui filii Dei fuerunt ad tempus, non permanent. Malus et perversus

st interpres Pighius, qui non agnoscit Christi manu retineri, uicquid illi a Patre datum est, ut salvum in finem usque maneat: am quotquot defluunt, eos Ioannes ex grege esse negat. Qui xierunt a nobis, non erant ex nobis: nam si fuissent ex nobis, tique mansuri erant nobiscum: sed ut manifesti fierent, quod non int omnes ex nobis.

Ergo frustra, inquit, apponitur conditio: ut, qui salvus esse upit, in finem usque perseveret. Hic vero eum praevaricari di- as: nam cum probandum susceperit, Non stare cum electione alutis fiduciam, eo nos ratiocinando deducit, ut hanc necessario i illa fundatam esse oporteat. Video me assidue fluctuari: nul- im momentum praeterit, quo non obruendus videar. At, quia lectos suos Deus sustinet, ne unquam mergantur, staturum me iter innumeras procellas certo confido. Unde me electum esse ognoscam, si Pighius rogat: Christus mihi pro mille testimoniis ufficit: nam ubi nos in corpore eius reperimus, in secura tran- uillaque statione salus nostra, tanquam locata iam in caelis, quie- cit. Si excipit, Non posse ex praesenti gratia aeternam Dei lectionem aestimari: non obiiciam contra, quem fideles experien- iae sensum habent, quia panem, quo pascuntur filii Dei, extra- eis gustare datum non est. Sed quod garrire audet, nusquam id n Scriptura haberi, hoc vero quam crassum sit mendacium, pro- atu non est difficile. Postquam enim docuit Paulus, qui electi uerant, vocari et iustificari, donec ad beatam immortalitatem per- eniant, quasi undique firmo praesidio munitus intrepide exultats (Rom. 8, 33.) Quis stabit adversus electos Dei? etc. Ac ne qui, niversalem esse doctrinam cavilletur, in peculiarem cuiusque usum ccommodat. Certo persuasus sum, inquit, quod neque mors ne- ue vita neque Angeli neque principatus neque instantia neque fu- ura nos a Dei charitate separabunt, quae est in Christo. Certe alutis aeternae fiduciam, quam singulis momentis abrumpi vult Pighius, in futurum tempus adeoque ultra praesentis vitae metam Paulus extendit, et eam non aliunde manare demonstrat, quam ex Dei electione, quam sic illi adversam fingit Pighius, ut mutuo se conflictu evertant. Quid ergo sibi vult Ezechiel, cum iusto exi- ium denuntiat, si a recta via se averterit? Nempe, reprobis multa nterdum esse cum filiis Dei similia, non negamus: sed quocun- ue iustitiae splendore fulgeant, nunquam donari Spiritu adoptio- is certum est, ut Deum vere patrem invocent. Nullos enim Spi- itu illo gubernari testis est Paulus *), nisi Dei filios quos simul pronuntiat vitae aeternae haeredes. Alioqui non staret quod alibi radit, Nos spiritum e caelo habere, ut sciamus quae a Deo do- nata sint nobis, atque ideo nos tenere Christi mentem. Frustra etiam Spiritum, quo obsignati sunt fideles, arram vocaret futurae redemptionis. Caeterum, ut perseverantiae fidem stabiliat rite

*) Röm. 8, 14. 1 Cor. 2, 12. Eph. 1, 14.

cognita Dei electio, vel una illi Christi precatio ad probationem sufficere debet, qua electos omnes Patri commendat, nominatim eos a mundo separans, ut, hoc pereunte, salvi et intacti maneant.

Sequitur alia obiectio apud Pighium: Non frustra hortatur fideles Paulus, ne in vacuum receperint Dei gratiam: nec frustra Christus vigilandum et orandum esse admonet. Atqui, si tenemus, quantum inter supinam carnis securitatem et tranquillum, qui ex fide nascitur, mentis statum intersit, mox solutus erit nodus. Fideles de salute sua certos esse oportet. An ut sopiti iaceant? an ut se proficiant ad socordem ignaviam? Imo potius ut quietum cum Deo silentium colentes precibus simul invigilent. Hortatur eos Paulus, (Phil. 2, 12.) ut salutem suam operentur cum timore et tremore. An ut de successu anxii trepident? Minime: sed ut sub Dei alis absconditi assidue se illi commendent, sicque toti pendeant ab ipso uno, ut eius praesidio freti non dubitent se in finem usque fore victores. Causam enim subiicit, cur sollicitos esse deceat: Quia Deus est, qui pro suo beneplacito operatur et velle in illis et perficere. Porro, ne suspensi haesitarent, iam ante omnem illis dubitationem exemerat: (Phil. 1, 6.) Qui coepit in vobis opus bonum, usque in diem Christi perficiet. Nusquam ergo ad precandi curam et studium nos Spiritus Dei hortatur, quasi dubio in statu fluctuaretur salus nostra, quae in Dei manu sita est: nusquam nobis timorem iniicit, qui fiduciam in gratuito Dei amore fundatam excutiat: sed in talibus stimulis pungendo carnis nostrae pigritiem corrigat. Atque in eum finem calumniose detorquet Pighius Apostoli verba ex undecimo ad Romanos capite. Per incredulitatem defracti sunt nativi oleae rami: tu vero fide constitisti. Ne efferaris animo, sed timeas: nam si Deus naturalibus ramis non pepercit, vide ne qua fiat, ut nec tibi parcat. Ecce igitur bonitas Dei et severitas: in eos, qui ceciderunt, severitas: in te autem bonitas, siquidem permanseris in bonitate. Postquam de duplici gentis suae electione disseruit, et multorum defectione ostendit factum esse, ut, qui prius legitimi et proprii erant vitae haeredes propter sancitum cum Patribus foedus, nunc abdicati sunt a Deo et facti ab eius regno extorres: tandem ad Gentes se convertit, ne superbe Iudaeis insultent, quia in eorum locum successerint. Notandum autem, quod, sicuti universalis illa populi reiectio non labefactavit fixam Dei electionem, quin reliquias aliquas servaret, ita universalis Gentium electio non complexa est singulos ex Gentibus, ut omnes vitae consortes fierent. Duplicem in Iudaeis Dei electionem Paulus illic commemorat. Electum enim quodammodo fuerat totum Abrahae genus. Sed cum occulto Dei iudicio plerique non essent ad vitam ordinati: pereunte maiori numero, electio in reliquiis consequitur. Nunc translato ad Gentes vitae foedere, communis illa generis Abrahae adoptio ad nos pertinet. Caeterum, id non obstat quominus arcano Dei beneplacito pauci ad eam fruendam destinati sint. Paulus ergo, dum Gentes

x opposito conferens cum Iudaeis steriles oleastros exsectis natu-
ilibus ramis in sanctam radicem insitos esse dicit, neque priva-
m de singulis neque simpliciter de arcana Dei electione tractat:
ed quanta fuerit rerum facta conversio, docet, dum reiectis filiis
i eorum locum subrogati sunt extranei. Itaque tota illa Pauli ex-
ortatio non tam ad fideles dirigitur, qui vere et ex animo gra-
am amplexi erant, quam ad Gentium corpus, quod ex variis mem-
ris permixtum erat. Et tamen nihil absurdi est, si compescat
)eus in filiis suis carnis insolentiam, cum hoc vitio omnes labo-
ent. Ridicule tamen inde colligit Pighius, ab hominum persevе-
antia suspensam esse divinae electionis constantiam, quia in ge-
erali quoque omnium defectione necesse est ut illa nihilominus
btineat.

Quod autem impii Dei iudicium alio colore suggillant, quia
rustra iustitiae et sanctitati studeant reprobi quos tandem perire
ecesse est: calumnia haec ut ex crassa inscitia nascitur, brevi
esponso a me discussa fuerat: Nullum scilicet bene agendi stu-
ium inesse hominibus, quod non ex electione prodeat; reprobos
ero, ut sunt vasa in contumeliam formata, provocandae in se Dei
ltioni nullum finem facere, et evidentibus signis monstrare exitio
e esse devotos. Pighio hic omnium absurditatum cumulus est,
t nihil in tota disputatione aeque prodigiosum reperiat. Atqui vel
no hoc argumento abunde probat, rabiosa maledicendi libidine ita
e transversum rapi, ut sine ulla occasione sua convicia ebulliat.
Nullos Dei Spiritu nisi electos gubernari Scriptura docet. Qualis
n homine absque Spiritus sancti ductu rectitudo esse poterit? Ma-
ifesta, inquit Paulus, (Gal. 5, 19.) sunt opera carnis. Et alibi *),
mnes carnis cogitationes Deo inimicas esse pronunciat. Quid
gitur absurdi, si peccato mancipatos esse dico, qui, Spiritu Dei
on regeniti, carnis suae arbitrio ferantur? Quos Deus elegit,
ustificat. Quid mirum si reprobi, Dei iustitia vacui, nihil quam
eccare noverint? Elegit Deus suos, ut sancti sint ac irreprehen-
ibiles. Si gratuitae electionis fructus est sanctitas: quis alios in
rofanis sordibus demersos manere neget? Vocem suam audire ne-
at Christus **), quicunque non sunt ex ovibus suis. Rursus,
x diabolo esse pronuntiat, qui vocem Patris in ore suo resonan-
em audire non sustinent. Ut reprobos ostendat Pighius bonis ope-
ibus studere: gratam esse Deo contumaciam ostendat necesse est.
Obiicit contra Pighius, Saul multis virtutibus excelluisse, imo pla-
:isse Deo. Virtutes, quae in reprobis fulgent, suapte natura
audabiles esse fateor: idque sibi vult Scriptura, cum Saulem et
lios eiusdem ordinis refert fecisse quod rectum est; sed quia cor-
lis fontem, unde fluunt opera, Deus respicit, nihil obstat quo-
ninus opus, quod alioqui in se laudatur, ob vitium, quod intus
atet, sit abominationi apud Deum. Rudimentum scilicet illud pie-

*) Rom. 8, 30. Eph. 1, 4. **) Ioan. 8, 10, 26. 8, 44.

tatis ignotum fuit Pighio: Nihil tam esse purum, quod non inquinet hominis immundities. Ergo non mirum est, si ab externa larva, Saulis opera aestimans, innocentiam eius probitatemque commendet. Quod semel eum Deo placuisse contendit, distinguo. Sic enim dignatus est eum honore regio, ut in scriptura domus Israël nunquam eum censuerit: quemadmodum Ezechiel (Ezech. 13, 9.) loquitur. An, quia ad munus Apostolicum electus fuit Iudas, ideo a Deo in filiis suis habitum esse colliget? Caeterum maligne, quod a me dictum est, calumniatur Pighius: quasi de singulis vitae actionibus seorsum loquutus sim, ac non potius de continuo vitae cursu. Porro, totam Scripturam labefactari oportet, nisi, quicquid esse in homine iustitiae et boni potest, a Spiritu sanctificationis, qui solis filiis datur, manare concedimus.

In persequendis caeteris cavillis non est quod plus operae sumam. Tritum illud est, Irritam fore doctrinam, vanas et nihili exhortationes, si ab electione Dei pendeat obsequendi vis et facultas. Item aliud non absimile, Fieri non posse quin se ignaviae dedant homines, cum in aeternum Dei consilium recumbere docentur. Responsiones a me adductas quibus solet conviciis ita Pighius exagitat, ut maneant ab ipso intactae. Caeterum, si quibus plus aequo morosis nondum satisfactum sit et plus forte apud ipsos ponderis habeat Augustinus, idem, quod iam tradidi, eius verbis et repetam et confirmabo. Verba eius sunt in libro cui titulum fecit De bono perseverantiae: (Cap. 14.) Praedestinationis doctrinam aiunt praedicationi adversam esse, ne quid prosit. Quasi vero adversata sit Apostolo praedicanti. Nonne ille doctor Gentium praedestinationem toties commendavit, et verbum Dei praedicare non destitit? Nunquid, quia dixit: Deus est qui operatur in vobis et velle et perficere: ideo non et ipse ut velimus quae Deo placent et ut operemur hortatus est? An, quia dixerat: Qui coepit in vobis opus bonum, perficiet: ideo, ut inciperent homines et perseverarent usque in finem, non suasit? Nempe, ipse Dominus praecepit hominibus ut in se crederent. Neque tamen falsa eius sententia est, nec vana definitio, ubi ait: Nemo venit ad me, hoc est, nemo credit in me, nisi cui datum fuerit a Patre meo. Neque rursus, quia vera est haec definitio, vana est illa praeceptio. Cur ergo praedicationi, exhortationi, correctioni, quae omnia tam frequenter usurpat Scriptura, dicemus inutilem esse praedestinationis doctrinam, quam commendat eadem Scriptura? Paulo post, Audiunt haec, et faciunt quibus datum est. Non autem faciunt, sive audiant sive non audiant, quibus non est datum. Nec praedestinationis igitur praedicatione impedienda est praedicatio fidei perseverantis et proficientis, ut quod oportet audiant, et quibus datum est, obediant. Quomodo enim audient absque praedicante? Nec rursus praedicatione fidei proficientis et in finem usque perseverantis impedienda est praedicatio praedestinationis, ut, qui fideliter et obedienter vivit, non de ipsa obedientia tanquam de suo

ed in Domino glorietur. Item, sicut is, qui donum accepit, recte xhortatur et praedicat, ita exhortantem et praedicantem obedien- er audit, qui accepit hoc donum. Ideo Dominus, Qui habet au- es audiendi audiat. A quo autem habeant, quicunque habent,)ominus ipse ostendit, Dabo vobis cor ad cognoscendum me, et ures quae audiant. Ergo aures audiendi ipsum est donum obe- iendi, quo qui praediti sunt, veniunt ad Christum. Exhortamur rgo atque praedicamus: sed qui habent aures audiendi, obedien- er nos audiunt: qui vero non habent, fit in eis quod scriptum est, It audientes non audiant: audientes corporis sensu, non audiant ordis assensu. Cur autem illi habeant, illi non: hoc est, cur lis datum sit a Patre, ut veniant ad Filium, illis non sit datum: uis cognovit sensum Domini? Nunquid ideo negandum est, quod pertum est, quia comprehendi non potest quod occultum est?

Quam autem praepostera sit eorum cautio, (Eiusdem lib. c. 15.) ui absurditatis ullius metu doctrinam cognitu necessariam vel sup- rimunt vel obscurant, deinde exsequitur. Nunquid si hoc audito onnulli in torporem segnitiemque vertantur, et a labore proclives d libidinem post concupiscentias eant: propterea de praescientia)ei falsum putandum est, quod dictum est? Nonne, si Deus illos onos fore praescivit, boni erunt, in quantalibet nunc malitia ver- entur? Et si malos fore praescivit, mali erunt, in quantalibet unc bonitate cernantur? Nunquid ergo propter huiusmodi causas uae de praescientia Dei vera dicuntur vel neganda sunt vel ta- enda? tunc scilicet, quando, si non dicantur, in alios itur erro- es? Alia, inquit, (Cap. 16.) ratio est verum tacendi, alia verum icendi necessitas. Causas verum tacendi longum esset omnes uaerere: quarum tamen est haec una, Ne peiores fiant qui non ntelligunt, dum volumus eos, qui intelligunt, facere doctiores: ui nobis tale aliquid dicentibus doctiores quidem non fiunt, sed ec redduntur peiores. Quum autem res vera ita se habet, ut iat peior nobis eam dicentibus qui capere non potest, nobis autem acentibus ille qui potest: quid putamus faciendum? Nonne potius st dicendum verum, ut qui potest capere capiat, quam tacendum, t non solum id ambo non capiant, verum etiam qui est intelli- entior, ille sit peior: qui si audiret et caperet, per eum etiam lures discerent. Et nos dicere nolumus, quod, teste Scriptura, licere licebat. Timemus enim videlicet, ne loquentibus nobis of- endatur qui capere non potest: non autem timemus, ne tacenti- us nobis, qui veritatem potest capere, falsitate capiatur. Quam ententiam brevius tandem perstringens clarius etiam confirmat. (Eiusdem lib. c. 20.) Quamobrem, si Apostoli et qui eos sequuti unt Ecclesiae Doctores utrumque fecerunt, ut de aeterna Dei lectione pie dissererent, et sub piae vitae disciplina continerent ideles: quid est quod, invicta conclusi violentia veritatis, isti nostri se recte dicere existimant: Non esse populo praedicandum, etsi verum sit quod de praedestinatione dicitur? Imo praedicandum

est prorsus, ut, qui habet aures audiendi, audiat. Quis autem habet, si non accepit ab eo, qui se daturum promittit? Certe qui non accipit, reiiciat: dum tamen, qui capit, sumat et bibat, bibat et vivat. Sicut enim praedicanda est pietas, ut rite colatur Deus; ita et praedestinatio, ut, qui habet aures audiendi, de gratia Dei, in Deo, non in se glorietur.

Et tamen, (Eiusdem lib. c. 22.). ut singulare aedificationis studium sancto viro fuit, sic docendi veri rationem temperat, ut prudenter caveatur, quoad licet, offensio. Nam quae vere dicuntur, congruenter simul posse dici admonet. Si quis ita plebem compellet: Si non creditis, ideo fit, quia iam divinitus exitio destinati estis: non modo ignaviam fovet, sed etiam indulget malitiae: Si quis in futurum quoque tempus sententiam extendat, quod non sunt credituri qui audiunt, quia reprobati sunt: inprecatio erit magis quam doctrina. Tales itaque Augustinus (De Cor. et gratia ad Valent. cap. 5.) non immerito tanquam vel insulsos doctores vel sinistros et ominosos prophetas ab Ecclesia iubet facessere. Tenendum quidem vere alibi contendit, quod tunc correctione proficit homo, quum miseretur atque adiuvat, qui facit quos voluerit, etiam sine correptione, proficere. Sed quare isti sic, illi aliter: absit, ut dicamus, Iudicium luti esse, non figuli. Item postea: (Cap. 14.) Quum homines per correptionem in viam iustitiae suae veniunt seu revertuntur: quis operatur in cordibus eorum salutem, nisi ille qui quolibet plantante et rigante dat incrementum? cui, volenti salvum facere, nullum hominis resistit liberum arbitrium. Non est itaque dubitandum, voluntati Dei, qui in caelo et in terra quaecunque voluit et qui etiam quae futura sunt fecit, humanas voluntates non posse resistere, quominus faciat ipse quod vult, quandoquidem de ipsis hominum voluntatibus quod vult facit. Item, Quum vult adducere homines, nunquid corporalibus vinculis alligat? Intus agit, intus corda tenet, intus corda movet: eosque voluntatibus eorum, quas in illis operatus est, trahit. Sed quod continuo subiicit, (Cap. 15.) minime omitti debet: Quia nescimus quis ad praedestinatorum numerum pertineat vel non pertineat, sic nos affici decere, ut omnes velimus salvos fieri. Ita fiet, ut, quisquis nobis occurret, eum studeamus facere pacis consortem. Sed pax nostra super filios pacis requiescet. Ergo quantum ad nos pertinet, omnibus, ne pereant vel ne alios perdant, salubris et severa instar medicinae adhibenda erit correctio: (Cap. 16.) Dei autem erit illis utilem facere, quos praescivit et praedestinavit. Haec si vera sunt: quando primarium ex sanctis Patribus habent testem, ne in odium Calvini ab indoctis vel male affectis respuantur. Utinam vero insipidi isti moderatores, qui in sobrietate nimis aquosa multum placent, saltem reputarent, quantum Augustino cedunt rerum sacrarum scientia, modestia quoque illum esse superiorem, ne morosam suam timiditatem nobis pro modestia venditarent.

Ut tandem cum Pighio transigam, de tribus summatim mo-
ndi sunt mihi lectores: quicquid absurditatum ad gravandam meam
ctrinam congerit, non tam in me quam in Deum ipsum tor-
eri: deinde, Scripturae locos, qui pro me aperte faciunt, ut
hi extorqueat, tam inscite nugari, ut satis appareat, non posse
stinere causam illam, nisi corrupta eversaque Scriptura: po-
remo, in tantum impudentiae prorumpere, ut Augustinum sibi ac-
rsere suffragatorem non dubitet. Si quos in exitium Deus con-
dit, indignus est qui ametur. Qui antequam nati essent, vita
terna privati sunt, misericordia quam supplicio digniores. Si
ea essent, quae labefactare conatur, mortalem hominem impe-
ret: nunc, quum talibus probris palam insultet Deo, me cum
aulo centies repetere non pudebit: O homo tu quis es, qui cum
store tuo litiges? Sentit iam miser et sentient olim omnes eius
miles, quae ex ore impuro et sacrilego probra in Deum vibrant,
io impetu fracta concidere, antequam ad caelum pertingant: nec
mum restare aliud, nisi ut recidant in eorum capita. Foeti-
ssimae in adulteranda Scriptura delirationis unum esto specimen,
num ad Rom. cap. qualiter ab eo partim miscetur partim discer-
tur. Initio, ne in solvendo nodo Gordiano nimium laboret, uno
rbo abrumpit: Electum esse a Deo Israëlem, sed non omnes
se Israëlitas, quia patrem suum non referunt, qui a videndo
gnominatus est. Unde constituit, non esse ratam electionem,
si in iis qui oculos aperiunt. Atqui, bonus perspicaciae magi-
er in Israëlis nomine ridicule caecutit, dum ex robore facit acu-
en. Interea non cogitat peculiari gratia factum esse divinitus
raëlem, qui in utero matris iam electus fuerat: nec alios vi-
endo Deo esse idoneos, nisi quorum mentes illuminat: luce au-
m Spiritus sui dignari, quos sibi in filios, quum adhuc caeci
sent, adoptaverit. Postea, quasi elapsus, ultra metas vagatur
saltat, Misericordiam Dei nemini deesse, quando omnes vult
lvos fieri, quando stat et pulsat ad cordis nostri ostium, cupiens
gredi. Itaque ante mundi creationem electos, a quibus se re-
ptum iri praevidit: neminem vero indurare, nisi tolerantia: qua-
ter patres nimium faciles dicuntur indulgentia sua filios perdere.
uasi vero talibus naeniis eludere promptum sit, quae Paulus tam
iserte in contrariam partem affirmat; et quasi lectoribus nihil
gnificet, Ex duobus gemellis, quum adhuc in utero sunt inclusi,
lterum eligi, alterum reiici, nullo operum respectu, sed mero
ei vocantis beneplacito: Non esse volentis, neque currentis, sed
iserentis Dei, qui indurat quem vult, et misericordia quem vult
rosequitur: Deum ostendere potentiam suam in vasis irae, ut in
asis misericordiae notas faciat gratiae suae divitias: Secundum
ratuitam electionem servari, quidquid in Israële salvum est: at-
ue ita electionem obtinere, et quae fusius suo ordine supra ex-
osuimus. Certe iam si centuplo esset acutior, nullis tamen ca-
illis efficiet, quin tam sonorum Pauli (Rom. 11, 7.) clamorem vel

surdastri exaudiant. Quod vero multam verborum congeriem hoc cumulo terminat, Non creasse Deum quos praeviderat reprobos fore: sed reprobos scivisse quos creaverat: perinde est acsi luto illineret figuli oculos et manus, ne qua eius forma nobis appareat. Similiter quum ex primo ad Ephes. cap. expedire se nititur, ita ludibundus proiicit suas ampullas, acsi inani suo strepitu Paulum obmutescere cogeret. Elegit nos Deus in Christo, quia gratiae suae, quae alioqui omnibus exposita est, praevidit locum in nobis fore. Elegit ex omnibus, quia, quod in commune propositum erat omnibus, nostrum peculiariter fore praevidit, ut illi cooperantes sancti per eam essemus. Elegit secundum propositum voluntatis suae, quod est et erat eiusmodi, ut eos eligeret, de quibus praesciebat futurum quod dictum est. Elegit in laudem gratiae suae, quae nos sanctificat, ut laus est praeceptoris virtus et doctrina discipuli. Quasi vero non istud sit Dei propositum, quod alibi (1 Tim. 1, 9.) Paulus omnibus humanis operibus opponit. Quasi in nomine Beneplaciti non expressior sit hoc loco gratiae commendatio. Quasi non dicatur proposuisse Deus in seipso beneplacitum suum, quia causam in nobis nullam reperiens sibi ipse ad nos servandos causa fuit. Quasi frustra totum salutis nostrae effectum a decreto illo et proposito et beneplacito pendere quinquies repetat. Quasi non diserte pronuntiet, quia electi eramus, nos in Christo fuisse benedictos. Quasi non sanctificationem, et quicquid est bonorum operum, ex electione tanquam aquas ex fonte derivet. Quasi non eidem gratiae acceptum ferat, quod Dei figmentum sumus, ad bona opera conditi, quae praeparavit. Quasi non a reliquis nos discernat, ut gratuito solo Dei favore nos excellere sciamus. En quam apte operum praescientiam cum Paulino textu conciliet. Quanto satius fuerat, illam admirantis personam retinere, quam semel ad momentum suscipere coactus, mox ad superbas speculationes transvolans, deponit. Et haec quidem, quae uberius supra tractavi, nunc cursim tantum delibo.

Augustinum postquam acriter flagellavit, ut qui in hac disputatione impetu magis quam moderata ratione feratur, qui huc illuc impingat, qui proferat quae aliena videntur a Dei bonitate: eius deinde suffragio quam parum verecunde utatur, tribus verbis ostendam. Diligentiam sancti viri laudat, quod in libro ad Simplicianum Mediolanensem Episcopum sedulo quaestionem hanc ventilet. An opus aliquando inspexerit, nescio, quum ex libris duobus libellum unum faciat. Mirum tamen, cur librum illum, quem se Augustinus initio sui Episcopatus scripsisse *) commemorat, bonus iste dexterque interpres ex omnibus maxime delegerit. Nam etsi illum Pelagio auctor opponit, non tamen dissimulat, quanto plenius postea et solidius de eadem re disseruerit. Haec eius verba

*) Lib. 1. de praedestin. sanctor. cap. 4. De bono persever. c. 20. Lib. retractat. 2. cap. 1.

unt: Illic a me ostensa est praedestinatio sanctorum: quam post-
a diligentius et operosius, quum adversus Pelagianos disputarem,
efendere necessitas compulit. Didicimus enim singulas haereses
ntulisse Ecclesiae proprias quaestiones, contra quas diligentius
efenderetur Scriptura divina, quam si nulla talis necessitas co-
geret. Caeterum, videamus qualis ista sit quam ostendit Augu-
tini subscriptio. In eo, inquit, noster est, quod vocationis con-
emptum, reprobationis causam affirmat. Longe vero ipse aliter.
Nam in libro Retractationum dicit, Pro libero hominis arbitrio
ic laboratum esse, ut tandem vicerit Dei gratia. Verum omit-
am, quid illic et duobus in locis a me citatis dicat, mentem
uam fidelibus saltem, quam mille tui similes, exponens: quomodo
n eum plusquam impudenter conferre audes, quod toto opere non
ninus fortiter reiicit, (Circa dimid. lib. prior.) quam ingenue
lamnat, ne longior sim: quae Pighius pro se verba adducit, Apud
Augustinum quidem exstant, sed eadem pagina refutantur. Si
propterea dictum est, inquit, non volentis, neque currentis, sed
miserentis est Dei, quia voluntas hominis sola non sufficit, ut
iuste recteque vivamus, nisi adiuvetur misericordia Dei: potest
et hoc modo dici: Igitur non miserentis est Dei, sed hominis
volentis: quia misericordia Dei sola non sufficit, nisi consensus
nostrae voluntatis addatur. At illud manifestum est: frustra nos
velle, nisi Deus misereatur: illud autem nescio quomodo dicatur,
frustra Deum misereri, nisi nos velimus. Si enim Deus miseretur,
etiam volumus, quia ad eandem misericordiam pertinet, ut veli-
mus, iuxta illud, Deus est qui operatur et velle et perficere. Nam
si quaeramus, utrum Dei donum sit voluntas bona: mirum si quis-
quam negare audeat. Paulo post: Itaque verum est: non volen-
tis neque currentis, sed miserentis Dei: quia etiam si multos vo-
cet, eorum tamen miseretur quos ita vocat, quomodo vocari illis
aptum est, ut sequantur. Falsum autem si quis dicit: Non mise-
rentis Dei, sed volentis hominis est: quia nullius frustra Deus
miseretur. Cuius enim miseretur, sic eum vocat, quomodo scit
ei congruere, ut vocantem non respuat. Est quidem verissimum
quod praefatus erat Pighius, ventilari ab Augustino istam, de qua
nunc agitur, quaestionem. Sed ipse graviter peccat, quod quis-
quilias in aërem sparsas arripiens, quod deinde in vanno residuum
apparet triticum, negligit.

Nunc dandus Georgio quoque Siculo est locus: in quo ho-
mine adeo insipida sunt omnia, ut in eo refellendo quicquam ope-
rae locare pudeat. Nec sane congredi cum ista umbra dignarer,
nisi stulta multorum consternatio me cogeret. Neque enim de-
futuros arbitror, qui, ex puerilibus nugis facilem me captare victo-
riam putantes, inane studium derisui habeant. Equidem nisi no-
ceret, quantum non sine maximo dolore audio, contemptu potius
obterendum censerem, quam verbis refellendum. Sed quando eius
libri, per Italiam volitantes, multos passim dementant, cum deliro

homine, si opus sit, paulisper ineptire malo, quam meo silentio pati, ut cum tanta Ecclesiae iactura insania eius grassetur. Quum olim Propheta Ezechiel (Ezech. 13, 17.) anus fatidicas videret fucum populo facere: muliebre bellum subire non erubuit. Ergo neque nos pigeat, si Christi servi esse volumus, qualescunque tandem sint, qui in horreum Domini suas quisquilias ingerere nituntur, eos conserta manu depellere.

Quod aeterno Dei consilio praedestinatos esse homines dicimus vel ad salutem vel ad exitium: tribus de causis ea nos in re hallucinari Georgius putat: quarum primam assignat, quod Electionis nomen non observemus diverso sensu accipi in Scriptura: nempe quod ad munus temporale quosdam eligat Deus, ubi nulla fit aeternae vitae mentio neque etiam ratio habetur. Sed quibus persuadeat stolidus nugator, nos in Scriptura tam male exercitatos esse, ut nondum teneamus, Saulem, (1 Sam. 9, 16.) qui reprobus erat, Regem tamen esse electum? Iudam Diabolum vocari, (Ioan. 6, 70.) qui unus erat ex duodecim, quos a se Christus electos praedicat? Cur locos non notat male et impie a nobis adductos, qui errorem patefaciant? Verum, somnia ipse sibi fabricat, quae in cerebro suo nata tanquam aliena debellet: interea mirum, quomodo decimo circiter versu praecepti sui oblitus Pauli (1 Cor. 9, 27.) testimonio nos oppugnet. Ne quum aliis praedicavero ipse reprobus efficiar. Colligit enim, vel mentiri Paulum, qui timere se iactet, ne concidat immutabilis Dei electio, et suae electionis fuisse ignarum: nec videt miser, reprobum illic probato opponi, qui certa suae pietatis experimenta dederit. Cur non tunc illi in mentem venit diversa vocis acceptio? Nam et argentum reprobum apud Ieremiam (Ierem. 6, 30.) et in Epistola ad Hebraeos, (Hebr. 6, 7.) reproba terra, non divinitus exitio devotum argentum vel terram significat, sed vitiosum nihilique argentum et terram infrugiferam. Quod autem in verbis Pauli relatio ad homines fiat sicuti in altera quoque Epistola ex contextu colligere promptum est. Et tamen sic ab aeterna electione, qua nos in vitam adoptat Deus, sic distinguitur electio ad munus temporale, ut ambas simul interdum propter affinitatem Scriptura coniungat. Quum gloriatur Paulus (Gal. 1, 13.) se ab utero segregatum esse, de munere quidem Apostolico disserit: sed altius conscendens pariter Dei gratiam, quo vocatus fuerat in spem salutis, commendat. Christus etiam quamvis unum ex duodecim, quos elegit, diabolum esse pronuntiet: alibi tamen cum honore Apostolico adoptionis gratiam coniungit, dicens: *) Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, ut eatis et fructum afferatis et fructus vester maneat. Nam ea lege sibi datos a Patre commemorat, ut neminem sinat perire praeter eum, qui iam filius erat perditionis. Quod ergo passim legimus, ad certum vitae genus vel

*) Ioan. 15, 16. Ioan. 17, 12.

unus temporale eligi hos et illos, minime obstat, quominus Deus t salutem elegerit, quoscunque vult salvos esse.

Secundam erroris causam statuit, quod non teneamus fideles nnes novi Testamenti, quos vocat, electos esse in salutem: nemadmodum docet Paulus primo ad Eph. cap. Atqui, plus sas iam monstratum est, ex electionis fonte illic deduci fidem, qua lii Dei salutis suae possessionem adeunt. Fides certe inter spituales illas divitias, quibus donati sumus in Christo, vel praeipue censeri debet. Unde autem fluere docet Paulus quicquid abemus benedictionum, nisi ex recondito illo gratuitae adoptiis fonte? Rursum: Ubertim nos locupletavit omni scientia et rudentia: sed quomodo? Iuxta beneplacitum suum, quod propouerat in seipso. Si divinae electionis fructus est fides: constat utem non omnes in fidem illuminari: statuendum proculdubio st, eligi a Deo, quos fide donare apud se decrevit: atque ita erum esse quod Augustinus tradit: In filios a Deo eligi, ut creant, non quia praeviderit credituros. Aliis locis citandis (De raedest. Sanctor. c. 17. et aliis locis.) supersedeo, quia mox ractandi erunt. Caeterum quia unus erat locus, ubi Dei electi n infinitum aliquem numerum redigi videntur: quum scilicet dicit Christus, (Matth. 24, 24.) tantas fore Antichristi fallacias, ut tiam electos, si fieri possit, decipiant: illic electos vocari exponit Georgius, qui in fide et iustitia perseverant. Recte id quidem, modo simul fateretur constantiam hanc ab electione pendere. Atqui, ne qua specialis sit in Deo electio, sibi unumquemque nominum propriae electionis auctorem facit.

Tertia erroris nostri causa secundum Georgium est, quod dum excaecationis et indurationis meminit Scriptura, non animadvertimus superioribus peccatis tales poenas infligi. Nos vero, quod innumeris Scripturae testimoniis passim expressum est, non negamus: Deum excaecatione et aliis modis et gratiae suae contemptum et superbiam et contumaciam et alia scelera ulcisci. Nam singulares poenae, quarum passim fit mentio, (Rom. 1, 26.) ad generalem illam sententiam referri debent: Coniici in sensum reprobum, et in cupiditates ignominiosas tradi, qui Deum cognitum non timuerunt nec reveriti sunt, ut decebat. Qua de re iterum postea fusius. Verum, etsi Dominus impios furore et vertigine percutiens, quam meriti sunt, mercedem illis rependit: non tamen id obstat, quo minus in reprobis omnibus maneat caecitas et obstinata cordis durities. Quum dicitur (Exod. 10, 20.) obduratus esse Pharao, iam dignus erat, quem Deus Satanae manciparet. Sed quod prius a Deo in hoc ipsum excitatus esset, simul admonet Moses. Nec vero Paulus (Rom. 9, 17.) aliam causam addit, nisi quod unus esset e reprobis. Sic demonstrat idem Paulus, quum Iudaei, intelligentiae luce privati, in horribiles tenebras delapsi sunt, poenas iustas impii divinae gratiae contemptus hoc modo ipsos dedisse: neque tamen excaecationem hanc

reprobis omnibus constitutam fuisse dissimulat. Reliquias enim servatas fuisse docet secundum electionem gratuitam: reliquos omnes fuisse excaecatos. Si reliqui omnes, in quorum salutem non regnat Dei electio, excaecantur: certe palam constat, eosdem, qui sua rebellione iram Dei provocando novam excaecationem sibi accersunt, iam ab initio caecitati fuisse devotos. Et clara sunt Pauli verba, (Rom. 9, 22.) Vasa irae esse pridem ad interitum praeparata, quicunque, Spiritu adoptionis destituti, propria culpa seipsos praecipitant. Equidem cum Augustino (Lib. contra Faust. 21. cap. 2. et 3.) fateri non recuso, in occultis Dei iudiciis aliquid praecedere, sed occultum. Nam inaccessibili secreto ab humana cogitatione seclusum est, quomodo et impium damnet Deus et iustificet impium. Ergo satius nihil restat, quam cum Paulo expavescere, quia iudicia eius abyssus multa.

Pergat deinde Georgius, Nullam reperiri syllabam in tota Scriptura, unde colligere liceat, excaecari qui aeterno Dei iudicio reprobati sunt: et quicquid de praedestinatione tradimus, philosophica tantum argutia niti, quod Deum nihil eorum lateat quae futura sunt, quaecunque autem praevidit necessario eveniant. Nihil dico, nisi quod tam crassum mendacium libri nostri refellunt. Quia hoc illi inter fraterculos licentiae reverendi Abbatis favor dederat, ut quicquid somniaverat, oraculi instar iactare auderet: idem sibi extra monasterium permisit. Nos vero, non ex nuda Dei praescientia, ut ipse stolide mentitur, elicere, quod frustra oppugnat, inter electos et reprobos discrimen: sed manifestis solidisque Scripturae locis proditum ostendere quid pluribus nunc contester? Nos ex nuda Dei praescientia pugnare fingit. Atqui, apertos Scripturae locos plus viginti a me prius citatos reperient lectores. Specialem electionem commentum esse nostrum iactat, quia nullos Deus certos homines elegerit. At Christus ex adverso clamat, se scire quos elegerit.

Videatis tamen, quam validis machinis aeternum illud Dei consilium labefactet, quo alii in salutem electi sunt, alii exitio destinati. Iustitiam Dei ex fide Paulus (Rom. 3, 22.) communem facit omnibus qui credunt, nec distinctionem admittit, quia omnes peccaverint et destituantur gloria Dei. Fateor sane Dei iustitiam super omnes per fidem diffundi. Sed unde hominibus fides, nisi ex gratuita Spiritus illuminatione? Et quos in Christum credere Paulus censet, nisi quos Pater caelestis traxerit? Christus (Ioan. 10, 29. et 17, 6.) certe neminem in suis reputat, nisi datus sit a Patre. Sibi autem datos praedicat, qui ante Patris fuerant. Delirium suum de fide naturali obtrudet Georgius: quod refellere non est praesentis instituti. Tantum dico, in omnes et super omnes, qui credunt in Christum, esse Dei iustitiam; sed eodem Paulo teste (1 Cor. 4, 6.) excipio: Ut alii prae aliis excellant, non nisi a solo Deo discerni, ne quis glorietur. Item, (Phil. 1, 29.) ut sciamus quae a Deo donata sunt nobis, arra et sigillo

piritus aeternam haereditatem in cordibus nostris obsignari. em, (Eph. 1, 18.) Nobis dari ut in Christum credamus. Item, Gal. 5, 22.) Illuminari mentis nostrae oculos, ut sciamus quae t spes vocationis nostrae. Item fructum Spiritus esse fidem. iscrimen esse negat Paulus: nempe Iudaei et Graeci: quia rosque pariter Deus ad salutem invitat. Sed duae istae spe- es, inquit Georgius, totum genus humanum comprehendunt. sto: non tamen inde evincet, sigillatim unicuique hominum pro- itti iustitiam. Hoc quoque postremum ut demus, huc tamen deundum erit, neminem boni oblati compotem, nisi fide, fieri. estat ut Monachus fidem omnibus promiscuam faciat. Quod m satis probavi, quam sit a Pauli mente alienum. Verum se- netur, solos electos destitui gloria Dei. Unde id colliget? uia in omnes qui peccaverunt, inquit, diffunditur Christi gra- a. Atqui ego sic universalem Dei gratiam esse fateor, ut in oc tamen situm esse discrimen addam: quod non omnes secun- um Dei propositum vocantur.

Argute se ratiocinari putat, quum dicit: (Rom. 8, 32.) Chri- tus propitiatio est pro peccatis totius mundi. Ergo extra mun- um reprobos constituant oportet qui a Christi participatione ar- ere eos volunt. Ne valeat in praesens communis illa solutio: Christum sufficienter pro omnibus passum esse, efficaciter tantum ro electis. Magna illa absurditas, ob quam plausum sibi inter uos gregales Monachus quaesivit, apud me nihil habet momenti. Per quascunque mundi plagas dispersi sint fideles, expiationem Christi morte partam ad eos Ioannes extendit. Id certe non ob- tat, quominus reprobi in mundo electis permixti sint. Contro- ersia etiam caret, Christum expiandis totius mundi peccatis ve- isse. (Ioan. 5, 15.) Sed confestim occurrit illa solutio: Ut, uisquis credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam. Nec vero qualis sit Christi virtus vel quid per se valeat, nunc uaeritur: sed quibus se fruendum exhibeat. Quod si in fide consistit possessio, et fides ex Spiritu adoptionis manat: restat, ut in numerum filiorum is duntaxat adscitus sit, qui futurus est Christi particeps. Nec vero aliud Christi officium commendat Evangelista Ioannes, quam ut morte sua in unum congreget Dei ilios. Unde colligimus, Quamvis per ipsum offeratur omnibus reconciliatio, peculiare tamen esse electis beneficium, ut in vitae societatem colligantur. Quanquam, dum omnibus offerri dico, non ita accipio, quasi ad omnes legatio illa perveniat, qua mundum sibi reconciliat Deus, teste Paulo, (2 Cor. 5, 18.) sed ad quos pervenit, ne eorum quidem cordibus indifferenter obsignatur, ut rata sit. Quod nullam esse acceptionem personarum garrit: discat primum quid significet Personae nomen; tum nihil facesset nobis molestiae ex ea sententia.

At Paulus docet, Velle Deum omnes salvos fieri. Ergo aut Deum fateatur non esse votorum suorum compotem, aut omnes

sine exceptione salvos fore. Si respondeat: Velle Deum, quantum in se est, quia salus libero cuiusque arbitrio sit exposita: quaero iterum, Cur non ergo omnibus indifferenter praedicari Evangelium ab initio mundi voluit? Cur tot seculis tam multas gentes in mortis tenebris errare passus est? Sequitur enim in contextu, quod velit omnes ad veritatis notitiam venire. Sed candido sanique iudicii lectori minime ambiguus est sensus, quem supra exposui: Quum pro Regibus et principibus iussisset Paulus sollennes et ordinarias in Ecclesia preces concipi, ne quis Reges et Magistratus haberet pro deploratis, quod tunc omnes infesti essent fidei hostes, occupat Apostolus, et Christi gratiam ad illum quoque ordinem patere affirmat.

Quo audacior est nebulo hic in torquenda Scriptura, non mirum est, si in pluribus locis congerendis sit copiosus: quando neque ulla est religio neque pudor, quae eius proterviam fraenent. Sed quo ille laxius diffluit, meum erit responsiones brevius adstringere. Citat locum Iesaiae: Ne dicat filius extraneae, Reiectus sum. De reprobis non posse exponi, pro confesso sumit. Electos autem vocari filios extraneae, absurdum iudicat. Respondeo, non esse insolens, ut, qui ante mundi creationem electi erant, extranei tamen censeantur, donec fide aggregentur ad Dei filios. Verba Petri sunt, quae ex Propheta mutuatur: *) Qui eratis quondam non populus, nunc estis populus Dei. Quos alloquitur? Nempe, quos initio testatus fuerat, (Eph. 2, 12.) dilectos esse secundum praecognitionem Dei Patris. Apertius etiamnum ad Ephesios. Postquam enim de aeterna ipsorum electione disseruerat, subiicit, Exules fuisse a regno Dei, hospites promissionum, sine Deo et spe vitae. Et miramur, si Iesaias, templum Dei ex profanis lapidibus aedificans, novam consecrationem fore praedicet? Nam quum in Dei corde abscondita esset Gentium vocatio, quid aliud in illis quam damnata immundities apparuit? Erant quidem Dei oves, quicunque demum in Christi corpus coaluerunt, ut ipse testatur: (Ioan. 10, 16.) sed oves foris exclusae adhuc et vagae. Interea quamvis se nescirent, pastor tamen eas noverat secundum illam praedestinationem, qua suos elegit ante constitutionem mundi, ut probe Augustinus admonet.

Si verum est, inquit, (Tract. Ioan. 45.) Prophetae dictum: Filius non portabit iniquitatem patris: nulla igitur pars hominum in originali corruptione relinquitur. Cum bellua ista nihil mihi negotii esse volo. Tantum rudibus succurrere consilium est, ne talibus cavillis implicentur. Nihil certius est, quam manere in generali interitu, quicunque in Christi corpus non inseruntur. Bonus iste frater, de alieno prodigus, omnes accumulat; et quibus Deus ianuam claudit et obserat, eos facit domesticos. Cae-

*) 1 Petr. 2, 10. 1 Petr. 1, 2.

rum, sponte insanit, quisquis non fatetur, eos, qui naturaliter
Adam mortui sunt, non posse nisi ordinato divinitus remedio
vitam restitui. Iam inter pii hominis et increduli sobolem aper-
m discrimen statuit Paulus: *) ut haec immunda sit, illa vero
ncta. Et hac ratione, priusquam Gentes una cum Iudaeis,
ruta maceria, cooptarentur in Ecclesiam, filios Abrahae ramos
se sanctos dicit ex radice sancta. Quid autem longo sermone
ous est? An non idem Propheta Ezechiel, cuius dicto Mona-
nus abutitur, Gentes incircumcisas saepius tanquam profanas
citio addicit? Neque enim alioqui tunc circumcisio fuisset vitae
edus. Quomodo igitur verum erit, filium paternae culpae poe-
am non daturum? Vicissim quaero: Quomodo innoxium se
ctabit, qui ex malo ovo malus corvus nascitur? Sic enim ex
dam contrahitur originale peccatum, ut cuiusque proprium sit.
emo itaque conqueri poterit, quasi alieni peccati reatum sustinet
culpa immunis. Caeterum, si Deo in filiis persequi non licet
aiorum peccata; quid sibi vult illud: **) Ultor in tertiam et
uartam generationem? Item, (Exod. 34, 7. et aliis locis.) Re-
ciens patris scelera in sinum filiorum. Porro, haec prima ultio
st, quod Spiritu Dei destituti in naturae gravitate manent.

Quum dicit Ioannes: Quisquis peccaverit, delebo eum e libro
itae: si de reprobis exponas, nunquam scripti fuerunt; si de
lectis, consilium Dei erit instabile. Perinde garrit Monachus,
esi nunquam se ad captum nostrum Deus accommodaret. Foeda
ane ingratitudo, adversus Deum ita insolescere, dum usque eo
obis indulget, ut nostra causa balbutiat. Hoc quoque modo Deum
orporeum nobis conflabit, quia et aures et oculos et pedes et
anus illi tribuit Scriptura. Atqui, simplex est sensus: Deleri e
bro vitae, qui ad tempus inter filios Dei habiti postea in locum
uum discedunt, quemadmodum de Iuda vere loquitur Petrus.
Actor. 1, 16.) Tales autem nunquam ex nobis fuisse Ioannes
1 Ioan. 2, 19.) testatur, quia, si ex nobis fuissent, non exiis-
ent. Quod autem crasse Ioannes expressit, subtilius Propheta
Ezechiël: (Ezech. 13, 9.) In arcano, inquit, populi mei non
runt, et in catalogo Israël non scribentur. Non alia solutione
idiget, quod optant Moses et Paulus, ex libro vitae deleri: quia
ehementia doloris extra se rapti perire, si fieri posset, mallent,
uam populosam Dei Ecclesiam, qualis tunc erat, extingui. Gau-
erc enim quum suos discipulos iubet Christus, quia nomina eo-
um scripta sint in caelo, perpetuum illud esse bonum significat,
uo nunquam privandi sint. Porro non minus dilucide quam bre-
iter utrumque conciliat Christus, quum dicit: (Matth. 15, 13.)
Omnis arbor, quam non plantavit Pater meus, eradicabitur. Nam
t reprobos in speciem radices agere, neque tamen Dei manu
lantatos esse, significat.

*) 1 Cor. 7, 14. Rom. 11, 16. — **) Exod. 20, 5. Deut. 5, 9.

Notanda, inquit, illa apud Paulum comparatio, quod, sicut per unum hominem peccatum in condemnationem, ita et per unum hominem donum iustitiae in vitam. Quod si in uno mortui sint multi, multo magis gratia Dei exuberabit, ut multi regnent in vita per Christum. Si illic disputaret Paulus, ad omnes penetrare Christi gratiam, victus tacerem; sed quum simpliciter illi propositum sit ostendere, quanto potentior sit in fidelibus Christi gratia, quam contracta ex Adam maledictio: quid hoc ad labefactandam eorum electionem, quos in vitam Christus restituit, aliis pereuntibus? Sed Monachus verba urget. Nam Paulus totum hominum genus comprehendit, quum dicit, Peccatum unius hominis grassatum in omnes: neminem licebit a vitae participatione excludere. Si hoc modo ineptire libet, creandos esse Deo novos mundos contendam, ut, quod illic habetur, praestet. Negat Christus parem fuisse maledictionem gratiae, quia haec longe exuberet. Si in rationem utrinque veniat hominum numerus, non potest Christus plures servare, quam perdiderit Adam. Ergo periclitabitur Pauli fides, nisi repente novus aliquis mundus emergat. Ego vero non alium Monacho clypeum opponam, quam qui mihi ab eo porrigitur. Alterum ex Paulo locum (1 Cor. 15, 22.) adducit: Quod sicut in Adam moriuntur omnes, ita in Christo omnes vivificabuntur. Si hoc secundum membrum extendit ad omnes Adae filios, manum Paulus iniicit, qui diserte mox testatur, non nisi de Christi membris se intelligere: Primitiae Christus: deinde et qui sunt Christi, resurgent. Nam certe illic de resurrectione disputat, quam beata immortalitas consequitur, qualem et in symbolo fidei praedicamus.

Ne eadem subinde iterando lectoribus frustra taedium pariam, pauca ex multis obiter perstringere consilium est. Qualiter mortem peccatoris nolit Deus, quum vult omnes converti et vivere, supra exposui. Nam quod ad resipiscentiam hortatur et conversis offert veniam, id omnibus commune est: at filios suos singulari hoc privilegio dignatur, ut carnea eorum corda ex lapideis faciat. Neque tamen irritas in aërem iactari voces Monacho concedo, dum et impios malitiae suae convictos inexcusabiles reddit Dominus: et in electis suis ita operatur, ut arcana Spiritus virtute efficax sit in eorum cordibus doctrina, quae in eorum auribus personat. Nec est quod quempiam moveat vulgaris illa calumnia, Illudere Deum hominibus, quod pedibus captos ad ambulandum hortatur. Nam si nihil exigit, quod illi non debeant, non facit iniuriam. Nisi vero, qui solvendo non est decoctor, cum ludibrio creditoris solutum se iactabit. Porro litem hanc, quae nisi propria cuiusque conscientia dirimi nequit, ulterius non persequor. Populi sui aures Prophetae voce verberari iubet Deus. An ut tangantur corda? Imo ut obdurentur. An ut resipiscant qui audiunt? Imo ut iam perditi bis pereant. Si excipias, Superiorem fuisse causam; non aliud in praesentia volo, minime ab-

ırdum esse, spargi Dei mandato doctrinam, quam profectu cari-ıram novit. Non minus frivolum, quod constare negat posse hristi dictum, de reducta quae perierat ove, si qui praedesti-ati forent. Ego vero, quod temere in nos vibrare telum moli-ır, longe aptius in eum retorqueo: non alia ratione vocari ovem, ui ad tempus perditus videtur, nisi quia gratuitae electionis re-pectu sub Dei custodia manet.

Eiusdem farinae est illud dilemma, Si qua esset specialis lectio, non quadraret exhortatio Prophetae: Derelinquat impius iam suam. Nam si electos alloquitur, quomodo impii essent, uibus omnia in bonum cedunt? Si reprobos, quorsum ad resi-iscentiam vocantur? Ego autem utrisque destinari Prophetae oncionem respondeo: ut priores, qui excusso iugo lascivierunt, d sanam mentem redeant moniti: alteri vero, qui in malis suis tupent, talibus stimulis pungantur. Neque enim electos fingi-ius continua Spiritus directione semper tenere rectum cursum: uin saepe labi, errare, impingere et fere alienari a salutis via icimus. Sed quia potentius est, quo teguntur, Dei praesidium, ethali eos ruina excidere impossibile est. Cavere iubentur ho-ines, ne pereant. Atqui, electos extra periculum esse, certum st: in reprobis nulla cautio. Respondeo, Nihil absurdi esse, si lecti, qui assidue sunt in conflictu, necessariis armis instruun-ur: et communiter acuitur omnium vigilantia, donec reprobi re psa se incurabiles esse demonstrent. Adhibetur enim morbis me-icina, donec certa desperatio appareat.

Obiicit Georgius: Abraham fidelium, non electorum vocari patrem; et salutem non electis, sed credentibus promitti. Quos gitur esse dicet, qui simul cum patre suo Abraham in regnum Dei colligendi sunt? Nam certe Christus *) id in electos docet ompetere. Christus finem horrendis cladibus impositum iri pro-ıunciat, ut electis sit consultum. An filios Abrahae esse nega-ımus, qui simul cum eo domestici sunt Ecclesiae? Et unde, ob-ecro, tantae Abrahae dignitas, ut pater fidelium censeatur, nisi quia a Domino electus est? Unde degeneres esse statuendum est, qui hac similitudine ipsum non referunt: execrandam vero esse ıebulonis huius audaciam, qui notam, qua praecipue filios suos nsignit Deus, expungere et delere, quantum in se est, conatur. Credentibus certe vitam aeternam promitti fateor; modo ne vicis-sim neget, electis similiter promitti. Sic enim Iesaias: Et eam possidebunt electi mei; modo credere fateatur, quos Deus Spiritu suo illuminat; modo denique electionem fateatur matrem fidei esse. Ad omnia pro electis ferenda se paratum esse Paulus docet, (2 Tim. 2, 10.) Christus (Luc. 18, 7.) Patrem electorum vindi-cem fore clamat. Hortatur Paulus Colossenses, (Coloss. 3, 12.) ut mansuetudinem, patientiam et reliquas virtutes tanquam electi

*) Matth. 24, 22. Marc. 13, 20.

Dei induant. Eximit Paulus a reatu omnes Dei electos. An spoliandi bonis istis erunt fideles? acsi inter res mutuo et quidem individuo nexu coniunctas plusquam hostile dissidium foret. Imo ut firma Dei electio maneat, tum in fidem illuminantur qui caeci erant, tum fide recipiunt Christi iustitiam, tum fide in finem usque custodiuntur.

Quum perditis exitium denunciat Scriptura, causam in aeternum Dei consilium minime reiicit vel transfert, sed residere in ipsis testatur. Nos vero non ideo reprobos tradimus destitui Dei Spiritu, ut scelerum suorum culpam in Deum derivent. Quicquid peccant homines, sibi imputent. Quod si quis subterfugiat, conscientiae vinculis fortius constringi dico, quam ut se a iusta damnatione expediat. Causetur Adam, ut volet, se datae sibi a Deo uxoris illecebris fuisse deceptum: intus tamen mortiferum infidelitatis virus, intus pessima consultrix ambitio, intus diabolicum audaciae flabellum reperietur. Multo igitur minus excusabiles erunt, qui ex profundis Dei adytis malorum suorum causam, quae se ex vitioso eorum corde proferet, eruere tentabunt. Coniici merentur in sensum reprobum, quicunque Deum ex caeli terraeque adspectu cognitum non glorificarunt, ut decebat. Qui maligne ac deliberata malitia Christi gratiam respuerunt et accensam Evangelii lucem respuere non veriti sunt, graviorem poenam sustinent. Sua quisque peccata accuset, seipsum damnet, suamque culpam ex animo confessus iudicem suum suppliciter deprecetur. Si quis obstrepat, prompta est exceptio: Perditio tua ex te Israël. Nam, ut alibi dictum est, si ridicule apud veterem Poëtam queritur Medea, caesas in nemore Pelio fuisse abietes: quum intestino libidinis suae igne flagrans patrem totumque regnum secum perdiderit: multo certe minus audiendi sunt, qui procul remotas causas e nubibus accersunt, ut culpae suae notitiam, quae et eorum cordibus penitus insidet neque occulta latere potest, utcunque obscurent. Hominum ergo peccatis malorum omnium causam Scriptura iure assignat. Neque id inter nos disputatur, Occultone Dei iudicio citra propriam culpam pereant homines (quod non modo falsum esse concedimus, sed tanquam foedum sacrilegium detestamur), sed, An impii, qui voluntarie peccando iram Dei in se provocant, iam olim iusta quidem sed incognita de causa divinitus reprobati fuerint. Atqui, ut Paulus severe coarguit (Rom. 9, 22.) hominum peccata, conscientias valide urget, Deique iustitiam a sacrilegis hominum calumniis acerrime vindicat: ita, qui se in exitium praecipitant, non dissimulat fuisse vasa irae ad interitum praeparata. Reprobos quo digni sunt reatu Christus (Matth. 15, 13.) constringit. Simul tamen arbores esse dicit (Ioan. 17, 6.) Patris manu non plantatas. Denique Patrem eos, qui sui erant, Filio dare audimus, ut eos sanctificet. Contra Paulus, (Rom. 11, 7.) postquam electionem Dei consequutam esse docuit, reliquos omnes subiicit esse excaecatos. Perperam

rgo Georgius, qui, defixis in manifesta peccata oculis, recondi-
im corruptae naturae fontem non considerat.

Magna absurditate nos implicari putat Georgius, quod homi-
em facimus liberum ad peccandum, quum necessitate peccent re-
robi. Atqui libertas ista de qua loqimur, quum illi nimium fue-
t familiaris, non fuit satis nota. Manumissos ab obsequio iusti-
ae et liberos Paulus (Rom. 6, 20.) vocat, qui sine metu Dei
itemperanter lasciviunt. An ideo sequitur, non esse peccato
ancipatos? Calumniatur etiam, nos Dei potentiam vincire; quia,
praescit atque ordinat quod futurum est, nequeat postea mu-
re. Abominandum vero prodigium, si Deus instar mortalis ho-
inis varium se et flexibilem mutandis in horas consiliis non prae-
eat. Quid enim tantopere improbat Monachus nisi Deum sibi
ecessario constare? Verum, in eo scilicet hallucinatur, quod
xa Dei placita a potestate distrahendo eum sibi dissidentem fa-
t. Si Stoice loquendum esset, nota est Senecae sententia,
uod Deus sibi sit ipse necessitas. Nos magis reverenter et
obrie: quod semper idem vult, constantiae esse laudem: quod,
uicquid decrevit, effectum reddit, omnipotentiae eius esse con-
entaneum: quod coniuncta est cum potentia voluntas, dignam illa
erum omnium moderatrice providentia esse symmetriam.

Non moror, quod diversa et nihil commune inter se haben-
a Scripturae testimonia coacervat. Quanquam, ut inscitiae par-
amus, coërcenda eius protervia est, ne simplices conturbet. Post-
uam ex loco uno Pauli (2 Thess. 2, 11.) ostendit, mittere Deum
perationem erroris rebellibus, ut credant mendacio, qui nolue-
nt obedire veritati; locum alterum (2 Cor. 4, 3.) dissimilem
cumulat: doctrinam Evangelii obscuram esse iis, qui pereunt,
uorum mentes excaecavit Deus huius seculi. Fateor quidem illos
ocari incredulos; verum si in illis caecitatis causa est sola incre-
ulitas, quid sibi vult quod mox sequitur, Deum, qui iussit ex
enebris lucem splendescere, illuxisse in cordibus fidelium? Ubi-
ue tenebras esse audimus, Deum vero ex tenebris fulgorem edu-
ere. Sed quod nos crudelitatis accusat, quod nobis et multis
bstruimus salutis viam, quum Christus Chananaeam et oves perdi-
s atque alienos canes tam benigne invitet: ego vero respondeo,
os fidei et poenitentiae doctrinam, quae nobis commissa est,
deliter omnibus proponere, ut Christo lucrifiant omnes. Quum
ogatus esset Dominus ipse ab uxore Zebedaei *), ut alterum ex
iis ad dexteram suam, alterum ad sinistram locaret, stultum et
itempestivum votum compescere volens, praesenti quidem voca-
oni suae congruere hoc negat: neque tamen subticet, decretum
nique a Patre caelesti esse locum, et suo tempore patefactum
i. In hunc modum neque silentio nobis obruenda est superstiti-
o, quae palam in Scriptura proditur; et tamen, quo usque reve-

*) Matth. 20, 21. Marc. 10, 17.

lationis dies advenerit, agendum quod Dominus mandat, ut sine exceptione ad poenitentiam et fidem omnes hortemur. Communis enim omnibus est doctrina; et hac lege apud nos deposita est, donec qui reprobi sunt deplorata obstinatione viam nobis obstruant.

Caeterum, quum praedestinationem tot Scripturae locis testatam admittere cogatur, novum cavillum ingerit, quo nihil stultius nec putidius fingi potest: Fideles novi Testamenti electos a Deo esse, quibus mysterii a seculis absconditi notas faceret divitias. In hunc sensum colligit testimonia omnia, quae excellentiam gratiae per Christum exhibitae commendant. Tandem concludit, Quicquid primo ad Ephesios capite habetur, non alio spectare, nisi quod fideles novi Testamenti Deus peculiari hoc thesauro dignatus sit. Quum autem ad tempus referatur haec gratia, a Christi adventu usque ad finem mundi omnibus peraeque communem esse docet. Atqui, longe aliam Pauli mentem ostendunt verba, quorum summa est, Illuminatos esse in fidem, qui secundum aeternum Dei beneplacitum ad vitam praedestinati fuerant. Quin tunc specialis fuerit quorundam vocatio, negari non potest. Ne omnibus quidem Evangelium promulgatum fuit. Verum ut detur, personnisse externa voce omnium aures, altiorem vocationem illic Paulus notat, qua in animos penetrat Dei Spiritus. Somnium narratur Georgio, quum interior et efficax vocatio ab externa discernitur. Sed quantum sit frivola eiusmodi distinctio, fidei experientia locuples est testis. Ad haec non alio vel sensu vel fine electionem tractat hoc loco (2 Thess. 2, 13.) Paulus, quam alibi, dum gratias agit Deo, quod Thessalonicenses ab initio elegerit in salutem. Atqui partem exiguam ab impia multitudine discernit. Excipiet Georgius, Electis opponi praefractos gratiae contemptores. Sed hoc nihil ad rem; quia non aliud in praesentia contendo, quam specialiter quosdam prae aliis electos esse, quum Georgius contra garriat, nos tantum in hoc praedestinatos esse, ut hoc tempore nasceremur. Quid Iudas? (Ioan. 13, 18.) Cui etsi Christum audire et domestica eius consuetudine frui datum est, electum tamen fuisse Christus negat. Non de omnibus loquor, inquit, ego scio quos elegerim. Quod si audiatur fanaticus iste, potior erit Herodis conditio, quam Davidis; et electionis honore sanctos Prophetas impii Scribae praecedent, dicet non esse ex numero fidelium. Atqui passim clamitat, generaliter in seculum competere electionis gratiam. Vult se fideiussore credi, Nunquam aliter Paulum de praedestinatione loquutum esse. Quid? An omnes suae aetatis homines complectitur, quum iustificari dicit, (Rom. 8, 29.) quos Deus praedestinavit? annon potius a communi ordine segregat, qui secundum propositum vocati sunt? Item, quum alibi (1 Cor. 1, 27.) dicit: Quae stulta sunt, elegit Deus, ut sapientiam mundi confundat; an ad totam aetatem extendet, in qua manifestum discrimen statuitur?

Quoniam tamen se adhuc impeditum teneri sentit, aliud asy-
m captat, quod non vocentur electi, quos Deus aliis praetule-
, sed qui in communi electione et gratia perseverant. Acsi
ceret, Eos demum censeri electos, qui se fidei constantia ab
minum vulgo separant. Locum (1 Tim. 5, 21.) Pauli adducit:
estificor coram Deo et electis Angelis. Quasi vero illi conces-
m sit quod postulat, quia cum apostatis non desciverint, electio-
s gratiam esse promeritos. At si quis ex adverso asserat,
uia electi erant, perstitisse, quanto probabilius hoc erit? Ne sit
igna de verbo. Quum praedicit Christus, (Matth. 24, 24.) tan-
s fore Satanae fallacias, ut electi quoque, si fieri posset, in
rrorem inducantur: significat fieri nullo modo posse, ut electos
sua abripiat Satan. Nunc qua virtute tutos esse dice-
us? Staturos proprio robore Georgius somniat. Longe aliter
hristus: (Ioan. 10, 29.) Nemo rapiet e manu mea quas suscepi
ustodiendas oves; Pater enim, qui dedit mihi, maior omnibus
st; nec poterit quisquam eas rapere e manu Patris. Ita Paulus
1 Thess. 5, 24.) fideles minime in propriam constantiam recum-
ere iubet, sed fidelem esse Deum admonet, qui ipsos vocavit:
ui idem efficiet. Suae quemque electionis auctorem et arbitrum
cit Georgius; at Christus suos esse testatur, (Ioan. 15, 19.)
os e mundo ipse elegit. In quam sententiam clamat Paulus,
Rom. 8, 28.) Secundum propositum vocatis omnia cooperari in
onum. Et de infante nondum nato. (Rom. 9, 11.) Ut secun-
m electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex
ocante dictum esse: Iacob dilexi. Quid restat tandem, nisi ut
arriat nebulo, Iacob utero adhuc inclusum sua industria electio-
s honorem sibi peperisse, et sua constantia stetisse in eius pos-
essione ad extremum?

Tantundem habet rationis, quod reiectionem, de qua dispu-
t Paulus, non ad singulas personas, sed ad totum Iudaici po-
uli corpus spectare exponit, quia gens illa Christum respuendo
tae aeternae haereditate se privavit. Fateor equidem, hinc or-
m fuisse disputandi causam. Sed inde nemo sanus colliget,
uaestionem illis terminis finiri, quum et genus Abrahae ex electis
ariter et reprobis mixtum esse doceat Paulus; et generaliter
ronuntiet, ex genere humano partim irae partim misericordiae
asa ad illustrandam Dei gloriam proferri. Quod autem primam
eprobationis originem in eo statuit, quod Evangelio incredu li
erint: causam hanc a Paulo diserte exprimi non inficior, post-
uam scilicet prius illud membrum de abditis Dei iudiciis absol-
t. Distincte enim duo ab eo tractantur: Quod nunquam ita
bstrictus fuerit Deus uni populo, quin libera eius electio in sin-
ulis vel cooptandis vel abiiciendis regnaret; deinde quod Iudaei
ua ingratitudine se abdicaverint ex Dei familia, quum proprii es-
ent aeternae vitae haeredes. Caeterum, ne quem perturbet va-
etas, quasi posterior haec reiectio arcanum Dei consilium labe-

factet, mature occurrit Paulus, (Rom. 11, 29.) Dona et vocationem Dei poenitentia carere, ac proinde reliquias secundum gratuitam electionem servari. Quibus verbis stabilem et fixam manere, quae in abdito Dei consilio fundata est, electionem significat. Foedior etiam nebulonis impudentia in eo se profert, quod Esau ante reprobatum fuisse negat, quam primogenitura sua vendidit. Verbum certe Apostoli (Hebr. 12, 17.) agnosco, quod, quum se haereditate privasset, reprobatus est. Sed an superius illud iudicium abolet, quam tunc passus est, repulsa? Certe non magis, quam fides et obedientia Iacob, gratuitam Dei adoptionem evertit.

Quod initio praefatus sum, nunc iterum repeto: Nemini improbari posse quam exposui doctrinam, nisi qui supra Dei Spiritum sapere sibi videbitur. Nunc enim eo fastidii perveniet hominum morositas, ut, quod e Scriptura sumptum esse constat, placide libenterque amplecti non sustineant, quin sibi, quod Dei proprium est, arrogent: loquendi scilicet et tacendi legem imponere. Et tamen modestiae praetextu sepeliri quidem volunt, quod ab omnibus Dei servis proditum esse ne ipsi quidem negare audent. Ego vero non aliam modestiae legem novi, nisi ut, quod in caelestis Magistri schola didici, sobrie et reverenter profitear. Neque vero me latet, ut ad fidei aedificationem attemperentur omnia, prudentiam adhibendam esse. Sed quum id quoque bona fide praestare studuerim, si nondum placantur quorundam lautitiae, defunctum me existimo: qui habet aures audiendi, audiat.

[DE PROVIDENTIA DEI.]

De providentia Dei verba facturus, qua non modo totam mundi machinam et singulas eius partes, sed corda etiam actionesque hominum gubernat, ingens sylva occurrit. Sed quia argumentum hoc sic me tractasse iam confido, ut satisfactum magna ex parte sit sanis et aequis lectoribus, summam qua potero brevitate nunc adstringam. Nec vero sperandus est a me orationis splendor, qui illius magnitudini et praestantiae respondeat: Nudis tantum verbis quae uberius in mea Institutione exposita fuerunt nunc referam; et si qua opus testimonia habebunt, probationem ex Scriptura attexam; tum sinistras malignasque Pighii et similium obtrectationes, quibus bene dicta male corrumpunt, ita diluam, ne quid pias mentes impediat vel conturbet.

Providentiam vocamus, non qua Deus e caelo otiosus speculetur quae in mundo fiunt, sed qua mundum a se conditum gubernat, ut non unius tantum momenti sit opifex, sed perpetuus moderator. Sic providentia, quam Deo tribuimus, non minus ad manus quam ad oculos pertinet. Iam dicitur providentia sua mundum regere, non modo quia propositum a se naturae ordinem tuetur, sed quia peculiarem uniuscuiusque ex suis creaturis curam habet ac gerit. Est hoc quidem verum: sicuti admirabili

ei sapientia tam pulchre dispositum fuit mundi opificium, ita si quatenus praesenti eius virtute sustinetur non posse manere suo statu. Quod sol quotidie nobis oritur, quod in cursu tam pido gradus habet tam apte temperatos, quod astrorum mire gesta series non turbatur, quod continuae recurrunt temporum ces, quod viscera sua quotannis ad homines alendos terra aperit, iod elementa et singulae partes officium facere non desinunt, iod denique naturae foecunditas nunquam deficit quasi fatigata: non nisi directrice eius manu, qui semel omnia condidit, fieri tandum. Et Psalmus 104. nihil aliud continet, quam universa- huius providentiae elogium. Eam similiter praedicat Paulus, ium dicit, (Actor. 17, 28.) In ipso nos esse et moveri et vi- re. Quare sicuti Dei unius propria est essentia, ita fide con- deranda est occulta, quam inspirat, vegetatio: qua fit, ut sub- tant, quae alioqui mox interirent, creaturae.

Sed universalis providentiae notitia per se vaga et confusa set, nisi simul teneamus, Deum singulas creaturas cura sua mplecti; quemadmodum et Christus docet, (Matth. 10, 29.) pas- rculum, qui dimidio asse vaenit, non cadere in terram sine Pa- is voluntate. Nunc in ista speciali providentia, quae curandis ngulis Dei operibus privatim excubat, certos et distinctos gra- is statuere convenit. Nam quum nobilissimum Dei opus sit mo, in cuius gratiam conditum est quicquid caelum et terra ntinent, Scriptura praecipue nobis in gubernando genere hu- ano Dei providentiam commendat. Paulus dum locum illum ex- nit: (1 Cor. 9, 9.) Non obligabis os bovi trituranti; boves Deo rae esse negat, quod scilicet illic non resideat cura eius tan- am in sua meta, sed in hominem potius respiciat. Hic autem, ia Deo cum hominibus ratione praeditis negotium est, certior magis dilucida se profert eius providentiae ratio. Mirifica enim is iudicia nunc in sceleribus puniendis, nunc in erudiendis ad tientiam fidelibus domandaque eorum carne, nunc in purgandis ndi vitiis, nunc in expergefaciendo multorum torpore, nunc in nterenda impiorum superbia, nunc in astu sapientum ridendo, nc in pravis machinationibus diruendis se proferunt. Ex altera rte incomparabilis eius bonitas in iuvandis miseris, in prote- nda asserendaque innocentium salute, in ferendo rebus de- eratis auxilio relucet. Huius providentiae, quae homines spicit, pulchra descriptio habetur Psalmo centesimo septimo. ic enim ostendit Propheta, quae vulgo aestuariae putantur for- nae vices adeo non volvi caeco impetu, ut dilucida sint vel ho- tatis vel irae vel iustitiae Dei specula. Quare tandem conclu- t, Si prudenter reputentur quae subinde in mundo fiunt rerum nversiones, piis fore laetitiae materiam, satis autem ad os ini- is obstruendum tale operum Dei specimen valere.

Caeterum hic rursum digerendi sunt gradus. Quamvis enim toti humano generi et patrem et iudicem Deus ostendat, quia

tamen Ecclesia sanctuarium est in quo residet, illic clarioribus documentis praesentiam suam exserit, illic officium facit patris familias et eam propiore adspectu, ut sic loquar, dignatur. Referta est eiusmodi testimoniis Scriptura, quae Deum pro suis fidelibus intentiores agere excubias affirmant. Oculi Domini sunt super iustos. (Psal. 33, 21. et 96, 10.) Custodit Dominus animas sanctorum suorum. (1 Petr. 5, 7.) Illi cura est de vobis. Capilli capitis vestri numerati sunt *). Denique Ecclesia propria est Dei officina, in qua suam providentiam exercet, et praecipuum eiusdem providentiae theatrum. Qua ratione etiam dicitur Angelos, qui sunt veluti eius manus, specialiter destinasse fidelibus suis custodes, ne a Christi corpore, cuius ipsi quoque sunt membra, quicquam seperatum habeant. Itaque, ut pro captu rudium crasse agamus, primo loco statuenda est ante oculos generalis mundi gubernatio, qua foventur et vegetantur omnia, ut stet incolumis naturae eorum status. Deinde considerandae sunt in singulis partibus regendis et curandis Dei excubiae, et quidem tales, ut nihil nisi nutu arbitrioque eius eveniat. Tum peculiaris generis humani cura in mentem nobis venire debet: qua fit ut vita et mors hominum, tam publica regnorum et gentium quam privata cuiusque conditio, et quicquid fortunae adscribi solet, ab una caelesti moderatione pendeat. Ultimo praesidium vere paternum, quo Ecclesiam suam tuetur, cui praesentissima Dei ipsius virtus annexa est.

Porro, quanta sit et quam multiplex huius doctrinae utilitas, nullis verbis pro dignitate satis exprimi potest. Verum, Dei providentiam in mundo gubernando, qualis in Scriptura nobis traditur et agnoscitur fidei sensu, nemo utiliter expendet, nisi qui, sibi cum fictore suo rerumque omnium opifice negotium esse reputans, metum et reverentiam tantae maiestatis, qua decet humilitate, primum se submiserit. Nam si aequalibus quisque suis tantum honoris habere solet, ut candide modesteque de eorum factis iudicet, ubi quid obscurum est vel non satis cognitum, sensum non minus quam sedulo inquirat, et iudicium suspendere malit, quam nimis properando iniuriam facere: an non plus quam immanis, obsecro, ista est feritas, maiore licentia tum opera Dei ad calculum nostrum vocare, tum de incognitis praecipitem ferre sententiam, tum arcana eius consilia excutere, tum profano more de tantis et procul adorandis mysteriis nugari? Atqui, quum omnibus seculis grassata fuerit haec petulantia, multo insolentius hodie, quam antehac unquam, se iactat. Ac multi quidem Epicurei, quia Deum nequeunt e caelo detrahere, quod gigantum exemplo libenter tentarent ut saltem eius cultum et quicquid est religionis ex suis et omnium conscientiis deturbent, foedas et indignas blasphemias vomendo impium suum furorem produnt. Sed

*) Matth. 10, 30. Psal. 34, 8.

maiori parte hunc mali fontem esse constat, quod leves et fer-
i spiritus frivolae suae curiositati primum indulgent, ut nullo
e sibi proposito totos se addicant supervacuis speculationi-
s. Accedit deinde effraenis audacia, quae linguas ad aequan-
n sua petulantia illam intemperiem stimulat. Alii laborant qui-
n diverso vitio, sed non minus noxio. Nam se implicantes
urdis deliriis mentes suas obruunt voluntaria aut desperatione
socordia. Istae scilicet diaboli sunt artes: involvere prodi-
sis figmentis piam sanamque doctrinam, quibus non modo eius
ctum nobis praeripiat, sed partim eam odiosam partim exitia-
i reddat. Verum quicquid moliatur ille, facessat tamen a no-
praepostera quorundam cautio, qui ut talibus periculis oc-
rrant, non aliud inveniunt compendium, nisi ut corrumpant
obscurent quod simpliciter in Scriptura proditum est.

Longe aptius remedium est: quomodo et in quem finem con-
eranda sit Dei providentia, tenere. Prior finis est, ut nos
neraria confidentia exutos tum in Dei timore contineat tum ad
ocationem expergefaciat. Alter vero, ut, sedatis tranquillis-
e animis, in Deum recumbere, et quae nos circunstant peri-
la nobisque assidue centum mortes minantur, secure fortiter-
e contemnere doceat. Utrumque membrum breviter exponam.
i fortuitum aliquid imaginantur, vel industriae suae, consi-
s, opibus, humanis auxiliis quidpiam arrogant: audacius ad
tanda omnia feruntur, satagunt, versant se in omnes partes,
llum non movent lapidem, subinde novi aliquid excogitant;
asi libero spatio soluti vagantur; nulla interim Dei invocatio,
llus metus. Qui vero Dei providentia homines eorumque con-
ia et rerum eventus gubernari agnoscet, trepide cum Ieremia
erem. 10, 23.) dicet: Scio Domine, non esse hominis viam
us, neque viri ut dirigat gressus suos; item illud Solomonis
rov. 20, 24.) reputans: A Domino sunt gressus viri, et quis
minum disponet viam suam? totum se Domino tradet, atque ab
pendebit. Ultro sequentur preces, ut Deus nobis quiescenti-
s inchoet ac perficiat, quicquid aggredimur operum. Similiter
i fortunae imperium comminiscetur, ut diabolo, impiis et bru-
animalibus fraena laxabit, quasi praeter Dei nutum et modera-
nem quicquam possint vel agant: misera anxietate semper
stuabit, vitam suam quasi de filo pendentem adspiciens torque-
tur, pedem vix movere audebit quin de vita sua desperet: fide-
s vero, dum sibi manum Dei moderatricem proponent, curas
as non dubitabunt in eum conicere. Dum certo statuent, dia-
lum et impios omnes, quantumvis tumultuentur, non tantum liga-
s Dei compedibus teneri, sed etiam cogi ad praestanda illi ob-
quia: quieti per vias suas pergent.

Nonnihil etiam lucis addent duae aliae distinctiones: prior est,
uod tam in praeteritum quam futurum tempus consideranda sit Dei
ovidentia; altera, Interdum cum suis mediis, interdum sine mediis,

interdum contra omnia media summam illi potestatem asserendam esse, ut ordinet constituatque omnia. Talis praeteriti temporis sit consideratio. Si quid prospere et ex voto successit, non sacrificet mortalis homo reti suo, quemadmodum loquitur Habacuc; neque suam prudentiam, virtutem vel fortunam efferat, neque acceptum ferat hominibus ve creaturis quod Dei proprium est; sed Deum sibi persuadeat eius boni primum esse auctorem, undecunque provenerit. In rebus au tem adversis in hac consolatione acquiescat: Sicut Domino placuit ita factum est; contra Deum tumultuando nec quicquam proficiam et me obstringam impiae contumaciae reatu. Tum vero antecacta vitae subeat memoria, ut ex poenis sibi inflictis peccata sua agnoscat. In tempus futurum hoc modo reputanda est piis mentibus Dei providentia, ut semper ad eius promissiones ac minas intentae sint, quia, simulatque inde deflexerint, nulla restabit ad De timorem eruditio, nullus fidei profectus. At vero qui Dei omni potentiam in speculo verbi eius intuebitur, tum promissionibus eius fretus supra innumera mundi pericula se fidei alis eriget, tum minis subactus se coram totidem ferulis humiliabit. Quod cum suis mediis considerandam esse dixi Dei providentiam, hunc habet sensum: Si quis in extremo discrimine laborantibus opem tulerit, non humana est sed divina per manum hominis liberatio. Sol oritur quotidie, sed Deus est qui orbem terrae illustrat. Producit terra fruges, sed Deus est qui panem suppeditat et pani inspirat vigorem ad nos alendos. In summa, quum inferiores causae tanquam vela Deum e conspectu nostro subducere ut plurimum soleant, fidei oculo altius penetrandum est, ut Dei manum in his organis operantem cernat. Absque mediis quomodo locus dandus sit providentiae Dei, exemplo suo Christus (Matth. 4, 4.) docuit, quum Satanae insultum hoc clypeo repelleret: Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod egreditur ex ore Dei. Nam quia virtutem Dei sciebat nullius externi adminiculi indigam esse, tam sine pane suffecturam colligit, quam se benigne exerit per panem. Cavendum itaque, ne inferioribus mediis ita simus affixi, quum Dei manus omni subsidio nudata per se nobis abunde sufficiat. Contra media, quam meretur gloriam apud nos obtinet Dei providentia, quum, illam obstaculis omnibus superiorem fore persuasi, cunctas formidines hac una fiducia vincimus. Atque haec vera est palaestra, in qua fidem nostram Deus exercet, quum totidem se obstacula ingerunt ad impediendum eius consilium, quot sursum et deorsum apparent in caelo creaturae. Quid autem tunc agendum? Nempe si ad divinae potentiae altitudinem conscendat fides, omnia, quae contra niti videntur agendi media, non magno negotio expugnabit.

Quisquis se intra has metas continuerit, nec tortuosis speculationibus se impediet, nec, quia divinitus omnia fieri audiet, inde praetextum captabit ignaviae, nec desperatione concidet, nec ad frivolas nugas devolabit et Dei maiestate indignas. Nunc tamen

pius excutienda est quaestio, unde exoriuntur pugnae. Non d Dei providentia rite, ut decebat, cognita eas ex se gignat; quia in reputandis Dei operibus humana ratio, quum caecu-, simul ad rixandum prosilit. Quanquam mirum non est, si ni parum consentanea sint Dei consilia, quae ex caelorum alti-ine Angeli suspiciunt. Sed hoc vitium minime tolerabile, quod , quibus humi reptare vix datum est, nihil probamus, nisi d tanquam oculis nostris subiectum despicere liceat. Caeterum, fructuosa sit doctrina, tum rudes et imperitos placare tum im-borum calumnias refellere operaepretium est. Primo loco vi-dum est, quomodo Dei voluntas rerum omnium, quae in mundo untur, causa sit, neque tamen malorum auctor sit Deus. Non am cum Augustino, quod tamen ut vere ab eo dictum libenter plector, In peccato sive in malo nihil esse positivum. Est enim utia, quae multis non satisfaceret. Sed aliud mihi principium io: Quae perperam et iniuste ab hominibus fiunt, eadem recta iusta esse Dei opera. Hoc si prima specie quibusdam esse adoxum videtur, saltem ne sint ita fastidiosi, quin paulisper cum sustineant ex verbo Dei inquirere, quid sentiendum sit. eterum, ne quicquam stulta pertinacia tueamur quasi Dei pro-um, quod illi temere ex sensu nostro afflictum fuerit: primum lienda est Scriptura, imo tota inde operum Dei petenda est initio.

Quod Deus suo consilio dirigat, quae maxime videntur for-a, clare Scriptura testatur, quum dicit: (Prov. 16, 33.) In um coniici sortes, iudicium vero earum exire a Domino. Si-iter si ramus ex arbore defractus aut securis e manu hominis eter consilium elapsa caput transeuntis illidat, Moses testatur eut. 19, 5.) hoc Deum consulto fecisse, quia hominem occisum uerit. Alia Scripturae testimonia consulto nunc praetereo, quia n tantum digito monstrare propositum est. Sed quia Stoica ne-sitas hoc modo statui videtur, multis odiosum est dogma, etiam pro falso damnare non audent. Vetus ista calumnia fuit, qua Augustinus iniuste fuisse gravatum alicubi (Lib. 2. ad Bonif. 5.) conqueritur; nunc obsoletam esse decebat. Certe hominis probis et ingenuis, si modo iidem docti sint, valde indigna . Qualis fuerit Stoicorum imaginatio, notum est. Fatum suum ebant ex Gordiano causarum complexu, in quem quum Deum um involverant, fabricabant aureas catenas, ut est in fabulis, ibus Deum vincirent, ut subiectus esset inferioribus causis. Stoi-s hodie imitantur Astrologi, quibus fatalis ex stellarum positu pendet rerum necessitas. Valeant igitur cum suo fato Stoici; bis libera Dei voluntas omnium sit moderatrix. Sed contingen-m tolli ex mundo, videtur absurdum. Omitto quae in scholis tatae sunt distinctiones. Quod afferam, simplex, meo iudicio, minime coactum erit, deinde ad vitae usum accommodatum. Sic enire necesse est, quod statuit Deus, ut tamen neque praecise

neque suapte natura necessarium sit. Exemplum in Christi ossi bus familiare habeo. Christum corpus induisse prorsus nostro si mile, Scriptura testatur. Quare fragilia illi ossa fuisse, fate nemo sanus dubitabit. Sed alia mihi videtur ac separata quaestio An ullum os eius frangi potuerit. Nam integra omnia et illaes manere, quia fixo Dei decreto ita statutum erat, necessario opor tuit. Nec vero, quod a receptis loquendi formis de necessitat secundum quid et absoluta, item consequentis et consequentiae abhorream, ita loquor; sed ne qua lectores argutia impediat, qui agnoscat vel rudissimus quisque verum esse quod dico. Ergo s in Christi ossibus naturam consideres, fragilia erant; sin vero illu Dei decretum, quod suo tempore manifestatum fuit, nihilo magi fracturae obnoxia erant, quam humanis aerumnis Angeli. Ian vero quia divinitus positum naturae ordinem intueri nos decet contingentiam, quoad sensum nostrum, minime reiicio.

Ac memoria tenendum est, quod ante posui, ubi Deus pe media et inferiores causas virtutem suam exerit, non esse ab illi separandam. Temulenta est ista cogitatio: decrevit Deus qui futurum sit, ergo curam ac studium nostrum interponere super vacuum est. Atqui, quum nobis quid agendum sit praescribat, e virtutis suae organa nos esse velit: fas nobis esse ne putemus se parare quae ille coniunxit. Initio terram sine humana arte et cul tura omne herbarum et frugum genus iussit producere, nunc au tem manum hominis adhibet per quam operetur, si quis otioso hiatu velle se panem excipere iactet, quia benedictio Domini foecunde terram; at non pedibus magis calcabit Dei providentiam, quam tali praedicatione efferet. Discerpit enim ac lacerat, quae sacro inter se nexu cohaerent. Ergo quantum ad futurum tempus, quia nos adhuc rerum eventus latent, perinde ad officium suum inten tus esse quisque debet, acsi nihil in utramvis partem constitutum foret. Vel, ut magis proprie loquar, talem in omnibus, quae ex Dei mandato aggreditur, successum sperare debet, ut in rebus sibi incognitis contingentiam cum certa Dei providentia conciliet. Et benedictionem suam Dominus manuum nostrarum labori pro mittit. Hac voce pius vir se divinae providentiae organum con stitui agnoscet. Hac eadem promissione fretus alacriter ad opus se accinget, quia persuasus erit, non fortuitam se operam in aëre iacere, quae in Dei verbum recumbens arcano eius consilio in optimum finem dirigetur. Denique, sicut providentia Dei rite ex pensa manus nostras non ligat, ita invocationem adeo non impedit, ut potius stabiliat. Si quid iam acciderit, simili in tempus prae teritum sobrietate iudicia nostra temperari convenit. Nulla ad pa tientiam aptior exhortatio, quam dum audimus, nihil fortuito con tigisse, sed quod Domino visum est, fuisse impletum. Intere non sequitur, quin rerum adversarum culpam vel ignavia nostra vel temeritas vel incogitantia vel aliud vitium merito sustineat. Quod si de causis eventuum non liqueat, ut saepe videntur qua

cidunt praeter rationem accidere: tamen ne sic quidem desinent ıe mentes et sapientiae et institiae laudem tribuere Deo.

Verum, ubi interveniunt hominum consilia, voluntates, stu-ı, conatus, plus in eo est difficultatis, quomodo illic quoque gnet Dei providentia: non modo ne quid geratur nisi ex eius tu, sed etiam ne quid deliberando agitent homines, nisi quod se inspirat. Edit quidem in eo quotidie praeclara suae providen-e documenta, quum stultis hominum consiliis fraena laxans, imo ssimulans ad eorum apparatus, eventu tandem eos frustratur. d in alio genere potentem eius manum et dominationem celebrat riptura, quum impios infatuat, quum vertigine percutit, quum mentat et obstupefacit eos, similiter quum eorum corda effoe-nat et pavore replet, ut ad folii cadentis strepitum concidant. rum ergo considerate Pighius, dum in istas angustias concludit eum, ut tanquam vir prudens et dux rei militaris peritus hostium orum consilia praevidens in contrarium tempestivis remediis ver-. Quasi vero non utrumque diserte exprimatur: Quod depre-ndat sapientes in astutia sua et auferat spiritum principum ac rum prudentiam evanescere faciat. (Lib. 8. cap. 3.) Nimis crassa am inscitia est, dum negat Dei voluntate mori, qui consulto homine occiditur, quia, ubi intercedit hominis voluntas, Deus ere non iudicatur. Quid ergo de innumeris Scripturae testimo-is fiet, quae gladios impiorum Dei manu regi testantur? An ıe hominum consilio occisi sunt filii Heli? (1 Sam. 4, 11.) At-i, adscribitur elogium, quod voluerit Dominus occidere ipsos. ıeterum, quin perpetuo gubernet Deus hominum manus, nunc ratas teneat, nunc flectat huc et illuc ad exequendum quod sta-it, quicunque mediocriter in Scriptura exercitati sunt, non vo-bunt in controversiam. Imo communi fere omnium sensu rece-ım est, quicquid moliantur homines, eventum in manu Dei esse. d quia in tam densa humanae mentis caligine perquam tenuis et re evanida est illa cognitio: Scriptura altiorem nobis speculam dificat, e qua Deum contemplemur omnia hominum opera sic oderantem, ut in finem a se destinatum applicet.

Summa autem huc redit: Quamvis homines, ut indomitae be-iae nullisque vinculis coërcitae, lasciviant; arcano tamen fraeno ıbernari, ut ne digitum quidem movere queant, nisi ad exequen-ım Dei magis quam suum opus. Nam fideles, qui spontaneum i obsequium impendunt, non secus atque Angeli, manus eius nsendi sunt. Quare eos potissimum hic commemoro, quibus ni-l minus propositum est, quam habere quicquam vel consilio Dei fine vel consentaneum eius voluntati. Ac sibi quidem quasi vo-rum compotes plaudunt impii. Sed res tandem comprobat, per sos, licet inscios ac nolentes, quod divinitus ordinatum fuerat, se impletum. Porro Deus ipse nunc impiis ad punienda homi-ım peccata tanquam flagellis utitur; nunc, quasi obtorto collo os traheret, beneficentiae suae ministros esse cogit. Prioris

membri exempla colligere, immensi operis foret. Pauca tantum attingere praestiterit. Postquam Deus Assyrium ad bellandum in citans virgam furoris sui vocavit, (Iesa. 10, 5.) nec alio quam irae suae baculo armatum esse docuit, postea in eius superbiam invehitur, quod se non agnosceret veluti securim vel serram aliunde agitatam. Hac ratione et sanctificati a Deo et conductitii eius mi lites dicuntur, et operam illi navare, quos ambitio alioqui sua e crudelitas et avaritia impellit; et Dominus vicissim sibilo vel clas sico se eos ad arma vocare testatur. Divinae beneficentiae vian parari hominum maleficiis, vel unus Mosis locus satis clare de monstrat. Plusquam scelerata, perfida et crudelis fuerat conspi ratio fratrum Ioseph, quum eum venderent. Atqui, in Deum tran scribit, sed alio respectu venditionis huius causam: Non vos estis sed Dominus qui me praemisit, ut vos alerem. Constat ergo quum impie agerent, per eos tamen operatum esse Deum, ut vi tam in morte invenirent. Quantum in ipsis erat, occiderant fra trem. Inde illis vita affulget. Idem in scelerum omnium princip et impiorum capite, Satana, perspicere est. (1 Reg. 22, 23.) Eur Deus ad decipiendum Achab cum suo mandato dimittit, ut sit spi ritus mendax in ore omnium Prophetarum. Ita spiritus imposto irae Dei minister est ad excaecandos impios, qui veritati obtem perare noluerant. Contra vero Paulus datum sibi carnis stimu lum memorat nuntium Satanae, a quo caedatur colaphis. Hic Sa tanae venenum ad curandum superbiam antidotum est. Qualis, oh secro, medicus Satan, qui nihil quam perdere et occidere didicit Verum Deus, qui semel iussit e tenebris lucem splendere, (2 Cor 4, 6.) ex inferis ipsis, cum ita visum est, salutem mirabilite educit, atque ita tenebras convertit in lucem. Caeterum quo operatur Satan, Scriptura Dei opus alio respectu affirmat, quate nus scilicet ipsum Deus suae providentiae obsequio illigatum tenens quo visum est, flectit, ut eius operam ad usus suos applicet.

Quanquam si non alium agendi modum exprimeret Scriptura nondum adeo difficilis esset ad solvendum nodus. Magis ardu est altera quaestio: agatne Deus in cordibus hominum, consili dirigat, huc illuc flectat eorum voluntates, ne quid agant nisi quo ipse ordinavit. Non quaerimus hic, an pios sanctosque affectu in cordibus suorum operetur, quia controversia caret; sed an pra vos quoque impiorum affectus in potestate sua habeat, flectat hu vel illuc, ut velint quod per ipsos perficere decrevit. Certe cun Solomon pronunciat, (Prov. 21, 1.) in manu Dei esse cor regis ut quocunque visum fuerit ipsum inclinet, generaliter ostendit non minus voluntatem, quam externa opera, Dei arbitrio regi Obduratum ab eo cor Pharaonis dicit Moses. (Exod. 4, 21. et 7, 3. Frustra hic ad permissionem confugitur, quasi Deus fecisse dica tur, quod fieri tantum passus est. Clare enim duritiem illam De opus fuisse Moses affirmat. Nec sane alio sensu hic Dei consili adscribitur Pharaonis saevitia, quam alibi gratiam dare populo su-

itur in oculis Aegyptiorum. Quis enim non videt cicuratas fuisse
i virtute et mansuefactas truces bestias, cum ad clementiam
i repente sunt Aegyptii? Unde ergo factum dicemus, ut tam
umaniter Pharao saeviret, nisi quia partim ad probandam suo-
n tolerantiam partim ad exercendam suam virtutem ita Domino
cuit? Eadem ratione dicitur, (Psal. 105, 25.) vertisse hostium
da in odium populi sui. Nec obstat, quod dicitur alibi (Exod.
32.) Pharao ipse cor suum aggravasse: quando neque extrin-
o motu impelli fingimus hominum animos, ut violenter ferantur,
que in Deum transferimus indurationis causam, acsi non sponte
priaque malitia duri et immites seipsos ad pervicaciam acuerent;
quod perverse homines faciunt, non nisi Deo ordinante fieri
iptura docet. Quemadmodum alibi (Iosuae 11, 20.) dicitur, quod
olae Gibeon se Israëli opposuerint a Domino fuisse, qui ob-
avit cor eorum.

Modum quoque exprimit Scriptura, quum uno in loco (2 Sam.
10.) recitat Deum populo iratum cor Davidis incitasse, ut po-
um numeraret; in altero Satanam facit eiusdem instigationis
torem. Unde intelligimus, Satanam irae Dei flabellum esse,
corda hominum quocunque voluerit Deus impellat. Quod ex-
ssius alibi (1 Sam. 16, 23.) habetur: Invasit Saulem Spiritus
mini malus. Scelere quidem suo agitur Saulus, ut furorem in-
conceptum voluntario modo egerat. Eum nihilominus impellit
an, neque id Deo per otium speculante, sed ita volente. Alio-
impropriè Spiritus Domini malus diceretur, nisi ad exequen-
n eius vindictam minister esset ac carnifex. Nec vero ideo
tum irae Dei minister, quod animos ad malas cupiditates solli-
et, sed quia efficaciter trahat. In quem sensum Paulus (2 Thess.
11.) efficaciam erroris divinitus immitti asserit, ut mendacio
dant, qui noluerunt veritati obedire. Vides ut non modo Dei
ndato Satan in ore Prophetarum omnium spiritus sit mendax,
eius imposturae reprobos illaqueent, ut ratione privati in erro-
n necessario trahantur. Sic intelligendum quod idem Paulus
dit, qui Deo ingrati fuerant, dari ab ipso in reprobum sensum,
tradi in cupiditates foedas et ignominiosas, ut faciant, quae
n conveniunt, et probris afficiant sua corpora. Augustinus ait:
n permissu quiescentis Dei, sed iusto eius iudicio cordis cupi-
atibus fuisse addictos, qui gloriam eius indigne profanarunt.
omodo id factum sit, declarat locus ille, quod illis Deus mit-
efficaciam erroris. Unde perspicuum fit, quod iam attigeram,
n minus interiores affectus regere Dei manum, quam externis
ionibus praeesse; neque Deus, quae decrevit, hominum manu
ficeret, nisi in ipsorum cordibus operaretur ipsum velle, quod
eris effectum praecedit. Tenenda igitur Augustini sententia:
ib. 1. de praedest. Sanct. cap. 20.) quum vult fieri Deus, quod
n nisi volentibus hominibus fieri oportet, eorum simul corda in-
nare, ut velint, ipsumque non tantum auxiliando in cordibus

agere, sed etiam iudicando, ut impleant, quibus nihil tale propo situm est, quod manus eius et consilium decrevit. Prudenter etian in ipsis naturae seminibus considerandum proponit, (Lib. 1. d pec. mer. et remiss. cap. 22.) a quo multi tantopere abhorrent Tanta enim quae in hominum ingeniis cernitur diversitas, quun divinitus sit illis indita, arcanae illius operationis, qua corda regi ac movet, luculentum est specimen.

Hinc certe iam colligere promptum est, quam inane et fluxun sit illud divinae iustitiae patrocinium, Quae mala sunt, non eiu voluntate, sed permissu duntaxat fieri. Equidem quatenus mal sunt, quae malo animo perpetrant homines, ut statim plenius ex ponam, Deo minime placere fateor; sed quod otiosum ea permit tere fingunt, quae Scriptura non tantum eo volente sed auctore fieri pronunciat, nimis frivolum est effugium. Dedit hoc interdun Augustinus receptae loquendi consuetudini; (Cap. 3.) sed quun pressius insistit et magis exacte rem examinat, nullo modo pati tur, in locum actionis permissionem substitui. Non referam ac verbum omnia quae hac de re libro contra Iulianum quinto dispu tat. Clausulam apponere sufficiet. Facit haec miris et ineffabili bus modis, qui novit iusta iudicia sua non solum in corporibu hominum sed etiam in cordibus operari. Qui non facit voluntate malas, sed utitur eis ut voluerit, quum aliquid inique velle nor possit. (De grat. et libero arbitrio ad Valent. cap. 20.) In eun dem sensum alibi Scriptura, si diligenter inspicitur, ostendit nor solum bonas hominum voluntates, quas ipse facit ex malis, et bo nas a se factas in actus bonos et in aeternam dirigi vitam; verun etiam illas, quae conservant seculi creaturam, ita esse in De potestate, ut eas quando voluerit et quo voluerit faciat inclinari, vel ad beneficia quibusdam praestanda vel ad poenas quibusdan ingerendas. Tandem attexit, (Cap. 20.) Quis non ad ista iudicia contremiscat, quibus agit Deus etiam in cordibus malorum quic quid vult, reddens eis tamen secundum merita eorum? Iterum Scripturae testimoniis satis manifestum est, operari Deum in cor dibus hominum ad inclinandas eorum voluntates quocunque volue rit, sive ad bona pro sua misericordia sive ad mala pro meritis eorum, iudicio utique suo, quandoque aperto, quandoque occulto, semper autem iusto: fixum enim in cordibus vestris esse debet, quod non sit iniquitas apud Deum. Cur autem occultum quando que Dei iudicium esse commemoret, ex superiore loco petenda ratio est, ubi, postquam saepius peccata confessus est esse poe nas quas Deus iuste prioribus peccatis rependit, tandem ad illud altius magisque reconditum arcanum conscendit: quod iustam ex ercendae irae suae materiam Deus in omnibus inveniat, nisi quos gratis elegit. Nam caeteri, inquit, mortales, qui ex isto numero non sunt, et ex eadem quidem massa, ex qua et isti, sed vasa irae facti sunt, in utilitatem nascuntur electorum. Non enim quen quam eorum Deus temere ac fortuito creat, aut, quid de illis

oni operetur, ignorat, quum et hoc ipsum bonum operetur, quod
n eis humanam creat naturam et ex eis ordinem seculi exornat.
ur formidine et pavore nunc corda hominum consternet nunc in-
truat audacia, cur auferat spiritum principibus et sapientum con-
ilia infatuet, cur spiritu temperantiae donet alios, spiritum verti-
inis et furoris aliis propinet: causam aliquando notam et conspi-
uam assignat; sed occultum eius iudicium dominari, ut voluntates
uas visum est convertat, aeque apparet, quando communis omni-
us natura est, non gratia, ut alio loco (de ver. apost. serm. 11.)
ere admonet idem sanctus vir.

Haec probe et sobrie reputanti minime dubium erit, sum-
nam et praecipuam rerum omnium causam esse Dei voluntatem.
)ua etiam notitia fraenari mentes nostras convenit, ne plus quam
as est quaerendo intemperanter lasciviant. Durum primo statim
uditu videtur illud Augustini, (Lib. 6. de gen. ad liter. c. 15.)
uod Dei voluntas sit rerum necessitas. Item quod subiicit (Cap. 18.)
xplicandi gratia, quod sic causas inferiores condiderit Deus, ut
x illis esse illud, cuius causae sint, possit, sed non necesse sit;
ltiores autem et remotas sic in se absconderit, ut ex eis esse
ecesse sit, quod ex illis fecit, ut esse possit: sed attentius rem
onsideranti asperitas illa facile mitescet. Nam quod alibi (Lib. 9.
iusdem operis c. 18.) tradit, etsi verbis diversum, re tamen et
ensu prorsus idem est: quod tamen nihil in se offensionis con-
net. Habet in seipso Deus absconditas quorundam factorum cau-
as, quas rebus conditis non inseruit: eas implet, non illo opere
rovidentiae, quo naturas substituit ut sint, sed quo eas admini-
trat prout voluerit, quas prout voluit condidit. Ibi est gratia,
ua salvi sint qui perditi erant. Quid enim verius, quam Deum
n creaturis regendis plus aliquid apud se habere reconditum, quam
arum naturis indiderit? Atqui omnium, quae geruntur, prima
ausa ideo censetur eius voluntas, quia naturas a se conditas ar-
itrio suo ita regit, ut cuncta hominum consilia et actiones in
nem a se praefixum destinet. Porro hac doctrina fraenum nobis
niici, quod sub modestia nos contineat, non immerito dixi: quia
imis absurdum est Dei voluntati, quae omnibus causis superior
st, non cedere nisi manifesta eius causa appareat.

Memoria quidem repetendum est quod ante dixi: nihil nisi
ptima ratione facere Deum; sed quia certissima iustitiae regula
st eius voluntas, nobis praecipua, ut ita loquar, rationum omnium
atio esse debet. Nam fidei humilitas, quum ex divinae iustitiae
everentia nascatur, minime stupida fingenda est. Quis enim,
isi persuasionem hanc penitus animo infixam habeat, iustum esse
)eum et recta eius opera, in solo eius placito acquiescet? Itaque
)orbonicum illud dogma, in quo sibi plaudunt Papales Theologa-
tri, detestor, quod potentiam absolutam Deo affingit. Solis enim
ucem a calore avellere, imo suum ab igne calorem, facilius erit,
uam Dei potentiam separare a iustitia. Facessant ergo procul

a piis mentibus monstrosae illae speculationes: plus aliquid Deu posse, quam conveniat, vel eum sine modo et ratione quicqua agere. Nec vero commentum illud recipio, Deum, quia lege s lutus sit, quicquid agat, reprehensione vacare. Deum enim e legem qui facit, maxima eum gloriae suae parte spoliat, quia r ctitudinem eius ac iustitiam sepelit. Non quod legi subiectus s Deus, nisi quatenus ipse sibi lex est. Talis enim est inter p tentiam eius ac iustitiam symmetria et consensus, ut nihil ab ips nisi moderatum, legitimum et regulare prodeat. Et certe que omnipotentem praedicant fideles, eundem simul mundi iudice agnoscant necesse est, ut potentiam sensu suo apprehendant, i stitia et aequitate temperatam.

Nondum tamen soluta est obiectio: Si Dei arbitrio geruntu omnia, nec quicquam homines nisi eo volente et ordinante des gnant, esse igitur malorum omnium auctorem. Vera est illa, qua pridem in scholis obtinuit, et passim celebratur distinctio: malu poenae, non culpae, a Deo proficisci, modo dextre intelligatur sed imperite quidam, aesi verbulo uno rem, de qua agitur, ol ruere liceret, hoc ipsum, de quo maxime ambigitur, secure prae tereunt: quomodo extra culpam sit Deus in eodem opere, quo in Satana et reprobis tam damnat ipse, quam damnatum ab homi nibus pronunciat. In eodem enim opere non diversis malum utrum que cernitur, ut Deo iustae punitionis laudem, culpam hominibu adscribi necesse sit. Praedones sancti Iob pecora rapiunt. Cru dele et indignum est facinus. Satan hoc modo eum ad despera tionem sollicitat. Magis detestanda machinatio. Atqui Iob aucto rem alium praedicat: Dominus dedit, Dominus abstulit. Nequ immerito in Deum transfert, quod non nisi latronibus tribuendu foret. Nam perinde acsi oculis spectasset, quae in caelesti con sessu gesta esse historia narrat, Dominum abstulisse fatetur pe manus latronum, quod nonnisi eius nutu et auctoritate ablatu erat. Quod etiam explicat sequentibus verbis: Sicut Domino pla cuit, ita factum est. Audimus commune esse et Dei et Satana et latronum opus. Audimus nihil accidisse, nisi quod Domin visum est. Quomodo nunc a culpa eximetur Deus, cuius Sata cum suis organis reus erit? Nempe si inter hominum facta discri men a consilio et fine sumitur, ut eius damnetur crudelitas, qu cornicum oculos configit vel occidit ciconiam, iudicis autem lau detur virtus, qui scelesti hominis caede manus suas sanctificat Et cur deterior erit Dei conditio, ne sua eum iustitia ab homi num maleficiis separet? Ut propius ad similitudinem accedam: lau dabitur princeps, qui iusto et legitimo bello vim, rapinas et latro cinia a suis finibus repellet. Interea multos armabit milites, qu cupide ad fundendum sanguinem, ad diripienda pauperum bona ad omne licentiae genus grassando, laudem certe non merebuntur Alii duo inter se exercitus praelio confligent: si in duce, cuiu auspiciis et iussu commissum est praelium, rectum affectum per

ıicias, quamvis homo sit mortalis, eum absolves, militibus ımnatis, qui manus ad iugulandos homines nefanda mercede cant: et Deum, quia per Satanam operatur, iustitiae suae oria fraudabis? Ita est scilicet: ut nebulae, quas terra exhalat, olis fulgorem obscurant, ne ad hominum usque oculos perveniat, ol tamen nihilominus lucidus manet; ita multa quasi vaporum ıpedimenta procreat hominum vanitas, quae divinae aequitatis ınspectum auferant, ipsa tamen integra et illaesa manet. Quum em sit opus, pari Deum et impios reatu involvi volunt isti. Ve- ım non sic David, (2 Sam. 16, 6. 10.) quem quum Semei pro- ris et lapidibus impeteret, non in homine ipso subsistit, sed Dei raeceptum considerat: Dominus, inquit, illi praecepit, ut male- iceret. Neque tamen contra Deum insurgit, sed humiliter ter- ım virgis subiiciens: quis audeat dicere, inquit, quare sic feci- i? Quemadmodum et in Psalmo: (Psal. 39, 10.) Obmutui, quia ı fecisti. Quem enim piorum non ad silentium protinus adiget ei maiestas? et cui non laudis confessionem exprimet iustitia? t in vocem illam erumpat: (2 Sam. 16, 10.) Sinite maledicere xta praeceptum Domini, si forte afflictionem servi sui respiciat se Dominus.

Ergo quum iusta de causa, licet nobis ignota, a Domino rocedant, quae scelerate ab hominibus maleficia perpetrantur: iamsi rerum omnium prima causa sit eius voluntas, peccati tamen ım esse auctorem nego. Nec vero oblivione tegenda est illa, ıam posui, causarum diversitas: quod alia est propinqua, alia ıtem remota causa: ut sciamus, quam longa inter aequabilem ei providentiam et turbulentos hominum impetus sit distantia. urpi quidem et illiberali calumnia nos gravant, qui Deum pec- ti auctorem fieri obtendunt, si omnium, quae aguntur, causa st eius voluntas. Nam quod homo iniuste perpetrat, vel ambi- one vel avaritia vel libidine vel pravo quovis alio affectu incita- s, quum Deus iusto, licet occulto, iudicio per manum eius fa- at, non potest in eum quadrare peccati nomen. Peccatum in ɔmine facit perfidia, crudelitas, superbia, intemperies, invidia, ıecus sui amor, prava aliqua cupiditas. In Deo nihil reperies le. Semei regem suum immani petulantia infestat. Peccatum ɔparet. Deus tali ministro ad iustam Davidis humiliationem uti- r, adeoque tali ferula eum castigat. Quis eum peccati insimu- t? Arabes et Sabaei ex aliena substantia praedam rapiunt. Mani- stum latrocinii crimen. Deus servi sui patientiam illorum vio- ntia exercet. Emergat potius ex re praesenti heroica illa con- ssio, Sit nomen Domini benedictum, quam sacrilegae obstrecta- ones audiantur. Denique talis Dei est agendi ratio in hominum eccatis, ut, quum ad eum ventum est, sua puritate omnem aculam prorsus abstergat.

Atque hic utilis est Augustini admonitio: (Enchirid. ad Laur. ıp. 101.) in specie consensus magnum esse interdum Deo eum

hominibus dissidium, quum bene vult Deus, quod homines ma volunt, et bene non vult, quod homines male nolunt; sicut ru sum in specie repugnantiae non male conveniunt, quum bene v lunt homines quod Deus bene non vult, et bene nolunt, quod De bene vult. Optabit filius mortem patris, ut in haereditatem co volet. Eundem et Deus mori volet. Voluit Deus Ierosolyma excidi, Templum profanari et funditus everti, extremis quibusqu tormentis vexari Iudaeos: idem optabant Idumaei. Diro et truc lento homini, qui nemini pepercit, ut eadem illi mensura reme tiatur, nolet Deus quicquam opis afferri, quum necessitate urge bitur. Filius omne illi pietatis officium negabit, nec eum subl vare volet. Sanioribus consiliis filios Heli parere Deus noleba (1 Sam. 2, 25.) quos statutum illi erat perdere. Patrem illi a dire noluerunt. Quaedam initio consensus species hic se profer sed quantum ad bonum vel malum, nihilo minus discordiae, qua inter aquam et ignem. Longiorem uxoris vitam optabit maritus quam e mundo Deus evocat. Mortem horrebat et deprecabatu Christus, quae suavissimi odoris sacrificium erat Deo. Utriusqu tamen voluntas, quamvis in speciem diversa, extra culpam es Non est igitur, quod Deum in societatem criminis quisquam arr piat, quoties inter arcanum eius consilium et palam vitiosas h minum cupiditates aliqua similitudo se ostendit. Occurrat semp illud Augustini: Propterea magna opera Domini, exquisita i omnes voluntates eius, ut miro et ineffabili modo non fiat praet eius voluntatem, quod etiam fit contra eius voluntatem, quia no fieret si non sineret; nec utique nolens sinit, sed volens.

Atque hinc etiam refellitur (Enchirid. ad Laur. cap. 100. eorum vel inscitia vel improbitas, qui unam et simplicem Dei n turam fore negant, si voluntas illi alia tribuitur, quam quae a ipso in Lege patefacta est. Quaerunt etiam nonnulli per ludibrium si qua est, quae non est revelata in lege Dei voluntas, quo n mine vocetur. Atqui mente captos esse oportet, quibus nihil s gnificant tot Scripturae testimonia, quae cum admiratione pra dicant quam profunda sit iudiciorum Dei abyssus. Certe Paul quum exclamat: O altitudo! quam inscrutabilia sunt iudicia eius aliud quoddam de Iudaeis fuisse Dei iudicium aperte docet, qua quod exprimitur Christi verbis: Ierusalem, quoties volui congr gare pullos tuos! Et quod filios Heli patri morigeros esse nolui voluntas illa a Legis praecepto differebat, quo iubet filium pare tibus obsequentem esse. Denique quoties mirifica Dei consilia profundas cogitationes praedicat, non de praeceptis loquitur, qua ante oculos patent exposita; sed potius inaccessam illam luce commendat, in qua reconditum est consilium, quod mentis nostra captu altius suspicere et adorare cogimur. Dicet quispiam: Si i accessa lux est, cur ergo accedis? Ego vero non accedo, u quae procul latere vult Deus, proterva curiositate excutiam; se quod Scriptura pronunciat, certa fide amplexus reverenter suspici

:d quomodo conveniet, Deum perpetuo similem esse sui, ac ne
.nima quidem obumbratione flexibilem, et aliud tamen velle quam
ae se ferat? Respondeo, non esse mirum, si Deus cum homi-
bus loquens ad eorum modulum se attemperet. Quis Deum in
ionibus apparuisse dicet, qualis est? Nam is est gloriae eius
lgor, qui omnes nostros sensus nudo sui conspectu absorbeat.
ergo manifestavit, quatenus capere homines poterant. Verum,
e nobiscum balbutit Deus, sive, quod nobis novit incompre-
nsibile esse, subticet, in eius tamen sermone quicquam fictum
t simulatum esse nego. Quod habetur in Psalmo, verissimum
t: quod Deus non sit iniquitatem volens. Nec vero illic per os
vidis testatur aliud, quam re ipsa quotidie probat, dum poe-
m de hominum peccatis sumit. Neque enim puniret, nisi odis-
t. Ultorem vides, approbatorem non esse statuendum est; sed
eo falluntur multi, quod Deum iuste velle non reputant, quae
mines peccando faciunt. Quomodo, inquies: Adulteria incestos-
e coitus abominatur. Quod Absalom patris concubinas coram
pulo constuprat, (2 Sam. 16, 21.) an fit Deo nolente? Atqui
c se facturum ipse per servum suum Nathan praedixerat: (Eius-
m lib. c. 12.) Tollam uxores tuas in oculis tuis; et dabo pro-
no tuo, qui dormiet cum illis in conspectu Solis huius. Tu
cisti occulte, ego autem coram toto populo et coram Sole factu-
s sum. Plena est talibus exemplis Scriptura. An ideo vel pec-
i culpam Deo imputabimus, vel duplicem in eo voluntatem fa-
icabimus, ut secum ipse dissideat? Verum sicuti iam ostendi,
em cum velle cum sceleratis et improbis, sed diverso modo;
nunc tenendum est, quae in speciem diversa sunt, eodem
do eum velle. Ut in ista, quae mentibus nostris occurrit, va-
tate optime temperata sit symphonia. Quatenus immanis adver-
patrem impietas, perfida coniugii violatio, foeda etiam ordi-
naturae profanatio est, Absalomi facinus displicere Deo cer-
n est, cui placet honestas, pudicitia, fides, modestia, qui le-
imum, quem praescripsit, ordinem coli et integrum servari vult
er homines: quia tamen illi placet, hoc modo adulterium Da-
is ulcisci, quae diversa nobis videntur, eodem modo vult. Una
im et simplex est voluntas, qua praecipit quid fieri debeat, et
a legis suae transgressiones ulciscitur. Dictum alibi est, pec-
a esse poenas, quas Deus superioribus peccatis rependit. In
ibus documentis an non duo nobis consideranda sunt? iustum
i iudicium, quo se peccatum, cui poenam irrogat, testatur
sse, et hominis malitia, quae Dei voluntati palam adversa est.
od si tam immensus splendor mentis nostrae aciem praestrin-
, quid mirum? Ad ferendum Solis intuitum corporei oculi non
ficiunt. An vel ingenio nostro maior perspicacia, vel Dei
iestas Solis fulgore inferior? Nos ergo nimis acutos esse non
venit, modo ne interea, quod Scriptura clare docet ac expe-
ntia confirmat, vel negemus verum esse, vel tanquam Deo

minus consentaneum capere audeamus. Quum ultimus affulser dies, inquit Augustinus, (Enchirid. ad Laur. c. 95.) tunc i clarissima luce sapientiae videbitur, quod nunc piorum fides ha bet, antequam manifesta cognitione videatur, quam certa et in mutabilis et efficacissima sit voluntas Dei, quam multa possit non velit, nihil autem velit, quod non possit.

10.

CONFESSION DE FOY,

FAITTE D'UN COMMUN ACCORD PAR LES FRANCOIS,

QUI DESIRENT VIVRE SELON LA PURETÉ DE L'EVANGILE DE NOSTRE SEIGNEUR *IESUS CHRIST.*

I PIERRE III.

OYEZ TOUSIOURS APPAREILLEZ À RESPONDRE À CHACUN QUI VOUS DEMANDE RAISON DE L'ESPERANCE QUI EST EN VOUS.

M D L X I.

LES FRANCOIS QUI DESIRENT VIVRE SELON LA PURETÉ DE L'EVANGILE DE NOSTRE SEIGNEUR IESUS CHRIST.

AU ROY.

ire, nous rendons graces à Dieu, de ce que n'ayans eu ius-ues icy aucun accés à vostre Maiesté, pour luy faire entendre la gueur des persecutions que nous avons endurees, et endurons urnellement pour vouloir suyure la pureté de l'Evangile, et le pos de nostre conscience: maintenant il nous fait cet heur de oir qu'avez la volonté de connoitre le merite de nostre cause, yvant l'Edit dernier donné à Amboise au moys de Mars, l'An esent 1559. qu'il a pleu à vostre Maiesté faire publier. Qui t la cause qu'à present nous osons ouvrir la bouche: laquelle ous a esté parcidevant fermee par l'iniustice et violence de plu-eurs voz officiérs, estans plustost incitez de haine contre nous, ue de bonne affection à vostre service. Et à fin, Sire, que ous puissions pleinement informer vostre Maiesté de ce qui con-erne cette cause, nous vous supplions treshumblement de voir et ntendre nostre Confession de Foy, laquelle nous vous presentons: perans qu'elle nous sera defence suffisante contre tous les blas-es et opprobres, dont iusques icy avons esté chargez à grand rt par ceux qui ont tousiours fait mestier de nous condamner, remier que nostre cause leur fust connevë. En laquelle, Sire, ous pouvons protester qu'il n'y a aucune chose qui repugne à la

parole de Dieu, ne qui contrevienne à l'hommage que nous vous devons. Car les articles de nostre Foy qui sont descrits assez au long en nostre Confession, reviennent tous à ce poinct, que puisque Dieu nous a suffisamment declare sa volonté par ses Prophetes et Apostres, et mesmes par la bouche de son fils nostre Seigneur Iesus Christ nous devons cet honneur et reverence à la parole de Dieu de n'y rien aioutter du nostre: mais de nous conformer entierement à la reigle qui nous y est prescritte. Et pour ce que l'Eglise Romaine, laissant l'usage et coustume de la primitive Eglise, a introduit nouveaux commandemens et nouvelle forme du service de Dieu: nous estimons estre tres-raisonnable de preferer les commandemens de Dieu, qui est la verité mesme, aux commandemens des hommes: qui de leur nature sont enclins à mensonge et vanité. Et quoy que noz adversaires pretendent à l'encontre de nous, si pouvons nous dire devant Dieu et les hommes, que nous ne souffrons pour autre raison que pour maintenir nostre Seigneur Iesus Christ estre nostre Seul Sauveur et Redempteur, et sa doctrine seule doctrine de vie et de salut. Et cette est la seule cause, Sire, pour laquelle les bourreaux ont en tant de fois les mains souillees du sang de voz poures suiets, lesquels n'espargnent point leurs vies pour maintenir cette mesme confession de Foy, ont bien peu faire entendre à tous qu'ils estoyent poussez d'autre esprit que de celuy des hommes, qui naturellement ont plus de soucy de leurs repos et commoditez, que de l'honneur et gloire de Dieu. Et partant, Sire, suyvant la bonté et douceur de laquelle promettez user envers voz poures suiets, nous supplions treshumblement vostre Maiesté nous faire cette misericorde, que de prendre en main la connoissance de la cause, pour laquelle estans poursvyvis à toute heure ou de mort, ou de bannissement, nous perdons par ce moyen la puissance de vous faire le treshumble service que nous vous devons. Qu'il plaise donq à vostre Maiesté, Sire, a lieu des feus et glaives dont on a usé parcidevant, faire decider nostre confession de Foy par la parole de Dieu: donnant permission et sevreté pour ce faire. Et nous esperons que vous-mesmes serez iuge de nostre innocence, connoissant qu'il n'y a en nous ny heresie, ny rebellion aucune: mais que nous tendons seulement à ce but, de pouvoir vivre en saine conscience, servans à Dieu selon ses commandemens, et honorans vostre Maiesté en toute obeissance et servitude. Et par ce que nous avons necessairement besoin d'estre, par la predication de la parole de Dieu, retenus en nostre devoir et office tant envers luy: qu'envers vous: nous vous supplions treshumblement, Sire, qu'il nous soit permis d'estre quelquefois assemblez tant pour estre exhortez par la parole de Dieu à sa crainte, que pour estre conformez par l'administration des Sacremens que nostre Seigneur Iesus Christ a instituez en son Eglise. Et s'il plaist à vostre Maiesté nous donner lieu, auquel un cha-

un puisse voir ce qui se fait en noz assemblees, la seule vene ous absoudra de l'accusation de tant de crimes enormes, dont osditte assemblees ont esté diffamees parcidevant. Car on n'y ourra veoir que toute modestie et chasteté, et on n'y pourra vyr que louanges de Dieu, exhortations à son service, et prieres our la conservation de vostre Maiesté et de vostre Royaume. Que 'il ne vous plaist nous faire tant de grace, au moins qu'il nous oit permis de poursvyvre particulierement entre nous avec re- os l'ordre qui y est estably. Vous supplions treshumblement, ire, de croyre, que oyant lire cette supplication qui vous est naintenant presentee, vous oyez les cris et gemissemens d'une nfinité de voz poures suiets qui implorent vostre misericorde: à e qu'elle esteigne les feus que la cruanté de voz iuges a llumez en vostre Royaume. Et ainsi qu'il nous soit loisible, ervans à vostre Maiesté de servir à celuy qui vous a élevé en ostre dignité et grandeur. Et s'il ne vous plaist, Sire, d'ouyr ostre voix, qu'il vous plaise d'ouyr celle du Fils de Dieu, le- uel vous ayant donné puissance sur noz biens, sur noz corps t sur nostre propre vie: vous demande que la puissance et do- nination sur noz ames et consciences (lesquelles il s'est acquises u pris de son sang) luy soyent reservees. Nous le supplions, Sire, qu'il vous conduise tousiours par son Esprit, accroissant vec vostre aage, vostre grandeur et puissance, vous donnant ictoire contre tous voz ennemis, establissant pour iamais en oute equité et iustice le throsne de vostre Maiesté: devant la- uelle aussi il luy plaise nous faire trouver grace, pour resen- ir quelque fruit de nostre presente supplication, à fin qu'ayons hangé noz peines et afflictions à quelque repos et liberté, nous hangeons aussi noz pleurs et larmes à une perpetuelle action le graces à Dieu, et à vostre Maiesté, pour avoir fait chose à uy tres-agreable, tresdigne de vostre bonté et iustice, et tres- ecessaire pour la conservation de voz plus humbles et plus obeis- ans suiets et serviteurs.

CONFESSION DE FOY,

FAITTE D'UN COMMUN ACCORD PAR LES FRANCOIS, QUI DESIRENT VIURE SELON LA PURETÉ DE L'EUANGILE DE NOSTRE SEIG. IESUS CHRIST.

Article I.

Nous croyons et confessons qu'il y a un seul Dieu [1]), qui est une seule et simple essence [2]), spirituelle [3]), éternelle [4]), in-

1) Deut. IV. 35. 39. 1 Cor. VIII. 4. 6. 2) Gen. I. 3. Ex. III. 15. 16. 18. 3) Iean IV. 24. 2 Cor. III. 17. 4) Rom. I. 20.

visible [5]), immuable [6]), infinie, incompréhensible [7]), ineffable, qui peut toutes choses [8]), qui est toute sage [9]), toute bonne [10]), toute iuste [11]) et toute miséricordieuse [12]).

Article II.

Ce Dieu se manifeste tel aux hommes premièrement par ses oeuvres, tant par la création que par la conservation et conduite d'icelles [13]): secondement et plus clairement par sa parole [14]), laquelle au commencement révélée par oracle [15]), a esté puis après rédigée par escrit és livres que nous appellons Escriture sainte [16]).

Article III.

Toute cette Escriture sainte est comprinse és livres canoniques du vieil et nouveau Testament, desquels le nombre s'ensuit: Les cinq livres de Moyse, sçavoir est, Genèse, Exode, Levitique, Nombres, Deuteronome: Item Iosué, Iuges, Ruth, Les premier et second livres de Samuel, Premier et second livres des Roys: Premier et second livres des Chroniques, autrement dits Paralypomenon: Le premier livre d'Esdras: item Nehemie, le livre d'Ester, Iob, Psalmes de David, Proverbes ou sentences de Salomon, le livre de l'Ecclésiaste, dit Prescheur, Cantique de Salomon: item les livres d'Esaïe, Iérémie, Des Lamentations de Iérémie, Ezéchiel, Daniel, Ozée, Ioël, Amos, Abdias, Ionas, Michée, Nahum, Abacuc, Sophonie, Aggée, Zacharie, Malachie: item le saint Evangile selon saint Matthieu, selon saint Marc, selon saint Luc, et selon saint Iean: item le second livre S. Luc, autrement dit les Actes des Apostres: item les Epistres saint Paul, aux Romains une, aux Corinthiens deux, aux Galates une, aux Ephésiens une, aux Philippiens une, aux Colossiens une, aux Thessaloniciens deux, à Timothée deux, à Tite une, à Philemon une: Item l'Epistre aux Hebrieux, l'Epistre S. Iaques, la première et seconde epistres saint Pierre, la première, deuxième et troisième epistres saint Iean, l'Epistre saint Iude: item l'Apocalypse ou révélation saint Iean.

Article IV.

Nous connoissons ces livres estre canoniques, et reigle trescertaine de nostre Foy [17]) non tant par le commun accord et consentement de l'Eglise, que par le tesmoignage et intérieure persuasion du S. Esprit, qui les nous fait discerner d'avec les

---

5) 1 Tim. I. 17. 6) Mal. III. 6. Nombr. XXIII. 19. 24. 7) Act. VII. 48. et 17. Rom. XI. 33. 8) Ier. X. 7. 10. Luc. I. 37. 9) Rom. XVI. 29. 10) Matth. XIX. 17. 11) Ier. XII. 1. Psalm. CXIX. 90. 12) Ex. XXXIV. 6. 7. 13) Rom. I. 19. 20. 14) Rom. XV. 4. Iean V. 39. Hébr. I. 1. 15) Voyez Genese III. 15. IV. 26. XII. 7. XV. 1. XVIII. 1. 16) Ex. XXIV. 3. 4. Rom. I. 2. 17) Ps. XII. 7. XIX. 8. 9.

autres livres Ecclésiastiques. Sur lesquels (encore qu'ils soyent utiles) on ne peut fonder aucun article de Foy.

Article V.

Nous croyons que la parole qui est contenue en ces livres est procédée de Dieu [18]), duquel seul elle prend son autorité, et non des hommes [19]). Et d'autant qu'elle est la reigle de toute vérité, contenant tout ce qui est nécessaire pour le service de Dieu et nostre salut [20]), il n'est loysible aux hommes, ne mesmes aux Anges d'y adiouter, diminuer ou changer [21]). Dont il s'ensuit que ne l'antiquité, ne les coustumes, ne la multitude, ne la sagesse humaine, ne les iugemens, ne les arrests, ne les édits, ne les décrets, ne les conciles, ne les visions, ne les miracles, ne doyvent estre opposés à icelle Escriture sainte [22]); ains au contraire, toutes choses doyvent estre examinées, reiglées et réformées selon icelle [23]). Et suyvant cela, nous avouons les trois Symboles, à sçavoir des Apostres, de Nice et d'Athanase, pource qu'ils sont conformes à la parole de Dieu.

Article VI.

Cette Escriture sainte nous enseigne qu'en cette seule et simple essence divine, que nous avons confessée, il y a trois personnes, le Père, le Fils, et le S. Esprit [24]): le Père, première cause, principe et origine de toutes choses. Le Fils, sa parole et sapience éternelle. Le saint Esprit, sa vertu, puissance et efficace: le Fils éternellement engendré du Père: le saint Esprit procédant éternellement de tous deux: les trois personnes non confuses, mais distinctes, et toutesfois non divisées, mais d'une mesme essence, éternité, puissance et égalité [25]). Et en cela avouons ce qui a esté déterminé par les Conciles anciens, et détestons toutes sectes et hérésies, qui ont esté reiettées par les saints Docteurs, comme saint Hylaire, saint Athanase, saint Ambroise, saint Cyrille.

Article VII.

Nous croyons que Dieu en trois personnes coopérantes par sa vertu, sagesse et bonté incompréhensible a créé toutes choses: non seulement le ciel, la terre, et tout ce qui y est contenu: mais aussi les esprits invisibles [26]), desquels les uns sont

---

18) 2 Tim. III. 15. 16. 2 Pier. I. 17. 20. 21. 19) Iean III. 31. 33. et V. 33. 34. 1 Tim. I. 15. 20) Iean XV. 15. et XX. 31. Act. XX. 27. 21) Deut. IV. 2. XII. 32. Prouerb. XXX. 6. Gal. I. 8. Apoc. XXII. 18. 19. 22) Matth. XV. 9. Act. V. 28. 29. 23) 1 Cor. XI. 1. 2. 23. 24) Deut. IV. 12. X. 17. Matth. XXVIII. 19. 1 Iean V. 7. 25) Matth. XXVIII. 19. Iean I. 1. 17. 52. Act. XVII. 25. Rom. 1, I. 1 Iean V. 6. 7. 26) Gen. I. 1. III. 1. Iean I. 3. Col. I. 16. Hébr. I. 2. 14.

décheuz et trébuchez en perdition [27]): les autres ont persisté en obéissance [28]). Que les premiers s'estant corrompus en malice [29]), sont ennemis de tout bien, par conséquent de toute l'Eglise. Les seconds ayans esté préservez par la grâce de Dieu, sont Ministres pour glorifier le nom de Dieu, et servir au salut de ses éleus [30]).

Article VIII.

Nous croyons que non seulement il a créé toutes choses: mais qu'il les gouverne et conduit, disposant et ordonnant selon sa volonté de tout ce qui advient au monde [31]): non pas qu'il soit auteur du mal ou que la coulpe luy en puisse estre imputée [32]), veu que sa volonté est la reigle souveraine et infaillible de toute droiture et équité [33]). Mais il a des moyens admirables de se servir tellement des diables et des méchans, qu'il sait convertir en bien le mal qu'ils font, et duquel ils sont coulpables [34]). Et ainsi en confessant que rien ne se fait sans la providence de Dieu, nous adorons en humilité les secrets qui nous sont cachés, sans nous enquérir par dessus nostre mesuree [35]): mais plustost appliquons à nostre usage ce qui nous est montré en l'Escriture sainte, pour estre en repos et seureté: d'autant que Dieu qui a toutes choses suiettes à soy, vieille sur nous d'un soin paternel, tellement qu'il ne tombera point un cheveu de nostre teste sans son vouloir [36]). Et ce pendant tient les diables, et tous noz ennemis bridés, en sorte qu'ils ne nous peuvent faire aucune nuisance sans son congé [37]).

Article IX.

Nous croyons que l'homme ayant esté créé pur et entier, et conforme à l'image de Dieu [38]), est par sa propre faute descheu de sa grace qu'il avoit reçue [39]), et ainsi s'est aliéné de Dieu, qui est la fontaine de iustice et de tous biens, en sorte que sa nature est du tout corrompue: et estant aveuglé en son esprit et dépravé en son coeur, a perdu toute intégrité sans en avoir rien de residu [40]). Et combien qu'il ait encores quelque discrétion du bien et du mal [41]): non obstant nous disons que ce qu'il a de clarté, se convertit en ténèbres, quand il est

---

27) Iud. VI. 1 Pier. II. 4. 28) Ps. CIII. 20. 21. 29) Iean VIII. 44. 30) Hébr. I. 7. 14. Ps. XCI. 15. Prov. XVI. 4. Act. II. 23. et IV. 28. et XVII. 24. 26. 28. Rom. IX. 11. 31) 2 Sam. II. 6. Pseau. CXIV. et CXIX. 30. et 147. 32) Rom. IX. 11. Osée XIII. 9. 1 Iean II. 16. et III. 8. 33) 1 Iean II. 16. Iob. I. 22. Ps. V. 56. 34) Voyez l'histoire de Ioseph Gen. XXX. 37. 39. 41. iusques à la fin. Item, l'histoire de Iob, en son livre. Act. II. 23. 35) Rom. XI. 33. 36) Matth. X. 30. Luc. XXI. 18. 37) Iob. I. 12. Iean I. 9. 11. 38) Gen. I. 26. 27. 39) Gen. III. 17. Eccl. VI. 30. Rom. V. 12. Eph. II. 2. 3. 40) Gen. VI. 5. et VIII. 21. Rom. III. 41) Rom. I. 20. 21. et II. 18. 19. 20.

question de chercher Dieu [42]), tellement qu'il n'en peut nullement approcher par son intelligence et raison [43]). Et combien qu'il ayt volonté par laquelle il est incité à faire cecy ou cela, toutesfois elle est du tout captive sous péchée [44]), en sorte qu'il n'a nulle liberté à bien, que celle que Dieu luy donne [45]).

Article X.

Nous croyons que toute la lignée de Adam est infectée de telle contagion, qui est le péché originel et un vice héréditaire [46]), et non pas seulement une imitation, comme les Pélagiens ont voulu dire. Lesquels nous détestons en leurs erreurs. Et n'estimons pas qu'il soit besoin de s'enquérir comme le péché vient d'un homme à l'autre, veu que c'est bien assez que ce que Dieu luy avoit donné n'estoit pas pour luy seul, mais pour toute sa lignée. Et ainsi que en la personne d'iceluy nous avons esté dénués de tous biens, et sommes trébuchés en toute pauvreté et malédiction [47]).

Article XI.

Nous croyons aussi que ce vice est vrayement paché: qui suffit à condamner tout le genre humain, iusques aux petis enfans dès le ventre de la mère, et que pour tel il est réputé devant Dieu [48]), mesmes qu'après le Baptesme c'est tousiours péché, quant à la coulpe, combien que la condamnation en soit abolie aux enfans de Dieu, ne la leur imputant point par sa bonté gratuite [49]): outre cela, que c'est une perversité produisant tousiours fruicts de malice et rebellion [50]), tels que les plus sains, encores qu'ils y résistent, ne laissent point d'estre entachez d'infirmitez et de fautes, pendant qu'ils habitent en ce monde [51]).

Article XII.

Nous croyons que de cette corruption et condamnation générale, en laquelle tous hommes sont plongez, Dieu retire ceux lesquels en son conseil éternel et immuable il a éleus [52]) par sa seule bonté et miséricorde en nostre Seigneur Iesus Christ, sans considération de leurs oeuvres [53]), laissant les autres en icelle mesme corruption et condamnation [54]), pour démontrer en eux sa iustice, comme és premiers il fait luire les richesses de sa

---

42) Rom. I. 21. 43) 1 Cor. II. 14. 44) Rom. VI. 16. 17. et VIII. 6. 7. 45) Ierem. X. 23. Iean I. 12 et III. 6. 7. 8. et XV. 5. Rom. VII. 1 Cor. III. 5. Philip. II. 13. 46) Gen. VI. 5. et VIII. 2. Rom. V. Iob. XIV. 4. Rom. III. Psal. LI. 7. 47) Gen. V. 3. Rom. V. 48) Psal. LI. 7. Rom. III. 9. 10. 11. 12. 23. Rom. V. 12. Ephes. II. 3. Rom. VII. 49) Rom. VII. 5. 50) Galat. III. 19. 51) Rom. VII. 2 Cor. XII. 7. 52) Rom. IX. 30. Ephes. I. 4. 5. Ierem. I. 5. 53) Rom. VIII. 28. 29. 30. et XII. Ephes. I. 5. II. 4. 5. 9. 2 Tim. I. 9. Tite III. 4. 5. Eph. 3. 4. 5. 6. 2 Tim. I. 9. Ephes. II. 54) Rom. IX. 22.

miséricorde [55]). Car les uns ne sont point meilleurs que les autres, iusques à ce que Dieu les discerne selon sont conseil immuable, qu'il a déterminé en Iesus Christ devant la création du monde [56]): et nul aussi ne se pourroit introduire à un tel bien de sa propre vertu, veu que de nature nous ne pouvons avoir un seul bon mouvement, n'y affection, ne pensée, iusques à ce que Dieu nous ayt prévenus et nous y ayt disposez [57]).

Article XIII.

Nous croyons qu'en iceluy Iesus Christ tout ce qui estait requis à nostre salut nous a esté offert et communiqué. Lequel nous estant donné à salut, nous a esté quant et quant fait sapience, iustice, sanctification et rédemption [58]), en sorte qu'en déclinant de luy, on renonce à la miséricorde du Père [59]), où il nous convient avoir nostre refuge unique.

Article XIV.

Nous croyons que Iesus Christ, estant la sagesse de Dieu et son Fils éternel, a vestu nostre chair à fin d'estre Dieu et homme en une personne [60]), voire homme semblable à nous [61]), paisible en corps et en ame, sinon entant qu'il a esté pur de toute macule [62]). Et quant à son humanité, qu'il a esté vraye semence d'Abraham et de David [63]), combien qu'il ayt esté conceu par la vertu du Saint Esprit [64]). En quoy nous détestons toutes les hérésies qui ont anciennement troublé les Eglises: et notamment aussi les imaginations diaboliques de Servet, lequel attribue au Seigneur Iesus une divinité fantastique, d'autant qu'il le dit estre idée et patron de toutes choses, et le nomme Fils personnel ou figuratif de Dieu: et finalement luy forge un corps de trois élémens increés, et par ainsi messe et destruit toutes les deux natures.

Article XV.

Nous croyons qu'en une mesme personne, à sçavoir Iesus Christ, les deux natures sont vrayement et inséparablement conioinctes et unies [65]): demeurant néantmoins chacune nature en sa distincte propriété: tellement que comme en cette conionction la nature Divine retenant sa propriété est demeurée increée, infinie et remplissant toutes choses, aussi la nature humaine est demeurée finie, ayant sa forme, mesure et propriété: et mesme

55) Rom. IX. 17. 24. 56) Rom. IX. Ephes. I. 4. 5. 57) Ierem. X. 23. Rom. IX. 16. Eph. I. 4. 5. 2 Tim. I. 9. Philip. II. 13. Tite III. 3. 58) 1 Cor. I. 30. Eph. I. 6. 7. Col. I. 1 Tim. I. 15. Tite II. 14. 59) Iean III. 18. 36. 60) Iean I. Phil. II. 6. 61) Hébr. II. 17. 62) 2 Cor. V. 21. 63) Act. XIII. 23. Rom. I. IX. 5. Phil. II. Hébr. II. 14. 15. IV. 14. 15. 64) Matth. I. 18. Luc. I. 25. 65) Iean I. Matth. I. Luc. I. 1 Tim. III. 16.

ombien que Iesus Christ en resuscitant ayt donné immortalité à on corps, toutesfois il ne luy a osté la vérité de sa nature [66]). t ainsi nous le considérons tellement en sa divinité, que nous e le despouillons point de son humanité.

Article XVI.

Nous croyons que Dieu envoyant son Fils a voulu mon- er son amour et bonté inestimable envers nous, en le livrant à mort, et le resuscitant pour accomplir toute iustice, et pour ous acquérir la vie céleste [67]).

Article XVII.

Nous croyons que par le sacrifice unique que le Sei- neur Iesus a offert en la croix, nous sommes réconciliez à Dieu [68]) our estre tenus et réputez iustes devant luy [69]): pource que nous e luy pouvons estre aggréables, ne estre participans de son doption, sinon d'autant qu'il nous pardonne noz fautes, et les nsevelit. Aussi nous protestons que Iesus Christ est nostre lave- ient entier et parfait [70]): qu'en sa mort nous avons entière sa- sfaction, pour nous acquiter de noz forfaits et iniquitez, dont ous sommes coulpables, et ne pouvons estre délivrez que par ce emède.

Article XVIII.

Nous croyons que toute nostre Iustice est fondée en la emission de noz péchez: comme aussi c'est nostre seule féli- ité, comme dit David [71]). Parquoy nous reiettons tous autres noyens de nous pouvoir iustifier devant Dieu [72]), et sans présu- er de nulles vertus ne mérites, nous nous tenons simplement l'obéissance de Iesus Christ, laquelle nous est allouée tant pour ouvrir toutes noz fautes, que pour nous faire trouver grâce et aveur devant Dieu. Et de fait nous croyons qu'en déclinant de e fondement tant peu que ce soit, nous ne pourrions trouver illeurs aucun repos, mais serions tousiours agitez d'inquiétude [73]): 'autant que iamais nous ne sommes paisiblement avec Dieu, ius- ues à ce que nous soyons bien résolus d'estre aymez en Iesus Christ [74]), veu que nous sommes dignes d'estre haïs en nous- nesmes.

---

66) Luc. XXIV. 38. 39. Rom. I. 4. Phil. II. 67) Iean III. 16. XV. 3. 68) 2 Cor. V. 19. Tite III. 4. 5. 6. 7. Hébr. V. 7. 8. Hébr. IX. 9) 1 Pier. II. 24. 25. 70) Eph. V. 26. Hébr. IX. 14. 1 Pier. I. 18. 9. 1 Iean I. 7. Rom. III. 26. IV. et V. 71) Ps. XXXII. 1 Iean XVII. 3. Rom. IV. 7. 8. VIII. 2 Cor. V. 19. 20. 72) Rom. III. Galat. II. 73) Act. IV. 11. 74) Rom. V.

Article XIX.

Nous croyons que c'est par ce moyen que nous avons liberté et privilége d'invoquer Dieu, avec pleine fiance qu'il se montrera nostre Père. Car nous n'aurions pas aucun accez au Père, si nous n'estions addressez par ce Médiateur [75]: et pour estre exaucez en son nom, il convient tenir nostre vie de luy comme de nostre chef.

Article XX.

Nous croyons que nous sommes faits participans de cette iustice par la seule Foy, comme il est dit, qu'il a suffert pour nous acquérir salut, à celle fin que quicon que croira en luy ne périsse point [76]: et que cela se fait d'autant que les promesses de vie, qui nous sont données en luy, sont appropriées à nostre usage, et en sentons l'effet quand nous les acceptons, ne doutans point qu'estans essurez de la bouche de Dieu, nous ne serons point frustrez [77]. Ainsi la Iustice que nous obtenons par Foy dépend des promesses gratuites, par lesquelles Dieu nous déclare et testifie qu'il nous ayme [78].

Article XXI.

Nous croyons que nous sommes illuminez en la Foy par la grâce secrette du saint Esprit [79], tellement que c'est un don gratuit et particulier que Dieu départ à ceux que bon luy semble: en sorte que les fidèles n'on dequoy s'en glorifier, estans obligez au double de ce qu'ils ont esté préférez aux autres [80]: mesmes que la fin n'est pas seulement baillée pour un coup aux éleus pour les introduire au bon chemin, ains pour les y faire continuer aussi iusqu'au bout [81]. Car comme c'est à Dieu de faire le commencement, aussi c'est à luy de parachever [82].

Article XXII.

Nous croyons que par cette Foy nous sommes régénérez en nouveauté de vie, estant naturellement asservis à péché [83]. Or nous recevons par Foy la grâce de vivre saintement, et en la crainte de Dieu, en recevant la promesse qui nous est donnée par l'Evangile, à sçavoir que Dieu nous donnera son saint Esprit. Ainsi la Foy non seulement ne refroidit l'affection de bien et saintement vivre, mais l'engendre et excite en nous,

---

75) Iean XV. 16. 1 Tim. II. 5. 1 Iean II. 2. 76) Iean III. 16. 77) Matth. XVII. 20. Iean I. 6. et III. 16. et XVII. 19. 20. 21. Act. X. 43. 2 Cor. V. 19. 21. Tite III. 5. et VI. 10. 13. 78) Iean XVII. 23. 24. 25. 26. Rom. I. 16. 17. III. 24. 25. 28. 30. IV. V. X. Gal. II. III. 79) 1 Cor. II. 12. Ephes. I. 80) Ephes. II. 8. Philip. I. 28. 81) 1 Cor. I. 8. 9. 82) Phil. I. 5. 6. II. 13. 83) Rom. VI. Ephes. II. Tite III. 4.

oduisant nécessairement les bonnes oeuvres [84]). Au reste mbien que Dieu pour accomplir nostre salut nous régénère [85]), us réformant à bien faire: toutesfois nous confessons que les nnes oeuvres que nous faisons par la conduitte de son Esprit, viennent point en conte pour nous iustifier, ou mériter que eu nous tienne pour ses enfans [86]), pource que serions tous- irs flotans en doute et inquiétude, si noz consciences ne s'ap- ioyent sur la satisfaction, par laquelle Iesus Christ nous a ac- itez [87]).

Article XXIII.

Nous croyons que toutes les figures de la Loy ont prins à la venue de Iesus Christ [88]). Mais combien que les rémonies ne soyent plus en usage, néanmoins la substance et rité nous en est demeurée en la personne de celuy, auquel st tout accomplissement. Au surplus, il nous faut ayder de la oy et des Prophètes tant pour reigler nostre vie, que pour estre nfermez aux promesses de l'Evangile [89]).

Article XIV.

Nous croyons, puisque Iesus Christ nous est donné pour ul Avocat [90]), et qu'il nous commande de nous retirer ivéement en son Nom vers son Père [91]), et mesme qu'il ne us est pas licite de prier sinon en suyvant la forme que Dieu us a dictée par sa parole [92]). Que tout ce que les hommes t imaginé de l'intercession des Saints trépassez, n'est qu'abus fallace de Satan pour faire dévoyer les hommes de bien ier [93]). Nous reiettons aussi tous autres moyens que les mmes présument avoir pour se racheter envers Dieu, comme rogeans au sacrifice de la mort et passion de Iesus Christ. Fina- nent nous tenons le Purgatoire pour une illusion procédée de tte mesme boutique, de laquelle sont aussi procédez les voeux onastiques, pélerinages, défenses du Mariage, et de l'usage s viandes, l'observation cérémonieuse des iours, la confession riculaire, les indulgences, et toutes autres telles choses par quelles on pense mériter grâce et salut [94]). Lesquelles cho- s nous reiettons non seulement pour la fausse opinion du

84) Gal. V. 6. Iacq. II. 1 Iean II. 3. 4. Rom. VII. 4. 2 Pier. I. 5. 7. 8. 85) Deut. XXX. 6. Iean III. 5. Rom. VIII. 86) Luc. XVII. . Ps. XVI. 2. Rom. III. 19. 20. Rom. IV. 3. 4. 5. 87) Rom. V.) Rom. X. 4. Gal. III. 4. Col. II. 17. Iean. 1. 17. 89) 2 Pier. I. 19. Tim. III. 16. 2 Pier. III. 2. 19. Iaq. V. 10. 90) 1 Tim. II. 5. Act. 12. 1 Iean II. 1. 2. 91) Iean XVI. 23. 24. 92) Matth. VI. Luc. XI.) Act. X. 25. 26. XIV. 14. Apoc. XIX. 10. XXII. 8. 9. 94) Matth. IX. . 11. VI. 16. 17. 18. Act. X. 14. 15. Rom. XIV. Gal. IV. 9. 10. . II. 18. 19. 23. 1 Tim. IV. 2—5.

mérite, qui y est attachée, mais aussi parce que ce sont inven tions humaines, qui imposent ioug aux consciences [95]).

Article XXV.

XXV. Or pource que nous, ne iouissons de Iesus Chris que par l'Evangile [96]), nous croyons que l'ordre de l'Eglise, qu a esté establi en son autorité, doit estre sacré et inviolable [97]) Et pourtant que l'Eglise ne peut consister sinon qu'il y ayt de pasteurs qui ayent la charge d'enseigner, lesquels on doit honore et escouter en révérence quand ils sont devëment appelez, et ex ercent fidèlement leur office [98]). Non pas que Dieu soit attaché telles aydes ou moyens inférieurs, mais pource qu'il luy plais nous entretenir sous telle charge et bride. En quoy nous déteston tous fantastiques qui voudroyent bien, entant qu'en eux est, an néantir le ministère et prédication de la parole de Dieu et se Secremens.

Article XXVI.

Nous croyons donq que nul ne se doit retirer à part, et s contenter de sa personne: mais tous ensemble doyvent garder e entretenir l'unité de l'Eglise, se soumettans à l'instrution com mune et au ioug de Iesus Christ [99]): et ce en quelque lieu qu Dieu aura estably un vray ordre d'Eglise, encores que les Ma gistrats et leurs édicts, y soyent contraires [100]), et que tous ceu qui ne s'y rangent ou s'en séparent contrarient à l'ordonnance d Dieu [1]).

Article XXVII.

Toutesfois, nous croyons qu'il convient discerner soigneuse ment et avec prudence quelle est la vraye Eglise, pource qu par trop on abuse de ce tiltre [2]). Nous disons donq, suyvant l parole de Dieu, que c'est la compagnie des Fidèles, qui s'accor dent à suyvre icelle parole, et la pure religion qui en dépend et qui proufitent en icelle tout le temps de leur vie, croissans e se confermans en la crainte de Dieu, selon qu'ils ont besoin d s'avancer et marcher tousiours plus outre [3]). Mesme quoy qu'il s'efforcent, qu'il leur convient avoir incessamment recours à l rémission de leurs péchez [4]). Néantmoins nous ne nions point qu

---

95) Matth. XV. 3. 9. Colos. II. 18. 19. 20. 21. 23. 1 Tim. IV. 7 96) Rom. I. 16. 17. X. 97) Matth. XVIII. 20. Eph. I. 22. 23. 98) Matth X. 40. Iean XII. 20. Rom. X. 99) Ps. V. 8. XXII. 23. XLII. 5. Eph IV. 12. Hebr. II. 12. 100) Act. IV. 17. 1) Hebr. X. 25. 2) Iér. VII XXIII. 22. Matth. III. 8. 9. 10. VII. 22. XXIV. 5. 11. 1 Cor. III. 10. 11 Mich. II. 10. 21. 22. 3) Deut. XXXI. 12. Iosué I. 8. 1 Cor. I. 2. XIV 23. 26. 27. 28. 2 Cor. I. 1. Ephes. II. IV. 1 Timot. III. 4) Rom III

my les fidèles il n'y ayt des hypocrites et réprouvez, desquels malice ne peut effacer le tiltre d'Eglise [5]).

Article XXVIII.

Sous cette croyance nous protestons que où la parole de Dieu st receüe, et qu' on ne fait nulle profession de s'assuiettir à lle, et qu' ou il n'y a nul usage de Sacremens, à parler pro-ement, on ne peut iuger qu'il y ayt aucune Eglise [6]). Pour-t nous condamnons les assemblées de la Papauté, veu que la re vérité de Dieu en est bannie: esquelles les Sacremens sont rompus, abâtardis, falsifiez, ou anéantis du tout: et esquelles superstitions et idolâtries ont la vogue. Nous tenons donques us ceux qui se messent en tels actes, et y communiquent, se parent et retranchent du corps de Iesus Christ [7]). Toutesfois urce qu'il reste encore quelque petite trace d'Eglise en la Pa-uté, et mesme que la substance du Baptesme y est demeurée, nt que l'efficace et vertu du Baptesme ne dépend de celuy qui l'ad-nistre [8]), nous confessons ceux qui y sont baptisez n'avoir be-in d'un second Baptesme. Cependant à cause des corruptions i y sont on n'y peut présenter les enfans sans se polluer.

Article XXIX.

Quant est de la vraye Eglise, nous croyons qu'elle doit estre uvernée selon la police que nostre Seigneur Iesus a establie, est qu'il y ayt des pasteurs, des surveillans et diacres [9]), à fin e la pureté de doctrine ayt son cours: que les vices soyent rrigez et réprimez, et que les pauvres et tous autres affligés yent secourus en leurs nécessitez, et que les assemblées se fa-nt au nom de Dieu, esquelles grans et petits soyent édifiez.

Article XXX.

Nous croyons tous vrays pasteurs, en quelque lieu qu'ils yent, avoir mesme autorité et égale puissance sous un seul chef, ul souverain, et seul universel Evesque Iesus Christ [10]). Et ur cette cause que nulle Eglise ne doit prétendre aucune do-nation ou seigneurie sur l'autre.

Article XXXI.

Nous croyons que nul ne se doit ingérer de son autorité

5) Matth. XIII. 1 Tim. II. 18. 19. 20. 6) Matth. XVIII. 19. 20. arc. XVI. 15. 16. 17. X. 14. 15. Iean X. 1 Cor. III. Eph. II. 19. 20. . Coloss. II. 18. 19. 20. 7) Rom. VII. 3. 4. 1 Cor. V. 9. 10. 11, Cor. VI. 14—16. 8) Matth. III. 11. XXVIII. 19. Marc. I. 8. Act. 5. XI. 15—17. XIX. 4. 5. 1 Cor. I. 13. 9) Matth. XVIII. 17. Act. I. 3—5. Eph. IV. V. 24. 1 Tim. III. Tite I. 1 Cor. XII. Coloss. I. 28. 0) Matth. XVIII. 2—4. XX. 26. 27. 1 Cor. III. IV. 1. Eph. I. 21. ol. I. 18. 19.

propre pour gouverner l'Eglise: mais que cela se doit faire p
election [11]), entant qu'il est possible, et que Dieu le permet. L
quelle exception nous y aiouttons notamment, pource qu'il a fa
quelque fois, et mesmes de nostre temps (auquel l'estat de l'Egli
estait interrompu), que Dieu ayt suscité gens d'une façon extr
ordinaire, pour dresser l'Eglise de nouveau, qui estoit en rui
et désolation. Mais quoy qu'il en soit, nous croyons qu'il se fa
tousiours conformer à cette reigle, que tous pasteurs, surveilla
et diacres ayent tesmoignage d'estre appelez à leur office [12]).

Article XXXII.

Nous croyons aussi qu'il est bon et utile que ceux qui so
éleus pour estre superintendens, advisent entr'eux quel moyen
devront tenir pour le régime de tout le corps [13]), et toutesfo
qu'ils ne déclinent nullement de ce qui nous en a esté ordon
par nostre Seigneur Iesus Christ [14]). Ce qui n'empesche poi
qu'il n'y ayt quelques ordonnances particulières en chacun lie
selon que la commodité le requerra.

Article XXXIII.

Cependant nous excluons toutes inventions humaines et tout
lois qu'on voudroit introduire sous ombre du service de Dieu, p
lesquelles on voudroit lier les consciences [15]): mais seuleme
recevons ce qui fait et est propre pour nourrir concorde, et ter
chacun depuis le premier iusques au dernier en obéissance. I
quoy nous avons à suyvre ce que nostre Seigneur a déclaré qua
à l'excommunication: laquelle nous approuvons et confessons est
nécessaire avec toutes ses appartenances [16]).

Article XXXIV.

Nous croyons que les Sacremens sont aiouttez à la paro
pour plus ample confirmation, à fin de nous estre gages et ma
reaux de la grâce de Dieu, et par ce moyen aider et soulag
nostre foy, à cause de l'infirmité et rudesse qui est en nous [17]
et qu'ils sont tellement signes extérieurs que Dieu besongne p
iceux en la vertu de son Esprit, à fin de ne nous y rien sign
fier en vain [18]). Toutesfois nous tenons que toute leur substan
et vérité est en Iesus Christ: et si on les en sépare, ce n'e
plus rien qu'ombrage et fumée [19]).

---

11) Matth. XXVIII. 10. 19. Marc. XVI. 15. Iean XV. 16. Act. I. 2
VI. Rom. X. 15. Tit. I. 5—7. 12) Iere. I. 4. 5. 6. Gal. I. 15. 1 Tim
III. 7—10. 15. V. 4. 13) Act. XV. 6. 7. 25. 28. Rom. XII. 6. 7.
1 Cor. XIV. 2 Cor. XII. 7. 8. 14) Col. II. 6. 7. 15) Rom. XVI. 16. 1
18. 19. 1 Cor. III. 11. Gal. V. 1. Col. II. 8. 16) Matth. XVIII. 1
1 Cor. V. 1 Tim. I. 20. 17) Ex. XII. Matth. XXVI. 26. 27. Rom
IV. 11. 1 Cor. XI. 23. 24. X. 18) Act. XXII. 16. Gal. III. 17. Eph
V. 26. 19) Iean VI. 17. III.

Article XXXV.

Nous en confessons seulement deux communs à toute l'Eglise: quels le premier (qui est le Baptême) nous est donné pour ioignagne de nostre adoption; pource que là nous sommes en- au corps de Christ, à fin d'estre lavez et nettoyez par son g, et puis renouvellez en sainte vie par son Esprit [20]). Nous ns aussi combien que nous ne soyons baptisez qu'une fois, le prouſit qui nous est là signifié s'estend à la vie et à la t [21]), à fin que nous ayons une signature permanente, que s Christ nous sera tousiours iustice et sanctification. Or, com- que ce soit un Sacrement de foy et de pénitence [22]), ıtmoins pource que Dieu reçoit en son Eglise les petits enfans leurs pères [23]), nous disons que par l'autorité de Iesus Christ petits enfans engendrez des fidèles doyvent estre baptisez.

Article XXXVI.

Nous confessons que la sainte Cène (qui est le second Sacre- t) nous est tesmoignage de l'unité que nous avons avec Iesus ist [24]), d'autant qu'il n'est pas seulement une fois mort et uscité pour nous, mais aussi nous repaist et nourrit vrayement a chair et de son sang, à ce que nous soyons un avec luy, ue sa vie nous soit commune [25]). Or combien qu'il soit au iusques à ce qu'il vienne pour iuger tout le monde [26]), toutes- nous croyons que par la vertu secrette et incompréhensible on Esprit il nous nourrit et vivifie de la substance de son corps e son sang [27]). Nous tenons bein que cela se fait spirituel- nt [28]): non pas pour mettre au lieu de l'effet et de la vérité gination ne pensée, mais d'autant que ce mystère surmonte en hautesse la mesure de nostre sens et tout ordre de nature. , pource qu'il est céleste, ne peut estre appréhendé que foy.

Article XXXVII.

Nous croyons, ainsi qu'il a esté dit, que tant en la Cène u Baptesme Dieu nous donne réalement et par effet ce qu'il gure. Et partant nous conioingnons avec les signes la vraye ession et iouissance de ce qui nous est là présenté. Et par tous ceux qui apportent à la table sacrée de Christ une pure , comme un vaisseau reçoyvent vrayement ce que les signes stifient: c'est que le corps et le sang de Iesus Christ ne ser-

---

0) Act. XXII. 16. Rom. VI. 3. Tite III. Eph. V. 26. 21) Rom. VI. 22. 23. 22) Matth. III. 11. Marc. I. 4. XVI. Luc. III. 3. s XIX. 4. XIII. 24. 23) Matth. XIX. 14. 1 Cor. VII. 14. 24) 1 Cor. 6. 17. XI. 24. 25) Iean VI. 56. 57. XVII. 21. 26) Marc. XVI. Luc. XXIV. 31. Act. III. 21. Act. I. 2. VII. 48. XVII. 24. 27) 1 Cor. 6. 28) Iean VI.

vent pas moins de manger et boire à l'ame, que le pain et le v font au corps [29]).

Article XXXVIII.

Ainsi nous tenons que l'eau estant un elément caduque laisse pas de nous testifier en vérité le lavement intérieur de n stre ame au sang de Iésus Christ, par l'efficace de son Esprit [30] et que le pain et le vin nous estans donnez en la Cène nous se vent vrayement de nourriture spirituelle, d'autant qu'ils nous mo trent comme à l'oeil la chair de Iesus Christ nous estre nost viande, et son sang nostre bruvage [31]). Et reiettons les fant stiques et sacrementaires, qui ne veulent recevoir tels signes marques, veu que Iesus Christ prononce, Cecy est mon corp et ce calice est mon sang [32]).

Article XXXIX.

Nous croyons que Dieu veut que le monde soit gouverné p loix et polices, à fin qu'il y ait quelques brides pour reprimer l appetits desordonnez du monde [33]). Et ainsi qu'il a estably l royaumes, republiques et toutes autres sortes de principauté, soye hereditaires ou autrement, et tout ce qui appartient à l'estat iustice, et en veut estre reconneu auteur: à cette cause a m le glaive en la main des Magistrats pour reprimer les pechez co mis, non seulement contre la seconde table des Commandeme de Dieu, mais aussi contre la premiere. Il faut donques à cau de luy, que non seulement on endure que les Superieurs don nent, mais aussi qu'on les honnore et prise en toute reverence [34] les tenans pour ses lieu-tenans et officiers, lesquels il a comm pour exercer une charge legitime et sainte.

Article XL.

Nous tenons donques qu'il faut obeïr à leurs loix et statu payer tributs, impos et autres devoirs, et porter le ioug de su iection d'une bonne et franche volonté, encores qu'ils fussent fideles [35]), moyennant que l'Empire souverain de Dieu demeu en son entien [36]). Par ainsi nous detestons ceux qui voudroye reietter les superioritez, mettre communauté et confusion de bien et renverser l'ordre de Iustice.

---

29) Iean VI. 1 Cor. XI. 30) Rom. VI. 3. 4. 1 Cor. VI. 11. Iean VI. 1 Cor. XI. 32) Matth. XXVI. 1 Cor. XI. 33) Exod. XVI 20. 21. Matth. XVII. 24. 25. Rom. XIII. 34) 1 Timot. II. 2. 1 Pi II. 13. 14. 35) Matth. XVII. 24. 36) Actes IV. 17. 18. 19.

Fin.

GALLICARUM ECCLESIARUM CONFESSIO

CHRISTIANISSIMO REGI ANNO *M.D.LXI.* EXHIBITA.

NUNC VERO IN LATINUM

NVERSA, UT OMNINO CONSTET EAS AB OMNIBUS HAERESIBUS SIVE SECTIS ESSE PRORSUS ALIENAS.

ANNO DOMINI M.D.LXVI.

nibus Christianarum Ecclesiarum Pastoribus et doctoribus, patribus ac symmistis in Domino plurimum observandis, Pastores et Ministri Evangelium Iesu Christi in regno Galliarum annuntiantes, gratiam et pacem a Domino.

si Dei beneficio, adversus eos a quibus, itidem ut vos, oppumur, partim nostrae conscientiae testimonio niti possumus, par- etiam ad eos provocare, qui nos quotidie docentes audiunt, tque eorum omnium, quae in Ecclesiis fidei nostrae commissis untur idonei testes: atque adeo publica extat universae doctri- nostrae confessio, nostro nomine aliquot abhinc annis vul- , et Regiae Maiestati a nobis exhibita: nihilominus tamen quum tempore, si unquam alias, in omnes species vetus ille noster tis seipsum transformet, tum ut discordiam inter fratres serat, ut nos subinde novis calumniis oneratos magis ac magis in nium invidiam et odium adducat: visum nobis est eandem illam fessionem Latine conversam in publicum edere, ut qui nos alio- nonnisi ex rumoribus plerunque incertis ac nonnunquam etiam is, norunt, duo plane intelligant, Gallicas videlicet Ecclesias cerum Dei Evangelium amplexas, neque inter se ulla in re, tantillum dissidere, neque diversum aliquod doctrinae genus ab Ecclesiis, quas Dominus ex regno tenebrarum ad illam admilem lucem nostris temporibus vocavit, profiteri: quod quidem is omnibus gratum ac iucundum fore speramus. Scimus tamen nullos nihil aeque ac communem omnium Ecclesiarum consum reformidantes, primum omnium quaesituros si unum et m sentimus, cur unica confessione non simus omnes contenti: nde vero in singula etiam vocabula, nedum in confessionis ca- a diligentissime inquisituros, ut ubi maxima est concordia, sum-

mam esse discordiam imperitis hominibus persuadeant, nedum ut quod charitas Christiana iubet, si quae sunt dissidentia, conciliare studeant, et si quae ambigua, in meliorem partem interpretentur. Nec profecto nobis dissimulandum est (quod non sine summo dolore dicimus) neque tantam esse inter nos per omnia ὁμολογίαν, quantam optamus ac etiam speramus: neque deesse in tanto numero qui (quod sine cuiusquam Ecclesiae offensione dictum sit) dogmata quaedam sua maximis cum offendiculis defendant. Sed non deest, Dei gratia, quod communibus adversariis ista nobis obiicientibus commode et vere respondeamus. Nam si iubeantur ipsi communem aliquam confessionem proferre, quid tandem aliud promant, quam suas illas innumeras, et ne ipsis quidem notas traditiones. Nam certe si vel Apostolico illi symbolo, vel quatuor illarum Synodorum fidei expositionibus starent, nulla nobis esset cum illis controversia. Quod si Tridentinum illud suum recens concilium proferent, viderint ipsi quo iure pro communi confessione obtrudant, de quo ne milesimus quidem quisque inter ipsos quicquam unquam cogitavit, aut etiam iudicare possit: atque adeo, de quo ne nunc quidem inter ipsos conveniat. Quid plura? si haec illorum confessio est, sit etiam illis communis non tantum Propheticorum et Apostolicorum scriptorum, sed etiam omnium orthodoxorum Patrum, veterumque Synodorum, ipsorumque adeo quorundam scholasticorum, quos vocant, abnegatio. Desinant igitur ipsi nobis multitudinem confessionum obiicere, quum ipsi ne unam quidem habeant: nobis autem omnino sit gloriosum, quanvis inter nos nullo communicato consilio, in tam diversis regionibus, variis quidem linguis, nec verbis iisdem, sed uno tamen Spiritu unam prorsus et eandem Evangelii doctrinam sonare. Anabaptistas enim, Libertinos, Tritheitas et caeteros eiusmodi, non est quod nobis accenseant, quum nos potius, stertentibus ipsis, illos oppugnemus. Quod si nobis obiiciant infelix illud de Coena Domini dissidium, nihil dicent quod non optimo iure possimus in illos retorquere. Nec enim nobis difficile fuerit ostendere, ne inter ipsos quidem transsubstantiatores per omnia in hoc argumento convenire. Ad rem ipsam autem, quod attinet, quisquis hanc controversiam non ex paucorum quorundam scriptis, sed ex re ipsa aestimabit, comperiet, non esse quidem de nihilo, sed eiusmodi tamen, ut quum neque de re neque de usu Sacramenti illius, sed de solo praesentiae modo nunc quaeratur, propterea diversum doctrinae Ecclesiarum nostrarum fundamentum dici nec possit, nec debeat. Itaque etsi nos hac in doctrinae parte, ut in caeteris, plane cum Anglicis, Scoticis, Helveticis et Rheticis Ecclesiis, ipsaque adeo Genevensi idem penitus sentire ac docere non obscure profitemur, absit tamen ut nos propterea a reliquis Ecclesiis, quas ut vere sanctas et Christianas veneramur, atque adeo quarum splendore nos irradiatos fuisse coram Deo et Angelis ipsius cum gratiarum actione agnoscimus ullo modo seiunctos arbitremur

set enim hoc certe nobis non minus acerbum, quam si nostra orum corpora, ipsumque adeo Christum membratim laniari ac cerpi videremus ac sentiremus. Speramus autem potius confidis vicissim fore (Patres plurimum observandi) ut perlecta nostra nfessione omnes porro eodem in nos animo sitis, nedum ut is adversariorum calumniis nihil aeque ac vestram a nobis abenationem captantibus, aures nedum animos praebeatis. Quod per est, emergentes adhuc Galliae Ecclesias, nosque ipsos adeo stris precibus commendamus, et Patrem illum, Deum pacis ac sericordiarum toto animo precamur, ut Ecclesiae suae misertus, stram in Iesu Christi Filii sui Evangelio consensionem augeat, confirmet: regnum suum denique potenter oris sui Spiritu prorato Satana et mendacibus omnibus, in universo terrarum orbe biliat.

CONFESSIO FIDEI

DITA ET REGIAE MAIESTATI EXHIBITA COMMUNI CONSENSU MNIUM PASTORUM, QUI ABDICATIS ROMANAE ECCLESIAE UPERSTITIONIBUS, PURUM ET SYNCERUM EVANGELIUM DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI IN REGNO GALLIARUM ANNUNTIANT.

Articulus I.

redimus et agnoscimus unicum Deum, qui sit unica et simex essentia spiritualis, aeterna, invisibilis, immutabilis, inita, incomprehensibilis, inenarrabilis, omnipotens, summe saens, bona, iusta, et misericors.

Articulus II.

Hic unicus Deus talem se patefecit hominibus, primum in erum suorum tum creatione, tum conservatione et gubernaone: deinde multo clarius in Verbo suo, quod quidem initio cers quibusdam visis et oraculis Patribus patefecit: deinde vero iis oris perscribi voluit, quos *sacram Scripturam* vocamus.

Articulus III.

Tota haec sacra Scriptura Canonicis veteris et novi foeris libris comprehensa est, quorum hic est Catalogus:

Quinque libri Mosis, nempe Genesis, Exodus, Levicus, Numeri, Deuteronomium. Iosue. Iudices. Ruth. amuelis libri 2. Regum libr. 2. Chronicon sive Paralipomenon libri 2. Esdrae liber unus. Nehemias. Esther. ob. Psalmi. Proverbia Salomonis. Ecclesiastes. Cantcum canticorum. Esaias. Ieremias, cum Lamentationius. Ezechiel. Daniel. Minores Prophetae 12. nempe:

Oseas, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Micheas, Nahum, Abacuc, Sophonias, Aggaeus, Zacharias, Malachias.

Sanctum Iesu Christi Evangelium secundum Matthaeum, secundum Marcum, secundum Lucam, secundum Ioannem. Acta Apostolorum. Epistolae Pauli, nempe ad Romanos una, ad Corinthios duae, ad Galatas una, ad Ephesios una, ad Philippenses una, ad Colossenses una, ad Thessalonicenses duae, ad Timotheum duae, ad Titum una, ad Philemonem una. Epistola ad Hebraeos. Iacobi Epistola. Petri Epistolae duae. Ioannis Epistolae tres. Iudae Epistola una. Ioannis Apocalypsis.

Articulus IV.

Hos libros agnoscimus esse *Canonicos*, id est, ut fidei nostrae normam et regulam habemus, idque non tantum ex communi Ecclesiae consensu, sed etiam multo magis ex testimonio et intrinseca Spiritus sancti persuasione: quo suggerente docemur, illos ab aliis libris ecclesiasticis discernere, qui, ut sint utiles, non sunt tamen eiusmodi, ut ex iis constitui possit aliquis fidei articulus.

Articulus V.

Credimus Verbum his libris comprehensum ab uno Deo esse profectum, quo etiam uno, non autem hominibus, nitatur ipsius authoritas. Cumque haec sit omnis veritatis summa, complectens quicquid ad cultum Dei et salutem nostram requiritur, neque hominibus, neque ipsis etiam Angelis fas esse dicimus, quicquam ei verbo adiicere vel detrahere, vel quicquam prorsus in eo immutare. Ex hoc autem efficitur, neque antiquitatem, neque consuetudines, neque multitudinem, neque humanam sapientiam, neque iudicia, neque edicta vel decreta ulla, neque Concilia, neque visiones, neque miracula, Scripturae illi Divinae opponere licere: sed potius omnia ad eius regulam et praescriptum examinari et exigi oportere. Quamobrem etiam tria illa Symbola, nempe *Apostolicum*, *Nicaenum*, et *Athanasianum*, idcirco approbamus, quod sint illi verbo Dei scripto consentanea.

Articulus VI.

Haec sancta Scriptura nos docet, in illa singulari et simplici essentia divina subsistere tres personas, *Patrem*, *Filium*, et *Spiritum Sanctum*. Patrem videlicet primam ordine causam et originem rerum omnium: Filium autem eius Sapientiam et Verbum aeternum: Spiritum sanctum eiusdem virtutem, potentiam et efficaciam; Filium ab aeterno ex Patre genitum; Spiritum sanctum ab aeterno ex Patre et filio procedentem: quae tres personae non sint confusae, sed distinctae, nec tamen separatae, sed coessentiales, coaeternae, et coaequales. Denique in hoc mysterio ap-

robamus, quod vetera illa quatuor Concilia determinarunt: et nnes Sectas a vetustis illis sanctis doctoribus, veluti *Athanasio*, *ilario*, *Cyrillo*, *Ambrosio*, et caeteris, ex Dei verbo damnatas, etestamur.

Articulus VII.

Credimus, Deum, cooperantibus tribus personis, sua virte, sapientia ac bonitate incomprehensibili, condidisse universa, id est, non tantum coelum et terram, omniaque iis contenta, sed etiam invisibiles spiritus, quorum alii in exitium praecipites ceciderunt, alii in obedientia perstiterunt. Itaque illos quidem dicimus, ut sunt suapte malitia depravati, esse omnis boni, et proinde totius ecclesiae perpetuos hostes: hos vero mera Dei gratia conservatos, ministros esse illius gloriae, et electorum salutis.

Articulus VIII.

Credimus Deum omnia non tantum creasse, sed etiam regere et gubernare, ut qui pro sua voluntate disponat et ordinet quicquid in mundo evenit. Negamus tamen illum esse authorem mali, aut eorum, quae perperam fiunt, ullam culpam in ipsum transferri posse, quum ipsius voluntas sit summa et certissima omnis iustitiae norma. Habet autem ipse admirabiles potius quam explicabiles rationes, ex quibus sic utitur Diabolis omnibus et peccantibus hominibus, tanquam instrumentis, ut quicquid illi male gunt, id ipse sicut iuste ordinavit, sic etiam in bonum convertit. Itaque dum confitemur, nihil prorsus non interveniente ipsius providentia et ordinatione fieri, humiliter adoramus arcana nobis occulta, neque in ea, quae captum nostrum superant, inquirimus. mo vero usui nostro applicamus, quod Scriptura quietis et tranquillitatis nostrae causa docet: Deum videlicet, cui res omnes subiectae sint, paterna sollicitudine pro nobis excubare, adeo ut e pilus quidem capitis nostri defluat, absque eius voluntate: Satanam autem et omnes nostros adversarios sic tenere constrictos, t nisi potestate ipsis facta, ne tantillum quidem nobis incommodare possint.

Articulus IX.

Credimus hominem creatum purum et integrum, et imagini Dei conformem sua ipsius culpa excidisse a gratia quam acceperat, ac proinde seipsum a Deo omnis iustitiae et bonorum omnium fonte abalienasse, adeo ut ipsius natura sit prorsus corrupta, et spiritu excaecatus, ac corde depravatus, omnem illam integritatem, sine ulla prorsus exceptione, amiserit. Etsi enim nonnullam habet boni et mali discretionem: affirmamus tamen quicquid habet lucis mox fieri tenebras, cum de quaerendo Deo agitur, adeo ut sua intelligentia et ratione nullo modo possit ad eum accedere:

Item, quamvis voluntate sit preditus, qua ad hoc vel illud movetur, tamen quum ea sit penitus sub peccato captiva, nullam prorsus habet ad bonum appetendum libertatem, nisi quam ex gratia et Dei dono acceperit.

Articulus X.

Credimus totam Adami sobolem hac contagione infectam esse, quam *peccatum originale* vocamus, vitium videlicet ex propagatione manans, non autem ex imitatione duntaxat, sicut *Pelagiani* senserunt, quorum omnes errores detestamur. Nec putamus necessarium esse inquirere, quinam possit hoc peccatum ab uno ad alterum propagari. Sufficit enim, quae Deus Adamo largitus erat, non ipsi soli, sed etiam toti ipsius posteritati fuisse data: ac proinde nos in ipsius persona omnibus illis bonis spoliatos, in omnem hanc miseriam et maledictionem incidisse.

Articulus XI.

Credimus hoc vitium esse *vere peccatum*, quod omnes et singulos homines, ne parvulis quidem exceptis adhuc in utero matrum delitescentibus, aeternae mortis reos coram Deo peragat. Affirmamus quoque hoc vitium, etiam post baptismum, esse vere peccatum, quod ad culpam attinet, quanvis qui filii Dei sunt, minime idcirco condemnentur, quoniam videlicet Deus pro gratuita sua bonitate et misericordia, illud ipsis non imputat. Dicimus praeterea, hanc perversitatem semper edere fructus aliquos malitiae et rebellionis, adeo ut etiam qui sanctitate excellunt, quanvis ei resistant, multis tamen infirmitatibus et delictis sint contaminati quandiu in hoc mundo versantur.

Articulus XII.

Credimus ex hac corruptione et damnatione universali, in qua omnes homines natura sunt submersi, Deum alios quidem eripere, quos videlicet aeterno et immutabili suo consilio sola sua bonitate et misericordia, nulloque operum ipsorum respectu in Iesu Christo elegit: alios vero in ea corruptione et damnatione relinquere, in quibus nimirum iuste suo tempore damnandis iustitiam suam demonstret, sicut in aliis divitias misericordiae suae declarat. Nec enim alii aliis sunt meliores, donec illos Deus discernat ex immutabili illo consilio, quod ante seculorum creationem in Iesu Christo determinavit: neque posset quisquam sua vi sibi ad bonum illud aditum patefacere, quum ex natura nostra ne unum quidem rectum motum, vel affectum seu cogitationem habere possimus, donec nos Deus gratis praeveniat, et ad rectitudinem formet.

Articulus XIII.

Credimus quicquid ad salutem nostram requiritur, nobis in uno demum illo Iesu Christo offerri et communicari, ut

ni, quum nobis servandis sit datus, simul etiam sit nobis factus
ipientia, iustitia, sanctificatio, et redemptio, adeo ut quicunque
) eo declinat, misericordiae patris, id est unico refugio nostro
enunciet.

Articulus XIV.

Credimus Iesum Christum, sapientiam, et filium aeter-
um patris, naturam nostram assumpsisse, ita ut una sit persona
Deus et *Homo*; homo, inquam, et corpore et anima passibilis,
obisque per omnia, excepto peccato, similis, utpote cujus caro
t vere semen Abrahae et Davidis, quanvis arcana et incompre-
ensibili Spiritus sancti virtute fuerit suo tempore in utero beatae
lius Virginis concepta. Ac proinde omnes illas haereses quibus
lim turbatae sunt ecclesiae, ut illi veritati contrarias detestamur,
e nominatim quidem diabolicas *Serveti* imaginationes, Domino
ostro Iesu Christo *imaginariam deitatem* tribuentis: ut quem vide-
cet dicat ideam et exemplar fuisse rerum omnium, et *Filium Dei*
ersonatum sive *figurativum* appellat: denique corpus ei fabrican-
s ex tribus increatis elementis compactum, ac proinde utranque
aturam miscentis ac destruentis.

Articulus XV.

Credimus in una eademque persona, quae est Iesus Chri-
us, vere et inseparabiliter *duas* illas *naturas* sic esse con-
nctas, ut etiam sint unitae: manente tamen unaquaque illarum
aturarum in sua distincta proprietate, ita ut quemadmodum in ista
oniunctione, divina verbi natura proprietates suas retinens, man-
t increata, infinita, et omnia replens: sic etiam natura humana
anserit mansuraque sit in aeternum, finita, suam illam natura-
m formam, dimensionem, atque adeo proprietatem habens, cui
imirum veritatem humanae naturae non ademerit resurrectio, et
orificatio, sive assumptio ad dexteram patris. Itaque sic Chri-
um consideramus in sua deitate, ut ipsum sua Humanitate non
oliemus.

Articulus XVI.

Credimus Deum immensam suam in nos caritatem ac boni-
tem in eo demonstrasse, quod filium miserit, qui moreretur
resurgeret, et iustitiam omnem impleret, ut nobis coelestem
tam acquireret.

Articulus XVII.

Credimus eo unico sacrificio, quod Iesus Christus in cruce
tulit, nos esse Deo reconciliatos, ut pro iustis reputemur
ram ipso, quoniam non possumus ipsi esse grati, neque adoptio-
s nostrae fructu potiri, nisi quatenus peccata nobis ignoscit.
aque testamur, Iesum Christum esse integram et perfectam no-

stram ablutionem, in cuius morte plenam satisfactionem nancisci mur, qua liberemur ab omnibus peccatis quorum rei sumus, et a quibus absolvi alio remedio non possumus.

Articulus XVIII.

Credimus totam nostram iustitiam positam esse in peccatorum nostrorum remissione, quae sit etiam, ut testatur David, unica nostra felicitas. Itaque ceteras omnes rationes quibus homines existimant se coram Deo posse iustificari, plane repudiamus: omnique virtutum et meritorum opinione abiecta, in sola Iesu Christi obedientia prorsus acquiescimus, quae quidem nobis imputatur, tum ut tegantur omnia nostra peccata, tum etiam ut gratiam coram Deo nanciscamur. Denique credimus non posse nos, si vel tantillum ab hoc fundamento declinemus, reperire ubi conquiescamus, sed potius inquietos semper fore, quoniam pacem cum Deo habere non possumus, donec certo nobis sit persuasum, nos in Iesu Christo diligi, quoniam in nobis ipsis omni odio digni sumus.

Articulus XIX.

Credimus nos hac una ratione libertatem obtinere Dei invocandi, certa cum fiducia futurum, ut sese nobis patrem demonstret. Nec enim ullus nobis ad patrem aditus nisi hoc Mediatore patet.

Articulus XX.

Credimus nos sola fide fieri huius iustitiae participes, sicut scriptum est ipsum passum esse acquirendae nobis saluti, ut quicunque crediderit in eum non pereat. Hoc autem ideo fit quod promissiones vitae, nobis in ipso oblatae, tunc usui nostro applicantur, et nobis redduntur efficaces quum eas amplectimur, nihil ambigentes nobis obventura de quibus ore Dei certiores simus. Itaque iustitia, quam fide obtinemus, pendet a gratuitis promissionibus, quibus nos a se diligi Deus declarat et testificatur.

Articulus XXI.

Credimus nos arcana sancti Spiritus gratia donari fidei lumine, quae sit gratuitum Dei donum, et iis unis proprium, quibus Deo libuit illud tribuere, ut non habeant fideles, de quo in seipsis glorientur, cum potius duplo sint obligatiores quod ceteris praeferantur. Sed et illud credimus, fidem electis dari, non ut semel tantum in rectam viam introducantur, quin potius, ut in ea ad extremum usque pergant, quia sicut a Deo initium est, ita etiam est complementum.

Articulus XXII.

Credimus nos qui natura servi sumus peccati, hac eadem fide intercedente in novam vitam regenerari. Recipimus autem

r fidem hanc sancte vivendi gratiam, dum promissionem illam angelicam amplectimur, quod daturus sit nobis Dominus Spium sanctum. Tantum abest igitur, ut bene et sancte vivendi dium fides extinguat, ut etiam illud cieat, et inflammet in nos, unde bona opera necessario consequuntur. Ceterum quanvis eus, ut nos plene servet, regeneret nos, et ad sanctam vitam met: tamen profitemur, bona opera, quae duce ipsius Spiritu imus, non respici a Deo, ut per ea iustificemur, aut filii Dei nseri mereamur, quoniam perpetua dubitatione, et trepidatione, ctuaremus, nisi satisfactione illa niteremur, per quam nos omni xae Iesus Christus exemit.

Articulus XXIII.

Credimus omnes *Legis* figuras adventu Iesu Christi subas esse, quanvis earum veritas et substantia nobis in eo cont in quo sunt omnes impletae. Legis tamen doctrina, et Proetis nobis utendum est, tum ad vitam nostram formandam, tum eo magis in promissionibus Evangelicis confirmemur.

Articulus XXIV.

Credimus, quoniam Iesus Christus datus est nobis unicus vocatus, qui etiam praecipit ut ad patrem suo nomine conenter accedamus, neque nobis licet alia forma preces conere, nisi ea quam nobis Deus verbo suo dictavit: quicquid hones de mortuorum sanctorum intercessione commenti sunt, nihil ud esse quam fraudem et fallacias Satanae, ut homines a recta ecandi forma abduceret. Repudiamus etiam, quaecunque alia edia excogitarunt homines, ut sese irae divinae eximant, utpote ae sacrificio et morti Iesu Christi tantumdem derogent, quanm illis tribuitur. Denique *Purgatorium* arbitramur figmentum se ex eadem officina profectum: unde etiam manarunt vota mostica, peregrinationes, interdicta matrimonii, et usus ciborum, remonialis certorum dierum observatio, confessio auricularis, ingentiae, ceteraeque res omnes eiusmodi, quibus opinantur quim se gratiam et salutem mereri. Ea vero omnia non tantum iicimus, propter falsam meriti opinionem ipsis adiunctam, sed am quoniam sunt humana commenta et iugum ex hominum auoritate conscientiis impositum.

Articulus XXV.

Credimus quoniam non nisi per evangelium fimus Christi mpotes, oportere sacram et inviolabilem *ἐντάξίαν* eius authoritate ecclesia sancitam conservari: ac proinde requiri in ecclesia Paores, quibus onus docendi verbi et administrandorum sacramenrum incumbat, quos etiam honore prosequi et reverenter audire orteat siquidem legitime vocati officio suo fungantur: minime id idem, quasi Deus eiusmodi adminiculis et subsidiis inferioribus

egeat, sed idcirco potius, quoniam ita illi videtur nos hoc vel
fraeno adhibito regere. Itaque *Fanaticos* illos omnes detestamu
qui quantum in se est, sacrum ministerium sive praedicationc
verbi et administrationem sacramentorum, abolita cupiunt.

Articulus XXVI.

Credimus igitur nemini licere, sese coetibus subducere,
in seipso acquiescere, sed potius omnibus simul tuendam et co
servandam esse Ecclesiae unitatem, sese communi institutioni
iugo Christi subiiciendo, ubicunque Deus veram illam disciplin
ecclesiasticam constituerit, etiamsi Magistratum edicta reclame
a quo ordine quicunque seipsos seiungunt, ordinationi Dei resistu

Articulus XXVII.

Credimus summo studio et prudentia discernendam esse *ver*
Ecclesiam, cuius nomine nimium multi abutuntur. Itaque affirm
mus ex Dei verbo, Ecclesiam esse fidelium coetum, qui in ver
Dei sequendo, et pura religione colenda consentiunt, in qua eti
quotidie proficiunt, crescentes et confirmantes se mutuo in D
timore, ut qui quotidiano progressu et profectu indigeant, qu
etiam, quantuncunque promoveant, oporteat tamen assidue ad r
missionem peccatorum confugere. Minime tamen inficiamur, qu
fidelibus hypocritae et reprobi multi sunt permixti, sed quor
malitia ecclesiae nomen delere non possit.

Articulus XXVIII.

Itaque dum hoc ita esse credimus, simul etiam palam affi
mamus ubi verbum Dei non recipitur, nec ulla est professio o
edientiae quae illi debetur, nec ullus sacramentorum usus, ibi pr
prie loquendo, non posse nos iudicare ullam esse Ecclesiam. P
pisticos igitur conventus damnamus, quod pura Dei veritas ab il
exulet in quibus etiam sacramenta fidei corrupta sunt, adulterat
falsificata, vel penitus etiam abolita, in quibus denique omn
superstitiones et idolomaniae vigent. Ac proinde arbitramur, omn
eos, qui sese eiusmodi actionibus adiungunt, et iis communican
a Christi corpore seipsos separare. Quia tamen in Papatu exigu
quaedam Ecclesiae vestigia, ac praesertim *Baptismi* substantia r
mansit, cuius etiam efficacia ab eo non dependet a quo admin
stratur, fatemur illic baptizatos, secundo baptismo non eger
quanvis propter admixtas corruptiones nemo baptizandos illic i
fantes offerre possit, quin seipsum polluat.

Articulus XXIX.

Credimus veram Ecclesiam gubernari debere ea politia si
disciplina, quam Dominus noster Iesus Christus sancivit, ita vid
licet ut in ea sint *pastores*, *presbyteri*, sive *seniores*, et *diacon*

doctrinae puritas retineatur, vitia cohibeantur, pauperibus et quis calamitosis, prout opus est, consulatur, et sacri coetus ificandis tum parvis tum magnis habeantur.

Articulus XXX.

Credimus omnes veros Pastores, ubicunque locorum collocati rint, eadem et aequali inter se potestate esse praeditos sub co illo capite, summoque et solo universali Episcopo Iesu Chri: ac proinde nulli Ecclesiae licere sibi in aliam imperium aut ninationem vendicare.

Articulus XXXI.

Credimus nulli fas esse suapte auctoritate invadere ecclesiae ernacula, sed legitima electione quoad eius fieri potest, et ndiu Dominus eius rei potestatem facit, praeeunte, adscisci mquemque oportere. Addimus autem nominatim illam exceptio-, quoniam interdum, ut nostris etiam temporibus, interrupto clesiae statu necesse fuit nonnullos extra ordinem divinitus exri, qui Ecclesiae collapsae ruinas instaurarent. Utcunque sit, en credimus, semper sequendam esse hanc normam ut omnes tores et presbyteri suae vocationis testimonium habeant.

Articulus XXXII.

Credimus expedire, ut qui electi sunt, ecclesiae alicuius praeli, inter se dispiciant, qua ratione totum corpus commode regi sit. Ita tamen, ut ab eo, quod Dominus noster Iesus Chris instituit, nusquam deflectant. Hoc autem non impedit, quoius quaedam singulis locis peculiaria sint instituta, prout comdum visum fuerit.

Articulus XXXIII.

Excludimus autem humana omnia commenta, et leges omnes, ic, cultus Dei praetextu, astringendis conscientiis invehuntur, eas tantum admittimus, quae fovendae concordiae, et unicui- in obedientia debita retinendo subserviunt, qua in re sequen- nobis putamus, quod Dominus noster Iesus Christus de *Exmmunicatione* statuit, quam quidem approbamus, et una cum suis pendicibus necessariam esse arbitramur.

Articulus XXXIV.

Credimus adiuncta esse verbo *Sacramenta*, amplioris confirtionis causa, gratiae Dei nimirum pignora et tesseras, quibus rmae et rudi fidei nostrae subveniatur. Fatemur enim, talia e signa haec exteriora, ut Deus per illa, sancti sui Spiritus tute, operetur, ne quicquam ibi frustra nobis significetur. Arramur tamen omnem illorum substantiam et veritatem esse in risto Iesu, a quo si separentur, nihil sint quam inanes umbrae et fumi.

Articulus XXXV.

Agnoscimus duo tantum Sacramenta toti Ecclesiae communi quorum prius est *Baptismus*, nobis testificandae nostrae adoptio datus, quoniam in eo inserimur Christi corpori, ut eius sanguin abluti, simul etiam ipsius spiritu ad vitae sanctimoniam renovemu Illud etiam dicimus, quanvis non nisi semel baptizemur, fructu tamen Baptismi ad totius nostrae vitae cursum pertinere, ut cer stabilique sigillo in nobis obsignetur haec promissio, Christu semper nobis fore sanctificationem et iustificationem. Praeter quanvis Baptismus sit fidei et resipiscentiae sacramentum, tam quum una cum parentibus posteritatem etiam illorum in Eccles Deus recenseat, affirmamus infantes sanctis parentibus natos, es ex Christi authoritate baptizandos.

Articulus XXXVI.

Affirmamus *sanctam Coenam Domini*, alterum videlicet Sacr mentum, esse nobis testimonium nostrae cum Domino nostro Je Christo unitionis, quoniam non est duntaxat mortuus semel et e citatus a mortuis pro nobis, sed etiam vere nos pascit et nutr carne sua et sanguine, ut unum cum ipso facti vitam cum ip communem habeamus. Quanvis enim nunc sit in caelis, ibide etiam mansurus, donec veniat mundum iudicaturus: credimus tam cum arcana et incomprehensibili spiritus sui virtute per fidem a prehensa, nos nutrire et vivificare sui corporis et sanguinis su stantia. Dicimus autem hoc *spiritualiter* fieri, non ut efficaci et veritatis loco, imaginationem aut cogitationem supponamus, s potius, quoniam hoc mysterium nostrae cum Christo coalitionis ta sublime est, ut omnes nostros sensus totumque adeo ordinem n turae superet: denique quoniam cum sit Divinum ac caeleste, n nisi fide percipi et apprehendi potest.

Articulus XXXVII.

Credimus, sicut antea dictum est, tam in Coena quam Baptismo, Deum nobis reipsa, id est, *vere* et *efficaciter* dona quicquid ibi sacramentaliter figurat, ac proinde cum signis co iungimus *veram possessionem ac fruitionem* eius rei, quae ita n bis offertur. Itaque affirmamus eos qui ad sacram mensam D mini puram fidem tanquam vas quoddam afferunt, vere recipe quod ibi signa testificantur, nempe corpus et sanguinem Iesu Chr sti, non minus esse cibum ac potum animae, quam panis et vinu sunt corporis cibus.

Articulus XXXVIII.

Dicimus itaque elementum aquae, quantumvis caducum, nob nihilominus vere testificari interiorem animi nostri ablutionem sanguine Iesu Christi per sancti Spiritus efficaciam. Itemque p

n illum, et vinum illud, quod nobis in Coena datur, vere no-
fieri spirituale alimentum, quatenus videlicet velut oculis nostris
ctandum praebent carnem Christi nostrum cibum esse, et eius-
n sanguinem nobis esse potum. Itaque fanaticos illos omnes
cimus, qui haec signa et symbola repudiant, cum Christus Do-
us noster pronunciavit: *Hoc* est corpus meum, et *Hoc* pocu-
est sanguis meus.

Articulus XXXIX.

Credimus Deum velle mundum legibus et Politia gubernari,
aliqua sint fraena, quibus immoderatae mundi cupiditates coer-
ntur: ideoque constituisse Regna, Respublicas, et reliquas
ncipatuum species, sive haereditario iure obveniant, sive mi-
: neque id duntaxat, sed etiam quicquid spectat ad statum
itiae, quam vocant, cuius author agnosci postulat. Ideo etiam
dium in Magistratuum manus tradidit, reprimendis nimirum de-
is, non modo contra secundam Tabulam, sed etiam contra pri-
n commissis. Oportet igitur propter illum huius ordinis autho-
n non tantum pati, ut ii dominentur, quos ille nobis praefecit,
etiam honore et omni reverentia eos prosequi, tanquam eius
atos ac ministros, ad legitimum et sanctum munus obeundum
ipso designatos.

Articulus XL.

Affirmamus ergo parendum esse legibus et statutis, solvenda
uta, et reliqua onera perferenda, subiectionis denique iugum
untarie tolerandum, etiam si infideles fuerint Magistratus, dum-
lo Dei summum imperium integrum et illibatum maneat. Ita-
detestamur omnes eos, qui dominationes repudiant, communi-
em et confusionem bonorum invehunt, omnes denique iuris ra-
nem evertere moliuntur.

Finis.

II.

SCOTICANA CONFESSIO FIDEI,

ORDINES REGNI SCOTIAE,

OMNESQUE IN ILLO REGNO PROFITENTES IESUM CHRI STUM, SANCTUMQUE EIUS EVANGELIUM NATIVIS SUI POPULARIBUS, ALIISQUE REGNIS ET NATIONIBUS UN CUM IPSIS EUNDEM CHRISTUM IESUM PROFITENTI- BUS, GRATIAM, MISERICORDIAM

ET

PACEM A DEO PATRE DOMINI NOSTRI IESU CHRIST CUM SPIRITU RECTI IUDICII ET SALUTIS,

COMPRECANTUR.

[PRAEFATIO.]

Diu sitivimus (Charissimi fratres) mundo patefacere summa illius doctrinae quam profitemur, et pro qua infamiam et per culum sustinuimus: Sed tanta fuit Satanae, contra nos et aeter nam Iesu Christi nuper inter nos natam veritatem, rabies, quo in hunc usque diem non fuerit data nobis commoditas exponen mentem nostram, sicut lubentissime voluissemus. Nam quomod hactenus, iactati fuerimus, magnam Europae partem non later arbitramur. Verum, quum ex infinita Dei nostri bonitate (qu nunquam sinit afflictos suos penitus confundi) supra spem, al quam libertatem et quietem obtinuimus, noluimus non in lucem edere brevem hanc et planam Confessionem illius doctrinae, qua nobis proponitur, quamque nos credimus et profitemur: partim u satisfiat fratribus, quorum corda procul dubio graviter fuerunt e adhuc sunt vulnerata, acerbis et malitiosis calumniis eorum, qu adhuc bene loqui non didicerunt: partim ut obturemus talium im pudentium blasphematorum ora, qui temere et audacter illu damnant, quod nunquam vel audiverunt, nedum intellexerunt Non quod putemus, virulentam eiusmodi hominum malitiam, ha nostra simplici Confessione posse curari, quum sciamus dulcem Evangelii odorem esse et futurum mortiferum filiis perditionis

praecipue infirmorum fratrum rationem habemus, quibus cu-
us intima animi nostri sensa communicare, ne diversitate ru-
rum quos Satan contra nos dispersit, ut sanctissimum nostrum
positum disturbet et evertat: protestantes, quod si quis in hac
tra Confessione articulum, vel sententiam repugnantem sancto
verbo notaverit, nosque illius scripto admonuerit, promitti-
s Dei gratia ex Dei ore, id est, ex sacris scripturis, nos illi
isfacturos, aut correcturos, si quis quid erroris inesse proba-
it. Deum enim in conscientiis nostris testem advocamus, nos
animo omnes sectas, haereses, omnesque falsae doctrinae docto-
detestari: omnique cum animi submissione et reverentia puri-
em Evangelii Christi, quod est unicum animarum nostrarum
nentum nos amplecti: ideoque tanti apud nos pretii, quod de-
vimus extrema quaeque mundana pericula potius subire, quam
nos eo fraudari patiamur. Hoc enim certissime persuasum
bemus, quod quicunque Christum negaverit, illiusque coram
ninibus puduerit, illum etiam Christus coram coelesti Patre et
s Angelis est negaturus. Ideoque Omnipotentis eiusdem Domini
u Christi auxilio freti, firmiter proponimus ad finem usque in
ius nostrae fidei Confessione ad finem persistere, sicut in se-
entibus articulis continetur.

SCOTICANA CONFESSIO FIDEI.

1. DE DEO.

nfitemur et agnoscimus unum solum Deum, cui soli nos ad-
erere oportet: cui soli nos servire oportet: quem solum colere
bemus, et in quo solum fiduciam nostram oportet collocare, qui
aeternus, infinitus, immensus, incomprehensibilis, omnipotens,
isibilis, unus essentia, et tamen in tres personas distinctus,
trem, Filium, et Spiritum Sanctum. Per quem, confitemur,
nia in coelo et in terra, tam visibilia quam invisibilia, creata,
suo esse retineri, ipsiusque inscrutabili providentia regi et gu-
nari, in talem finem, qualem aeterna ipsius sapientia, bonitas
ustitia, in manifestationem gloriae suae ipsis destinavit, Deuter.
4. Ies. 44, 6. Deuter. 4, 35. Matth. 28, 19. Genes. 11. et
. Proverb. 16, 4.

2. DE CREATIONE HOMINIS.

Confitemur et agnoscimus hunc Dominum Deum nostrum,
asse hominem, videlicet primum nostrum parentem Adamum in
ginem et similitudinem suam, Gen. 1, 27. Cui sapientiam, domi-

nium, iustitiam, liberum arbitrium, et claram sui ipsius notitiam dedit: adeo ut in tota hominis natura nulla potuerit notari imperfectio. Ab ista perfectione et honore vir et mulier defecerunt Gen. 3, 6.; mulier decepta a serpente, et vir aurem voci mulieris praebens, uterque conspirans contra supremam Dei maiestatem qui disertis verbis mortem antea est interminatus, si praesumerent de arbore illa vetita edere.

3. DE ORIGINALI PECCATO.

Qua transgressione, quae vulgo dicitur originale peccatum prorsus deformata est illa Dei in homine imago, ipseque et eius posteri natura facti sunt inimici Dei, mancipia Satanae, et servi peccati, adeo ut mors aeterna habuerit et habitura est potentiam et dominium in omnes, qui non fuerunt, non sunt, nec futuri sunt coelitus regeniti: quae regeneratio efficitur virtute Spiritus sancti, operantis in cordibus electorum Dei, certam fidem in De promissionem, eius verbo nobis revelatam: qua fide, Iesum Christum cum gratuitis eius donis et beneficiis in ipso promissis, apprehendimus, Eph. 2, 1. 2. 3. Rom. 5, 6. 8. Ioh. 3, 5. 6. item 15

4. DE REVELATIONE PROMISSIONIS.

Hoc enim constanter credimus Deum, post tremendam, et horrendam hominis defectionem ab eius obedientia, Adamum quaesivisse, ad se vocasse, ipsius peccatum reprehendisse, eiusdem cum convicisse, et tandem gratuitam et iucundissimam promissionem illi fecisse, scilicet quod semen mulieris caput serpentis contereret, id est opera Diaboli destrueret, quae promissio, sicut saepius repetita fuit, et temporis successu clarior facta, sic fideles omnes, ab Adamo ad Noachum, constanter et cum gaudio ea sunt amplexi, Gen. 3, 15. ibid. 12, 3. Ies. 7, 14. Similiter etiam a Noacho ad Abrahamum, ab Abrahamo ad Davidem, et sic deinceps, ad incarnationem Iesu Christi, omnes (scilicet patres fideles sub lege) iucundissimos illos Christi dies viderunt et gavisi sunt.

5. CONSERVATIO, INCREMENTUM ET PRAESERVATIO ECCLESIAE.

Constantissime credimus Deum praeservasse, docuisse, multiplicasse, honorasse, decorasse, atque a morte ad vitam omnibus aetatibus Ecclesiam suam ab Adamo usque ad adventum Christi in carnem, vocasse. Abrahamum enim e patria sua evocavit illum instituit, Semen eius multiplicavit, atque mirabiliter conservavit, et magis myrifice e servitute et tyrannide Pharaonis liberavit, illis leges, statuta et ceremonias suas dedit, terramque Ca

n dedit possidendam. Post Iudices et Saulem, illis dedit Da-
em Regem: cui promisit fore ut ex fructu lumborum eius unus
petuo ipsius solio insideret. Ad eundem hunc populum, con-
o temporis successu, misit Prophetas, qui eum ad rectam Dei
viam reducerent, a qua idololatria saepius deflexerunt. Et
nquam, propter pertinaeem iustitiae contemptum, quasi coactus
, illos in hostium potestatem tradere, sicut antea per os Moy-
est interminatus, adeo ut sancta civitas fuerit funditus eversa,
plum igne combustum, totaque terra desolata annos 70. tamen
tuita misericordia ipsos Hierosolymam reduxit, ubi civitas et
plum sunt restaurata, et illi contra omnes Satanae tentationes
nsultus, usque in adventum Messiae, iuxta promissionem, man-
nt. 2 Reg. c. 24. et 25. Deuter. 28. Agg. 1. 2. Zach. 3, 1. 2.

6. DE CHRISTI INCARNATIONE.

Cum plenitudo temporis advenit, Deus Filium suum, aeter-
n suam prudentiam, substantiam gloriae suae, in mundum mi-
qui naturam humanam ex substantia foeminae assumpsit, nempe
virgine, idque per operationem Spiritus sancti. Sicque natum
iustum illud Davidis semen, Angelus magni consilii Dei, ipse
ssias promissus, quem nos agnoscimus et confitemur Emma-
lem, verum Deum et verum hominem, dùabus naturis unitis
coniunctis, in unam personam. Qua confessione nostra damna-
s damnabiles et pestilentes haereses Arrij, Marcionis, Euti-
tis, Nestorii, et aliorum, qui vel negarunt aeternam illius dei-
m, aut veritatem humanae naturae, vel qui eas confuderunt
diviserunt. Gal. 4, 4. Luc. 2, 6.

CUR OPORTUERIT MEDIATOREM ESSE VERUM DEUM ET VERUM HOMINEM.

Agnoscimus et confitemur, hanc maxime admirandam con-
ctionem inter deitatem et humanitatem in Iesu Christo, ab ae-
no et immutabili Dei decreto processisse, unde etiam nostra
us oritur et dependet.

8. ELECTIO.

Nam idem aeternus Deus et Pater, qui ex mera gratia ele-
nos in Iesu Christo filio suo, ante iacta mundi fundamenta,
um, ut nostrum esset caput, noster frater, noster pastor, et
gnus animarum nostrarum Episcopus destinavit. Verum quia
nicitia inter Dei iustitiam et nostra peccata erat eiusmodi, ut
la caro ex se, aut quiverit, aut potuerit ad Deum pervenisse,
us fuit filium Dei ad nos descendere, et sibi corpus ex nostro
rpore assumere, carnem ex nostra carne, os ex ossibus nostris,

ut sic esset perfectus inter Deum et homines mediator: omnibu
quotquot in Deum credunt, dans potestatem, ut fiant Dei filii, u
ipse testatur: Ego ascendo ad meum patrem et vestrum Deum
Per quam sanctissimam fraternitatem, quicquid in Adamo amisi
mus, rursus nobis restituitur: et hac de causa non veremur Deu
patrem nostrum vocare, non tam quia nos creavit, (quod com
mune habemus cum ipsis reprobis) quam quia dedit nobis in fra
trem filium suum unigenitum, nobisque gratiam dedit, ut illu
pro nostro mediatore agnoscamus et amplectamur, ut ante dictu
est. Oportuit porro Messiam, et redemptorem, verum Deum e
verum hominem esse, quia poenas nostris transgressionibus debi
tas erat laturus, seque ipsum stiturus, quasi in nostra persona co
ram iudicio Patris pro nostra transgressione et inobedientia pati
morte, mortis authorem superare. Verum quia sola Deitas mor
tem pati nequivit, neque etiam sola humanitas eandem superare
utramque in unam personam coniunxit, ut unius imbecillitas pate
retur, et morti (quam nos meriti sumus) subiiceretur, et infinit
atque invincibilis potentia alterius, scilicet Deitatis, triumpharet
et vitam, libertatem et perpetuam victoriam nobis procuraret, a
que sic confitemur, maximeque indubitanter credimus. Eph. 1, 4
Hebr. 2, 11. 12. 1 Petr. 2, 25. Ioh. 1, 12. ibid. 20, 17. Ies. 63, 5

9. CHRISTI MORS, PASSIO ET SEPULTURA.

Quod Dominus noster Iesus Christus obtulit se voluntariu
Sacrificium Patri pro nobis, quod passus sit contradictionem pe
catorum, quod vulneratus et plagis affectus pro nostris transgre
sionibus fuit, quod cum esset purus et innocens agnus Dei, da
mnatus sit in praesentia iudicis terreni, ut nos coram tribuna
Dei nostri, quod ipse non tantum crudelem crucis mortem sit pa
sus (quae Dei sententiâ fuit maledicta) sed etiam quod ad ten
pus iram patris, quam peccatores meriti sunt, subivit. Veru
nihilominus profitemur, quod permansit unice dilectus et benedicti
Patris filius in medio angoris sui, et tormento, et quod animo
corpore passus est, ut pro populi peccatis plene satisfaceret, a
que nunc nullum aliud sacrificium pro peccatis superesse affirma
mus et profitemur. Quod si qui aliud asserant, illos in Chris
mortem, aeternam purgationem et satisfactionem per eandem n
bis procuratam blasphemos esse, non dubitamus profiteri. Isa. 53
10. 12. Hebr. 7, 27. ibid. 9, 26. Hebr. 12, 3. Isa. 53, 3. 4.
Deuter. 21, 23. Gal. 3, 13. Hebr. 10, 1. 2. Item 9, 28.

10. RESURRECTIO.

Sine omni dubio credimus, quum impossibile esset, ut dol
res mortis authorem vitae, captivum tenerent, quod Dominus n
ster Iesus Christus crucifixus, mortuus et sepultus, qui descend

inferos, pro nostra iustificatione resurrexit, et destruens eum, erat peccati author, vitam nobis, qui morti eiusque servituti iiciebamur, reduxit. Scimus hanc eius resurrectionem confir-tam fuisse testimoniis ipsiusmet inimicorum, resurrectione mor-rum, quorum sepulchra aperta fuerunt, illique resurrexerunt, multis intra civitatem Hierosolymitanam apparuerunt, id etiam timoniis Angelorum, sensibus atque iudicio Apostolorum, et rum qui cum ipso conversati sunt, quique cum ipso post re-rectionem ederunt et biberunt, est confirmatum. Act. 2, 24. m. 6, 4. Matth. 28. Ioh. 20. et 21.

11. ASCENSIO.

Nequaquam dubitamus, quin ad ipsum corpus quod natum fuit Virgine, crucifixum, mortuum et sepultum, quod illud resur-it et ascendit in coelos, ut omnia adimpleret: ubi nostro no-ie, et ad nostram consolationem, omnem potestatem in coelo in terra accepit, ubi ad dextram patris sui sedet, coronatus regno suo, advocatus et solus mediator pro nobis: quam glo-n, honorem et praerogativam ipse solus inter fratres posside-, donec omnes ipsius inimici fiant scabellum pedum ipsius. Act. 9. Matth. 28, 18. 1 Ioh. 2, 1. item 2, 5. Psalm. 110, 1.

Sicut etiam sine dubio credimus, ultimum iudicium futurum, cuius executionem, certo confidimus, eundem Dominum Iesum ibiliter rediturum, sicut visus est ascendere, et quod tunc tem-recreationis et restitutionis rerum omnium veniet, firmiter cre-mus: adeo ut qui ab initio vim passi sunt et iniuriam propter itiam, beatam illam immortalitatem ab initio promissam possi-ount. Apoc. 20, 11. 12. etc. Ies. 66, 18. 19. etc. Sed e con-, refractarii, inobedientes, crudeles, oppressores, homines im-i, idololatrae, et omnis generis infideles, in carcerem exterio-n tenebrarum, ubi ipsorum vermis non morietur, nec ignis ex-gnetur, coniicientur. Cuius diei iudiciique in ipso exequendi ordatio, non tantum est nobis fraenum ad cohibendum carnales petitus, sed etiam tanta tamque incomparabilis consolatio, quod minae potentissimorum huius mundi principum, nec metus mor-temporalis, et praesentis periculi, poterit nos adigere, ut re-nciemus, aut abnegemus beatam illam societatem, quam nos mbra habemus cum capite, et unico nostro mediatore Iesu Chri-: quem esse Messiam promissum, unicum Ecclesiae caput, iu-m nostrum legis latorem, unicum nostrum summum Sacerdotem, vocatum et mediatorem, confitemur et profitemur. In quos ho-res et munera si homo vel angelus sese ingerere praesumant, s ut contumeliosos et blasphemos in nostrum Servatorem et premum gubernatorem, Iesum Christum penitus detestamur, ab illis abhorremus. Col. 1, 18. Iac. 4, 12. Hebr. c. 9. 10.

12. FIDES IN SPIRITUM SANCTUM.

Fides haec eiusque certitudo, ex carne et sanguine, id e ex naturali quae in nobis est facultate, non procedit, sed est in spiratio Spiritus sancti, quem confitemur, eum aequalem Patri e Filio, qui nos sanctificat et ducit operatione sua, in omni veri tate, sine quo Dei inimici, et ignari Filii eius Iesu Christi, i aeternum maneremus. Matth. 16, 17. Ioh. 14, 15. 19. Natur enim ita sumus mortui, coeci et perversi, ut nec sentiamus cu pungimur, videamus lucem, cum splendet, nec Dei voluntati, cu nobis revelatur, quimus assentiri, nisi spiritus Domini nostri quod mortuum est, vivificet, auferat tenebras mentium nostrarum, et rebellionem cordium, in obsequium benedictae voluntatis ipsiu flectat. Itaque sicut confitemur Deum Patrem cum non essemu nos creasse, et Filium eius Dominum nostrum Iesum Christum cum eius inimici essemus, nos redemisse: ita etiam confitemur Spiritum sanctum, sine omni meriti nostri respectu, (sive sit ante sive post regenerationem) nos sanctificasse et regenerasse. Et u hoc unum adhuc planius dicamus, sicut nos omni gloria et honor creationis et redemptionis nostrae spoliamus, sic etiam et regene rationis et sanctificationis: nam ex nobis ne cogitare quidquam boni sufficimus, sed qui incepit opus in nobis, is solus est, qu ad laudem et gloriam, immeritae suae gratiae, id ipsum in nobi continuat. Rom. 5, 10. 2 Cor. 3, 5.

13. CAUSA BONORUM OPERUM.

Itaque confitemur, causam bonorum operum esse non nostrum liberum arbitrium, sed Domini nostri Iesu spiritum, Ioh. 3, 6. qui per veram fidem habitans in nostris cordibus talia bona opera producit, qualia Deus praeparavit, ut in illis ambularemus. Eph. 2, 10. Hoc enim audentissime affirmamus, blasphemum esse di cere, Christum in talium cordibus habitare, in quibus nullus prorsus est sanctificationis spiritus. Ideoque non veremur affirmare homicidas, oppressores, crudeles, persecutores, adulteros, forni catores, impuros homines, idololatras, ebriosos, fures, et alios iniquitatis operarios, nec veram fidem, nec ullam Spiritus sancti portionem habere, quandiu in tali iniquitate pertinaciter perseve raverint. Nam quamprimum Spiritus Domini Iesu, quem Dei elect per veram fidem recipiunt, possessionem in alicuius corde accipit tum statim hominem illum regenerat, et renovat: sic, ut odio ha bere incipiat, quod antea amaverat, et illud incipiat amare, quod antea oderat: et inde procedit continua illa inter carnem et spiri tum pugna: adeo quod caro et naturalis homo, secundum suam corruptionem placentia sibi et iucunda concupiscit, murmurat in adversis, in secundis effertur, et omnibus momentis est prona e parata ad Dei maiestatem offendendum. Rom. 8, 16. Sed De

ritus, qui testatur spiritui nostro nos esse Dei filios, facit nos istere immundis voluptatibus, et in Dei praesentia suspirare, liberatione ab hac servitute corruptionis. Et tandem ita de :cato triumphat, ne in mortalibus corporibus regnet. Pugnam ıc carnales homines non habent, quum sint Spiritu Dei desti- , sed sequuntur et obtemperant peccato cum aviditate sine nitentia, prout Satan et ipsorum prava cupiditas eos stimulat. rum Dei filii, ut ante dictum est, pugnant contra peccatum, pirant et gemunt, cum se iniquitate sentiunt tentari: et si lapsi rint, non ficta poenitentia resurgunt: haec autem non sua, sed tute Domini Iesu faciunt, sine quo nihil possunt facere. ı. 15, 5.

. QUAE OPERA BONA CORAM DEO REPUTANTUR.

Confitemur et agnoscimus Deum sanctam suam legem homini lisse, Exod. 20, 1. Deuter. 5, 6. in qua non solum opera, ıe displicent, et offendunt divinam maiestatem prohibentur, sed am quaecunque ipsi placent, quaeque remunerare promisit, prae- iuntur. Atque haec opera, duorum sunt generum, quorum unum in Dei honorem, alterum in proximorum nostrorum commo- m: utrumque autem authoritate voluntatis divinae nititur. Unum bere Deum, ipsum colere et honorare, illum in omnibus nostris versis invocare, sanctum eius nomen revereri, verbum eius au- re, ei fidem dare, sanctis eius Sacramentis communicare, sunt mae Tabulae opera. Patrem, matrem, principes, gubernato- s, potestates eminentes, honorare, amare, iuvare, mandatis orum (quae divinis non repugnant) obtemperare, innocentum as servare (Eph. 6, 1. Ierem. 22, 3. 4. Ezech. 22, 3. 4.), ty- nnidem reprimere, oppressos defendere, corpora nostra munda sancta conservare, sobrie et temperanter vivere, cum omnibus verbo et facto iuste agere, denique omnes appetitus, quibus oximus noster laeditur, aut laedi possit, reprimere, sunt bona ı opera secundae Tabulae, quae Deo maxime grata et accepta nt, ut quae ab ipso nobis sunt imperata. Quicquid autem his ntrariatur, est peccatum maximo dignum odio, quod omni ra- ne illi displicet, eumque ad iram provocat. Ies. 50, 10. 11. Thess. 4, 3. 4. 5. Ut ipsum solum non invocare, in nostra ne- ssitate, eius verbum cum reverentia non audire, illud contemnere spernere, habere vel colere idola, idololatriam fovere vel de- ndere, parvi pendere reverendum illud Dei nomen, sancta Iesu ıristi Sacramenta prophanare, abuti aut contemnere, illis quos eus in authoritate collocavit (dum se intra vocationis suae limi- s continent) non parere, aut resistere, (Roman. 13, 1.) homici- ım committere aut ei consentire, odio proximum habere, san- inem innocentem fundi permittere, si illud quominus fiat possis pedire: et tandem transgressionem cuiusvis mandati in prima

vel secunda Tabula, quo Dei ira adversus superbum et ingratu mundum accenditur. Itaque illa tantum bona opera esse affirma mus, quae fide secundum Dei mandatum fiunt, qui in lege sua quid sibi placet exposuit. Mala autem opera dicimus esse, no solum illa, quae expresse contra Dei mandatum fiunt, sed etia quaecunque in religione et Dei cultu, non aliam habent certitu dinem, quam inventionem et opinionem hominis, quae Deus a initio semper reiecit, sicut per Prophetam Esaiam et Dominu nostrum Iesum Christum istis verbis docemur, Frustra colunt me doctrinas et mandata hominum docentes. Iesa. 29, 13. Matth. 15, 8

15. PERFECTIO LEGIS ET HOMINIS IMPERFECTIO.

Legem Dei iustissimam, aequissimam, sanctissimam esse con fitemur et agnoscimus, quodque ea praecipit, quae si perfect efficerentur, illuminarent, et hominem ad aeternam felicitatem per ducere possent, verum natura nostra adeo est corrupta, infirm et imperfecta, ut nunquam opera Legis perfecte implere valeamu Rom. 7, 18. Psalm. 19, 12. Deuter. 5, 25. Rom. 10, 3. 1 Ioh. 1, 8 Imo si postquam regenerati sumus, peccatum nos non habere dixe rimus, nosmetipsos decipimus, et veritas Dei in nobis non es et ideo oportet nos Christum cum ipsius iustitia et satisfaction apprehendere, qui est finis et complementum Legis, per quem ha libertate donamur, ut quamvis nos Legem in omnibus non im pleamus, tamen ab execratione Dei sumus immunes. Rom. 10 4. et 9. Gal. 3, 24. Deuter. 26, 13. Nam Deus Pater nos i corpore Iesu Christi Filii sui intuetur, imperfectam nostram ob edientiam quasi perfectam acceptat, omniaque opera nostra qua in se multis maculis foedantur, perfecta iustitia Filii sui tegi Ephes. cap. 1. vers. 5. 11. Roman. cap. 4. vers. 2. non existimamus no ita libertate donatos, quasi nullam Legi obedientiam debeamus (con trarium enim ante confessi sumus:) sed hoc affirmamus, neminem in terra (Christo solo excepto) opere et revera ita praestitisse praestare aut praestiturum, eam in opere obedientiam legi, qua lex requirit: sed quum omnia fecerimus, oportet procumbere e ingenue confiteri, nos esse servos inutiles. Luc. 17, 10. Itaqu quicunque merita operum suorum iactitant, aut operibus superero gationis confidunt, de vanitate se iactitant, et damnandae idolo latriae confidunt.

16. DE ECCLESIA.

Sicut in unum Deum Patrem, Filium et Spiritum sanctu credimus, ita etiam ab initio fuisse et nunc esse, Matth. 3, 9 et in consummationem usque mundi futuram unam Ecclesiam con stanter credimus, id est, societatem et multitudinem hominum Deo electorum, qui illum recte per veram fidem in Iesum Chr

n colunt et amplectuntur, qui eiusdem Ecclesiae solus est
ıt, quae etiam est corpus et sponsa Christi Iesu, quae eccle-
est Catholica, id est, universalis, quia electos omnium secu-
m, regnorum, nationum et linguarum continet, sive sint ex
eis, sive ex Gentibus, qui communionem cum Deo Patre et
o eius Iesu Christo, per sancti Spiritus sanctificationem habent.
es. 1, 22. ibid. 5, 23. Coloss. 1, 18. Apocal. 7, 9. Ideo
atur communio, non prophanorum, sed sanctorum, qui tan-
n cives coelestis Hierosolymae beneficiis, omnem aestimatio-
superantibus fruuntur, videlicet uno Deo, uno Domino Iesu
isto, una fide unoque Baptismo: extra quam Ecclesiam nec
vita, nec aeterna felicitas. Itaque prorsus detestamur illorum
phemiam, qui dicunt homines viventes secundum aequitatem et
tiam, quamcunque religionem professi fuerint, servatum iri.
ı ut sine Christo nec est vita nec salus, ita nemo eius erit
iceps, nisi quem Pater Filio Iesu Christo tradidit, illosque
portuno témpore ad illum venire, eius doctrinam profiteri, in
n credere (liberos. n. cum parentib. fidelibus comprehendimus)
tet. Haec Ecclesia est invisibilis, soli Deo nota, qui solus
it, quos elegit: comprehenditque, sicut dictum est, tam electos
nctos, qui vulgo Ecclesia triumphans vocantur, quam eos qui
uc in hac vita supersunt, militantes contra peccatum et Sata-
, et posthac sunt victuri. Ioh. 6, v. 37. 39. et 65.

17. ANIMARUM IMMORTALITAS.

Electi defuncti, sunt qui in pace et quiete a laboribus suis
c. 14, 3. non quod dormiunt, et in quandam oblivionem ve-
it, ut phantastici quidam affirmant: sed quod ab omni metu et
ientis omnique tentatione liberantur, quibus nos et omnes Dei
ti in hac vita subiicimur, Apoc. 7, 14. Ideoque Ecclesia mi-
is appellatur, ut contra reprobi et infideles defuncti, angorem,
ienta et poenam supra quam exprimi potest patiuntur: adeo
eque hi neque illi ita dormiunt, quin sentiunt in qua condi-
e versentur, sicut parabola Iesu Christi, Lucae 16. eius verba
ruce ad latronem et clamor animarum sub altare (Domine qui
ustus et aequus, quousque sanguinem nostrum inultum in ha-
tores terrae relinques) manifeste attestantur Luc. 23, 43. et
c. 6, 10.

DE NOTIS, QUIBUS ECCLESIA VERA, A FALSA DISCER-TUR, ET QUIS DOCTRINAE IUDEX CONSTITUENDUS.

Quia Satan ab initio operam navavit, pestiferam suam Syna-
am Ecclesiae Dei titulo ornare, et inflammavit corda crudelis-
orum homicidarum, persequi, turbare et molestia afficere veram
lesiam, eiusque membra, ut in Caino et Abele, Ismaele et

Isaaco, Esaw et Iacobo, omnibusque Iudaeorum sacerdotibus, e
Iesu Christo, et eius Apostolis, qui eum secuti sunt, Gen. 4,
8. 21. 9, 27. 41. Matth. 23, 29. Ioh. 11, 53. Act. 4, 1. Im-
primis necesse est, ut vera Ecclesia ab eiusmodi sordidis syna-
gogis, perspicuis et perfectis notis discernatur, ne decepti, a
nostram damnationem, falsam pro vera, recipiamus et amplecta
mur; notae, signa et certa indicia, quibus immaculata Iesu Christ
sponsa ab impuro et horribili scorto, Ecclesia malignantium digno-
scitur, nec esse antiquitatem, usurpatum titulum, linealem descen-
sum, nec multitudinem hominum, approbantium errorem, affirma-
mus. Cain enim, aetate et titulo Abeli et Setho praeferebatur
Ierusalem etiam praerogativam supra omnia terrae loca habebat
ubi etiam Sacerdotes per lineam ab Aarone descenderunt: maio
etiam numerus, Scribas, Pharisaeos et Sacerdotes sequebatur,
quam qui vere in Christum Iesum crediderunt, eiusque doctrinam
approbarunt: et tamen neminem sani iudicii arbitramur fassurum,
aliquem praedictorum Dei Ecclesiam fuisse. Notas ergo verae
Ecclesiae Dei credimus, confitemur, et profitemur, primum e
ante omnia, veram praedicationem Verbi Dei, in quo Deus se
ipsum nobis patefecit, sicut Prophetarum et Apostolorum script
nobis declarant. Ioh. 1, 23. 45. 5, 39. 1 Cor. 3, 10. 11. Eph.
2, 20. Rom. 4, 11. 1 Cor. 5, 3. Deinde recta Sacramentorum
Iesu Christi administratio, quae verbo et promissioni Dei annect
debent, ut illud in cordibus nostris confirment et obsignent. Po
stremo loco est disciplina Ecclesiastica recte administrata, sicu
Dei verbum praescribit ad reprimendum vitium et virtutem foven
dam. Ubicunque praedictae hae notae videntur, et tempore ali
quo continuantur (etsi numerus duo vel tres non excedat) illic pro
culdubio esse Ecclesiam Christi, in cuius medio ipse (prout es
pollicitus) praesens adest, non in universali, de qua diximus an
tea, sed particulari, qualis erat Corinthi in Galatis, Ephesi e
in aliis locis, in quibus ministerium fuit a Paulo plantatum, et a
Apostolo, Ecclesiae Dei nominatae fuerunt. Tales nos qui i
Scotia habitamus in Scotiae regno, Iesu Christi professores, i
urbibus et pagis et locis *reformatis* habere nos profitemur. Do
ctrina enim quae in Ecclesiis nostris docetur, verbo Dei script
continetur, videlicet in libris Veteris et Novi Testamenti, de li
bris enim illis loquimur, qui a veteribus Canonici habiti fuerunt
In quib. omnia credenda ad hominum salutem sufficienter express
affirmamus. Cuius interpretationem, neque ad privatam aliquam
aut publicam personam pertinere confitemur, neque ad Ecclesiam
aliquam, propter praeeminentiam aut praerogativam quancunqu
vel personalem vel localem, quam una supra aliam habet: sed iu
et authoritas haec esse solius Spiritus Dei, per quem S. Scriptu
rae literis sunt mandatae. Cum ergo contingit quod contraver
titur pro recto sensu alicuius loci, vel sententiae Scripturae au
pro reformatione alicuius abusus in Ecclesia Dei, non tam viden

nobis est, quid homines ante nos vel dixerunt, vel fecerunt, m quid Spiritus sanctus uniformiter, in corpore Sacrae Scri- ae dicat, et quid Iesus Christus ipse fecit, et faciendum prae- t. Hoc enim omnes sine controversia fatentur Spiritum Dei, est unitatis Spiritus, nullibi sibi contrarium esse, 1 Cor. 12, 4. itaque interpretatio, determinatio, vel sententia cuiusvis docto- Ecclesiae vel concilii, expresso Dei verbo, in quovis alio ipturae loco repugnet: certum est illam interpretationem, non mentem et sensum Sancti spiritus, quamvis Concilia, Regna nationes eam admiserint et approbaverint: nullam enim inter- ationem admittere audemus, quae alicui principali articulo fidei, alicui plano textui Scripturae aut charitatis regulae repugnant.

19. SCRIPTURARUM AUTHORITAS.

Sicut credimus et confitemur Scripturas Dei sufficienter in- ere, et hominem Dei perfectum reddere: ita eius authoritatem eo esse, et nec ab homine vel Angelo pendere affirmamus et itemur, 1 Timoth. 3, 26. Asserimus itaque quod qui dicunt ipturas non aliam habere authoritatem, sed eam quam ab Eccle- accepit, sunt in Deum blasphemi, et verae Ecclesiae iniuriam unt quae semper audit, et voci sponsi et pastoris sui obse- ur, nunquam autem magistram agere sibi arrogat, Iohann. 10, et 14.

DE CONCILIIS GENERALIBUS, EORUM POTESTATE, AUTHORITATE, ET CAUSIS CUR CONVENIUNT.

Quemadmodum non temere damnamus illud quod viri pii, con- gati in generali Concilio legitime convocato, nobis proposue- t; ita sine iusto examine non admittimus quicquid hominibus, eralis concilii nomine obtruditur: manifestum enim est, quod t fuerunt homines, ita etiam eorum quidam manifeste erra- t, idque in rebus maximi ponderis et momenti. Quatenus ergo cilium, sententiam et mandatum quod dat, probat plano Dei bo, catenus statim idipsum reveremur et amplectimur. Verum ui Concilii nomine novos fidei nostrae articulos nobis cudere constitutiones verbo Dei repugnantes facere praetendant: tamen rtet omne illud quod animas nostras a voce solius Dei nostri cat, ut hominum doctrinas et constitutiones sequamur, tanquam trinas daemoniorum penitus reiicere, 1 Timoth. 4, 1. Causa ur, cur generalia Concilia convenerunt, non fuit, ut aliquam petuam non antea a Deo latam legem conderent, neque ut no- fidei nostrae articulos fabricarent, vel ut Dei verbo ullam horitatem tribuerent: multo minus, ut facerent illud esse ver- Dei, aut veram ipsius interpretationem, quae antea non fue- sancta eius voluntas verbo ipsius expressa. Verum causa

conciliorum (loquimur enim de illis quae conciliorum nomina me rentur) partim fuit ad haereses confutandum, et ut publicam fide confessionem posteris sequendam darent, quod utrunque authori tate verbi Dei scripti fecerunt, idque sine opinione cuiusvis prae rogativae, quod quia in generali concilio essent, ideo non potera errare. Haec fuit prima et principalis generalium conciliorum e nostra sententia, causa. Altera fuit propter bonam politiam con stituendam et observandam in Ecclesia, in qua (ut in Dei domo omnia decenter et ordine fieri convenit. Non quod eandem i omnibus politiam, eundemque prorsus, in singulis caeremoniis or dinem pro omnibus aetatibus, temporibus et locis constitui poss arbitremur: nam ut caeremoniae ab hominibus inventae tantu sunt temporales: ita et possunt et debent mutari, cum potius super stitionem pati vel fovere, quam ipsarum usu, Ecclesiam Dei aedi ficare, inveniuntur.

21. DE SACRAMENTIS.

Sicut Patres sub Lege, duo praecipua, praeter veritate sacrificiorum, habuerunt Sacramenta, scilicet Circuncisionem, e Pascha, quae qui despexerunt aut comtempserunt, pro Dei popul non sunt habiti, (1 Cor. 10, 2. 3. 4.) ita etiam nunc tempore Evan gelii, nos duo solum habere praecipua a Christo instituta Sacra menta, agnoscimus et confitemur, quae ab omnibus illis utend praecipiuntur, qui volunt corporis ipsius membra haberi, scilice Baptismus et Coena vel mensa Domini, quae vulgo communio cor poris et Sanguinis eius vocatur. Atque Sacramenta illa tam Ve teris quam Novi Testamenti nunc a Deo instituta, non tantu visibiliter inter populum eius et eos qui extra foedus sunt distin guere, sed etiam fidem suorum filiorum exercere, et participatio nem eorundem Sacramentorum in illorum cordibus, certitudine promissionis eius, et felicissimae illius coniunctionis, unionis e societatis, quam electi cum capite suo Iesu Christo habent, ob signare. Itaque vanitatem eorum, qui affirmant, Sacramenta n aliud quam mera et nuda signa esse, omnino damnamus. Qui potius, certo credimus, per baptismum, nos in Christo Iesu in seri: iustitiaeque eius per quam omnia nostra peccata teguntur e remittuntur, participes fieri: atque etiam quod in Coena Domi rite usurpata, Christus ita nobis coniungitur, quod sit ipsissimu animarum nostrarum nutrimentum et pabulum: non quod panis i naturale Christi corpus, et vini in naturalem eius sanguinem tran substantiationem ullam imaginemur, sicut Pontificii perniciose de cuerunt, et in damnationem credunt: Sed unio haec et coniunctio quam habemus cum corpore et sanguine Iesu Christi in recto Sa cramenti usu, operatione Spiritus sancti efficitur, qui nos ver fide, supra omnia quae videntur, quaeque carnalia et terrestri sunt, vehit, et ut vescamur corpore et sanguine Iesu Christ

ıel pro nobis effusi et fracti, efficit, quodque nunc est in coelo, in praesentia Patris pro nobis apparet. Et quamvis magna sit i distantia inter corpus ipsius nunc in coelis glorificatum, et nunc in his terris mortales: nihilominus tamen firmiter cre- ıus, panem quem frangimus esse communionem corporis, et culum cui benedicimus esse communionem sanguinis eius, sic od fideles in recto usu Coenae Dominicae ita edere corpus et ere sanguinem Iesu Christi confitemur, et certo credimus quod e in illis et illi in ipso manent, imo ita fiunt caro de carne et de ossibus eius, quod sicut aeterna deitas carni Iesu Christi ım et immortalitatem tribuit, ita etiam caro et sanguis eius, n a nobis editur et bibitur, easdem nobis praerogativas confert. ae quanquam confitemur, neque nobis dantur eodem tempore ım, neque propria facultate et virtute Sacramentorum solum: ilominus fideles in recto usu Coenae Dominicae, talem habere iunctionem cum Christo Iesu, qualem naturalis homo non potest rehendere, affirmamus. Imo et insuper utcunque fideles, negli- ıtia et humana infirmitate oppressi, non quantum velint profi- ıt, in ipso tempore dum Coena celebratur, tamen postea velut ıen vivificum bonae terrae commissum, fructum producturum erimus. Nam Sp. S. qui nunquam potest ab Institutionis Chri- recto usu dividi fideles, fructu illius mysticae actionis non frū- ıbitur. Verum totum hoc ex vera fide Iesum Christum appre- ıdente, qui solus facit Sacramenta nobis efficacia provenire di- us. Itaque quicunque nobis detrahunt, quasi nos affirmaremus crederemus Sacramenta nil aliud esse, quam nuda et vacua ıa: iniuriam nobis faciunt, et contra manifestam veritatem lo- ntur. Verum hoc libere et ultro confitemur, nos inter Chri- n in aeterna ipsius substantia et elementa in signis Sacramen- bus distinguere, adeo quod nec signa loco rei signatae adora- s, nec adoranda putamus, nec despicimus, aut tanquam inuti- et vana interpretamur, verum cum omni reverentia illis utimur. antequam illis utimur, quam possumus diligentissime nos ex- namus. Quia hoc nobis est persuasum ex ore Apostoli, quod edunt ex illo pane, et ex calice illo bibunt indigne, rei sunt poris et sanguinis Iesu Christi.

DE RECTA SACRAMENTORUM ADMINISTRATIONE.

Ut Sacramenta recte administrentur, duo necessario requiri itramur. Unum ut per legitimos ministros, administrentur: s autem solum dicimus illos, qui ad verbi praedicationem de- ıantur, in quorum ore Deus aliquem posuit exhortationis ser- ıem, quique sunt tales, qui per aliquam Ecclesiam sunt ad l legitime electi: Alterum est ut in eiusmodi elementis, et tali ıa administrentur, sicut Deus constituit, alioqui desinere recta e Iesu Christi sacramenta affirmamus. Hinc est quod socie-

tatem cum Ecclesia pontificia in suorum Sacramentorum participa
tione fugimus. Primo quod illorum ministri, non sunt minist
Iesu Christi, (imo quod magis est horrendum, foeminis baptizar
permittunt, quas Spiritus S. in congregatione docere non patitur.
Secundo quia unum et alterum Sacramentum, suis inventionibu
ita adulterarunt quod nulla pars actionis Christi in prima sua or
ginali puritate permaneat: nam oleum, sal, sputum, et alia i
Baptismo, sunt tantum inventiones humanae, adoratio, veneratio
circumgestatio per plateas urbium, conservatio panis in pixide, v
capsula non sunt legitimus usus Sacramenti corporis Christi, se
mera eiusdem profanatio. Nam Iesus Christus dixit accipite, edite
facite hoc in mei recordationem, quibus verbis et mandato, sanct
ficavit panem et vinum in Sacramentum corporis et sanguinis su
idcirco ut unum comederetur, et ex altero omnes biberent: n
non ut serventur et tanquam Deus adorentur et honorentur sicu
Pontificii hactenus fecerunt, qui etiam suffurando a populo, pocu
lum illud benedictionis horrendum sacrilegium commiserunt. In
super ad rectum Sacramentorum usum requiritur, ut finis et causa
propter quem Sacramenta sunt instituta, non minus a communi
cantibus, quam administris intelligatur et observetur. Nam si in
tentio in participante mutetur, rectus usus cessat, quod evidentissimum est in sacrificiorum reiectione (sicut etiam si Ministe
plane falsam doctrinam docuerit, quod esset coram Deo odiosum
et detestandum) etsi ipsius essent instituta, quia homines impii in
alium finem illis utuntur, quam a Deo sunt ordinata. Idem affir
mamus de Sacramentis in Ecclesia Pontificia, in qua totam Iesu
Christi actionem adulterari affirmamus, tam in externa forma, quam
in fine et opinione. Quid Iesus Christus fecit, et faciendum praecepit, ex Evangelistis et D. Paulo est manifestum, quid Sacerdos Pontificius ad altare suum faciat, non est necesse repetere.
Finis et causa institutionis Christi, et cur illud quod instituit,
nobis fieri debet, illis verbis exprimitur, hoc facite in mei recordationem, quotiescunque ex isto pane ederitis, et ex isto poculo
biberitis, annunciate, id est extollite, praedicate, magnificate et
laudate mortem Domini donec venerit. Verum in quem finem
quave opinione, Sacerdotes Missam suam dicant, eorum verba in
Missa testentur: videlicet quod illi, velut mediatores inter Christum et ipsius Ecclesiam, Deo Patri sacrificium propitiatorium
pro peccatis vivorum et mortuorum offerunt, quam doctrinam, velut
sufficientiae unius sacrificii Christi semel oblati ad purgationem
omnium qui sanctificantur derogantem, atque in ipsum Iesum Christum blasphemam nos penitus abhorremus, detestamur et repudiamus.

23. AD QUOS SACRAMENTA PERTINENT.

Baptismum pertinere, tam ad infantes fidelium quam ad ipsos
fideles adultos et intellectu praeditos agnoscimus et confitemur

ue ita errorem Anabaptistarum damnamus, qui negant Baptismum ntibus usque dum cognitionem et fidem habuerint. Coena vero mini, tantum domesticis fidei, qui se examinare et probare pos- t, tam in fide quam in fidei officiis erga proximos pertinere fitemur. Qui sine fide, aut qui cum fratribus suis in dissen- ie manent, in sacra illa mensa edunt et bibunt, indigne edunt. ie est quod in Ecclesia nostra pastores publicum et particulare men, tum cognitionis tum conversationis et vitae ineunt, eorum ad Coenam Domini Iesu sunt admittendi.

24. DE CIVILI MAGISTRATU.

Confitemur et agnoscimus, Imperia, Regna, Dominia et Ci- tes a Deo distincta et ordinata esse. Potestatem et authori- em in iisdem sive imperatorum in imperia, regum in sua regna, cum et Principum in sua dominia, aliorumque magistratuum in tates suas, sanctam esse Dei ordinationem, ad manifestationem riae ipsius et singularem utilitatem humani generis destinatam: o ut quicunque quaerant tollere vel confundere totum civilis tiae statum, iamdiu stabilitum, illos non tantum humani gene- hostes, sed impie contra manifestam Dei voluntatem pugnare mamus. Praeterea confitemur et agnoscimus, omnes illos, qui authoritate collocati sunt, esse amandos, honorandos, timen- , atque in maxime reverenda aestimatione habendos esse: pro- ea quod vicem Dei gerunt, in quorum subselliis Deus ipse et et iudicat, imo ipsi Iudices et Principes sunt ii, quibus a datur gladius in laudem et protectionem bonorum, et in male- rum iustam poenam et vindictam. Insuper Regum, Principum, bernatorum et Magistratuum esse potissimum et imprimis Reli- iis purgationem et conservationem, affirmamus. Adeo ut non tum propter civilem politiam, sed etiam propter conservationem ie religionis, et ut idololatria et superstitio quaevis supprima- , a Deo sunt ordinati: ut in Davide, Iosaphato, Iosia, Eze- et aliis summis laudibus propter singularem zelum ornatis est ere. Ideo confitemur et profitemur quod qui supremae autho- ti resistunt, usurpantes quod ad illius munus pertinet, illi Dei inationi resistunt, ideoque coram illo innocentes esse non pos- t. Et praeterea affirmamus, quod quicunque auxilium, consi- et consolationem principibus et gubernatoribus fideliter in ex- tione muneris incumbentibus, negant iidem auxilium consilium suppetias Deo, qui haec per praesentiam sui vicem gerentis t, recusant.

25. PRIVILEGIA ECCLESIAE GRATIS DATA.

Quanquam Dei verbum vere praedicatum, et Sacramenta recte inistrata, atque disciplina secundum Dei verbum in executione

missa, certa sint et indubitata verae Ecclesiae signa, non tamen propterea singulas talium societatum personas, electa esse Christi membra arbitramur. Agnoscimus enim et confitemur, zizania et paleas cum bono tritico, et posse seminari, crescere, et in magna copia in medio tritici latere, id est, quod reprobi possunt iungi coetibus electorum, et cum illis in externis verbi et Sacramentorum beneficiis possunt communicare. Sed cum tales tantum ore tenus ad tempus profitentur, et non ex animo, deficiunt, et non perseverant usque ad finem. Ideo ex Christi morte, resurrectione et ascensione nullum fructum percipiunt. Sed qui corde sine simulatione credunt, et ore audenter Iesum Christum confitentur, ut antea diximus, dona illa certissime percipient, primo, in hac vita, remissionem peccatorum, idque sola fide in Christi sanguine, adeo ut quamvis peccatum maneat et continuo insit in mortalibus istis nostris corporibus, tamen non imputatur nobis, sed remittitur, et tegitur Christi iustitia. Secundo in generali iudicio, dabitur unicuique viro et feminae resurrectio carnis: mare enim suos mortuos, terra eos qui in ipsa inclusi sunt reddet: imo aeternus Deus manum suam super pulverem terrae extendet, et mortui incorruptibiles resurgent, idque in eiusdem carnis substantia, quam unusquisque nunc gerit, secundum opera, vel gloriam vel poenam reportare. Nam qui nunc in vanitate, crudelitate, impuritate, superstitione vel idololatria delectantur, igni qui nunquam extinguetur, adiudicabuntur, in quo tam corporibus quam animis, qua nunc diabolo ad omnem abominationem committendam mancipant, cruciabuntur. Qui autem bene agendo perseverant audenter Dominum Iesum profitentes, constanter credimus eos gloriam, honorem et immortalitatem possessuros, ut perpetuo in aeterna vita cum Christo Iesu regnent, cuius glorificato corpori, omnes electi conformes reddentur, cum ipse rursus in iudicio apparebit, et regnum Deo Patri suo tradet, qui tunc erit et in perpetuo manebit, omnia in omnibus Deus benedictus in seculum, cui cum Filio et Spiritu sancto, sit omnis honor et gloria, nunc et in aevum. Amen.

12.

GENERALIS
CONFESSIO VERAE
ET
CHRISTIANAE FIDEI ET RELIGIONIS

CUNDUM DEI VERBUM, ET ACTA NOSTRORUM RLAMENTORUM, CUI REGIA MAIESTAS EIUSQUE MILIA, ALIIQUE VARII AD DEI GLORIAM, BONUM-QUE OMNIUM EXEMPLUM SUBSCRIPSERUNT.

UD EDIMBURGUM 28. IANUARII ANNO DOMINI 1581. ANNO-QUE REGNI MAIESTATIS REGIAE 14.

---

s omnes, nostrumque unusquisque qui infra subscripsimus, estamur post longam et debitam examinationem conscientiarum rarum in rebus verae et falsae religionis, nunc ex Dei verbo psius Spiritu, de veritate plène persuasi sumus. Ideoque cor-is nostris credimus, ore nostro confitemur, manibusque nostris scribimus, et constanter coram Deo et toto mundo affirmamus, e solam esse veram Christianam fidem, Deo placentem, ho-ique salutem afferentem, quae nunc ex Dei misericordia, bene-i Evangelii praedicatione est mundo patefacta, quaeque a mul-et diversis insignibus Ecclesiis et regnis recipitur, creditur lefenditur, et praecipue ab Ecclesia Scoticana, Maiestate Re-, et tribus huius regni ordinibus, tanquam aeterna Dei veritas, nicum nostrae salutis fundamentum, ut particularius exprimi-in Confessione fidei nostrae stabilitae et publice confirmatae, rsis actis Parlamentorum, et iam a longo tempore Regis no-Maiestas, totumque regni Scotiae corpus, cum in urbibus, rure, publice professi sunt. Cui Confessioni, et Religionis iae nos libenter in omnib. articulis in conscientiis nostris as-imur, tanquam indubitatae Dei veritati, quae verbo ipsius pto tantummodo innititur. Ideoque ab omni contraria religione doctrina abhorremus, eamque detestamur, praesertim vero, ie genus Papismi in genere, et particularia eius capita, sicut Dei verbo et Ecclesia Scoticana damnantur et confutantur: no-atim autem detestamur, et repudiamus usurpatam illam Rom. tichristi authoritatem in Scripturas Dei, in Ecclesiam, in civilem

Magistratum et conscientias hominum: omnes ipsius leges tyranni cas, de rebus adiaphoris contra Christianam nostram libertatem erroneam eius doctrinam, contra sufficientiam verbi scripti, per fectionem Legis, officium Christi, et benedictum Evangelium. Cor ruptam eius doctrinam, de peccato originali, nostra naturali im potentia, et rebellione contra Dei legem, nostram iustificationem per solam fidem, imperfectam nostram sanctificationem et obedien tiam legi naturae, ministerium, et usum sacrosanctorum Sacra mentorum: quinque spuria eius Sacramenta, cum omnibus eiu ritibus, ceremoniis et falsa doctrina, administrationi verorum Sa cramentorum addita sine Dei verbo: crudele ipsius iudicium con tra infantes sine baptismo morientes, baptismi, absolutam ipsiu quam asserit necessitatem: blasphemam ipsius opinionem transub stantiationis sive realis praesentiae corporis Christi in elementis et de receptione eiusdem ab impiis vel hominum corporibus, eiu dispensationes cum solennibus iuramentis, periuriis et gradibus i matrimonio prohibitis a verbo Dei: ipsius crudelitatem contra in nocentem in divortio repudiatum, Missam eius diabolicam, Sacer dotium eius blasphemum, prophanum ipsius pro peccatis viventium et mortuorum sacrificium: canonizationem hominum, invocationem Angelorum, aut Sanctorum defunctorum: imaginum, reliquiarum et imaginum crucis cultum: dedicationem templorum, altarium dierum, vota quae fiunt creaturis: ipsius purgatorium, preces pr mortuis, orationes et sermones lingua peregrina cum ipsius pro cessionibus et blasphemam eius litaniam, et multitudinem advoca torum et mediatorum: multiplices ordines, auricularem confessio nem, dispersam et incertam eius poenitentiam, generalem eius dubitantem fidem, eius satisfactiones hominum pro suis peccatis ipsius iustificationem ex operibus, opus operatum, opera supererc gationis, merita, indulgentias, peregrinationes et stationes, aquae sanctam, baptismum campanarum, spirituum coniurationem, cru cis formationem, benedictionem, unctiones, exorcizationes, con secrationes bonarum Dei creaturarum, una cum superstitiosa d his adiuncta opinione: terrenam eius monarchiam, cum impia hie rarchia, tria eius solennia vota cum omnibus ipsius diversarum sectarum rasis. Erronea et sanguinolenta ipsius Concilii Triden tini decreta, cum omnibus subscriptoribus et approbatoribus cru delis et sanguinei illius foederis coniurati contra Dei Ecclesiam Et tandem omnes eius vanas allegorias, ritus, signa et traditio nes in Ecclesiam Dei praeter, vel contra Dei verbum et doctri nam huius vere reformatae Ecclesiae introducta, cui nosmetipsos in doctrina, fide, religione, disciplina et usu sacrorum Sacramen torum, tanquam viva membra, eiusdem corporis sub Christo ca pite libenter adiungimus. Promittentes et solenniter iurantes pe magnum illud nomen Domini Dei nostri nos perseveraturos i doctrina et disciplina huius Ecclesiae, quodque pro vocatione facultate nostra eadem defendemus omnibus diebus vitae nostrae

ıb poena omnium maledictionum in lege contentarum, et perilo corporis et animae, in die tremendi illius iudicii Dei. Quumıe multi a Satana et Romano illo Antichristo incitentur promitre, iurare, subscribere, et ad tempus sanctis Sacramentis fraulenter contra ipsorummet conscientias uti, hac ratione intenentes, sub externo religionis praetextu, primum, veram Dei regionem in Ecclesia corrumpere et subvertere, et postea comodam opportunitatem nacti, apertos hostes se profiteri, et eanem persequi, lactati vana spe indulgentiarum pontificis, quas cona Dei verbum excogitavit, ad maiorem ipsiusmet confusionem, ipsorum in die Domini Iesu, duplicem condemnationem. Nos itur, omnem talis hypocrisis et fraudis, in hoc cum Deo et ecclesia negotio suspicionem removere cupientes, protestamur et vocamus scrutatorem cordium et renum in testem, quod mentes corda nostra plene huic confessioni, promissioni, iuramento et bscriptioni assentiuntur: adeo quod non moveamur ullo mundano spectu, sed tantum persuasi sumus in nostra conscientia, cogniıne et amore verae religionis Dei nostri, per sanctum Spiritum rdibus nostris impressae, sicut illi respondebimus in die illo, m secreta omnium cordium fient manifesta. Et quia percipimus, ietem et stabilitatem religionis et Ecclesiae nostrae proxime sub eo a salute, et bona dispositione, et gestu Maiestatis regiae ndere, tanquam ab instrumento consolationis pleno, ex Dei miricordia huic regno indulto ad Ecclesiae suae conservationem et stitiae inter nos administrationem, protestamur et ex animis prottimus, sub eodem iureiurando, chirographo, et poenis, nos ıs personam et authoritatem, nostris bonis corporibus et vitiis, Evangelii Christi defensione, patriae libertate, iustitiae adnistratione et iniquitatis ultione contra omnes hostes, intus vel tra regnum, defensuros, quemadmodum optamus Deum esse bis potentem et propitium protectorem in die nostrae mortis, et ventus Domini nostri Iesu Christi: cui cum Patre, et sancto iritu, sit omnis honos et gloria in aeternum. Amen.

13.

CONFESSIO

VERE CHRISTIANA ECCLESIARUM REFORMATARUM BELGICAE,

CONTINENS SUMMAM DOCTRINAE DE *DEO* ET DE AETERNA ANIMARUM SALUTE.

Articulus I.

DE NATURA DEI.

Corde credimus, et ore confitemur, unicam esse et simplicem Essentiam spiritualem, quam *Deum* vocamus, aeternum, incomprehensibilem, invisibilem [1]), immutabilem, infinitum, qui perfectissime [2]) est sapiens, iustus, et bonus, ac fons [3]) omnium bonorum uberrimus [4]).

1) *invis.*] Synt. 1612. *inconspicuum.* 2) *perf.*] Synt. 1612. *totus* 3) *iustus ... fons*] Synt. 1612. nil habet nisi *fonsque.* 4) Synt. 1612 add. testimonia S.S.: Eph. 4, 8. (6?) 2. Deuter. 6, 4. 1 Tim. 2, 5. 2 Cor 8, 6. (?) Ioan. 4, 24. Esa. 40, 28. et 44, 6.

Articulus II.

DE COGNITIONE *DEI.*

Duobus autem modis *Deum* cognoscimus: primo per ipsam creationem, conservationem, et gubernationem universi huius mundi [1]). Is enim oculis nostris est instar Libri [2]) pulcherrimi in quo creaturae omnes, a minimis usque ad maximas, veluti literae quaedam inscriptae, ex quibus [3]) invisibilia *Dei* conspici et cognosci [4]) possunt; nempe aeterna ipsius potentia et divinitas ut Apostolus Paulus [5]) loquitur Rom. 1, 20. Quae omnia sufficiunt ad homines convincendos et inexcusabiles reddendos [6]). Secundo seipsum multo clarius et manifestius in sacro suo et divino verbo nobis cognoscendum praebet ac patefacit, quantum scilicet nobis in hac vita ad ipsius gloriam et ad suorum salutem necessarium est [7]).

1) *et .... mundi*] Synt. 1612. *atque universi huius mundi gubernationem.* 2) *Libri*] Synt. 1612. *Codicis.* 3) *literae .... ex quibus*] Synt

2. *characteres et elementa quaedam insculptae sunt: per quae.* 4) *et noscl*] Synt. 1612. *cognoscique a nobis.* 5) *Ap. Paulus*] Synt. 1612. set ordinem hunc: *Paulus Apostolus.* 6) *Quae omnia ... reddendos*] nt. 1612. *Quae cognitio sufficit ad conv. et inexc. reddendos quosvis ho-nes.* 7) *Secundo seipsum .... necessarium est*] Synt. 1612. *At multo rius et manifestius deinceps se ipsum nobis ille in sacro suo et divino bo patefacit: quantum quidem id ad gloriam ipsius suorumque salu-, in hac vita expedit.* Psalm. 19. Ephes. 4, 6. 2 Cor. 2, 6.

Articulus III.

DE SACRA SCRIPTURA.

Confitemur hoc *Dei* verbum non fuisse ulla humana voluntate allatum aut traditum: sed sanctos *Dei* viros divino afflatos iritu illud ellocutos esse, ut testatur divus Petrus [1]). Postea ro *Deus* ipse pro immensa sua [2]) cura et sollicitudine, quam suis suorumque salute gerit, servis suis Prophetis et Aposto- [3]) mandavit, ut sua illa [4]) oracula scriptis committerent: ipse- adeo duas tabulas Legis digito suo exaravit: quae caussa est eiusmodi scripta sacram et divinam Scripturam appellamus.

1) Synt. 1612. add. 2 Pet. 1, 21. 2) *sua*] Synt. 1612. *illa.* 3) Synt. 2. *Apostolis et Prophetis* hoc ord. 4) Homm. ex mendo *ille.*

Articulus IV.

DE CANONICIS LIBRIS VET. ET NOVI TESTAMENTI.

Complectimur autem sacram Scripturam duobus illis voluminis Veteris et Novi Testamenti, qui libri *Canonici* vocantur, de bus nulla est [1]) controversia. Eorum [2]) hic est tum numerus, n ordo in Ecclesia Dei receptus. *Quinque libri Mosis*, liber *uae*, *Iudicum*, *Ruth*, duo libri *Samuelis*, duo *Regum*, duo *ronicorum*, qui et [3]) *Paralipomenon* vocantur, primus *Esdrae*, *hemias*, *Esther*, *Iob*: item *Psalmi Davidis*, tres libri *Salomo-*, nempe *Proverbia*, *Ecclesiastes* et *Canticum Canticorum: qua-r Prophetae maiores*, *Esaias*, *Ieremias*, *Ezechiel* et *Daniel:* haec duodecim etiam *minores Prophetae.* Novi porro Testamenti ri Canonici sunt: *Evangelistae quatuor*, divus scilicet *Matthaeus*, *rcus*, *Lucas* et *Iohannes: Acta Apostolorum: quatuordecim istolae divi Pauli*, et *septem reliquorum Apostolorum: Apo-lypsis divi Iohannis Apostoli.*

1) *est*] Synt. 1612. *unquam fuit.* 2) Synt. 1612. *Eorumque.* 3) *qui* Synt. 1612. *quae.*

Articulus V.

DE AUCTORITATE S. SCRIPTURAE.

Hosce [1]) libros solos recipimus tanquam sacros et Canonicos, ibus fides nostra inniti, confirmari et stabiliri possit. Et cre- aus absque ulla dubitatione ea omnia [2]), quae in illis continen-

tur, idque non tam quod Ecclesia illos pro Canonicis recipiat comprobet, quam quod Spiritus Sanctus nostris conscientiis testi tur illos a Deo emanasse: et eo etiam [3]) quod ipsi hanc sua autoritatem per se satis testentur ac comprobent [4]): quum et ip caeci rerum omnium, quae in illis [5]) praedictae fuerunt, impleti nem et executionem clare conspicere, et veluti sensibus percipe possint.

1) Synt. 1612. *Hos.* 2) *Et cred. absque .... omnia*] Synt. 161 *Itaque absque ..... omnia credimus.* 3) *etiam*] Synt. 1612. *maxim* 4) *ipsi hanc ..... comprobent*] Synt. 1612. *ipsi etiam per se sacram ha suam authoritatem, et sanctitatem testentur, atque comprobent.* 5) *illi* Synt. 1612. add. *scriptis.*

Articulus VI.

DE DISCRIMINE LIBRORUM CANONICORUM ET APOCRYPHORUM.

Differentiam porro constituimus inter libros hosce [1]) Sacro et eos, quos Apocryphos vocant: utpote quod Apocryphos leger quidem Ecclesia possit, et documenta ex iis desumere in rebus quae consentiunt cum libris Canonicis [2]): at nequaquam ea es ipsorum autoritas et firmitudo, ut ex illorum testimonio aliquo dogma de Fide et Religione Christiana certo constitui possit: tan tum abest, ut aliorum autoritatem infringere vel minuere valeant

1) *hosce*] Synt. 1612. *istos.* 2) *Apocryphos legere .... Canonicis* Synt. 1612. *Apocrypha legi quidem in Ecclesia possint, et fas sit ex illi catenus etiam sumere documenta, quatenus cum libris Canonicis consonan*

Articulus VII.

DE PERFECTIONE S. SCRIPTURAE.

Credimus etiam [1]) sacram hanc Scripturam perfectissime omnem *Dei* voluntatem complecti, et in illa abunde ea omnia doceri, quae cunque ab hominibus credi necesse est, ut salutem consequantur Itaque cum illic exactissime et fuse descripta sit omnis divini cul tus ratio, quam Deus a fidelibus exigit: nulli hominum (quam vis Apostolica dignitate praedito, ac ne ulli quidem Angelo e coel demisso [2]), ut divus Paulus loquitur) fas est aliter docere, quan iam pridem in sacris Scripturis edocti sumus. Quum enim veti tum sit, ne quis Dei verbo quidquam aut addat aut detrahat, sa tis eo ipso declaratur sacram hanc doctrinam omnibus suis nume ris et partibus perfectam ac absolutam esse. [Unusquisque itaque diligenter cavere debet, ne quid illi addat aut detrahat, quo sa pientia humana cum sapientia divina commisceri possit.] [3]) Ideo que cum hisce divinis Scripturis atque hac Dei veritate [4]) nulla alia hominum, quantavis sanctitate praeditorum, Scripta, nulla con suetudo, nec multitudo ulla, nec antiquitas, neque temporum prae scriptio, nec [5]) personarum successio, neque concilia ulla, nulla

nique hominum decreta aut statuta conferenda aut comparanda [6]) nt, utpote quod Dei veritas rebus omnibus antecellat. Omnes ıim homines [7]) sunt mendaces, [et illorum sapientia *Deo* subiici ›n potest] sunt ipsa [8]) vanitate vaniores. Idcirco toto animo iicimus quaecunque cum certissima hac regula non conveniunt, i [9]) ab Apostolis edocti [10]), quum dicunt: *Probate spiritus, an : Deo sint:* et, *si quis venit ad vos, et hanc doctrinam non lfert, ne recipite eum* [11]) *domum* etc. [12])

1) *etiam*] Synt. 1612. *autem.* 2) Hommius: *dimisso.* 3) *Unusisque ... possit*] Synt. 1612. om. haec. 4) *atque ... veritate*] Synt. 612 *atque Dei nuda veritate.* 5) *nec*] Synt. 1612. *neque.* 6) *aut mparanda*] Synt. 1612. *comparandae.* 7) *homines*] Synt. 1612. add. *turâ suâ.* 8) *mendaces ..... ipsa*] Synt. 1612. *mendaces, et ipsa. uti*] Synt. 1612. *ut.* 10) *edocti*] Synt. 1612. add. *fuimus.* 11) Synt. 612. *illum* pro *eum.* 12) Synt. 1612. add. testimonia S.S. sqq.: 2 Tim. 14. 17. 1 Pet. 1, 1. Prov. 30, 5. Gal. 3, 15. Apoc. 22, 18. Ioan. 15, 15. et. 20, 27. 1 Tim. 1, 3. 2 Ioan. 1. 10. Gal. 1, 8. 1 Cor. 15, 2. Act. , 22. Rom. 15, 4. 1 Petri 4, 11. Ioan. 4, 25. Es. 1, 12. 1 Cor. 2, 4. om. 3, 4. 1 Cor. 3, 11. Deut. 12, 32. Matth. 15, 3. et 17, 5. Marc. 7, 7. Thess. 2, 2. 1 Ioan. 4, 1.

Articulus VIII.

E SS. TRINITATE PERSONARUM IN UNICA ESSENTIA DIVINA.

Iuxta hanc veritatem et verbum hoc *Dei*, credimus in unicum lum Deum (qui unica atque aeterna est essentia, distincta resa, vere, et ab aeterno in tres Personas, quarum quaeque suas ıbet proprietates incommunicabiles [1])) nempe in Patrem, Filium, Spiritum Sanctum [2]). Pater caussa et origo et initium est nnium rerum tam visibilium quam invisibilium [3]). Filius est Verum, Sapientia et Imago Patris: Spiritus Sanctus est aeterna tque essentialis] potentia et virtus procedens a Patre et a Fi› [4]). Ita tamen ut haec distinctio non efficiat ut Deus sit vel› in tres partes divisus: quandoquidem Scriptura nos docet, Pacem [5]), et Filium, et Spiritum Sanctum suam quidem singulos [6]) ıbere hypostasin seu [7]) subsistentiam proprietatibus suis distinam: ita tamen ut tres hae Personae sint tantum unus et solus eus. Certum igitur est Patrem non esse Filium [8]) nec Filium sse Patrem, neque Spiritum Sanctum esse [9]) aut Patrem aut Fiıum. Interim tamen Personae illae sic distinctae, neque sunt visae, neque confusae, neque permixtae. Neque [10]) enim Pater rnem humanam assumpsit, nec Spiritus Sanctus [11]) sed solus ilius. Pater nunquam sine Filio suo fuit, nec sine Spiritu suo ncto, quia singuli in una [12]) eademque essentia eiusdem sunt eternitatis. Nullus [13]) ex his aut primus aut ultimus est, quia mnes tres unum sunt in veritate et potentia, in [14]) bonitate et isericordia.

1) *Iuxta hanc veritatem ..... incommunicabiles*] Synt. 1612. *Iuxta*

hanc veritatem et Dei verbum in unicum solum Deum credimus (qui e unica essentia, incommunicabilibus proprietatibus in tres personas re ver ab aeterno distincta). 2) Synt. 1612. addit testimonia S.S. sqq.: 1 Ioa 2, 10. Esa. 43, 11. Ioan. 1, 12. 1. 1 Ioan. 1, 1. Apoc. 19, 13. Prov. 22. Ioan. 1, 14. 3) *Pater caussa .... invisibilium*] Synt. 1612. *Na Pater quidem visibilium omnium et invisibilium causa, origo, ac initiu existit.* 4) *Spiritus S. est ..... Filio*] Synt. 1612. *Spiritus s. vero p tentia est, et virtus quae a Patre et Filio emanat.* 5) Synt. 1612. *Patrem.* 6) *suam quidem sing.* om. Synt. 1612. 7) Synt. 1612. *si* pro *seu.* 8) *Certum ... non esse Filium*] Synt. 1612. *Igitur certum e nec Patrem, Filium.* 9) *esse* om. Synt. 1612. 10) Synt. 1612. *n* pro *Neque.* 11) *Pater carnem .... Sanctus*] Synt. 1612. *Pater aut Sp ritus sanctus carnem hum. assumpserunt.* 12) *in una* om. Synt. 161 13) *Nullus*] Synt. 1612. add. *enim.* 14) *in veritate .... in*] Synt. 161 *tum veritate ac potentia, tum.*

Articulus IX.

DE SS. TRINITATE.

Haec vero omnia cognoscimus tam ex Sacrae Scripturae te stimoniis, quam ex effectis [1]) iis [2]) potissimum, quae nos in nobis met ipsis sentimus. Et sacrae quidem Scripturae testimonia, qua nos docent sacram hanc Trinitatem credere, passim in Vete Testamento occurrunt; quae non tam numeranda, quam cert iudicio seligenda sunt. Qualia haec sunt, Geneseos primo dici Deus, *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* etc. Et mox, *creavit itaque Deus hominem ad imaginem et si militudinem* [3]) *suam, marem, inquam, et foeminam creavit eos* Item, *Ecce Adam tanquam unus nostrûm factus est* [4]). Ex e enim quod dicitur, *Faciamus hominem ad similitudinem nostram* apparet pluralitatem esse Personarum [5]) in Deitate. Quum auten dicitur, *Deus creavit* etc., indicatur unitas Divinitatis. Verun quidem est hic non exprimi [6]), quot sint personae: tamen quo in Veteri Testamento obscure traditum est, id in Novo nobi clare admodum [7]) exponitur. Quum enim Dominus noster Iesu Christus in Iordane baptizaretur [8]), *Patris* vox audita est dicen tis, *Hic est Filius meus dilectus:* et *Filius* ipse in aquis est visus *Spiritus* vero *Sanctus* sub specie columbae apparuit. [An non igi tur tres sunt?] [9]). In communi omnium fidelium baptismo haec formula a Christo instituta est [10]): Baptizate omnes gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti [11]). Sic etiam in Evangelio Lucae [12]) Angelus Gabriel Mariam, Domini nostri matrem, alloquitur: *Spiritus Sanctus superveniet in te et virtus Altissimi inumbrabit te, propterea id quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* [Videmus hic nominari *Patrem* Altissimum, post ea *Filium Dei* qui ex Virgine natus est, et Spiritum Sanctum, qui Virginem inumbravit [13]).] Item, *Gratia Domini nostri Iesu Christi et charitas Dei, et communicatio Spiritus Sancti sit vobiscum* [14]) [Atque hic videmus clare tres nominari [15])]. Item, *Tres sunt qui testificantur in coelo, Pater, Sermo et Spiritus Sanctus,*

hi [16]) tres unum sunt [17]). Quibus omnibus locis plenissime [18]) cemur, in unico Deo tres esse Personas. Etsi autem haec trina omnem humani ingenii captum superet, illam tamen nunc verbo Dei firmiter credimus, expectantes, donec in coelo na [19]) illius cognitione fruamur. Notanda porro [20]) sunt etiam rum trium Personarum singularia [21]) officia et effecta, quae ra nos singulae [22]) exerunt. Pater enim vocatur Creator noster · [23]) virtutem ipsius, Filius noster Servator per sanguinem ius; Spiritus sanctus est sanctificator noster per inhabitationem ius in cordibus nostris. Atque hanc de SS. Trinitate doctrinam [24]) inde ab Apostolorum aetate ad haec usque tempora semper a retinuit Ecclesia, et adversus *Iudaeos*, *Mahumetanos*, alios- pseudochristianos et haereticos defendit, quales fuerunt *Mar- n*, *Manes*, *Praxeas*, *Sabellius Samosatenus* [*Arius*] et similes, omnes iure meritoque [25]) ab orthodoxis Patribus condemnati t. Recipimus itaque libenter hic tria illa *Symbola*, nempe *ostolorum*, *Nicenum* et *Athanasii*, et quaecunque de hoc dogmate ta illorum Symbolorum sententiam [sacra Concilia] [26]) statuerunt.

1) Synt. 1612. *ex ipsis effectis.* 2) Synt. 1612. *iisque.* 3) *no- m ..... similitudinem* om. Synt. 1612. 4) Synt. 1612. add. Gen. 3. *luralitatem esse Personarum*] Synt. 1612. *plures esse Personas.* 6) *Ve- i .... exprimi*] Synt. 1612. *Etsi autem hic non exprimitur.* 7) *clare nodum*] Synt. 1612. *luce clarius.* 8) Synt. 1612. add. Matth. 3, 16. *An non ... In*] Synt. 1612. *Ideo et in.* 10) *a Chr. inst. est*] Synt. 2. *uti praecipimur.* 11) Synt. 1612. add. Matt. 28, 19. 12) *in Ev. cae*] Synt. 1612. *apud Lucam* Luc. 1, 35. 13) *Videmus ..... inum- vit*] Synt. 1612. om. haec. 14) Synt. 1612. add. 2 Cor. 13, 13. *Atque hic* etc. om. Synt. 1612. 16) *et hi*] Synt. 1612. *qui.* 17) t. 1612. add. 1 Ioan. 5, 7. 18) *plenissime*] Synt. 1612. *amplissime.* Homm. *plene.* 20) *porro* om. Synt. 1612. 21) *singularia* om. t. 1612. 22) Synt. 1612. *singuli.* 23) *per*] Synt. 1612. *ob.* 24) *Fi- noster Servator ... doctrinam*] Synt. 1612. *Filius vero Salvator, ac emptor noster vocatur, quod sanguine suo nos redemerit. Spiritus san- sanctificator noster, quod in cordibus nostris habitet*, Mal. 2, 10. 1 Pet. 2. 1 Ioan. 4, 14. Gal. 4, 6. Tit. 3, 5. Rom. 8, 9. Rom. 14, 16. *At- sanctam hanc sacrae Trinitatis doctrinam.* 25) *iure meritoque*] Synt. 2. *merito.* 26) *sacra Concilia*] Synt. 1612. om. haec.

Articulus X.

E AETERNA DEITATE FILII DEI, DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI.

Credimus *Iesum Christum* respectu naturae ipsius divinae e unicum Dei filium ab aeterno genitum, non factum aut crea- n [1]), (sic enim esset [2]) creatura) sed Patri ὁμοούσιον καὶ συν- σιον seu [3]) eiusdem cum Patre essentiae, eique [4]) coaeternum, aracterem, seu veram imaginem ὑποστάσεως Patris, et Splen- rem gloriae eius in omnibus [et per omnia] ei aequalem [5]). t autem is Filius Dei non tantum ab eo tempore quo naturam stram humanam induit, sed ab aeterno, uti [6]) haec testimonia

inter se [7]) collata nos docent. Moses ait [8]) *Deum creasse mu dum:* At divus Iohannes *per Sermonem*, quem *Deum* vocat, *omn facta fuisse* dicit; [Et quem D. Ioannes *Sermonem* vocat, eu dem D. Paulus *Filium* vocat] asserens, *Deum per Filium suu secula seu mundum condidisse.* [Praeterea docet D. Paulus *Deu* omnia per *Iesum* Christum creasse.] [9]) Sequitur itaque eum, q et Deus et Sermo et Filius et Iesus Christus dicitur, iam tu extitisse, quum ab ipso omnia condita fuerunt. Idcirco Michae cap. 5, 2. Propheta inquit, *Exitus eius ab initio, a diebus aete nitatis.* Item, [*Est primogenitus omnis creaturae*, et [10])] *E absque initio dierum, et absque fine vitae.* [Psalmo secundo, *F lius meus es, ego hodie genui te: Osculamini Filium.*] [11]) E igitur ille verus et aeternus *Deus*, omnipotens ille, quem invoc mus, adoramus, et colimus [omnibus diebus vitae nostrae] [12]).

1) Synt. 1612. add. Ioan. 1, 18. 49. 2) *Sic enim esset*] Synt. 161 *esset enim.* 3) *Patri ... seu* om. Synt. 1612. 4) Synt. 1612. *illiqu* 5) *characterem, seu ... aequalem*] Synt. 1612. *quique est vera imago su stantiae Patris, et splendor gloriae ipsius, in omnibus illi aequalis*, Co 1, 15. Ioan. 10, 30. Phil. 2, 6. Hebr. 1, 3. Ioan. 8, 23. et 9, 36. Ac 8, 37. Rom. 9, 5, 6) *uti*] Synt. 1612. *ut.* 7) *inter se*] Synt. 161 *invicem.* 8) Synt. 1612. add. Gen. 1. 9) *Et quem D. Ioannes . creasse*] Synt. 1612. *Sic Apostolus ad Hebraeos, asserit Deum per F lium Iesum Christum omnia creasse*, Colos. 1, 16. 10) *Est primog.* et om. Synt. 1612. 11) *Psalmo* etc. om. Synt. 1612. 12) *verus et aete nus ... nostrae*] Synt. 1612. *verus Deus, aeternus, omnipotens, quem i voc. ador. et colimus.*

Articulus XI.

DE PERSONA ET AETERNA DEITATE SPIRITUS SANCTI

Credimus etiam et confitemur Spiritum Sanctum a Patre e Filio ab aeterno procedere: itaque nec factum, nec creatum, ne genitum fuisse, sed ab utroque tantum procedentem, qui ordin tertia est Trinitatis Persona, eiusdem essentiae, gloriae et maie statis cum Patre et Filio. Ideoque et ipse verus et aeternu Deus est [1]).

1) Synt. 1612. add.: *ut nos sacrae Scripturae docent.* Heb. 7, Ioan. 14, 6. et 15, 26.

Articulus XII.

DE CREATIONE MUNDI, ET DE ANGELIS.

Credimus Patrem per Verbum suum, hoc est, per Filium coelum, terram, et reliquas naturas omnes ex nihilo creasse, quu illi visum fuit [1]) opportunum, singulisque suum esse, formam, e varia officia tribuisse, ut Creatori suo inservirent. Eumque nun illas [2]) fovere, sustentare, et regere, secundum aeternam suar Providentiam, et per immensam virtutem suam [3]). Idque ut illa quidem homini, homo vero Deo suo inserviat. Creavit etiam An

os, omnes natura bonos, ut ministri ipsius essent, et electis m inservirent: quorum tamen nonnulli [4]) ab excellenti illa na- , in qua eos Deus crearat, in perditionem aeternam decide- t: alii vero singulari Dei gratia in primo illo statu suo perstiti nt. Diaboli quidem et cacodaemones illi, ita corrupti et de- ati sunt, ut et Dei et omnis boni coniurati sint hostes, qui lesiae et singulis ipsius [5]) membris tanquam praedones e spe- omnibus viribus [6]) insidiantur, ut imposturis suis ac deceptio- is omnia destruant atque [7]) pessundent: [atque adeo quidem e adorari ab omnibus velint, quem in finem multa hominibus iccentur: neque mirum hoc est, quum Diabolus Christum ausus it aggredi, eumque permovere ut ipsum adoraret [8]).] Idcirco oria sua malitia perpetuae condemnationi addicti, expectant in- horrenda suorum facinorum supplicia ac tormenta [9]). Respui- itaque atque execramur [10]) hoc loco *Saducaeorum* errorem, Spiritus ullos aut Angelos esse negarunt. Item et *Manichaeo-* errorem, qui asserunt Diabolos ex seipsis originem ducere ex propria sua natura malos esse, non autem corruptos per vedientiam voluntariam [11]).

1) Synt. 1612. *est* pro *fuit*. 2) Synt. 1612. add. *omnes etiam*. *ecundum .... suam*] Synt. 1612. *pro aeterna sua providentia, et imsa virtute*. 4) *nonnulli*] Synt. 1612. *alii*. 5) Synt. 1612. *illius*. *mn. vir.* om. Synt. 1612. 7) Synt. 1612. *et*. 8) Synt. 1612. om. *e adeo quidem* etc. 9) *ac tormenta* om. Synt. 1612. 10) *atque ramur* om. Synt. 1612. 11) Synt. 1612. add. S.S. testimonia sqq.: . 15, 26. Gen. 1, 1. Isai. 40, 26. Heb. 3, 4. Apo. 4, 11. 1 Tim. 4, Col. 1, 16. Heb. 3, 14. et 1, 3. Psal. 103, 21. et 4, 3. 8. Ioan. 8, 2 Pet. 2, 4. Luc. 8, 31. 1 Pet. 5, 8. Matt. 25, 40. Act. 23, 8.

Articulus XIII.

DE PROVIDENTIA DEI.

Credimus Deum hunc Opt. Max. postquam res omnes creas- eas minime sortis aut fortunae arbitrio [1]) commisisse, sed mmet illas ex praescripto sacrosanctae suae voluntatis ita assi- , regere et gubernare, ut nihil in hoc mundo absque illius eto atque [2]) ordinatione contingat: quanquam tamen [3]) Deus orum, quae in hoc mundo accidunt, neque auctor, neque reus possit. Tam late [4]) patet infinita et incomprehensibilis illius potentia tum bonitas, ut [5]) tunc etiam opera et actiones suas te et iuste decernat atque [6]) exequatur, quum et Diabolus npii iniuste agunt. Quaecunque vero ille agit humanum captum dentia, de iis nolumus curiose et supra nostrum captum inere: quinimo secreta et [7]) iusta tamen Dei iudicia humiliter everenter adoramus. Sufficit enim nobis, quod Christi disci- esse possimus, et ea duntaxat discamus [8]) quae ipse [9]) verbo nos docet, neque hos fines transilire volumus [10]). Haec vero rina immensam nobis adfert consolationem. Ex illa enim

cognoscimus [11]) nihil nobis fortuito contingere, sed omnia Pat nostri coelestis voluntate, qui pro nobis vera [12]) paterna cura e cubat, omnia sibi subdita habens, ita ut ne pilus quidem capi nostri (qui omnes ad unum numerati sunt) evelli, nec minim passerculus humi cadere, sine Patris nostri voluntate, poss His [13]) itaque penitus acquiescimus, agnoscentes Deum diabol et inimicos nostros omnes veluti habenis ita fraenatos continer ut, sine ipsius voluntate et bona venia, nemini nostrum noce valeant. Itaque [14]) hoc loco detestandam *Epicureorum* opinione reiicimus, qui Deum otiosum, et nihil agentem, omniaque fort nae et casui [15]) committentem finxerunt [16]).

1) *arbitrio*] Synt. 1612. add. *regendas.* 2) Synt. 1612. *et.* 3) *men* om. Synt. 1612. 4) Synt. 1612. add. *enim.* 5) Synt. 1612. pro *ut.* 6) Synt. 1612. *et.* 7) *et* om. Synt. 1612. 8) *quod Chri .... discamus*] Synt. 1612.: (*ut Christi discipulis*) *ea duntaxat disce* 9) Synt. 1612. *ipse.* 10) *volumus*] Synt. 1612. *fas esse ducimus.* 11) Hom *agnoscimus.* 12) Synt. 1612. *vere.* 13) Synt. 1612. *Istis* pro *His.* 14) Sy 1612. *Et.* 15) *fortunae et casui*] Synt. 1612. *sorti.* 16) Synt. 1612. add. S. testimonia sqq.: Act. 23, 8. Ioan. 5, 17. Heb. 1, 3. Prover. 16, 4. Iaco 4, 15. Iob. 1, 21. 2 Reg. 22, 20. Act. 4, 28. 1 Sam. 8, 25. Psal. 115, Isa. 45, 7. Amos 3, 6. Deut. 19, 5. Prover. 21, 1. Ps. 105, 25. Isa. 10, 2 Thess. 2, 11. Ezech. 41, 9. Rom. 1, 28. 1 Reg. 11, 23. Gen. 45, 8. 50, 20. 2 Sam. 16, 10. Matt. 8, 31. 1 Ioan. 3, 8.

Articulus XIV.

DE HOMINIS CREATIONE, LAPSU ET CORRUPTIONE

Credimus Deum ex limo terrae hominem ad imaginem sua creasse bonum [1]), iustum et [2]) sanctum [atque in omnibus pla perfectum [3]),] qui proprio arbitrio suam voluntatem ad Dei volu tatem componere et conformem reddere possit [4]). [Deus itaq eum creavit constantem duabus partibus, corpore et anima: corp e terra conditum fuit, Spiritum vero et vitam Deus ei inspiravi adeo ut in homine tanta conspiciatur excellentia, ut humanum i genium illi exprimendae par non sit. Eiusmodi eum fuisse Dav testatur, ut nihil illi amplius deesset, quam quod Deus non esse *Gloria et honore coronatus fuit* [5]).] Verum quum in honore e set, nescivit, et excellentiam suam non cognovit [iumentis simil factus est [6]):] sed seipsum sciens et volens peccato, et per co sequens morti ac maledictioni subiecit: dum Diaboli verbis et in posturis aurem praebens mandatum vitae transgressus est, quod Domino acceperat, seque a Deo (vera ipsius vita) per peccatum subduxit atque abalienavit, et totam ipsius naturam corrupit vitiavit [8]). Quo factum est, ut morti tum corporali [9]) tum spir tuali sese obnoxium reddiderit, improbus [10]) atque perversus e fectus fuerit, atque in omnibus viis et studiis suis corruptus, praeclara illa dona omnia amiserit, quae a Deo acceperat: ad ut non nisi exiguae illorum scintillae et vestigia exilia illi relic

t, quae sufficiant ad homines reddendos inexcusabiles, [sed ne-
aquam ad nos bonos ac Deo probatos efficiendos,] quoniam quid-
d in nobis est lucis in caecas tenebras est.[11]) conversum, ut
Scriptura ipsa docet dicens: *Lux in tenebris lucet, et tenebrae
n non comprehenderunt.* Ibi enim Iohannes manifeste homines
ebras vocat. [Atque in Psalmo dicitur: *Penes te Domine est
s vitae, et in luce tua clare videmus lucem* [12]).] Idcirco quae-
aque de libero hominis arbitrio [adversus haec [13])] traduntur,
nos merito reiicimus, quum homo [14]) sit *servus peccati*, nihil-
e boni ex se possit [15]), *nisi datum sit illi de coelo.* Quis enim
tare audeat se quaecunque voluerit praestare posse, quum Chri-
s ipse dicat: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus,
i misit me, traxerit eum;* [D. Paulus testatur naturalem homi-
n talem esse, qualem Adamus in lapsu suo produxit [16]).] Quis
untatem suam ostentet, qui intelligat [17]) *omnes carnis affectus
nicitias esse adversus Deum?* Quis de intelligentia sua gloria-
ur, qui sciat *animalem hominem non esse capacem eorum quae
t spiritus Dei?* In summa, quis vel ullam suam cogitationem
medium proferat, qui intelligat nos non esse idoneos ex nobis
is ad cogitandum quidquam, sed quod idonei sumus, id omne
Deo esse? [Cogitare minus est quam facere [18]).] Certum
go et firmum manere oportet, quod Apostolus dixit, *Deum esse
i efficit in nobis et ipsum velle et ipsum efficere* [19]) *pro gratuita
a benevolentia.* Nulla enim intelligentia, nulla voluntas est menti
voluntati Dei conformis, quam Christus in homine non sit ope-
us [20]): quod et ipse nos docet dicens: *Sine me nihil potestis
cere.* [Christus etiam et hoc dicit: *Qui peccatum facit, servus
peccati.* Ubi ergo est liberum eius arbitrium? [21])]

1) Synt. 1612. add. *scilicet.* 2) Synt. 1612. *ac.* 3) *atque in* etc.
. Synt. 1612. 4) Synt. 1612. *posset.* 5) *Deus itaque eum* etc. om.
nt. 1612. 6) *iumentis* etc. om. Synt. 1612. 7) *per peccatum*] Synt.
12. *penitus.* 8) *et totam .... vitiavit*] Synt. 1612. *vitiata omnino,
ue corrupta per peccatum ipsius natura.* 9) *corporeae* Synt. 1612.
improbus] Synt. 1612. *Itaque improbus.* 11) *effectus fuerit, atque
omnibus .... tenebras est*] Synt. 1612. *effectus, in viisque suis omnibus
studiis corruptus praeclara illa dona omnia amisit, quibus illum orna-
at: adeo ut non nisi exig. ill. scint. et vest. exil. illi relicta sunt, quae
nen suff. ad inexc. redd. homines, quia quicquid in nobis est lucis in
cas tenebras sit.* 12) *Atque* etc. om. Synt. 1612. 13) *advers. haec*
Synt. 1612. 14) Synt. 1612. *is* pro *homo.* 15) *boni ex se pos-*
Synt. 1612. *ex se possit homo.* 16) *D. Paulus* etc. om. Synt. 1612.
intelligat] Synt. 1612. *audiat.* 18) *Cogitare* etc. om. Synt. 1612.
et ipsum velle et ipsum efficere] Synt. 1612. *et ut velimus et ut effi-
mus.* 20) *Nulla enim intelligentia ... operatus*] Synt. 1612. *Nulla
m mens, nulla voluntas Dei voluntati acquiescit, in qua Christus ipse
sit prius operatus.* 21) *Christus etiam* etc. om. Synt. 1612. sed
l. testimonia S.S. sqq.: Matt. 20, 29. et 30. Gen. 1, 26. Eccle. 7, 30.
h. 4, 24. Psal. 49. Isa. 59, 2. Gen. 8, 17. Rom. 5, 12. Rom. 3, 10.
to. 4, 16. 1 Reg. 1, 20. et 21. Act. 17, 27. Eph. 5, 8. Ioan. 1, 5. Isa.
12. Psal. 94, 11. Ioan. 3, 27. Ioan. 6, 44. Rom. 8, 7. 1 Cor. 2, 14.
Cor. 3, 5. Philip. 2, 13. Ioan. 15, 5.

Articulus XV.

DE PECCATO ORIGINALI.

Credimus Adami inobedientiâ peccatum, quod vocant Originis in totum genus humanum diffusum esse [1]). Est autem peccatu originis corruptio totius naturae, et vitium haereditarium, quo ipsi infantes in matris utero polluti sunt: quodque velut noxi quaedam radix genus omne peccatorum in homine producit [2]) estque tam foedum atque [3]) execrabile coram Deo, ut ad univer generis humani condemnationem sufficiat. Neque vero per Bapt smum penitus aboletur aut radicitus evellitur [4]) quandoquidem e illo, tanquam ex infausta ac [5]) corrupta scaturigine perpetui rivuli assidue exoriuntur atque [7]) effluunt: quamvis filiis Dei condemnationem non cedat aut imputetur, sed ex pura Dei grat et misericordia illis remittatur: non ut huic remissioni confidente obdormiant, sed ut sensus [8]) huius corruptionis crebriores gem tus in fidelibus excitet, utque eo ardentius optent se [9]) ab h corpore mortis liberari. Hinc ergo *Pelagianorum* errorem damn mus, qui hoc peccatum originis nihil aliud esse asserunt, qua imitationem [10]).

1) *diffusum esse*] Synt. 1612. *sparsum et effusum fuisse.* 2) *pr ducit*] Synt. 1612. *progerminat.* 3) *foedum atque*] Synt. 1612. *turpe* 4) *penitus .... evellitur*] Synt. 1612. *illud penitus extingui aut radicit evelli credendum est.* 5) *infausta ac* om. Synt. 1612. 6) *perpet* Synt. 1612. add. *fluctus, atque.* 7) Synt. 1612. *et* pro *atque.* 8) Synt. 161 *sensu.* 9) *se* om. Homm. 10) Synt. 1612. add. testimonia S.S. sqq Phil. 2, 13. Ioan. 15, 5. Psal. 51, 7. Rom. 3, 10. Gen. 6, 3. Ioan. 3, Rom. 5, 14. Eph. 1, 5. Rom. 7, 18. 24.

Articulus XVI.

DE PRAEDESTINATIONE DIVINA.

Credimus Deum (postquam [1]) tota Adami soboles, sic in pe ditionem et exitium, primi hominis culpa, praecipitata fuit) s ipsum talem demonstrasse ac praestitisse qualis est revera, nim rum [2]) misericordem et iustum. Misericordem quidem eos damn tione et interitu liberando et servando, quos in aeterno et imm tabili consilio suo pro mera et gratuita [3]) sua bonitate per *Iesu Christum* Dominum nostrum elegit, sine ullo [bonorum] operum ipsorum respectu. Iustum vero, alios in illo suo lapsu et perd tione relinquendo, in quam sese ipsi praecipites dederunt. [H ratione declarat se esse misericordem et clementem Deum iis qu salvos facit, quibus nihil debebat: uti quoque se declarat iustu iudicem ostensione iustae severitatis suae erga reliquos. Atqu interim illis nullam facit iniuriam. Nam quod nonnullos salv facit, non propterea fit, quod isti aliis sint meliores, cum omn in exitium certum prolapsi sint, donec Deus eos discernat, liberet secundum aeternum atque immutabile propositum suum, qu

Iesu Christo fundatum est, antequam mundus creatus fuit. emo itaque secundum hanc sententiam ad hanc gloriam pervenire per ipsum potest, quoniam a nobis ipsis non sumus idonei ad cogi- ndum aliquid boni, nisi Deus per gratiam ac meram bonitatem am nos praeveniat: adeo natura nostra est corrupta [5]).]

1) Synt. 1612. *posteaquam.* 2) *nimirum*] Synt. 1612. add. *et.* 3) *in erno et .... gratuita*] Synt. 1612. *in aeterno suo consilio pro gratuita. sine ..... operum*] Synt. 1612. *absque ullo operum.* 5) *Hac ratione* . om. Synt. 1612.

Articulus XVII.

E REPARATIONE GENERIS HUMANI PER FILIUM DEI.

Credimus etiam Deum nostrum Opt. Max. (quum eerneret minem sese ita in mortis et corporeae et spiritualis damnatio- m coniecisse, et prorsus miserum atque maledictum effectum se) mirabili sua tum sapientia tum bonitate adductum, ut illum s se prae timore fugientem et quaereret et benigne consolare- : promisso illi Filio suo ex muliere nascituro, qui serpentis ut contereret et illum [1]) beatum redderet.

1) *illum*] Synt. 1612. add. *felicem atque.*

Articulus XVIII.

DE INCARNATIONE FILII DEI.

Confitemur itaque Deum [1]) promissionem (Patribus per os ctorum Prophetarum factam) implevisse, quum constituto ab [2]) tempore Filium illum [3]) suum unicum et aeternum in hunc mun- m misit: *qui formam servi assumpsit* [4]), *similis hominibus factus,* veram naturam humanam cum omnibus ipsius infirmitatibus (ex- to peccato) vere assumpsit, dum conceptus est in utero beatae rginis Mariae, virtute Spiritus Sancti absque ulla maris [5]) opera. m porro naturam humanam non quoad corpus tantum induit, l etiam quoad animam: fuit enim vera anima humana praeditus, verus esset homo. Etenim quum anima non minus quam ipsum rpus damnationi esset obnoxia, necesse fuit illum et hoc et illam sumere, ut utrumque simul servaret. Idcirco contra Anabapti- rum haeresin qui negant Christum carnem humanam assumpsisse, nfitemur Christum *participem eiusdem* [6]) *carnis et sanguinis isse, sicut et pueri* [7]) *ex lumbis Davidis secundum carnem:* tum [8]) *ex semine Davidis secundum eandem carnem, fructum- e ex utero virginis Mariae, natum ex muliere: germen Davidis: rculum e* [9]) *radice Iesse: e tribu Iuda, atque a Iudaeis ipsis lum secundum carnem,* et in summa, *verum semen Abrahae et vidis,* quandoquidem *Abrahae semen assumpsit, et fratribus suis omnia similis factus est, excepto peccato* [*genitus ex Maria*], *eo ut* (*hac ratione*) *factus sit* [10]) *revera noster Emmanuel,* id est, us nobiscum.

1) *itaque Deum*] Synt. 1612. *vero Deum tum demum.* 2) Synt. 1612. *abs.* 3) *illum* om. Homm. 4) Synt. 1612. *accepit* pro *assumpsit.* 5) Synt. 1612. *hominis* pro *maris.* 6) *eiusdem* om. Synt. 1612. 7) *pueri*] Synt. 1612. add. *fratres ipsius.* 8) Synt. 1612. add. *inquam.* 9) *surculum e*] Synt. 1612. *florem de.* 10) *Davidis, quandoquidem ..... factus sit*] Synt. 1612. *Davidi, quod scilicet semen Abrahae assumpserit, excepto peccato, ut dictum est, fratribus suis similis per omnia factus, adeo ut sit revera...*

Articulus XIX.

DE UNIONE HYPOSTATICA, SEU PERSONALI, DUARUM NATURARUM IN CHRISTO.

Credimus etiam per hanc conceptionem, Personam Filii coniunctam atque unitam fuisse inseparabiliter cum humana natura, ita ut non sint duo Filii Dei, nec duae Personae, sed duae Naturae in una eademque persona unitae [1]), quarum utraque proprietates suas retineat, adeo ut sicut Divina natura semper increata et absque initio dierum et [2]) sine fine vitae remansit, coelumque et terram implens: sic natura Humana proprietates suas non amiserit, sed creatura remanserit, initium dierum et finem vitae habens, finitae ac circumscriptae naturae existens, atque omnia, quae vero corpori competunt, retinens. Et [3]) quamvis illi immortalitatem resurrectione sua dederit, veritatem tamen humanae naturae illi neque ademit neque commutavit. Salus enim et resurrectio nostra a veritate corporis ipsius dependet. Caeterum, duae istae naturae ita sunt simul unitae et coniunctae in unam personam, ut ne morte quidem ipsius separari potuerint. Quod igitur Patri suo moriendo commendavit, id vere erat spiritus humanus, a corpore ipsius egrediens: at interim Divina natura semper Humanae (etiam in sepulcro iacenti) coniuncta remansit: adeo ut Deitas ipsa non minus in ipso tunc fuerit, quam cum adhuc infans esset, etsi exiguum ad tempus sese non exereret [4]). Quapropter confitemur ipsum esse verum Deum, et verum hominem: verum quidem Deum, ut mortem sua potentia vinceret; et verum hominem, ut in carnis suae infirmitate pro nobis mortem obiret.

1) *in una .... unitae*] Synt. 1612. *in unica persona coniunctae.* 2) *et* om. Synt. 1612. 3) *et finem vitae .... retinens. Et*] Synt. 1612. *et naturam finitam habens. Omnia enim illa quae vero corpori conveniunt retinuit, et...* 4) *sese non exereret*] Synt. 1612. *non sese exerceret.*

Articulus XX.

DE MODO REDEMPTIONIS, PER DECLARATIONEM IUSTITIAE ET MISERICORDIAE *DEI* IN *CHRISTO*.

Credimus *Deum*, qui summe et perfectissime est tum misericors tum iustus, Filium suum misisse, ut naturam illam assumeret, quae per inobedientiam peccarat, ut in ea ipsa natura satisfaceret, atque ut Deus de peccato per acerbissimam mortem ac passionem Filii sui iustas [1]) poenas sumeret. *Deus* igitur iusti-

am suam in proprio Filio, in quem peccata nostra coniecerat [2]), stendit et exeruit: bonitatem vero et misericordiam suam in nos ocentes et condemnatione dignos benigne effudit et exeruit, dum ilium suum pro nobis, ex perfectissimo suo erga nos amore, iorti tradidit [3]) et eum rursus propter iustificationem nostram e iortuis excitavit, ut immortalitatem et vitam aeternam per illum onsequeremur.

1) *satisfaceret atque .... Filii sui iustas*] Synt. 1612. *et satisfaceret, de peccato, per acerbam ipsius mortem et passionem, iustas...* 2) *in uem .... coniecerat*] Synt. 1612. *nostris peccatis onusto.* 3) *pro nobis .... tradidit*] Synt. 1612. *morti propter offensas nostras pro immenso o ergo nos amore tradidit.*

Articulus XXI.

E SATISFACTIONE CHRISTI PRO PECCATIS NOSTRIS.

Credimus *Iesum Christum* summum illum Sacerdotem esse, in eternum cum iureiurando constitutum, secundum ordinem Melisedeci [1]), qui se [2]) nostro nomine coram Patre ad placanam ipsius iram cum plena satisfactione obtulit, sistens seipsum per altare crucis, et sanguinem suum pretiosum [3]) ad purgationem peccatorum nostrorum profudit, sicuti id Prophetae futurum raedixerant. Scriptum enim est, *castigationem pacis nostrae super Filium Dei positam, et livore eius nos sanatos esse.* Item, *sum tanquam ovem ad mactationem ductum*, atque *inter peccatores et iniquos deputatum*, condemnatumque a Pontio Pilato tanam maleficum, etsi illum prius innocentem pronuntiasset. *Quae itur non rapuerat*, persolvit, et iustus pro iniustis passus est, que [4]) tum in anima sua tum in corpore: adeo ut sentiens horbilem illam poenam, quam nos peccatis nostris commeriti eramus [5]), uam et sanguinem sudaverit: et tandem etiam exclamaverit, *Deus eus, Deus meus, cur deseruisti me?* Ea vero omnia pro remissione eccatorum nostrorum pertulit. Quamobrem merito cum divo Paulo cimus, *nos nihil quidquam scire, nisi Iesum Christum eumque rucifixum*: quinetiam *omnia pro stercoribus ducimus propter exllentiam cognitionis Domini nostri Iesu Christi*, ut qui in eius ulneribus omnis generis consolationem capiamus [6]). Itaque nihil ecesse est ut alias ullas rationes vel optemus, vel ipsi cogitemus, nibus Deo reconciliari possimus, praeter hanc solam et semel eractam oblationem, qua consecrati sunt et perfecti in perpetuum leles omnes, qui sanctificantur. Atque haec est caussa cur ipse Angelo *Iesus* vocatus sit, id est, *Servator*, *quod servaturus set populum suum a peccatis ipsius.*

1) Synt. 1612. *Melchisedech.* 2) Synt. 1612. *sese.* 3) *pretiosum* n. Synt. 1612. 4) *idque* om. Synt. 1612. 5) *adeo ut ..... commeti eramus*] Synt. 1612. *ita ut horrorem peccatis nostris debitum sentiens.* Synt. 1612. *comperiamus.*

Articulus XXII.

DE FIDE IUSTIFICANTE, ET DE IUSTIFICATIONE FIDEI.

Credimus Spiritum Sanctum per veram magni huius mysterii cognitionem in cordibus nostris veram Fidem accendere, quae [1]) Iesum Christum cum omnibus suis meritis amplectitur, eumque sibi proprium [2]) vindicat, nihilque deinceps extra illum quaerit. Necesse enim est aut omnia quae ad salutem nostram requiruntur in Christo non esse: aut si sint in eo omnia, eum, qui fide Iesum Christum possidet, simul etiam perfectam habere salutem. Itaque horrenda est omnino in Deum blasphemia, asserere Christum minime sufficere, sed aliis quoque rebus opus esse. Inde enim sequeretur, Christum ex parte tantum esse Servatorem. Merito igitur iureque dicimus cum D. Paulo, *Nos sola fide iustificari, seu Fide absque operibus legis.* Caeterum nequaquam intelligimus esse fidem ipsam proprie loquendo quae nos iustificet, [seu propter fidem nos iustificari,] nam illa tantum est velut [3]) instrumentum, quo Christum iustitiam nostram apprehendimus. Christus igitur ipse nobis imputans omnia sua merita, et tam multa sanctissima opera, quae pro nobis praestitit, est iustitia nostra [4]): Fides vero est instrumentum, quo illi in [4]) communionem omnium bonorum ipsius copulamur, atque in eadem retinemur: adeo ut illa omnia, postquam nostra facta sunt, nobis plus quam sufficiant ad nostri a peccatis absolutionem [6]).

1) *Sanctum per veram .... quae*] Synt. 1612. *Sanctum in cordibus nostris habitantem veram nobis fidem impartiri, ut huius tanti mysterii veram cognitionem adipiscamur. Quae fides.* 2) *eumque sibi proprium*] Synt. 1612. *illumque ceu proprium effectum.* 3) *Caeterum, nequaquam .... velut*] Synt. 1612. *Caeterum, proprie loquendo, nequaquam intelligimus ipsam fidem per se, seu ex se, nos iustificare, ut quae sit duntaxat veluti...* 4) *nobis imputans .... nostra*] Synt. 1612. *est nostra iustitia, qui omnis sua nobis merita imputat.* 5) *in*] Synt. 1612. add. *societatem seu.* 6) *postquam nostra .... absolutionem*] Synt. 1612. *nostra effecta, plus quam satis nobis sint ad nostri absolutionem a peccatis.*

Articulus XXIII.

DE IUSTITIA NOSTRA QUA CORAM DEO CONSISTIMUS.

Credimus beatitudinem [1]) nostram sitam esse in peccatorum nostrorum remissione, quae fit propter Iesum Christum: atque in ea contineri iustitiam nostram coram Deo: uti nos D. Paulus docet ex Davide, quum pronuntiat *Beatum eum hominem, cui Deus imputat iustitiam absque operibus;* idem [2]) Apostolus ait: *Nos gratis iustificari per redemptionem factam in Christo Iesu.* Ac propterea hoc fundamentum [in aeternum] firmum retinemus, et Deo gloriam omnem [3]) tribuimus, de nobis ipsis perquam [4]) humiliter sentientes, ut qui probe noverimus qui, qualesque simus revera. Ideoque de nobis ullisve nostris meritis nihil quidquam praesumimus, sed soli Iesu Christi crucifixi obedientiae innixi [5]), in

a prorsus acquiescimus, quae nostra fit, quando in [6]) eum credimus. Haec porro una abunde sufficit, tum ad omnes nostras iniquitates obtegendas, tum etiam ad nos tutos securosque reddendos adversus omnes tentationes. Illa enim [7]) procul a conscientia abigit omnem metum, omnem horrorem, omnem denique formidinem, quo propius ad Deum accedamus, nec primi illius nostri parentis exemplum imitemur, qui prae metu fugiens ficulneis sese foliis obtegere et occultare conatus est. Et sane si nobis ipsis, ut ulli alteri creaturae vel tantillum nitentes coram Deo nos sistere oporteret, certum est nos statim absorptum iri. Idcirco cum Davide nobis singulis potius est exclamandum, *Domine ne intres in iudicium cum servo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo ullus vivens.*

1) *beatitudinem*] Synt. 1612. *omnem felicitatem.* 2) *quae fit proinde ....* *idem*] Synt. 1612 *quae est in Christo Iesu: eaque unica totam nostram iustitiam coram Deo contineri: ut nos divus Paulus ex Davide docet, Beatitudinem eorum praedicante, quibus Deus iustitiam absque operibus imputat. Sed et idem...* 3) *Ac propterea .... gloriam omnem*] Synt. 1612. *Hoc igitur ceu firmo fundamento innitentes, omnem gloriam Deo.* 4) Homm. *quam.* 5) *soli .... innixi*] Synt. 1612. *sola ... obedientia sufficit* 6) *quae nostra fit, quando in*] Synt. 1612. *atque illa nostra fiat, in...* 7) Synt. 1612. *etenim* pro *enim.*

Articulus XXIV.

DE SANCTIFICATIONE, ET DE BONIS OPERIBUS.

Credimus veram hanc fidem per auditum verbi Dei et Spiritus Sancti operationem in nobis productam nos regenerare ac [1]) veluti novos homines efficere, ut quos ad novam vitam vivendam excitet, et a peccati servitute liberos reddat. Tantum abest igitur ut fides haec iustificans [2]) a recta sanctaque vivendi ratione vocet aut tepidiores efficiat, ut contra absque illa nemo unquam quidquam boni ex amore Dei agere atque operari possit, sed tantum ex amore sui ipsius et ex metu condemnationis [3]). Fieri itaque non potest, ut haec fides sancta in homine sit otiosa. Neque enim loquimur de fide inani [4]), sed de ea tantum, quae in Scriptura dicitur *per charitatem operari,* quaeque impellit hominem ut in illis sese operibus exerceat, quae Deus ipse in verbo suo praecepit. Haec vero opera a sincera fidei huius radice emanantia, Deo demum bona et Deo grata sunt, quia per illius gratiam sanctificantur: ad nos autem iustificandos nullius prorsus sunt momenti. Fide enim in Iesum Christum [5]) iustificamur, et quidem priusquam bona ulla opera ediderimus. Neque enim magis ante fidem opera nostra bona esse possunt, quam fructus arboris esse possunt boni, priusquam arbor ipsa bona fuerit. Facimus igitur bona quidem opera, sed non ut aliquid iis promereamur. Quid enim promereri nos possimus? [6]) Quinimo Deo magis magisque ad bona opera (si quae facimus) sumus obstricti, non Deus nobis. Deus enim

is est, *qui efficit in nobis, et ut velimus, et ut efficiamus* [7]), *pro gratuita sua benevolentia.* Unde ad illud nobis semper est respiciendum, quod scriptum est: Quum feceritis omnia, quae praecepta sunt vobis, dicite, servi inutiles sumus; nam quod debuimus facere, hoc fecimus. Interea non [8]) negamus Deum bona opera in suis remunerari; sed [9]) id mera sua gratia fieri dicimus, ut qui dona sua in nobis coronet. Caeterum quamvis bona opera faciamus, nequaquam tamen ullam salutis nostrae spem in illis collocamus [10]). Nulla enim opera edere possumus quae non sint carnis nostrae vitio polluta, ac proinde supplicio poenisque digna. Quod si etiam aliquod eiusmodi opus proferre quiremus, sola tamen peccati recordatio sufficeret ad illud e conspectu Dei removendum. Itaque semper in dubio essemus, hinc inde fluctuantes, absque ulla certitudine [11]), et miserae nostrae conscientiae semper vexarentur, nisi unico merito mortis et passionis Servatoris nostri niterentur, et in illo acquiescerent.

1) *in nobis productam nos regen. ac*] Synt. 1612. *propter Deum (sed omnia vel propter seipsum, vel ob metum iustae condemnationis) agere atque operari possit.* 2) Synt. 1612. add. *homines.* 3) *ex amore Dei agere ... condemnationis*] Synt. 1612. *propter Deum (sed omnia vel propter seipsum, vel ob metum iustae condemnationis) agere atque operari possit.* 4) *inani*] Synt. 1612. *vana atque mortua.* 5) Synt. 1612. *in Christo.* 6) *nos possimus*] Synt. 1612. *possemus.* 7) Synt. 1612. *facianus.* 8) *Interea non*] Synt. 1612. *Porro non ideo.* 9) Synt. 1612. *verum* pro *sed.* 10) Synt. 1612. *ponimus.* 11) *essemus ..... certitudine*] Synt. 1612. *atque hinc inde fluctuantes essemus.*

Articulus XXV.

DE ABROGATIONE LEGIS CEREMONIALIS, ET DE CONVENIENTIA V. ET N. TESTAMENTI.

Credimus omnes ceremonias et figuras Legis, omnes denique umbras cessasse adventu Christi; adeo ut earum quoque usus inter Christianos iam tolli atque aboleri [1]) debeat. Interim tamen manet nobis illarum veritas et substantia in Christo, in quo omnes impletae fuerunt. Legis vero [2]) et Prophetarum testimoniis adhuc utimur, ut nos ipsos in Evangelii doctrina confirmemus; et omnem vitam nostram honeste ad Dei gloriam iuxta ipsius voluntatem componamus.

1) *atque aboleri*] Synt. 1612. *abolerique.* 2) *Legis vero*] Synt. 1612. *Ideoque Legis.*

Articulus XXVI.

DE INTERCESSIONE CHRISTI [1]).

Credimus nos nullum ad Deum accessum habere, nisi tantum per unicum Mediatorem atque Advocatum Iesum Christum iustum, qui hanc ob caussam homo factus est et cum divina natura personaliter unitus, ut nos homines per ipsum ad divinam Maiestatem

ccessum haberemus: alioquin nobis hic aditus erat praeclusus, haud secus uti spinae ad ignem accedere non possunt. Nos sola psius voce absorpti fuissemus, sicuti in Adamo apparet, qui trepebundus a Domino profugiebat: atque in Israelitis ad montem Sinai, qui mediatorem postulabant, ex metu ne propter vocem Domini morerentur.] Hic Mediator, quem Pater inter ipsum et os ordinavit, non debet nos propter maiestatem suam deterrere, t alium mediatorem, prout nobis visum fuerit, quaeramus: nemo nim est ex omnibus creaturis in coelo aut in terris, quae nos mpensius amet, quam Iesus Christus, *qui tametsi esset in forma Dei, seipsum tamen exinanivit, forma servi accepta, similis factus ominibus ac fratribus suis per omnia.* [*Ipse qui dives erat, nostra caussa pauper factus est.*] At vero si alius nobis Mediator sset quaerendus, qui bene erga nos esset affectus, quem invenire possemus, qui nos magis diligat, quam qui vitam suam pro obis posuit, etiam tunc quum essemus ipsius inimici? Sin autem obis quaerendus aliquis est, qui potentia atque autoritate valeat, uis est qui tanta polleat, quanta is qui *ad dextram Dei Patris ui consedit*, atque *omnem autoritatem habet in coelo et in terra?* Quis est qui facilius exaudietur, quam proprius et unice dilectus lius? Sola itaque diffidentia hanc consuetudinem invexit, quod Sancti ignominia afficiantur, dum illos honorare volunt, eiusmodi llis exhibentes honorem, quem illi ipsi nunquam desiderarunt, sed emper constantissime, prout officium etiam eorum exigebat, repuerunt, uti ex scriptis eorum patet. Neque hic proferendum llud est, quod nos non simus digni: hic enim non quaeritur de recibus nostris propter dignitatem nostram Deo offerendis, sed antum propter excellentiam et dignitatem Iesu Christi, cuius iutitia est nostra per fidem. Quapropter Apostolus hunc stultum netum seu potius diffidentiam nobis eximere volens merito nobis licit, *Iesum Christum fratribus suis per omnia similem esse fatum, ut misericors esset et fidelis Pontifex in iis quae apud Deum genda forent, ad expiandum peccata populi. Nam ex eo quod erpessus fuit, cum tentatus est, potest et iis, qui tentantur, uccurrere.* Et paulo post, ut in nobis tanto maiorem [ad ipsum ccedendi] fiduciam accendat, addit: *Habentes igitur Pontificem nagnum, qui penetravit coelos, Iesum Filium Dei, teneamus hanc rofessionem: non enim habemus Pontificem, qui non possit affici ensu infirmitatum nostrarum, sed tentatum in omnibus similiter bsque peccato. Accedamus igitur cum fiducia ad thronum graiae, ut consequamur misericordiam et gratiam inveniamus ad oportunum auxilium.* [Commutat hic tremendum gloriae thronum n thronum gratiae, ut nos faciat ad ipsum accedere.] Idem Apotolus docet, *nos habere libertatem ingrediendi sacrarium per sanguinem Iesu. Accedamus itaque, ait, cum certa persuasione fidei,* tc. Item, *Christus habet perpetuum sacerdotium: unde et sere are prorsus potest eos qui per ipsum accedunt ad Deum, semper*

vivens ut interpellet pro iis. Quid amplius desiderari poterit, cum Christus ipse palam testetur, *Ego sum via, veritas et vita: Nemo potest ad Patrem venire, nisi per me?* Quem in finem quaeremus alium advocatum, [cum per ipsum solum accessum habeamus ad Patrem?] Quumque Deo placuerit nobis Filium suum dare, ut esset advocatus noster, ne illum relinquamus, ut nobis alium sumamus, vel potius ut alium quaeramus, et nunquam iuveniamus. Quum enim Deus eum nobis donaret, probe sciebat nos esse peccatores. Quare praeceptum Christi sequentes, Patrem coelestem invocamus per Christum unicum Mediatorem nostrum, quemadmodum ipse nos docuit in Oratione Dominica, certo persuasi, quidquid Patrem petierimus in ipsius nomine, nos esse idipsum impetraturos.

1) Hic articulus magna ex parte aliam formam habet in Synt. 1612., hoc modo: *Credimus etiam nos nullum accessum habere ad Deum, nisi per unicum illum Mediatorem et Advocatum Iesum Christum iustum, qui ideo factus est homo (humanae naturae divinam uniens) ut nobis miseris hominibus aditus ad Dei maiestatem pateret: qui nobis alias in perpetuum fuisset occlusus. Huius tamen Mediatoris (quem Pater inter se et nos constituit) Maiestas et potentia minime nos eousque terrere debet, ut ideo nobis alium pro arbitrio quaerendum putemus. Nullus est enim, neque inter coelestes, neque inter terrenas creaturas, qui nos maiori dilectione amplectatur, quam Christus ipse: qui quum esset in forma Dei seipsum exinanivit, forma servi hominis accepta: et propter nos per omnia similis factus fratribus suis: quod si nobis alius Mediator quaerendus esset, qui aliqua nos benevolentia dignaretur, quem quaeso invenire possimus, qui nos ardentius diligat, quam eum ipsum, qui pro nobis quum adhuc inimici eius essemus, vitam propriam volens exposuit? Si porro alius nobis quaerendus est, qui summa tum auctoritate, tum potentia excellat: quis tantum unquam adeptus est, quam ille ipse qui ad Dei Patris dextram sedet, cuique omnis potestas data est in coelo et in terra? Quis denique potius exaudiendus fuerit a Deo, quam unigenitus ille, et unice dilectus Dei Filius? Sola igitur diffidentia morem hunc induxit, quo Sanctos (quos colere putamus) dedecore potius afficimus, dum ea patramus, quae tantum abest ut illi unquam viventes fecerint, ut potius ea constanter, et pro officio suo, reiecerint, sicuti scripta eorum testantur. Neque hic nostra indignitas proferenda est ad tantae impietatis excusationem. Minime etiam nostra fulti dignitate preces offerimus, sed sola domini nostri Iesu Christi dignitate et excellentia, cuius iustitia nostra est per fidem, unde merito Apostolus ut a nobis inanem hunc timorem (seu potius diffidentiam) excutiat, Christum ait, per omnia similem factum fuisse fratribus suis, ut misericors esset et fidelis Pontifex, in iis quae apud Deum agenda forent ad expianda peccata populi. Nam ex eo quod perpessus fuit, quum tentatus est, potest et iis qui tentantur succurrere. Praeterea ut animos nobis addat, quo confidentius ad hunc Pontificem accedamus, addit idem Apostolus, habentes igitur Pontificem magnum, qui penetravit coelos, Iesum Filium Dei, teneamus hanc professionem. Non enim habemus Pontificem qui non possit affici sensu infirmitatum nostrarum, sed tentatum in omnibus similiter absque peccato. Accedamus igitur cum fiducia ad thronum gratiae, ut consequamur misericordiam et gratiam inveniamus, ad opportunum auxilium. Idem Apostolus ait, nos habere libertatem ingrediendi sacrarium per sanguinem Iesu. Accedamus igitur cum certa persuasione fidei, etc. Item, Christus perpetuum habet sacerdotium: unde et servare potest eos, qui per ipsum accedunt ad Deum, semper vivens, ut interpellet pro eis. Quid pluribus*

us est? quum Christus ipse dicat, Ego sum via, veritas et vita. Nemo nit ad Patrem nisi per me: cur alium nobis advocatum quaeremus? Quino quum Deo ipsi placuerit proprium nobis Filium advocatum dare, non t quod eo derelicto alium quaeramus, ne forte semper quaerendo nunquam emquam alium inveniamus. Sciebat enim haud dubie Deus, quum illum bis daret, nos esse miseros peccatores. Quo fit, ut iuxta mandatum sius Christi, Patrem coelestem per eum ipsum Iesum Christum unicum ediatorem nostrum duntaxat invocemus, quemadmodum etiam in oratione ominica ipsemet nos docuit. Sumus enim certi nos ea omnia consequuros, quae a Patre in nomine ipsius petierimus.

Articulus XXVII.

DE ECCLESIA CATHOLICA.

Credimus et confitemur unicam Ecclesiam Catholicam seu universalem, quae est sancta [1]) congregatio seu coetus omnium fideium Christianorum, qui totam suam salutem ab uno Iesu Christo xpectant abluti ipsius sanguine [2]) et per Spiritum eius sanctiicati atque obsignati. Haec porro Ecclesia [3]) ab initio mundi it, et [4]) usque ad finem eius est perduratura: quemadmodum hoc [5]) el ex eo apparet, quod Christus Rex aeternus est, qui nunquam ne subditis esse potest. Caeterum hanc Sanctam [6]) Ecclesiam eus contra omnem mundi furorem et impetum tuetur: quamvis l aliquod tempus parva admodum et quasi extincta in conspectu ominum appareat: quemadmodum tempore illo periculosissimo chabi Deus sibi septem millia virorum reservasse dicitur, qui on flexerant genua [7]) coram Baal. Denique haec Ecclesia sancta llo est aut certo loco sita et circumscripta, aut ullis certis [8]) ersonis astricta aut alligata: sed per omnem orbem terrarum parsa atque diffusa est [9]), quamvis animo ac voluntate in uno odemque spiritu, virtute fidei, tota sit simul coniuncta atque unita.

1) Synt. 1612. *vera* pro *sancta*. 2) *abluti ipsius sanguine*] Synt. 1612. *tatenus videlicet ipsius sanguine sunt abluti.* 3) Synt. 1612. add. *ut.*) Synt. 1612. *ita et.* 5) *quemadmodum hoc*] Synt. 1612. *Id...* 6) *Sanctam* m. Synt. 1612. 7) Synt. 1612. *genu.* 8) *certis*] Synt. 1612. add. *ac ngularibus.* 9) *est* om. Synt. 1612.

Articulus XXVIII.

DE COMMUNIONE SANCTORUM CUM VERA ECCLESIA.

Credimus quod quum sanctus [1]) hic coetus et congregatio sit orum qui servari debent: et salus nulla sit extra eam; neminem cuiuscunque dignitatis aut nominis is fuerit) sese ab ea subducere ut segregare debere, ut sua tantum consuetudine contentus, solus c separatim vivat. Sed [2]) omnes ac singulos teneri huic coetui e adiungere atque uniri Ecclesiae [3]) unitatem sollicite conservare, eseque illius tum doctrinae tum disciplinae subiicere, collum deniue Christi iugo sponte subiicere, ac [4]) tanquam communia eiusem corporis membra aedificationi fratrum inservire, prout Deus

unicuique sua dona fuerit largitus. Porro ut haec melius observentur, omnium fidelium partes sunt, sese iuxta Dei verbum ab iis [5]) omnibus disiungere, qui sunt extra Ecclesiam constituti: huicque fidelium coetui ac congregationi se [6]) adiungere, ubicunque illam Deus constituerit: etsi id contraria Principum vel Magistratuum edicta prohibeant, indicta etiam in eos capitis et mortis corporeae poena, qui id fecerint. Quicunque igitur a vera illa Ecclesia recedunt, aut se [7]) illi aggregare recusant, aperte Dei mandato repugnant.

1) Synt. 1612. *sacer.* 2) Synt. 1612. *Sed contra.* 3) Synt. 1612. *adiungere, et Ecclesiae.* 4) *subiicere, ac*] Synt. 1612. *submittere, ac.* 5) Synt. 1612. *ab eis.* 6) Synt. 1612. *sese.* 7) Synt. 1612. *sese.*

Articulus XXIX.
DE NOTIS VERAE ECCLESIAE.

Credimus summa tum diligentia tum prudentia ex verbo Dei esse inquirendum ac discernendum, quaenam sit illa vera Ecclesia: quandoquidem omnes sectae [1]) quotquot hodie in mundo vigent, Ecclesiae titulum nomenque usurpant atque praetexunt. Nequaquam vero de hypocritarum coetu nunc loquimur, qui bonis in Ecclesia sunt permisti [et simul hoc Ecclesiae titulo sunt tecti,] sed [2]) ad Ecclesiam proprie non pertineant, licet in ea corpore praesentes sint [3]): sed de distinguenda verae Ecclesiae [4]) congregatione ab omnibus aliis sectis, quae se Ecclesiae membra esse falso gloriantur. Notae, quibus vera Ecclesia a falsa discernitur, hae sunt: Si Ecclesia utatur pura Evangelii praedicatione, et sincera Sacramentorum administratione, secundum Christi institutionem: si disciplina Ecclesiastica recte utatur ad corrigenda vitia [5]): si denique (ut uno verbo cuncta complectamur) ad normam verbi Dei omnia exigat, et quaecunque huic adversantur, repudiet: Christumque unicum caput agnoscat. Hisce [6]) notis certum est veram Ecclesiam dignosci posse, a qua fas non sit quemquam disiungi. Quae autem sint verae huius Ecclesiae vera membra, ex communibus Christianorum omnium notis poterit iudicari: qualis est Fides; atque hinc cognoscuntur, quod Christum unicum Servatorem fide apprehendant, peccatum fugiant, et iustitiam consectentur [7]): verum etiam [8]) Deum et proximum diligant [9]), neque ad dextram neque ad sinistram deflectentes, carnemque suam cum ipsius operibus [10]) crucifigentes [11]): quod quidem ita minime est intelligendum [12]), quasi nulla amplius in illis sit infirmitas, sed quod adversus eam [13]) per omne vitae tempus virtute Spiritus pugnent, confugientes semper ad sanguinem, mortem, passionem et obedientiam Domini nostri Iesu Christi in quo solo remissionem peccatorum suorum habent, per fidem in ipsum [14]). Quod ad falsam vero attinet Ecclesiam illa sibi suisque institutis et traditionibus plus semper autoritatis tribuit, quam verbo Dei [15]): illa Christi iugo se subiici recusat [16]); illa Sacramenta non admini-

at prout Christus in verbo suo praescripsit [17]): sed illis pro bitrio modo addit aliquid, modo detrahit. Praeterea hominibus i semper plus quam Christo nititur, eosque qui saepe ex praescripto rbi Dei vitam suam componere student, quique [18]) vitia illius, at- e imprimis [19]) avaritiam et idolomanias taxant, ac reprehen- nt, hostiliter persequuntur [20]). Ex his igitur facile est utram- e Ecclesiam agnoscere atque a se invicem discernere [21]).

1) Synt. 1612. inepte: *sanctae* pro *sectae*. 2) Synt. 1612. om. *et nul ... tecti*, et habet *licet* pro *sed*. 3) *licet .... sint*] Synt. 1612. *in a corpore sunt praesentes*. 4) *de distinguenda verae Ecclesiae*] Synt. 1612. *distinguendo duntaxat verae Ecclesiae corpore ac...* 5) *Notae quibus ra Ecclesia .... corrigenda vitia*] Synt. 1612. *His igitur notis vera Eccle- a falsa discernetur. Si in illa pura Evangelii praedicatio, legitimaque acramentorum ex Christi praescripto, administratio vigeat: si item recta sciplina Ecclesiastica utatur ad coercenda vitia.* 6) Synt. 1612. *His, quam*, pro *hisce*. 7) *atque hinc cognoscuntur .... consectentur*) Synt. 612. *qua semel Christo ceu unico suo Salvatore, apprehenso, fugiunt pec- tum, et sequuntur iustitiam.* 8) *etiam*] Synt. 1612. *item.* 9) *et proxi- um diligant*] Synt. 1612. *ac proximos suos diligunt.* 10) Synt. 1612. *fectis.* 11) Synt. 1612. *crucifigunt.* 12) *quod quidem .... intelligendum*] ynt. 1612. *minime id quidem.* 13) Synt. 1612. *illam.* 14) *confugientes mper .... per fidem in ipsum*] Synt. 1612. *et subinde ad sanguinem, ortem, passionemque et obedientiam Christi Domini nostri, tanquam ad tissimum praesidium, refugiant: ut in quo solo sciant se habere redem- ionem peccatorum, per fidem in illum.* 15) *Quod ad falsam vero atti- t .... verbo Dei:*) Synt. 1612. *Falsa vero Ecclesia contra sibi ipsi suis- e institutis et traditionibus plus semper quam Dei verbo tribuit:* 16) *illa hristi iugo se subiici recusat;*] Synt. 1612. *Christi vero iugo subiici se n patitur:* 17) *illa Sacramenta non administrat prout .... praescripsit:*] ynt. 1612. *nec Sacramenta ex Christi praescripto administrat:* 18) Synt. 612. *quive.* 19) *atque imprimis*] Synt. 1612. *veluti.* 20) Synt. 1612. *rsequitur.* 21) *agnoscere atque a se invicem discernere*] Synt. 1612. *invicem discernere et agnoscere.*

Articulus XXX.

DE REGIMINE ECCLESIAE.

Credimus veram hanc Ecclesiam debere regi ac gubernari irituali illa politia, quam nos Deus ipso verbo suo [1]) edocuit: mirum ut sint [2]) in ea Pastores ac Ministri, qui pure et con- onentur et Sacramenta administrent. Sint quoque Seniores et iaconi, qui Presbyterium, *seu* Ecclesiae Senatum constituant [3]), his veluti mediis vera Religio conservari, veraque doctrina pas- m propagari et retineri [4]) possit: hominesque vitiis dediti spiri- aliter corripi et emendari, ac veluti fraeno quodam Disciplinae hiberi: pauperes item et afflicti auxilio et consolatione pro cuius- e necessitate sublevari possint [5]). Tunc enim omnia rite [6]) et dine fient in Ecclesia, cum [7]) viri fideles ac pii ad eius guber- tionem deligentur, iuxta D. Pauli [8]) praescriptum, quod habe- r [9]) 1 Tim. 3. et Tit. 1.

1) *Ipso verbo suo*] Synt. 1612. *ipse suo verbo.* 2) *nimirum ut sint*] nt. 1612. *ita ut sint.* 3) *qui Presbyterium, seu Ecclesiae Senatum con-*

stituant] Synt. 1612. *qui Ecclesiae Senatum constituant.* 4) *propagari* [illegible] *retineri*] Synt. 1612. *retineri et propagari.* 5) *possint* Synt. 1612. om. 6) *Tunc enim omnia rite*] Synt. 1612. *Tunc enim rite omnia.* 7) *cum* Synt. 1612. *quum.* 8) *D. Pauli*] Synt. 1612. *divi Pauli.* 9) *quod habetur* 1 *Tim.* 3. *et Tit.* 1.] Synt. 1612. *quod habetur prima ad Timotheum* [illegible] *et Tit.* 1.

Articulus XXXI.

DE VOCATIONE MINISTRORUM ECCLESIAE.

Credimus Ministros, Seniores, et Diaconos debere ad functio nes illas suas vocari et promoveri legitima Ecclesiae vocatione [1] adhibita ad eam seria Dei invocatione, [atque adhibitis Ecclesia suffragiis, ac postea confirmari in muneribus suis per impositio nem manuum [2])] eo ordine et modo, qui nobis in verbo Dei prae scribitur [3]). Debent autem imprimis singuli cavere, ne illiciti mediis sese ad haec munia ingerant. Expectandum est enim omni bus, donec a Deo ipso vocentur, ut certum habeant vocationi suae testimonium, sciantque eam esse a Domino. Caeterum omne verbi Dei Ministri, ubicunque sint locorum, eandem habent omne atque aequalem [4]) tum potestatem, tum autoritatem, ut qui sin aeque omnes Christi unici illius Episcopi universalis et capiti Ecclesiae, Ministri. [Ac proinde nulla Ecclesia habet autoritatem ullam, sive dominium in alteram, ut illi dominetur.] [5]) Porr ne sancta haec Dei ordinatio, aut violetur aut abeat in contem ptum, debent omnes de verbi Ministris et Senioribus Ecclesiae propter opus cui incumbunt, honorifice sentire, atque cum iis pa cem colere [6]): et a rixis ac contentionibus, quantum fieri potest invicem abstinere.

1) *vocatione*] Synt. 1612. *electione.* 2) *adhibitis ..... manuum*] Synt 1612. om. pergit tamen *atque eo ordine et modo.* 3) *qui nobis in verbo Dei praescribitur*] Synt. 1612. *qui nobis Dei verbo praescribitur.* 4) *Caeterum omnes verbi Dei Ministri, ubicunque sint locorum, eandem habent omnes atque aequalem tum* etc.] Synt. 1612. *Caeterum ubi sint locorum verbi Dei Ministri, eandem illi atque aequalem omnes habent tum* etc 5) [*Ac proinde nulla Ecclesia habet autoritatem ullam, sive dominium in alteram, ut illi dominetur.*] Synt. 1612. om. haec verba. 6) *propter opus cui incumbunt, honorifice sentire, atque cum iis pacem colere*] Synt. 1612 *honorifice propter opus cui incumbunt, sentire, atque cum illis pacem colere*

Articulus XXXII.

DE POTESTATE ECCLESIAE IN CONDENDIS LEGIBUS ECCLESIASTICIS, ET IN ADMINISTRANDA DISCIPLINA.

Interim credimus quamvis utile quidem sit, ut Gubernatores [1]) qui Ecclesiis praesunt, aliquem inter se ordinem constituant, ac conservationem corporis Ecclesiae, tamen studiose cavere eos de bere [2]), ne quo pacto ab iis deflectant, declinentve, quae Chri stus ipse, unicus Magister noster semel constituit. Quapropte reiicimus omnia humana inventa, omnesque leges [3]), quae ad De

ltum sunt introductae, ut iis conscientiae ullo modo illaqueen-r [4]), aut obstringantur. Recipimus itaque eas solas [5]), quae oneae sunt vel ad fovendam, alendamque concordiam, vel ad s in Dei obedientia retinendos. Ad id vero imprimis necessaria t Excommunicatio, ex praecepto verbi Dei usurpata: et aliae i annexae disciplinae Ecclesiasticae appendices.

1) *Interim credimus quamvis utile quidem sit, ut Gubernatores*] Synt. 12. *Interim credimus quidem utile esse, ut Seniores* etc. 2) *tamen studiose cavere eos debere*] Synt. 1612. *modo studiose caveant.* 3) *Quaprocer reiicimus omnia humana inventa, omnesque leges*] Synt. 1612. *Nos aque omnia humana inventa, omnesque leges reiicimus.* 4) *illaquecentur*] nt. 1612. *illaquentur.* 5) *Recipimus itaque eas solas*] Synt. 1612. *asque solas suscipimus.*

Articulus XXXIII.

DE SACRAMENTIS.

Credimus Deum habita nostrae habitudinis [1]) atque infirmitas ratione, Sacramenta nobis instituisse, ut promissa sua in nobis signaret, et ut essent Divinae erga nos benevolentiae, gratiae [2]), norumque eius certissima nobis pignora, ad fidem nostram fendam, et sustentandam comparata. Addidit vero illa ad verbum vangelii, ut tam ea ipsa quae nobis externe [3]) verbo suo dearat, tum ea etiam quae ille ipse in cordibus nostris interne eratur, efficacius sensibus nostris [4]) proponeret: ac denique ut lutem, quam nobis communicare dignatur, magis magisque in bis confirmaret. Sunt enim Sacramenta signa, ac symbola vibilia rerum internarum et invisibilium, per quae, ceu per media, eus ipse virtute Spiritus Sancti in nobis operatur [5]). Itaque gna illa minime vana sunt, aut vacua: nec ad nos decipiendos ut frustrandos instituta. Ipsorum enim veritas est ipse Iesus hristus, sine quo nullius prorsus essent momenti [6]). Praeter-a [7]) sufficit nobis is Sacramentorum numerus, quem Christus se verus et unicus Doctor noster instituit. Sunt vero illa duo ntaxat, nimirum Sacramentum Baptismi, et sacrae Coenae Doini nostri Iesu Christi.

1) *habitudinis*] Synt. 1612. *hebetudinis.* 2) *gratiae* in Synt. 1612. eest. 3) *ut tam ea ipsa quae nobis externe* etc.] Synt. 1612. *ut tum a ipsa quae nobis rem* etc. 4) *efficacius sensibus nostris proponeret*] ynt. 1612. *efficacius sensibus nostris externis proponeret.* 5) *in nobis peratur*] Synt. 1612. *in nobis agit.* 6) *sine quo nullius prorsus essent omenti*] Synt. 1612. *sine quo nullius essent prorsus momenti.* 7) *Praerea*] Synt. 1612, *caeterum.*

Articulus XXXIV.

DE BAPTISMO.

Credimus et confitemur Iesum Christum (qui finis legis est) mni alii Sanguinis effusioni ad propitiationem peccatorum adhi-

bendae finem proprio suo sanguine effuso iam imposuisse: et abolita Circumcisione, quae fiebat per Sanguinem, Baptismum illius loco instituisse, quo in Ecclesiam Dei [1]) recipimur, et a cunctis aliis gentibus et peregrinis aliis religionibus [2]) segregamur, utpote illi soli consecrati, cuius symbolum et insignia gestamus. Est denique Baptismus nobis testimonio [3]), illum ipsum nobis fore Deum in aeternum [4]), qui et Pater nobis est propitius. Omnes igitur, qui sui sunt, iussit Dominus aqua pura Baptizari in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti [5]): ut significaret sanguinem Christi per Spiritum Sanctum idem praestare et efficere interne in anima, quod aqua externe operatur in corporibus. Sicut enim aqua in nos effusa et super corpus baptizati eminens ipsumque [6]) irrigans, sordes corporis abluit: sic et Sanguis Christi animam abluens, a peccatis illum [7]) emundat, nosque filios irae in filios Dei regenerat. Non quod aqua haec materialis ista efficiat, sed aspersio ipsa pretiosissimi Sanguinis Filii Dei, qui nobis est ceu mare illud rubrum, per quod transeundum est, ut e tyrannide Pharaonis, id est, Diaboli, egredi, et in spiritualem terram Chanaan introire possimus. Itaque Ministri quidem praebent nobis Sacramentum, et rem visibilem: at Dominus ipse exhibet quod Sacramento significatur, nimirum dona et gratias invisibiles, abluens, purificans, et mundans animas nostras a cunctis sordibus et iniquitatibus suis: renovans item, et replens corda nostra omni consolatione: largiens denique nobis veram paternae suae bonitatis certitudinem novo homine [8]) nos induens, et vetere exuens [9]) cum omnibus operibus [10]) eius. Praeterea credimus [11]) omnem hominem, qui vitam aeternam consequi cupiat, debere semel Baptizari, [atque unico hoc Baptismo contentum esse [12])] qui nunquam postea sit iterandus, cum ne nasci quidem [13]) bis possimus. Neque tamen hic Baptismus eo duntaxat momento prodest, quo aqua nobis inhaeret, aut quo ea tingimur [14]): sed per totum vitae nostrae tempus: [alioquin necesse foret nos caput nostrum semper aqua tinctum habere. [15])] Anabaptistarum itaque errorem hic detestamur, qui non modo unico et semel suscepto Baptismo contenti non sunt: sed et Baptismum infantium e fidelibus parentibus natorum [16]) damnant. Nos vero eos eadem ratione baptizandos et signo foederis obsignandos esse credimus, qua olim in Israële parvuli circumcidebantur, nimirum propter easdem promissiones infantibus nostris factas. Et revera Christus non minus sanguinem suum effudit, ut fidelium infantes, quam ut adultos ablueret. Ideoque signum seu Sacramentum rei, quam Christus eorum caussa est operatus, illos recipere convenit: quemadmodum in Lege iubet Dominus Sacramentum mortis et passionis Christi communicari pueris recens natis, offerendo pro ipsis agnum, qui Sacramentum erat Christi venturi. Praeterea quod Circumcisio praestabat populo Iudaico, idem infantibus fidelium nunc praestat Baptismus [17]). Atque haec caussa est [18]), cur Paulus Baptismum vocet Circumcisionem Christi.

1) *in Ecclesiam Dei*] Synt. 1612. *in Dei ecclesiam.* 2) *aliis religio-ibus*] Synt. 1612. *omnibus religionibus.* 3) *Est denique Baptismus nobis stimonio*] Synt. 1612. *Est denique nobis testimonio Baptismus.* 4) *illum sum nobis fore Deum in aeternum*] Synt. 1612. *illum ipsum Deum no-rum fore in aeternum.* 5) *Omnes igitur, qui sui sunt, iussit Dominus qua pura Baptizari in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*:] Synt. 612. *Suos igitur omnes iussit Dominus in nomine Patris, et Filii, et piritus Sancti pura aqua baptisari.* 6) *super corpus baptizati eminens sumque* etc.] Synt. 1612. *super corpus Baptizati eminens, ac conspicua, sumque* etc. 7) *illum*] Synt. 1612. *illam.* 8) *certitudinem, novo ho-ine*] Synt. 1612. *certitudinem, et novo homine.* 9) *et vetere exuens*] ynt. 1612. *atque vetere exuens.* 10) *operibus*] Synt. 1612. *factis.* 11) *raeterea credimus* etc.] Synt. 1612. *His de caussis credimus* etc. 12) *de-ere semel Baptizari, [atque unico hoc Baptismo contentum esse]* Synt. 612. *debere unico Baptismo (id est semel tantum) baptizari.* 13) *cum e nasci quidem*] Synt. 1612. *quum ne nasci quidem.* 14) *quo aqua nobis haeret, aut quo ea tingimur*] Synt. 1612. *quo aqua nobis insidet, quove tingimur.* 15) *[alioquin necesse foret nos caput nostrum semper aqua nctum habere]* quae verba in Synt. 1612. desunt. 16) *e fidelibus paren-bus natorum*] Synt. 1612. *e fidelibus natorum.* 17) *idem infantibus fide-um nunc praestat Baptismus*] Synt. 1612. *idem pueris fidelium praestat Baptismus.* 18) *Atque haec caussa est*] Synt. 1612. *Et haec caussa est.*

Articulus XXXV.

DE COENA DOMINI.

Credimus etiam et confitemur D. Iesum Christum Servatorem ostrum, sacrosanctum Coenae suae Sacramentum instituisse, ut n ea nutriat, ac sustentet eos, quos iam regeneravit, et in fami-iam suam, nempe Ecclesiam insevit. Qui vero regenerati sunt, uplicem in se vitam habent: unam quidem carnalem et tempora-iam, quam secum a prima nativitate sua [1]) attulerunt, et haec ommunis est omnibus hominibus [2]): alteram spiritualem et coele-tem, quae illis donatur in secunda illa nativitate, quae fit per ver-um Evangelii in unione corporis Christi, et haec vita non est ommunis nisi solis Electis Dei [3]). Sicuti vero Deus panem ter-enum et materialem ad huius vitae carnalis et terrenae sustenta-ionem [4]) idoneum constituit, qui ut et ipsa vita, omnibus est com-nunis; ita et [5]) ad conservationem illius vitae spiritualis, et coele-tis, quae fidelium propria est, Deus panem vivificum misit, qui e [6]) coelo descendit, nempe Iesum Christum: is nutrit et susten-at vitam fidelium spiritualem, si comedatur, id est, applicetur t recipiatur spiritu per fidem. Ut autem panem hunc spiritualem t coelestem Christus nobis figuraret, sive [7]) repraesentaret; in-tituit Panem et Vinum terrenum et visibilem in Corporis et San-uinis sui Sacramentum: ut iis nobis testificetur [8]), quam vere ac-ipimus et tenemus manibus nostris hoc Sacramentum, illudque re comedimus (unde et postmodum vita haec nostra sustentatur), am vere etiam nos fide (quae animae nostrae est instar et manus t oris) recipere verum corpus et verum sanguinem Christi, in nimis [9]) nostris, ad vitam spiritualem in nobis fovendam. Cer-

tissimum vero est, Christum non sine caussa tam solicite [10]) ho
suum Sacramentum nobis commendare, utpote qui perficiat in no
bis revera, quaecunque ipse nobis his sacris signis repraesentat
quamvis modus ipse ingenii nostri captum superet, nec percipi
quoquam possit: quod videlicet operatio Spiritus Sancti occulta si
et incomprehensibilis [11]): [interim nequaquam erraverimus si di
camus fieri per fidem [12]).] Dicimus itaque [13]) id quod comeditu
osse ipsissimum Christi corpus naturale, et id quod bibitur verun
ipsius sanguinem: at instrumentum seu medium quo haec come
dimus et bibimus non est os corporeum, sed spiritus ipse noste
idque per fidem.

Christus itaque semper ad dextram Patris in coelis resider
nec ideo minus se nobis per fidem communicat. Porro haec Coen
mensa est spiritualis, in qua Christus seipsum nobis cum omnibu
bonis suis participandum offert, efficitque ut nos in illa [14]), tan
illo ipso, quam merito passionis mortisque ipsius fruamur [15]). Ani
mam enim nostram miseram et afflictam, omnique consolatione de
stitutam, carnis suae esu ipsemet nutrit, roborat [16]) et consola
tur: sanguinis item sui potu eam sustentat et recreat. Praetere
quamvis Sacramenta sint coniuncta rei ipsi significatae, amba
tamen res istae non ab omnibus recipiuntur. Impius [17]) enim re
cipit quidem Sacramentum in suam condemnationem, at rem se
veritatem Sacramenti non recipit. Verbi gratia, Iudas et Simo
Magus receperunt quidem ambo Sacramentum: Christum ver
ipsum, qui illo significabatur, minime, quoniam solis ille fideli
bus [18]) communicatur. Postremo huic nos Sacramento sacrosanct
in coetu populi Dei cum summa humilitate et reverentia communi
camus, memoriam mortis Christi Servatoris nostri cum gratiarun
actione sancte celebrantes, et fidei Religionisque Christianae con
fessionem publice ibi profitentes. Nemo itaque ad hanc mensan
se sistere debet, qui prius se non probaverit [19]), ne de hoc pan
edens, et de hoc poculo bibens iudicium ipse sibi et damnationem
manducet, ac bibat. Usu porro huius Sacramenti accenditur i
nobis flagrantissimus amor tum in Deum ipsum, tum in proximum
Itaque nos hic quidem merito omnes hominum ludificationes, e
damnanda commenta (quae illi Sacramentis addiderunt et admi
scuerunt) tanquam veram profanationem reiicimus: affirmamusqu
omnes pios unico illo ordine, et ritu, quem Christus et Aposto
nobis tradiderunt, contentos esse, atque de mysteriis eodem mod
loqui debere, quo et illi locuti sunt.

1) *a prima nativ. sua*] Synt. 1612. *a prima sua nativitate.* 2) *e haec com. est omnibus hominibus*] Synt. 1612. *et h. c. est omnibus.* 3) *e haec vita non est communis nisi solis Electis Dei*] Synt. 1612. *et hae solis Electis Dei peculiaris est.* 4) *sustentationem*] Synt. 1612. *conser vationem.* 5) *ita et ad*] Synt. 1612. *ita ad.* 6) *de coelo*] Synt. 1612 *e coelo.* 7) *sive*] Synt. 1612. *seu.* 8) *ut iis nobis testificetur*] Synt. 1612 *Iis vero testificatur nos.* 9) *sanguinem Christi, in animis* etc.] Synt. 1612 *s. Ch. unici Servatoris nostri in animis* etc. 10) *solicite*] Synt. 1612

llicite. 11) *quod videlicet operatio — incomprehensibilis*] Synt. 1612. *iod videlicet omnes Spiritus S. operationes occultae sint et incomprehen- biles.* 12) [*interim — per fidem*] Synt. 1612. om. 13) *Dicimus itaque*] ynt. 1612. *Caeterum nequaquam erraverimus dicentes.* 14) *ut nos in la*] Synt. 1612. *ut in illa.* 15) *quam m. p. m. ip. fr.*] Synt. 1612. *iam passionis, mortisque ipsius merito fruamur.* 16) *roborat*] Synt. 612. *corroborat.* 17) *Impius*] Synt. 1612. *Malus.* 18) *quoniam solis e fidelibus*] Synt. 1612. *Solis enim fidelibus Christus.* 19) *se sistere ... non prob.*] Synt. 1612. *sese sistere ... non se prob.*

Articulus XXXVI.

DE MAGISTRATU.

Credimus Deum Optimum Maximum ob generis humani cor- ptelam ac [1]) depravationem, Reges, Principes et Magistratus nstituisse: velleque ut Mundus hic legibus ac certa politia gu- ernetur, ad coercenda hominum vitia, et ut omnia inter homi- es recto ordine gerantur. Idcirco Magistratus ipsos gladio ar- avit, ut malos quidem plectant poenis, probos vero tueantur. orum porro est non modo de civili politia conservanda esse sol- citos, verum etiam dare operam ut sacrum Ministerium conser- tur, omnis idololatria et adulterinus Dei cultus e medio tollatur, egnum Antichristi diruatur, Christi vero Regnum propagetur. enique horum est efficere, ut sacrum Evangelii verbum ubique [2]) aedicetur, ut singuli pure Deum colere et venerari ex prae- ripto verbi ipsius libere possint. Caeterum cuncti homines, iuscunque sint vel dignitatis, vel conditionis, ac status, legiti- is Magistratibus subiici debent, illisque vectigalia ac tributa pen- re, et iis [3]) in omnibus obsequi ac obedire, quae verbo Dei n repugnant: preces etiam pro iis fundere, ut eos Deus in nnibus ipsorum actionibus dirigere dignetur, nos vero vitam tran- illam ac [4]) quietam sub ipsis, cum omni pietate et honestate, cere possimus. Quamobrem Anabaptistas et turbulentos omnes testamur, qui superiores Dominationes et Magistratus abiiciunt, ra ac iudicia pervertunt, bona omnia communia faciunt, ac deni- e ordines ac gradus [5]), quos Deus honestatis gratia [6]) inter mines constituit, abolent ac [7]) confundunt.

1) *ac*] Synt. 1612. *atque.* 2) *ubique*] Synt. 1612. *undique.* 3) *iis*] nt. 1612. *eis.* 4) *ac*] Synt. 1612. *et.* 5) *ordines ac gradus*] Synt. 12. *ordines omnes ac gradus.* 6) *quos Deus honest. gr.*] Synt. 1612. *os honestatis gratia Deus.* 7) *ac*] Synt. 1612. *aut.*

Articulus XXXVII.

E IUDICIO EXTREMO, RESURRECTIONE CARNIS, ET VITA AETERNA.

Postremo credimus ex Dei verbo, Dominum nostrum Iesum ristum, quando tempus a Deo praestitutum, quod omnibus crea- is est ignotum, advenerit, et numerus Electorum completus

fuerit [1]), e coelo rursus venturum, idque corporaliter et visibiliter, sicuti olim illuc asscendit [2]), cum summa gloria et Maiestate [3]), ut se declaret iudicem vivorum et mortuorum [4]): veterem hoc mundo igne et flamma succenso, ut illum purificet. Tunc vero omnes creaturae [5]), tam viri [6]) quam mulieres et infantes, quotquot inde ab initio usque ad finem mundi extiterint, coram summo hoc iudice comparebunt, eo nimirum voce [et tremendo clamore Angelorum] et Archangeli, et tuba Dei evocati [7]). Omnes enim antea mortui e terra tunc resurgent, anima singulorum coniuncta atque unita [8]) proprio suo corpori, in quo vixerat. Qui porro ultimo illo die [9]) superstites erunt, nequaquam morientur more reliquorum, sed in momento et iactu oculi, immutabuntur, a corruptione videlicet in incorruptam naturam. Tunc aperientur libri (nimirum conscientiae) et mortui iudicabuntur secundum ea, quae in hoc mundo egerint, sive bona sive mala. Quin etiam tunc reddituri sunt homines rationem de omni verbo otioso, quod locuti fuerint, etsi id mundus nunc pro ludo et ioco reputet. In summa omnis tunc hominum hypocrisis et abstrusa quaeque cordis eorum palam coram omnibus detegentur. Ac propterea sola [10]) iudicii istius memoria impiis et reprobis merito est horrenda [11]) et formidabilis: piis [12]) vero et electis summe exoptanda, et ingentis consolationis. Tunc enim redemptio ipsorum plane perficietur, et suavissimos laborum et dolorum suorum, quos in hac vita pertulerunt [13]), fructus consequentur: innocentia ipsorum tunc aperte [14]) ab omnibus agnoscetur, ipsique vicissim horrendam vindictam conspecturi sunt, quam Dominus de iis sumet, qui eos variis tormentis et molestiis in hoc mundo tyrannice afflixerunt. Impii porro proprio conscientiae suae testimonio convicti erunt, et immortales quidem reddentur, sed ea conditione ut in igne aeterno, qui Diabolo et angelis eius [15]) paratus est, in sempiternum crucientur. Contra vero fideles et Electi corona gloriae et honoris donabuntur: et Filius Dei eorum nomina coram Deo Patre et [sanctis eius atque electis] [16]) Angelis confitebitur: et abstergetur omnis lachryma ab oculis eorum. Caussa itaque eorum, quae non haereseως et impietatis a Magistratibus et iudicibus damnatur, caussa Filii Dei esse tunc agnoscetur. Et Dominus eos tanta gloria gratis remunerabitur, quantam nullus hominum animo concipere unquam possit. Magnum ergo illum Domini diem [retributionis] summo cum desiderio [17]) expectamus, ut rebus omnibus [18]) a Deo promissis plenissime in Christo Iesu Domino nostro laeti potiamur, et in aeternum perfruamur [19]). Apocal. 22, 20. *Etiam veni Domine Iesu.*

1) *quando tempus a Deo ..... completus fuerit*,] Synt. 1612. (*ubi tempus a Deo praestitutum: at omnibus creaturis ignotum, advenerit, et numerus electorum fuerit completus*). 2) *asscendit*] Synt. 1612. *ascendit*. 3) *cum summa gloria et M.*] Synt. 1612. *summa ornatum gloria et M.* 4) *ut se declaret iudicem v. et m.*] Synt. 1612. *ut iudex v. et m. ap-*

arcat. 5) *Tunc vero omnes creaturae*] Synt. 1612. *Tunc vero creaturae omnes* 6) *tam viri*] Synt. 1612. *et tam viri.* 7) *eo nimirum voce — tuba D. evocati*] Synt. 1612. *eo nimirum voce Archangelorum et tuba Dei evocati.* 8) *resurgent — atque unita*] Synt. 1612. *resurgent, Spiritu et anima singulorum rursus coniuncta et unita.* 9) *Qui porro ultimo illo die*] Synt. 1612. *Qui porro illo ultimo die.* 10) *Ac proterea sola*] Synt. 1612. *ut merito sola.* 11) *reprobis merito est h.*] Synt. 1612. *reprobis sit h.* 12) *piis*] Synt. 1612. *bonis.* 13) Synt. 1612. *pertulerint.* 14) *innocentia ipsorum tunc aperte*] Synt. 1612. *Tunc, innocentia, innocentia ipsorum aperte.* 15) Synt. 1612. om. *et angelis eius.* 16) [*sanctis eius atque electis*] om. Synt. 1612. 17) *diem ... desiderio*] Synt. 1612. *diem summo desiderio.* 18) Synt. 1612. add. *nobis.* 19) *potiamur ..... perfruamur*] Synt. 1612. *potiemur .... perfruemur.*

14.

Catechismus

Oder

Christlicher Vnderricht,

wie der in Kirchen vnd Schulen der Churfürstlichen Pfaltz getrieben wirdt.

Gedruckt in der Churfürstlichen Stad Heydelberg, durch Johannem Mayer. 1563.

Wir Friderich von Gottes Genaden Pfalzgrafe bey Rhein, des heiligen Römischen Reichs Ertztruchses vnd Churfürst, Hertzog in Bayern, ꝛc. Entbieten allen vnd jeden vnsern Superintendenten, Pfarherrn, Predigern, Kirchen vnd Schuldienern Vnsers Churfürstenthumbs der Pfaltzgrafeschafft bey Rhein, vnser genad vnd gruß, Vnd fügen euch hiemit zu wissen,

Nachdem wir vns auß erinnerung Göttlichs Worts, auch natürlicher pflicht vñ verwandnuß schuldig erkennen, Vnd endlich fürgenommen, Vnser von Gott befohlen Ampt, beruff vnd regierung, nicht allein zu friedlichen, rüigem wesen, auch zu erhaltung züchtigen auffrichtigen vnd Tugentsamen wandels vnd lebens Vnserer vnderthanen, zurichten vnd anzustellen: Sonder auch vnd fürnemlich dieselbige zu rechtschaffener erkañtnuß vnd forcht des Almechtigen, vnd seines seligmachenden Worts, als dem einigen fundament aller Tugenten vñ gehorsams, je lenger je mehr anzuweisen vñ zu bringen. Auch also sie zur ewigen vnd zeitlichen wolfart vngesparts vleiß von grund vnsers hertzens gern befürdern, vñ so viel an vns, darbey erhalten helffen wolten.

Vnd aber gleich anfangs in eintrettung Vnserer regierung erfaren: Wiewol von Vnsern lieben Vettern vnd Vorfarn, Pfaltzgrafen, Churfürsten, ꝛc. löblicher seliger Gedechtnuß, allerhand Christliche vnd nützliche ordnungen vñ vorbereitungen, zu befürderung solcher ehre Gottes, vñ erhaltung Bürgerlicher zucht vnd polizey auffgericht und fürgenommen:

Daß doch demselbigen nicht mit dem ernst, wie es sich wol
ebüret, allenthalben nachgesetzt, viel weniger die verhoffte vnd
egerte frucht darauß gefolgt vnd gespürt worden. Welches vns
enn verursacht, nicht allein dieselbige widerum̃ zu ernewern:
nder auch, da es die nothwendigkeit erfordert, in verbesserung
u richten, zu erleutern, vnd weitere fürsehung zu thun. Also
ir auch in dem nicht den geringsten mangel befunden, daß die
lüende jugend allenthalben, beides in Schulen vnd Kirchen Vn-
rs Churfürstenthumbs in Christlicher Lehre sehr fahrlessig, vnd
um theil gar nit, zum theil aber vngleich, vnd zu keinem be-
endigen, gewissen vnd einhelligen Catechismo, sonder nach eines
den fürnemen vnd gutdüncken angehalten vnd underwiesen wor-
en. Darauß denn neben andern vielfaltigen grossen vnrichtig-
eiten erfolgt, daß sie offtermalen ohne Gottes furcht vnd erkañt-
uß seines Worts auffgewachsen, keine eintrechtige vnderweisung
ehabt, oder sonst mit weitleufftigen vnnotdürfftigen fragen, auch
ißweilen mit widerwertiger lehre beschweret worden ist.

Weñ nun beid Christliche vñ weltliche ämpter, Regiment vñ
außhaltungē, anderst nicht bestendiglichen erhalten werden, auch
icht vñ erbarkeit vnd alle andere gute tugentē bey den vnder-
hanen zunemen vnd auffwachssen mügen, Denn da die jugendt
leich anfangs, vñ vor allen dingen zu reiner, auch gleichför-
iger lehr des heiligē Evangelii vnd rechtschaffener erkañtnuß
Gottes angehalten, vnd darinnen stetigs geübt wird:

So haben wir ein hohe notdurfft geachtet, auch hierinnen,
ls dem vornemsten stück eins Vnsers Regiments, gebürlichs ein-
hens zu thun, die vnrichtigkeit vnd vngleichheit abzuschaffen,
ñ notwendige verbesserung anzustellen.

Vnd demnach mit rhat vnd zuthun Vnserer gantzen Theo-
gischen Facultet allhie, auch aller Superintendenten vnd für-
emsten Kirchendienern, einen Summarischen vnderricht od. Cate-
hismum vnserer Christlichen Religion auß dem Wort Gottes,
eides in Deutscher vñ Lateinischer Sprach verfassen vnd stellē
assen. Damit fürbaß nicht allein die jugendt in Kirchen vnd
Schulen, in solcher christlicher Lehre, Gottseliglichen vnderwiesen,
nd darzu einhelliglichen angehalten: sond. auch die Prediger vnd
Schulmeister selbs ein gewisse vnd bestendige form vnd maß haben
nögen, wie sie sich in vnderweisung der jugendt verhalten sollen,
nd nicht jres gefallens tegliche enderungē fürnemen, oder wider-
ertige lehre einfüren.

Euch hiemit alle vnd einem jeden besonder gnediglichē vnd
ernstlichen ermanend vñ befehlende, jr wollet angeregten Catechis-
mum od. Vnderricht, vmb der ehre Gottes, vnd Vnserer vnder-
hanen, auch ewerer seelen selbs nutz vnd bestem willē, danck-
arlich annemē, auch denselbigen nach jrem rechten verstand der
ugend in schulen vnd Kirchen, auch sonst auff der Cantzel dem
gemeinen Man vleissig vnd wol einbilden, darnach lehren, thun

vñ leben: Vngezweiffelter hoffnung vnd zuversicht, wenn die jugendt anfangs im wort Gottes also mit ernst vnderwiesen vnd aufferzogen: es werde der Almechtig auch besserung des lebens, zeitliche vnd ewige wolfart verleihen vnd widerfaren lassen. Das wollen wir Vns, wie oblaut, zu geschehen zu euch endlichen versehen.

Datum Heydelberg auff dinstag den neuntzehenden Monats tag Januarij, Nach Christi vnsers lieben Herrn vnd Seligmachers geburt, im Jar, tausend, fünffhundert drey vnd sechtzig.

Catechismus.

Frag.

Was ist dein einiger trost in leben vnd in sterben?

Antwort.

Daß ich mit Leib vnd Seel, beyde in leben vnd in sterben [a] nicht mein [b], sonder meines getrewen Heilands Jesu Christi eigen bin [c], der mit seinem thewren blut [d], für alle meine sünden vollkomlich bezalet [e], vñ mich auß allem gwalt des Teufels erlöset hat [f] vnd also bewaret [g], daß ohne den willen meines Vaters im Himmels, kein haar von meinem haupt kan fallen [h], ja auch mir alles zu meiner seligkeit dienen muß [i]. Darumb er mich auch durch seinen heiligē Geist des ewigen lebens versichert [k], vnd jm forthin zu leben von hertzen willig vnd bereit macht [l].

a) Rom. 14. *b*) 1 Cor. 6. *c*) 1 Cor. 3. *d*) 1 Pet. 1. *e*) 1 Ioh. 1 et 2. *f*) 1 Ioh. 3. *g*) Ioh. 6. *h*) Matt. 10. Luc. 21. *i*) Rom. 8. *k*) 2 Cor. 1 Ephes. 1. Rom. 8. *l*) Rom. 8.

Frag.

Wieuiel stück seind dir nötig zu wissen, daß du in diesem trost seliglich leben vnd sterben mögest?

Antwort.

Drey stück [a]. Erstlich wie groß meine sünde vnd elend seyen [b]. Zum andern, wie ich von allen meinen sünden vnd elend erlöset werde [c]. Vnd zum dritten, wie ich Gott für solche erlösung soll danckbar sein [d].

a) Luc. 24. 1 Cor. 6. Tit. 3. *b*) Ioh. 6. et 15. *c*) Ioh. 17. *d*) Eph. 5

Der erste Theil.

Von des menschen elend.

Frag.

Woher erkennestu dein elend?

Antwort.

Auß dem Gesetz Gottes [a]).

a) Rom. 3.

Frag.

Was erfordert denn das Göttlich gesetz von vns?

Antwort.

Diß lehret vns Christus in einer summa, Matth. am 22. Du solt lieben Gott deinen Herren, von gantzem hertzen, von gantzer seelen, von gantzem gemüth vnd allen krefften. Diß ist das fürnembste vnd das gröste Gebot: Das ander aber ist dem gleich, Du solt deinen Nechsten lieben als dich selbs. In diesen zweyen Gebotten hanget das gantze Gesetz vnd die Propheten.

Frag.

Kanstu diß alles volkomlich halten?

Antwort.

Nein [a]): Denn ich bin von Natur geneigt Gott vnd meinen Nechsten zu hassen [b]).

a) Rom. 3. 1 Ioh. 1. *b*) Rom. 8. Ephes. 2.

Frag.

Hat deñ Gott den menschen also böß vnd verkert erschaffen?

Antwort.

Nein [a]): sonder Gott hat den menschen gut, vnd nach seinem ebenbild erschaffen [b]), das ist, in warhafftiger gerechtigkeit vñ heiligkeit, auff dz er Gott seinen schöpffer recht erkeñte, vnd von hertzen liebte, vnd in ewiger seligkeit mit jm lebte, jm zu loben vnd zu preisen [c]).

a) Gen. 1. *b*) Gen. 1. *c*) 2 Cor. 3. Colos. 3. Ephes. 4.

Frag.

Woher kompt denn solche verderbte art des menschen?

Antwort.

Auß dem fall vnd vngehorsam vnser ersten Eltern Adams vnd Euen im Paradeis [a]), da vnser Natur also vergifftet worden, daß wir alle in sünden empfangen vnd geboren worden [b]).

a) Gen. 3. Rom. 5. *b*) Psal. 51.

Frag.

Seind wir aber dermassen verderbt, daß wir gantz vnd gar vntüchtig seind zu einigem gutem, vnd geneigt zu allem bösen?

Antwort.

Ja [a]): Es sei denn, daß wir durch den Geist Gottes widergeboren werden [b]).

a) Iohan. 3. Iob. 14. et 15. Esai. 53. *b*) Iohan. 3.

Frag.

Thut denn Gott dem menschen nicht vnrecht, daß er in seinem gesetz von jm fordert, das er nicht kan thun?

Antwort.

Nein [a]): Denn Gott hat den menschen also erschaffen, daß er es kondte thun: der Mensch aber hat sich vnd alle seine nachkommen, auß anstifftung des Teufels, durch mutwilligen vngehorsam derselbigen gaben beraubt.

a) Ephes. 4.

Frag.

Wil Gott solchen vngehorsam vnd abfall vngestrafft lassen hingehen?

Antwort.

Mit nichten [a]): sonder er zürnet schrecklich, beyde vber angeborne vnd würckliche sünden, vnd wil sie auß gerechtem vrtheil zeitlich vnd ewig straffen, wie er gesprochen hat: Verflucht sey jederman, der nicht bleibet in allem dem, das geschrieben stehet in dem buch des Gesetzes, daß ers thue [b]).

a) Rom. 5. Heb. 9. *b*) Deut. 27. Gal. 3.

Frag.

Ist denn Gott nicht auch barmhertzig?

Antwort.

Gott ist wol barmhertzig [a]), er ist aber auch gerecht [b]), derhalben erfordert seine gerechtigkeit, daß die sünde, welche wider die allerhöchste maiestet Gottes begangen ist, auch mit der höchste, das ist, der ewigen straff an leib vñ seel gestrafft werde.

a) Exo. 34. *b*) Exo. 20. Psal. 5. 2 Cor. 6.

Der ander Theil.

Von des Menschen Erlösung.

Frag.

Dieweil wir denn nach dem gerechten vrtheil Gottes zeitliche vnd ewige straff verdient haben: wie möchten wir dieser straff entgehen, vnd widerumb zu gnaden kommen?

Antwort.

Gott wil daß seiner gerechtigkeit genug geschehe [a]), derwegen müssen wir derselben entweder durch vns selbst, oder durch einen andern volkomene bezalung thun [b]).

a) Exo. 20. et 23. *b*) Rom. 8.

Frag.

Können wir aber durch vns selbst bezalung thun?

Antwort.

Nit nichtē: sonder wir machen auch die schuldt noch teglich grösser [a]).

a) Iob. 5. et 15. Matt. 6.

Frag.

Kan aber jrgendt eine blosse Creatur für vns bezalen?

Antwort.

Keine: Denn erstlich wil Gott an keiner andern Creatur straffen, das der mensch verschuldet hat [a]). Zum andern, so kan auch keine blosse Creatur den last des ewigen zorns Gottes wider die sünde ertragen, vnd andere daruon erlösen [b]).

a) Heb. 2. *b*) Psal. 138.

Frag.

Was müssen wir deñ für ein Mittler vnd Erlöser suchen?

Antwort.

Einen solchen, der ein warer [a]), vnd gerechter mensch [b]), vñ doch stercker deñ alle Creaturen, das ist, zugleich warer Gott sey [c]).

a) 1 Cor. 15. *b*) Iere. 33. Psal. 53. 2 Cor. 5. Heb. 7. *c*) Esai. 7. Rom. 8. Iere. 23.

Frag.

Warumb muß er ein warer vnd gerechter mensch sein?

Antwort.

Darumb, daß die gerechtigkeit Gottes erfordert [a]), daß die menschliche natur, die gesündiget hat, für die sünde bezale: vnd aber einer, der selbst ein sünder were, nicht köndte für andere bezalen [b]).

a) Rom. 5. *b*) 1 Pet. 3. Esai. 53.

Frag.

Warumb muß er zugleich warer Gott sein?

Antwort.

Daß er auß krafft seiner Gottheit, den last des zorns Gottes, an

seiner menschheit ertragen [a]), vñ vns die gerechtigkeit, vnd daß leben erwerben [b]), vnd widergeben möchte [c]).

a) Esai. 53. Act. 2. 1 Petr. 3. *b*) Ioh. 3. Act. 20. *c*) Iohan. 1.

Frag.

Wer ist aber derselbe mittler, der zugleich warer Gott, vnd ein warer gerechter mensch ist?

Antwort.

Vnser Herr Jesus Christus [a]) der vns zur vollkomenen erlösung vnd gerechtigkeit geschenkt ist [b]).

a) Matt. 1. 1 Tim. 3. Luc. 2. *b*) 1 Cor. 1.

Frag.

Woher weistu das?

Antwort.

Auß dem heiligen Euangelio, welchs Gott selbst anfenglich im Paradeis [a]) hat offenbaret: folgends durch die heilige Ertzueter [b]) vnd Propheten lassen verkündigen, vnd durch die opffer vnd andere ceremonien des gesetzes fürgebildet [c]), Endlich aber durch seinen eingeliebten Son erfüllet [d]).

a) Gen. 3. *b*) Gen. 22. et 49. Rom. 1. Heb. 1. Act. 3. et 10. *c*) Ioh. 5. Heb. 10. *d*) Rom. 10. Gala. 4.

Frag.

Werden denn alle menschen widerum̃ durch Christum selig, wie sie durch Adam sind verloren worden?

Antwort.

Nein: sonder allein diejenigen, die durch waren glauben jm werden eingeleibet, vnd alle seine wohlthaten annemen [a]).

a) Ioh. 1. Isai. 53. Psal. 2. Rom. 11. Heb. 4. et 10.

Frag.

Was ist warer glaub?

Antwort.

Es ist nicht allein ein gewisse erkañtnuß, dardurch ich alles für war halte, was vns Gott in seinem wort hat offenbaret [a]): sonder auch ein hertzliches vertrawen [b]), welches der heilige Geist [c]) durchs Euangelium in mir würcket [d]), daß nicht allein andern, sonder auch mir vergebung der Sünden, ewige gerechtigkeit vnd seligkeit von Gott geschenckt sei [e]), auß lauter gnaden, allein vmb des verdiensts Christi willen [f]).

a) Heb. 11. Iacob. 2. *b*) Rom. 5. et 10. *c*) 2 Cor. 4. Ephes. 2. *d*) Rom. 1. *e*) Heb. 2. Rom. 1. *f*) Ephes. 2. Rom. 3.

Frag.

Was ist aber einem Christen noth zu glauben?

Antwort.

Alles was vns im Euangelio verheissen wirt [a]), welchs vns die tickel vnsers algemeinen vngezweiffelte Christliche Glaubens in einer mma lehren.

a) Ioh. 20. Matt. 28.

Frag.

Wie lauten dieselben?

Antwort.

Ich glaub in Gott Vater, den allmechtigen, Schöpf- r himmels vnd der erden.

Vnd in Jesum Christum, seinen eingebornen Son nsern HERRN, der empfangē ist von dem heiligen eist, geborē auß Maria der Jungfrawen, gelitten vn- r Pontio Pilato, gecreutziget, gestorben vnd begra- n, abgestiegen zu der Hellen, am dritten tage wider ufferstanden von den todten, auffgefaren gen Himmel, zet zu der Rechten Gottes des allmechtigen Vaters, n dannen er komen wird, zu richten die lebendigen nd die todten.

Ich glaub in den heiligen Geist, eine heilige allge- eine Christliche Kirche, die gemeinschafft der Heiligen, rgebung der sünden, aufferstehung des fleisches vnd n ewigs leben.

Frag.

Wie werden diese Artickel abgetheilt?

Antwort.

In drey theil. Der erste ist von Gott dem Vater, vnd vnser chöpffung. Der ander von Gott dem Son, vnd vnser erlösung. er dritt von Gott dem heiligen Geist, vnd vnser Heiligung.

Frag.

Dieweil nur ein einig Göttlich wesen ist [a]): warumb nennestu y, den Vater, Son vnd heiligen Geist?

Antwort.

Darumb daß sich Gott also in seinem wort geoffenbaret hat [b]), ē diese drey vnderschiedliche Personen, der einig wahrhafftig ewig ott seind.

a) Deut. 6. b) Esai. 61. Psal. 10. Matt. 3. et 28. 1 Ioh. 5.

Von Gott dem Vater.

Frag.

Was glaubestu, wenn du sprichst, Ich glaub in Gott Vater, den allmechtigē, Schöpffer himēls vnd der erden?

Antwort.

Daß der ewig Vater vnsers Herrn Jesu Christi, der Himel vnd Erden sampt allem, was drinnen ist, auß nichts erschaffen [a]), auch dieselbigen noch durch seinen ewigen rhat vnd fürsehung erhelt vnd regieret [b]): umb seines Sons Christi willen, mein Gott vñ mein Vater sey [c]), auff welchen ich also vertrawe, daß ich nicht zweiffel, er werde mich mit aller notdurfft leibs vnd der seelen versorgen [d]), auch alles vbel, so er mir in diesem jamerthal zuschicket, mir zu gut wenden [e]): dieweil ers thun kan, als ein almechtiger Gott [f]): vnd auch thun wil als ein getrewer Vater [g]).

a) Gen. 1. Psal. 33. *b*) Psal. 104. Matt. 10. Heb. 1. Psal. 115. *c*) Ioh. 1. Rom. 8. Gal. 4. Ephes. 1. *d*) Psal. 55. Matt. 6. Luc. 12. *e*) Rom. 8. *f*) Rom. 10. *g*) Matt. 6. et 7.

Frag.

Was verstehestu durch die fürsehung Gottes?

Antwort.

Die allmechtige vnd gegenwertige krafft Gottes [a]), durch welche er himel vnd erde, sampt allen Creaturen, gleich als mit seiner hand noch erhelt [b]), vnd also regiert, daß laub vnd graß, regen vnd dürre, fruchtbare vñ vnfruchtbare jar, essen vnd trincken [c]), gesundheit vnd kranckheit [d]) reichthumb vnd armuth [e]) vnd alles, nicht ohne gefehr, sonder von seiner väterlichen hand vns zukomme.

a) Act. 17. *b*) Heb. 1. *c*) Iere. 5. Act. 14. *d*) Ioh. 9. *e*) Prou. 22.

Frag.

Was für nutz bekommen wir auß erkañtnuß der schöpffung vnd fürsehung Gottes?

Antwort.

Daß wir in aller widerwertigkeit gedultig [a]), in glückseligkeit danckbar [b]) vnd auffs zukünftig guter zuuersicht zu vnserm getrewen Gott vñ Vater sein sollen, daß vns keine Creatur von seiner liebe scheiden wird [c]), dieweil alle Creaturē also in seiner hand sind, daß sie sich one seinen willen auch nicht regen noch bewegen können [d]).

a) Rom. 5. Iacob. 1. Iob. 1. *b*) Deut. 8. 1 Thess. 5. *c*) Rom. 8. *d*) Iob. 1. Act. 17. Prou. 21.

Von Gott dem Son.

Frag.

Warumb wirdt der Son Gottes Jesus, das ist, seligmacher genañt?

Antwort.

Darumb daß er vns selig macht von vnsern sünden [a]) vnd daß) keinem andern einige seligkeit zu suchen noch zu finden ist [b]).

a) Matt. 1. *b*) Act. 4.

Frag.

Glauben denn die auch an den einigen seligmacher Jesum, die seligkeit vnd heil bey heiligen, bei jnen selbst, oder anderstwo suchen?

Antwort.

Nein: sonder sie verleugnen mit der that den einigen Seligmacher d Heiland Jesum, ob sie sich sein gleich rhümen [a]). Denn entweder sus nit ein volkom̃ner Heiland sein muß: oder die diesen Heiland t warem glauben annemen, müssen alles in jm haben, daß zu jrer gkeit vonnöten ist [b]).

a) 1 Cor. 1. Gala. 3. *b*) Esai. 9. Col. 1. 2. Ioh. 1.

Frag.

Warumb ist er Christus, das ist, ein gesalbter genañt?

Antwort.

Daß er von Gott dem Vater verordnet, vnd mit dem heiligen eist [a]) gesalbet ist, zu vnserm obersten Propheten vnd Lehrer, der s den heimlichen rhat vnd willen Gottes von vnser erlösung volkom-) offenbaret [b]): Vnd zu vnserem einigen hohen Priester, der vns t dem einig̃ opffer seines leibs erlöset hat, vnd jmerdar mit seiner ebit für dem Vater vertrit [c]): Vnd zu vnserm ewigen König, der s mit seiñ wort vñ Geist regiert [d]), vnd bey der erworbenen er- ung schützet und erhelt.

a) Hebr. 1. *b*) Psal. 110. Hebr. 7. Rom. 8. *c*) Psa. 2. Luc. 1. Rom. 5. Matt. 28.

Frag.

Warumb wirst aber du ein Christ geneñt?

Antwort.

Daß ich durch den glauben ein glied Christi [a]) vnd also seiner sal- ng theilhafftig bin [b]), auff daß auch ich seinen Namen bekenne [c]), ich jm zu einem lebendigen danckopffer darstelle [d]), vnd mit freyem wissen in diesem leben wider die sünde vnd Teufel streite, und her ch in ewigkeit mit jm vber alle Creaturen herfche.

a) Act. 11. 1 Ioh. 2. *b*) Act. 2. Ioel. 2. Mar. 8. *c*) Rom. 12. oc. 5. *d*) Rom. 6. Apoc. 1.

Frag.

Warumb heist er Gottes eingeborner Son, so doch wir auch kin- r Gottes sind?

Antwort.

Darum daß Christus allein der ewig natürlich Son Gottes ist [a]) wir aber vmb seinet willē auß gnaden zu kindern Gottes angenommen sind [b])

a) Ioh. 1. Heb. 1. *b*) Rom. 8. Ephes. 1.

Frag.

Warumb nennestu jn vnsern Herrn?

Antwort.

Daß er vns mit leib vnd seel von der sünden, vnd auß aller gewalt des Teufels, nicht mit golt oder silber, sonder mit seinem thewer Blut, jhm zum eigenthumb erlöset vnd erkaufft hat [a]).

a) 1 Pet. 1. et 2. 1 Cor. 6.

Frag.

Was heist, daß er empfangen ist von dem heiligen Geist, gebore auß Maria der Jungfrawen?

Antwort.

Daß der ewige Son Gottes, der warer vnd ewiger Gott ist [a] vnd bleibet [b]), ware mēschliche natur, auß dem fleisch vnd blut de Jungfrawen Maria [c]), durch würckung des heiligen Geists an sich ge nomen hat [d]), auff daß er auch der ware samen Dauids sey [e]) sei nen brüdern in allem gleich [f]), außgenommen die sünde [g]).

a) Ioh. 1. Rom. 1. *b*) Rom. 9. Gal. 4. *c*) Iohan. 1. *d*) Matt. 1 Luc. 1. Ephes. 1. *e*) Psal. 132. Rom. 1. *f*) Phil. 2. *g*) Heb. 4.

Frag.

Waß nutz bekomestu auß der heiligen empfengnuß vnd geburt Christi

Antwort.

Daß er vnser mittler ist, vñ mit seiner vnschuld vnd volkomme nen heiligkeit meine sünde, darin ich bin empfangen, für Gottes an gesicht bedecket [a]).

a) Psal. 32. 1 Cor. 1.

Frag.

Was verstehestu durch das wörtlein gelitten?

Antwort.

Daß er an leib vnd seel, die gantze zeit seines lebens auff erden sonderlich aber am ende desselben, den zorn Gottes wider die sünde des gantzen menschlichen geschlechts getragen hat [a]), auff daß er mit seinen leiden, als mit dem einigen Sönopffer [b]), vnser leib vnd seel von der ewigen verdamnuß erlösete, vñ vns Gottes gnade, gerechtigkeit vñ ewiges leben erwürbe.

a) 1 Pet. 2. Esai. 53. *b*) 1 Ioh. 2. et 4. Rom. 3.

Frag.

Warumb hat er vnder dem Richter Pontio Pilato gelitten?

Antwort.

Auff daß er vnschuldig vnder dem weltlichen Richter verdamt
rde [a]), vnd vns damit von dem strengen vrtheil Gottes, das vber
s gehen solte, erlediget [b]).

a) Luc. 23. Ioh. 19. *b*) Psal. 69. Esai. 53. 2 Cor. 5. Gal. 3.

Frag.

Ist es etwas mehr, daß er ist gecreutziget worden, denn so er
es andern todts gestorben were?

Antwort.

Ja, Denn dardurch bin ich gewiß, daß er die vermaledeyung die
f mir lage, auff sich geladen habe [a]). Dieweil der tod des Creutzes
Gott verflucht war [b]).

a) Galat. 3. *b*) Deut. 21. Galat. 3.

Frag.

Warumb hat Christus den tod müssen leiden?

Antwort.

Darumb, daß von wegen der gerechtigkeit vnd warheit [a]) Gottes,
t anderst für vnsere sünden möchte bezalet werden, denn durch den
des Sons Gottes [b]).

a) Gen. 2. *b*) Heb. 2.

Frag.

Warumb ist er begraben worden?

Antwort.

Damit zu bezeugen, daß er warhafftig gestorben sey [a]).

a) Mat. 27. Luc. 23. Ioh. 19. Act. 13.

Frag.

Weil denn Christus für vns gestorben ist, wie kompts daß wir
sterben müssen?

Antwort.

Vnser tod ist nit ein bezalung für vnsere sünd: sonder nur ein
erbūg der sünden, vnd eingang zum ewigen leben [a]).

a) Ioh. 5. Phil. 1. Rom. 7.

Frag.

Was bekommen wir mehr für nutz auß dem opffer vnd todt Christi
Creutz?

Antwort.

Daß durch seine krafft vnser alter mensch mit jm gecreuißget, getödtet vñ begraben wird [a]), auff daß die bösen lüste des fleisches nicht mehr in vns regieren [b]), sonder daß wir vns selbst ihm zur danckſagung auffopffern [c]).

a) Rom. 6. Coloss. 2. *b*) Rom. 6. *c*) Rom. 12.

Frag.

Warum̃ folget abgeſtiegē zu der hellē?

Antwort.

Daß ich in meinen höchſten anfechtungē verſichert ſey, mein HERR Chriſtus habe mich durch ſeine vnaußſprechliche angſt, ſchmertzen vnd ſchrecken, die er auch an ſeiner ſeelē, am Creutz vnd zuuor erlitten, von der helliſchen angſt vnd pein erlöſet [a]).

a) Esai. 53. Mat. 27.

Frag.

Was nützet vns die Aufferſtehung Chriſti?

Antwort.

Erſtlich hat er durch ſeine Aufferſtehung den tod vberwunden, daß er vns der gerechtigkeit, die er vns durch ſeinen todt erworben hat, köndte theilhafftig machen [a]). Zum andern werden auch wir jetzunder durch ſeine krafft erwecket zu einem newen leben [b]). Zum dritten iſt vns die Aufferſtehung Chriſti ein gewiſſes pfand vnſerer ſeligen auffer-ſtehung [c]).

a) 1 Cor. 15. Rom. 4. 1 Pet. 1. *b*) Rom. 6. Coloss. 3. Ephes. 2. *c*) 1 Cor. 15. Rom. 8.

Frag.

Wie verſteheſtu daß er iſt gen himmel gefaren?

Antwort.

Daß Chriſtus für den augen ſeiner Jünger, iſt von der erdē auffgehabē gen himmel [a]), vnd vns zu gut daſelbſt iſt [b]), bis daß er wiederkompt zu richten die lebendigen vnd die todten [c]).

a) Act. 1. Mat. 26. Mar. 16. Luc. 24. *b*) Hebr. 4. 7. et 9. Rom. 8. Ephes. 4. Coloss. 3. *c*) Act. 1. Mat. 24.

Frag.

Iſt denn Chriſtus nit bey vns biß ans ende der welt, wie er vns verheiſſen hat? [a])

Antwort.

Chriſtus iſt warer Menſch vñ warer Gott: Nach ſeiner menſchlichen natur, iſt er jetzunder nicht auff erden [b]): aber nach ſeiner Gottheit, Maieſtet, genad vnd Geiſt, weicht er nimer von vns [c]).

a) Mat. 28. *b*) Mat. 26. Ioh. 16. et 17. Act. 3. *c*) Ioh. 14. et 16. Mat. 28. Ephes. 4.

Frag.

Werden aber mit der weiß die zwo naturen in Christo nit von
nder getrennet, so die menschheit nicht vberal ist, da die Gottheit ist?

Antwort.

Mit nichten: Denn weil die Gottheit vnbegreiflich vnd allent-
en gegenwertig ist [a]): so muß folgen, daß sie wol ausserhalb jrer
enommenen menschheit, vnd dennoch nichts desto weniger auch in
elben ist, vnd personlich mit jr vereiniget bleibt [b]).

a) Act. 7. Iere. 23. *b*) Coloss. 2. Ioh. 3. et 11. Mat. 28.

Frag.

Was nützet vns die Himmelfart Christi?

Antwort.

Erstlich, daß er im himmel für dem angesicht seines Vaters, vn-
fürsprecher ist [a]). Zum andern, daß wir vnser fleisch im himel zu
m sichern pfand haben, daß er als das haupt, vns seine glieder
h zu sich werde hinauff nemen [b]). Zum dritten, daß er vns seinen
ist zum gegenpfandt herab sendet [c]), durch welches krafft wir suchen
s droben ist, da Christus ist, sitzend zu der rechten Gottes, vnd
t das auff erden ist [d]).

a) 1 Ioh. 2. Rom. 8. *b*) Ioh. 14. et 20. Ephes. 2. *c*) Ioh. 14.
. 2. 2 Cor. 1. et 5. *d*) Coloss. 3. Phil. 3.

Frag.

Warumb wird hinzu gesetzt, daß er sitze zur rechten Gottes?

Antwort.

Daß Christus darumb gen himel gefaren ist, daß er sich daselbst
ige, als das haubt seiner Christlichen kirchen [a]), durch welches der
ter alles regiert [b]).

a) Ephes. 1. Coloss. 1. *b*) Mat. 28. Ioh. 5.

Frag.

Was nützet vns diese herrligkeit vnsers haupts Christi?

Antwort.

Erstlich daß er durch seinen heiligen Geist, in vns seine glieder,
himlischē gaben außgeust [a]). Darnach, daß er vns mit seinem ge-
lt wider alle feind schützet vnd erhelt [b]).

a) Ephes. 4. *b*) Psal. 2. Ioh. 10. Ephes. 4.

Frag.

Was tröstet dich die widerkunfft Christi zu richten die lebendigen
die todten?

Antwort.

Daß in allem trübsal vnd verfolgung mit auffgerichtem haupt ebē des Richters der sich zuuor dem gericht Gottes für mich dargestelt vnd alle vermaledeiung von mir hinweg genomen hat, auß dem hin gewertig bin [a]), daß er alle seine vnd meine feinde, in die ewige ve damnuß werffe [b]): mich aber sampt allen außerwelten zu jhm in d himlische freud vnd herrligkeit neme [c]).

a) Luc. 21. Rom. 8. Phil. 3. Tit. 2. *b*) 2 Thess. 1. 1 Thess. Mat. 25. *c*) Mat. 25.

Von Gott dem heiligen Geist.

Frag.

Was glaubstu vom heiligen Geist?

Antwort.

Erstlich daß er gleich ewiger Gott mit dem Vater vnd dem So ist [a]). Zum andern, daß er auch mir gegeben ist [b]), mich durch e waren glauben, Christi vnd aller seiner wolthaten theilhafftig machet mich tröstet [d]), vnd bey mir bleibē wird biß in ewigkeit [e]).

a) Gen. 1. Esai. 43. 1 Cor. 3. 1 Cor. 6. Act. 5. *b*) Matt. 2 2 Cor. 1. *c*) Galat. 3. 1 Pet. 1. 1 Cor. 6. *d*) Act. 9. *e*) Ioh. 14. 1 Pet.

Frag.

Was glaubstu von der heiligen allgemeinen Christlichen Kirchen?

Antwort.

Daß der Son Gottes [a]) auß dem gantzen menschlichen geschlecht [b] jhm ein außerwelte gemein zum ewigen leben [c]), durch sein Geist v wort [d]) in einigkeit des waren glaubens [e]), von anbegin der welt, b aus end [f]) versamle, schütze vnd erhalte [g]), vñ daß ich derselben e lebendiges glied bin [h]), vñ ewig bleiben werde [i]).

a) Ioh. 10. *b*) Gen. 26. *c*) Rom. 8. Ephes. 1. *d*) Esai. 59. Ro 1. et 10. *e*) Ephes. 5. *f*) Psal. 71. 1 Cor. 11. *g*) Mat. 16. Ioh. 1 1 Cor. 1. *h*) 1 Ioh. 3. *i*) 1 Ioh. 2.

Frag.

Was verstehestu durch die gemeinschafft der Heiligen?

Antwort.

Erstlich, daß alle vnd jede glaubigen, als glieder an dem HERR Christo, vnd allen seinen schetzen vnd gaben, gemeinschafft haben Zum andern, daß ein jeder seine gaben zu nutz vnd heil der ande glieder, willig vnd mit freuden anzulegen sich schuldig wissen sol [b]).

a) 1 Ioh. 1. 1 Cor. 1. Rom. 8. *b*) 1 Cor. 12. et 13. Phil. 2.

Frag.

Was glaubstu von vergebung der Sünden?

Antwort.

Daß Gott vmb der gnugthuung Christi willen [a]) aller meiner sünd auch der sündlichen art, mit der ich mein lebenlang zu streiten [b]) nimmermehr gedencken wil: sonder mir die gerechtigkeit Christi gnaden schencket, daß ich ins gericht nimmermehr soll kommen [c]).

a) 1 Ioh. 2. 2 Cor. 5. b) Iere. 31. Psal. 103. Rom. 7. et 8. c) Ioh. 3.

Frag.

Was tröst dich die aufferstehung des fleisches?

Antwort.

Daß nicht allein meine seel nach diesem leb̃ als bald zu Christo haupt genommen wird [a]): sonder auch daß diß mein fleisch, durch krafft Christi auff erweckt, wider mit meiner seelen vereiniget, vnd heiligen leib Christi gleichformig werden sol [b]).

a) Luc. 23. Phil. 1. b) 1 Cor. 15. Iob. 19. 1 Ioh. 3. Phil. 3.

Frag.

Was tröst dich der Artickel vom ewigen leben?

Antwort.

Daß, nachdem ich jetzunder den anfang der ewigen freude in meinem hertzen empfinde [a]), ich nach diesem leben volkommene seligkeit werde, die kein aug gesehen, kein ohr gehöret, vnd in keines menschen hertz nie komen ist [b]), Gott ewiglich darin zu preisen [c]).

a) 2 Cor. 5. b) 1 Cor. 2. c) Ioh. 17.

Frag.

Was hilfft es dich aber nun, wenn du diß alles glaubest?

Antwort.

Daß ich in Christo für Gott gerecht, vnd ein Erb des ewigen lebens bin [a]).

a) Habac. 2. Rom. 1. Ioh. 3.

Frag.

Wie bistu gerecht für Gott?

Antwort.

Allein durch waren glauben in Jesum Christum [a]). Also: daß mich schon mein gewissen anklagt, daß ich wider alle Gebot Gottes schwerlich gesündiget, vnd derselben keines nie gehalten hab [b]), auch noch stets dar zu allem bösen geneigt bin [c]): doch Got ohn alle meine verdienst [d]), auß lauter gnaden [e]), mir die volkomme gnugthuung [f]), gerechtigkeit vnd heiligkeit Christi schencket [g]) vñ zurechnet [h]), als hette ich nie keine sünde begangen noch gehabt, vnd selbst allen den gehorsam

vollbracht, den Christus für mich hat geleistet [i]), wenn ich allein solche wolthat mit glaubigen hertzen anneme [k]).

a) Rom. 3. Galat. 2. Ephes. 2. Phil. 3. *b*) Rom. 3. *c*) Rom. 7. *d*) 2 Tim. 3. *e*) Rom. 3. Ephes. 2. *f*) 1 Ioh. 2. *g*) 1 Ioh. 2. *h*) Rom. 4. 2 Cor. 5. *i*) 2 Cor. 5. *k*) Rom. 3. Ioh. 3.

Frag.

Warumb sagstu daß du allein durch den glauben gerecht seyest?

Antwort.

Nicht daß ich von wegen der wirdigkeit meines glaubens Gott gefalle: sonder darum̃, daß allein die gnugthuung, gerechtigkeit vnd heiligkeit Christi, meine gerechtigkeit für Gott ist [a]), vnd ich dieselbe nicht anderst, denn allein durch den glauben annemen, vnd mir zueigen kan [b]).

a) 1 Cor. 1. et 2. *b*) 1 Ioh. 5.

Frag.

Warumb können aber vnsere gute werck nit die gerechtigkeit für Gott, oder ein stück derselben sein?

Antwort.

Darumb, daß die gerechtigkeit, so für Gottes gericht bestehen soll durchauß vollkomen, vnd dem Göttlichen Gesetz gantz gleichformig sein muß [a]), vnd aber auch vnsere beste werck in diesem leb̃ alle vnuollkomen, vñ mit sünden befleckt sind [b]).

a) Galat. 3. Deut. 27. *b*) Esai. 64.

Frag.

Verdienen aber vnsere gute werck nichts, so sie doch Gott in disem vnd zukünfftigen leben wil belohnen?

Antwort.

Die belohnung geschicht nit auß verdienst, sonder auß gnaden [a]).

a) Luc. 17.

Frag.

Macht aber diese lehre nicht sorgloſe vnd verruchte leut?

Antwort.

Nein, Denn es vnmöglich ist, daß die, so Christo durch wahren glauben sind eingepflantzt, nit frucht der danckbarkeit sollen bringen [a]).

a) Matt. 7.

Von den heiligen Sacramenten.

Frag.

Dieweil deñ allein der glaub vns Christi, vnd aller seiner wolthaten theilhafftig macht: woher kompt solcher glaube?

Antwort.

Der heilig Geist würcket denselben in vnsern hertzen [a]), durch die ig des heiligen Euangelions, vñ bestetiget den durch den brauch der gen Sacramenten [b]).

a) Ephes. 2. Ioh. 3. *b*) Mat. 28. 1 Pet. 1.

Frag.

Was seind die Sacrament?

Antwort.

Es seind sichtbare heilige warzeichen vnd Sigill, von Gott darzu esetzt, daß er vns durch den brauch derselben, die verheissung des ngelions desto besser zuuerstehen gebe, vnd versiegele: Nemlich, daß ns von wegen des einigen opffers Christi, am Creutz volbracht, ebung der sünden, vnd ewiges leben auß gnaden schencke [a]).

a) Gen. 17. Rom. 4. Deut. 30. Leuit. 6. Heb. 9. Ezech. 20.

Frag.

Seind denn beyde das wort vnd die Sacrament dahin gericht, sie vnsern glauben auff das opffer Jesu Christi am Creutz, als den einigē grund vnserer seligkeit weisen?

Antwort.

Ja freylich: Deñ der heilig Geist lehret im Euangelio, vnd bezget durch die heiligē Sacrament, daß vnsere gantze seligkeit stehe em einigen opffer Christi, für vns am Creutz geschehen [a]).

a) Rom. 6. Galat. 3.

Frag.

Wieuiel Sacrament hat Christus im newen Testament eingesetzt?

Antwort.

Zwey: den heiligen Tauff, vnd das heilig Abendmal.

Vom heiligen Tauff.

Frag.

Wie wirstu im heiligen Tauff erinnert vñ versichert, daß das einege r Christi am Creutz dir zu gut komme?

Antwort.

Also: daß Christus diß eusserlich wasserbad eingesetzt, vnd darbey issen hat, daß ich so gewiß mit seinem blut vnd geist, von der vngkeit meiner seelen, das ist, allen meinen sünden gewaschen sey, ewiß ich eusserlich mit dem wasser, welches die vnsauberkeit des pflegt hinzunemen, gewaschen bin [a]).

) Mar. 1. Luc. 3.

Frag.

Was heist mit dem Blut vnd Geist Christi gewasschen sein?

Antwort,

Es heist vergebung der sünden von Gott auß gnaden haben, vmb des bluts Christi willen, welchs er in seinem opffer am Creutz für vns vergossen hat [a]): Darnach auch durch den heiligen Geist ernewert, vnd zu einem glied Christi geheiliget sein, daß wir je lenger je mehr der sünden absterben, vñ in einem Gottseligen, vnstreflichen leben wandlen [b]).

a) Hebr. 12. 1 Pet. 1. Apoc. 1. Zach. 13. Ezech. 36. *b*) Ioh. 1. Ioh. 3. 1 Cor. 6. et 12. Rom. 6. Coloss. 2.

Frag.

Wo hat Christus verheissen, daß wir so gewiß mit seinem blut vnd geist als mit dem tauffwasser gewasschen seind?

Antwort.

In der einsetzung des Tauffs, welche also lautet. Gehet hin, vnd lehret alle Völcker, vnd tauffet sie, im namen des Vaters vnd des Sons, vñ des heiligen Geists [a]): wer da glaubet vnd getauffet wird, der wird selig werden: wer aber nicht glaubt, der wird verdampt werden [b]). Diese verheissung wirdt auch widerholet, da die schrifft den Tauff das bad der widergeburt [c]), vnd abwasschung der sünden nennet [d]).

a) Matt. 28. *b*) Mar. 16. *c*) Tim. 3. *d*) Act. 22.

Frag.

Ist denn das eusserlich wasserbad, die abwasschung der sünden selbst?

Antwort.

Nein [a]), Denn allein das blut Jesu Christi, vnd der heilige Geist einiget vns von allen sünden [b]).

a) Mat. 3. 1 Pet. 3. Ephes. 5. *b*) 1 Ioh. 1. 1 Cor. 6.

Frag.

Warumb nennet denn der heilige Geist den Tauff das bad der widergeburt, vnd die abwasschung der sünden?

Antwort.

Gott redet also nit one grosse vrsach: Nemlich, nit allein dz er vns damit lehren, daß, gleich wie vnsauberkeit des leibs durch wasser, also vnsere sündē durchs blut vnd geist Christi hinweg genomen werden [a]): sonder vielmehr, dz er vns durch diß Göttlich pfand vnd warzeichē wil versichern, dz wir so warhafftig von vnsern sünden geistlich gewaschē sind, als wir mit dem leiblichen wasser gewaschen werden [b]).

a) Apoc. 1. et 7. 1 Cor. 6. *b*) Marc. 16. Galat. 3.

Frag.

Sol man auch die jungē kinder tauffen?

Antwort.

Ja: Denn dieweil sie so wol als die alten in den Bundt Gottes d seine gemein gehören [a]), vnd jhnen in dem blut Christi die er- ung von sünden [b]), vnd der heilig Geist, welcher den glauben würcket, t weniger denn den alten zugesagt wird [c]): so sollē sie auch durch t tauff, als des Bunds zeichē, der Christlichen Kirchen eingeleibt, vnd n der vnglaubigen kinder vnderscheiden werden [d]), wie im alten Te- ment durch die beschneidung geschehen ist [e]), an welcher stat im newen stament der Tauff ist eingesetzt [f]).

a) Gen. 17. *b*) Matt. 19. *c*) Luc. 1. Psal. 22. Esai. 46. Act. 2. Act. 10. *e*) Gen. 17. *f*) Coloss. 2.

Vom heiligen Abendmal Jesu Christi.

Frag.

Wie wirstu im heiligen Abendmal erinnert vnd versichert, daß du dem einigen opffer Christi am Creutz, vñ allen seinen gütern ge- einshafft habest?

Antwort.

Also, daß Christus mir vñ allen glaubigen von diesem gebrochnen od zu essen, vnd von diesem Kelch zu trincken befohlen hat, vnd rbey verheissen, Erstlich daß sein leib so gewiß für mich am Creutz opffert vnd gebrochen, vnd sein blut für mich vergossen sey, so ge- ß ich mit augen sehe, daß das brod des HERRN mir gebrochen, d der Kelch mir mitgetheilet wird. Vnd zum andern, daß er selbst eine seel mit seinem gecreutzigten leib vnd vergossnen blut so gewiß m ewigen leben speise vñ trencke, als ich auß der hand des Dieners pfange, vnd leiblich nieſſe das brod vnd den Kelch des HERRN, lche mir als gewisse warzeichen des leibs vnd bluts Christi gegeben rden.

Frag.

Was heist den gecreutzigten leib Christi essen, vñ sein vergossen ut trincken?

Antwort.

Es heist nit allein mit glaubigem hertzen das gantze leiden vnd ster- n Christi annemen, vnd dardurch vergebung der sünden vnd ewiges en bekomen [a]): Sonder auch darneben durch den heiligen Geist, der gleich in Christo vnd in vns wonet, also mit seinem gebenedeyten b je mehr vnd mehr vereiniget werden [b]): daß wir, obgleich er im mmel [c]), vñ wir auff erden sind: dennoch fleisch von seinem fleisch, d bein von seinen beinē sind [d]), vñ von einē geist (wie die glieder sers leibs von einer seelen) ewig leben vnd regieret werden [e]).

a) Ioh. 6. *b*) Ioh. 6. *c*) Act. 3. 1 Cor. 11. *d*) Ephes. 3. et 5. 1 Cor. 6. 1 Ioh. 3. et 4. Ioh. 14. *e*) Ioh. 6. et 15. Ephes. 4.

Frag.

Wo hat Christus verheissen, daß er die glaubigen so gewiß also mit seinem leib vnd blut speise vnd trencke, als sie von diesem gebrochnen brod essen, vnd von diesem Kelch trinken?

Antwort.

In der einsatzung des Abendmals, welche also lautet [a]): Vnser HERR Jesus, in d. nacht da er verrhaten ward, nam er das brodt, dancket vñ brachs vnd sprach, Nemet, esset, das ist mein leib, der für euch gebrochen wirdt, Solchs thut zu meiner gedechtnuß. Desselben gleichen auch den Kelch, nach dem Abendtmal, vnd sprach: Dieser Kelch ist das newe Testament in meinem blut, solches thut, so offt jrs trincket, zu meiner gedechtnuß: Deñ so offt jr von diesem brod esset, vñ von diesem Kelch trincket, solt jr des HERRN todt verkündigen, biß daß er kompt. Vnd diese verheissung wirdt auch widerholet durch S. Paulum [b]), da er spricht: Der Kelch der danckſagung, damit wir danckſagē, ist er nit die gemeinschafft des bluts Christi? Das brodt das wir brechen, ist das nicht die gemeinschafft des leibs Christi? Deñ ein brod ists, so seind wir viel ein leib, dieweil wir alle eines brods theilhafftig seind.

a) 1 Cor. 11. Mati. 26. Mar. 14. Luc. 22. *b*) 1 Cor. 10.

Frag.

Wird deñ auß brod vnd wein der wesentlich leib vnd blut Christi?

Antwort.

Nein: sonder wie das wasser in dem Tauff, nit in dz blut Christi verwãdlet, oder die abwasschung der sünden selbst wird, deren es allein ein Göttlich warzeichen vnd versicherung ist [a]): also wirdt auch dz heilig brod im Abendmal nit d. leib Christi selbst [b]), wiewol es nach art vnd brauch der Sacramenten [c]), der leib Christi genennet wird.

a) Mat. 26. Mar. 24. *b*) 1 Cor. 10. et 11. *c*) Gen. 17. Exod. 12. Tit. 3. 1 Pet. 4. 1 Cor. 10.

Frag.

Warumb nennet denn Christus das brod seinen leib, vñ den Kelch sein blut, oder das newe Testamẽt in seinem blut, vnd S. Paulus, die gemeinshafft des leibs vnd bluts Jesu Christi?

Antwort.

Christus redet also nit one grosse vrsach. Nemlich, daß er vns nit allein damit wil lehren, daß, gleich wie brod vñ wein das zeitliche leben erhalten, also sey auch sein gecreutzigter leib vnd vergossen blut,

die ware speiß vñ tranck vnserer seelen, zum ewigen leben a): sonder viel mehr daß er vns durch diß sichtbare zeichen vnd pfand wil versichern, daß wir so warhafftig seines waren leibs vnd bluts durch wirckung des heiligē Geists teilhafftig werden, als wir diese heilige warzeichen, mit dem leiblichē mund zu seiner gedechtnuß empfangen b): vñ daß all sein leiden vñ gehorsam so gewiß vnser eigē sey, als hettē wir selbst in vnser eigē person alles gelitten vñ gnuggethan.

a) Ioh. 6. *b*) 1 Cor. 10.

Frag.

Was ist für ein vnderscheid zwischen dem Abendmal des HERRN, vnd der Bäbstlichen Meß?

Antwort.

Das Abendmal bezeuget vns, daß wir volkomene vergebung aller vnser sünden haben, durch das einige opffer Jesu Christi, so er selbst einmal am creutz volbracht hat a). Vnd daß wir durch den H. Geist Christo werdē eingeleibt b), d. jetzūd mit seinē waren leib im himel zur Rechten des Vaters ist c), vnd daselbst wil angebettet werden d). Die Meß aber lehret, daß die lebendigen vnd die todten nicht durch das leiden Christi vergebung der sünden haben, es sey denn daß Christus noch täglich für sie von den Meßpriestern geopffert werde. Vnd dz Christus leiblich vnd. der gestalt brods vñ weins sey, vnd derhalben darin sol angebettet werdē e). Vnd ist also die Meß im grund nichts anders, denn ein verleugnung des einigen opffers vñ leidens Jesu Christi, vnd ein vermaledeite Abgötterey.

a) Heb. 7. 9. et 10. Ioh. 19. Matt. 26. Luc. 22. *b*) 1 Cor. 6. et 10. *c*) Heb. 1. et 8. *d*) Ioh. 4. et 20. Luc. 24. Act. 7. Coloss. 3. Phil. 3. 1 Thess. 1. *e*) In Can: de Missa. Item. De cōsecr: distinct: 2.

Frag.

Welche sollē zu dem Tisch des HERREN kommen?

Antwort.

Die jnen selbst vmb jrer sünden willen mißfallen, vñ doch vertrawen, daß dieselbige jhnen verziehen vnd die vbrige schwachheit mit dem leiden vnd sterben Christi bedeckt sey, begeren auch je mehr vnd mehr jhren glauben zu stercken vnd jr leben zu bessern. Die vnbußfertigē aber vñ heuchler, essen vñ trincken jnen selbst das gericht a).

a) 1 Cor. 10. et 11.

Frag.

Sollen aber zu diesem Abendmal auch zugelassen werden, die sich mit jrer bekañtnuß vnd leben, als vnglaubige vnd Gottlose erzeigen?

Antwort.

Nein: denn es wirdt also der Bundt Gottes geschmecht, vnd sein zorn vber die gantze gemein gereitzet a). Derhalben die Christliche Kirch

schuldig ist, nach der ordnung Christi vñ seiner Aposteln, solche, biß zu besserung jres lebens, durch dz ampt der Schlüssel auszuschliessen.

a) 1 Cor. 11. Esai. 1. et 66. Ierem. 7. Psal. 50.

Frag.

Was ist das ampt der Schlüssel?

Antwort.

Die Predig des heiligē Euangelions, vnd die Christliche Bußzucht, durch welche beyde stück, dz Himmelreich den glaubigen auffgeschlossen, vnd den vnglaubigen zugeschlossen wird.

Frag.

Wie wird das Himmelreich durch die predig des heiligen Euangelions auff vnd zugeschlossen?

Antwort.

Also: daß nach dem befelch Christi allen vnd jeden glaubigen verkündigt vnd offentlich bezeuget wird jnē so offt sie die verheissung des Euangelions mit warem glauben annemen, warhafftig alle jre sünden von Gott, vmb des verdiensts Christi willē, vergebē sind. Vnd herwiderumb, allen vnglaubigen vnd heuchlern, daß der zorn Gottes vñ die ewige verdamnuß auff jnen ligt, so lang sie sich nit bekeren a): Nach welchē zeugnuß des Euangelij, Gott beide in diesem vnd zukünfftigen leben vrtheilen wil.

a) Ioh. 20. Matt. 16.

Frag.

Wie wirdt das Himmelreich zu vnd auffgeschlossen, durch die Christliche Bußzucht?

Antwort.

Also: daß nach dem befelch Christi, diejenigē so vnder dem Christlichē namen, vnchristliche lehr od. wandel fürē, nach dem sie etlich mal brüderlich vermanet sein, vnd jren jrthumen oder lastern nit abstehen, der kirchen, oder denen so von der kirchē darzu verordnet sind, angezeigt, vñ so sie sich an derselbē vermanung auch nit keren, von jnen durch verbietung der heiligē Sacrament auß der Christlichē gemein, vñ von Gott selbst, auß dem Reich Christi werden außgeschlossen: vñ widerumē als glieder Christi vnd der kirchen, angenomen, weñ sie ware besserung verheissen vñ erzeigen a).

a) Matt. 18. 1 Cor. 3. 2 Thess. 3. Ioh. 2.

Der dritte Teil.

Von der danckbarkeit.

Frag.

Dieweil wir denn auß vnserm elendt one alle vnsere verdienst, auß gnaden durch Christum erlöset seind, warumb sollen wir gute werck thun?

Antwort.

Darumb, daß Christus, nach dem er vns mit seinem blut erkaufft hat, vns auch durch seinē heiligē Geist ernewert zu seinem ebenbildt, daß wir mit vnserm gantzen leben vns danckbar gegen Gott für seine wolthat erzeigen [a]), vñ er durch vns gepriesen werde [b]), Darnach auch, daß wir bey vns selbst vnsers glaubens auß seinen früchten gewiß sein [c]), vnd mit vnserm Gottseligē wandel, vnsere nechsten auch Christo gewinnen [d]).

a) Rom. 6. et 12. 1 Pet. 2. 1 Cor. 6. *b*) Matt. 5. 1 Pet. 2. *c*) 1 Pet. 1. Matt. 7. Galat. 5. *d*) 1 Pet. 3. Rom. 14.

Frag.

Können denn die nicht selig werden, die sich von jrem vndanckbaren vnbußfertigen wandel zu Gott nicht bekeren?

Antwort.

Keineswegs: denn, wie die schrifft saget: Kein Vnkeuſſcher, Abgöttiſcher, Ehebrecher, Dieb, Geitziger, Trunckenpoltz, Leſterer, Rauber vnd dergleichen, wird das reich Gottes erben [a]).

a) 1 Cor. 6. Ephes. 5. 1 Ioh. 3.

In wieviel ſtücken ſtehet die warhafftige Buß oder bekerung des menſchen?

Antwort.

In zweyen ſtücken: In abſterbung des alten [a]), vñ aufferſtehung des newen menſchen.

a) Rom. 6. Ephes. 4. Coloss. 3. 1 Cor. 5.

Frag.

Waß iſt die Abſterbung des alten menſchen?

Antwort.

Im die ſünde von hertzen laſſen leidt ſein, vnd dieſelbige je lenger je mehr haſſen vnd fliehen [a]).

a) Rom. 8. Ioel. 2.

Frag.

Was iſt die aufferſtehung des newen menſchen?

Antwort.

Hertzliche freud in Gott [a]), vnd luſt vñ lieb haben nach dem willen Gottes, in allen guten wercken zu leben [b]).

a) Rom. 5. et 14. Esai. 27. *b*) Rom. 6. Galat. 2.

Frag.

Welches ſeind aber gute werck?

Antwort.

Allein die auß warem Glauben [a]), nach dem Geſetz Gottes [b]) jhm zu ehren geſchehen [c]): vnd nicht die auff vnſer gutdüncken oder menſchen ſatzung gegründet ſein [d]).

a) Rom. 14. *b*) 1 Sam. 11. Ephes. 2. *c*) 1 Cor. 10. *d*) Deut. 12. Ezech. 20. Esai. 29. Matt. 15.

Frag.

Wie laut das Geſetz des HERRN?

Antwort.

Gott redet alle diſe wort.

Das Erſte Gebot.

Ich bin der HERR dein Gott, der ich dich auß Egyptenland, auß dem Dienſthauß gefüret habe. Du ſolt kein ander Götter für mir haben.

Das Ander.

Du ſolt dir kein Bildnuß noch jrgendt ein gleichnuß machen, weder deß, das oben im Himel, noch deß, das vnden auff Erden, oder deß, das im waſſer vnder der erden iſt, Du ſolt ſie nicht anbeten, noch jnen dienen. Denn ich der HERR dein Gott, bin ein ſtarcker eyueriger Gott, der die miſſethat der Väter heimſucht an den Kindern, biß ins dritte vñ veirde glied, deren die mich haſſen: vñ thue barmhertzigkeit an viel tauſenden die mich lieben, vnd meine Gebot halten.

Das dritte.

Du ſolt den Namen des HERREN deines Gottes nicht mißbrauchen, Denn der HERR wird den nicht vngeſtrafft laſſen, der ſeinen Namen mißbraucht.

Das vierde.

Gedenck des Sabbaht tags, das du jhn heiligeſt. Sechs tag ſoltu arbeiten, vnd alle deine werck thun, aber am ſibenden tage iſt d. Sabbath des HERREN deines Gottes, da ſolt du keine arbeit thun, noch dien

Son, noch deine Tochter, noch dein Knecht, noch deine magt, noch dein Vieh, noch der frēbling der in deinē thoren ist. Deñ in sechs tagen hat der HERR himel vnd erden gemacht, vnd das mehr, vnd alles was drinnen ist, vnd rhuete am sibenden tage, darū segnete der HERR dē Sabbath tag, vñ heiliget jn.

Das Fünffte.

Du solt dein Vater vnd deine Mutter ehren, auff das du lang lebest im Land, das dir der HERR dein Gott gibt.

Das Sechste.

Du solt nit tödten.

Das Sibente.

Du solt nit Ehebrechen.

Das Achte.

Du solt nit stelen.

Das Neünde.

Du solt kein falsch zeugnuß reden wider deinen nechsten.

Das Zehende.

Laß dich nit gelüsten deines nechsten Hauß, Laß dich nit gelüsten deines nechsten weibs, noch seines Knechts, noch seiner Magd, noch seines Ochsen, noch seines Esels, noch alles das dein Nechster hat.

Frag.

Wie werden diese Gebot geteilt?

Antwort.

In zwo Tafeln [a]), deren die erste in vier gebotten lehret, wie wir vns gegen Gott sollen halten. Die ander in sechs gebotten, was wir vnserm nechsten schuldig sein [b]).

a) Exo. 34. Deut. 4. et 10. *b*) Mat. 22.

Frag.

Was erfordert der HERR im ersten Gebot?

Antwort.

Daß ich bey verlierung meiner seelen heil vnd seligkeit alle abgötterey [a]), zauberey, aberglaubische segen [b]), anruffung der Heiligen oder anderer Creaturen [c]), meiden vñ fliehen sol, Vnd den einigen waren Gott recht erkennen [d]), jm allein vertrawen [e]), In aller demut [f]) vnd gedult [g]), von jm allein alles guts gewarten [h]), vñ jn von gantzem

hertzen lieben [i]), fürchten [k]) vñ ehren [l]): Alſo daß ich ehe alle creaturen vbergebe, deñ in dem geringſten wider ſeinen willen thue [m]).

a) 1 Cor. 6. et 10. *b*) Leuit. 19. Deut. 18. *c*) Matt. 4. Apoc. 19. et 22. *d*) Ioh. 17. *e*) Iere. 17. *f*) 1 Pet. 5. *g*) Hebr. 10. Coloss. 1. Rom. 5. 1 Cor. 10. Phil. 2. *h*) Psal. 104. Esai. 45. Iac. 1. *i*) Deut. 6. Matt. 22. *k*) Deut. 6. Psal. 111. Prou. 1. et 9. Mat. 10. *l*) Mat. 4. Deut. 10. *m*) Mat. 5. et 10. Act. 5.

Frag.

Was iſt Abgötterey?

Antwort.

An ſtat des einigen waren Gottes, der ſich in ſeinem wort hat offenbaret, oder neben demſelbigen etwas anderſt dichtē oder habē, darauff der menſch ſein vertrawen ſetzt [a]).

a) Ephes. 5. 1 Par. 16. Phil. 3. Gala. 4. Ephes. 2. 1 Ioh. 2. 2 Ioh. 1. Ioh. 5.

Frag.

Was wil Gott im andern Gebot?

Antwort.

Daß wir Gott in keinen weg verbilden [a]), noch auff jrgend eine andere weiſe, denn er in ſeinem wort befohlen hat, verehren ſollen [b]).

a) Deut. 4. Esai. 40. Rom. 1. Act. 17. *b*) 1 Sam. 15. Deut. 12. Mat. 15.

Frag.

Sol man deñ gar kein bildnuß machē?

Antwort.

Gott kan vnd ſol keines wegs abgebildet werden; die Creaturen aber, ob ſie ſchon mögen abgebildet werden: ſo verbeut doch Gott derſelbigen bildnuß zu machen vnd zu haben, daß man ſie verehre oder jm damit diene [a]).

a) Exod. 23. et 34. Num. 33. Deut. 7. et 12. 16. 2 Reg. 18.

Frag.

Mögen aber nicht die bilder als der Leyen bücher, in den Kirchen geduldet werden?

Antwort.

Nein: Denn wir nit ſollen weiſer ſein denn Gott, welcher ſeine Chriſtenheit nie durch ſtumme götzen [a]), ſonder durch die lebendige predig ſeines worts, wil vnderwieſen haben [b]).

a) Iere. 10. Haba. 2. *b*) 2 Pet. 1. 2 Tim. 3.

Frag.

Was wil das dritt Gebot?

Antwort.

Daß wir nicht allein mit fluchen [a]), oder mit falschem aydе [b]): ſonder auch mit vnnötigem ſchweren [c]) den Namen Gottes nicht leſtern oder mißbrauchen, noch vns mit vnſerm ſtilſchweigen vnd zuſehen ſolcher ſchrecklichen ſünden theilhafftig machen, Vnd in ſumma, daß wir den heiligē Namen Gottes anderſt nicht, denn mit forcht vnd ehrerbietung gebrauchen [d]), auff daß er von vns recht bekent [e]), angeruffen [f]), vnd in all vnſern worten vnd wercken [g]) geprieſen werde.

a) Esai. 45. *b*) Matt. 10. *c*) 1 Tim. 2. *d*) Rom. 2. 1 Tim. 6. Coloss. 3.

Frag.

Iſt denn mit ſchweren vnd fluchen Gottes Namen leſtern, ſo eine ſchwere ſünd, daß Gott auch vber die zürnet, die, ſouiel an jnen iſt, dieſelbe nicht helffen wehren vnd verbieten?

Antwort.

Ja freylich [a]), Denn keine ſünde gröſſer iſt, noch Gott hefftiger erzürnet, deñ leſterung ſeines Namens. Darumb er ſie auch mit dem todt zu ſtraffen befohlen hat [b]).

a) Leuit. 5. *b*) Leui. 24.

Frag.

Mag man aber auch Gottſelig bey dem Namen Gottes einen Ayd ſchweren?

Antwort.

Ja: Wenn es die Oberkeit von jhren vnderthanen, oder ſonſt die noth erfordert, trewe vnd warheit zu Gottes ehre vnd des nechſten heil dardurch zuerhalten vnd zu fürdern. Denn ſolches aydſchwerē iſt in Gottes wort gegründet [a]), vnd derhalben von den Heiligen im alten vnd newen Teſtament recht gebrauchet worden [b]).

a) Deut. 6. et 10. Esai. 48. Heb. 6. *b*) Gen. 21. et 31. Esai. 9. 1 Sam. 24. 2 Sam. 3. 1 Reg. 1. Rom. 1. 2 Cor. 1.

Frag.

Mag man auch bey den Heiligen oder andern Creaturen ayd ſchweren?

Antwort.

Nein: Denn ein rechtmeſſiger ayd iſt ein anruffung Gottes, daß er als der einig hertzkündiger, der warheit zeugnuß wölle geben, vnd mich ſtraffen, ſo ich falſch ſchwere [a]), welche ehre denn keiner creaturen gebüret [b]).

a) 2 Cor. 1. *b*) Mat. 5. Iacob. 5.

Frag.

Was wil Gott im vierdten Gebot?

Antwort.

Got wil erſtlich, daß das Predigampt vnd ſchulen erhalten werden [a]), vñ ich ſonderlich am feiertag zu d. gemeine Gottes vleiſſig komẽ [b]), dz wort Gottes zu lernen [c]), die heiligẽ Sacrament zu gebrauchen [d]), den HERRN offentlich anzuruffen [e]), vñ das Chriſtlich almoß zugeben [f]). Zum andern, daß ich alle tage meines lebens von meinen böſen werckẽ feyere, den HERRN durch ſeinen Geiſt in mir würcken laſſe, vnd alſo den ewigen Sabbath in dieſem leben anfange [g]).

a) Tit. 1. 1 Tim. 3. 4. et 5. 1 Cor. 9. 2 Tim. 2. et 3. *b*) Psal. 40. et 68. Act. 3. *c*) 1 Cor. 14. *d*) 1 Cor. 11. *e*) 1 Tim. 2. 1 Cor. 14. *f*) 1 Cor. 16. *g*) Esai. 66.

Frag.

Was wil Gott im fünfften Gebot?

Antwort.

Daß ich meinem Vater vnd Mutter, vnd allen die mir fürgeſetzt ſein, alle ehre, liebe vnd trewe beweiſen, vnd mich aller guten lehr vnd ſtraff, mit gebürlichem gehorſam vnderwerffen [a]), vnd auch mit jren gebrechen gedult haben ſol [b]), dieweil vns Gott durch jhre hand regieren wil [c]).

a) Ephes. 5. et 6. Coloss. 3. Prou. 1. 4. 15. et 20. Exod. 21. Rom. 13. *b*) Prou. 23. Gen. 9. 1 Pet. 2. *c*) Ephes. 6. Coloss. 3. Rom. 13. Mat. 22.

Frag.

Was wil Gott im ſechſten gebot?

Antwort.

Daß ich meinem nechſten weder mit gedancken, noch mit worten oder geberden, viel weniger mit der that, durch mich ſelbſt oder andere ſchmehen, haſſen, beleidigen, oder tödten [a]): ſonder alle raachgirigkeit ablegen [b]), auch mich ſelbſt nit beſchedigen, oder mutwillig in gefahr begeben ſol [c]). Darumb auch die Oberkeit, dem todſchlag zu weren, das Schwert tregt [d]).

a) Matt. 5. et 26. Gen. 9. *b*) Ephes. 4. Rom. 12. Matt. 5. et 18. *c*) Rom. 13. Coloss. 2. Syr. 3. Mat. 4. *d*) Gen. 9. Exo. 21. Mat. 26. Rom. 13.

Frag.

Redet doch diß gebot allein vō tödtē?

Antwort.

Es wil vns aber Gott durch verbietung des Todtſchlags lehren, daß er die wurtzel des todſchlags, als neid [a]), haß [b]), zorn [c]), Rachgirigkeit, haſſet, vñ daß ſolches alles für jhm ein heimlicher todtſchlag ſey [d]).

a) Rom. 1. *b*) 1 Ioh. 2. *c*) Iac. 2. Galat. 5. *d*) 1 Ioh. 3.

Frag.

Iſts aber damit gnug, daß wir vnſern nechſten, wie gemelt, nit tödten?

Antwort.

Nein. Denn in dem Gott neid, haß vnd zorn verdampt: wil er von vns haben, daß wir vnsern nechsten lieben als vns selbst [a]), gegen jhm gedult, friede, sanfftmuth [b]), barmhertzigkeit [c]) vnd freundligkeit [d]) erzeigen, seinen schaden, souiel vns möglich, abwenden [e]), vnd auch vnsern feinden guts thun [f]).

a) Matt. 7. et 22. *b*) Ephes. 4. Galat. 6. Matt. 5. Rom. 12. *c*) Matt. 5. Luc. 6. *d*) Rom. 12. *e*) Exod. 23. *f*) Matt. 5. Rom. 12.

Frag.

Was wil das siebende Gebot?

Antwort.

Daß alle vnkeuschheit von Gott vermaledeyet sey [a]), vnd daß wir darumb jhr von hertzen feind sein [b]), vnd keusch vnd züchtig leben sollen [c]), es sey im heiligen Ehestandt oder ausserhalb desselben [d]).

a) Leuit. 18. *b*) Iudae 1. *c*) 1 Thess. 4. *d*) Heb. 13. 1 Cor. 7.

Frag.

Verbeut Gott in diesem gebot nichts mehr denn Ehebruch vnd dergleichen schanden?

Antwort.

Dieweil beyde vnser leib vnd seel tempel des heiligen Geists sein, so wil er, daß wir sie beyde sauber vnd heilig bewaren. Verbeut derhalbē alle vnkeusche thaten, geberden, wort [a]), gedancken, lust [b]), vnd was den menschen darzu reitzen mag [c]).

a) Ephes. 5. 1 Cor. 6. *b*) Mat. 5. *c*) Ephes. 5. 1 Cor. 15.

Frag.

Was verbeut Gott im achten Gebot?

Antwort.

Er verbeut nicht allein den diebstal [a]) vnd rauberey [b]), welche die Oberkeit strafft: sonder Gott nennet auch diebstal alle böse stück vnd anschlege, damit wir vnsers nechsten gut gedencken an vns zu bringen, es sey mit gewalt oder schein des rechtens [c]): als vnrechtem gewicht [d]), Elln, maß [e]), wahre, müntz, wucher [f]), oder durch einiges mittel, das von Gott verbotten ist: Darzu auch allen geitz [g]), vnd vnnütze verschwendung seiner gaben [h]).

a) 1 Cor. 6. *b*) 1 Cor. 5. *c*) Luc. 3. 1 Thess. 4. *d*) Prou. 11. et 16. *e*) Eze. 45. Deut. 25. *f*) Psal. 15. Luc. 6. *g*) 1 Cor. 6. *h*) Prou. 5.

Frag.

Was gebeut dir aber Gott in diesem Gebot?

Antwort.

Daß ich meines nechsten nutz, wo ich kan vnd mag, fürdere, gegen

jhm also handle, wie ich wolte, daß man mit mir handlete [a]), vñ trewlich arbeite, auff daß ich dem dürfftigen in seiner noth helffen mög [b]).

a) Mat. 7. *b*) Ephes. 4.

Frag.

Was wil das neund gebot?

Antwort.

Daß ich wider niemand falsche zeugnuß gebe [a]), niemand seine wort verkere [b]), kein affterreder vnd lesterer seye [c]), Niemand vnuerhört, vñ leichtlich verdammen helffe [d]): sonder allerley liegen vnd triegē, als eigene werck des Teufels [e]), bey schwerem Gotteszorn vermeide [f]), In gerichts vnd allen andern handlungen die warheit liebe, auffrichtig sage vñ bekenne [g]), auch meines nechsten ehre vnd glimpff nach meinem vermögen rette vnd fürdere [h]).

a) Prou. 19. et 21. *b*) Psal. 15. *c*) Rom. 1. *d*) Mat. 7. Luc. 6. *e*) Iob. 8. *f*) Prou. 12. et 13. *g*) 1 Cor. 13. Ephes. 4. *h*) 1 Pet. 4.

Frag.

Was wil das zehend Gebot?

Antwort.

Daß auch die geringste luſt od. gedancken wider jrgend ein gebot Gottes, in vnser hertz nimmermehr komen: sonder wir für vnd für von gantzem hertzen aller sünde feind sein, vnd luſt zu aller gerechtigkeit haben sollen [a]).

a) Rom. 7.

Frag.

Können aber die zu Gott bekert sind, solche gebot volkömlich halten?

Antwort.

Nein: sonder es haben auch die aller heiligsten, so lang sie in diesem leben sind, nur einen geringen anfang dieses gehorsams [a]): doch also, daß sie mit ernstlichem fürsatz, nicht allein nach etlichen, sonder nach allen gebotten Gottes anfangen zu leben [b]).

a) 1 Ioh. 1. Rom. 7. Eccl. 7. *b*) Rom. 7. Iac. 2.

Frag.

Warumb leſt vns denn Gott also scharff die zehen Gebot predigen, weil sie in diesem leben niemand halten kan?

Antwort.

Erstlich auff dz wir vnser gantzes lebenlang vnser sündliche art j lenger je mehr erkennen [a]), vnd souiel desto begiriger vergebung der sünden vnd gerechtigkeit in Christo suchen [b]). Darnach daß wir ohne vnderlaß vns befleissen, vnd Gott bitten umb die gnade des heiligen Geists

daß wir je lenger je mehr zu dem ebenbild Gottes ernewert werden, biß wir das ziel der volkom̃enheit nach diesem leben erreichen [c]).

a) 1 Ioh. 1. Psal. 32. *b*) Rom. 7. *c*) 1 Cor. 9. Phil. 3.

Vom Gebet.

Frag.

Warumb ist den Christen das Gebet nötig?

Antwort.

Darumb, daß es das fürnembste stück der danckbarkeit ist, welche Gott von vns erfordert [a]), Vnd daß Gott seine genade vnd heilig̃ Geist allein denen wil geben, die jhn mit hertzlichem seufftzen ohne vnderlaß darumb bitten, vnd jm darfür dancken [b]).

a) Psal. 50. *b*) Matt. 7. et 13. Luc. 11.

Frag.

Was gehöret zu einem solchen gebett das Gott gefalle, vnd von im erhöret werde?

Antwort.

Erstlich daß wir allein den einig̃ waren Gott, der sich vns in seinem wort hat offenbaret [a]), vmb alles daß er vns zu bitten befohlen hat [b]), von hertz̃ anruffen [c]). Zum andern, daß wir vnsere noth vnd elend recht gründlich erkennen [d]), vns für dem angesicht seiner Maiestet zu demütigen [e]). Zum dritten, daß wir diesen festen grund haben [f]), daß er vnser gebett, vnangesehen daß wirs vnwirdig seind, doch vmb des HERRN Christi willen gewißlich wölle erhören [g]), wie er vns in seinem wort verheissen hat [h]).

a) Ioh. 4. *b*) Rom. 8. 1 Ioh. 5. *c*) Ioh. 4. *d*) 2 Pa. 20. *e*) Psal. 2. et 34. Esai. 66. *f*) Rom. 10. Iac. 1. *g*) Ioh. 14. Dan. 9. *h*) Mat. 2. Psal. 143.

Frag.

Was hat vns Gott befohlen von jm zu bitten?

Antwort.

Alle geistliche vñ leibliche notdurfft [a]), welche der HERR Christus begriffen hat in dem Gebett, das er vns selbst gelehret.

a) Iacob. 1. Mat. 6.

Frag.

Wie lautet dasselbe?

Antwort.

Vnser [a]) Vater der du bist in himeln. Geheiliget werde dein Name. Dein Reich kom̃e. Dein wil geschehe, auff erden wie im himmel. Vnser teglich brod gib vns heut. Vnd vergib vns vnser schult, als auch wir vergeben

vnsern schuldigern. Vnd füre vns nicht in versuchung, sonder erlöse vns vom bösem. Denn dein ist das reich, vnd die krafft, vnd die herrligkeit in ewigkeit, Amen.

a) Matt. 6. Luc. 11.

Frag.

Warumb hat vns Christus befohlen Gott also anzureden, Vnser Vater?

Antwort.

Daß er gleich im anfang vnsers gebetts in vns erwecke die kindliche furcht vnd zuuersicht gegen Gott, welche der grund vnsers gebets sol sein: Nemlich, daß Gott vnser Vater durch Christum worden sey, vnd wölle vns viel weniger versagen, warumb wir jhn im glauben bitten, denn vnsere Väter vns jrdische ding abschlagen a).

a) Matt. 7. Luc. 11.

Frag.

Warumb wird hinzugethan, Der du bist in himmeln?

Antwort.

Auff daß wir von der himlischen Maiestet Gottes, nichts jrdisch gedencken a), vnd von seiner allmechtigkeit alle notdurfft leibs vnd der seelen gewarten b).

a) Iere. 23. Act. 17. b) Rom. 10.

Frag.

Was ist die erste Bitt?

Antwort.

Geheiliget werde dein Name, das ist, gib vns erstlich daß wir dich recht erkennen a), vnd dich in allen deinen wercken, in welchen leuchtet deine allmechtigkeit, weißheit, güte, gerechtigkeit, barmhertzigkeit vnd warheit, heiligen, rhümen vnd preisen b). Darnach auch daß wir vnser gantzes leben, gedancken, wort vnd werck dahin richten, daß dein Name vmb vnsert willen nit gelestert, sonder geehret vnd gepriesen werde c).

a) Ioh. 17. Mat. 16. Iac. 1. Psal. 119. b) Psal. 119. Rom. 11. c) Psal. 71. et 115.

Frag.

Was ist die ander Bitt?

Antwort.

Zukom dein Reich, daß ist, Regiere vns also durch dein wort vnd geist, daß wir vns dir je lenger je mehr vnderwerffen a): erhalt vnd mehre deine kirchen b), vnd zerstöre die werck des Teuffels, vnd allen gewalt der sich wider dich erhebt, vnd alle böse rahtschlege, die wider dein heiliges wort erdacht werden c), biß die volkomenheit deines Reichs hertzu kome d), darin du wirst alles in allem sein e).

1) Matt. 6. Psal. 119. et 143. *b*) Psal. 51. et 122. *c*) 1 Ioh. 3. Rom. 16. *d*) Apoc. 22. Rom. 8. *e*) 1 Cor. 15.

Frag.

Was ist die dritte Bitt?

Antwort.

Dein Wil geschehe auff erden wie im himmel, das ist, verleihe daß wir vnd alle menschen vnserm eigenen willen absagen [a]), vnd deinem allein guten willen one alles widersprechen gehorchen [b]), daß also jederman sein ampt vnd beruff so willig vnd trewlich außrichte [c]), wie die Engel im himmel [d]).

a) Matt. 16. Tit. 2. *b*) Luc. 22. *c*) 1 Cor. 7. *d*) Psal. 103.

Frag.

Was ist die vierde Bitt?

Antwort.

Gib vns heut vnser teglich brod, das ist, wollest vns mit aller leiblichen notdurfft versorgē [a]), auff daß wir dardurch erkennen, daß du der einig vrsprung alles guten bist [b]), vnd daß one deinen segen, weder vnsere sorgen vnd arbeit, noch deine gaben vns gedeien [c]), vnd wir derhalbē vnser vertrawen von allen Creaturen abziehen, vñ allein auff dich setzen [d]).

a) Psal. 104. et 145. Matt. 6. *b*) Act. 14. et 17. *c*) 1 Cor. 15. Deut. 8. Psal. 37. *d*) Psal. 55. et 62.

Frag.

Was ist die fünffte Bitt?

Antwort.

Vergib vns vnsere schuld, als auch wir vergeben vnsern schuldigern, das ist, wollest vns armen sündern alle vnsere vnissethat, auch das böse, so vns noch jmerdar anhenget umb des bluts Christi willen nit zurechnen [a]), wie auch wir diß zeugnuß deiner gnad in vns befinden, daß vnser gantzer fürsatz ist, vnserm nechsten von hertzē zuuerzeihen [b]).

a) Psal. 51. et 143. 1 Ioh. 2. *b*) Mat. 6.

Frag.

Was ist die sechste Bitt?

Antwort.

Vñ für vns nit in versuchūg, sonder erlöse vns vom bösen, das ist, dieweil wir auß vns selbst so schwach sein, daß wir nit einen augenblick bestehen können [a]), vnd darzu vnsere abgesagte feind, der Teufel [b]), die welt [c]), vnd vnser eigen fleisch [d]), nit auffhören vns anzufechten: so wollest vns erhalten vnd steercken durch die krafft deines

heiligen Geistes, auff dz wir jnen mögē festē widerstand thun, vñ in diesem geistlichē streit nit vnden ligen [e]), biß daß wir entlich den sieg volkomlich behalten [f]).

a) Ioh. 15. Psal. 103. *b*) 1 Pet. 5. Ephes. 6. *c*) Ioh. 15. *d*) Rom. 7. Galat. 5. *e*) Mat. 26. Mar. 13. *f*) 1 Thess. 3. et 5.

Frag.

Wie beschleust du diß Gebet?

Antwort.

Denn dein ist das Reich, die krafft, vnd die herrligkeit in ewigkeit, das ist, Solchs alles bitten wir darumb von dir, daß du als vnser König, vnd aller ding mechtig, vns alles guts geben wilst, vnd kanst [a]), vnd daß dadurch nicht wir, sonder dein heiliger Name ewig sol gepriesen werdē [b]).

a) Rom. 10. 2 Pet. 2. *b*) Ioh. 14. Psal. 115.

Frag.

Was bedeut das wörtlein, Amen.

Antwort.

Amen heist, das sol war vnd gewiß sein. Denn mein gebet viel gewisser von Gott erhöret ist, denn ich in meinem hertzen füle, daß ich solches von jhm begere [a]).

a) 2 Cor. 1. 2 Tim. 2.

Verzeichnis der fürnemsten Text,

wie die ordentlich im vorgehenden Catechismo erkleret sein.

I.

Summa des Göttlichen Gesetzes,

Darauß wir vnser Sünd vnd elendt erkennen.

Du solt lieben Gott deinen HERREN von gantzen hertzen, von gantzer seelen, von gantzem gemüth vñ allen krefftē, diß ist das fürnembste vnd das gröste gebot. Das ander aber ist dem gleich: Du solt deinen nechsten lieb als dich selbst. In diesen zweyen Geboten hanget das gantze Gesetz vnd die Propheten. Matt. 22.

Verflucht sey jederman, der nicht bleibt in allen dem, das geschrieben stehet, in dem buch des Gesetzes das ers thue. Deut. 27.

II.

Die Artickel vnsers Christlichen glaubens, Oder summa des Euangelions,

Auß dem wir lernen vnser erlösung:

Ich glaub in Gott Vater, den Almechtigen, Schöpfer himmels vnd der erden.

Vnd in Jesum Christum, seinen eingebornen Son, unsern HERREN, der empfangen ist von dem heiligen Geist, geborē auß Maria der Jungfrawen, gelittē vnder Pontio Pilato, gecreutziget, gestorben vñ begraben, abgestiegē zu der Hellen, am dritten tag wider aufferstanden von den todten, auffgefaren gen himel, sitzet zu der rechten Gottes, des allmechtigen Vaters, von dannen er kömen wird, zu richten die lebendigen vnd die todten.

Ich glaub in den heiligen Geist, eine heilige allgemeine Christliche Kirch, die gemeinschafft der Heiligen, vergebung der Sünden, aufferstehung des fleisches, vnd ein ewiges leben.

Einsatzung der heiligen Sacrament,

Durch welche der heilige Geist vns diese erlösung versiegelt vnd versichert.

Einsatzung des heiligen Tauffs.

Gehet hin, vnd lehret alle Völcker, vnd tauffet sie im namen des Vaters, vñ des Sons, vnd des heiligen Geists. Wer da glaubt vnd getaufft wirdt, der wird selig werden: wer aber nicht glaubt, der wird verdampt werden.

Einsatzung des heiligen Abendmals Christi.

Vnser HERR Jesus in der nacht da er verrhaten ward, nam er das brod, dancket vnd brachs vñ sprach: Nemet esset, das ist mein leib, der für euch gebrochen wird, Solchs thut, zu meiner gedechtnuß. Desselben gleichen auch den Kelch, nach dem Abendmal, vnd sprach: Dieser Kelch ist das newe Testament in meinem blut, solchs thut, so oft jrs trinckt, zu meiner gedechtnuß: Denn so offt jr von diesem brod esset, vnd von diesem Kelch trinckt, solt jr des HERRN todt verkündigen, biß das er kompt. Vnd der heilige Paulus in der ersten an die Corinther im 10. cap. spricht also: Der kelch der danckſagung, damit wir danck sagē, ist er nit die gemeinschafft des bluts Christi? Das brodt das wir brechen, ist das nit die gemeinschafft des leibs Christi? denn ein brod ists,

so seind wir viel ein leib, dieweil wir alle eines brods theilhafftig seind.

III.

Das Gesetz oder die zehen Gebot Gottes.

Auß welchen wir lernē, wie wir Gott für solche wolthat sollen in vnserm gantzen leben danckbar sein.

Gott redet alle dise wort.

Das erste Gebot.

Ich bin der HERR dein Gott, der ich dich auß Egyptenland, auß dem Diensthauß gefüret habe.

Du solt kein ander Götter für mir haben.

Das ander Gebot.

Du solt dir kein Bildnuß noch jrgendt ein gleichnuß machen, weder deß, das oben im Himel, noch deß, dz vndē auff Erden, oder deß, das im wasser vnder der erden ist, du solt sie nicht anbeten, noch jnen dienen, deñ ich der HERR dein Gott, bin ein starcker eyueriger Gott, der die missethat der Väter heimsucht an den Kindern biß ins dritt vnd vierd glied, deren die mich hassen, vnd thue barmhertzigkeit an viel tausenden die mich lieben, vnd meine Gebot halten.

Das dritte Gebot.

Du solt den Namen des HERREN deines Gottes nicht mißbrauchen, Denn der HERR wird den nicht vngestrafft lassen, der seinen Namē mißbraucht.

Das vierde Gebot.

Gedenk des Sabbath tags, das du jhn heiligest. Sechs tag soltu arbeiten, vnd alle deine werck thun, aber am siebenden tage ist der Sabbath des HERREN deines Gottes, da solt du keine arbeit thũ, noch dein Son, noch deine Tochter, noch dein Knecht, noch deine magt, noch dein Vieh, noch der frembdling der in deinē thoren ist. Deñ in sechs tagen hat der HERR himel vnd erden gemacht, vnd das Meer, vnd alles was drinnen ist, vnd rhuete am sibenden tage, darumb̃ segnete der HERR den Sabbath tag, vnd heiligte jn.

Das fünfft Gebot.

Du solt dein Vater vnd deine Mutter ehren, auff daß du lang lebest im Land, das dir der HERR dein Gott gibt.

Das sechst Gebot.

Du solt nit tödten.

Das siebend Gebot.

Du solt nit Ehebrechen.

Das acht Gebot.

Du solt nit stelen.

Das neunde Gebot.

Du solt kein falsch zeugnuß reden wider dienen chsten.

Das zehende Gebot.

Laß dich nit gelüsten deines nechsten Hauß, Laß dich t gelüsten deines nechsten weibs, noch seines Knechts, ch seiner Magd, noch seines Ochsen, noch seines Esels, ch alles das dein nechster hat.

Das Christliche Gebet,

Welchs vns Christus selbst gelehret, vnser danckbarkeit fürnemlich mit gegen Gott zuerzeigen, vnd alle notdurfft Leibs vnd der Seelen n jhm zuerlangen.

Vnser Vater der du bist in himmeln.

Geheiliget werde dein Name.

Dein Reich komme.

Dein will geschehe, auff erden wie im himmel.

Vnser teglich brod gieb vns heut.

Vnd vergieb vns vnser schult, als wir vergeben vnrn schuldigern.

Vnd füre vns nicht in versuchung: sonder erlöse s vom bösem.

Denn dein ist das Reich, vñ die krafft, vnd die herrkeit in ewigkeit, Amen.

An den Christlichen Leser.

as jm ersten truck vbersehen, als fürnemlich folio 55. Ist jetzunder auß befelch Churfürstlicher Gnaden addiert worden.

1563.

CATECHESIS

SIVE

BREVIS INSTITUTIO CHRISTIANAE DOCTRINA

QUO MODO ILLA IN ECCLESIIS ET SCHOLIS PALATINATUS TUM ELECTORALIS TUM DUCALIS TRADITUR.

FRIDERICUS Dei gratia Palatinus Rheni, ac Sacri I perii Romani Elector, Dux Bavariae, etc. omnibus quib commissa est cura Ecclesiarum et Scholarum, quae su in Palatinatu, S. D.

Postquam, quid nostri sit muneris, ex verbo *Dei*, atque ex r tura ipsa cognovimus, nosque in eo, ipsi potissimum qui id n bis imposuit, Deo Opt. Max. parêre oportere: statuimus ut ni esset, in quo tam in universa vita laboraremus [1]), quam ut nostrae conscientiae satisfaceremus, et nostrorum saluti, quant in nobis esset, consuleremus.

Cum autem non satis esse existimaremus, nos ita consi et ratione iustitiam administrare, ut nostrae fidei commissi p puli [2]), ius et honestatem colentes, placide tranquilleque viverer nisi eo etiam perducerentur [3]), ut Deum creatorem suum ac re emtorem ex verbo ipsius recte cognoscerent: (nam id unicum firmum est fundamentum cum ceterarum virtutum, tum vel maxi omnis obedientiae et verae erga Deum pietatis) coepimus t animo de ista re cogitare, nihil cupientes praetermittere, qu ad eam beatitudinem, tum parandam, tum conservandam pertin ret [4]). Et si autem et ab iis, qui nos proxime antecesseru cognatis nostris Palatinis et Electoribus (quorum memoriam c amore ac reverentia usurpamus) varia utiliter et pie instituta su ad gloriam Dei illustrandam, et populum in officio retinendum: men ut ipsi in principio gubernationis nostrae experti sumus, n

---

1) *ut nihil esset, in quo tam in universa vita laboraremus*] Augus *nihil esse debere, in quo tota vita tam laboraremus.* 2) *fidei comm populi*] Aug. *fidei commissus populus.* 3) *etiam perducerentur*] Augus *etiam placide tranquilleque viverent, nisi eo etiam perducerentur.* 4) *p tineret*] Augusti: *faceret.*

adhibita est diligentia in illis exequendis, et ad utilitatem pu-
icam accommodandis, quam par fuerit [1]) in re tanta adhiberi.
uocirca minime mirum est, si ii, qui sperati erant fructus, per-
pi non potuerunt. His rebus permoti sumus, ut non solum,
ac ab ipsis recte instituta essent, revocaremus ac restituere-
us: verum etiam, ut quae minus firma essent, fulciremus: quae
ro corrupta et depravata essent, ea [2]) emendaremus et corri-
remus. Iacebant Scholae, tenera iuventus negligebatur, nulla
at in religione Christiana certa et consentiens institutio. Ita-
e vel male, vel ad nullam certam normam, sed ad cuiusque
bitrium iuventus erudiebatur, vel omnino non informabatur, sed
dis prorsus et impolita relinquebatur. Ex quo, proh dolor [3]),
m alia infinita mala extiterunt, tum illud inprimis, ut aut vera
ligione non instructi, aut variis erroribus implicati, aut non
cessariis quaestionibus onerati infeliciter cum summa inscitia
olescerent. Cum has tantas calamitates intueremur, et id quod
s est cogitaremus, videlicet nec Ecclesiam, nec Rempublicam,
que adeo ne familias quidem constitui, nec ullum honestati aut
sciplinae inter cives locum esse posse, nisi rudis iuventus a
imis annis, una et consentienti voce ad veram sinceramque
ligionem instrueretur, assidueque in ea exercitaretur: rei ne-
ssitas fecit, ut huic malo, qua possemus ratione, quam celer-
me occurreremus: ne in hac non postrema nostri muneris parte,
bitum officium merito a nobis desiderari posset. Quapropter
heologis nostris, et quibus in nostra ditione praecipua Ecclesia-
m cura est commendata, negotium dedimus, ut Catechesin re-
gionis Christianae, ex verbo Dei, Germanice et Latine con-
riberent, quo in posterum non iuventuti solum rectius prospi-
atur: sed quo concionatores etiam et ludimagistri [4]), certam
beant et definitam formam, ad quam iuventutem in templis et
holis informent, ne pro suo arbitrio nova subinde instituant aut
tradant quae verbo Dei non sint consentanea. Vestrum nunc
rro erit, cum ob gloriam Dei, tum ob vestram, eorumque, qui
nostrae et vestrae fidei concrediti sunt, salutem, hanc Cate-
esin grato animo excipere, eam pueris, cum in Scholis, tum
Ecclesiis proponere, eorumque auribus et animis assidue ac
ligenter inculcare, quo eam vita et factis paulatim exprimere
suescant. Quod si a vobis, ut et fides vestra et munus divini-
s impositum postulat, praestitum fuerit: optimam spem habemus
re, ut Deus Opt. Max. per Christum nostri misertus, poenas
as meriti sumus remittat, et pro paterna sua bonitate vestros
bores secundet: totique regioni benefaciat. Quod ut ab eo toto

---

1) *fuerit*] Augusti: *fuerat*. 2) *ea* om. Augusti. 3) *proh dolor*, n. Augusti. 4) *non iuventuti solum rectius prospiciatur: sed quo con-onatores etiam et ludimagistri*] pro his Augusti habet verba sequentia: *concionatores et ludi magistri.*

pectore contendimus, ita vos etiam atque etiam [1]) monemus, nostram de vobis spem magis magisque confirmare et auger studeatis.

CATECHESIS RELIGIONIS CHRISTIANAE.

I.

Quae est unica tua consolatio in vita et in morte?

Quod animo pariter et corpore [a]), sive vivam sive moriar [b]) non meus, sed fidissimi Domini et servatoris mei Iesu Chris sum proprius [c]), qui precioso sanguine suo, pro omnibus pecca tis meis plenissime satisfaciens [d]), me ab omni potestate Diabo liberavit [e]), meque ita conservat [f]), ut sine voluntate patris me coelestis [2]), ne pilus quidem de meo capite possit cadere [g]): im vero etiam omnia saluti meae servire oporteat [h]): Quocirca m quoque suo Spiritu de vita aeterna certum facit [i]), utque ip deinceps vivam promptum ac paratum reddit [k]).

a) 1 Corinth. 6, 19. 20. 1 Thessal. 5, 9. et 10. *b*) Rom. 14, 7. 8. 9 *c*) 1 Cor. 3, 22. 23. *d*) 1 Petr. 1, 18. 19. 1 Ioh. 1, 7. 1 Ioh. 2, 1. 2 *e*) 1 Ioh. 3, 8. Hebr. 2, 14. 15. *f*) Ioh. 6, 38. 39. 40. Ioh. 10, 27—30 *g*) Matth. 10, 29—31. Luc. 21, 18. 19. *h*) Rom. 8, 28. *i*) 2 Cor. 21. 22. 2 Cor. 5, 5. Ephes. 1, 13. 14. Rom. 8, 15. 16. *k*) Rom. 8, 1

II.

Quot sunt tibi scitu necessaria ut ista consolatione fruen beate vivas et moriaris.

Tria [a]). Primum, quanta sit peccati mei et miseriae mea magnitudo [b]). Secundum, quo pacto ab omni peccato et miseri liberer [c]). Tertium, quam gratiam Deo pro ea liberatione de beam [d]).

a) Luc. 24, 46. 47. 1 Cor. 6, 11. Tit. 3, 3—7. *b*) Ioh. 9, 4 *c*) Ioh. 17, 3. *d*) Eph. 5, 8. 9. 10. 11. Psal. 50, 14. 15. Psal. 116, 12. 1 Matth. 5, 10. 1 Petr. 2, 9. 10. Rom. 6, 11—14. Matth. 5, 16. 2 Timotl 2, 15. 16.

PRIMA PARS.
DE HOMINIS MISERIA.

III.

Unde tuam miseriam cognoscis?

Ex Lege Dei [a]).

a) Rom. 3, 20.

1) *atque etiam* om. Augusti. 2) *meque ita conservat, ut sine voluntate patris mei coelestis*] haec verba om. Augusti.

IV.

Quid a nobis postulat lex Dei?

Id docet nos Christus summatim Matthaei 22: *Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota cogitatione tua, et ex omnibus viribus tuis. Istud est primum et maximum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum sicut teipsum* [a]). *Ab istis duobus mandatis tota lex et Prophetae pendent.*

a) Luc. 10, 27. Deut. 6, 5.

V.

Num haec omnia perfecte servare potes?

Minime [a]): Natura enim propensus sum ad odium Dei et proximi [b]).

a) Rom. 3, 10. 12. 13. 23. 1 Ioh. 1, 8. 10. *b*) Rom. 8, 7. Eph. 2, 3. Tit. 3, 3.

VI.

Num ergo Deus hominem ita pravum et perversum condidit?

Nequaquam [a]): Imo vero bonum et ad imaginem sui condidit eum [b]), hoc est, vera iustitia et sanctitate praeditum, ut Deum creatorem suum recte cognosceret, ex animo diligeret, cum eo beatus in aeternum viveret, idque ad eum laudandum et celebrandum [c]).

a) Gen. 1, 31. *b*) Gen. 1, 26. 27. Col. 3, 9. 10. Eph. 4, 24. *c*) 2 Cor. 3, 18.

VII.

Unde igitur existit haec naturae humanae pravitas?

Ex lapsu et inobedientia primorum parentum Adami et Evae [a]). Hinc natura nostra ita est depravata, ut omnes in peccatis concipiamur et nascamur [b]).

a) Gen. 3. Rom. 5, 12. 18. 19. *b*) Psal. 51, 7. Gen. 5, 3.

VIII.

An vero adeo corrupti sumus, ut ad bene agendum prorsus non simus idonei, et ad omne vitium proclives?

Certe [a]): nisi per Spiritum sanctum regeneremur [b]).

a) Gen. 6, 5. 6. Iob. 14, 4. et 15, 14. 15. 16. 35. Ies. 53, 6. *b*) Ioh. 15.

IX.

An non igitur Deus homini iniuriam facit, qui ab eo in lege sua flagitat, quae praestare non queat?

Minime [a]). Nam Deus hominem talem condiderat, ut ea praestare posset: verum homo, impulsore Diabolo, sua ipsius

contumacia, se et omnem posteritatem divinis illis donis o bavit [b]).

a) Ephes. 4, 24. Luc. 10, 30. *b*) Rom. 5, 12.

X.

Num Deus hanc contumaciam et defectionem hominis dimitt impunitam?

Imo vero horrendis modis irascitur [a]), tum ob innata nob peccata, tum ob ea, quae ipsi committimus, eaque iustissimo i dicio praesentibus et aeternis suppliciis punit, quemadmodum ip pronunciat: *Maledictus omnis qui non permanet in omnibus qu scripta sunt in libro legis, ut ea faciat* [b]).

a) Rom. 5, 12. Hebr. 9, 27. *b*) Deuter. 27, 26. Gal. 3, 10.

XI.

An non igitur Deus etiam est misericors?

Est ille quidem misericors [a]), verum ita ut etiam sit iustus [b] Qua propter postulat eius iustitia, quod adversus summam D maiestatem commissum est, id quoque ut summis, hoc est, semp ternis cum animi tum corporis suppliciis luatur.

a) Exod. 34, 6. *b*) Exod. 20, 5. Psal. 5, 5. 6. 2 Cor. 6, 14. 15. 1

SECUNDA PARS.

DE LIBERATIONE HOMINIS.

XII.

Quoniam igitur iusto Dei iudicio, temporalibus et aetern poenis obnoxii sumus: estne reliqua ulla ratio aut via, qu his poenis liberemur et Deo reconciliemur?

Vult Deus iustitiae suae satisfieri [a]): quocirca necesse es vel per nos, vel per alium satisfaciamus [b]).

a) Exod. 20, 5. *b*) Rom. 8, 3. 4.

XIII.

Possumusne ipsi per nos satisfacere?

Nulla ex parte: quin etiam debitum in singulos dies aug mus [a]).

a) Iob. 9, 2. 3. et 15, 15. Matth. 6, 12.

XIV.

Potestne ulla creaturarum in coelo vel in terra, quae tantu creatura sit, pro nobis satisfacere?

Nulla: Nam principio non vult Deus, quod homo peccav id in ulla alia creatura plectere [a]). Deinde, nec potest quide

uod nihil nisi creatura sit, iram Dei adversus peccatum sustiere, et alios ab ea liberare [b]).

a) Heb. 2, 14—18. Psalm. 130, 3. *b*) Iob 4, 18. et 15, 15. 16. t 25, 5. 6.

XV.

Qualis ergo quaerendus est mediator et liberator?

Qui verus quidem homo sit, ac perfecte iustus [a]), et tamen mnibus creaturis potentior, hoc est, qui simul etiam sit verus)eus [b]).

a) 1 Cor. 15, 21. 22. 25. 26. Ierem. 23, 6. et 33, 16. Ies. 53, 11. Cor. 5, 14. 15. 16. *b*) Heb. 7, 15. 16. 17. Ies. 7, 14. Rom. 8, 3. 4.

XVI.

Cur necesse est, eum verum hominem, et quidem perfecte iustum esse?

Quia iustitia Dei postulat, ut eadem natura humana, quae eccavit, ipsa pro peccato dependat [a]): qui vero ipse peccator sset, pro aliis dependere non posset [b]).

a) Rom. 5, 12—15. 1 Pet. 3, 18. Ies. 53, 3. 4. 5. *b*) Ierem. 33, 15.

XVII.

Quare oportet eum simul etiam vere Deum esse?

Ut potentia suae divinitatis, onus irae divinae carne sua susinere [a]), nobisque amissam iustitiam et vitam reparare ac restiuere possit [b]).

a) Ies. 53, 8. Actor. 2, 24. 1 Petr. 3, 18. *b*) 1 Ioh. 1. 2. et 4, 9. \cto. 20, 28. Ioh. 3, 16.

XVIII.

Quis autem est ille Mediator, qui simul est vere Deus ac verus ac perfecte iustus homo?

Dominus noster Iesus Christus [a]), qui factus est nobis sapientia a Deo, iustitia, sanctificatio et redemptio [b]).

a) Matth. 1, 23. et Ies. 7, 14. 1 Tim. 3, 16. Luc. 2, 11. Ioh. 4, 6. 1 Tim. 2, 5. *b*) 1 Cor. 1, 30.

XIX.

Unde id scis?

Ex Evangelio, quod Deus primum in paradiso [a]) patefecit, ac deinceps per patriarchas et prophetas propagavit [b]): sacrificiis reliquisque ceremoniis legis adumbravit [c]): ad extremum vero per filium suum unigenitum complevit [d]).

a) Genes. 3, 15. *b*) Genes. 49, 10. 11. et 22, 18. et 26, 4. Rom. 1, 1—4. Hebr. 1, 1. 2. Actor. 3, 22. 23. 24. et 10, 43. *c*) Ioh.

5, 46. Hebr. 10, 7. *d*) Rom. 10, 4. Gal. 4, 4. 5. et 3, 24. 25. Hebr. 13, 8.

XX.

Num igitur omnibus hominibus qui in Adamo perierant, per Christum salus redditur?

Non omnibus, verum iis tantum, qui vera fide ipsi inseruntur, eiusque beneficia amplectuntur [a]).

a) Ioh. 1, 12. 13. et 3, 36. Iesai. 53, 11. Psal. 2, 12. Roman. 11, 20. Hebr. 4, 2. 3. et 10, 39.

XXI.

Quid est fides? [1])

Est non tantum notitia [2]), qua firmiter assentior omnibus, quae Deus nobis in verbo suo patefecit [a]), sed etiam certa fiducia [b]), a Spiritu sancto [c]) per Evangelium [d]) in corde mea accensa, qua in Deo acquiesco, certo statuens, non solum aliis sed mihi quoque remissionem peccatorum, aeternam iustitiam et vitam donatam esse [e]) idque gratis, ex Dei misericordia, propter unius Christi meritum [f]).

a) Hebr. 11, 1—4. Iacob. 2, 19. 20. *b*) Rom. 4, 16. 17. 18. et 5, 1. et 10, 10. Luc. 1, 68. et 2, 14. 29. 30. *c*) Matth. 16, 17. Ioh. 3, 5. Gal. 5, 22. Phil. 1, 19. 29. *d*) Rom. 1, 16. et 10, 17. 1 Cor. 1, 21. Marc. 16, 15. 16. Act. 16, 14. *e*) Habac. 2, 4. et Rom. 1, 17 et Gal. 3, 11. et Hebr. 10, 38. Matth. 9, 2. Eph. 2, 7. 8. 9. Rom. 5, 1. *f*) Rom. 3, 24. 25. 26. Gal. 2, 16. Luc. 1, 70—78. Ioh. 20, 31. Actor. 10, 43.

XXII.

Quaenam sunt illa, quae necesse est hominem Christianum credere?

Omnia, quae nobis in Evangelio promittuntur [a]), quorum summa in Symbolo Apostolico, seu in capitibus catholicae et indubitatae omnium Christianorum fidei, breviter comprehenditur.

a) Ioh. 20, 31. Matth. 28, 20.

XXIII.

Quod est illud Symbolum?

Credo in Deum patrem omnipotentem, creatorem coeli et terrae. Et in Iesum Christum Filium eius unigenitum, Dominum nostrum, qui conceptus est de spiritu sancto, natus ex Maria virgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, et sepultus, descendit ad inferna, tertio die resurrexit a mortuis, ascendit

---

1) *Quid est fides?*] Augusti: *Quid est [vera] fides?* 2) *Est non tantum fiducia*] Augusti: *Est non tantum [certa] notitia;* Edit. Neostad. a. 1585: *Est non tantum certa fiducia.*

d coelos, sedet ad dextram Dei patris omnipotentis, inde venurus est iudicatum vivos et mortuos. Credo in Spiritum sanctum [1]*). redo sanctam Ecclesiam, Catholicam, sanctorum communionem, emissionem peccatorum, carnis resurrectionem, et vitam aeternam.*

XXIV.

In quot partes distribuitur hoc Symbolum?

In tres partes. Prima est de aeterno Patre, et nostri creaone. Altera est de Filio et nostri redemtione. Tertia est de piritu sancto, et nostri sanctificatione.

XXV.

um una sit tantum essentia divina [a]*): cur tres istos nominas, Patrem, Filium et Spiritum sanctum?*

Quia Deus ita se in suo verbo patefecit [b]), quod tres hae istinctae personae sint unus ille, verus et aeternus Deus.

a) Deut. 6, 4. Ephes. 4, 5. 6. Ies. 44, 6. et 45, 5. 1 Cor. 8, 4.) Ies. 61, 1. et Luc. 4, 18. Psal. 110, 1. Matth. 3, 16. 17. et 28, 19. h. 14, 26. Ioh. 15, 26. 1 Ioh. 5, 7. Tit. 3, 5. 6. Eph. 2, 18. 2 Cor. 3, 13. Gal. 4, 6.

DE PATRE.

XXVI.

uid credis cum dicis: Credo in Deum Patrem, omnipotentem, creatorem coeli et terrae?

Credo aeternum Patrem Domini nostri Iesu Christi, qui coem et terram, cum omnibus, quae in iis sunt, ex nihilo creat [a]), quique eadem aeterno suo consilio et providentia sustentat gubernat [b]): propter Christum Deum meum et patrem meum sse [c]): itaque sic ei confido, sic in eo acquiesco, ut non dubiem, quin provisurus sit omnibus, tum animo, tum corpori meo ecessariis [d]). Quin etiam, quae mihi mala in hac aerumnosa ta immittit, ea in meam salutem sit conversurus [e]), cum et fere id possit, ut omnipotens Deus [f]), et facere id velit, ut bgnus Pater [g]).

a) Psal. 33, 6. Gen. 1. et 2. Iob. 33, 4. et 38. et 39. Psal. 36. ctor. 4, 24. Exod. 20, 11. Actor. 14, 15. Esa. 45, 7. Ioh. 1, 3. *b*) Psal. 04, 2—5. et 115, 3. Matth. 10, 29. 30. Hebr. 1, 3. Rom. 11, 36. *c*) Ioh. 12. Rom. 8, 15. Gal. 4, 5. 6. Eph. 1, 5. *d*) Psalm. 55, 23. Matth. 26. Luc. 12, 22. 23. 24. *e*) Rom. 8, 28. *f*) Esai, 46, 4. Rom. 8, 3. 39. et 10, 12. *g*) Matth. 6. Matth. 7, 9. 10. 11.

1) *Credo in Spiritum sanctum*] haec verba om. Augusti.

XXVII.

Quid est providentia Dei?

Omnipotens et ubique praesens Dei vis [a]), qua coelum e terram, cum omnibus creaturis, tanquam manu sustinet ac guber nat [b]): ut quae terra nascuntur, pluvia item et siccitas, fertilita et sterilitas, cibus et potus [c]), bona et adversa valetudo, divitia et paupertas [d]), omnia denique non temere aut fortuito [e]), se paterno eius consilio et voluntate contingant.

a) Matth. 17, 27. Actor. 17, 25. Psalm. 94, 9. 10. Ies. 29, 15. 16 Ezech. 8, 12. *b*) Hebr. 1, 2. 3. *c*) Ier. 5, 23. 24. Act. 14, 17. *d*) Ioh 9, 3. *e*) Prov. 22, 2.

XXVIII.

Quid nobis prodest haec cognitio creationis et providentiae divinae?

Ut in adversis patientes [a]), in secundis grati simus [b]), i futurum vero optimam in Deo fidissimo Patre spem repositam ha beamus [c]), certo scientes, nihil esse, quod nos ab eius amor abstrahat [d]), quandoquidem omnes creaturae ita sunt in eius po testate, ut sine eius arbitrio, non modo nihil agere sed ne mo veri quidem possint [e]).

a) Rom. 5, 3. 4. Iac. 1, 3. Iob. 1, 21. 22. *b*) Deuter. 8, 10. 1 Thess 5, 18. *c*) Rom. 5, 4. 5. 6. *d*) Rom. 8, 38. 39. *e*) Iob. 1, 12. et 2, 6 Prov. 21, 1. Actor. 17, 25—28.

DE FILIO.

XXIX.

Quare Filius Dei appellatur Iesus, hoc est, Salvator?

Quia nos salvat ab omnibus peccatis nostris [a]): nec ulla salu aliunde peti debet, nec alibi reperiri potest [b]).

a) Matth. 1, 21. Hebr. 7, 24. 25. *b*) Act. 4, 11. 12.

XXX.

Creduntne igitur illi in unicum Servatorem Iesum, qui sanctis, aut a se, aut aliunde felicitatem aut salutem quaerunt?

Non: Etsi enim verbo quidem eo Servatore gloriantur, i ipsa tamen abnegant unicum Servatorem Iesum [a]). Necesse e enim, aut Iesum non esse perfectum Servatorem, aut qui eu Servatorem fide amplectuntur vera, eos omnia in ipso possider quae ad salutem requiruntur [b]).

a) 1 Cor. 1, 13. 30. 31. Gal. 4, 5. *b*) Hebr. 12, 2. Ies. 9, 6. C Ioss. 1, 19. 20. et 2, 10. Ioh. 1, 16. Ies. 43, 11. 25.

XXXI.

Quare appellatur Christus, hoc est, unctus?

Quod a Patre ordinatus, et Spiritu Sancto unctus sit [a]) summus Propheta ac Doctor [b]), qui nobis arcanum consilium et omnem voluntatem Patris, de redemtione nostri patefecit [c]): et summus Pontifex [d]), qui nos unico sacrificio sui corporis redemit, assidueque pro nobis apud Patrem intercedit [e]): et Rex, qui nos suo verbo et Spiritu gubernat, et partam nobis salutem tuetur ac conservat [f]).

a) Psal. 45, 8. Hebr. 1, 9. Deut. 18, 15. et Act. 3, 22. et 7, 37. Ioh. 1, 18. et 15, 15. Matth. 11, 27. *c*) Psal. 110, 4. Hebr. 7, 21. 10, 12. *d*) Rom. 8, 34. Rom. 5, 9. 10. *e*) Psal. 2, 6. Luc. 1, 33. Matth. 28, 18. Ioh. 10, 28.

XXXII.

Cur vero tu Christianus appellaris?

Quod per fidem membrum sum Iesu Christi [a]), et unctionis eius particeps [b]), ut et nomen eius confitear [c]), meque sistam ei vivam gratitudinis hostiam [d]), et in hac vita, contra peccatum et Satanam, libera et bona conscientia pugnem [e]), et postea aeternum cum Christo regnum in omnes creaturas teneam [f]).

a) Acto. 1, 25. 26. 1 Cor. 6, 15. *b*) 1 Ioh. 2, 27. Ies. 59, 21. Ioel. 2, 28. et Act. 2, 17. *c*) Matth. 10, 32. 33. *d*) Rom. 12, 1. Apoc. 5, 10. 1 Petr. 2, 9. et Exod. 19, 6. *e*) 1 Tim. 1, 18. 19. *f*) Matth. 25, 34. 2 Tim. 2, 12. Apoc. 1, 6.

XXXIII.

Quam ob causam Christus vocatur Filius Dei unigenitus, cum nos quoque simus filii Dei?

Quia solus Christus est coaeternus, et naturalis aeterni Patris Filius [a]): nos autem propter eum, ex gratia, a Patre adoptati sumus [b]).

a) Ioh. 1, 14. 18. Hebr. 1, 1. 2. Ioh. 3, 16. 1 Ioh. 4, 9. *b*) Rom. 8, 15. 16. 17. Eph. 1, 5. 6. Ioh. 1, 12. 1 Ioh. 1, 3.

XXXIV.

Qua de causa appellas eum Dominum nostrum?

Quia corpus et animam nostram a peccatis, non auro, nec argento, sed pretioso suo sanguine redimens, et ab omni potestate Diaboli liberans nos sibi proprios vindicavit [a]).

a) 1 Petr. 1, 18. 19. 1 Cor. 6, 20. et 7, 23. Ephes. 1, 7. 1 Tim. 2, 5. 6.

XXXV.

Quid credis cum dicis: Conceptus est per Spiritum Sanctum, natus ex Maria virgine?

Quod ipse Filius Dei, qui est [a]), et permanet verus ac aeternus Deus [b]), naturam vere humanam ex carne et sanguine virginis Mariae [c]), operatione Spiritus Sancti assumpsit [d]), ut simul sit verum semen Davidis [e]), fratribus suis per omnia similis [f]), excepto peccato [g]).

a) Ioh. 1, 1. et 17, 3. 4. 5. Rom. 1, 3. 4. Col. 1, 15. 16. 17. Psal. 2, 7. 8. et Actor. 13, 33. et Hebr. 1, 5. et 5, 5. Matth. 3, 17. et 17, 5. et Marc. 1, 11. Matth. 16, 16. et Luc. 9, 20. *b*) Rom. 9, 5. Ies. 7, 14. et Matth. 1, 23. Ies. 9, 6. 1 Ioh. 5, 20. Ioh. 20, 28. *c*) Ioh. 1, 14. Gal. 4, 4. 5. *d*) Matth. 1, 18. 19. 20. Luc. 1, 35. *e*) Psalm. 132, 11. et 2 Sam. 7, 12. et Luc. 1, 32. Actor. 2, 30. 31. *f*) Phil. 2, 7. *g*) Hebr. 4, 15. et 7, 26. 27.

XXXVI.

Quem fructum percipis ex sancta conceptione et nativitate Christi?

Quod is noster sit Mediator [a]), et sua innocentia, ac perfecta sanctitate, mea peccata, in quibus conceptus sum, tegat, ne in conspectum Dei veniant [b]).

a) Hebr. 2, 16. 17. 18. *b*) Psal. 32, 1. 1 Cor. 1, 30. Rom. 8, 3. 4. Gal. 4, 4. 5.

XXXVII.

Quid credis cum dicis: Passus est?

Eum toto quidem vitae suae tempore, quo in terris egit, praecipue vero in eius extremo, iram Dei adversus peccatum universi generis humani, corpore et anima sustinuisse [a]): ut sua passione, tanquam unico sacrificio propitiatorio [b]), corpus et animam nostram ab aeterna damnatione liberaret, et nobis gratiam Dei, iustitiam ac vitam aeternam acquireret.

a) 1 Petr. 2, 24. 1 Petr. 3, 18. Ies. 53, 12. *b*) 1 Ioh. 2, 2. et 4, 10. Rom. 3, 25. 26.

XXXVIII.

Quid causae fuit, cur sub iudice Pilato pateretur?

Ut innocens coram iudice politico damnatus [a]), nos a severo Dei iudicio, quod omnes manebat, eximeret [b]).

a) Luc. 23, 13. 14. 15. Ioh. 19, 4. *b*) Psal. 69, 5. Ies. 53, 4. 5. 2 Cor. 5, 21. Gal. 3, 13. 14.

XXXIX.

Est vero quiddam amplius, quod affixus sit cruci, quam si alio genere mortis affectus esset?

Sane amplius: Ex hac enim re sum certus, eum maledictio-

ɔm, quae mihi incumbebat, in se recepisse: nam mors crucis Deo erat maledicta [a]).

a) Deut. 21, 23. Gal. 3, 13. Gen. 2, 17.

XL.

Cur necesse fuit, ut Christus ad mortem usque se demitteret?

Propterea quod iustitiae et veritati *Dei* [a]) nullo alio pacto pro ɔstris peccatis potuit satisfieri, quam ipsa morte filii Dei [b]).

a) Hebr. 2, 9. 14, 15. *b*) Phil. 2, 8.

XLI.

Quare etiam sepultus est?

Ut eo testatum faceret, se vere mortuum esse [a]).

a) Act. 13, 29. Matth. 27, 59. 60. Luc. 23, 52. 53. Ioh. 19, 38—42.

XLII.

At cum Christus pro nobis mortem oppetierit, cur nobis quoque moriendum est?

Mors nostra non est pro peccatis nostris satisfactio, sed pec-i abolitio, et transitus in vitam aeternam [a]).

a) Ioh. 5, 24. Phil. 1, 23. Rom. 7, 24. 25.

XLIII.

uid praeterea capimus commodi ex sacrificio et morte Christi?

Quod virtute eius mortis vetus noster homo, una cum eo ıcifigitur, interimitur, ac sepelitur [a]), ne pravae cupiditates et ɔideria carnis posthac in nobis regnent [b]), sed nos ipsos ei ɔtiam gratitudinis offeramus [c]).

a) Rom. 6, 6. 7. 8. 11. *b*) Rom. 6. 12. *c*) Rom. 12, 1.

XLIV.

Cur additur: Descendit ad inferna?

Ut in summis doloribus et gravissimis tentationibus, me con-ıtione hac sustentem, quod Dominus meus Iesus Christus in-ɔrrabilibus animi sui angustiis, cruciatibus et terroribus, in quos ı antea, tum maxime in cruce pendens, fuerat demersus, me angustiis et cruciatibus inferni liberaverit [a]).

a) Ies. 53, 10. Matt. 27, 46.

XLV.

Quid nobis prodest resurrectio Christi?

Primum sua resurrectione mortem devicit, ut nos posset eius

iustitiae, quam nobis sua morte pepererat, participes facere [a]). Deinde, nos iam quoque eius potentia ad novam vitam excitamur [b]). Postremo, resurrectio capitis nostri Christi, nobis gloriosae resurrectionis nostrae pignus est [c]).

a) 1 Cor. 15, 16. 17. 18. 54. 55. Rom. 4, 25. 1 Petr. 1, 3. 4. 5. 21. *b*) Rom. 6, 4. Coloss. 3, 1—4. Eph. 2, 5. 6. *c*) 1 Cor. 15, 12. 13. 14. Rom. 8, 11.

XLVI.

Quomodo intelligis illud: Ascendit ad coelos?

Quod aspicientibus discipulis, Christus de terra in coelum sublatus est [a]), atque etiamnum nostra causa ibidem est [b]), et erit, donec redeat ad iudicandum vivos et mortuos [c]).

a) Act. 1, 9. Marc. 16, 19. Luc. 24, 51. *b*) Hebr. 4, 14. et 7, 24. 25. et 9, 11. Rom. 8, 34. Eph. 4, 10. Coloss. 3, 1. 2. *c*) Act. 1, 11. Matth. 24, 30.

XLVII.

An ergo Christus non est nobiscum usque ad finem mundi, quemadmodum promisit [a])?

Christus est verus Deus, et verus homo; itaque secundum naturam humanam, iam non est in terra [b]): at secundum divinitatem suam, maiestatem, gratiam et spiritum, nullo unquam tempore a nobis abest [c]).

a) Matth. 28, 20. *b*) Matth. 26, 11. Ioh. 16, 28. et Ioh. 17, 11. Actor. 3, 21. *c*) Ioh. 14, 16. 17. Ioh. 16, 13. Ephes. 4, 8. Augustin. tract. 50. in Ioan.

XLVIII.

An vero isto pacto duae naturae in Christo, non divelluntur, si non sit natura humana, ubicunque est divina?

Minime; Nam cum divinitas comprehendi non queat, et omni loco praesens sit [a]), necessario consequitur, esse eam quidem extra naturam humanam, quam assumsit, sed nihilo minus tamen esse in eadem, eique personaliter unitam permanere [b]).

a) Ies. 66, 1. et Actor. 7, 49. Actor. 17, 27. 28. Ierem. 23, 23. 24. *b*) Coloss. 2, 9. Ioh. 3, 13. et 11, 15. Matth. 28, 6.

XLIX.

Quem fructum nobis adfert ascensio Christi in coelum?

Primum quod in coelo apud patrem pro nobis intercedit [a]). Deinde quod carnem nostram in coelo habemus, ut eo tanquam certo pignore confirmemur, fore, ut ipse qui caput nostrum est, nos sua membra ad se extollat [b]). Tertio, quod nobis suum Spiritum mutui pignoris loco mittit [c]), cuius efficacia non terrena sed superna quaerimus, ubi ipse est ad dextram Dei sedens [d]).

a) 1 Ioh. 2, 1. Rom. 8, 34. *b*) Ioh. 14, 2. et 20, 17. Ephes. 2, 6.

c) Ioh. 14, 16. et 16, 7. 2 Cor. 1, 21. et 5, 5. d) Col. 3, 1. Phil. 3, 20. 21.

L.

Cur additur: Sedet ad dextram Dei?

Quia Christus ideo in coelum ascendit, ut se ibi caput suae Ecclesiae declaret [a]), per quod Pater omnia gubernat [b]).

a) Eph. 1, 20. 21. 22. 23. et 5, 23. Col. 1, 18. b) Matth. 28, 18. Ioh. 5, 22. 23.

LI.

Quid nobis prodest haec gloria nostri capitis Christi?

Primum, quod per Spiritum sanctum in nos sua membra, coelestia dona effundit [a]). Deinde, quod nos sua potentia contra omnes hostes protegit ac defendit [b]).

a) Eph. 4, 10. 11. 12. b) Psal. 2, 9. 110, 1. 2. Ioh. 10, 28. 29. Eph. 4, 8.

LII.

Quid te consolatur reditus Christi ad iudicandum vivos et mortuos?

Quod in omnibus miseriis et persecutionibus, erecto capite, eundem illum, qui se prius pro me iudicio dei statuit, et maledictionem omnem a me abstulit, iudicem e coelo exspecto [a]), qui omnes suos et meos hostes, in aeternas poenas abiiciat [b]); me vero cum omnibus electis ad se in coelestia gaudia, et sempiternam gloriam traducat [c]).

a) Luc. 21, 28. Rom. 8, 23. 24. Phil. 3, 20. 21. Tit. 2, 13. 2 Thess. 1, 6. 10. Matth. 25, 41. 42. 43. b) 1 Thess. 4, 16. 17. c) Matth. 25, 34. 35. 36.

DE SPIRITU SANCTO.

LIII.

Quid credis de Spiritu Sancto?

Primum, quod sit verus et coaeternus Deus, cum aeterno Patre et Filio [a]): deinde, quod mihi quoque datus sit [b]), ut me per veram fidem, Christi et omnium eius beneficiorum participem faciat [c]), me consoletur [d]), et mecum in aeternum maneat [e]).

a) Gen. 1, 2. Ies. 48, 16. 1 Cor. 3, 6. et 6, 19. Act. 5, 3. 4. b) Matth. 28, 19. 20. 2 Cor. 1, 21. 22. c) Gal. 3, 14. 1 Petr. 1, 1. 2. 1 Cor. 6, 17. d) Act. 9, 31. e) Ioh. 14, 16. 1 Petr. 4, 14.

LIV.

Quid credis de sancta et catholica Christi Ecclesia?

Credo Filium Dei [a]), ab initio mundi ad finem usque [b]), sibi ex universo genere humano [c]) coetum ad vitam aeternam electum [d]),

per Spiritum suum et verbum [e]), in vera fide consentientem [f]), colligere, tueri, ac servare [g]): meque vivum eius coetus membrum esse [h]), et perpetuo mansurum [i]).

a) Ioh. 10, 11. *b*) Gen. 26, 4. *c*) Rom. 8, 29. 30. Eph. 1, 10. 11. 12. 13. 1 Petr. 1, 20. 21. *d*) Ies. 59, 21. Rom. 1, 16. et 10, 14. 15. 16. 17. Eph. 5, 26. *e*) Act. 2, 42. Eph. 4, 3. 4. 5. 6. *f*) Matth. 16, 18. Ioh. 10, 28. 29. *g*) 1 Ioh. 3, 21. 2 Cor. 13, 5. *h*) 1 Ioh. 2, 19. *i*) 1 Cor. 1, 8. 9. Rom. 8, 35. 36. 37. Psalm. 71, 9. 18.

LV.

Quid sibi vult Communio Sanctorum?

Primum, quod universi et singuli credentes, Christi et omnium eius bonorum, tamquam ipsius membra communionem habeant [a]). Deinde, quod singuli, quae acceperunt dona, in commune commodum et universorum salutem prompte et alacriter conferre debeant [b]).

a) 1 Ioh. 1, 3. Rom. 8, 32. 1 Cor. 12, 12. 13. 21. 1 Cor. 6, 17. *b*) 1 Cor. 13, 5. 6. Phil. 2, 4. 5. 6.

LVI.

Quid credis de remissione peccatorum?

Deum propter satisfactionem Christi [a]), meorum peccatorum, atque illius etiam pravitatis, cum qua mihi per omnem vitam pugnandum est [b]), memoriam omnem deposuisse, et me iustitia Christi gratis donare, ne unquam in iudicium veniam [c]).

a) 1 Ioh. 2, 2. 2 Cor. 5, 19. 21. *b*) Ierem. 31, 34. Psalm. 103, 3. 4. 10. 12. Rom. 7, 24. 25. et 8, 1—4. *c*) Ioh. 3, 18.

LVII.

Quid te consolatur Resurrectio carnis?

Quod non tantum anima mea, postquam e corpore excesserit, e vestigio ad Christum suum caput assumetur [a]): verum quod haec quoque caro mea, potentia Christi excitata, rursus animae meae unietur, et glorioso Christi corpori conformabitur [b]).

a) Luc. 23, 43. Phil. 1, 21. 22. 23. *b*) 1 Cor. 15, 53. 54. Iob. 19, 25. 26, 27. 1 Ioh. 3, 2. Phil. 3, 21.

LVIII.

Quam consolationem capis ex articulo de vita aeterna?

Quod, quoniam in praesentia vitae aeternae initia in meo corde praesentisco [a]), futurum sit, ut post hanc vitam plena perfectaque beatitudine potiar, in qua Deum in aeternum celebrem [b]): quam quidem beatitudinem nec oculus vidit, nec auris audivit, nec ullus homo cogitatione comprehendit [c]).

a) 2 Cor. 5, 2. 3. *b*) 1 Cor. 2, 9. *c*) Ioh. 17, 3.

LIX.

At cum haec omnia credis, quid utilitatis inde ad te redit?

Quod in Christo iustus sum coram Deo, et haeres vitae aeternae [a]).

a) Hab. 2, 4. Rom. 1, 17. Ioh. 3, 36.

LX.

Quomodo iustus es coram Deo?

Sola fide in Iesum Christum [a]), adeo ut licet mea me conscientia accuset, quod adversus omnia mandata Dei graviter peccaverim, nec ullum eorum servaverim [b]), adhaec etiamnum ad omne malum propensus sim [c]), nihilominus tamen, (modo haec beneficia vera animi fiducia amplectar [d])), sine ullo meo merito [e]), ex mera Dei misericordia [f]), mihi perfecta satisfactio [g]), iustitia et sanctitas Christi [h]), imputetur ac donetur [i]); perinde ac si nec ullum ipse peccatum admisissem, nec ulla mihi labes inhaereret: imo vero quasi eam obedientiam, quam pro me Christus praestitit, ipse perfecte praestitissem [k]).

a) Rom. 3, 21—28. et 5, 1. 2. Gal. 2, 16. Ephes. 2, 8. 9. Phil. 3, 9. *b*) Rom. 3, 9. *c*) Rom. 7, 23. *d*) Rom. 3, 22. Ioh. 3, 18. *e*) Rom. 3, 24. Deut. 9, 6. Ezech. 36, 22. *f*) Tit. 3, 5. Eph. 2, 8. 9. *g*) 1 Ioh. 2, 2. *h*) 1 Ioh. 2, 1. *i*) Rom. 4, 4. 5. 2 Cor. 5, 19. 2 Cor. 5, 21.

LXI.

Cur sola fide te iustum esse affirmas?

Non quod dignitate meae fidei Deo placeam, sed quod sola satisfactio, iustitia ac sanctitas Christi, mea iustitia sit coram Deo [a]). Ego vero eam non alia ratione, quam fide amplecti, et mihi applicare queam [b]).

a) 1 Cor. 1, 30. 31. et 2, 2. *b*) 1 Ioh. 5, 10. 11.

LXII.

Cur nostra bona opera non possunt esse iustitia, vel pars aliqua iustitiae coram Deo?

Propterea quod oporteat eam iustitiam, quae in iudicio Dei consistat, perfecte absolutam esse, et omni ex parte divinae legi congruentem [a]): nostra vero etiam praestantissima quaeque opera, in hac vita sunt imperfecta, atque adeo peccatis inquinata [b]).

a) Gal. 3, 10. Deut. 27, 26. *b*) Ies. 64, 6.

LXIII.

Quomodo bona opera nostra nihil promereantur, cum Deus et in praesenti et in futura vita mercedem pro his se daturum promittat?

Merces ea non datur ex merito, sed ex gratia [a]).

a) Luc. 17, 10.

LXIV.

An autem haec doctrina non reddit homines securos et prophanos?

Non: neque enim fieri potest, quin ii qui Christo per fidem insiti sunt, fructus proferant gratitudinis [a]).

a) Matth. 7, 18. Ioh. 15, 5.

DE SACRAMENTIS.

LXV.

Quoniam igitur sola fides nos Christi atque omnium eius beneficiorum participes facit: unde haec fides proficiscitur?

A Spiritu Sancto, qui eam per praedicationem Evangelii in cordibus nostris accendit [a]), et per usum Sacramentorum confirmat [b]).

a) Eph. 2, 8. 9. Eph. 3, 23. Ioh. 3, 5. Phil. 1, 29. *b*) Matth. 28, 19. 20. 1 Petr. 1, 22. 23.

LXVI.

Quid sunt Sacramenta?

Sunt Sacra et in oculos incurrentia signa, ac sigilla, ob eam causam a Deo instituta, ut per ea nobis promissionem Evangelii magis declaret et obsignet: quod scilicet non universis tantum, verum etiam singulis credentibus, propter unicum illud Christi sacrificium in cruce peractum, gratis donet remissionem peccatorum, et vitam aeternam [a]).

a) Gen. 17, 11. Rom. 4, 11. Deut. 30, 6. Lev. 6, 25. Hebr. 9, 8. 9. 24. Ezech. 20, 12. 1 Sam. 17, 36. Ies. 6, 6. 7. et 54, 9.

LXVII.

Num utraque igitur, et verbum et Sacramenta eo spectant, ut fidem nostram ad sacrificium Christi in cruce peractum, tanquam ad unicum nostrae salutis fundamentum deducant?

Ita est. Nam Spiritus sanctus docet Evangelio, et confirmat Sacramentis, omnem nostram salutem positam esse in unico sacrificio Christi, pro nobis in cruce oblati [a]).

a) Rom. 6, 3. Gal. 3, 26. 27.

LXVIII.

Quot Sacramenta instituit Christus in novo foedere?

Duo, Baptismum et sacram Coenam.

DE BAPTISMO.

LXIX.

Qua ratione in Baptismo admoneris et confirmaris, te unici illius sacrificii Christi participem esse?

Quod Christus externum aquae lavacrum mandavit [a]), addita iac promissione [b]), me non minus certo, ipsius sanguine et Spiritu a sordibus animae, hoc est, ab omnibus meis peccatis lavari: quam aqua extrinsecus ablutus sum [c]), qua sordes corporis expurgari solent.

a) Matth. 28, 19. 20. Act. 2, 38. *b*) Matth. 3, 11. Marc. 16, 16. Rom. 6, 3. 4. *c*) Marc. 1, 4. Luc. 3, 3.

LXX.

Quid est sanguine et Spiritu Christi ablui?

Est accipere a Deo remissionem peccatorum gratis, propter sanguinem Christi, quem is pro nobis in suo sacrificio in cruce profudit [a]). Deinde etiam per Spiritum sanctum renovari, et ipso sanctificante membrum Christi fieri, quo magis ac magis peccatis moriamur, et sancte inculpateque vivamus [b]).

a) Hebr. 12, 24. 1 Petr. 1, 1. 2. Apoc. 1, 5. et 22, 14. Zachar. 13, 1. Ezech. 36, 25. 26. 27. *b*) Ioh. 1, 33. et 3. 5. 1 Cor. 6, 11. et 12, 13. Rom. 6, 4. Col. 2, 11. 12.

LXXI.

Ubi promisit Christus, se nos tam certo sanguine et Spiritu suo abluturum, quam aqua Baptismi abluti sumus?

In institutione Baptismi, cuius haec sunt verba: *Ite et docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* [a]): *Qui crediderit et baptizatus fuerit, servabitur: qui non crediderit, condemnabitur* [b]). Haec promissio repetitur, cum scriptura Baptismum nominat *lavacrum regenerationis* [c]), et *ablutionem peccatorum* [d]).

a) Matth. 28, 19. *b*) Marc. 16, 16. *c*) Tit. 3, 5. *d*) Act. 22, 16.

LXXII.

Estne ergo externus Baptismus aquae, ipsa peccatorum ablutio?

Non est [a]): Nam solus sanguis Iesu Christi purgat nos ab omni peccato [b]).

a) Matth. 3, 11. *b*) 1 Petr. 3, 21. Ephes. 5, 26. 27. 1 Ioh. 1, 7. 1 Cor. 6, 11.

LXXIII.

Cur ergo Spiritus sanctus Baptismum appellat lavacrum regenerationis et ablutionem peccatorum?

Deus non sine gravi causa sic loquitur, videlicet non solum ut nos doceat, quemadmodum sordes corporis aqua purgantur, sic peccata nostra sanguine et Spiritu Christi expiari [a]): verum multo magis, ut nobis hoc divino symbolo ac pignore certum faciat, nos non minus vere a peccatis nostris interna lotione ablui, quam externa et visibili aqua abluti sumus [b]) [1]).

a) Apoc. 1, 5. et 7, 14. 1 Corinth. 6, 11. *b*) Marc. 16, 16. Gal 3, 17.

LXXIV.

Suntne etiam infantes baptizandi?

Omnino. Nam cum aeque ac adulti ad foedus et Ecclesiam Dei pertineant [a]): cumque eis per sanguinem Christi, remissio peccatorum [b]), et Spiritus sanctus fidei effector, non minus quam adultis promittatur [c]): per Baptismum Ecclesiae Dei inserendi sunt, et ab infidelium liberis discernendi [d]), itidem ut in Veteri foedere, per *circumcisionem* fiebat [e]), cui in Novo foedere substitutus est Baptismus [f]).

a) Gen. 17, 7. *b*) Matth. 19, 14. *c*) Luc. 1, 14. 15. Psal. 22, 11. Ies. 44, 1. 2. 3. Act. 2, 39. *d*) Act. 10, 47. *e*) Gen. 17, 14. *f*) Col. 2, 11, 12. 13.

DE COENA DOMINI.

LXXV.

Qua ratione in Coena Domini admoneris et confirmaris, te unici illius sacrificii Christi in cruce oblati, atque omnium eius bonorum participem esse?

Quod Christus me atque omnes fideles de hoc fracto panc edere, et de poculo distributo bibere iussit, in sui memoriam, addita hac promissione [a]): Primum corpus suum non minus certo pro me in cruce oblatum ac fractum, et sanguinem suum pro me fusum esse: quam oculis cerno, panem Domini mihi frangi, et poculum mihi communicari. Deinde animam meam non minus certo ipsius corpore, quod pro nobis crucifixum, et sanguine qu pro nobis fusus est, ad vitam aeternam ab ipso pasci: quam panem et vinum, Symbola corporis et sanguinis Domini, e manu ministri accepta, ore corporis percipio.

a) Matth. 26, 26. 27. 28. Marc. 14, 22. 23. 24. Luc. 22, 19. 20. 1 Cor. 10, 16. 17. et 11, 23. 24. 25. et 12, 13.

---

1) *lotione ablui, quam ..... sumus*] pro his legimus in edit. Augusti tantummodo verba haec: *et visibili aqua abluti sumus.*

LXXVI.

Quid est crucifixum corpus Christi edere, et fusum eius sanguinem bibere?

Est non tantum totam passionem et mortem Christi certa nimi fiducia amplecti, ac per id remissionem peccatorum et vi- am aeternam adipisci [a]: sed etiam per Spiritum sanctum, qui imul in Christo et in nobis habitat, ita sacrosancto eius corpori nagis ac magis uniri [b], ut quamvis ipse in coelo [c], nos vero n terra simus, nihilominus tamen caro simus de carne eius et os le ossibus eius [d]: utque omnia corporis membra ab una anima, ic nos uno eodemque Spiritu vivificemur et gubernemur [e].

a) Ioh. 6, 35. 40. 47. 48. 50. 51. 53. 54. *b*) Ioh. 6, 55. 56. *c*) Act. , 21. et 1, 9. 10. 11. 1 Cor. 11, 26. *d*) Eph. 3, 16. 17. 5, 29. 30. Corinth. 6, 15. 17. 19. 1 Ioh. 3, 24. et 4, 13. Ioh. 14, 23. *e*) Ioh. 6, 6. 57. 58. et 15, 1. 2. 3. 4. 5. 6. Eph. 4, 15. 16.

LXXVII.

Quo loco promisit Christus, se credentibus tam certo corpus t sanguinem suum sic edendum et bibendum daturum, quam fractum hunc panem edunt, et poculum hoc bibunt?

In institutione Coenae, cuius haec sunt verba [a]: *Dominus oster Iesus Christus, ea nocte qua proditus est, accepit panem: t gratiis actis, fregit ac dixit: accipite, (comedite,) hoc est cor- us meum, quod pro vobis frangitur: hoc facite in mei recor- lationem. Itidem et poculum, postquam coenassent, dicens· hoc oculum est novum foedus per meum sanguinem* [b]*: Hoc facite, uotiescunque biberitis, in mei recordationem* [c]*. Quotiescumque nim ederitis panem hunc, et poculum hoc biberitis, mortem Do- nini annunciate, donec venerit.* Haec promissio a Paulo repeti- ur, cum inquit: *Poculum gratiarum actionis, pro gratias agi- nus, nonne communio est sanguinis Christi? Panis, quem fran- imus, nonne communio est corporis Christi? quoniam unus pa- is, unum corpus multi sumus: Nam omnes unius panis partici- es sumus* [d].

a) 1 Corinth. 11, 23. 24. 25. Matth. 26, 26. 27. 28. Marc. 14, 22. 23. 4. Luc. 22, 19. 20. *b*) Exod. 24, 8. Hebr. 9, 20. *c*) Exod. 13, 9.) 1 Cor. 10, 16. 17.

LXXVIII.

Num ergo panis et vinum fiunt ipsum corpus et sanguis Christi?

Nequaquam: verum, ut aqua Baptismi in sanguinem Christi non convertitur, nec est ipsa peccatorum ablutio, sed Symbolum antum et pignus earum rerum, quae nobis in Baptismo obsignan- ur: ita nec panis coenae Dominicae, est ipsum corpus Christi [a]: quanquam pro ratione Sacramentorum, et usitata Spiritui Sancto de his loquendi forma [b], panis *Christi corpus* appellatur [c].

a) Matth. 26, 29. Marc. 14, 24. *b*) 1 Cor. 10, 16. 17. et 11, 26 27. 28. *c*) Gen. 17, 10. 11. 14. 19. Exod. 12, 26. 27. 43. 48. et 13, 9 Actor. 7, 8. Exod. 24, 8. Lev. 16, 10. et 17, 11. Ies. 6, 6. 7. Tit. 3, 5 Actor. 22, 16. 1 Petr. 3, 21. 1 Cor. 10, 1—4.

LXXIX.

Cur ergo Christus panem appellat suum corpus, calicem ver suum sanguinem, seu novum foedus per suum sanguinem Paulus item panem et vinum, communionem corporis et sanguinis Christi?

Christus non sine gravi causa sic loquitur: videlicet, no solum ut nos doceat, quemadmodum panis et vinum corporis vitan sustentant: sic etiam crucifixum suum corpus et effusum suu sanguinem, vere esse animae nostrae cibum ac potum, quo a vitam aeternam nutriatur [a]): Verum multo magis, ut hoc visibil signo ac pignore nobis certum faciat, nos non minus vere, cor poris et sanguinis sui, per operationem Spiritus sancti, partici pes esse, quam sacra ista Symbola, in eius memoriam, ore cor poris percipimus [b]): Tum etiam, quod eius passio et obedientia tam certo nostra sit, quam si ipsimet pro nostris peccatis poena dedissemus, et Deo satisfecissemus.

a) Ioh. 6, 51. 55. 56. *b*) 1 Cor. 10, 16. 17.

LXXX.

Quid interest inter Coenam Domini, et Missam Papisticam?

Coena Domini nobis testatur, nos perfectam remissionen omnium nostrorum peccatorum habere, propter unicum illud Chri sti sacrificium, quod ipsemet semel in cruce peregit [a]): tum etian nos per Spiritum sanctum inseri Christo [b]), qui iam secundu naturam suam humanam tantum in coelis est ad dexteram Patris [c]) ibique vult a nobis adorari [d]).

In Missa autem negatur, vivos et mortuos habere remissio nem peccatorum, propter unicam Christi passionem, nisi etiam num quotidie Christus pro ipsis a Sacrificulis offeratur: tum etian docetur, Christum corporaliter sub speciebus Panis et Vini ess ideoque in illis adorandum esse [e]). Atque ita ipsum Missae fun damentum, nihil aliud est, quam abnegatio unici illius sacrifici et passionis Iesu Christi, et execranda idololatria.

a) Hebr. 7, 26. 27. et 9, 12. 25—28. et 10, 10. 12. 13. 14. Ioh. 19, 30 Matth. 26, 28. Luc. 22, 19. 20. *b*) 1 Cor. 6, 17. et 10, 16. 17. et 12, 13 *c*) Hebr. 1, 3. et 8, 1. 2. *d*) Ioh. 4, 21—24. et 20, 17. Luc. 24, 52. 53 Act. 7, 55. 56. Coloss. 3, 1. Phil. 3, 20. 21. 1 Thess. 1, 9. 10. *e*) 1 canone Missae. Item de consecratione. distinct. 2.

LXXXI.

Quibus accedendum est ad mensam Domini?

Tantum iis, qui vere dolent, se suis peccatis Deum offen disse: confidunt autem sibi ea propter Christum remissa esse: e

uas reliquas habent infirmitates, eas passione et morte illius obectas esse, quique desiderant magis ac magis in fide et inegritate vitae proficere. Hypocritae autem, et qui non vere reipiscunt, damnationem sibi edunt et bibunt [a]).

a) 1 Cor. 10, 19. 20. 21. 22. et 11, 28.

LXXXII.

Suntne illi etiam ad hanc Coenam admittendi, qui confessione et vita, se infideles et impios esse declarant?

Nequaquam: Nam eo pacto foedus Dei profanatur, et ira Dei in universum coetum concitatur [a]). Quocirca Ecclesia, ex praescripto Christi et Apostolorum, hos, clavibus regni coelorum tens, a coena arcere debet, quoad resipuerint, et mores muverint.

a) 1 Cor. 11, 20. 34. Ies. 1, 11—15. et 66, 3. Ier. 7, 21. 22. 23. sal. 50, 15. 23.

LXXXIII.

Quid sunt claves regni coelorum?

Praedicatio evangelii, et Ecclesiastica disciplina: quibus coem credentibus aperitur: infidelibus autem clauditur [a]).

a) Matth. 16, 18. 19. et 18, 18.

LXXXIV.

Quo pacto aperitur et clauditur regnum coelorum praedicatione Evangelii?

Cum ex mandato Christi credentibus universis et singulis, iblice annunciatur, omnia peccata ipsis divinitus propter meritum hristi condonari, quoties promissionem evangelii vera fide amecluntur: contra vero omnibus infidelibus et hypocritis denuntur, tantisper ipsis iram Dei et aeternam condemnationem inmbere, dum in suis sceleribus perseverant [a]): secundum quod vangelii testimonium, Deus tam in praesenti, quam in futura ta iudicaturus est.

a) Ioh. 20, 21. 22. 23. Matth. 16, 19.

LXXXV.

uo pacto clauditur et aperitur regnum coelorum per disciplinam Ecclesiasticam?

Cum ex mandato Christi, ii qui nomine quidem sunt Chriani, verum doctrina aut vita se ostendunt a Christo alienos [a]), stquam aliquoties fraterne admoniti, ab erroribus aut flagitiis scedere nolunt, Ecclesiae indicantur, aut iis, qui ab Ecclesia eam rem sunt constituti, ac si ne horum quidem admonitioni reant: ab iisdem interdictione Sacramentorum, ex coetu Eccle-

siae, et ab ipso Deo, ex regno Christi excluduntur: ac rursum si emendationem profiteantur, et reipsa declarent, tanquam Chr sti et Ecclesiae membra recipiuntur [b]).

a) Rom. 12, 7. 8. 9. 1 Cor. 12, 28. *b*) Matth. 18, 15. 16. 17. 1 Tim 5, 17. 2 Thess. 3, 14. 15. 2 Ioh. 2, 10. 11. 1 Cor. 5, 3. 4. 5. 2 Cor. 6—11.

TERTIA PARS.

DE GRATITUDINE.

LXXXVI.

Cum ab omnibus peccatis et miseriis, sine ullo nostro merit sola Dei misericordia, propter Christum liberati simus, quid est cur bona opera faciamus?

Quia postquam nos Christus suo sanguine redemit, renov nos quoque suo Spiritu ad imaginem sui, ut tantis beneficiis a fecti, in omni vita nos erga Deum gratos declaremus [a]), et ip per nos celebretur [b]). Deinde, ut nos quoque ex fructibus, sua quisque fide certi simus [c]). Postremo, ut vitae nostrae i tegritate alios Christo lucrifaciamus [d]).

a) Rom. 6, 13. 12. 1. 2. 1 Petr. 2, 5. 9. 10. 1 Cor. 6, 19. 20. *b*) Matt 5, 16. 1 Petr. 2, 11. 12. *c*) 2 Petr. 1, 10. 11. Matth. 7, 17. 18. Gal. 5. 6. 22—25. *d*) 1 Petr. 3, 1. 2. Matth. 5, 16. Rom. 14, 19.

LXXXVII.

Non possunt igitur illi servari, qui ingrati, et in peccat secure persistentes, a sua pravitate ad Deum non convertuntur?

Nullo modo. Nam, ut scriptura testatur, nec impudici, n idololatrae, nec adulteri, nec fures, nec avari, nec ebriosi, n convitiatores, nec raptores, haereditatem regni Dei conseque tur [a]).

a) 1 Cor. 6, 9. 10. Eph. 5, 5. 6. 1 Ioh. 3, 14. 15.

LXXXVIII.

Quibus partibus constat conversio hominis ad Deum?

Mortificatione veteris [a]), et vivificatione novi hominis.

a) Rom. 6, 4. 5. 6. Eph. 4, 22. 23. 24. Col. 3, 5. 6. 7. 8. 9. 1 Cor. 5, 7. 2 Cor. 7, 11.

LXXXIX.

Quid est mortificatio veteris hominis?

Vere et ex animo dolere, quod peccatis tuis Deum offe deris, eaque magis ac magis odisse et fugere [a]).

a) Rom. 8, 13. Ioel. 2, 13. Hos. 5, 15. et 6, 1.

XC.

Quid est vivificatio novi hominis?

Vera laetitia in Deo per Christum [a]), et serium ac promptum tudium instituendi vitam ex voluntate Dei, omniaque bona opera xercendi [b]).

a) Rom. 5, 1. et 14, 17. Ies. 57, 15. *b*) Rom. 6, 10. 11. Gal. 2, 9. 20.

XCI.

Quae sunt bona opera?

Tantum ea, quae ex vera fide [a]), secundum legem Dei fiunt [b]), t ad eius solius gloriam referuntur [c]): non ea autem quae a nois opinione recti conficta, aut ab hominibus tradita sunt [d]).

a) Rom. 14, 23. *b*) 1 Sam. 15, 22. Eph. 2, 10. *c*) 1 Cor. 10, 31.) Deut. 11, 32. Ezech. 20, 18. 19. Ies. 29, 13. 14. Matth. 15, 7. 8. 9.

XCII.

Quae est Lex Dei?

Loquutus est Deus omnia verba haec [a]):

a) Deut. 5, 4. 5. Exod. 20, 1.

Primum praeceptum.

Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te ex Aegypto, domo rvitutis. Non habebis Deos alienos in conspectu meo [b]).

b) Exod. 20, 2. 3. Deut. 5, 6. 7.

Secundum (praeceptum).

Ne sculpas tibi simulacrum, nec ullam imaginem effingas eorum, quae aut supra sunt in coelo, aut infra in terra, aut in quis sub terra: neque incurves te illis, neque colas ea. Ego enim m Dominus, Deus tuus, fortis, Zelotes, vindicans peccata patum in filiis, idque in tertia et quarta progenie eorum qui odeunt me: et misericordia utens in millesimam eorum, qui diligunt me, et observant praecepta mea [c]).

c) Exod. 20, 4. 5. 6. Deut. 5, 8. 9. 10.

Tertium (praeceptum).

Ne usurpes nomen Domini Dei tui temere. Neque enim ominus dimittet eum impunitum, qui nomen eius vane usurverit [d]).

d) Exod. 20, 7. Deut. 5, 11.

Quartum (praeceptum).

Memento ut diem Sabbathi sanctifices. Sex diebus operaris, et facies omne opus tuum: At septimo die Sabbathum erit

Domino Deo tuo. Non facies ullum opus, nec tu, nec filius tuus, nec filia tua, nec servus tuus, nec ancilla tua, nec iumentum tuum, nec advena, qui est intra portas tuas. Nam sex diebus fecit Deus coelum, terram, mare, et quaecunque in iis sunt, et requievit die septimo, ideoque benedixit diei Sabbathi, et sanctificavit eum [e]).

e) Exod. 20, 8—11. Deut. 5, 12—15.

Quintum (praeceptum).

Honora Patrem tuum et Matrem tuam, ut diu vivas in terra, quam tibi Dominus Deus tuus daturus est [f]).

f) Exod. 20, 12. Deut. 5, 16.

Sextum (praeceptum).

Non occides [g]).

g) Exod. 20, 13. Deut. 5, 17.

Septimum (praeceptum).

Non committes adulterium [h]).

h) Exod. 20, 14. Deut. 5, 18.

Octavum (praeceptum).

Non furaberis [i]).

i) Exod. 20, 15. Deut. 5, 19.

Nonum (praeceptum).

Non dices contra proximum tuum falsum testimonium [k]).

k) Exod. 20, 16. Deut. 5, 20.

Decimum (praeceptum).

Non concupisces domum proximi tui, nec concupisces uxorem proximi tui, nec servum eius, nec ancillam, nec bovem, nec asinum, nec quicquam eorum, quae sunt proximi tui [l]).

l) Exod. 20, 17. Deut. 5, 21.

XCIII.

Quomodo dividuntur haec praecepta?

In duas tabulas [a]), quarum prior quatuor praeceptis tradit, quo pacto nos erga Deum geramus: Posterior sex praeceptis, quae officia proximo debeamus [b]).

a) Exod. 34, 28. Deut. 4, 13. Deuter. 10, 3. 4. b) Matth. 22, 37—40.

XCIV.

Quid postulat Deus in primo praecepto?

Ut, quam mihi chara est salus animae meae, tam studiose item et fugiam omnem idololatriam [a]), magiam, incantationem, superstitionem [b]), invocationem sanctorum, aut caeterarum creaturarum [c]): unicum autem et verum Deum recte agnoscam [d]), ipsi soli fidam [e]), summa humilitate [f]), ac patientia me illi subiiciam [g]), ab eo solo omnia bona exspectem [h]); denique intimo cordis affectu ipsum amem [i]), reverear [k]), venerer [l]), adeo ut omnibus potius creaturis renunciem, quam ut vel minimum contra eius voluntatem committam [m]).

a) 1 Cor. 6, 9. 10. et 10, 7. 14. *b*) Lev. 19, 31. Deut. 18, 10. 11. 12.) Matth. 4, 10. Apoc. 19, 10. et 22, 8. 9. *d*) Ioh. 17, 3. *e*) Ier. 17, . 7. *f*) 1 Petr. 5, 5. 6. *g*) Hebr. 10, 36. Col. 1, 11. Rom. 5, 3. 4. 5. Cor. 10, 10. Phil. 2, 14. *h*) Psal. 104, 27—30. Ies. 45. 7. Iac. 1, 17.) Deut. 6, 5. Matth. 22, 37. 38. *k*) Deut. 6, 2. Psal. 111, 10. Prov. , 7. et 9, 10. Matth. 10, 28. *l*) Matth. 4, 10. Deut. 10, 20. *m*) Matth. , 29. 30. et 10, 37. 38. 39. Act. 5, 29.

XCV.

Quid est idololatria?

Est loco unius Dei, aut praeter unum illum et verum Deum, ui se in suo verbo patefecit, aliud quippiam fingere aut habere, n quo spem reponas [a]).

a) Eph. 5, 5. 1 Par. 16, 26. Phil. 3, 19. Gal. 4, 8. Eph. 2, 12. Ioh. 2, 23. 2 Ioh. 1. 9. Ioh. 5, 23.

XCVI.

Quid postulat secundum Praeceptum?

Ne Deum ulla imagine aut figura exprimamus [a]), neve ulla lia ratione eum colamus, quam qua se in suo verbo coli praeepit [b]).

a) Deut. 4, 15—19. Ies. 40, 18. 19—25. Rom. 1, 23. 24. 25. Act. 7, 29. *b*) 1 Sam. 15, 23. Deut. 12, 30. 31. 32. Matth. 15, 9.

XCVII.

An nullae ergo prorsus fingendae sunt imagines aut simulacra?

Deus nec ulla ratione effingi debet, nec potest: creaturas utem, etsi exprimere quidem licet: vetat tamen Deus, earum magines fingi, aut haberi, quo vel ipsas, vel Deum per ipsas colamus, aut honoremus [a]).

a) Exod. 23, 24. 25. et 34, 13. 14. 17. Num. 33, 51. 52. Deut. 7, 5. et 12, 3. et 16, 22. 2 Reg. 18, 4.

XCVIII.

An autem in templis imagines tolerari non possunt, quae pro libris sint imperitae multitudini?

Minime: neque enim decet nos sapientiores esse Deo, qui suam Ecclesiam non mutis simulacris [a]), sed viva praedicatione verbi sui vult erudiri [b]).

a) Ierem. 10, 8. 9. 10. Hab. 2, 18. 19. *b*) 2 Petr. 1, 19. 2 Tim. 3, 16. 17.

XCIX.

Quid sancit Deus tertio praecepto?

Ut non solum execrando, aut peierando [a]), verum etiam temere iurando [b]), nomen Dei contumeliose, aut irreverenter ne usurpemus: neve tacendo aut connivendo, horrendis istis sceleribus communicemus: sed sacrosancto Dei nomine non nisi summa cum religione et veneratione utamur [c]): ut vera et constanti confessione [d]), invocatione [e]), omnibus denique verbis et actionibus nostris ipse [f]) celebretur.

a) Lev. 24, 10—17. Lev. 19, 12. *b*) Matth. 5, 37. Iac. 5, 12. *c*) Ies. 45, 23. *d*) Matth. 10, 32. 33. *e*) 1 Tim. 2, 8. *f*) Rom. 2, 24. 1 Tim. 6, 1. Col. 3, 16. 17.

C.

Estne igitur adeo grave peccatum iurando, aut dira imprecando, nomen Dei temerare, ut Deus etiam iis succenseat, qui quantum in se est, illud non prohibent aut impediunt?

Certe gravissimum [a]): Neque enim ullum est peccatum maius, aut quod Deum gravius offendat, quam sacri ipsius nominis contumelia. Quocirca etiam id scelus morte multari voluit [b]).

a) Lev. 5, 1. *b*) Lev. 24, 15. 16.

CI.

Potestne quis etiam pie per nomen Dei iurare?

Potest, cum vel magistratus id exigit, vel alioqui necessitas, hoc pacto fidem firmari, et veritatem stabiliri postulat: quo et gloria Dei illustretur, et aliorum saluti consulatur. Nam eius generis iusiurandum, verbo Dei sancitur [a]), ideoque etiam a sanctis in veteri et novo foedere, recte est usurpatum [b]).

a) Deut. 6, 13. et 10, 20. Ies. 43, 1. Hebr. 6, 16. *b*) Gen. 21, 24 et 31, 53. Iosue 9, 15. 19. 1 Sam. 24, 22. 2 Sam. 3, 35. 1 Reg. 1, 29 30. Rom. 1, 9. 2 Cor. 1, 23.

CII.

Estne licitum iurare per Sanctos aut alias creaturas?

Non: Nam legitimum iuramentum est invocatio Dei, qua pe-

tur, ut is tanquam unicus cordium inspector, testimonium det eritati, et iurantem puniat, si sciens fallat [a]: Porro hic honos ulli creaturae convenit [b]).

a) 2 Cor. 1, 23. Rom. 9, 1. *b*) Matth. 5, 34. 35. 36. Iac. 5, 12.

CIII.

Quid praecipit Deus in quarto praecepto?

Primum, ut ministerium Evangelii et Scholae conserventur [a]): tque ego cum aliis, tum praecipue festis diebus, studiose coeus divinos frequentem [b]), verbum Dei diligenter audiam [c]), utar acramentis [d]), precibus publicis meas quoque preces adiungam [e]), ro facultatibus aliquid conferam in pauperes [f]). Deinde, ut in mni vita a pravis actionibus vacem, Domino concedens, ut per Spiritum sanctum in me suum opus faciat, atque ita sempiternum llud sabbathum in hac vita exordiar [g]).

a) Tit. 1, 5. 1 Tim. 3, 14. 15. 1 Cor. 9, 11—14. 2 Tim. 2, 2. et , 15. 1 Tim. 4, 13—16. et 5, 4. *b*) Psal. 40, 10. 11. et 68, 27. Act. , 42. 46. *c*) 1 Cor. 14, 19. 29. 30. *d*) 1 Cor. 11, 33. 34. *e*) 1 Tim. , 1. 2. 3. 8. 9. 10. 1 Cor. 14, 16. *f*) 1 Cor. 16, 2. *g*) Ies. 66, 23.

CIV.

Quid nobis iniungit Deus in quinto praecepto?

Ut parentibus, atque adeo omnibus qui nobis praesunt, debitum honorem, amorem et fidem praestemus, nosque ipsorum idelibus praeceptis et castigationibus ea, qua par est, obedientia, ubmittamus [a]): tum etiam, ut eorum vitia et mores nostra paientia toleremus [b]), illud semper cogitantes, Deum nos illorum anu velle ducere ac regere [c]).

a) Eph. 6, 1. 2. 5. Col. 3, 18. 20. 22. 23. 24. Eph. 5, 22. Prov. , 8. et 4, 1. et 15, 20 et 20, 20. Exod. 21, 17. Rom. 13, 1. *b*) Prov. 3, 22. Genes. 9, 24. 25. 26. 1 Petr. 2, 18. *c*) Eph. 6, 4. 9. Coloss. , 19. Rom. 13, 2. 7. Matth. 22, 21.

CV.

Quid Deus flagitat in sexto praecepto?

Ut proximum neque cogitatione, neque verbis, neque gestibus, nedum factis, vel per me vel per alium, contumelia afficiam, aut oderim, aut laedam, aut occidam [a]): Sed omnem vindictae cupiditatem abiiciam [b]). Ad haec ne me ipsum laedam, aut sciens in aliquod periculum coniiciam [c]). Quocirca etiam ne caedes fierent, Magistratum gladio armavit [d]).

a) Matth. 5, 21. 22. et 26, 52. Gen. 9, 6. *b*) Eph. 4, 26. Rom. 12, 19. Matth. 5, 25. et 18, 35. *c*) Rom. 13, 14. Col. 2, 23. Eccles. 3, 27. Matth. 4, 2. *d*) Genes. 9, 6. Exod. 21, 14. Matth. 26, 52. Rom. 13, 4.

CVI.

Atqui hoc praeceptum solam caedem prohibere videtur?

At caedem prohibendo, docet Deus, se radicem et originem caedis, iram scilicet [a]), invidiam [b]), odium [c]), et vindictae cupiditatem odisse, atque ea omnia pro caede ducere [d]).

a) Iac. 1, 20. Gal 5, 19. 20. 21. *b*) Rom. 1, 29—32. *c*) 1 Ioh. 2, 9. 10. 11. *d*) 1 Ioh. 3, 15.

CVII.

An vero id satis est, nos neminem eo quo dictum est, modo occidere?

Non est satis: Dum enim Deus iram, invidiam, odium damnat, postulat, ut proximum aeque ac nos ipsos diligamus [a]), et ut humanitate [b]), lenitate, mansuetudine, patientia [c]), et misericordia [d]) erga eum utamur, quodque ei damno esse possit, quantum in nobis est, avertamus [e]). Ad summam, ita animo affecti simus, ut ne inimicis quidem benefacere dubitemus [f]).

a) Matth. 22, 39. et 7, 12. *b*) Rom. 12, 10. *c*) Eph. 4, 1. 2. 3. Gal. 6, 1. 2. Matth. 5, 5. Rom. 12, 18. Matth. 5, 7. Luc. 6, 36. *d*) Exod. 23, 5. *e*) Matth. 5, 44. 45. Rom. 12, 20. 21.

CVIII.

Quae est sententia septimi praecepti?

Deum omnem turpitudinem execrari [a]): ideoque nos eam penitus odisse et detestari debere [b]): contraque temperanter, modeste et caste [c]), sive in sacro coniugio, sive in vita coelibe vivere oportere [d]).

a) Lev. 18, 27. 28. 29. *b*) Iudae 1. 22. 23. *c*) 1 Thess. 4, 3. 4. 5. *d*) Hebr. 13, 4. 1 Cor. 7, 7.

CIX.

Nihilne amplius prohibet Deus hoc praecepto, quam adulterium, et id genus turpitudines?

Cum corpus et animus noster templa sint Spiritus sancti, vult Deus ut utrumque pure sancteque possideamus. Ideoque facta, gestus, sermones [a]), cogitationes, cupiditates foedas [b]), et quicquid hominem ad ista allicit, id universum prohibet [c]).

a) Eph. 5, 3. 4. 1 Cor. 6, 18. 19. 20. *b*) Matth. 5, 27. 28. *c*) Eph. 5, 18. 19. 1 Cor. 15, 33.

CX.

Quid vetat Deus in octavo praecepto?

Non solum ea furta [a]) et rapinas [b]), quas magistratus punit: sed furti nomine comprehendit, quicquid est malarum artium et

ucupiorum, quibus aliena captamus, et ad nos vi, aut specie recti ansferre studemus [c]): qualia sunt, iniquum pondus [d]), iniusta lna, inaequalis mensura [e]), fucosa merx, fallax moneta, usura [f]), it alia quaevis ratio aut modus rem faciendi a Deo interdictus. lis adde omnem avaritiam [g]) et multiplicem divinorum donorum rofusionem et abusum [h]).

a) 1 Cor. 6, 10. *b*) 1 Cor. 5, 10. *c*) Luc. 3, 14. 1 Thess. 4, 6.) Prov. 11, 1. et 16, 11. *e*) Ezech. 45, 9. 10. Deut. 25, 13. 14. 15.) Psal. 15, 5. Luc. 6, 35. *g*) 1 Cor. 6, 10. *h*) Prov. 5, 16. 17.

CXI.

Quae sunt ea quae Deus hic iubet?

Ut commoda et utilitates proximi, quantum possim, adiuvem t augeam: cum eo sic agam, ut mecum agi cuperem [a]): sedulo t fideliter opus faciam, ut aliorum quoque egestati subvenire ueam [b]).

a) Matth. 7, 12. *b*) Eph. 4, 28.

CXII.

Quid exigit nonum praeceptum?

Ne adversus quempiam dicam falsum testimonium [a]), nullius erba calumnier [b]), nulli obtrectem, aut convicium faciam [c]), neinem temere, vel indicta causa condemnem [d]). Verum omnis eneris mendacia, fraudes, ut opera Diaboli propria [e]), nisi in ie gravissimam iram Dei concitare velim, omni cura fugiam [f]): n iudiciis caeterisque negotiis veritatem secter, et id quod res st libere et constanter profitear [g]). Ad haec famam aliorum et xistimationem, quantum queam, defendam et augeam [h]).

a) Prov. 19, 5. 9. et 21, 28. *b*) Psal. 15, 3. *c*) Rom. 1, 28—32.) Matth. 7, 1. 2. Luc. 6, 37. *e*) Ioh. 8, 44. *f*) Prov. 12, 22. et 13, 5.) 1 Cor. 13, 6. Eph. 4, 25. *h*) 1 Petr. 4, 8.

CXIII.

Quid prohibet decimum praeceptum?

Ne vel minima cupiditate, aut cogitatione, adversus ullum)ei praeceptum corda nostra unquam solicitentur: sed ut perpeuo, et ex animo omne peccatum detestemur, contraque omni ustitia delectemur [a]).

a) Rom. 7, 7. 8.

CXIV.

Possuntne autem illi, qui ad Deum conversi sunt, haec praecepta perfecte servare?

Minime: Verum etiam sanctissimi quique, quamdiu vivunt, iabent tantum exigua initia huius obedientiae [a]): sic tamen, ut

serio ac non simulato studio, non secundum aliqua tantum, sed secundum omnia Dei praecepta vivere incipiant [b]).

a) 1 Ioh. 1, 8. 9. 10. Rom. 7, 14. 15. Eccles. 7, 21. *b*) Rom. 7, 22. 23. Iacob. 2, 10. 11.

CXV.

Cur igitur vult Deus legem suam adeo exacte et severe praedicari, cum nemo sit in hac vita, qui eam servare possit?

Primum, ut in omni vita magis magisque agnoscamus [a]), quanta sit naturae nostrae ad peccandum propensio, tantoque avidius remissionem peccatorum, et iustitiam in Christo expetamus [b]); Deinde, ut hac perpetuo agamus, illud semper meditemur, et gratiam Spiritus sancti a Patre imploremus, quo indies magis ac magis ad imaginem Dei renovemur, donec aliquando tandem, postquam ex hac vita decesserimus, propositam nobis perfectionem laeti assequamur [c]).

a) 1 Ioh. 1, 9. Psal. 32, 5. *b*) Rom. 7, 24. 25. *c*) 1 Cor. 9, 24. 25. Ph. 3, 12. 13. 14.

DE PRECATIONE.

CXVI.

Quare Christianis necessaria est precatio?

Quia praecipua pars est eius, quam Deus a nobis postulat, gratitudinis [a]). Tum, quia illis tantum suam gratiam et Spiritum sanctum Deus largitur, qui veris gemitibus, continenter haec ab eo petunt, et pro iis ipsi gratias agunt [b]).

a) Psal. 50, 14. 15. *b*) Matth. 7, 7. 8. Luc. 11, 9. 13. Matth. 13, 12. Psal. 50, 15.

CXVII.

Quae ad eam precationem requiruntur, quae Deo placeat, quaeque ab ipso exaudiatur?

Ut a solo vero Deo, qui se in verbo suo patefecit [a]), omnia, quae a se peti iussit, vero cordis affectu petamus [b]), ex intima nostrae indigentiae ac miseriae sensu [c]), nos in conspectu divinae Maiestatis, supplices abiiciamus [d]), huic firmo fundamento innitamur [e]), nos a Deo, quanquam indignos, propter Christum tamen certo exaudiri [f]), quemadmodum nobis in suo verbo promisit [g]).

a) Apoc. 2, 9. Ioh. 4, 22. 23. 24. *b*) Rom. 8, 26. 27. 1 Ioh. 5, 14. 15. *c*) Ioh. 4, 23. 24. Psal. 145, 18. 19. 20. *d*) 2 Par. 20, 12. *e*) Psal. 2, 11. et 34, 19. Ies. 66, 2. *f*) Rom. 10, 14. et 8, 15. 16. Iac. 1, 6. 7. 8. *g*) Ioh. 14, 13—16. et 15, 16. et 16, 23. Dan. 9, 17. 18. Matth. 7, 8. Psal. 143, 1.

CXVIII.

Quae sunt ea quae a se peti iubet?

Omnia tum animae tum corpori necessaria [a]), quae Dominus ster Iesus Christus ea precatione, quam nos ipse docuit, com- exus est.

a) Iac. 1, 17. Matth. 6, 33.

CXIX.

Quae est illa precatio?

Pater noster [a]), *qui es in coelis: Sanctificetur nomen tuum: eniat regnum tuum: Fiat voluntas tua, quemadmodum in coelo, c etiam in terra: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: t remitte nobis debita nostra, sicut et nos remittimus debitori- is nostris: Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a alo. Quia tuum est regnum, et potentia, et gloria, in secula, men.*

a) Matth. 6, 9—13. Luc. 11, 2. 3. 4.

CXX.

Cur praecipit Christus, ut ita Deum compellemus: Pater noster?

Ut statim in ipso precationis exordio, convenientem Dei filiis everentiam et fiduciam erga Deum in nobis excitet, quae nostrae recationis fundamentum esse debet: nimirum, Deum propter Chri- tum nobis Patrem factum esse, et quae vera fide ab eo petimus, obis multo minus negare, quam parentes nostri, nobis bona ter- ena denegant [a]).

a) Matth. 7, 9. 10. 11. Luc. 11, 11. 12. 13.

CXXI.

Cur additur: Qui es in coelis?

Ne de coelesti maiestate Dei humile quippiam aut terrenum ogitemus [a]): simul etiam, ut ab eius omnipotentia, quaecunque nimo et corpori sunt necessaria, expectemus [b]).

a) Ier. 23, 23. 24. Act. 17, 24. 25. 26. *b*) Rom. 10, 12.

CXXII.

Quae est prima petitio?

Sanctificetur nomen tuum; hoc est: Da principio, ut te recte gnoscamus [a]), et lucentem in omnibus operibus tuis omnipoten- iam, sapientiam, bonitatem, iustitiam, misericordiam et veritatem uam veneremur, praedicemus et celebremus [b]): Deinde, ut uni- ersam vitam nostram, cogitationes, sermones et actiones, eo

semper dirigamus, ne sanctissimum nomen tuum propter nos con tumelia afficiatur, sed honore potius et laudibus illustretur c).

a) Ioh. 17, 3. Ier. 9, 23. 24. et 31, 33. 34. Matth. 16, 17. Iac. 1, 5 Psal. 119, 105. *b*) Psal. 119, 137. 138. Luc. 1, 46—55. et 68. 75. Psal 145, 8. 9. Exod. 34, 6. 7. Psal. 143, 1. 2. 5. 10. 11. 12. Ier. 31, 3. e 32, 18. 19. 40. 41. Ierem. 33, 11. 20. 21. Matth. 19, 17. Rom. 3, 3. 4 et 11, 22. 23. *c*) 2 Tim. 2, 19. Psal. 115. 1. et 71, 8.

CXXIII.

Quae est secunda petitio?

Veniat regnum tuum; hoc est: regas nos ita verbo et Spi ritu tuo, ut nos tibi magis magisque subiiciamus a). Conserva e auge Ecclesiam tuam b), destrue opera Diaboli, omnemque poten tiam se adversus maiestatem tuam efferentem: irrita fac omni consilia, quae contra verbum tuum capiuntur c), quoad plene tan dem ac perfecte regnes d), cum eris omnia in omnibus e).

a) Psal. 119, 5. 143, 10. Matth. 6, 33. *b*) Psal. 51, 20. et 122 6. 7. *c*) 1 Ioh. 3, 8. Rom. 16, 20. *d*) Apoc. 22, 17. 20. Rom. 8, 22. 23 *e*) 1 Cor. 15, 28.

CXXIV.

Quae est tertia petitio?

Fiat voluntas tua, quemadmodum in coelo, sic etiam in terra hoc est: Da, ut nos et omnes homines, voluntati propriae re nunciantes a), tuae voluntati, quae sola est sancta, prompte e sine ullo murmure pareamus b): atque ita singuli mandatum nobi munus fideliter et alacriter exequamur c), quemadmodum faciun Angeli in coelo d).

a) Matth. 16, 24. Tit. 2, 11. 12. *b*) Luc. 22, 42. *c*) 1 Cor. 7, 24 *d*) Psal. 103, 20. 21.

CXXV.

Quae est quarta petitio?

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie; hoc est, sup pedita nobis omnia, quae sunt ad hanc vitam necessaria a), u per ea agnoscamus, te unicum fontem esse, ex quo omnia bon emanant b), ac nisi tu benedicas, omnem nostram curam et in dustriam, atque adeo tua ipsius dona, nobis infelicia et noxi esse c). Quapropter da, ut fiduciam nostram ab omnibus crea turis aversam, in te solo collocemus d).

a) Psal. 145, 15. 16. Psal. 104, 27. 28. *b*) Matth. 6, 25. 26. Act 17, 27. 28. 14, 17. *c*) 1 Cor. 15, 58. Deut. 8, 3. Psal. 87, 16. 17. 32 *d*) Psal. 62, 11. 55, 23.

CXXVI.

Quae est quinta petitio?

Remitte nobis debita nostra, sicut et nos remittimus debitori bus nostris; hoc est: nobis miserrimis peccatoribus, omnia pec

ta nostra, atque eam etiam pravitatem, quae in nobis etiamnum eret, propter Christi sanguinem ne imputes [a]): quemadmodum nos oque hoc tuae gratiae testimonium in cordibus nostris sentimus, od firmiter nobis propositum habemus, omnibus, qui nos offen-runt, ex animo ignoscere [b]).

a) Psal. 51, 1. 2. 3. et 143, 2. 1 Ioh. 2, 1. *b*) Matth. 6, 14. 15.

CXXVII.

Quae est sexta petitio?

Ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo; hoc t: quoniam ipsi natura adeo debiles et infirmi sumus, ut no omento quidem subsistere possimus [a]): infensissimi autem hostes ostri, Satan [b]), mundus [c]), ac nostra ipsorum caro [c]), nos con-nenter oppugnant: tu nos sustentes, et Spiritus tui robore fir-es, ne in hoc Spirituali certamine succumbamus [c]), sed tantis-er illis fortiter resistamus, donec integram tandem victoriam ob-neamus [f]).

a) Ioh. 15, 5. Psal. 103, 14. 15. 16. *b*) 1 Petr. 5, 8. Eph. 6, 12. Ioh. 15, 19. *d*) Rom. 7, 23. Gal. 5, 17. *e*) Matth. 26, 41. Marc. 3, 33. *f*) 1 Thess. 3, 13. et 5, 23.

CXXVIII.

Quomodo concludis precationem tuam?

Quia tuum est regnum, et potentia, et gloria in secula; oc est: omnia haec a te petimus, quia cum et rex noster, et nnipotens sis, omnia nobis et vis et potes largiri [a]): Atque haec uidem ideo petimus, ut ex iis, non ad nos, sed ad sanctum no-en tuum, omnis gloria redeat [b]).

a) Rom. 10, 11. 12. 2 Petr. 2, 9. *b*) Ioh. 14, 13. Psal. 115, 1. rem. 33, 8. 9.

CXXIX.

Quid sibi vult particula: Amen?

Rem certam ac ratam esse *): Nam precatio mea, multo ertius a Deo est exaudita, quam ego in corde mea sentio, me lud ex animo cupere [a]).

a) 2 Cor. 1, 20. 2 Tim. 2, 13.

---

*) *Rem certam ac ratam esse*] pro his extat in ed. Augusti et in bro: Sylloge Confessionum, Oxonii, 1827: *Amen significat Fiat, seu, re adimpleatur.*

15.

UNIVERSIS [1])

CHRISTI FIDELIBUS PER GERMANIAM

ATQUE EXTERAS

ETIAM NATIONES MINISTRI, SUBSCRIPTARUM ECCLESIARUM PER HELVETIAM [2]), GRATIAM ET PACEM A DEO PATRE,

PER *IESUM CHRISTUM* [3]) DOMINUM NOSTRUM

PRECANTUR.

Conscriptae sunt hactenus, et eduntur hoc praecipue tempore in publicum [4]), *a Regnis, Nationibus* [5]), *et Civitatibus, multae ac variae Confessiones et expositiones* [6]) *fidei, quibus extremo hoc seculo in tam infelici perniciosarum proventu haeresum* [7]), *quae passim exoriuntur, docent atque testantur* [8]), *se in Ecclesiis suis orthodoxe simpliciterque* [9]) *sentire, credere atque docere, de omnibus in universum et singulis Christianae fidei et religionis nostrae dogmatibus, denique, se* [10]) *et ab Haeresum Sectarumve* [11]) *communione esse quam alienissimos* [12]). *Nos ergo, tametsi antea hoc ipsum* [13]) *fecerimus in nostris scriptis in publicum editis* [14]), *quia tamen illa in oblivionem forte abierunt, variisque in locis, et prolixius etiam* [15]) *rem exponunt, quam ut omnibus inquirere et* [16]) *perlegere vacet, praeclaro aliorum fidelium exemplo exci-*

---

1) *Universis*] mscr. Turicens. *Omnibus.* 2) *Ministri, subscriptarum Ecclesiarum per Helvetiam*] cfr. Proleg. 3) *Iesum Christum*] mscr. Turic. *Christum Iesum.* 4) *sunt hactenus, ... in publicum,*] mscr. Turicens. *et in publicum hoc tempore editae sunt.* 5) *Nationibus*] mscr. Turicens. *regionibus.* 6) *expositiones*] mscr. Turicens. *explicationes.* 7) *tam infelici perniciosarum proventu haeresum*] mscr. Turicens. *tanta copia pernitiosarum haeresium.* 8) *atque testantur*] haec verba desunt in mscr. Turicensi. 9) *orthodoxe simpliciterque*] mscr. Turicens. *recte et simpliciter.* 10) *denique, se*] haec desunt in manuscripto Turicens. 11) *Sectarumve* deest in mscr. Turicens. 12) *esse quam alienissimos*] mscr. Turicens. *alienos esse.* 13) *ergo, tametsi antea hoc ipsum*] mscr. Turicens. *quoque, etsi antea hoc idem.* 14) *in publicum editis*] mscr. Turicens. *quae in publicum sunt edita.* 15) *in oblivionem forte abierunt, variisque in locis et prolixius etiam*] mscr. Turicens. *oblivione forte sepulta sunt, et prolixius et copiosius.* 16) *inquirere et*] mscr. Turicens. *ea.*

iti [17]), *brevi hac expositione conamur* [18]), *complecti, et omnius Christi fidelibus proponere doctrinam oeconomiamque* [19]) *Ecclearum nostrarum, quam illae mox* [20]) *ab initio reformationis ultos iam* [21]) *per annos, multaque per discrimina rerum, ad unc usque diem, summo cum consensu, et docuerunt et nunc uoque custodiunt* [22]). *Eadem opera attestamur etiam omnius consensum nostrum unanimem, quem dedit nobis Dominus, ut i nostris Ecclesiis, quibus nos ministrare voluit Dominus, idem*

---

17) *excitati*] mscr. Turicens. *commoti.* 18) *conamur*] mscr. Turicens. *oluimus.* 19) *oeconomiamque*] hoc verbum deest in mscr. Turicens. 0) *mox* deest in manuscr. Tur. 21) Verba *multos iam* desunt in manuscr. Turic.; in editione Kindleri (Solisbaci, MDCCCXXV.) deest tantummodo *iam.* 22) *multaque per ..... custodiunt*] mscr. Turicens. 40 *summo onsensu docuerunt.* Verba quae sequuntur usque ad confessionis initium, quo e Scriptura Sancta agitur, non extant in mscr. Tur., quod prò illis haec habet: Voluimus autem hoc anno aliarum ecclesiarum exemplo nostram fidem rofiteri, quo omnes manifeste videant non doceri a nobis dogmata, uae malevoli quidam falso nobis impingunt, sed potius nos nullam cum ectis et haeresibus (quarum aliquas propteréa nominatim perstringimus) ommunionem habere et a sanctis Chi ecclesiis per Germaniam, Galliam t alias nationes nos non seiungere et avellere, sed cum his in hac chritianae fidei veritate amanter consentire. Etsi autem in diversis ecclesiis rituum et ceremoniarum quaedam est varietas, pro ecclesiarum opportunitate et aedificatione id tamen nihil obest, cum haec semper fuerint libera, ut ex ecclesiastica historia notum est talisque varietas in ancta veteri ecclesia nullas umquam dissensiones aut schismata peperit: atis enim illis esse videbatur, si de praecipuis fidei dogmatibus inter e consentirent. Quare speramus alias ecclesias postquam viderint et nimadverterint, nos in sacri et aeterni verbi dei doctrina cum ipsis, t praecipue cum veteri apostolica ecclesia per omnia consentire libenter onsensuros (!) nobiscum, quemadmodum et nos cum illis consentimus t ecclesiarum pacem atque unionem cum mutua charitate conciliare et etinere studemus. Indubitato quoque speramus, neminem deinceps auita hac confessione nostra nos in haereticorum numero habiturum esse. imul etiam aperte et simpliciter protestamur, nos semper paratos fore t nos instrui patiamur si quis ex verbo dei nos clarius et melius edoere voluerit.

Iam sequitur ipsius confessionis titulus in hunc modum:

Expositio brevis ac dilucida orthodoxae fidei, et dogmatum catholiorum sincerae religionis Christianae, nec non oeconomiae ecclesiasticae, contexta ex testimoniis veritatis per H. B.

Sed Bullingerus hunc titulum scidula obtexit, cui ipsa sua manu unc titulum inscripsit:

Confessio et expositio brevis et simplex orthodoxae fidei et dogmatum catholicorum sincerae religionis Christianae edita a ministris N. in oc ut universis testetur fidelibus, quod in unitate verae et antiquae Christi ecclesiae perstent, neque ulla nova aut erronea dogmata sparant, atque ideo nihil etiam consortii cum ullis sectis aut haeresibus abeant, hoc demum tempore edita, qui de ea aestimare iudicareque iis omnibus liceat.

Rom. X.

Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

loquamur omnes, nec sint inter nos dissidia, sed simus integrum corpus, eadem mente eademque sententia. Attestamur item nos minime talia in Ecclesiis nostris spargere dogmata, qualia Adversarii nonnulli nostri nobis, apud eos maxime, ad quos scripta nostra non perveniunt, et qui doctrinae nostrae imperiti sunt, falso et praeter meritum tribuere, obtrudereque nituntur. Ergo manifestissime ex his nostris, aequi deprehendent lectores, nihil nos quoque habere communionis cum ullis Sectis et Haeresibus, quarum, hoc consilio, in singulis prope capitibus, mentionem facimus, easque reiicientes perstringimus. Colligent itaque et illud, nos a Sanctis Christi ecclesiis Germaniae, Galliae, Angliae [23]), aliarumque in orbe Christiano nationum, nephario schismate non seiungere atque abrumpere: sed cum ipsis omnibus et singulis, in hac confessa veritate Christiana, probe consentire, ipsasque charitate syncera complecti.

Tametsi vero in diversis Ecclesiis quaedam deprehenditur varietas, in loquutionibus, et modo expositionis doctrinae, in ritibus item vel ceremoniis, eaque recepta pro Ecclesiarum quarumlibet ratione, opportunitate et aedificatione, nunquam tamen ea, ullis in Ecclesia temporibus, materiam dissensionibus et schismatibus, visa est suppeditare. Semper enim hac in re Christi Ecclesiae usae sunt libertate. Id quod in historia Ecclesiastica videre licet. Abunde piae vetustati satis erat, mutuus ille in praecipuis fidei dogmatibus, inque sensu orthodoxo et charitate fraterna, consensus.

Quocirca speramus Christi ecclesias, ubi viderint deprehenderintque nos in sancti et aeterni Dei doctrina, in sensu item orthodoxo et charitate fraterna, cum ipsis, imprimis vero cum veteri Apostolica ecclesia, per omnia consentire, libenter ipsas quoque in unitate fidei atque doctrinae, sensuque orthodoxo, et fraterna charitate consensuras nobiscum. Cum hanc Confessionem in hoc quoque ediderimus praecipue, ut ecclesiarum pacem concordiamque cum mutua charitate, apud Germaniae exterasque ecclesias quaeramus, nobis conciliemus, conciliatamque retineamus. Ubi sane illas ipsas ecclesias, ea dilectione, synceritate, integritateque praeditas esse, nobis certo persuademus, ut si quid forte nostrarum rerum hactenus minus recte intellectum sit a nonnullis, porro, audita hac simplici Confessione nostra, illae nos neutiquam numeraturae sint inter haereticos, neque Ecclesias nostras, quae verae Christi Ecclesiae sunt, damnaturae ut impias.

Ante omnia vero protestamur, nos semper esse paratissimos, omnia et singula hic a nobis proposita, si quis requirat, copiosius explicare, denique meliora ex verbo Dei docentibus non sine gratiarum actione, et cedere et obsequi in Domino, Cui laus et gloria. Acta. 1. Martij. anno 1566.

---

23) Kindlerus male: *Anglia*, e.

Subscripserunt Omnes omnium Ecclesiarum Christi in elvetia ministri, qui sunt Tiguri, Bernae [24]*), Scaphu-, Sangalli, Curiae Rhetorum et apud Confoederatos, in cclesiis Evangelium profitentibus cis et ultra Alpes, Milhu-, et Biennae, quibus adiunxerunt se et ministri Eccle-ae, quae est Genevae, et Neocomi, etc. Sed et consen-runt in ipsam iam editam ministri Ecclesiae Polonicae, quae nt in Ducatu Zathoriensi, et Ossuiecimensi, Scoticarum quoque cclesiarum ministri, qui Nonis Septemb. Anno Domini* 1566. *riptis ad clariss. virum D. Theodorum Bezam literis, inter ia dicunt, Subscripsimus omnes qui in hoc coetu interfuimus, huius Academiae sigillo publico obsignavimus. Praeterea De-ecini in Hungaria, edita et impressa est Confessio una cum ticulis quibusdam, Septemb.* 1. *Anno Domini* 1567. *et in-ripta Sereniss. Principi et Domino D. Ioanni* 2. *Dei gratia ecto Hungariae Regi, etc. In qua inter alia haec leguntur rba, Omnes Ecclesiae ministri, qui in conventu sancto ad 4. Februarii, Anno Domini* 1567. *Debrecinum convocato, cis ultra Tibyscum, inter reliquas Confessiones recepimus, et sub-ripsimus Helveticae Confessioni, Anno Domini,* 1566. *editae, i et Ecclesiae Geneven. ministri subscripserunt, etc.* [25]*)*

Edictum Imperatorium

De eo, quinam habendi sint, vel Catholici, vel Haeretici,

Ex Cod. Iustiniani Imperat. et Tripart. Hist. libro nono capite 7.

Impp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius, Aug. Populo urbis onstantinopolitanae. Cunctos populos, quos clementiae nostrae regit perium, in ea volumus religione versari, quam divinum Petrum Apo-olum tradidisse Romanis, religio usque nunc ab ipso insinuata decla-t, quamque Pontificem Damasum sequi claret, et Petrum Alexandriae iscopum, virum Apostolicae sanctitatis: Hoc est, ut secundum Apo-olicam disciplinam Evangelicamque doctrinam, Patris, et Filii, et Spi-us Sancti, unam deitatem sub pari maiestate, et sub pia trinitate cre-mus. Hanc legem sequentes, Christianorum Catholicorum nomen bemus amplecti: reliquos vero dementes vaesanosque iudicantes, hae-tici dogmatis infamiam sustinere, divina primum vindicta, post etiam otu animi nostri, quem ex coelesti arbitrio sumpserimus ultione ple-endos. Data 3. Calend. Martias Thessalonicae, Gratiano 5. Valent. Theod. Aug. Coss.

Caeterum Evangelica et Apostolica historia una cum 2. Pet. Epi-olis docent nos, qualem religionem S. Petrus Apostolus tradiderit nnibus Ecclesiis per Orientem et Occidentem, nedum Romanae. Fi-s vero et doctrina Damasi Pontificis, qualis fuerit, colliquescit ex sius Symbolo.

---

24) In editione Kindleri additur: *Basileae.* 25) *Subscripserunt omnes* que ad *subscripserunt, etc*] In editione Kindleri et in Sylloge Confes-onum, Oxonii, MDCCCVII, extant tantum quae sequuntur: subscripse-nt omnes omnium ecclesiarum Christi in Helvetia ministri, qui sunt iguri, Bernae, Basileae, Scaphusii, Sangalli, Curiae Rhetorum et ud confoederatos cis et ultra alpes, Mylhusii et Biennae, quibus ad-nxerunt se et ministri ecclesiae, quae est Genevae. Basileae vo-bulum deest in Syllog. Oxon.

Symbolum Damasi ex 2. Tomo operum S. Hieron.

CREDIMUS in unum Deum Patrem omnipotentem, et in unum Dom num nostrum Iesum Christum, Dei Filium, et in Spiritum sanctu Deum non tres Deos, sed Patrem, Filium, et Spiritum Sanctum, unu Deum colimus et confitemur: non sic unum Deum quasi solitariu nec eundem qui ipse sibi pater sit, ipse et filius: sed patrem ess qui genuit, et filium esse, qui genitus sit: Spiritum vero sanctum n genitum, neque ingenitum, non creatum neque factum, sed de pat filioque procedentem, patri et filio coaeternum, et coaequalem, cooperatorem. Quia scriptum est, Verbo Domini coeli firmati sunt, est, a filio Dei et spiritu oris eius omnis virtus eorum. Et alibi, Emit spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terrae. Ideoque in n mine Patris, et Filii, et Spiritus sancti unum confitemur Deum, quod nomen potestatis, non proprietatis. Proprium nomen est patri, pater, et propriu nomen est filio, filius; et proprium nomen spiritui sancto, spiritus sancti In hac trinitate unum Deum colimus: quia ex uno patre quod es nnius cum patre naturae est, unius substantiae et unius potestati Pater filium genuit, non voluntate, nec necessitate, sed natura. F lius ultimo tempore ad nos salvandos et ad implendas Scripturas d scendit a patre, qui nunquam desiit esse cum patre. Et conceptus de spiritu sancto, et natus ex virgine. Carnem, et animam, et sensu hoc est perfectum suscepit hominem, nec amisit, quod erat, sed co pit esse quod non erat, ita tamen ut perfectus in suis sit, et verus nostris. Nam qui Deus erat, homo natus est, et qui homo natus e operatur ut Deus, et qui operatur ut Deus, ut homo moritur, et q ut homo moritur, ut Deus resurgit.

Qui devicto mortis imperio, cum ea carne, qua natus et passus mortuus fuerat, et resurrexit, ascendit ad Patrem, sedetque ad dext ram eius in gloria, quam semper habuit et habet. In huius morte sanguine credimus emundatos nos, et ab eo resuscitandos die novissim in hac carne, qua nunc vivimus. Et habemus spem nos consequutur praemium boni meriti, aut poenam pro peccatis aeterni supplicii. Ha lege, haec crede, haec retine, huic fidei animam tuam subiuga, et v tam consequeris, et praemium a Christo.

EADEM porro docuit et credidit, cum beato Damaso et Athanas S. Petrus Alexandrinus Episcopus, sicut facile colligitur ex Trip. Hi lib. 7. cap. 37. et lib. 8. cap. 14.

Cum autem nos omnes simus huius fidei religionisque, speram nos ab omnibus habendos, non pro haereticis, sed pro Catholicis Christianis, etc.

CONFESSIO ET EXPOSITIO BREVIS

ET

IPLEX SYNCERAE RELIGIONIS CHRISTIANAE, etc.

DE SCRIPTURA SANCTA, VERO DEI VERBO.

I.

Scriptura Canonica.

edimus et confitemur scripturas Canonicas sanctorum Pro-tarum et Apostolorum utriusque Testamenti, ipsum verum e verbum Dei: et authoritatem sufficientem ex semetipsis ı ex hominibus habere. Nam Deus ipse loquutus est pa-ius, prophetis, et apostolis, et loquitur adhuc nobis per ipturas sanctas. Et in hac scriptura sancta habet univer-is Christi ecclesia plenissime exposita, quaecunque per-ent cum ad salvificam fidem, tum ad vitam Deo placen-ı, recte informandam. Quo nomine distincte a Deo prae-otum est, ne ei *aliquid vel addatur vel detrahatur*. Sen-us ergo ex hisce scripturis petendam esse veram sapien-n et pietatem, ecclesiarum quoque reformationem et gu-rnationem, omniumque officiorum pietatis institutionem, pro-ionem denique dogmatum, reprobationemque, aut errorum futationem omnium, sed et admonitiones [1]) omnes, iuxta d Apostoli, *Omnis scriptura divinitus inspirita utilis est doctrinam, ad redargutionem etc.* 2 Timoth. 3. Et iterum, *ec tibi scribo*, inquit, ad Timoth. Apostolus in 1. cap. 3. *noris quomodo oporteat te versari in Domo Dei, etc.* Et m ille rursus ad Thess. *Cum*, ait, *acciperetis* [2]) *sermo-n a nobis, accepistis non sermonem hominum, sed sicut t vere sermonem Dei, etc.* [3]) 1 Thess. 2. Nam ipse in angelio dixit Dominus, *non vos estis loquentes illi, sed ritus patris mei loquitur in vobis. Ergo qui vos audit audit, qui autem vos spernit, me spernit.*

Scriptura plene docet omnem pietatem.

Scriptura verbum Dei est. Matth. 10. Luc. 10. Ioan. 13.

Proinde cum hodie hoc Dei verbum per praedicatores itime vocatos annunciatur in ecclesia, credimus ipsum Dei bum annunciari, et a fidelibus recipi, neque aliud Dei

Praedicatio verbi Dei est verbum Dei.

1) *admonitiones*] mscr. Tur. addit *et adhortationes.* 2) *Cum, acciperetis*] in editione Kindl. deest *ait*; in mscr. Tur. et in loge Oxon. extat. 3) *etc.* deest in mscr. Tur.

verbum vel fingendum vel coelitus esse expectandum [4]): a
que in praesenti spectandum esse ipsum verbum, quod a
nunciatur, non annunciantem ministrum, qui etsi sit mal
et peccator, verum tamen et bonum manet nihilominus
verbum Dei. Neque arbitramur praedicationem illam exte
nam tanquam inutilem ideo videri, quoniam pendeat instit
tio verae religionis ab interna spiritus illuminatione: propter
Ierem. 31. quod scriptum sit, *Non erudiet quis proximum suum. Omn*
1 Cor. 3. *enim cognoscent me.* Et, *Nihil est qui rigat, aut qui pla*
. Ioan. 6. *tat, sed qui incrementum dat Deus.* Quanquam enim *nem*
veniat ad Christum, nisi trahatur a patre coelesti ac int
illuminetur per Spiritum sanctum [6]), scimus tamen Deu
omnino velle praedicari verbum Dei etiam foris. Equide
potuisset per Spiritum suum sanctum, aut per ministeriu
angeli, absque ministerio S. Petri instituisse Cornelium
Interior illu- Actis Deus, caeterum reiicit hunc nihilominus ad Petrum
minatio non tollit exter- de quo angelus loquens, *Hic*, inquit, *dicet tibi quid opo*
nam prae- dicationem. *tet te facere.* Qui enim intus illuminat, donato hominib
spiritu sancto, idem ille praecipiens dixit ad discipulos suo
Marc. 16. *Ite in mundum universum, et praedicate Evangelium om*
Actor. 16. *creaturae.* Unde Paulus Lydiae, apud Philippos, purpur
riae, praedicavit verbum exterius, interius autem *aperi*
mulieri cor Dominus: idemque Paulus collocata gradatio
eleganti ad Rom. 10. tandem infert, *Ergo fides ex audi*
est: auditus autem per verbum Dei. Agnoscimus interi
Deum illuminare posse homines, etiam sine externo minist
rio, quos et quando velit: id quod eius potentiae est. N
autem loquimur de usitata ratione instituendi homines,
praecepto et exemplo tradita nobis a Deo.

Haereses. Execramur itaque [7]) omnes haereses Artemonis, Man
cheorum, Valentinianorum, Cerdonis et Marcionitarum, q
negarunt scripturas e Spiritu sancto profectas: vel quasda
illarum non receperunt, vel interpolarunt et corruperunt [8]
Apocrypha. Interim nihil dissimulamus quosdam Vet. Test. libros a v
teribus nuncupatos esse Apocryphos, ab aliis Ecclesiastico
utpote quos in ecclesiis legi volnerunt quidem, non tam
proferri ad authoritatem ex his fidei confirmandam. Sicu
et Augustinus in lib. de Civitat. Dei 18. cap. 38. comm
morat, in libris Regum adduci prophetarum quorundam n
mina et libros, sed addit, hos non esse in Canone, ac su
ficere ad pietatem eos libros quos habemus.

---

4) *expectandum*] Sic mscr. Tur., et editio 1568; Kin
lerus habet: *exspectandum.* 5) *nihilominus* deest in ms
Tur. 6) *sanctum* deest in edit. Kindl. 7) *itaque*] in edit. Kin
legimus *igitur.* 8) *vel interpolarunt et corruperunt* desunt in ms
Tur.

DE INTERPRETANDIS SCRI-
TURIS SANCTIS, ET DE PATRIBUS, CONCILIIS, ET TRADITIONIBUS.

II.

Scripturas sanctas dixit apostolus Petrus *non esse inter-tationis privatae.* Proinde non probamus interpretationes slibet: unde nec pro vera aut genuina scripturarum inter-tatione agnoscimus [1]) eum, quem vocant sensum Romanae lesiae, quem scilicet, simpliciter Roma. ecclesiae defen-es, omnibus obtrudere contendunt [2]) recipiendum: sed n duntaxat scripturarum interpretationem pro orthodoxa genuina agnoscimus, quae ex ipsis est petita scripturis, ingenio utique eius linguae, in qua sunt scriptae, se-dum circunstantias item expensae, et pro ratione locorum similium vel dissimilium, plurimum [3]) quoque et clario-expositae,) cum regula fidei et charitatis congruit, et gloriam Dei hominumque salutem eximie facit. Scripturarum vera interpretatio. 2 Pet. 2.

Proinde non aspernamur sanctorum patrum Graecorum inorumque interpretationes, neque reprobamus eorundem utationes ac tractationes rerum sacrarum, cum scripturis sentientes: a quibus tamen recedimus modeste, quando na a scripturis aut his contraria adferre deprehenduntur. putamus illis ullam a nobis hac re iniuriam irrogari, omnes uno ore nolint sua scripta aeqnari Canonicis, sed bare iubeant, quatenus vel consentiant cum illis, vel dis-tiant, iubeantque consentientia recipere, recedere vero [4]) issentientibus. Eodem in ordine collocantur etiam Con-orum definitiones vel Canones. Sanctorum expositiones. Concilia.

Quapropter non patimur nos in controversiis [5]) religio-vel fidei causis urgeri nudis patrum sententiis, aut con-orum determinationibus, multo minus receptis consuetudini-, aut etiam multitudine idem sentientium, aut longi tem-is praescriptione. Ergo non alium sustinemus in causa i iudicem, quam ipsum Deum, per scripturas sanctas pro-tiantem, quid verum sit, quid falsum, quid sequendum quidve fugiendum [6]). Ita iudiciis non nisi spiritualium inum, ex verbo Dei petitis acquiescimus. Ieremias certe terique prophetae Sacerdotum concilia, contra legem Dei ituta, damnarunt graviter, ac monuerunt diligenter, ne Iudex quis?

---

1) *agnoscimus* deest in mscr. Tur. 2) *obtrudere contendunt*] r. Tur. *obtrudunt.* 3) mscr. Tur., ed. 1568., et Syll. Oxon. *plu-*; Kindlerus edidit: *plurimum.* 4) *vero* deest in mscr. Tur. *controversiis*] mscr. Tur. *controversis.* 6) *quidve fugiendum*] sic mus in mscr. Tur., in edit. 1568., et in Syll. Oxon.; sed Kindl. lit: *quid refugiendum.*

andiamus patres, aut insistamus viae illorum, qui in su ambulantes adinventionibus, a lege Dei defiexerunt.

Traditiones humanae.

Pariter repudiamus Traditiones humanas, quae tame insigniantur speciosis titulis, quasi divinae apostolicaeque sit viva voce Apostolorum, et ceu per manus virorum aposto corum, succedentibus Episcopis, Ecclesiae traditae, comp sitae tamen cum scripturis, ab his discrepant, discrepanti que illa sua ostendunt, se minime esse apostolicas. Sicut enim Apostoli inter se diversa non docuerunt, ita et apost lici non contraria Apostolis ediderunt. Quinimo impium ess asseverare Apostolos viva voce contraria scriptis suis trad

1 Cor. 4. 2 Cor. 1. disse. Paulus diserte dicit *eadem se in omnibus ecclesiis d cuisse*. Et iterum, *Non alia*, inquit, *scribimus vobis, qua quae legitis aut etiam agnoscitis*. Alibi rursus testatur

2 Cor. 12. *et discipulos suos*, id est, viros apostolicos *eadem ambula via, et eodem spiritu pariter facere omnia*. Habuerunt quo dam et Iudaei suas traditiones seniorum, sed refutatae su

Matth. 15. Marc. 7. graviter a Domino, ostendente quod earum observatio le Dei officiat, *et his Deus frustra colatur*.

DE DEO, UNITATE EIUS AC TRINITATE.

III.

Deus unus est.

Deum credimus et docemus unum esse essentia vel n tura, per se subsistentem, sibi ad omnia sufficientem, in sibilem, incorporeum, immensum, aeternum, creatorem rer omnium, cum [1]) visibilium, tum invisibilium, summum bonu vivum, et omnia vivificantem et conservantem, omnipotente et summe sapientem, clementem, sive misericordem, iusti atque veracem. Pluralitatem vero Deorum abominamur: qu

Deut. 6. Exodi 20. Isaiae 45. diserte scriptum sit, *Dominus Deus tuus unus est. Ego s Dominus Deus tuus, non sint tibi dii alieni ante faciem mea Ego Dominus et nullus ultrà, praeter me non est Deus. non ego Dominus, et non est alius praeter me solum? De iustus et salvans, nullus praeter me* [2]). *Ego Iehovah, hovah, Deus misericors, clemens et longanimis, immens bonitatis et veritatis* etc. Exodi 34.

Deus trinus est.

Eundem nihilominus Deum immensum, unum et indi sum, credimus et docemus personis inseparabiliter et inco fuse esse distinctum, patrem, filium et spiritum sanctum, ut pater ab aeterno filium generaverit, filius generatione effabili genitus sit, spiritus sanctus vero procedat ab utroq

---

7) *Sicut*] mscr. Tur. *Sicuti*. 1) *cum*] edit. Kindl. *tum*. 2) non ..... *praeter me* desunt in edit. Kindleri.

que ab aeterno, cum utroque adorandus: ita ut sint tres
n quidem Dii, sed tres [3]) personae consubstantiales, co-
ternae, et coaequales, distinctae quo ad hypostases, et
line alia aliam praecedens, nulla tamen inaequalitate. Nam
o ad naturam vel essentiam, ita sunt coniunctae, ut sint
us Deus, essentiaque divina communis sit patri, filio, et
ritui sancto. Distinctionem enim personarum manifestam Lucae 1.
ddidit nobis scriptura, angelo ad divam virginem inter alia
cente: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus altissimi*
umbrabit tibi [4]). *Et quod nascetur sanctum* [5]), *vocabitur*
ius Dei. Sed et in baptismo Christi, auditur vox coelitus
lata super Christo, dicens, *Hic est filius meus dilectus.* Matt. 5.
pparebat et spiritus sanct. in specie columbae. Cumque Matt. 28.
se iuberet baptizare dominus, iussit baptizare *in nomine* Ioan. 1.
tris, et filii, et spiritus san. Item [6]) alibi in evangelio Ioan. 14. 15.
xit, *Spiritum sanctum mittet pater nomine meo.* Idem iterum,
um, inquit, *venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a*
tre, spiritus veritatis, qui a patre procedit, ille testimo-
um perhibebit de me, etc. Breviter, recipimus Symbolum
postolorum, quod veram nobis fidem tradit.

Damnamus ergo Iudaeos et Mahumetistas, omnesque Haereses.
crosanctam et adorandam hanc Trinitatem blasphemantes.
mnamus item omnes haereses atque haereticos docentes
um et spiritum sanctum nuncupatione esse Deum: item
eatum ac serviens aut alteri officiale esse in trinitate, esse
ea denique inaequale, maius aut minus, corporeum aut
rporaliter effigiatum, moribus vel voluntate diversum, aut
nfusum vel solitarium, quasi filius et spiritus sanctus affe-
ones et proprietates sint unius Dei patris: ut Monarchici
nserunt, Novatiani, Praxeas, Patripassiani, Sabellius, Sa-
bsatenus, Aetius, Macedonius, Anthropomorphitae, Arius,
similes.

DE IDOLIS VEL IMAGINIBUS DEI, CHRISTI ET DIVORUM.

IV.

Quoniam vero Deus spiritus est invisibilis et immensa Imagines Dei.
sentia, non potest sane ulla arte aut imagine exprimi, unde
a veremur cum scriptura, simulachra Dei, mera nuncupare
ndacia.

---

3) *tres* deest in mscr. Tur. 4) edit. Kindl. *te.* 5) *sanctum* est in mscr. Tur. 6) *Item*] mscr. Tur. *Nam.*

Imagines Christi.

Reiicimus itaque non modo gentium idola, sed et Christianorum simulachra. Tametsi enim Christus humanam assumpserit naturam, non ideo tamen assumpsit, ut typum praeferret statuariis atque pictoribus. *Negavit se venisse ad solvendum legem* [1]) *et prophetas. At lege et prophetis prohibitae sunt imagines.* Negavit corporalem suam ecclesiae profuturam praesentiam: spiritu suo se nobis perpetuo affuturum promisit: quis ergo crederet umbram vel simulachrum corporis aliquam conferre piis utilitatem? *Cumque maneat in nobis per spiritum suum, sumus utique templa Dei. Quid autem convenit templo Dei cum simulachris?* Et quando beati spiritus ac divi coelites, dum hic viverent, omnem cultum sui averterunt, et statuas oppugnarunt, cui verisimile videatur divis coelitibus et angelis suas placere imagines, ad quas genua flectunt homines, detegunt capita, aliisque prosequuntur honoribus?

Matth. 5. Deut. 4. Isa. 40. Joan. 16. 2 Cor. 5. 1 Cor. 3. 2 Cor. 6. Actoi 3.2) 14. Apocalyp. 14. 22.

Imagines divorum.

Marci 16.

Ut vero instituantur homines in religione, admoneantur que rerum divinarum et salutis suae, *praedicare iussit Evangelium Dominus*, non pingere et pictura laicos erudire: sacramenta quoque instituit, nullibi statuas constituit. Sed e passim quoquo vertamus oculos, occurrunt res creatae Deo vivae et verae in oculos nostros, quae si observentur ut par est, longe evidentius movent aspectantem, quam omne omnium hominum imagines vel picturae vanae, immobiles marcidae atque mortuae. De quibus vere dixit propheta

Scriptura Laicorum.

Psalm. 115. *Oculos habent et non vident*, etc.

Lactantius.

Idcirco approbamus Lactantii veteris scriptoris sententiam dicentis, Non est dubium, quin religio nulla sit, ubicunque simulachrum est. Recte item fecisse asserimus beatum Episcopum Epiphanium qui in foribus ecclesiae invenicns velum habens depictam imaginem quasi Christi vel sancti cuiuspiam scidit atque sustulit: quod contra authoritatem scripturarum vidisset in ecclesia Christi hominis pendere imaginem. Ideoque praecipiebat ne deinceps in ecclesia Christi eiusmodi vela quae contra religionem nostram veniunt, appenderentur, se tolleretur [3]) potius illa scrupulositas, quae indigna sit ecclesia Christi et populis fidelibus. Praeterea approbamus han S. Augustini de vera religione sententiam, Non sit nobi religio humanorum operum cultus. Meliores enim sunt ips artifices qui talia fabricantur: quos tamen colere non debe mus. Cap. 55. [4]).

---

1) ed. Kindl. *leges.* 2) *Acto.* 3. deest in ed. Kindl. 3) *tol leretur*] mscr. Tur. *tollatur.* 4) ed. Kindl. (*ep.* 55.).

DE ADORATIONE, CULTU,

ET INVOCATIONE DEI, PER UNICUM MEDIATOREM IESUM CHRISTUM [1]).

V.

Deum verum docemus solum adorare et colere [2]). Hunc norem communicamus nemini, iuxta mandatum Domini, *minum Deum tuum adorabis, et illum solum coles, vel, Et ic uni servies.* Certe omnes prophetae gravissime invecti nt contra populum Israelis, quandocunque Deos alienos, n unum solum Deum verum adorarunt et coluerunt. Adndum autem colendumque [3]) docemus Deum, sicuti ipse s colere docuit [4]), *in spiritu* videlicet *et veritate*, non m ulla superstitione, sed cum synceritate, secundum ver-

Deus solus adorandus et colendus. Matth. 4.

m eius: ne aliquando ad nos etiam dicat, *Quis requisivit ec ex manibus vestris?* Nam et Paulus: *Deus non coli-*, ait [5]), *humanis manibus, tanquam qui ipse aliquo in-geat*, etc. Eundem solum invocamus in omnibus discrimini-

Isaiae 66. Ierem. 7. Acto. 17.

s et casibus vitae nostrae, idque per interventum unici [6]) ediatoris et intercessoris nostri Iesu Christi. Diserte enim aeceptum est nobis, *Invoca me in die tribulationis, et eruam , et glorificabis me.* Sed et liberalissime nobis promissum a domino, dicente, *Quicquid petieritis a patre meo, da- vobis.* Item, *Venite ad me, quotquot laboratis et one-ti estis, et ego reficiam vos.* Et cum scriptum sit, *Quo-do invocabunt eum, in quem non crediderunt?* nos vero solum Deum credimus [7]), solum certe invocamus: et qui-m per Christum. *Unus enim Deus*, ait Apostolus, *et unus ediator Dei et hominum Christus Iesus.* Item, *Si quis ccaverit, advocatum habemus apud patrem, Iesum Chri-m iustum*, etc.

Solus Deus per unius Christi interventum est invocandus. Psal. 50. Ioan. 16. Matth. 12.

Rom. 10.

1 Tim. 2. 1 Ioan. 2.

Proinde sanctos coelites sive divos, nec adoramus, ne-e colimus, nec invocamus, neque illos coram patre in coe- pro intercessoribus aut mediatoribus nostris agnoscimus. fficit enim nobis Deus, et mediator Christus: neque hono-m soli Deo et filio eius debitum aliis communicamus: quod e diserte dixerit, *Gloriam meam alteri non dabo:* Et quod etrus dixit, *Non aliud hominibus nomen datum, in quo opor-*

Isaiae 42. Acto. 4.

---

1) *per unicum mediatorem Iesum Christum*] desunt haec v. in mscr. ur. 2) *adorare et colere*] in mscr. Tur. manu Bull. scripta extant ec verba: *adorandum esse et colendum.* 3) *Adorandum autem co-dumque*] mscr. Tur. *Colendum autem.* 4) mscr. Tur. addit *et orare.* 5) *nil* deest in mscr. Tur. 6) mscr. Tur. *uni*(!). 7) *nos ro in solum Deum credimus*] ita ed. 1568, Sylloge et mscr. Tur.; edit. vero Kindl. legimus: *nos vero cum in solum Deum cre-mus.*

teat salvos fieri, nisi nomen Christi. In quo sane qui per fidem acquiescunt, non quaerunt extra Christum quicquam.

Honor divis debitus et impendendus.

Interim Divos nec contemnimus, nec vulgariter de eis [8] sentimus. Agnoscimus enim eos esse viva Christi membra, amicos Dei, qui carnem et mundum gloriose vicerunt. Diligimus ergo illos ut fratres, et honoramus etiam, non tamen cultu aliquo, sed honorabili de eis existimatione, deinque laudibus iustis. Imitamur item eos. Nam imitatores fidei virtutumque ipsorum, consortes item aeternae salutis, illis aeternum apud Deum cohabitare, et cum eis in Christo exultare, desyderiis votisque ardentissimis exoptamus. Atque hac in parte approbamus illam S. Augustini de Vera religione sententiam, Non sit nobis religio cultus hominum mortuorum. Quia si pie vixerint, non sic habentur, ut tales quaerant honores, sed illum a nobis coli volunt, quo illuminante, laetantur meriti sui nos esse conservos. Honorandi ergo sunt propter imitationem, non adorandi propter religionem, etc. [9])

Reliquiae Sanctorum.

Multo vero minus credimus reliquias divorum adorandas esse aut colendas. Veteres illi sancti satis honorasse videbantur mortuos suos, si honeste mandassent terrae reliquias, postquam astra petiisset spiritus: ac omnium nobilissimas reliquias maiorum aestimabant esse virtutes, doctrinam et fidem [10]): quas ut commendabant cum laude mortuorum, ita eas exprimere annitebantur, dum vivebant in terris. Illi ipsi veteres non iurarunt nisi per nomen solius Dei Iehovah, sicuti lege divina est praeceptum: qua sicut vetitum est iurare *per nomina alienorum Deorum*, sic nos iuramenta per divos requisita non praestamus. Reiicimus ergo in his omnibus [11]) doctri am divis coelitibus plus nimium tribuentem.

Iurare per nomen Dei solius.

Deut. 10. Exod. 22.

DE PROVIDENTIA DEI.

VI.

Dei providentia gubernantur omnia.

Psal. 113.

Dei huius sapientis aeterni et omnipotentis providentia, credimus cuncta in coelo, et in terra, et in creaturis omnibus conservari et gubernari. David enim testificatur et ait, *Excelsus super omnes gentes Dominus, et super coelos gloria eius. Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, et se demittit, ut inspiciat, quae sunt in coelo et in terra?* Idem rursus, *Omnes vias meas*, inquit [1]), *praevidisti. Quia non est verbum in lingua mea, quod non univer-*

Psalm. 139.

8) in mscr. Tur. legitur: *is.* 9) *etc.* deest in mscr. Tur. 10) *doctrinam et fidem*] haec verba desunt in mscr. Tur. 11) mscr. Tur. addit: *monachorum et doctorum ponficiorum* (sic!). 1) *inquit* deest in edit. Kindl.

m noveris domine, etc. [2]). Testificatur et Paulus et ait, Acto. 17.
r ipsum vivimus, movemur, et sumus. Et [3]), *Ex illo, et* Rom. 11.
r illum, et in illum omnia. Verissime ergo et secundum
ripturam pronunciavit Augustinus in lib. de Agone Christ.
ap. 8. *Dominus dixit, Nonne duo passeres asse veniunt* [4]), Matt. 10.
unus eorum non cadit in terram sine voluntate patris ve-
ri? Ita vero loquens, ostendere voluit quicquid vilissimum
omines putant, omnipotentia Domini gubernari. Sic enim
t *volatilia coeli ab eo pasci, et lilia agri ab eo vestiri,* Matt. 6.
eritas loquitur, *quae capillos etiam nostros numeratos esse*
icit, etc.

Damnamus ergo Epicureos, providentiam Dei abnegan- Epicurei.
es, omnesque illos, qui blaspheme dicunt, Deum versari
ircа cardines coeli, et nos atque nostra nec videre nec cu-
are. Damnavit hos etiam David propheta regius, qui dixit,
Quousque Domine, quousque impii [5]) *exultabunt? Dicunt,* Psalm. 94.
Dominus non videt, neque intelligit Deus Iacob. Intelligite
stupidi in populo, et stulti quando demum sapietis? Is qui
urem condidit, an non audiret? et qui oculum finxit, quo-
modo non videret? Interim vero media per quae operatur Media non aspernanda.
ivina providentia, non aspernamur, ut inutilia, sed his hac-
enus nos accommodandos esse docemus, quatenus in verbo
Dei nobis commendantur. Unde illorum voces temerarias
mprobamus, qui dicunt, Si providentia Dei omnia geruntur,
nutiles certe sunt conatus nostri et studia nostra. Satis fue-
it, si omnia divinae permittamus providentiae gubernanda,
ec erit quod porro simus soliciti de re ulla, aut quicquam
aciamus. Tametsi enim Paulus agnosceret se in Dei [6]) pro-
identia navigare, qui ipsi dixerat, *Oportet te et Romae* Acto. 23.
estificari: qui insuper promiserat dixeratque, *Iactura nulla* Act. 27.
rit ullius animae, nec cadet pilus de capite vestro, nihilo-
ainus meditantibus fugam nautis, dicit idem ille Paulus cen-
urioni et militibus, *Nisi hi in navi manserint, vos servari*
on poteritis. Deus enim qui cuilibet rei suum destinavit
nem, is et principium et media, per quae ad finem usque
ervenitur, ordinavit. Ethnici fortunae res attribuunt coecae,
t [7]) incerto casui. S. Iacobus non vult ut dicamus, *Hodie* Iacob. 4.
t cras in illam urbem proficiscemur et negotiabimur: sed
ddit, *Pro eo quod dicere debueritis, si Dominus voluerit et*
ixerimus, hoc vel illud faciemus. Et Augustinus, Omnia
uae vanis videntur in rerum natura temere fieri, non faciunt
isi verbum eius: quia non fiunt nisi iussu eius [8]). Enarrat

2) *etc.* deest in edit. Kindl. 3) *Et* deest in mscr. Tur. 4) *ve-*
iunt] mscr. Tur. *veneunt.* 5) *impii*] mscr. Tur. *impie.* 6) *Dei*]
mscr. Tur. *eius.* 7) *et*] ed. Kindl. *vel.* 8) *quia non fiunt nisi iussu*
ius] desunt haec verba in edit. Kindl.

in Psalm. 148. Ita videbatur forte fortuna fieri, quod Saul
1 Sam. 9. quaerens patris asinas, incidit in prophetam Samuelem: sed antea dixerat Dominus ad prophetam, *Cras mittam ad te virum de tribu Beniamin*, etc.

DE CREATIONE RERUM OMNIUM, DE ANGELIS, DIABOLO, ET HOMINE.

VII.

Deus creavit omnia.

Deus hic bonus et omnipotens creavit omnia cum visibilia tum invisibilia, per verbum suum coaeternum, eadem quoque [1]) conservat per spiritum suum coaeternum, testificante Davide atque dicente, *Verbo Dei coeli facti sunt, et in spiritu oris eius omnis virtus eorum. Omnia autem quae condidit Deus, erant*, ut scriptura ait, *valde bona* [2]), et ad utilitatem usumque hominis condita. Cuncta vero illa dicimus ab uno profecta esse principio. Damnamus ergo Manichaeos et Marcionitas, qui impie fingebant duas substantias atque naturas boni et mali, duo item principia, et duos sibi adversos Deos, bonum et malum.

Psalm 33.

Manichaei et Marcionitae.

De angelis et diabolo. Psal. 104. Hebr. 1.

Inter omnes creaturas praestant angeli atque homines. De angelis pronunciat divina scriptura [3]), *Qui creat angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis.* Item, *Nonne omnes sunt administratorii spiritus, qui in ministerium emittuntur, propter eos qui haeredes sunt salutis?* Dominus
Ioan. 8. vero Iesus ipse testificatur [4]) de Diabolo, *Ille*, inquit, *homicida erat ab initio, et in veritate non stetit, quia non est veritas in eo. Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur: quia mendax est, atque eius rei pater.* Docemus ergo angelos alios quidem perstitisse in obedientia, ac ad fidele Dei et hominum ministerium esse deputatos: alios vero sua sponte lapsos, et in exitium esse praecipitatos, factosque esse omnis boni fideliumque hostes, etc.

De homine.

Iam vero de homine dicit scriptura, quod ab initio conditus sit bonus, ad imaginem et similitudinem Dei: quod
Gen. 2. Deus collocaverit eum in paradisum, subiecerit que ei omnia. Id quod David magnifice celebrat in Psalmo octavo, Addidit insuper ei coniugem, ac benedixit eis. Dicimus autem constare hominem duabus ac diversis quidem substantiis, in una persona, anima immortali, utpote quae separata a corpore, nec dormit, nec interit, et corpore mortali, quod tamen in ultimo iudicio a mortuis resuscitabitur, ut totus homo inde,

---

1) *quoque* deest in mscr. Tur. 2) addit mscr. Tur. *etc.* 3) *divina scriptura*] in edit. Kindl. legimus: *scriptura divina.* 4) *testificatur*] mscr. Tur. *testificans.*

l in vita, vel in morte, aeternum maneat. Damnamus nes, qui irrident, aut subtilibus disputationibus, in dubium cant immortalitatem animarum, aut animam dicunt dormire, t partem esse Dei. Breviter damnamus omnes omnium niones, quotquot diversa sentiunt de creatione, de ange- et daemonibus, et homine, ab iis quae nobis tradita sunt r scripturas sanctas, in apostolica Christi ecclesia.

DE LAPSU HOMINIS ET PECCATO, ET CAUSA PECCATI.

VIII.

Fuit homo ab initio a Deo conditus ad imaginem Dei, iustitia et sanctitate veritatis, bonus et rectus; sed inictu serpentis, et sua culpa, a bonitate et rectitudine deiens, peccato, morti, variisque calamitatibus factus est obxius. Et qualis factus est a lapsu, tales sunt omnes, qui x ipso prognati sunt, peccato inquam, morti, variisque nnoxii calamitatibus. Peccatum autem intelligimus esse ativam illam hominis corruptionem, ex primis illis nostris rentibus, in nos omnes derivatam vel [1]) propagatam, qua ncupiscentiis pravis inmersi, et a bono aversi, ad omne ro malum propensi, pleni omni nequitia, diffidentia, conmptu et odio Dei, nihil boni ex nobis ipsis facere, imo ne gitare quidem possumus. Quinimo accedentibus iam etiam nis, *cogitationibus*, *dictis et factis pravis* contra legem ei admissis, corruptos fructus, mala arbore dignos, prorimus: quo nomine, merito nostro, irae Dei obnoxii, poeis subiicimur iustis: adeoque a Deo abiecti essemus omnes, isi reduxisset nos Christus liberator.

Lapsus hominis.

Peccatum.

Matth. 12.

Per mortem itaque intelligimus non tantum corpoream ortem, quae omnibus nobis semel, propter peccata est obunda, sed etiam supplicia sempiterna, peccatis et corruptioni ostrae debita. Nam apostolus, *Eramus mortui*, inquit, *delictis ac peccatis, et eramus natura filii irae, sicut et caeri. Sed Deus, qui dives est misericordia, cum essemus ortui per delicta, convivificavit nos una cum Christo*: Item, *icut per unum hominem peccatum in mundum introiit, ac er peccatum mors, et ita in omnes homines mors transiit, quo omnes peccarunt* [2]).

Mors.

Ephes. 2.

Rom. 5.

Agnoscimus ergo in omnibus hominibus esse originale eccatum: agnoscimus omnia alia peccata, quae ex hoc riuntur, et dici, et vere esse peccata, qualicunque nomine

Originale peccatum. Actualia peccata.

1) *derivatam vel* desunt in mscr. Tur. 2) mscr. Tur. *peccaerunt.*

nuncupentur, sive mortalia, sive venialia, sive illud quoque
Marc. 3. 1 Ioan. 5. quod vocatur *peccatum* [3]) *in spiritum sanctum, quod nun-quam remittitur.* Fatemur etiam peccata non esse aequalia licet ex eodem corruptionis et incredulitatis fonte exorian-
Matt. 10. 11. tur, sed alia aliis esse graviora. Sicut Dominus dixit, *So-domae tolerabilius futurum, quam urbi reiicienti verbum evangelii.*

Sectae. Damnamus ergo omnes, qui his contraria docuerunt imprimis vero Pelagium et omnes Pelagianos, una cum Iovi-nianistis, peccata cum Stoicis paria facientibus. Sentimus per omnia in hac causa cum S. Augustino, qui sua ex scri-pturis sanctis protulit atque defendit [4]). Damnamus praeter ea Florinum et Blastum, contra quos et Irenaeus scripsit
Deus non est author peccati, et quatenus indurare dicatur. et omnes qui Deum faciunt authorem peccati. Cum diserte scriptum sit, *Tu non es Deus, qui velit iniquitatem. Odisti omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium.* Et iterum, *Cum loquitur diabolus mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, et pater eius rei.* Sed et in nobis ipsis satis est vitii corruptionisque, ut nihil necesse sit Deum infundere nobis novam aut auctiorem pravitatem. Proinde quando dicitur in scripturis Deus in-durare, excoecare, et tradere in reprobum sensum, intelli-gendum id est, quod iusto iudicio Deus id faciat, tanquam iudex et ultor iustus. Denique quotiescunque Deus aliquid mali in scriptura facere dicitur atque videtur, non ideo dici-tur, quod homo malum non faciat, sed quod Deus fieri sinat et non prohibeat, iusto suo iudicio, qui prohibere potuisset si voluisset: vel quod malo hominum bene utatur, ut pecca-tis fratrum Iosephi: vel quod ipse peccata gubernet ne latius, quam par est, erumpant atque grassentur. S. Augustinus in Enchiridio suo, Miro modo, inquit, et ineffabili non fit praeter voluntatem eius, quod etiam fit contra voluntatem eius. Quia non fieret, si fieri non sineret. Nec [5]) utique nolens sinit, sed volens. Nec sineret bonus fieri male, nisi omni-potens etiam de malo facere posset bene. Haec ille [6]).

Curiosae quaestiones. Reliquas quaestiones, an Deus voluerit labi Adamum, aut im-pulerit ad lapsum? aut quare lapsum non impediverit? et si-miles quaestiones deputamus inter curiosas, (nisi forte eum haereticorum aut alioqui importunorum hominum improbitas cogit ista etiam ex verbo Dei explicare, sicut fecerunt non raro pii ecclesiae doctores) [7]) scientes Dominum prohibuisse,

---

3) *peccatum* deest in mscr. Tur. 4) *Sentimus per ..... atque defendit.*] Haec verba desunt in mscr. Tur. 5) *Nec*] mscr. Tur. *Neque.* 6) *Haec ille* desunt in mscr. Tur. 7) *nisi forte cum..... doctores*] haec verba desunt in mscr. Tur. et in Syll. Oxon.; in edit. 1568. uncinis inclusa sunt.

homo ederet de fructu prohibito, et transgressionem puni-
se: sed [8]) et mala non esse quae fiunt, respectu provi-
ntiae Dei, voluntatis ac potestatis Dei, sed respectu sata-
e et voluntatis nostrae, voluntati Dei repugnantis.

DE LIBERO ARBITRIO
ADEOQUE VIRIBUS HOMINIS.

IX.

Docemus in hac causa, quae semper in ecclesia multas Qualis homo fuerit ante lapsum.
erit conflictationes, conditionem vel statum hominis tripli-
n esse considerandum. Principio qualis fuerit homo ante
sum, rectus nimirum et liber, qui et in bono manere et
malum potuerit declinare: declinaverit autem ad malum,
plicaveritque peccato et morti, et se et [1]) omne genus
rtalium, sicuti dictum est antea.

Deinde considerandum est, qualis fuerit homo post lapsum. Qualis homo fuerit post lapsum.
n sublatus est quidem homini intellectus, non erepta ei [2])
untas, et prorsus in lapidem vel truncum est commutatus:
eterum illa ita sunt immutata et inminuta in homine, ut
n possint amplius, quod potuerunt ante lapsum [3]). Intel-
tus enim obscuratus est: voluntas vero ex libera, facta est
untas serva. Nam servit peccato, non nolens, sed volens.
enim voluntas, non noluntas, dicitur. Ergo quoad [4]) ma-
n sive peccatum, homo non coactus vel a Deo vel a dia- Homo sua sponte malum facit.
lo, sed sua sponte, malum facit; et hac parte liberrimi
arbitrii. Quod vero non raro cernimus pessima hominis
inora et consilia impediri a Deo, ne finem suum conse-
antur, non tollit homini libertatem in malo, sed Deus po-
ntia sua praevenit, quod homo alias libere instituit. Sicut
tres Ioseph [5]), Iosephum libere instituunt tollere, sed non
ssunt, quod Dei consilio aliud visum esset.

Quantum vero ad bonum et ad virtutes, intellectus ho- Homo non potest per se bonum.
nis, non recte iudicat de divinis ex semetipso. Requirit
im scriptura evangelica et apostolica regenerationem abs
olibet nostrum, qui salvari velimus. Unde nativitas prior
Adamo, ad salutem nihil nobis confert. Paulus, *Anima-* 1 Cor. 2.
homo, ait, *non percipit ea quae sunt spiritus Dei*, etc.
em *negat alicubi nos idoneos esse, ex nobis ipsis, cogitare* 2 Cor. 3.
quid boni. Constat vero mentem vel intellectum, ducem
se voluntatis, cum autem coecus sit dux, claret quousque [6])

---

8) *Sed*] Kindl. *distingue*, *sed*. 1) *et se et*] haec v. desunt in
cr. Tur. 2) *ei* deest in mscr. Tur. 3) *ante lapsum*] mscr. Tur.
ten. 4) *quoad*] mscr. Tur. *quod*. 5) mscr. Tur. atque edit. 1568.
bent: *Ioseph*, sed in Syllog. Oxon. et ap. Kindl. extat *Iosephi*.
quousque] mscr. Tur. *quo*.

et voluntas pertingat. Proinde nullum est ad bonum homi
arbitrium liberum, nondum renato, vires nullae ad perficien
Ioan. 8. dum bonum. Dominus in Evangelio dicit, *Amen amen di
vobis, quod omnis qui facit peccatum, servus est peccat*
Rom. 8. Et Paulus apostolus, *Affectus carnis*, inquit, *inimicitia e
adversus Deum. Nam legi Dei non subditur, imo ne pote
quidem.* Porro terrenarum rerum intelligentia in lapso ho
Intelligentia artium. mine, non est nulla. Reliquit enim Deus ex misericordi
ingenium, multum tamen distans ab eo, quod inerat ant
lapsum. Iubet Deus excolere ingenium, et addit dona simi
et profectum. Et manifestum est, quam nihil proficiamus i
artibus omnibus sine benedictione Dei. Scriptura certe omne
artes ad Deum refert. Nam et Ethnici retulerunt artiu
origines ad inventores Deos.

Quales vires regeneratorum, et quomodo sint liberi arbitrii.

Postremo videndum, an regenerati sint liberi arbitri
et quatenus. In regeneratione, intellectus illuminatur, pe
spiritum sanctum, ut et mysteria et voluntatem Dei intelli
gat. Et voluntas ipsa, non tantum mutatur per spiritum
Rom. 8. sed etiam instruitur facultatibus, ut sponte velit et possi
bonum. Nisi hoc dederimus, negabimus Christianam liber
tatem, et inducemus legalem servitutem. Sed et prophet
Ierem. 31. Ezech. 36. facit Deum loquentem, *Dabo legem meam in mentes illorum
et in cordibus eorum inscribam eam.* Dominus quoque dicit
Ioan. 7. in Evangelio, *Si filius vos liberaverit, vere liberi estis.* Pau
Philip. 1. lus quoque ad Phi. *Vobis donatum est*, inquit, *pro Chri
sto, non solum, ut in eum credatis, sed etiam ut pro ill
patiamini.* Et iterum, *Persuasum habeo, quod is qui coepi
in vobis bonum opus, perficiet usque ad diem Domini Iesu*
Philip. 2. Item, *Deus est qui agit in vobis, et ut velitis, et ut eff
ciatis.*

Regenerati active agunt, non passive tantum.

Ubi interim duo observanda esse docemus. *Primum*
regeneratos in boni electione et operatione, non tantum ager
passive, sed [8]) active. Aguntur enim a Deo, ut agant ipsi
quod agunt. Recte enim Augustinus adducit illud, quod Deu
dicitur, noster adiutor. Nequit autem adiuvari, nisi is, qu
aliquid agit. Manichaei spoliabant hominem omni actione, e
veluti saxum et truncum faciebant. *Secundum*, in regenera
Infirmum in regenerationis liberum arbitrium. tis remanere infirmitatem. Cum enim inhabitet in nobis pec
catum, et caro in renatis obluctetur spiritui, in finem usqu
vitae nostrae, non expedite omnino perficiunt regenerati quo
instituerant. Confirmantur haec ab Apostolo ad Roman. 7
et Galat. 5. Proinde infirmum est nostrum illud liberum
arbitrium, propter reliquias remanentis in nobis, ad finem
usque vitae nostrae [9]), veteris Adami, agnataeque corruptioni

---

7) *dicit* deest in mscr. Tur. 8) *sed*] mscr. Tur. addit *et*. 9
nostrae deest in mscr. Tur.

manae [10]). Interim cum carnis vires et reliquiae veteris minis, non ita sint efficaces, ut extinguant penitus spiritus erationem, idcirco fideles liberi dicuntur, ita tamen, ut noscant infirmitatem, et nihil glorientur de libero arbitrio. mper enim animis fidelium observari debet, quod toties ulcat beatus Augustin. ex Apostolo, *Quid habes quod non cepisti? et si accepisti, quid gloriaris, quasi non accepe-?* His accedit quod non statim evenit, quod [11]) institu-mus. Eventus enim rerum, positi sunt in manu Dei. de Paulus orat dominum, ut prosperet iter suum. Unde hac causa, infirmum est liberum arbitrium. Caeterum no negat in externis, et regenitos et non regenitos habere erum arbitrium. Habet enim homo hanc constitutionem n animantibus alijs (quibus non est inferior) communem, alia velit, alia nolit. Ita loqui potest aut tacere, domum redi [12]), vel domi manere, etc. Quamvis semper et hic entia Dei observanda sit: quae effecit, ut Balaam eo non isset pertingere, quo volebat, neque Zacharias rediens ex plo, loqui posset, prout volebat. Damnamus in hac causa michaeos, qui negant homini bono, ex libero arbitrio fuisse tium mali. Damnamus etiam Pelagianos, qui dicunt ho nem malum sufficienter habere liberum arbitrium, ad fa-ndum praeceptum bonum. Redarguuntur utrique a scri-ra sancta, quae illis dicit, *Fecit Deus hominem rectum:* vero dicit, *Si filius vos liberaverit, vere liberi estis.*

Rom. 1.

In externis est libertas.

Num. 24.

Luc. 1.

Haereses.

DE PRAEDESTINATIONE DEI, ET ELECTIONE SANCTORUM.

X.

Deus ab aeterno praedestinavit vel elegit libere et mera gratia, nullo hominum respectu, sanctos, quos vult sal-facere in Christo, juxta illud Apostoli, *Deus elegit nos ipso, antequam iacerentur fundamenta mundi* [1]). Et um, *Qui salvos fecit nos, et vocavit vocatione sancta, secundum opera nostra, sed secundum suum propositum gratiam, quae data quidem est nobis, per Christum Iesum, te tempora aeterna, sed palam facta est nunc per appa-ionem servatoris nostri Iesu Christi.* Ergo non sine medio, et non propter ullum meritum nostrum, sed in Christo et pter Christum, nos elegit Deus, ut qui iam sunt in risto insiti per fidem, illi ipsi etiam sint electi, reprobi o, qui sunt extra Christum: secundum illud apostoli,

Deus elegit nos ex gratia.

Ephes. 1.

2 Tim. 1.

In Christo electi vel praedestinati sumus.

10) *humanae* deest in mscr. Tur. 11) *quod*] mscr. Tur. *quo. domum egredi*] ita scriptum est in mscr. Tur., in edit. 1568. in Syll. Oxon. Sed Kindl. exhibuit: *domo egredi*

1) mscr. Tur. *mundi fundamenta.*

2 Cor 13 *Vos ipsos tentate, num sitis in fide. An non agnoscitis vosmetipsos, quod Iesus Christus in vobis est? nisi sicu reprobi estis.* Denique electi sunt sancti in Christo, pe Deum ad finem certum, quem et ipsum exponit Apostolu

Electi sumus ad finem certum. et ait, *Elegit nos in ipso, ut essemus sancti et irreprehen sibiles coram illo per charitatem. Qui praedestinavit nos*

Ephes. 1. *ut adoptaret in filios per Iesum Christum, in sese, ut lau*

Bene sperandum de omnibus. *detur gloria gratiae suae.* Et quamvis Deus norit, qui sin sui, et alicubi mentio fiat paucitatis electorum, bene speran dum est tamen de omnibus, neque temere reprobis quisquan

Philip. 1. est annumerandus. Paulus certe ad Philippens. *Gratias ago* inquit, *pro omnibus vobis* (loquitur autem de tota ecclesi Philippensi) *quod veneritis in communionem Evangelii, per suasum habens, quod is qui coepit opus bonum in vobis perficiet, sicut iustum est, ut hoc sentiam de vobis omnibus*

An pauci electi. Et cum Luc. 13. rogaretur [3]) Dominus, An pauci sint qu salventur? non respondet Dominus ac dicit, paucos aut plure fore servandos, aut perdendos, sed hortatur potius, ut quis que contendat ingredi per portam arctam. Quasi dixerit Vestrum non est de his curiosius inquirere, sed magis an niti, ut per rectam [4]) viam coelum ingrediamini.

Quae damnanda in hac causa. Proinde non probamus impias quorundam voces, qu dicunt, Pauci sunt electi et cum mihi non constet, an sin in illo paucorum numero, genium meum non fraudabo. Ali dicunt, Si praedestinatus vel electus sum a Deo, nihil im pediet me a salute certo iam definita, quicquid tandem de signavero. Si vero sum de reproborum numero, nulla m vel fides vel poenitentia iuvabit: cum definitio Dei muta non possit. Itaque inutiles sunt doctrinae et admonitione

2 Tim. 2. omnes. Nam contra hos pugnat illud Apostoli [5]): *Oporte servum Domini propensum esse ad docendum, erudienter eos qui obsistunt, si quando det Deus illis poenitentiam, a agnoscendum veritatem, ut resipiscant a laqueo diaboli, capt ab eo ad eius voluntatem.* Sed et Augustinus de Bono per severantiae capite 14. et consequentibus, ostendit [6]) utrum que esse praedicandum, et liberae electionis praedestinatio nisque gratiam, et admonitiones et doctrinas salutares. Im

An simus electi? probamus itaque illos, qui extra Christum [7]) quaerunt, A sint ab aeterno electi [8])? Et quid ante omnem aeternitate de ipsis statuerit Deus? Audienda est enim praedicati

---

2) mscr. Tur.: *cognoscitis* 3) *rogaretur*] mscr. Tur. *rogare* 4) *rectam*] mscr. Tur. *arctam.* 5) *Nam contra hos pugnat illud Apo stoli*] mscr. Tur. *Apostolus enim aperte ait.* 6) *ostendit*] mscr. Tur *multis ostendit.* 7) *extra Christum*] desunt h. v. in mscr. Tur. 8 *An sint ab aeterno electi?*] Sic mscr. Tur., edit. 1568. atque Syllo Oxon. Kindlerus *ab aeterno* vocabula omisit.

ngelii, eique credendum est: et pro indubitato habendum, redis ac sis in Christo, electum te esse. Pater enim edestinationis suae aeternam sententiam, sicut modo ex stolo 2. Tim. 1. exposui, in Christo nobis aperuit. endum ergo et consyderandum ante omnia, quantus amor is erga nos in Christo nobis sit revelatus: audiendum, l nobis quotidie in evangelio ipse dominus praedicet, quo- lo vocet et dicat, *Venite ad me omnes, qui laboratis* [9]) Matth. 11. *merati estis, ego vos reficiam. Sic Deus dilexit mundum,* Ioan. 3. *unigenitum dederit pro mundo, ut omnis qui credit in , non pereat, sed habeat vitam aeternam.* Item, *Non* Matth. 18. *voluntas patris, ut quisquam de his pusillis pereat.* istus itaque sit speculum, in quo praedestinationem nostram emplemur. Satis perspicuum et firmum habebimus testi- ium, nos in libro vitae inscriptos esse, si communicave- is cum Christo, et is in vera fide noster sit, nos eius is. Consoletur nos in tentatione praedestinationis, qua alia est periculosior, quod promissiones Dei sunt univer- s fidelibus, quod ipse ait, *Petite et accipietis, Omnis qui* Luc. 11. *accipit.* Quod denique cum universa Dei ecclesia ora- Pater noster qui es in coelis: et quod baptismo sumus i corpori Christi, et pascimur in ecclesia eius carne et uine frequenter ad vitam aeternam. His confirmati *cum re et tremore*, iuxta praeceptum Pauli [10]), *nostram tem operari* iubemur.

Tentatio praedestinationis.

DE IESU CHRISTO VERO DEO ET HOMINE, UNICO MUNDI SALVATORE.

XI.

Credimus praeterea et docemus filium Dei dominum no- u Iesum Christum ab aeterno praedestinatum vel prae- natum esse, a Patre, Salvatorem mundi: eredimusque esse genitum, non tantum, cum ex virgine Maria em assumsit, nec tantum ante iacta fundamenta mundi, ante omnem aeternitatem, et quidem a patre, ineffa- r. Nam Isaias dixit, *Generationem eius quis enar-* Isaiae 53. *?* Et Micheas: *Et egressus eius a diebus aeterni-* Mich. 5. Nam et Ioannes in evangelio dixit: *In principio erat* Ioan. 1. *um, et verbum erat apud Deum, et Deus erat ver- , etc.* Proinde Filius est patri iuxta divinitatem coae- s et consubstantialis, Deus verus, non nuncupatione, Philip. 2. doptione, aut ulla dignatione, sed substantia atque na- , sicut Ioan. apostolus iterum [1]) dixit, *Hic est verus* 1 Ioan. 5.

Christus verus est deus.

---

9) Kindl. *laborati.* 10) Kindl. inverso ordine: *Pauli praeceptum.*
1) *iterum* deest in mscr. Tur.

Hebr. 1. *Deus, et vita aeterna.* Et Paulus quoque, *Filium* ait, *constitu*
haeredem omnium, per quem et secula fecit: idem est sple
dor gloriae et character substantiae eius, portans omn
verbo potentiae suae. Nam in Evangelio ipse quoque D
Ioan. 17. minus dixit, *Pater glorifica tu me, apud temetipsum glori*
quam habui priusquam hic mundus esset apud te. Nam
Ioan. 5. alibi in Evangelio scribitur, *Iudaei quaerebant occidere Iesu*
quod patrem suum dixisset Deum, aequalem seipsum facie
Sectae. *Deo.* Abominamur ergo Arij et omnium Arianorum i
piam contra filium Dei doctrinam, imprimis vero Michael
Serveti Hispani et Servetanorum omnium blasphemias, qu
contra Dei filium satan per illos, veluti ex inferis hausit
in orbem audacissime et impijssime dispergit.

Christus verus homo, veram habens carnem. Matth. 1. Eundem quoque aeterni Dei aeternum filium credim
et docemus hominis factum esse filium, ex semine Abrah
atque Davidis, non ex viri coitu, quod Hebion [2]) dixit, s
conceptum purissime ex spiritu sancto, et natum ex Mar
semper virgine: sicut diligenter nobis historia explicat Eva
gelica. Et Paulus ait, *Nullibi angelos assumit, sed sem*
Abrahae. Ioannes item Apostolus, *Qui non credit, Iesu*
Christum in carne venisse, ex Deo non est. Caro ergo Chris
nec phantastica fuit, nec coelitus allata, sicuti [3]) Valentin

Anima in Christo rationalis. et Martion somniabant. Praeterea anima fuit Domino nost
Iesu Christo non absque sensu et ratione, ut Apollinar
sentiebat, neque caro absque anima, ut Eunomius doceba
sed anima cum ratione sua, et caro cum sensibus suis, p
quos sensus, veros dolores tempore passionis suae sustinui
Matth. 26. sicuti et ipse testatus est, et dixit, *Tristis est anima m*
Ioan. 12. *usque ad mortem. Et anima mea turbata est, etc.* Agn

Duae in Christo naturae. Hebr. 2. scimus ergo in uno atque eodem domino nostro Iesu Christ
duas naturas [4]), divinam et humanam: et has ita dicim
coniunctas et [5]) unitas esse [6]), ut absorptae, aut confusa
aut inmixtae non sint: sed salvis potius et permanentib
naturarum proprietatibus, in una persona, unitae vel co
iunctae: ita ut unum Christum Dominum, non duos vener

Non duo sed unus Christus. Hebr. 4. Sectae. mur: unum inquam verum Deum, et hominem, iuxta divina
naturam patri, iuxta humanam vero nobis hominibus consu
stantialem, et per omnia similem, peccato excepto. Eteni
ut Nestorianum dogma ex uno Christo duos faciens, et uni
nem personae dissolvens, abominamur: ita Eutychetis
Monothelitarum vel Monophysicorum vesaniam, expungente
naturae humanae proprietatem execramur [7]) penitus. Er

---

2) *Hebion*] edit. Kindl. *Ebion.* 3) *sicuti*] mscr. Tur. *sic*
4) *naturas*] mscr. Tur. addit *aut hypostases vel substantias*; Sy
log. Oxon. et ed. Kindl. *vel substantias.* 5) *et*] mscr. Tur. *v*
6) *esse* deest in mscr. Tur. 7) *execramur* deest in ed. Kindl.

nime docemus naturam in Christo divinam passam esse, Natura Christi divina non est passa, nec humana est ubique.
Christum secundum humanam naturam adhuc esse in hoc ndo, adeoque esse ubique. Neque enim vel sentimus, docemus veritatem corporis Christi a clarificatione de- sse, aut deificatam, adeoque sic deificatam esse, ut suas prietates, quoad corpus et animam, deposuerit, ac prorsus naturam divinam abierit, unaque duntaxat substantia esse perit. Et proinde Schuenkfeldij similiumque leptologorum Sectae.
rgutas argutias, intricatas, obscurasque, et parum sibi Vere passus est dominus noster.
istantes hac de re dissertationes, haudquaquam probamus recipimus, neque Schuenkfeldiani sumus [8]). Praetera
edimus *Dominum nostrum Iesum Christum, vere passum et* 1 Pet. 4
rtuum esse pro nobis, sicut Petrus ait, *carne*. Abomi- mur Iacobitarum, et omnium Turcarum, passionem domini ecrantium, impijssimam vesaniam. Interim non negamus *Dominum gloriae*, juxta verba Pauli, *crucifixum esse pro* 1 Cor. 2
bis. Nam communicationem idiomatum, ex scripturis pe- Communicatio idiomatum.
am, et ab universa vetustate in explicandis componendisque ipturarum locis in speciem pugnantibus ursurpatam, reli- ose et reverenter [9]) recipimus et usurpamus.

Credimus et docemus eundem Dominum nostrum Iesum Vera Christi ex mortuis resurrectio.
ristum vera sua carne, in qua crucifixus et mortuus fuerat, mortuis resurrexisse, et non aliam pro sepulta excitasse, t spiritum pro carne suscepisse, sed veritatem corporis inuisse. Ergo dum discipuli eius arbitrarentur, se Domini ritum videre, exhibet eis manus atque pedes, stigmatibus que clavorum et [10]) vulnerum notatas, et addit, *Aspicite* Luc. 24.
nus meas et [11]) *pedes meos: quia ego ipse sum. Con- ctate me et videte: quia spiritus carnem et ossa non bet, sicut videtis me habere.* In eadem illa carne sua Vera in coelos Christi ascensio.
edimus ascendisse Dominum nostrum Iesum Christum, supra nes coelos aspectabiles, in ipsum coelum supremum, sedem delicet Dei et [12]) beatorum, ad dexteram Dei patris, quae, i et gloriae maiestatisque consortium aequale significet, cipitur tamen et pro loco certo, de quo in Evangelio quens Dominus, dicit, *Se abiturum et suis paraturum locum.* Ioan. 14.
d et Apostolus Petrus, *Oportet Christum*, inquit, *coelum* Acto. 3.
cipere, usque ad tempus restitutionis omnium. Ex coelis tem idem ille redibit in iudicium, tum, quando summa t in mundo conscleratio, et Antichristus corrupta reli- one vera, superstitione impietateque omnia opplevit, et Dan. 11.
nguine atque flamma ecclesiam crudeliter [13]) vastavit. Red-

8) *neque Schuenkfeldiani sumus*] haec verba desunt in mscr. Tur. *usurpatam, religiose et reverenter*] mscr. Tur. *usurpatam religiose, reverenter.* 10) *clavorum et*] h. v. desunt in mscr. Tur.) mscr. Tur. *atque* pro *et.* 12) *Dei et*] desunt h. v. in mscr. Tur.) in mscr. Tur. deest v. *crudeliter.*

Act. 17. ibit autem Christus, adserturus suos, et abolituras advent
1 Thes. 4. suo Antichristum, iudicaturusque vivos et mortuos. Resur
Marc. 13. gent enim mortui, et qui illa die (quae omnibus incognit
est creaturis) superstites futuri sunt, mutabuntur in moment
oculi, fidelesque omnes una obviam Christo rapientur in aëra
ut inde cum ipso ingrediantur in sedes beatas sine fine vi
1 Cor. 15. cturi. Increduli vero vel impij descendent cum daemonibu
Matth. 25. ad tartara, in sempiternum arsuri, atque ex tormentis nun
quam liberandi.

Sectae. Damnamus ergo omnes negantes veram carnis resurre
2 Tim. 2. ctionem: aut qui cum Ioanne Hierosolymitano, contra que
scripsit Hieronymus, non recte sentiunt de clarificatis co
poribus. Damnamus eos qui senserunt et daemonas et in
pios omnes aliquando servandos, et poenarum finem futurum
Marc. 9. Simpliciter enim pronuntiavit dominus, *Ignis eorum nunqua
extinguitur, et vermis eorum non moritur.* Damnamu
praeterea Iudaica somnia, quod ante iudicij diem, aureu
in terris sit futurum seculum, et pij regna mundi occupa
turi, oppressis suis hostibus impijs. Nam evangelica verita
Matth. 24. et 25. Luc. item 18. et apostolica doctrina 2 The
2. et in 2 ad Tim. 3. et 4. cap. longe aliud perhibere in
veniuntur.

Fructus mortis et resurrectionis Christi. Porro passione vel [14]) morte sua omnibus adeo, qua
a suo in carne adventu nostra causa fecit et pertulit [15]), re
conciliavit omnibus fidelibus Dominus noster patrem coele
Rom. 4. 10. stem, expiavit peccatum, exarmavit [16]) mortem, conde
Ioan. 6. 11. mnationemque et inferos confregit, ac resurrectione sua e
mortuis, vitam immortalitatemque reduxit, ac restituit. Ips
enim est iustitia nostra, vita et resurrectio, denique plen
tudo et absolutio fidelium omnium, salusque et sufficienti
abundantissima. Apostolus enim, *Sic placuit patri*, inqui
*omnem in ipso habitare plenitudinem, et in ipso estis com
pleti.* Coloss. 1. et 2. Docemus enim ac credimus hun

Iesum Christum unicum esse mundi salvatorem et messiam verum et expectatum. Iesum Christum, Dominum nostrum, unicum et aeternum
generis humani, adeoque totius mundi esse servatorem, i
quo per fidem servati sint, quotquot ante legem, sub lege
et sub evangelio salvati sunt, et quotquot adhuc in finem
usque seculi salvabuntur. Nam ipse Dominus in evangeli
Ioan. 10. dicit, *Qui non intrat per ostium in stabulum ovium, se*
Ioan. 8. *ascendit aliunde, ille fur est et latro. Ego sum ostiu
ovium.* Item alibi in eodem evangelio, Ioann. 8. *Abraha
vidit diem meum, et gavisus est.* Sed et Petrus Apostolus
Act. 4. 10. 15. *Non est in quoquam alio,* inquit, *nisi in Christo salus. Ne*

---

14) Sic mscr. Tur. et edit. 1568. Kindlerus edidit *et.* 15 *omnibusque ... pertulit*] haec verba desunt in mscr. Tur. 16) *pec catum*, *exarmavit* desunt h. v. in edit. Kindl.

e [17]) *aliud nomen est sub coelo datum inter homines, in o oporteat nos salvos fieri. Credimus ergo per gratiam mini Iesu Christi nos servatum iri, sicuti et patres nostros.*
am et Paulus ait, *Omnes patres nostros eandem escam* 1 Cor. 10.
iritualem edisse, et omnes eundem potum spiritualem bisse: bibisse autem de spirituali ipos consequente Petra, tram vero Christum fuisse. Ideoque legimus et Ioannem
xisse, *Christum esse agnum illum, qui occisus sit ab ori-* Apoc. 13
ne mundi: et Baptistam testatum, *Christum esse agnum* Ioan. 1.
um Dei, qui tollat peccatum mundi. Unde pleno ore pro-
emur et praedicamus, Iesum Christum unicum esse mundi
demptorem et Salvatorem, Regem et Pontificem maximum,
essiam verum et expectatum, illum inquam sanctum [18]) bene-
ctum, quem omnes legis typi et vaticinia prophetarum prae-
gurarint atque promiserint, Deus autem praestiterit ac miserit
um nobis, ut alius porro non sit ullus nobis expectandus.
ec restat iam aliud, quam ut omnes omnem gloriam Christo
ibuamus, in ipsum credamus, et in ipso solo acquiescamus, Gal. 5.
nnibus alijs vitae praesidijs spretis atque [19]) abiectis.
am gratia Dei exciderunt, et Christum inanem sibi reddunt,
otquot salutem in alia re ulla, quam, in uno Christo quae-
nt. Et ut paucis multa huius causae dicamus, quaccunque Symbola 4. conciliorum recepta.
Incarnationis domini nostri Iesu Christi mysterio, definita
nt ex scripturis sanctis, et comprehensa symbolis ac sen-
ntiis quatuor primarum et praestantissimarum Synodorum,
lebratarum Niceae, Constantinopoli, Ephesi et Chalcedone,
a cum beati Athanasij Symbolo, et omnibus his similibus
mbolis, credimus corde syncero, et ore libero ingenue
olitemur, condemnantes omnia his contraria. Atque ad Sectae.
nc modum retinemus inviolatam sive integram fidem chri-
anam, orthodoxam atque catholicam: scientes, symbolis
aedictis nihil contineri, quod non sit conforme verbo Dei,
prorsus faciat ad synceram fidei explicationem.

DE LEGE DEI.

XII.

Docemus Lege Dei, exponi nobis voluntatem Dei [1]), Lege Dei exponitur nobis voluntas Dei.
id a nobis fieri velit aut nolit, quid bonum et iustum,
idve malum sit et iniustum. Bonam igitur et sanctam con-
emur esse Legem. Et hanc quidem alias digito Dei *in-* Lex naturae.
riptam esse in corda hominum, vocarique legem naturae, Rom. 2.
as autem digito insculptam esse in tabulas Mosis geminas, Lex Mosis in duabus tabulis.

17) *Neque*] mscr. Tur. addit *enim*. 18) *inquam sanctum*] pro v. legimus in mscr. Tur. *inque saecula*. 19) mscr. Tur. *et* pro *que*.

1) *Dei* deest in ed. Kindl.

et libris Mosis copiosius expositam. Distinguimus illam, pe
Exod. 20. Deut. 5. spicuitatis gratia, in moralem, quae comprehenditur Decalog
vel geminis tabulis, per Mosis libros expositis, in cerem
nialem item, quae de caeremonijs cultuque Dei constituit,
in iudicialem, quae versatur circa politica et oeconomica.

Plenissima et absolutissima est lex. Deut. 4. 12.
Credimus hac Dei lege omnem Dei voluntatem, et omn
praeceptа necessaria ad omnem vitae partem, plenissime trad
Alioqui enim non vetuisset Dominus, *huic legi nihil, v*
addi vel adimi: non praecepisset *recta ad hanc incedi, n*

Cur data sit lex?
que in dextram vel sinistram deflexo itinere, declinare. D
cemus legem hanc non datam esse hominibus, ut eius i
stificemur observatione: sed ut ex eius iudicio, infirmitate
potius, peccatum, atque condemnationem agnoscamus, et
viribus nostris desperantes, convertamur ad Christum in fid

Rom. 3. 4. Gal. 3.
Aperte enim Apostolus, *Lex iram*, ait, *operatur. Et p*
legem agnitio peccati. Et si data fuisset lex, quae poss
iustificare, vel vivificare, vere ex lege esset iustitia: s
conclusit scriptura (legis nimirum) *omnia sub peccatum,*
promissio ex fide Iesu, daretur credentibus. Itaque le
Paedagogus noster ad Christum fuit, ut ex fide[2]) *iustificar*

Caro non implet legem.
mur. Neque vero potuit aut potest ulla caro legi Dei sati
facere, et hanc adimplere, ob imbecillitatem in carne nostr
ad extremum usque spiritum, in nobis[3]) haerentem aut r

Rom. 8.
manentem. Rursus enim Apostolus, *Quod lex praesta*
non poterat, inquit, *quia*[4]) *imbecillis erat per carnem, h*
Deus, proprio filio misso sub specie carnis peccato obnoxia

Rom. 10.
praestitit. Idcirco Christus est perfectio legis et adimplet
nostra, qui ut *excecrationem legis sustulit, dum factus e*
pro nobis maledictio, vel execratio, ita communicat nob
per fidem, adimpletionem suam, nobisque eius imputatur i
stitia et obedientia.

Quatenus lex abrogata.
Hactenus itaque abrogata est lex Dei, quatenus n
amplius non damnat, nec iram in nobis operatur. Sum
enim sub gratia, et non sub lege. Praeterea implevit Chr
stus omnes legis figuras. Unde umbrae cesserunt, corpo
adveniente, ut iam in Christo et veritatem habemus et omne
plenitudinem. Attamen legem non ideo fastidientes reijcimus[5]

Matth. 5.
Meminimus enim verborum Domini, dicentis, *Non veni lege*
et prophetas solvere, sed implere. Scimus lege nobis tra
formulas virtutum atque vitiorum. Scimus scripturam legi
si exponatur per Evangelium, ecclesiae esse utilem, et i
circo eius lectionem non exterminandam esse ex ecclesi
Licet enim velo obtectus fuerit Mosis vultus, Apostolus t

---

2) ed. Kindl. *fido* pro *fide* habet. 3) *in nobis* desunt in ms
Tur. 4) mscr. Tur. *qua* pro *quia*. 5) *Fastidientes reijcimus*] ms
Tur. *fastidimus.*

perhibet, velum per Christum tolli atque aboleri. Da- Sectae.
mus omnia, quae haeretici veteres et neoterici contra
m Dei docuerunt.

DE EVANGELIO IESU CHRIS-, DE PROMISSIONIBUS ITEM, SPIRITUS, ET LITERA. XIII.

Evangelium quidem opponitur legi. Nam Lex iram Veteres habuerunt promissiones Evangelicas. Ioan. 1.
ratur, et maledictionem annunciat, Evangelium vero gra-
n et benedictionem praedicat. Sed et Ioannes dicit, *Lex*
Mosen data est, gratia et veritas per Iesum Christum
rta est: nihilominus tamen certissimum est eos, qui ante
em et sub lege fuerunt, non omnino destitutos fuisse
ngelio. Habuerunt enim promissiones evangelicas insignes,
les hae sunt, *Semen mulieris conculcabit caput serpentis.* Gen. 3.
semine tuo benedicentur omnes gentes. Gen. 22.
Non auferetur Gen. 49.
otrum de Iuda, nisi prius venerit Silo. Deut. 18.
Prophetam ex- Acto. 3.
bit Dominus de medio fratrum etc. Et quidem agnosci-
s patribus duo fuisse promissionum genera, sicuti et nobis[1]) Promissiones duplices.
elata. Aliae enim erant rerum praesentium, vel terre-
um, quales sunt[2]) promissiones de terra Chanaan, de
torijs: et quales hodie adhuc sunt de pane quotidiano.
ae vero erant tunc, et sunt etiam nunc, rerum coelestium
aeternarum, gratiae videlicet divinae, remissionis pec-
orum, et vitae aeternae, per fidem in Iesum Christum.
buerunt autem veteres non tantum externas vel terrenas, Habuerunt Patres etiam promissiones spirituales non tantum carnales.
spirituales etiam coelestesque promissiones, in Christo.
m *de salute*, ait Petrus, *exquisierunt et scrutati sunt*
phetae, qui de ventura in nos gratia vaticinati sunt, etc.
de et Paulus Apostolus dixit, *Evangelium Dei ante promis-*
n esse per prophetas Dei, in scripturis sanctis. Inde nimirum
ret, veteres non prorsus destitutos fuisse omni Evangelio.

Et, quamvis ad hunc modum patres nostri in scripturis
phetarum habuerint Evangelium, per quod et[3]) salutem in Evangelium proprie quid?
risto, per fidem consequuti sunt, Evangelium tamen pro-
e illud dicitur laetum et felix nuntium, quo[4]) nobis pri-
m per Ioannem Baptistam, deinde per ipsum Christum
ninum, postea per Apostolos eius apostolorumque succes-
es praedicatum est mundo, Deum iam praestitisse, quod
exordio mundi promisit, ac misisse, imo donavisse nobis
im unicum, et in hoc reconciliationem cum patre, remis-
nem peccatorum, omnem plenitudinem, et vitam aeternam.
storia ergo descripta a quatuor Evangelistis, explicans,

1) *nobis*] add. mscr. Tur. *sunt*. 2) *sunt* deest in mscr. Tur. *et* deest in ed. Kindl. 4) ed. Kindl. *quod* pro *quo*.

quomodo haec sint facta vel adimpleta a Christo, quae d
cuerit et fecerit Christus: et quod in ipso credentes omne
habent plenitudinem, recte nuncupatur Evangelium. Pra
dicatio item et scriptura Apostolica, qua nobis exponunt ap
stoli, quomodo nobis a Patre datus sit filius, et in hoc vit
salutisque omnia, recte dicitur doctrina evangelica, sic ut
ne hodie quidem, si syncera sit, appellationem tam pra
claram amittat [6]).

De spiritu et litera.

Illa ipsa evangelii praedicatio, nuncupatur item ab Ap
stolo spiritus et ministerium spiritus, eo quod efficax et vi
fiat per fidem in auribus imo cordibus credentium per spiritu
sanctum illuminantem. Nam litera quae opponitur spiritu
significat quidem omnem rem externam, sed maxime doctrina
legis, sine spiritu et fide in animis, non viva fide credentium
operantem iram, et excitantem peccatum. Quo nomine
ministerium mortis ab Apostolo nuncupatur. Huc enim illu
Apostoli pertinet, *Litera occidit, spiritus vivificat.* Et pse
doapostoli praedicabant evangelium, lege admixta, corruptum

Sectae.

quasi Christus sine lege non possit servare. Quales fuiss
dicuntur Hebionaei, ab Hebione haeretico descendentes,
Nazaraei, qui et Minaei antiquitus vocabantur. Quos omne
nos damnamus, pure praedicantes Evangelium, docentesqu
per spiritum [7]) solum, et non per legem iustificari credente
De qua re mox sequetur sub titulo iustificationis copiosi
expositio.

Evangelij doctrina non est nova, sed vetustissima doctrina.

Et quamvis Evangelij doctrina collata cum pharisaeoru
doctrina legis, visa sit, cum primum praedicaretur per Chr
stum, nova esse doctrina, quod et Ieremias de novo testa
mento vaticinatus sit, revera tamen illa, non modo vetu
erat, et est adhuc (nam nova dicitur et hodie a Papistis
collata cum doctrina iam papistarum recepta) vetus [8]) doctrina

2 Tim. 1.

sed omnium in mundo antiquissima. Deus enim *ab aetern*
praedestinavit mundum servare per Christum, et hanc sua
praedestinationem et consilium sempiternum *aperuit* [9]) *mund*
per evangelium. Unde claret religionem doctrinamque evan
gelicam, inter omnes, quotquot fuerunt unquam, sunt atqu
erunt, omnium esse antiquissimam. Unde dicimus omne
eos errare turpiter, et indigna aeterno Dei consilio loqui
qui evangelicam doctrinam et religionem nuncupant, nupe
exortam, et vix 30. annorum fidem. In quos competit illu

Isaiae 5.

Isaiae prophetae, *Vae his qui dicunt malum esse bonum,*
bonum malum, qui ponunt tenebras lucem, et lucem tenebra
amarum dulce, et dulce amarum.

---

5) *sic ut]* mscr. Tur. *sicut.* 6) mscr. Tur. *amittit.* 7) msc
Tur. *Christum* pro *spiritum.* 8) *vetus* deest in mscr. Tur. 9) msc
Tur. *aperire* pro *aperuit.*

DE POENITENTIA ET CONVERSIONE HOMINIS.

XIV.

Habet Evangelium coniunctam sibi doctrinam de poeni-
lia. Ita enim dixit in Evangelio Dominus, *Oportet prae-* Luc. 24.
ıri in nomine meo poenitentiam et remissionem peccatorum
omnes gentes. Per poenitentiam autem intelligimus mentis Poenitentia quid? 1.
homine peccatore resipiscentiam, verbo Evangelii et spiritu
cto excitatam, fideque vera acceptam, quo protinus homo
cator, agnatam sibi corruptionem peccataque sua omnia,
verbum Dei accusata, agnoscit, ac de his ex corde
et, eademque coram Deo, non tantum deplorat et fatetur 2.
enue cum pudore, sed etiam cum indignatione execratur, 3.
itans iam sedulo de emendatione, et perpetuo innocentiae 4.
utumque studio, in quo sese omnibus diebus vitae reliquis,
cte exerceat. Et haec quidem est vera poenitentia, syn- Poenitentia est vera ad Deum conversio.
a nimirum ad Deum et omne bonum conversio, sedula
o a diabolo et ab[1]) omni malo aversio. Diserte vero dicimus
c poenitentiam merum esse Dei donum, et non virium Poenitentia donum Dei. 1.
trarum opus. Iubet enim apostolus *fidelem ministrum di-* 2 Tim. 2.
enter erudire obsistentes veritati, si quando Deus his det 2.
nitentiam ad agnoscendum veritatem. Iam vero peccatrix Dolet de peccatis commissis. Luc. 7. 22.
evangelica, *quae lachrymis rigat pedes domini,* ac Petrus
are flens deploransque domini sui abnegationem, manifeste
endunt, qualis esse debeat poenitentis animus, serio de-
rans commissa peccata. Sed et filius ille concoctor et 3.
licanus ille in Evangelio, cum pharisaeo collatus, prae- Confitetur peccata Deo.
t nobis formulis accommodatissimis peccata nostra Deo
fitendi. Ille dicebat, *Pater peccavi in coelum et coram* Luc. 15. 18.
iam non sum dignus vocari filius tuus, fac me sicut
um de mercenarijs tuis: Hic vero non audens elevare
los in coelum, pectus suum tundendo, clamabat, *Deus*
pitius esto mihi peccatori. Nec dubitamus illos in gratiam
Deo esse receptos. Etenim Ioannes Apostolus, *Si con-*
amur peccata nostra, inquit, *fidelis est et iustus, ut re-*
tat nobis peccata nostra, et emundet nos ab omni iniqui-
e. Si dixerimus non peccavimus, mendacem facimus eum,
sermo eius non est in nobis. Credimus autem hanc con- Sacerdotalis confessio et absolutio.
sionem ingenuam, quae[2]) soli Deo fit, vel privatim inter
um et peccatorem, vel palam in templo, ubi generalis
peccatorum confessio recitatur, sufficere, nec necessarium
e ad remissionem peccatorum consequendam, ut quis pec-
a sua confiteatur sacerdoti, susurrando in aures ipsius,

---

1) Sic mscr. Tur. et edit. 1568. Kindl. omittit *ab* vocab.
in mscr. Tur. scriptum extat *qua* pro *quae.*

ut vicissim cum impositione manuum eius audiat ab ipso [3] absolutionem: quod eius rei nec praeceptum ullum, nec exem
Psal. 32. plum exstet in scripturis sacris. David protestatur et ait, *de lictum meum tibi cognitum feci, et iniustitiam meam no abscondi. Dixi, confitebor contra me* [4]) *iniustitiam mea domino: et tu remisisti impietatem peccati mei.* Sed et do minus orare nos docens, simul et confiteri peccata, dixit
Matth. 6. *Sic orabitis, Pater noster qui es in coelis, remitte nob debita nostra: sicut et nos remittimus debitoribus nostris* Necesse est ergo, ut Deo patri nostro confiteamur peccat nostra, et cum proximo nostro, si ipsum offendimus, redea mus in gratiam. De quo confessionis genere loquens Iacobu
Iacob. 5. Apostolus, *Confitemini*, inquit, *alterutrum peccata vestra* Si quis vero peccatorum mole et tentationibus perplexis op pressus, velit consilium, institutionem, et consolationem pri vatim, vel a ministro ecclesiae, aut alio aliquo fratre, i lege Dei docto, petere, non improbamus. Quemadmodu et generalem et publicam illam in templo ac coetibus sacri recitari solitam (cuius et superius meminimus) peccatoru confessionem, utpote scripturis congruam, maxime approbamus

De clavib. regni coelorum. De clavibus regni Dei, traditis a Domino Apostolis multi admiranda garriunt [5]), et ex his cudunt enses, lanceas sceptra et coronas, plenamque in maxima regna, denique i animas et corpora potestatem. Nos simpliciter iudicante secundum verbum Domini dicimus, omnes ministros legitim vocatos, habere et exercere claves vel usum clavium, cu evangelium annunciant, id est, populum suae fidei creditu docent, hortantur, consolantur et increpant, inque disciplin
Aperire et claudere. retinent. Ita enim regnum coelorum aperiunt obsequentibus et inobsequentibus claudunt. Has claves promisit Apostolis Do minus, Matthaei capite decimo sexto, et praestitit Ioannis 20 Marci 16. et Lucae 24. dum ablegat discipulos, et iubet eo universo mundo praedicare Evangelium, et condonare peccata
2 Cor. 5. Apostolus in ep. ad Corinthios dicit, Dominum ministris dediss *reconciliationis ministerium:* et quale hoc sit, mox explica et ait, *Sermonem vel doctrinam reconciliationis.* Et adhu clarius sua illa exponens, addit *ministros Christi, nomin Christi fungi legatione, tanquam ipso Dea, per ministro adhortante populos, ut reconcilientur Deo*, nimirum per fi delem obedientiam. Exercent ergo claves, cum suadent fide
Ministri remittunt peccata. et poenitentiam. Sic illi reconciliant Deo. Sic remittu peccata. Sic aperiunt regnum coelorum, et credentes intro ducunt: multum distantes ab istis, de quibus dixit in Evan

---

3) *ab ipso*] desunt h. v. in mscr. Tur. 4) *iniustitiam mea non .... me*] haec verba in mscr. Tur. desunt. 5) *admiran garriunt*] mscr. Tur. *garriunt mirifica.*

elio Dominus, *vae vobis legisperitis, quia tulistis clavem cientiae, ipsi non introistis, et eos qui introibant vetuistis.* Rite itaque et efficaciter ministri absolvunt, dum evangelium Christi, et in hoc remissionem peccatorum, quae singulis romittitur fidelibus, sicuti et singuli sunt baptizati, praeicant, et ad singulos peculiariter pertinere testantur. Nec utamus absolutionem hanc efficaciorem fieri, per hoc, quod n aurem alicui aut super caput alicuius singulariter inmurnuratur. Censemus tamen sedulo annunciandam esse homiib. remissionem peccatorum, in sanguine Christi, admoendosque singulos, quod ad ipsos pertineat remissio peccaorum. Quomodo ministri absolvant.

Caeterum quam vigilantes sedulosque oporteat esse poitentes in studio vitae novae, et in conficiendo vetere et xcitando novo homine, docent nos exempla evangelica. Dominus enim ad paralyticum, quem sanaverat, dicit, *Ecce anus factus es, ne posthac pecces, ne quid deterius tibi ontingat.* Ad adulteram liberatam idem dixit, *Vade, et ne osthac peccaveris.* Quibus sane verbis non significavit fieri osse, ut homo aliquando non peccet, dum adhuc in hac arne vivit, sed vigilantiam accuratumque studium commendat, ut modis in quam omnibus annitamur, et precibus a Deo petamus, ne relabamur in peccata, ex quibus veluti resurreximus, et ne vincamur a carne, mundo, et diabolo. Zachaeus publicanus in gratiam receptus a Domino, clamat in Evangelio, *Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus, et si quem defraudavi, reddo quadruplum.* Ad eundem ergo modum praedicamus restitutionem et misericordiam, adeoque eleemosynam vere poenitentibus esse necessariam [6]): et in universum Apostoli verbis hortamur omnes ac dicimus, *Ne regnet peccatum in mortali vestro corpore, ut obediatis ei* [7]) *per cupiditates eius: neque accommodetis membra vestra arma iniustitiae peccato, sed accommodetis vosmetipsos Deo, velut ex mortuis viventes, et membra vestra arma iustitiae Deo.* Ioan. 5. Ioan. 8. Luc. 9. Rom. 6.

Proinde damnamus omnes impias quorundam evangelica praedicatione abutentium voces, et dicentium, Facilis est ad Deum reditus, Christus expiavit omnia peccata, Facilis est peccatorum condonatio, quid ergo peccare nocebit? Nec magnopere curanda est poenitentia, etc. [8]). Docemus interim semper, et omnibus peccatoribus aditum patere ad Deum, et hunc omnia, omnibus fidelibus condonare peccata, *excepto uno illo peccato, in spiritum sanctum.* Ideoque damnamus et veteres et novos Novatianos, atque Catharos. Damnamus Errores. Marc. 3. Sectae.

6) *necessariam*] in ed. Kindl. legimus *necessaria.* 7) mscr. Tur. *eis* pro *ei.* 8) *etc.* deest in mscr. Tur.

imprimis lucrosam papae de poenitentia doctrinam, et contra Simoniam eius, Simoniacasque eius indulgentias, illud usurpamus Simonis Petri iudicium, *Pecunia tua tecum sit in perditionem: quoniam donum Dei existimasti parari pecunijs. Non est tibi pars neque sors in ratione hac. Cor enim tuum non est rectum coram Deo.* Improbamus item illos, qui suis satisfactionibus existimant se pro commissis satisfacere peccatis. Nam docemus Christum unum, morte vel passione sua, esse omnium peccatorum satisfactionem, propitiationem vel expiationem: interim tamen, quod et ante diximus, mortificationem carnis urgere non desinimus: addimus tamen hanc non obtrudendam esse Deo superbe pro peccatorum satisfactione, sed praestandam humiliter, pro ingenio filiorum Dei, ut obedientiam novam, gratitudinis ergo, pro consequuta, per mortem et satisfactionem filij Dei, liberatione et plenaria satisfactione.

Indulgentiae papales. Act. 8.

Satisfactiones.

Isa. 53. 1 Cor. 1.

DE VERA FIDELIUM IUSTIFICATIONE.

XV.

Iustificare quid?

Iustificare significat Apostolo in disputatione de Iustificatione, peccata remittere, a culpa et poena absolvere, in gratiam recipere, et iustum pronunciare. Etenim ad Romanos dicit Apostolus, *Deus est, qui iustificat, quis ille, qui condemnet?* opponuntur iustificare et condemnare. Et in Actis Apost. dicit Apostolus, *Per Christum annunciatur vobis remissio peccatorum: et ab omnibus, a quibus non potuistis per legem Mosis iustificari, per hunc omnis, qui credit, iustificatur.* Nam in lege quoque et prophetis legimus, *Si lis fuerit orta inter aliquos, et venerint ad iudicium, iudicent eos iudices, iustificentque iustum, et impient vel condemnent impium.* Et Isaiae capite quinto *Vae illis qui iustificant impium pro muneribus.* Certissimum est autem omnes nos esse natura peccatores et impios, ac coram tribunali Dei convictos impietatis et reos mortis: Iustificari autem, id est, absolvi a peccatis et morte, a iudice Deo, solius Christi gratia, et nullo nostro merito aut respectu. Quid enim apertius, quam quod Paulus dixit? *Omnes peccaverunt, et destituuntur gloria Dei. Iustificantur autem gratis, per illius gratiam, per redemptionem, quae est in Christo Iesu.*

Rom. 8.

Acto. 13.

Deut. 25.

Rom. 3.

Imputativa Iustitia.

Etenim Christus peccata mundi in se recepit et sustulit, divinaeque iustitiae satisfecit. Deus ergo propter solum Christum passum et resuscitatum, propitius est peccatis nostris, nec illa nobis imputat, imputat autem iustitiam Christi pro nostra: ita ut iam simus non solum mundati a peccatis et

irgati, vel sancti, sed etiam donati iustitia Christi, adeoque 2 Cor. 5.
soluti a peccatis, morte vel condemnatione, iusti denique Rom. 4.
: haeredes vitae aeternae. Proprie ergo loquendo, Deus
lus nos iustificat, et duntaxat propter Christum iustificat,
on imputans nobis peccata, sed imputans eius nobis iustitiam.

Quoniam vero nos iustificationem hanc recipimus, non Iustificamur
r ulla opera, sed per fidem in Dei misericordiam et Chri- per solam fi-
um, ideo docemus et credimus cum Apostolo, hominem dem.
eccatorem iustificari sola fide in Christum, non lege, aut
lis operibus. Dicit enim Apostolus, *Arbitramur fide iusti-* Rom. 8.
cari hominem absque operibus legis. Item, *Si Abraham* Rom. 4.
x operibus iustificatus fuit, habet quod glorietur, sed non Gen. 15.
pud Deum. Quid enim scriptura dicit? credidit Abraham
eo, et imputatum est ei ad iustitiam. At ei, qui non ope-
atur, sed credit in eum, qui iustificat impium, imputatur
des sua ad iustitiam. Et iterum, *Gratia estis servati per* Ephes. 2.
dem, idque non ex vobis, Dei donum est. Non ex ope-
ibus, ne quis glorietur, etc. Ergo quia fides Christum
istitiam nostram recipit, et gratiae Dei in Christo omnia
ribuit, ideo fidei tribuitur iustificatio, maxime propter Christum, Fide nos re-
non ideo, quia nostrum opus est. Donum enim Dei est. cipere Chri-
aeterum nos Christum fide recipere multis ostendit Dominus, stum.
pud Joan. in cap. 6. ubi pro credere ponit [1]) manducare,
t pro manducare, credere. Nam sicut [2]) manducando, ci-
um recipimus, ita credendo participamus Christo [3]). Itaque
istificationis beneficium non partimur, partim gratiae Dei,
el Christo, partim nobis, aut dilectioni operibusve [4]), vel Iustificatio
nerito nostro, sed in solidum gratiae Dei in Christo per non tribuitur
dem tribuimus [5]). Sed et non possent Deo placere dilectio partim Chri-
t opera nostra, si fierent ab iniustis: proinde oportet nos sto vel fidei,
rius iustos esse, quam diligamus aut faciamus opera iusta. partim no-
usti vere efficimur, quemadmodum diximus, per fidem in bis.
Christum, mera gratia Dei, qui peccata nobis non imputat,
ed iustitiam Christi, adeoque fidem in Christum ad iustitiam
obis imputat [6]). Apostolus praeterea apertissime dilectionem
erivat ex fide, dicens, *Finis praecepti est charitas, ex puro* 1 Tim. 1.
orde, conscientia bona, et fide non ficta.

Quapropter loquimur in hac causa, non de ficta fide [7]), Confertur
e inani et ociosa, aut mortua, sed de fide viva, vivificanteque, Iacobus cum
uae propter Christum, qui vita est et vivificat, quem com- Paulo.
rehendit, viva est et dicitur, ac se vivam esse vivis declarat

1) *ponit*] mscr. Tur. *reponit.* 2) *Nam sicut*] mscr. Tur. *Ut utem.* 3) ed. Kindl. *Christum.* 4) *operibusve*] h. v. deest in nscr. Tur. 5) *per fidem tribuimus*] haec v. in mscr. Tur. desunt. 6) *in Christum ad iustitiam nobis imputat*] pro his v. scripta exant in mscr. Tur. verba sequentia: *qua recipimus iustitiam Christi imputat.* 7) mscr. Tur. *fide ficta.*

operibus. Nihil itaque contra hanc nostram doctrinam pugna
Iacob. 2. Iacobus [8]), qui de fide loquitur inani et mortua, quam qui
dam iactabant, Christum autem intra se viventem per fide
non habebant. Idem ille dixit, opera iustificare, non con
tradicens Apostolo (reijciendus alioqui) sed ostendens Abra
hamum vivam iustificantemque fidem suam declaravisse pe
opera. Id quod omnes pij faciunt, qui tamen [9]) soli Christo
Gal. 2. nullis suis operibus fidunt. Iterum enim Apostolus dixit, *Viv
iam non ego, sed vivit in me Christus. Vitam autem, quan
nunc vivo in carne, per fidem vivo filij Dei, qui dilexit me
et tradidit semetipsum pro me. Non aspernor gratiam Dei
Nam si per legem est iustitia: igitur Christus frustra mor
tuus est*, etc.

DE FIDE ET BONIS OPERIBUS, EORUMQUE MERCEDE, ET MERITO HOMINIS.

XVI.

Fides quid? Fides enim Christiana non est opinio ac humana per
suasio, sed firmissima fiducia et evidens ac constans anim
assensus, denique certissima comprehensio veritatis Dei, pro
positae in scripturis et symbolo Apostolico, atque adeo De
ipsius summi boni, et praecipue promissionis divinae, et Christi
qui omnium promissionum est colophon. Haec autem [1]
Fides Dei donum. fides, merum est Dei donum, quod solus Deus ex grati
sua, electis suis, secundum mensuram, et quando, cui [2])
et quantum ipse vult, donat, et quidem per spiritum sanctum
mediante praedicatione evangelij, et oratione fideli. Hae
Incrementa fidei. etiam sua habet incrementa: quae nisi et ipsa darentur
Luc. 17. Deo, non dixissent Apostoli, *Domine adauge nobis fidem*

Et haec quidem omnia, quae hactenus de fide diximus
Hebr. 11. ante nos ita docuerunt Apostoli. Paulus enim, *Est auten
fides*, inquit, *eorum, quae sperantur, ὑπόστασις, vel subsi
stentia firma, et earum rerum, quae non videntur, ἔλεγχος
id est* [3]), *evidens et certa rei comprehensio.* Et idem iterum
2 Cor. 1. *Quotquot sunt promissiones Dei*, inquit, *per Christum sun
Philip. 1. etiam et per ipsum Amen.* Ad Philipp. idem ait *donatun
Rom. 12. esse ipsis, ut credant in Christum.* Item, *Deus unicuiqu
2 Thess. 3. partitus est mensuram fidei.* Rursus, *Non omnium est fide
Rom. 10. ait, neque obediunt omnes evangelio.* Sed et Lucas testatu
Act. 13. et ait, *Et crediderunt quotquot erant ordinati ad vitam
Tit. 1. Unde idem iterum fidem nuncupat, *fidem electorum Dei.* E

---

8) *Iacobus*] mscr. Tur. *Iacobus ille*,. 9) mscr. Tur. *tantu*
pro *tamen*.
1) mscr. Tur. *inquam* pro *autem*. 2) *cui* deest in mscr. Tu
3) *id est*] desunt h. v. in mscr. Tur.

erum, *Fides est ex auditu, auditus autem per verbum Dei.* ılibi saepe iubet orare pro fide. Idem ille Apostolus *fidem* ocat *efficacem* et *sese exerentem per dilectionem.* Illa con- cientiam quoque pacificat, et liberum ad Deum aditum aperit, t cum fiducia ad ipsum accedamus, et obtineamus ab eo tilia et necessaria. Eadem retinet nos in officio, quod Deo ebemus et proximo [4]), et in adversis patientiam firmat, et onfessionem veram format atque facit et ut uno verbo omnia licam, omnis generis bonos fructus, et bona opera progignit. Gal. 5. Fides efficax et operativa.

Docemus enim vere bona opera enasci ex viva fide, per piritum sanctum, et a fidelibus fieri secundum voluntatem el regulam verbi Dei. Nam Petrus Apostolus, *Omni ad- ibito studio*, inquit, *subministrate in fide vestra virtutem, n virtute vero scientiam, in scientia vero temperantiam*, etc. Diximus autem antea legem Dei, quae voluntas Dei est, ormulam nobis praescribere bonorum operum. Et Apostolus it, *Haec est voluntas Dei sanctificatio vestra, ut abstineatis* 1 Thess. 4. *b immunditia, et ne quis opprimat aut fraudet in negotio ratrem suum.* Etenim non probantur Deo opera, et nostro rbitrio delecti cultus, quos Paulus nuncupat ἐθελοθρησκείας. Coloss. 2. De quibus et Dominus [5]) in Evangelio, *Frustra me colunt,* Matth. 15. it, *docentes doctrinas, praecepta hominum.* Improbamus rgo huiusmodi opera: approbamus et urgemus illa, quae unt ex voluntate et mandato Dei. Illa ipsa fieri debent, ion ut his promereamur vitam aeternam: *Donum Dei enim* [6]) *st*, ut Apostolus ait, *vita aeterna:* neque ad ostentatio- iem, quam reiecit Dominus Matth. 6. neque ad quaestum, uem et ipsum reiecit, Matth. 23. sed ad gloriam Dei, ad rnandam vocationem nostram, gratitudinemque Deo praestan- lam, et ad utilitatem proximi. Rursus enim Dominus noster n evangelio dicit, *Sic luceat lux vestra coram hominibus,* Matth. 5. *ut videant vestra bona opera* [7]), *et glorificent patrem qui in coelis est.* Sed et Apostolus Paulus, *Ambulate digne vo-* Ephes. 4. *catione vestra.* Item, *quicquid egeritis*, inquit, *aut sermone* Coloss. 3. *aut facto, omnia in nomine Iesu facite, gratias agentes Deo et patri per illum.* Idem, *Nemo quod suum est quaerat, sed* Philip. 4. *quisque quod alterius.* Et, *Discant et nostri bona opera* Tit. 3. *ueri ad necessarios usus, ut non sint infrugiferi.* De bonis operibus. 2 Pet. 1. Opera electitia humana. Finis bonorum operum. Coloss. 3.

Quamvis ergo doceamus cum Apostolo hominem gratis ustificari per fidem in Christum, et non per ulla opera bona, ıon ideo tamen vilipendimus aut condemnamus opera bona. Cum sciamus hominem nec conditum nec regenitum esse per idem, ut ocietur, sed potius, ut indesinenter quae bona et ıtilia sunt faciat. Etenim in evangelio dicit Dominus, *Bona* Matth. 12. Bona opera non reiecta.

4) *quod Deo debemus et proximo*] h. y. desunt in mscr. Tur. 5) mscr. Tur. add. *loquens.* 6) mscr. Tur. *enim Dei.* 7) Kindl. *opera bona.*

Ioan. 15. *arbor bonum fructum adfert.* Et iterum, *Qui in me manet*
Ephes. 2. *plurimum fructum adfert* [8]). Denique [9]) apostolus, *Dei su*
mus creatura, ait, *conditi in Christo Iesu ad opera bona*
quae praeparavit Deus, ut in eis ambulemus. Et iterum
Titum 2 *Qui tradidit semetipsum pro nobis, ut redimeret ab omni in*
quitate, et mundaret sibi populum peculiarem, sectatorem bono
rum operum. Damnamus itaque omnes qui bona opera conte
Non servamur per bona opera. mnunt, non curanda et inutilia esse blaterant. Interim, quod e
antea dictum est, non sentimus per opera bona nos servari
illaque ad salutem ita esse necessaria, ut absque illis nem
unquam sit servatus. Gratia enim soliusque Christi beneficio
servamur. Opera necessario ex fide progignuntur. Ac im
proprie his salus attribuitur: quae proprijssime ascribitu
Rom. 11. gratiae. Notissima enim est illa Apostoli sententia, *Si pe*
gratiam, iam non ex operibus: quandoquidem gratia, ia
non est gratia. Sin ex operibus, iam non ex gratia: quando
quidem iam opus, non est opus.

Opera bona placent Deo. Placent vero approbanturque a Deo opera, quae a nobi
fiunt, per fidem. Quia illi placent Deo, propter fidem i
Christum, qui faciunt opera bona, quae insuper per spiritu
Act. 10. sanctum ex gratia Dei sunt facta. S. Petrus enim, *In qua*
vis gente, inquit, *qui timet ipsum et operatur iustitiam,*
Coloss. 1. *acceptus est illi.* Et Paulus, *Non desinimus orare pro vobis*
ut ambuletis digne Domino, ut per omnia placeatis, in omn
Veras non falsas et philosophicas virtutes docemus. *opere bono fructificantes.* Itaque veras non falsas, aut phi
losophicas virtutes, vere bona opera, et genuina christian
hominis officia, sedulo docemus, et quanta possumus dili
gentia vehementiaque omnibus inculcamus, vituperantes omniu
illorum et desidiam et hypocrisin, qui ore Evangelium lau
dant et profitentur, vita autem turpi dedecorant, proponente
hac in causa, horribiles Dei minas, amplas denique pro
missiones Dei, et liberalia praemia, exhortando, consolando
et obiurgando.

Deus retribuit operibus nostris mercedem. Etenim docemus Deum bona operantibus, amplam dar
Ierem. 31. Isaiae 4. mercedem, iuxta illam prophetae sententiam, *Cohibe voce*
Matth. 5. 10. *tuam a fletu: quoniam erit merces operi tuo.* In Evangeli
quoque dixit Dominus, *Gaudete et exultate, quia merce*
vestra multa est in coelis. Et qui dederit uni ex minim
meis poculum aquae frigidae, amen dico vobis, non perde
mercedem suam. Referimus tamen mercedem hanc, quae
dominus dat, non ad meritum hominis accipientis, sed a
bonitatem, vel liberalitatem, et veritatem Dei promittentis at
que dantis, qui cum nihil debeat cuiquam, promisit tame

---

8) *Et iterum, Qui .... adfert*] desunt haec v. in mscr. Tur
9) mscr. Tur. *Et* pro *Denique.*

suis cultoribus fidelibus mercedem daturum: qui interim
t eis etiam, ut ipsum colant. Sunt multa praeterea in-
gna Deo, et imperfecta plurima inveniuntur in operibus
am sanctorum: quia vero Deus recipit [10]) in gratiam et
mplectitur propter Christum operantes, mercedem eis pro-
ssam persolvit. Alioqui enim iustitiae nostrae comparantur Isaiae 64
nno menstruatae [11]). Sed et Dominus dicit in Evangelio,
um feceritis omnia quae praecepta sunt vobis, dicite, servi Luc. 17.
utiles sumus: quod debuimus facere, fecimus.

Tametsi ergo doceamus mercedem dari a Deo nostris Merita ho-
minum nulla
sunt.
ebefactis, simul tamen docemus cum Augustino, coronare
eum in nobis non merita nostra, sed dona sua. Et proinde
icquid accipimus mercedis, dicimus gratiam quoque esse,
magis quidem gratiam quam mercedem: quod quae bona
cimus, per Deum magis, quam per nos ipsos facimus: et
o Paulus dicat, *Quid habes, quod non accepisti? Si vero* 1 Cor. 4
cepisti quid gloriaris, quasi non acceperis? Et quod hinc
llegit beatus martyr Cyprianus, In nullo nobis gloriandum
se, quando nostrum nihil sit. Damnamus ergo illos, qui
erita hominum sic defendunt, ut [12]) evacuent gratiam Dei.

DE CATHOLICA ET SANCTA DEI ECCLESIA, ET UNICO CAPITE ECCLESIAE. XVII.

Quando autem Deus ab initio salvos voluit fieri homines, Semper fuit ecclesia et erit semper.
ad agnitionem veritatis venire, oportet omnino semper
isse, nunc esse, et ad finem usque seculi futuram esse
cclesiam, id est, e mundo evocatum vel collectum coetum Ecclesia quid?
delium, sanctorum inquam omnium communionem, eorum
delicet, qui Deum verum, in Christo servatore, per verbum
spiritum sanctum, vere cognoscunt, et rite colunt, denique
nnibus bonis per Christum gratuito oblatis fide participant [1]).
unt isti omnes unius civitatis cives, viventes sub eodem Cives unius civitatis.
mino, sub iisdem legibus, in eadem omnium [2]) bonorum
rticipatione. Sic enim hos *concives sanctorum et dome-* Ephes. 2.
ticos Dei appellavit Apostolus: Sanctos appellans fideles in 1 Cor. 6.
rris, sanguine filij Dei sanctificatos. De quibus omnino
telligendus est Symboli articulus, Credo sanctam ecclesiam
tholicam, sanctorum communionem.

Et cum semper unus modo sit Deus, unus mediator Dei Una duntaxat omniam temporum ecclesia.
hominum Iesus Messias, unus item gregis universi pastor,

10) mscr. Tur.: *recepit.* 11) Kindl. *menstruato.* 12) In edit.
indl. extat *et* pro *ut* typographorum errore.
1) *participant*] mscr. Tur. *percipiunt.* 2) *in eadem omnium*]
scr. Tur. *in eadem domo, omniumque.*

unum huius corporis caput, unus denique spiritus, una salus
una fides, unum testamentum vel foedus, necessario conse-
Catholica ecclesia. quitur unam duntaxat esse Ecclesiam: quam propterea ca-
tholicam nuncupamus, quod sit universalis, et diffundatur pe-
omnes mundi partes, et ad omnia se tempora extendat, nulli
vel locis inclusa vel temporibus. Damnamus ergo Donatistas
qui ecclesiam in nescio quos Africae coarctabant angulos.
Nec Romanensem approbamus clerum, qui solam prope Ro-
manam Ecclesiam venditat pro catholica.

Partes vel species ecclesiae. Diducitur quidem ecclesia in partes vel species varias
non quod divisa aut divulsa sit in semetipsa[3]), sed mag-
propter membrorum in ipsa diversitatem distincta. Alia
Militans et Triumphans. enim faciunt ecclesiam militantem, aliam vero triumphantem
Militat illa adhuc in terris, et certat cum carne, cum mundo
et principe mundi huius diabolo, cum peccato atque morte
Haec vero rude iam donata, in coelo triumphat, de ist-
devictis omnibus, et exultat coram Domino: nihilominus ha-
bent illae inter sese communionem, vel coniunctionem.

Particularis. Et militans in terris ecclesia semper plurimas habu-
particulares ecclesias, quae tamen omnes ad unitatem cathe-
licae ecclesiae referuntur. Haec aliter fuit instituta ante lege
inter patriarchas, aliter sub Mose per legem, aliter a Chris-
Duo populi. per Evangelium. Vulgo numerantur fere duo populi, Isra-
litarum videlicet et gentium, vel eorum, qui ex Iudaeis
gentibus collecti sunt in ecclesiam, testamenta item du-
Eadem ecclesia veteris et novi populi. vetus et novum. Omnium tamen horum populorum una fu-
et est societas, una salus in uno Messia, in quo ceu me-
bra unius corporis sub unum caput connectuntur omnes,
eadem fide, etiam de eodem cibo et potu spirituali partic-
pantes. Agnoscimus hic tamen diversa fuisse tempora, d
versa symbola, promissi et exhibiti Messiae, sublatisq
caerimonialibus, lucem nobis illustriorem lucere, et do
auctiora[4]) donari, et libertatem esse pleniorem.

Ecclesia domus Dei viventis. Haec ecclesia Dei sancta, vocatur domus Dei viventi
extructa ex lapidibus vivis et spiritualibus, et imposita sup
petram immotam, super fundamentum, quo aliud collocari n
1 Tim. 3. potest: et ideo nuncupatur etiam columna et basis veritati
Ecclesia non errat. Non errat illa, quandiu innititur petrae Christo et fund
mento prophetarum et Apostolorum. Nec mirum si erre
Ecclesia sponsa et virgo. quoties deserit illum, qui solus est veritas. Vocatur eccles
etiam virgo ac sponsa Christi, et quidem unica et dilect
2 Cor. 11. Apostolus enim, *Adiunxi vos*, inquit, *uni viro*, *ut virgine*
castam exhiberetis Christo. Vocatur ecclesia grex ovi
Ecclesia grex ovium. sub uno pastore Christo, idque apud Ezech. in cap. 34.

3) *in semetipsa*] Sic mscr. Tur.; Ed. Tur. 1568.: *in sem ipsum.*; Ed. Oxon. et Kindl.: *in semetipsam.* 4) *auctiora*] Kin ler. typogr. errore *auctora.*

ud Ioannem in cap. 10. Vocatur item corpus Christi, ia fideles sunt viva Christi membra, sub capite Christo. Ecclesia corpus.

Caput est quod in corpore eminentiam habet, et unde rpus vitam haurit, cuius spiritu regitur in omnibus, unde incrementa et ut crescat habet. Unicum item est corporis put, et cum corpore habet congruentiam. Ergo ecclesia n potest ullum aliud habere caput quam Christum. Nam ecclesia corpus est [5]) spirituale, ita caput habeat sibi ngruens spirituale utique oportet. Nec alio potest regi iritu, quam Christi. Paulus quoque, *Ipse est caput*, in- Coloss. 1. it, *corporis ecclesiae, qui est principium, primogenitus mortuis, ut sit ipse in omnibus primas tenens.* Et idem rum, *Christus est*, inquit, *caput ecclesiae, qui idem sa-* Ephes. 5. *tem dat corpori.* Et rursus, *Qui est caput Ecclesiae*, ait, Ephes. 1. *ae est corpus illius, complementum eius, qui omnia in nibus adimplet.* Item, *Adolescamus in illum per omnia,* Ephes. 4. *i est caput nempe Christus: in quo totum corpus si compingatur, incrementum capit.* Non probamus ergo doctrinam eri Romani, facientis suum illum Rom. Pont. catholicae terris ecclesiae militantis, pastorem universalem, caput mmum, adeoque verum Christi vicarium, qui habeat in clesia plenitudinem, ut vocant, potestatis, et dominium premum. Docemus enim Christum Dominum esse, et ma- Christus unicus Ecclesiae pastor. re unicum pastorem universalem, summum item Pontificem ram Deo patre, ac in ecclesia ipsum omnia pontificis Vicarius. t pastoris obire munia, ad finem usque seculi, ideoque nullo ligere vicario, qui absentis est. Christus vero prae- Primatus in ecclesia nullus. ns est ecclesiae, et caput vivificum. Hic Apostolis suis ostolorumque successoribus primatum et dominium in clesia severissime prohibuit. [Quicunque ergo huic ilstri veritati contradicentes reluctantur, et in Ecclesiam ristri, diversam inducunt gubernationem, quis non videat s illis potius esse accensendos, de quibus Apostoli Christi licinantur, Petrus 2 Pet. 2. et Paulus Acto. 20. [6]) 2 Coth. 11. et 2 Thess. 2. et aliis quoque in locis?] [7])

Sublato autem capite Romano, nullam inducimus in Ec- Nulla in ecclesia ἀταξία. esiam Christi ἀταξίαν, vel perturbationem: cum doceamus bernationem ecclesiae, ab Apostolis traditam, nobis suffi-

5) Kindl. *est corpus.* 6) mscr. Tur. addit *item.* 7) Huius sentiae loco primum haec legebantur: „*Quae vero Romanenses finut de ministeriali capite et titulo servi servorum Dei minime recimus. Experimur enim voces illas inanes iactari et papam sese stituere adversarium Christi et efferre se adversus Deum, adeo ut templo Dei sedeat ostentans se ipsum esse Deum.* II Thess. 2.“ d haec teste mscr. Tur. Bull. ipse deleta voluit, eorumque loco , quae supra leguntur, ipsa sua manu scripsit in scidula, quam chartae agglutinavit, ut prius scripta legi non possent.

cere ad retinendam in iusto ordine Ecclesiam, quae ab ini
tio, dum huiusmodi capite Romano, quale hodie dicitur Ec
clesiam conservare in ordine, caruit, atactica vel inordinat
non fuit. Servat quidem caput Romanum tyrannidem suam
et corruptelam inductam in ecclesiam: sed impedit interim
oppugnat, et quantis potest viribus excindit iustam ecclesia
reformationem.

Dissidia et certamina in ecclesia.

Obiicitur nobis varia esse in ecclesiis nostris certamin
atque dissidia, posteaquam se a Romana separarunt Ecclesi
proinde non esse eas ecclesias veras. Quasi vero nullae u
quam fuerint in ecclesia Romana sectae, nulla unquam diss
dia atque certamina, et quidem de religione, non tam i
scholis, quam in cathedris sacris, in medio populi institut
Agnoscimus sane dixisse apostolum, *Deus non est Deus di*
1 Cor. 14. *sensionis, sed pacis.* Et, *Cum sint in vobis aemulatio*
contentio, an non carnales estis? negari tamen non potes
Deum fuisse in ecclesia apostolica, et apostolicam ecclesia
fuisse ecclesiam veram, in qua tamen fuerunt concertatione
et dissidia. Reprehendit enim Petrum apostolum apostol
Galat. 2. Paulus, ab hoc dissidet Barnabas. Certamen grave exor
Acts 15 tur in Ecclesia Antiochena inter eos, qui unum Christu
praedicabant: sicut commemorat in Actis Apostolicis cap. 15
Gravia semper fuerunt in ecclesia certamina, et dissenseru
inter se, de rebus non levibus, doctores ecclesiae praeclari
simi, ut ex his contentionibus interim ecclesia non id ess
desineret, quod erat. Ita enim placet Deo, dissidiis eccl
siasticis uti, ad gloriam nominis sui, ad illustrandam denique
veritatem, et ut qui probati sunt, manifesti fiant.

De notis vel signis verae Ecclesiae.

Caeterum ut non agnoscimus aliud caput Ecclesiae qua
Christum, ita non agnoscimus quamlibet ecclesiam, quae
venditat pro vera, veram esse ecclesiam: sed illam docem
veram esse ecclesiam, in qua signa vel notae inveniuntur e
clesiae verae, imprimis vero verbi Dei [8]) legitima vel syncer
praedicatio, prout nobis est tradita in libris prophetarum
Apostolorum, qui omnes ad Christum deducunt: qui in Eva
gelio dixit, *Oves meae vocem meam audiunt, et ego cogn*
sco eas, et sequuntur me, et ego vitam aeternam do ei
Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo: quia n
Ioan. 10 *noverunt vocem alienorum.* Et qui tales sunt in ecclesi
hi unam habent fidem, unum spiritum, et idcirco unum solu
Deum adorant, solum hunc in spiritu et veritate colunt, hu
ex toto corde, et omnibus viribus solum diligunt, solum p
Christum mediatorem et intercessorem unicum invocant, ext
Christum fidemque in ipsum, nullam quaerunt iustitiam et v
tam. Quia Christum solum caput et fundamentum ecclesi

8) Kindl. *divina.*

gnoscunt, ac super hoc impositi quotidie se poenitentia re-
arant, patientia impositam ipsis crucem ferunt, sed et cha-
tate non ficta, cum omnibus Christi membris connexi, hac
e declaranti discipulos esse Christi [9]), perseverando in
inculo pacis atque unitatis sanctae. Simul et participant
icramentis a Christo institutis, et ab Apostolis traditis: ne-
ue his aliter utuntur, quam uti acceperunt a Domino.
Totum est enim omnibus illud Apostoli, *Ego enim accepi a* 1 Cor. 11
Domino, quod et tradidi vobis. Proinde damnamus illas [10])
ecclesias, ut alienas a vera Christi ecclesia, quae [11]) tales
on sunt, quales esse debere audivimus, utcunque interim 1 Cor. 10.
1 Ioan. 5
Apoc. 18.
2 Cor. 6.
ıctent successionem Episcoporum, Unitatem, et Antiquita-
em. Quinimo praecipiunt nobis Apostoli, ut fugiamus ido-
olatriam et Babylonem, et ne participemus cum hac, nisi et
lagarum Dei participes esse velimus.

Communionem vero cum ecclesia Christi vera, tanti fa- Extra ec-
clesiam Dei
imus, ut negemus eos coram Deo vivere posse qui cum nulla salus.
era Dei ecclesia non communicant, sed ab ea se separant.
Iam ut extra arcam Noë non erat ulla salus, pereunte [12])
undo in diluvio, ita credimus extra Christum, qui se elc-
tis in ecclesia fruendum praebet, nullam esse salutem cer-
um: et proinde docemus vivere volentes, non oportere se-
arari a vera Christi ecclesia.

Signis tamen commemoratis, non ita arcte includimus Ecclesia non
alligata est
ecclesiam, ut omnes illos extra ecclesiam esse doceamus, qui signis.
el sacramentis non participant, non quidem volentes, neque
er contemptum, sed necessitate potius inevitabili coacti, no-
entes ab ijs abstineant, aut ijs careant [13]): vel in quibus
liquando deficit fides, non tamen penitus extinguitur, aut
rorsus desinit: vel in quibus infirmitatis [14]) vitia atque er-
ores inveniuntur. Scimus enim Deum aliquot habuisse in
undo amicos, extra Israëlis rempublicam. Scimus quid po-
ulo Dei evenerit in captivitate Babylonica, in qua sacrificijs
uis caruerunt annis septuaginta. Scimus quid evenerit S.
Petro negatori, et quid quotidie evenire soleat electis Dei
delibus [15]), errantibus et infirmis. Scimus praeterea, qua-
es apostolorum temporibus fuerint Galatarum et Corinthiorum
ecclesiae, in quibus multa et gravia accusat apostolus sce-
era, et tamen nuncupat easdem sanctas Christi ecclesias.
Quinimo fit aliquando, ut Deus iusto iudicio veritatem verbi
ui, fidemque catholicam, et cultum Dei legitimum sic obscu-

---

9) Kindl. perperam: *Christi discipulos esse Christi.* 10) mscr. Tur. *omnes* pro *illas.* 11) *quae*] mscr. Tur. *quotquot.* 12) mscr. Tur. *pereunti.* 13) *abstineant aut ijs careant*] Kindl.: *abstinent aut iis carent.* 14) *infirmitatis*] mscr. Tur. *infirmitates.* 15) *fide-ibus*] mscr. Tur. *filijs.*

Ecclesia aliquando videtur extincta. 1 Reg. 19. Apoc. 7. 2 Tim. 2.

rari et convelli sinat, ut prope videatur extincta et nulla amplius superesse ecclesia: sicuti factum videmus Heliae, et alijs temporibus. Interim habet Deus in hoc mundo, et in hisce tenebris suos illos veros adoratores, nec paucos, sed septem millia ac plures. Nam et Apostolus clamat, *Solidum fundamentum Dei stat habens signaculum hoc, Novit Dominus qui sunt sui*, etc. [16]) Unde et ecclesia invisibilis appellari potest, non quod homines sint invisibiles, ex quibus ecclesia colligitur, sed quod oculis nostris absconsa, Deo autem soli nota, iudicium humanum saepe subterfugiat.

Non omnes sunt ex ecclesia qui sunt in ecclesia.

Rursus non omnes qui numerantur in ecclesia, sancti et viva atque vera sunt ecclesiae membra. Sunt enim hypocritae multi, qui foris verbum Dei audiunt, et sacramenta palam percipiunt, Deum quoque per Christum invocare solum, Christum confiteri iustitiam suam unicam, Deum item colere, et charitatis officia exercere, patientiaque in calamitatibus ad tempus perdurare videntur: sed intus vera spiritus illuminatione, et fide animique synceritate, et finali [17]) perseverantia destituuntur. Qui etiam quales sint, tandem detegantur fere. Ioannes enim Apostolus, *Exierunt ex nobis*, inquit, *sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum.* Et tamen dum hi simulant pietatem, licet ex ecclesia non sint, numerantur tamen in ecclesia: sicuti proditores in republica, priusquam detegantur, numerantur et ipsi inter cives: et quemadmodum lolium vel zizania et palea inveniuntur in tritico: aut sicut strumae et tumores inveniuntur in integro corpore, cum revera morbi et deformitates sint [18]) verius corporis quam membra vera. 1 Ioan. 2. Matth. 13.

Ne temere et ante tempus iudicemus.

Proinde ecclesia Dei recte comparatur sagenae, quae omnis generis pisces attrahit, et agro, in quo inveniuntur et zizania et triticum. Ubi maxime cavere oportet, ne ante tempus iudicemus, et excludere abiicereque, aut excindere conemur eos, quos Dominus excludi abiicique non vult, aut quos sine iactura ecclesiae separare non possumus. Rursus vigilandum est, ne stertentibus pijs, impij proficiendo, damnum dent ecclesiae.

Unitas ecclesiae non est in externis ritibus.

Observandum praeterea diligenter docemus, in quo potissimum sit sita veritas et unitas ecclesiae, ne temere schismata excitemus, et in ecclesia foveamus. Sita est illa non in caeremoniis et ritibus externis, sed magis in veritate [19]) et unitate fidei catholicae. Fides catholica, non est nobis tradita humanis legibus, sed scriptura divina, cuius compendium est symbolum apostolicum. Unde legimus apud veteres ri-

---

16) *qui sunt sui, etc.*] mscr. Tur. *qui sint sui.* 17) *finali* deest in mscr. Tur. 18) Kindl. *sunt.* 19) *veritate et* desunt in mscr. Tur.

ıum fuisse diversitatem variam, sed eam liberam, qua nemo ıquam existimavit dissolvi unitatem ecclesiasticam. In dog- atibus itaque, et in vera concordique praedicatione evange- Christi, et in ritibus a Domino diserte traditis, dicimus ɛram ecclesiae constare concordiam: ubi illam maxime Apo- .oli sententiam urgemus, *Quotquot itaque perfecti sumus,* Philipp. 3. *ɔc sentiamus. Quod si quid aliter sentitis, hoc quoque ɔbis Deus revelabit. Attamen in eo ad quod pervenimus, ıdem incedamus regula, et itidem simus affecti.*

DE MINISTRIS ECCLESIAE,

IPSORUMQUE INSTITUTIONE ET OFFICIIS.

XVIII.

Deus ad colligendam vel constituendam sibi Ecclesiam, Deus ministris utitur in ecclesia instituenda. andemque gubernandam et conservandam, semper usus est iinistris, ijsque utitur adhuc, et utetur porro, quoad ecclesia ı terris fuerit. Ergo ministrorum origo, institutio et fun- tio vetustissima et ipsius Dei, non nova aut hominum est rdinatio. Posset sane Deus sua potentia immediate sibi Institutio et origo ministrorum. diungere ex hominibus ecclesiam, sed maluit agere cum ho- ıinibus per ministerium hominum. Proinde spectandi sunt ıinistri non ut ministri duntaxat per se, sed sicut ministri)ei, utpote per quos Deus salutem hominum operatur. Unde Non contemnendum ministerium. avendum monemus [1]), ne ea quae sunt conversionis nostrae t institutionis, ita occultae virtuti spiritus sancti attribuamus, t ministerium ecclesiasticum evacuemus. Nam convenit nos emper esse memores verborum Apostoli, *Quomodo credent,* Rom. 10. *le quo non audierunt? Quomodo autem audient absque prae- licante? Ergo fides est ex auditu, auditus autem per ver- um Dei.* Et quod Dominis dixit in evangelio, *Amen amen* Ioan. 13. *ico vobis, qui recipit, quemcunque misero, me recipit, qui utem me recipit, recipit eum, qui me misit.* Et quod vir Act. 16. Macedo per visionem Paulo in Asia agenti apparens, submo- nit et dixit, *Profectus in Macedoniam, succurre nobis.* Alibi nim idem [2]) Apostolus dixit, *Dei sumus cooperarij, Dei agri-* 1 Cor. 3. *olatio et aedificatio estis.* Rursus tamen et hoc cavendum st, ne ministris et ministerio nimium tribuamus, memores ıtiam hic verborum Domini, dicentis in evangelio, *Nemo* Ioan. 6. *enit ad me, nisi pater meus traxerit eum.* Et verborum Apostoli, *Quis igitur est Paulus? quis autem Apollo* [3]), *nisi* 1 Cor. 3. *ıinistri per quos credidistis? et ut cuique Dominus dedit?*

---

1) *monemus*] mscr. Tur. *monemur.* 2) *idem* deest in ed. Kindl. 3) mscr. Tur. *Apollos.*

Ego plantavi, Apollo rigavit: sed Deus dedit incrementum. Itaque non qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui dat incrementum Deus. Credamus ergo Deum verbo suo nos docere foris per ministros suos, intus autem commovere electorum suorum corda ad fidem per spiritum sanctum [4]): ideoque omnem gloriam totius huius beneficii referendam esse ad Deum. Sed ea de re dictum est et I. cap. huius Exposit.

Deus commovet corda.

Et quidem ab initio mundi, usus est Deus [5]) omnium praestantissimis in mundo (simplicibus quidem pluribus in mundana sapientia vel philosophia, sed excellentissimis in vera theologia) hominibus, patriarchis videlicet, cum quibus non raro colloquutus est per angelos. Fuerunt enim patriarchae, sui seculi prophetae sive doctores, quos Deus hoc nomine aliquot voluit secula vivere, ut essent veluti patres et lumina orbis. Sequutus est illos Moses cum prophetia, per universum mundum celeberrimis. Quid quod post [6]) hos misit pater coelestis filium suum unigenitum, doctorem mundi absolutissimum, in quo est abscondita divina illa sapientia, et in nos derivata, per sacratissimam simplicissimamque et omnium perfectissimam doctrinam. Allegit enim ille sibi discipulos, quos fecit apostolos. Hi vero exeuntes in mundum universum, collegerunt ubique ecclesias, per praedicationem Evangelij, deinde vero per omnes mundi ecclesias, ordinarunt pastores, atque doctores, ex praecepto Christi, per quorum successores [7]), hucusque ecclesiam docuit ac gubernavit [8]). Itaque ut Deus [9]) veteri populo dedit patriarchas una cum Mose et prophetis: ita novi testamenti populo misit suum unigenitum filium una cum apostolis, et doctoribus ecclesiae.

Quos et quales ministros dederit Deus orbi.

Christus doctor.

Porro ministri novi populi, varijs nuncupantur appellationibus. Dicuntur enim Apostoli, Prophetae, Evangelistae, Episcopi, Presbyteri, Pastores atque Doctores. Apostoli nullo certo consistebant loco, sed per orbem varias colligebant ecclesias. Quae ubi iam constitutae erant, desierunt esse apostoli, ac subierunt quique in sua ecclesia [10]) in loeum istorum pastores. Prophetae quondam praescij futurorum, vates erant: sed et scripturas interpretabantur. Quales etiam hodie adhuc inveniuntur. Evangelistae appellabantur scriptores evangelicae historiae, sed et praecones evangelii Christi: quomodo et Paulus Timotheum iubet im-

Ministri novi testamenti. 1 Cor. 12. Ephes. 4. Apostoli.

Prophetae.

Evangelistae.

---

4) *per spiritum sanctum*] desunt haec v. in mscr. Tur. 5) *Deus* vocab. deest apud Kindl. 6) *Quid quod*] Kindl.: *quid?* omisso pronom. *quod*. 7) *quorum successores*] mscr. Tur. *quos*. 8) mscr. Tur. inverso ordine: *docuit ac guvernavit ecclesiam*. 9) Verba *ut Deus* et *ita* particula desunt in mscr. Tur., sed additur in eodem post verbum *novi* particula *autem*. 10) *quique in sua ecclesia*] Haec verba desunt in mscr. Tur. et pro *istorum* exhibet *ipsorum*.

lere opus evangelistae. Episcopi vero, sunt inspectores igilesque ecclesiae, qui victum et necessaria ecclesiae dis- ensant. Presbyteri sunt seniores, et quasi senatores, pa- resque ecclesiae, gubernantes ipsam consilio salubri. Pasto- es ovile Domini, et custodiunt, et ei de [11]) rebus prospi- iunt necessarijs. Doctores erudiunt, et veram fidem pieta- emque [12]) docent. Licebit ergo nunc ecclesiarum ministros uncupare Episcopos, Presbyteros, Pastores atque Doctores. Episcopi. Presbyteri. Pastores. Doctores.

Sequentibus porro temporibus, multo plures in eccle- iam Dei inductae sunt nuncupationes ministrorum in eccle- ia [13]). Alii enim ordinati sunt Patriarchae, alii Archie- iscopi, alii Suffraganei, item Metropolitani, Archipresbyteri, Diaconi quoque, Subdiaconi, Acoluthi, Exorcistae, Cantores, anitores, et nescio qui alii, ut Cardinales, Praepositi, et Priores, Patres minores et maiores, ordines maiores et mi- ores: At de his omnibus nihil sumus nos soliciti, quales dim [14]) fuerint, aut nunc sint. Sufficit nobis apostolica de inistris doctrina. Ordines papistarum.

Ita cum sciamus certo Monachos et monachorum ordines el sectas, neque a Christo, neque ab Apostolis esse insti- utas, docemus, nihil eas ecclesiae Dei utiles esse, imo per- iciosas. Tametsi enim quondam (cum essent Solitarij, et anibus sibi victum quaererent, nec ullis essent oneri, sed astoribus ecclesiarum ubique parerent, ut Laici) fuerint to- erabiles, tamen nunc, quales sint videt, et sentit universus rbis. Praetexunt nescio quae vota, et vivunt votis suis vi- am prorsus contrariam: ut prorsus optimi eorum inter eos umerari mereantur, de quibus dixit apostolus, *Audimus* [15]) *uosdam versantes inter vos inordinate, nihil operis facientes, ed curiose agentes. Tales ergo nos in nostris ecclesijs, ec habemus, nec in ecclesijs Christi habendos esse docemus.* De monachis. 2 Thess. 3.

Nemo autem honorem ministerii ecclesiastici usurpare ibi, id est [16]), ad se largitionibus, aut ullis artibus, aut rbitrio proprio, rapere debet. Vocentur et eligantur ele- tione ecclesiastica et legitima ministri ecclesiae: id est, eli- gantur religiose ab ecclesia, vel ad hoc deputatis ab ecclesia, rdine iusto, et absque turba, seditionibus, et contentione. Eligantur autem non quilibet, sed homines idonei, eruditione usta et sacra, eloquentia pia, prudentiaque simplici, denique oderatione et honestate vitae insignes, iuxta canonem apo- tolicum, qui ab apostolo contexitur in 1. ad Tim. 3. cap. et ad Tit. 1. cap. Et qui electi sunt, ordinentur a senio- Vocandi ac eligendi sunt ministri. Ordinatio.

---

11) *de* in mscr. Tur. deest. 12) *fidem pietatemque*] mscr. Tur. *pietatem.* 13) mscr. Tur. *ecclesiam.* 14) *olim* deest in mscr. Tur. 15) mscr. Tur. *audivimus.* 16) *id est*] mscr. Tur. *ac.*

ribus [17]) cum orationibus publicis, et impositione manuum. Damnamus hic omnes qui sua sponte currunt, cum non sint
Ierem. 23. electi, missi, vel ordinati. Damnamus ministros ineptos, et non instructos donis pastori necessarijs. Interim agnoscimus quorundam in veteri ecclesia pastorum simplicitatem innocuam, plus aliquando profuisse ecclesiae, quam quorundam eruditionem variam, exquisitam, delicatamque, sed paulo fastuosiorem. Unde ne hodie quidem reiicimus simplicitatem quorundam probam, nec tamen omnino imperitam. Nuncupant
Omnes pij sacerdotes. sane apostoli Christi omnes in Christum credentes sacerdotes, sed non ratione ministerij, sed quod per Christum, omnes
Exod. 1. 9. 1 Pet. 2. Apoc. 1. fideles facti reges et sacerdotes, offerre possumus spirituales Deo hostias. Diversissima ergo inter se sunt sacerdotium et ministerium. Illud enim commune est Christianis omnibus, ut modo diximus, hoc non itegi. Nec e medio sustulimus ecclesiae ministerium, quando [18]) repudiavimus ex ecclesia Christi sacerdotium papisticum.

Sacerdotes et sacerdotium. Equidem in novo testamento, Christi non est amplius tale sacerdotium, quale fuit in populo veteri, quod unctionem habuit externam, vestes sacras et caeremonias plurimas: quae typi fuerunt Christi [19]), qui illa omnia veniens et adimplens,
Hebr. 4. [20]) abrogavit. *Manet autem ipse solus sacerdos in aeternum:* cui ne quid derogemus, nemini inter ministros sacerdotis vocabulum communicamus. Ipse enim Dominus noster, non ordinavit ullos in ecclesia novi testamenti sacerdotes, qui accepta potestate a Suffraganeo, offerant quotidie hostiam, ipsam inquam carnem et ipsum sanguinem Domini pro vivis et mortuis, sed qui doceant et sacramenta administrent. Paulus enim simpliciter et breviter, quid sentiamus de novi testa-
Ministri novi testamenti quales. menti, vel de ecclesiae Christianae ministris, et quid eis tribuamus, exponens, *Sic nos aestimet homo*, inquit, *ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei.* Proinde vult Apostolus, ut de ministris sentiamus, tanquam de ministris: ὑπηρέτας vero nuncupavit apostolus subremigatores, qui ad nauclerum unice respiciunt, vel homines non sibi nec suo arbitrio, sed aliis viventes, dominis inquam suis, a quorum mandatis omnino dependent. Nam minister ecclesiae totus et in omnibus suis officiis, non suo arbitrio indulgere, sed illud duntaxat exequi iubetur, quod in mandatis habet a suo domino. Et in praesenti quis sit dominus exprimitur, Christus
Ministri dispensatores mysteriorum Dei. cui in omnibus ministerij negotijs sunt mancipati ministri. Adiicit praeterea quo [21]) ministerium plenius explanet, ministros ecclesiae oeconomos esse vel dispensatores mysteriorum

17) Kindl.: *senioribus.* 18) mscr. Tur. *cum* pro *quando.* 19) *Christi* deest in mscr. Tur. 20) mscr. Tur. Hebr. 7. ed. Oxon. Hebr. V. Kindl. Ebr. V, 6. 21) *quo*] mscr. Tur. *quod.*

)ei. Mysteria vero Dei multis in locis, imprimis ad Ephes. 3. ppellavit Paulus Evangelium Christi. Mysteria nuncupavit tiam[22]) vetustas, Christi sacramenta. Proinde in hoc sunt ocati ministri ecclesiae, ut Evangelium Christi annuntient delibus, et sacramenta administrent. Alibi enim legimus 1 evangelio de fideli servo et prudente, quod cum dominus onstituit super familiam suam, ut tempore opportuno det ei ibum suum. Rursus proficiscitur alibi in evangelio peregre omo, relinquens domum, et in hac dat servis suis potesta- 3m vel substantiam suam, et suum cuique opus. Luc. 12.

Nunc ergo commode dicemus etiam quaedam de pote- tate et officio ministrorum ecclesiae. De potestate hac ope- osius quidam disputarunt, subdideruntque suae potestati omnia a terris summa, idque contra mandatum domini[23]), qui suis ominium prohibuit, humilitatem autem maximopere commen- avit. Revera alia quidem potestas est mera et absoluta, uae et iuris vocatur. Ea potestate Christo domino universorum ubiecta sunt omnia: sicuti ipse testatus est et dixit, *Data est nihi omnis potestas in coelo et in terra.* Et iterum, *Ego sum rimus et novissimus, ecce sum vivens in secula seculorum, t habeo claves inferni et mortis.* Item, *Ipse habet clavem David, qui aperit, et nemo claudit, claudit et nemo aperit.* Hanc potestatem sibi servat Dominus, nec in alium quen- quam transfert, ut ipse deinceps ociosus assistat, operantibus ministris spectator. Isaias enim, *Clavem domus David*, in- quit, *ponam super humerum eius.* Et iterum, *Cuius impe- rium erit super humerum eius.* Nam gubernationem non niicit aliis in suos humeros, sed servat et utitur adhuc po- estate sua, gubernans omnia. Alia porro potestas est of- icij vel ministerialis, limitata ab eo, qui plena utitur pote- state. Ea ministerio, quam imperio similior est. Concedit enim dominus aliquis oeconomo suo potestatem in domum suam, quo nomine et claves dat, quibus intromittat in do- mum, vel ex domo excludat, quos Dominus vel intromitti vult vel excludi. Iuxta hanc potestatem, facit minister ex officio, quod a Domino iussus est facere: et dominus ratum habet, quod facit[24]), ipsumque ministri sui factum perinde ut suum, vult aestimari atque agnosci. Quo nimirum perti- nent illae Evangelicae sententiae, *Dabo tibi claves regni coe- lorum*, et, *quicquid alligaveris aut solveris in terra, alliga- tum aut solutum erit in coelis.* Item, *Quorumcunque remi- seritis peccata, remittentur eis, et quorumcunque retinueritis peccata, retenta erunt.* Nisi vero minister res omnes ita expediverit, sicut iussus est a domino suo, sed limites fidei

De potestate ministro- rum eccle- siae.

Lucae 22. Mat. 18. 20.

Matt. 28.

Apoc. 1. 3.

Potestatem veram sibi servat Do- minus.

Isaiae 22. Ier. 9.

Postestas officii et mi- nisterialis.

Claves.

Matth. 16.

Ioan. 20.

22) Kindl. inverso ordine: *etiam nuncupavit.* 23) *domini* deest in mscr. Tur. 24) mscr. Tur. *fecit.*

transilierit, sane irritum habetur a domino, quod fecit. Proinde potestas ecclesiastica ministrorum ecclesiae, est functio illa, qua ministri Ecclesiam Dei gubernant quidem, verum omnia in ecclesia sic faciunt, quemadmodum verbo suo praescripsit dominus: quae cum facta sunt, fideles tanquam ab ipso domino facta reputant. Et de Clavibus, antea quoque dictum est nonnihil [25]).

Una et aequalis potestas ministrorum.

Data est autem omnibus in ecclesia ministris una et aequalis potestas sive functio. Certe ab initio, episcopi vel presbyteri ecclesiam communi opera gubernaverunt: nullus alteri se praetulit, aut sibi ampliorem potestatem dominiumve in coëpiscopos usurpavit. Memores enim verborum domini,

Luc. 22.

Qui voluerit inter vos primus esse, sit vester servus, continuerunt se in humilitate, et mutuis officijs iuverunt se invicem in gubernanda et conservanda ecclesia. Interea propter

Ordo servandus.

ordinem servandum, unus aut certus aliquis ministrorum, coetum convocavit, et in coetu res consultandas proposuit, sententias item aliorum collegit, denique ne qua oriretur confusio, pro virili cavit. Sic legitur fecisse in Actis Apostolorum S. Petrus, qui tamen ideo nec aliis fuit praepositus, nec potestate maiore caeteris praeditus. Rectissime enim Cyprianus martyr, de Simplicitate clericorum, Hoc erant utique, inquit, et caeteri Apostoli, quod fuit Petrus, pari consortio praediti et honoris et potestatis: sed exordium ab unitate proficiscitur, ut ecclesia una monstretur. Refert item S.

Quando et quo modo unus aliis praepositus.

Hieronymus non disparia, in Comment. ad epist. ad Titum Pauli, et dicit, Antequam diaboli instinctu studia in religione fierent, communi presbyterorum consilio, ecclesiae gubernabantur, postquam vero unusquisque eos, quos baptisaverat, suos putabat, non Christi, decretum est, ut unus de presbyteris electus superponeretur caeteris, ad quem omnis ecclesiae cura pertineret, et schismatum semina tollerentur. Hoc tamen decretum Hieronymus, non pro divino venditat. Mox enim subiicit, Sicut presbyteri sciunt se ex ecclesiae consuetudine, ei qui sibi praepositus fuerit esse subiectos: ita episcopi noverint se magis consuetudine, quam dispositionis dominicae veritate, presbyteris esse maiores, et in communi debere ecclesiam regere. Haec ille, ideoque nemo iure prohibuerit ad veterem ecclesiae Dei constitutionem redire, et illam prae humana consuetudine recipere.

Quae sint ministrorum officia.

Officia ministrorum sunt varia, quae tamen plerique ad duo restringunt, in quibus omnia alia comprehenduntur, ad doctrinam Christi evangelicam, et ad legitimam sacramento-

---

25) *Et de Clavibus*] mscr. Tur.: *de clavibus vero.* Deinde in eodem hoc mscr. deest *nonnihil.*

n administrationem. Ministrorum enim est congregrare
tum sacrum, in hoc exponere verbum Dei, et universam
trinam accommodare ad rationem usumque ecclesiae, ut
quae docentur, prosint auditoribus, et aedificent fideles.
nistrorum inquam est, docere imperitos, hortari item, et
ere ad progrediendum in via domini cessantes, aut etiam
dius procedentes, consolari item et confirmare pusillanimes,
nireque contra satanae tentationes varias, corripere pec-
tes, revocare in viam errantes, lapsos erigere, contradi-
tes revincere, lupos denique ab ovili dominico abigere,
lera item et sceleratos, prudenter et graviter increpare,
que connivere aut tacere ad consceleratione[m] [26]): sed et
ramenta administrare, usumque eorum iustum commendare,
omnes ad illa percipienda per sanam doctrinam [27]) prae-
are, in unitate quoque sancta fideles conservare, et schi-
ata prohibere, denique catechisare rudes, pauperum
cessitatem commendare ecclesiae, aegrotantes et varijs
pexos tentationibus visitare, instruere, et in via vitae re-
ere: praeterea orationes publicas, vel supplicationes ne-
sitatis tempore, una cum ieiunio, id est, abstinentia san-
procurare, et omnia quae pertinent ad ecclesiarum tran-
illitatem, pacem, et salutem, quam diligentissime curare.
autem haec omnia rectius faciliusque possit minister prae-
re, requiritur ab eo imprimis, ut sit Dei timens, oret
dulo, lectioni sacrae intendat, et in omnibus et semper
gilet, et puritate [28]) vitae omnibus praeluceat. Cumque
nino oporteat esse in ecclesia disciplinam, et apud vete- Disciplina.
s quondam usitata fuerit Excommunicatio, fuerintque indi-
ecclesiastica in populo Dei, in quibus per viros pruden-
s et pios exercebatur haec disciplina, ministrorum quoque
erit, ad aedificationem, disciplinam moderari hanc, pro
nditione temporum, status publici, ac necessitate. Ubi sem-
r tenenda est regula, omnia fieri debere ad aedificationem,
center, honeste, sine tyrannide et seditione. Apostolus
im testatur *sibi a Deo traditam esse in ecclesia potestatem* 2 Cor. 10.
aedificationem et non destructionem. Nam ipsemet Do-
nus vetuit lolium in agro dominico eradicari, quando peri- Matth. 13.
lum sit, ne et triticum evellatur.

Caeterum execramur in praesenti Donatistarum erro- Ministri
m, qui doctrinam et administrationem sacramentorum, vel quoque mali audiendi.
ficacem vel inefficacem, ex mala vel bona ministrorum vita
stimant. Scimus enim vocem Christi audiendam esse vel
malorum ministrorum ore. Quando ipse Dominus dixit,

---

26) *Scelera item et ..... ad consceleratione[m]*] desunt haec in mscr. Tur. 27) *per sanam doctrinam*] Etiam haec verba sunt in mscr. Tur. 28) Kindl. *puritati*.

Matth. 23. *Quae dicunt, facite, secundum opera autem eorum nolite fa cere.* Scimus sacramenta, ex institutione, et per verbu Christi sanctificari, et efficacia esse pijs, tametsi offerantu ab indignis ministris. De qua re ex scripturis multa contr Donatistas disputavit Beatus Dei servus Augustinus. Atq debet interim iusta esse inter ministros disciplina. Inquiren dum enim diligenter in doctrinam et vitam ministrorum, i Synodi. synodis. Corripiendi sunt peccantes a senioribus, et in viar reducendi, si sunt sanabiles, aut deponendi, et velut lupi abigendi sunt per veros pastores a grege dominico, si sun incurabiles. Si enim sint pseudodoctores, minime ferend sunt. Neque vero et Oecumenica improbamus concilia, s ad exemplum celebrentur apostolicum, ad ecclesiae salutem non perniciem.

Dignus operarius sua mercede. Ministri quoque fideles omnes, ut boni operarij, merced sua digni sunt, nec peccant, quando stipendium omniaqu interim [29]) necessaria pro se et sua familia accipiunt. Nam Apostolus ostendit haec iure dari ab ecclesia, et accipi ministris, in 1. ad Corinth. 9. et in 1. ad Tim. 5. et alib quoque. Confutati sunt autem apostolica doctrina, et Ana baptistae, qui ministros ex ministerio suo viventes, damnant et convitijs proscindunt.

DE SACRAMENTIS EC-
CLESIAE CHRISTI.
XIX.

Sacramenta adiuncta verbo, et quid sint. Praedicationi verbi sui adiunxit Deus mox ab initio, i ecclesia sua sacramenta vel signa sacramentalia. Ita enim clare [1]) testatur universa scriptura sacra. Sunt autem sa cramenta symbola mystica, vel ritus sancti aut sacrae actio nes, a Deo ipso instutae, constantes [2]) verbo suo, signis, e rebus significatis, quibus in ecclesia summa sua beneficia homini exhibita, retinet in memoria, et subinde renovat quibus item promissiones suas obsignat, et quae ipse nobi interius praestat, exterius repraesentat, ac veluti oculis con templanda subiicit, adeoque fidem nostram, spiritu Dei i cordibus nostris operante, roborat et auget: quibus deniqu nos ab omnibus alijs populis et religionibus separat, sibiqu soli consecrat et obligat, et quid a nobis requirat, significat

Sacramenta alia veteris, alia novi testamenti. Et sunt quidem alia veteris, alia novi populi sacramenta Veteris populi sacramenta fuerunt, Circumcisio, et Agnu paschalis, qui immolabatur: quo nomine ad sacrificja refertu

29) *interim*] mscr. Tur. *vitae.*
1) *clarę* deest in mscr. Tur. 2) *constantes* deest in mscr. Tu

ae fuerunt celebrata ab origine mundi. Novi populi sa- Novi populi Sacramenta quot.
amenta sunt Baptismus et Coena dominica. Sunt qui
cramenta novi populi septem [3]) numerent. Ex quibus nos
enitentiam, ordinationem ministrorum, non papisticam qui-
m illam, sed apostolicam, et matrimonium agnoscimus in-
tuta esse Dei utilia, sed non sacramenta. Confirmatio et
ctrema unctio, inventa sunt hominum, quibus nullo cum
mno carere potest ecclesia. Neque illa nos in nostris ec-
:sijs habemus. Nam habent illa quaedam, quae minime
obare possumus. Nundinationem omnem, quam exercent
omanenses in dispensatione sacramentorum, omnino exe-
amur. Author autem sacramentorum omnium, non est Author sacramentorum.
mo ullus sed Deus solus. Homines sacramenta insti-
ere non possunt. Nam pertinent illa ad cultum Dei. At
minum non est instituere et formare Dei cultum [4]): sed
ditum a Deo recipere et custodire. Praeterea habent
mbola promissiones adiunctas, quae requirunt fidem. Fi-
s autem solo Dei verbo innititur. Et verbum Dei habetur
star tabularum, literarum, sacramenta vero instar sigillorum:
ae literis Deus appendit solus. Et ut Deus sacramento- Christus operatur adhuc in sacramentis.
m author est, ita perpetuo operatur in ecclesia, in qua
e peraguntur sacramenta: adeo ut fideles cum a ministris
cramenta percipiunt, agnoscant operari Deum in suo insti-
to, ideoque sacramenta perinde, ac ex ipsius Dei manu
rcipere, et ipsis ministri vitium (si quod insigne ipsi [5])
sit) non obesse, quando agnoscant, sacramentorum integri- Diserimi-nandum inter authorem et ministrum sacramentorum.
tem dependere ac institutione Domini. Unde etiam discri-
nant aperte in administratione sacramentorum inter domi-
m ipsum, et domini ministrum, confitentes sacramentorum
s dari ab ipso domino, symbola autem a domini ministris.

Caeterum praecipuum illud, quod in omnibus sacramen- Substantia vel praecipuum in sacramentis.
proponitur a Deo, et attenditur a pijs omnibus omnium
mporum (quod alij nuncupant [6]) substantiam et materiam
cramentorum) Christus est servator, hostia illa unica, agnus
m ille Dei mactatus ab origine mundi, petra quoque illa,
qua omnes maiores nostri biberunt, per quem electi omnes
rcunciduntur sine manibus, per spiritum sanctum, abluun-
rque a peccatis suis omnibus, et aluntur vero corpore et
nguine Christi ad vitam aeternam.

Similitudo et differentia Sacramentorum veteris et novi populi.

Et quantum quidem attinet ad illud, quod in sacramen-
: est praecipuum, et res ipsa, paria sunt utriusque populi
cramenta. Nam Christus unicus [7]) mediator, et servator

3) Kindl. inverso ordine: *Sunt qui septem sacr.... numerent.* Kindl. inverso ordine: *cultum Dei.* 5) mscr. Tur. exhibet *ipsis* o *ipsi*. Consentit ed. Oxon. 1827. 6) in mscr. Tur. *omissis uncinis* te v. *quod* et post v. *sacramentorum* scriptum est *vocant* pro *nun-pant*. 7) in mscr. Tur. v. *unicus* deest.

fidelium, utrobique est illud [8]) praecipuum, et ipsa res sacramentorum. Unus et idem Deus, utrobique horum est author. Utrique populo data sunt illa, ut signa adeoque obsignationes gratiae et promissionum Dei, quae in memoriam reducant, reparentque maxima Dei beneficia, quibus item fideles ab omnibus alijs orbis religionibus seiungerentur, denique quae spiritualiter per fidem perciperentur, et percipientes obstringerent ecclesiae, et ipsos sui admonerent officij. In his inquam et similibus, non disparia sunt utriusque populi sacramenta, quae tamen in signis sunt diversa.

Et quidem constituimus etiam in his ampliorem differentiam. Nostra enim firmiora et magis durabilia sunt, utpote quae in finem usque seculi nunquam mutabuntur. Sed et rem et promissionem completam vel perfectam in Christo testantur, quam complendam illa significabant. Simpliciora item sunt nostra et minus operosa, minus item sumptuosa et caeremonijs involuta. Pertinent praeterea ad ampliorem populum, per totum terrarum orbem dispersum: cumque etiam illustriora sint, et [9]) maiorem (per spiritum sanctum [10])) excitent [11]) fidem [12]), insequitur etiam [13]) uberior spiritus copia.

Veterib. abrogatis, nostra successerunt sacramenta.

Certe cum Christus verus Messias nobis sit exhibitus, et abundantia gratiae [19]) effusa in populum novi testamenti, abrogata sunt utique, ac desierunt veteris populi sacramenta, et subrogata sunt novi testamenti symbola, in locum circuncisionis, baptismus, et in locum agni pascalis sacrificiorumque, coena dominica.

Quibus rebus constent sacramenta.

Sicut autem quondam sacramenta constabant verbo, signo et re significata, ita nunc quoque ijsdem veluti partibus absolvuntur. Nam verbo Dei fiunt, quae antea non fuerunt, sacramenta. Consecrantur enim verbo, et sanctificata esse ostenduntur ab eo qui instituit. Et sanctificare vel consecrare, est rem aliquam Deo sacrisque usibus dedicare, hoc est, a communi vel prophano usu segregare et sacro usui destinare. Sunt enim in sacramentis signa petita ex usu vulgari, res externae et visibiles. In baptismo enim, signum est elementum aquae, ablutioque illa visibilis, quae fit per ministrum. Res autem significata, est regeneratio vel ablutio a peccatis. In coena vero Domini, signum est panis et vinum, sumptum [15]) ex communi usu cibi et potus. Res autem significata, est ipsum traditum Domini corpus, et san-

Consecratio sacramentorum.

---

8) *fidelium* et *illud* vocabula non extant in mscr. Tur. 9) *et* deest in mscr. Tur. 10) *per spiritum sanctum*] haec v. non leguntur in mscr. Tur. 11) *excitent*] mscr. Tur. *excitant.* 12) post v. *fidem* addit mscr. Tur. *et.* 13) *etiam* deest in mscr. Tur. 14) Kindl. exhibet: *abundans gratia.* 15) *sumptum*] mscr. Tur. *sumptus.*

is eius effusus pro nobis, vel communio corporis et sanguinis Domini. Proinde aqua, panis et vinum sua natura, extra institutionem divinam, ac usum sanctum, duntaxat sunt, quod esse dicuntur, et experimur. Caeterum, si accedat Domini verbum, cum invocatione divini nominis, et reservatione primae institutionis et sanctificationis, signa ista consecrantur, et sanctificata a Christo esse ostenduntur. Manet enim semper efficax in ecclesia Dei prima Christi institutio et consecratio sacramentorum, adeo ut qui non aliter celebrent Sacramentum quam ipse Dominus [16]) ab initio instituit, fruantur etiam hinc prima illa consecratione omnium praestantissima. Et sic recitantur in celebratione sacramentorum ipsa verba Christi. Et quoniam verbo Dei discimus, quod signa haec alium finem sint instituta a Domino, quam usurpentur vulgo, ideo docemus signa nunc in usu sacro, usurpare rerum signatarum vocabula, nec appellari amplius [17]) aquam vinum, panem et vinum, sed etiam regenerationem vel lavacrum renovationis, item corpus et sanguinem domini, vel symbola aut sacramenta corporis et sanguinis Domini. Non quod symbola mutentur in res significatas, et desinant esse quod sunt sua natura. Alioqui enim sacramenta non essent, quae re significata duntaxat constarent, signa non essent: sed ideo usurpant signa rerum nomina, quod rerum sacrarum sunt symbola mystica, et signa et res significatae, per se sacramentaliter coniungantur, coniungantur inquam, et uniantur per significationem mysticam, et voluntatem vel consilium eius, qui sacramenta instituit. Non enim aqua, panis et vinum, sunt signa vulgaria, sed sacra. Et qui instituit [18]) aquam baptismi, non ea voluntate consilioque [19]) instituit, ut fideles aqua duntaxat baptismi perfundantur: et qui iussit in Coena, panem edere, et vinum bibere, non hoc voluit, ut fideles panem et vinum tantum percipiant, sine misterio, sicut domi suae panem manducant, sed ut rebus dictoque significatis, spiritualiter communicent, et vere per eum abluantur a peccatis, et Christo participent [20]).

Signa accipiunt rerum signatarum nomina.

Unio sacramentalis.

Idcirco minime probamus eos, qui sanctificationem sacramentorum attribuunt, nescio quibus characteribus, et recitationi, vel virtuti verborum pronuntiatorum a consecrato [21]), et qui habeat intentionem consecrandi, aut rebus (is adventitijs [22]), quae neque Christi, neque Apostolorum,

16) *Dominus* deest in mscr. Tur. 17) mscr. Tur. *amplius vocari.* 18) mscr. Tur. *Et qui aquam baptismi instituit.* 19) *consilioque*] mscr. Tur. *et hoc consilio.* 20) *communicent, et vere.....rticipent*] mscr. Tur. *et vere per fidem communicent, ac abluantur peccatis et participent Christo.* 21) *consecrato*] Kindl. *consecrare.* 22) *adventitijs*] mscr. Tur. *adinventitijs.*

Sectae

vel verbo, vel exemplo nobis traduntur. Neque probamus eorum quoque doctrinam, qui de sacramentis perinde loquuntur, ut signis communibus, non sanctificatis aut efficacibus [23]). Neque eos probamus, qui propter invisibilia, aspernantur in sacramentis visibilia, adeoque signa sibi credunt fore supervacanea, quod rebus se iam frui arbitrantur [24]), quales Messaliani fuisse dicuntur. Neque vero approbamus [25]) istorum quoque [26]) doctrinam, qui docent, gratiam et res significatas, signis ita alligari et includi, ut quicunque signis exterius participent, etiam interius [27]) gratiae rebusque significatis, participes sint, quales quales sint.

Sacramentis res neque inclusae sunt, neque alligatae.

Interim sicut a dignitate, vel indignitate ministrorum, non aestimamus integritatem sacramentorum, ita neque a conditione sumentium. Agnoscimus enim sacramentorum integritatem ex fide vel veritate meraque bonitate Dei dependere. Sicut enim verbum Dei manet verum verbum Dei, quo non tantum verba nuda recitantur, dum praedicatur, sed simul a Deo offeruntur res verbis significatae, vel annuntiatae, tametsi impij vel increduli verba audiant, et intelligant, rebus tamen significatis non perfruantur, eo quod vera fide non recipiant: Ita sacramenta verbo, signis et rebus significatis, constantia, manent vera et integra sacramenta, non tantum significantia res sacras, sed [Deo offerente etiam [28]) res significatas, tametsi increduli res oblatas non percipiant. Fit hoc non dantis aut offerentis Dei vitio, sed hominum sine fide illegitimeque

Rom 3.

accipientium culpa: quorum incredulitas, fidem Dei irritam non facit.

Ad quid instituta sacramenta.

Porro cum mox ab initio, quando expositum est, quid sint sacramenta, pariter et obiter explicatum sit, ad quid sint instituta, non est quod semel dicta, cum molestia repetantur. Consequenter ergo sigillatim dicemus, de novi populi sacramentis [29]).]

---

23) *efficacibus*] mscr. Tur. *inefficacibus.* 24) *sibi credunt... arbitrantur*] mscr. Tur. *supervacanea sibi fore credunt, quod s significatis iam frui arbitrentur.* 25) mscr. Tur. add. *et.* 26) *quo que* deest in mscr. Tur. 27) *signis exterius participent, etiam inte rius*] mscr. Tur. *sacramentis ipsis foris participent, etiam.* 28) *etiam* mscr. Tur. *sumentibus.* 29) *Deo offerente ..... sacramentis.*] Hi etiam Bull. chartae scidulam glutine adiunxit, qua prius script paullo immutavit. Antea ita scripserat: *sed offerentia sumentibu eas: licet interim increduli res ipsas ipsis oblatas non percipian Fit hoc - - - hominis sine fide id est non legitime accipientis culp Sic nostra indignitas nihil derogat sacramentorum integritati, quo in semetipsis ut a deo instituta sunt, semper integra sunt. Qu fidelis manet Deus, licet nos verbis eius non credamus.* Rom. Porro - - - - *quando exposui quid sint sacr. simul explicaverim, a quid - - repetantur. Dicemus ergo sigillatim de - - -.*

DE SANCTO BAPTISMO.

XX.

Baptismus a Deo institutus et consecratus est, primus- Institutio Baptismi
e baptisavit Ioannes, qui Christum aqua in Iordane tinxit.
le defluxit ad Apostolos, qui et ipsi aqua baptisarunt.
ssit hos manifeste dominus Evangelium [1]) praedicare, *et* Matth. 28.
ptisare, in nomine patris, et filii, et spiritus sancti. Et
trus ad Iudaeos interrogantes quid facere deberent? dixit
Actis, *Baptisetur unusquisque vestrum in nomine Iesu* Act. 2.
risti, ad remissionem peccatorum, et accipietis donum
ritus sancti. Unde a nonnullis baptismus nuncupatus est
num initiale populi Dei, utpote quo initiantur Deo, ele-
Dei.

Unus est duntaxat Baptismus in Ecclesia Dei, et satis Unus est baptismus.
semel baptisari, vel initiari Deo. Durat autem semel
sceptus baptismus per omnem vitam, et est perpetua ob-
gnatio adoptionis nostrae. Etenim baptisari in nomine Chri- Baptisari quid?
, est inscribi, initiari, et recipi in foedus, atque familiam,
eoque in haereditatem filiorum Dei, imo iam nunc nuncu-
ri nomine Dei, id est, appellari filium Dei, purgari item
sordibus peccatorum, et donari varia Dei gratia, ad vitam
vam et innocentem. Baptismus ergo in memoria retinet,
reparat ingens Dei beneficium, generi mortalium praesti-
n. Nascimur enim omnes in peccatorum sordibus, et su-
is filij irae. Deus autem qui dives est misericordia, pur-
t nos a peccatis gratuito, per sanguinem filij sui, et in
c adoptat nos in filios, adeoque foedere sancto nos sibi
nnectit et varijs donis ditat, ut possimus novam vivere
am. Obsignantur haec omnia baptismo. Nam intus rege-
ramur, purificamur, et renovamur a Deo per spiritum san-
m: foris autem accipimus obsignationem maximorum dono-
n, in aqua, qua etiam maxima illa beneficia repraesen-
tur et veluti oculis nostris conspicienda proponuntur.
eoque baptisamur, id est, abluimur, aut aspergimur aqua
ibili. Aqua enim sordes mundat, deficientia et aestuantia Aqua baptisamur.
reat, et refrigerat corpora. Gratia vero Dei haec anima-
s praestat, et quidem invisibiliter vel spiritualiter.

Separat item Deus nos [2]) baptismi symbolo ab omnibus Baptismi obligatio.
enis religionibus et populis, et sibi consecrat ceu peculium:
s itaque dum baptisamur, confitemur fidem nostram, et
stringimur Deo ad obedientiam et mortificationem carnis
aeque novitatem, adeoque inscribimur in sanctam Christi

1) *Evangelium* deest in mscr. Tur. 2) mscr. Tur. *nos Deus.*

militiam, ut toto vitae cursu pugnemus contra mundum et satanam, atque carnem propriam. Baptisamur praeterea in unum ecclesiae corpus, ut cum omnibus membris ecclesiae pulchre in una et eadem religione mutuisque officijs, consentiamus.

Formula baptisandi. Credimus perfectissimam esse baptisandi formam, qua Christus ipse baptisatus est, et qua baptisarunt apostoli. Ergo quae humana inventione postea adiecta [3]) et usurpata sunt in ecclesia, non arbitramur necessaria esse [4]) ad perfectionem baptismi: cuius generis est exorcismus, usus item ardentis luminis, olei, salis, sputi et similium rerum, ut quod baptismus singulis annis, pluribus caeremonijs bis consecratur. Nos enim credimus unum ecclesiae baptismum, in primi Dei institutione sanctificatum esse, et consecrari per verbum efficacemque [5]) esse nunc etiam, propter [6]) primam Dei benedictionem.

Minister baptismi. Docemus, baptismum in ecclesia non administrari debere a mulierculis, vel ab obstetricibus. Paulus enim removit mulierculas ab officijs ecclesiasticis. Baptismus autem pertinet ad officia ecclesiastica.

Anabaptistae. Damnamus Anabaptistas qui negant baptisandos esse infantulos recens natos a fidelibus. Nam iuxta doctrinam Evangelicam, horum est regnum Dei, et sunt in foedere Dei, cur itaque non daretur ei signum foederis Dei? cur non per sanctum baptisma initiarentur, qui sunt peculium et in ecclesia Dei? Damnamus Anabaptistas, et in aliis ipsorum dogmatibus, quae contra verbum Dei [7]) peculiaria habent. Non sumus ergo Anabaptistae, neque cum eis in ulla re ipsorum communicamus [8])

DE SACRA COENA DOMINI.

XXI.

Coena domini. Coena domini, quae et mensa domini et Eucharistia id est, gratiarum actio nuncupatur, ideo coena nuncupatur vulgo, quod a Christo in ultima illa coena sua instituta sit eamque [1]) adhuc repraesentet, ac in ipsa spiritualiter ciben-

Author et consecrator coenae. tur et potentur fideles. Author enim Coenae dominicae non est angelus aut homo ullus, sed ipse Dei filius dominus noster Iesus Christus, qui primus eam ecclesiae suae con-

---

3) *adiecta*] mscr. Tur. *inventa*. 4) *esse* in mscr. Tur. deest. 5) Kindl. *efficaxque*. 6) *propter* deest in mscr. Tur. 7) *contra verbum Dei* non leguntur in mscr. Tur. 8) *Non sumus ergo ..... communicamus*] haec v. desunt in mscr. Tur.

1) *eamque*] mscr. Tur. *eaque*.

cravit. Durat autem ea consecratio vel benedictio adhuc
ud omnes eos, qui non aliam coenam, sed illam ipsam ce-
brant, quam dominus instituit: ad quam verba coenae do-
ini recitant, et in omnibus ad unum Christum vera fide
spiciunt, ex cuius veluti manibus accipiunt, quod per mini-
sterium ministrorum ecclesiae accipiunt. Retinere vult
ominus ritu hoc sacro, in recenti memoria, maximum ge- Memoria beneficiorum Dei.
ri mortalium praestitum beneficium, nempe, quod tradito
rpore et effuso suo sanguine, omnia nobis peccata nostra [2])
ndonavit, ac a morte aeterna et potestate diaboli nos red-
nit, iam pascit nos sua carne et potat suo sanguine [3]), quae
ra fide spiritualiter [4]) percepta, alunt nos ad vitam aeter-
m. Et hoc tantum beneficium renovatur toties, quoties
ena domini [5]) celebratur. Dixit enim Dominus: *hoc facite
mei commemorationem.* Obsignatur item hac coena sa-
a [6]), quod revera corpus domini pro nobis traditum, et
nguis eius in remissionem peccatorum nostrorum effusus
t, ne quid fides nostra vacillet. Et quidem visibiliter hoc Signum et res signata
ris sacramento per ministrum repraesentatur, et veluti
culis contemplandum exponitur, quod intus in anima invisi-
liter, per ipsum spiritum sanctum praestatur. Foris offertur
ministro panis, et audiuntur voces Domini, *Accipite, edite,
oc est corpus meum, Accipite et dividite inter vos, Bibite
hoc omnes* [7]), *Hic est sanguis meus.* Ergo accipiunt
leles quod datur a ministro domini, et edunt panem do-
ini, ac bibunt de poculo domini: intus interim opera Chri-
i per spiritum sanctum percipiunt etiam carnem et sangui-
em domini, et pascuntur his in vitam aeternam. Etenim
ro et sanguis Christi verus cibus et potus est ad vitam
eternam: et Christus ipse, quatenus pro nobis traditus et
lvator noster est, illud praecipuum Coenae est, nec pati-
ur quicquam aliud in locum eius substitui.

Ut autem rectius et perspicacius intelligatur, quomodo
ro et sanguis Christi sint cibus et potus fidelium, perci-
anturque a fidelibus ad vitam aeternam, paucula haec adii-
emus. Manducatio non est unius generis. Est enim man-
ucatio corporalis, qua cibus in os percipitur ab homine,
ntibus atteritur, et in ventrem deglutitur. Hoc manduca-
onis genere intellexerunt olim Capernaitae sibi manducan-
um carnem Domini, sed refutantur ab ipso, Ioan. cap. 6.
am ut caro Christi corporaliter manducari non potest citra

2) *nostra* deest in mscr. Tur. 3) *pascit nos sua carne et potat
o sanguine*] mscr. Tur. *et potat nos sua carne et suo sanguine.*
spiritualiter deest in mscr. Tur. 5) *domini* non extat in mscr.
ur. 6) *Obsignatur item hac coena sacra*] mscr. Tur. *Obsignat
em hoc ingens beneficium.* 7) *Bibite ex hoc omnes*] desunt haec vv.
mscr. Tur.

flagitium aut truculentiam, ita non est cibus ventris. H quod omnes fateri coguntur [8]). Improbamus itaque [9]) canonem in Decretis pontificum, Ego Berengarius [10]), de Consecrat. Distinct. 2. Neque enim credidit vetustas pia, neque nos credimus, corpus Christi manducari ore corporis [11]) corporaliter, vel essentialiter.

Spiritualiter manducare dominum.

Est et spiritualis manducatio corporis Christi, non ea quidem, qua existimemus cibum ipsum [12]) mutari in spiritum, sed qua, manente in sua essentia et proprietate corpore et sanguine Domini, ea nobis communicantur [13]) spiritualiter, utique non corporali modo, sed spirituali, per spiritum sanctum, qui videlicet ea, quae per carnem et sanguinem Domini pro nobis in mortem tradita, parata sunt, ipsam inquam remissionem peccatorum, liberationem, et vitam aeternam, applicat et confert nobis, ita ut Christus in nobis vivat, et nos in ipso vivamus, efficitque ut ipsum, quo talis sit [14]) cibus et potus spiritualis noster, id est, vita nostra, vera fide

Christus cibus conservat in vita.

percipiamus [15]). Sicut enim cibus et potus corporalis corpora nostra non tantum reficiunt ac roborant sed et in vita conservant: ita et caro Christi tradita pro nobis, et sanguis eius effusus pro nobis, non tantum reficiunt et roborant animas nostras, sed etiam in vita conservant, non quatenus quidem corporaliter eduntur et bibuntur, sed quatenus spiritualiter nobis a spiritu Dei communicantur [16]), dicente Domino, *Et panis quem ego dabo, caro mea est, quam dabo pro mundi vita.* Item, *Caro* (nimirum corporaliter manducata) *non prodest quicquam, spiritus est, qui vivificat.* Et *verba*

Christus editur vel percipitur fide.

quae loquor vobis, spiritus et vita sunt. Et sicut oportet cibum in nosmetipsos edendo recipere, ut operetur in nobis, suamque [17]) in nobis efficaciam exerat, cum extra nos positus, nihil nobis prosit: ita necesse est nos fide Christum recipere, ut noster fiat, vivatque in nobis, et nos in ipso. Dicit enim, *Ego sum panis vitae. Qui venit ad me, non esuriet, et qui credit in me, non sitiet unquam.* Item, *Qui ederit me, vivet et ipse propter me: ac manet in me et ego*

Spiritualis cibus.

in ipso [18]). Ex quibus omnibus claret nos, per spiritualem cibum, minime intelligere imaginarium, nescio quem, cibum, sed ipsum Domini corpus pro nobis traditum, quod tame

---

8) *omnes fateri coguntur*] mscr. Tur. *fatentur omnes.* 9) I edit. Kindl. *itaque* post voc. *Decretis* legitur. 10) *Berengarius* Kindl. addit *etc.* 11) *ore corporis*] desunt h. vv. in mscr. Tur. 12 Kindl. omisit v. *ipsum.* 13) *ea nobis communicantur*] mscr Tur. *credimus ea communicari nobis.* 14) *efficitque, ut ipsum, qu talis sit*] mscr. Tur. *ipsumque ut talis sit.* 15) mscr. Tur. *percipi mus.* 16) *communicantur*] add. mscr. Tur. *et fide vera a nobis re cipiuntur.* 17) mscr. Tur *et suam.* 18) *ac manet in me et ego i ipso*] desunt h. v. in mscr. Tur.

rcipiatur a fidelibus, non corporaliter, sed spiritualiter
e fidem. In qua re sequimur per omnia doctrinam ipsius
lvatoris Christi domini, apud Ioannem capite sexto. Et
esus carnis, et potus [19]) sanguinis Domini, ita est ne- Manducatio ad salutem necessaria.
ssarius ad salutem, ut sine ipso nullus servari possit. Fit
tem hic esus et potus spiritualis, etiam extra Domini [20])
enam, et quoties, aut ubicunque homo in Christum credi-
rit. Quo fortassis illud Augustini pertinet, Quid paras
ntem et ventrem? crede, et manducasti.

Praeter superiorem manducationem spiritualem, est et Sacramentaliter manducare dominum.
cramentalis manducatio corporis domini [21]), qua fidelis
n tantum spiritualiter et interne participat vero corpore
sanguine Domini, sed foris etiam accedendo ad mensam
mini, accipit visibile corporis et sanguinis domini sacra-
entum. Prius quidem, dum credidit fidelis, vivificum ali-
entum percepit, et ipso fruitur adhuc, sed ideo, dum [22])
cramentum quoque accipit, non nihil accipit. Nam [23]) in
ntinuatione communicationis corporis et sanguinis domini
rgit, adeoque magis magisque incenditur, et crescit fides,
spirituali alimonia reficitur [24]). Dum enim vivimus, fides
ntinuas habet accessiones. Et qui foris vera fide sacra-
entum percipit, idem ille non signum duntaxat percipit,
d re ipsa quoque, ut diximus, fruitur. Praeterea idem ille
stitutioni et mandato domini obedit, laetoque animo gratias
o redemptione sua totiusque generis humani agit, ac fidelem
ortis dominicae memoriam peragit, atque coram ecclesia,
ius corporis membrum sit, attestatur: obsignatur item per-
pientibus sacramentum, quod corpus domini non tantum in
nere pro hominibus sit traditum, et sanguis eius effusus,
d peculiariter pro quovis fideli communicante [25]), cuius ci-
is et potus sit ad vitam aeternam.

Caeterum qui nulla cum fide ad hanc sacram domini Incredduli sumunt sibi sacramentum in iudicium.
ensam accedit [26]), sacramento duntaxat communicat [27]) et
em sacramenti, unde est vita et salus, non percipit [28]). Et
les indigne edunt de mensa domini [29]). Qui autem in-
igne edunt de pane domini, et de poculo eius bibunt, rei
unt corporis et sanguinis domini, et ad iudicium sibi edunt
t bibunt. Nam cum vera fide non accedant, mortem Chri-

---

19) *carnis et potus*] mscr. Tur. *et potus carnis et.* 20) *Domini* deest in mscr. Tur. 21) Verba *corporis domini* desunt in mscr. Tur. 22) In mscr. Tur., ed. Oxon. et edit. Kindl. addita est *nunc* particula. 23) *accipit. Nam*] mscr. Tur. *accipit, sed.* 24) *reficitur*] mscr. Tur. *reficimur.* 25) mscr. Tur. *communicanti.* 26) mscr. Tur. *accedunt.* 27) *communicat*] mscr. Tur. *communicant.* 28) *unde est vita et salus, non percipit*] mscr. Tur. *non percipiunt, unde est ita et salus.* 29) *Et tales . . . . domini*] desunt haec vv. in mscr. Tur.

sti contumelia afficiunt, et ideo damnationem sibi ipsis edu
et bibunt.

Ergo corpus domini et sanguinem eius, cum pane
vino non ita coniungimus, ut panem ipsum dicamus esse co
pus Christi, nisi ratione sacramentali [30]): aut sub pane co
poraliter latitare corpus Christi, ut etiam sub speciebus par
adorari debeat, aut quicunque signum percipiat, idem et re
Praesentia Christi in coelis. percipiat ipsam. Corpus [31]) Christi in coelis est ad dextra
patris. Sursum ergo elevanda sunt corda, et non defigen
in panem, nec [32]) adorandus dominus in pane. Et tam
non est absens ecclesiae suae celebranti coenam [33]) don
nus. Sol absens a nobis in coelo, nihilominus efficacit
praesens est nobis: quanto magis sol iustitiae Christus, co
pore in coelis absens nobis, praesens est nobis, non co
poraliter quidem, sed spiritualiter per vivificam operatione
et ut ipse se nobis praesentem futurum exposuit, in ultim
coena. Ioan. 14. 15. 16. Unde consequens est, nos n
habere coenam sine Christo, interim tamen habere coena
incruentam et mysticam, sicuti universa nuncupavit vetusta

Alii fines coenae domini. Admonemur praeterea celebratione coenae dominica
ut memores simus, cuius corporis membra facti simus,
idcirco concordes simus cum omnibus fratribus, ut sanc
vivamus, et non polluamus nos flagitijs et peregrinis religi
nibus, sed in vera fide in finem usque vitae perseverante
Praeparatio ad coenam. studeamus excellere sanctimonia vitae. Decet ergo, ut a
cessuri ad coenam, prius nosipsos iuxta praeceptum Apost
probemus, imprimis quali simus fide praediti, an credamu
Christum venisse, servandis peccatoribus et ad poenitentia
vocandis, et an quisque credat se in horum esse numer
qui per Christum liberati servantur [34]), et an mutare vita
pravam instituerit, ac vivere sancte perseverareque, aux
liante domino, in vera religione et in concordia cum fratr
bus, dignasque Deo pro liberatione agere gratias, etc. [35]
Ritus coenae et utraque species. Ritum, modum vel formam coenae, illam existimamus ess
simplicissimam et [36]) praestantissimam, quae proxime acced
ad primam domini institutionem, et apostolicam doctrinam [37])
quae videlicet constat annuntiatione verbi Dei, precibus pij
ipsa actione dominica, et repetitione eius, manducatione co

---

30) Verba *nisi ratione sacramentali* uncis inclusa sunt in msc
Tur. 31) Mscr. Tur. haec habet: *Corpus enim Christi non pote
comedi corporaliter, sed spiritualiter duntaxat per fidem ad v
tam. Corpus item Christi* sqq. 32) *nec*] mscr. Tur. *et.* 33) *c
celebranti coenam* desunt in mscr. Tur. 34) *qui per Christum l
berati servantur*] mscr. Tur. *ac per Christum esse servatum.* 35)
in concordia .... gratias, etc.] Omnia haec desunt in mscr. Tur. 4
simplicissimam et] Etiam haec desunt in mscr. Tur. 37) Kind
omisit v. *doctrinam.*

ris, et potu[38]) sanguinis domini, memoria item mortis minicae salubri, et gratiarum actione fideli, nec non sanconsociatione in corporis ecclesiastici unionem. Impromus itaque illos, qui alteram speciem, poculum inquam mini, fidelibus subtraxerunt. Graviter enim hi peccant ntra institutionem domini, dicentis, *Bibite ex hoc omnes:* quod ad panem, non ita expresse dixit.

Missa qualis aliquando apud veteres fuerit, tolerabilis intolerabilis, modo non disputamus: hoc autem libere imus, missam, quae hodie in usu [est[39]) per universam manam Ecclesiam, plurimas et iustissimas quidem ob cau-, in ecclesiis nostris esse abrogatam[40]), quas sigillatim brevitatem nunc non commemoramus. Certe approbare n potuimus, quod ex actione salubri, spectaculum inane factum, quod item facta est meritoria, vel celebrata pro ecio, quodque in ea[41])] sacerdos dicitur conficere ipsum mini corpus, et hoc offerre[42]) realiter, pro remissione ccatorum vivorum et mortuorum: adde et in honorem[43]) celebrationem, vel memoriam sanctorum in coelis, etc.[44]).

Subinnxerat denique hic bull. Sequentem articulum *de vestis et vasis in coena*, quem expunxit: *Vestes et vasa a ministris coena usurpari docemus vulgaria et tamen munda atque honesta. xit beatus Antistes Ambrosius, Aurum sacramenta non quaerunt, que auro placent, quae auro non emuntur. Ideoque in ecclesiis nois panis domini imponitur mensae domini in canistro vimineo, et detur ad populum a mensa in ligneis patinis non in aureis ut vocant teris, ita sanguis domini non distribuitur in calicibus aureis, sed poculis et ipsis ligneis. Docemus enim Deo non probari luxum, l moderationem, et curandam atque contemplandam esse in usu Satmentorum non materiam, sed mysterium. Ideoque portabili et nea quoque mensa utimur, aras omnes eliminavimus. Quoties vero anno coena domini celebranda sit ecclesiae cuiusque arbitrio et votati permittimus, modo hic sua libertate non abutatur.*

---

38) *corporis, et potu*] mscr. Tur. *et potu corporis et.* 39) [*est r univ ..... quodque in ea*] Hic etiam Bull. in scidula affixa ana scripta correxit. Antea scripserat: - - - ecclesiam, „*pijs omnis esse fugiendam, veluti coenae dominicae eversionem et pernitiem. nt in ipsa abominanda plurima, quae etiam nunc non communico, ud imprimis, quod sublata communione spectaculum inane facta est ssa, nundinatioque turpis cum ipsa exercetur, quodque in ea ....*") *abrogatam*] mscr. Tur. *abrogatas* (!). 41) *ea*] mscr. Tur. *ipsa.*) Verba: *ipsum domini corpus, et hoc offerre* desunt in edit. ndl. 43) edit. 1568. ex errore typog. *honorum* pro *honorem.*) *etc.* signum deest in mscr. Tur.

DE COETIBUS SACRIS ET ECCLESIASTICIS.

XXII.

Quae fieri debeant in coetibus sacris.

Tametsi omnibus [1]) sacras literas privatim legere domi et instruendo aedificare mutuum in vera religione liceat, u tamen [2]) legitime annuncietur verbum Dei populo, et precc ac supplicationes fiant publice [3]), sacramenta item celebren tur legitime, et collecta ecclesiae fiat in pauperes et omne ecclesiae necessarios sumptus faciendos, aut usus susten tandos, necessarii sunt omnino coetus sacri, vel Ecclesia stici fidelium conventus. Constat enim in Ecclesia apostolic et primitiva, huiusmodi coetus esse ab omnibus pijs frequen tatos. Quotquot hos aspernantur, et ab his sese [4]) segre

Non aversari sacros coetus.

gant, religionem veram contemnunt, urgendique sunt a pa storibus et pijs magistratibus, ne contumacius se segregare et coetus sacros aversari pergant. Sint vero coetus eccle

Coetus sint publici.

siastici non occulti et obscuri, sed publici atque frequentes nisi persequutio hostium Christi et ecclesiae non sinat [5] esse publicos. Scimus enim quales fuerint quondam primi tivae ecclesiae coetus in abditis locis, sub tyrannide Roma

Loca coetuum honesta.

norum principum. Sint autem loca in quibus coëunt fideles honesta [6]), et ecclesiae Dei per omnia commoda. Deligantu ergo aedes amplae, aut templa. Repurgentur tamen ab ij rebus omnibus, quae ecclesiam non decent [7]). Instruantu autem [8]) omnia pro decoro, necessitate, et honestate pia, n quid desit [9]), quod requiritur ad ritus et usus ecclesiae ne

Modeste et humiliter versandum in coetibus.

cessarios. Sicut autem credimus Deum non habitare i templis manu factis, ita propter verbum Dei et usus sacros scimus loca Deo cultuique eius [10]) dedicata, non esse pro phana sed sacra, et qui in his versantur, reverenter et mo deste conversari debere, utpote qui sint in loco sacro, co ram Dei conspectu et sanctorum angelorum eius. Long

Ornatus templorum verus.

itaque a templis et [11]) oratoriis Christianorum, repellendu est omnis vestium luxus, omnis superbia, et omnia qua humilitatem, disciplinam et modestiam dedecent christianam Ac verus templorum ornatus, non constat ebore, auro, et gem mis, sed frugalitate, pietate, virtutibusque eorum, qui ver

Peregrinae linguae silent in coetu.

santur in templo. Omnia autem decenter et ordine fiant i ecclesia, omnia denique fiant ad aedificationem. Tacear ergo omnes peregrinae linguae in coetibus sacris. Omni

1) *Tametsi omnibus*] mscr. Tur. *Licet sane.* 2) *liceat, ut te men*] mscr. Tur. *verum ut.* 3) *publice*] mscr. Tur. *publicae.* 4) *s se*] mscr. Tur. *se.* 5) *sinat*] mscr. Tur. *sinant.* 6) *honesta*] msc Tur. *loca honesta.* 7) *iis rebus omnibus.....decent*] mscr. Tur. *idoli aris et superstitionibus si ullae in his reperiantur.* 8) *autem* deest i mscr. Tur. 9) *desit*] add. mscr. Tur. *oratorio.* 10) *cultuique eiu* desunt in mscr. Tur. 11) *et*] mscr. Tur. *vel.*

ponantur lingua vulgari, et quae eo in loco ab hominibus coetu intelligatur.

DE PRECIBUS ECCLESIAE, CANTU ET HORIS CANONICIS.

XXIII.

Licet sane privatim precari quavis lingua quam quis telligat, sed publicae preces in sacris coetibus vulgari lia, vel omnibus cognita fieri debent. Oratio fidelium omnis, r solum Christi interventum, soli Deo fundatur, ex fide charitate. Divos coelites invocare, aut his uti pro interssoribus, prohibet sacerdotium Christi domini, et vera regio. Orandum est autem pro magistratu, pro regibus aut nnibus in eminentia constitutis, pro ministris ecclesiae et nnibus necessitatibus ecclesiarum. In calamitatibus vero potissimum ecclesiae, absque intermissione, et privatim et iblice precandum est. Sponte item precandum est, non acte, neque pro ullo precio. Neque decet orationem suerstitiose astrictam esse loco, quasi alibi non liceat, nisi templo precari. Neque oportet preces publicas, quoad rmam et tempus, in omnibus ecclesijs esse pares. Liberte enim sua utantur ecclesiae quaelibet. Socrates in hitoria, In omnibus ubique regionibus, inquit, non poteris ivenire duas ecclesias, quae orando plene consentiant. Huismodi discrepantiae authores eos esse puto, qui singulis emporibus, ecclesiis praefuerunt. Si tamen sunt congruenes, maximopere commendandum id, et alijs imitandum idetur. Lingua vulgaris. Oratio Orationis libertas.

Sed et modum esse decet, ut in re quavis, ita et in recibus publicis, ne nimis sint prolixae et molestae. Ceant ergo potiores partes in coetibus sacris, doctrinae Evangelicae, caveaturque, ne nimis prolixis precibus fatigetur in coetu populus, ut cum audienda est praedicatio evangelii, el egredi ex coetu, vel hunc in universum solvi cupiant lefatigati. Talibus in concione nimis videtur prolixum esse, uod alias succinctum est satis. Nam et concionatores moum tenere decet [1]). Sic et cantus in coetu sacro est molerandus, ubi is est in usu. Cantus, quem Gregorianum uncupant, plurima habet absurda: unde reiectus est merito nostris et [2]) pluribus ecclesijs. Si ecclesiae sunt [3]), quae rationem fidelem legitimamque habent, cantum autem nullum habent, condemnari non debent. Non enim canendi com- Modus adhibendus precibus publicis. Cantus.

1) *Talibus in concione..... tenere decet*] desunt haec vv. in mscr. Tur. 2) *nostris et* desunt in mscr. Tur. 3) *sunt*] mscr. Tur. *sint.*

moditatem omnes habent ecclesiae. Ac certum est [4]) ex testimonijs vetustatis, ut cantus usum fuisse vetustissimum in orientalibus ecclesijs, ita sero tandem receptum esse ab occidentalibus.

Horae canonicae.

Horas canonicas, id est, preces ad certas in die horas compositas, a Papistis cantatas aut recitatas, nescivit vetustas: quod ex ipsis Horarum lectionibus, et argumentis pluribus demonstrari potest. Sed et absurda non pauca habent, ut nihil dicam aliud, proinde omittuntur recte ab ecclesijs substituentibus in locum ipsarum res salutares ecclesiae Dei universae.

DE FERIIS, IEIUNIIS, CIBORUMQUE DELECTU.

XXIV.

Tempus necessarium ad exercendam religionem.

Quamquam religio tempori non alligetur, non potest tamen absque iusta temporis distinctione vel ordinatione plantari et exerceri. Deligit ergo quaevis ecclesia sibi tempus certum ad preces publicas, et evangelij praedicationem, nec non sacramentorum celebrationem. Non licet autem cuivis pro suo arbitrio ecclesiae ordinationem hanc convellere. Ac nisi ocium iustum concedatur religionis externae exercitio, abstrahuntur certe ab eo negotijs suis homines. Unde videmus in ecclesijs vetustis, non tantum certas fuisse horas in septimana constitutas coetibus, sed ipsam diem dominicam ab ipsis apostolorum temporibus, ijsdem sacroque ocio fuisse consecratam: quod etiam nunc recte propter cultum et charitatem, ab ecclesijs nostris [1]) custoditur. Observationi Iudaicae et superstitionibus, nihil hic permittimus.

Dies dominica.

Superstitio.

Neque enim alteram diem altera sanctiorem esse credimus, neque ocium Deo per se probari existimamus, sed et dominicam non sabbatum, libera observatione celebramus.

Festa Christi et sanctorum.

Praeterea si ecclesiae pro Christiana libertate, memoriam dominicae nativitatis, circuncisionis, passionis et resurrectionis, ascensionis item in coelum, et missionis sancti spiritus in discipulos religiose celebrent, maximopere approbamus. Festa vero hominibus, aut divis instituta, non probamus. Et sane pertinent feriae ad tabulam legis primam, et sunt solius Dei [2]): denique habent feriae [3]) divis instit tutae, et a nobis abrogatae [4]), absurda, inutilia [5]), minimequ

4) Kindl. vocab. *est* temere omisit.

1) *nostris* deest in mscr. Tur. 2) *et sunt solius Dei*] Hae verba desunt in mscr. Tur. 3) *feriae*] mscr. Tur. *feriae papisticae.* 4) *et a nobis abrogatae*] Etiam haec desunt in mscr. Tur. 5) *inutilia*] mscr. Tur. *noxia.*

eranda plurima. Interim fatemur non inutiliter sanctorum moriam, suo loco et tempore, in sacris concionibus populo nmendari, et omnibus sancta exemplа sanctorum imitanda ponі.

Quanto vero gravius accusat Christi ecclesia crapulam, ietatem, et omnem libidinem ac [6]) intemperantiam, tanto Ieiunium. ementius commendat nobis ieiunium Christianum. Est m ieiunium aliud nihil, quam abstinentia et temperantia rum, disciplina item, custodia, et castigatio carnis noae [7]); pro necessitate praesenti suscepta, qua humiliamur am Deo, et carni sua fomenta detrahimus, quo facilius entiusque spiritui pareat. Proinde non ieiunant, qui istorum nullam rationem habent, sed ieiunare se credunt, si nel in die farciant ventrem, et certo vel praescripto tempore a certis abstineant cibis, existimantes, hoc opere operato Deo placere, et bonum opus facere. Ieiunium est adminiulum orationis sanctorum ac [8]) virtutum omnium. Non placuit o, (ut videre est in prophetarum libris,) ieiunium, quo a o, non a sceleribus ieiunabant Iudaei.

Est autem publicum ieiunium, et privatum. Celebrat olim ieiunia publica calamitosis temporibus rebusque clesiae afflictis. Abstinebant in universum a cibo ad veram usque. Totum autem hoc tempus impendebant precibus sacris cultuique Dei et poenitentiae. Parum haec aberunt a luctu: et frequens fit horum mentio in prophetis, recipue apud Ioëlem in cap. 2. Celebrari debet huiusmodi unium etiam hodie in rebus ecclesiae difficilibus. Privata unia suscipiuntur abs quovis nostrum, prout quisque sencit detrahi spiritui. Hactenus enim fomenta carni detrahit. Publica et privata ieiunia.

Omnia ieiunia proficisci debent ex libero, spontaneoque [9]) iritu et vere humiliato, nec composita esse ad plausum gratiam hominum consequendam, multo minus eo, ut per a velit homo iustitiam demereri. Ieiunet autem in hunc em quilibet, ut fomenta carni detrahat, et ferventius Deo erviat.

Quadragesimale ieiunium vetustatis habet testimonia, d nulla ex literis apostolicis, ergo non debet, nec potest poni fidelibus. Certum est, quondam varias fuisse ieiuorum formas vel consuetudines. Unde Irenaeus scriptor tustissimus, Quidam, inquit, putant uno tantum die observi debere ieiunium, alii duobus [10]), alii vero pluribus, nonlli etiam quadraginta diebus. Quae varietas observantiae, n nostris nunc demum temporibus coepit, sed multo ante Quadragesima.

6) *libidinem ac*] Haec vv. non extant in mscr. Tur. 7) *carnis straе*] mscr. Tur. *corporis.* 8) *ac*] Kindl. *et.* 9) *spontaneoque* est in mscr. Tur. 10) Kindl. *duabus.*

nos, ex illis, ut opinor, qui non simpliciter, quod ab initi traditum est, tenentes, in alium morem, vel per negligentiam vel per imperitiam postmodum decidere. Sed et Socrates hi storicus, Quia lectio nulla, inquit, de hoc invenitur antiqua puto apostolos hoc singulorum reliquisse sententiae, ut unus quisque operetur, non timore et necessitate, quod bonum es

Delectus ciborum. Iam vero quoad delectum ciborum attinet, in ieiuni arbitramur omne id detrahendum esse carni, unde redditu ferocior, et quo delectatur impensius, unde existunt foment carni, sive pisces sint, sive carnes, sive aromata, delitiaev aut praestantia vina. Alioqui scimus, creaturas Dei omne

Gen. 2. conditas esse in usus et servitia hominum. *Omnia, qua condidit Deus, bona sunt* et citra delectum, cum timore De

Tit. 1. et iusta moderatione usurpanda. Apostolus enim, *Omni*

1 Cor. 10. inquit, *mundis munda sunt.* Item, *Omne quod in macell venditur, edite, nihil interrogantes propter conscientiam*

1 Tim. 4. Idem Apostolus nominat *doctrinam eorum, qui iubent abst nere a cibis, doctrinam daemoniorum. Cibos enim creas Deum ad sumendum cum gratiarum actione fidelibus, et h qui cognoverunt veritatem: quod quicquid creavit Deus, bo num sit, et nihil reiiciendum, si sumatur cum gratiaru*

Coloss. 2. *actione*, etc. Idem ad Colossen. reprobat eos, qui nimi abstinentia, sibi comparare volunt existimationem sanctitati

Sectae. Nos itaque [11]) in universum reprobamus Tatianos et Encra titas, omnes denique [12]) Eustachii discipulos, contra quo congregata est Gangrensis synodus.

DE CATECHESI, ET AEGROTANTIUM CONSOLATIONE VEL VISITATIONE.

XXV.

Instituenda in pietate pubes. Dominus veteri suo populo iniunxit, maximam cura ut [1]) impenderent ab infantia recte instituendae iuventut adeoque mandavit diserte in lege sua, erudirent et sacr mentorum mysteria interpretarentur. Cum autem ex eva gelicis et apostolicis literis constet, Deum non minorem r tionem habere novi sui populi pubis, cum palam testetur

Marci 10. dicat, *Sinite pueros venire ad me, talium enim est regnu coelorum* [2]), consultissime faciunt ecclesiarum pastores, q iuventutem mature et diligenter catechisant, prima fidei fu damenta iacientes, ac rudimenta religionis nostrae fidelit docentes, explicando Decalogum mandatorum Dei, symbol

---

11) *itaque*] mscr. Tur. *certe.* 12) *omnes denique*] mscr. T *omnes, denique omnes.*

1) *ut* deest in mscr. Tur. 2) *Sinite pueros... coelorum*] ms Tur. *talium est regnum coelorum.*

tem Apostolorum, Orationem quoque dominicam, et sacra-
nentorum rationem, cum alijs eius generis primis principijs,
et religionis nostrae capitibus praecipuis. Fidem vero et
liligentiam hic suam in adducendis ad Catechismum liberis
praestet ecclesia, cupiens et gaudens liberos suos recte
nstitui.

Cum vero nunquam gravioribus tentationibus expositi Visitatio in-
sint [3]) homines, quam dum infirmitatibus exercentur aut ae- firmorum.
grotant, morbis cum animi tum corporis fracti, nunquam sane
convenit pastores ecclesiarum saluti sui [4]) gregis invigilare
accuratius, quam in huiusmodi morbis et infirmitatibus. Vi-
sitent ergo mature aegrotantes, vocentur item mature ab
aegrotantibus, siquidem res ipsa postulaverit: consolentur au-
tem illos, et in vera fide confirment, muniant denique con-
tra perniciosas satanae suggestiones: instituant item preces
apud aegrotantem domesticas, ac si necesse sit, precentur
pro aegrotantis salute etiam in coetu publico curentque, quo
feliciter ex hoc seculo migret. Papisticam visitationem cum
sua illa unctione extrema, diximus superius, nos non appro-
bare, quod absurda habeat, et a scriptura canonica non ap-
probetur [5]).

DE SEPULTURA FIDELIUM,

CURAQUE PRO MORTUIS GERENDA, DE PURGATORIO, ET APPARITIONE SPIRITUUM.

XXVI.

Fidelium corpora, ut spiritus sancti templa, et quae in Sepelire
ultimo [1]) die recte creduntur resurrectura, iubet scriptura corpora.
honeste absque superstitione humo mandare, sed et honestam
eorum, qui sancte in domino obdormiverunt [2]), mentionem
facere, relictisque eorum, ut viduis et pupillis, omnia pieta-
tis officia praestare: aliam non docemus pro mortuis curam
gerere. Improbamus ergo maxime Cynicos, corpora mortuo-
rum negligentes, aut quam negligentissime contemptissime-
que [3]) in terram abiicientes, nunquam vel verbum bonum de
defunctis facientes, aut relictos ipsorum, ne tantillum qui-
dem [4]) curantes. Improbamus rursus nimis et praepostere of- Cura pro
iciosos in defunctos, qui instar Ethnicorum, suos deplangunt defunctis.

---

3) Kindl. *sunt* pro *sint*. 4) *sui*] mscr. Tur., Sylloge atque Kindl. *suae*. 5) mscr. Tur. addit: *atque nobis tradatur*.

1) *ultimo*] Kindl. *ultima*. 2) *obdormiverunt*] mscr. Tur. *obdormierunt*. 3) *contemptissimeque*] mscr. Tur. *contemptimque*. 4) *ac tantillum quidem*] Haec vv. desunt in mscr. Tur.

mortuos, (luctum moderatum, quem apostolus 1 Thessal. 4. concessit, non vituperamus, inhumanum esse iudicantes, prorsus nihil dolere [5]),) et pro mortuis sacrificant, et preculas certas, non sine precio, demurmurant, huiusmodi suis officijs liberaturi suos illos ex tormentis, quibus a morte immersos, et inde rursus liberari posse, huiusmodi naenijs arbitrantur.

Animi migrantis a corpore status.

Credimus enim fideles recta a morte corporea migrare ad Christum, ideoque viventium suffragijs aut precibus pro defunctis, denique illis suis officijs nihil indigere. Credimus item [6]) infides recta praecipitari in tartara, ex quibus nullus impijs aperitur, ullis viventium officijs, exitus.

Purgatorium.

Quod autem quidam tradunt [7]) de igne purgatorio, fidei Christianae, Credo remissionem peccatorum, et vitam aeternam [8]) purgationique plenae per Christum, et Christi domini

Ioan. 5.

hisce sententijs adversatur [9]), *Amen amen dico vobis, qui sermonem meum audit, et credit ei qui misit me, habet vitam aeternam, et in iudicium non veniet, sed transivit a morte in vi-*

Ioan. 13.

tam. Item, *Qui lotus est, non opus habet, nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus, et vos mundi estis.*

Spirituum apparitio.

Iam quod traditur de spirilibus vel animabus mortuorum apparentibus aliquando viventibus, et petentibus ab eis officia, quibus liberentur, deputamus apparitiones eas inter ludibria, artes et deceptiones diaboli, qui ut potest se transfigurare in angelum lucis, ita satagit fidem veram vel evertere, vel in dubium revocare. Dominus in veteri testamento

Deut. 18.

vetuit veritatem sciscitari a mortuis, et ullum cum spiritibus habere commercium. Epuloni vero poenis mancipato, sicut narrat veritas evangelica, negatur ad fratres suos reditus:

Luc. 16.

pronuntiante interim divino oraculo atque dicente, *Habent Mosen et prophetas, audiant illos* [10]). *Si Mosen et prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.*

DE RITIBUS ET CAEREMONIIS, ET MEDIIS.

XXVII.

Caeremoniae et ritus.

Veteri populo traditae sunt quondam caeremoniae, ut paedagogia quaedam, ijs qui [1]) sub lege veluti sub paedagogo

---

5) *inhumanum .... dolere* desunt in mscr. Tur. 6) *item*] mscr. Tur. *autem.* 7) *Quod autem quidam tradunt*] mscr. Tur. *Et quae traduntur vulgo.* 8) *Credo remissionem ..... aeternam*] Haec vv. in mscr. Tur. desunt. 9) *adversatur*] mscr. Tur. *adversantur.* 10) *Habent Mosen et prophetas, audiant illos*] Haec vv. desunt in mscr. Tur.
1) *qui*] In edit. Kindl. deest.

et tutore quodam custodiebantur, sed adveniente Christo liberatore, legeque sublata, *fideles sub lege amplius non sumus*, disparueruntque caeremoniae: quas in ecclesia Christi adeo retinere aut reparare noluerunt Apostoli, ut aperte sint testati *se nullum onus velle imponere ecclesiae*. Proinde Iudaismum videremur reducere aut restituere, si in ecclesia Christi, ad morem veteris ecclesiae, caeremonias, ritusve multiplicaremus. Ideoque minime approbamus eorum sententiam, quibus visum est ecclesiam Christi cohiberi oportere, ceu paedagogia quadam, multis varijsque ritibus. Nam [2]) si populo Christiano Apostoli caeremonias vel ritus divinitus traditos imponere noluerunt, quis oro [3]) sanae mentis, obrudet illi adinventiones adinventas [4]) humanitus? Quanto magis accedit cumulo rituum in ecclesia, tanto magis detrahitur non tantum libertati Christianae, sed et Christo et eius fidei: dum vulgus ea quaerit in ritibus, quae quaereret in solo Dei filio Iesu Christo per fidem. Sufficiunt itaque pijs pauci [5]), moderati, simplices, nec alieni a verbo Dei ritus. Rom. 8. Act. 15.

Impares ritus.

Quod si [6]) in ecclesijs dispares inveniuntur ritus, nemo ecclesias existimet ex eo esse dissidentes. Socrates, Imposibile fuerit, inquit, omnes ecclesiarum, quae per civitates et regiones sunt, ritus conscribere. Nulla religio eosdem ritus custodit, etiamsi eandem de illis doctrinam amplectatur. Etenim qui eiusdem sunt fidei, de ritibus inter se dissentiunt. Haec ille. Et nos hodie ritus diversos in celebratione Coenae domini et in alijs nonnullis rebus [7]) habentes in nostris ecclesijs, in doctrina tamen et [8]) fide non dissidemus, neque unitas societasque ecclesiarum nostrarum ea re discinditur. Semper vero ecclesiae in huiusmodi ritibus, sicut medijs, usae sunt libertate. Id quod nos hodie quoque facimus [9]).

Media.

At cavendum interim monemus, ne inter media deputentur, ut quidam [10]) solent Missam et usum imaginum in templo pro medijs reputare, quae revera non sunt media. *Indifferens* (dixit ad Augustinum Hieronymus) *illud est, quod nec bonum nec malum est, ut sive feceris, sive non feceris, nec iustitiam habeas nec iniustitiam.* Proinde cum adiaphora rapiuntur ad fidei confessionem, libera esse

2) *Nam*] mscr. Tur. *Quod.* 3) *quis oro*] Kindl. *quis ergo.* 4) *adinventiones adinventas*] Kindl. *inventiones inventas.* 5) *pauci* deest in mscr. Tur. 6) *si* particula, quae in mscr. Tur., in ed. Oxon. et ap. Kindl. extat, omissa est in ed. Tur. 1568. 7) *et in aliis nonnullis rebus* desunt in mscr. Tur. 8) *nostris ecclesiis, in doctrina tamen et* desunt in mscr. Tur. 9) *Id quod nos hodie quoque facimus* desunt in mscr. Tur. 10) *quidam*] Kindl. *quidem:*

1 Cor. 8. desinunt: sicuti Paulus ostendit, licitum esse carnibus vesci [11]), si quis non submoneat, idolis esse litatas, alioqui fore illicitas, quod qui his vescitur, iam vescendo, idololatriam approbare videatur.

DE BONIS ECCLESIAE.

XXVIII.

Bona ecclesiae et usus eorum licitus

Opes habet ecclesia Christi [1]) ex munificentia principum ac liberalitate fidelium, qui facultates suas ecclesiae donarunt. Opus enim habet ecclesia facultatibus: et habuit ab antiquo facultates ad res ecclesiae necessarias sustinendas. Ac verus usus opum ecclesiae quondam fuit, et nunc est, conservare doctrinam in scholis, et coetibus sacris, cum universo cultu, ritibus, et aedificio sacro, conservare denique doctores, discipulos atque ministros, cum rebus alijs necessarijs, et imprimis pauperibus iuvandis atque alendis. Deligantur autem viri timentes Deum, prudentes, et in oeconomia insignes, qui legitime bona dispensent ecclesiastica.

Oeconomi.

Abusus. Si vero opes ecclesiae per iniuriam temporis, et quorundam audaciam, inscitiam, aut avaritiam, translatae sunt in abusum, reducantur a viris pijs et prudentibus ad sanctum usum. Neque enim connivendum est ad abusum maxime sacrilegum. Docemus itaque reformandas esse scholas [2]) et collegia corrupta, in doctrina, in cultu, et in moribus, ordinandamque esse pie, bona fide [3]), atque prudenter, pauperum subventionem [4]).

DE COELIBATU, CONIUGIO, ET OECONOMIA.

XXIX.

Coelibes. 1 Cor. 7. Qui coelitus donum habent coelibatus, ita ut ex corde vel toto [1]) animo, puri sint ac continentes, nec urantur gra viter, serviant in ea vocatione domino, donec senserint se divino [2]) munere praeditos, et ne efferant se caeteris, se

---

11) *licitum esse carnibus vesci*] mscr. Tur. *carnes licitas es se vesci.*

1) *Christi* deest in mscr. Tur. 2) *Docemus itaque reforman das esse scholas*] mscr. Tur. *Reformentur itaque scholae.* 3) *ordi nandamque ..... fide*] mscr. Tur. *ordineturque fideliter.* 4) *sul ventionem*] mscr. Tur. *subventio.*

1) *toto* deest in mscr. Tur. 2) mscr. Tur. addit. v. *hoc.*

erviant domino assidue, in simplicitate et humilitate. Aptiores autem hi sunt curandis rebus divinis, quam qui privatis familiae negotijs distrahuntur. Quod si adempto rursus bono, ustionem senserint durabilem, meminerint verbi apostolici, *Melius est nubere, quam uri.*

Coniugium enim (incontinentiae medicina et continentia ipsa est) institutum est ab ipso domino Deo, qui ei liberalissime benedixit, ac virum ac foeminam inseparabiliter sibi mutuum adhaerere, et una in summa dilectione [3]) concordiaque [4]) vivere voluit. Unde scimus Apostolum dixisse, *Honorabile est connubium* [5]) *inter omnes et cubile immaculatum.* Et iterum, *si virgo nupserit, non peccavit.* Damnamus ergo polygamiam, et eos qui secundas damnant nuptias [6]). Docemus contrahenda esse [7]) coniugia legitime in timore domini, et non contra leges prohibentes aliquot in coniugio gradus, ne incestae fiant nuptiae. Contrahantur cum consensu parentum, aut qui sunt loco parentum [8]), ac in illum maxime finem, ad quem dominus coniugia instituit, et confirmentur publice in templo cum precatione et benedictione. Coantur denique sancte, cum maxima coniugum fide, pietate et dilectione, nec non puritate. Caveantur itaque rixae, dissidia, libidines et adulteria. Constituantur legitima in ecclesia iudicia, et iudices sancti, qui tueantur coniugia, et omnem impudicitiam [9]) impudentiamque [10]) coërceant, et apud quos controversiae matrimoniales transigantur.

Coniugium. Matth. 19. Hebr. 13 1 Cor. 7. Sectae Quimodo contrahenda coniugia

Educentur quoque liberi a parentibus in timore domini: provideant item parentes liberis, memores apostolicae sententiae, *Qui suis non prospicit, fidem abnegavit, et infideli est deterior.* Imprimis autem doceant suos, quibus esse alant, artes honestas, abstrahant ab otio, et veram in iis omnibus fiduciam in Deum inserant, ne diffidentia aut securitate nimia aut avaritia foeda diffluant, nec ad ullum fructum perveniant.

Educatio liberorum. 1 Tim. 5.

Estque certissimum opera illa, quae in vera fide fiunt a parentibus, per coniugij officia et oeconomiam [12]), esse coram Deo, sancta et [13]) vere [14]) bona opera, et placere

---

3) *dilectione* deest in mscr. Tur. 4) *concordiaque*] mscr. Tur. *concordia.* 5) *connubium*] Kindl. *coniugium.* 6) *Damnamus ergo ..... nuptias.*] In mscr. Tur. desunt haec verba. 7) *Docemus contrahenda esse*] mscr. Tur. *Contrahantur.* 8) *aut qui sunt loco parentum* desunt in mscr. Tur. 9) *impudicitiam* deest in mscr. Tur. 10) *impudentiamque*] mscr. Tur. *impudentiam.* 11) *fidem abnegavit et* in mscr. Tur. desunt. 12) *et oeconomiam* desunt in mscr. Tur. 13) *sancta et* desunt in mscr. Tur. 14) *vere*] Kindl. *vera.*

haec Deo, non minus quam preces, ieiunia, atque eleemosynas. Sic enim docuit et Apostolus in epistolis suis, praecipue vero [15]) ad Timoth. et Titum. Numeramus autem cum eodem Apostolo, inter dogmata satanica illorum doctrinam, qui matrimonium probibent, aut palam vituperant, vel oblique perstringunt, quasi non sanctum vel mundum sit.

Execramur autem coelibatum immundum, libidines et fornicationes tectas et apertas hypocritarum simulantium continentiam, cum omnium sint incontinentissimi. Hos omnes iudicabit Deus. Divitias, et divites, si pij sint, et recte utantur divitijs, non reprobamus. Reprobamus autem sectam Apostolicorum, etc. [16]).

DE MAGISTRATU.

XXX.

Magistratus a Deo.

Magistratus omnis generis ab ipso Deo est institutus ad generis humani pacem ac tranquillitatem, ac ita, ut primum in mundo locum obtineat. Si hic sit adversarius ecclesiae, et impedire et obturbare petest plurimum. Si autem sit amicus, adeoque membrum ecclesiae, utilissimum excellentissimumque membrum est ecclesiae [1]), quod ei permultum prodesse, eam denique peroptime iuvare potest.

Officium magistratus.

Eius officium praecipuum est, pacem et tranquillitatem publicam procurare et conservare. Quod sane nunquam fecerit felicius, quam cum fuerit vere timens Dei ac religiosus, qui videlicet ad exemplum sanctissimorum regum principumque populi domini, veritatis praedicationem, et fidem synceram promoverit, mendacia et superstitionem omnem cum omni impietate et idololatria exciderit, ecclesiamque Dei defenderit. Equidem docemus [2]) religionis curam, imprimis pertinere ad magistratum sanctum.

Teneat ergo ipse in manibus verbum Dei, et ne huic contrarium doceatur, procuret: bonis item legibus ad verbum Dei compositis moderetur populum sibi a Deo creditum [3]), eundemque in disciplina [4]), officio, obedientiaque [5]) contineat.

---

15) *praecipue vero* desunt in mscr. Tur. 16) *Reprobamus...., etc.* desunt in mscr. Tur.

1) *ecclesiae* deest in mscr. Tur. 2) *docemus*] mscr. Tur. *dicimus.* 3) *sibi a Deo creditum*] Haec verba desunt in mscr. Tur. 4) *et* partic. addit mscr. Tur. 5) *obedientiaque* deest in mscr. Tur.

udicia exerceat iuste iudicando: ne respiciat personam, aut munera accipiat: viduas, pupillos, et afflictos asserat: iniu-tos, impostores et violentos coërceat atque adeo et excin-at. *Neque enim frustra accepit a Deo gladium.* Stringat Rom. 13. rgo hunc Dei gladium [6]) in omnes [7]) maleficos, seditiosos, atrones vel homicidas, oppressores, blasphemos, periuros [8]), t in omnes eos, quos Deus punire ac etiam caedere ius-it. Coërceat et haereticos (qui vere haeretici sunt) [9]) in-orrigibiles, Dei maiestatem blasphemare, et ecclesiam Dei onturbare, adeoque perdere non desinentes. Quod si ne-esse sit etiam bello populi conservare salutem, bellum, in Bellum. nomine Dei, suscipiat, modo prius pacem modis omnibus quaesierit, nec aliter nisi bello suos servare possit. Et dum haec ex fide facit magistratus, illis ipsis operibus ut vere bonis, Deo inservit, ac benedictionem a domino accipit. Damnamus Anabaptistas, qui ut Christianum negant fungi posse officio magistratus, ita etiam negant quenquam a ma-gistratu iuste occidi [10]), aut magistratum bellum gerere pos-se, aut iuramenta magistratui praestanda esse, et caetera.

Sicut enim [11]) Deus salutem populi sui [12]) operari vult Subditorum officium. per magistratum, quem mundo veluti patrem dedit: ita sub-diti omnes hoc Dei beneficium in magistratu agnoscere iu-bentur. Honorent ergo et revereantur [13]) magistratum, tan-quam Dei ministrum: ament eum, faveant ei, et orent pro illo tanquam pro patre: obediant item omnibus eius iustis et aequis mandatis: denique pendant vectigalia atque tributa, et quae huius generis debita sunt [14]), fideliter atque libenter. Et si salus publica patriaeve et iustitia [15]) requirat, et magistratus ex necessitate bellum suscipiat [16]), deponant etiam vitam et fundant sanguinem pro salute publica magistratusque [17]), et quidem in Dei nomine, libenter [18]), fortiter et alacriter. Qui enim magistratui se opponit, iram Dei gravem in se provocat.

Damnamus itaque omnes magistratus contemptores, re-belles [19]), reipub. hostes, et seditiosos nebulones, denique Sectae et seditiones.

---

6) *Dei gladium*] Haec vv. in mscr. Tur. desunt. 7) *omnes* deest in mscr. Tur. 8) *periuros* deest in mscr. Tur. 9) (*qui vere haeretici sunt*) desunt in mscr. Tur. 10) In mscr. Tur. additum est v. *posse*; sed quae sequuntur verba usque ad: *et caetera* in eodem omissa sunt. 11) *enim*] mscr. Tur. *autem*. 12) *sui* deest in mscr. Tur. 13) *revereantur*] mscr. *reverentur*. 14) *et quae huius generis debita sunt*] desunt haec verba in mscr. Tur. 15) *patriaeve et iustitia*] mscr. Tur. *iustitiaque*; Kindl. *patriae vel iustitiae*. 16) *bellum suscipiat*] mscr. Tur. *mandet*. 17) *magistratusque* deest in mscr. Tur. 18) *libenter* deest in mscr. Tur. 19) *rebelles* deest in mscr. Tur.

omnes quotquot officia debita praestare, vel palam, vel arte renuunt.

Oramus Deum patrem nostrum in coelis clementiss.[20] *ut principibus populi, nobis quoque*[21] *et universo populo suo, benedicat, per Iesum Christum dominum et Servatorem nostrum unicum*[22]*: cui laus et gloria ac gratiarum actio*[23]*, in secula seculorum, Amen.*

---

20) *nostrum in coelis clementiss.*] Haec vv. in mscr. Tur. desunt. 21) *nobis quoque*] Etiam haec desunt in mscr. Tur. 22) *unicum* in mscr. Tur. deest. 23) *ac gratiarum actio*] Neque haec extant in mscr. Tur.

FINIS.

PARS II.

ONFESSIONES AC DECLARATIONES FIDEI,

QUAE SUNT SECUNDI ORDINIS.

I.

VERA

NFESSIO EX VERBO DEI SUMPTA

ET IN SYNODO CZENGERINA UNO CONSENSU EXHIBITA ET DECLARATA.

I. De uno et solo Deo, qui est Pater, Filius et Spiritus sanctus.
II. De unigenito Dei Filio ab aeterno.
II. De Spiritu sancto vero et solo Deo et Domino subsistente, et in se vitam habente.
V. De Vocabulis et Phrasibus quibus Spiritus sanctus utitur, de Deo per Prophetas et Apostolos.
V. De Regulis explicantibus Phrases loquendi de Deo.
II. De Lege et Evangelio in Ecclesia.
II. De Ritibus et Sacramentis Ecclesiae, de Baptismo infantium, et de Coena Domini.
II. De libertate Christiana in Cibo, Potu, Vestitu, et de locis conventus Ecclesiae.
X. De Aprosopolepsia in Deo, dum hos salvat, illos indurat.
X. De causa peccati. De Mediatore Filio Dei.
I. De tollendis foedis Haereticis et Antichristis.

---

unicum Argumentum de uno solo Deo destruit omnes munitiones Antitrinitariorum: sumptum ex Bibliis.

1. Unus solus est Deus quicunque est Iah, Iehova, Dent. 4. 5. 6.
2. Unus solus est Deus quicunque est El Scaddai omnia praesciens, 17. 28. 31. 35. Esa. 25. 43. 41.
3. Solus Deus est qui utrunque foedus fecit, et Deus Patrum est, 31. Deu. 5. 6.
4. Unus solus est Deus qui omnium est Creator, et Conservator, 40. 43. 44. Deu. 4. 5. 6. 32.
5. Unus solus Deus est qui scrutator est cordium et renum, Hie. 7. Ps. 7. Apoc. 1. 2. Acto. 12.
6. Unus solus Deus est qui eduxit Populum suum ex Aegypto, l. 5. 6. 20. 32. Deu. 4. 5. 6. 10. 30. 32. Psa. 78. 95.
7. Unus solus Deus est qui fecit miracula in Aegypto, tentatus, tus et provocatus est in deserto, Psalm. 95. 102. Exod. 20. 23. 32. 23. Deut. 32. 1 Cor. 10.
Sed haec omnia fecerunt, et sunt Filius et Spiritus sanctus, Esa. 63. elus faciei et Spiritus S. eduxit eos, irritaverunt Spiritum S. eius, Deus eduxit eos, Deu. 32. Filius et Spiritus S. eduxit eos, et

tentatus est, 1 Cor. 10. Esa. 63. Psal. 68. 95. Spiritus Iehovae cre coelos: Spiritus Iehovae est Iah, Iehova, Deus Patrum, foedus novu vetus cum Patribus pepigit, Hie. 31. Ezech. 2. 3. 8. 11. Hebr. 3. 4 10. Spiritus S. dicitur Deus, qui foedus iniit, cuius foedus violave Iudaei: Haec dicit Spiritus S. Foedus novum feriam, non secun foedus, quod pepigi cum eis tunc cum educerem eos: sic dicit Spi sanctus: Nolite Corda vestra obdurare, sicut patres vestri me tent runt, irritaverunt me in deserto, Heb. 3. 4. 8. 10. Christo tribuu haec, Rom. 14. 1 Cor. 10. Esa. 45. 63. Ibidem Spiritui S. Vere i et immutabiliter sunt unus et solus Deus Iehova Filius et Spi sanctus.

Aliud argumentum.

1. Quicunque non est Iehova aeternus immutabilis, aeternitates, bitans omni tempore, qui non est Sum, Fui, Ero: non est Deus.

2. Maledictus est Deus Zar, id est, recens novus, noviter ortus ab aeterno non fuit, non fecit omnia, non fuit ab aeterno, sed est char, id est alienus, formatus extra unius Dei naturam ex creat ortus, Deu. 5. 6. 10. 30. 32. Psalm. 81. pereant tales dij, non ado tur: Hie. 7. 10. 23. 31. 33. Deus est e vicino factus, non fecit om non fuit ab aeterno, pereat, Deut. 5. 10. 31. Psal. 81. Hie. 7. 10.

3. Maledictus est et non adorandus, qui non est unus solus D omnia non fecit: Sed Christus et Spiritus S. fecerunt omnia, adora ita ut Pater, Psalm. 95. Ezec. 2. 3. 8. 11. Esa. 45. 48. 63. Iob. 27. 33. Nec sunt Filius et Spiritus S. Dij recentes, maledicti n ergo sunt unus et solus Deus ita ut Pater. Nisi ergo Filius et Sp S. sint unus solus, Iehova, creator, conservator, pro vero Deo ado non possunt, sed erunt dij maledicti, recentes, alieni, non ex Patris hovali et aeterna Deitate ab aeterno sine initio temporali orti, 10. 3. Psal. 81.

Responsio ad calumniam adversariorum.

Non Spiritum S. et Filium dici Iah. Deum, Iehovam et Psal. 95 non de Patre tantum, nec de Filio solo, sed et de Spiritu sancto que dicitur, cum inquit: Venite procidentes adoremus Iehovam, ipse est Deus, et factor noster: nos Populus pascuae eius, si modo cem eius audieritis, ne obduretis cor vestrum sicut in die disceptatio ubi tentaverunt et probaverunt me patres vestri et viderunt opera quadraginta annis, Psal. 95.

Haec licet de patre et de Filio quoque recte praedicentur in bliis sacris, tamen Spiritui quoque S. cum Patre et Filio Apost Hebr. 3. et 4. Sic applicat, ex more Scripturae. Mos enim est S pturae ut unus et idem locus de tribus testibus exponitur, ut Ie creavit Deus, eduxit Deus, tentatus est Deus, miracula edidit D Patri, Filio, et Spiritui sancto tribuitur. Esaiae 6. 40. 43. 45. 48. Deuteron. 4. 5. 32. 1 Corinth. 8. Iohann. 1. 5. 8. 10. Iob. 26. H 2. 3. 4. Romanorum 14. vide. Est enim mos Scripturae ut saepius tertia persona loquatur in prima, et secunda persona. Ut haec dixit hova ad me: Ego sum Iehova, Creator, Salvator, Elscaddai sic d ad eos verba mea: Haec dicit Iehova: Nolite impie agere contra le meam: Apostolus ergo Hebr. 3. 4. 8. 10. sic locum, hodie si vocem audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut Patres vestri tentave me: Psalm. 78. 95. 105. Num. 14. 23. 1 Cor. 10. Item hunc lo Hoc est foedus meum quod disponam vobiscum: de eodem exponi prima, et tertia persona. De primo loco cap. 3. Hebr. sic loqui Quapropter, sicut dicit Spiritus sanctus, si hodie vocem eius audie nolite corda vestra obdurare. Hic dicit Spiritum sanctum loqui de

atres eduxit ex Aegypto: Eduxit autem Iehova Pater, eduxit Fi-
eduxit Spiritus sanctus: ut Esa. 63. 1 Cor. 10. Exo. 3. 5. 6. 14.
2. 34. Deut. 4. 5. 6. 32. Ezech. 2. 3. 8. 11. Spiritus sanctus edu-
os, et requiescere fecit eos Esaias 63. Ezech. 2. 3. 8. 11. Hiero-
31. Reprehendens eos Iehova, ipse Spiritus sanctus dicit: Hebr.
. Hieron. 31. Ecce venient dies, sicut testatur Spiritus sanctus:
est testamentum quod disponam cum illis, dicit Iehova: In Hier.
Eze. 2. 3. 4. 8. 11. Eundem Spiritum sanctum sic annunciat: Ve-
i me spiritus Iehovae, et statuit me spiritus super pedes meos, et
ad me spiritus. Ecce ego loquar tecum, ego mittam te ad gentes
les, et verba mea loquêris ad eos, et dices, sic dicit Iehova, sive
int, sive non audiant: quia sunt rebelles, sicut et patres eorum
varicati sunt foedus meum, et non perstiterunt in foedere meo, sed
gressi sunt pactum meum, et fecerunt abominationes et scelera
a, propter quae et ego abieci eos et deserui eos. Unde Ezechiel
em Iehovam Deum, nunc Spiritum, nunc Iehovam, Dominum exer-
im et Adonai, vocat. Hic quoque ergo Psalm. 95. Hebr. 3. 4. 8.
eodem idiotismo Hebraeorum, Spiritus in tertia persona dicit de se:
dicit Iehovah. In prima persona dicit, Ego sum Iehova qui eduxi
Spiritus sanctus testatur et dicit: Hoc est testamentum quod dispo-
ad eos, dicit Iehova. Primo Spiritum dicit deinde Iehovam: sicut
ch. 2. 3. 4. 8. 11. Venit in me Spiritus Iehovae, et locutus est
im Iehova, et dixit, Ego sum Iehova qui eduxi vos: Primo vocat
itum sanctum, secundo vocat Iehovam. Adonai propter naturam:
itum sanctum propter proprietatem a Patre procedentem, et a Filio
ssam. Iehova Adonai vocatur propter naturam divinam, quam habet
munem cum Patre, ut Esa. 6. 40. 63. Dicitur Iehova qui sedet in
, qui mittit Christum et Prophetas: In Actis vero Paulus Spiritum
tum esse dicit: Ita Hier. 31. Iehova exercituum dicitur qui foedus
im feriet, et Iudaeos eduxit ex Aegypto: Sed Esa. 40. 48. 63. Hebr.
0. dicitur Spiritum S. esse, qui foedus novum feriet super domum
, et Iudaeos eduxit ex Aegypto. Esa. 63. Cum ergo Hebraice di-
r Kihu Elohenu, et nos, am, vezon iado: Haiom bekalo tismáu, id
Quia ipse est Deus noster, et nos populus et grex manus eius:
lie si vocem eius audieritis: Haec de Iehova Deo nostro: eius re-
ur ad Deum, qui supra dicitur El Iehova, Deus noster, factor noster
randus. Haec de tertia persona, quae sequuntur de tertia et prima
ntur: Dicit Iehova, nolite corda vestra indurare, sicut in deserto in
tentationis, ubi tentaverunt me Patres vestri, et ego iuravi in ira
, si introibunt, Vides supra in tertia persona dicebatur Kolo, id est,
em Iehovae factoris si audieritis, hic idem qui dicit: Si audiveritis
em IEHOVAE, idem dicit de secunda persona: Nolite vos corda
ra indurare. De se autem in prima sic loquitur: Sicut patres vestri
baverunt et irritaverunt me in deserto, et ego iuravi in Exod. 4. 5.
13. 14. Esaiae 63. Ezechielis 2. 3. 8. 11. Hieremiae 31. 1 Corinthio-
n 10. dicitur Spiritus sanctus irritatus et provocatus: Irritaverunt Spi-
m sanctum eius, qui eduxit, et Spiritus sanctus requiescere fecit eos.
iae 63. Hebr. 3. 4. 10. in Esaia 1. Hierem. 3. Deuteron. 4. 5. 32.
HOVA unus solus Deus dicitur eduxisse Iudaeos, et Iehova unus
uiescere fecit: Iehova irritatus est. Et 1 Corinth. 10. Psalmo 68.
ristus dicitur eduxisse, Christus tentatus. Et Esaiae 63. Ezechiel. 2.
3. 10. 11. Spiritus dicitur eduxisse Iudaeos, Spiritus sanctus irritatus,
vocatus, et Psalm. 95. Hebr. 3. 4. Spiritus sanctus dicitur tentatus,
tatus in deserto.

Non enim simpliciter verba Davidis sunt: Nolite corda vestra indu-
e, sicut patres vestri induraverunt et tentaverunt me in deserto.
lmo 95. Numer. 14. 23. 1 Corinthior. 10. Nam non David tentatus
. Et Hebraeor. 4. dicit, Praedefinit autem in Davide Deus diem

hodie dicens: Hodie si vocem eius audieritis. Quem supra Spi
sanctum dixit, capite quarto Deum dicit, ut Psalmo 95. Quia ergo
iiciuntur Elogia uni soli Deo propria, sicut dicit Spiritus sanctus:
lite corda vestra obdurare, sicut patres vestri me tentaverunt,
verba ex Ezechielis 2. 3. 8. 11. et Esaiae 6. 63. de Spiritu sancto ex
Nam si de Patre diceret, si vocem eius Patris audieritis, nolite
vestra indurare, sicut eum tentaverunt Patrem. Sed Mystice pr
identitatem naturae dicit. Eum Deum Iehovam audite, qui ego
cum Patre, et Filio: ut ostendat identitatem naturae in Patre et
et Spiritu sancto. Ideo dicit, si vocem eius audieritis, si Patres vestr
non audierunt. Nam Spiritus de se nunc in prima, nunc in tertia
sona loquitur ex perpetua Scripturae consuetudine, et in Actis P
et Apostolus probat Spiritum sanctum per os Davidis et per Proph
locutum esse tanquam Iehovam et verum Deum. Act. 1. 2. 3. 13
1 Pet. 1. 3. 2 Pet. 1.

CONFESSIO PASTORUM ECCLESIAE IE
CHRISTI, EXHIBITA IN CZENGER DE U
ET SOLO DEO,

QUI EST PATER, FILIUS, ET SPIRITUS SANCTUS, CONF
MATA EXPLICATIONE PHRASIUM HEBRAEARUM, ET REGU
CERTIS EX VERBO DEI DESUMPTIS.

DE UNO ET SOLO DEO.

Vere et sincere confitemur secundum scripturas sacras, D
verum esse unum et solum, authorem et conservatorem omni
qui sic se patefecit, ut sit Pater, Filius et Spiritus sanctus.

DE TRINITATE UNIUS IEHOVAE.

Hunc unum et solum Deum, tres in coelo testes Patr
Filium et Spiritum Sanctum esse credimus: qui licet tres
subsistentibus suis proprietatibus, et officiis dispensatoriis: ta
hi tres unum quoque sunt, ut Apostolus testis est. 1 Ioha
cap. 5.

DE PATRE AETERNO.

Patrem vocamus ex verbo Dei, Deum et Iehovam in
vitam habentem, a nullo existentem, et omni origine carent
qui ex sua hypostasi tanquam characterem et splendorem s
gloriae, Filium unigenitum ab aeterno sine omni principio
mutatione genuit, per quem omnia ab aeterno praesciit, et
posuit, et in principio creavit, et conservat et electos iustifica
salvat, impios autem condemnat.

LUTHE

DE FILIO DEI.

Christum iuxta carnem Davidis filium, per omnia fratribus
m excepto peccato credimus. Hunc eundem Christum, se-
m *Logon*, credimus et confitemur Filium Dei unigenitum
re, Deum et Iehovam aequalem Patri, et ab initio ante
opera, ex ore altissimi, tanquam splendorem gloriae, et
terem substantiae eius genitum esse, per quem omnia facta
nte creationem, in creatione et post creationem.
Qui dicitur *Angelus foederis*, et *sermo* Dei, carnem in fine
rum assumens. Rom. 1. 8. 9. Hebr. 1. 2. 3. Gal.
Psal. 2. 1 Tim. 3. Rom. 3. 4. 8. Hebr. 3. 8. 9.
um subsistens esset in forma Dei, patri aequaliter se hu-
it ac formam servi assumsit, sic totum *antilytron* seu aequi-
precium, virtute et potentia Spiritus aeterni in carne as-
persolvit. Quia in ipso Somaticôs seu vere placuerit Patri,
plenitudinem Deitatis inhabitare, ut sic omnia per eum re-
ri possint, Eph. 1. Coloss. 1. 2. 2 Cor. 5.
Huic Christo licet iuxta carnem temporalis tribuatur origo et
as, tanquam vero homini fratribus per omnia simili, excepto
o: tamen, quatenus est unigenitus a Patre, subsistens in
Dei, ita in se vitam habens ut Pater, caret omni origine,
nporali mutatione. Quia est *Iehova* a Iehova egressus, et
s a diebus aeternis, sola mystica et ineffabili generatione
nitus a Patre. Matth. 1. 3. Luc. 1. 2. 3. Rom. 1.
Ioan. 1. 3. 8. 10. Philipp. 2. Mich. 5. Zachar. 2.
. Proverb. 8. Psalm. 2.

DE SPIRITU SANCTO.

Spiritum quoque sanctum credimus et confitemur, a Patre
dentem, et a Filio emissum in corda credentium, esse *Ado-
ehovam:* ut in Ezechiele se Spiritus sanctus appellat, ca-
2. 3. 8. 10. Cui omnia elogia, uni soli Deo propria tri-
ur. Perinde ut Patri ac Filio, scilicet primo Iehova Ado-
Deus vocatur. Psalm. 95. Hebr. 3. Secundo vocatur
Iehova scrutans corda et renes, seu Deus omnipotens.
Tertio, creator, conservator, regenerator, sanctificator.
6. 1 Corinth. 1. 2. 3.
Quarto, author et distribuitor omnium donorum Dei. 1 Co-
12. Gal. 5. 6. Ephes. 5. 6. Fructus Spiritus sancti
fides, spes, charitas. Rom. 3. 4. 8. Gal. 3. 4.
Quinto, quia futura praedixit in Prophetis, elegit et emisit
olos sua authoritate. Actorum 13. Hi tres, Pater, Sermo,
piritus, quia unum sunt in Iehovali et in aeterna deitate, vo-
e, consilio et operibus, ut Ioh. 3. 5. 6. 10. 14. 15. 16.
r, sunt unum et in adoratione, sicut enim Deus Pater sine

Filio suo, et Spiritu Sancto, eligere, creare, sanctificare potest: ita Pater sine Filio et Spiritu sancto Deus Iehova adodus esse non potest.

DE COENA DOMINI.

Coenam Domini vocamus Sacramentum a Christo ex et vino institutum in memoriam mortis suae. Sicut autem pisticam *transsubstantiationem* ex verbo Dei negamus: ita pe gamus *sarcophagiam* corporalem et cruentam, hoc est ore co rali naturale Christi corpus ex virgine natum sumi in coena. panem substantialiter, et realiter sine ulla transsubstantiati corpus Christi esse, aut in panem corpus Christi contra fidei naturae regulam includi, et in pane ore carnali ab omnibu coena sumi: cum Symbolum et Scriptura doceant, corpus Ch ascendisse in coelum. Deinde impossibile et contra naturam contentum suo continente, locatum suo loco maius esse: ut p tae et arbores, animalia ipsa terra continente vel orbe maiore set panem coenae, totum Christi corpus capere, et poculum to Christi sanguinem continere, aut includere. Deinde, quin et verborum Christi pronuntiationem, Christus Apostolis panem dit, et non corpus suum, quod pro nobis postridie obtulit. Paulus dicit: *Si quis panem hunc indigne comederit, reus corporis Christi. Panis, quem frangimus, nonne est communic corporis Christi?* 1 Cor. 10. 11.

Tertio: quia vocatur Panis memoria mortis et corp Christi: memoria autem vocatur ex Dei institutione signum deris. Quicquid enim recordari facit, recte memoraculum signum vocatur, ut Gen. 9. 17. dicitur. 1 Cor. 11. Luc. Quarta ratio: Impossibile est diversas species, disparatam et al speciem et formam esse posse naturaliter et realiter in sua fo substantiali, sine transsubstantiatione et mutatione disparata specierum de sua forma, et substantia prima aut subiecto in al naturam. Ut virga Mosis non fuit serpens, sine transsubstan tione, aqua non fuit sanguis in Aegypto, nec aqua vinum fui nuptiis, sine mutatione: ita nec panis Coenae realiter, et s stantialiter ac corporaliter corpus Christi esse potest, neque corporali sumi potest, nisi in carnem Christi transmutetur, am forma et substantia panis.

Quemadmodum damnamus Papisticum delirium, dum sic gantur: primo panem transsubstantiari, et offerri in Missa: dei sola accidentia panis manere, sed sub illa forma visibili pa corpus Christi latitari, cum impossibile sit, accidentia ma sine suis subiectis, et formas substantialiter quae dant esse id est, ob quas, res suis nominibus appellantur, sine primis stantiis subsistere posse: ut in coena cum panis sit forma co ralis, et tamen substantia prima, aut subiectum corporis Ch

turalis lateat sub forma panis. Ita et eorum insaniam damna-
s, qui asserunt *Sarcophagiam*, id est, ore corporali sumi
rpus Christi naturale, sanguinolentum, sine ulla mutatione, et
nssubstantiatione. Nam ut impossibile est accidentia manere,
sumi sine subiecto, ut Papistae nugantur, videri quidem acci-
ntia panis, sed corpus Christi in Missa sumi: ita isti *Creo-
agi*, aut *Sarcophagi* delirant, dum somniant, panem quidem
ieri, et panem non mutari in corpus: tamen, pane manducato,
rpus Christi realiter et substantialiter ore corporali sumi: id
od contra fidei et naturae regulam est, scilicet disparatas spe-
s, in aliis specierum formis esse posse substantialiter, et sumi
e mutatione: sicut aqua vinum esse in nuptiis, nec pro vino
ni potuit, sine versione aquae in vinum. Ioan. 2. Sola ergo
ocellatione transsubstantiatores Papistae a Sarcophagis corporariis
ferunt, sed re ipsa in re Sacramentaria per omnia conveniunt.

DE SACRAMENTARIIS.

Reiicimus et eorum delirium, qui Coenam Domini *vacuum
rnum*, vel Christi absentis tantum *memoriam* his signis recoli
cent. Nam sicut Christus est *Amen*, *testis fidelis*, *verax*, *ve-
as et vita*: Apoc. 1. 3. Matth. 18. 25. 1 Cor. 8. 10. ita
oena Domini est praesentis et infiniti, aeternique filii Dei uni-
niti a Patre memoria: qui se et sua bona, carnem suam et
nguinem suum, id est, panem vivum et potum coelestem, Spi-
us sancti ope per verbum promissionis gratiae, offert et exhi-
t electis fide vera Evangelium Christi apprehendentibus: ut
n. 6. 14. 15.

DE PRAESENTIA IN COENA.

Christum credimus ubique electis suis praesentem, ut filium
i Iehovam unigenitum a Patre, quatenus hi tres sunt unum,
est unus Deus. Sed hic filius Dei ut Deus sermo est mystice
spiritualiter quoque, dum enter praesenter Iehovali sua deitate,
cum donis in unigenito et primogenito *somatice* et vere habi-
itis adest, perinde ut Pater, sicut vitis in palmitibus caput in
embris adest: Ioan. 15. 1 Cor. 10. 12. Ephes. 4. 5. 6.
autem est homo fratribus per omnia similis, id est in Ecclesia
a mystice et spiritualiter. Primo adest per unionem cum Logo,
atenus unitus est Logo ubique praesenti. Secundo adest in sua
omissione per verbum et fidem, communicando se electis, ut vi-
in palmitibus distantibus et dissitis a vite, caput in membris
ssitis a capite adest per venas. 1 Cor. 8. 10. Ephes. 1. 4.
6. Ita vitis et caput homo Christus quoque nostrum adest per
omissiones gratiae, dum panem vivum, et potum coelestem nobis
mmunicat. Ioan. 6. 8. 10. 14. 15. Tertio adest institutione

sua sacramentali aut Spiritus sancti effusione in electos. Quart officio dispensatorio, aut intercessione pro electis. Ioan. 15. 1 Hebr. 1. 7. 9. 10. Marc. 14. 16. Non est autem praesens ca naliter sicut in utero matris in Iudaea in sepulchro fuit praese localiter: quia ascendit in coelum corporaliter, surrexit, non e hic, et oportet in coelo esse usque ad diem iudicii. Act. 3.

DE VERIS SACRAMENTIS.

Scriptura sacra haec quatuor in omnibus signis novi foede proponit. Primo foedus seu pactum ipsum, quod est Dei gratia, r conciliatio cum hominibus propter Christum, dona propter Christ per Spiritum sanctum, electis fide exhibita, et applicata: secun materia rei ex qua Sacramentum instituitur, ut iris cum *Noa* praeputium carnis cum *Abraham*, iumenta et panis in sacrificii in Baptismo aqua: in Coena, panis et vinum. Tertio, causa f malis: diversis enim formis signa erecta sunt cum *Noah*, *Abraha* et populo Iudaico: et in novo Testamento in baptismo divers sunt formae Sacramenti. Quarta causa finalis quae respicit Dei et homines, hinc dicta sunt signa foederis, memoria pacti aut n Testamenti inter Deum et homines: respectu causae finalis di sunt res sacramentariae signa, aut memoria in signum foederis, reconciliationis instituta, ut iridis erectio et circuncisio voca *Berith*, id est *foedus*: deinde *Otth Berith*, id est *signum foeder* Gen. 9. 17. Ita in coena panis et vinum respectu causae fina sunt memoria mortis Christi, id est signa commonefacientia morte Christi. Matth. cap. 26. Luc. cap. 22. 1 Corin 10. 11. Panis et vinum sunt per se et sua natura sine ulla m tatione Papistica aut Creophagica, ut Papistae somniant, corpus novum Testamentum, aut communicatio corporis sunt mystica sacra Christi institutione et appellatione sine transformatione corp raria, sicut supra dictum est: signa enim non substantiam signa rum, sed tantum accipiunt nomina, ut Gen. 9. 17. 1 Cor. 1 Luc. 22. Iris et circuncisio nunc foedus, nunc signum, et in coe elementum nunc Panis, nunc corpus Christi appellatur: 1 Corin 10. 11. Sed non mutatur panis in corpus Christi, sed accipit n men corporis et vinum sanguinis, non essentiam aut naturam car et sanguinis Christi, ut Papistae somniant.

DE AETERNITATE. [PROPOSITIO 43.]

Aeternum quoque varie sumitur, primo, Dei respectu, q ties Deo Patri, Filio, Spiritui sancto tribuitur, significat princi et fine mutationeque carentem perpetuitatem, *Tu Iehova habit aeternitates: Tu Iehova Deus es in aeternum.* Esa. 9. et 57.

Secundo sumitur pro Christi descriptione filiali et infinita tura, virtute et efficacia vel nativitate, ut Prov. 8. Sap. 7.

cl. 24. *Ab aeterno ante omnia genuit me.* Mich. 5: *egressus s ab aeterno a diebus aeternis.* Esa. 9. Christus est filius i, Deus fortis, pater aeternitatis. Hoc est autor aeterni foede-, testamenti, salutis, iustitiae et vitae aeternae causa. Hebr. 9. 13. Angelus est foederis, Testamentum in Christo confir-tum: Testamentum aeternum in sanguine Christi confirmatum : Effectum aeternum, salutem, vitam, Testamentum, seu foe-s aeternum tribuit Filio Dei dato, unigenito a Patre infinito, erno: Qualis effectus, talis causa: Sed effectus Christi, red-ptio, salus, Testamentum sunt aeternum: Ergo et Filius est ter aeternitatis, id est, Deus aeternus, infinitus, ut Pater. a. 9.

Tertio, sumitur pro continuo tempore, hoc est, pro spacio mundus creatus est, pro diebus in quibus mundus factus est: ic dicitur: *Elegit nos ante tempora aeterna,* id est ante septem s creationis, ante creationem ab aeterno elegit, Eph. 1. 2. 3. 5. Timoth. 1. 2. 3. Quarto, sumitur pro infinita piorum salute, cruciatu impiorum. Quae ut se in electis et vasis irae habent ium, tamen iam fine carent salus et condemnatio.

DE BAPTISMO INFANTIUM. [PROPOSITIO 44.]

Infantes omnes Ecclesiae oblatos, qui canes et porci non t, *in nomine Patris, Filii et Spiritus S.* Baptismo baptizandos e docemus, sicut promissio et signatum vel foedus ad infantes electos pertinet, et Sacramentum circuncisionis infantibus quo-institutum fuit, Rom. 5. 6. 1 Cor. 15. Coloss. 2.

[PROPOSITIO 45.]

Scriptura nomen Baptismi varie usurpat. Primo pro affli-ne, et cruce electorum, ut Matth. 20. *Potestis baptizari, quo baptizor?* id est, potestis ferre illam crucem infinitam, aut nas infinitas? Secundo sumitur Baptismus pro regeneratione, causa regenerationis, pro Spiritu et igne aut gratiae Dei pleni-ne. *Ille baptizabit nos igne et spiritu. Nisi quis natus fue-ex aqua et spiritu, non poterit ingredi in vitam.* Matth. 3. rc. 1. 1 Ioan. 1. 3. Tertio sumitur baptismus pro signo enerationis et lavacri interioris, quod a Christo institutum est, nomine Patris, Filii et Spiritus S. Matth. 28. Quarto, su-ir pro Christi baptismo, vel pro nomine Christi, pro poeni-ia et conversione, ut Matth. 3. *Poenitentiam agite, et ba-etur unusquisque vestrûm in nomine Iesu Christi in remissio-peccatorum:* id est, agite poenitentiam, ut propter Christum piatis remissionem peccatorum et donum spiritus. Quinto, religione et confessione Christiana, et unione insertioneque , doctrinae et confessione Christi, ut Act. 10. *Nunquid*

aquam prohibere potest aliquis, ne baptizentur hi, qui Spiritum sanctum acceperunt, et iussit eos baptizari Petrus in nomine Domini Iesu Christi. Hic baptismus aquae primo. Secundo baptismus Spiritus et ignis. Tertio baptismus nominis Christi explicatur. *Baptizati sunt in nomine Iesu.* Hoc est, primo in nomine Patris, Filii et Spiritus S. aqua sunt baptizati: postea susceperunt nomen Christi, facti sunt Christiani, fidem, doctrinam, religionem Christi susceperunt, et apprehenderunt, Gal. 3. 1 Cor. 3. *Quicunque in Christo baptizati estis, Christum induistis.* Sexi pro lotione et communi lavacro sumitur, Iudith 12. *Baptizabat Iudith in fonte,* Marc. 1. *Iudaei non comedunt, nisi baptizentur prius*

DE LEGE. [PROPOSITIO 46.]

Lex ad peccata arguenda, et Evangelium propter annunciandam remissionem peccatorum praedicandum est. Neque enim poenitentia praedicari potest, neque peccata argui possunt, sine lege In suis ergo finibus Lex et Evangelium praedicanda sunt.

DE RITIBUS ECCLESIASTICIS. [PROPOSITIO 47.]

Omnes honestos, et pios ritus verbo Dei consentientes servientes gloriae Dei, et aedificationi ecclesiae, cantilenas scilcet ex sacris literis compositas, cum intellectu Spiritu et mentcanimus: et reiicimus insanos, qui his contradicunt, aut linguae non intellecta in coetu discantizant, aut reboant ad coelum usque ut Sacerdotes Baal, 1 Cor. 14. Eph. 5.

DE VESTITU PASTORUM. [PROPOSITIO 48.]

Quia in sacris literis in Veteri, et Novo Testamento nulla limitatione, figura, aut mensura ministrorum Ecclesiae vestes in usu communi circumscribuntur et limitantur, stultum et impium est haeredes et dominos omnium creaturarum, a Domino Deo factos facere servos in vestitu, cibo et potu superstitioso. In hac ergo omnibus mediocritas pia et sancta serviens honestati, decori et necessitati secundum circumstantias servanda est. Vitanda sunt extrema omnia, luxus, superbia, scandala, sordities, et avaritia, non serviens, et non parcens naturae, 1 Cor. 6. 14. 15.

DE TEMPLIS. [PROPOSITIO 49.]

Templa et loca conventus electorum, remotis Idolis et Papisticis sordibus Idolorum, ararum, et boatuum recipimus: etiam in prius eis Baalaim abusi sunt: nulla enim creatura in terris est qua impii abusi non sunt. Sed abusus non tollit substantiam bonae rei, Hoc est, non sunt ideo creaturae Dei per se bonae reiiciendae, quia iis impii abusi sunt.

DE CIBO ET MERCEDE PASTORUM. [PROPOSITIO 50.]

Scriptura sacra, et natura docet, dignos esse operarios cibo mercede sua: impie ergo nugantur clamitantes, mercedem non se veris in Christo ministris dandam: sicut novi haeretici falantur, sub Monachorum praetextu, qui licet non paciscantur m ovibus, sed tamen iis pellem et carnem excoriando detrahunt, Ioan. 10. 11. Hiere. 23, 3. Spiritus Dei falsis prophetis quitur. Ezech. 14. Esa. 58.

DE CAUSA PECCATI. [PROPOSITIO 51.]

Sicut impossibile est contrarie inter se pugnantia, et denentia se mutuo, causam efficientem formalemque esse posse i contrariorum: ut Lux non est causa tenebrarum, neque caliditas giditatis, Psal. 5. 46. 61. 66. 80. 84. 114. 135. ita impossie est Deum, qui est Lux, Iustitia, Veritas, Sapientia, Bonitas, ta, causam esse tenebrarum, peccati et mendacii, ignorantiae, ecitatis, malitiae, et mortis: sed horum omnium causa Satanas, homines sunt. Quaecunque enim Deus prohibet, et propter ae damnat facere ex se, et per se non potest. Deut. 32.

DE APROSOPOLIPSIA IN DEO. [PROPOSITIO 52.]

Sicut qui operantibus aequaliter simul mercedem aequalem ste reddit, et qui non merentibus donat ex gratia, libero arbio quae vult, non est respector personarum: ita Deus, mortem condemnationem tanquam peccati stipendium, dum omnibus mentibus aequalem reddit, ex debito secundum iustitiam et legem am, iuste fecit. Et contra dum non merentibus donat propter ilium ex plenitudine gratiae suae, et libera voluntate, iustitiam vitam, non est *Prosopoliptis*, id est, non est respector perarum, ut dicitur: *quod tuum est, et meritus es tolle, et vade: nnon licet mihi facere de meo quod volo? Annon oculus tuus t nequam? non meus oculus, quia ego bonus sum*, Matth. 21.

DE MEDIATORE.

Christum filium Dei et hominis totum secundum utramque aturam verum Melchisedecum Pontificem, Regem, Mediatorem, Salvatorem, Redemptorem confitemur propter has causas:

1. Propter iustitiae et misericordiae temperamentum: ut stitiae infinitae et legi damnanti propter peccatum satisfaceret carne moriendo, virtute et efficacia spiritus aeterni. Deinde et misericordiae divinae vivificanti electos per eiusdem sermois et Filii Dei unigeniti omnipotentiam satisfieret, iuxta electioem aeternam in Christo ab aeterno factam, Eph. 1.

2. Propter *antilytron*, aut aequivalens precium, hoc est, ut erfecte Mediator precium salutis pro electis solvere possit: hoc scili-

cet, propter peccatum hominum mori in carne possit. Deinde pe
catum, mortem, Diabolum, infernum, legis maledictionem destrue
possit, imaginem autem Dei amissam vitam, iustitiam, sapientia
Dei, reparare possit, et vivificare, omnia restaurare possit deit
tis suae virtute et potentia, Rom. 3. 4. 8. 2 Cor. 3. 5. Col.
2. Eph. 1. 3.

3. Quia literaliter Mediator vocatur Filius Dei unigenitus i
mortalis, id est verus Deus, vita aeterna, id est, immortalis
hova Deus aeternus, magnus laudandus in secula: Deus magnu
sua potentia et virtute salvans, 1 Cor. 1. 3. Col. 1. Hebr.
7. 9. Zach. 1. 3. 10. 13. 14. Oseae 1. 2. 3. 12. Idem M
diator Dei et hominum vocatur homo Iesus Christus. Sunt er
gloriae Dei et veritatis, iustitiae, deitatis destructores, sunt pa
inter homines hostes, qui Christum mediatorem, id est, Filiu
Dei unigenitum a Patre, et hominem verum negant, Luc. 1.
Impossibile enim est gloriam Dei in coelis perfici Legem
Evangelium impleri, et salutem pacem electorum perfici sine
lio Dei vero Deo, et homine, et sine vero homine, Rom. 1.
Colos. 1. 2. Ephes. 1. 3.

FINIS.

2.

CONSENSUS.

2 *Timoth.* 2.

Sectare iustitiam, fidem, charitatem, pacem cum iis, qui invocant OMINUM ex puro corde.

CONSENSUS

FIDE ET RELIGIONE CHRISTIANA INTER ECCLE-AS Evangelicas Maioris et Minoris Poloniae, Magnique Duca-s Lithuaniae et caeterarum eius regni provinciarum, primo SEN-OMIRIAE Anno MDLXX in Synodo generali sancitus, et ineeps in aliis, ac demum in Wlodislaviensi generali Synodo no MDLXXXIII confirmatus, et Serenissimis Poloniae Regi-s, AUGUSTO, HENRICO ac STEPHANO oblatus, nunc au-tem ex decreto Synodico in publicum typis editus.

Anno Christi MDLXXXVI.

Psal: 50. *et* 122.

Benigne fac Domine in beneplacito tuo Syoni, et aedificentur muri usalem.

Sit pax in propugnaculis eius et prosperitas in palatiis eius.

Praefatio ad benevolum lectorem.

Vetus et verissima est sapientum sententia: *Concordia res parvae scunt, discordia maximae dilabuntur.* Imo vero ipsa veritas Dominus ster Iesus Christus testatur, regnum inter se divisum collapsurum, ncordiam vero et amorem pium, sectatorum suorum signum proprium e. Quapropter addicti sanctae concordiae, et operam dantes aedifica-ni Ecclesiae ac extirpationi scandalorum, nos qui in Poloniae Regno olatriam AntiChristi reiecimus, et omnes haereses Christianae fidei, mbolo Apostolorum, Niceno et Athanasiano etc. adeoque authoritati ipturarum repugnantes, vitamus, ac puram Evangelii doctrinam syn-e profitentes et exequi studentes, Evangelici vocamur: ut occurrere ssimus apud extraneos suspicioni, domi vero occasioni et cuipiam fo-ti discordiae (quod maiores nostri egredientes ex captivitate AntiChri-ana, diversis temporibus et locis, alii in Bohemia et Polonia, alii in rmania, alii in Helvetia et caeteris regionibus ac regnis, exhibuerunt gistratui suo, Imperatoribus, Regibus ac Principibus, diversa nostra-m Evangelicarum Confessionum exemplaria, unam tamen eandemque ritatem in scriptis Propheticis et Apostolicis fundatam complectentia)

convocata ex omnibus Regni Poloniae Provinciis Generali Synodo Se
domiriae Anno Domini M. D. LXX. dictas Confessiones, Augustanam
Bohemicam, et Helveticam, examinatas deprehendimus in praecipu
articulis fidei Christianae cum Scriptura sacra et secum invicem co
cordes esse.

Quod vero attinet ad Articulum de Coena Domini, ne quaeda
varietas opinionum seu phrasium nos distraheret, praecidimus inter n
disputationes de modo rei, cum omnes rem vere credamus, secundu
verba Salvatoris, et piae antiquitatis sententiam, quae in *Consensu Se
domiriensi* descripta est.

Itaque scandalis sopitis, vera concordia et amore *Christi* in ei
pura doctrina coniuncti sumus, Ceremoniis paulo diversis, ut in qualib
Ecclesia mos obtinuit, libertati Christianae permissis.

Qui dictus Consensus noster hactenus a nobis non modo est fide
ter servatus, sed etiam deinceps in aliquot Generalibus Synodis ren
vatus et confirmatus, utpote in *Cracoviensi* Anno M. D. LXXIII.
Petricoviensi Anno M. D. LXXVIII. et *Wlodislaviensi* Anno M. D. LXXXI
Illis, qui litium scintillas excitare videbantur, ingenue correctis, ac int
limites pacis reductis, atque ita vinculo concordiae et amoris fraterni a
ctius astricto. Stat vero nobis omnibus firma sententia, auxiliante *D*
hunc sanctum *Consensum* contra omnes Diaboli hostiumque et quorun
vis hominum molitiones constanter retinere ac tueri.

Quare publicatione huius libelli (quo ratio Consensus, Ordinis
Disciplinae inter nos constitutae describitur) palam facere et protest
voluimus omnibus pijs, tam in *Sarmatia*, quam in aliis Europae caet
rarumque mundi partium regnis viventibus, nos non simulata, sed sacr
sancta, mandato et Spiritu *Christi* facta, concordia coniunctos esse,
habitare fratres in unum: Ac proinde ab adversarijs nostris calumnio
et iniquissime nobis obiici discordiam et ataxian. Siquidem cum h
scripto nostro res ipsa clamat, et id cognoscere volentibus evincit, n
in Regno Poloniae omnes *Evangelicos* esse sancta pace copulatos, n
dissidere, sed convenire in doctrina fundamentoque fidei et salutis n
strae ac religionis Christianae: et retinere fraternam concordiam atq
mutuum amorem, et officiorum pietatis humanitatisque pulchram co
municationem. Ac si qui forte etiam inter nos reperirentur philauti, c
communem tranquillitatem turbare niterentur, scandalaque excitarent,
patientia Fratrum abutentes, commoniti non se cohiberent; esse con
eos in promptu iustum Ecclesiasticae disciplinae rigorem, ut cohercea
tur, et contumaces ex *Ecclesia* communioneque nostra, authoritate C
nonum Synodicorum excludantur: secundum decretum ipsius Sancti S
ritus, in eiusmodi hominum pervicaciam latum Galat. 5: *Qui vos c
turbat, portabit iudicium, quicunque est ille: Utinam vero abscindantur,
vos conturbant.*

Oramus itaque omnes pios, qui legent *Consensum* hunc nostrum,
admittant iniquas hostium nostrorum accusationes, calumnias et obtrec
tiones: sed huic testimonio et scripto nostro locum dantes, nobiscum
cum multis aliis, de rebus dextre iudicantibus, viris Evangelicis, *I
Opt: Max:* gratias agant, pro hac syncera doctrina Evangelij, et in
pio Consensu atque concordia nobis divinitus concessa: Nec etiam s
quidam nimis audaci et inclementi de nostro Consensu censura pro
beant nos bene agere: Imo ipsi quoque si possunt, bene agant, et sc
dala, quae rixas comitantur, in domo Domini vitent: ac unanimes s
viant aequissimo ministrorum suorum Iudici *Domino Iesu*, cui stamus
cadimus: qui nos ita obtestatur Iohan: 13: *Hoc est praeceptum me
(in quo cognoscent omnes, vos esse meos discipulos) ut vos invicem dili
tis; sicut ego dilexi vos, ut etiam diligatis alij alios.*

Deus Pater coelestis nos totamque suam Sancto Evangelio addict
Ecclesiam conservet, confirmet, et benedictione sua augeat in san

ncordia, ad gloriam suam et amplificationem Regni sui, inter omnes mines Christianos, verbo veritatis morigeros: ut Spiritu Sancto nos bernante, veri discipuli atque imitatores Christi simus: nemini scandlum praebeamus: et fidem, conscientiamque puram retinentes ad umphantem *Ecclesiam* laetabundi in aeternum perveniamus, per *Do*num nostrum *Iesum Christum. Amen.*

Ministri Domini Iesu, et Sancti Evangelij in Ecclesia eius.

Erasmus Gliczner Superattendens Confessionis Augustanae in aiori Polonia, suo et omnium fratrum suorum nomine.

Iohannes Laurentius Superattendens fratrum Confessionis Bomicae, in maiori Polonia, suo et fratrum suorum nomine.

Paulus Gilovius Superattendens Confessionis Helveticae in minori olonia, etc. suo et omnium fratrum suorum nomine.

CONSENSUS MUTUUS

IN

ELIGIONIS CHRISTIANAE CAPITIBUS INTER ECCLEIAS MAIORIS ET MINORIS POLONIAE, RUSSIAE, LIHUANIAE, ET SAMOGITIAE ETC. QUAE IUXTA CONESSIONEM AUGUSTANAM, FRATRUM BOHEMORUM ET IELVETICAM, ALIQUO MODO A SE DISSENTIRE VIDEBANTUR, FACTUS IN SYNODO SENDOMIRIENSI. ANNO DOMINI 1570. DIE 14. APRILIS.

Postea[1]) quam diu multumque cum sectariis, Tritheitis, Ebionitis, nabaptistis conflictatum esset, ac[2]) tandem divino favore ex tot tansque certaminibus et deplorandis contentionibus emersimus: vium est iisdem Ecclesiis Polonicis reformatis et orthodoxis, quae n quibusdam capitibus et formulis doctrinae (hostibus veritatis et Evangelii) minime consentire videbantur, pacis et concordiae studio, Synodum convocare, atque[3]) consensionem mutuam testari. Quare habita collatione amica et Christiana, sic iunctis compositisque animis consensimus[4]) in haec capita.

Primum quemadmodum et nos, qui in praesenti Synodo ostram confessionem edidimus, et Fratres, nunquam credidimus, os, qui Augustanam Confessionem amplectuntur, aliter quam pie t orthodoxe sentire[5]) de Deo, et sacra Trinitate, atque incarnaione filii Dei, et iustificatione nostra[6]), aliisque praecipuis ca-

---

1) Editio Haidelberg. 1605. *postquam.* 2) *ac* deest in edit. Haidelberg. 3) Ed. Haidelberg. *ac.* 4) Ed. Haidelberg. *consenserunt.* 5) Ed. Haid. *sensisse.* 6) In Ed. Haid. deest *nostra.*

pitibus Fidei nostrae: Ita etiam ii, qui Augustanam confessionem sequuntur [7]), professi sunt candide et syncere, se vicissim tam de nostrarum ecclesiarum, quam de fratrum Bohemicorum (quos quidam rerum ignari *Waldenses* vocant) [8]) Confessione de Deo et Sacra Triade, Incarnatione Filii Dei, Iustificatione, et aliis primariis capitibus Fidei Christianae, nil agnoscere, quod sit absonum ab orthodoxa veritate, et puro verbo Dei. Ibique sancte invicem polliciti sumus [9]), unanimiter secundum regulam verbi Dei, nos [10] defensuros Consensum hunc mutuum in vera et pura Christi religione contra Pontificios, contra sectarios, contra denique omnes hostes Evangelii et veritatis.

Deinde vero quantum ad infelix illud dissidium de Coena Domini [11]) attinet, convenimus in sententia verborum Domini nostri Iesu Christi [12]), ut illa orthodoxe intellecta sunt [13]) a patribus, ac inprimis *Irenaeo* [14]), qui duabus rebus, scilicet terreno et coelesti, hoc mysterium constare dixit: Neque elementa signa nuda et vacua illa [15]) esse asserimus, sed simul reipsa credentibus exhibere et praestare Fide, quod significant: Denique ut expressius clariusque loquamur, convenimus, ut credamus et confiteamur, *substantialem praesentiam Christi*, non significari duntaxat, sed vere in coena eo [16]) vescentibus repraesentari, distribui, et exhiberi corpus et sanguinem Domini [17]) symbolis adiectis ipsi rei, minime nudis, secundum Sacramentorum naturam. Ne vero diversitas formularum loquendi contentionem aliquam pariat, placuit, praeter articulum, qui est insertus nostrae Confessioni [18]) mutuo consensu asscribere articulum *Confessionis Saxonicarum ecclesiarum de coena Domini*, ad Tridentinum Concilium anno 1551. missae [19]), quem etiam pium agnoscimus, et recipimus. Cuius Confessionis haec sunt verba [20]):

„Et Baptismus et Coena Domini sunt pignora et testimonia gratiae, ut antea dictum est, quae de promissione et tota redemptione nos commonefaciunt, et ostendunt beneficia Evangelii ad singulos pertinere qui his ritibus utuntur [21]). Sed tamen hoc discrimen est: per baptismum singuli inseruntur ecclesiae; sed coenam Domini simul etiam volui Dominus esse nervum publicae congregationis. Vult enim Deus ministerium Evangelii publicum esse, non vult in latebris tantum inclu

---

7) *sequuntur* deest in Ed. Haid. 8) *Bohemicorum .... Waldenses vocant)*] ed. Haid. *quos vocant Waldenses.* 9) *sumus*, in ed. Haid. deest 10) deest in ed. Haid. *nos.* 11) *Domini* deest in ed. Haid. 12) *Domini nostri Iesu Christi*] desunt haec verba in ed. Haid. 13) *sunt*] ed. Haid. *est.* 14) *Irenaeo*] ed. Haid. *ab Irenaeo.* 15) *nuda et vacua illa*] ed. Haid. *illa nuda et vacua.* 16) *eo* deest in ed. Haid. 17) *corpus et sanguinem Domini*] desunt haec verba in ed. Haid. 18) *nostrae Confessioni*] ed. Haid. *confessioni nostrae.* 19) *missae*] haec vox legitur in ed. Haid. ante verba: *ad Tridentinum.* 20) *haec sunt verba:*] ed. Haid. *verba haec sunt:* 21) Quae sequuntur desunt in ed. pr., in qua haec tantum extant: *utuntur etc. Item. Nec admittuntur* . . cfr. p. seq.

iam teneri vocem Evangelii, sed exaudiri eam vult a toto genere humano, vult se agnosci et invocari: ideo vult publicos et honestos esse congressus, et in his vult sonare Evangelii vocem; vult se ibi invocari et celebrari. Vult etiam hos ipsos congressus, testes esse confessionis et seiunctionis ecclesiae Dei ab aliarum gentium sectis et opinionibus. Convenit Ioannes Ephesi cum suo coetu, et docet evangelium, et usu sacramentorum, totus coetus ostendit, se hanc doctrinam amplecti, et hunc Deum invocare, qui evangelium tradidit, et seiunctum se esse a Dianae, Iovis, et aliorum idolorum cultoribus. Vult enim Deus conspici et audiri suam ecclesiam in mundo, et vult seiunctam esse multis publicis signis a reliquis gentibus. Sic haud dubie suos coetus habuerunt primi parentes, Adam, Seth, Enoch, Noë, Sem, Abraham: et deinceps politia Israel habuit multos ritus, ut seiunctio illa a gentibus esset conspectior. Addidit etiam peculiarem promissionem congregationi: *Ubicunque duo aut tres congregati sunt in nomine meo, ero in medio eorum.* Item: *Quicquid petent consentientes, fiet eis.* Et in Psalmo: *Laus eius in ecclesia sanctorum.* Sintque promissiones, in quibus adfirmat Deus, se ecclesiam servaturum esse, eo dulciores, quia intelligimus, eum publicum ministerium in congressibus honestis conservare et restituere: sicut et in ipsis verbis coenae Domini inclusa est haec promissio, cum iubet annunciare mortem Domini, et hanc coenam distribui, donec venerit.

Ut igitur reverentia maior sit in huius sacramenti usu, verae causae institutionis cogitentur, quae ad publicam congregationem, et ad singulorum consolationem pertinent.

Prima causa est: Filius Dei vult in publica et honesta congregatione sonare vocem evangelii. Huius congregationis vinculum vult esse hanc sumtionem, quae summa reverentia facienda est, cum ibi testimonium exhibeatur mirandae societatis Domini et sumentium, de qua reverentia Paulus loquitur, inquiens: *Qui sumit indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini.* Secunda: Vult et concionem, et ipsum ritum prodesse ad conservationem et propagationem memoriae passionis, resurrectionis, et beneficiorum suorum. Tertia: Vult quemlibet sumentem hoc testimonio singularitor confirmare, ut statuat ad se pertinere beneficia evangelii, cum concio sit communis: et hoc testimonio, hac sumtione ostendit, se ipsius membrum esse, et se ablutum esse sanguine suo, et facere se hoc foedus: *Manete in me, et ego in vobis.* Item: *Ego in eis, et hi in me.*

Quarta: vult hanc publicam sumtionem, confessionem esse, qua ostendis quod doctrinae genus amplectaris, cui coetui te adiungas. Vult et gratias agi publice et privatim in hac ipsa cerimonia Deo aeterno patri, filio et spiritui sancto, cum pro ceteris beneficiis, tum nominatim pro hoc immenso beneficio redemtionis et salvationis. Vult et ipsis ecclesiae membris inter sese vinculum esse mutuae benevolentiae. Ita multis fines concurrunt.

Harum maximarum causarum commemoratione invitantur homines ad sacramenti reverentiam et usum. Et docemus, quomodo prosit usus. Aperte damnamus portentosum errorem Monachorum, qui scripserunt, sumtionem mereri remissionem peccatorum, et quidem *ex opere operato*, sine bono motu utentis. Haec Pharisaica imaginatio pugnat cum dicto: *Iustus sua fide vivet.* Sic igitur erudimus ecclesiam, accessuros ad Coenam Domini, oportere poenitentiam seu conversionem adferre: et accensa iam fide in cogitatione de morte et resurrectione et beneficiis filii Dei, quaerere hic confirmationem huius fidei: quia in usu sacramenti fit testificatio, quae ostendit, ad te quoque perti-

nere beneficia filii Dei. Fit et testificatio, quod te sibi membru adiungat, et quod sit in te, sicut dicit: *Ego in vobis.* etc.

„Monemus etiam, ne existiment, propter hoc opus seu hanc obedientia remitti peccata, sed ut fiducia intuentur mortem et meritum filii D et resurrectionem eius. Et statuant propter ipsum nobis peccata r mitti, et velle eum hanc fidem hac commonefactione et testificatio confirmari. Cum hoc modo fides, consolatio, gaudium conscientiae gratiarum actio crescunt, prodest sumtio. [Nec admittuntur ulli a communionem, nisi prius a Pastore aut Collegis eius auditi sint, absoluti. In hac exploratione interrogantur, et erudiuntur rudiore de tota doctrina: et deinde absolutio promulgatur.

„Docentur etiam homines, Sacramenta esse actiones divinitus instituta et extra usum institutum res ipsas non habere rationem Sacrament sed in usu instituto in hac communione vere et substantialiter ades *Christum*, et vere exhiberi sumentibus Corpus et Sanguinem *Christ* Testari *Christum*, quod sit in eis, et faciat eos sibi membra, quod abluerit eos sanguine suo: etc.] [22]) sicut et *Hilarius* inqui „Haec accepta et hausta efficiunt, ut et nos in Christo, et Christus nobis sit".

„In ipso autem ritu servamus morem usitatum universae ecclesiae vet ris *Latinae et Graecae.* Non fiunt *privatae Missae*, hoc est, tales, quibus non fiat distributio corporis et sanguinis Christi: sicut nec v tus ecclesia aliquot seculis post Apostolos, tales Missas habuit: ut d scriptiones veteres apud Dionysium, Epiphanium, Ambro sium, Augustinum. et apud alios ostendunt. Et Paulus ex presse iubet, simul fieri multorum communionem. Itaque in public et honesta congregatione recitantur aut canuntur precationes et syn bolum, et lectiones cum sacris canticis, distributae in dies festos, us tato more. Deinde fit concio de beneficiis filiis Dei, et de aliqu doctrinae parte, ut series temporum praebet argumentum. Postea re citat Pastor gratiarum actionem, et precationem pro universa ecclesi pro potestatibus, et pro praesenti necessitate: et orat Deum, ut pro pter filium, quem voluit fieri victimam pro nobis, remittat nobis pec cata, et nos salvet, colligat et servet ecclesiam.

„Deinde recitat in loco consueto verba Christi, de Coenae institution et sumit ipse, et distribuit sumentibus integrum sacramentum, qui re verenter accedunt, antea explorati et absoluti, et ibi suas preces a publicas adiungunt. Ad extremum, rursus recitatur gratiarum acti Hunc ritum, et hanc communionem plurium, congruere cum script Apostolorum, et consuetudine veteris ecclesiae, fere usque ad *Gr gorii* aetatem, noverunt omnes non prorsus ignari antiquitatis; quo cum ita sit, probanda, non improbanda est nostrarum ecclesiaru consuetudo: sed adversarii improbantes nostram consuetudinem, de fendunt multos errores, alii magis tetros, alii novis iam artificiis f catos. Multi ante hoc tempus scripserunt, fieri oblationem in Mis *pro vivis et mortuis*, et mereri eam facienti et aliis remissionem pe catorum ex opere operato. Et haec plurimorum persuasio fuit, adhuc est, similis Pharisaicae et Ethnicae. Nam eodem modo Phar saei et Ethnici somniabant, se ex opere operato mereri sibi et ali

22) Quae uncis inclusimus extant etiam in ed. pr., sed quae s quuntur inde a verbis *sicut et Hilarius inquit*..usque ad finem p. 55 ea desunt in illa edit., in qua haec tantum leguntur: *sanguine suo:* e *Omnia huius articuli verba integra.*

remissionem peccatorum, pacem, et alia multa bona. Ant etiamsi qui minus coeci verecundius loquebantur, etsi dicebant mereri ea non sine bono motu sacrificantis, tamen sacrificia ipsa fingebant esse merita precum. Hac opinione cumulabantur sacrificia, et crescebant aucupia quaestus. Talis est et Missarum mercatus, et profanatio coenae Domini, fere in toto orbe terrarum.

Vult autem Deus, vitiosos cultus taxari et aboleri. Ideo vocem divinam simpliciter et vere proponimus, quae errores illos damnat. Ac toto pectore affirmamus coram Deo et tota ecclesia in coelo et in terra, tantum fuisse unicum sacrificium propitiatorium, seu quo ira aeterni patris adversus genus humanum placata est: scilicet, totam filii Dei, Domini nostri Iesu Christi crucifixi et resuscitati, obedientiam. Hic unicus est agnus, qui tollit peccata mundi. De hoc unico sacrificio dictum est. Hebr. X: *Unico sacrificio consummavit in perpetuum eos, qui sanctificantur.* Et hoc sacrificium singulis sua fide applicatur, cum audiunt evangelium, et sacramentis utuntur, ut Paulus inquit: *Quem posuit propitiatorem in sanguine per fidem.* Et: *Iustus fide sua vivet.* Et in 1 Petr.: *Sanctificati spiritu, ad obedientiam et conspersionem sanguinis Iesu Christi.* Cetera sacrifica in veteri Testamento fuerunt typica, de quibus suo loco copiosius dicitur. Et nequaquam merebantur remissionem peccatorum, et omnes iustitiae sanctorum omnibus temporibus, fuerunt, sunt, et erunt sacrificia laudis, seu εὐχαριστικὰ, quae non merentur facienti aut aliis remissionem, sed sunt cultus debiti in singulis, et placent propter mediatorem et summum sacerdotem filium Dei: ut dicitur ad Hebr.: *Per ipsum offerimus sacrificium laudis semper Deo.* Hanc esse immotam et aeternam veritatem, manifestissimum est. Quod vero citantur contra tam claram lucem veritatis centones, quos nominant *Canones Missae*, etiam manifestum est, dissimiles esse Canones Graecos et Latinos. Et Graecos ipsos dissentire inter sese de re maxima: et in hoc Latino, qui usitatus est, apparet paulatim adsutas esse lacinias ab ignotis auctoribus.

Vetus ecclesia utitur nominibus *sacrificii* et *oblationis:* sed intelligit totam actionem, precationem, sumtionem, recordationem, fidem, spem, confessionem, et gratiarum actionem. Haec tota actio interior et exterior, in quolibet converso ad Deum, et in tota ecclesia, est reversa sacrificium laudis, seu εὐχαριστικὸν, et λογικὴ λατρεία. Et cum inquit Dominus: *Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu et veritate:* affirmat, in novo Testamento non praecipi externa sacrificia, quae fieri necesse sit, etiamsi in corde nulli sint motus Spiritus sancti: sicut in lege necesse erat cerimoniam Paschatos servari.

Sed de coena Domini dicitur: *Probet se unusquisque* etc. Ita prodest utenti coena Domini, cum affert poenitentiam et fidem, et non prodest ei alienum opus. Praeterea de mortuis manifestum est, totum hoc spectaculum pugnare cum verbis institutionis coenae, in quibus dicitur: *Accipite, manducate*, etc. *Hoc facite in mei recordationem?* Et tamen in magna parte Europae plurimum Missarum fit pro mortuis. Magna etiam multitudo prorsus ignorans, quid agat, legit Missas propter mercedem. Cum autem haec omnia manifeste sint impia, facere oblationem, ut loquuntur, ut mereantur vivis et mortuis: aut facere nescientem quid agat: horribiliter peccant, qui haec scelera retinent et defendunt. Et cum ritus extra usum institutum non habeat rationem sacramenti, qualis ibi fiat idolorum cultus, cogitent pii et eruditi.

Et est manifesta profanatio, partem coenae Domini circumgestare, et adorare: ubi prorsus transfertur pars ad usum toto genere diversum

ab institutione, cum textus dicat: *Accipite, manducate,* cum quidem c receus sit hoc spectaculum.

„Postremo, quales sunt mores plurimorum sacrificulorum et Monachorur in toto Europa, qui non curant hoc dictum: *Probet se unusquisqu* Item: *Quicunque indigne sumit, reus erit corporis et sanguinis Domini* Etsi autem Pontifices et hypocritae, qui praestigias quaerunt ad hae mala stabilienda, rident has querelas, tamen certissimum est, Deu horribiliter irasci his sceleribus: sicut in Israel irascebatur sacrificio rum profanationibus. Et videmus irae exempla manifesta: tot regno rum ruinas, vastationem orbis terrarum, quam faciunt *Turcae*, con fusiones opinionum, et multas tristissimas dissipationes ecclesiarum.

„Te autem, fili Dei, Domine Iesu Christe, crucifixe pro nobis, et rē suscitate, summe sacerdos ecclesiae tuae, veris gemitibus oramus, u propter tuam et aeterni patris tui gloriam, deleas idola, errores e abominationes: et sicut ipse precatus es, sanctifices nos in veritat tua, et in pectoribus plurimorum accendas lucem evangelii tui, e veram invocationem, et corda nostra ad veram obedientiam flectas ut grati te in omni aeternitate celebremus.

„Omnium Angelorum et hominum eloquentiam superat magnitudo pecca torum, quae profanatio coenae Domini tot iam seculis parit. Et nos cum par oratio tantae rei nulla possit esse, breviores sumus: et i hoc ingenti dolore filium Dei oramus, ut ipse haec mala emendat et simul ad declarationem copiosiorem nos apud eos offerimus, qu eam audire volunt. Sed in hac quaestione praecipue fieri cernimu hoc, quod ait Salomon: *Perinde facere canentem carmina pravo cordi ac si acetum fundat supra nitrum.* Has de sacrificio persuasione sciunt adversarii nervos esse suae potentiae et opum. Ideo contra riam orationem audire nolunt. Quidam astute iam lenire absurd discunt. Non est, inquiunt, meritum oblatio, sed appellatio: strunn insidias verbis, et eosdem abusus retinent. Dixi autem etiam ante unumquemlibet sua fide facere sibi applicationem sacrificii Christi, e cum audit evangelium, et cum utitur sacramentis. Et scriptum est *Probet uuusquisque seipsum.* Non igitur sentit Paulus, cerimoniar alteri non utenti prodesse, et filius Dei ipse se obtulit, ingrediens i sanctum sanctorum, id est, in arcanum consilium divinitatis, cernen voluntatem aeterni patris, et ingentem iram sustinens, et causas huiu mirandi consilii intelligens. Hae res magnae significantur, cum dic Paulus ad Hebr.: *sese obtulit:* et cum inquit Esaias: *Ponet am mam suam hostiam pro peccato.* Quid igitur nunc intelligunt sacrifi culi, qui dicunt, se offerre Christum? nec antiquitas hoc modo lo cuta est. Sed atrocissima oratione nos accusant, dicunt nos delet iuge sacrificium: sicut faciebat Antiochus, qui typus est Anti christi.

„Respondimus etiam antea, nos retinere totum ritum ecclesiae Apostol cae: et iuge sacrificium est, sonare doctrinam incorruptam Evangeli et recte invocare Deum: denique, ut Dominus inquit, est adorare pa trem in spiritu et veritate. Complectimur hic etiam verum usum sa cramentorum. Haec omnia cum fidelissime retineamus, summa rev rentia retinemus iuge sacrificium: illi abolent, qui veram invocatione et coenam ipsam Domini multis modis corrumpunt, qui iubent invo care homines mortuos, qui Missas venales habent, qui iactitant, s oblatione sua aliis mereri, qui doctrinae de poenitentia et remissior peccatorum multos tetros errores immiscent: qui iubent dubitare age tes poenitentiam, an sint in gratia, qui libidinibus et idolis ecclesia polluunt. Hi sunt Antiochi similes, non nos, qui obedire filio D studemus, dicenti: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit.*

stremo et de usu integri sacramenti pauca quaedam dicenda sunt. Removeatur sophistica a iudiciis ecclesiae. Norunt omnes, coenam Domini ita institutam esse, ut detur populo integrum sacramentum, sicut scriptum est: *Bibite ex hoc omnes.* Nota est et consuetudo veteris ecclesiae, Latinae et Graecae. Ideo fatendum est, prohibitionem unius partis iniustam esse. Legitima hominum testamenta violare, iniustum est: cur filii Dei testamentum, sanguine ipsius obsignatum Episcopi violant? Dolendum est autem, tantam esse impudentiam, quorundam, ut contra hoc gravissimum argumentum, tamen fingant sophismata, ad stabiliendam prohibitionem: quorum refutationem in re manifesta omittimus".

Huius autem sancti, mutuique *consensus* vinculum fore spirati sumus, convenimusque, ut quemadmodum illi nos, nostras *ecclesias*, et Confessionem nostram in hac Synodo publicam, et Fratrum, orthodoxas esse testantur: Sic etiam nos illum [23]) *ecclesias* eodem christiano amore prosequamur, et orthodoxas fateamur [24]): Extremumque *valedicamus*, et alii silentium imponamus omnibus rixis, distractionibus, dissidiis, quibus *evangelii* cursus non sine maxima multorum piorum offensione, impeditus est, et unde adversarijs nostris non levis calumniandi et verae Christianae religioni nostrae contradicendi. Quinpotius [25]) occasio sit subministrata paci et tranquillitati publicae studere, charitatem mutuam exercere, et operas mutuas ad aedificationem *ecclesiae* pro fraterna coniunctione nostra praestare possemus.

Adhaec recipimus mutuo *consensu*, omni studio nostris fratribus [26]) omnibus persuasuros, atque eos invitaturos ad hunc Christianum, et unanimem Consensum amplectendum [27]), colendum et conservandum, illumque alendum, et obsignandum, praecipue auditione verbi, (frequentando tam huius, quam alterius cuiusque [28]) confessionis caetus,) et Sacramentorum usu: observato tamen recto ordine, et gradu tam disciplinae, quam consuetudinis uniuscuiusque *ecclesiae*.

Ritus autem et Ceremonias [29]) uniuscuiusque Ecclesiae, libros hac *concordia*, et Coniunctione relinquimus. Non enim multum refert, qui ritus observentur, modo sarta tecta et incorrupta existat ipsa doctrina et fundamentum fidei ac salutis nostrae [30]): quemadmodum et ipsa *Confessio Augustana* et Saxonica de ea recte docent: Et in hac Confessione nostra in praesenti Synodo Sendomiriensi publicata, id ipsum expressimus [31]).

---

23) *Sic etiam nos illorum*] ed. Haid. *sic et illorum.* 24) *fateamur*] ed. Haid. *fatemur.* 25) *Quinpotius*] ed. Haid. *quia potius.* 26) *Fratres* deest in ed. Haid. 27) *amplectendum*] ed. Haid. *complectendum.* 28) *cuiusque*] ed. Haid. *ciusque.* 29) *et Ceremonias uniuscuiusque*] ed. Haid. *eros uniuscuiusque.* 30) *et fundamentum fidei ac salutis nostrae:*] desunt haec verba in ed. Haid. 31) *in praesenti .... expressimus*] in ed. Haid. haec tantum extant verba: *id ipsum expressimus.*

Quamobrem consilia officiave charitatis mutua inter[32]) n conferre, et in posterum de conservatione et incremento omniu totius Regni *Lith*uaniae, *Samo*gitiae[33]), piarum, orthodoxaru et[34]) reformatarum Ecclesiarum, tanquam de uno corpore co sulere polliciti sumus ac recipimus[35]). Et si quando Synod generales celebrabunt, nobis quoque significent: Et ad nostr etiam generales vocati, non gravatim veniant, si opus fuerit. A que ut colophonem huic *consensui* et mutuae Concordiae i ponamus, ad hanc fraternam[36]) societatem conservandam tue damque non incommodum fore putamus, in locum certum conv nire, ubi una ex mutuis Confessionibus, compendium corporis d ctrinae[37]) (improbitate hostium veritatis[38]) ad id adacti,) elic remus, et in publicum ederemus: Ut invidorum hominum[39]) o obturarentur, cum maximo omnium piorum solatio: sub[40]) titu omnium *ecclesiarum Polonicarum reformatarum et Lithuanicaru et Samogiticarum*[41]), nostrae *Confess*ioni consentientium.

*Da*tis igitur iunctisque dextris sancte promisimus et recepim invicem, omnes[42]) fidem et pacem colere, fovere, et indies aedificationem *regni Dei* magis magisque amplificare velle omnesque occasiones distractionis Ecclesiarum evitaturos. Der que se immemores et oblitos sui ipsius, ut veros *Dei* Ministr decet, solius *Iesu Christi* Salvatoris nostri gloriam promot ros, et Evangelij illius veritatem propugnaturos, tum dicti tum factis, recepimus.

Quod ut felix, *ra*tum firmumque sit in perpetuum, or mus ardentibus votis *Deum* Patrem, totius consolationis et pac authorem et fontem uberrimum: qui nos nostrasque *ecclesi* ex densis Papatus tenebris eripuit, donavitque puro verbi sui, sacrosancto veritatis lumine: Hancque nostram sanctam pacem consensionem, coniunctionem et unionem benedicere, ad sui n minis gloriam, et Ecclesiae aedificationem velit. Amen.

Stanislaus Myszkowski, Palatinus Cracoviensis, personaliter consen et subscripsi.

Petrus Zborowski Palatinus Sendomiriensis, personaliter consensit M.

Magnifici Domini *Lucae* de *Gorka* Palatini Posnaniensis, et Domi *Ioannis Tomiczki* Castellani Gnesnensis, atque omnium Confessionis A gustanae Ecclesiarum nomine, *Stanislaus Bninski*, Sénior Ecclesiae co sensi et subscripsi.

Magnifici Domini Palatini Russiae et caeterorum eius Provinci fratrum nomine, *Stanislaus Chrzunstovius* M. P.

Sigismundus Myszkowski Osveciensis Capitaneus, personaliter co sentiens M. P. S.

Erasmus Gliczner Ecclesiarum in Maiori Polonia Confessionis A gustanae Superattendens, suo et aliorum fratrum nomine, M. P.

---

32) *inter*] ed. Haid. *in*. 33) *Lithuaniae*, *Samogitiae*, in ed. Hai desunt. 34) *orthodoxarum et* desunt in ed. Haid. 35) *sumus ac recip mus. Et*] ed. Haid. *sumus, et*. 36) *fraternam*] ed. Haid. *firmam*. 3 *compendium corporis doctrinae* desunt in ed. Haid. 38) *veritatis* de in ed. Haid. 39) *hominum*] ed. Haid. *horum*. 40) *sub*] ed. Haid. *s* 41) *Samogiticarum*] ed. Haid. addit *que*. 42) *omnes* in ed. Haid. dee

Nicolaus Glicznerus Senior Districtus Posnaniensis, nomine fratrum ioris Poloniae M. P.

Andreas Prasmovius, Minister coetus Radzieioviensis, nomine fratrum ıfessionis Bohemicae, facultate sibi commissa, M. P.

Simeon Theophilus alias *Bogomit Turnovius*, Diaconus in Commute Fratrum Bohemicae Confessionis, et ad praesentem Synodum leus M. P.

Stanislaus Sarnicius, Senior Ecclesiarum Districtus Cracoviensis, suo aliorum fratrum nomine.

Iacobus Sylvius, Senior Districtus Chenczinensis suo et aliorum fran nomine.

Paulus Gilovius, Senior Districtus Zatoriensis et Osviecinensis, suo omnium fratrum nomine.

Matthaeus Rakow Minister Criloviensis, missus a nobilitate Belsi M. P.

Stanislaus Karminski, Iwan, Rector colloquii in Synodo a Fratribus ıtus M. P.

Daniel Chrobewski, *Stanislaus Rozanka* medicus, Consules Craco ıses, et *Christophorus Trecius*, Ecclesiae urbanae Cracoviensis Senio, et ad praesentem Synodum nuncii, suo et fratrum nomine subpserunt.

Stanislaus Marcianus Ducis Wisnovecii legatus, Minister Ecclesiae ovoltensis.

Valentinus Brzozovius, Senior, nomine Ecclesiarum Podgoriensium, ıister in Dobrkovv subscripsit.

Andreas Crusvicensis, Minister in Lisovvo, nomine suo et coetus lzieioviensis subscripsit.

Petrus Tarnovius, Minister in Dembnica, suo et Magnifici Domini ırgii *Latalski* nomine subscripsit.

Eidem Consensui subscripserunt personaliter ex coetu Fratrum ıemicae Confessionis, in Synodo Posnaniensi XX. Maii.

Georgius Israel, Iohannes Lorentius, Seniores Ecclesiae Fratrum in iori Polonia, nomine suo et omnium Ministrorum.

Procopius Bronievvski, Signifer Calissiensis, M. P.

Psalm. CXXXIII.

ECCE quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum!

Consignatio observationum necessariarum

confirmandum et conservandum mutuum Consensum Sendoriae Anno DN. M. D. LXX. die XIV. April. in vera Reline Christiana initum inter Ministros Augustanae Confessionis et Fratrum Bohemorum,

snaniae eodem Anno, Maii XX. facta, et a Ministris utriusque coetus approbata ac recepta.

I. Consensum Generalem Sendomiriensem, Anno Domini D. LXX. die XIV. Aprilis factum, de doctrina Orthodoxae dei, mutuaque concordia et pace omnium Ecclesiarum Evangearum in Regno Poloniae, approbamus et fideliter recipimus, que retinere, Deo adiuvante, pollicemur omnes.

II. Ministri partis utriusque, cum conciones in templis tu Sacramenta administrent et dispensent, ea forma et ritu eode qui usitatus iisdem est, idque absque ulla offensionis suspitione.

III. Si in loco aliquo fuerint duo utriusque coetus Ministri vel si casu aliquo alter alterum convenerit fueritve vocatus, deber absque ulla offensionis suspitione et conciones et Sacramenta a ministrare, eodem et quidem puro et candido animo gloriam D promoventes.

IV. Ubicunque fuerit pastor coetus unius, patronus lo illius, non debet Pastorem coetus alterius, ad conciones perage das et administranda Sacramenta, absque consensu sui propr Ministri vocare: Multo magis erronem solivagum non debet voca et suscipere.

V. De Coena Domini illam sententiam amplectimur, qu est annotata in mutuo Consensu Sendomiriensi, et Articulo Co fessionis Saxonicae missae ad Tridentinum Concilium Anno Chr sti M. D. LI. Vitabimusque terminos, verba et explication a Verbo Dei et hoc Generali Consensu, et ab hac ipsa Confe sione Saxonicarum Ecclesiarum ad Tridentinum Concilium mis alienas.

VI. Ministros auditoresque partis unius, pars altera nul vel ratione vel occasione abstrahat, sed eos in eadem coetus s cietate confirmet et promoveat.

VII. Utriusque partis Ministri, auditores suos doceant, a moneant, illisque sua Pastorali authoritate iniungant, ne Ecc sias Confessionis alterius in omnibus Doctrinae et Rituum pu ctis, damnare, verbis vel scriptis ullis perstringere audeant: s ut bene de illis sentiant et loquantur.

VIII. Ex utraque parte Seniores constituti, mutuas oper in promovenda hac Unione, nec non in aliis negotiis Ecclesi rum tradant; si opus fuerit bis vel ter in anno invicem in loc destinatum convenientes, et consilia mutua conferentes.

IX. Ministri auditoresque coetus unius, cum Ministris, P tronis, auditoribusque coetus alterius, nihil privatim de mutatio Doctrinae et Rituum et Bonorum Ecclesiasticorum, vel loqui consultare debent: Sed potius suadere, quo illa integra iuxta i dicium Ministrorum suae confessionis maneant.

X. Unanimiter censemus, ut peccata verbo *Dei* damnata, publicis concionibus et privata officii sedulitate taxentur ab om bus concionatoribus verbi Divini, utpote idololatria, homicidiu avaritia, usurae, dissidia, rixae, maledictiones, ebrietas, comm sationes, choreae, scortatio, vestitus luxuriosus, carnisque cu ditates et omnia vitia. De quibus tam Prophetae quam Apos ipseque Servator loquuntur Esa. III. et V. Ierem. XVIII. Eze XVI. Matt. XII. Marc. VII. Luc. XXI. Et 1 Cor. V. Gal. 2 Thess. (Ephes.?) V.

XI. Disciplina Ecclesiastica secundum verbum *Dei*,

bus approbatur: Atque tam in Ministros delinquentes, quam mnia membra Ecclesiae, sine respectu personarum ut exten-, necessarium esse iudicamus: Idque non solum verbis ut sed executione ipsa, et veritate, secundum mandatum Domini *Christi*, et exemplum Apostolorum Matth. V. et XVIII. XX. 1 Cor. V. 2 Thes. III.

XII. Libertas illa conceditur, ut Ministri et membra coetus s, alterius coetus Ministros et membra, sicubi opus fuerit, ietate et poenitentia commonefaciant.

XIII. Quilibet Pastor de propriis auditoribus et oviculis ad curam pertinentibus sciat, illorumque veram curam agat.

XIV. Utriusque partis Ministri ad usum Sacramentorum au-es ab altera parte venientes non admittant, absque testimo-Pastoris illius, cuius propriae subiacent curae. Exceptis Co-s, Synodo Generali, aut forte aliqua peregrinatione.

XV. Excommunicati authoritate clavium Christi ab uno coe-non admittantur ad Sacram Coenam in altero coetu, nisi prius Ecclesia quam offenderunt reconcilientur.

XVI. Ministros in uno coetu ex officio depositos vel ex-municatos, Ministri coetus alterius nec recipiant, nec absol-, nec illis Ministerium restituant, sed iudicio coetus sui re-ndos et absolvendos relinquant.

XVII. Patroni Ecclesiae et collocatores, nil mandare debent istro, de mutandis et innovandis ceremoniis, sine consensu iorum Ministrorum.

XVIII. Ceremonias et ritus papisticos sensim auferendos et ino reiiciendos esse censemus, ut Exorcismum, imagines ido-ricas, Sanctorum reliquias, usum superstitiosum candelarum, secrationem herbarum, vexilla, cruces aureas et argenteas, bis similia: ne per illa verbum Dei profanetur, et ne Anti-sto patrocinari videamur.

XIX. Si controversia aliqua fuerit oborta inter utriusque us Ministros in Doctrina vel in Ritibus etc.: Placide inter se componere studeant: Et si componi in eorum gremio non rit, iudicium et decretum in eo ab Generali Synodo Ecclesia-omnium Maioris et Minoris Poloniae expetant: hocque pro quaesita veritate vere et ex animo agnoscant et amplectantur.

XX. Observationes has Concordiae mutuique Christiani Con-sus, datis iunctisque dextris sancte promisimus et recepimus cem omnes, in omnibus Ecclesiis Christi, nostrae curae in no Poloniae subiectis, auxiliante Deo, constanter retinere at-observare. Idque approbavimus propria subscriptione.

Erasmus Gliczner, Ecclesiarum Confessionis Augustanae in Maiori nia Superintendens, suo et Fratrum suorum nomine.

Georgius Israel, *Ioannes* Laurentius, *Georgius* Philippensis } Seniores Ecclesiarum Christi, Confessionis Fratrum Bohemorum in Maiori Polonia, subscripserunt.

Nicolaus Glicznerus, Senior in Districtu Posnaniensi, suo et caet rorum Fratrum nomine.

Petrus Kostenius pastor Ecclesiae Christi in Miloslavv, Archipresb ter eiusdem atque Ridzinensis M. P.

Simon Minister Ecclesiae Christi in Wilkovvo, Senior Districtus C stenensis.

Balthasar Eychnerus Minister Ecclesiae Germanicae Confessior Fratrum Bohemorum Posnaniae.

Iohannes Turnovius, Minister Christi Confessionis Fratrum in Barc nensi Ecclesia

Blasius Adamitius, Ecclesiae Christi Confessionis Fratrum Minist Szamotuliis M. P.

Lucas Iaraczevianus Confessionis Augustanae Szamotuliis Mi ster M. P.

Abraham Abdeel, Confessionis Augustanae in Germanorum Eccle Posnaniae Minister M. P.

Iohannes Enoch, Ecclesiae Christi Minister Posnaniae, Confessio Fratrum.

Elias Thesbita, Diaconus Fratrum in Ecclesia Ostrorogensi M. P

Simeon Theophilus Turnovius, Diaconus Fratrum Bohemicae Co fessionis M. P.

Iacobus Tichicus, Diaconus Ecclesiae Fratrum Bohemorum in Go ziszevvo M. P.

Valentinus Cornelius, acolytus et Rector scholae Fratrum Bohem rum Posnaniae M. P.

Iacobus Schvvenck Oppolitanus, praeceptor Scholae Augustanae Co fessionis Posnaniae M. P.

Lucas Comes *a Gorka* Palatinus Posnaniensis personaliter M. P.

Iohannes de Tomicz Castellanus Gnesnensis personaliter M. P.

Andreas Lipczinski, articulis suprascriptis et tam pio Consens meo et aliorum Fratrum nominibus M. P. S.

Zacharias Rydt, approbo ista et subscribo M. P.

Stanislaus Storch, assentior his articulis M. P.

Rom. XIV.

Proinde quae pacis sunt sectemur, et quae aedificationis sunt custodiamus.

Contestatio Consensus.

Ibidem Posnaniae post octiduum, nempe Maii die XXVI Dominica I. post Trin. verum Consensum ac sanctam union confirmarunt realiter inter se Augustanae et Bohemicae Conf sionis coetus hoc modo. Ministri, patroni, totaque congregra Bohemicae *Confessionis* tam Poloni quam Germani utriusque xus homines, ex templo suo, turmatim ingressi sunt in Ecclesi Augustanorum, ad matutinam concionem, ac ibidem utrisque ditoribus solenniter congregatis Ministri Fratrum, Iohannes L rentius Senior Polonis, Balthasar Eucherus Germanis, concion sunt. Simili modo post meridiem, Augustanae Confessionis c tus, cum patronis (Domino Luca a Gorka Palatino Posnanien Domino Iohanne Tomiczio Castellano Gnesnensi etc.) et Minist suis, spectabili processione ex sua Ecclesia per civitatem, gressi sunt in suburbio Ecclesiam Fratrum Bohemicorum, Pol

Polonos, Germani ad Germanos: atque illis Nicolaus Glicznc-Senior, his Abrahamus Abdeel, Augustani Ministri verbum praedicarunt. In his congregationibus utrobique lecto Polo- et Germanis auditoribus Consensu et Consignatione, facta est tae Concordiae ac Unionis voce Ministrorum contestatio, et eam ceu singulare donum Dei serio colendam atque custo- dam sedula adhortatio ac obligatio utrinque auditorum, ut fal- de se suspitionibus abiectis, unum in Domino et veritate eius , disciplinam eius servantes, amore fraterno invicem sese equantur: cum ardentibus *Deum* ad votis, et maxima cun- um laetitia et acclamatione. Ecce quam bonum et quam iu- lum habitare fratres in unum! Tandem Hymnum exultationis ratiarum actionis: Te *Deum* laudamus: uno ore una Eccle- facti omnes cecinerunt.

Apostolus ad Ephes. IV.

Obsecro itaque vos in *Domino*, ut digne ambuletis, cum i humilitate, mansuetudine et patientia, tolerantes invicem charitate. Studentes servare unitatem Spiritus in vinculo pa- etc. Amen.

Cracoviensis Synodi Generalis Acta

onclusiones seu canones. Anno Domini M. D. LXXIII. Sept. die XXIX. etc.

Cum convenissent tam verbi divini Ministri et Superattendentes fessionum, Augustanae, Fratrum Bohemorum et Helveticae, n Illustres, Magnifici, et Generosi Domini Patroni et Senio- cum legatis Ecclesiarum orthodoxarum Maioris et Minoris niae, atque Magni Ducatus Lithuaniae, Russiae, Samogitiae, e aliis provinciis, quo de rebus ad propagationem Religionis istianae orthodoxae et disciplinae Ecclesiasticae necessariis ent: Tum invocato Numine Sancti Spiritus (et perlectis lite- ac auditis legationibus ab Ecclesiis et spectabilibus personis Synodum missis) haec, quae sequuntur, egerunt ac decreverunt.

I. PRIMO.

Consensus mutuus, olim Sendomiriae constitutus ac sancitus, o in hac Synodo repetitus est: Cuius verba omnia ordine ecta et diligenter examinata, atque a cunctis unanimiter com- ata sunt.

II. SECUNDO.

Consignationem Articulorum certorum, inter nos omnes ob- andorum, qui sanciti sunt in Synodo Posnaniensi Anno M.

D. LXX. die XX. Maij, in hac Synodo Cracoviensi, legimus perpendimus: et cunctos istos Articulos approbatos, pro com munibus recipimus.

III. TERTIO.

Porro ut partim optimus ordo, cum Ecclesiastica disciplin vigere magis ac magis possit: partim etiam ut doctrina Christia na, summa cum concordia a nobis propagari et foelicem cursu habere queat: ac denique ut schismatibus et scandalis (quibus ve hementer impeditur et tardatur aedificatio Ecclesiae *Dei*) catu obviam: superiorum Articulorum Consignationi, Constitution quasdam, iampridem in Synodis Districtualibus, *Xansensi* et *Wl dislaviensi* sancitas subiecimus, ac pro communibus recepimu Relicta tamen libertate Fratribus Bohemicae et Augustanae Co fessionis, ut possint suos ritus et consuetudines, quae in hoc g nere ab eis observantur, retinere: praesertim de Superattendeu et eius officiis, ac etiam de Senioribus et de Synodis.

Ex

Xansensi Synodo

Constitutiones.

I. De Superattendente.

In singulis Districtibus, ex Ministris illius Districtus eligendus unus in Superattendentem sive Seniorem spiritualem: Huiusm vero, qui aptus esset ei muneri: Idque a Ministris et Senioribus illius D strictus in Synodo fieri debet: Et quatenus possibile esset, vocandus eo e vicini Districtus Superattendens, ut inaugurationi ipsius praesit.

Cuius haec sunt officia.

I. Certo in loco fungetur officio Ministerii: ac educabit Catec stam impensis patronorum illius Districtus, qui ad munus Ministerii dulo sese exercere, et in absentia Superattendentis, cum videlicet is visitandas Ecclesias vel Synodos profectus erit, conciones sacras bere debet.

II. In Districtu sibi commisso, passim ubi opus fuerit, Minist tam per oppida quam in pagis constituere debet.

III. *Ministros* in certis locis habitantes, eorumque auditores visit tenetur, ad minimum semel in anno: idque cum uno aut duobus Sen ribus secularibus seu Diaconis.

IV. Summa cum diligentia munus sibi concreditum exequatur, ne lupi rapaces doctrina falsa et haeretica gregem *Christi* inficiant dispergant aut perturbent.

V. Cum fuerit vocatus ad Synodos aliarum Ecclesiarum alte Districtus seu Provinciae, eo accedere debebit, idque sumptibus co sui Districtus.

VI. Synodos in suo districtu seu dioecesi statis temporibus, ce et necessarias ob causas indicet, easque diriget.

VII. Querelae inter Fratres si forte acciderint, eas vigilanter e pere debet: atque advocata utraque parte, in Consessu Seniorum d dicare et conciliare: Salvis tamen legibus.

VIII. Catechistas et Adolescentes bonae indolis, qui ad Ministerium ei esse possent, examinare et suscipere debet.

IX. Literas ab aliis Ecclesiis, et quibusvis hominibus, quae ad esias Dioecesis illius missae fuerint, accipiat: Ad quas de consilio orum, praecipue Ministrorum, caeterorumque Fratrum praesertim in s difficilioribus respondeat.

X. Munus eius a Synodo ad Synodum durare debet: Et iuxta sen- iam Synodi, aut is retinendus et approbandus, aut alius eligendus et tituendus erit.

II. De Senioribus ordinis Equestris seu Politici.

Seniores ubique in Districtibus seu dioecesibus duo vel tres esse de- : Qui in particulari seu Districtuali Synodo ab omnibus Ministris et onis suffragiis liberis eligantur: postea a Superattendente eiusdem Di- tus et ab aliquot Ministris inaugurentur.

Quorum haec sunt officia.

I. Obstringet eos sub conscientia Synodus et Ecclesia, ut sedulo rvent Ministros, quo veram et orthodoxam doctrinam pure, fideliter iligenter, proponant: Utque vitam piam et modestam agant. Quod nimadverterint, quempiam illorum errare et scandalum praebere, ere debent hominem, ac si res postulaverit, propter enorme aliquod atum a Ministerio eum suspendent, consilio Superattendentis, usque Synodum. Sic etiam erga singulos Fratres se gerent, ut errantem rceant, observatis tamen disciplinae Ecclesiasticae gradibus.

II. Ad Synodos omnes proficisci debent: et una cum Superatten- e Ecclesias visitabunt.

III. Curare debent et commonefactionum assiduitate efficere, ut Ecclesiastica restituantur, ad usum Ministrorum et Ecclesiarum.

IV. Operam dabunt, ut Ministri victum necessarium et habitatio- commodam habeant: Neve ulla iniuria aut gravamine affligantur.

V. Constitutiones Synodicas ad executionem debent perducere: e omnes controversias inter Fratres componere. Officio vero entur tantum ad Synodum, quos vel in eodem confirmare, vel mo- aliosque substituere, liberum erit Synodo.

III. De Synodis.

Synodi duplices in singulis Districtibus celebrari debent, altera Par- ris, quater in anno, altera vero Districtualis, semel in anno.

IV. De Ministris.

I. Ministerium nemo sibi usurpare, neque se quisquam sua prae- otione mittere potest: Sed Superattendens in Synodis Districtualibus stros eligere, ordinare et mittere debet.

II. Neque etiam quisquam vocationem et stationem suam aut is pastorale sibi commissum, suo arbitratu deseret, sine consensu s Synodi, et Patronorum suorum.

III. Patronus privata sua authoritate ac voluntate nec recipiat nec tat, multo minus eijciat Ministrum: Sed eiusmodi negotia in Con- Seniorum proponat et expediat.

IV. Nulli Ministrorum coeterorumve Fratrum liberum sit in lucem ere libros, vel Manuscriptos vel Impressos absque consensu totius di.

E x

Wlodislaviensi Synodo

Districtuali Constitutiones, in hac Craconiensi Generali recep

I. Cohibeantur et procul arceantur omnia vitia, profusae comi sationes, ingluvies ac ebrietas, maledicta, choreae, fastus et luxu vestitu: Quem vitare debent cuiuslibet conditionis homines, omn loco, maxime vero in Sacris Coetibus, ne offensionis causam praebe

II. Nuptiae summa cum honestate, modestia et morum sanctim celebrentur.

III. Publica hospitia seu cauponae, sint honestatis domicilia, in omnibus ordinata et provide constituta: Ita ut et potus et caeter victum hominum atque iumentorum pertinentia tam peregrinis q indigenis necessaria, in eis inveniri possint. In quibus ne fiant con ticula puellarum et quarumlibet foeminarum suspecta, ac praese nocturna, Domini id curare, cumque choreis, lusus chartarum etc similia vitia severe prohibere debent.

IV. Subditorum habeatur summa ratio, ita ut christianum amo humanitatemque debitam ab ipsis Dominis et eorum procuratoribus periantur. Laboribus nimiis ne opprimantur, sed quandoque relaxa et remissione ij fruantur. Labor ab ipsis hidui vel ad summum t septimanatim, nec ultra exigendus est. Census et aliae pensione ipsis iuste et clementer sine gravamine et oppressione accipia Nempe ita sese erga subditos suos gerant Domini, quales, si in ist proximorum suorum loco essent, Dominos erga se optarent.

V. Diebus Dominicis, ne permittant Domini in suis ditionibus gotiationes, forumque publicum: Neque iisdem diebus colonos suos laboribus aut vecturis onerent.

VI. Cum hoc praecipuum sit parentum munus, ut suos liber vera sinceraque religione, in *Dei* timore et pietate institui curent fas est Christianorum ac Evangelicorum hominum liberos, discendi tia scholas blasphemorum et idololatrarum frequentare.

IV. QUARTO.

QUARTUS SYNODI CRACOVIENSIS ACTUS ER

de Arrianabaptistis.

Ex his cum aliquot Concionatores et auditores suapte Synodum nostram venissent, et de suo dogmate ibidem disse vellent: Synodus post gravem de iis deliberationem, dene eis colloquium ac disputationem, et tale decretum fecit.

Siquidem Arrianabaptistae ex nobis egressi non manen Doctrina *Christi* ac fide de vero *Deo*, Patre et Filio cum ritu Sancto, adeoque *Deum* non habent: et iam a nobis saepis colloquiis ac scriptis admoniti pertinaciter in errore manent: tum iam amplius cum ipsis commercium (quamdiu sententiam luentur) habeamus, nullas disputationes ipsorum admittamus: eos librosque illorum blasphemos, secundum praeceptum Spi sancti vitemus. Ne alias fundamentum religionis Christianae dem firmissimam de *Deo* (in cuius nomine sumus baptizati)

nos commovere ac in dubium vocare videamur: Et ne operis eorum malis, doctrinis venenatis, atque blasphemiis gloriam mini oppugnantibus, communicemus.

V. QUINTO.

DE CHOREIS.

Disceptatum est in Synodo de *Choreis*, quibus nonnulli pacinari vellent, fingentes talem distinctionem: Quod aliae sint nestae, aliae inhonestae: Sed omnium tam Spiritualium quam cularium, secundum sacras Scripturas suffragio (refutatis palliaibus et excusationibus chorearum) prorsus eae sunt damnatae, ac itae omnibus veram pietatem profitentibus, non secundum carm ambulantibus, sed opera carnis spiritu mortificantibus, munm et ipsius vanitates non amantibus, ac *Christum* quotidie cum ice sequi conantibus.

VI. SEXTO.

De *Ceremoniis* praesertim in usu *Coenae Domini*, mota quaeone: An eae in omnibus Ecclesiis nostris uniformes esse post? Conclusum est ut secundum morem primitivae *Ecclesiae* ertati *Christianae* ceremoniae inter nos permittantur: Monitis nen Fratibus si qui sessione in *Sacra Coena* utuntur, ut eam eremoniam Arrianabaptistis propriam relinquant.

VII. SEPTIMO.

Hi articuli cum superius nominatarum Synodorum Constituibus et Canonibus in omnibus et singulis punctis, ab hac Gerali Synodo examinati, approbati et solenniter confirmati sunt, omnibus tum praesentibus Ministris et Patronis ac Ecclesiam legatis nomine suo et suorum, ultro tali poena in violatores rum constituta. Nos Patroni Equestris ordinis, si contra istos rticulos quid commiserimus, ut Ministris privemur, atque alijs enis (secundum Disciplinam Ecclesiasticam) quae in pertinater peccantes, Sacris Scripturis expressae sunt, afficiamur. Nos ro Ministri, ut ab officio Ministerioque deponamur, ac etiam xcommunicationis in *Verbo Dei* descriptae poenam subeamus. uod ut ratum firmumque sit, Domini et Fratres in hac Synodo aecipui, nomine suo et Ecclesiarum ac Fratrum suorum omnium, xemplar actorum huius Synodi, Cracoviae Calen. Octobr. I. D. LXXIII. manibus suis subscripserunt, et etiam sigillis suis nsignarunt.

Iohannes Firley de Dumbrovvicza, Palatinus et Generalis Capitaneus racoviensis, Marschalcus Regni Poloniae etc. M. P. subscribo.
Stanislaus Slupeczki, Castellanus Lublinensis subscribo M. P.
Iohannes Tarlo, Castellanus Radomiensis, M. P.
Hieronymus Buzinski, Thesaurarius Regni Poloniae, M. P.

Sigismundus Myszkovvski Osvveczinensis Capitaneus M. P.
Stanislaus Garnysz, Dapifer Cracoviensis, M. P.
Leonhardus Strasz, Burgrabius Cracoviensis, M. P.
Stanislaus Plaza.
Iohannes Plaza.
Andreas Firley de Dumbrovvicza, Palatinides Cracoviensis.
Nicolaus Koniecpolski.
Nicolaus Dluski.
Christophorus Goslavvski de Bebelno.
Hieronymus Gostomski, Subcapitaneus Cracoviensis*).
Iohannes Pakovvski, de Pakovvicze.
Matthias Lovvieniczki.
Marianus Przilenski, Burgrabius Arcis Cracoviensis.
Valentinus a Brzezie.
Stanislaus Karminski *Ivvan* Senior Districtus Cracoviensis.
Iohannes Zebrzidovvski, Senior Districtus Cracoviensis.
Stanislaus Sudrovius Ostrolencensis, Christi Iesu Minister in coet Vilnensi, suo et eiusdem coetus Fratrum nomine.
Georgius Israel, Iohannes Lorentius, Iohannes Rokita, Seniores Con fessionis Bohemicae in maiori Polonia, suo et Ecclesiarum Fratrumqu suorum nomine.
Erasmus Gliczner, Ecclesiae Dei Confessionis Augustanae in Maio Polonia Superattendens, suo et collegae sui,
Iohann. Enoch, aliorumque Fratrum suorum omnium nomine.
Paulus Gilovius, Superattendens Confessionis Helveticae in District Zatoriensi, suo et Fratrum suorum nomine.
Andreas Prasmovius Radzieioviensis Minister, Superattendens in Di strictu Cracoviensi.
Thomas Golecius, Minister Hamostensis coetus Vilnensis.
Valentinus de Brzozovvo, Minister Ecclesiae *Dei*, Senior in District Podgoriensi.
Petrus Lancki, Minister verbi Dei et Senior in Districtu Ravensi Opocznensi.
Georgius Pontanus, Ecclesiae Christi Minister, Superattendens i Districtu Lublinensi et Belzensi, suo et suorum nomine.
Stanislaus Czaslavius, Minister Christi in Corithnica, missus a hanc Synodum a Fratribus districtus Chenczinensis, suo et suoru nomine subscripsit.
Simeon Theophilus Turnovius, Minister Christi et Ecclesiae eius o thodoxae in Luthomirsko, subscribit M. P.

Porro tota haec Cracoviensis Synodus, omnium Confessi num fratres, Superattendentes, Seniores, Ministri, et Domini P troni, quorum hic sunt expressa nomina et reliqui congregat sanctum Consensum ac unionem, atque omnes istos Articulos Constitutiones confirmarunt et obsignarunt denique Sacra Syn xi: Corpus et Sanguinem Domini simul percipientes, iis cerem niis, quas Ecclesia Cracoviensis in usu habet. Atque ita amore fraterno gaudentes et Dominum collaudantes ad suos red erunt.

Psal. LXVII.

Confirma hoc *Deus*, quod operatus es in nobis. Amen.

*) Ed. Haid.: Hieronymus Gostomski. Sigismundus Palczenski Su capitaneus Cracoviensis.

Petricoviensis Synodus Generalis,

Anno Domini M. D. LXXVIII. Iunii die I. II. et III.

Convenerunt ex omnibus Regni provinciis Superattendentes Confessionum cum Senioribus et numeroso coetu Ministrorum: Magnatum ordinis Senatorii et Nobilium non mediocri frequentia. Domino Petro Zborovio Palatino Cracoviensi, et Domino Iacobo Niemoievio, cum Paulo Gilovio (a Synodo delectis) potissimas partes in regimine Synodi agentibus.

Conclusiones Synodicae.

I. Quia nobis relatum est, conscribi in Germania a viris doctis Harmoniam Confessionum Evangelicarum: non improbamus omnino istud consilium et laborem piorum hominum, nostrum consensum Sendomiriae factum hoc modo promovere atque confirmare (Corpore Doctrinae ex Confessionibus nostris compacto) studentium. Sed postquam fuerit opus id publicatum ac ad nos perlatum, deliberabitur a nobis in alia Synodo Generali, num ei subscribere debeamus.

II. Consensus Sendomiriensis, et caetera deinceps in Synodis nostris Generalibus constituta ac recepta, summa cum alacritate ab omnibus approbantur et confirmantur.

III. Disciplina Ecclesiastica ut maiori sedulitate inter nos exerceatur, et in omnibus iustam executionem sortiatur utile admodum et necessarium esse decernimus.

IV. De Ceremoniis potissimum in administratione Coenae Domini. Exoptandum et optimum quidem esset, ut per totum Poloniae Regnum, in omnibus Evangelicis Ecclesiis iisdem ritibus Sacra Synaxis celebraretur. Et certe non esset ea res adeo difficilis, quo*) ad ipsos Ministros et prudentiores homines. Illico in unam certam formam consentiremus. Sed quia vulgus ac homines simpliciores mutatione rituum offenderentur, et ad ceremonias suae consuetudini dissimiles omnino adduci non possent: Ac si cogerentur, eo forsan res deveniret, ut Disciplina Ecclesiastica in eos extendenda esset: Qua quidem propter externos ritus homines pios ferire, neque Domini est voluntas, neque purioris *Ecclesiae* Christianae mos. Proinde Ceremonias Libertati Christianae donamus, ac permittimus, ut stantes vel genua flectentes pii Sacramentum *Corporis et Sanguinis Christi* sumant. Sessionis vero ad Mensam *Domini* quia praeter ritus in omnibus per *Europam* Evangelicis *Ecclesiis* vulgo consuetos illi inter nos primi authores extiterunt, qui omnia temere in Ecclesia immutantes, et sine scientia *Christum* quasi imitantes, a nobis ad Ar-

*) Synt. utr. *quod.*

rianismum perfidi transfugae facti sunt: Quare hanc propriat ipsis (ut *Christum* ita et Sacra eius irreverenter tractantibus) tanquam minus honestam ac religiosam, simplicioribusque admo dum scandalosam ceremoniam reiicimus.

V. An aegrotis mortemque subituris Sacra *Coena* sit exh benda? Ita conclusum. *Debere* omnes Pastores docere et asue facere auditores suos, ut quotiescunque Mensa *Domini* pro omni bus Fidelibus in communi coetu apparatur, ad eam singuli acce dere non negligant: Adeoque nullas dilationes facientes, ne ultimum vitae punctum expectantes, sed corpore et animo sar sint semper, secundum mandatum Domini *Iesu*, parati, ac us Ministerii eius in spe vitae aeternae confirmati. Tamen et e in re, ut conscientiis hominum non dominemur, iustis de causi id petenti aegroto, qui mentis et rationis compos sit, non es denegandum: Verum diligenter et prudentissime explorata ac ert dita ipsius conscientia: et quatenus id pro circumstantia loci at que temporis fieri potest, aliquot Fidelium collectis, et una cur aegroto participantibus.

VI. Constitutum est, ut nullus Patronus recipiat ac in Ec clesia docere patiatur ullum Ministrum, nisi qui esset a Super attendentibus ac Senioribus nostrarum Ecclesiarum legitime ordi natus ac missus, bonumque et certum testimonium ab iis haberet

VII. Siquidem unio facta est inter nos *Helveticae*, *Augu stanae* et *Bohemicae* Confessioni addictos, liberum erit Ecclesia seu Patronis coetus unius Confessionis, iustis causis ac bono or dine, a *Superattendentibus* alterius *Confessionis* Ministrum petere a ad se vocare.

VIII. Consonum est votum omnium, et res iudicatur a aedificationem Ecclesiae inprimis necessaria, ut aliquam Genera lem Scholam in Polonia habeamus, communi largitate Dominorur Patronorum constitutam: Quod quidem se effecturos Domini, prom pte promiserunt, ex propriis bonis ad minimum a singulis rustici suis, singulos florenos conferre pollicentes.

IX. Decimas coeteraque bona templis dicata, Domini Pa troni debent *Deo*, Ministris et usibus Ecclesiae fideliter reddere Si conscientia et fama bona in Domo Domini frui volunt.

X. Sancitum est, ut Domini in suis ditionibus, diebus Do minicis prohibeant Nundinas annuas et septimanales. Item, cor venticula in tabernis, compotationes, alearum, chartarum, et sim les varios lusus: concentus, musicorum instrumentorum usun atque choreas etc. Praesertim vero eo temporis momento, qu concio et cultus divinus in templo peragitur.

Paulus Gilovius Superattendens Confessionis Helveticae in Distric Cracoviensi.

Erasmus Glicznerus Superattendens Ecclesiae Confessionis Augusti nae in Maiori Polonia.

Iohannes Laurentius Superattendens Fratrum Confessionis Bohemi-
ae in Polonia.

Psal. CXXXVIII.

Domine in seculum misericors, opera manuum tuarum ne deseras.

Wlodislaviensis Synodus Generalis,

Anno Domini M. D. LXXXIII. Iunii die XIX. hora meridiana, vocato Spiritu Sancto, factum est exordium Synodi Wlodislaviensis, cui intererant plurimi viri clarissimi, ordinis Senatorii et Equestris, ex provinciis Regni Poloniae, ac Legati ex Magno Ducatu Lithuaniae etc. cum Superattendentibus, Senioribus ac Ministris septuaginta circiter. Ibique primo tractata et constituta sunt ea, quae ad bonum ordinem Synodi et actionum eius pertinebant; cum electione personarum, quae potissimas negotiorum partes sustinerent.

Acta et Conclusiones Synodicae die XX. etc.

I. Prima actio erat de renovatione et confirmatione Consensus Sendomiriensis, inter Fratres Confessionis Bohemicae, Augustanae et Helveticae, ea intentione, ut ista Sancta Concordia inter dictas Ecclesias semel constituta, et confirmata, deinceps etiam inviolata ac integra permaneret: Repressis maturo consilio omnibus technis, quibus Sathanas nequissimus Gloriae *Dei* et nostrae salutis hostis, dissidiique et tumultuum author, istam unionem et pacem pulcherrimam inter nos turbare niteretur. *Quare* ibidem personarum et partium quarundam acta, Consensui non penitus congruentia, spiritu mansuetudinis ac ingenue sunt perpensa et correcta. Atque ita eo firmius astrictum est vinculum pacis, ad conservationem *Sanctae Concordiae*, undique ratam et inviolabilem, secundum *Consensum Sendomiriensem* et caeterarum Synodorum Constitutiones, in amore mutuo, temporibus perpetuis.

II. Conclusum, ut Consensus Sendomiriensis, cum Consignatione Posnaniensi et Actis atque Canonibus Generalium Synodorum nostrarum, huiusque Wlodislaviensis, Lingua Latina et Vernacula publicentur; cum subscriptione personarum, praesertim praecipuorum Seniorum.

III. Constitutum, ut quilibet Minister sibi comparet habeatque dictum libellum, Consensum et Consignationem etc. complectentem: Atque ita in omnibus se gerat et concordiam tueatur: sub poena Ecclesiastica.

IV. De Harmonia Confessionum Evangelicarum (pio studi et solerti labore apud Helvetios nuper edita) in eam sententia itum est. Siquidem nos in Polonia et Lithuania etc. Divino fa vore, habemus certam Concordiae nostrae normam ac vinculum Consensum Sendomiriensem etc. quo tanquam vexillo pacis i unum Domini exercitum coniuncti foeliciter utimur: Proinde is Harmoniae coeterisve Concordiae formulis subscribere, ac eas i nostras Ecclesias inferre, supervacaneum esse censemus.

V. Decretum est, ne quispiam audeat ullos libros propri arbitrio publicare. Sed illi libri, qui Generalem Ecclesiae Do ctrinam continent, Censurae Superattendentium omnium Confessio num et Seniorum praecipuorum subiaceant. Qui vero specificu aliquid tractant, a Ministris Senioribus Districtuum examinentur.

VI. *Quod attinet ad* Ceremonias *Coenae Domini:* Sententi iam olim in *Sendomiriensi* Synodo agitata, et conclusio in Gene rali *Cracoviensi* atque *Petricoviensi* Synodo facta ac repetita, i hoc etiam *Wlodislaviensis* Synodi Consessu approbata est: nempe ne in usu sit sessio ad Mensam *Domini*, in ullis huius nost Consensus Ecclesiis *Poloniae* et *Lithuaniae* etc. Nam haec ce remonia (licet cum caeteris libera) Ecclesiis Christianis et Coe tibus Evangelicis non est usitata: Tantumque infidelibus Arriani cum Domino pari Solio sese collocantibus, propria. Cum itaqu sessio potissimum occasione et malo auspicio illorum, qui miser rime ex nobis exciderunt, et *Dominum*, qui nos redemit, abne garunt, in consuetudinem irrepsit aliquot nostris Ecclesiis, roga mus et hortamur omnes istos Coetus et Fratres nostros in Do mino, ut Sessionem commutent in ceremonias nobis in Ecclesi Evangelicis per Europam consuetas, scilicet ut administretu *Coena Domini* stantibus, vel genua flectentibus (cum protesta tione contra Artolatriam Papistis consuetam) Quem utrumqu ritum, prout in quibus Ecclesiis hactenus usitatus est, nobis l beros, sine scandalo et vituperatione invicem relinquimus et a probamus.

VII. Cum multiplicata sint gravia scandala et enormia vi tia, ebrietas, commessatio, prodigalitas, ludi alearum et chartarum avaritia, usurae, oppressio subditorum, erga proximos iniquit non reddens cuilibet quod suum est, circumventiones, debitoru non solutiones, crudelitas, fastus, vestitus luxuriosus, chorea scortatio, maledictiones, iurgia, inimicitiae, proximorum offension ac homicidia: pigrities, otium et laborum ac negotiorum propri vocationis fuga: cultus et verbi Divini in Coetibus piis levissim de causis scandalosa intermissio, Sacrae Synaxis neglectio, adm nitionum et Disciplinae contemptus: communionis idololatriae blasphemiae, respectu sui sive liberorum suorum etc. non evi tio: quorundam etiam ab Ariolis sciscitatio, et incantatricum eiusmodi illusionum variarumque Superstitionum usus: et his sim les abominationes ac peccata Verbo *Dei* contraria, et plurima

li secum vehentia. Proinde conclusum est secundum Divina in *ripturis Sacris* decreta, et piarum Synodorum nostrarum Constitutiones, Disciplina Ecclesiastica, debitis gradibus, omnino et rio contra tales (si qui in nostris coetibus reperirentur, cuiusnque sint status et conditionis) uti: cum excommunicatione peracium, ab usu *Coenae Domini*, et ex Coetu Fidelium electione.

VIII. Synodum Generalem nemo indicere debet privato arrio, tantum ex communi sententia omnium Superattendentium primariorum Dominorum Patronorum. Particulares vero libere sunt cuilibet Seniori in sua Dioecesi: consciis etiam Senioribus secularibus.

IX. Omnium quidem Ministrorum ea cura esse debet, ut nguli etiam posteritatis verae Religioni prospicientes, exemplo rophetarum, Domini ipsius et Apostolorum, habeant secum comorantes bonae indolis Adolescentes, quos in usum Ecclesiae antum possunt pane suo alant, ac Doctrina et Exemplis, a priis unguiculis ad Pietatem et ad Labores Officii, informent. Mame vero id fieri necesse est a Senioribus Ministrorum, quo iam ij liberius domo, a sua Ecclesia ad caeteras, pro necessite functionum suarum, proficisci possint. Sancitum itaque est, in familia cuiuslibet Senioris, unus aut duo etc. iuvenes alanr, subsidio seu collecta (ut vocant) Dominorum Patronorum sui istrictus: Praesertim vero, si quis Senior Minister sit fortunae nuioris.

X. Ut vero possit facilius et foelicius conservari ac augeri eminarium Ecclesiae *Dei*, Scholis providendo, idoneos iuvenes ducando, ipsisque ad literas colendas sumptus largiendo: obturunt iampridem ea in re promptam suam voluntatem Domini atroni: Ac superioribus temporibus in quibusdam Synodis ultro ipsis conclusum est: ut quilibet Dominus, ab unoquoque suo ricola seu rustico agrum habente, det una vice florenos singus: Ut ex ea summa collecta in usum discentium, quotannis iustis odis proventus suppeteret. Quare serio rogat et obtestatur ynodus, omnes Dominos Patronos in Regno Poloniae et Magno ucatu Lithuaniae etc. ut tandem Collectas, ad erectionem et ubsidium Scholarum memoratosque usus, conferre dignentur. equum enim et dignum est, ut qui ex manu *Dei* omnia ad dispensandum sibi commissa habent, ad promovendam Gloriam ipsius on sint ignavi, praepostera ac sordida parsimonia ne peccent, *Deum*que ad iram et vindictam non provocent: Et qui cives Ecclesiae praecipui sunt, ac in ea fructu Ministerii *Christi* utuntur, nt Ecclesiae (quod sibi *Deus* olim per prophetam de ipsis prosisit) nutritores: atque cum reliquis etiam tenuioris sortis hominibus, in re ad omnes spectante, per se ac adversus impetum candalorum admodum necessaria, par onus ferant. Alias in hoc egotio negligentes, duri, ac invercundi, iustissime castigari de-

berent disciplina Ecclesiastica, quolibet Ministro eam sine adt tione erga suas oviculas fideliter exercente.

XI. Sicubi sit Minister, emeritus miles, Annis aut Aegri dine confectus, ac ad sustinendos Ministerii labores impar, c stitutum est, ut ratione talium Ministrorum fiant Collectae qu annis in Synodis particularibus, ac in manus eorum fideliter r dantur.

XII. Ordinatio Ministrorum et missio in certa loca, ad o randum in vinea *Domini*, commissa est Superattendentibus Collegis eorum Ministris Senioribus.

Quod vero ad victum et caetera Ministris necessaria pertin id Domini Patroni praestare, Senioresque Spirituales et Secula pariter curare debent.

His ita pia consultatione constitutis, et vigore Generalis Sy odi decretis, confirmata sancta Concordia et pace, ac mutuo amo aucto, Principi Pastorum Domino *Iesu* cum *Patre* et *Spir Sancto* super omnia Benedicto *Deo*, laeti gratias egimus. Seniores ad id a Synodo deputati, nomine totius Synodi manil propriis subscripsimus.

Confirma hoc *Deus*, quod operatus es in nobis. *Amen*.

Iohannes Lorentius Senior et Supperattendens Ecclesiae Confessio Fratrum Bohemorum in Polonia, suo et Fratrum nomine subscripsit.

Paulus Gilovius, Superattendens Ecclesiarum Confessionis Helveti reformatarum, in Districtu Cracoviensi etc. suo et Fratrum suorum n mine subscripsit.

Erasmus Gliczner Superattendens Ecclesiae Dei Confessionis Aug stanae in maiori Polonia, suo et Fratrum suorum nomine subscripsit.

Bartholomeus Crossius Minister verbi *Dei*, et earum Ecclesiar ibidem Senior subscripsit.

Iohannes Rokita Litomisliensis, Senior in Districtu Calissiensi, Pastor Ecclesiae Cosmingensis subscribo.

Simeon Theophilus Turnovius, Senior Fratrum in Districtu Siradie si, Pastor Ecclesiae *) orthodoxae Luthomirsci, Notarius Synodi, M. subscribo.

Iacobus Laszkowski, Nuncius Dominorum Patronorum **) Eccles Fratrum ex Maiori Polonia M. P.

Stanislaus Comes a *Gorka* Palatinus Posnaniensis, manu prop subscribo.

Psal. XLVII. et LXVII.

Exultatio universae Terrae Mons Sion, latera Aquilonis, ci tas *Regis Magni*.

Iehovah Exercituum, disperde Gentes (et mentes) qu bella volunt.

---

*) Synt. utr. add. *eius*.
**) Synt. utr. om. *Patronorum*.

cta et Conclusiones Synodi Generalis Toruniensis.

Anno Domini M. D. LXXXXV. Mense Augusto.

Micheae IV. vers. V.

es populi ambulant, quisque in nomine Dei sui: nos autem ambulabimus in nomine Iehovae Dei nostri in seculum et in aeternum.

oruniensis Synodi Generalis Acta et Conclusiones.

*Anno Domini M. D. XCV. die XXI. Augusti, in nomine ini celebrata est Generalis Synodus Evangelicorum, To-j, ad quam maxima frequentia ex omnibus amplissimi Poloniae i provincijs convenere, cuiusvis ordinis, status, et dignitatis Christiani, Senatores Regni, Officiarij, Equites, Cives, Superndentes, Seniores, et Ministri Ecclesiarum Christi. Praeterea ae insignes legationes hinc inde ad eandem Synodum missae, literis et commendatione Fraterni amoris, nec non promtitudinis i in recipiendis et amplectendis ijs omnibus, quae in hac erali Synodo ex Verbo Dei, iuxta priorum Synodorum Decreoncordibus suffragijs sancita essent. Quarum *) hae praeci- fuere.*

Prima ex magno Ducatu Lituaniae a Synodo Vilnensi, subscriptione multorum Magnatum solenniter adornata, et atis viris lectissimis, tam Ministris, quam Secularibus coma.

Altera ab Illustr. Domino Constantino *Duce* ab Ostrog Palaa Kijoviensi, Graecae Religioni addicto, officia amicitiae Ecjs Evangelicis offerente, et cum ijs nomine suo ac suorum unctionem in vera Religione expetente, satis honorifice missa, per Legatum praesentem Dominum *Casparum* Luszkovium dita.

Tertia a nobilitate Russiae, Voliniae aliarumque provincia, quae Graecam religionem et ritus amplectuntur. Quarta Evangelicis Palatinatus Russiae, ex Synodo particulari Prochnsi missa. Quinta a Palatinatu Sendomiriae ex Synodo item rictuali Ivaniscensi instituta. Simul etiam ex Districtu Chennsi Legati, cum Politici, tum Ecclesiastisi, viri praestantes nere. Sexta ex Districtu Zatoriensi, et Osviecimensi, a Suttendente loci et praecipuis Patronis missa. Septima ab Ili et Magnifico Domino Stanislao Gostomski de Lezenice Pao Ravensi, Capitaneo Radomiensi. Octava ab Illustri et Maco Domino Christophoro Zenovicio, Palatino Brestensi in ania. Nona ab Illustri et Magnifico Domino Nicolao Mo-, Palatino Polocensi. Decima ab Illustri et Magnifico Domino

*) Synt. utr. *Quorum.*

Alexandro Prunski, Castellano Trocensi. Undecima a Magnif Domino *Nicolao* Comite ab *Ostrorog* ex Russia.

Aderant et ex Civitatibus Borussiae Viri spectabiles, et al rum praestantium virorum, quos fama istius Synodi accende numerus ingens.

Duravit haec Synodus dies sex, nimirum a XXI. Augu usque ad XXVII. eiusdem Mensis. Ubi primum invocato Sp tus Sancti auxilio quotidie mane in templo D. Virginis, pre publicae cum iciunio atque Conciones et Exhortationes ad amor Christi et sanctam concordiam ac pietatem a primarijs Minis sunt habitae.

Ac prima quidem die, id est, XXI. Augusti, cum nond omnes, praesertim quibus iter longum erat conficiendum, in vitatem advenissent, coactis Dominis Patronis et Ministris templum, actum fuit de deligendis huius frequentissimae *Syn* praesidibus, qui eam ita moderarentur, ut omnia graviter, ordi honeste, et sine ulla confusione fierent: ac communi omni suffragio Directores Synodi nominati sunt, ex Politicis, Magnifi Dominus *Swientoslaus Orzelski ab Orle*, Capitaneus Radzicioviensis, et Magnificus Dominus *Andreas Rzeczycki*, Succamerar Lublinensis. Ex Ecclesiasticis autem regimen et ordinis c incumbebat Superattendentibus primarijs Domino *Erasmo Gliczne* Domino *Simeoni Th. Turnovio*, Domino *Francisco Ieziersc* Ibidem etiam electus est in Notarium Synodi publicum *Da Mikolajewski*, Orthodoxae Radzicioviensis Ecclesiae Pastor, ex Politicis adiunctus est Dominus *Christophorus Pawlows* horum munus erat, literas aperire, legere, respondere, acta S odi ordine excipere, ac in omnibus Dominis Directoribus pr sto esse.

Sequente die XXII. Augusti a concione et precibus, ex ptae sunt et auditae legationes ex varijs Regni provincijs: etiam Legatus Sacrae Regiae Maiestatis Magnificus Dominus *nislaus Bykowski* Castellanus Lenciciensis, et una cum eo alij au fuere. Postea Propositio Synodi bipartita, clare in templo a *gnifico Domino Directore* proposita fuit: agendum nimirum no Divino favente Numine, de duobus. *I. De consensu in Eccl nostris renovando, stabiliendo, et confirmando: bono ordin coetibus conservando: nec non de disciplina Ecclesiastica res randa, et scandalis, si quae sunt, extirpandis. II. De oppre nibus, iniurijs, et contumelijs, quibus Ecclesia Dei in hoc Re nuper quorundam extraneorum opera gravissime divexari co ubi et quomodo liberatio ab ijs nobis petenda et postulanda e* Haec fuit propositio.

Et coeptum est hoc die aliquid agi, de priore eius parte praelectus est publice Consensus Sendomiriensis, una cum rum *Synodorum* Decretis.

Die XXIII. Augusti, reliquae Provinciarum Legationes

e, Magnifico Domino Castellano Lencinensi *) responsum da-
. Adhaec Reverendissimi Domini Episcopi Cuiaviensis, ex
tu Dobrzynensi et Pomeraniensi: et ex Palatinatu Plocensi
ati, tum admissi auditique, tum cum sufficiente responso di-
si sunt. Dein examen institutum fuit in eos, qui consensum
rum violare aut ei refragari viderentur, et ordine Ministri
iter Septuaginta suffragia sua de Confessionibus, et Consensu
domiriensi liberrime proposuerunt, et concluserunt: tres fidei
fessiones, Augustanam, Bohemicam, et Helveticam, in prima-
doctrinae capitibus. De Sacra Scriptura, *De Deo Vero*, De
sona Filii *Dei θεανθρώπου*, De providentia *Dei*, De Peccato,
Libero arbitrio, De Lege, De Evangelio, De Iustificatione
Christum, De Fide, De Regeneratione, De Ecclesia *Catho-*
eiusque unico et supremo capite *Christo*, De Sacramentis
imque numero, fine et usu, De statu animarum post mortem,
Resurrectione et vita aeterna, convenire. In reliquis autem,
quibus discrepare illae videntur, praesertim in articulo *de Coena*
ini, nobis Consensum Sendomiriensem medicinam afferre,
que invicem nobiscum conglutinare, ac ab omnibus haereticis,
arijs, et blasphemis idololatris, Orthodoxam et Apostolicam
m adulterantibus seiungere. Ibidem etiam actum est, de con-
anda et tuenda puritate doctrinae de Deo, eius essentia, et
sonis, propter eos, qui a voce Trinitatis abhorrent: et decre-
, ut, qui ea voce uti nollent, tanquam de fide suspecti ex coetu
tro Evangelico excludantur.

Die XXIV. quae fuit Divo Bartholomaeo sacra (et ob pro-
riam illam, ac nefandam lanienam Parisiensem, in nuptijs *Regis*
arraei hoc die *Anno Domini* M. D. LXXII. a Pontificijs per-
atam valde est memorabilis) post absoluta Divina Officia,
im actum fuit, publice et privatim, cum eo qui Consensui re-
uabat, et concordiam cum caeteris Ecclesijs fovere nolebat:
im consultabatur de disciplina restauranda, de ordine bono
honesto in Ecclesijs, de refrenanda quorundam vita inhonesta,
Ministris erronibus non recipiendis, nec admittendis: et de
ommunicandis ijs, qui Consensui subscribere nollent. Coeptae
m sunt praelegi hoc die conclusiones Synodicae, et ab omni-
libere examinatae, et alia ad bonum Ecclesiae regimen spe-
ntia, usque **) ad vesperam tractata sunt.

Die XXV. Augusti, quod restabat ex prima proposi-
ne, de Consensu, ordine Ecclesiastico, et coërcendis tur-
oribus Ecclesiarum, ante meridiem absolutum fuit. Postea
alteram propositionem transitione facta, varij ex omnibus
gni partibus et provincijs, varias iniurias, contumelias, op-
ssiones, et molestias, quas Religionis *Christianae* causa pa-

*) Synt. utr. *Lancinensi.*
**) Synt. utr. om. *usque.*

terentur, coram exposuerunt, et de ijs conquesti sunt: ac pertae sunt circiter quadraginta notoriae iniuriae, quae pas cum publice, tum privatim, cum Nobilibus, tum Ministris, C bus, et Plebeijs quibusvis, potissimum a Clero Pontificio, e adhaerentibus ac temere morem gerentibus, contra omne *Iu* aequum, contra libertates Patrias, et contra *Confoederation* communi omnium Regni ordinum approbatione sancitam ceptamque, et Sacrae Regiae Maiestatis Clementissimi mini nostri iuramento confirmatam, impune inferuntur. T dem post longam illam iniuriarum, despectuum, et vio tiarum, non sine magna omnium commiseratione, et affli sortis Ecclesiae deploratione, factam enumerationem, unanimi nistrorum et Patronorum sententia, haec proposita et compro sunt: in his ipsis angustijs et doloribus multis etiamnum per gratiam restare, quae nos consolentur et erigant. Veluti prin Veritatis Evangelicae et salutis nostrae in Christo certitudin quae inde quoque evincitur, quod propter eam a mundo, cui s per veritas peregrina est, et qui *Deo* eiusque Verbo ubique sistere solet, persecutionem patiamur; iuxta praedictionem *Ch* Domini: *Eritis exosi omnibus propter nomen meum.* Matth. versu XXII. Deinde, Esse nobis solatio patientiam, *per q possidemus animas nostras.* Lucae XXI. versu XIX. et m stiam, quae vel ipsis hostibus innotescat, eosque ad moderat consilia flectat. Necesse igitur esse, nos adversarijs iudicio commissis, patiendo ad victoriam contendere, eo quod dicat minus, eum demum servatum iri, qui sustinuerit usque ad fin Et scitum memoriaque dignum esse illud *Lactantii: Defende Religio est, non occidendo sed moriendo, non saevitia, sed pat tia, non scelere sed Fide: illa enim bonorum sunt, haec malor* Lib. V. de Iustitia Cap. XIX. *Tertio*, Nondum nos (*Deo* gratia) sub Serenissimorum *Regum* nostrorum hactenus iust clementi regimine eo esse redactos, ut ab adversarijs nullo ne tio opprimi, ac omnibus libertatibus per vim exui possimus: restare spem bonam de aequitate et prudentia *Serenissimi R* nostri, et de mutua benevolentia gentilium nostrorum, diver Religionem Romanam sequentium: Gallicasque lanienas exho scentium: si modo ijs ista principia mala, et gravamina, q iam patimur, liquido innotescant: ut sub nostra oppressione s rum etiam libertatum eversionem, et pacis publicae amission latere et periclitari sentiant. Praeterea esse in omnibus *Re* provinciis, Ducatibus, Palatinatibus, et Civitatibus, multo plu quam vulgo existimatur, veros Christianos, quos non pudet Evang *Christi*, quorum confessione, constantia, zelo, et in assere *Veritate* invicta promptitudine, nos animari et excitari par ut non quavis persecutionum procella, nos a Veritate in tra versum rapi sinamus, sed armati *Fide*, ac nova vita exorn coniunctis animis, gloriam *Dei* promoveamus, *Ecclesiae* aedif

i incumbamus, et in Orationibus, Ieiunijs, et placandò irato , simus assidui. Postremo, ab ipso etiam iure communi, et tatibus, quibus *Dei* dono*) aeque ut adversarij nostri gaude- , modum nobis ex his immensis malis evadendi, monstrari et igi: ut nimirum *Sacrae Regiae Maiestatis*, quae inter dissi- es de *Religione* pacem se velle tueri, ac ab omni oppressione vis immunes praestare iureiurando adstrinxit, auxilium humil- imploremus, et defensionem, expositis tam gravibus et pene lerabilibus iniurijs obnixe petamus: imo et Fratribus sangui- nostri, inter quos plurimi sunt candidi conscientiae bonae, acis ac publicae tranquillitatis amantes, idem in publicis *Re*- conventibus exponamus, nosque ipsorum suffragijs et opera, ra sanguinolenta Cleri, praesertim externorum hominum con- adiuvari petamus. Cumprimis autem a *Domino nostro Iesu sto*, cuius veritas in nostris personis oppugnatur, ut *Eccle*- suam servet, errores reprimat, et causam suam potenter iu- , supplicibus votis exposcendum, et orandum, ut nos custo- , donec ex hac militia, in portum aeternae quietis, trans- nur.

Tandem XXVI. Augusti, primum omnium infra scripti Ca- es Synodi Toruniensis, publice lecti, correcti, et omnium lis, nemine refragante, recepti et confirmati sunt. Deinde cti Legati, tum ad Sacram Regiam Maiestatem, tum ad alia , et illustres personas, ac futuros conventus *Regni* et Magni atus, et responsa data, ad literas eorum, qui *Legationem* ad *dum* instituerant. Tertio, delecti etiam sunt Seniores Ge- lis *Politici Ecclesiarum* Orthodoxarum, ad quos ea, quae ad m et pacem Ecclesiae procurandam faciunt, inprimis refe- ur, et ab ijsdem cum Superattendentibus, de necessitate, tem- , et loco Synodorum Generalium deliberaretur et statueretur. absolutis et conclusione Synodi facta a Superattendente ino *Simeone*, Magnificis Dominis Patronis, et toti Nobilium ni, pro hoc labore Ecclesiae impenso sunt actae gratiae, cum admonitione et obtestatione ad amorem fraternum, ad pie- n, et disciplinae sanctae omniumque iam recte constitutorum uthoritate Synodorum approbatorum observationem, tam Mini- quam Patronis coram severo Dei iudicio rationem reddituris, ssariam. Deinde vicissim Domini Patroni, Spectabili Senatui Civibus Toruniensibus pro concessis commodis hospitijs et lo, honorifice per Magnificum Dominum Directorem, gratiam erunt. Et postremo admonitione ad preces et gratitudinem Deum pro tanto beneficio, quo nos in hac Synodo afficere, et ia ad optatum finem pro nominis sui gloria deducere dignatus a Domino *Francisco Jezierscio* in Auditorio, et a Domino *smo Gliczner* in templo praemissa, ab omnibus dehinc primo

*) Synt. utr. *dona*.

decantatus est Psalmus LXXXIV. *Quam dilecta tabernacula t Domine*: deinde Canticum illud Ambrosij, *Te Deum laudam* Atque ita propitio Deo nostro colophon huic Generali et ampl simae *Synodo* Toruniensi feliciter, cum magna omnium pior laetitia, est impositus.

Toruniensis Synodi generalis anno Domini M. D. XC XXI. Augusti caelebratae Canones.

I. Consensum nostrum evangelicum *Sendomiriae* anno D mini 1570 institutum, et eodem anno consignatione *Posnanie* illustratum, ac postea generalibus Synodis, *Cracoviensi*, *Pet coviensi*, *et Wladislaviensi* auctum stabilitumque, prout ista exemplari *Torunij* Latine et Polonice anno Domini 1592 exc continentur: universi hac nostra generali Toruniensi Syn comprobamus confirmamusque, et contra adversarios, qui t verbis quam scriptis hactenus discordiam et fictum Consensum his Evangelicis obiectare ausi sunt, hunc verum consensum s cere nos amplecti et fovere, atque secundum eum in sancta c cordia vere coniunctos esse protestamur.

II. Quilibet Minister Evangelicus in regno Poloniae et Mag Ducatu Lituaniae ac caeteris provincijs adiunctis, tenebitur h Consensum (cui hos quoque Synodi Toruniensis canones incor ramus) non tantum habere et legere, sed etiam ex praescri illius, et Canonum in eo expressorum, tum ipse agere, tum c tum sibi commissum gubernare.

III. In Synodis particularibus, et coetibus frequentiorib quales solent haberi in ferijs Paschalibus, aut alio quovis ad accommodato tempore, ad minimum semel quotannis libellus i Consensus cum Synodis Generalibus in eo contentis praelegat et iuxta illum examen Fratrum et membrorum Ecclesiae *Dei* in tuatur: quique aliqua in re deliquisse deprehensi fuerint, co gantur, et in reos fiat executio disciplinae.

IV. Nullus Superattendens, aut Senior, quenquam ad nisterium et munus pastorale mittere, aut Patronus quisquam, s coetus noster, pro Ministro recipere audeat, nisi eum qui rite ordinatus, et certum habeat testimonium Consensuique s scribat, et secundum eum sese gerat.

V. Quilibet Superattendens sive etiam Senior Distric habeat librum Consensus ad id paratum, in quo et ipse no suum propria manu adscribat, et omnes Ministros ad inspectio suam pertinentes, subscriptos habeat. Quod quidem illico hanc Synodum facere debent, et imposterum semper in missi Ministrorum idem observabunt.

VI. Articulum octavum Consignationis Posnaniensis ad cutionem deducendo, ita constituimus, ut tres Superattenden tempore et loco alternatim indicto, quottannis, una cum prim

iore Magni Ducatus Lituaniae in unum conveniant, propter municanda consilia de negotijs Ecclesiae *Dei*. Tum etiam a veterum consuetudinem, tenentur Comitijs interesse, aut m aliquem in locum suum cum instructione mittere, propter ferendas sententias de rebus necessarijs et propter indictiones eralis *Synodi*, una cum primarijs Dominis *Patronis*, prout res ulaverit.

De Disciplina.

VII. Contra pertinaces Legis Divinae, decretorum verbi eius, mnium Canonum Synodorum nostrarum Generalium, in libro sensus contentarum, transgressores, huiusmodi disciplina a maus nostris in Generali Cracoviensi Synodo instituta est: ut ister et munere Ministerij, et loco privetur. Patronus vero, Ministro multetur, et contra eiusmodi excommunicatio vibretur. us tamen Sanctae disciplinae ordinem iuxta doctrinam Filij *Dei* Apostolorum eius, ita illustramus.

Primum, ut quicunque in doctrina Evangelij Dei, nobiscum consentiat, et qui idololatriam aut haeresin amplectatur: de- e qui concordiam nostram dirimat, neque Consensum nobiscum nere velit, poenam superius descriptam, sine ulla dilatione re- sustineat. Qui vero in vita sua committat peccata a *Deo* iibita, quae sunt specifice enumerata in Consignatione Posna- si articulo X. et in Cracoviensi Synodo, quibusdam in locis, in Wladislaviensi articulo VII., is post unam et alteram onitionem et reprehensionem, ab usu Sacramenti arceatur: l si non resipuerit, publice in suo coetu excommunicetur. ister, qui officio suo iuxta Canones Synodales, aliqua in re defungatur, aut disciplinam non exerceat ac multo magis si ndiculum aliquod praebeat, post unam et alteram admonitio- , a Superattendente et Senioribus ab officio usque ad Synodum rictualem suspendatur.

Patronus sive auditor, si sit vitijs deditus, et officio suo in onibus Synodalibus descripto desit, post admonitionem Ministri Seniorum secularium, ab usu Coenae Dominicae removeatur, usque in Synodo Districtus sui reddet rationem.

Quicunque vero sacra *Communione*, et usu *Coenae Domini*, sine iustis causis, et sententia *Ministri* sui non requisita ineat, post tertiam, aut sane per decursum unius anni, Sa- communionis neglectionem, publice in coetu, aut in Synodo, a modum consuetum disciplinae sacrae excommunicetur. Eidem nae subiaceant, qui coetus sacros, audiendi Verbi *Dei* gratia i solitos prorsus negligunt.

Item. Quicunque contra articulos praeteritarum Synodorum s suos in *Scholas* et *Academias Arrianicas*, et alias, in qui- sincera Evangelij Domini doctrina non traditur, tam intra

quam extra regnum mittat, publice a Coenae Dominicae usu communione Ecclesiae Dei excludatur. Et si quis nunc in scholis liberos suos habet, intra duodecim Septimanas ab h Synodo Toruniensi, eos inde abducere debet, idque sub poe nominata.

Libros itidem *Arrianorum*, nemo ex fratribus nostris ci Consensum Ministri in aede recipere, aut lectioni eorum occ pari debet.

Ad extremum, quicunque in Ecclesijs nostris Evangeli noluerit uti voce ista *Sancta Trinitas*, eum tanquam suspectu quod non sit recte fundatus in fide de *Deo* Patre, Filio et S ritu S., e coetu nostro excludimus.

In his ergo omnibus disciplinae gradibus inhaerentes prio bus Synodis Superattendentum, Seniorum, Patronorum et M nistrorum fidem et conscientiam obligamus, ut hanc sanctam sciplinam ex officio suo reipsa exequantur, veriti ne et ipsi t censuras Ecclesiasticas, tum vero horrendas iudicij divini poen incurrant.

Summatim autem de disciplina hanc conclusionem facimu Si quis reperiatur, qui contra officia Christianitatis suae pecc aut negligens et remissus, tam in vocatione sua, quam in dis plina exequenda deprehendatur: tunc ut contra auditorem su Minister, ita contra Ministrum *Superattendens* cum Senioribu ex Disciplina, iuxta Canones Synodales aget. Interim in gravio bus negotijs, salva cuique manebit provocatio ad Synodum districtu lem. Superattendens autem Seniores et Patroni in Synodo D strictus (citati a Delatore duabus ad minimum ante Synodum ptimanis) ut de crimine, ita de neglectu officij et executionis sciplinae iustificare se, et disciplinae ipsi quoque subiace debebunt.

VIII. Declarando decimum tertium Consignationis Articul sic sentimus: Oviculas Christi nullius ministri dominio et iugo subijci debere, ut iustis intercedentibus causis et circumstanti non liceat ipsis alterius coetus ordinis Ministrorum opera, u verbi gratia ratione habita circumstantiae loci et propinquit templi, et in similibus occasionibus, aequisque rationibus et c sis. Quod si vero aliqui auditores scandala excitantes, et im viventes, offensi disciplina et reprehensione proprij Pastoris, eo secedere, et alterius Pastoris maioris licentiae, et impunit peccandi causa, curae se committere velint: huiusmodi, nulla tione alterius coetus Minister recipere debet, praesertim si ea re a proprio illarum ovium Ministro admoneatur. Porro, in t bus negotijs necessaria sunt Ministrorum colloquia, et since de his consiliorum communicationes.

IX. Nullus Minister et Senior Spiritualis, adolescentes, mnos, et personas qualescunque promotas a Ministris aliorum tuum ad se recipiat, praeterquam si honestae suae dimissi

libertatis a proprijs ministris testimonium et literas fide dignas beant et ostendant. Qui secus faxit, ipso facto poena in Craviensi Synodo expressa tenebitur: tali enim transfugarum reptione, everteretur disciplina et bona educatio, ac probatio iunibus, et inexploratis hominibus admodum necessaria quam plenque improbi, et impij alumni declinare, et coram ea fugere lent.

X. In indictione Generalium Synodorum, non videtur aeium, ut semper omnium Superattendentium subscriptiones requintur, praesertim si qui negligentes officium suum, nobiscum nventibus regni publicis non intersint, nec quenquam in locum um mittant, aut ad extremum hac de re certiores facti, rem lentio involvant: tales enim in eo passu suffragium suum amitnt. Item iudicandum, si quis Superattendentum aliqua in re nscius sibi sit criminis, et cognitionem Synodi metuat: is im proculdubio nunquam in Generalem *Synodum* consentiret, leoque ea nunquam a nobis celebrari posset. Atque haec est clarationis articuli Synodi Wladislaviensis octavi.

De Scholis.

XI. Una schola Generalis debet constitui in meditullio regni, loco apto. In districtibus quoque, prout primariae, ita et parcularibus Scholis, a coetibus diligenter provideri debet.

XII. Collecta ad fovendas Scholas secundum Petricoviensis ynodi Canonem VIII. item Wladislaviensis Synodi Canonem X. omnibus Patronis ex propria ipsorum arca, pro conscientia cusque conferatur: ut dent a singulis rustieis agrum excolentibus, ngulos florenos, qualescunque fundos et tenutas habuerint: ab licis autem et conductorum agricolarum aratris in duplo videet florenos binos: eamque pecuniam intra tempus quod ad alendas Ianuarij anni sequentis intercedit, reddant singuli colctoribus ad id in Districtibus deputatis. Haec autem pecunia ebet asservari in certo loco proprij Districtus, ita ut aliquod ex emolumentum cedat, quod communiter constitutum fuerit. Ild autem converti debet, primum ad Generalem Scholam, deinde particulares, quae aliunde provisionem habere nequeunt, et ad alias ecessitates Ecclesiae *Dei*. Ratio autem huius Collectae reddi ebet in Synodo Districtuali. Quod si quis absentium hanc Colctam dare renuat, Domini Seniores et Ministri, quilibet suas viculas ad hoc officium gloriae *Dei* et aedificationi Ecclesiae adodum utile hortari et incitare tenebuntur.

XIII. Dominorum Seniorum Secularium, hoc quoque est mus et proprium officium, ut inter fratres negocia, et facta devia, xhortationibus suis refrenent, ad ordinem rectum in omni re ona, et ad pietatem deducant, et inserviant: iurgijs et litibus

obviam eant: dissidia et controversias inter Fratres dijudicent e componant: ac pro viribus pacem et charitatem inter domestico fidei foveant: in id incumbentes, ut quilibet Frater Christianus primum Deo, deinde et proximo in omnibus officium debitun praestet: et quantum fieri potest, ne per citationes ad ius et sub sellia iudiciorum mundanorum prodeat, iuxta apertum hac de r Spiritus sancti decretum, 1 Cor. VI, vers. 1. Quod si vero interce dentibus causis inevitabilibus, ad citationes et processum iuris alicui ex fratribus, potissimum autem miseris Orphanis res deve nerit, proprium est D. Seniorum talibus consilium suppeditare, et modum monstrare, ut quam rectissime huiusmodi actiones, sine conscientiae vulnere, et damno ac iactura sua, possint expedire.

XIV. Debent etiam Domini Seniores Seculares diligenter in tueri quomodo se quisque in officio et vocatione sua Christiana gerat, et delinquentem ac etiam post unam et alteram admonitio nem obstinatum Fratrem deferre ad Pastorem, ut super eum rigor disciplinae extendatur: peculiariter vero, si deprehendatur aliquis Frater, cuiuscunque status et vocationis a pecunia mutuo data, pe cuniam vel foenus verbo *Dei* prohibitum aut usuram quocunque nomine appelletur accipere: et privatus privatum de peculiari talis si aliquoties ab ijs et Pastore monitus: non tamen desistat, publice in coetu, aut in Synodo excludatur. Idem sentiendum de his qui impudice lascivia sua, aut simili pecati genere, offendi cula in Ecclesia faciunt.

XV. Considerantes istud quam in mala et periculosa deve nerimus tempora, et quam toti Christianitati, ferulae irae divinae immineant, denique quantas coetus fidelium Christi oppressionum et persecutionum angustias sustineat, animadvertimus rem apprime esse necessariam, ut iram Dei publicis precibus, cum ieiunijs, et maceratione corporum in conspectu Domini concorditer omnes in omnibus ecclesijs nostris evangelicis, temporibus et diebus certis placare studeamus. Ut vero ad hanc rem nova non quaeramus tempora, dies consuetos, quos vulgo Angaria vocant, huiusmodi ieiunijs et precibus publicis, quater in anno, dicamus. Interea tamen alijs quoque quam creberrimis ieiunijs tam publicis Eccle siarum, quam privatis quorumvis fidelium, viam praeclusam nolu mus, quin potius ad ea exhortamur et incitamus.

XVI. Domini Patroni, praecipue autem Seniores, sedulam operam dabunt, ut *Sacrae Aedes* seu *Templa*, in quibus cultus di vinus peragitur, non desolentur, sed diligenter restaurentur et ac curate ornentur, citra tamen eiusmodi ornatum, qui ullam idolo latriae speciem resipiat aut praeseferat.

XVII. Domini *Patroni* in quolibet coetu, in duas parte nominatim divisi, omnes cuiusque partis alternatim (relicta tame singulis alterius quoque partis veniendi libertate) ad conventu necessarios sistere se debent, sub censura Ecclesiastica.

XVIII. De Ceremonijs interea temporis Conclusiones praecitarum Synodorum non immutamus, sed cuilibet coetui consuetis pro libertate Christiana relinquimus: et an eae in unam eamque formam redigi queant, ad futurae Generalis Synodi deliberationem reijcimus.

Finis Canonum.

1 Cor. II, vers. 16. *Quod si quis videtur contensiosus esse, talis eiusmodi consuetudinem non habemus, neque Ecclesiae Dei.*

Augustinus Tomo II.

Epist. LXXXVI. ad Casulanum Presbyterum.

Sit ergo una fides universae, quae ubique dilatatur Ecclesiae, quam intus in membris. Etiamsi ipsa fidei unitas, quibusdam diversis observationibus celebratur, quibus nullo modo, quod in se verum impeditur. Omnis enim pulchritudo filiae regis intrinsecus. Illae autem observationes, quae variae celebrantur, in vestis veste intelliguntur, unde illi dicitur: In fimbrijs aureis circumamicta varietate. (Psal. 44.) Sed ea quoque vestis ita diversis celebrationibus varietur, ut non adversis contentionibus dissipetur.

Ministri Ecclesiarum

qui in Synodo Toruniensi aderant.

Erasmus Gliczner, Ecclesiae *Dei* Confessionis *Augustanae* in maiori Polonia Superattendens, suo et fratrum suorum nomine subscripsit.

Simeon Theophil. Turnovius, Ecclesiarum Orthodoxarum Confessionis *Bohemicae* in maiori Polonia Superattendens, Praepositus Ostrorogensis, suo et fratrum suorum nomine manu propria subscripsit.

Franciscus Iezeritius Superattendens Ecclesiarum Confessionis *Helveticae* in minori Polonia, suo et fratrum suorum nomine subscripsit manu propria.

Andreas Chrzastowski, Minister sancti Evangelij in Lituania, Consensum pium approbans, meo et fratrum nomine subscribo.

Iacobus Popowski, Minister sancti Evangelij, consensum pium approbans, meo et fratrum in Lituaniae coetibus nomine subscribo.

Philippus Bochwicz Cracoviensis, Minister Verbi Dei Kordanow: Senior Russiae albae, ab Ecclesijs Lituanicis legatus, manu propria subscribo.

Matthias Bancovius, Minister Verbi Dei Serciensis, Senior Districtus Novogrodensis, manu propria subscribo.

Iohannes Lucinius, Minister Chleboviensis, Senior Transvelien ab Ecclesijs Lituanicis*) Legatus, manu propria.

Stanislaus Minuidius, Minister *Christi* Neapolupithae, ex Lituan Legatus, manu propria.

Georgius Plotkowski, Pastor Ecclesiae Wizanensis in Lituani manu propria subscribo.

Nicolaus Trzcinski, Senior Ecclesiae Podlachiensis, manu propria.

Ioannes Chocimowski, Palatinatus Russiae nuncius, et Senior Spi tualis, suo et Fratrum suorum eiusdem Palatinatus nomine subscrip manu propria.

Bartholomaeus Falconius W. S. Consenior Districtus Russiae et L gatus, subscripsit manu propria.

Petrus Tarnovius, Minister Dembnicensis, et Senior coetus Radzi joviensis manu propria.

Daniel *Mikolaiewski*, in Ecclesia Radzieioviensi Consenior, et Ver Dei Minister, Synodi Generalis Notarius publicus, subscribo.

Ioannes Girck, Pastor Ecclesiae Lesnensis,
Christophorus Musonius praepositus Ecclesiae Cosminensis,
Matthias Rybinius Ecclesiae Posnaniensis Minister,
Andreas Colensis Ecclesiae Goluchoviensis Minister.

} Seniores Ecclesiaru Confessionis Boh micae, in maiori P lonia, etc.

Petrus Dresnensis, Senior Dioeceseos Pogorzeliensis, suo et fratru nomine subscripsit manu propria.

Laurentius Karsnicius Ustensis, Senior Dioecesis Posnaniensis, Co fessionis Augustanae, Minister in Gnin, suo et fratrum nomine subscrips

Gregorius Zarnovecius, Minister Vlosczeviensis, Legatus District Chencinensis.

Martinus Ianicius Smilovitanus, Verbi Dei Minister in Zalesie, Co senior Districtus Chencinensis, suo et caeterorum fratrum nomine.

Franciscus Stancarus, Ecclesiae Dei quae est in Vlodislaw Pasto Legatus tractus Chencinensis.

Franciscus Pl. Seceminius Chmielnicensis et Sedziejoviensis Eccl siae Minister, Legatus missus ex Districtu Chencinensi, manu propr subscripsit.

Ioannes Duscovius, Legatus Districtus Sendomiriensis manu propri

Ioannes Stassovius, Legatus Districtus Sendomiriensis, ma propria.

Christophorus Krainski, Ecclesiastes Lublinensis, Legatus District eiusdem, manu propria.

Iohannes Cluentius, coetus Rzecicensis Minister, Districtus Lubl nensis Nuncius, subscribo manu propria.

Ioannes Praetorius, Minister Cosensis, Legatus Ecclesiarum qu sunt in Districtu Zatoriensi et Osviecinensi, suo et aliorum fratru nomine.

Albertus Myslovius, Iesu Christi Minister, Pastor in Krylow, Co fessionis Helveticae, subscripsit manu propria.

Stanislaus a Grozno, Minister Christi in Chomstowo, in Distric Kcinensi Confessionis Helveticae, manu propria.

Clemens Agnellius, Clodaviensis, Minister in Kosciol, manu propri

Valentinus Curio Halensis, Ecclesiae Radzieioviensis Minister, Scholae Moderator, manu propria.

---

*) Synt. utr. om. *Lithuanicis.*

Iacobus a Iarocin Pruski, Minister Verbi Dei in Ludziczko, Confes-
nis Helveticae, manu propria.
Stanislaus Gronicius, Minister Verbi Dei in Zerkow, suo et suorum
trum nomine, manu propria.
Nicolaus Hermes Ecclesiae Cieninensis Minister.
Paulus Orlik, Crotossinensis Ecclesiae Minister.
Ioannes Campensis, Minister Christi in Ecclesia Niemcinensi, manu
ɔpria.
Andreas Sylvanus, Minister verbi Dei in Barcin manu propria.
Samuel Orlik, Wissinensis Minister manu propria.
Ioannes Turnovius, Illustris Domini Palatini Brestensis Cuiaviensis
ncionator Aulicus, manu propria.
Stanislaus Stavensis, Minister Verbi Dei in Brzeskorzystwa.
Ioannes Pigelius, Pastor Ecclesiae Piranensis, Confessionis Helveticae.

Dominorum Patronorum Ecclesiarum Evangelicarum,

i in Generali Toruniensi Synodo interfuerunt, Subscriptiones.

Andreas Lesczynski, de Leszno, Palatinus Brestensis Cuiaviensis,
rsonaliter praesens subscripsit, manu propria.
Ioannes Abramowicz, Palatinus Minscensis, Capitaneus Lidensis, ex
ıgno Ducatu Lithuaniae, personaliter praesens subscripsit manu propria.
Adamus Balinski de Chomiaza, Castellanus Bidgostiensis, Capitaneus
usvicensis *), praesens subscripsit, manu propria.
Illustris Domini *Constantini* Ducis Ostrogensis, Palatini Kijoviensis
ɛgatus ad praesentem Synodum, Casparus Luszkowski, manu propria.
Magni Domini *Stanislai Gostomski*, de Lezenice, Palatini Ravensis,
ɔ. Legatus ad praesentem Synodum *Nicolaus Trzylatowski*, manu propria.
Stanislaus Szafraniec de Pieskowa Skala (antea Palatinus Sendomi-
ɛnsis) Tribunus Cracoviensis.
Swientoslaus Orzelski ab Orle, Capitaneus Radziejoviensis, Director
ɪnodi, manu propria.
Andreas Rzeczycki, Succamerarius Lublinensis, et Ecclesiarum eius-
m Palatinatus, Nuncius, manu propria.
Petrus Goraiski de Gorai, Nuncius Ecclesiarum Palatinatus Sendo-
ɪriensis, manu propria.
Christophorus Reii, de *Naglowice*, Dapifer Lublinensis, ab Ecclesiis
ılatinatus Lublinensis, Belzensis, et terrae Chelmensis nuncius, manu
ɔpria.
Andreas Szafraniec de Pieskowa Skala, Capitaneus Leloviensis,
ɑnu propria.
Hieronymus Abrahamowicz, Tribunus Lidensis, ex magno Ducatu Li-
uaniae, manu propria.
Georgius Latalski Senior, Comes in Labiszyn, Palatinides Posna-
ensis, manu propria.
Laurentius Skarbek, Capitaneus Lucinensis, manu propria.
Sendivoius Comes ab Ostrorog, manu propria.
Andreas Krotoski **), Palatinides Inowladislaviensis, manu propria.
Andreas Zaremba de Calinowa manu propria.
Ioannes Christoporski, Dapifer Siradiensis, manu propria.
Ioannes Niemoiewski, Iudex Castrensis Inowladislaviensis.

---

*) Synt. utr. *Crunsiensis.*
**) Synt. utr. *Krotoki.*

Laurentius Niemoiewski.
Marcianus Niemoiewski.
Alexander Niemoiewski.
Nicolaus Rozenski, Iudex terrestris Inowladislaviensis, manu propria
Ioannes Ruszynowski, Vexillifer Palatinatus Inowladislaviensis man
propria.
Martinus Trleski, Dapifer Inowladislaviensis manu propria.
Gallus Koscielski, Subiudex terrestris Brestensis, manu propria.
Ioannes Modlibog, Venator Inowladislaviensis, manu propria.
Iacobus Swierzewski, de Lescze, Nuncius ex coetu Radziejoviensi
Albertus Koscielski, ab eodem coetu Nuncius ad Synodum.
Andreas Grodzieczki.
Martinus Bukowieczki, de Bukowiec.
Ioannes Suchorzewski.
Matthias Siedlieczki.
Christophorus Bardzki.
Petrus Zychlinski.
} Nuncii Ecclesiarum Orthod
xarum ex maiore Polonia, s
et fratrum suorum nominib
subscripserunt.
Martinus Kreza, manu propria.
Martinus Wichorski, notarius Castrensis Radzieioviensis, man
propria.
Casparus Kempski, manu propria.
Simon Ostromeczki, manu propria.
Albertus Dorpouski, manu propria.
Albertus Gadeczki, manu propria.
Stanislaus Cikowski, manu propria.
Stanislaus Skorulski*), ex Magno Ducatu Lithuaniae.
Iacobus Broniewski, manu propria.
Ioannes Koricinski de Korytnica, ex Siradiensi Palatinatu, man
propria.
Martinus Broniewski, et
Martinus Chrzastowski, nuncij ex Palatinatu Russiae, suo, et fra
trum suorum eiusdem Palatinatus nominibus, manu propria.
Petrus Palczewski, ex Districtu Zatoriensi nuncius, manu propria.
Albertus Zbozy Zakrzewski, Iudex Castrensis Radzieioviensis, man
propria.
Zbozy Zakrzewski, manu propria.
Gregorius Zbozy Zakrzewski.
Albertus Zychlinski.
Andreas Kryszkowski.
Sebastianus Granowski.
} manu propria.
Iohannes Bokiey Zanislawski, ex Magno Ducatu Lithuaniae.
Raphael Soszyc Zbiroski, notarius castrensis Lidensis, ex Magn
Ducatu Lithuaniae, manu propria.
Petrus Goluchowski.
Andreas Ossolinski.
} Ecclesiarum Palatinatus Sendomiriensis nunci
manu propria.
Ioannes Lipski, de Iastrzebniki, manu propria.
Przeclaus Laszkowski, manu propria.
Raphael Nowowieyski, manu propria.
Ioannes Wassowski, manu propria.
Iohannes Cossowski, Vicecapitaneus Dyboviensis.
Ioannes Woiszewski, manu propria.
Michael Paledzki, manu propria.
Bernhardus Tloczki, manu propria.
Ianusius Lubowski.

---

*) Synt. utr. *Sorulski.*

Paulus Gniewkowski.
Casparus Iaruzel Brzezniczki.
Balthasar Rachoczki, Medicinae Doctor.
Henricus Girk, Senior Secularis Ecclesiae Posnaniensis, Confes-
nis Bohemicae, suo et aliorum fratrum eiusdem coetus nomine, manu
pria.
Christophorus Ridt, Confessionem Augustanam profitens, et Senior
tus Posnaniensis, subscribo Consensui, manu propria.
Casparus Hampel, Nuncius Ecclesiae Posnaniensis, manu propria.
Georgius Gelhar, Nuncius coetus Posnaniensis, manu propria.

Ad Hebraeos XII. Vers. XIV.

cem sectamini cum omnibus, et sanctimoniam: sine qua nemo
videbit *Dominum*.

FINIS.

3.

ARTICULI

De quibus in synodo Londonensi Anno Dom. M. D. LII. ad t
lendam opinionum dissensionem, et consensum verae religio
firmandum, inter Episcopos et alios eruditos viros convenerat

REGIA authoritate in lucem editi.

De fide in Sacrosanctam Trinitatem.

Unus est vivus et verus Deus, aeternus, incorporeus, impartibil
impassibilis, immensae potentiae, sapientiae, ac bonitatis, creat
et conservator omnium, tum visibilium tum invisibilium. Et
unitate huius divinae naturae tres sunt personae, eiusdem esse
tiae, potentiae, ac aeternitatis, Pater, Filius, et Spiritus sanctu

Verbum Dei, verum hominem esse factum.

Filius qui est verbum patris, in utero beatae Virginis,
illius substantia naturam humanam assumpsit, ita ut duae nat
rae, divina et humana, integre atque perfecte in unitate person
fuerint inseparabiliter coniunctae, ex quibus est unus Christu
verus Deus et verus homo, qui vere passus est, crucifixus, mo
tuus et sepultus, ut patrem nobis reconciliaret, essetque hos
non tantum pro culpa originis, verum etiam pro omnibus actu
libus hominum peccatis.

De descensu Christi ad Inferos.

Quemadmodum Christus pro nobis mortuus est et sepulti
ita est etiam credendus ad inferos descendisse. Nam corpus
que ad resurrectionem in sepulchro iacuit, Spiritus ab illo em
sus, cum spiritibus qui in carcere sive in inferno detinebantur, fi
illisque praedicavit, quemadmodum testatur Petri locus.

Resurrectio Christi.

Christus vere a mortuis resurrexit, suumque corpus c
carne, ossibus, omnibusque ad integritatem humanae naturae p

tibus, recepit, cum quibus in coelum ascendit, ibique resident
l extremo die ad iudicandos homines revertatur.

Divinae Scripturae doctrina sufficit ad salutem.

Scriptura sacra continet omnia quae sunt ad salutem neces-
, ita ut quicquid in ea nec legitur neque inde probari pot-
licet interdum a fidelibus, ut pium et conducibile ad ordinem
ecorum admittatur, attamen a quoquam non exigendum est,
nquam articulus fidei credatur, et ad salutis necessitatem
ri putetur.

Vetus Testamentum non est reijciendum.

Testamentum Vetus, quasi Novo contrarium sit, non est re-
ndum, sed retinendum, quandoquidem tam in veteri quam in
per Christum, qui unicus est mediator Dei et hominum,
et homo, aeterna vita humano generi est proposita. Quare
sunt audiendi, qui veteres tantum in promissiones temporarias
sse confingunt.

Symbola tria.

Symbola tria, Nicenum, Athanasij, et quod vulgo Apostoli-
appellatur, omnino recipienda sunt. Nam firmissimis divi-
n scripturarum testimonijs probari possunt.

Peccatum Originale.

Peccatum originis non est (ut fabulantur Pelagiani, et hodie
aptistae repetunt) in imitatione Adami situm, sed est
n et depravatio naturae cuiuslibet hominis ex Adamo natura-
propagati, qua fit ut ab originali iustitia, quam longissime
, ad malum sua natura propendeat, et caro semper adver-
spiritum concupiscat: unde in unoquoque nascentium, iram
atque damnationem meretur. Manet etiam in renatis haec
ae depravatio, qua fit ut affectus carnis, graece *φρόνημα*
ς, quod alij sapientiam, alij sensum, alij affectum, alij stu-
vocant, legi Dei non subijciatur. Et quanquam renatis et
ntibus nulla propter Christum est condemnatio, peccati tamen
se rationem habere concupiscentiam fatetur Apostolus.

De libero arbitrio.

Absque gratia Dei, quae per Christum est, nos praeveniente
limus, et cooperante, dum volumus, ad pietatis opera facien-
uae Deo grata sint et accepta, nihil valemus.

De Gratia.

Gratia Christi, seu spiritus sanctus qui per eundem datur,
apideum aufert, et dat cor carneum. Atque licet ex nolen-

tibus quae recta sunt, volentes faciat, et ex volentib. prava, n lentes reddat, voluntati nihilominus violentia nullam infert. nemo hac de causa, cum peccaverit, seipsum excusare pote quasi nolens aut coactus peccaverit ob eam causam accusari n mereatur aut damnari.

De hominis iustificatione.

Iustificatio ex sola fide Iesu Christi, eo sensu quo in Ho lia de iustificatione explicatur, est certissima et saluberrima ch stianorum doctrina.

Opera ante iustificationem.

Opera quae fiunt ante gratiam Christi, et Spiritus eius af tum, cum ex fide Iesu Christi non prodeant, minime Deo gr sunt. Neque gratiam (ut multi vocant) de congruo merent Imo cum non sint facta ut Deus illa fieri voluit et praecepit, p cati rationem habere non dubitamus.

Opera Supererogationis.

Opera quae Supererogationis appellant, non possunt sine ar gantia et impietate praedicari, nam illis declarant homines n tantum se Deo reddere quae tenentur, sed plus in eius grati facere quam deberent: cum aperte Christus dicat, Cum fecer omnia quaecunque praecepta sunt vobis, dicite: Servi inuti sumus.

Nemo praeter Christum est sine peccato.

Christus in nostrae naturae veritate, per omnia similis fac est nobis, excepto peccato, a quo prorsus erat immunis, tum carne tum in spiritu. Venit ut agnus absque macula esset, mundi peccata per immolationem sui semel factam tolleret: peccatum (ut inquit Ioannes) in eo non erat: sed nos reliqui eti baptizati, et in Christo regenerati, in multis tamen offendim omnes, et si dixerimus quia peccatum non habemus, non ip seducimus, et veritas in nobis non est.

De peccato in spiritum sanctum.

Non omne peccatum mortale post baptismum voluntarie p petratum, est peccatum in spiritum sanctum et irremissibi proinde lapsis a baptismo in peccata, locus poenitentiae non negandus. Post acceptum spiritum sanctum possumus a gra data recedere atque peccare, denuoque per gratiam Dei resurg ac resipiscere. Ideoque illi damnandi sunt, qui se quamdiu vivant, amplius non posse peccare affirmant, aut vere resipisc tibus poenitentiae locum denegant.

Blasphemia in spiritum sanctum.

Blasphemia in spiritum sanctum, est cum quis verborum Dei ıifeste perceptam veritatem, ex malitia et obfirmatione animi, vicijs insectatur, et hostiliter insequitur. Atque huiusmodi, ı maledicto sunt obnoxij, gravissimo sese adstringunt sceleri. le peccati hoc genus Irremissibile a Domino appellatur, et rmatur.

De praedestinatione et electione.

Praedestinatio ad vitam, est aeternum Dei propositum, quo e iacta mundi fundamenta suo consilio, nobis quidem occulto, stanter decrevit eos quos elegit ex hominum genere, a male- o et exitio liberare, atque ut vasa in honorem effecta, per ristum ad aeternam salutem adducere: unde qui tam praeclaro beneficio sunt donati, illi spiritu eius, opportuno tempore ope- te, secundum propositum eius vocantur, vocationi per gratiam ent, iustificantur gratis, adoptantur in filios, unigeniti Iesu Chri- imagini efficiuntur conformes, in bonis operibus sancte ambu- , et demum ex Dei misericordia pertingunt ad sempiternam citatem.

Quemadmodum praedestinationis et electionis nostrae in Chri- pia consideratio, dulcis, suavis, et ineffabilis consolationis plena vere pijs et his qui sentiunt in se vim spiritus Christi, facta iis et membra quae adhuc sunt super terram mortificantem, numque ad coelestia et superna rapientem, tum quia fidem no- m de aeterna salute consequenda per Christum, plurimum sta- atque confirmat, tum quia amorem nostrum in Deum vehe- ter accendit: Ita hominibus curiosis, carnalibus, et spiritu isti destitutis, ob oculos perpetuo versari praedestinationis Dei entiam, perniciosissimum est praecipitium, unde illos diabolus rudit vel in desperationem, vel in aeque perniciosam impuris- ıe vitae securitatem. Deinde licet praedestinationis decreta nobis ignota, promissiones tamen divinas sic amplecti oportet, ıobis in sacris literis generaliter propositae sunt: et Dei vo- as in nostris actionibus ea sequenda est, quam in verbo Dei emus diserte revelatam.

Tantum in nomine Christi speranda est aeterna salus.

Sunt et illi anathematizandi qui dicere audent, unumquemque lege aut secta quam profitetur esse servandum, modo iuxta il- et lumen naturae accurate vixerit: cum sacrae literae tantum ı Christi nomen praedicent, in quo salvos fieri homines oporteat.

Omnes obligantur ad moralia legis praecepta servanda.

Lex a Deo data per Mosen, licet quo ad caeremonias et ri- christianos non astringat, neque civilia eius praecepta in ali-

qua Republica necessario recipi debeant, nihilominus ab obedientia mandatorum quae Moralia vocantur nullus quantumvis christianus est solutus: quare illi non sunt audiendi, qui sacras literas tantum infirmis datas esse perhibent, et spiritum perpetuo iactant, a quo sibi quae praedicant suggeri asserunt, quauquam cum sacris litteris apertissime pugnent.

De Ecclesia.

Ecclesia Christi, visibilis est coetus fidelium, in quo verbum Dei purum praedicatur, et sacramenta quoad ea quae necessario exiguntur, iuxta Christi institutum recte administrantur.

Sicut erravit ecclesia Hierosolymitana, Alexandrina, et Antiochena, ita et erravit ecclesia Romana, non solum quoad agenda et caeremoniarum ritus, verum in his etiam quae credenda sunt.

De Ecclesiae authoritate.

Ecclesiae non licet quicquam instituere, quod verbo Dei scripto adversetur: neque unum scripturae locum sic exponere potest, ut alteri contradicat: quare licet ecclesia sit divinorum librorum testis et conservatrix, attamen ut adversus eos nihil decernere, ita praeter illos nihil credendum de necessitate salutis debet obtrudere.

De authoritate conciliorum generalium.

Generalia concilia sine iussu et voluntate Principum congregari non possunt: et ubi convenerint, quia ex hominibus constant, qui non omnes spiritu et verbis Dei reguntur, et errare possunt, et interdum errarunt, etiam in his quae ad normam pietatis pertinent: ideo quae ab illis constituuntur, ut ad salutem necessaria, neque robur habent neque autoritatem, nisi ostendi possint e sacris literis esse desumpta.

De Purgatorio.

Scholasticorum doctrina de purgatorio, de Indulgentijs, de veneratione et adoratione tum Imaginum tum reliquiarum, necnon de invocatione sanctorum, res est futilis, inaniter conficta, et nullis scripturarum testimonijs innititur, imo verbo Dei perniciose contradicit

Nemo in Ecclesia ministret nisi vocatus.

Non licet cuiquam sumere sibi munus publice praedicandi aut administrandi Sacramenta in Ecclesia, nisi prius fuerit ad haec obeunda legitime vocatus, et missos existimare debemus, qui per homines, quibus potestas vocandi ministros atque mittendi in vineam Domini publice concessa est in ecclesia, cooptati fuerint et asciti in hoc opus.

Agendum est in ecclesia lingua quae sit populo nota.

Decentissimum est et verbo Dei maxime congruit, ut nihil in ecclesia publice legatur aut recitetur lingua populo ignota: Idque Paulus fieri vetuit, nisi adesset qui interpretaretur.

De Sacramentis.

Dominus noster Iesus Christus sacramentis numero paucissimis, observatu facillimis, significatione praestantissimis, societatem novi populi colligavit, sicuti est Baptismus et Coena Domini.

Sacramenta non instituta sunt a Christo ut spectarentur aut circumferrentur, sed ut rite illis uteremur: et in his duntaxat qui digne percipiunt, salutarem habent effectum, idque non ex opere (ut quidem loquuntur) operato, quae vox ut peregrina est et sacris literis ignota, sic parit sensum minime pium, sed admodum superstitiosum: qui vero indigne percipiunt, damnationem (ut inquit Paulus) sibijpsis acquirunt.

Sacramenta per verbum Dei instituta, non tantum sunt notae professionis christianorum, sed certa quaedam potius testimonia et efficatia signa gratiae, atque bonae in nos voluntatis Dei, per quae invisibiliter ipse in nobis operatur, nostramque fidem in se non solum excitat verum etiam confirmat.

Ministrorum malitia non tollit efficatiam institutionum divinarum.

Quamvis in ecclesia visibili, bonis mali sint semper admixti, atque interdum ministerio verbi et sacramentorum administrationi praesint, tamen cum non suo sed Christi nomine agant, eiusque mandato et authoritate ministrent, illorum ministerio uti licet, cum in verbo Dei audiendo, tum in sacramentis percipiendis: neque per illorum malitiam effectus institutorum Christi tollitur, aut gratia donorum Dei minuitur, quoad eos qui fide et rite sibi oblatata percipiunt, quae propter institutionem Christi et promissionem efficatia sunt, licet per malos administrentur.

Ad Ecclesiae tamen disciplinam pertinet, ut in eos inquiratur accusenturque ab hijs, qui eorum flagitia noverint, atque eandem iusto convicti iuditio, deponantur.

De Baptismo.

Baptismus, non est tantum signum professionis, ac discriminis nota, qua Christiani a non Christianis discernuntur, sed etiam est signum regenerationis, per quod tanquam per instrumentum recte Baptismum suscipientes Ecclesiae inseruntur, promissiones de remissione peccatorum atque adoptione nostra in filios Dei per Spiritum Sanctum visibiliter obsignantur, fides confirmatur, et vi divinae invocationis, gratia augetur. Mos Ecclesiae baptizandi parvulos et laudandus est, et omnino in Ecclesia retinendus.

De Coena Domini.

Coena Domini non est tantum signum mutuae benevolentiae christianorum inter sese, verum potius est sacramentum nostrae per mortem Christi redemptionis. Atque adeo rite, digne et cum fide sumentibus, panis quem frangimus est communicatio corporis Christi: Similiter poculum benedictionis, est communicatio sanguinis Christi.

Panis et vini transubstantiatio in Eucharistia, ex sacris literis probari non potest, sed apertis scripturae verbis adversatur, et multarum superstitionum dedit occasionem.

Quum naturae humanae veritas requirat, ut unius eiusdemque hominis corpus in multis locis simul esse non possit, sed in uno aliquo et definito loco esse oporteat, idcirco Christi corpus, in multis et diversis locis, eodem tempore, praesens esse non potest. Et quoniam, ut tradunt sacrae literae, Christus in coelum fuit sublatus, et ibi usque ad finem seculi est permansurus, non debet quisquam fidelium carnis eius et sanguinis Realem et Corporalem (ut loquuntur) praesentiam in Eucharistia vel credere vel profiteri.

Sacramentum Eucharistiae ex institutione Christi non servabatur, circumferebatur, elevabatur, nec adorabatur.

De unica Christi oblatione in cruce perfecta.

Oblatio Christi semel facta, perfecta est redemptio, propitiatio et satisfactio pro omnibus peccatis totius mundi, tam originalibus quam actualibus: neque praeter illam unicam est ulla alia pro peccatis expiatio. Unde Missarum sacrificia, quibus vulgo dicebatur, sacerdotem offerre Christum in remissionem poenae aut culpae pro vivis et defunctis, figmenta sunt, et pernitiosae imposturae.

Coelibatus ex verbo Dei praecipitur nemini.

Episcopis, presbyteris et diaconis non est mandatum ut coelibatum voveant: neque iure divino coguntur matrimonio abstinere.

Excommunicati vitandi sunt.

Qui per publicam Ecclesiae denuntiationem rite ab unitate ecclesiae praecisus est et excommunicatus, is ab universa fidelium multitudine, donec per poenitentiam publice reconciliatus fuerit, arbitrio iudicis competentis, habendus est tanquam Ethnicus et Publicanus.

Traditiones Ecclesiasticae.

Traditiones atque caeremonias easdem non omnino necessarium est esse ubique, aut prorsus consimiles, nam et variae sem-

ber fuerunt, et mutari possunt pro Regionum et morum diversitate, modo nihil contra Dei verbum instituatur.

Traditiones et caeremonias ecclesiasticas quae cum verbo Dei non pugnant, et sunt authoritate publica institutae atque probatae, quisquis privato consilio volens et data opera publice violaverit, ut is quis peccat in publicum ordinem ecclesiae, quique laedit authoritatem magistratus, et qui infirmorum fratrum conscientias vulnerat, publice, ut caeteri timeant, arguendus est.

Homiliae.

Homiliae nuper ecclesiae Anglicanae per iniunctiones Regias traditae atque commendatae, piae sunt atque salutares, doctrinamque ab omnibus amplectendam continent: quare populo diligenter, expedite clareque recitandae sunt.

De libro Praecationum et caeremoniarum Ecclesiae Anglicanae.

Liber qui nuperrime auctoritate Regis et Parliamenti Ecclesiae Anglicanae traditus est, continens modum et formam orandi, et sacramenta administrandi in ecclesia Anglicana: Similiter et libellus eadem authoritate editus de ordinatione ministrorum ecclesiae, quoad doctrinae veritatem, pij sunt et salutari doctrinae evangelij in nullo repugnant sed congruunt, et eandem non parum promovent et illustrant, atque ideo ab omnibus ecclesiae Anglicanae fidelibus membris, et maxime a ministris verbi, cum omni promptitudine animorum et gratiarum actione recipiendi, approbandi, et populo Dei commendandi sunt.

De civilibus Magistratibus.

Rex Angliae est supremum caput in terris post Christum ecclesiae Anglicanae et Hibernicae.

Romanus Pontifex nullam habet iurisdictionem in hoc regno Angliae.

Magistratus civilis est a Deo ordinatus atque probatus, quamobrem illi non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam obediendum est.

Leges civiles possunt Christianos propter capitalia et gravia crimina morte punire.

Christianis licet ex mandato magistratus arma portare, et iusta bella administrare.

Christianorum bona non sunt communia.

Facultates et bona christianorum non sunt communia, quoad ius et possessionem, ut quidam anabaptistae falso iactant, debet tamen quisque de his quae possidet, pro facultatum ratione, pauperibus eleemosynas benigne distribuere.

Licet christianis iurare.

Quemadmodum iuramentum vanum et temerarium a Domino nostro Iesu Christo et ab Apostolo eius Iacobo christianis hominibus interdictum esse fatemur, ita Christianam religionem minime prohibere censemus, quin iubente magistratu, in causa fidei et charitatis iurare liceat, modo id fiat iuxta Prophetae doctrinam, in iustitia, in iudicio et veritate.

Resurrectio mortuorum nondum est facta.

Resurrectio mortuorum non adhuc facta est, quasi tantum ad animum pertineat, qui per Christi gratiam a morte peccatorum excitetur, sed extremo die quoad omnes qui obierunt, expectanda est: tunc enim vita defunctis (ut scripturae manifestissime testantur) propria corpora, carnes et ossa restituentur, ut homo integer, prout vel recte vel perdite vixerit, iuxta sua opera, sive praemia sive poenas reportet.

Defunctorum animae neque cum corporibus intereunt, neque otiose dormiunt.

Qui animas defunctorum praedicant usque ad diem iudicij absque omni sensu dormire, aut illas asserunt una cum corporibus mori, et extrema die cum illis excitandas, ab orthodoxa fide, quae nobis sacris literis traditur, prorsus dissentiunt.

Millenarij.

Qui millenariorum fabulam revocare conantur, sacris literis adversantur et in Iudaica deliramenta sese praecipitant.

Non omnes tandem servandi sunt.

Hij quoque damnatione digni sunt, qui conantur hodie perniciosam opinionem instaurare, quod omnes, quantumvis impij, servandi sunt tandem, cum definito tempore a iustitia divina poenas de admissis flagitijs luerunt.

4.

ANGLICANA CONFESSIO FIDEI,

IN ARTICULIS DE QUIBUS CONVENIT INTER ARCHIEpiscopos et Episcopos utriusque provinciae et Clerum universum: in Synodo Londinensi, anno Domini 1562, ad tollendam opinionum dissensionem, et ad consensum in vera Religione firmandum.

De Fide In Sacrosanctam Trinitatem.

I. Unus est vivus et verus Deus, aeternus, incorporeus, impartibilis, impassibilis, immensae potentiae, sapientiae, ac bonitatis: creator et conservator omnium tum visibilium, tum invisibilium. Et in unitate huius divinae naturae tres sunt personae, eiusdem essentiae, potentiae ac aeternitatis, *Pater*, *Filius*, et *Spiritus sanctus*.

De Verbo, sive Filio Dei qui verus homo factus est.

II. Filius qui est Verbum patris, ab aeterno a patre genitus, verus et aeternus Deus, ac patri consubstantialis in utero beatae Virginis, ex illius substantia naturam humanam assumpsit, ita ut *duae naturae*, divina et humana integre atque perfecte in unitate personae fuerint inseparabiliter coniunctae, ex quibus est unus Christus verus Deus et verus homo, qui vere passus est, crucifixus, mortuus et sepultus, ut patrem nobis reconciliaret, essetque hostia, non tantum pro culpa originis, verum etiam pro omnibus actualibus hominum peccatis.

De descensu Christi ad inferos.

III. Quemadmodum Christus pro nobis mortuus est et sepultus, ita est etiam credendus ad inferos descendisse.

De Resurrectione Christi.

IV. Christus vere a mortuis resurrexit, suumque corpus cum carne, ossibus, omnibusque ad integritatem humanae naturae pertinentibus, recepit, cum quibus in coelum ascendit, ibique residet quoad extremo die ad iudicandos homines reversurus sit.

De Spiritu sancto.

V. Spiritus sanctus, a patre et filio procedens, eiusdem est cum patre et filio essentiae, maiestatis et gloriae, verus ac aeternus Deus.

De divinis Scripturis quod sufficiant ad salutem.

VI. Scriptura sacra continet omnia quae ad salutem sunt necessaria, ita ut quicquid in ea nec legitur, nec inde probari potest, non sit a quoquam exigendum, ut tanquam articulus fidei credatur, aut ad salutis necessitatem requiri putetur.

Sacrae scripturae nomine eos *Canonicos libros* veteris et novi Testamenti intelligimus, de quorum authoritate in Ecclesia nunquam dubitatum est.

De nominibus et numero librorum sacrae Canonicae Scripturae veteris Testamenti.

Genesis.	Ruth.
Exodus.	Prior liber Samuelis.
Leviticus.	Secundus liber Samuelis.
Numeri.	Prior lib. Regum.
Deuteron.	Secundus liber Regum.
Prior liber Paralipomenon.	Liber Iob.
Secundus liber Paralipomenon.	Psalmi.
Primus liber Esdrae.	Proverbia.
Secundus liber Esdrae.	Ecclesiastes vel Concionator.
Liber Esther.	Cantica Salomonis.
Iosuae.	4 Prophetae maiores.
Iudicum.	12 Prophetae minores.

Alios autem libros (ut ait *Hieronymus*) legit quidem Ecclesia, ad exempla vitae et formandos mores, illos tamen ad dogmata confirmanda non adhibet, ut sunt,

Tertius liber Esdrae.	Baruch Propheta.
Quartus liber Esdrae.	Canticum trium puerorum.
Liber Tobiae.	Historia Susannae.
Liber Iudith.	De Bel et Draconc.
Reliquum libri Esther.	Oratio Manasses.
Liber Sapientiae.	Prior liber Machabaeor.
Liber Iesu filii Sirach.	Secundus liber Machab.

Novi Testamenti omnes libros (ut vulgo recepti sunt) recipimus et habemus pro Canonicis.

De veteri Testamento.

VII. Testamentum vetus novo contrarium non est, quando quidem tam in veteri quam in novo per Christum, qui unicus es

ıediator Dei et hominum, Deus et homo, aeterna vita humano ɜeneri est proposita. Quare male sentiunt qui veteres tantum in romissiones temporarias sperasse confingunt. Quanquam lex a Deo data per Mosen (quoad ceremonias et ritus) Christianos non stringat, neque civilia eius praecepta in aliqua republica necessario recipi debeant, nihilominus tamen ab obedientia mandatorum quae moralia vocantnr) nullus quantumvis Christianus est solutus.

De tribus Symbolis.

VIII. Symbola tria, *Nicenum*, *Athanasii*, et quod vulgo Apostolorum appellatur, omnino recipienda sunt, et credenda: nam irmissimis Scripturarum testimoniis probari possunt.

De peccato originali.

IX. *Peccatum originis* non est (ut fabulantur *Pelagiani*) in mitatione Adami situm, sed est vitium et depravatio naturae uiuslibet hominis ex Adamo naturaliter propagati, qua fit ut ab riginali iustitia quam longissime distet, ad malum sua natura proɔendeat, et caro semper adversus spiritum concupiscat, unde in inoquoque nascentium iram Dei atque damnationem mereatur. Maet in renatis haec naturae depravatio: qua fit ut affectus carnis, Graeci *φρόνημα σαρκός*, quod alii sapientiam, alii sensum, alii ffectum, alii studium carnis interpretantur) legi Dei non subiiiatur. Et quanquam renatis et credentibus nulla propter Chriɜtum est condemnatio, peccati tamen in sese rationem habere conɔupiscentiam, fatetur Apostolus.

De libero Arbitrio.

X. Ea est hominis post lapsum Adae conditio, ut sese naturalibus suis viribus et bonis operibus ad fidem et invocationem Dei convertere ac praeparare non possit. Quare absque gratia Dei quae per Christum est nos praeveniente ut velimus, et cooɔerante dum volumus ad pictatis opera facienda, quae Deo grata sunt et accepta, nihil valemus.

De hominis iustificatione.

XI. Tantum propter meritum Domini ac Servatoris nostri Iesu Christi per fidem, non propter opera et merita nostra, iusti coram Deo reputamur. Quare sola fide nos iustificari doctrina est saluberrima, ac consolationis plenissima, ut in homilia de iustificatione hominis fusius explicatur.

De bonis operibus.

XII. Bona opera quae sunt fructus fidei et iustificatos sequuntur, quanquam peccata nostra expiare et divini iudicii severitatem

ferre non possunt, Deo tamen grata sunt et accepta in Christo atque ex vera et viva fide, necessario profluunt, ut plane ex illis aeque fides viva cognosci possit, atque arbor ex fructu iudicari.

De operibus ante iustificationem.

XIII. Opera quae fiunt ante gratiam Christi, et Spiritus eius afflatum, cum ex fide Iesu Christi non prodeant minime Deo grata sunt, neque gratiam (ut multi vocant) de congruo merentur. Immo cum non sint facta ut Deus illa fieri voluit et praecepit, peccati rationem habere non dubitamus.

De operibus supererogationis.

XIV. Opera quae *supererogationis* appellant, non possunt sine arrogantia, et impietate praedicari. Nam illis declarant homines non tantum se Deo reddere quae tenentur, sed plus in eius gratiam facere, quam deberent, cum aperte Christus dicat, *Cum feceritis omnia quaecunque praecepta sunt vobis, dicite, Servi inutiles sumus.*

De Christo qui solus est sine peccato.

XV. Christus in nostrae naturae veritate per omnia similis factus est nobis, excepto peccato, a quo prorsus erat immunis, tum in carne, tum in spiritu. Venit ut agnus absque macula, qui mundi peccata per immolationem sui semel factam tolleret, *et peccatum* (ut inquit Iohannes) *in eo non erat:* sed nos reliqui etiam baptizati, et in Christo regenerati, in multis tamen offendimus omnes. Et si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est.

De peccato post Baptismum.

XVI. Non omne peccatum mortale post Baptismum voluntarie perpetratum, est peccatum in Spiritum sanctum, et irremissibile. Proinde lapsis Baptismo in peccata, locus poenitentiae non est negandus: post acceptum Spiritum sanctum possumus a gratia data recedere, atque peccare: denuoque per gratiam Dei resurgere, ac resipiscere: ideoque illi damnandi sunt qui se quandiu hic vivant, amplius non posse peccare affirmant, aut vere resipiscentibus veniae locum denegant.

De Praedestinatione et Electione.

XVII. Praedestinatio ad vitam est aeternum Dei propositum, quo ante iacta mundi fundamenta suo consilio, nobis quidem occulto, constanter decrevit, eos quos in Christo elegit ex hominum genere a maledicto et exitio liberare, atque (ut vasa in honorem efficta) per Christum ad aeternam salutem adducere. Unde qui

im praeclaro Dei beneficio sunt donati, illi spiritu eius, oppor-
uno tempore operante, secundum propositum eius vocantur, vo-
ationi per gratiam parent, iustificantur gratis, adoptantur in filios
)ei, unigeniti eius Iesu Christi imagini efficiuntur conformes, in
onis operibus sancte ambulant, et demum ex Dei misericordia
ertingunt ad sempiternam felicitatem.

Quemadmodum praedestinationis et electionis nostrae in Chri-
to pia consideratio, dulcis, suavis et ineffabilis consolationis plena
st vere piis, et iis qui sentiunt in se vim spiritus Christi, facta
arnis et membra quae adhuc sunt super terram mortificantem,
animumque ad coelestia et superna rapientem: tum quia fidem no-
tram de aeterna salute consequenda per Christum plurimum sta-
ilit atque confirmat, tum quia amorem nostrum in Deum vehe-
nenter accendit: Ita hominibus curiosis, carnalibus, et Spiritu
Christi destitutis ob oculos perpetuo versari praedestinationis Dei
ententiam, perniciosissimum est praecipitium, unde illos diabolus
protrudit vel in desperationem, vel in aeque perniciosam impu-
issimae vitae securitatem. Deinde promissiones divinas sic am-
plecti oportet, ut nobis in sacris literis generaliter propositae
sunt, et Dei voluntas in nostris actionibus ea sequenda est quam
in verbo Dei habemus diserte revelatam.

De speranda aeterna salute tantum in nomine Christi.

XVIII. Sunt et illi anathematizandi qui dicere audent unum-
quenque in lege aut secta, quam profitetur, esse servandum, modo
iuxta illam et lumen naturae accurate vixerit, cum sacrae literae
tantum Iesu Christi nomen praedicent, in pro salvos fieri homi-
nes oporteat.

De Ecclesia.

XIX. Ecclesia Christi visibilis est coetus fidelium, in quo
verbum Dei purum praedicatur, et Sacramenta, quoad ea quae ne-
cessario exiguntur, iuxta Christi institutum recte administrantur.
Sicut erravit Ecclesia *Hierosolymitana*, *Alexandrina*, et *An-
tiochena*: ita et erravit Ecclesia *Romana*, non solum quoad
agenda, et ceremoniarum ritus, verum in iis etiam quae cre-
denda sunt.

De Ecclesiae authoritate.

XX. Ecclesiae non licet quicquam instituere quod verbo
Dei adversetur, neque unum Scripturae locum sic exponere pot-
est, ut alteri contradicat. Quare licet Ecclesia sit divinorum
librorum testis, et conservatrix, attamen ut adversus eos nihil
decernere, ita praeter illos, nihil credendum de necessitate salu-
tis debet obtrudere.

De authoritate Conciliorum generalium.

XXI. Generalia Concilia sine iussu et voluntate principum congregari non possunt, et ubi convenerint, quia ex hominibus constant, qui non omnes spiritu et verbo Dei reguntur, et errare possunt, et interdum errarunt etiam in his quae ad normam pietatis pertinent: ideoque quae ab illis constituuntur, ut ad salutem necessaria, neque robur habent neque authoritatem, nisi ostendi possint e sacris literis esse desumpta.

De Purgatorio.

XXII. Doctrina Romanensium de Purgatorio, de indulgentiis, de veneratione et adoratione tum imaginum, tum reliquiarum, nec non de invocatione Sanctorum, res est futilis, inaniter conficta, et nullis Scripturarum testimoniis innititur, imo verbo Dei contradicit.

De vocatione Ministrorum.

XXIII. Non licet cuiquam sumere sibi munus publice praedicandi, aut administrandi Sacramenta in Ecclesia, nisi prius fuerit ad haec obeunda legitime vocatus et missus. Atque illos legitime vocatos et missos existimare debemus, qui per homines, quibus potestas vocandi Ministros atque mittendi in vineam Domini publice concessa est in Ecclesia, coaptati fuerint, et asciti in hoc opus.

De precibus publicis dicendis in lingua vulgari.

XXIV. Lingua populo non intellecta publicas in Ecclesia preces peragere, aut Sacramenta administrare, verbo Dei et primitivae Ecclesiae consuetudini plane repugnat.

De Sacramentis.

XXV. Sacramenta a Christo instituta, non tantum sunt notae professionis Christianorum, sed certa quaedam potius testimonia, et efficacia signa gratiae atque bonae in nos voluntatis Dei, per quae invisibiliter ipse in nos operatur, nostramque fidem in se non solum excitat, verum etiam confirmat.

Duo a Christo Domino nostro in Evangelio instituta sunt Sacramenta, scilicet: *Baptismus*, et *Coena Domini*.

Quinque illa vulgo nominata Sacramenta: scilicet *confirmatio*, *poenitentia*, *ordo*, *matrimonium*, et *extrema unctio*, pro Sacramentis Evangelicis habenda non sunt, ut quae partim a prava Apostolorum imitatione profluxerunt, partim vitae status sunt in Scripturis quidem probati: sed Sacramentorum eandem cum Baptismo et Coena Domini rationem non habentes, ut quae signum aliquod visibile seu ceremoniam a Deo institutam non habeant.

Sacramenta non in hoc instituta sunt a Christo ut spectaren-ır, aut circumferrentur, sed ut rite illis uteremur, et in iis untaxat qui *digne* percipiunt salutarem habent effectum: qui vero ıdigne percipiunt, damnationem (ut inquit Paulus) sibi ipsis ac-uirunt.

De vi institutionum divinarum, quod eam non tollat malitia hominum.

XXVI. Quanvis in Ecclesia visibili, bonis mali semper sunt dmixti, atque interdum ministerio verbi, et Sacramentorum ad-ıinistrationi praesint: tamen cum non suo, sed Christi nomine gant, eiusque mandato, et authoritate ministrent, illorum mini-terio uti licet, cum in verbo Dei audiendo, tum in Sacramentis ercipiendis. Neque per illorum malitiam effectus institutorum Christi tollitur, aut gratia donorum Dei minuitur, quoad eos qui de et rite sibi oblata percipiunt, quae propter institutionem Christi et promissionem efficacia sunt, licet per malos adminis-rentur.

Ad Ecclesiae tamen disciplinam pertinet, ut in malos mini-tros inquiratur, accusenturque ab his qui eorum flagitia noverint, tque tandem iusto convicti iudicio deponantur.

De Baptismo.

XXVII. Baptismus non est tantum professionis signum ac liscriminis nota, qua Christiani a non Christianis discernantur, sed tiam est signum regenerationis, per quod tanquam per instru-ıentum recte Baptismum suscipientes, Ecclesiis inseruntur, pro-ıissiones de remissione peccatorum atque adoptione nostra in lios Dei per Spiritum sanctum visibiliter obsignantur, fides con-irmatur, et vi divinae invocationis gratia augetur.

Baptismus parvulorum omnino in Ecclesia retinendus est, ut ui cum Christi institutione optime congruat.

De Coena Domini.

XXVIII. Coena Domini non est tantum signum mutuae bene-olentiae Christianorum inter sese, verum potius est Sacramentum ıostrae per mortem Christi redemptionis.

Atque adeo rite digne et cum fide sumentibus, panis quem rangimus est communicatio corporis Christi: similiter poculum ıenedictionis est communicatio sanguinis Christi.

Panis et vini *transsubstantiatio* in Eucharistia ex sacris literis robari non potest, sed apertis Scripturae verbis adversatur, Sa-ramenti naturam evertit, et multarum superstitionum dedit occa-ionem.

Corpus Christi datur, accipitur, et manducatur in Coena,

tantum coelesti et spirituali ratione. Medium autem quo corpus Christi accipitur et manducatur in Coena fides est.

Sacramentum Eucharistiae ex institutione Christi non servabatur, circumferebatur, elevabatur, nec adorabatur.

De manducatione corporis Christi, et impios illud non manducare.

XXIX. Impii et fide viva destituti licet carnaliter, et visibiliter (ut *Augustinus* loquitur) corporis et sanguinis Christi Sacramentum dentibus premant, nullo tamen modo Christi participes efficiuntur; sed potius tantae rei Sacramentum seu symbolum ad iudicium sibi manducant et bibunt.

De utraque specie.

XXX. Calix Domini Laicis non est denegandus, utraque enim pars dominici sacramenti ex Christi institutione et praecepto omnibus Christianis ex aequo administrari debet.

De unica Christi oblatione in cruce perfecta.

XXXI. Oblatio Christi semel facta perfecta est redemptio, propitiatio, et satisfactio pro omnibus peccatis totius mundi tam originalibus quam actualibus. Neque praeter illam unicam est ulla alia pro peccatis expiatio: unde Missarum sacrificia quibus vulgo dicebatur sacerdotem offerre Christum in remissionem poenae aut culpae pro vivis et defunctis, blasphema figmenta sunt et perniciosae imposturae.

De coniugio Sacerdotum.

XXXII. Episcopis, Presbyteris, et Diaconis nullo mandato divino praeceptum est ut aut coelibatum voveant, aut a matrimonio abstineant. Licet igitur etiam illis, ut caeteris omnibus Christianis, ubi hoc ad pietatem magis facere iudicaverint, pro suo arbitratu matrimonium contrahere.

De excommunicatis vitandis.

XXXIII. Qui per publicam Ecclesiae denunciationem rite ab unitate Ecclesiae praecisus est et excommunicatus, is ab universa fidelium multitudine (donec per poenitentiam publice reconciliatus fuerit, arbitrio Iudicis competentis) habendus est tanquam ethnicus et publicanus.

De traditionibus Ecclesiasticis.

XXXIV. Traditiones atque ceremonias easdem non omnino necessarium est esse ubique aut prorsus consimiles: nam ut va-

iae semper fuerunt, et mutari possunt pro regionum, temporum, t morum diversitate, modo nihil contra verbum Dei instituatur.

Traditiones et ceremonias Ecclesiasticas, quae cum verbo Dei on pugnant, et sunt authoritate publica institutae atque probatae, uisquis privato consilio volens, et data opera, publice violaverit, , ut qui peccat in publicum ordinem Ecclesiae, quique laedit uthoritatem magistratus, et qui infirmorum fratrum conscientias ulnerat, publice ut caeteri timeant, arguendus est.

Quaelibet *Ecclesia particularis* sive *nationalis*, authoritatem abet instituendi, mutandi, aut abrogandi ceremonias, aut ritus ccclesiasticos, humana tantum authoritate institutos: modo omnia d aedificationem fiant.

De Homiliis.

XXXV. Tomus secundus *Homiliarum*, quarum singulos titu- os huic articulo subiunximus, continet piam et salutarem doctri- am, et his temporibus necessariam non minus quam prior tomus lomiliarum, quae editae sunt tempore *Eduuardi sexti:* itaque eas i Ecclesiis per ministros diligenter et clare ut a populo intelligi ossint recitandas esse iudicavimus.

De nominibus Homiliarum.

)f the right use of the church. (De recto usu Ecclesiae.)
Agaynst perill of Idolatrie. (Contra periculum Idololatriae.)
)f repairing and keping cleane of Churches. (De reparatione et munditie Ecclesiarum s. templorum.)
)f Good vvorkes. (De bonis operibus.)
'irst of Fastyng. (De Ieiunio primo.)
Agaynst gluctony and drunkennes. (Contra voracitatem et ebrietatem.)
)f the Nativitie of Christ. (De Nativitate Christi.)
)f the passion of Christ. (De Passione Christi.)
)f the resurrection of Christ. (De Resurrectione Christi.)
)f the vvhorthy rereiving of the Sacrament of the body and bloude of Christ. (De digno usu Sacramenti corporis et sanguinis Christi.)
)f the giftes of the holy ghost. (De donis Spiritus Sancti.)
Agaynst excesse of apparel. (Contra luxum in vestitu et ornatu.)
)f prayer. (De precibus.)
)f the place and time of prayer. (De loco et tempore precum.)
'hat common prayers and Sacramentes ought to be ministred in a knovvne tonge. (De precibus publicis et Sacramentis lingua usitata administrandis.)
)f the reverent estimation of Gods vvord. (De debita verbi divini aestimatione et reverentia.)
)f almesdoyng. (De Eleemosynis.)

Of the Rogation dayes. (De Rogationum diebus.)
Of the state of matrimonie. (De Matrimonio.)
Of repentance. (De Resipiscentia.)
Agaynst Idlenes. (Contra otium.)
Agaynst rebellion. (Contra rebellionem.)

De Episcoporum et Ministrorum consecratione.

XXXVI. Libellus de consecratione Archiepiscoporum et Episcoporum, et de ordinatione Presbyterorum et Diaconorum editus nuper temporibus Eduuardi sexti, et authoritate Parlamenti illis ipsis temporibus confirmatur, omnia ad eiusmodi consecrationem et ordinationem necessaria continet, et nihil habet quod ex se sit aut superstitiosum, aut impium: itaque quicunque iuxta ritus illius libri consecrati aut ordinati sunt, ab anno secundo praedicti regis Eduuardi, usque ad hoc tempus, aut in posterum iuxta eosdem ritus consecrabuntur aut ordinabuntur, rite atque ordine atque legitime statuimus esse et fore consecratos et ordinatos.

De civilibus Magistratibus.

XXXVII. Regia maiestas in hoc Angliae regno ac caeteris eius dominiis *summam habet potestatem*, ad quam omnium statuum huius regni, sive illi Ecclesiastici sint, sive Civiles in omnibus causis suprema gubernatio pertinet, et nulli externae iurisdictioni est subiecta, nec esse debet.

Cum Regiae Maiestati summam gubernationem tribuimus quibus titulis intelligimus animos quorundam calumniatorum offendi, *non damus Regibus nostris, aut verbi Dei, aut Sacramentorum administrationem*, quod etiam iniunctiones ab *Elizabetha* Regina nostra, nuper editae, apertissime testantur. Sed eam tantum praerogativam, quam in sacris Scripturis a Deo ipso, omnibus piis Principibus videmus semper fuisse attributam: hoc est, ut omnes status atque ordines fidei suae a Deo commissos, sive illi Ecclesiastici sint sive Civiles in officio contineant, et contumaces ac delinquentes gladio civili coërceant.

Romanus Pontifex nullam habet iurisdictionem in hoc regno Angliae.

Leges Regni possunt Christianos propter capitalia, et gravia crimina, morte punire.

Christianis licet ex mandato magistratus arma portare et iusta bella administrare.

De illicita bonorum communicatione.

XXXVIII. Facultates et bona Christianorum non sunt communia, quoad ius et possessionem, (ut quidam *Anabaptistae* fal-

tant) debet tamen quisque de his, quae possidet, pro facultatum
tione, pauperibus eleemosynas benigne distribuere.

De Iureiurando.

XXXIX. Quemadmodum iuramentum vanum et temerarium Domino nostro Iesu Christo et Apostolo eius Iacobo, Christia- hominibus interdictum esse fatemur: ita Christianorum Religio- m minime prohibere censemus, quin iubente magistratu in causa ei et charitatis iurare liceat, modo id fiat iuxta Prophetae do- rinam in iustitia, in iudicio et veritate.

Confirmatio Articulorum.

XL. Hic liber antedictorum articulorum iam denuo appro- tus est per assensum et consensum Serenissimae Reginae Eliza- thae Dominae nostrae, Dei gratia Angliae, Franciae, et Hiber- ae Reginae, defensoris fidei etc. retinendus, et per totum Re- um Angliae exequendus. Qui Articuli et lecti sunt, et denuo nfirmati subscriptione D. Archiepiscopi et Episcoporum superio- domus, et totius Cleri inferioris domus in Convocatione Anno omini 1571.

5.

REPETITIO BREVIS,

SIMPLEX ET PERSPICUA ORTHODOXAE CONFESSIONIS,

QUAM

AMPLECTUNTUR ECCLESIAE PRINCIPATUS ANHALTINI IN ALIQUOT ARTICULIS, INTER NONNULLOS HOC TEMPORE CONTROVERSIS.

ITEM

DE MYSTERIO INCARNATIONIS VERBI

ET UNIONIS HYPOSTATICAE, CONTRA UBIQUITATEM ET REALEM COMMUNICATIONEM IDIOMATUM,

ASSERTIO CATHOLICA

EXTRUCTA SUPER FUNDAMENTUM S. LITERARUM, IUXT CONSENSUM TOTIUS ORTHODOXAE ANTIQUITATIS, ET SCHO LASTICORUM SINCERIORUM, CUM QUIBUS CONSENTIT E LUTHERUS, UBI HUNC LOCUM EX PROFESSO ET SOLIDE TRACTAT.

TYPOGRAPHUS LECTORI SALUTEM.

Incidi forte fortuna in pagellas, recitantes Confessione a Theologis Ecclesiae Anhaltinae, anno 79, mense Martio, i conventu Cassellano Theologis Hassis, ut intellexi, et legatis r liquis exhibitam. Quas cum vel hoc nomine maximopere non po sem non probare, quod de summis fidei Christianae articulis se tentias veras, atque orthodoxas non tantum perspicua brevitat verum etiam debita cum modestia, et sine animorum acerbitat omissis pungendi alios aculeis, pie recitari et rotunde explica perspicerem: Visus mihi fui operae pretium facturus, si easde typis illustrarem, et ut publici usus essent, in lucem ederen Quanquam autem fieri posset, ut autores istius Confessionis his turbulentis temporibus editionem suspendi, et differri maluissen tamen rogarim, ne moleste ferant, orthodoxae et Catholicae v

tatis potiorem me rationem habuisse, quam ut ipsorum prius nsensum de publicatione expetierim. Interest enim Ecclesiae, ius civem esse, teste Basilio, unica laus est, veritatem omnibus odis illustrari: Nec video, quisnam iure offendi hac opera mea ssit, cum autores ipsi sine praeiudicio omnium recte iudicantium ensurae suas sententias pie subiiciant. Quinetiam exemplum tra- tandi arduum hoc religionis negotium ἀντὶ παθῶν, hinc alii ca- ere poterunt: nedum nescio quo zelo inflammati, veritatis asser- res videri volunt, occultam naturae feritatem prodant, atque a veritatem caussae vel evertant feri, vel turpi caecorum affe- uum impotentia polluant.

Sed te pie et candide Lector, pro aequitate, quae Christia- os decet, etiam atque etiam rogatum volo, cum finem consilii tque instituti mei intelligas, sinistre ne accipias, quae dextre rrigo. Vale.

Anno Confessionis Catholicae.

SaLVator noster VerUs DeUs, et
VerUs hoMo est.

ANHALTINORUM PRAEFATIO.

Gravissimum extat praeceptum Zachar. 8. quod inprimis hristianae fidei consortes obligat: ut veritatem et pacem colamus. uemadmoduu enim sine pace, seu consensu eorum, qui veram ei agnitionem profitentur, non potest Ecclesiae congregatio du- are, sed tristis tandem dissipatio sequitur: ita veritas, solidae acis fundamentum est: et omnis pacificatio, spectans praesertim d fidem et conscientiam, irrita esse solet, quae super veritate solius autem Dei verbum est aeterna, et immota veritas) non ex- uitur.

Invocamus igitur Filium Dei Dominum nostrum Iesum Chri- um, qui non tantum salutiferae pacis instaurator et autor est, ed etiam ipsa est via, veritas ac vita, ut sanctificet nos in veri- te verbi sui: Et haec duo summa bona, puritatem incorruptam octrinae Evangelii, piamque animorum consensionem, inter nos erpetuo tueatur ac conservet, et procul ab Ecclesia, quam sibi hac mundi senecta colligit, diabolum mendacem et homicidam epellat.

Sicut autem has preces exaudiri a Filio Dei minime dubi- mus, cum et ipse, ut summus noster sacerdos, ardentissima aec vota pro nobis faciat: Sancte Pater conserva eos in nomine uo, quos Tu mihi dedisti, ut unum sint, sicut et nos unum su- us etc. Ita ne quis dubitet de studio nostro circa mutuum Chri- ianae pacis vinculum, ut illud, quantum in nobis est, sartum ectum custodiamus, et quasi de manu in manum fideliter ad posteros ropagemus, qua poterimus perspicuitate, et brevitate, recitabimus

summam doctrinae, quam Dei ineffabili gratia semel amplexi, ad extremum usque vitae halitum, Duce eiusdem Spiritu, pie et constanter retinebimus, inque eius confessione placide obdormiscentes, coelitus reversuro generis nostri Servatori hilari olim fronte obviam ibimus. Neque vero novam hic Confessionem proferemus, sed de praecipuis tantum articulis repetemus sententiam nostram, ab omnibus piis, inde usque ab initio repurgatae Evangelii doctrinae, imo quamdiu Ecclesia fuit, unanimi semper consensu, etsi aliis plus, aliis minus a Deo lucis contigit, agnitam et approbatam. Nemini tamen quicquam a nobis praescriptum volumus, neminem odio prosequimur, neminem pungimus, nedum ut quempiam damnemus. Liberum sane, per nos quidem, suum cuique iudicium esto. Uni enim, eidemque, cuius omnes servi sumus, stabit quisque aut cadetve, Domino. Tantum nobis etiam conscientiae maneat integra libertas, ut in nostris Ecclesiis, quae verbo Dei ἀνάλογα esse firmis adducti Scripturae testimoniis persuasum habemus, inventis et placitis hominum anteferre liceat.

Si quid autem, praeter nostram opinionem, obscurius ad huc videatur alicui, ne propterea in suspicionem, quisquis sit, rapiat quaesumus. Quin potius explicationem petat, ad quam pro mutua, quae inter Christianos vigere debet, caritate, nos ultro et prolixe, quoties opus fuerit, quam promptissimos et aequissimos offerimus. Interea Lectores oramus, ut in iudicando candorem, pii mentibus dignum, adhibeant. Omnes enim ex parte cognoscimus et videre est, etiam optimos alioquin, ac doctissimos viros, alio aurum, argentum et gemmas: Alios ligna, stipulas et foenum ut illi, solidoque fundamento superaedificare. Scimus difficilem et periculosam esse veritatis confessionem, sed et cultum Deo gratum esse scimus, saepius repetere veram doctrinae explicationem, cui nostra nostrorumque flagitat necessitas, ut in his turbis, et opinionum confusionibus, ob posteritatem praesertim, orthodoxae fidei testimonium perhibeamus. Cumque velit Deus, esse in Ecclesia iudices, ad tales viros, qui intelligunt controversias, seriamque veritatis investigationem cum pacis studio coniungunt, nec sophismata praestigias amant, pie provocamus, ac talium colloquia expetamus.

Postquam igitur, inenarrabili Dei Optimi Maximi beneficio, lux veritatis iam olim ex densissimis tenebris emersit, et inprimis Germaniae, patriae nostrae, illuxit, gratis mentibus hanc Dei erga nos clementiam praedicamus, et ingenue profitemur, nos aliam nec agnoscere, nec approbare seu fidem, seu religionem, quam quae Sacrae Scripturae Canoni, hoc est, scriptis Prophetis et Apostolicis, in nativo Spiritus sancti autoris intellectu, vere congruit. Hanc unicam fidei, cultuum, et morum amussim, hanc normam statuimus, ad quam, tanquam ad Lydium lapidem, omnia examinamus et probamus.

Quicquid igitur ab hac aeterna, et immota veritatis regu

iscrepat, id sine respectu et affectu, in nullius hominis vel odium, el gratiam repudiamus. Quicquid autem huic ἀνάλογον est, reci-imus, memores severissimae obligationis: In praeceptis meis am-ulate, Ne quid vel addideris, vel demeris. Hunc audite etc. Deinde, ut ab omnibus corruptelis, et fanaticorum opinionibus toto ectore abhorremus: Sic obviis ulnis amplexamur orthodoxae fidei xplicationem in symbolis receptis, Apostolico, Niceno et Athana-iano, inque decretis Conciliorum, Antiocheni contra Samosatenum, Niceni contra Arium, Constantinopolitani contra Macedonium, Ephesini contra Nestorium, Chalcedonensis contra Eutychem, et si-ilium, quae publico Ecclesiae calculo sunt approbata, dilucide omprehensam.

Tertio nominatim subscribimus Confessioni, invictissimo Im-eratori Carolo V. Caesari Augusto, in comitiis Augustae anno Christi M. D. XXX. exhibitae, ut videlicet anno sequenti, una um Apologia Witebergae in lucem est edita: utque paulo ex-licatior postea anno XL. iterata: et denique publico Saxonica-um Ecclesiarum nomine anno LI. ut Synodo Tridentinae exhibe-etur, repetita fuit. Nullam enim in his diversitatem ad res ipsas et fundamentum fidei quod attinet agnoscimus, sed unam, andemque Confessionem nostrarum Ecclesiarum toties iteratam, epetitam et illustratam esse, diserte affirmamus. Quam et Illu-trissimi Electores, ac Principes, anno LXI. Numburgae sua manu ubscriptam, non tantum unanimi consensu, tanquam fidei suae ymbolum approbarunt, verum etiam Caesareae Maiestati publico Protestantium nomine denuo exhibendam ablegarunt: Et in omni-us synodis, ac colloquiis, Maiores atque Praeceptores nostri, ad-ersus Pontificios constanter professi sunt, ac pie defenderunt: t huc usque in omnium manibus publice ac privatim, Deus cle-nenter conservavit. Nec potuit haec ipsa Confessionis Carolo V. emel exhibitae vel iteratio, vel repetitio, in foedere pacificatio-is Passaviensis non comprehendi, cum tum temporis sola fere ex-aret, et in omnium manibus versaretur.

Quarto grata mente approbamus orthodoxae fidei consensum, rticulis Schmalcaldicis anno XXXVII. repetitum, et inprimis li-ellos Catecheticos Lutheri, cum quibus Corporis doctrinae Phi-ippi Melanthonis divinum opus ita congruit, ut quasi florum ver-icem decerpat, et medullam repurgatae per Lutherum fidei il-ustri methodo proponat, inque communem omnium cuiuscunque aptus usum mirabili simplicitate, et dexterrima perspicuitate ransferat.

Inter caetera denique beneficia, quibus affatim Deus Opti-us Maximus inclytum ducatum Anhaltinum cumulavit, nequa-uam silentio praetereundum existimamus, quod ex illustrissima Ascaniorum familia, laudatissimum iam olim Principem Georgium tatim sub renascentis Evangelii aurora excitavit, veritatis repur-atae testem, assertorem et Antistitem, ingeniique ubertate, iu-

dicii gravitate, zeli puritate, constantiae nobilitate, eloquentiae flumine, officii sedulitate, vitaeque sanctitate ornatissimum. Quale pietatis exemplum (absit invidia dicto) nulla praeter Ascaniorum familiam, allegare stirps illustris et Regia potest. Huius igitur tanti Theologi scripta plane aurea et Principe Christiano dignissima, quibus divinitus accensam fidei orthodoxae lucem non erubuit viva voce illustrare, et subditorum animis paterne instillare, adque posteros pie et feliciter propagare, debito reverentiae cultu veneramur. Cumque arctissimum eidem per totius vitae curriculum, non tantum cum Luthero, quo familiarissime usus est; sed vel maxime cum Philippo, quicum eiusdem aliquando calumniae virus expertus fuit, amicitiae foedus intercesserit: non admittimus inter haec Ecclesiae novissimi seculi lumina ullam, ad doctrinae fundamentum quod attinet, discrepantiae, nedum dissensionis suspicionem. Sed ut in illorum: ita etiam in huius divini Ascaniorum Esrae sapientissimis monumentis ita acquiescimus, ut omnia ipsorum dicta et scripta secundum fidei analogiam, ad sacrae Scripturae Canonem pie examinemus, dextre interpretemur, et fideliter amplexemur. Quemadmodum procul dubio nec aliter pro infucata, qua ceteris praeluxerunt, pietate sua, fuerunt affecti: nec in contrariam partem quicquam statuendi, pro gravi sua modestia, cogitationem ullam in animum induxerunt. Id quod iure aspergendum hic duximus, contra quorundam (nihil tamen cuiusquam existimationi detractum volumus) intemperiem, nescio quid pro quo excerpentium et mirabiles, ni mavis absurdissimas inde paradoxorum consequentias extruentium.

Ut autem unicam tantum agnoscimus normam, ad quam reliqua, sicut dictum est, omnia examinanda iudicamus: Ita magni quidem facimus, et tanquam singularia Ecclesiae lumina, colimus illos ipsos viros summos, Lutherum, Philippum, Georgium Anhaltinum, et horum similes, pietate, doctrina, zeloque excellentes: Quorum fideli ministerio suam Deus Ecclesiam, hoc novissimo mundi seculo, repurgavit et instauravit: Quorum etiam cum reverentia memoriam servamus, et praeclaris illorum lucubrationibus, ut iam dictum est, pie fruimur: sed ab unico tamen Iesu Christo, Salvatore nostro, Christiani denominari, et esse cupimus, cum nec alius, ut victima, pro nobis in crucem suffixus sit, nec in alterius nomen baptizati simus, et eam fidem, atque doctrinam, corde sincero, et clara voce profiteamur, quam ex solius Iesu Christi mandato Apostoli tradiderunt, Martyres roboraverunt, omnesque fideles in hunc usque diem constanter tuentur.

Haec itaque praefati, in nomine sanctae individuae Trinitatis, Dei patris, Filii et Spiritus sancti, iam accedimus ad explicandam simplicem fidei nostrae sententiam, de iis Christianae religionis capitibus, quae hodie in controversiam apud nonnullos venerunt. Iterum autem rogamus omnes Lectores, ut in iudicando

ndorem adhibeant, convenientem iis, qui nobiscum se pretioso su Christi sanguine redemptos pie gloriantur. Nequaquam enim gere dissidia cupimus, sed potius, si vel cum vitae nostrae ispendio praestare id possemus, sanare vulnera Ecclesiae, quan- m in nobis est, studemus.

Ideoque breviter, et modeste, nostram sententiam repete- mus: Doceri, ac cedere parati, si quisquam saniora et planiora, ex verbo Dei proferat.

I.

DE PECCATO ORIGINIS.

De peccato originis perspicue affirmamus, nos retinere con- ensum verae Ecclesiae Dei, inde usque a primis Patribus, Pro- hetis et Apostolis traditum. Et diserte fatemur, maiorem esse uius mali atrocitatem, quam ut mente assequi, nedum verbis loqui, in hac infirmitate possimus. Ideoque cum Scriptura lo- uimur, quae peccatum *ἀνομίαν* esse definit, hoc est, quicquid st contrarium iustitiae Dei, cuius norma est Decalogus, obligans el ad perfectam obedientiam vel ad aeternam poenam, utque aec definitio complectitur omnem immunditiem seu inobedientiam, epugnantem voluntati divinae in Lege expressae, tam originalem, uam actualem: Ita peccatum originis est reatus non tantum pro- ter lapsum primorum parentum, sed etiam propter hanc ipsam epravationem, quae lapsum illum sequuta est, et nobiscum nasci- ur: omnesque homines, naturali ordine progenitos, facit obnoxios rae Dei, et dignos aeterna damnatione, nisi fiat remissio propter Mediatorem. Depravatio enim ista nequaquam res levis, sed mnium virium in hominis natura post lapsum tristissima et hor- enda confusio, seu *ἀταξία* est, nimirum densissima caligo, et ubitationes mentis, ac privatio lucis, firmaeque agnitionis Dei, uae in nobis fulsisset: aversio voluntatis a Deo, expers timoris, dei et dilectionis Dei, et contumacia cordis repugnans legi men- is, denique omnis illa immundities, pravaeque inclinationes quae obiscum nascuntur: et hominem non esse templum Dei, sed arere gloria innocentiae, et gratia praesentiae Dei, massamque eam esse et miserrimam sine Deo et iustitia, inimicam Deo, et amnatam a Deo. Sicut autem a tanti mali extenuatione, qualem Pelagius et Monachi finxerunt, tota mente abhorremus: Ita etiam ctestamur contrariam Manichaeorum blasphemiam, de binis co- eternis principiis, bono et malo: et improbamus hyberbolen eo- um, qui ex peccato faciunt substantiam, cum Apostolo diserte eccatum non sit substantia, sed *κακὸν παρακείμενον*, id est, malum, substantiae adiacens. Ro. 7. Ubi id ipsum, malam con- upiscentiam appellat: Et Eph. 4. iisdem nobiscum verbis descri- it, quod sit vanitas mentis, tenebris obscuratus intellectus, igno-

rantia haerens in nobis et caecitas cordis. Quid? quod omnis substantia Deum habet autorem: Et Filius Dei nobis secundum naturam assumtam revera consubstantialis, expers tamen peccati est: et haec ipsa massa nostra, peccato penitus olim abolito, resuscitabitur ad vitam aeternam. Etsi igitur hoc malum tenacissime inhaeret toti substantiae, seu naturae hominis, et una cum substantia propagatur in posteros, natura corrupta gignente ex se corruptam, sicut dicitur in psalmo, Ecce in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea: tamen peccatum nec pars est substantiae, nec per se subsistit. Quid ergo dicendum? Respondet Basilius, Malum, nequaquam essentiam viventem, animaque praeditam esse, sed affectionem animae virtuti contrariam, desidiosis et inertibus, propterea quod a bono deciderunt, ingenitam ac inditam. Hom. 2. Hexaem. Et memorabilis est Damasceni sententia lib. 4. fidei orthodoxae cap. 21. Malitia neque substantia est, neque substantiae idioma, seu proprium, sed accidens, id est, ex eo, quod secundum naturam, in id, quod praeter naturam, voluntaria aversio, quod quidem est peccatum. Unde et Catechumeni nominatim huius olim erroris refutationem symbolo inserebant, teste Nazianzeno in sacrum baptisma.

II.

DE CONVERSIONE HOMINIS.

Etiam hic perpetuum verae Ecclesiae consensum tuemur, et distinctione utimur. Alia enim quaestio est, quid homo non renatus in rebus spiritualibus ex se, aut suis viribus possit. Alia quomodo ad Deum convertatur.

Ad priorem expedita responsio est contra Pelagianos, qui in immensum amplificant vires humanas, et extenuant beneficia Filii Dei, ac Spiritus sancti: et voluntati hominis tribuunt efficaciam sine Spiritu sancto. Horum errorem vehementer improbamus. Nihil enim omnino ex se, aut suis viribus potest in rebus spiritualibus homo non renatus, iuxta dicta, Ioh. 1: Qui non ex sanguinibus etc. sed ex Deo nati sunt.

Ioh. 15: Sine me nihil potestis facere. 1 Corinth. 2: Animalis homo non percipit ea, quae sunt Spiritus Dei, stultitia enim est illi.

Genes. 6: Omnis formatio cogitationum cordis humani vana, et mala est omni tempore, id est, ea, quae format ipsa natura cordis, non *Deus*, vana et mala sunt.

Ioh. 8: Si vos Filius liberaverit, vere liberi eritis.

Augustinus de novo Cantico cap. 8: Quid enim valeat liberum arbitrium non adiutum, in ipso Adamo demonstratum est. Ad malum sufficit sibi: ad bonum, non, nisi adiuvetur a Deo.

Item de peccatorum meritis, et remissione, lib. 2. cap. 18 Laborant homines invenire in nostra voluntate, quid boni sit no

trum, quod nobis non sit ex Deo. Et quomodo inveniri possit, ignoro.

Nominamus autem res spirituales verum timorem Dei, veram fidem, invocationem et dilectionem Dei, adeoque interiorem obedientiam debitam legi Dei: Et hos motus interiores ab externa disciplina, seu iustitia carnis, distinguimus. Manifestissimum est igitur, non posse deponi viribus naturalibus ἀταξίαν, quae nobiscum nascitur, et ne quidem inchoare posse hominem, sibi relictum, interiorem novitatem praeceptam in Lege Dei: Tantum abest, ut ex se, aut suis viribus, sine Evangelio, et sine Spiritu sancto, ad Deum se ipsum convertere possit. Quomodo igitur fit conversio?

Ut autem priorem quaestionem Pelagianis et Monachis: ita hanc Manichaeis et Enthusiastis, opponimus. Semper enim Ecclesiam hi duo exercitus circunsident. Respondemus igitur: Cum nihil aliud sit conversio, quam fides in Christum, vivificans corda in doloribus inferorum: fides autem, quae solius Dei donum est, sit ex auditu, auditus per verbum Dei, alium quidem Sanctificatorem, praeter Dei Spiritum, haud agnoscimus (sanctificationem enim, seu conversionem nostram, solius Christi merito, et Spiritus sancti efficaciae, in solidum ascribimus) servato tamen ordine divinitus sancito et revelato, ut verbum Dei audiamus et discamus, nec indulgeamus diffidentiae. Totum enim opus conversionis ab initio usque ad finem, estque manetque solius Dei beneficium, sicut Propheta clamat: Converte me Domine, et convertar: Quia tu Dominus Deus meus. Postquam enim convertisti me, egi poenitentiam.

Verum observato, minimeque inverso et neglecto, seu repudiato ordine, quem Deus ipse sanxit, ut in nobis fiat conversio, Spiritu sancto per verbum auditum, seu lectum et cogitatum, trahente ac movente voluntatem ne repugnet, neve expectet coactionem, sed ut abiiciat peccata contra conscientiam, et comes fiat Spiritus sancti eam ducentis, ut Rom. 8. dicitur. Nam donec omnino repugnat voluntas Deo trahenti, nulla fit conversio. Et si perpetuo reiiceret oblatum beneficium, nunquam acciperet Spiritum adoptionis filiorum, quo clamamus, Abba Pater.

Ideo semper Ecclesiae nostrae docuerunt, in conversione hominis concurrere haec tria: verbum Dei, Spiritum sanctum, quem Pater et Filius mittunt, ut accendat nostra corda, et trahat per verbum, voluntatis denique, per verbi meditationem divinitus motae, assensum. Nec quicquam haec doctrina detrahit gloriae Dei, cuius potius erga nos ineffabilem clementiam et misericordiam, suavissime illustrat: habetque testimonium veritatis apud pios in quotidianis poenitentiae exercitiis. Continuatur enim conversio per totum vitae huius curriculum, et non nisi in altera vita perfectio sanctis continget. Eodemque modo incoatur, quo continuatur ac crescit: neque per momentaneam gratiae impres-

sionem, qualem Enthusiastae fingunt, initium conversionis seu renovationis nostrae, a continuis poenitentiae exercitiis divellendum, aut separandum est.

Ordimur autem a verbo, non ratione dignitatis, sed ratione ordinis divinitus, ut dictum est, sanciti. Et ipse sane concurrentium ordo testatur, quod haec doctrina Spiritus sancti efficaciae nihil prorsus deroget, cum voluntatis assensum praecedat saltem ordine (licet tempore concurrant) sanctificatoris motus, trahentis nos, sed per verbum. Non enim agit Spiritus sanctus, ut in statua: sed concurrunt mens, cogitans verbum Dei, et voluntas amplectens seu assentiens, non quidem suis viribus, verum adiuta, vel potius tracta per verbum a Spiritu sancto, et accensa, ut fiant opera salutaria, iuxta illud Prosperi: Libertate agimus, sed libertate redemta.

Etsi igitur fatemur, valde multa fieri a solo Deo in collectione et gubernatione Ecclesiae: Et in omnibus sanctis multos esse magnos dolores de peccatis, poenisque propriis ac publicis: et rursus mirandas consolationes, motusque singulares in actionibus, quae sunt propriae vocationum uniuscuiusque: Item multas mirandas liberationes et eventus, in quibus *Deus* multa sic agit, ut voluntas humana se tantum, ut subiectum patiens, habeat: sicut etiam in conversione, respectu meriti, vere nos habemus pure passive, et in peccatis mortui sumus, oppressi tyrannide Diaboli, reique irae Dei: tamen, ut de communibus exercitiis fidei et invocationis, Paulus inquit: Mente servio legi Dei: sic aliter procul dubio sanctificamur ad vitam spiritualem, quam olim nostri cineres in hanc vitalem auram revocabuntur. Neque enim sine lucta fit conversio, quae et cum lucta incipit, et in lucta crescit: ut voluntas humana, quatenus sanari coepit, non est otiosa, sed comes Spiritus sancti, agentis per verbum: nec, cum adiuvatur seu trahitur a Spiritu sancto, habeat se ut truncus, aut scopulus.

Cumque conversionis subiectum sit cor hominis, quod sic conditum est, et ad hunc finem renascitur ac sanctificatur, ut non vi, sed verbo regatur: fieri non potest, quin pertinaces verbi contemptores suapte culpa pereant, iuxta comminationes: Quia repulisti scientiam, repellam te. Quia noluisti, erit domus vestra deserta. Percutiet te Dominus amentia et furore mentis. Ecce sto ante ostium, et pulso. Videte quomodo audiatis. Hodie, si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Item, quoties volui, at tu noluisti etc. Recte enim Augustinus: Magna gratiae commendatio: Nemo venit, nisi tractus etc. Semel, inquit, accipe, et intellige. Non traheris? Ora ut traharis. Quid hic dicimus fratres? Si trahimur ad Christum, ergo inviti credimus? Ergo violentia adhibetur, non voluntas excitatur? Intrare quisquam Ecclesiam potest nolens, accedere ad altare potest nolens, credere non potest, nisi volens. Si corpore crederetur, fieret in nolentibus. Apostolum audi dicentem: Corde creditur

d iustitiam etc. Noli cogitare, te invitum trahi. Trahitur animus et amore.

Item: Quomodo voluntate credo, si trahor? Ego dico, parum st volnntate, etiam voluptate traheris. Quid est trahi voluptate? Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui. Haec lle tractatu 26. in Iohannem.

Idem de Spiritu et litera cap. 34: Profecto et ipsum velle redere Deus operatur in homine et in omnibus misericordia eius praevenit nos: consentire autem vocationi Dei, vel ab ea dissentire, propriae voluntatis est. Quae res non solum non infirmat, quod dictum est: Quid enim habes quod non accepisti? verum etiam confirmat. Accipere quippe, et habere anima non potest dona, de quibus hoc audit, nisi consentiendo. Ac per hoc, quid habeat, et quid accipiat, Dei est: Accipere autem et habere, utique accipientis et habentis est.

Congruunt huc etiam veterum dicta (quae dextre intellecta plana sunt, et nihil habent impietatis) praeeunte gratia, comitante voluntate. Tantum velis, et Deus praeoccurrit. Item: Trahit Deus, sed volentem trahit. Nolentem praevenit Deus, ut velit: volentem subsequitur, ne frustra velit. Item: liberum arbitrium est in homine renascente, quatenus sanari coepit, facultas applicandi se ad gratiam, id est, audiendi promissionem, et assentiendi, et abiiciendi peccata contra conscientiam, vel, ut a Petro Lombardo definitur lib. 2. distinct. 24: Liberum arbitrium est facultas rationis et voluntatis (in homine nimirum, qui iam regenerari coepit) qua bonum eligitur assistente gratia: vel malum, eadem desistente.

Et Nazianzenus verecunde loquens de voluntate, sic ait: Omne bonum opus a Deo est, datur autem vocatis, adeoque annuentibus. Orditur a verbo. Vocari et trahi inquit voluntatem, quae non expectet coactionem, sed repugnet dubitationi, et luctetur, ut promissioni assentiatur. Hoc cum fit, nihilominus conversio manet Dei opus, non hominis.

Ut enim in gubernatione locomotivae, quam Deus in homine gravissimas ob causas post lapsum voluit adhuc aliquo modo esse reliquam, naturam nervorum a se creatam nequaquam destruit, aut debilitat, sed potius in sanctis cogitatione verbi adiuvat et confirmat: ita in conversione hominem psychicum, ut Paulus loquitur, non redigit Spiritus sanctus in naturam brutam, nec tractat, ut rem inanimatam, nec extinguit facultates animae a se creatas, sed potius ad conversionis nostrae divinum suum opus perficiendum, et nos ad sanctificationem resuscitandos, iisdem tanquam organis a se conditis, atque ipsa regeneratione instaurari et sanctificari incipientibus utitur. Imo, ut abusum membrorum tam interiorum quam exteriorum severissime prohibet: Ita verum ac legitimum eorundem usum a nobis serio requirit, iuxta illud Rom. 6: Admovete membra vestra arma iustitiae Deo.

III.
DE IUSTIFICATIONE HOMINIS CORAM DEO.

Omnium dulcissimus est articulus: Credo remissionem peccatorum. Cum enim omnes natura simus rei irae Dei, et ex Lege in conspectu Dei nullus homo iustus sit: manifestum est, iustificare iuxta doctrinam Evangelii proprie respicere gratuitam culpae poenaeque aeternae, remissionem seu condonationem, et significare, ex reo non reum facere. Nam hoc agitur in veris doloribus, quaeritur remissio peccatorum, et reconciliatio, sicut Propheta clamat: Salvum me fac propter misericordiam tuam.

Et ad hoc caput, tanquam ad finem potissimum, referuntur omnes articuli fidei nostrae, qui recitantur in symbolo. Ideo enim credimus, Christum Deum et hominem natum esse ex virgine, crucifixum et resuscitatum, ut per et propter eum accipiamus remissionem peccatorum, et vitam aeternam.

Est igitur nostra coram Deo iustificatio nihil aliud, quam gratuita peccatorum propter solius Christi meritum remissio, reconciliatio cum Deo, imputatio iustitiae, et acceptatio ad vitam aeternam. Quae sic accipitur cum homo in veris doloribus et pavoribus conscientiae sustentat se voce Evangelii, et fide intuetur Mediatorem, hoc est, cum in contritione audit promissionem Evangelii propriam, de Filio Dei, Domino nostro Iesu Christo, qui constitutus est Mediator, Propitiator, Redemptor, Iustificator et Salvator: ac propter hunc Mediatorem, Deum et hominem, non tantum aliis, sed sibi etiam *Gratis*, fide peccata remitti statuit propter misericordiam.

Hac fide cum erigitur homo, certum est ei donari remissionem peccatorum, et reconciliationem, et imputationem iustitiae, et effici eum haeredem vitae aeternae: simulque vivificari per Filium Dei, et accipere donationem Spiritus sancti *Gratis*, sola fide, non propter propriam dignitatem, seu propter virtutes propria, aut propria opera seu merita: sed solius Iesu Christi merito et efficacia.

Quanquam autem simul inchoatur novitas: tamen nequaquam persona coram Deo iusta est in hac vita propter novas qualitates, sed propter ipsum Mediatorem, passum, resuscitatum, regnantem, deprecantem pro nobis, nos obumbrantem et vivificantem, non enim desinit Filius esse Mediator. Et cum perpetuo haereant in nobis reliquiae peccatorum, tenenda est haec consolatio, perpetuo placere personam propter Filium, imputata nobis ipsius iustitia seu obedientia et merito, iuxta dicta Psal. 32: Beati, quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum. Et pro hoc orabunt omnes sancti.

Act. 10: Huic omnes Prophetae testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnes, qui credunt in eum.

Act. 4: Nec enim aliud nomen est sub coelo datum homibus, per quod oporteat nos salvos fieri.

Rom. 3: Iustificamur gratis, gratia ipsius per redemtionem, iae facta est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiatom, in sanguine eius per fidem.

Eph. 2: Gratia salvati estis per fidem, et hoc non ex vobis. ei enim donum est, non ex operibus, ne quis glorietur.

Basilius in concione de humilitate: Qui gloriatur, in Domino orietur, dicens, quod Christus nobis factus sit a Deo sapientia, stitia et sanctificatio, sicut scriptum est: Qui gloriatur, in Dino glorietur. Haec est enim perfecta et integra gloriatio in eo, quando neque propter iustitiam suam quisquam effertur, sed gnoscit, se indigere vera iustitia, fide autem *Sola* in Christum stificari.

Hilarius in Matth. cap. 8: Movet Scribas remissum ab hoine peccatum, hominem enim tantum in Iesu Christo contuebanr, et remissum ab eo, quod Lex laxare non poterat, Fides enim *ola* iustificat.

Ambrosius in Paulum 1 Corinth.: Hoc constitutum est a eo, ut qui credit in Christum, salvus sit sine opere, *Sola* fide, ratis accipiens remissionem peccatorum.

Chrysost. hom. 7. ad Rom. Si fide, tanquam opere iustifiaremur, esset operis nostri iustitia, sed iam nobis imputatur iuitia Dei. Fides autem, quae apprehendit iustitiam Dei, *Sola* stificat, quia solummodo ex fide nobis imputatur iustitia.

August. psal. 88: E fide enim vivimus, et de fide dictum st: Fide mundans corda eorum. Et quia *Sola* fides Christi undat, non credentes in Christum soluti sunt ab emundatione.

IV.

DE BONIS OPERIBUS.

Bona opera, tam interiora, quam exteriora, nominamus, quae ongruunt cum praeceptis Decalogi. Vult enim Deus et fidem et pera, regi suo verbo. Ideo tenenda est norma de bonis operibus terioribus et exterioribus, quae continetur in Decalogo recte intelto, iuxta regulam. Quae praecipit *Deus*, haec sancte cogita. Item: n praeceptis meis ambulate, et facite ea. Haec opera interiora t exteriora, fiunt cultus Dei, cum fiunt in fide, et referuntur ad unc finem, ut Deus hac obedientia celebretur. Placet enim haec ncoata obedientia, non propter sui perfectionem, seu dignitatem, um sit adhuc multis inquinata sordibus, sed propter Mediatorem, n quo sumus Deo reconciliati, sicut scriptum est: Offerte Deo ostias spirituales, placentes Deo propter Iesum Christum.

Etsi autem non est extenuandum peccatum, quod reliquum st in Sanctis in hac vita, quod, quo magis proficiunt pii, magis gnoscunt et deplorant: tamen ipsa vox divina discernit peccata.

Manent enim peccata in Sanctis, donec in hac lachrymarum vall obambulant, sed non ea, quae fiunt contra conscientiam. Ide dicitur: Retinete fidem et bonam conscientiam. Nec est in san ctis defensio idololatriae aut erroris, qui pugnat cum fundamento id est, qui delet articulum fidei, sive fiat ea defensio ab intelli gente, sive a non intelligente, praesertim si fiat pertinaciter Qui enim in doctrina Christi non manet, Deum non habet 2 Iohan. 1.

Etsi igitur nec usurpamus, nec defendimus hanc propositio nem: Bona opera sunt necessaria ad salutem: Quia hac addi tione *Ad Salutem* intelligitur meritum, quod soli Mediatori com petit. Et expresse reiicimus Pontificios, qui dicunt, se boni operibus mereri vitam aeternam, contra dictum Pauli: Donum Dei est vita aeterna: tamen vera est, et constanter retinend doctrina, quod in hac vita novae obedientiae incoatio necessari sit. Quia hic ordo divinus et immutabilis est, ut creatura ratio nalis Deo creatori obediat. Nec potest vera fides cum proposit peccandi coniuncta esse. Nec ideo sustinuit ineffabiles dolores i agone et morte, Filius Dei, ut homo furenter laxet frenum cupi ditatibus, cum potius venerit ad destruendum opera Diaboli e merito et efficacia sua.

Nec exclusivae (sola fide, sine operibus, gratis) proposit novae obedientiae opponi debent, ut vel non adsit, vel non se quatur: cum tantum operum fiduciam et gloriationem excludant Nam meritum, seu caussa iustificationis, transfertur a nostri operibus ad Mediatorem, ut sit beneficium certum, non ut ips nihil agamus: sed multo magis, ut sciamus, quomodo in tanta in firmitate qualiscunque nostra obedientia Deo placeat.

1 Ioh. 3: Qui facit peccatum ex Diabolo est.

Rom. 8: Debitores sumus, non carni, ut secundum carnem vivamus.

Item: Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius

Gal. 5: Talia facientes, regnum Dei non possidebunt.

Eph. 5: Nemo vos seducat inanibus verbis, propter hae enim venit ira Dei in filios diffidentiae.

1 Timoth. 1: Milita bonam militiam, retinens fidem et bo nam conscientiam.

Matth. 5: Luceat lux vestra coram hominibus, ut videa vestra bona opera, et glorificetur per ea Pater vester coelestis.

1 Iohan. 4: Et nos *Debemus* nos mutuo diligere.

Nazianzen. Fides sine operibus mortua est, ut et oper sine fide.

Luth. in Postill. maioribus de Evangelio Ascensionis: fo 94. b. Fides non opera, sed meritum excludit.

V.

DE DISCRIMINE LEGIS ET EVANGELII.

Adeo neccessaria est vera cognitio discriminis inter Legem t Evangelium, ut hoc omisso, nec quid sit Ecclesia Dei, nec uomodo differat ab Ethnica sapientia, nec quomodo detur remisio peccatorum, nec quae sint beneficia Filii Dei, intelligi possit. Praeter alias autem valde illustres differentias ex ratione notitiaum, forma promissionum, obiectis, et effectis seu finibus sapienter petitas: toto etiam genere differunt Lex et Evangelium. Quia manifestum est, aliud esse aeternam et immotam normam ustitiae in mente divina, praecipientem integram obedientiam, et impliciter ac immutabiliter damnantem non habentes integram bedientiam, omni prorsus in aeternum spe veniae praecisa: Et liud concionem non tantum mitigantem hunc rigorem, lapsisque pem veniae aperientem, verum etiam modum, viamque seu ordiem, post lapsum, amissam Dei gratiam recuperandi, suavissime ommonstrantem.

Cum ergo Lex utrumque per se ignoret, et gratiae promisionem, et modum redeundi in gratiam: apte complexus est Chritus summam Evangelii, Lucae ultimo, iubens praedicari in *Nomine Suo* poenitentiam et remissionem peccatorum. Nec in hac efinitione improprie vox Evangelii ponitur, cum utrumque velit anuntiari in *Nomine Suo*, hoc est, propter suum officium, ad quod ominatim venit in hunc mundum.

Ut autem officium Mediatoris, nomenque Christi crucifixi et esuscitati, ministerio Legis per se, id est, sine Evangelii interretatione, procul dubio ignotum est: (nusquam enim in Lege ine declaratione Evangelii mentio ulla fit officii, causae missionis, et eneficiorum Filii, sed tantum in Evangelio) Ita Filius Dei suum inisterium, quod postea commendavit Apostolis, propriissime escribit Matth. 9: cum se venisse affirmat, ut vocaret peccatoes ad poenitentiam, hoc est, ut alibi explicat, ad evangelizandum auperibus. Ac Petrus dulcissime inquit, Christum resuscitatum t exaltatum esse dextra Dei, atque constitutum a Deo Salvatoem ad dandam poenitentiam ac remissionem peccatorum. Unde onsequitur, et vim Legis, et officium Mediatoris, adeoque virtutem ortis et resurrectionis Christi obscurari, denique haec ipsa dotrinae capita periculose confundi, nisi Evangelium proprie louendo profiteamur esse vocem promissionis gratiae, simul praeicantis poenitentiam, hoc est, praecipientis Salutarem ad Deum onversionem, quam Apostoli nominant *μετάνοιαν*, cuius partes unt I. Contritio ex Lege, sed temperata balsamo Evangelii, sine uo timor servilis existit, qui est fuga et fremitus adversus Deum. ex enim per se est tantum ministerium aeternae damnationis et ortis. II. Fiducia in Christum ex solo Evangelio, quod est inisterium Spiritus ac vitae, adeoque potentia Dei ad salutem

omni credenti. III. Sequitur nova obedientia, tanquam individua comes fidei, seu poenitentiae fructus, constituens tertiam conversionis partem, cuius quidem norma Lex manet. Quomodo vero in hac tanta naturae humanae infirmitate, coniuncta cum tanti Diaboli insidiis, et tanta periculorum mole, quae vitae ac vocationis nostrae cursum miris modis impediunt et perturbant, vel incheari queat, vel tot adhuc inquinata sordibus Deo placeat, sol rursus Evangelii ἐπιείκεια commonstrat.

Ordimur igitur conciones poenitentiae a Lege, sed temperat voce Evangelii: ne videlicet ex agnitione peccatorum, quae per Legem revelantur, ruamus in peccatum illud summum, maximum ultimum et nulla satisfactione piandum in tota aeternitate, in contemptum, inquam, Mediatoris, incredulitatem et desperationem Quod peccatum Legi, rationi et conscientiae nostrae per se ignotissimum, ex solo Evangelio patefit et agnoscitur, iuxta dictaQuicquid non est ex fide, scilicet in Christum Mediatorem, peccatum est. Spiritus sanctus arguet mundum de peccato, quod non credunt in *Me*.

Qui credit in Filium, habet vitam aeternam: Qui non credit, ira Dei manet super eum.

Item: Qui credit in Filium, non iudicatur. Qui autem non credit, iam iudicatus est.

Quae voces, ut simul dulcissimas promissiones credentibus in Mediatorem, atque severissimas comminationes, perseverantibus in Mediatoris ignoratione et contemtu, proponunt: Ita sine contradictionis implicatione non possunt ad Legem potius, quae tantum arguit et damnat, quam ad Evangelium, referri: Quod simpliciter arguit, lapsos ad Mediatorem, cuius meritum vera fide apprehendi vult, invitat, et a desperatione, quam Lex urget, avertit: monstratque ideo Deum concludere omnes sub peccatum, non ut secundum Legis rigorem ad aeternas poenas damnet, sed omnium in Christo, qui Legis impletio est, misereatur: unde dulcissimum ac inenarrabile temperamentum iustitiae et misericordiae in Deo, Legi per se rursus ignotum, relucet. Quomodo enim proprie Mediatoris contemtum Lex argueret, quem per se ignorat? Aut si proprie etiam incredulitatem in Christum, ut caetera peccata, Lex coarguit, quomodo vel ante, vel post lapsum, primis parentibus, nondum ex sinu Patris Evangelio per Filium revelato, cum totius Legis, praesertim ante lapsum cognitionem haberet, mysterium de mittendo Mediatore absconditum esse omnino potuit?

Ratum igitur et firmum manet: tantum eam partem doctrinae Christianae docere remissionem peccatorum, quae docet poenitentiam: et invitare ad poenitentiam esse eiusdem generis, cuius est spem veniae proponere. Iuxta aeternum et immutabile decretum divini iuramenti, quod certum est, non esse legalem concionem, sed Evangelicam: et quidem utriusque partis tam poenitentia

quam remissionis peccatorum suavissimam copulativam *Vivo Ego, nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat.*

VI.

DE USU LEGIS.

Cum in hac vita maneant etiam in renatis peccati reliquiae, et procul omnes a perfecta cum Archetypo conformitate, hoc est, a perfecta dilectione Dei, et proximi, ex quibus quasi principiis Decalogi Lex nata est, absimus: nec velit nisi secundum normam praescriptam Deus coli. Has igitur et alias ob causas firmiter statuimus, quod vox Legis nequaquam aboleri, aut conticescere debeat, sed perpetuo extare, atque exaudiri in toto genere humano, et in primis sonare in Ecclesia, iuxta severissimum mandatum, quod nominatim Ecclesiam obligat. Deut. 6. Acues Legem Filiis tuis. Ac ne quis frustra vel editam vel conservatam Legem putet, profitemur Legis usum esse triplicem.

Primum nominamus paedagogicum seu politicum, qui ad omnes homines pertinet, etiam non renatos et Ethnicos. Obligat enim omnes, ne ruant contra externam disciplinam, et sancit poenas etiam corporales in hac vita adversus eos, qui admittunt externa delicta, quas Deus vel per Magistratum, vel aliis modis, sumit de sontibus. De quo usu dicitur 1 Timoth. 1: Lex posita est iniustis, inobsequentibus, impiis, peccatoribus, sceleratis et contaminatis, mendacibus, periuris ect:

Alter usus spiritualis est, videlicet iudicium universale, accusans totam depravationem, et peccata interiora et exteriora in hominibus, quaecunque pugnant cum Lege Dei, iuxta dicta: Lex iram operatur. Per Legem cognitio peccati. Aculeus mortis peccatum est, potentia peccati Lex est, id est, Legis sententia horrendum est iudicium, quo Deus ostendit in corde peccatoris horribilem suam iram adversus peccatum, cuius sensus ipsa morte corporis acerbior cruciatus in conscientia est, adeoque initium aeternarum poenarum, nisi voce Evangelii per Filium Dei homo liberetur. Et hic usus in Ecclesia proprie ad eos spectat, qui vivunt sine Lege, ut Apostolus loquitur, id est, ad profanos, securos et hypocritas.

Sed nequaquam omittendus est et tertius usus, ad renatos pertinens, quibus Lex non tantum calcar est ad continuanda quotidianae poenitentiae exercitia, id est, ad peccatum carnis mortificandum, et magis in dies magisque expurgandum vetus fermentum: cum ne quidem Sancti in hac vita sint ab omni immudicie prorsus, ut debebant, immunes: verum etiam normam cultuum Deo placentium praescribit. Vult enim Deus fidem et bona opera nostra, regi verbo suo, nec cultibus, nostro electis arbitrio, de-

lectatur, iuxta dicta: Lucerna pedibus meis verbum tuum. Psal. 119. Frustra me colunt mandatis hominum. Matth. 15.

Ad Legem et ad testimonium Isa. 8.

Quodcunque dixerit vobis, facite. Iohan. 2.

VII.
DE COENA DOMINI.

Quemadmodum Apostoli in prima Coena simpliciter intenti fuerunt in verba institutionis Christi, omissis omnib. curiosis et frivolis quaestionibus, cum quidem corpus Domini nondum esset vel glorificatum vel ad dextram Dei exaltatum: Ita nos, remotis disputationibus, quibus articuli distincti in symbolo periculose inter se miscentur et confunduntur, religiosa fide statuimus, et diserte profitemur, praesentiam veri corporis ac sanguinis Christi in Coena, nequaquam alii ulli fundamento inniti, quam veris, firmis atque immotis verbis institutionis Domini nostri Iesu Christi, quae quidem et ab Evangelistis diligenti cura, unanimique consensu descripta, et a Paulo accurate repetita et declarata sunt. Hoc igitur vero, solido et unico fundamento contenti, ab omni profanatione tremendi huius mysterii toto pectore abhorremus: Nec assentimur vel in defectu, vel in excessu, a regia institutionis via deflectentibus. Retinemus autem hanc simplicissimam, rectissimam, ac minime fallentem verborum institutionis sententiam quod in Coena Domini cum pane et vino, vere distribuatur et percipiatur illud ipsum corpus, quod in ara crucis pro nobis traditum est, et ille ipse preciosus sanguis, qui pro nobis in remissionem peccatorum largissime profusus, ex sacrosanctis Christi vulneribus efflUxit.

Testator enim ipse Dominus noster Iesus Christus, in huius sacrosanctae Coenae suae actione a se instituta, vere ac substantialiter adest, et cum externis ac visibilibus symbolis, pane et vino, vere praesens distribuit verum suum corpus, pro nobis in ligno crucis traditum, verumque suum sanguinem pro nobis effusum. Atque ita participes nos facit non tantum meriti et efficaciae, sed etiam substantiae corporis et sanguinis sui, ut certissimus, vere nobis remitti peccata propter passionem et mortem ipsius, et velle ipsum in nobis habitare, nosque tanquam insitos sibi palmites gestare, et ad vitam aeternam sustentare.

Ut autem Filius Dei promissionem corporis sui non fecit pani, sed vescenti, hoc est, servanti ordinem a se institutum extra quem nihil rationem Sacramenti habet: ita indigne vescentes, non quidem nudum aut communem panem calicemque mandicant et bibunt, sed ipsum corpus et sanguinem Domini in Sacramento Coenae manducantes ac bibentes, foedo ore suo polluunt, adeoque rei fiunt corporis et sanguinis Domini, ac iudicium sibi manducant, bibuntque, propterea quod non diiudicant corpus Domini. Unde etiam in graves, huius et futuri seculi, poenas i-

currunt, nisi serio ad Deum conversi, mitigationem et gratiam impetrent, ut gravissime Apostolus comminatur. Illud ipsum enim manducant bibuntque, de quo Filius Dei in verbis institutionis diserte affirmat: Accipite, comedite, hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur. Item: Bibite ex hoc omnes, Hic calix novum Testamentum est in meo sanguine, qui pro vobis effunditur. Hoc facite in mei commemorationem.

Hanc perspicuam, simplicem et planam sententiam cum verbis institutionis, a quibus in nativo Testatoris sensu ne latum quidem unguem nobis dellectendi animus est, vere congruere minime dubitamus. Cumque in nullius creaturae sit potestate, Sacramenti vel institutio, vel immutatio, merito nos abstinere iudicamus a profana curiositate praeter et extra verbum vel inquirendi, vel definiendi modum, quo nobis suum Filius Dei corpus sanguinemque communicat, ita ut fiamus caro de carne eius, et os ex ossibus eius, sicut dulcissime inquit Hilarius: Domini professione, et fide nostra, vere caro est et sanguis: Haecque accepta et hausta, faciunt ut Christus in nobis, et nos in Christo simus. Quin potius Filium Dei rogamus, ut aberrantes circa hoc sacrosanctum mysterium clementer in viam reducat, et faciat nos unum in corpore suo: sicut iam

tum unus panis et unum corpus multi sumus, de uno pane eodemque calice participantes. Et improbamus secus docentes.

VIII.
DE PERSONA CHRISTI.

Cum vera Domini nostri Iesu Christi agnitio, quae fundamentum est Ecclesiae 1 Corinth. 3. et ipsa vita aeterna, Iohan. 17. complectatur simul Filii Dei personam et officium, sincero corde credimus, et clara voce profitemur, quicquid nobis de eiusdem tam persona, quam officio, perspicuo verbo Dei praescriptum et revelatum est. Obviis enim ulnis et ambabus manibus, imo tota mente et corde amplexamur regulam omni exceptione maiorem, quae docet: Nihil de Dei sive essentia, sive voluntate, neque eius Filio, Domino nostro Iesu Christo, vel credendum, vel asseverandum esse, quod a sacrae Scripturae Canone discrepet.

Retinemus igitur sancta et religiosa fide, totius Ecclesiae Catholicae et orthodoxae consensum: nimirum, unicam esse Domini nostri Iesu Christi personam, sed duas naturas, divinam et humanam. Divina, λόγος nomiatur, quae vere ab aeterno persona est distincta a Patre et Spiritu sancto, et tamen eiusdem essentiae cum Patre et Spiritu sancto: qui Pater, λόγος, et Spiritus sanctus, est super omnia Deus, unus in essentiae, et trinus in personis, benedictus in secula. Sed humana natura certo tempore assumta est a λόγῳ ex Deipara virgine Maria, nobis per omnia aequalis, accepto peccato.

1. Unio hypostatica.

Hoc mirandum foedus seu mysterium duarum naturarum i
Christo, nominamus unionem hypostaticam, quae non est Verb
per carnis incredibilem quandam capacitatem inclusio, nec trans
mutatio, nec confusio naturarum aut proprietatum, aut operationu
inter sese: sed copulatio, ut tota scripsit antiquitas, vere ineffa
bilis, qua Verbum, hoc est, secunda persona divinitatis, massa
certam ex genere humano, nobis, secundum integram animam e
integrum corpus, vere consubstantialem, in utero virginis a Spi
ritu sancto sanctificatam, definito tempore assumpsit, et sibi copu
lavit non solum inseparabiliter, verum etiam secundum hypostasin
non quod ex duabus naturis, humana videlicet et divina, terti
coaluerit aliqua, quae partim divina sit, partim humana: aut quo
adiectionem personae sancta Trinitas susceperit ex incarnato De
Verbo: sed quod una in Christo persona sit ac maneat, ipsit
nimirum Verbi propria, quae humanam naturam assumtam geste
sustentet, ac foveat.

Non enim assumta natura in Christo, secundum quam nob
per omnia, excepto peccato, aequalis est, personae rationem ha
bet, sed dependet ab assumentis Verbi Deitate tali ordine, ut n
quidem esset, nisi sic a Deo Verbo sustentaretur et conse
varetur.

Utque haec persona λόγος aeterna est: ita postea impos
bile est, hanc massam ipsi insertam, non simul manere. Nu
quam enim ὁ λόγος naturam, quam semel assumsit, deserit: im
nec in morte animam aut corpus deseruit, etsi tum vere facta e
separatio animae a corpore.

Personae itaque unitatem et naturarum unionem tuemur
adeoque unum eundemque Dominum nostrum Iesum Christum, D
et Mariae Filium, in duabus naturis absque omni confusion
permutatione, distractione atque separatione, nunquam sublata e
sentiali differentia naturarum propter unionem: sed potius salv
utriusque naturae proprietate, voluntate et operatione, in unamqu
coëuntibus hypostasin, confitemur: utrumque et impiae divulsioni
et impiae confusionis scopulum evitantes.

Quod enim ab aeterno erat Filius Dei, permansit: quod no
erat, assumsit: non amittendo, quod suum erat, sed suscipiend
quod nostrum erat, inquit Vigilius. Et λόγος in tota quidem a
sumta natura, ut in ferro ignito flamma, lucet: nec tamen co
ligatus est corpori, sed ipse corpus continet, ut et in eo sit,
extra omnia, et in sinu Patris: neque cum sit in omnibus,
pars aliorum, sed omnia ab eo vitam, sustentationemque accipiun
secundum Athanasium. Nec dissolvitur personalis unio, tamet
Caro, a qua nunquam separatur Verbum, non sit ubicunque e
Verbum. Quae enim in Deo sunt, non sunt ubique ut Deus, tes
Augustino. Sique hominis anima, necessitate naturae copula

orpori ubique est celeritate cogitationum, salva personae integri-
ate: Quae necessitas cogit nos dicere, naturae carnis Deitatem
nclusam, aut pariter cum Deitate carnem ubique locorum adeo-
ue infinitam esse? ut praeclare Nyssenus in Catechesi argumen-
itur. Huc merito regulam Cassiani referimus: Non minoris
rroris est, Domino nostro Iesu Christo impropria addere, quam
ropria derogare. Quod enim non ita dicitur, ut est: etiamsi ho-
or videatur, iniuria est.

2. Officium Christi.

Etsi autem mysterium hoc omnem omnium creaturarum ca-
tum excedit: Tamen officii consideratio causas tam mirandae
nionis utcunque explicat. Missus enim est Filius Dei propter
os homines, et propter nostram salutem, ut esset summus Rex
t Sacerdos generis humani, hoc est, ut fieret Mediator, Re-
emptor, Iustificator, et Salvator noster.

Cumque redemptio nostra simul et perpessionem et destru-
tionem mortis, ut brevissime rem maximam eloquamur, flagitaret,
ec in unam, eandemque naturam actiones contrariae caderent:
ongruebat omnino ex mirabili iustitiae et misericordiae divinae tem-
eramento, ut persona mediatrix distinctas haberet naturas, ne
el morte inferior, vel ab eiusdem gustu prorsus immunis esset:
ed ut nostris quod remediis congruebat (Leonis enim verba re-
eramus) unus atque idem Mediator Dei, et hominum, homo
hristus Iesus, et mori posset ex uno, et mori non posset ex al-
ero, iuxta dictum Irenaei: Sicut homo erat, ut tentaretur, sic et
erbum erat, ut glorificaretur, requiescente quidem Verbo, ut
osset tentari, crucifigi et mori: et tamen humanitati unito, ut
osset vincere, et perferre, et benefacere, et resuscitare, et
ecreare.

Quemadmodum igitur naturarum distinctio nequaquam dissol-
it personae unitatem, nec personae unitas confundit naturas: Ita
num et commune officium est, ad quod utraque natura quod suum
st, confert: Verbo quidem, quod Verbi est, operante: carne
ero, quod carnis est, exequente, sicut vetustas olim certe locu-
a est. Divina enim natura suas habet actiones cum Patre et
piritu sancto, vere divinas et immensas: humana vero natura
git, et patitur, quae humanae naturae conveniunt. Ex utriusque
utem naturae actionibus distincte simul et inseparatim concurren-
ibus, oriuntur communia illa beneficia, seu apostelesmata, quae
unt totius personae, et nominantur actiones theandricae. Verbi
ratia: Resuscitat divina natura humanam, nec resuscitat seipsam
umana, nec moritur divina, sed humana tantum: et tamen vo-
untas τοῦ λόγου approbat hanc obedientiam, in eamque consentit,
c meritum non minus quam ipsamet obedientia, et per conse-
uens universae redemptionis nostrae opus, seu beneficium, est
otius personae, tanquam actio theandrica, qualibet agente natura

quod suum est. Sic et miracula fiunt a persona, naturarum utraque cum communione alterius agente, quod cuiusque proprium est.

Propria est enim divinae naturae vis, ac potentia edendi miracula, ut cum quinque panibus pascuntur quinque millia, cum resuscitatur Lazarus, cum sanantur leprosi, cum mutis usus linguae redditur, cum aqua in vinum mutatur: sed exerit sese haec vis atque potentia naturae divinae in natura assumta, ut cum manu frangit panes, cum attingit loculum, cum clara voce evocat mortuum, cum digitis tangit corpus. Ita miracolorum fons est omnipotentia divinae naturae, sed fiunt ministerio naturae assumtae agentis quod suum est. Non quod perinde atque redemptionis nostrae opus, utramque naturam coniunctim requirit: ita necesse sit, omnia miracula ministerio carnis perfici, sed ut sint testimonia comprobantia Deitatem Messiae, adeoque declarantia missionem et officium Filii Mediatoris.

Hinc natae sunt regulae: Quod in scripturae dictis discernendae sint appellationes, quae significant proprietates naturarum et appellationes officii. Quodque aliud sit loqui de proprietatibus et actionibus naturarum in Christo: aliud vero de toto redemtionis et salvationis generis humani opere. Item: Quod necesse sit in scriptura discernere dicta de statu humiliationis Christi, et exaltationis, ad quam intravit per passionem, et resurrectionem suam, cum quidem neuter horum unionem hypostaticam immiuerit.

3. Communicatio Idiomatum.

Et hae regulae sunt fundamentum utilissimae maximeque necessariae doctrinae de communicatione idiomatum, quam ecclesia vetus orthodoxa singulari cura ex Scripturae dictis, quae de Christo propter diversitatem naturarum dissimiliter loquuntur, fidelite extructam, tam Eutychianae, quam Nestorianae haeresi, opposuit. Quae nequaquam est ipsa unio hypostatica, sed potius miranda illius unionis, qualiscunque enunciatio.

Est enim communicatio Idiomatum, praedicatio, seu forma loquendi, qua proprietas aut operatio, uni naturae conveniens, tribuitur personae, certa lege ac modo, videlicet in concreto, quo totum agens hyphistamenon significat, habens utramque naturam, quia haec duo, λόγος, et humanitas assumpta, sunt una hypostasis: non autem in abstracto, quo alterutra natura secundum considerata significatur.

Et has ipsas formas loquendi, in quibus alterutrius naturae propria personae tribuuntur, declaramus per particulam distinctivam κατὰ, secundum vel iuxta. Idque exemplo vocis divinae: natus ex semine David secundum carnem. Mortuus secundum carnem ect:. Vera est enim Idiomatum communicatio, quatenus res est vera: et sicut naturae unitae sunt, sic etiam naturarum attribu-

permutantur, ut sapienter et pie Nazianzenus ad Cledonium scrisit. Atque ita nequaquam nudos Christo titulos attribuimus, sed demonstramus ex verbo Dei, non factam esse physicam, aut reem Idiomatum transfusionem, neque ad utramque naturam accommodandam esse vel proprietatem, vel actionem, quae de Persona secundum alterutram naturam praedicatur. Nam inde necessario sequeretur unionis hypostaticae abolitio, totiusque huius mysterii deletio, et naturarum identitas, iuxta regulam Lutheri: Negans proprietates, negat naturas. Et Athanasii: Quorum operatio est eadem, eadem est natura. Si vero una natura est Christus, quomodo ipsi tribuentur contraria? secundum Theodoretum dialogo 2.

Quin potius quae de Christo dicuntur (inquit Cyrillus libro 5. de Trinitate) sic intelligenda sunt, ut nec quae Deitate conveniunt, humanitati ipsius tribuantur: nec quae humanitatis propria sunt, ad Deitatem ipsius detorqueantur. Unus enim idemque Christus est, (inquit Fulgentius lib. 3. ad Thrasimund.) qui quod humanum est, habet Deus in veritate humanae: Et quod divinum est, habet homo in veritate divinae naturae. Rectam ergo fidem tuebimur, (teste Athanasio serm. 4. contra Arianos) si quod utriusque naturae prorium est, consideremus, et ab uno utrumque praestari animadvertamus. Id si a nobis fiat, nunquam in errorem prolabemur.

4. Maiestas Christi.

Hinc iam dependet vera de maiestate Christi sententia, quam distincte explicamus iuxta regulam Nazianzeni: Alia est consideratio Filii ratione essentiae, alia ratione oeconomiae, hoc est, mysterii incarnationis et officii. Ut enim scholastici erudite distinxerunt inter gratiam unionis, gratiam Capitis, et gratiam praerogativae singularis, quam et gratiam habitualem non inepte appellarunt: Ita iuxta hos tres gradus commodissime declarari et intelligi posse censemus omnia tam Scripturae, quam Patrum dicta, quibus aliquid Christo homini in tempore datum asseritur. Quicquid enim eminentiae habet Christus homo, id habet vel ratione unionis hypostaticae cum λόγῳ, ut aeternus et verus Deus: vel respectu officii, ut Ecclesiae caput: vel ratione donorum, quae in esse, et secundum sese caro Christi accepit partim ante, partim post glorificationem, ut ditata, et uncta supra consortes.

De Maiestate igitur Domini nostri Iesu Christi profitemur, nos indubitata fide credere, quod secundum Deitatem suam aeterno Patri, et Spiritui sancto, per omnia aequalis sit, eiusdem cum utroque essentiae, earundem proprietatum essentialium, eiusdem maiestatis et gloriae, iuxta symbolum: Patris, Filii, et Spiritus sancti, una Deitas, aequalis gloria, coaeterna maiestas. — Huc etiam Cyrilli dictum spectat: Missio et obedientia non tollunt aequalitatem essentiae, aut potentiae, sed distinguunt ordinem personarum.

Humanitatem vero ipsius fatemur creaturam esse, quae in se

nec essentia, nec proprietatibus, nec actionibus, nec maiestate Deo aequalis facta sit. Sicut enim Verbum ab aequalitate paternae gloriae non recessit: Ita Caro naturam nostri generis non reliquit, ut rursus Leonis aphorismo utamur. Quanquam vero non minus quam divina natura, proprietates suas essentiales perpetuo etiam humana natura Christi retinet: Tamen et ante et post glorificationem, longe superat dignitatem, dona et excellentiam omnium creaturarum rationalium. Nam quod aeternus ac unigenitus Dei Filius hanc massam naturae assumptae sibi propriam fecit, eamque unione hypostatica, seu personali, inseparabiliter ac inconfuse sibi copulavit: id nulli sanctorum Angelorum, aut hominum contigit, neque hanc dignitatem quisquam Angelorum aut hominum sanctorum consequetur in tota aeternitate. Hic enim est mirabilis ille Gigas geminae substantiae, Patre et matre orbus: Qui secundum naturarum, ex quibus constat, differentiam consideratus, simul et Patri et Spiritui sancto, iuxta divinam: Nec non et matri, et nobis, ut caro de carne nostra, et os ex ossibus nostris, iuxta humanam naturam, etiam in gloria, est, manetque ὁμοούσιος. Ratione vero individuae singularitatis, seu unionis in hypostasi, secundum quam nec nudus Deus, nec nudus homo est, sed utrumque in una eademque persona: Differt et a Patre et a Spiritu sancto, et a matre, et a nobis, ut Damascenus testatur lib. 3. fidei orthodoxae c. 3.

Quae autem maior hominis potest esse maiestas et gloria, quam non tantum obumbratione altissimi, rerum praeter seriem a Spiritu sancto conceptum, ex illibata matre Virgine nasci, et inde usque ab origine omnis peccati in aeternum expertem esse, Verum etiam cum *Verbo* constituere unam hypostasin? Propter hanc enim unionem hypostaticam de solo hoc homine, seu Filio Mariae, recte dicitur: Quod homo Christus sit aeternus, et omnipotens Dei filius, quod de nemine alio vel Angelorum vel hominum dici potest. Non enim Angelos, sed semen Abrahae, assumsit, Ebr. 2. Et hanc unionis hypostaticae maiestatem, non tantum quotidianis miraculis suae Christus Ecclesiae, sed universo insuper mundo, vel maxime per gloriosam illam carnis suae resuscitationem, visibilemque Spiritus sancti effusionem, quam evidentissime, quasi ad oculum virtute omnipotentiae demonstravit, ut Apostolus testatur Rom. I.

Propter hanc etiam unionem haec persona, quae est filius Dei, et filius Mariae, ab omnibus creaturis rationalibus, Angelis et hominibus, adoratur et invocatur, una eademque adoratione et invocatione, cum Deo Patre, et Deo Spiritu sancto.

Praeterea cum Filius Dei totum opus redemtionis generis humani, in hac massa naturae assumtae perfecerit: sociam eam seu κοινωνὸν, id est, participem reddidit omnium victoriarum suarum adversus regnum peccati et mortis. Quam enim in humana natura passionem et mortem sustinuit Christus, ea sola est sacri

icium propiciatorium, et λύτρον sufficiens pro peccatis totius mundi. Ideoque haec sola Christi caro, quia nimirum facta est propria Verbi cuncta vivificare valentis, ut Cyrillus loquitur, vivifica est, qua mundo vita restituitur: sicut ex solius Iesu Christi plenitudine et merito, tanquam ex vitae et salutis perenni fonte, Sancti omnes hauriunt gratiam coniunctam cum dono per gratiam.

Accedit huc, quod in hac ipsa natura Christus a morte suscitatus in eaque ad dextram Patris collocatus, et ad regnum et sacerdotium, perpetuo exaltatus est, factus caput Ecclesiae suae, et perficiens omnia in omnibus: Ita ut solus in arcanum consilium Patris, adeoque in sancta sanctorum perpetuo ingrediatur, videat et intelligat voluntatem Patris, colligat sibi ex genere humano Ecclesiam, servet ministerium Evangelii, intercedat pro nobis, obumbret ac tegat nos, suae passionis, mortis, effusionis sanguinis, et totius obedientiae, merito, remittat peccata, effundat Spiritum sanctum, restituat iustitiam, vitam, ac laetitiam acquiescentem in Deo: Eamque servet contra portas inferorum, et contra Tyrannorum, ac haereticorum potentiam et furores: denique et mortuos tandem resuscitet, et Electis vitam, atque laetitiam aeternam communicet, posteaquam eos in coelum ad sese transtulerit.

Praeter hosce gradus maiestatis, pertinentes ad excellentiam personae et officii Christi; supra ipsos Angelos, nedum consortes, natura humana Salvatoris nostri, gratiis, donis, ornamentis, perfectionibus, eminentiis, praerogativis, adeoque potestate, maiestate et gloria, secundum Spiritus sancti plenitudinem citra mensuram etiam in sese, gradatim ab ipso unitionis momento locupletata et quasi inuncta est, adeo, ut impletis iam omnibus ad salutem nostram in hoc mundo necessariis, gloriae et honoris coronam, nomenque supra omne nomen, tanquam obedientiae praemium adepta; in sublimi praesertim illo sacerdotalis, et regiae exaltationis, fastigio, sola Deitate sit inferior, et a creatis ceteris rebus licet non genere, tamen gloriae, vitae, lucis, sapientiae, iustitiae, potentiae, ac laetitiae abundantia et supereminentia, hoc est, numero et gradibus donorum, quam longissime differat. Quae tamen omnia ut vere a nobis nec animo comprehendi, nec enarrari lingua possunt: sic ab idiomatis naturae divinae, quae sunt aeterna, infinita, et essentialia, necessario discernenda sunt, iuxta dicta: Cum autem subiecta ei sint omnia, excipitur procul dubio is, qui subiecit ei omnia. 1 Corinth. 15. Item, Caput vero Christi Deus. 1 Corinth. 11. Sicut Christus caput est Ecclesiae. Eph. 5.

Unde Augustinus: Christus in quantum Deus, cum Patre sibi nos subiectos habet: In quantum Sacerdos, nobiscum illi subiectus est. Lib. I. de Trinitate cap. 8. Et recte Magister sententiarum de assumta Christi natura concludit: Non est carni datum, posse omnia facere, quae Deus facit, ne omnipotens, et per hoc Deus, putaretur. lib. 3. distinct. 14.

Hoc enim discrimen nisi accurate observetur et retineatur, neque divinitas Christi, quae aeterna et infinita est, ab humanitate discerni: neque essentia et proprietas creaturarum, ac Creatoris, distingui recte possunt. Cavendum est ergo, ne ita divinitatem astruamus Christi Hominis, ut veritatem corporis auferamus. Gloria enim infirmitatem, non veritatem, carni abstulit, secundum Augustinum. Et sicut Deus non mutatur miseratione: ita homo non consumitur dignitate, ut iam olim columna fidei orthodoxae sententiam gravissime decisam edidit. Estque res eiusdem periculi, aut divinam Christi tantummodo, aut humanam fateri, naturam, quia unum sine alio non proficit ad salutem, ut Vigilius Martyr testatur lib. 3. contra Eutychen. Et Hilarius. lib. 9. de fide.

IX.

DE DESCENSU CHRISTI AD INFEROS.

Sicut articulum ascensionis in allegoriam minime transformamus: ita descensum ad inferos, simpliciter, iuxta symboli historiam, ut sonat litera, intelligimus. Totus enim Christus mortuus, sepultus, descendit, resurrexit. Cumque descensus ad inferos, ut clare symbolum testatur, praecesserit corporis ex sepulcro resuscitationem, acquiescimus in orthodoxae antiquitatis sententia, quam Vigilius Matyr recitat lib. 2. contra Eutychen his verbis: Constat, dominum nostrum Iesum Christum feria sexta crucifixum, et ipsa die ad infernum descendisse, ipsa die in sepulcro iacuisse, ipsa die latroni dixisse: Hodie mecum eris in Paradiso. Caro igitur ipso die non fuit in Paradiso, nec in inferno, sed exanimis iacuit in sepulcro. Anima per illud triduum in inferno, non in sepulcro. Et iure tamen dicimus, Dominum Iesum Christum in sepulcro iacuisse, sed in sola carne: Dominum Iesum Christum non derelictum in inferno, sed in sola anima. Et cum in his omnibus Christus, et in his singulis Christus sit, unus tamen est Christus: cuius sic aliud fuit in sepulcro, aliud in inferno, ut tamen ipse unus atque totus ubique fuerit.

Sic et Fulgentius ad Thrasim. regem lib. 3. Humanitas ergo vera (inquit) Filii Dei, nec tota in sepulcro fuit, nec tota in inferno, sed in sepulcro secundum veram carnem Christus mortuus iacuit, et secundum animam ad infernum Christus descendit. Secundum eandem animam ab inferno ad carnem, quam in sepulcro reliquerat, rediit. Secundum divinitatem vero suam, quae nec loco tenetur, nec fine concluditur, totus fuit in sepulcro cum carne, totus in inferno cum anima, ac per hoc plenus fuit ubique Christus, quia non est Deus ab humanitate, quam susceperat, separatus. Hactenus illi.

Fatemur autem hoc articulo, qui in symbolo triumphi Christi initium est, (mortuus enim propter nos, ut victima, descendit pro nobis, ut victor) destructam esse fidelibus a Salvatore tyrannidem

Diaboli et inferorum, hoc est, liberatos omnes, qui credunt in Christum, a potentia Diaboli, et inferis, iuxta illud Oseae 13: Ero pestis tua inferne. Et hanc victoriam certo modo Filius Dei Diabolis ostendit. Nec dubium est, Diabolos sensisse, suam potentiam ab hoc victore frangi: et vere caput serpentis a semine mulieris contritum esse. Est igitur simplicissima sententia: Quod Christus ostenderit suam victoriam Diabolis, et eos terruerit, sed quomodo hoc factum sit, non scrutamur.

X.

DE ADIAPHORIS, SEU CEREMONIIS HUMANA AUTORITATE IN ECCLESIA INSTITUTIS.

Cum adiaphora sint ceremoniae, seu ritus externi, nullo verbo Dei vel mandati, vel prohibiti, sed ut omnia in Ecclesia fiant ornate et decenter, ab hominibus instituti: statuimus usum horum indifferentem ac liberum esse: salva tamen fide et caritate, quae solae libertatis huius moderatrices sunt. Nam ut fides novit, quid liceat: ita caritas spectat, quid prosit.

In primis igitur doctrinae puritatis, et legitimi Sacramentorum usus habenda ratio est, in quibus nulla creatura quicquam mutandi potestatem unquam habuit, habetve, aut habitura est. His autem salvis et integris, nequaquam Ecclesiae congregationem vel turbandam, vel deserendam esse iudicamus propter ceremonias, aut ritus, cum verbo Dei non pugnantes. Sed et in temporum et lectionum, et aliorum rituum ordine, pro locorum, personarum, et similium circunstantiarum diversitate, utiliter sanciendo servandum esse decorum, cum gravitate coniunctum: ut semper vitentur superstitio ac scandalum, ac omnia dirigantur ad aedificationem et pacem, sine opinione cultus, et ceremoniarum necessitatis. Rituum enim dissimilitudo non scindit Ecclesiae unitatem, nec Christiana confessio nisi expresso verbo niti potest, debetque: et extra casum dati scandali ceremoniae humana autoritate introductae, ac cum verbo Dei non pugnantes, sine peccato usurpari, mutari, recipi, vel omitti liberrime possunt. Coloss. 2: Nemo vos iudicet in cibo et potu, aut vicibus dierum festorum. Gal. 5: In libertate in qua *Christus* vos vocavit, state, et non iterum iugo servitutis subiiciamini.

Augustinus Epist. 118. ad Ianuarium: Totum hoc genus liberas habet observationes. Nec disciplina ulla est in his melior gravi prudentique Christiano, quam ut eo modo agat, quo agere viderit Ecclesiam, ad quamcunque forte devenerit. Quod enim neque contra fidem, neque contra bonos mores, iniungitur, indifferenter est habendum, et pro eorum, inter quos vivitur, societate servandum est.

XI.

DE PRAEDESTINATIONE.

Etsi futurorum eventuum, antequam fiant, praescientiam i Deo minime negamus: et liberrimae voluntatis divinae providen tiam, rerum omnium gubernatricem, adiuvantem bona, et meta seu finem malis, ne pro Satanae, mundique libidine in infinitu grassentur, sapienter determinantem, denique recte, iusteque d omnibus decernentem, reverenter agnoscimus, pieque contra Epi cureos et Stoicos praedicamus: Tamen de praedestinatione, se electione Ecclesiae ad vitam et salutem aeternam cogitantes, sim pliciter ad consilium et decretum factum de reparatione lapsi ge neris humani, et patefactum in Evangelio, respicimus: nec alia iustificationis, aliam electionis, causam quaerimus, nec vel e ratione, vel ex Lege, sed ex solo Evangelio, de electione iudi camus: adeoque totum salvandorum numerum non nisi a poste riori, ex fide nimirum in Christum, hoc est, ex seria ad Media torem conversione, aestimamus.

Certissimi enim sumus, quantacunque disputationum mole cumuletur, necessario tamen in veris agonibus, ne vel in profa nam securitatem et hypocrisin, vel in horribilem desperationem homines praecipitentur, ad hanc quasi arcem tandem confugien dum esse: videlicet, quod de voluntate Dei iudicandum sit e verbo expresso: quod utraque concio, poenitentiae et gratiae, si universalis: quod in Deum nec prosopolepsia, nec voluntatis con tradictio, cadat: quod denique mandatum Dei aeternum sit e immutabile, audire Filium, et assentiri promissioni.

Est igitur haec simplicissima sententia, in qua praecisi omnium disputationum labyrinthis, pie et firmiter acquiescimus: Cun Deus primos parentes post lapsum vel in nihilum redigere peni tus, vel cum diabolis in aeternum summo iustissimoque iure, ab iicere, et pro infinita sua potentia novos sibi cultores excitare po tuisset: ex abundantia tamen misericordiae pepercisse lapso gener humano, ad imaginem suam condito, et secundum beneplacitum ac consilium clementissimae voluntatis suae, per ac propter Chri stum, ut Mediatorem: et in Christo, tanquam capite, in quo no iam ante fundamenta mundi iacta dilexerit, decreto immutabil destinasse vitae aeternae omnes ad Christum Redemptorem vera fide confugientes, et in hac usque ad finem vitae perseverantes abiectis omnibus, qui hunc Propitiatorem, a Deo propositum, per tinaci impoenitentia respuerent.

Atque ita causa praedestinationis ad vitam non est in nobis sed in Deo: *εὐδοκία* nimirum, perspicuo verbo revelata, quan Augustinus misericordissimam Dei voluntatem nominat. Reproba tionis autem causa, procul dubio peccatum in hominibus est, qu vel prorsus non audiunt, nec accipiunt Evangelium, vel antequan hinc discedant, fidem abiiciunt. Nam, ut verissima est sententia

eum non esse causam peccati, nec velle peccatum: ita promisso requirit fidem, non quidem ratione dignitatis, sed apprehensionis.

Etsi autem fides solius Dei donum est, et opus Spiritus sancti: tamen ordinarium ad consequendam fidem instrumentum est praedicatio Evangelii, iuxta illud: Omnis, qui audit a Patre, et discit, venit ad me. Item: Fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei. Per id enim trahit Deus, et assentientes certo accipit: sicut pertinaciter rebelles, et in impoenitentia morientes postque omni dubio non aliam ob causam, quam propter hunc ipsum Mediatoris contemptum reiicit, iuxta gravissimam sententiam: Qui credit in Filium, non iudicatur. Qui autem non credit, iam iudicatus est, quia non credit in nomen unigeniti Filii Dei. Ioan. 3.

Huc congruit querela Domini apud Esaiam: Tota die expandi manus meas ad populum contumacem et contradicentem. Ex quo testimonio Paulus ipse rebellionem Iudaeorum, causam reiectionis eorum fuisse concludit. Nec severius praeceptum extat, quam aeterni Patris de Filio: Hunc audite: Matth. 17. Qui hunc Prophetam respuerit, eradibabitur. Deut. 18. Sicut e contrario nec dulcior consolatio, nec certior Electorum nota esse potest, quam quod ipse Spiritus sanctus beatos pronuntiat omnes, qui in Domino, hoc est, in vera agnitione et invocatione Christi Mediatoris ex hac vita emigrant. Apoc. 14. Beati enim omnes, qui confidunt in eo. Psal. 2. Et quisquis invocaverit nomen Domini, servabitur. Rom. 10.

Etsi igitur Deus pro immensitate sapientiae suae, cum Electorum, tum Reproborum numerum, praevidet: Tamen iudicandum est de utrisque ex verbo Dei revelato, nec ex praevisione divina praetextus aliquis, aut excusatio securitati et flagitiis hominum, quaerenda, nec culpa incredulitatis et exitii in Deum conferenda est, iuxta dictum: Perditio tua ex te, o Israel: ex me autem salus tua.

Et praedestinatio proprie non ad numerum, qui in Deo mens est actio, sed potius ad consilium liberrimae ipsius voluntatis referri debet. Ad consilium, inquam, seu propositum, et decretum Dei aeternum et immotum, de unico illo, eodemque modo recipiendi homines post lapsum in gratiam, sine prosopolepsia, per et propter solum Filium Mediatorem, vera fide apprehensum. Qui modus patefactus in Evangelio, ut est immutabilis, et nulla Diaboli vi, aut fraude, nullaque calamitatis acerbitate, vel everti, vel irritus piis reddi potest: sic neminem prorsus, quo quidem ad paternam clementissimi Dei voluntatem, excludit: cum simul cum assumpta natura toti generi humano communi, communem etiam salutis nostrae caussam in se receperit Mediator, nec venerit aliquos saltem, sed totum genus humanum salvare, quod perierat.

Unde etiam universalem gratiae promissionem tot asseveratio-

nibus repetitam, sanctissimo insuper non tantum iuramento, sed et Baptismi, ad quem omnes gentes invitat, sacramento, tanquam universali sigillo obsignare dignatus est: sititque omnium hominum salutem adeo, ut ad agendam poenitentiam nequaquam aliquos duntaxat, sed omnes inde usque ab instauratae Ecclesiae initio, usque ad finem mundi, severissimo mandato obligat, a cuius obedientia nemini unquam immunitatem concessit, nec concessurus est, donec in hoc orbe terrarum Evangelii vox exaudietur. 2 Timoth. 2: Fundamentum Dei stat firmiter, habens hoc sigillum: *Novit Dominus Suos.* Et discedat ab iniquitate omnis, qui invocat nomen Christi.

Ioh. 1: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt, in nomen eius.

Ioh. 3: Sic enim *Deus* dilexit *Mundum*, ut filium unigenitum dederit, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam.

Ioh. 6: Haec est voluntas Patris mei, qui misit me, ut omnis, qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam aeternam.

Matth. 18: Non est voluntas ante Patrem meum, qui in coelis est, ut pereat unus de pusillis istis.

1 Timoth. 2: Deus vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis pervenire.

2 Pet. 3: Deus longanimis est erga vos, non volens ullos perire, sed omnes ad poenitentiam reverti.

Rom. 8: Quos elegit, hos et vocavit, id est, Quisquis Evangelii vocem pertinaciter aspernatur, non est electus. Vocatio enim poenitentiam seu conversionem flagitat.

Iohann. 10: Oves meae vocem meam audiunt. Et ego novi eas, et persequuntur me, et ego vitam aeternam do iis, et non peribunt in aeternum, et nemo rapiet eas de manibus meis.

Bernhardus: Prodit in lucem ad miseri consolationem magnum consilium, quod ab aeterno latuerat in sinu aeternitatis: Quod nolit videlicet Deus mortem peccatoris, sed magis ut convertatur, et vivat.

Augustinus lib. de praedestin. et gratia, c. 15. Tom. 7: Nabuchodonosor et Pharao, quantum ad naturam, homines ambo erant. Quantum ad dignitatem, ambo Reges. Quantum ad caussam, ambo populum Dei captivum possidebant. Quantum ad poenam, ambo flagellis clementer admoniti. Quid ergo fines eorum feci diversos? nisi quod unus manum Dei sentiens in recordatione propriae iniquitatis ingemuit: alter libero contra misericordissimam Dei voluntatem pugnavit arbitrio.

Atque ita (Deo sit laus et gloria) recitavimus nostram de articulis inter nonnullos hodie controversis sententiam, qua potuimus perspicuitate et brevitate: quam quidem universae Scriptura Canonicae, et fidei orthodoxae analogon esse, adeoque totius Catholicae Ecclesiae consensu, et omnium recte iudicantium calculo

pprobari, plane confidimus. Ut autem ad uberiorem explicatio-
em, ac fraternam declarationem in singulis articulis, quandocun-
ue et ubicunque opus fuerit, nos sponte offerimus: Ita candidos
ectores denuo rogamus, et per sacrosancta Domini nostri Iesu
hristi vulnera, quibus redemti sumus, obtestamur, ut dextre por-
ecta sinistre ne accipiant, sed de gravi hac causa sine affectu
t praeiudicio, iudicent, tanquam in conspectu Domini, qui est
crutator cordium, et aliquando vindex erit, iuxta gravissimam
ommination em: Qui perturbat vos, portabit iudicium suum, quis-
uis sit Gal. 5.

Ceterum epilogi loco, ut animorum nostrorum studium ad ve-
am cum omnibus, quantum quidem salva pietate et conscientia,
eri fas est, concordiam pie incundam, et sancte colendam, pu-
lice testificemur, subiicere libet Nazianzeni de componendis tan-
em, aut saltem moderandis, Ecclesiae controversiis, consilium,
t ad communem pacem accommodatissimum, ita longe aequissi-
um, et tanto Theologo, quod nomen propter eruditionis, pieta-
s et constantiae excellentiam sortitus est, dignissimum:

Debebant enim (inquit) Christianorum contentiones vel ideo
sse moderatiores, quia inter tot Dei virtutes ac nomina, λόγον
uoque, hoc est, Verbum colimus, Ioh. 1. Quod si ergo inimi-
itias atque odia extinguere non possumus: illud saltem inter nos
onveniat, ut mystica mystice, et sancta sancte, proloquamur:
ec in prophanas aures, quae in vulgus efferri nefas est, proii-
amus, nec in perniciem nostram gladios hostibus porrigamus:
ni cum in suis dogmatibus nihil sibi praesidii roborisque consti-
tum cernant, hoc in nostrarum rerum imbecillitate venantur: ac
roinde quemadmodum muscae vulneribus, ita nostris calamitatibus,
ut si mavis, erratis imminent. Hactenus ille Orat. 1. de Theolog.

Commendamus autem et Ecclesiam, et nos ipsos, Filio Dei,
omino nostro Iesu Christo, quem scimus voce Evangelii colli-
ere sibi aeternam haereditatem, quam non patietur infinita Sa-
nae et mundi rabie divexari. Eumque oramus, ut nos regat
aracleto Spiritu suo, nec sinat extingui lucem Evangelii sui, aut
eleri coetus ipsum vere invocantes, sed ut etiam inter nos san-
um semen sibi conservet, et omnem idolomaniam ac blasphe-
miam a nobis et posteris clementer avertat. Amen. Die
Concordiae, Anno plorVM aVXILIator erIt DeVs.

6.

CONFESSIO FIDEI IOANNIS SIGISMUNDI ELECTORIS BRANDENBURGICI.

Nachdem der Durchläuchtigste Hochgeborne Fürs und Herr, Herr Iohann Sigmund, Marggraff z Brandenburg, des Heil. Röm. Reichs Ertz-Cämme rer und Churfürst, in Preussen, zu Gülich, Clev und Berg, zu Stettin in Pommern, der Cassube Wenden, auch in Schlesien zu Crossen und Jägern dorff Hertzog, Burggraff zu Nürnberg, Fürst z Rügen, Graff von der Marck, Ravenspurg und Mörs Herr zu Ravenstein, Seiner Churfürstl. Gnaden sich gnä digst und Christlich erinneret, was der heilige Geist beym Pro pheten Esaia am 30, v. 8. auffzeichnen lassen: Fürsten werde Fürstliche Gedancken haben, und drüber halten, und bei sic gnädigst erwogen, dass unter allen Fürstlichen Consideratione und Gedancken freylich die allererste und nothwendigste sey, we doch GOTT der Allmächtige die Könige zu Pflegern und d Fürsten zu Seugammen [a]) seiner lieben Kirchen verordnet, m allem Ernst darob zu seyn, und dahin zu trachten, damit da reine klare Wort GOttes allein aus dem Brünnlein Israels [b]) ohn alle Menschliche Satzung [c]), ohn allen Sauerteig [d]) falscher irr ger Lehre, ohn allen Zusatz und Abbruch [e]), in Kirchen un Schulen möge gelehret und geprediget, die heiligen Sacramen auch nach der Einsetzung des HErrn Christi ohne alle Papist stische Superstition, und abgöttische, oder von menschlicher A dacht ertichtete Ceremonien aussgespendet, und also der wah Gottesdienst recht und wol allein nach Form und Norm [f]) d Göttlichen heiligen Schrifft möge bestellet, und auf die liebe P sterität gebracht werden. Und über das S. Churfürstl. Gn. b Sich gnädigst betrachtet, wie der mildreiche barmhertzige GO welcher allein Gewalt hat über der Menschen Königreiche, un

---

a) Esa. 49, 23. b) Ps. 68, 27. c) Matth. 15, 9. d) 16, 6. 1 Co 5, 7. e) Deut. 12, 32. Prov. 30, 6. Apoc. 22, 19. f) Esa. 8, 1 Ioh. 5, 39. 1 Cor. 1, 6.

ebt sie, wem Er wil g), Sr. Churfürstl. Gn. so viel Fürsten-
ümer, Land und Leute untergeben, und in stoltzer Ruhe h),
ie die Schrift redet, bis anhero väterlich erhalten, damit die-
lbe vor allen Dingen nebens dem zeitlichen Schatz auch die
istlichen Güter und Schätze durch das gepredigte reine Wort
ottes und rechten seligen Brauch der heiligen Sacramenten zu
rer Seligkeit erlangen und behalten mögen: Als haben demnach
e. Churfürstl. Gn. durch Anregung des heiligen Geistes, Ihr
chts liebers und mehrers angelegen seyn lassen, dann dass Sie
deroselben Lande, und sonderlich im geliebten Vaterlande Chur-
nd Marck-Brandenburg, was noch etwan von Papistischer Super-
ition, oder anderer menschlichen ungebotenen devotion in Kir-
ien und Schulen übrig verblieben, folgends gemählich abgethan,
nd alles nach der Richtschnur Göttliches Worts und der Aposto-
schen ersten Kirchen, so viel immer müglich und von nöthen, an-
estellet werde, und damit ja niemands zu Gedancken ziehe, oder
n Widerwertigen und Friedhässigen sich einbilden lasse, als
ann Se. Churfürstl. Gn. etwas neues, oder was in Gottes Wort
cht aussdrücklich gegründet, anzuordnen, und deroselben Unter-
anen beyzubringen, entschlossen, haben Se. Churfürstl. Gn.
ugleich Ihre Churfürstliche Confession oder Glaubensbekänntniss
ermit publiciren wollen, auff dass in der gantzen Christenheit
nd und offenb r werde, dass Se. Churfürstl. Gn. dem Könige
er Ehren die Thore in Ihrem Lande weit und breit eröffnen i),
em Herrn die Ehre allein geben k), die erkante göttliche War-
eit ohne Scheu und Furcht aller Widersacher und Feinde Chri-
i, wie dieselbe immer Namen haben; frey und standhafftig zu
ekennen, zu vertheidigen, und durch Krafft und Beystand Gött-
cher Gnaden weit fortzupflantzen, gnädigst gemeynet, auss kei-
er andern Ursach, dann wegen ernsten Befehls Gottes, und
ch löblichen Exempeln frommer Könige l) und Fürsten Josa-
ats m), Ezechiä n), Josiä o), Constantini, Theodosii p) und vie-
r andern mehr, dann auch auss schuldiger Danckbarkeit gegen
Ott, der die Warheit selber ist, und zur Ehre seines aller-
eiligsten Namens, auch zu dero Unterthanen ewiges Heyl und
eligkeit.

Anfänglich und fürs erste, bekennen sich Se. Churfürstl.
n. von Hertzen zu dem wahren unfeilbaren und allein seligma-
endem q) Wort Gottes, wie dasselbige in den Schrifften der hei-
gen Propheten und Aposteln in der heiligen Bibel verfasset,
elches aller Frommen einige Richtschnur ist, und seyn sol,
salm. 119. v. 104. welches vollkommen und gnugsam ist zur

g) Dan. 4, 14. h) Esa. 32, 18. i) Ps. 24, v. 7. 9. k) Ps. 115, 1. et
, v. 2. l) Ps. 2, 11. 1 Reg. 2, 3. m) 2 Paral. 19, v. 4. und n) 29,
5. und o) 34, 8. p) Euseb. lib. 4. de vita Constantini. Ambr. in orat.
neb. q) 2 Tim. 3, v. 15. 16. 17. Ps. 119.

Seligkeit, auch allen Religionsstreit zu unterscheiden, und blei
bet ewiglich r). Hernacher auch zu den Christlichen und allge
meinen Haupt-Symbolis, als den Apostolischen, Athanasianischen
Nicenischen, Ephesinischen, und Chalcedonischen, darinnen di
Artickul Christliches Glaubens, kurtz und rund begriffen, un
wider alte und neue Ketzereyen auss der Schrifft gnugsam be
währet und behauptet sind: Denn zu der Augspurgischen Con
fession, so Anno 1530 Kaiser Carolo V. von den protestirende
Fürsten und Ständen übergeben, und nachmals in etlichen Punk
ten nothwendig übersehen und verbessert worden.

Zu den andern Schrifften, weil sie nicht allein von Men
schen, so vielfältig irren können, concipiret, sondern auch vi
streitiges, offt widriges und Göttlichem Wort nicht überall ge
mess, sich darinnen enthaltet, wollen Se. Churfürstl. Gn. wed
Sich selbst, noch ihre liebe Unterthanen mit Bedränguiss de
Gewissen verbinden lassen, weil doch alle Glaubens-Sachen ein
zig und allein auff das Wort GOttes müssen gegründet seyn, un
Menschen-Schrifften nicht weiter, als sie mit dem Wort Gott
übereinstimmen, sollen und können angenommen werden, w
Herr Lutherus selbst bekennet s): Die Schrifft ist allein de
rechte Lehrer und Meister über alle Schrifft und Lehr auff E
den. Item t), diese Kayserin, die heilige Schrifft, sol herrsche
und regieren, und alle andere, sie heissen auch, wie sie wolle
ihr unterthan und gehorsam seyn, sollen nicht ihre Meister un
Richter, sondern nur allein schlechte Zeugen, Schüler und B
kenner seyn, es sey gleich der Pabst, Luther, Augustinus, Pa
lus oder ein Engel vom Himmel herab, es sol auch in der Chr
stenheit keine andere Lehre geprediget noch gehöret werde
dann das reine lautere Wort GOttes, oder sollen beyde Lehr
und Zuhörer verflucht und verdammt seyn.

Belangende etliche Artickul Christliches Glaubens, darüb
so viel Streits und Disputation eine geraume Zeit hero dur
Anregung des Störenfrieds, des höllischen Geistes in allen La
den erwecket worden, als von der Person des HERRN CHris
von der Tauffe, vom heiligen Nachtmal, von der Prädestinatio
Versehung oder Erwählung zum ewigen Leben, bekennen S
Churfürstl. Gn. hiermit öffentlich, dass Sie im Artickul von d
Person Christi von Hertzen gläuben, wie in Christo zwo unte
schiedliche Naturen, die Göttliche und Menschliche also persö
lich vereiniget und verbunden, dass sie nun und nimmerme
mögen oder können von einander getrennet werden, und dass je
Natur seine gewisse natürliche Eigenschafften habe und behalt
auch in der Persönlichen Vereinigung, und dennoch eine wah

---

r) Esa. 40, 8. Matth. 24, v. 35. Luc. 21, 33. 1 Pet. 1, v. 2
s) Tom. I. Germ. Ien. p. 369. t) Tom. I. Wit. pag. 33.

mmunion und Gemeinschafft sey, also, dass man recht und wol
n Christo alles was von GOtt, und alles was von einem wah-
n Menschen mag gesaget werden, reden könne, als dass der
ensch Christus sey von Ewigkeit[u]), nemlich, nach seiner Gött-
hen Natur, dass der Sohn GOttes gebohren sey auss dem Saa-
n Davids nach dem Fleisch, Röm. 1, v. 3. Dass der HErr
r Herrlichkeit gecreutziget, dass GOtt gestorben sey nach dem
eisch[x]), dass Christus bey uns sey und bleibe bis ans Ende
r Welt[y]), nach seiner unendlich Natur, nach seiner Göttlichen
jestät und kräfftigen Beystand[z]), nicht aber nach der Natur,
ch welcher Er gen Himmel gefahren, und von dannen wieder-
nmen wird[a]), welche ohn Vertilgung ihrer Eigenschafft, auch
der höchsten Glori wesentlich nicht kan überall seyn. Augu-
n. tract. 109. in Ioh. sintemal überal seyn, mit der göttlichen
tur zugeschrieben wird. Psalm. 139, v. 6. 7. 8. 9. Ier. 23,
24. Actor. 17, v. 27. Item dass er unser Mittler, unser
herpriester, und unser König sey und bleibe nach beyden Na-
en. Item, dass der Herr Christus zwar nach seiner angenom-
nen Menschheit mit hohen und übernatürlichen Gaben gezie-
und gekrönet worden, laut des 8. Psalm. v. 6. dennoch die
enschliche Natur nicht in die Gottheit verwandelt, noch dersel-
n verglichen worden sey, welches der Eutychianische Irr-
mb ist.

Die Locutiones abstractivas, das ist, solche Art zu reden, Gottheit Christi hat gelitten, die Menschheit Christi ist all-chtig überall gegenwärtig, und dergleichen, weil sie in der ligen Schrifft nicht zu finden, und den Haupt-Symbolis entgegen, ch extensionem, exaequationem et abolitionem naturarum et na-alium proprietatum, das ist, eine Aussdehnung, Vergleichung l Abtilgung der Naturen und Natürlichen Eigenschafften auff n Rücken tragen, wollen Seine Churfürstl. Gn. aussgesetzet, l niemand zu derselben gantz gefährlichen und hochärgerlichen brauch gezwungen wissen, in sondere Erwegung, dass, weder orthodoxi Patres, noch Lutherus also gelehret, und dass durch che und dergleichen locutiones die Artickul Christliches Glau-ns, wo nicht gantz und gar verleugnet, doch meistentheils ver-nckelt und zweiffelhafftig gemachet, und viele mercklich bishero n damit geärgert worden.

Von der heiligen Tauffe, als dem ersten Sacrament des uen Testaments, gläuben und bekennen Seine Churfürstl. Gn. ss dieselbe sey wahrhafftig ein Bad der Wiedergeburt und Er-nerung im Heiligen Geist[b]), und dass niemand in das Himmel-ch kommen kan, es sey dann, dass er wiedergeboren werde

u) Ioh. 1, 18. c. 5, 8. x) 1 Pet. 3, v. 18. und 4, v. 1. y) Matth. v. 20. z) Marc. 16, v. 19. a) Actor. 1, 9. Phil. 3, 20. b) Tit. 3, 5.

durchs Wasser und Geist c), nicht dass das eusserliche Wasse
bad von Sünden waschen, und widergebähren könne, sowol d
Ungläubigen als die Gläubigen, sondern dass in solchem heilig
Sacrament die Gläubigen zu Kindern Gottes angenommen, dur
das Blut Christi und den H. Geist von ihren Sünden abgew
schen, und durch dieses sichtbare Zeichen des Gnadenbund
gleichsam durch ein gewiss Siegel versichert werden ihrer S
ligkeit, wie der Apostel Petrus saget: das Wasser macht u
selig in der Tauffe, die durch jenes (die Arca Noe) bedeutet i
nicht das Abthun des Unflats am Fleisch, sondern der Bund
nes guten Gewissens mit Gott d), das ist, wie es D. Luther To
9. Witt. p. 290. am Rande selbst glossiret, stipulatio, da
GOtt sich uns mit Gnaden verpflichtet, und wir es annehme
oder wie er anderswo von der Tauffe redet, ist dieselbe nicht
lein ein ledig Zeichen, oder Losung unter den Christen, sonde
ein Zeichen und Werck Gottes, darinnen unser Glaube geforde
durch welchen wir wiedergeboren werden. Wenn ich gläub
schreibt er an einem andern Ort, Tom. 2. Witt. p. 461. ist mir
Tauffe nütze, wiederumb, wann ich nicht gläube, so ist mir die Tau
in Ewigkeit nichts nütze. Denn also sagt Christus: Wer da glä
bet und getaufft wird: Das ist das Wort Gottes und wird al
bestehen. Diesem Wort Gottes gläuben demnach Se. Churfürs
Gn., dass die heilige Tauffe allein nütze und fromme den Glä
bigen, die sich ihres Bundes mit GOtt allezeit, auch da sie
wan in schwere Fälle gerathen, zu getrösten haben. Nicht ab
den Ungläubigen, welche dis Gnadenzeichen so wenig hilfft,
die Ungläubigen die Beschneidung, und dass derwegen der glä
bigen Christen Kinder, da sie die heilige Tauffe, wegen unve
hoffter schleuniger Todesgefahr nicht erreichen können, keine
weges zu verdammen, weil der Sohn Gottes sagt: Wer da glä
bet und getaufft wird, der wird selig, wer aber nicht gläub
der wird verdammet. Denn Herr Lutherus in seiner Kirche
postillen wol geschrieben: Es ist alle Zeit einträchtiglich gehalte
dass ob jemand gläubte und doch ungetaufft stürbe, der wür
darumb nicht verdammet, denn es mag etwan der Fall fürfalle
dass einer gläube, und ob er wol der Tauf begehrte, doch dur
den Tod übereylet würde, wie es bisweilen mit jungen Kinde
geschehen kan, vor, in oder nach ihrer Geburt, welche do
zuvor durch ihrer Eltern oder anderer Glauben und Gebeth Ch
sto geopffert und ihm befohlen seyn, welche er auch, laut sein
Wort, Lasset die Kindlein zu mir kommen, ohne Zweiffel a
nimmt. Biss daher Lutherus.

Den Exorcismum anlangende, welcher aus dem Pabstthu
bey der Tauffe in Kirchen verblieben, halten Se. Churfürstl. G
dafür, weil derselbe weder von Christo befohlen, noch von

c) Ioh. 3, 5. d) 1 cap. 3, v. 21.

iligen Aposteln bey der Tauffe jemals gebrauchet, auch eine ergläubische Ceremoni ist, so die Krafft und Wirkung der heili- n Tauffe verkleinert, den Einfältigen ärgerliche Gedancken er Kinder halben, als wann dieselbe leiblich besessen, verur- het, und bey der ersten Kirchen, da noch die Gabe Wunder thun, und sonderlich die Teuffel auszutreiben, gewähret, gar en andern Gebrauch und effectum gehabt, der Herr Christus h aussdrücklich bezeuget e), dass die bösen Geister durch Fa- n und Bethen, nicht durch exorcismos, Menschliche Beschwe- g aussgetrieben werden, wie dann die heiligen Apostel, Pau- Ephes. 6, v. 13. und Petrus 1 Cap. 5, v. 8., wann sie en Christlichen Ritter wider den Satan mit allerley Waffen srüsten thun, des exorcismi mit keiner Syllaben gedencken: ss solchen und vielen mehr Ursachen nunmehr billich einzu- len, und bey den Rechtgläubigen gäntzlich abzuschaffen sey.

Im heiligen Abendmal, welches das andere Sacrament im uen Testament, gläuben und bekennen S. Churfl. Gn. weil eyerley Ding daselbst zu befinden, die eusserliche Zeichen, ndt und Wein, und der wahre Leib Christi, so für uns in den l gegeben, und sein heiliges Blut, so am Stamm des heiligen eutzes vergossen, dass auch auff zweyerley Weise dieselben ossen werden. Das Brodt und Wein mit dem Munde, der ire Leib und das wahre Blut Christi eigentlich mit dem Glau- , und dass demnach wegen der Sacramentlichen Vereinigung dieser heiligen Action beyde zusammen seyn, und zugleich sgespendet und genommen werden, gleich wie das geistliche nna oder Himmelbrodt des Worts geistlich genossen, und in i Reich Christi, welches nit ist von dieser Welt f), alles geist- besteht: Also gläuben S. Churfl. Gn., dass das heilige endmal auch eine geistliche Speise der Seelen sey, dadurch selbe erquicket, getröstet, gestärcket, und mit dem vereinig- Leibe der Unsterblichkeit, gespeiset und erhalten wird. Blei- demnach stracks ohn allen Zusatz bei den heiligen Worten Einsetzung, das Brodt sey der wahre Leib Christi, und der ein sein heilig Blut, Sacramentlich, auf die Art und Weise, Gott die heiligen Sacrament, Altes und Neues Testaments gesetzet und verordnet, dass sie seyn sichtliche und wahre chen der unsichtbaren Gnaden, und der HErr Christus selbst eiget, dass das heilige Abendmal ein Zeichen, doch aber nicht ss oder leer sey, des neuen Bundes, eingesetzet zum Gedächt- Christi, oder wie es der Apostel Paulus 1 Cor. 11. v. 26. läret, zu steter Gedächtniss und Verkündigung seines Todes, nit es sey ein Trostgedächtniss, Danckgedächtniss, Lieb- ächtniss.

---

e) Matth. 12, v. 21. Iren. lib 4. c. 34. f) Ioh. 18, v. 30.

Und dieweil der Glaube gleichsam der Mund ist, dadurch des HErrn Christi gecreutzigter Leib und sein vergossenes Blut empfangen wird, halten es S. Churfl. Gn. beständig dafür, dass den Ungläubigen, Unbussfertigen solches Sacrament nicht nütze, sie auch des wahrhafftigen Leibes und Blutes Christi nicht theilhafftig werden, weil der Sohn GOttes, da er beym Ioh. 6, v. 54. vom seligen Gebrauch dieses Abendmals redet, rund ausssaget: Wer mein Fleisch isset und trincket mein Blut, der hat das ewige Leben, und zuvor v. 47.: Warlich, warlich, ich sage euch, Wer an mich gläubet, hat das ewige Leben; da Er dann zu verstehen giebt: Dass sein heilig Fleisch und Blut mit dem Glauben müsse selig genossen werden, Und der Herr Lutherus im Kinder-Katechismo bezeuget, dass der recht würdig sey und wolgeschickt, der den Glauben hat an diese Wort: Für euch gegeben, für euch vergossen, denn das Wort, Für Euch, fodert eitel gläubige Hertzen. Wie er denn anderswo auch spricht, wiewol das Sacrament eine rechte Speise ist, doch wer es nicht nimmt mit dem Hertzen durch den Glauben, den hilfft es nichts, denn es macht niemand gläubig, sondern es erfordert, dass er zuvor fromm und gläubig sey.

Die Ceremonien anlangend im heiligen Abendmal, kan ja nicht verleugnet werden, dass der Stiffter dieses Sacraments natürlich ungesäuert Brodt, wie es dazumal bey den Jüden in der Oesterlichen Feyertagen im Gebrauch war, auch die H. Apostel gemein Haussbrodt in ihrer Zusammenkunfft, und nicht eine sonderliche Oblat oder Hostien, wie mans nennet, genommen, welches auch über hundert Jahr in den Kirchen Christi gewähret biss zu den Zeiten Alexandri I. umb das 119. Jahr, oder wie andere wollen, um das 601. Jahr Christi, zur Zeit des Kayser mörders Phocae. Darumb billich zu erwegen, ob nicht vielmehr auf die erste Einsetzung, dann Menschliche Veränderungen, auf die Weissheit Gottes mehr, denn der Menschen, auch auf die Warheit der Zeichen mehr, denn auf den Schein zu sehen, und ob nicht, wie ein natürlicher Warhafftiger Wein, so gut er von Weinstock aussgepresset, also auch natürliches und warhafftiges Brodt zu nehmen und zu gebrauchen sey, sonderlich umb der Bedeutung, so von den Alten verzeichnet, und dahin der Apostel selbst weiset 1 Cor. 10, v. 17. Dann gleichwie das natürliche Brodt des Menschen Leib erhält, und wie im 104. Psal. geschrieben, des Menschen Hertz stärcket, also ist der Leib Christi, eine geistliche himmlische Speise, dadurch die Seele genähret gespeiset und zum ewigen Leben erhalten wird.

Ob nun die Oblaten und Scheinbrodt auch die Krafft und Wirckung haben eines natürlichen Brodts, das da sättigen und stärcken kan, und ob die angeregte Bedeutung dabey gelten möge lässet man Verständige für sich selbst urtheilen. So kan auch keinesweges geleugnet werden, dass der Herr Christus das Brod

genommen, und gebrochen, und nach dem Brechen allererst ausgetheilet habe, wie denn solches nicht allein von den drey Evangelisten, Matth. am 26. Marc. 14. Luc. 22. aussdrücklich gesetzet, sondern auch vom heiligen Apostel 1 Cor. 11. wiederholet wird, da er bezeuget, er habs also vom HErrn im dritten Himmel empfangen, dass er nemlich das Brodt genommen und gebrochen, und seinen Jüngern gegeben habe, da dann keine ἀντολογία, keine Wiederholung des vorigen, viel weniger eine περισσολογία oder redundantia, ein unnötiges oder überflüssiges Wort den heiligen Evangelisten und dem heiligen Apostel, ja dem heiligen Geist selbst zuzuschreiben, als wenn Brechen nur so viel hiesse, als ausstheilen, wie anderswo, weil da ja nicht vergebens darauff gesetzet: Brachs und gabs.

Wie dann das Brodtbrechen also nach dem Exempel Christi und der Apostel gar viel Jahr in dem üblichen Gebrauch geblieben, dass auch die gantze Handlung des Abendmals fractio Panis, ein Brodtbrechen, per synecdochen oder excellentiam quandam genennet worden, wie zu sehen, Actor. 2. v. 42. zugeschweigen der sonderlichen Bedeutung, dass, gleichwie das Brodt für den Augen der Communicanten gebrochen wird, also hab auch Christus müssen getödtet werden, zu dessen stetwährendem Bildniss das Brodtbrechen im heiligen Abendmal zu behalten, wie dahin der Apostel weisen thut, wenn er spricht, das ist mein Leib, der für euch gebrochen wird. 1 Cor. 11, v. 24.

Demnach erachten S. Churfl. Gn., dass hierinnen nicht auff der Päpste unzeitige Klugheit, nicht auff die alte Gewonheit, nicht auf menschliche Authorität, sondern auf des Herrn Christi ungeänderte erste Einsetzung mehr zu sehen, und die Verrichtung des heiligen Abendmals allein auff die Form und Weise, so der Herr Christus selbst und auss seinem Munde die heiligen Apostel mit deutlichen Worten fürgeschrieben, folgend anzustellen sey. Und ob zwar S. Churfl. Gn. zu solcher Administration niemand mit Gewalt anzuhalten gemeynet, wollen Sie doch hierbey männiglich in Gnaden zu bedencken anheim stellen, welches besser sey, Christo oder dem Anti-Christ, der Warheit oder falschen Gewonheit, der Göttlichen oder Menschlichen Weissheit, dem aussdrücklichen Befehl Christi, (hoc facite) oder der sichern Freyheit der Welt zu folgen, und zu weichen, sondern weil Herr Lutherus selbst Tom. 7. Witt. germ. p. 297. bekennet: Es muss kein Sacrament, sol es anders Christi Einsetzung und Exempel gemess seyn, gehalten werden, es werde dann das Sacrament gebrochen und vom Priester unter viele aussgetheilet. Item, daselbst schreibt er: Nun halte sie gegen einander, die Anti-Christen und Christum, dieser, Christus, bricht das Brodt, und giebt jedermann davon, jene brechens nicht, und geben niemand davon, behalten es allein, sie haben allein einen Schein des brechens erfunden, wo bleibt nun das Wort Christi: Das thut? Warumb thun sie

anders, und wider Christum? Und Tom. 2. Witt. f. 231.: Der Text Pauli, das ist mein Leib, der für euch gegeben wird, ist schlecht zu verstehen vom brechen und ausstheilen über Tisch, wie er auch sagt, 1 Cor. 10. das Brodt, das wir brechen, ist der aussgetheilte Leib Christi.

Im Artickel von der ewigen Gnadenwahl oder Versehung zum ewigen Leben, erkennen und bekennen S. Churfl. Gn., dass derselbe der allertröstlichsten einer sey, darauff sich nicht allein die andern alle, sondern auch unsere Seligkeit am meisten gründet, dass nemlich Gott der Allmächtige aus pur lauter Gnaden und Barmhertzigkeit, ohn alles Ansehn der Menschen Würdigkeit, ohn allen Verdienst und Werck, ehe denn der Welt Grund geleget worden[g]), zum ewigen Leben verordnet und ausserwählet hat alle, so an Christum beständig[h]) gläuben, wisse auch und erkenne gar wol die Seinen[i]), und wie er sie von Ewigkeit geliebet, also schenckt er auch ihnen auss lauter Gnaden den rechtschaffenen wahren Glauben[k]) und kräfftige Beständigkeit bis ans Ende, also dass dieselbe niemand auss der Hand Christi reissen[l]), und niemand von seiner Liebe scheiden könne, dass ihnen auch alles, sey gutes oder böses zum besten gereichen müsse[m]), weil sie nach dem Fürsatz beruffen sind. So hab auch Gott nach seiner strengen Gerechtigkeit alle, die an Christum nicht gläuben, von Ewigkeit übersehen, denselben das ewige höllische Feuer bereitet[n]), wie denn aussdrücklich geschrieben stehet: Wer an den Sohn nicht gläubet, der ist schon gerichtet[o]); wer an den Sohn nicht gläubet, der wird das Leben nicht sehen, sondern der Zorn Gottes bleibet (ergo ist er zuvor schon) über ihm, nicht dass Gott eine Ursach sey des Menschen Verderben, nicht dass er Lust habe an der Sünder Tod[p]), nicht dass er ein Stiffter und Antreiber der Sünde sey, *nicht dass er nicht alle wolle selig haben*[q]), denn das Wiederspiel durchauss in der heiligen Schrifft zu finden ist, sondern dass die Ursach der Sünde und des Verderbens allein bey dem Satan und in den Gottlosen zu suchen, *welche wegen ihres Vnglaubens und Vngehorsams von Gott zum Verdammniss verstossen.* Item, *dass an niemand Seligkeit zu zweiffeln, so lang die Mittel der Seligkeit gebraucht werden*, weil allen Menschen unwissend, zu welcher Zeit Gott die Seinen kräfftiglich beruffen, wer künfftig gläuben werde oder nicht, weil Gott an keine Zeit gebunden, und alles nach seinem Wolgefallen verrichtet. Hierentgegen verwerfen S. Churfl. Gn. alle und jede zum Theil gottslästerliche, zum Theil gefährliche

---

g) Eph. 1, 4. h) Matth. 10, v. 22. und 24, 13. Rom. 8, v. 29. 30. i) 2 Tim. 2, 19. Ioh. 10, 14. Ioh. 6, 29. k) Rom. 9, v. 18. c. 11, v. 7. 9. Phil. 2, 13. l) Ioh. 10, 28. m) Rom. 8, v. 26. 28. n) Matth. 13, 42. c. 25, 48 o) Ioh. 3, v. 18. und 36. Es. 13, v. 9. p) Ez. 18, v. 31. 32. 33. q) 1 Tim. 2, v. 4. 2 Petr. 3, 9. Matth. 10.

Opiniones und Reden, als dass man in den Himmel hinauff mit der Vernunft klettern, und allda in einem sonderlichen Register der in Gottes geheimen Cantzley und Rathstuben erforschen müsse, wer da zum ewigen Leben versehen sey oder nicht, da doch Gott das Buch des Lebens versigelt hat, dass ihm wol keine Creatur hinein gucken wird, 2 Tim. 2. v. 19.

Item, dass Gott propter fidem praevisam, *wegen des Glaubens, so er zuvor ersehen*, etliche ausserwählet habe, welches Pelagianisch, dass er dem *meisten Theil die Seligkeit nicht gönne, welchen er absolute, blosshin, ohn einige Ursach, auch nicht wegen der Sünde, verdammet*, da doch der gerechte GOTT niemand zur Verdammniss beschlossen, denn wegen der Sünde, und derwegen *der Rathschluss der Verwerfung zur Verdammniss nicht ein absolutum decretum, ein freyer lediger Rathschluss zu achten*, wie der Apostel von den verstossenen Jüden bezeuget[r]: *Sie, die Zweige, sind zerbrochen, umb ihres Vnglaubens willen. Item, dass die Ausserwählten leben mögen, wie sie immer wollen, dagegen helffe denen, so nicht erwählet, kein Wort, kein Sacrament, keine Frömmigkeit, da doch auss Gottes Wort offenbar, dass kein guter Baum faule Früchte bringe*[s], *und dass auch uns Gott erwählet, dass wir sollen seyn heilig und unsträfflich vor Ihm in der Liebe, wie geschrieben, Ephes.* 1, *v.* 4. *Und dass, welcher, als ein edler Rebe, im Weinstocke Christi bleibet, viel Früchte bringe, wer aber nicht in ihn bleibet, weggeworffen werde, wie ein Rebe, und verdorre, und man sammle sie, und werffe sie ins Feuer, und muss brennen, wie Christus der Herr selbst geredet. Ioh.* 15, *v.* 5. 6.

Schliesslichen bekennen S. Churfl. Gn. sich zu den Reformirten Evangelischen Kirchen in diesen und andern Religionspunkten, als welche sich auff Gottes Wort allein fundiren, und alle menschliche traditiones, so viel müglich, abgeschaffet haben. Und obwol S. Churfürstl. Gn. zwar in ihrem Hertzen und Gewissen gnugsam gesichert, dass solch Bekänntniss Gottes Wort allerdings gemess und auffrichtig sey, auch nichts liebers erleben und wünschen möchten, dann dass Gott der Herr auss lauter Gnade und Barmhertzigkeit derselben getreue Vnterthanen mit dem Liecht der unfeilbaren Warheit beseligen und erleuchten wolle, jedoch weil der Glaube nicht jedermanns Ding ist, 2 Thes. 3. v. 2. sondern ein Werck und Geschenck GOttes[t], und niemand zugelassen über die Gewissen zu herrschen, oder wie der Apostel Paulus redet[u], ein Herr seyn wollen über den Glauben, welches allein dem Hertzenkündiger zustehet, Als wollen S. Churfl. Gn. auch zu dieser Bekänntniss keinen Vnterthanen öffentlich oder heimlich wider seinen Willen zwingen, sondern den

r) Rom. 11, 20. s) Matth. 7, 18. t) Ioh. 6, 29. Phil. 1, 29. Ephes. 3, 8. u) 2 Cor. 1, 24.

Curs und Lauff der Warheit GOtt allein befehlen, weil es nicht an Rennen und Lauffen, sondern an Gottes seinem Erbarmen gelegen x), verhoffen aber gäntzlich, begehren auch in Gnaden, und befehlen hiermit ernstlich, dass Vnterthane und andere, so entweder die streitige Religionssache nicht verstehen, oder noch zur Zeit nicht gnugsam darinnen informiret seyn, des lästerns, schmähens, diffamirens, wider die Orthodoxos und Reformatos, die man aus lauterm Hass und Neid für Calvinisch mit vollem Mund aussruffen thut, gleich wie vor Zeiten Tertullianus in Apologetico von den Christen geschrieben: Oditur in innocuis innocuum nomen, sich gäntzlich enthalten, mit den Schwachgläubigen, so sie vermeinen starck zu seyn, Gedult tragen, nach der Vermahnung des Apostels Pauli y) und was sie selbst nicht gelesen, noch bissanhero gnugsam verstanden, nicht bald verketzern oder verdammen, sondern in der Schrifft mit Fleiss forschen, das Urtheil heimgeben dem, der da recht richtet, welcher auch wird ans Licht bringen, was im finstern verborgen ist, und den Rath der Hertzen offenbaren, alsdann wird einem jeglichen von GOtt Lob widerfahren etc. 1 Cor. 4. v. 6.

---

x) Rom. 9, 16. y) Gal. 4, 1. Rom. 14, 1.

7.

COLLOQUIUM LIPSIENSE,

Das ist,

DIe Vnterredung

leren zu Leipzig im Jahr 1631. anwesenden Chur-Sächischen, Chur-Brandenburgischen vnd Fürstlichen Hessischen Theologen,

Von denen zwischen den Evangelischen streitigen Religions Puncten.

Wiederholet vnd nachgedruckt Zu Franckfurt an der Oder durch Michael Kochen Buchdrückern, Im Jahr M. DC. XL.

ALS durch sonderbahre schickung des Allmächtigen GOttes, die Hochlöblichste vnd Hochlöbliche Evangelische vnnd protestirenden Chur-Fürsten vnnd Stände, in zimlicher starcker anzahl, zu Leipzig, auff dem angestalten *Convent* sich befunden, vnd in Churf. Durchl. zu Brandenburg, vnsers gnädigsten Churfürsten vnnd Herrn, *Comitat*, dero *Theologus* vnd Hoffprediger Herr *D. Johann Bergius*, wie auch an Ihrer Fürstl. Gn. Herrn Landgraff Wilhelms zu Hessen, vnsers gnädigsten Fürsten vnd Herrn Hofftadt dero *respective Theologus* vnd Hoffprediger Herr *D. Johann Crocius*, vnnd Herr *Theophilus Newberger* gewesen, haben dieselbe, theils der Churf. Durchl. zu Sachsen, etc. vnsers gnädigsten Churfürsten vnd Herrn, anwesenden Ober-Hoffprediger *Doctori Matthiae* Hoë von Hoenegg, theils aber den beyden Herren *primariis Professoribus Theologis* zu Leipzig, als *Doctori Polycarpo* Leysern, Superintendenten, vnd *Doctori Henrico Höpffnero*, zugesprochen, denselben auss friedliebenden Gemüt zu erkennen gegeben, vnd beklaget, dass zwischen beyder *Religion* zugethanen *Theologen* bisshero so hefftige Streitigkeiten fürgegangen, vnnd dadurch die Papisten zu nicht geringer Frolockung verursachet worden weren. Man hette auch gnugsam verspüret,

was für vngemach darauss entstanden, vnd wie das Pabstum solcher Trennung vnnd Zwiespalts zwischen vns beyderseits z ihrem mächtigen Vortheil sich gebrauchet hetten. Nun aber nicl allein ihnen, sondern auch ihren Gnädigsten vnd Gnädigen Chur vnd Fürstlichen Herrschafften nichts liebers vnd angenehmer seyn vnd wiederfahren würde, alss wenn entweder die bisher fürgefallene Streitigkeiten gäntzlich verglichen, oder doch zur wenigsten gemildert vnd gemindert werden möchten. So ersuch ten sie die Chur-Sächsiche freundlich, ob denselben beliebte, diss fals mit ihnen Vnterrede zu pflegen, vnd zu versuchen, wie we bey jetziger gelegenheit man beyderseits in einem so guten vn der Evangelischen Kirchen zuträglichen fürhaben kommen vn gelangen könte: Mit angehefftem bedinge, dass diese *conferent* vnnd gantze pur lautere *Privat*handlung allerdings vnverfänglic vnd *vnpräjudicirlich* seyn solte: Sie weren auch geneiget, alle zu thun vnd zu leisten, was nur zur erhebung vnd *facilitir*un dess fürhabenden Werckes sie ohne nachtheil ihres Gewissen thun vnd willigen könten. Wüsten hierüber, dass Sie bey ihre Chur- vnd Fürstlichen Herrschafften mit dergleichen Werck nich anstreichen, sondern denen zu gnädigsten vnd gnädigen gefalle handeln thäten.

Worauff die Chur-Sächsische obbemeldte drey *Theologe* sich erkleret, ihnen sey vnverborgen, vnnd beklagten es glei cher gestalt höchlich, dass den Evangelischen Kirchen zu grosse schaden die Streitigkeiten bisshero dermassen gewachsen, vnn sich von Tage zu Tage gleichsam gehäuffet hetten. Wünschte ihres theils von Hertzen, dass GOtt heilsame Mittel vnd Wege zur Vergleichung geben vnd bescheren wolte: Vnd da sie mi darsetzung ihres Bluts die Einigkeit gebürlicher weise, vnd de Göttlichen Warheit allerdings ohne nachtheil, befördern könten, dass Sie darzu williger als willig sich erfinden lassen wolten.

Ob aber, weil das Werck von hoher *Importantz*, vnnd die sämptliche Kirchen vnd *Theologen* beyderseits betreffe, denen man vberall nichts zum verfang handeln vnd begeben möchte, in solcher enge, vnd zwischen so wenig Personen, etwas fruchtbar liches aussgerichtet werden könte, da stünden sie nicht wenig an. Es were den Herrn Chur-Brandenburgischen vnd Fürstli chen Hessischen *Theologen* bekandt, dass es auch dissfalls heisse: *Quod omnes tangit, ab omnibus curari debet.* Was alle angehe, das müsse auch mit aller Einwilligung abgehandelt werden. *Item: Quod capita, tot sensus:* viel Köpff, viel Sinn. So müsten die Chur-Sächsische es in alle wege an Ihre Churf. Durchl. zu Sachsen, ihren gnädigsten Herrn, vnd dero hochansehnliche Herren geheime Räthe bringen, ohne deren vorbewust Ihne durchauss nicht gebührete, dissfalls auch im wenigsten etwas für zunehmen, weil die Sache in den *Statum publicum* sehr lauffe. Welches erinnern die Chur-Brandenburgischen vnnd Fürstliche

essischen *Theologi* zwar wol vermercket, dabey aber angedeutet, ie zweiffelten nicht, So man hier nur einen anfang machte, id gleichsam einen guten Grund zu legen versuchete, es würen die andern vnd übrigen *Theologi* in Deutschland sich desto ichter bequemen, Nachmaln auch in andern Königreichen vnd anden, so viel das *principal* Werck betrifft, der Beyfall wol folgen, so zumahl mit der zeit die hohen Häupter vnd Obrigeiten, dieses hochwichtige Werck zu befördern sich bemüheten, estalt ihre gnädigste vnnd gnädige Chur- vnnd Fürsten darzu antz begierig vnd willig sich finden lassen würden: Sie lebten auch er gewissen zuversicht, weil sie nichts verfängliches oder gehrliches suchten, Sondern nur von Hertzen wünscheten, fleiss zuzuwenden, ob der schädliche Riss der Evangelischen Kirchen önte geheilet werden, es würde Churf. Durchl. zu Sachsen Ihr eses Werck nicht zuwider seyn lassen.

Vnd demnach höchstermeldete Ihre Churf. Durchl. zu Sachsen, eben dero geheimbten Räthen, auff vorhergegangenes gebürliches hinrbringen, endlich so weit das fürhaben *placitiret*, dass es gantz vnd ir mehr nicht, dann zu diesem mahle nur eine *privat* vnd allerdings verfängliche *conferentz*, auch allein dahin gemeinet seyn solle, zu ernehmen, anzuhören vnd zu erwegen, Ob vnd wie fern man in der ugspurgischen *Confession* einig, oder ob vnnd wie man auff beyden eilen näher zusammen rücken möchte, So sind beyderseits *Theologi* n Namen der Allerheiligsten Dreyfaltigkeit zum ersten mahl den . Martii, vor Mittag, in dess Churf. Sächsischen Ober-Hoffedigers der zeit innengehabten Losament, zusammen kommen, a dann anfänglich die Chur-Brandenburgischen vnd Fürstliche essische *Theologi* sich freywillig erkleret, dass sie mit Mund id Hertzen zu der *Anno* 1530. den 25. *Junii*, Käyser *Carolo* em Fünfften hochlöblichster gedechtnüss von den Evangelischen hur-Fürsten vnnd Ständen zu Augspurg, auff dem Reichstag, ergebener *Confession* sich bekenneten, vnd derselben, wann id wo es begehret würde, ohne einiges bedencken vnterschreien wolten, sogar, dass ihnen auch nicht zuwieder were, mit terschreibung eben dessjenigen Exemplars, so im Chur-Sächschen Augapffel befindlich, ihren *consens* zu bezeugen. Vnd olten solches vmb so viel desto lieber vnd mehr thun, weil nicht lein Sie an ihrem Ort die Pflicht auff die Augspurgische *Conssion* geleistet, Sondern auch zu derselben, so wol als ihre nädigste vnd Gnädige Herrschafften, in der Chur-Brandenburg, id im Fürstenthumb Hessen, sich öffentlich jederzeit bekennet, e auch in ihren Kirchen vnnd Schulen getrieben hetten.

Belangend aber die *Edition*, so *Anno* 1540. zu Wormbs, id *Anno* 1541. zu Regenspurg auff seiten der Evangelischen, denen mit den Papisten angestalten Gesprächen vbergeben worn, könten vnd begehrten Sie solche auch nicht zu verwerffen: ondern richteten sich dissfals nach der Erklerung der Evange-

lischen Chur-Fürsten, vnd Stände, die Sie von solcher *Editio* der Augspurgischen *Confession* im Naumburgischen *Convent*, *Ann* 1561. gegen Käyser *Ferdinando* dem Ersten höchstrühmlichste gedechtniss gethan hetten. Welches die Chur-Sächsischen zwa dahin haben gestallt seyn lassen; Sich aber ihres theils, wege der Naumburgischen Handlung, auff die Erklerung, so die Evan gelischen Chur-Fürsten vnd Stände in der Vorrede dess *Concor dien*-Buchs gethan, hingegen beruffen.

Nach diesem hat beyderseits *Theologen* beliebet, durch all Articul der Augspurgischen *Confession speciatim* vnd absonder lich zu gehen, vnd wegen derselben ihre meinung zu eröffnen Da sie dann den Ersten Articul von Gott allerdings, vnd vo wort zu wort gut geheissen: Auch die Chur-Brandenburgisch vnd Fürstl. Hessische dabey aussdrücklich vermeldet, Sie gläub ten mit vnd neben den Chur-Sächsischen fest, dass Gott eini sey im Wesen, vnd drey in Personen: dass auch die Einigke des Göttlichen Wesens, vnd das geheimniss der drey vnterschie denen Personen in der Gottheit, im Alten vnd Newen Testament mächtig vnd vnwiedertreiblich gegründet sey; vngeachtet etliche Sprüche anderwertiger Ausslegung, so von etlichen Lehrern i ihren Schrifften geschehen seyn mag. Sie gläubten auch, so wo als die Chur-Sächsische, von Hertzen, dass Gott *simpliciter*, vn allerdings, ein ewiges, vnleibhafftes vnd vntheilhafftes Wesen ohne Ende, vnnd ohn einige Verschrenckung, also vnermesslich allmächtig sey, dass Er alles thun könne, was Er nur wolle, vnn dass ihm gantz nichts vnmüglich, denn allein was nach ausswei sung Göttliches Worts, seiner Natur vnd Willen zuwieder vn entgegen ist. In allen vbrigen Punkten auch, die im Erste Artickel, so wol im gegensatz begriffen, weren sie durch vn durch einmütig vnd einstimmig.

Vom andern Artickel haben beyderseits *Theologen* sich er kläret: Sie gläubten, dass nach dem Fall Adae alle Menschen, s natürlich geboren werden, auch der gläubigen Kinder, warhafftig in Sünden empfangen vnd geboren werden, dass auch dieselb Seuche vnd Erbsünde in ihnen warhafftig Sünde sey, vnd alle die jenigen vnter dem ewigen GOttes Zorn verdamme, so nicht durch die Tauffe vnnd den Heiligen Geist wiederumb new geboren wer den, Darbey es also in der Ersten *Conferentz* verblieben.

Nach Mittage am dritten, wie auch am vierdten *Martii*, ist der dritte *Articul* der Augspurgischen *Confession* in fleissige Er wegung gezogen worden. Vnd zwar so haben die Chur-Bran denburgische vnd Fürstl. Hessische sich dahin erkleret, dass si dem Buchstaben vnd Worten nach, alles das annehmen vnd fü wahr halten thäten, was in dem *Articul* stehe: Denn Sie nicht weniger als die Chur-Sächsischen vnwiedersprechlich gläubeten Gott der Sohn sey wahrer Mensch worden, geboren auss der Jung frawen Maria, welche vor, in vnd nach der Geburt eine rein

ngfraw geblieben, vnd nicht nur eine Menschengebärerin, auch
ht nur *Χριστοτόκος*, oder eine Christgebärerin, sondern war-
ftig eine *Θεοτόκος* oder Gottsgebärerin sey. Dieser wahrer
tt vnd Mensch sey in einer vnzertrenten Person warhafftig
oren, Er habe warhafftig gelitten, Er sey gecreutziget, gestor-
n, begraben, warhafftig am dritten Tage von den Todten auffer-
nden, auffgefahren gen Himmel, sitzend zur Rechten Gottes,
s Er ewig herrsche vber alle Creaturen vnd regiere, dass Er
, so an Ihn gläuben, durch den heiligen Geist heilige, reinige,
rcke, tröste, ihnen auch Leben vnd allerley Gaben vnd Güter
stheile, vnd wieder den Teuffel vnd wieder die Sünde schütze
id beschirme, vnd wie die Wort des Artickels weiter lauten.
ünschten auch, das sie bey solcher *summa*rische Bekentnüss
assen werden möchten.

Weil sie aber nicht in abrede gewest, dass die Wort des
ten Artickels nicht auff gleiche weise von den Chur-Sächsi-
en vnd den Chur-Brandenburgischen vnd Hessischen *Theologen*
standen würden, vnd dass in vnterschiedlichen Puncten zim-
harter vnd hefftiger Streit bisshero fürgegangen: So haben
ihnen nicht zuentgegen seyn lassen, dass vnter einander wei-
von solchen hohen vnd wichtigen Puncten vnterrede gehalten
rde: Da dann nach hin vnd her beschehener erwegung es end-
dahin gerichtet worden, dass die Chur-Sächsische, vnd auch
ur-Brandenburgische vnd Fürstl. Hessische anwesende *Theolo-*
in nachfolgenden *Puncten* sich verglichen:

1. Dass der Sohn GOttes eine vollkommene, auss Seel vnd Leib
tehende Menschliche Natur, allein im Leib der Jungfrawen *Ma-*
inn die Einigkeit seiner Göttlichen Person angenommen, Also,
s krafft der Persönlichen vereinigung der Sohn Gottes nicht
verbaliter oder den worten nach, Sondern warhafftig vnd in
That selb Mensch, vnd hingegen der Mensch nicht nur wörtlich,
dern auch warhafftig GOttes Sohn sey, vnd dass dieselbe Per-
alle Eigenschafften beyder Naturen gemein habe, Solche auch
Ihr recht gesaget werden.

2. Dass die zwo Naturen in Christo, die Göttliche vnd die
nschliche, also vnaufflösslich vnd vnzertrenlich mit einander
einiget seyn, dass zu keiner Zeit vnd an keinem einigen Ort,
ol im Stande der Ernidrigung, als der Erhöhung, einige zer-
nnung oder sonderung zwischen den Naturen geschehen, vnd
e jemaln von der andern abgeschieden gewesen, auch im Tode
st nicht. Denn ob wol dazumahl das Band des Leibes vnd
Seelen zertrennet worden, So sey doch das Bandt der Per-
ichen Vereinigung beyder Naturen vnzertrennet vnd vnaufflöss-
geblieben, krafft dessen auch der Sohn Gottes ausser, das
ohne sein Fleisch, vnd von demselben abgesondert, weder
aln oder irgends, nach der Empfängniss gewesen, vnd ohne sein
enommenes Fleisch jemaln vnd irgends seyn werde.

3. Dass nicht allein die beyden Naturen gantz vnzertr
lich vnd vnaufflösslich auffs aller innerste, sondern auch *inc*
fuse, vnd ohn einige Vermengung, Vermischung vnd *exaequat*
oder gleichmachung, so wol der Naturen, als derselben Eig
schafften, mit einander vereiniget seyn. Dann wie die Göttli
Natur durch die Persönliche vereinigung nicht die Menschli
Natur, noch diese die Göttliche Natur worden: Sondern die G
liche Natur Göttlich bleibet; die Menschliche auch eine wa
Menschliche Natur ist vnd bleibet in Ewigkeit: Also auch s
die Göttlichen Eigenschafften der Göttlichen Natur Eigensch
ten geblieben, vnd niemaln der Menschheit Eigenschafften w
den: Gleich wie auch die Menschheit ire Eigenschafften behalt
vnd solche der Göttlichen Natur Eigenschafften nicht worden si

4. Ist man dessen beyderseits einig worden, Ob wol L
den vnd Sterben allein der Menschlichen Natur Eigenschaf
sind, So habe doch nicht eine blosse Menschheit gelitten, S
dern GOttes Sohn selbst, der Herr der Herrligkeit 1 Cor.
der Fürst des Lebens, Act. 3. der gelobte GOtt von Ewigk
habe nach dem Fleisch gelitten, vnnd ihm das Leiden seines F
sches appropriiret vnd zugeeignet, Rom. 9. 1 Pet. 4. Vnd
das für vns vergossene Blut, nicht nur ein blosses Mensc
Blut, Sondern auch des Sohnes GOttes Blut, 1 Ioh. 1. o
GOttes eigenes Blut, wie S. Paulus redet, Actor. 20.

5. Dass die Reden, die Gottheit selbst hat gelitten, *Item*,
blosse Menschheit allein hat gelitten, beyde vnschrifftmessig se
Derowegen man deroselben sich billich enthalte.

6. Sind beyderseits *Theologi* dessen einig gewesen, dass
Christo, nicht nur den blossen Worten nach, sondern warha
die gantze fülle der Gottheit leibhafftig wohne, Col. 2. vnd
der gantze Christus ohne zertrennung der Naturen, allwisse
allmechtig vnd allgegenwertig sey, Nicht zwar, als ob die allw
senheit, allmacht vnd allgegenwart auch der Menschlichen Na
eigenschafften weren, oder derselben in, an, vnd auss ihr se
zustünden: Vielweniger, als ob diese Eigenschafften wesent
in dem Fleisch Christi hafften, Sondern sie seyn vnd blei
allein der Göttlichen Natur Eigenschafften, vnd werden
gantzen Person, GOtt vnd Menschen, vmb der innerlichen P
sönlichen Vereinigung beyder Naturen willen, zugeschrieben.

7. Ist man beyderseits einig, dass der gantze JEsus C
stus in einer vnzertrenten Person, als GOtt vnd Mensch,
einige ausssschliessung oder absonderung der Menschlichen Na
anzuruffen, vnd das vertrawen auff ihn vnd seinen allerheilig
Verdienst zu setzen sey, Allermassen im *Ephesini*schen Con
hievon beschlossen worden.

8. Bekennen beyde Theil, dass der gantze JEsus in einer
zertrenten Person, GOtt vnd Mensch, im Himmel vnd auff Er
allgegenwertig (jedoch ohne eine leibliche Räumligkeit) alles regi

d behersche, von einem Meer biss zum andern, Ps. 72. dass ihm es vnter seine Füsse gethan sey, Ps. 8. dass er einen Fuss ff dem Meere, den andern auff der Erden habe, Apoc. 10. ss er bey vns seyn vnd bleiben werde biss ans Ende der Welt, atth. 28. Vnnd wo ihrer zween oder drey in seinem Namen ysammen sind, dass er alsdann auch gantz mitten vnter ihnen y, Matth. 18; dass er alles in allem erfülle, Ephes. 4. Vnd ss nach *S. Pauli* aussspruch, GOtt der Vater den HErrn JE- n aufferwecket von den Todten, dass er ihn gesetzet zu seiner echten im Himmel vber alle Fürstenthumb, gewalt, macht, Herr- aft, vnd alles was genandt mag werden, nicht allein in dieser elt, sondern auch in der zukünfftigen.

9. So lassen beyderseits *Theologi* die Hellefahrt des HErrn en schweren vnd wichtigen Glaubens-Artickel bleiben, der so nig als der Artickel vom Sitzen zur Rechten mit Menschli- er Vernunft könne erreichet vnd begriffen werden, vnd beken- n, dass der gantze Christus, Gott vnd Mensch, zur Helle ge- ren, den Teuffel vberwunden, der Hellen Gewalt zerstöret, d dem Teuffel alle seine Macht genommen habe.

10. Ist man auff beyden Theilen darinnen einig, dass der Err Christus nicht schon in Mutterleibe, sondern allererst den rtzigsten Tag nach seiner Aufferstehung gen Himmel gefahren y: Ob Er aber wol warhafftig, räumlich vnd sichtiglich, vnd cht etwan verschwindungsweise gen Himmel gefahren, vnd der mmel, dahin Er gefahren, vnd in welchem die gebenedeyten s himmlischen Vaters seyn, eine liebliche Wohnung, vnd ge- sser ausser dieser Welt in der höhe befindlicher von GOtt ver- dneter Ort ist, da wir vnsere Wohnunge haben sollen, Ioh. So sey doch der HErr im Himmel nicht eingeschlossen.

11. Gestehen beyde Theile, dass durch die Rechte des Allmäch- gen Vaters weder gewisser oder erschaffener Ort, vnnd durch das zen zur Rechten GOttes kein leibliches oder räumliches sitzen ver- nden werde: Sondern die Rechte GOttes heisse so viel als die Ma- stät, Krafft vnnd Allmacht Gottes, daher sie die Rechte der krafft Ottes genennet wird, Luc. 22. *Item*, die Rechte der Majestät in r Höhe, Hebr. 8. die Rechte, so den Sieg behelt, Ps. 118. e Rechte, für welcher niemand sich verbergen oder entwenden nn, Ps. 139. Das sitzen aber zur Rechten GOttes sey, dass ristus ewig regiere vnd hersche, welches auch von ihm nach der immelfahrt vollkömmlich vnd herrlich, nach beyden Naturen, er alle Creaturen geschicht, Sonderlich aber regieret Er seine rche, als dero Häupt, durch welches der Vater alles beher- het, vnd welches Er von männiglichen wil geehret vnd ange- tet wissen.

12. So sind beyderseits *Theologi* von dem Ampt des HErrn su Christi dessen einig, dass der HErr Christus habe nach yden Naturen das H. Mitler- vnd Erlösungs-Ampt verrichtet:

Gottes Sohn habe in, mit vnd durch das angenommene allerhe
ligste Fleisch gewircket: Vnd sey demnach die angenomme
Menschheit von wahrer verrichtung vnd kräfftiger *cooperati*
oder mitwirckung der Amptswercke des Herrn, als von der L
bendigmachung, von der Rechtfertigung, von der Seligmachu
der Menschen vnd dergleichen, durchauss nicht aussgeschlosse
Daher das Fleisch des Sohns GOttes ein lebendigmachendes Fleis
genennet werde, Ioh. 6. Vnd das Blut des Sohns Gottes ha
die Krafft, alle Menschen zu reinigen von allen ihren Sünde
1 Ioh. 1.

Vber dieses aber haben die Chur-Sächsische *Theologi* fern
die vnfehlbare gründliche Warheit zu seyn bekennet, dass d
HErr JEsus nicht allein nach der Göttlichen, sondern auch na
der Menschlichen Natur, warhafftig allwissend, allmechtig v
allgegenwertig sey: Jedoch dass die Allwissenheit, Allmacht v
Allgegenwart der Menschlichen Natur nicht alss natürliche Eige
schafften, Sondern alss durch die Persönliche vereinigung, v
durch die zur Rechten GOttes erfolgete Erhöhung mitgetheil
auch in der Person vnd nicht ausser derselben absonderlich z
geschrieben werden. Wie denn auch die Chur-Sächsischen bey d
Regul vnverrückt geblieben, Alles was von Christo gesaget werd
dass Er in der zeit an Herrligkeit, Macht, Majestät vnd Eh
empfangen, dass solches nicht nach der Göttlichen, sondern all
nach der Menschlichen Natur zu verstehen sey, nach welch
Christus habe können erhaben, vnd ihme auss gnaden der Na
vber alle Namen gegeben werden, wie die alte Regel laut
Excelsus non exaltatur, sed caro excelsi exaltata est. Der sch
als GOtt von Natur hoch, ja der Allerhöheste ist, der kan ni
erst in der zeit erhöhet werden, das Fleisch aber des Allerhö
sten ist in der zeit, jedoch nicht ausser der Person, sondern
der Person, zu der vnendlichen Göttlichen Majestät, Ehre v
Herrligkeit erhaben worden.

Hierauff haben sich die Chur-Brandenburgische vnd Für
Hessischen also erkleret, Sie bekenneten gar gerne, dass die G
heit, oder Christus nach seiner Gottheit, eigentlich nicht erhöh
dass er auch keine newe innerliche Herrligkeit, Macht, Maje
noch Ehre nach der Gottheit an ihr selbst empfangen: Dann n
derselben ist vnd bleibet er von Ewigkeit der Allerhöchste, Mä
tigste vnd Vollkommenste: Jedoch, dass auch nicht die Mens
liche Natur für sich allein vnd absonderlich erhöhet, gleich
sie nicht allein vnnd absonderlich gelitten, Sondern das die P
son des Sohns Gottes im Fleische bis zum Tode des Creu
erniedriget, vnd im Fleische durch seine Aufferstehung, Him
fahrt vnd sitzen zur Rechten Gottes erhöhet sey, durch we
Erhöhung die Menschheit an ihr selbst verkläret, vnd vber
Creaturen erhaben, die Gottheit aber nicht an ihr selbst, son
nur vns Menschen vollkömlicher verkläret vnd offenbaret ist,

ch das Mitlerampt, vnd gantze Amptsgewalt vnnd Ehre, nicht
r einen oder andern Natur absonderlich, sondern der gantzen
rson, dem Sohne Gottes im Fleische, vom Vater gegeben sey,
lches Ampt Er auch, wie zuvor erkläret, nach beyden Naturen
gleich führet vnd verrichtet. Sie bekennen ferner, dass zwar
ristus nicht allein nach der Gottheit, sondern auch nach der
enschheit, durch erleuchtung vnd mitwirckung der Gottheit,
e ding wisse vnd alle ding zu thun vermöge, die einigesweges
seinem Mitlerampt gehören; dass Er auch nicht nach der
ttheit allein, Sondern auch nach der Menschheit seiner Kir-
en auff Erden mit seiner kräfftigen wirckung, gnad vnd hülffe
ts gegenwertig sey, dieselbige mechtiglich schütze, erhalte vnd
giere mitten vnter seinen Feinden, nach der Verheissung: Ich
bey euch biss an der Welt ende, vnd, Wo zwey oder drey
meinem Namen versamlet sind, da bin ich mitten vnter ihnen.

Nur allein verneinen sie festiglich vnd haltens der H.
rifft zuwieder seyn, dass Christus nach der Menschheit,
er die Menschliche Natur vnd Wesen, oder der Leib Christi
ner *Substantz* vnd Wesen nach, vnsichtbarer weise, an allen
ten vnnd bey allen Creaturen sey, weder im Stande der Er-
drigung, noch im Stande der Erhöhung, weder wegen der Per-
lichen vereinigung, noch wegen des sitzens vnd herschens zur
chten Gottes. Sie verneinen auch, dass die andern Göttli-
n Eigenschafften, Allwissenheit oder Allmacht der Menschli-
n Natur also mitgetheilet seyn, dass dieselbe, in einerley vn-
lichen Macht vnd Wissenschafft mit der Göttlichen, allwissend
r allmechtig worden sey, vnnd ihr solches *in abstracto*, wie
n in Schulen redet, das ist, mit Natur Namen, recht zuge-
rieben werden könne.

Schliesslich halten sie es dafür, dass kein besser Mittel zur
gleichung in diesem Punkt sey, als dass man in diesem ho-
n Geheimniss bey denen Redens-Arten allein, welche in der
ligen Schrifft, inn den vhralten allgemeinen *Concilijs*, vnd in
Augspurgischen *Confession* aussdrücklich gebraucht worden,
bleibe, wie sie denn ihres theils zu keinen andern Reden sich
binden wollen. Welches letztere die Chur-Sächsische auff
fftige fernere Vnterreduung vnd mehrer Aussführung haben
tellet seyn lassen. Vnnd so viel vom dritten Articul. Bey
chem beyderseits *Theologi* angehenget, dass sie von Hertzen
dampten vnd verwürffen, alle Irthümb der alten vnd newen
rianer, Nestorianer, Eutychianer, Monotheliten, Marcioniten,
otinianer, vnnd wie sie immer Namen haben möchten, dargegen
n zum Apostolischen, Nicenischen, Athanasianischen *Symbolen*
Mund vnd Hertzen bekennen theten.

Im vierden Artickel sind beyderseits *Theologi* auch einstimmig
vesen, vnd haben die Chur-Brandenburgische vnd Fürstl. Hessi-
e sich erkleret, dass der vierde Artickel gleichesfalss jedes-

mals von ihnen sey beliebet, vnd darbey gelehret worden, das Christus der HErr vnd Heiland für alle Menschen gestorben vnd mit seinen Todt für die Sünde der gantzen Welt völlig vollkömlich, vnd in sich kräfftiglich genug gethan habe: Das es auch nicht nur ein Scheinwille were, Sondern dass es sei eigentlicher ernster wille vnd befehlich, dass alle Menschen a ihn solten gläuben, vnnd durch den Glauben selig werden: Also dass keiner von der Krafft vnd Nutz der gnugthuung Christi auss geschlossen sey, alss der sich selbst durch den Vnglauben aus schliesse.

Den Fünfften, Sechsten, Siebenden vnd Achten Artic'el ha ben Sie durch vnnd durch, ohne einigen Ausszug, gleich de Chur-Sächsischen angenommen, alss die jederzeit in ihren Kirche also gelehret worden.

Den Neundten ingleichem, vnd dabey aussdrücklich geme det, dass die heilige Tauffe vmb des Göttlichen befehlichs willen als ein verordnetes Mittel zur Seligkeit nötig sey, Vnd ob w die Gnade Gottes durch die Tauffe nicht *ex opere operato*, od vmb des blossen Wercks willen, wie auch nicht durch die blos eusserliche abwaschung oder besprengung, die Seligkeit wirck So geschehe es doch krafft des Worts der Einsatzung vnd Ve heissung, vermittelst der Tauffe. Sie haben auch mit vnnd n ben den Chur-Sächsischen dafür gehalten, dass recht vnd nöt sey die Kinder zu tauffen, vnd wenn man sie durch die Tauf Gott fürtrage, dass sie auch alssdann dadurch in die Gnade GO tes, GOttes Ordnung nach, an vnd auffgenommen werden.

Den Siebenden *Martii* ist vor vnd nach Mittage zu d vbrigen Artickeln geschritten, vnd dieselben erwogen worde Da denn die Chur-Brandenburgische vnd Fürstl. Hessische *The logi* den zehenden Artickel vom heiligen Abendmahl gantz, w er in der *Anno* 1530. vbergebenen *Confession* lautet, von wort zu worten acceptiret vnd angenommen. Hierüber haben sie n mentlich neben den Chur-Sächsischen verworffen die Päbstlic verwandelung, Ingleichen die *Concomitantz*, die stetswerende S cramentliche gegenwart des Leibs vnd Bluts ausser der befohln Handlung, die *συνουσίαν*, die coëxistentiam, Inexistentiam, a räumliche vnd leibliche art der gegenwart des Leibs, vnd d anbetung, so zum Brod oder zur gestalt des Brods gerich wird.

Sie haben weiter bekand, dass im H. Abendmahl nicht n warhafftig gegenwertig seyn die eusserlichen *Elementa* dess Bro vnd Weins: Auch nicht nur die krafft vnd wirckung, oder d blossen Zeichen des Leibes vnd Bluts, sondern dass der wah wesentliche Leib, so für vns gebrochen, vnd das wahre wese liche Blut Jesu Christi selbst, so für vns vergossen worden, v mittelst des gesegneten Brodts vnd Weins, warhafftig vnd gege

tig gereichet, aussgetheilet vnd genossen werden, krafft der *ramentlichen* Vereinigung, welche bestehet nicht in der blos- bedeutung, auch nicht nur in der versieglung, Sondern auch sämptlicher vnzertrenten ausstheilung der irdischen *Element*, des wahren Leibs vnd Bluts Jesu Christi: Jedoch habe diese *ramentliche* vereinigung nicht statt, ausser der von Christo ohlnen handlung, sondern allein in derselben.

Weiter ist man dessen einig gewesen, dass auch in der stlichen Niessung nicht nur die krafft, nutz vnd wirckung, dern das Wesen vnd die *Substantz* des Leibes vnd Bluts Jesu risti selbst, im gebrauch des H. Abendmals, so allhie auff len geschicht, genossen, dz ist, geistlicher weise durch den ren glauben gessen vnd getruncken werde, vnd dass diese stliche Niessung zum seligen gebrauch des hochwirdigen Abend- s hochnotig sey.

Nicht weniger sind beyde Theil darinnen einstimmig gewe- , dass in der Sacramentlichen Niessung die irdischen *Ele- t*, vnd der Leib vnd Blut Christi zugleich vnd mit einander ossen werden. Dass aber solche Niessung mit dem *organo* oder mündlich, so wol von den vnwürdigen, alss von den digen geschehe, das haben die Chur-Brand. vnd Fürstl. Hes- he nicht zugeben wollen. Zwar gestünden sie, dass vermit- t des gesegneten Brodts vnd Weins, der wahre Leib vnd t Christi gegenwertig empfangen werde, aber nicht mit dem nde, sondern allein durch den Glauben, durch welchen der b vnd Blut des HErrn mit denen, die das Abendmal wir- ich geniessen, geistlicher weise vereiniget: den vnwürdigen r der Leib vnd das Blut nur angeboten, aber von ihnen vmb s vnglaubens willen nicht genossen vnd empfangen, sondern stossen vnd verworffen werde.

Dahingegen die Chur-Sächsische darauff beharret, dass im igen Abendmahl, vermittelst der gesegneten *Element* der wahre b vnd Blut des HErrn Jesu Christi mündlich gessen vnd ge- ncken werden, wie die wort lauten: Esset vnd trincket. l ob wol das gesegnete Brodt vnd der Leib des HErrn in *Sacramentlichen* Niessung, von allen *Communicanten*, uno eodem organo oris, oder mit dem leiblichen Munde empfan- werde, dass doch die Niessung, so viel den Modum oder weise anlanget, auff unterschiedene art geschehe: In deme n mit dem Munde das Brod vnd den Wein ohne Mittel vnd ndlicher weise geniesse: den Leib vnd Blut Jesu Christi aber ht ohne Mittel, sondern krafft der gesegneten Element, auff lische vnd vbernatürliche GOtt allein bekante weise, vnd also ie einige Fleischliche natürliche verschlingung, oder käwung, er verzehrung des Leibes vnd Bluts, mit dem Mund em- nge.

Ob nun wol, so viel den zehenden Articul anlanget, in

diesem passu der mündlichen Niessung, keine vergleichung de zeit hat seyn wollen, Sondern derselbe, wie vor diesen zu Mar purg, *Anno* 1529. aussgesetzet worden: so haben doch di Chur-Brandenburgische vnd Fürstliche Hessische dafür gehalten Es köndte nichts desto weniger eine Christliche vereinigung ge schehen, oder doch zum wenigsten eine *Tolerantz* erfolgen, Si begehrten auch vmb dieses Punctes willen diejenigen, so sie nich verdammen, noch ihre Meinung ihnen für einen nötigen Glau bens Artickel auffdringen wollen, keines weges zu verdammen Nicht zweifelnde, weil man in den vbrigen *Principal*stücken die ses Artickels allerdinges einig, dass man dennoch für eine Mann wieder das Pabstumb stehen könte. Demnach aber di Chur-Sächsische diesen Fürschlag dafür gehalten, dass ihme wei ter in der furcht des HErrn nachzudencken, vnnd mit meh ren *Theologen* davon Christliche Vnterrede zu pflegen sey, S ist solches auch für dissmahl dahin gestellet worden.

Bey dem Eilfften Artickel der Augspurgischen *Confessio* haben die Chur-Brandenburgische vnd Fürstl. Hessische sie dahin erkleret, Sie hielten die in etlichen Evangelischen Kir chen vbliche Beicht, wenn sie ohne missbrauch, vnd alss ei Mittelding geschicht, für eine freye Christliche vnd gute *Cere moni*, die mit nutz in der Kirchen GOttes könne gebrauchet vnd wo sie schon gebräuchlich ist, wol möge behalten werden Die Päbstliche Zwang vnd Nothbeichte aber, so wol andere für gehende Missbräuche, seyn gantz vnrecht vnd verwerfflich.

Vom Zwölfften, Dreyzehenden, Viertzehenden, Funffzehen den, Sechzehenden, Siebenzehenden, Achtzehenden, Neunzehen den, Zwantzigsten, Ein, Zwey, Drey, Vier, Fünff, Sechs, Sie ben, Acht vnd Zwantzigsten Artickel ist man durch vnd durc ohne wiedersprechen einig gewesen. Vnd haben die Chur-Bran denburgische vnd Fürstl. Hessische bey dem Neunzehenden sic absonderlich dahin erkleret, dass Gott keine vrsache noch vrs cher der Sünden sey: keinen Menschen zur Sünden oder zu Vnglauben geschaffen, noch in oder auss einen blossem Rath schluss entweder zur Sünden, oder zur Verdammniss veror net habe.

Vnd ob wol in der Augsp. *Confession* die Lehre von de ewigen Gnadenwahl nicht aussdrücklich berühret ist, So habe doch beyderseits *Theologen* für rathsam erachtet, auch in di sem Punct, vber welchen bisher viel streitens gewesen, ihre Lel vnd meinung zu erkleren, Da dann die Chur-Brandenb. vn Hessische dieses ihre einhellige Lehre vnd Glauben zu sey bekennet:

Dass Gott von Ewigkeit her in Jesu Christo auss dem ve derbten Menschlichen Geschlecht, nicht alle, sondern etlic Menschen, deren zahl vnd Namen ihm allein bekandt seyn, e wehlet habe, die er zu seiner zeit, durch krafft vnd wircku

ines Worts vnd Geistes, zum Glauben an Christum erleuchtet
id ernewert, auch in demselben biss ans ende erhelt, vnnd
idlich durch den Glauben ewig selig machet.

Dass er auch keine vrsach, oder anlass, oder vorhergehendes Mit-
l, oder *Condition* solcher Wahl in den Erwehlten selbst gefun-
en, oder zuvor ersehen, weder ihre gute Wercke, noch iren
lauben, oder auch die erste heilsame Neigung, Bewegung oder
nwilligung zum Glauben, sondern dass alles gute, das in ihnen
t, allein auss der lautern freywilligen Gnaden Gottes, die ihnen
ir andern in Jesu Christo von Ewigkeit verordenet vnd gegeben
t, vrsprünglich herfliesse.

Dass auch Gott von Ewigkeit die jenigen, die in ihren
ünden vnd Vnglauben beharren, zum ewigen Verdammniss ver-
rdnet vnd verstossen habe, nicht auss einem solchen absoluto
ecreto, oder blossen Willen vnd Rathschluss, alss ob Gott den
eisten Theil der Welt, oder einigen Menschen, ohne ansehung
rer Sünden vnd Unglaubens, zum ewigen Verdammniss, oder
ir vrsach desselben entweder von Ewigkeit verordnet, oder in
er Zeit erschaffen: Sondern die Verstossung, so wol alss die
erdammung, sey geschehen auss seinem gerechten Gerichte, des-
en vrsach in den Menschen selbst ist, nemlich, ihre Sünde, Vn-
ussfertigkeit vnd Vnglauben: dass also die gantze Schuld vnd
rsach der Verstossung vnd Verdammung der Vngläubigen sey
ihnen selbst; die gantze Vrsach aber der Wahl vnd Seligkeit
er Gläubigen sey allein die pur lautere Gnade Gottes in JEsu
hristo, nach dem Wort des HErrn: Israel du bringest dich
elbst in Vnglück: dein Heyl aber stehet allein bey mir.

Dass demnach auch ein jeder seiner Wahl vnd Seligkeit
icht *a priori*, auss dem verborgenen Raht Gottes, sondern allein
posteriori, aus dem geoffenbahrten Wort Gottes, vnd auss sei-
em Glauben vnd Früchten des Glaubens an Christum gewiss seyn
olle vnd könne: vnd gar nicht folge, wie etwa die ruchlose
Velt diesen hohen Artickel spötlich missbraucht, viel weniger
lso gelehret werden könne, Wer erwehlet sey, der möge in
einer Gottlosigkeit beharren, so lange er wolle, er müsse doch
elig werden, Wer nicht erwehlet, wann er gleich an Christum
arhafftig gläubete vnd Gottselig lebte, müste doch verdammet
erden.

Wann aber jemand in diesem hohen Geheimniss weiter for-
chen vnd grübeln, vnd ausser Gottes freyem, gnädigen, gerech-
en Willen, andere vrsachen suchen wolte, warumb GOtt vnter
en Menschen, da sie von Natur gleich gewesen, da er sie auch
ach seiner Allmacht wol hette allesampt gläubig vnd selig ma-
hen können, dennoch etliche für andern in der That gläubig
emacht, dargegen die vbrigen in ihren Sünden, vnd freywilli-
er, halsssstarriger Vnbussfertigkeit vnd Vnglauben gelassen? Da
prechen sie mit dem Apostel: Mensch wer bistu, dass du mit

GOtt rechten wilt? Hat nicht der Töpffer macht, auss einen vnreinen Sündenklumpen zu machen ein Fass zu Ehren, auss lauter Gnaden, das ander zu unehren, auss gerechtem Gerichte? O welch eine Tieffe des Reichthums vnd Erkentniss Gottes! Wie vnbegreifflich sind seine Gerichte, vnd vnerforschlich seine Wege? Wer ist sein Rathgeber gewesen? Oder wer hat seinen Sinn erkandt, Oder wer hat ihm etwas zuvor gegeben, dass ihm wieder vergolten würde?

Hingegen die Chur-Sächsischen nachfolgenden gestalt sich erkleret:

1. Dass Gott von Ewigkeit her, vnd ehe der Welt Grund geleget worden, in Christo nicht alle, sondern etliche Menschen zur ewigen Seligkeit erwehlet habe.

2. Dass die zahl vnd Namen der Ausserwehlten Gott allein bekandt sey, wie der HErr spricht: Er kenne seine Schaffe, Ioh. 10. vnd wie S. Paulus saget: Gott kenne die seinen.

3. Dass Gott die jenigen von Ewigkeit her erwehlet habe, welche er gesehen, dass sie in der Zeit, durch krafft vnd wirckung seines Worts vnd Geistes, an Christum gläuben, vnd in demselben biss an ihr ende verharren würden, Vnd ob wol die Ausserwehlten eine zeitlang auss der Gnaden GOttes fallen können, So sey es doch vnmüglich, dass solches *finaliter* vnd beharrlich geschehe.

4. Dass Gott in der erwehlung keine vrsach oder anlass solcher Wahl in den erwehlten selbst gefunden, auch keine ersten heilsame neigung, bewegung oder einwilligung zum Glauben, Sondern dass alles das gute, so in den Ausserwehlten ist, auss der pur lautern freywilligen Gnaden GOttes, die ihnen in Jesu Christo von Ewigkeit her gegeben ist, vrsprünglich herfliesse.

5. Dass GOtt von Ewigkeit her allein die jenigen, so Er gewust, dass sie in ihren Sünden vnd Vnglauben verharren würden, zum ewigen Verdammniss vnd Verstossung verordenet habe.

6. Dass diese Verstossung gar nicht geschehen auss einen *absoluto decreto* oder blossen Rathschluss vnd willen, Alss ob Gott ohne ansehung der Menschen Vnglaubens, jemanden, allein nach seinem gefallen, verdammet habe. Dann kein solcher blosser Rathschluss in Gott gewesen, krafft welches Er entweder den grösten Theil der Menschen, oder auch nur einen einigen Menschen, zum ewigen Verdamniss, oder zur vrsach desselben, entweder von Ewigkeit her verordnet, oder in der zeit geschaffen habe.

7. Dass aber gleichwol so viel Menschen ewig verlohren vnd verdammet werden, dass geschehe zwar auss dem gerechten Gerichte Gottes: Aber die vrsache solcher Verdamniss sey in den Menschen selbst, nemlich, ihre herschende Sünden, ihr Vnglaube vnd Vnbussfertigkeit, dass also die gantze Schuld vnd Vrsach der verstossung vnd verdammung der Vngläubigen in ihnen selbst

ie gantze vrsach aber der Wahl vnd Seligkeit der Gläubi-
en, die pur lautere Gnade Gottes in JEsu Christo sey, nach
em Wort des HErrn: Israel du bringest dich selbst in Vn-
ück, dein Heyl aber stehet allein bey mir. Hos. am 13. Cap.

8. Dass ein jeder seiner Wahl vnd Seligkeit nicht *a priori*,
ıss dem verborgenen Rath GOttes, sondern allein *a posteriori*,
ıss dem geoffenbarten Wort GOttes, vnd auss seinem Glauben
n Christum gewiss seyn solle vnd könne, vnd gar nicht folge,
ie etwa die Ruchlose Welt diesen hohen Artickel spöttlich miss-
raucht, vielweniger also gelehret werden könne oder solle: Wer
rwehlet sey, der möge in seiner Gottlosigkeit beharren, so
nge er wolle, Er müsse vnd würde dennoch selig werden: Wer
icht erwehlet sey, der müsse dennoch verdampt werden, ob er
leich noch so gewiss an Christum gläubete, oder noch so Gott-
elig leben thäte.

9. Dass in diesen hohen Geheimniss der Gnadenwahl viel
ragen von den Menschen erreget werden, die wir in dieser
terbligkeit nicht verstehen, noch anders alss auss S. Paulo be-
ntworten können: Mensch wer bistu, dass du mit Gott rechten
ilt. Rom. 9. Item: O welch eine Tieffe des Reichthums,
er Weissheit vnd Erkendtniss Gottes? Wie vnbegreifflich sind
eine Gerichte? vnd wie unerforschlich sind seine Wege? Wer
t des HErrn Rathgeber gewesen? Vnd wer hat seinen Sinn
kandt? Oder wer hat ihm etwas zuvor gegeben, dass ihm wie-
er gegeben werde. Rom. 11. Cap.

10. Vber dieses alles haben die Chur-Sächsische *Theologen*
ch erkleret, dass sie auch ferner für recht vnd der H: Schrift
emäss hielten, alles das jenige, so in dem *Concordien*buche von
iesem Artickel der Gnadenwahl gelehret werde. Vnd das na-
entlich, GOtt zwar auss gnaden in Christo vns erwehlet, aber
ergestalt, dass Er vorher gesehen, Wer beharrlich vnd warhaff-
g an Christum gläuben würde, vnd welche Gott vorher gesehen,
ass sie also gläuben würden, die habe Er auch verordnet vnd
rwehlet, selig vnd herrlich zu machen.

Ist also diese gütliche, vnverfängliche *privat-Conferentz* den
3. Martii geendet, darbey aber nochmaln *protestiret* worden,
ass man auff keinem Theil, weder den hohen Potentaten vnd
Obrigkeiten, noch andern *Interessirten Theologen*, am allerwenig-
ten beyderseits gantzen Kirchen, hierdurch im geringsten zu
räjudiciren begehrte: Sondern dass es allein dahin gemeinet ge-
esen, für allen dingen anfänglich *Summariter* zu vernehmen,
Ob vnd wie weit beyde Theil in den Acht vnd zwantzig Artickeln
er Augspurgischen *Confession* einig seyn: vnd ob nicht zu hof-
en, vnd dahin sich durch fernere der mehrern friedliebenden
Theologen Conferentz, zuforderst auch Christlicher hoher Obrig-
eiten Autoritet zu bemühen, damit eine nähere Zusammenhal-
ıng an vnd auffgerichtet, vnd durch solches Mittel die wahre

Kirche GOttes erweitert vnd vermehret, den Papisten auch die Hoffnung, welche sie bisshero, wegen fürgegangener Spaltung, gehabt, in etwas benommen werden möchte.

Inmittelst, vnd ehe das erfolget, solle alles, was bey jetziger *Conferentz* vorgegangen, in dem Stande seyn, alss ob nichts fürgangen were: Vnd kein Theil sich vnterfangen, ohne des andern aussdrückliche bewilligung, diese beschehene Handelung vnd *Consignation* zur vngebür zu *spargiren*, oder vorgreifflich ausszubreiten. Es wollen auch beyderseits *Theologi* einander Christliche Liebe ins künfftige erzeigen. Alles trewlich vnd ohne gefehrde.

Der GOtt der Warheit vnd des Friedens, gebe Gnade, dass wir alle in ihm eins werden, vnd in eines vollkommen seyn, wie Er vnd der Sohn eines sind, Ioh. 17. Amen, Amen, im Namen JEsu Christi, Amen.

Actum Leipzig, bey wehrendem der Hochlöblichsten vnd Hochlöblichen Evangelischen vnd *protestirenden* Chur-Fürsten vnd Stände hochansehnlichem *Convent*, im Monat *Martio*, *Anno* 1631.

Matthias Hoë von Hoenegg *D. mp.* *Iohannes Crocius D. mp.*
Polycarpus Leyser *D. mp.* *Theophilus* Newberger, *Ecclesiastes Aulae Cassel. Hass. mp.*
Henricus Höpfner D. mp.
Iohannes Bergius D. mp.

8.

GENERALIS PROFESSIO.

Doctrinae Ecclesiarum Reformatarum in Regno Poloniae, Magno Ducatu Lithuaniae, annexisque Regni Provinciis, in Conventu Thoruniensi, Anni 1645. ad liquidationem Controversiarum maturandam, exhibita d. 1. Septembris.

Profitemur itaque, inprimis quidem, nos amplecti Sacras Canonicas Veteris et Novi Testamenti Scripturas, in Veteri Hebraea, in Novo Graeca lingua, a Prophetis et Apostolis, instinctu Spiritus Sancti, primitus scriptas, quas solas Fidei et Dei et Cultus nostri Regulam perfectam esse agnoscimus: in quibus aperte posita inveniuntur illa omnia, quae ad salutem omnibus sunt necessaria, seu, ut B. Augustinus loquitur, quae continent Fidem, mores que vivendi, Spem scilicet et Caritatem.

Quarum etiam velut Compendium quoddam, quoad credenda, Symbolo Apostolico, in quod omnes baptisati sumus, quoad facienda, Decalogo, cuius summa consistit in Dilectione Dei et Proximi; quoad petenda et speranda, Oratione Dominica continetur. Quae et ipsa a Domino nostro IESU CHRISTO, institutione tum Baptismi, ceu Sacramenti initiationis, sive Regenerationis, tum S. Eucharistiae, ceu Sacramenti Nutritionis Spiritualis confirmata sunt.

In his ergo Capitibus Summam Doctrinae salvificae consistere censemus: Cui in Ecclesia propagandae et conservandae, Sacrum etiam Evangelii praedicandi et Sacramentorum administrandorum Ministerium Dominus noster instituit, et Potestate Clavium spirituali adversus incredulos et immorigeros, armavit.

Si quid vero, in hisce Doctrinae Christianae capitibus, dubitationis aut controversiae de genuino eorum sensu exoriatur, profitemur porro, nos amplecti ceu interpretationem Scripturarum certam et indubitatam, Symbolum Nicenum et Constantinopolita-

num, iisdem plane verbis, quibus in Synodi Tridentinae Session tertia, tanquam Principium illud, in quo omnes, qui fidem Chri sti profitentur, necessario conveniunt, et Fundamentum firmum e unicum, contra quod portae inferorum nunquam praevalebunt, pro ponitur.

Cui etiam consonare Symbolum, quod dicitur Athanasianum agnoscimus: nec non Ephesinae primae, et Chalcedonensis Synod Confessiones: Quinetiam, quae Quinta et Sexta Synodi, Nestoriano rum et Eutychianorum reliquiis opposuere: Quaeque adversus Pe lagianos olim Milevitana Synodus et Arausicana secunda ex scri pturis docuere. Quinimo, quicquid primitiva Ecclesia ab ipsi usque Apostolorum temporibus, unanimi deinceps et notorio con sensu, tanquam Articulum fidei necessarium, credidit, docuit, iden nos quoque ex Scripturis credere et docere profitemur.

Hac igitur Fidei nostrae professione, tanquam Christiani ver Catholici, ab omnibus Veteribus et recentibus Haeresibus, qua prisca universalis Ecclesia unanimi consensu ex Scripturis reieci atque damnavit, nos nostrasque Ecclesias segregamus.

Caeterum eas Controversias, quae Patrum nostrorum memo ria Ecclesias Occidentis infelici dissidio disiunxerunt, quod attinet profitemur, ei nos sententiae accedere, quae tum in Augustan Confessione, superioris seculi Anno trigesimo Imperatori Carolo V. Principibus et Civitatibus Imperii Protestantibus exhibitia, sive ean invariatam, sive repetitam aut emendatam dixeris: tum etiam in Bohe mica et Sendomiriensi, ex Scripturis explicata est, et in Ecclesiis hu ius Regni reformatis integrum iam ferme seculum obtinuit: Prout tre illae Confessiones, quamvis verbis nonnihil discrepantes, tamen ut re ipsa cum Scripturis et inter sese, in Capitibus Fidei necessariis consentientes Sendomiriensi Consensu Anno 1570. in Ecclesii nostris receptae unitaeque sunt, atque etiam Confoederatione Pa cis et securitatis publicae in hoc Regno firmatae ac munitae.

Specialis declaratio.

De Regula Fidei et Cultus.

1. Sacrae scripturae in Libris Veteris Testamenti per Mo sen et Prophetas, in Libris Novi Testamenti per Evangelistas e Apostolos divinitus traditae, sunt Unica, Infallibilis, et perfect Fidei et Cultus Christiani Norma ac Regula, tam Politicis, quam Ecclesiasticis proposita. In quibus tam multa perspicue et aperte sunt posita, ut in iis inveniantur omnia, quae continent Fidem mo resque vivendi, seu quae omnibus ad salutem sunt necessaria: prout in nupera nostra de Verbo Dei Declaratione pluribus est explicatum.

2. Libri illi, qui non in Hebraeo Veteris Testamenti Ca-

one, sed tantum in Graeco Textu habentur, sunt Apocryphi, oque Divino Canoni, praesertim sub Anathemate, accenseri non ebent, etsi utiliter ad aedificationem Ecclesiae legi possunt.

3. Laicis Scripturarum Lectio in linguis vernaculis minime rohibenda aut dissuadenda est, tanquam periculosa vel noxia, ed ut libera et utilis permittenda, imo suadenda.

4. Versiones Scripturarum legitimae, etsi publico Ecclesiae udicio approbandae sunt, nullae tamen, ne quidem Vulgata Latina, ɔsis Fontibus adaequandae vel praeferendae, vel simpliciter et per e pro Authenticis habendae, multo minus sub Anathemate de- ernendae sunt, sed tantum, quatenus cum ipsis Fontibus He- raeis in Veteri, et Graecis in Novo Testamento consentiunt. Quod ipsum, etsi in obscurioribus locis tantum ab eruditis, in erspicuis tamen et apertis, a quibusvis fidelibus, ex ipso diver- arum Versionum consensu agnosci potest.

5. Nullum hodie Verbum Dei exstat, aut certo ostendi pot- st, de Dogmatibus Fidei, aut Praeceptis Vitae ad salutem ne- essariis, quod non sit scriptum, aut in Scripturis fundatum, sed ola Traditione non scripta Ecclesiae commissum.

6. Quae nec aperte in Scripturis sunt tradita, neque ex illis erta, necessaria, et evidenti consequentia deduci, et Primitivae Ecclesiae Consensu firmari possunt, ea nullus in terris Pontifex el Episcopus, aut Episcoporum Coetus, tanquam supremus et in- allibilis Iudex, potestate sua iudiciaria, ut Articulum fidei cre- lendum imperare, aut sub Anathemate decernere potest.

7. Multo minus Spiritum privatum ipsorum Fidelium Scri- urae Iudicem aut Fidei Regulam esse statuimus, sed tum cre- lentium, tum docentium Spiritum, et iudicium omne secundum Scripturas, ceu Unicam Regulam et Legem summi Iudicis infalli- ilem, regulandum, et ab Ecclesia, eiusque Pastoribus, diiudican- lum agnoscimus.

De S. S. Trinitate, deque Persona et Officio Christi.

1. De S. S. Trinitate et de Persona Domini nostri Iesu Christi *Θεανθρώπου*, Articulum totius Christianae Fidei maxime undamentalem agnoscimus, sancteque credimus. Sed eius expli- atione iam supersedemus, cum de eo nulla sit inter nostras Ec- lesias, et Romanam dissensio. Etsi quorundam Scholasticorum, le tam sublimibus mysteriis, simplici potius fide secundum aper- issimas Scripturas credendis, quam nimia curiositate scrutandis, Quaestiones plerasque et Disputationes spinosiores ac subtiliores, quam utiliores, merito aversamur.

2. De Officio autem Domini nostri Iesu Christi, Articulum tidem fundamentalem credimus, quod ipse Filius Patris Unigeni- us, ex Maria semper Virgine Homo factus, sit Redemptor et Me-

diator noster Unicus: eoque et solus Fundamentum, Caput, Sum mus Sacerdos, et Propheta itemque Rex unicus, et Sponsus Ec clesiae, in quo solo tota plenitudo Potestatis, Gratiae et Vitae re sidet, quae ab ipso, ceu Capite, per eundem Spiritum, in membr omnia, pro cuiusque mensura diffunditur.

3. Cum igitur solus Christus sit Mediator et Redemptor no ster, nullus utique Sanctorum, ne quidem ipsa Beatissima Virg Maria, (etsi eam benedictam inter mulieres, et prae omnibus ce lebrandam et venerandam, utpote Deiparam, agnoscimus) Media trix Dei et hominum appellanda est: neque illi, ceu Reginae Coe lorum, dominium in omnes Creaturas, quod soli Christo propriu est, tribuendum: nec praeter illud, quo Christo redemptori obstr cti sumus, peculiari servitio quisquam ei mancipandus, aut devo vendus est.

4. Multo minus ulli in terris Episcopo, aut Pontifici, T tuli illi, aut Potestas soli Christo propria tribuenda est, quod sit Fun damentum, Caput, Sponsus, Monarcha totius Ecclesiae, quod, ce Dei Christique Vicarius, Potestatis plenitudinem habeat, tum i Spiritualibus, tum etiam, sive directe, sive indirecte, in Tempora libus: ita, ut Reges Regnis deiicere, subditos a iuramento fide litatis absolvere, de Votis Deo dicatis, aliisque, Dei loco dispen sare, Sanctos in Coelos Canonizare, animas ex Purgatorio libe rare, et liberandi privilegium aliis dare, atque ita potestatem suar non tantum in omnes terras, sed etiam in Coelos usque et Infero quodammodo extendere possit.

De Peccato.

1. Deus nequaquam est Autor ullius peccati, sed Fons e Autor omnis boni, Osor vero et Ultor mali.

2. Mera igitur Calumnia est, cum Ecclesiis nostris horrend illa Blasphemia impingitur, quod Deum faciant Autorem peccati quam toto pectore detestamur. Interim Providentiam Dei circ peccatum, et supra ipsos peccatores, eandem plane, quam et ple rique Romanae Ecclesiae Theologi docent, agnoscimus.

3. Non minus gravis calumnia est, quod doceamus, Chri stum ipsum peccasse, aut in Cruce desperasse, a qua Blasphe mia toto item animo abhorremus.

4. Omnes homines, solo Christo excepto, in peccato Ori ginali concepti et nati sunt, etiam ipsa Sanctissima Virg Maria.

5. Peccatum Originis non tantum in Iustitiae nuda carentia sed etiam in pravitate, seu pronitate ad malum, ex Adamo t omnes propagata consistit.

6. Etsi Liberi Arbitrii Facultas naturalis post lapsum ma net, quoad Naturalia et Civilia, tamen nulla eius est facultas a bonum Supranaturale et Spirituale, vel intelligendum, vel volendum

l faciendum, aut ad legem quoad substantiam operis implen-
m. Quo respectu non tam liberum Arbitrium, quam peccati
rvum, et in peccatis mortuum merito dicitur, donec per Chri-
Gratiam excitetur et liberetur.

7. Etsi in Renatis Peccatum Originis, quoad culpam et rea-
n, gratuita remissione deletur, et quoad pravitatem magis ma-
que per Christi gratiam mortificatur, manent tamen in ipsis,
amdiu in carne vivunt, eius pravitatis reliquiae, videlicet pravae
linationes et motus Concupiscentiae, quae proinde vere et pro-
e peccatum dicitur, non tantum, quatenus est poena et causa
ccati, sed etiam quatenus ipsa cum Legi Dei, tum Spiritui
tiae repugnat. Atque haec Doctrina, cum ab ipso Apostolo
rte tradatur, non ut erronea reiici, ne dum sub Anathemate,
haeretica, damnari potest.

8. Omne Peccatum proprie sic dictum sua natura est Mor-
, quia *ἀνομία*, legi repugnans, eoque maledictionem legis pro-
rens: nec tamen omnia peccata sunt aequalia, etsi nullum sua
ura, sine Christi gratia, sit Veniale.

9. In Renatis autem, peccata ignorantiae et infirmitatis,
mvis per se et sua natura, si Deus ex rigore legis cum ipsis
re vellet, sunt mortalia, tamen, quamdiu Fidem et Caritatem,
umque Propositum non tollunt et quotidiana Poenitentia eluun-
, per gratiam Dei non sunt mortalia, sed venialia, quia ad mor-
non imputantur, sed propter Christum in ipsum credentibus
ittuntur.

De Gratia.

1. A Peccato et Morte nulla est Redemptio, aut Iustificatio
vires Naturae, aut per iustitiam Legis, sed per solam Dei
tiam in Christo, qui nos in peccatis mortuos, unico mortis
e Sacrificio, et perfectissimae Obedientiae Merito, pro nostris,
tantum pro nostris, sed totius mundi peccatis plenissime sa-
aciendo, ab ira et maledictione redemit:

2. Qui Redemptos per Verbum Evangelii et Spiritum gra-
ex Regno Peccati et Mortis, ad Regnum Gratiae et Vitae
caciter vocavit, et per Sacramenta gratiae obsignavit:

3. Qui vocatos et sincere Resipiscentes, propter solum
risti Meritum, fide viva apprehensum, et fidelibus, ceu ipsius
risti membris, ex mera gratia imputatum, a peccatis iustificat
absolvit, et in filios adoptat:

4. Simulque Spiritu Caritatis in corda nostra effuso, ad
cerum Sanctimoniae et Obedientiae novae Studium indies magis
gisque renovat et sanctificat, seu iustos et sanctos facit:

5. Qui denique in Fide illa et Caritate, per eandem ipsius
tiam, ad finem usque vitae perseverantes, ceu haeredes Regni

coelorum, non ex ullo merito, sed ex gratia in Christo promiss aeternum glorificabit:

6. Atque ita etiam Bona ipsorum Opera, in Christi Fi et Caritate, per Sancti Spiritus gratiam facta, praeter ac sup meritum abundantissimo, imo infinito praemio, paterne prop Christum remunerabit:

7. Prout eosdem ab aeterno, non ex ulla praevisa Fi aut Operum Merito, vel dispositione, sed ex mera itidem et debita gratia, tum ad eandem illam Redemptionis, Vocationis, stificationis, Adoptionis et perseverantis Sanctificationis, quam tempore dedit, Gratiam, tum ad Vitae aeternae Coronam et G riam, per illa media participandam, in Christo elegit:

8. Caeteris, qui veritatem in iniustitia detinent, et grati Christi oblatam contumaciter respuunt, iusto iudicio reiectis.

Ex hac Doctrina de gratia, qua tota Salutis nostrae ra continetur, summatim ita exposita,

1. Manifestum esse speramus, quod nequaquam sentiat cum Socino, qui Satisfactionem et Meritum Christi, adeoque ips Redemptionem in Sanguine ipsius factam, blaspheme negat oppugnat.

2. Negamus vero, praeter Mortem Christi, Sacrificiis, Meritis, aut Satisfactionibus, vel Sanctorum, vel propriis, ul vel minimam Redemptionis et Salvationis nostrae partem buenpam.

3. Negamus etiam, homines non renatos, per aliquod m tum congrui, si faciant quod in se est, ad primam Vocati Gratiam seipsos disponere.

4. Nec efficaciam Gratiae Vocantis a libero hominis arbi suspendimus, quasi non Deus, per specialem gratiam, sed i per arbitrium proprium, seipsum discernat.

5. Falso autem accusamur, Quasi Mortis et Meriti Ch pro omnibus Sufficientiam negemus, aut Virtutem imminuam cum potius idem hic, quod ipsa Synodus Tridentina Sess. 6. 3. doceamus, videlicet: „*Etsi Christus pro omnibus mortuus non tamen omnes mortis eius beneficium recipere, sed eos du xat, quibus Meritum Passionis eius communicatur.*“ Cau etiam seu culpam, cur non omnibus communicetur, nequaq in morte et merito Christi, sed in ipsis hominibus esse fate

6. Falso item accusamur: Quasi non omnes Verbo E gelii vocatos, serio et sincere, aut sufficientur a Deo ad po tentiam et salutem vocari doceamus, sed plerosque tantum s late et hypocritice, sola externa Voluntate signi, cui nulla int Voluntas beneplaciti subsit, ut, qui nullo modo omnium sal velit. A qua sententia, ex male intellectis, aut etiam incon dis nonnullorum verbis, in nos detorta longissime nos abesse Deo Ter Opt. summam veritatem et sinceritatem, in om dictis eius ac factis, inprimis vero in Verbo Gratiae ad sal

antis, tribuere, nec ullas contradictorias in ipso Voluntates fine sanctissime profitemur.

7. Quasi omnem inhaerentem Iustitiam fidelibus negemus, que sola externa Iustitiae Christi imputatione, quae sit sine interna renovatione, iustificari statuamus. Cum tamen solis nitentibus et viva fide in Christum credentibus, Iustitiam imari, simulque per eandem fidem a Spiritu S. corda contrita ficari, ad ardentem erga Christum Caritatem, et novae obtiae studium excitari, a pravis vero cupiditatibus mundari ita Iustitiam et Sanctitatem vitae novae inchoari, et indies ici doceamus. Id tantum addimus, per hanc inhaerentem Iuam propriam, quia in hac vita imperfecta est, neminem coram ero Dei Iudicio posse consistere, aut in ea confidere, ut a u mortis per eam iustificetur seu absolvatur, sed per et proolam perfectissimam Christi Iustitiam ac Meritum viva fide rehensum.

8. Quasi fide sola, quae sit sine operibus, quaeque tantum lat sibi propter Christum remissa esse peccata, quamvis sine resipiscentia in illis perseveret, hominem iustificari fingamus: potius talem fidem omnino falsam esse, eaque hominem non non iustificari, sed multo etiam gravius damnari ultro faur, ut, quae gratiam Dei tranferat ad peccandi licentiam. am autem fidem iustificantem eam demum dicimus, quae Proionem Evangelii, qua resipiscentibus Remissio et Vita in sto offertur, Assensu Practico seu fiduciali amplectitur, et e vere contrito sibi applicat, quaeque deinde per Caritatem efficax. Solam autem iustificare dicimus, non quod sola sit, quod sola Promissionem Evangelii, adeoque ipsam Iustitiam sti apprehendat, per et propter quam solam, gratis, sine ullo rio merito, iustificamur.

9. Quasi per hanc Doctrinam studium bonorum operum tols, eorumve necessitatem negemus; cum tamen nec Fidem ficantem, nec ipsam Iustificationem sine Sanctificatione et bom operum studio in adultis ullo modo posse consistere, ex dictis manifestum sit. Quo sensu etiam ad salutem omnino ssaria esse agnoscimus, quamvis non ut causas iustificationis alutis meritorias.

10. Quasi Praecepta Christi nullo modo a fidelibus servari statuamus: Cum tamen illa, non quidem propriis viribus, sed gratiam Spiritus Sancti, non tantum servari posse, sed etiam no servari ab omnibus debere doceamus, et quidem non voto aut proposito ineficaci, sed etiam ipso opere, et vero, ro, ac perseveranti totius vitae studio. Quamvis in hac vita ita perfecte a quoquam serventur, aut servari possint, ut Dei per opera nostra satisfaciamus, eamque per omnia imus, sed ut simul ex imperfectionis et infirmitatis propriae

sensu, variorum lapsuum et delictorum veniam quotidie humili
a DEO petere opus habeamus.

11. Quasi statuamus, semel Iustificatos Dei Gratiam eius
certitudinem, et ipsum Spiritum Sanctum non posse amitte
quamvis in peccatis pro lubitu volutentur: Cum contra potius
ceamus, ipsos etiam Renatos, quoties in peccata contra consci
tiam recidunt, in iisque aliquandiu perseverant, nec Fidem viva
nec Dei Gratiam Iustificantem, nedum eius Certitudinem, aut S
ritum Sanctum pro illo tempore retinere, sed novum irae ac m
tis aeternae Reatum incurrere, ac propterea, nisi Speciali
Gratia excitante (quod in Electis fieri non dubitamus) ad re
piscentiam iterum renoventur, reipsa etiam damnandos esse.

12. Negamus porro, fidem in Christum iustificare tant
dispositive, praeparative, initialiter, quia nempe ad Caritat
caeterasque virtutes, ceu Iustitiam inhaerentem disponat.

13. Negamus etiam, per Iustitiam illam inhaerentem p
priam nos ita iustificari, ut per ac propter eam coram Iudi
Dei a reatu mortis absolvamur, in filios adoptemur, et vita aete
digni pronunciemur: quo sensu forensi vox Iustificandi a Spi
Sancto in hac Doctrina usurpatur. Etsi enim sano sensu
possit, fideles per Caritatem aliasque Virtutes infusas iustific
i. e. iustos sanctosque fieri, haec tamen iustitia in hac vita
perfecta est, eoque, ut supra dictum, coram severo Dei Iudi
nequaquam potest consistere, quod solum in hac Doctrina maxi
spectatur.

14. Hinc etiam non assentimur iis, qui docent Renatos
bona opera Iustitiae Dei pro peccatis suis satisfacere, et ren
sionem aut vitam proprie mereri, et quidem ex Condigno, seu
intrinseca ipsorum operum dignitate, vel cum praemiis aequ
tate: omni etiam pacto, aut promissione, ut nonnulli volu
secluso.

15. Neque iis, qui docent Renatos Legem Dei perfe
in hac vita posse implere, perfectione non tantum partium,
etiam graduum, ita ut sine ullo peccato vivant, quod in se et
natura sit mortale: quin etiam posse facere Opera Supererog
ria, perfectionem Legis transcendentia, ac per ea non sibi
tum, sed etiam aliis mereri:

16. Quique nihilominus docent, neminem sine speciali
velatione certo scire posse, se gratiam Dei esse consecutum,
certitudine, cui falsum subesse non possit, eoque semper om
de gratia dubitare debere. At nos etsi fatemur, etiam fid
et iustificatos non temere et secure de Gratia Dei debere p
sumere, variis imo angoribus et dubitationibus saepe conflict
tamen ex Scripturis docemus, eos et posse et debere ad eam
titudinem in hac vita contendere, et Divina gratia adiuvante
venire, qua Spiritus S. testatur Spiritui nostro, quod filii et
redes Dei simus: Cui testimonio non potest subesse falsum,

omnes, qui Spiritum Dei iactant, vere illud testimonium ent.

17. Denique docemus quidem, non omnes homines electos , et qui electi sunt, non ex praeviso operum merito, aut prae- fidei in ipsis dispositione, aut voluntatis assensu, sed ex a in Christo gratia electos esse: certum etiam esse apud Deum ctorum et Salvandorum numerum.

18. Interim alienam a mente nostra sententiam nobis ab tribui dicimus, qui nos accusant, quasi aeternam Electionem Reprobationem absolute, sine ullo fidei aut infidelitatis, bono- aut malorum operum respectu, factam esse statuamus: Cum ra potius in Electione Fidem et Obedientiam, non quidem, Causam, aut rationem ipsius Electionis, in eligendis esse prae- m, sed tamen, ut Medium ad salutem, a Deo ipsis praeordi- m: In Reprobatione vero, non tantum Peccatum Originale, etiam, quoad adultos, Infidelitatem et impoenitentiam contu- em, non a Deo proprie praeordinatam, sed in ipsis Reprobis, Causam Desertionis et Damnationis meritoriam, praevisam at- permissam, iustissimoque iudicio reprobatam esse statuamus. Adeoque de sublimi hoc Praedestinationis mysterio eandem e sententiam teneamus, quam ex Scripturis inprimis Augusti- contra Pelagium olim asseruit, quamque ipsi Romanae Eccle- Doctores praecipui, praesertim Thomae Aquinatis Sectatores, ieque retinent.

De Cultu Dei.

1. Solus verus Deus, Essentia Unus, Personis Trinus, niscius, Omnipotens, Omnipraesens, bonorum omnium Autor Dator, malorum Depulsor et Salvator sufficientissimus, miseri- lissimus, Religioso a nobis Cultu, privatim et publice colendus , et quidem secundum eum modum, quem ipse Verbo suo escripsit.

2. Aliam quamcunque rem aut Personam, quae non est us, Religioso seu Divino Cultu colere, Idololatria est; Deum o ipsum verum alio Cultu in Scripturis non praescripto nec dato colere velle superstitiosum et frustraneum, nonnunquam m Idololatricum est.

3. Cultus ille Deo debitus consistit, primo, in Adoratione giosa, tum inprimis Interna, per profundissimam animi sub- sionem et subiectionem coram Deo, ceu Domino omnium su- mo atque sanctissimo, et cordium ac renum inspectore et Iu- e praesentissimo: tum Externa, per inclinationem aut prostra- nem corporis, manuumque sublationem, aliosve similes gestus, ex interna adoratione pendent, et secundum eam aestimantur, n alioqui Civili etiam honore usurpari possint.

4. Deinde in Invocatione, qua tum Corporalium, tum Spi-

ritualium bonorum largitionem, malorumque depulsionem a D petimus, quae ut ipsi grata et rata sit, in solo nomine et s fiducia Unici Mediatioris Iesu Christi fieri debet.

5. Huc etiam pertinet Laudum Divinarum per Psalmos Hymnos Celebratio, pro beneficiis acceptis Gratiarum Actio, Ve Divini devota Auditio, Sacramentorum fidelis Communio, itemq iusiurandum legitimum, quo Deum cordium inspectorem, ut ve tatis testem, et falsitatis vindicem appellamus. Denique Vot sacrum, quo vel nos ipsos, vel res aut actiones nostras D velut sacrificium quoddam spirituale, consecramus et devovemus

6. Sacrificia externa, per oblationem Victimarum Cerin nialium et Typicarum, Veteris Testamenti sunt propria, per U cum Christi Sacrificium in Cruce consummata atque abolita.

7. Cultus sic enumerati partes omnes et singulas non t tum privatim, quod ubivis locorum et temporum fieri potest, vel maxime etiam publice, seu in Coetu Ecclesiae publico, I exhibendas esse, eique rei loca etiam certa, seu Templa et Ae sacras, cum haberi possunt, constituendas agnoscimus.

8. In cultu publico seu Ecclesiastio Linguam adhiberi c venit omni populo intellectam, ut quivis fidelis ad Preces aut Hym et Sermones sacros possit Amen dicere.

9. Tempora etiam certa Cultui publico destinanda su prout nos quidem et diem Dominicam per totum annum et c Festa solennia, ut Nativitatis Christi, Circumcisionis, Passio Resurrectionis, Adscensionis, Pentecostes, etc. observamus.

10. Quin et dies quosdam Sanctorum memoriae dicatos, Beatae Mariae Virginis, Michaelis Archangeli, et Apostolor feriatos agimus, non ad Cultum religiosum ipsismet proprie e bendum, sed ut Gratiam Dei illis aut per illos praestitam, g commemoratione celebremus, nosque ipsos ad eorundum imitatio excitemus.

11. Insuper Magistratui etiam Christiano, cum Praepo Ecclesiae, permissum arbitramur, ut quandoque vel Festa Eu ristica propter singulare aliquod beneficium, vel dies Ieiunic et Precum propter grave aliquod periculum, aut urgens negot instituere liceat.

Vero Cultui, pro modo Novi Testamenti sic descripto, pugnare credimus:

1. Cum post Sacrificium Christi semel in Cruce peracu aliud quoddam Incruentum Sacrificium propitiatorium proprie ctum, pro vivis et mortuis quotidie peragendum statuitur: nos in Novo Testamento nec institutum unquam, nec usurpa nec approbatum esse asserimus.

2. Cum Hostia consecrata sub nomine Christi ado proponitur, aut circumgestatur.

3. Cum Adoratio aut Invocatio Religiosa, Externa v terna, ad res aut personas creatas, sive Angelos, sive S

functos, ut Intercessores, vel etiam Opitulatores, bonorumque tores dirigitur: Psalmis etiam aut Hymnis, qui soli Deo dicati ut, ad illos accommodatis.

4. Cum vel Deus ipse invisibilis et incomprehensibilis, vel ristus, vel Sancti defuncti, in Imaginibus sculptis, fusis, pictis untur: imo et ipsae Imagines, non solum per accidens et imprie, vel ut vicem gerunt Exemplaris, sed etiam per se et prie, Religioso Cultu venerandae docentur.

5. Cum Reliquiae Sanctorum, sive verae, sive dubiae et pectae, Cultu quodam religioso, fiducia etiam aliqua in iis colata, afficiuntur.

6. Cum Sanctis Festa dicantur, Templa dedicantur, Vota icupantur, Confessiones, vel iuramenta in eorum nomine couiuntur.

7. Cum Oratio Dominica et Salutatio Angelica, aliaeve ecum formulae, vel Deo ipsi, vel Sanctissimae Virgini, aliis- Sanctis, ad certum numerum reiterantur, cum opinione Me-, aut Satisfactionis pro peccatis.

8. Cum Vota Monastica, ceu Opera Meritoria et Supereroria, Cultui Divino accensentur.

9. Cum Status et Coelibatus Clericorum, citra speciale conntiae donum, non sine incontinentiae periculo susceptus, non tum laudabilis, vel excusabilis, sed etiam Cultus quidam Dei itorius censetur.

10. Cum Peregrinationes ad loca Sancta, praesertim An-, quos vocant, Iubilaeis, ex persuasione singularis cuiusdam tiae Divinae et remissionis peccatorum impetrandae, instintur.

11. Cum Creaturae Dei, Aqua, Sal, Oleum, Cerei, etc. tantum ad usus naturales a Deo ordinatos usurpantur, sed m ad usus spirituales, vel praeternaturales ita consecrantur, isdem Virtus quaedam ad arcenda Daemonum maleficia, vel ad tem Animae et Corporis, tribuatur.

12. Denique cum Ieiunia, inprimis Quadragesimae, per se grata ac meritoria, vel etiam satisfactoria esse censentur: quidem non tantum vera Ieiunia, qualia Primitiva Ecclesia, ceu a poenitentiae exercitia, usitata fuerunt, sed quae in delectu us, quam defectu ciborum consistunt, et a multis per cupedias pius, quam per inediam transiguntur.

13. Hisce et similibus, quae enarrare longum sit, a vero tu remotis, retineri de reliquo in Ecclesia posse arbitramur, cum periculo Offensionis temere abrogandum censemus, quicd in ritibus, Caerimoniisque ex antiquo aut diuturno usu retis, tale esse deprehenditur, ut nec Dei Verbo repugnet, nec one probabili destituatur, nec denique eventu ipso plus ad ruptionem depravationemque, quam ad profectum et aedificationem Ecclesiasticam facere animadversum fuerit.

De Sacramentis.

1. Sacramenta sunt externa et in oculos incurrentia Signa Sigilla et testimonia Voluntatis Divinae, per Verbum Element additum, a Deo ipso instituta, ad invisibilem gratiam, quae Verb Foederis promittitur, obsignandam, et mediantibus illis signis ex hibendam.

2. Sacramenta Novi Testamenti, vere et proprie dicta, sun tantum duo: Baptismus et Coena Domini. Quae a Sacramenti Veteris Testamenti eo maxime differunt, quod illa Christum ver turum significabant, haec vero reipsa iam exhibitum testantur.

3. Veritas seu Integritas Sacramentorum, non aestimand est ex dignitate vel indignitate Ministrorum, aut sumentium, se tantum ex Veritate et Voluntate DEI instituentis.

4. Nec proinde operantur aut conferunt Gratiam ex oper operato, sine bono motu utentis, sed virtute Promissionis, qua vera fide acceptanda est.

5. Itaque Efficacia etiam Sacramenti non pendet ab inten tione Ministri, modo in ipsa actione seu administratione servet forma divinae Institutionis.

6. Etsi Ritus ad εὐταξίαν seu bonum ordinem pertinent libertati Ecclesiae permittuntur, tamen praeter eos, quos Christ ipse instituit, nulli Ritus, tanquam ad Sacramenti Essentiam a Integritatem necessarii, sub Anathemate, ab ulla Ecclesia, eius Pastoribus sanciri possunt. Si qui vero per abusum, aut supe stitionem irrepserint, merito aboleri debent.

7. Ex dictis etiam patet, nequaquam nos Signa nuda, in nia, et inefficacia, aut tantum Notas externae Professionis st tuere, cum praeter mysticam ex instituto Dei Significationer certam etiam Divinarum Promissionum Obsignationem, simulq veram et infallibilem Rerum promissarum, modo ipsis conven enti et proprio, Exhibitionem, fide viva acceptandam Sacrame tis tribuamus.

8. Quo respectu etiam fieri credimus, ut soli vere fidel Bonorum Signo et Verbo oblatorum, reipsa participes fiant; I creduli vero et Hypocritae, quia Signis utuntur indigne, et r signatas fide viva non acceptant, reatum et iudicium sibi ip accersant.

De Baptismo.

1. Baptismus est Sacramentum N. Test. a Christo Dom institutum et a Ministris Verbi, tam Infantibus in Ecclesia na quam Adultis ad Ecclesiam per Fidei professionem accedentib administrandum, per ablutionem Aquae cum Invocatione SS. T nitatis: ad significandum et contestandum internam per S guinem Christi a peccatis absolutionem, seu eorum Remission

mulque inchoandam per Spiritum S. renovationem, seu Rege-erationem.

2. Hoc igitur Sacramentum, propter ipsam Christi institu-onem, ut Medium salutis ordinarium, omnino necessarium esse, eligiose asserimus: quamvis necessitatem illam adeo absolutam sse non statuamus, ut, quicunque sine Baptismo externo ex hac ta excesserit, sive infans, sive Adultus, quocunque id casu, iam citra omnem contemptum accidat, propterea necessario amnandus sit. Hic potius Regulam illam maxime valere credi-us, quod non Privatio, sed contemptus Sacramenti damnet.

De Sacra Coena.

1. Sicut Baptismus est Sacramentum Spiritualis nostrae in hristo Regenerationis, ita Sacra Coena est Sacramentum spiri-alis in eodem Nutritionis, quo Christus ipse per externa Sym-ola Panis et Vini, Verbo eius sanctificata, quae in sui Sacrificii emoriam corporaliter et visibiliter edere et bibere iussit, Cor-us suum pro nobis traditum et Sanguinem N. Test. pro nobis fusum, in Cibum ac Potum spiritualem Vitae aeternae, nobis exhibere et communicare testatur.

2. Constat igitur hoc Sacramentum Rebus terrenis, Pane et ino, et Coelestibus, Corpore et Sanguine Domini, quae diverso qui-em modo, utraeque tamen verissime, realissime ac praesentissime obis exhibentur; nempe, Terrenae modo Naturali, Corporali et Ter-no: Coelestes vero modo Spirituali, Mystico et Coelesti, quem Ra-oni et Sensui inscrutabilem sola Fide tenemus; qua Verba promis-onis, et Rem ipsam promissam, videlicet Christum crucifixum m omnibus suis beneficiis, apprehendimus.

3. Hinc etiam Res terrenae, Panis et Vinum, vere sunt et cuntur ipsum Corpus et Sanguis Christi, non quidem substan-aliter, aut Corporaliter, sed Sacramentaliter et Mystice, ceu, er et propter Unionem Sacramentalem, quae non consistit in ola Significatione, neque tantum in Obsignatione, sed etiam in oniuncta illa et simultanea Rei Terrenae et Coelestis, quamvis versimoda, Exhibitione et Communicatione.

4. Eodem sensu dixerunt Veteres, et nos cum ipsis: *Pa-em et Vinum in Corpus et Sanguinem mutari*, non quidem ipsa ubstantia et Natura, sed Usu et Officio, in quo Sacra haec Sym-ola non tam id esse dicuntur, quod sensu percipitur, quam id, uod vi Promissionis in iis intuetur et acceptat fides.

5. Hinc et tota actio S. Coenae Sacrificium a Veteribus erito dicitur, videlicet Eucharisticum: quia Sacra haec Symbola, uae mystice sunt Corpus et Sanguis Christi, Eucharistica prece eo offeruntur, et nobis communicantur, in gratam Commemora-onem, et fidelem Applicationem Unici illius Sacrificii, vere et roprie Propitiatorii, semel in Cruce peracti.

6. Etsi igitur non statuimus Transsubstantiationem, qua elementa Panis et Vini quoad substantiam annihilentur, aut substantialiter in Corpus Christi mutentur.

7. Nec ullam Inclusionem, Inexistentiam, Coëxistentiam, aut localem et corporalem Praesentiam, aut talem Elementorum cum Christi Corpore Unionem, per quam illud Oraliter tam ab indignis et impiis, quam a fidelibus, manducetur.

8. Nec verum et proprie dictum ipsius Corporis et Sanguinis in Coena Sacrificium Propitiatorium.

9. Etsi quoque Adorationem Christi (quam caeteroqui in Actione Sacrae Coenae vel maxime necessariam esse ultro fatemur) non ad ipsa Elementa; aut corpus aliquod invisibile sub iis latens, sed ad Christum ipsum ad dextram Patris gloriose regnantem, dirigimus:

10. Nequaquam tamen statuimus nuda, vacua, inania Signa, sed potius id quod significant, et obsignant, simul exhibentia, tanquam certissima Media et efficacia Instrumenta, per quae Corpus et Sanguis Christi, adeoque Christus ipse, cum omnibus suis beneficiis, singulis vescentibus exhibetur seu offertur, credentibus vero confertur, donatur, et ab ipsis in cibum animae salutarem et vivificum acceptatur.

11. Nequaquam etiam negamus veram Corporis et Sanguinis Christi in Coena Praesentiam, sed tantum localem et corporalem praesentiae Modum, et Unionem cum Elementis substantialem: ipsam vero nobiscum Praesentiam sancte credimus, et quidem non imaginariam, sed verissimam, realissimam et efficacissimam, nempe ipsam illam Christi nobiscum Unionem mysticam, quam ipsemet, ut per Verbum promittit, et per Symbola offert, ita per Spiritum efficit, quamque nos per Fidem acceptamus, per Caritatem sentimus, secundum vetus illud dictum: *Motum sentimus, Modum nescimus, Praesentiam credimus.*

12. Unde et patet, non solam Virtutem, efficaciam, operationem, aut beneficia Christi nobis praesentari et communicari, sed inprimis ipsam Substantiam Corporis et Sanguinis Christi, seu ipsam illam Victimam, quae pro mundi vita data est, et in Cruce mactata, ut per fidelem huius Victimae Communionem, et cum Christo ipso Unionem, consequenter etiam Meritorum et Beneficiorum, Sacrificio eius partorum, participes simus, et sicut ipse in nobis, ita nos in ipso maneamus.

13. Et quidem non tantum, quoad Animam, sed etiam quoad Corpus nostrum. Etsi enim, ut Ore Corporis Rem terrenam, ita fide cordis, ceu Organo proprio, rem Coelestem acceptamus, secundum veterem illum Versiculum: „*Ventrem, quod terimus. Mentem, quod credimus, intrat:*“ tamen fide illa mediante, non solum Animae, sed et ipsa Corpora nostra, Christi Corpori, per eiusdem Spiritum, ad spem Resurrectionis et Vitae aeternae inseruntur et uniuntur, ut simus caro de carne eius, et os de ossi

us eius, adeoque Unum cum ipso Corpus mysticum, quod Apo-tolus merito dixit Mysterium magnum esse.

14. Denique de Ritibus huius Sacramenti hoc saltem iam ddimus, quod Christus ipse omnes ex Calice bibere non minus, uam panem edere iusserit. Quodque Ritus ab ipso institutos ex arte aut toto abolendi, vel ad alienos fines ac usus transferendi, el alios Ritus, tanquam necessarios, sub Anathemate addendi, emini mortalium potestas competat.

De Confirmatione.

1. Credimus probabile esse, Impositionis manuum Doctri-am, quae Heb. 6, v. 12. iungitur Doctrinae Baptismatum, re-erri ad Curam illam Ecclesiae, qua pueri in Doctrina Catechetica nstituti, priusquam admitterentur ad Sacrae Coenae participatio-em, Ecclesiae sistebantur, de fide sua responsuri, et precibus Deo commendabantur, adiecto Ritu manuum Impositionis, qui Actus erat orantium et benedicentium tempore Patriarcharum, et deinceps usitatus. Hanc Orationem et commendationem adulti idelis ad Deum, post legitimum examen, Confirmationem vocari acile permittimus, sicut etiam Ritus ipse in Ecclesiis nostris rite ervatur.

2. Negamus autem:

1. Confirmationem esse Sacramentum Novi Test. vere et roprie dictum.

2. Imprimere Characterem indelebilem in anima.

3. Utrumque hoc sub Anathemate credendum esse.

4. Confirmationem non solum Baptismo conferendam, sed tiam in duobus praeferendam esse, videlicet dignitate Ministri, ui est solus Episcopus, et perfectione effectus.

De Poenitentia.

1. Non controvertitur hic, an ad Remissionem peccatorum requiratur Conversio mentis ad Deum, et interna peccatorum cum dolore detestatio. Asserimus enim talem poenitentiam, ut perpe-tuam conditionem ad remissionem peccati, requisitam fuisse in utroque Testamento, qua peccator non quidem eam meretur, (hoc enim efficit solum Meritum et Satisfactio Christi, cum eam nobis fide viva applicamus) sed per eam praerequisita conditio impletur, qua aptus fit ad divinam misericordiam consequendam. Hanc so-lam internam Poenitentiam sufficere affirmamus in peccatis laten-tibus, quorum sibi conscius peccator, et quae soli Deo nota sunt.

2. Liberum tamen censemus, et utilissimum Conscientiis anxiis, ad eorum consilium confugere, qui ex officio peccatorum naturam et circumstantiam propius norunt, et a proprio Pastore consolationem petere, per aliquam peccatorum declarationem, qui-

bus sollicitus animus torquetur, atque ob eam etiam causam Absolutionem privatam utiliter retineri existimamus.

3. In Peccatis autem gravioribus, quae cum Ecclesiae scandalo commissa, in plurium notitiam pervenerunt, externam et publicam poenitentiam requirimus, et adversus tales peccatores Ecclesiam eiusque Praepositos Clavium potestate uti posse ac debere, ut eos Censuris suis ligent, et post poenitentiae fructus productos solvant, ministerio sibi in eam rem a Deo concesso, asserimus.

4. Negamus autem, 1) Poenitentiam ullam externam, sive privatam, sive publicam, seu Ritus poenitentis, seu Actus Ministri, seorsim aut coniunctim consideremus, esse verum et proprium Novi Test. Sacramentum, ac pro tali sub Anathemate habendum.

2. Confessionem per enumerationem omnium et singulorum peccatorum mortalium, quorum memoria cum debita et diligenti praemeditatione habetur, etiam occultorum, et quae sunt contra ultimum Decalogi praeceptum et circumstantiarum, quae peccati speciem mutant, necessariam esse ad remissionem peccatorum, Iure Divino, ut fiat secreto soli Sacerdoti, et hoc sub Anathemate credendum esse.

3. Cum sola Satisfactio et Meritum Christi nos liberet, non tantum a culpa, sed etiam ab omni poena proprie satisfactoria, negamus necessarias esse ad redimendas Poenas aeternas aut temporales, vel in hac Vita Satisfactiones Canonicas, vel, post hanc Vitam Satispassiones in Igne aliquo Purgatorio.

4. Negamus item ullum usum esse Indulgentiarum, quales hodie usurpantur.

5. Per iniuriam nobis affingitur, quod omnem Poenitentiam reiiciamus, et quod peccatoribus, sine Contritione et vitae anteactae detestatione, seriaeque Emendationis promisso, reconciliationem promittamus.

De Extrema Unctione.

1. Fatemur, Apostolos unxisse aegros Oleo, quo et Corporalem sanitatem consecuti sunt. Fatemur etiam Iacobi Epistolam iubere, presbyteros Ecclesiae ad aegrotos vocari, ut eos Oleo ungant, et pro iis orent ad sanitatem consequendam. Officium etiam hodie Ministrorum Ecclesiae exigere, ut aegrotos visitent, eosque tam praedicatione Evangelii, quam dispensatione Sacrae Coenae consolentur, ac una cum Ecclesia pro eorum salute orent.

2. Negamus autem, 1) Cum desierit Donum miraculose sanandi, Ritum hunc Unctionis amplius in Ecclesia esse utilem.

2. Esse Sacramentum Novi Test., a Christo institutum, vere ac proprie dictum, et pro tali sub Anathemate habendum.

De Ordine.

1. Omnia in Ecclesia ordine et decenter institui debere, ec quenquam, nisi legitime, sive per Vocationem Dei immedia- ım et extraordinariam, sive per mediatam et ordinariam, non ıntum interno Spiritus S. instinctu, et donorum sufficientium col- ıtione praeeunte, sed, et externo cuiusque Ecclesiae et inprimis ius Antistitum assensu subsequente, per Electionem Ecclesiae ad Ministerium vocatum, et per Ordinationem, seu manuum imposi- onem a Presbyterio confirmatum, Ministerium in Ecclesia exer- ere iure posse. Quosdam etiam, inter Verbi Dei Ministros, a)eo constitutos esse Officii et Donorum gradus agnoscimus.

2. Negamus autem, 1) Ordinem esse Sacramentum Novi Testamenti proprie dictum.

2. Gratiam ex opere operato conferre, et Characterem in nima Ordinati inprimere.

3. Utrumque hoc sub Anathemate credendum esse.

4. Ecclesiarum Nostrarum Pastores legitima seu Verbo Dei onsentanea Missione, Vocatione, et Ordinatione caruisse, aut arere.

De Matrimonio.

1. Matrimonium Sanctam et Divinam esse Institutionem af- rmamus, ac proinde ab illis cum Apostolo dissentimus, qui ma- rimonium prohibent, aut palam vituperant, vel oblique perstrin- unt, quasi non Sanctum, sed immundum sit.

2. Interim negamus, 1) Illud vere et proprie Sacramentum . Testamenti, ac sub Anathemate habendum esse.

2. Conjugium Clericorum vel a Christo, vel a primitiva Ecclesia interdictum esse.

De Ecclesia.

1. Ex iis, quae de Verbo Dei, de Christo Capite Eccle- iae, deque Christi Gratia, nec non de Sacramentis, et Cultu Di- ino dicta sunt, facile intelligitur, quid de Vera, falsave Ecclesia, am Universali, quam Particulari sentiamus. Vera enim Ecclesia ihil aliud est, quam Coetus fidelium, sub uno Capite Christo, er eundem Spiritum gratiae, ex potestate tenebrarum ad Regnum)ei Verbo Evangelii evocatorum, et tum interna eiusdem Fidei, aritatis et Spei, tum externa eorundem Sacramentorum, et to- ius Cultus Divini, sanctaeque Disciplinae Communione so- iatorum.

2. Unde, quamvis illi soli vera et viva Ecclesiae Membra int, qui tam interna, quam externa Communione Christo ceu apiti, et Ecclesiae ceu Corpori eius mystico coniuncti sunt, ta- nen, cum interna Ecclesiae Communio et Unio sit res invisibilis,

Iudicio Caritatis omnes illi pro Membris Ecclesiae habendi sunt qui in externa Visibili eiusdem salvificae Fidei professione, e veri Cultus ac Disciplinae Communione perseverant, quamvis ali qui coram Deo forte Hypocritae sint.

3. Universalis igitur Ecclesia est Coetus fidelium omnium toto terrarum Orbe dispersorum, qui omnes sunt et manent Un Catholica Ecclesia, quamdiu sub Uno in Coelis Capite Christo per unum salvificae Fidei et Caritatis Spiritum, unamque eiusde Professionem uniti manent: quamvis nullo Communi externo i terris Regimine socientur, aut etiam sociari possint, sed in Re gionibus et Regnis, aut Rebuspublicis disiunctissimis, vel etian hostilibus dispersi, et quoad externam societatem, aut Ecclesiasti cum Regimen plane disiuncti sint.

4. Particulares autem Ecclesiae sunt, quae etiam externo Regimine Ecclesiastico, eiusdem Urbis aut populi ad Communio nem Sanctorum ordinatam coniunctae sunt.

5. Quae proinde ex iisdem etiam Notis, num Verae a Falsae sint Ecclesiae, agnosci possunt et debent: videlicet e eiusdem salvificae fidei, secundum indubitatum Dei Verbum, Pro fessione; eorundem Sacramentorum a Christo institutorum integr administratione: nec non eiusdem Cultus a Deo mandati, et san ctae Disciplinae Communione: ad quas omnes aliae Notae Acci dentales, quae afferri possunt, reducendae, et ex iis aestiman dae sunt.

6. Interea non diffitemur, inter has ipsas Ecclesias vario esse Puritatis et Perfectionis gradus, nec statim desinere esse veram Christi Ecclesiam, si quae non per omnia, vel in Doctrina vel in Sacramentorum Usu, vel in reliquo Cultu, Rituumque e Disciplinae Sanctitate pura sit, sed salvificae Fidei aliquos erro res, Sacramentorum usui aliquos abusus, Cultui Divino aliquas Superstitiones, Disciplinae Sanctitati aliquam Scandalorum licen tiam admistam habeat: modo interim Fidei et Cultus Doctrinam et Praxin fundamentalem et salvificam retineat, et Christianae ac Fraternae cum aliis Ecclesiis Caritatis vinculum non plane dissolvat.

7. Si quae vero fundamentum Fidei et Cultus salvifici evertat, et Vinculum Christianae Caritatis, cum aliis Fundamentum retinentibus Ecclesiis, pertinaciter abrumpat, eam non amplius Veram Ecclesiam, sed Falsam esse statuimus.

8. Id vero etsi Universali toto Orbe Ecclesiae unquam accidisse, aut accidere posse pernegamus, ut a salvifica Fide et Cultu tota deficiat, tamen nulli particulari, quaecunque tandem illa sit, tale prae aliis Privilegium a Christo datum agnoscimus, ut in fide nunquam possit errare aut deficere, sed quamvis in disciplina variis scandalis, aeque ac aliae Ecclesiae, obnoxia sit, tamen in Doctrina Fidei, et in Praxi Cultus Divini ab omni semper errore, aut, errandi possibilitate, immunis et pura maneat.

9. Regimen Ecclesiae quod attinet, etsi id vere Monarchi-
m est, respectu Christi Unici Regis et Monarchae totius Uni-
rsalis Ecclesiae, tamen Particularium Ecclesiarum Regimen in
ris externum, ex institutione Christi, Aristocraticum esse cen-
mus: sed ita, ut Episcopis seu Superintendentibus, vel Inspe-
oribus, Ordinis et Regiminis aliquam super reliquos Presbyteros
ioritatem non negemus.

10. Negamus vero, ullum in terris Caput aut Monarcham
re Divino constitutum esse, cui omnes et singulae toto terrarum
rbe Ecclesiae, earumque Episcopi, aut singuli fideles, de neces-
tate salutis, et sub Anathemate, subiecti sint, aut esse debeant,
, ut sine hac subiectione nec Christi, nec Ecclesiae Catholicae
ra membra esse possint.

Atque haec est specialior Declaratio Doctrinae Ecclesiarum
ius Regni Reformatarum de hisce Controversiis, quae D. D.
omano-Catholicis iam ante quidem exhibita, et d. 16. Septembr.
publica Sessione praelecta est.

Cum vero animos eorum quibusdam Verbis nonnihil offensos
se intelligeremus, ita quidem, ut eam Actis minime inserendam
se protestati sint, Nos re mature deliberata, ne forte culpa
iqua nostra Caritativi huius Colloquii abrumpendi causam prae-
iisse videremur, iterum illis condescendendum censuimus, eoque
onnulla, quae in proponendi modo illis displicuisse, aut ad se-
ndam potius huius Colloquii Actionem, videlicet ad Doctrinae
ontroversae probationem, quam ad eius explicationem pertinere
idebantur, mutavimus, quam potestatem tum quoque in huius
eclarationis priori clausula, liberam nobis atque integram reser-
averamus: prout iam quoque ad ulteriorem eorum, quae obscu-
ius forte dicta etiamnunc videri queant, Declarationem, si eam
nobis postulent, nos ultro offerimus, et hanc declarandi nostram
ententiam libertatem porro nobis reservatam volumus, eamque a
ominis Romano-Catholicis, Legibus huius Colloquii ita volentibus,
aud gravatim nobis concessum iri speramus.

Huic Declarationi subscripsere.

Ex Equestri Ordine.

Zbygneus Gorayski de Goray, Castellanus Chelmensis, a. S.
R. M. deputatus Colloquii Thoruniensis Praeses. Mppa.

Stanislaus Drohoiewski a Drohoiow, Director Consessus a
parte Reformatorum. Mppa.

Adamus Rey a Naglowice, Delegatus ab Ecclesiis Palatinatus
Cracoviensis. Mppa.

Iohannes de Zbaszyn Zbaski, ex Palatinatu Lublinensi Del gatus. Mppa.

Matthias Gloskowski, Camerarius Terrestris Calissiensi ab Ecclesiis Palatinatuum Maioris Poloniae Delegatus. Mppa.

Iohannes a Glinnik Glinski, Delegatus ab Ecclesiis Palatin tus Cracoviensis. Mppa.

Albertus Dorpowski. Mppa.

Ex Ordine Ecclesiastico.

Iohannes Bergius, SS. Theologiae Doctor, a Serenissi Electore Brandenburgico ad hoc Colloquium delegatus subsc psit. Mppa.

Iohannes Bythnerus, Ecclesiarum Confessionis Bohemic per Maiorem Poloniam Superattendens, et Theologorum ad Co loquium hoc ab Ecclesiis delegatorum a parte Reformatorum Pra ses. Mppa.

Georgius Vechnerus, SS. Theologiae D. Mppa.

Fridericus Reichelius, SS. Theol. D. et Professor in Ac demia Francofortana. Mppa.

Thomas Wegierski, Ecclesiarum Reformatarum in Mino Polonia Superattendens. Mppa.

Nicolaus Wysocki, Ecclesiarum Reformatarum District Podlachiae in M. Ducatu Lithuaniae Superattendens. Mppa.

Andreas Musonius, Ecclesiarum Neogardensium in M. D catu Lithuaniae Superattendens. Mppa.

Paulus Bochnitius, Ecclesiarum Districtus Russiae Senio Mppa.

Albertus Wegierski, Ecclesiarum Districtus Cracoviensis S nior. Mppa.

Georgius Laetus, Ecclesiarum Districtus Lublinensis Cons nior. Mppa.

Iohannes Felinus, Consenior Ecclesiarum Maioris Polonia Deputatus. Mppa.

Samuel Plachta, Ecclesiarum Districtus Russiae Consenio Mppa.

Reinholdus Adami, V. D. M. et Scholarum in M. Ducat Lithuaniae Inspector. Mppa.

Daniel Stephanus, V. D. M. e Districtu Sendomiriensi De legatus. Mppa.

Iohannes Laetus, V. D. M. ex Districtu Cracoviensi Dele gatus. Mppa.

Matthias Apollos Styrzinski, V. D. M. ex Districtu Pod lachiensi Delegatus. Mppa.

Daniel Kopecky, V. D. M. in Aula Ill. Domini Capitanei ımensis. Mppa.

Georgius Gleinigius, V. D. M. ab Ecclesiis Maioris Polo- e ad Colloquium Thoruniense Delegatus. Mppa.

Christophorus Pandlowski, V. D. M. Ecclesiarum Distri- s Belzensis ad Colloquium Thoruniense Delegatus, et eiusdem parte Reformatorum Notarius iuratus. Mppa.

Beniamin Ursinus, V. D. A. ab Ecclesiis Maioris Poloniae nfessionis Bohemicae Delegatus ad praesens Colloquium, eius- nque a parte Reformatorum Notarius iuratus. Mppa.

9.

IUDICIUM SYNODI NATIONALIS REFORMATARUM ECCLESIARU BELGICARUM,

HABITAE DORDRECHTI ANNO MDCXVIII. ET MDCXI

CUI PLURIMI INSIGNES THEOLOGI REFORMATARUM ECCL SIARUM MAGNAE BRITANNIAE, GERMANIAE, GALLIAE, INTERFUERUNT,

DE QUINQUE DOCTRINAE CAPITIBUS

IN ECCLESIIS BELGICIS CONTROVERSIS:

PROMULGATUM VI. MAII MDCXIX.

PRAEFATIO.

In nomine Domini et Servatoris nostri Iesu Christi, Amen.

INTER plurima, quae Dominus et Servator noster Iesus Ch stus militanti suae Ecclesiae in hac aerumnosa peregrinatione d dit solatia, merito celebratur illud, quod ei ad Patrem suum coeleste sanctuarium abiturus reliquit: *Ego*, inquiens, *sum vob cum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi.* Hui suavissimae promissionis veritas elucet in omnium temporum E clesia, quae quum non solum aperta inimicorum violentia et ha reticorum impietate, sed etiam operta seductorum astutia ip ab initio fuerit oppugnata, sane, si unquam salutari promiss suae praesentiae praesidio eam destituisset Dominus, pridem a vi tyrannorum fuisset oppressa, aut fraude impostorum in exitiu seducta. Sed bonus ille Pastor, qui gregem suum, pro quo ar mam suam posuit, constantissime diligit, persecutorum rabie tempestive semper, et exserta saepe dextera, miraculose repre sit, et seductorum vias tortuosas ac consilia fraudulenta detex

que dissipavit, utroque se in Ecclesia sua praesentissimum esse monstrans. Huius rei illustre documentum exstat in historiis orum imperatorum, regum, et principum, quos Filius Dei in bsidium Ecclesiae suae toties excitavit, sancto domus snae zelo cendit, eorumque opera, non tantum tyrannorum furores comscuit, sed etiam Ecclesiae cum falsis doctoribus religionem vaadulterantibus conflictanti, sanctarum synodorum remedia provavit, in quibus fideles Christi servi coniunctis precibus, consi, et laboribus pro Ecclesia et veritate Dei fortiter steterunt, tanae ministris, licet in angelos lucis se transformantibus, inpide se opposuerunt, errorum et discordiae semina sustulerunt, clesiam in religionis purae concordia conservarunt, et sincerum i cultum ad posteritatem illibatum transmiserunt.

Simili beneficio fidelis noster Servator Ecclesiae Belgicae, nos aliquam multos afflictissimae, gratiosam suam praesentiam e tempore testatus est. Hanc enim Ecclesiam a Romani antiisti tyrannide et horribili papatus idololatria potenti Dei manu icatam, in belli diuturni periculis toties miraculose custoditam, in verae doctrinae atque disciplinae concordia ad Dei sui laun, admirabile reipubl. incrementum, totiusque reformati orbis idium efflorescentem, *Iacobus Arminius* eiusque sectatores, non Remonstrantium prae se ferentes, variis, tam veteribus, quam vis erroribus, primum tecte, deinde aperte tentarunt, et scanosis dissensionibus ac schismatibus pertinaciter turbatam, in tum discrimen adduxerunt, ut florentissimae Ecclesiae, nisi Seroris nostri miseratio opportune intervenisset, horribili dissidion et schismatum incendio tandem conflagrassent. Benedictus em sit in saecula Dominus, qui postquam ad momentum faciem m a nobis (qui multis modis iram et indignationem eius procaveramus) abscondissit, universo orbi testatum fecit, se foedesui non oblivisci, et suspiria suorum non spernere. Cum m vix ulla remedii spes humanitus appareret, illustrissimis et epotentibus Belgii foederati ordinibus generalibus hanc mentem piravit, ut consilio et directione illustrissimi et fortissimi prinis Arausicani legitimis mediis, quae ipsorum apostolorum, et ae eos secutae Ecclesiae Christianae exemplis longo temporum cursu sunt comprobata, et magno cum fructu in Ecclesia etiam lgica antehac usurpata, saevientibus hisce malis obviam ire deverint, synodumque ex omnibus, quibus praesunt, provinciis, horitate sua, Dordrechtum convocarint, expetitis ad eam et ore serenissimi ac potentissimi Magnae Britanniae Regis *Iai*, et illustrissimorum principum, comitum, et rerumpublican, impetratis plurimis gravissimis theologis, ut communi tot formatae Ecclesiae theologorum iudicio, ista *Arminii* eiusque tatorum dogmata accurate, et ex solo Dei verbo, diiudicaren, vera doctrina stabiliretur, et falsa reiiceretur, Ecclesiisque lgicis concordia, pax et tranquillitas, divina benedictione, re-

stitueretur. Hoc est illud Dei beneficium, in quo exultant Ec clesiae Belgicae, et fidelis Servatoris sui miserationes humilite agnoscunt, ac grate praedicant.

Haec igitur veneranda Synodus (praevia per summi magistra tus authoritatem in omnibus Belgicis Ecclesiis, ad irae Dei de precationem et gratiosi auxilii implorationem, precum et ieiun indictione et celebratione) in nomine Domini Dordrechti congre gata, divini Numinis et salutis Ecclesiae accensa amore, et pos invocatum Dei nomen, sancto iuramento obstricta, se solam Scri pturam sacram pro iudicii norma habituram, et in caussae huiu cognitione et iudicio, bona integraque conscientia versaturam esse hoc egit sedulo magnaque patientia, ut praecipuos horum dogma tum patronos, coram se citatos, induceret ad sententiam suam d Quinque notis doctrinae Capitibus, sententiaeque rationes, plenis exponendas. Sed cum Synodi iudicium repudiarent, atque a interrogatoria, eo, quo aequum erat, modo respondere detrecta rent, neque Synodi monitiones, nec generosorum atque ampliss morum ordinum generalium Delegatorum mandata, imo ne ipsoru quidem illustrissimorum et praepotentum DD. ordinum generaliu imperia, quicquam apud illos proficerent, aliam viam eorunde Dominorum iussu, et ex consuetudine iam olim in synodis antiqu recepta, ingredi coacta fuit; atque ex scriptis, confessionibus, a declarationibus, partim antea editis, partim etiam huic Synod exhibitis, examen illorum quinque dogmatum institutum est. Quo cum iam per singularem Dei gratiam, maxima diligentia, fide, a conscientia, omnium et singulorum consensu absolutum sit, Syn odus haec ad Dei gloriam, et ut veritatis salutaris integritat conscientiarum tranquillitati, et paci ac saluti Ecclesiae Belgica consulatur, sequens iudicium, quo et vera verboque Dei consen tanea de praedictis Quinque Doctrinae Capitibus sententia ex ponitur, et falsa verboque Dei dissentanea reiicitur, statuit pr mulgandum.

SENTENTIA,

DE

VINA PRAEDESTINATIONE ET ANNEXIS EI CAPITIBUS,

am *Synodus Dordrechtana* Verbo Dei consentaneam, atque in lesiis Reformatis hactenus receptam esse, iudicat, quibusdam Articulis exposita.

PRIMUM DOCTRINAE CAPUT,

DE

DIVINA PRAEDESTINATIONE.

Articulus primus.

Cum omnes homines in Adamo peccaverint, et rei sint facti edictionis et mortis aeternae, Deus nemini fecisset iniuriam, niversum genus humanum in peccato et maledictione relinque- ac propter peccatum damnare voluisset, iuxta illa Apostoli, *us mundus est obnoxius condemnationi Dei.* Rom. III, 19. *nes peccaverunt et destituuntur gloria Dei. vers.* 23. Et, *Stipendium peccati mors est.* Rom. VI, 23.

II.

Verum in hoc manifestata est charitas Dei, quod Filium n unigenitum in mundum misit, ut omnis qui credit in eum, pereat, sed habeat vitam aeternam. 1 Ioan. IV, 9. Ioan. III, 16.

III.

Ut autem homines ad fidem adducantur, Deus clementer laeni huius nuntii praecones mittit, ad quos vult, et quando vult, um ministerio homines ad resipiscentiam et fidem in Christum ifixum vocantur. *Quomodo enim credent in eum, de quo non erint? quomodo autem audient absque praedicante? quomodo dicabunt, nisi fuerint missi?* Rom. X, 14. 15.

IV.

Qui huic Evangelio non credunt, super eos manet ira Dei. vero illud recipiunt, et Servatorem Iesum vera ac viva fide ectuntur, illi per ipsum ab ira Dei et interitu liberantur, ac aeterna donantur.

V.

Incredulitatis istius, ut et omnium aliorum peccatorum, caussa seu culpa neutiquam est in Deo, sed in homine. Fides autem in Iesum Christum et salus per ipsum, est gratuitum Dei donum, sicut scriptum est: *Gratia salvati estis per fidem, et hoc non ex vobis, Dei donum est.* Ephes. II, 8. Item: *Gratis datum est nobis in Christum credere.* Philipp. I, 29.

VI.

Quod autem aliqui in tempore fide a Deo donantur, aliqui non donantur, id ab aeterno ipsius decreto provenit; *Omnia enim opera sua novit ab aeterno:* Act. XV, 18. Ephes. I, 11. secundum quod decretum electorum corda, quantumvis dura, gratiose emollit, et ad credendum inflectit, non electos autem iusto iudicio suae malitiae et duritiae relinquit. Atque hic potissimum sese nobis aperit profunda, misericors pariter et iusta hominum aequaliter perditorum discretio; sive decretum illud *electionis* et *reprobationis* in verbo Dei revelatum. Quod ut perversi, impuri, et parum stabiles, in suum detorquent exitium, ita sanctis et religiosis animabus ineffabile praestat solatium.

VII.

Est autem electio immutabile Dei proprositum, quo ante iacta mundi fundamenta ex universo genere humano, ex primaeva integritate in peccatum et exitium sua culpa prolapso, secundum liberrimum voluntatis suae beneplacitum, ex mera gratia, certam quorundam hominum multitudinem, aliis nec meliorum, nec dignior rum, sed in communi miseria cum aliis iacentium, ad salutem elegit in Christo, quem etiam ab aeterno Mediatorem et omnium electorum caput, salutisque fundamentum constituit; atque ita eos ipsi salvandos dare, et ad eius communionem per verbum et Spiritum suum efficaciter vocare ac trahere; seu vera et ipsum fide donare, iustificare, sanctificare, et potenter in Filii sui communione custoditos tandem glorificare decrevit, ad demonstrationem suae misericordiae, et laudem divitiarum gloriosae suae gratiae sicut scriptum est: *Elegit nos Deus in Christo, ante iacta mundi fundamenta, ut essemus sancti et inculpati in conspectu eius; cum charitate; qui praedestinavit nos quos adoptaret in filios, per Iesum Christum, in sese, pro beneplacito voluntatis suae, ad laudem gloriosae suae gratiae, qua nos gratis sibi acceptos fecit in illo dilecto.* Ephes. I, 4. 5. 6. Et alibi: *Quos praedestinavit, eos etiam vocavit; et quos vocavit, eos etiam iustificavit; quos autem iustificavit, eos etiam glorificavit,* Rom. VIII, 30.

VIII.

Haec electio non est multiplex, sed una et eadem omnium salvandorum in Vetere et Novo Testamento, quandoquidem Scr

a unicum praedicat beneplacitum, propositum, et consilium ntatis Dei, quo nos ab aeterno elegit ad gratiam et ad glo-; et ad salutem et ad viam salutis, quam praeparavit ut in ambulemus.

IX.

Eadem haec electio facta est non ex praevisa fide, fideique dientia, sanctitate, aut alia aliqua bona qualitate et disposi-e, tanquam caussa seu conditione in homine eligendo praere-ita, sed ad fidem, fideique obedientiam, sanctitatem, etc. Ac nde electio est fons omnis salutaris boni: unde fides, sancti-et reliqua dona salvifica, ipsa denique vita aeterna, ut fru-et effectus eius profluunt, secundum illud Apostoli: *Elegit* (non quia eramus, sed) *ut essemus sancti et inculpati in con-tu eius in charitate.* Ephes. I, 4.

X.

Caussa vero huius gratuitae electionis, est solum Dei bene-itum, non in eo consistens, quod certas qualitates seu actio-humanas, ex omnibus possibilibus, in salutis conditionem ele-sed in eo, quod certas quasdam personas ex communi pecca-m, multitudine sibi in peculium adscivit, sicut scriptum est: *dum natis pueris, cum neque boni quippiam fecissent neque i*, etc. *dictum est* (nempe Rebeccae,) *Maior serviet minori, t scriptum est, Iacob dilexi, Esau odio habui.* Rom. IX, 11, 13. Et, Crediderunt quotquot erant ordinati ad vitam aeter-. Act. XIII, 48.

XI.

Atque ut Deus ipse est sapientissimus, immutabilis, omniscius, mnipotens: ita electio ab ipso facta nec interrumpi, nec mu-, revocari, aut abrumpi, nec electi abiici, nec numerus eorum ui potest.

XII.

De hac aeterna et immutabili sui ad salutem electione, electi tempore, variis licet gradibus et dispari mensura, certiores duntur, non quidem arcana et profunditates Dei curiose scru-lo; sed fructus electionis infallibiles, in verbo Dei designatos, sunt vera in Christum fides, filialis Dei timor, dolor de pec-s secundum Deum, esuries et sitis iustitiae, etc. in sese cum ituali gaudio et sancta voluptate observando.

XIII.

Ex huius electionis sensu et certitudine, filii Dei maiorem ies sese coram Deo humiliandi, abyssum misericordiarum eius

adorandi, seipsos purificandi, et eum, qui ipsos prior tantopere dilexit, vicissim ardenter diligendi, materiam desumunt: tantum abest, ut hac electionis doctrina atque eius meditatione in mandatorum divinorum observatione segniores, aut carnaliter securi, reddantur. Quod iis iusto Dei iudicio solet accidere, qui de electionis gratia, vel temere praesumentes, vel otiose et proterve fabulantes, in viis electorum ambulare nolunt.

XIV.

Ut autem haec de divina electione doctrina sapientissimo Dei consilio per prophetas, Christum ipsum, atque Apostolos, sub Veteri aeque atque sub Novo Testamento, est praedicata, et sacrarum deinde literarum monumentis commendata: ita et hodie in Ecclesia Dei, cui ea peculiariter est destinata, cum spiritu discretionis, religiose et sancte, suo loco et tempore, missa omni curiosa viarum altissimi scrutatione, est proponenda, idque ad sanctissimi nominis divini gloriam, et vividum populi ipsius solatium.

XV.

Caeterum aeternam et gratuitam hanc electionis nostri gratiam eo vel maxime illustrat, nobisque commendat Scriptura Sacra, quod porro testatur non omnes homines esse electos, sed quosdam non electos, sive in aeterna Dei electione praeteritos, quos scilicet Deus ex liberrimo, iustissimo, irreprehensibili, et immutabili beneplacito decrevit in communi miseria, in quam se sua culpa praecipitarunt, relinquere, nec salvifica fide et conversionis gratia donare, sed in viis suis, et sub iusto iudicio relictos, tandem non tantum propter infidelitatem, sed etiam caetera omnia peccata, ad declarationem iustitiae suae damnare, et aeternum punire. Atque hoc est decretum *reprobationis*, quod Deum neutiquam peccati authorem (quod cogitatu blasphemum est) sed tremendum, irreprehensibilem, et iustum iudicem ac vindicem constituit.

XVI.

Qui vivam in Christum fidem, seu certam cordis fiduciam, pacem conscientiae, studium filialis obedientiae, gloriationem in Deo per Christum, in se nondum efficaciter sentiunt, mediis tamen, per quae Deus ista se in nobis operaturum promisit, utuntur, ii ad reprobationis mentionem non consternari, nec se reprobis accensere, sed in usu mediorum diligenter pergere, ac horam uberioris gratiae ardenter desiderare et reverenter humiliterque expectare debent. Multo autem minus doctrina de reprobatione terreri debent ii, qui cum serio ad Deum converti, ei unice placere, et e corpore mortis eripi desiderant, in via tamen pietatis et fidei eo usque, quo volunt, pervenire nondum possunt, siquidem

im fumigans se non extincturum, et arundinem quassatam se
i fracturum, promisit misericors Deus. Iis autem haec do-
ina merito terrori est, qui Dei et Servatoris Iesu Christi obliti,
ndi curis et carnis voluptatibus se totos manciparunt, quamdiu
Deum serio non convertuntur.

XVII.

Quandoquidem de voluntate Dei ex verbo ipsius nobis est
licandum, quod testatur liberos fidelium esse sanctos, non qui-
m natura, sed beneficio foederis gratuiti, in quo illi cum pa-
tibus comprehenduntur, pii parentes de electione et salute suo-
m liberorum, quos Deus in infantia ex hac vita evocat, dubi-
e non debent.

XVIII.

Adversus hanc gratuitae electionis gratiam, et iustae repro-
tionis severitatem, obmurmuranti opponimus hoc apostolicum:
homo! tu quis es qui ex adverso responsas Deo? Rom. IX,
). Et illud Servatori nostri, *An non licet mihi quod volo facere
meis?* Matth. XX, 15. Nos vero haec mysteria religiose
orantes, cum Apostolo exclamamus: *O profunditatem divitiarum
m sapientiae tum cognitionis Dei! Quam imperscrutabilia sunt
i iudicia, et eius viae impervestigabiles! Quis enim cognovit
ntem Domini? Aut quis fuit ei a consiliis? Aut quis prior
dit ei ut reddatur ei? Nam ex eo, et per eum, et in eum
nt omnia. Ipsi sit gloria in saecula.* Amen. Rom. XI,
. 34. 35. 36.

REIECTIO ERRORUM
QUIBUS
ECCLESIAE BELGICAE SUNT ALIQUAMDIU PERTURBATAE.

xposita doctrina Orthodoxa de Electione et Reprobatione, Synodus reiicit Errores eorum,

I.

QUI docent, „Voluntatem Dei de servandis credituris, et in
le fideique obedientia perseveraturis, esse totum et integrum
ectionis ad salutem decretum; nec quicquam aliud de hoc de-
reto in verbo Dei esse revelatum.“ Ili enim simplicioribus
nponunt, et Scripturae sacrae manifeste contradicunt, testanti
eum non tantum servare velle credituros, sed etiam certos quos-

dam homines ab aeterno elegisse, quos prae aliis in tempore fid in Christum et perseverantia donaret; sicut scriptum est, *Manifestum feci nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi.* Ioh. XVII, 6 Item, *Crediderunt quotquot ordinati erant ad vitam aeternam* Actor. XIII, 48. Et, *Elegit nos ante iacta mundi fundamenta ut essemus sancti,* etc. Ephes. I, 4.

II.

Qui docent: „Electionem Dei ad vitam aeternam esse mul tiplicem; aliam generalem et indefinitam, aliam singularem e definitam; et hanc rursum vel incompletam, revocabilem, no peremptoriam, sive conditionatam: vel completam, irrevocabilem peremptoriam, seu absolutam.“ Item, „Aliam electionem esse a fidem, aliam ad salutem; ita ut electio ad fidem iustificantem abs que electione peremptoria ad salutem esse possit.“ Hoc enim est humani cerebri commentum extra scripturas excogitatum, do ctrinam de electione corrumpens, et auream hanc salutis catenam dissolvens: *Quos praedestinavit, eos etiam vocavit; et quos voca vit, eos etiam iustificavit; quos autem iustificavit, eos etiam glo rificavit.* Rom. VIII, 30.

III.

Qui docent: „Dei beneplacitum ac propositum, cuius scri ptura meminit in doctrina electionis, non consistere in eo, quo Deus certos quosdam homines prae aliis elegerit, sed in eo, quo Deus ex omnibus possibilibus conditionibus (inter quas etiam sun opera legis) sive ex omnium rerum ordine, actum fidei, in ses ignobilem, et obedientiam fidei imperfectam, in salutis conditio nem elegerit; eamque gratiose pro perfecta obedientia reputare et vitae aeternae praemio dignam censere voluerit.“ Hoc enim errore pernicioso beneplacitum Dei et meritum Christi enervatur et homines inutilibus quaestionibus a veritate iustificationis gra tuitae, et simplicitate Scripturarum avocantur; illudque Aposto falsi arguitur: *Deus nos vocavit vocatione sancta; non ex oper bus, sed ex suo proposito et gratia, quae data est nobis in Chri sto Iesu ante tempora saeculorum.* 2 Tim. I, 9.

IV.

Qui docent: „In electione ad fidem hanc conditionem prae requiri, ut homo lumine naturae recte utatur, sit probus, parvus humilis, et ad vitam aeternam dispositus, quasi ab istis electi aliquatenus pendeat.“ Pelagium enim sapiunt, et minime obscur falsi insimulant Apostolorum scribentem: *Versati sumus olim i cupiditatibus carnis nostrae, facientes quae carni et cogitationibu libebant, eramusque natura filii irae, ut et reliqui. Sed Deus qui dives est misericordia, propter multam charitatem suam, qu*

lexit nos, etiam nos cum in offensis mortui essemus, una vivi-avit cum Christo, cuius gratia estis servati, unaque suscitavit, aque collocavit in coelis in Christo Iesu; ut ostenderet in secu- supervenientibus supereminentes illas opes suae gratiae, pro a erga nos benignitate in Christo Iesu. Gratia enim estis rvati per fidem, (et hoc non ex vobis, Dei donum est) non ex eribus, ut ne quis glorietur. Ephes. II, 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

V.

Qui docent: „Electionem singularium personarum ad salu-m, incompletam et non peremptoriam, factam esse ex praevisa le, resipiscentia, sanctitate et pietate inchoata, aut aliquamdiu ntinuata: completam vero et peremptoriam ex praevisae fidei, sipiscentiae, sanctitatis, et pietatis finali perseverantia: et hanc se gratiosam et evangelicam dignitatem, propter quam qui eli-tur dignior sit illo qui non eligitur: ac proinde fidem, fidei edientiam, sanctitatem, pietatem, et perseverantiam non esse uctus sive effectus electionis immutabilis ad gloriam, sed con-tiones, et caussas sine quibus non, in eligendis complete prae-quisitas, et praevisas, tanquam praestitas.“ Id quod toti Scri-rae repugnat, quae haec et alia dicta passim auribus et cordibus stris ingerit: *Electio non est ex operibus, sed ex vocante.* om. IX, 11. *Credebant quotquot ordinati erant ad vitam ae-rnam.* Actor. XIII, 48. *Elegit nos in semetipso ut sancti semus.* Ephes. I, 4. *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.* h. XV, 16. *Si ex gratia, non ex operibus.* Rom. XI, 6. *hoc est charitas, non quod nos dilexerimus Deum, sed quod se dilexit nos, et misit Filium suum.* 1 Iohan. IV, 10.

VI.

Qui docent: „Non omnem electionem ad salutem immutabi-m esse, sed quosdam electos, nullo Dei decreto obstante, perire sse et aeternum perire.“ Quo crasso errore et *Deum* mutabi-m faciunt, et consolationem piorum de electionis suae constan-a subvertunt, et Scripturis sacris contradicunt docentibus, *Ele-os non posse seduci:* Matth. XXIV, 24. *Christum datos sibi Patre non perdere:* Iohan. VI, 39. *Deum quos praedestina-t, vocavit et iustificavit, eos etiam glorificare.* Rom. VIII, 30.

VII.

Qui docent: „Electionis immutabilis ad gloriam nullum in ac vita esse fructum, nullum sensum, nullam certitudinem, nisi conditione mutabili et contingente.“ Praeterquam enim quod surdum sit ponere certitudinem incertam, adversantur haec ex-rientiae sanctorum, qui cum Apostolo ex sensu electionis sui xultant, Deique hoc beneficium celebrant, qui *gaudent* cum di-

scipulis, secundum Christi admonitionem, *quod nomina sua script sunt in coelis.* Luc. X, 20., qui sensum denique electioni ignitis tentationum diabolicarum telis opponunt, quaerentes, *Qu intentabit crimina adversus electos Dei?* Rom. VIII, 33.

VIII.

Qui docent: „Deum neminem ex mera iusta sua voluntat decrevisse in lapsu Adae et in communi peccati et damnationi statu relinquere, aut in gratiae ad fidem et conversionem neces sariae communicatione praeterire.“ Stat enim illud, *Quorum vult miseretur; quos vult, indurat.* Rom. IX, 18. Et illud, *Vobi datum est nosse mysteria regni coelorum, illis autem non es datum.* Matth. XIII, 11. Item, *Glorifico te, Pater, Domine coe et terrae, quod haec occultaveris sapientibus et intelligentibus et ea detexeris infantibus: etiam, Pater, quia ita placuit tib* Matth. XI, 25. 26.

IX.

Qui docent: „Caussam cur Deus ad hanc potius, quam a aliam gentem Evangelium mittat, non esse merum et solum De beneplacitum, sed quod haec gens melior et dignior sit ea, cu Evangelium non communicatur.“ Reclamat enim Moses, populun Israeliticum sic alloquens, *En Iehovae Dei tui sunt coeli, et coe coelorum, terra, et quicquid est in ea: Tantum in maiores tuo propensus fuit amore Iehova, diligendo eos; unde selegit seme eorum post eos, vos inquam, prae omnibus populis, sicut est ho die.* Deut. X, 14. 15. Et Christus: *Vae tibi Chorazin, va tibi Bethsaida, quia si in Tyro et Sidone factae essent virtute illae quae in vobis factae sunt, in sacco et cinere olim poeniten tiam egissent!* Matth. XI, 21.

Ita nos sentire et iudicare, manuum nostrarum sub scriptione testamur.

IOHANNES Bogermannus, Pastor Ecclesiae Leoverdiensis e Synodi Praeses.

Iacobus Rolandus, Pastor Ecclesiae Amstelodamensis et Prae sidis Assessor.

Hermannus Faukelius, Pastor Ecclesiae Middelburgensis e Praesidis Assessor.

Sebastianus Damman, Pastor Ecclesiae Zutphaniensis et Syn odi Scriba.

Festus Hommius, Pastor Ecclesiae Leydensis et Synodi Scribe

EX MAGNA BRITANNIA.

Georgius Episcopus Landavensis.

Iohannes Davenantius, Presbyter; Doctor ac Sacrae Theo-
e publicus Professor in Academia Cantabrigiensi et Collegii
ginalis ibidem Praeses.

Samuel Wardus, Presbyter, SS. Theologiae Doctor, Archi-
conus Fauntonnensis, et Collegii Sidneyani in Academia Can-
rigiensi Praefectus.

Thomas Goadus, Presbyter, SS. Theologiae Doctor, Cathe-
lis Ecclesiae Paulinae Londinensis Praecentor.

Gualterus Balcanquallus, Scoto-Britannus, Presbyter, S. Theo-
iae Baccalaureus.

EX ELECTORALI PALATINATU.

Abrahamus Scultetus, S. Theologiae Doctor et Professor in
ademia Heydelbergensi.

Paulus Tossanus, S. Theologiae Doctor, et Consiliarius in
natu Ecclesiastico inferioris Palatinatus.

Henricus Altingius, S. Theologiae Doctor et Professor in
ademia Heydelbergensi.

EX HASSIA.

Georgius Cruciger, S. Theologiae Doctor, Professor, et pro
npore Rector Academiae Marpurgensis.

Paulus Steinius, Concionator Aulicus et S. Theologiae in
llegio Nobilitatis Adelphico Mauritiano Professor, Cassellis.

Daniel Angelocrator, Ecclesiae Marpurgensis Pastor, et vi-
narum ad Lanum et Aederam Superintendens.

Rodolphus Goclenius Senior, Philosophiae purioris in Aca-
mia Marpurgensi Antecessor primarius, et nunc Decanus.

EX HELVETIA.

Ioannes Iacobus Breytingerus, Ecclesiae Tigurinae Pastor.

Marcus Rutimeyerus, S. Theologiae Doctor et Ecclesiae
rnensis Minister.

Sebastianus Beckius, SS. Theologiae Doctor, et Novi Te-
amenti Professor in Academia Basiliensi, ibidemque Facultatis
heologicae Decanus.

Wolfgangus Mayerus, SS. Theologiae Doctor, Ecclesiae Ba-
iensis Pastor.

Iohannes Conradus Kochius, Ecclesiae Schaphusianae Minister.

A CORRESPONDENTIA WEDDERAVICA.

Iohannes Henricus Alstedius, in Illustri Schola Nassovica,
ae est Herbornae, Professor ordinarius.

Georgius Fabricius, Ecclesiae Windeccensis in Comit Hanovico Pastor, et vicinarum Inspector.

EX REPUBLICA ET ECCLESIA GENEVENS

Iohannes Deodatus, in Ecclesia Genevensi Pastor, et in dem Schola SS. Theologiae Professor.

Theodorus Tronchinus, Divini verbi Minister in Eccle Genevensi, et ibidem SS. Theologiae Professor.

EX REPUBLICA ET ECCLESIA BREMENSI

Matthias Martinius, Illustris Scholae Bremensis Rector, et ea Divinarum literarum Professor.

Henricus Isselburg, SS. Theologiae Doctor, in Bremensi clesia ad B. Virginis Iesu Christi servus et in Schola Novi stamenti Professor.

Ludovicus Crocius, SS. Theologiae Doctor, Ecclesiae B mensis ad S. Martini Pastor, et in Illustri Schola Veteris Tes menti et Philosophiae practicae Professor.

EX REPUBLICA ET ECCLESIA EMDANA.

Daniel Bernardus Eilshemius, Emdanae Ecclesiae Pas Senior.

Ritzius Lucas Grimershemius, Emdanae Ecclesiae Pastor.

SS. THEOLOGIAE PROFESSORES BELGICI.

Iohannes Polyander, SS. Theologiae Doctor, atque in A demia Leydensi Professor.

Sibrandus Lubertus, SS. Theologiae Doctor, et Professor Academia Frisiorum.

Franciscus Gomarus, Sacrosanctae Theologiae Doctor, Professor in Academia Groningae et Omlandiae.

Antonius Tysius, Sacrae Theologiae in Illustri Schola dro-Velavica, quae est Hardervici, Professor.

Antonius Walaeus, Pastor Ecclesiae Middelburgensis, et eiusdem urbis Illustri Schola inter Theologos ad Synodum evoca

EX DUCATU GELDRIAE, ET COMITATU ZUTPHANIAE.

Guilielmus Stephani, SS. Theologiae Doctor, et Arnhem sis Ecclesiae Pastor.

Ellardus a Mehen, Ecclesiae Hardrovicenae Pastor.

Iohannes Bouillet, Pastor Ecclesiae Warnsfeldensis.

Iacobus Verheyden Senior, Ecclesiae Noviomagensis et Sc lae Rector.

EX HOLLANDIA AUSTRALI.

Balthasar Lydius, M. F. Pastor Ecclesiae Dei in urbe Dor-echto.
Henricus Arnoldi, Ecclesiastes Delphensis.
Gisbertus Voetius, Ecclesiae Heusdanae Pastor.
Arnoldus Musius ab Holy, Baillivus Suyd-Hollandiae, Se-r Ecclesiae Dordrechtanae.
Iohannes de Laet, Senior Ecclesiae Leydensis.

EX HOLLANDIA BOREALI.

Iacobus Triglandius, Pastor Ecclesiae Amstelodamensis.
Abrahamus a Doreslaer, Pastor Ecclesiae Enchusanae.
Samuel Bartholdus, Pastor Ecclesiae Monachodammensis.
Theodorus Heyngius, Senior Ecclesiae Amstelodamensis.
Dominicus ab Heemskerck, Senior Ecclesiae Amstelodamensis.

EX ZELANDIA.

Godefridus Udemannus, Pastor Ecclesiae Ziericzeanae.
Cornelius Regius, Ecclesiae Goesanae Pastor.
Lambertus de Rycke, Ecclesiae Bergizomianae Pastor.
Iosias Vosbergius, Senior Ecclesiae Middelburgensis.
Adrianus Hofferus, urbis Zirizaeae Senator, et Ecclesiae dem Senior.

EX PROVINCIA ULTRAIECTINA.

Iohannes Dibbezius, Pastor Dordracenus, Synodi Orthodoxae raiectinae Deputatus.
Arnoldus Oortcampius, Ecclesiae Amersfortianae Pastor.

EX FRISIA.

Florentius Iohannes, Iesu Christi crucifixi Servus in Eccle-Snecana.
Philippus Danielis Eilshemius, Pastor Ecclesiae Harlingensis.
Kempo Harinxma a Donia, Senior Ecclesiae Leoverdiensis.
Tacitus ab Aysma, Senior Ecclesiae in Buirgirt Hichtum, Hartwardt.

EX TRANSISALANIA.

Casparus Sibelius, Pastor Ecclesiae Daventriensis.
Hermannus Wiferdingius, Ecclesiae Swollanae in Evangelio risti Minister.
Hieronymus Vogellius, Hasseltanae Ecclesiae Pastor, tempore putationis inserviens Ecclesiae Orthodoxae Campensi.
Iohannes Langius, Ecclesiastes Vollenhovianus.

Wilhelmus a Broeckhuysen ten Doerne, tanquam Seni deputatus.

Iohannes a Lauwick, tanquam Senior deputatus.

EX CIVITATE GRONINGANA, ET OMLANDII

Cornelius Hillenius, Servus Iesu Christi in Ecclesia Gr ningana.

Georgius Placius, Pastor Ecclesiae Appingadammonensis.

Wolfgangus Agricola, Pastor Ecclesiae Bedumanae.

Wigboldus Homerus, Ecclesiae Midwoldanae Pastor.

Egbertus Halbes, Ecclesiae Groninganae Senior.

Iohannes Rufelaert, Senior Ecclesiae Stedumanae.

EX DRENTIA.

Themo ab Asscheberg, Pastor Ecclesiae Meppelensis.

Patroclus Romelingius, Pastor Ecclesiae Rhuinensis.

EX ECCLESIIS GALLO-BELGICIS.

Daniel Colonius, Pastor Ecclesiae Leydensis, et Regens Co legii Gallo-Belgici in Academia Leydensi.

Iohannes Crucius, Pastor Ecclesiae Haerlemensis.

Iohannes Doucher, Pastor Ecclesiae Flissinganae.

Ieremias de Pours, Ecclesiae Gallo-Belgicae Middelburgen Pastor.

Everardus Beckerus, Senior Ecclesiae Gallo-Belgicae Mi delburgensis.

Petrus Pontanus, Senior Ecclesiae Amstelodamensis.

SECUNDUM DOCTRINAE CAPUT,
DE
MORTE CHRISTI
ET
HOMINUM PER EAM REDEMPTIONE.

Articulus primus.

DEUS non tantum est summe misericors, sed etiam sum instus. Postulat autem eius iustitia (prout se in verbo revel vit), ut peccata nostra, adversus infinitam eius maiestatem co missa, non tantum temporalibus, sed etiam aeternis, tum anim tum corporis, poenis puniantur: quas poenas effugere non pos mus, nisi iustitiae Dei satisfiat.

II.

Cum vero ipsi satisfacere, et ab ira Dei nos liberare non ssimus, Deus ex immensa misericordia, Filium suum unigeni- n nobis Sponsorem dedit, qui, ut pro nobis satisfaceret, pecca- n et maledictio in cruce pro nobis, seu vice nostra, factus est.

III.

Haec mors Filii Dei est unica et perfectissima pro peccatis ctima et satisfactio, infiniti valoris et pretii, abunde sufficiens totius mundi peccata expianda.

IV.

Ideo autem haec mors tanti est valoris et pretii, quia per- na, quae eam subiit, non tantum est verus et perfecte sanctus mo, sed etiam unigenitus DEI Filius, eiusdem aeternae et in- itae cum Patre et Spiritu S. essentiae, qualem nostrum Serva- rem esse oportebat. Deinde, quia mors ipsius fuit coniuncta m sensu irae Dei et maledictionis, quam nos peccatis nostris amus commeriti.

V.

Caeterum promissio Evangelii est, ut quisquis credit in Chri- m crucifixum, non pereat, sed habeat vitam aeternam. Quae omissio omnibus populis et hominibus, ad quos Deus pro suo aeplacito mittit Evangelium, promiscue et indiscriminatim an- ntiari et proponi debet cum resipiscentiae et fidei mandato.

VI.

Quod autem multi per Evangelium vocati non resipiscunt, e in Christum credunt, sed infidelitate pereunt, non fit hoc hostiae IRISTI in cruce oblatae defectu, vel insufficientia, sed propria orum culpa.

VII.

Quotquot autem vere credunt, et per mortem CHRISTI a ccatis, et interitu liberantur ac servantur, illis hoc beneficium, sola Dei gratia, quam nemini debet, ab aeterno ipsis in CHRI- O data, obtingit.

VIII.

Fuit enim hoc Dei Patris liberrimum consilium, et gratio- sima voluntas atque intentio, ut mortis pretiosissimae Filii sui ifica et salvifica efficacia sese exereret in omnibus electis, ad s solos fide iustificante donandos, et per eam ad salutem infal-

libiliter perducendos: hoc est, voluit Deus, ut Christus per san guinem crucis (quo novum foedus confirmavit) ex omni popul tribu, gente, et lingua, eos omnes et solos, qui ab aeterno a salutem electi, et a Patre ipsi dati sunt, efficaciter redimere fide (quam, ut et alia Spiritus Sancti salvifica dona, ipsis morte su acquisivit) donaret, ab omnibus peccatis, tum originali, tum actuali bus, tam post, quam ante fidem commissis sanguine suo mund ret, ad finem usque fideliter custodiret, tandemque absque om labe et macula gloriosos coram se sisteret.

IX.

Hoc consilium, ex aeterno erga electos amore profectum initio mundi in praesens usque tempus, frustra obnitentibus inf rorum portis, potenter impletum fuit, et deinceps quoque impl bitur: ita quidem ut electi suis temporibus in unum colligantu et semper sit aliqua credentium Ecclesia in sanguine Christi fu data; quae illum Servatorem suum, qui pro ea, tanquam Spons pro sponsa, animam suam in cruce exposuit, constanter diliga perseveranter colat, atque hic et in omnem aeternitatem celebr

---

REIECTIO ERRORUM.

Exposita doctrina orthodoxa, reiicit Synodus errores eorum:

I.

QUI docent, „Quod Deus Pater Filium suum in mort „crucis destinaverit, sine certo ac definito consilio quemquam „minatim salvandi, adeo ut impetrationi mortis Christi sua nec „sitas, utilitas, dignitas sarta tecta, et numeris suis per „cta, completa atque integra constare potuisset, etiamsi im „trata redemptio nulli individuo unquam actu ipso fuisset ap „cata.“ Haec enim assertio, in Dei Patris sapientiam meritu que Iesu Christi contumeliosa, et Scripturae contraria est. enim ait Servator: *Ego animam pono pro ovibus, et agnosco e* Iohan. X, 15. 17. Et de Servatore Esaias propheta: *Cum suerit se sacrificium pro reatu, videbit semen, prolongabit d et voluntas Iehovae in manu eius prosperabitur.* Esai. LIII, Denique articulum Fidei, quo Ecclesiam credimus, evertit.

II.

Qui docent, „Non fuisse hunc finem mortis Christi, ut „vum gratiae foedus suo sanguine reipsa sanciret, sed tant „ut nudum ius Patri acquireret, quodcunque foedus, vel grati „vel operum, cum hominibus denuo ineundi.“ Hoc enim

gnat Scripturae, quae docet, Christum *melioris*, id est, novi *deris Sponsorem et Mediatorem factum esse.* Hebr. VII, 22. , *Testamentum in mortuis demum ratum esse.* Hebr. IX, 15. 17.

III.

Qui docent, „Christum per suam satisfactionem, nullis certo ieruisse ipsam salutem et fidem, qua haec Christi satisfactio d salutem efficaciter applicetur, sed tantum Patri acquisivisse otestatem vel plenariam voluntatem, de novo cum hominibus gendi, et novas, quascunque vellet conditiones, praescribendi, uarum praestatio a libero hominis arbitrio pendeat, atque ideo eri potuisse, ut vel nemo, vel omnes eas implerent.“ Hi m de morte Christi nimis abiecte sentiunt, primarium fructum beneficium per eam partum nullatenus agnoscunt, et Pelagia- n errorem ab inferis revocant.

IV.

Qui docent, „Foedus illud novum gratiae, quod Deus Pater, er mortis Christi interventum cum hominibus pepigit, non in consistere, quod per fidem, quatenus meritum Christi appre- endit, coram Deo iustificemur et salvemur; sed in hoc, quod Deus, abrogata perfectae obedientiae legalis exactione, fidem sam et fidei obedientiam imperfectam, pro perfecta legis obe- ientia reputet, et vitae aeternae praemio gratiose dignam cen- eat.“ Hi enim contradicunt Scripturae, *Iustificantur gratis, gratia, per redemptionem factam in Iesu Christo, quem pro- uit Deus placamentum per fidem in sanguine eius.* Rom. III, 25. Et cum impio Socino, novam et peregrinam hominis am Deo iustificationem, contra totius Ecclesiae consensum, ucunt.

V.

Qui docent: „Omnes homines in statum reconciliationis et ratiam foederis esse assumptos, ita ut nemo propter peccatum riginale sit damnationi obnoxius aut damnandus, sed omnes ab tius peccati reatu sint immunes.“ Haec enim sententia re- nat Scripturae, affirmanti *nos natura esse filios irae.*

VI.

Qui impetrationis et applicationis distinctionem usurpant, ut utis et imperitis hanc opinionem instillent: Deum, quantum se attinet, omnibus hominibus ex aequo ea beneficia voluisse ferre, quae per mortem Christi acquiruntur; quod autem qui- prae aliis participes fiant remissionis peccatorum, et vitae rnae, discrimen illud pendere ex libero eorum arbitrio, se ad

gratiam indifferenter oblatam applicante, non autem ex singula misericordiae dono, efficaciter in illis operante, ut prae aliis gr tiam illam sibi applicent. Nam isti, dum simulant se distincti nem hanc sano sensu proponere, populo perniciosum Pelagianis venenum conantur propinare.

VII.

Qui docent: „CHR STUM pro iis, quos DEUS summe „lexit, et ad vitam aeternam elegit, mori nec potuisse, nec „buisse, nec mortuum esse, cum talibus morte CHRISTI n „sit opus.“ Contradicunt enim Apostolo dicenti: *Christus dile me, et tradidit seipsum pro me.* Gal. II, 20. Item: *Quis e qui crimina intentet adversus electos DEI? DEUS est is, qui stificat. Quis est qui condemnet? CHRISTUS est, qui mortuus e* Rom. VIII, 33. 34. nimirum, pro illis. Et Salvatori asse ranti: *Ego pono animam meam pro ovibus meis,* Iohan. X, ve 15. Et, *Hoc est praeceptum meum, ut diligatis alii alios, si ego dilexi vos. Maiorem dilectionem nemo habet, quam ut po animam suam pro amicis.* Iohan. XV, vers. 12. 13.

Huic capiti eadem quae prius subscribuntur nomina.

TERTIUM ET QUARTUM DOCTRINAE CAPU DE HOMINIS CORRUPTIONE, ET CONVERSIONE AD DEUM EIUSQUE MODO.

Articulus primus.

HOMO ab initio ad imaginem DEI conditus vera et salut sui Creatoris et rerum spiritualium notitia in mente, et iust in voluntate et corde, puritate in omnibus affectibus exornat adeoque totus sanctus fuit; sed Diaboli instinctu, et libera voluntate a Deo desciscens, eximiis istis donis seipsum orba atque e contrario eorum loco coecitatem, horribiles tenebras, nitatem, ac perversitatem iudicii in mente, malitiam, rebellione ac duritiem in voluntate et corde, impuritatem denique in om bus affectibus contraxit.

II.

Qualis autem post lapsum fuit homo, tales et liberos procr vit, nempe corruptus corruptos: corruptione ab Adamo in om posteros [solo Christo excepto] non per imitationem (quod Pe giani olim voluerunt), sed per vitiosae naturae propagation iusto Dei iudicio, derivata.

III.

Itaque omnes homines in peccato concipiuntur, et filii irae
untur, inepti ad omne bonum salutare, propensi ad malum,
eccatis mortui, et peccati servi; et absque Spiritus Sancti
nerantis gratia, ad Deum redire, naturam depravatam corri-
, vel ad eius correctionem se disponere nec volunt, nec possunt.

IV.

Residuum quidem est post lapsum in homine lumen aliquod
rae, cuius beneficio ille notitias quasdam de Deo, de rebus
ralibus, de discrimine honestorum et turpium retinet, et ali-
l virtutis ac disciplinae externae studium ostendit: sed tantum
t, ut hoc naturae lumine ad salutarem Dei cognitionem per-
re, et ad eum se convertere possit, ut ne quidem eo in na-
libus ac civilibus recte utatur, quinimo qualecumque id demum
id totum variis modis contaminet, atque in iniustitia detineat,
l dum facit, coram Deo inexcusabilis redditur.

V.

Quae luminis naturae, eadem haec Decalogi per Mosen a
Iudaeis peculiariter traditi est ratio: cum enim is magnitu-
m quidem peccati retegat, eiusque hominem magis ac magis
n peragat, sed nec remedium exhibeat, nec vires emergendi
miseria conferat, adeoque per carnem infirmatus transgresso-
maledictione relinquat, non potest homo per eum salutarem
iam obtinere.

VI.

Quod igitur nec lumen naturae, nec lex potest, id Spiritus
cti virtute praestat Deus, per sermonem, sive ministerium re-
ciliationis, quod est Evangelium de Messia, per quod placuit
homines credentes, tam in Veteri, quam in Novo Testa-
to, servare.

VII.

Hoc voluntatis suae mysterium Deus in Veteri Testamento
cioribus patefecit, in Novo Testamento pluribus, sublato iam
ulorum discrimine, manifestat. Cuius dispensationis causa,
in gentis unius prae alia dignitate, aut meliore luminis na-
ae usu, sed in liberrimo beneplacito, et gratuita dilectione DEI
collocanda. Unde illi, quibus praeter et contra omne meritum
ta fit gratia, eam humili et grato corde agnoscere, in reliquis
em, quibus ea gratia non fit, severitatem et iustitiam iudicio-
DEI cum Apostolo adorare, nequaquam vero curiose scru-
debent.

VIII.

Quotquot autem per Evangelium vocantur, serio vocantu
Serio enim et verissime ostendit DEUS verbo suo, quid sibi gr
tum sit, nimirum, ut vocati ad se veniant. Serio etiam omnib
ad se venientibus et credentibus requiem animarum et vitam a
ternam promittit.

IX.

Quod multi per ministerium Evangelii vocati, non veniunt
non convertuntur, huius culpa non est in Evangelio, nec in Ch
sto per Evangelium oblato, nec in Deo per Evangelium vocant
et dona etiam varia iis conferente, sed in vocatis ipsis, quor
aliqui verbum Dei vitae non admittunt securi; alii admittunt q
dem sed non in cor immittunt, ideoque post evanidum fidei te
porariae gaudium resiliunt; alii spinis curarum et voluptatib
saeculi semen verbi suffocant, fructusque nullos proferunt; qu
Servator noster seminis parabola docet, Matth. cap. XIII.

X.

Quod autem alii, per ministerium Evangelii vocati, venit
et convertuntur, id non est adscribendum homini, tanquam seips
per liberum arbitrium ab aliis pari vel sufficiente gratia ad fid
et conversionem instructis discernenti, (quod superba Pelagii h
resis statuit) sed Deo, qui, ut suos ab aeterno in Christo eleg
ita eosdem in tempore efficaciter vocat, fide et resipiscentia
nat, et e potestate tenebrarum erutos, in Filii sui regnum tra
fert, ut virtutes eius, qui ipsos e tenebris in admirandam h
lucem vocavit, praedicent, et non in se, sed in Domino glori
tur. Scriptura apostolica passim id testante.

XI.

Caeterum, quando Deus hoc suum beneplacitum in elec
exequitur, seu veram in iis conversionem operatur, non tant
Evangelium illis externe praedicari curat, et mentem eorum
Spiritum Sanctum potenter illuminat, ut recte intelligant et di
dicent quae sunt Spiritus Dei, sed eiusdem etiam Spiritus re
nerantis efficacia ad intima hominis penetrat, cor clausum ape
durum emollit, praeputiatum circumcidit, voluntati novas qualita
infundit, facitque eam ex mortua vivam, ex mala bonam, ex
lente volentem, ex refractaria morigeram, agitque et roborat ea
ut, ceu arbor bona, fructus bonarum actionum proferre possit.

XII.

Atque haec est illa tantopere in Scripturis praedicata rege
ratio, nova creatio, suscitatio e mortuis, et vivificatio, quam D

e nobis, in nobis operatur. Ea autem neutiquam fit per solam insecus insonantem doctrinam, moralem suasionem, vel talem erandi rationem, ut post Dei (quoad ipsum) operationem, in minis potestate maneat regenerari vel non regenerari, converti non converti; sed est plane supernaturalis, potentissima simul suavissima, mirabilis, arcana, et ineffabilis operatio, virtute , secundum Scripturam (quae ab Authore huius operationis est pirata) nec creatione, nec mortuorum resuscitatione minor, aut erior, adeo ut omnes illi, in quorum cordibus admirando hoc do Deus operatur, certo, infallibiliter et efficaciter regenereu-, et actu credant. Atque tum voluntas iam renovata, non tum agitur et movetur a Deo, sed a Deo acta, agit et ipsa. amobrem etiam homo ipse per gratiam istam acceptam credere resipiscere recte dicitur.

XIII.

Modum huius operationis fideles in hac vita plene compre-dere non possunt; in eo interim acquiescentes, quod per istam EI gratiam, se corde credere, et Servatorem suum diligere ant ac sentiant.

XIV.

Sic ergo fides Dei donum est, non eo quod a Deo hominis itrio offeratur, sed quod homini reipsa conferatur, inspiretur infundatur. Non etiam, quod Deus potentiam credendi tantum nferat, consensum vero seu actum credendi ab hominis deinde itrio expectet, sed, quod et velle credere, et ipsum credere homine is efficiat, qui operatur et velle et facere, adeoque nia operatur in omnibus.

XV.

Hanc gratiam DEUS nemini debet. Quid enim debeat ei, prior dare nihil potest, ut ei retribuatur? Imo quid debeat qui de suo nihil habet, praeter peccatum et mendacium? Qui o gratiam illam accipit, soli Deo aeternas debet et agit gra-; qui illam non accipit, is aut haec spiritualia omnino non at, et in suo sibi placet: aut securus se habere inaniter glo-tur, quod non habet. Porro de iis, qui externe fidem profi-tur, et vitam emendant, optime secundum exemplum apostolo-n iudicandum et loquendum est, penetralia enim cordium nobis t incomperta. Pro aliis autem, qui nondum sunt vocati, oran-s est Deus, qui quae non sunt vocat tanquam sint. Neutiquam o adversus eos est superbiendum, ac si nosmetipsos discre-semus.

XVI.

Sicuti vero per lapsum homo non desiit esse homo, intelle
ctu et voluntate praeditus, nec peccatum, quod universum genu
humanum pervasit, naturam generis humani sustulit, sed depra
vavit, et spiritualiter occidit; ita etiam haec divina regenerationi
gratia, non agit in hominibus tanquam truncis et stipitibus, ne
voluntatem eiusque proprietates tollit, aut invitam violenter cogi
sed spiritualiter vivificat, sanat, corrigit, suaviter simul ac poten
ter flectit: ut ubi antea plene dominabatur carnis rebellio et re
sistentia, nunc regnare incipiat prompta, ac sincera Spiritus obe
dientia; in quo vera et spiritualis nostrae voluntatis instauratio
libertas consistit. Qua ratione nisi admirabilis ille omnis bo
opifex nobiscum ageret, nulla spes esset homini surgendi e laps
per liberum arbitrium, per quod se, cum staret, praecipitav
in exitium.

XVII.

Quemadmodum etiam omnipotens illa Dei operatio, qua v
tam hanc nostram naturalem producit et sustentat, non exclud
sed requirit usum mediorum, per quae Deus pro infinita sua s
pientia et bonitate virtutem istam suam exercere voluit: ita
haec praedicta supernaturalis DEI operatio, qua nos regenera
neutiquam excludit, aut evertit usum Evangelii, quod sapientiss
mus DEUS in semen regenerationis, et cibum animae ordinavi
Quare, ut Apostoli, et qui eos secuti sunt doctores, de grat
hac DEI ad eius gloriam et omnis superbiae depressionem, p
populum docuerunt, neque tamen interim sanctis Evangelii mo
tis, sub verbi, sacramentorum, et disciplinae exercitio, cum co
tinere neglexerunt: sic etiamnum, absit, ut docentes aut disce
tes in Ecclesia DEUM tentare praesumant, ea separando, qu
DEUS pro suo beneplacito voluit esse coniunctissima. Per m
nita enim confertur gratia, et quo nos officium nostrum facim
promptius, hoc ipso DEI in nobis operantis beneficium solet es
illustrius, rectissimeque eius opus procedit. Cui soli omn
et mediorum, et salutaris eorum fructus atque efficaciae debe
gloria in saecula. Amen.

REIECTIO ERRORUM.

Exposita doctrina orthodoxa, Synodus reiicit errores eorum,

I.

QUI docent: „Proprie dici non posse, quod peccatum ori
„nis per se sufficiat toti generi humano condemnando, aut tem

ales et aeternas poenas promerendo.“ Contradicunt enim ostolo, dicenti Rom. V, vers. 12: *Per unum hominem pecca- n in mundum introïit, ac per peccatum mors, et ita in omnes nines mors transiit, in quo omnes peccaverunt.* Et vers. 16: *atus ex uno introïit ad condemnationem.* Item, Rom. VI, rs. 23: *Peccati stipendium mors est.*

II.

Qui docent: „Dona spiritualia, sive habitus bonos, et virtu- es, ut sunt bonitas, sanctitas, iustitia, in voluntate hominis, um primum crearetur, locum habere non potuisse, ac proinde ec in lapsu ab ea separari.“ Pugnat enim hoc cum descri- one imaginis Dei, quam Apostolus ponit Ephes. IV, vers. 24. i illam describit ex iustitia et sanctitate, quae omnino in vo- tate locum habent.

III.

Qui docent: „Dona spiritualia non esse in morte spirituali b hominis voluntate separata, cum ea in sese nunquam corru- ta fuerit, sed tantum per tenebras mentis, et affectuum inordi- nationem impedita; quibus impedimentis sublatis, liberam suam facultatem sibi insitam exerere, id est, quodvis bonum sibi pro- positum, ex se, aut velle, sive eligere, aut non velle, sive non eligere possit.“ Novum hoc et erroneum est, atque eo facit extollantur vires liberi arbitrii, contra Ieremiae prophetae di- um, c. XVII, vers. 9: *Fraudulentum est cor ipsum supra omnia perversum:* et Apostoli, Ephes. II, 3: *Inter quos* (homines ntumaces) *et nos omnes conversati sumus olim in cupiditatibus rnis nostrae, facientes voluntates carnis ac cogitationum.*

IV.

Qui docent: „Hominem irregenitum non esse proprie nec otaliter in peccatis mortuum, aut omnibus ad bonum spirituale viribus destitutum, sed posse iustitiam vel vitam esurire ac si- ire, sacrificiumque Spiritus contriti, et contribulati, quod Deo acceptum est, offerre.“ Adversantur enim haec apertis scriptu- e testimoniis, Ephes. II, 1. 5: *Eratis mortui in offensis et ccatis.* Et Gen. VI, 5. et VIII, 21: *Imaginatio cogitationum rdis hominis tantummodo mala est omni die.* Adhaec liberatio- m ex miseria et vitam esurire ac sitire, Deoque sacrificium piritus contriti offerre, regenitorum est, et eorum qui beati di- ntur. Ps. LI, 19. et Matth. V, 6.

V.

Qui docent: „Hominem corruptum et animalem gratia com- muni, quae ipsis est lumen naturae, sive donis post lapsum

„relictis, tam recte uti posse, ut bono isto usu maiorem gratiam „puta evangelicam, sive salutarem, et salutem ipsam gradatim ob „tinere possit. Et hac ratione DEUM se ex parte sua paratum „ostendere, ad Christum omnibus revelandum, quandoquidem me „dia ad Christi revelationem, fidem, et resipiscentiam necessaria „omnibus sufficienter et efficaciter administret.“ Falsum enim hoc esse, praeter omnium temporum experientiam Scriptura testatur. Ps. CXLVII, 19. 20: *Indicat verba sua Iacobo, statuta sua et iura sua Israeli, non fecit ita ulli genti, et iura ista non noverunt.* Actor. XIV, 16: *Deus sivit praeteritis aetatibus omnes gentes suis ipsarum viis incedere.* Actor. XVI, vers. 6. 7: *Prohibiti sunt* (Paulus cum suis) *a Spiritu Sancto loqui sermonem DEI in Asia.* Et, *Quum venissent in Mysiam, tentabant ire versus Bithyniam, sed non permisit eis Spiritus.*

VI.

Qui docent, „In vera hominis conversione, non posse no„vas qualitates, habitus, seu dona in voluntatem eius a Deo in„fundi, atque adeo fidem, qua primum convertimur, et a qua fide„les nominamur, non esse qualitatem seu donum a Deo infusum „sed tantum actum hominis, neque aliter donum dici posse, quam „respectu potestatis ad ipsam perveniendi.“ Contradicunt enim haec sacris literis, quae testantur DEUM novas qualitates fidei obedientiae, ac sensus amoris sui cordibus nostris infundere. Ier. XXXI, 33: *Indam legem meam menti eorum, ac cordi eorum inscribam eam.* Esa. XLIV, 3: *Effundam aquas super sitientem et fluenta super aridam; effundam Spiritum meum super semen tuum.* Rom. V, 5: *Charitas Dei effusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis.* Repugnant etiam continuae praxi Ecclesiae, sic apud prophetam orantis: *Convertme Domine, et convertar.* Ierem. XXXI, 18.

VII.

Qui docent, „Gratiam, qua convertimur ad Deum, nihil aliud „esse quam lenem suasionem; seu“ (ut alii explicant) „nobilis„simum agendi modum in conversione hominis, et naturae humanae convenientissimum esse, qui fiat suasionibus; nihilque obstare quo minus vel sola moralis gratia homines animales reddat spirituales; imo Deum non aliter quam morali ratione consensum voluntatis producere: atque in eo consistere operationi „divinae efficaciam, qua Satanae operationem superet, quod Deus „aeterna bona, Satan autem temporaria promittat.“ Omnino enim hoc Pelagianum est, et universae Scripturae contrarium quae praeter hunc etiam alium, et longe efficaciorem ac divinorem Spiritus Sancti agendi modum in hominis conversione agnoscit. Ezech. XXXVI, 26: *Dabo vobis cor meum, et spiritum*

vum dabo in medio vestri, et auferam cor lapideum, daboque carneum, etc.

VIII.

Qui docent, „Deum in hominis regeneratione eas suae omnipotentiae vires non adhibere, quibus voluntatem eius ad fidem et conversionem potenter et infallibiliter flectat; sed positis omnibus gratiae operationibus, quibus Deus ad hominem convertendum utitur, hominem tamen Deo, et Spiritui regenerationem ius intendenti, et regenerare ipsum volenti, ita posse resistere, et actu ipso saepe resistere, ut sui regenerationem prorsus impediat, atque adeo in ipsius manere potestate, ut regeneretur, vel non regeneretur.“ Hoc enim nihil aliud est, quam tollere nem efficaciam gratiae Dei in nostri conversione, et actionem ei omnipotentis subiicere voluntati hominis, idque contra Apolos, qui docent, *Nos credere pro efficacitate fortis roboris Dei* hes. I, 9. Et: *Deum bonitatis suae gratuitam benevolentiam opus fidei potenter in nobis complere.* 2 Thess. I, 11. Item: *vinam ipsius vim omnia nobis donasse, quae ad vitam et pietem pertinent.* 2 Petr. I, 3.

IX.

Qui docent, „Gratiam et liberum arbitrium esse causas partiales simul concurrentes ad conversionis initium; nec gratiam ordine causalitatis, efficientiam voluntatis antecedere,“ id est, Deum non prius hominis voluntatem efficaciter iuvare ad conversionem, quam voluntas ipsa hominis se movet ac determinat.“ oc enim dogma Ecclesia prisca in Pelagianis iam olim condenavit, ex Apostolo Rom. IX, 16: *Non est volentis nec currentis, d Dei miserentis.* Et, 1 Cor. IV, 7: *Quis te discernit?* Et, *uid habes, quod non acceperis?* Item Phil. II, 13: *Deus est, i in nobis operatur ipsum velle et perficere pro suo beneplacito.*

Huic capiti eadem quae prius subscribuntur nomina.

QUINTUM DOCTRINAE CAPUT,

DE

PERSEVERANTIA SANCTORUM.

Articulus primus.

QUOS Deus secundum propositum suum, ad communionem ilii sui Domini nostri Iesu Christi, vocat, et per Spiritum Sanum regenerat, eos quidem et a peccati dominio et servi-

tute, non autem a carne, et corpore peccati, penitus in h
vita liberat.

II.

Hinc quotidiana infirmitatis peccata oriuntur, et optimis eti
sanctorum operibus naevi adhaerescunt: quae illis perpetuam se
coram Deo humiliandi, ad Christum crucifixum confugiendi, c
nem magis ac magis, per Spiritum precum et sancta pietatis ex
citia mortificandi, et ad perfectionis metam suspirandi, materi
suggerunt; tantisper dum hoc mortis corpore soluti, cum Ag
Dei in coelis regnent.

III.

Propter istas peccati inhabitantis reliquias, et mundi insu
ac Satanae tentationes, non possent conversi in ista gratia p
stare, si suis viribus permitterentur. Sed fidelis est Deus,
ipsos in gratia semel collata misericorditer confirmat, et in cad
usque ad finem potenter conservat.

IV.

Etsi autem illa potentia Dei vere fideles in gratia confirm
tis et conversantis, maior est, quam quae a carne superari p
sit; non semper tamen conversi ita a Deo aguntur et movent
ut non possint in quibusdam actionibus particularibus a ductu g
tiae, suo vitio, recedere, et a carnis concupiscentiis seduci,
que obsequi. Quapropter ipsis perpetuo est vigilandum et or
dum, ne in tentationes inducantur. Quod cum non faciu
non solum a carne, mundo, et Satana, in peccata eti
gravia et atrocia abripi possunt, verum etiam interdum iusta
permissione abripiuntur. Quod tristes Davidis, Petri, aliorum
Sanctorum lapsus, in sacra Scriptura descripti demonstrant.

V.

Talibus autem enormibus peccatis Deum valde offendunt, r
tum mortis incurrunt, Spiritum S. contristant, fidei exerciti
interrumpunt, conscientiam gravissime vulnerant, sensum grat
nonnunquam ad tempus amittunt: donec per seriam resipiscenti
in vitam revertentibus paternus Dei vultus rursum affulgeat.

VI.

Deus enim, qui dives est misericordia, ex immutabili elec
nis proposito, Spiritum Sanctum, etiam in tristibus lapsibus
suis non prorsus aufert, nec eousque eos prolabi sinit, ut gr
adoptionis, iustificationis statu excidant, aut peccatum ad morte

ve in Spiritum Sanctum committant, et ab eo penitus deserti, exitium aeternum sese praecipitent.

VII.

Primo enim in istis lapsibus conservat in illis semen illud ium immortale, ex quo regeniti sunt, ne illud pereat aut excu-atur. Deinde, per verbum et Spiritum suum, eos certos et ef-caciter renovat ad poenitentiam, ut de admissis peccatis ex ani-o secundum Deum doleant, remissionem in sanguine Mediatoris, er fidem, contrito corde, expetant, et obtineant, gratiam Dei conciliati iterum sentiant, miserationes per fidem eius adorent, deinceps salutem suam cum timore et tremore studiosius ope-entur.

VIII.

Ita non suis meritis, aut viribus, sed ex gratuita Dei mise-cordia id obtinent, ut nec totaliter fide et gratia excidant, nec naliter in lapsibus maneant aut pereant. Quod quoad ipsos non ntum facile fieri posset, sed et indubie fieret; respectu autem Dei fieri omnino non potest: cum nec consilium ipsius mutari, romissio excidere, vocatio secundum propositum revocari, Christi eritum, intercessio, et custodia irrita reddi, nec Spiritus Sancti bsignatio frustranea fieri aut deleri possit.

IX.

De hac electorum ad salutem custodia, vereque fidelium in de perseverantia, ipsi fideles certi esse possunt, et sunt pro men-ura fidei, qua certo credunt se esse et perpetuo mansuros vera t viva Ecclesiae membra, habere remissionem peccatorum, et itam aeternam.

X.

Ac proinde haec certitudo non est ex peculiari quadam re-elatione praeter aut extra verbum facta, sed ex fide promissio-um Dei, quas in verbo suo copiosissime in nostrum solatium re-elavit: ex testimonio *Spiritus Sancti testantis cum spiritu nostro os esse Dei filios et haeredes.* Rom. VIII, 16. Denique ex erio et sancto bonae conscientiae et bonorum operum studio. Atque hoc solido obtinendae victoriae solatio, et infallibili aeter-iae gloriae arrha, si in hoc mundo electi Dei destituerentur, omnium hominum essent miserrimi.

XI.

Interim testatur Scriptura fideles in hac vita cum variis car-nis dubitationibus conflictari, et in gravi tentatione constitutos

hanc fidei plerophoriam, ac perseverantiae certitudinem, non se per sentire. Verum Deus, Pater omnis consolationis, *supra res tentari eos non sinit, sed cum tentatione praestat evasione* 1 Cor. X, 13. Ac per Spiritum Sanctum perseverantiae cer tudinem iisdem rursum excitat.

XII.

Tantum autem abest, ut haec perseverantiae certitudo ve fideles superbos, et carnaliter securos reddat, ut e contrario h militatis, filialis reverentiae, verae pietatis, patientiae in omni cta, precum ardentium, constantiae in cruce et veritatis confe sione, solidique in Deo gaudii vera sit radix: et considera istius beneficii sit stimulus ad serium et continuum gratitudi et bonorum operum exercitium, ut ex Scripturae testimoniis sanctorum exemplis constat.

XIII.

Neque etiam in iis, qui a lapsu instaurantur, lasciviam a pietatis iniuriam procreat rediviva perseverantiae fiducia; s multo maiorem curam de viis Domini solicite custodiendis, qu praeparatae sunt ut in illis ambulando perseverantiae suae cer tudinem retineant, ne propter paternae benignitatis abusum pi pitii Dei facies, (cuius contemplatio piis vita dulcior, snbduct morte acerbior) denuo ab ipsis avertatur, et sic in graviores ani cruciatus incidant.

XIV.

Quemadmodum autem Deo placuit, opus hoc suum grati per praedicationem Evangelii in nobis inchoare; ita per eiusde auditum, lectionem, meditationem, adhortationes, minas, promiss nec non per usum sacramentorum, illud conservat, continua et perficit.

XV.

Hanc de vere credentium ac sanctorum perseverantia, eiu que certitudine, doctrinam, quam Deus ad nominis sui gloriam et piarum animarum solatium, in verbo suo abundantissime rev lavit, cordibusque fidelium imprimit, caro quidem non capit, S tanas odit, mundus ridet, imperiti et hypocritae in abusum rapiun spiritusque erronei oppugnant; sed sponsa Christi ut inaestimabi lis pretii thesaurum tenerrime semper dilexit, et constanter pr pugnavit: quod ut porro faciat, procurabit Deus, adversus que nec consilium valere, nec robur ullum praevalere potest. Cui s Deo, Patri, Filio et Spiritui Sancto, sit honor et gloria in sec piternum. Amen.

REIECTIO ERRORUM
CIRCA DOCTRINAM
DE
PERSEVERANTIA SANCTORUM.

xposita doctrina orthodoxa Synodus reiicit errorum eorum,

I.

QUI docent: „Perseverantiam vere fidelium, non esse effe-tum electionis, aut donum Dei morte Christi partum, sed esse onditionem novi foederis, ab homine ante sui electionem ac ıstificationem“ (ut ipsi loquuntur) „peremtoriam, libera volun-ıte praestandam.“ Nam sacra Scriptura testatur eam ex ele-one sequi, et vi mortis, resurrectionis, et intercessionis Christi ctis donari. Rom. XI, 7: *Electio assecuta est, reliqui occal-runt.* Item, Rom. VIII, 32: *Qui proprio Filio non pepercit, l pro omnibus nobis tradidit ipsum, quomodo non cum eo nobis nia donabit? Quis intentabit crimina adversus electos Dei? us est qui iustificat. Quis est qui condemnet? Christus is est i mortuus est, imo qui etiam resurrexit, qui etiam sedet ad rteram Dei, qui etiam intercedit pro nobis: Quis nos separabit dilectione Christi?*

II.

Qui docent: „Deum quidem hominem fidelem sufficientibus d perseverandum viribus instruere, ac paratum esse eas in pso conservare si officium faciat: positis tamen illis omnibus, quae ad perseverandum in fide necessaria sunt, quaeque Deus d conservandam fidem adhibere vult, pendere semper a volun-atis arbitrio, ut perseveret, vel non perseveret.“ Haec enim ntentia manifestum Pelagianismum continet; et homines, dum lt facere liberos, facit sacrilegos, contra perpetuum evangelicae ctrinae consensum, quae omnem gloriandi materiam homini adi-t, et huius beneficii laudem soli divinae gratiae transcribit; et ntra Apostolum testantem: *Deum esse qui confirmabit nos us-e in finem inculpatos in die Domini nostri Iesu Christi,* Cor. I, 8.

III.

Qui docent: „Vere credentes et regenitos non tantum posse ı fide iustificante, item gratia, et salute totaliter et finaliter ex-cidere, sed etiam reipsa non raro ex iis excidere, atque in ae-ernum perire.“ Nam haec opinio ipsam iustificationis ac re-nerationis gratiam, et perpetuam Christi custodiam irritam red-

dit, contra diserta Apostoli Pauli verba Rom. V, 8. 9. *Si Ch stus pro nobis mortuus est, quum adhuc essemus peccator multo igitur magis, iam iustificati in sanguine eius, servabimur ipsum ab ira.* Et contra Apostolum Iohannem, 1 Ioh. III, *Omnis qui natus est ex Deo, non dat operam peccato: quia men eius in eo manet, nec potest peccare, quia ex Deo geni est.* Nec non contra verba Iesu Christi. Iohan. X, 28. *Ego vitam aeternam do ovibus meis, et non peribunt in aeternu nec rapiet eas quisquam de manu mea; Pater meus, qui mihi dedit, maior est omnibus, nec ullus potest eas rapere de manu tris mei.*

IV.

Qui docent: „Vere fideles ac regenitos posse peccare p „cato ad mortem, vel in Spiritum Sanctum.“ Quum idem A stolus Iohan. cap. V, postquam vers. 16. 17. peccantium ad m tem meminisset, et pro iis orare vetuisset, statim vers. 18. s iungat: *Scimus quod quisquis natus est ex Deo, non peccat* (nem illo peccati genere), *sed qui genitus est ex Deo, conservat ipsum, et malignus ille non tangit eum.*

V.

Qui docent: „Nullam certitudinem futurae persevarentiae „beri posse in hac vita, absque speciali revelatione.“ Per ha enim doctrinam vere fidelium solida consolatio in hac vita tollit et pontificiorum dubitatio in Ecclesiam reducitur. Sacra v Scriptura passim hanc certitudinem, non ex speciali et extraor naria revelatione, sed ex propriis filiorum Dei signis, et consta tissimis Dei promissionibus petit. Imprimis Apostolus Pau Rom. VIII, 39: *Nulla res creata potest nos separare a charit Dei, quae est in Christo Iesu, Domino nostro.* Et Iohann. Epi I, cap. III, 34: *Qui servat mandata eius, in eo manet, et in eo: et per hoc novimus ipsum in nobis manere, ex Spir quem dedit nobis.*

VI.

Qui docent: „Doctrinam de perseverantiae ac salutis c „titudine, ex natura et indole sua, esse carnis pulvinar, et p „tati, bonis moribus, precibus, aliisque sanctis exercitiis noxia „contra vero de eo dubitare, esse laudabile.“ Hi enim dem strant se efficaciam divinae gratiae, et inhabitantis Spiritus operationem ignorare: et contradicunt Apostolo Iohanni cont rium disertis verbis affirmanti Epist. I. cap. III, 2. 3: *Dil mei, nunc filii Dei sumus; sed nondum patefactum est id q erimus: scimus autem fore, ut quum ipse patefactus fuerit, sim ei sumus, quoniam videbimus eum, sicuti est. Et quisquis ha*

ne spem in eo, purificat seipsum, sicut et ille purus est. Hi
aeterea sanctorum tam Veteris quam Novi Testamenti exemplis
darguuntur, qui licet de sua perseverantia et salute essent certi,
precibus tamen, aliisque pietatis exercitiis, assidui fuerunt.

VII.

Qui docent, „Fidem temporariorum a iustificante et salvi-
ica fide non differre nisi sola duratione.“ Nam Christus ipse
atth. XIII, 20. et Luc. VIII, 13. ac deinceps, triplex praeterea
er temporarios et veros fideles discrimen manifesto constituit,
um illos dicit semen recipere in terra petrosa, hos in terra bona,
i corde bono: illos carere radice, hos radicem firmam habere:
os fructibus esse vacuos, hos fructum suum diversa mensura,
nstanter seu perseveranter proferre.

VIII.

Qui docent, „Non esse absurdum, hominem priore regene-
ratione extincta, iterato, imo saepius renasci.“ Hi enim per
ne doctrinam negant seminis Dei, per quod renascimur, incor-
ptibilitatem: adversus testimonium Apostoli Petri, Epist. I. cap.
23: *Renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili.*

IX.

Qui docent, „Christum nunquam rogasse pro infallibili cre-
lentium in fide perseverantia.“ Contradicunt enim ipsi Christo,
enti Luc. XXII, 32: *Ego rogavi pro te, Petre, ne deficiat
es tua.* Et Evangelistae Iohanni testanti, Iohan. XVII, 20:
aristum non tantum pro apostolis, sed etiam pro omnibus,
r sermonem ipsorum credituris, orasse: vers. 11: *Pater san-
e, conserva eos in nomine tuo.* Et vers. 15: *Non oro ut eos
llas e mundo, se ut conserves eos a malo.*

Conclusio.

Atque haec est perspicua, simplex, ingenua Orthodoxae de
uinque Articulis in Belgio controversis doctrinae declaratio, et
rorum, quibus Ecclesiae Belgicae aliquamdiu sunt perturbatae,
iectio, quam Synodus ex verbo Dei desumptam, et Confessio-
bus Reformatarum Ecclesiarum consentaneam esse iudicat. Unde
uido apparet eos, quos id minime decuit, citra omnem verita-
m, aequitatem, et charitatem populo inculcatum voluisse:

„Doctrinam Ecclesiarum Reformatarum de praedestinatione
et annexis ei capitibus, proprio quodam genio atque impulsu,
animos hominum ab omni pietate et religione abducere; esse

„carnis et Diaboli pulvinar, arcemque Satanae, ex qua omnib
„insidietur, plurimos sauciet, et multos tum desperationis, tu
„securitatis iaculis lethaliter configat: eandem facere Deum auth
„rem peccati, iniustum, tyrannum, hypocritam; nec aliud ess
„quam interpolatum Stoicismum, Manicheismum, Libertinismu
„Turcismum: eandem reddere homines carnaliter securos: quip
„ex ea persuasos electorum saluti, quomodocunque vivant, non o
„esse, ideoque eos secure atrocissima quaeque scelera posse pe
„petrare; reprobis ad salutem non prodesse, si vel omnia sa
„ctorum opera vere fecerint: eadem doceri Deum nudo puroq
„voluntatis arbitrio, absque omni ullius peccati respectu, vel i
„tuitu, maximam mundi partem ad aeternam damnationem pra
„destinasse et creasse: eodem modo, quo electio est fons
„causa fidei ac bonorum operum, reprobationem esse causam i
„fidelitatis et impietatis: multos fidelium infantes ab uberib
„matrum innoxios abripi et tyrannice in gehennam praecipita
„adeo ut iis nec baptismus, nec Ecclesiae in eorum baptis
„preces, prodesse queant.“ Et quae eius generis sunt alia p
rima, quae Ecclesiae Reformatae non solum agnoscunt, sed eti
toto pectore detestantur. Quare quotquot nomen Servatoris nos
Iesu Christi pie invocant, eos Synodus haec Dordrechtana p
nomen Domini obtestatur, ut de Ecclesiarum Reformatarum fi
non ex coacervatis hinc inde calumniis, vel etiam privatis nonn
lorum, tum veterum tum recentium doctorum dictis, saepe eti
aut mala fide citatis, aut corruptis, et in alienum sensum detort
sed ex publicis ipsarum Ecclesiarum Confessionibus, et ex h
orthodoxae doctrinae declaratione, unanimi omnium et singulor
totius Synodi membrorum consensu firmata, iudicent. Calumn
tores deinde ipsos serio monet, viderint quam grave Dei iudici
sint subituri, qui contra tot Ecclesias contra tot Ecclesiarum Co
fessiones, falsum testimonium dicunt, conscientias infirmor
turbant, multisque vere fidelium societatem suspectam redd
satagunt.

Postremo hortatur haec Synodus omnes in Evangelio Chri
symmystas, ut in huius doctrinae pertractatione, in scholis atque
ecclesiis, pie et religiose versentur, eam tum lingua, tum calam
ad Divini nominis gloriam, vitae sanctitatem, et consternator
animorum solatium accommodent, cum Scriptura secundum fi
analogiam non solum sentiant, sed etiam loquantur; a phrasil
denique iis omnibus abstineant, quae praescriptos nobis genu
sanctarum Scripturarum sensus limites excedunt, et protervis
phistis iustam ansam praebere possint doctrinam Ecclesiarum I
formatarum sugillandi, aut etiam calumniandi. Filius Dei Ie
Christus, qui ad dextram patris sedens dat dona hominibus, s
ctificet nos in veritate, eos qui errant adducat ad veritatem,
lumniatoribus sanae doctrinae ora obstruat, et fidos verbis
ministros spiritu sapientiae et discretionis instruat, ut omnia

n eloquia ad gloriam Dei, et aedificationem auditorum, ec-
it. Amen.

Huic capiti eadem quae prius subscribuntur nomina.

---

iec omnia de Quinque Doctrinae Capitibus Controver-
supra comprehensis, ita esse gesta testamur Illustris-
norum ac Praepotentium DD. Ordinum Generalium
ad hanc Synodum Deputati, manuum nostrarum
subsignatione.

EX GELDRIA.

MARTINUS GREGORII D. Consiliarius Ducatus Geldriae, Comitatus Zutphaniae.

*Henricus van Essen Consiliarius Ducatus Geldriae, et Co-
latus Zutphaniae.*

EX HOLLANDIA.

Walravus de Brederode.
Hugo Muys van Holy.
Iacobus Boelius.
Gerardus de Nieuburch.

EX ZELANDIA.

*Simon Scotte Consiliarius et Secretarius Civitatis Middel-
rgensis.*

Iacobus Campe Ordinum Zelandiae Consiliarius.

EX PROVICIA ULTRAIECTINA.

Fredericus van Zuylen van Nyevelt.
Wilhelmus van Hardevelt.

EX FRISIA.

*Ernestus ab Aylva Ordinum Frisiae Consiliarius, Orientalis
ongriae Grietmannus.*

*Ernestus ab Harinxma Consiliarius primarius in Curia Pro-
nciali Frisiae.*

EX TRANSISALANIA.

Henricus Hagen.

EX CIVITATE GRONINGENSI ET OMLANDIIS

Hieronymus Isbrants, I. U. D.
Edvardus Iacobus Clant a Stedum.
Et Illustribus ac Amplissimis DD. Delegatis a Secretis,
DANIEL HEINSIUS.

SENTENTIA SYNODI
DE
REMONSTRANTIBUS.

EXPLICATA hactenus, et asserta, per Dei gratiam, veritat erroribus reiectis, et dammatis, abstersis iniquis calumniis; SYN ODUS HAEC DORDRECHTANA (quae ipsi porro cura supe est) serio, obnixe et pro auctoritate, quam ex Dei verbo in omn suarum Ecclesiarum membra obtinet, in Christi nomine roga hortatur, monet, atque iniungit omnibus et singulis in Foedera Belgio Ecclesiarum Pastoribus, academiarum et scholarum Doct ribus, Rectoribus et Magistris, atque adeo omnibus in universu quibus vel animarum cura, vel iuventutis disciplina est damandat ut missis quinque notis Remonstrantium Articulis, qui et erron sunt, et mera errorum latibula, hanc sanam veritatis salutaris d ctrinam, ex purissimis verbi divini fontibus haustam, sinceram inviolatam, pro viribus et munere suo, conservent: illam popu et iuventuti fideliter et prudenter proponant et explicent; usumq eius suavissimum atque utilissimum, tum in vita, tum in morte, di genter declarent: errantes ex grege, secus sentientes, et opini num novitate abreptos, veritatis evidentia mansuete erudiant, quando det ipsis Deus resipiscentiam, ad agnoscendam veritatem: saniori menti redditi, uno spiritu, ore, fide, charitate, Ecclesi Dei, et sanctorum communioni, denuo accedant; atque tande coalescat vulnus Ecclesiae, et fiat omnium eius membrorum c unum et anima una in Domino.

At vero, quia nonnulli e nobis egressi sub titulo *Remonstra tium* (quod nomen *Remonstrantium* ut et *Contra-Remonstrantiu* SYNODUS perpetua oblivione delendum censet,) studiis et co siliis privatis, modis illegitimis, disciplina et ordine Ecclesiae vi lato, atque fratrum suorum monitionibus et iudiciis contempt Belgicas Ecclesias antea florentissimas, in fide et charitate co iunctissimas, in his Doctrinae Capitibus, graviter et periculo admodum turbarunt: errores noxios et veteres revocarunt, et r vos procuderunt, publice et privatim, voce ac scriptis, in vulg sparserunt, et acerrime propugnarunt: doctrinam, hactenus in E clesiis receptam, calumniis et contumeliis enormibus insectan nec modum nec finem fecerunt: scandalis, dissidiis, conscient

n scrupulis, et exagitationibus, omnia passim compleverunt: ıe certe gravia in fidem, in charitatem, in bonos mores, in Ec- siae unitatem et pacem, peccata, cum in nullo homine tolerari te possint, in Pastoribus censura severissima ab omni aevo in clesia usurpata, necessario animadverti debent; SYNODUS, ocato Dei sancto nomine, suae auctoritatis ex verbo Dei probe ıscia, omnium legitimarum tum veterum tum recentium Synodo- n vestigiis insistens, et illustrissimorum DD. Ordinum Genc- ium auctoritate munita, declarat atque iudicat, Pastores illos, partium in Ecclesia ductores, et errorum doctores sese prae- ɔrunt, corruptae religionis, scissae Ecclesiae unitatis, et gra- simorum scandalorum, citatos vero ad hanc Synodum, intole- ıdae insuper adversus supremi magistratus in hac Synodo pu- cata decreta, ipsamque hanc venerandam Synodum, pervicaciae, ɔs et convictos teneri. Quas ob causas, primo Synodus prae- tis citatis omni ecclesiastico munere interdicit, eosque ab offi- s suis abdicat, et academicis functionibus etiam indignos esse licat, donec per seriam resipiscentiam, dictis, factis, studiis ıtrariis abunde comprobatam, Ecclesiae satisfaciant, et cum lem vere et plene reconcilientur, atque ad eius communionem cipiantur: quod nos in ipsorum bonum, et totius Ecclesiae gau- ım unice in Christo Domino nostro exoptamus. Reliquos autem, ɔrum cognitio ad Synodum hanc Nationalem non devenit, Syn- us Provincialibus, Classibus, et Presbyteriis, ex ordine recepto, mmittit: quae omni studio procurent ne quid Ecclesia detrimenti in praesens capere, vel in posterum metuere possit. Errorum ɔrum sectatores spiritu prudentiae discriminent: refractarios, mosos, factiosos, turbatores, quam primum officiis ecclesiasticis, scholasticis, quae sunt suae cognitionis et curae, abdicent: que nomine monentur, ut nulla interiecta mora, post acceptum ius Synodi Nationalis iudicium, impetrata ad hoc magistratus ctoritate, conveniant, ne lentitudine malum invalescat et robo- ur. Ex infirmitate, et vitio temporum lapsos, vel abreptos, in levioribus forte haesitantes, aut etiam dissentientes, mode- s tamen, sedatos, vitae inculpatae, dociles, omni lenitate, cha- atis officiis, patientia, ad veram atque perfectam concordiam n Ecclesia provocent: ita tamen, ut diligenter sibi caveant, ne emquam ad sacrum ministerium admittant, qui doctrinae hisce ıodicis constitutionibus declaratae subscribere, eamque docere euset: neminem etiam retineant, cuius manifesta dissensione, ctrina in hac Synodo tanto consensu comprobata violari, et Pa- rum concordia, Ecclesiarumque tranquillitas denuo turbari queat. aeterea veneranda haec Synodus serio monet ecclesiasticos nes coetus, ut invigilent diligentissime in greges sibi commis- , omnibus subnascentibus in Ecclesia novitatibus mature obviam nt, easque tanquam zizania ex agro Domini evellant: attendant ıolis et scholarum moderatoribus ne qua ex privatis sententiis

et pravis opinionibus iuventuti instillatis, postmodum Ecclesiae e reipub. pernicies denuo creetur. Denique illustrissimis et prae potentibus DD. Foederati Belgii Ordinibus Generalibus, gratiis re verenter actis, quod tam necessario et opportuno tempore, afflicti et labentibus Ecclesiae rebus, Synodi remedio clementer succurre rint, probos et fideles DEI servos in suam tutelam receperint pignus omnis benedictionis et praesentiae divinae, verbi nempe ipsiu veritatem, in suis ditionibus sancte et religiose conservatam vo luerint: nulli labori, nullis sumptibus ad tantum opus promover dum et perficiendum pepercerint: pro quibus eximiis officiis la gissimam a Domino et publice et privatim, et spiritualem et tem poralem, remunerationem toto pectore SYNODUS comprecatur Eosdem porro Dominos clementissimos obnixe et demisse roga ut hanc salutarem doctrinam, fidelissime ad verbum Dei et Re formatarum Ecclesiarum consensum a Synodo expressam, in su regionibus solam et publice audiri velint et iubeant: arceant sul orientes omnes haereses et errores, spiritus inquietos et turbi lentos compescant: veros et benignos Ecclesiae nutritios ac tut res sese probare pergant: in personas supra dictas sententiam p iure ecclesiastico, patriis legibus confirmato, ratam esse velin et auctoritatis suae adiecto calculo, synodicas constistutiones in motas et perpetuas reddant.

NOMINE ET IUSSU SYNODI

Sebastianus Damman, Synodi Scriba.

Festus Hommius, Eccl. Leydensis Pastor, et Synodi Ne Actuarius.

In testimonium Actorum, Daniel Heinsius.

APPROBATIO

ILLUSTRISSIMORUM AC PRAEPOTENTIUM

DOMINORUM,

DD. ORDINUM GENERALIUM.

ORDINES Generales Foederati Belgii, omnibus, qui has visuri aut lecturi sunt, salutem. Notum facimus, Quum ad t lendas tristes et noxias illas controversias, quae aliquot abh annis cum magno reipubl. detrimento, et pacis Ecclesiarum p turbatione, exortae sunt super quinque notis Doctrinae Christia

nitibus, eorumque appendicibus, visum nobis fuerit, ex ordine Ecclesia Dei, ipsaque adeo Belgica, Dordrechtum convocare nodum Nationalem omnium Ecclesiarum Foederati Belgii; utque maximo cum fructu et reipubl. emolumento celebrari posset, sine gravi molestia, magnisque impensis, ad eandem expe-erimus et impetraverimus complures praestantissimos, doctis-os et celeberrimos Reformatae Ecclesiae Theologos exteros, ex praedictae Synodi Decretorum subscriptione, post singula trinae Capita videre est; delegatis insuper ex singulis provin-ad eiusdem directionem nostris deputatis, qui in eadem ab tio usque ad finem praesentes curam gererent, ut omnia ibidem timore Dei, et recto ordine, ex solo Dei verbo, sincerae no-ae intentioni congruenter, possent pertractari: Cumque prae-ta haec Synodus singulari Dei benedictione tanto omnium et gulorum, tam exterorum quam Belgicorum, consensu, de prae-tis quinque Doctrinae Capitibus, eorumque doctoribus iam iudi-it, nobisque consultis et consentientibus sexto Maii proxime eterito decreta et sententiam hisce praefixa promulgarit; Nos, exoptati fructus ex magno et sancto hoc opere (quale nun-am antehac Ecclesiae Reformatae viderunt,) ad Ecclesias harum ionum redundare queant, quandoquidem nihil nobis aeque cordi curae est, quam gloria Sanctissimi Nominis Divini, quam con-vatio et propagatio verae Reformatae Christianae Religionis iae fundamentum est prosperitatis et vinculum unionis Foederati lgii,) quam concordia, tranquillitas, et pax Ecclesiarum; item-e conservatio et communionis Ecclesiarum, quae sunt in hisce re-nibus, cum omnibus exteris Reformatis Ecclesiis, a quibus separare nec debuimus nec potuimus, Visis, cognitis, et ma-e examinatis atque expensis, praedicto iudicio et sententia nodi, ista plene in omnibus approbavimus, confirmavimus, et a habuimus, approbamus, confirmamus et rata habemus per aesentes: Volentes ac statuentes, ut nulla alia doctrina de quin-e praedictis Doctrinae Capitibus in Ecclesiis harum regionum reatur aut propagetur, praeter hanc, quae praedicto iudicio sit nformis atque consentanea; Mandantes atque imperantes omnibus lesiasticis coetibus, Ecclesiarum Ministris, Sacrosanctae Theo-iae Professoribus et Doctoribus, Collegiorum Regentibus, nibusque in universum et singulis, quos haec aliquatenus ncernere queant aut attingere, ut in suorum ministeriorum functionum exercitio eadem in omnibus fideliter et sincere se-antur, iisque convenienter sese gerant. Utque bonae nostrae entioni plene ac per omnia ubique possit satisfieri, Denunciamus mandamus Ordinibus, Gubernatoribus, Deputatis Ordinum, nsiliariis et Ordinibus Deputatis provinciarum Geldriae et co-tatus Zutphaniae, Hollandiae, et Westfrisiae, Zelandiae, raiecti, Frisiae, Transisalaniae, civitatis Groningae et Om-diarum, omnibusque aliis Officiariis, Iudicibus, et Iustitia-

riis, ut praedicti Iudicii Synodici, eorumque quae inde dependen observationem promoveant et tueantur, ac promovere et tueri fa ciant, adeo ut nullam in hisce mutationem aut ipsi faciant, a ab aliis ullo modo fieri permittant: Quoniam ad promovenda Dei gloriam, securitatem et salutem status harum regionum, tra quillitatem et pacem Ecclesiae, ita fieri debere iudicamus. Actu sub nostro sigillo, signatione Praesidis, et subscriptione nost Graphiarii, Hagae-Comitis, secundo Iulii, anno millesimo, sex centesimo et decimo nono, signatum erat.

A. Ploos, ut
Et inferius
Ex mandato praedictorum Praepotentium
Dominorum Ordinum Generalium
Subscriptum
C. Aerssen.
Eratque spatio impressum praedictum sigillum in Cera rubra.

10.

FORMULA CONSENSUS

ECCLESIARUM HELVETICARUM REFORMATARUM,

CIRCA

DOCTRINAM DE GRATIA UNIVERSALI ET CONNEXA,

ALIAQUE NONNULLA CAPITA.

PRAEFATIO.

1 uod[a]) divinus ille Gentium Apostolus[b]) *γνησίῳ* suo *τέκνῳ* Ti-
theo inculcavit serio, ut videlicet maneat in iis, quae *ἔμαθε*
ἐπιστώθη didicit et de quibus fides ipsi *facta* est*): id
um sane deploratis his et exulceratis temporibus memoriam men-
nque nostram crebro subeat oportet. Tantoque magis, quod
stis experientia testatur, hinc inde, non in uno veritatis capite,
ὑποτυπώσει sanorum verborum deflecti, et fidem semel sanctis
verbo Dei traditam, erroribus suppullulantibus labem nonnullam
trahere. Nos quod attinet, merito divinae, qua prae aliis 2
ltis gentibus coelestis Pater indignos nos prosecutus est, gra-
e et bonitati grata mente acceptum referimus, quod *προεστώτας*
tenus nostros, Amplissimos inprimis Proceres, Patriae Patres,
clesiae nutritios verissimos, Spiritu pietatis, sapientiae et for-
dinis dotavit, ut quod acceperunt a maioribus ex Dei verbo
itatis *κειμήλιον* religiose custodirent, pressisque, quod aiunt,
nibus tenerent, nec paterentur, ut doctrinae corruptio accessum
Ecclesias nostras haberet ullum. Cum vero non minor sit 3
tus, quam quaerere, parta tueri, et Angelum ipsum Philadel-
ensis Ecclesiae inclamantem audiamus quotidie: *Ecce venio ci-*
*tene quod habes, ne quis accipiat coronam tuam***), merito

---

a) Germ. add. dort. b) Germ. der heilige Apoſtel.
*) 2 Tim. 3, 14. **) Apoc. 3, 11.

flexis ad Patrem Domini nostri Iesu Christi genubus, ardente
oramus, ut is difficilimis hisce temporibus praecipuum hoc *πλεο-*
νέκτημα et beneficium clementer nobis servet, ad consummationem
4 usque seculi. Ne vero, quae alibi in capitibus nonnullis ac in
primis in doctrina de gratiae divinae amplitudine invaluere opi
niones sequiores, nostram quoque teneram iuventutem, atque ind
ipsas etiam Ecclesias nostras successu temporis inficiant, neve
uti errore vix alia seges magis foeta et fertilis est, ex istis ni
mia indulgentia toleratis, deteriores alii subnascantur; uti alia
factum esse vel Remonstrantismi triste exemplum document
esse potest: de efficaci et sacro repagulo aliquo, superiorum au
5 thoritate et iussu, cogitandum nobis fuit. Nati hinc et unanim
consensu a nobis approbati sunt Canones circa doctrinam d
gratia universali, et connexa, aliaque nonnulla capita, in quibu
concinnandis id maxime operam dedimus, ut veritas et charitas
6 *ἡδίστῃ συζυγίᾳ* ambigua, quod aiunt, palma decertent. Nequ
vero est, cur Venerandi Fratres Exteri, quos tanquam de caeter
ἰσότιμον πίστιν λαχόντας fraterne colimus et suspicimus, ob te
statum graves ob causas dissensum, nobis succenseant, vel schi
smatis ansam cuiquam praeberi dictitent. Salvum enim utrinqu
per Dei gratiam stat fundamentum fidei, cui utrobique ex De
verbo aurum et argentum pretiosique lapides non pauci superstru
cti sunt. Salva unitas corporis mystici et Spiritus, *sicut et vo*
cati sumus in una spe vocationis nostrae. Unus nobis Dominus
una fides praecipua, et in eadem tuenda sancta conspiratio et con
tesseratio. *Unum baptisma, unus Deus et Pater omnium, qui es*
super omnia, et per omnia, et in omnibus nobis *). Salvum de
nique apud nos semper tenerrimae charitatis vinculum et compa
ges sarta et tecta sacrosancta communionis sanctorum officia pe
7 Dei gratiam perstabunt. Quod super est, Deum, Patrem luminu
pia in vota vocare non cessabimus, ut institutum nostrum salutar
esse velit et iubeat, eique per Iesum Christum, fidei et saluti
nostrae principem et consummatorem unicum, benedicere dignetur

Canones.

8 I. Deus T. O. M. verbum suum, quod est *potentia ad sa*
lutem omni credenti **), non tantum per Mosen, Prophetas
Apostolos scripto mandari curavit, sed etiam pro eo scripto pa
terne vigilavit hactenus et excubavit, ne Sathanae astu, vel fraud
9 ulla humana vitiari posset. Proinde merito singulari eius gratia
et bonitati Ecclesia acceptum refert, quod habet, habebitque a
finem mundi *sermonem propheticum firmissimum* ***), nec non *ἱερὰ*
γράμματα, sacras literas †), ex quibus, pereunte coelo et terra
ne apex quidem vel iota unicum peribit ††).

*) Eph. 4, 4–6. **) Rom. 1, 16. ***) 2 Petr. 3, 19. †) 2 Ti
3, 15. ††) Matth. 5, 18.

II. In specie autem Hebraicus Veteris Testamenti Codex, 10
em ex traditione Ecclesiae Iudaicae, cui olim *Oracula Dei com-
ssa sunt**), accepimus hodieque retinemus, tum quoad conso-
s, tum quoad vocalia, sive puncta ipsa, sive punctorum sal-
n potestatem, et tum quoad res, tum quoad verba θεό-
ευστος, ut fidei et vitae nostrae, una cum Codice Novi Testa-
nti sit Canon unicus et illibatus, ad cuius normam, ceu Ly-
ım lapidem, universae, quae extant, Versiones, sive orientales,
e occidentales exigendae, et sicubi deflectunt, revocandae sunt.

III. Eorum proinde sententiam probare neutiquam possumus, 11
i lectionem, quam Hebraicus Codex exhibet, humano tantum arbi-
o constitutam esse definiunt, quique lectionem Hebraicam, quam
nus commodam iudicant, configere, eamque ex LXX. seniorum alio-
mque versionibus Graecis, Codice Samaritano, Tar-
mim Chaldaicis, vel aliunde etiam, imo quandoque ex sola
tione emendare religioni neutiquam ducunt, neque adeo aliam
tionem authenticam, quam quae ex collatis inter se editionibus,
iusque etiam Hebraici codicis, quem variis modis corruptum
se dictitant, adhibita circa lectiones variantes humani iudicii κρίσει
ii possit, agnoscunt: Tandemque praeter editionem Hebraeam
diernam, alios esse codices Hebraeos in veterum Interpretum
flectentibus ab Hebraeo nostro contextu versionibus, quae
amnum variantium olim codicum Hebraeorum indicia sint, de-
rnunt: Atque ita fidei nostrae principium, eiusque authoritatem
erosanctam anceps in discrimen adducunt.

IV. Deus ante iacta mundi fundamenta in Christo Iesu, 12
omino nostro, fecit *πρόθεσιν αἰώνιον propositum seculorum***),
quo ex mero voluntatis suae beneplacito, sine ulla meriti ope-
n vel fidei praevisione, ad laudem gloriosae gratiae suae elegit
rtum ac definitum hominum in eadem corruptionis massa, et
mmuni sanguine iacentium, adeoque peccato corruptorum nume-
erum, in tempore per Christum Sponsorem et Mediatorem uni-
n ad salutem perducendum, eiusdemque merito, Spiritus S. re-
nerantis potentissima virtute, efficaciter vocandum, regeneran-
m, et fide ac resipiscentia donandum. Atque ita quidem Deus 13
oriam suam illustrare constituit, ut decreverit, primo quidem
minem integrum creare, tum eiusdem lapsum permittere, ac
mum ex lapsis quorundam misereri, adeoque eosdem eligere,
os vero in corrupta massa relinquere, aeternoque tandem exitio
vovere.

V. In gratioso autem illo Electionis divinae decreto ipse 14
oque Christus includitur, non ut causa meritoria, vel funda-
entum ipsam electionem praecedens, sed ut ipse quoque ἐκλεκτός
*ectus****) ante iacta mundi fundamenta praecognitus, adeoque

---

*) Rom. 3, 2. **) Eph. 3, 11. ***) 1 Petr. 2, 4. 6.

primarium eius exequendae electus mediator, et primogenitus fra
ter noster, cuius pretioso merito, ad conferendam nobis, salv
15 iustitia sua, salutem, uti voluit. Scriptura enim sacra non tantu
testatur electionem factam esse *secundum merum beneplacitu
consilii et voluntatis divinae**); sed etiam destinationem et datio
nem Christi, Mediatoris nostri, ab enixo Dei Patris erga *mu
dum* electorum *amore* arcessit.

16 VI. Quamobrem neque eorum suffragamur sententiae, q
docent, Deum *φιλανθρωπία*, seu praecipuo quodam generis hu
mani lapsi amore motum Electioni praevio, voluntate quada
conditionata, velleitate, misericordia prima, uti vocant, desideri
ineffícaci omnium et singulorum, conditionate saltem, si videlice
credant, salutem intendisse: omnibus et singulis lapsis Christu
Mediatorem destinasse; ac demum quosdam consideratos, non sim
pliciter ut peccatores in Adamo primo, sed ut redemptos in Adam
secundo elegisse, hoc est, salutare fidei donum in tempore gra
tiose concedendum iis destinasse: atque unico hocce actu Ele
17 ctionem proprie dictam absolvi. Haec enim, et si quae alia hisc
affinia sunt ab *ὑποτυπώσει* sanorum de Electione divina sermo
num non mediocriter deflectunt. Scriptura quippe propositum Dei
miserendi videlicet hominum, non ad omnes et singulos, sed a
solos electos restringit; exclusis nominatim reprobis; veluti *Esavo*
quem Deus aeterno odio prosecutus est**). Testantur caeder
sacrae literae, consilium et voluntatem Dei non nutare, sed *sta
immobiliter, et Deum in coelis, quaecunque vult, facere* ***)
18 Quippe Deus procul abest ab omni imperfectione humana, quali
in affectibus et desideriis ineffícacibus, temeritate, poenitentia e
consilii mutatione gliscit. Destinatio quoque Mediatoris Christ
aeque ac salus eorum, qui ipsi ut peculium et haereditas *ἀνα
ῥαίρετος* dati sunt, ab una eademque Electione arcessitur, no
ei ut fundamentum substernitur.

19 VII. Sicut *ab aeterno Deo nota fuerunt omnia opera eius* ****)
ita in tempore pro infinita potentia, sapientia et bonitate sua ho
minem, operum suorum gloriam et coronidem ad imaginem suam
adeoque rectum, sapientem et iustum condidit; conditum foeder
operum subiecit, et in eo suam ei communionem, amicitiam e
vitam, siquidem ad nutum eius se obedientem gereret, liberalite
promisit.

20 VIII. Porro promissio illa foederi operum annexa, fu
non terrestris tantum vitae et felicitatis continuatio, sed inprimi
vitae aeternae et coelestis, in coelo videlicet, siquidem perfectae
obedientiae stadium decurrisset, per ineffabile gaudium in commu-
21 nione Dei tum corpore tum anima transigendae possessio. I
ipsum enim non *Arbor* duntaxat *vitae* Adamo praefiguravit, se

---

*) Matth. 11, 26. Ephes. 1, 5. 9. **) Rom. 9, 11. ***) Ies. 47
10. Ps. 115, 3. ****) Act. 15, 18.

m legis potentia, quae a Christo in locum nostrum succedente
pleta, non aliam quam coelestem vitam in Christo, *δικαίωμα*
νόμου implente, nobis addicit, nec non opposita comminatio
tis, non temporalis duntaxat sed etiam aeternae, manife-
arguit.

IX. Quamobrem illorum sententiae nulli astipulamur, qui 22
mo, siquidem Deo obediret, coelestis beatitudinis praemium
positum esse negant; neque aliam foederis operum promissio-
quam vitae perpetuae et affluentis omni bonorum genere,
e tum in animum tum in corpus hominis in statu integrae
rae constituti competere possunt, eiusque in Paradiso terrestri
ndae agnoscunt. Hoc enim et sano sensui verbi divini repu-
t, et potentiam legis per se consideratae enervat.

X. Sicut autem Deus foedus operum cum Adamo inivit 23
tantum pro ipso, sed etiam in ipso, ut capite et stirpe, cum
genere humano, vi benedictionis naturae ex ipso nasciturae,
eandem integritatem, siquidem in ea perstitisset, haereditа-
: ita Adamus tristi prolapsu, non sibi duntaxat sed toti etiam
nano generi, *ex sanguinibus et voluntate carnis* proventuro
cavit, et bona in foedere promissa perdidit. Censemus igitur, 24
catum Adami omnibus eius posteris, iudicio Dei arcano et iu-
imputari. Testatur quippe Apostolus *in Adamo omnes pec-*
se: Unius hominis inobedientia peccatores multos constitui; et
*eodem omnes mori**). Neque vero ratio apparet, quemadmo-
haereditaria corruptio, tanquam mors spiritualis, in univer-
genus humanum iusto Dei iudicio cadere possit, nisi eiusdem
eris humani delictum aliquod, mortis illius reatum inducens,
ecesserit. Cum Deus iustissimus totius terrae iudex nonnisi
tem puniat.

XI. Duplici igitur nomine post peccatum homo natura, in- 25
ue ab ortu suo, antequam ullum actuale peccatum in se ad-
at, irae ac maledictioni divinae obnoxius est; primum quidem
παράπτωμα et inobedientiam, quam in Adami lumbis commi-
deinde ob consequentem in ipso conceptu haereditariam cor-
tionem insitam, qua tota eius natura depravata et spiritualiter
tua est, adeo quidem, ut recte peccatum originale statuatur
lex, imputatum videlicet, et haereditarium inhaerens.

XII. Non possumus proin, salva coelesti veritate, assen- 26
praebere iis, qui Adamum posteros suos ex instituto Dei
raesentasse ac proinde eius peccatum posteris eius *ἀμέσως* im-
ri negant, et sub imputationis mediatae et consequentis no-
e, non imputationem duntaxat primi peccati tollunt, sed hae-
tariae etiam corruptionis assertionem gravi periculo obiiciunt.

XIII. Sicut Christus ab aeterno electus est ut Caput, Prin- 27
s et Haeres omnium eorum, qui in tempore per gratiam eius

*) (Rom. 5, 12. 19. 1 Cor. 15, 21. 22.)

salvantur: ita etiam in tempore Novi Foederis Sponsor factus
pro iis solis, qui per aeternam electionem dati ipsi sunt ut pop
lus peculii, semen et haereditas eius. Pro solis quippe elec
ex decretorio Patris consilio propriaque intentione diram mort
oppetiit, solos illos in sinum paternae gratiae restituit, solos D
28 Patri offenso reconciliavit et a maledictione legis liberavit. Ies
enim noster *salvat populum suum a peccatis* *), qui *animam su*
*redemptionis pretium dedit pro multis ovibus***) suis, *ad voc*
*eius attonitis****), pro quibus solis etiam, tanquam divinitus
29 catus Sacerdos, postposito *mundo*, intercedit****). Christo pr
moriente soli Electi, qui in tempore *nova creatura* fiunt, proq
quibus moriens ipse, tanquam piacularis victima, substitutus
una mortui et *a peccato iustificati* censentur †): atque ita volu
tas Christi morientis cum consilio Patris, non alios ipsi qu
Electos redimendos dantis, nec non operatione Spiritus san
non alios quam Electos sanctificantis, et ad vivam spem aeter
vitae obsignantis *παναρμονικῶς* ita convenit et amice conspir
ut Patris eligentis, Filii redimentis, et Spiritus S. sanctifican
aequalis *περιφορία* pateat.

30 XIV. Atque id ipsum amplius etiam inde colliquescit, qu
Christus iisdem, pro quibus mortuus est, uti salutem, ita eti
media ad salutem, spiritum inprimis regenerantem et coeleste fi
31 donum, et meruit et actu confert. Testatur quippe Scriptu
Christum Dominum venisse *ad salvandum perditas oves dom*
Israelis ††), *mittere* et eundem *Spiritum sanctum*, tanquam suu
regenerationis fontem †††): interque promissiones meliores N
Foederis, quarum is factus Mediator et Sponsor est, hanc e
nere, quod *legem suam*, fidei videlicet, *cordibus suorum insc*
pturus sit ††††): Venire ad Christum, per fidem videlicet, qu
quid Pater ipsi dedit: Denique nos esse *electos in Christo*,
simus sancti et inculpati, *adeoque filii per ipsum**). Ut ve
simus sancti et filii Dei, non aliunde quam a fide et spiritu reg
nerationis proficiscitur.

32 XV. Ita autem Christus vice Electorum obedientia mor
suae Deo Patri satisfecit, ut in censum tamen vicariae iustiti
et obedientiae illius, universa eius, quam per totius vitae su
curriculum legi, tanquam *servus* ille *iustus*, sive agendo sive p
33 tiendo praestitit, obedientia vocari debeat. Nihil enim aliud f
Christi vita, teste quidem Apostolo**), quam perpetua quid
exinanitio, submissio et humiliatio gradatim ad extremum usq
terminum, mortem videlicet crucis procedens; rotundo asserit
Spiritus Dei Christum sanctissima vita legi et iustitiae divin

---

*) Matth. 1, 21. **) Matth. 20, 24. 28. (coll. Ioan. 10, 15.) ***) Io
10, 27. 28. ****) Ioan. 17, 9. Ies. 66, 22. †) 2 Cor. 5, 17. ††) (Ma
15, 24.) †††) Ioan. 16, 7. 8. ††††) Hebr. 8, 10. *) Eph. 1, 4.
**) Phil. 2, 8 sqq.

o nobis satisfecisse, et pretium illud, quo empti sumus Deo, non passionibus duntaxat, sed tota eius vita legi conformata collot. Morti autem vel sanguini Christi Redemptionem nostram ndicat haud alio sensu, quam quia is per passiones consummas est. Atque ita quidem ab extremo illo terminante et nobilisno actu, sine quo salus nostra constare non potuisset, quique nium virtutum speculum fuit lucidissimum, denominationem fa, ut tamen a morte vitam anteactam neutiquam secludat.

XVI. Haec omnia cum ita se omnino habeant, haud sane 34
obare possumus oppositam doctrinam illorum, qui statuunt, Chriım propria intentione et consilio tum suo, tum Patris ipsum ttentis, mortuum esse pro omnibus et singulis, addita condine impossibili, si videlicet credant; omnibus impetrasse, quae n omnibus tamen applicetur, salutem, morte sua nemini proprie actu salutem ac fidem meruisse, sed iustitiae duntaxat divinae staculum removisse, et Patri potestatem acquisivisse novum foes gratiae ineundi cum universis hominibus; denique qui iustim Christi activam et passivam ita partiuntur, ut asserant, acti m eum sibi pro sua vindicare, passivam vero demum Electis nare et imputare. Haec omnia, et si quae his similia sunt 35
ertis Scripturis et gloriae Christi, qui fidei et salutis nostrae *χηγὸς καὶ τελειωτὴς* est, repugnant, crucem eius evacuant, et r speciem augendi meriti eius, reapse illud imminuunt.

XVII. Vocatio ad salutem *καιροῖς ἰδίοις*, *propriis tempori-* 36
*s**), attemperata est. Secundum voluntatem quippe Dei modo strictior, modo latior et communior, nunquam tamen absolute iversalis fuit. Etenim quidem sub Veteri Testamento *annunvit Deus Verbum suum Iacobo*, *statuta sua et iudicia Israëli*, *n sic fecit ulli genti***). In Novo Testamento Deus pace facta sanguine Christi, et rupto intergerino pariete, praeconii Evanlici et vocationis externae pomoeria hactenus dilatavit, ut *nulla plius διαστολὴ*, *distinctio sit inter Iudaeos et gentes*, *sed eus iam est Dominus omnium*, *dives erga omnes ipsum invocan****). Neque tamen sic vel absolute universalis est. Testatur im Christus *multos esse vocatos* ****), non omnes. Cumque aulus et Timotheus Bithyniam versus Evangelii ibidem praedindi causa contenderent, *non sivit eos Spiritus Iesu* †). Fuentque, et sunt hodieque, experientia teste, innumerae myrias hominum, quibus Christus ne fando quidem unquam autus est.

XVIII. Interim Deus etiam illis, quos per verbum ad sa- 37
tem vocare dedignatus est, *se intestatum reliquit neutiquam* ††). *edit* quippe *illis spectacula coeli et siderum* †††). Et *quod de eo*, ex naturae videlicet et providentiae operibus, cognosci pot-

---

*) 1 Tim. 2, 6. **) Ps. 147, 19. 20. ***) Rom. 10, 12. 13. ****) atth. 20, 14. †) Act. 16, 7. ††) Act. 14, 17. †††) Deut. 4, 19.

est, id ipsum, longanimitatem suam testaturus, illis revelavit*)
38 Neque tamen statuendum est, naturae illa et providentiae divina opera per se sufficientia et vocationis externae vicem fungenti organa fuisse, quibus mysterium beneplaciti seu misericordia Dei in Christo illis innotesceret. Ilico enim Apostolus addit *Invisibilia eius e creatione mundi rebus factis animadversa con spici, aeternam videlicet eius divinitatem et potentiam* **), no arcanum beneplacitum in Christo; neque etiam hunc in finem ut inde mysterium salutis per Christum perdiscerent, sed ut sin *ἀναπολόγητοι, inexcusabiles*, quia videlicet ne residua quidem ill notitia recte usi sunt, sed cognoscentes Deum, non tamen t
39 Deum glorificarint neque ei gratias egerint. Quamobrem etia Christus Deum Patrem suum glorificat, quod *haec absconderit sapientibus et intelligentibus, ac revelaverit infantibus* ***). E Apostolus insuper docet: *Mysterium voluntatis Dei notificari no bis secundum beneplacitum eius quod proposuit in Christo* ****).
40 XIX. Ipsa quoque vocatio externa, quae per praeconiu Evangelicum fit, etiam vocantis Dei respectu, seria et sincer est. Verbo enim suo serio et verissime pandit, haud equidem quae arcana sit sua circa singulorum salutem vel exitium intentio sed quid nostri sit officii, et quid officium illud facientes vel omi tentes maneat. Scilicet haec Dei vocantis voluntas est, ut voca ad se veniant, tantam salutem non negligant; atque ita venient bus ad se per fidem serio quoque vitam aeternam promittit. *F delis* enim *est*, uti loquitur Apostolus, *sermo, si nos commort sumus, et convivemus: si patimur, etiam conregnabimus: si nego bimus, etiam nos negabit: si infideles sumus, ille fidelis mane*
41 *negare se ipse non potest* †). Neque voluntas illa respectu e rum, qui vocationi non parent, inefficax est, quia semper Dei id, quod volens intendit, assequitur, demonstrationem videlic officii, et secutam hinc vel salutem Electorum officium facientiur vel *ἀναπολογησίαν* reliquorum, officium praescriptum neglige
42 tium. Spiritualis certe homo conceptum Dei internum, fidei an logum cum verbo Dei externo prolato, vel scripto, nullo negot conciliat. Et quia porro Deus probat omnem veritatem, quae consilio eius fluit, idcirco recte dicitur etiam voluntas ipsius es *ut omnis, qui videt Filium et credit in ipsum, habeat vitam aete*
43 *nam* ††). Quanquam hi *Omnes* sunt *Electi* soli, neque Deus lum universale consilium inivit sine determinatione personaru Christusque adeo non pro singulis, sed pro solis Electis sibi da mortuus est: tamen hoc utique universaliter verum esse vu
44 quod ex speciali et definito eius consilio consequitur. Quod ve voluntate Dei in vocatione externa universaliter ita proposita s electi credunt, reprobi vero indurantur, id a sola gratia Dei d

*) Rom. 1, 19. **) ibid. vs. 20. ***) Matth. 11, 25. ****) E 1, 9. †) 2 Tim. 2, 12. 13. ††) Ioan. 6, 40.

iminante proficiscitur; Electio per eandem gratiam credentibus,
probis vero nativa malitia sua in peccato manentibus, et secun-
m duritiem suam et cor poenitere nescium iram sibi in diem
ie et revelationis iusti iudicii Dei thesaurizantibus.

XX. Falli proin nulli dubitamus illos, qui vocationem ad 45
lutem non sola Evangelii praedicatione, sed naturae etiam ac
ovidentiae operibus, citra ullum exterius praeconium expediri
ntiunt, adduntque, vocationem ad salutem adeo esse *ἀδιόριστον*
universalem, ut nemo sit mortalium, quin *obiective* saltem, uti
quuntur, sufficienter, sive *mediate*, eo videlicet, quod Deus Na-
ae lumine recte utenti gratiae lumen superadditurus sit, sive
mediate, ad Christum et salutem vocetur; denique sine asserta
soluta universalitate gratiae, vocationem externam seriam et
ram dici, vel *ἁπλότητα* et *εἰλικρίνειαν* Dei vocantis defendi
sse, inficias eunt. Haec enim et S. Scripturae et experientiae 46
nium temporum adversantur, et Naturam cum Gratia, *τὸ γνω-
ὸν τοῦ Θεοῦ* cum *σοφίᾳ τῇ ἐν μυστηρίῳ*, denique lumen ra-
nis cum lumine divinae revelationis manifeste confundunt.

XXI. Qui per Evangelii praeconium ad salutem vocantur, 47
edere non possunt, neque vocantem sequi, nisi ex spirituali
rte, ea ipsa potentia, qua Deus ex tenebris lucem explende-
ere iussit, resuscitentur et Deus Spiritus sui flexanima gratia
rdibus illorum *illucescat*, ad *φωτισμὸν* seu *radiationem cogni-
nis gloriae Dei in facie Iesu Christi**). *Animalis* quippe *homo
n recipit ea, quae sunt Spiritus Dei: stultitia ei est, neque
test cognoscere, quia spiritualiter iudicantur***). Eamque im-
tentiam penitissimam tot testimoniis, tot emblematibus Scriptura
ssim convincit, ut vix alia in re sit locupletior. Moralis qui- 48
m ea impotentia dici possit, quatenus scilicet circa subiectum
obiectum morale versatur: Naturalis tamen esse simul et dici
bet, quatenus homo *φύσει, natura*, adeoque nascendi lege, inde
ortu est *filius irae****), illamque ita congenitam habet, ut eam
ud aliter, quam per omnipotentem et vorticordiam Spiritus San-
gratiam, excutere possit.

XXII. Censemus igitur, minus caste, neque sine periculo 49
qui illos, qui impotentiam illam credendi *moralem* vocant, ac
turalem dici non sustinent, adduntque, hominem, quocunque in
itu constituatur, posse credere si velit, et fidem, quacunque
mum ratione, esse *ἐκ τῶν ἐφ' ἡμῖν*; quam tamen Apostolus
nsignatissimis verbis *Dei donum*****) nuncupat.

XXIII. Duae sunt viae et modi, quibus Deus *δικαιοχρι- 50
ς* iustificationem promisit, vel per opera seu facta propria in
ege, vel per obedientiam seu iustitiam alienam Christi, videlicet
onsoris, quae ex gratia imputatur credenti in Evangelio. Ille
odus est iustificandi hominem integrum: hic vero iustificandi

*) 2 Cor. 4, 6. **) 1 Cor. 2, 14. ***) Eph. 2, 2. ****) Eph. 2, 8.

51 hominem peccatorem et corruptum. Iuxta duplicem huncce iust
ficationis modum duplex etiam foedus Scriptura constituit, operu
videlicet, cum Adamo primo et singulis eius posteris in ipso in
tum, at per peccatum irritum factum: et gratiae, cum solis El
ctis in Christo, Adamo secundo percussum, quod aeternum es
nullique *ἀφανισμῷ*, sicuti prius illud, obnoxium.

52 XXIV. Caeterum posterius illud Foedus Gratiae pro dive
sitate temporum diversas etiam oeconomias recipit. Apostol
enim indigitans *τὴν οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶ*
*administrationem implementi temporum**), adeoque gubernatione
temporis ultimi, perspicue significat, aliam fuisse oeconomiam
gubernationem temporibus *τὴν προθεσμίαν* seu statutum temp

53 praecedentibus. In utraque tamen gratiosi Foederis oeconom
non aliter electi salvati sunt, quam per *Angelum faciei***), *Agnu*
*illum inde a iactis mundi fundamentis mactatum****), Christu
Iesum, notitiam servi illius iusti, et fidem in ipsum, nec non P
trem et Spiritum eius. Christus enim heri et hodie et in secu

54 idem est****). Et per gratiam eius credimus nos servari eunde
in modum, quo salvati sunt et illi, Patres videlicet: manentq
immotae in utroque Testamento regulae: *Beati, qui illi* (Fili
confidunt†)· *Qui credit in ipsum, non iudicatur; qui vero n*
credit, iam condemnatus est††): *Creditis in Deum,* Patrem vid

55 licet, *credite etiam in me*†††). Quod si autem sancti Patres
Christum tanquam *Goël* suum crediderunt, consequitur, ut etia
in Spiritum S. crediderint, absque quo *nemo Iesum Domin*
nuncupare potest. Et vero tot sunt fidei illius Patrum eiusde
que necessitatis in utroque Foedere clarissimae *ἀποδείξεις*,

56 neminem nisi volentem et lubentem latere possint. Tametsi ve
illa salutaris Christi et sacro-sanctae Triadis notitia, pro oecon
mia temporis illius, non ex sola promissione, sed ex umbris etia
figuris et aenigmatibus operosius quam nunc in Novo Testame
facto opus est, hauriri et erui debuit: vera tamen, et pro divin
revelationis modulo ad procurandam electis, aspirante Dei grat
salutem conscientiaeque consolationem sufficiens fuit.

57 XXV. Improbamus igitur eorum doctrinam, qui tria no
Foedera, tota natura et medulla disparata, *Naturale* videlic
Legale et *Evangelium* cudunt, atque in iisdem explicandis, eort
que differentiis assignandis adeo quidem intricate versantur,
solidae veritatis et pietatis nucleum non parum involvant sive
fligant: quique de notitiae Christi et fidei in eundem eius
satisfactionem totamque sacro-sanctam *τριάδα* necessitate sub V
Testamenti oeconomia, aequo quam par est, laxius, neque
periculo *Θεολογεῖν* nulli dubitant.

---

*) Eph. 1, 10. **) Ies. 63, 9. ***) Apoc. 13, 8. ****) Hebr. 1, 8
†) Ps. 2, 12. ††) Ioan. 3, 18. †††) Ioan. 14, 1.

XXVI. Denique et nobis, quibus in praesentiarum in 58
eclesia, quae Domus Dei est, dispensatio credita est et universis
aziraeis nostris, iisque, qui, Deo volente et moderante, in curas
andoque nostras succedent, ad praevertendas tristes dissidiorum,
ibus Ecclesia Dei passim diris modis infestatur, faces, hanc
rio legem dictam esse volumus, ut in hac mundi faece, fideli
nitore gentium Apostolo, *depositum* fideliter custodiamus omnes,
βήλους κενοφωνίας seu *profanas vocum inanitates* devitemus *),
cognitionis illius, quae est secundum pietatem, *εἰλικρίνειαν* et
nplicitatem religiose custodiamus, charitatis et fidei minime fu-
tae *καλὴν ξυνωρίδα*, bigam pulcherrimam, retineamus constan-
r. Neve adeo quisquam animum inducat, sive publice sive pri- 59
tim proponere dubium vel novum aliquod dogma fidei, in Eccle-
s nostris hactenus inauditum, *Verbo Dei*, *Confessioni nostrae*
lveticae, *libris nostris symbolicis*, *et Synodi Dordracenae Ca-*
nibus repugnans, et in publica *ἐπισυναγωγῇ* fratrum ex Dei
rbo non evictum atque sancitum: Ut necessitatem inprimis san-
ficationis diei Dominicae non tantum ex Dei verbo sincere tra-
mus, sed graviter etiam inculcemus, eiusque observationem in-
ntissime urgeamus. Tandem, ut Canonem heic consignatorum 60
Dei indubitato verbo repetitam veritatem in Ecclesiis iuxta
que Scholis, quoties occasio postulaverit, unanimiter fideliterque
tineamus, doceamus, asseramus.

Ipse vero Deus pacis in veritate sanctificet nos totos, 61
integer noster Spiritus et anima et corpus *ἀμέμπτως*
adventum Domini nostri Iesu Christi servetur! Cui
nâ cum Patre et Spiritu S. aeternus sit honor, laus
gloria. Amen!

*) 1 Tim. 6, 20.

FINIS.

ADDIT. 1.

CONFESSIO RELIGIONIS CHRISTIANAE,

SACRATISSIMO IMPERATORI CAROLO V. CAESA AUGUSTO IN COMITIIS AUGUSTAE ANNO M. XXX. PER LEGATOS CIVITATUM ARGENTORAT CONSTANTIAE, MEMMINGAE, ET LINDAVIAE EXHIBITA.

Si quis voluerit voluntatem eius obtemperare, is cognoscet de doctri utrum ex Deo sit, an ego a me ipso loquar. Ioh. VII.

MAGISTRATUS ET CONCILIA CIVITATU

Argentorati, Constantiae, Memmingae, et Lindaviae, prec tur universis in Christum servatorem nostrum credentib incrementa sancti spiritus, et sua offerunt obsequia.

Fecit Sacratissima Caesarea Maiestas in Comitijs imperi bus, superiori anno Augustae habitis, statim dum illa aus caretur, Principibus Electoribus, ac reliquis Principi Sacrique Romani Imperij ordinibus, inter alia exponi, cum primis in votis esse, rationem, viamque quaerere, grave et noxium illud circa religionem dissidium, quod G maniam iam aliquot amos exagitasset, componeret, certàm restitueret concordiam, hacque caussa se petere, serio poscere, ut Principes Electores, ac caeteri Imperij procer statusque, de hisce dissensionibus, et gravi nimium dissi ijs etiam quae vel ecclesiastici a profanis, vel profani ecclesiasticis, aut utrique a sui ordinis hominibus, indi fieri arbitrantur, suam singuli sententiam, quaeque profu istis remedia crederent, quantum quisque cum sua id, Reipub. interesse novisset, Latine et Germanice conscr rent, sibique offerrent, hoc pacto non tam rebus suis, q publicae paci consulturi, atque ad illud haud parum com

ıturi, ut omnis istius varietatis ac scismatis caussis, ratio-
eque tota, penitius perspectis, cognitis, atque perpensis, pa-
ıri facilius omnia, et restitui possent, vivendique ratio re-
ırari, sicut vere concors, ita Christo quoque digna. Huic
ɛtitioni tam seriae, atque urgenti, nostri, quos legatos ad
ı comitia miseramus, volentes ut decebat morem gerere,
ıtrarunt capita eorum, quae apud nos tanquam Christi dog-
ata, sacris Evangelijs, caeterisque arcanis literis nixa, iam
ɔidem doceri, tradique in ecclesijs religiosae plebi solent,
ɔr aliquot nostros concionatores, quos illis adiunxeramus,
tine et germanice, in breve compendium, ad modum Con-
ɛssionis, ita ut a festinantibus, et brevi eo tempore, quod
l haec concedebatur, fieri potuit, digeri, statimque ea S.
aesareae Maiestati, ita ut illa iusserat, obtulerunt. Eo et
dei ac religionis quam sectamur, eorumque quae apud nos
l Evangelij praescriptum reformata sunt, rationem illi no-
ro nomine reddere, et nostrum in eam studium simul te-
ari conati. Cum autem post huiusce confessionis oblatio-
em, per aliquot menses, nihil prorsus hac de re, cum his
ɔstris legatis actum esset, idque preter spem, quam et ex
ɛteris, quibus S. C. M. comitia indixit, et ex prima illa,
ıam modo memoravimus propositione, initio comitiorum fa-
a, non abs re conceperamus, tandem sub finem comitio-
ım, lecta est nostris legatis, praesente S. C. M. Principi-
ıs Electoribus, alijsque Principibus, et S. Imperij ordinibus,
lmissis etiam quibuslibet, Confutatio quaedam, quam Docto-
ɛs quidam, Theologorum se titulo venditantes, iurati ministri
ırtis adversariae, composuerant, Sacratissimaeque C. M.
ɔbis loco responsionis ad nostram Confessionem, legendam,
ɔtruserant. Iam nostra Confessio palam lecta non est,
octores vero illi multorum nos in sua Confutatione insimu-
runt, et tanquam ea de nobis ipsi confessi essemus, me-
ɔrarunt, quorum non modo in nostra Confessione nusquam
eminimus, sed ne in mentem unquam venit: Deinde et ea
ıae confessi sumus, inverterunt pleraque omnia, praveque
lductis scripturis, vanisque paralogismis oppugnarunt. Qui-
ıs scilicet rationibus, visum illis est S. C. M. in nos pro-
ɔcare, bonisque et religiosis omnibus, invisos et abominabi-
ɛs reddere. Ne igitur nos tam impiae criminationi tacendo
dem facere, et diris istorum calumnijs, Christi veritatem
uam profitemur, prodere quisquam existimaret, visum est,
lam Confessionem nostram, in publicum aedere, adiuncta
ius Apologia, quam nostris ecclesiastis parare nuper man-
avimus. Nam religio erat, salvificam Christi doctrinam,
ɔbis singulari adeo Dei bonitate communicatam, tantis bla-
ɔhemijs non adserere, et ferre, nos horrendis adeo, sed
eque falsis criminibus notatos, publicum offendiculum con-

stitui. Confutatores siquidem isti, per totam illam sua Confutationem, ipsissima Christi dogmata, impietatis et ha reseos traducunt, nos vero secessionis a sacrosancta Cath lica ecclesia, defectionis a syncera fide religioneque Christ ad quoslibet pestilentissimos et portentosos errores, sectasqu denique et violatae S. C. M. fidei, negatique temere a procaciter debiti obsequij, accusant, et altero quoque ver criminantur. Quo igitur Christiani nominis professores, c gnoscere possitis, quam nulla vel species veri istis calumni insit, per Christi Iesu gloriam, cui uni hisce in rebus st demus, oramus, hanc nostram Confessionem, eiusque Apol giam, in qua optima fide Confutatorum verba et argumen adducta sunt, legere, et ad scripturarum fidem omnia expe dere, nostrasque et Confutatorum istorum rationes inter librare velitis. Quod si exorari vos passi fueritis, certi s mus, vos cognituros, indubitata nos Christi praecepta sequ et secundum hunc S. C. M. summo veroque studio dicto a dientes esse, ut certe non solum huic Caesari nostro Cl mentissimo, quem post Deum in terris supremum rerum m deratorem colimus, per omnia obtemperare, sed quibuslib etiam principibus et proceribus, ac Christianis universis, n morigeros et officiosos praestare ex animo cupimus. quod tandem Deus, quantaslibet nunc calumniarum nebul filij tenebrarum offundant, orbi etiam patefaciet, utque sõle sicut veritatem suam, ita nostram quoque innocentiam in l cem proferet. Cui ad hoc ipsum hac Confessionis, Apol giaeque nostrae aeditione servire voluimus, neminem vero i humanius attingere, nedum aspergere convicijs, quamlib ipsi a Confutatoribus immanibus calumnijs et convicijs pr scissi atque dilacerati simus. Memores enim cuius caussa agimus, Apologiam nostram minime dentatam esse curavimu Veritate namque hisce in rebus, non convicijs, victoria co stat. Tum etiam nostrum est, eius quae in nobis est spe rationem reddere cum mansuetudine, et timore, ut D. Petr docuit. Haec vero aeditio si cui intempestiva videbitur, hu precamur, de hoc pronunciare tantisper differat, donec lec Apologia nostra, cognoverit, quibus modis non nos, id eni poterat utcunque ferri, sed ipsa sacrosancta Christi dogma Confutatores illi petierint, tractarintque. Scimus profecto n minem esse, cui religio cordi est, cuique adest spiritus Chr sti, qui ut cognoverit, quemadmodum illi in veritatem deba chati sunt, non imminutae maiestatis Dei, teneri nos affirm turus fuerit, si ad tantam, tamque immanem criminatione tacuissemus. Christus veritas ipsa, et pax nostra, done ut in ipso, profligato omni errore impietateque certam ei religionem amplexi, unum evadamus, perpetua felicique int nos concordia victuri. Amen.

Apologia huius confessionis.

LUTHERAN

CONFESSIONIS CAPITA.

ordium, in quo exponitur qua ratione, quaque spe confessio exhibita sit.

materia concionum. Cap. I.
sacrosancta Trinitate, mysterioque incarnati Christi. Cap. II.
iustificatione et fide. Cap. III.
bonis operibus ex fide per dilectionem provenientibus. Cap. IV.
ii bona opera adscribenda et quam necessaria. Cap. V.
Christiani hominis officijs. Cap. VI.
precibus atque ieiunijs. Cap. VII.
ieiuniorum praeceptis. Cap. VIII.
delectu ciborum. Cap. IX.
ullum esse quaerendum in precibus et ieiunijs meritum. Cap. X.
num Deum invocandum per Christum. Cap. XI.
Monachatu. Cap. XII.
officio, dignitate, et potestate ministrorum in Ecclesia. Cap. XIII.
traditionibus humanis. Cap. XIV.
Ecclesia. Cap. XV.
Sacramentis. Cap. XVI.
Baptismo. Cap. XVII.
Eucharistia. Cap. XVIII.
Missa. Cap. XIX.
Confessione. Cap. XX.
cantionibus et precibus ecclesiasticorum. Cap. XXI.
statuis et imaginibus. Cap. XXII.
Magistratibus. Cap. XXIII.

roratio in qua petitur Concilium, et ratio componendi huius dissidij exponitur.

CONFESSIO
QUATUOR CIVITATUM,

gentorati, Constantiae, Memmingae, et Lindaviae, qua cratissimae Caesareae Maiestati, Fidem suam in Comitijs Augustanis exposuerunt.

EXORDIUM.

Iussit Sacratissima Maiestas tua, Potentissime simul ac ementissime Caesar, ut ordines, statusque sacri Imperij,

quantum cuiusque intersit, et quisque ad tranquillandam ec clesiam Christi facturum speraverit, suam de religione, pari ter et erroribus ac vitijs, quae contra illam irrepserunt sen tentiam, in literas utraque lingua, Latina et Germana, re latam sibi offerat, sic discutiendam, examinandamque, qu illa viam et rationem commodius inveniat, synceram Christ doctrinam, in suum locum restituendi, erroribus universi abolitis. Huic iussioni natae ex consilio, non tam religioso rebusque ecclesiae profuturo, quam incomparabilem illa clementiam, atque humanitatem, qua se Sacratissima Maiesta tua, toti iam orbi amabilem reddidit, resipienti atque exhi benti, morem gerere, ut par est, gestimus. Nam aliud nih hisce in rebus unquam quaesivimus, quam ut abrogatis, qua sacrosantis Evangelijs, Christique praeceptis adversantur cum nobis, tum alijs omnibus, qui Christo nomen dederunt puram eius doctrinam, quae sola vivifica est, sectari liceat Proinde precamur, et quam supplicissime Sacratissimam Ma iestatem tuam rogamus, eo in nos animo, quae adferemus a reddendam eius quae in nobis est spei rationem, audire e expendere dignetur, ut de quibus nihil addubitet, id nobi ante omnia in votis esse, unicumque spectari, quo primu Deo conditori nostro, et reparatori Christo, deinde tuae quo que Sacratissimae Maiestati gratificemur, dictoque audiente nos praestemus, nec alio consilio aut spe, doctrinam a vul gari usu nonnihil variantem, amplexos esse, quam quod per suasi, sic a nobis exigere eum qui nos finxit ac refinxit, po liciti nobis quoque simus, idque propter illam eximiam lau dem, qua iam pridem apud nos, religionis, pietatis et iust tiae nominibus, mirum in modum celebraris, fore tandem, u veritatem de omnibus quae nos dudum nomine doctrina Christi, synceriorisque religionis recepimus edocta, institutu nostrum plane probes, interque eos nos numeres, qui optim sibi fide obtemperare studuerunt. Neque enim patiebatu cantatissimum illud Sacratissimae Maiestatis tuae in verita tem et aequitatem studium, tum ardens illa in Deum pieta vel suspicari te, nobis nondum auditis, quicquam praeiudica contra nos allaturum, minusve benevole et attente auditurum vel cum nos audisses, nostraque religiosa tecum expension librasses, non statim adflante suum spiritum Deo, quo il alijs in rebus Sacratissimam Maiestatem tuam duxit tam fo liciter, animadversurum, ipsissima nos Christi dogmata ess sequutos.

DE MATERIA CONCIONUM. CAP. I.

Primum igitur cum hinc ferme decennio, Christi d ctrina, singulari Dei beneficio paulo certius et luculent

iam antea, passim per Germaniam tractari coepisset, et nc ut alibi, ita et apud nos, pleraque religionis nostrae gmata inter eruditos, et eos maxime, qui docendi Christum ecclesijs locum obtinebant, publicitus iam, et indies gra- us controverterentur, indeque ut necesse erat, Satana vi- elicet suum quoque negocium, agente, vulgus pugnantibus ncionibus admodum periculose scinderetur, consyderantes iod Divus Paulus scribit, Scripturam divinitus inspiratam, ilem esse ad docendum, ad hoc, ut ubi peccatum sit, de- ehendatur, ut corrigatur, ut iustitia quisque formetur, quo ci homo absolutus evadat, iam ad omne opus bonum appo- tus, urgente etiam nos, omnemque moram rescindente, cum etu numinis, tum certo Reipublicae nostrae periculo, tan- em mandavimus ijs, qui concionandi apud nos munere fun- ebantur, ut nihil aliud quam quae sacris literis aut conti- entur, aut certe nituntur, e suggestu docerent. Videbatur amque nobis haud indignum, eo in illo tanto discrimine con- gere, quo confugerunt olim et semper, non solum sanctis- mi Patres, Episcopi, et Principes, sed quilibet etiam pri- ati, nempe ad authoritatem scripturae arcanae. Ad quam obiliores Thessalonicensium auditum Christi Evangelium xplorasse, Divus Lucas cum laude illorum memorat, in qua Paulus summo studio versari suum Timotheum voluit, sine uius authoritate, nulli Pontifices suis decretis obedientiam, ulli patres suis scriptis fidem, nulli denique Principes suis egibus authoritatem unquam postularunt, ex qua demum du- endas sacras conciones, et magnum Sacri Imperij concilium Nurembergae, anno Christi M. D. XXIII. celebratum san- ivit. Si enim verum Divus Paulus testatus est, per divinam cripturam hominem Dei penitus absolvi, atque ad omne opus onum instrui, nihil poterit is veritatis Christianae, nihil octrinae salutaris desyderare, scripturam qui consulere re- giose studeat.

DE SACROSANCTA TRINITATE, MYSTERIOQUE INCARNATI CHRISTI. CAP. II.

Ex hac igitur cum sacrae apud nos conciones ducerentur, ablegatis perniciosis contentionibus, ij mox quibus aliquod pietatis studium erat, Christi doctrinam et certius consequuti sunt, et vita exprimere ferventius coeperunt, sicut revocati ab ijs, quae dogmatis Christi male assuta sunt, ita in ijs confirmati, quae illis existunt consentanea. Inter quae illa sunt, quae Christi ecclesia de sacrosancta triade hactenus credidit, nempe unum esse substantia Deum, Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, nec ullum quam personarum discrimen recipere. Servatorem quoque nostrum Iesum Christum, eun-

dem verum Deum, etiam verum hominem factum, naturis quidem impermixtis, at ita in eadem persona unitis, ut in omnia secula nunquam rursus solvantur. Nec in ijs quicquam variarunt, quae ecclesia ex sacrosanctis Evangelijs docta credit de servatore nostro Iesu Christo, ex spiritu sancto concepto, dein ex diva virgine Maria nato, demumque post quam evangelizandi munere defunctus erat, in cruce mortuo, ac sepulto, quique ad inferna descendit, et a mortuis tertio die in immortalem vitam revocatus, cumque hanc destinatis ad hoc testibus, varijs argumentis comprobasset, in coelos ad dexteram patris evectus est, unde eum expectamus iudicem vivorum et mortuorum. Interim agnoscimus eum nihilominus ecclesiae suae, usque ad consummationem seculi praesentem, hanc instaurare, sanctificare, et tanquam unice dilectam sponsam, omnigenis virtutum decoris exornare. In his quoniam nihil a patribus, nihil a communi Christianorum consensu variamus, satis fore credimus, hunc in modum nos fidem nostram esse testatos.

DE IUSTIFICATIONE ET FIDE. CAP. III.

Circa ea autem, quae de ratione, qua redemptionis per Christum factae, participes reddimur, doceri vulgo solent, deque officijs hominis Christiani, variare nonnihil a receptis pridem dogmatis, nostri coeperunt. In his quae nos secuti sumus, Sacratissimae Maiestati tuae quam simplicissime exponere, et simul ea scripturae loca, quibus huc compulsi sumus, bona fide indicare studebimus. Primum igitur cum iam aliquot annis, ad iustificationem hominis, requiri propria eius opera traditum sit, nostri hanc totam divinae benevolentiae, Christique merito acceptam referendam, solaque fide percipi docuerunt. Quo inter caetera scripturae loca, haec illos moverunt: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus, aut voluntate carnis, aut voluntate viri, sed ex Deo nati sunt, Ioh. cap. 1. Amen, amen dico vobis, nisi quis renatus fuerit ex integro, non potest videre regnum Dei. Iohan. 3. Nemo novit filium nisi pater, et cui voluerit filius revelare. Matt. 11. Beatus es Simon Bar-Iona, caro et sanguis non revelavit tibi. Matth. 16. Nemo potest ad me venire, nisi pater meus traxerit eum. Iohan. 6. Gratia servati estis per fidem, et id non ex vobis, Dei istud donum est, non ex operibus, ne quis glorietur. Ipsius enim sumus figmentum conditi in Christo Iesu ad bona opera, quae praeparavit Deus, ut in eis ambulemus. Eph. 2. Etenim cum nostra iustitia, et vita aeterna, si Deum, et servatorem nostrum Iesum Christum agnovisse, e

adeo carnis et sanguinis opus esse nequeat, ut renasci hoc de integro oporteat, nec possimus ad filium, nisi tra-nte patre pervenire, nec patrem nisi revelante filio discere, tam diserte Paulus scripserit, non ex nobis, non ex ope-bus, satis liquet, nostra opera ad hoc, ut iusti ex iniustis, tales nascimur, evadamus, nihil posse conferre, quippe qui natura filij irae, eoque iniusti sumus, ita nihil iustum, ut Deo gratum designare valemus, sed initium omnis no-rae et iustitiae et salutis, a miserente Deo fieri oportere, ii ex sola sua dignatione, et mortis filij sui contempla-one, primum doctrinam veritatis, et Evangelium suum, mis-s qui illud annuncient, offert: deinde cum homo animalis, aud possit, ut Paulus inquit, percipere quae Dei sunt, Corinth. 2. facit simul oriri in tenebris cordis nostri, suae cis radium, ut iam habere annunciato Evangelio fidem, perno scilicet spiritu de eius veritate persuasi, moxque eum, huius spiritus testimonio freti, filiali fiducia invocare, dicere Abba pater, valeamus, salutem inde solidam con-cuturi, iuxta illud: Quisquis invocaverit nomen Domini, lvus erit.

E BONIS OPERIBUS, EX FIDE PER DILECTIONEM PROVENIENTIBUS. CAP. IV.

Nolumus autem haec sic intelligi, quasi salutem ac iu-itiam in ignavis animi cogitationibus, fideve charitate destituta, iam informem vocant, ponamus: quandoquidem certi sumus, eminem iustum aut salvum fieri posse, nisi amet summe eum, et imitetur studiosissime. Nam quos praescivit, eosdem praefinivit, conformes fieri imagini filij sui, sane sicut in oria vitae beatae, ita et in cultu innocentiae consummatae-ie iustitiae, figmentum enim ipsius sumus, conditi ad bona era. Atqui Deum ante omnia amare, dignoque studio ae-ulari, nisi qui eum plane noverit, et de quo sibi quaeque tima polliceatur, potest nemo. Iustificari ergo, hoc est, ut sti, ita salvi evadere, iustitia enim, ipsa nostra salus est, iter prorsus nequimus, quam si fide cum primis donemur, ia Evangelio credentes, eoque persuasi, Deum nos in filios loptasse, paternamque benevolentiam in sempiternum nobis hibiturum esse, toti ab ipsius nutu pendeamus. Hanc lem vocat D. Augustinus libro de fide et operibus, evan-elicam, efficacem videlicet per dilectionem. Hac demum generamur, et restituitur in nobis imago Dei. Hac cum erversi nati sumus, nostris cogitationibus a puero ad malum ntum pronis, evadimus boni, rectique. Nam hinc uno Deo nte bonorum perenni, copioseque effluo, ipsi abunde saturi, ox alijs nos deos quosdam, id est, germanos Dei filios, per

dilectionem illorum commodis pro virili studentes, exhibemus. Etenim qui diligit fratrem suum, in lumine manet, et ex Deo natus est, totus novo, ac simul veteri praecepto de dilectione mutua deditus. Et haec dilectio, totius legis impletio est, dicente Paulo: Tota lex in uno verbo completur, nempe hoc: Diliges proximum tuum ut teipsum, Gal. 5. Nam quicquid lex Dei tradit, huc spectat, hoc unum requirit, ut tandem ad Dei imaginem solidam reformemur, per omnia boni, usibusque hominum et expositi, et accommodati, id quod plane fieri nequit, nisi simul omni virtutum genere simus ornati. Quis enim ad veram ecclesiae aedificationem omniumque solidam utilitatem, hoc est, iuxta legem Dei, et in gloriam Dei omnia instituat et perficiat, id quod est munus Christiani. 1 Cor. 10. nisi ordine et recte singula, et cogitet, et dicat, et gerat, habeatque ideo universum virtutum chorum plane domesticum.

CUI BONA OPERA ADSCRIBENDA, ET QUAM NECESSARIA. CAP. V.

Atvero cum spiritu Christi aguntur, qui filij Dei sunt, potius quam agant, Rom. 8. et ex illo, et per illum, et in illum sunt omnia, Rom. 11. non debent alij quam huic ipsi spiritui omnium virtutum largitori uni transcribi, quaecunque pie, recteque gesserimus. Utcunque ille nos nequaquam cogat, verum ducat volentes, efficiens nimirum in nobis, et velle, et operari. Phil. 2. Unde scite Divus Augustinus scripsit, sua in nobis Deum opera remunerare. His bona opera, tam non reijcimus, ut prorsus negemus quenquam plene posse salvum fieri, nisi huc per spiritum Christi evascerit, ut nihil iam bonorum operum in eo desyderetur, aquae quidem Deus illum condidit. Sumus enim diversa eiusdem corporis membra, unde nec eadem singuli officia habemus. 1 Corinth. 12. Legem siquidem impleri adeo necesse est, ut coelum et terra citius transitura sint, quam possit ex illa iota unum, vel minimus apiculus remitti. Quia tamen Deus solus bonus est, et ex nihilo omnia condidit, nosque spiritu suo penitus novos facit, agitque totos, in Christo enim non nisi nova creatura valet, nihil potest horum adscribi viribus humanis, faterique oportet, omnia esse Dei nobis ultro, nec ullo nostro merito faventis, et benevoli mera dona. Ex his iam cognosci abunde potest, quid credamus iustificationem esse, per quem nobis contingere, quaque demum ratione a nobis percipi, tum quibusnam scripturis, ut ita credamus, simus adducti. Tametsi enim ex plurimis pauca citavimus, ex his paucis tamen, cuivis vel mediocriter in scripturis versato, satis superque manifestum est, huius ge-

Lib. Arbitrium.

ris sententias, quibus nobis nihil nisi peccatum et perditio, Hosea inquit, Domino autem omnis nostra et iustitia et lus tribuitur, legentibus illas passim occurrere.

DE CHRISTIANI HOMINIS OFFICIIS. CAP. VI.

Iam et illud obscurum esse haud poterit, quaenam sint hristiani hominis officia, quibusque actionibus potissimum tentum esse conveniat. Hisce nempe omnibus, quibus oximis suis, quisque pro se commodare queat. Primum idem ad vitam aeternam, ut et illi cognoscere, colere, et vereri Deum incipiant, dein etiam ad praesentem, ne quid syderent rerum, quas corporis quoque necessitas poscit. uemadmodum enim universa lex Dei, quae totius iustitiae solutissima praeceptio est, in hoc uno dicto, Diliges proum tuum sicut teipsum, summatur Ro. 13. ita in huiusodi dilectionis praestatione, omnem summari et absolvi iuitiam necesse est. Unde inter Christiani hominis munera, hil omnino numerandum est, quod non momentum aliquod, tionibus proximi adferat, et hoc sane amplius quodque opus officio Christiani fuerit, quo plus ex eo utilitatis ad promos pervenerit. Ea propter, post functiones ecclesiasticas, ter praecipua Christiani hominis officia ponimus, administrationem Reipub. administrantibus eam esse morigeros, nam ec ad publicam utilitatem referunt, curam quae impenditur xori, liberis, atque familiae, honorem qui exhibetur parenbus, quod sine his vita hominum consistere nequeat, bonam denique artium, omniumque honestarum disciplinarum rofessiones, quo absque harum cultu maximis, et humano eneri proprijs bonis destitui necesse sit. In his tamen, et uibusvis alijs humanae vitae munijs, nihil cuiquam temere ripiendum est, sed religiose videndum, quo vocet Deus. l demum cuiusque officium fuerit, hoc autem praestabilius, uo maiorem hominibus commoditatem attulerit.

DE PRECIBUS ATQUE IEIUNIIS. CAP. VII.

Precationes vero et religiosa ieiunia, actiones nihilomius sanctissimas, quaeque Christianos plurimum deceant, haemus, ad quas Ecclesiastae nostri diligentissime auditores uos inhortantur. Verum namque ieiunium, quasi quaedam itae praesentis, et malis cupiditatibus semper obnoxiae, abicatio, et futurae, perturbationumque liberae, meditatio est. Precatio autem, animi in Deum subvectio, taleque cum illo olloquium, ut nulla alia res, coelestibus affectibus tantopere ncendat, et ad Dei voluntatem mentem potentius conformet. Quamlibet autem sanctae, et Christianis necessariae istae

Quid ieiunium et precatio.

functiones sunt, cum tamen illis non tam servitur proximo, quam paratur homo ut cum fructu servire proximo queat, sanctae doctrinae, pijsque hortamentis, et monitionibus, tum etiam alijs officijs, a quibus statim proximus aliquid percipit commodi, praeferendae non sunt. Unde de servatore legimus, quod noctu precationi, die autem doctri-
1 Cor. 13. nae et sanandis aegrotis, operam dederit. Ut enim dilectio fide et spe maior est, ita quae proxime hanc referunt certam nimirum hominibus utilitatem adferentia, cunctis alijs sacris functionibus, anteponenda credimus. Unde D. Chry-
Mat. hom. 48. sostomus scripsit, ieiunium in choro virtutum, ultimum locum sortiri.

DE IEIUNIORUM PRAECEPTIS. CAP. VIII.

Atvero quoniam rite atque cum fructu, vel precari vel ieiunare, nullae nisi ardentiores, et superno afflatu peculiariter incitatae mentes, possunt, credimus praestare exemplo Apostolorum ac superioris puriorisque ecclesiae, sancti exhortationibus ad haec invitare, quam ea extorquere praeceptis, ijs praesertim, quae peccatis obligant, id quod sibi permiserunt posteriores, cum iam ordo sacerdotum haud parum degenerasset. Sic et locum, tempus, modum, tum precandi, tum ieiunandi, malumus sancto spiritui, sine quo rite nec precari, nec ieiunare quisquam potest, arbitranda relinquere, quam certis praescribere legibus, maxime quas sine piaculo transgredi non liceat. Propter iuniores tamen et imperfectiores, certum ad precandum et ieiunandum tempus, modumque constitui, quo ad haec velut sanctis progymnasmatis praeparentur, nostri haudquaquam improbant, si modo id fiat citra obstrictionem conscientiae. In hanc vero sententiam, praeterquam quod cum natura harum actionum, omnis ingrata compulsio pugnet, id nos deduxit, quod nec Christus ipse, nec Apostoli, huiuscemodi praeceptorum usquam meminerunt. Mat. hom. 48. Quod et D. Chrysostomus testatur: Vides inquit, quia vita recta, magis omnibus caeteris iuvat. Rectam autem vitam appello, non ieiunandi laborem, nec cilicij aut cineris lectulum, sed si pecuniam non aliter quam oporteat, despicias, si charitate ardeas, famescentes pane tuo nutrias, si superior ira sis, si gloriam inanem non concupiscas, si invidia non detinearis. Haec enim ipsius documenta sunt.

Christus non iubet 40. dies ieiunare.

Etenim non dicit ieiunium suum iste imitandum, quamvis quadraginta illos dies possit proponere, sed discite a me, quoniam mitis sum et humilis corde. Imo vero contra, omne, inquit, quod apponitur vobis edite. Sed nec veteri populo ullum solemne et statum, praeter unius diei ieiunium, indictum legimus. Nam quae a Prophetis et regibus instituta scriptura testatur, constat non fuisse stata, sed suo tantum

npore indicta, cum id certae scilicet calamitates, vel immi-ntes, vel iam prementes, poscerent. Quandoquidem igitur ·iptura, ut D. Paulus diserte affirmat, omni bono opere ·truit, ignorat autem haec praeceptis extorta ieiunia, non lemus, qui Apostolorum successoribus licere potuerit, tanto clesiam tamque periculoso onere gravare. Certe Irenaeus tatur, olim variam et liberam fuisse ieiuniorum apud Ec-sias observationem, uti legitur lib. Ecclesiast. hist. octavo, p. 14. In eodem libro meminit Eusebius, quendam Apol-ium scriptorem ecclesiasticum inter caetera, etiam hoc gumento Montani haeretici doctrinam confutasse, quod primus uniorum leges imposuerit. Adeo putabat istuc sanam Christi ctrinam profitentibus indignum. Inde Chrysostomus alicubi : Honestum ieiunium, sed nemo cogatur: Et alibi non tentem ieiunare hortatur, ut abstineat a delitijs, idque ad-mat haud magno a ieiunio intervallo distare, validumque se telum ad reprimendum furorem diaboli. Ad haec, ipsa oque experientia plus nimio comprobat, ita ieiuniorum aecepta pietati plurimum obfuisse. Ut igitur satis constare bis visum est, proceres ecclesiae hanc potestatem, ieiunia indicendi, ut peccati conscientias obstringeret, praeter ·ipturae authoritatem sumpsisse, ita solvi conscientias hisce queis permisimus, sed per scripturas, maxime autem Pauli-s, quae haec mundi elementa a Christianorum cervicibus gulari studio submovent. Neque enim leve apud nos mo-entum, habere debuit illud Pauli: Ne quis igitur vos iudi- Col. 2.
t de cibo aut potu, aut delectu diei festi, aut novilunij, t sabbathorum. Et rursus: Itaque si mortui estis cum Chri-ab elementis mundi, quid tamquam viventes decretis tene-ni? Si etenim D. Paulus, quo nemo unquam Christum rtius docuit, in eam nos libertatem rerum externarum, r Christum adsertos contendit, ut non modo nulli creatu-e ius permittat, eos, qui Christo credunt, vel illis quidem ibus et observationibus, gravandi, quos tamen Deus ipse tituit, et suo tempore prodesse quoque voluit, sed etiam nunciat a Christo excidisse, factumque eis Christum ocio-m, qui se his addici patiantur, quid iam putamus senticn-m sit de praeceptionibus, quas non solum citra omne ora-lum, verum etiam absque ullo imitabili exemplo, ex se ho-nes commenti sunt, quaeque ideo non egena tantum et irma, sed noxia etiam, non elementa, hoc est, sacrae ciplinae rudimenta, sed omnis verae pietatis impedimenta rimis fuere? Quanto iniustius erit, quenquam sibi hanc testatem in Christi clerum sumere, ut huiusmodi eum ser-ute premat, quantumque a Christo nos remotiores fecerit, illis nos subiecerimus? Quis enim non videat gloriam Chri-, cui nos decet totos vivere, quos ille sibi, idque sanguine

suo, totos redemit, vindicavitque, plus obscurari, si praet
eius authoritatem, ijs legibus conscientiam nostram obstring
mus, quae inventa hominum sunt, quam quae authorem h
bent Deum, etiamsi suo duntaxat tempore servandae? Min
profecto est iudaizare, quam ethnizare. Ethnicorum autem es
leges colendi Deum recipere, quae inconsulto Deo, ex humar
tantum ingenio profectae sunt. Quare si uspiam alibi, h
1 Cor. 7. certe locum habet illud D. Pauli: Empti estis precio magn
nolite fieri servi hominum.

DE DELECTU CIBORUM. CAP. IX.

Hac eadem de caussa, remissus est et delectus ille c
borum in certos dies indictus, quem D. Paulus doctrin
daemoniorum attribuit, scribens Timotheo. Nec firmum es
quod haec quidam in solos Manichaeos, Encratitas, Tatiano
et Marcionitas dicta contendunt, qui in totum aliquibus c
borum generibus, et nuptijs interdixerunt. Apostolus damn
vit hoc loco eos, qui iubent abstinere a cibis, quos De
creavit ad sumendum etc. Iam qui etiam in certos duntax
dies cibos aliquos sumere prohibent, ij iubent nihilomin
abstinere a cibis, quos Deus creavit ad sumendum, daem
niorumque doctrinae affines existunt, id quod ex caussa qu
que liquet, quam Apostolus subiecit, Nam quicquid, inqui
creavit Deus, bonum est, et nihil reijciendum, quod cum gr
tiarum actione sumitur. Nulla siquidem tempora excipi
quamvis frugalitati, temperantiae, ac etiam selectis carn
castigationibus, iustisque ieiuniis nemo illo impensius faveri
Servanda sane est Christiano frugalitas, sed iugis, castigand
nonnunquam caro, imminuto solito dimenso, sed ad id c
borum vilitas, modusque potius, quam species aliquid co
feret. Iustum denique ieiunium, identidem suscipere Chr
stianos convenit, sed quod non certorum, verum omnium c
borum, nec horum tantum, sed simul deliciarum vitae hui
quarumlibet, abstinentia sit. Quale enim hoc ieiunium, qu
abstinentia, speciem tantum mutare lautitiarum, id quod etia
qui hodie religiosiores habentur, solent, cum D. Chrysost
mus non agnoscat esse ieiunium, si in totum etiam sin
cibis, et ad vesperam usque permaneamus, nisi cum abst
nentia ciborum, a noxijs quoque continentiam exhibeamus,
circa spiritualium rerum studium, multum ocij impendamus?

NULLUM ESSE QUAERENDUM IN PRECIBUS E IEIUNIIS MERITUM. CAP. X.

Deinde et hoc ecclesiastae nostri circa ieiunia et pr
ces emendandum docuerunt, quod vulgo homines doceri s

t, nescio quid meriti et iustificationis, hisce sibi actioni-
s quaerere. Gratia enim per fidem sicut salvi, ita et
ti reddimur. Et de operibus legis, inter quae et preces
ieiunia numerantur, sic scripsit Paulus: Christus vobis Gal. 5.
tus est ociosus, quicunque per legem iustificamini, a gra-
excidistis. Nos enim spiritu et fide, spem iustitiae ex-
ctamus. Precandum igitur est, sed ut a Deo accipiamus,
n ut illi hinc quicquam conferamus. Ieiunandum ut pre-
nur expeditius, carnemque in officio contineamus, non ut
id Deum aliquid nobis mereamur. Hunc solum finem,
mque precum et ieiuniorum, et scriptura, et Patrum cum
ipta tum exempla praescribunt. Ad haec sic res nostrae
ocnt, ut si etiam tanta cum religione precari et ieiunare
ssemus, demum omnia quaecunque Deus nobis iniunxit,
ficere, ut amplius nihil a nobis requiri posset, quod hac-
us nemo mortalium unquam praestitit, adhuc tamen fa-
i oporteret, nos servos esse inutiles. Quid igitur nobis
riti fingemus?

UNUM DEUM INVOCANDUM PER CHRISTUM. CAP. XI.

Reiectus est et alius circa haec abusus, quod quidam
cibus et ieiunijs, Deiparam quoque virginem Mariam,
osque divos sic demereri volunt, ut per eorum intercessio-
n et merita, cum animae, tum corporis malis liberentur,
nisque omne genus cumulentur. Docent enim nostri con-
natores, unicum Patrem in coelis per Christum unicum
diatorem invocare, orareque omnia, qui ut ipse testatus
, nihil nobis denegabit, quod fide modo ipsum, et in no-
ne Christi oraverimus. Cum itaque Paulus unum hunc 1 Tim. 2.
minem Iesum Christum, Dei et hominum mediatorem prae-
et, et nemo nostri amantior esse possit, nemo item apud
trem plus valere, hortari nostri solent, hoc uno
id patrem conciliatore et intercessore satis habere. Dei
em parentem sacratissimam virginem Mariam, divosque
nes, iubent summo studio colere, sed quod tum demum
estaturi simus, cum ijs rebus, quae ipsis cum primis cor-
sunt, studuerimus, nempe innocentiae et pietati, quarum
nobis tam egregia exempla praetulerunt. Cum enim Deum
toto corde, tota anima, omnibusque viribus Divi omnes
ant, haud est quod illis gratius praestemus, quam ut pa-
er cum eis Deum, quam ardentissime et diligamus, et
ulemur. Meritis enim suis illi, nec propriam salutem ad-
ibunt, nedum nos per ea iuvare, unquam in animum in-
cunt. Singuli cum hic agerent cum Paulo dicebant: Vi-
i autem quam nunc vivo in carne, per fidem vivo filij

Dei, qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me. N
aspernor gratiam Dei. Si iam ipsi gratiae Dei, et rede
ptioni Iesu Christi, omnia accepta retulerunt, nulla re mag
eis gratificabimur, quam si et nos hisce praesidijs nitamur

DE MONACHATU. CAP. XII.

Eadem vero caussa, quod omnis nostra iustificatio co
stat fide in Iesum Christum, unde libertas nobis facta e
rerum externarum omnium, monachatus quoque vincula laxa
apud nos permisimus. Videbamus enim hanc a D. Pau
Christianorum libertatem ubique graviter vindicari, qua qui
que pro se certus ab uno Christo Iesu domino nostro, omne
iustitiam et salutem petendam, certus etiam rebus vitae h
ius quibuslibet, semper sicut in utilitatem proximorum, i
in gloriam Dei utendum esse, se et sua omnia, sancto Chr
sti spiritui, verae adoptionis et libertatis largitori, arbitrand
moderanda, et cum in usus proximorum, tum gloriae D
illustrationem, instituenda, exhibendaque, libere permitt
Hanc cum libertatem retinemus, praestamus nos servos Chr
sti, cum hominibus eam prodimus, ipsorum nos inventis a
dicentes, a Christo ad homines, velut fugitivi, deficimu
Id quod hoc magis impie facimus, quo minus nos vulga
precio Christus sui iuris fecit, qui nos sibi ab exitiabili s
tanae servitute sanguine suo vindicavit. Et haec caussa es
cur D. Paulus scribens Galatis, tantopere detestatus si
quod illi ceremonijs legis, licet divinae, se addixissent, cu
id tamen quod et supra ostendimus, multo excusatius esse
quam earum se iugo permittere, quas ex se confinxerunt h
mines. Scripsit enim, et ex vero, qui ceremoniarum illaru
iugum admisissent, eos aspernari gratiam Dei, mortemq
Christi pro nihilo habere. Et inde ait se metuere, ne fr
stra erga eos laboraverit, hortaturque, ut in libertate, q
eos Christus liberasset, stare velint, neque rursus iugo se
vitutis implicari. Iam constat, monachatum nihil aliud es
quam servitutem humanarum traditionum, et plane huiusmo
qualem nominatim Paulus, locis quos adduximus, damnav
Omnino enim qui monachatum profitentur, inventis illis h
minum spe meritorum sese devovent. Unde tantum piacul
faciunt, ab illis se ad Christi libertatem recipere. Proin
cum tam corpus quam spiritus noster Dei sint, idque dupl
1 Cor. 6. nomine, conditionis et redemptionis, haud potest Christia
licere se monasticae isti servituti mancipare, multo mi
quam servis prophanis, suos mutare dominos. Ad haec,
ficiari non potest, per huiusmodi mancipationem et vota
vendi mandatis hominum, necessitatem, ut semper solet,

i transgrediendi legem Dei. Lex siquidem Dei requirit, Mat. 5.
Christianus, magistratui, parentibus, propinquis, ac alijs
uslibet, quos illi Deus proximos fecerit, et ei iuvandos
uxerit, pro virili inserviat, quocunque id in loco, aut
pore, modove usus illorum poposcerit. Tum illud vivendi
us amplectatur, quo rationibus proximorum praecipue con-
re valeat, nec coelibatum deligat, nisi datum sit propter
num coelorum, hoc est, caussa promovendae pietatis glo-
que Dei, seipsum castrare, matrimonio abdicato. Nam
edictum illud Dei per Paulum promulgatum, quod nulla
iinum vota possunt reddere iritum: Propter stupra vitanda,
que (neminem excipit) suam uxorem habeat, et unaquae-
suum maritum. Neque enim capiunt omnes verbum illud,
coelibatu propter regnum coelorum suscipiendo, ut testa-
Christus ipse, quo nemo, vel quid valeat ingenium hu-
ium, vel quid placeat Patri, et novit certius, et tradidit
meliore. Iam palam est votis illis monasticis, certo
iinum generi sic mancipari eos, qui illa suscipiunt, ut iam
magistratui, nec parentibus, nec ullis hominibus (uno
nobiarcha excepto) morigeros et officiosos se praestare,
facultatibus suis subvenire liceat, minus omnium vero
rem ducere, etiamsi quam maxime urantur, et ideo in
evis vitae dedecora, necessario prolabantur. Cum itaque
spicuum sit, vota ista monastica hominem servitute Chri-
solutum, servituti non tam hominum, quam Satanae obno-
m facere, transgrediendique legem Dei necessitatem quan-
, uti omnium humanarum traditionum natura est, inferre,
ideo aperte cum iussis Dei pugnare, merito credimus ea
tanda esse, quando non scripta solum, sed et naturae lex
eindendam fidem iubeat, si servata bonis moribus officiat,
um religioni. Proinde nemini obsistere potuimus, qui
m monasticam, indubitatam iam Satanae servitutem, cum
istiana mutare voluisset. Sicut nec alijs ex ordine ec-
iastico, qui ductis uxoribus, genus vitae amplexi sunt, a
proximis plus commodi, maiorque vitae honestas, quam
eo in quo erant, expectari potest. Denique nec eos qui
d nos, in verbi Dei ministerio, perseverārunt, arcere a
coniugii, quicquid castitatis voverint, ob memoratas caus-
, nobis permisimus, cum divus Paulus praecipuus verae
itatis assertor, Episcopum quoque recipiat maritum. Iure
im omnibus humanis legibus, hanc unam divinam, propter
ra vitanda, unusquisque suam habeat uxorem etc. ante-
imus. Quae certe lex, quod reiecta tamdiu fuit, omnia,
mvis infanda libidinis genera (honos sit auribus S. M.
optime Caesar) nimis quam horrende in ordinem eccle-
ticum inundarunt, adeo, ut nullum sit hodie mortalium
us, hoc nomine magis abominabile.

DE OFFICIO, DIGNITATE, ET POTESTATE MIN STRORUM IN ECCLESIA. CAP. XIII.

De ministerio et dignitate ordinis ecclesiastici doceti
apud nos, primum, non esse in Ecclesia potestatem nisi
2 Cor. 12. aedificationem. Deinde neminem huius ordinis aliter debe
aestimari, quam Paulus se, Petrum, Apollo et similes aest
mari voluit, nimirum ut Christi ministros, et oeconomos m
steriorum Dei, a quibus hoc praecipue requiri conveniat,
fidus quisque reperiatur. Hi claves habent regni coelorur
ligandi et solvendi, peccata remittendi et retinendi potestatem, s
tamen, ut nihil nisi Christi ministri sint, cuius hoc ius solius
proprium est. Ut enim unus est qui potest innovare animos, i
solus quoque est, qui sua virtute coelos hominibus resera
peccatisque solvit. Quod utrunque nobis tum demum co
tingit, cum datur animis innovari, habereque iam nostru
πολίτευμα in coelis. Ministrorum partes sunt, verbo pla
1 Cor. 3. tare et rigare, quod utrunque per se nihil efficit, qui incr
mentum dat, Deus est. Ex se enim nemo idoneus est qui
quam huiusmodi cogitare, tanquam ex se. Verum qu
idoneus quis ad haec fuerit, id ex Deo est, qui quos v
facit ministros novi foederis, ut homines de Christo rite pe
suasos, huius vere participes reddant, nec mortuam litera
hoc est, doctrinam quae foris tantum perstrepit, animum ve
non immutat, sed spiritum simul vivificantem, corque ren
vantem, administrent. Et sic demum cooperarij Dei sur
2 Cor. 3. coelum vere aperiunt, peccata remittunt. Hinc est qu
Christus, cum hanc potestatem Apostolis traderet, flavit
eos, dixitque: Accipite spiritum sanctum: et tum quidem su
iecit, Quorumcunque remiseritis peccata illis remittuntur. Es
itaque missos divinitus, (quomodo enim praedicabunt, n
Rom. 10. mittantur) hoc est, facultatem et animum annunciandi Eva
gelij, pascendique gregem Christi, tum cooperantem, hoc e
persuadentem cordibus, spiritum accepisse, id demum idone
riteque unctos Ecclesiae ministros, Episcopos, Doctores
1 Tim. 3. pastores constituit. Reliquae virtutes, quibus huius ordi
Tit. 1. homines ornatos esse addecet, enumerat D. Paulus.
hunc itaque modum, qui missi, uncti, ornatique sedulam g
gis dominici gesserint curam, et pascendo illum bona
laboraverint, episcoporum, presbyterorum, et pastorum
mero habendos, duplicique honore dignos agnoscimus, qu
rumque iussa, quivis Christianus, summa promptitudine
pessere debeat. Qui autem diversis rebus dediti sunt,
verso item ipsi se loco collocant, et nomine insigniu
Nullius tamen vita sic offendere debet, ut si e Mose,
Christi cathedra, hoc est, ex lege vel Evangelio quid dixe
id amplectendum sibi Christiani dubitent. Aliena vero

adferant, est ovium Christi, talium vocem non audire. Ioan. 10.
rophanis autem rebus qui potestatem acceperunt, ut a
illa ordinata est, ita Dei ordinationi resisteret, qui his
et esse dicto audiens, in ijs rebus quae cum iussis Dei
pugnant. Calumnia igitur est, quod nostros quidam cri-
antur, ecclesiasticorum iurisdictionem labefactare. Quam
n hi temporariam habent, ea nunquam per nostros impe-
est. Spiritualem vero, qua verbo Dei conscientias ex-
ire, et Evangelio Christi fideliter pascere debent, saepe
loraverunt, tam abest ut ei unquam restitissent. Quod
m ecclesiastarum quorundam doctrinam non sustinuimus,
ro nostra necessitate alios in horum locum substituimus,
certe per episcoporum praefectos exautoratos retinuimus,
gussa fuit, quod hi, pastoris nostri vocem pure annun-
unt, illi autem, alienorum. Etenim cum ventum est ad
ocium Evangelij et doctrinae sanae, converti totos opor-
ad episcopum animarum nostrarum Iesum Christum, et
norum vocem neutiquam admittere, quicunque Christo vere
limus. In eo nemini fieri iniuria potest, siquidem vera
illa Pauli: Omnia namque vestra sunt, sive Paulus, sive
llo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive
esentia, sive futura. Omnia namque vestra sunt, vos au- 1 Cor. 3.
Christi, Christus vero Dei. Certe si Petrus et Paulus
toto mundo hactenus nostri sunt, nos vero haudquaquam
rum, sed Christi, et quidem sicut ille patris, nempe ut
uni vivamus quanti sumus, in hoc quibuslibet tanquam
tris utentes, nemo sane ecclesiasticorum iure de nobis,
si parum ipsi obtemperemus, queri poterit, dum constite-
Dei nos voluntatem sequi. Haec apud nos de officio,
nitate et authoritate ministrorum ecclesiae docentur, qui-
ut fidem haberemus, loca scripturae quae adduximus, et
similia nos persuaserunt.

DE TRADITIONIBUS HUMANIS. CAP. XIV.

Porro de traditionibus patrum, quasve hodie episcopi et
lesiae sanciunt, sic habet nostrorum sententia. Nullas
ditiones inter humanas, eas quidem, quae in scripturis
nnantur, numerant, nisi quae cum lege Dei pugnant, qua-
sunt, quae de cibo, potu, tempore, alijsque rebus exter-
, conscientiam obstringunt, quae matrimonio, ijs quibus
ad honeste vivendum opus est, interdicunt, et huius fa-
ae reliqua. Nam quae cum scriptura consonant, et ad
nos mores, utilitatemque hominum institutae sunt, tametsi
scripturis ad verbum expressae non sint, nihilominus cum
praecepto dilectionis, quae omnia quam decentissime in-
tuit, dimanant, divinae potius quam humanae, merito ha-

1 Cor. 11. bentur. Huius ordinis erant illa Pauli, ne mulieres aperti capitibus, viri obvelatis orarent in Ecclesia, ut communica turi se invicem expectarent. Ne quis linguis in coetu lo queretur sine interprete, ut Prophetae citra confusionem prophetias suas in medium adferrent, a sedentibus dijudican
1 Cor. 14. dis. Tales multas sane ecclesia hodie iure observat, et pr occasionę quoque condit novas, quas qui reiecerit, is no hominum, sed Dei, cuius traditio est, quaecunque utilis est authoritatem contemnit. Quicquid enim verum, vel dicitur vel scribitur, illo donante dicitur et scribitur, qui est ips veritas, ut divus Augustinus pie scripsit. De eo autem saep disputari solet, quae traditio prosit, quae secus, hoc est quae pietatem promoveat, quae remoretur. Sed qui nihi sui quaesierit, atque utilitati publicae se penitus consecra verit, is nullo negocio videbit, quaenam legi Dei respondeant quae minus. Porro cum Christianorum res sic habeant, u et iniurijs iuventur, ne iniquis quidem legibus, contabitu parere Christianus, modo nihil iubeant impium, iuxta illo Christi: Si quis te adegerit ad miliarium unum, ito cum e duo. Sic certe Christianus omnia omnibus fieri debet, u nihil non in gratiam et usum hominum, et pati et facere stu deat, quod modo Dei iussis non adversetur. Hinc fit, u civilibus legibus, quae cum pietate non pugnant, eo quisqu pareat promptius, quo fide Christi fuerit imbutus plenius.

DE ECCLESIA. CAP. XV.

Iam quid de Ecclesia et sacramentis sentiamus, expo nendum. Ecclesia itaque Christi, quae subinde regnum coe lorum appellatur, est eorum societas, qui Christo nomen de derunt, fideique eius se totos commiserunt, quibus tamen a finem usque mundi admixti erunt, qui fidem Christi simulant
Mat. 13. non vere habent. Id Dominus abunde docuit parabola ziza niorum. Item rhetis quod in mare iactum, putres cum boni pisces attrahit. Tum parabola regis, qui ad nuptias filij su
Mat. 22. quoslibet vocari, et postea carentem veste nuptiali eijci rur sus nihilominus iubet. Porro cum Ecclesia sponsa Christ
Ephe. 5. praedicatur, pro qua ille semetipsum exposuit, ut sanctifica ret eam. Item cum domus Dei, columna et stabilimentum veritatis, Mons Sion, Civitas Dei viventis, Hierusalem coe lestis, Ecclesia primogenitorum, qui conscripti sunt in coe
1 Tim. 3. lis. Hae laudes, ijs tantum competunt, qui quod solide i
Heb. 12. Christum credunt, vere locum inter filios Dei nacti sunt In his cum vere regnet servator, proprie eius Ecclesia c sanctorum κοινωνία i. e. societas, ut in symbolo Aposto lorum vocabulum Ecclesiae expositum est, nominantur. Han regit Spiritus sanctus, huic Christus nunquam abest, se

tificat, ut eam sibi tandem exhibeat, non habentem ma-
m aut rugam. Hanc denique qui audire non sustinuerit,
Ethnicus habendus est atque publicanus. Haec quanquam
unde habet quod vere Ecclesia Christi sit, nempe fides in
istum, videri nequeat, ipsa videri tamen, planeque ex fru-
us cognosci potest. Horum fructuum praecipui sunt ani-
a veritatis confessio, syncera omnibusque exposita dile-
, et fortis rerum omnium prae Christo contemptus. Quae
ue abesse nequeunt, ubi Evangelium, sacramentaque eius
e obtinent. Praeterea cum Ecclesia regnumque Dei sit,
ie ideo cuncta in eo optimo ordine geri necesse sit, ha-
varia ministrorum munera. Corpus siquidem est ex va-
membris, quibus singulis sui actus sunt, compactum. Et
lum suo ministerio bona fide funguntur, in verbo et do-
aa gnaviter laborantes, Ecclesiam vere repraesentant,
qui eos audierit, recte dicatur audisse Ecclesiam. Verum
istos spiritu agi, quaque facultate praeditos esse opor-
, superius cum fidem nostram de ministerio ecclesiae ex-
eremus, memoravimus, fideique hac in re nostrae rationem
lidimus. Nequeunt enim vicem ecclesiae Christi gerere,
docent quae Christi mandatis pugnant. Id tamen fieri
st, et saepe fit, ut et mali in nomine Christi prophetent,
esiaeque sententiam adferant. At qui a dogmatis Christi
na proponunt, etiamsi intra ecclesiam sint, quia tamen
re praeoccupati, pastoris vocem nequaquam sonant, ec-
am, sponsam nimirum Christi, representare non possunt.
re nec eius nomine audiendi sunt. Alienam siquidem
m oves Christi non sequuntur. Haec nostri docent de
esia, quae citatis locis et similibus nituntur.

DE SACRAMENTIS. CAP. XVI.

Porro quod Ecclesia hic in carne, et si non secundum
em agit, visum est Domino, illam externo quoque verbo
re, monere, et hortari, quoque id commodius fieret, vo-
suos externam etiam inter se societatem colere. Qua
aussa et sacra Symbola, quae sacramenta vocamus, illis
. Inter quae praecipua sunt Baptisma, et Eucharistia.
e credimus veteribus sacramenta dicta, non solum quod
invisibilis gratiae visibilia signa (ut divi Augustini verba
nt), sed etiam quod his quasi fidei professio fiat.

DE BAPTISMO. CAP. XVII.

De Baptismate itaque confitemur, id quod passim scri-
de illo praedicat. Eo sepeliri nos in mortem Christi, Rom. 6.
mentari in unum corpus, Christum inducre, Esse lava- 1 Cor. 12.

Gal. 3. Tit. 3. Act. 22. 1 Pe. 3. crum regenerationis, Peccata abluere, Nos salvare. Haec vero omnia sic intelligimus, ut ea D. Petrus interpretatus est, cum ait, Cuius figurae nunc respondens baptisma, nos quoque salvos reddit, non depositio sordium in carne, sed conscientiae bonae in Deum professio. Absque fide enim impossibile est placere Deo, et gratia servamur, non nostris operibus. Cum autem baptisma sit sacramentum foederis, quod Deus cum suis icit, pollicitus se illorum et seminis eorum, Deum ac vindicem futurum, et illos ut suum populum habiturum, symbolum denique sit renovationis spiritus, quae per Christum fit, infantibus quoque illud conferendum nostri docent, non minus quam sub Mose olim circuncidebantur. Nos enim vere filij Abrahae sumus. Quare non minus ad nos, quam veteres illa pertinet promissio: Ero Deus tuus
Gal. 3. et seminis tui.

DE EUCHARISTIA. CAP. XVIII.

De hoc venerando corporis et sanguinis Christi sacramento omnia, quae de illo Evangelistae, Paulus et sancti Patres scripta reliquerunt, nostri fide optima docent, commendant, inculcant. Indeque singulari studio hanc Christi in suos bonitatem, semper depredicant, qua is non minus hodie, quam in novissima illa coena, omnibus qui inter illius discipulos ex animo nomen dederunt, cum hanc coenam, u ipse instituit repetunt, verum suum corpus, verumque suum sanguinem, vere edendum et bibendum, in cibum potumque animarum, quo illae in aeternam vitam alantur, dare pe sacramenta dignatur, ut iam ipse in illis, et illi in ipso vivant et permaneant, in die novissimo, in novam et immortalem vitam per ipsum resuscitandi, iuxta sua illa aeternae veritatis verba: Accipite et manducate, hoc est corpus meum etc. Bibite ex eo omnes, hic calix est sanguis meus etc Praecipua vero diligentia populi animos, nostri ecclesiasta ab omni tum contentione, tum supervacanea et curiosa dis quisitione, ad illud revocant, quod solum prodest, solumqu a Christo servatore nostro spectatum est, nempe ut ipso pa sti, in ipso et per ipsum vivamus, vitam Deo placitam, san ctam, et ideo perennem quoque et beatam, simusque inte nos omnes unus panis, unum corpus, qui de uno pane i sacra coena participamus. Quo sane factum est, ut divin sacramenta, sacrosancta Christi coena, quam religiosissime reverentiaque singulari apud nos et administrentur, et su mantur. Ex his quae vere ad hunc modum se habent agnoscit S. T. M. clementissime Caesar, quam falso ab ad versarijs nostris iactetur nostros verba Christi immutare, e humanis glossis concerpere, nec nisi merum panem merum

ɔ vinum in nostris coenis administrari, ipsamque adeo Do-
ni coenam apud nos contemptam esse atque reiectam.
m summo nostri studio semper docent et hortantur, ut
ıplici quisque fide, haec Domini verba, reiectis universis
ninum commentis falsisque glossis, amplectatur, eorumque
ıtentiae, omni submota vacillatione, animum addicat, ipsa
nique sacramenta, in vivificam animarum suarum alimoniam,
gratam tanti beneficij commemorationem, identidem, quanta
ssit religione sumat. Id quod multo quoque iam et sae-
ıs, et religiosius apud nos, quam antea, fieri solet. Simul
tem obtulerunt se nostri ecclesiastae hactenus semper, et
die se offerunt ad reddendam, omni cum modestia, et ve-
ate, rationem fidei et doctrinae suae, de omnibus quae
n circa hoc sacramentum, quam alia credunt ac docent.
que non solum S. T. M. sed cuivis etiam poscenti.

DE MISSA. CAP. XIX.

Porro cum hunc in modum Christus suam coenam,
ae postea Missa vocari coepit, instituerit, nempe ut in ea
eles corpore et sanguine eius in vitam aeternam pasti mor-
n eius qua redempti sunt, depraedicent, ipsi hoc pacto
atias agentes, et hanc salutem alijs quoque commendantes,
n potuerunt nostri ecclesiastae non damnare, quod haec
ssim negliguntur, et contra qui Missas celebrant, praesu-
ınt Christum Patri offerre pro vivis et defunctis, Missam-
e tale opus faciunt, quo solo fere favor Dei et salus com-
retur, quicquid vel credant homines, vel vivant. Unde
pudenda illa ac bis terque impia sacri huius nundinatio
epsit, factumque est, ut nihil sit hodie Missa questiosius.
ivatas itaque Missas reiecerunt, propterea quod Dominus
commune, discipulis hoc sacramentum commendavit. Unde
Paulus Corinthios iubet se invicem ad S. Coenam expe- 1 Cor. 11.
ıre, negatque eos agitare coenam dominicam, cum propriam
usquisque coenam inter edendum occupat. Porro quod
se Christum offerre vice hostiae iactant, hinc nostri
mnarunt, quod Epistola ad Heb. aperte testatur, sicut ho- Heb. 9.
nes semel moriuntur, ita Christum semel oblatum esse,
multorum peccata tolleret, tamque non posse iterum of-
ri, quam non mori amplius. Eoque una pro peccatis vi-
ma perfecta, perpetuo sedere eum ad dextram Dei, id
od superest expectantem, donec inimici eius ceu scabellum
bijciantur pedibus eius. Unica enim oblatione perfectos
ecit in perpetuum eos qui sanctificantur. Id vero quod Heb. 10.
issam bonum opus fecerunt, quo a Deo quidvis impetretur,
m eo pugnare nostri docuerunt, quod scriptura ubique pre-
cat nos spiritu Christi et per fidem iustificari, favorem Dei

percipere, de quo scripturarum testimonia superius adducta sunt. Sic quod mors Domini in Missa populo non commendatur, declararunt esse adversum ei, quod haec Christus sacramenta sumere iussit in sui commemorationem, et Paulus, ut annuncietur mors Christi, donec veniat. Quod vero iam a multis, sine omni pietatis studio, tantum alendi corporis caussa, vulgo Missae celebrantur, id demonstrarunt nostri, tam esse execrabile Deo, ut si Missa per se pietati nihil adversaretur, merito tamen, et iussu Dei tollenda esset.
Isa. 1. Id quod vel ex solo Esaia liquet. Spiritus enim et veritas est Deus noster, eoque non nisi in spiritu ac veritate coli sustinet. Quam autem molesta sit Domino, invecta circa haec sacramenta, tam importuna cauponatio, et hinc monuerunt conijciendum esse, quod Christus tam saeve, et plane praeter morem suum, externa sibi vindicatione sumpta, templo eiecit vendentes et ementes, cum ij tantum ad promovenda sacrificia, quae ex lege fiebant, viderentur negociari. Tot itaque modis, cum ritus Missae vulgo celebrari solitae, scripturae Dei adversetur, sicut et modis omnibus diversus est ab eo, quem sancti Patres observarunt, damnatus est apud nos e suggestu admodum graviter, sicque verbo Dei detestabilis factus, ut eum multi ultro reliquerint, alij, dum magistratus authoritate abrogatus est. Id quod nobis nulla alia caussa permisimus, quam quod in omni scriptura, spiritus Dei nihil sic detestetur, et tam serio tolli praecipiat, atque commentitium falsumque sui cultum. Iam nemo qui religione aliquo modo tenetur, ignorat, quam sit timenti Deum inaevitabilis indicta necessitas, cum persuasus est Deum quippiam exigere. Etenim ut laturi multi essent a nobis circa Missae ritum tam sacrosanctum aliquid novari, facile quivis praevidebat, nec erant, qui non maluissent, hic non solum T. S. M., sed ne quemvis imi subsellij principem offendere. Verum cum simul non dubitarent, vulgato illo Missae ritu, tantopere irritari Deum, eiusque gloriam, pro qua etiam vita ponenda est, obscurari, non potuerunt illum non submovere, ne et ipsi imminutae gloriae Dei se obligarent connivendo. Utique si amandus et colendus est Deus supra omnes, nihil minus ferendum pijs, quam quod ille abominatur. Hanc vero unam caussam extorsisse nobis, ut circa haec immutare quaedam auderemus, testem citamus eum, quem nullum secretum latet.

DE CONFESSIÓNE. CAP. XX.

Cum vero et quae ex pietate suscipitur peccatorum confessio, a nemine praestari queat, quem huc non sua impulerit poenitudo, verusque animi dolor, haud poterit ea extor-

ieri praecepto. Quare nec Christus ipse, nec Apostoli am praecipere voluerunt. Hac ergo de caussa, hortantur ostri Ecclesiastae ad confitendum peccata, et fructum eius, iod quis apud virum Christianum ac prudentem, secreto bi consolationem, consilium, doctrinam et exhortationem iaerat, ostendunt, praeceptis urgent neminem, sed et pie- ti istiusmodi praecepta officere affirmant. Nam innumeras iimas illa de peccatis sacerdoti confitendis constitutio, in ravem desperationem adegit, totque alijs vitijs obnoxia est, pridem abrogari debuerit, et indubie abrogata fuisset, si zelo ad submovenda offendicula, praesides Ecclesiarum proxi- is saeculis arsissent, quo arsit olim D. Nestorius Episcopus D. Nestorius. onstantinopolitanus, qui secretam confessionem in sua Ec- esia sustulit, propterea quod nobilis quaedam mulier depre- ensa esset, cum templum frequentius adiret, tanquam poe- tentiae operibus vacatura, cum diacono crebrius concubuisse. uiusmodi certe flagitia innumera passim admissa sunt. Ad iec requirunt Pontificum leges, talem confessionis auscultа- rem et arbitrum, tam sanctum, doctum, prudentem, miseri- ordem, ut paucissimis possit cui confiteantur contingere, ter eos maxime qui vulgo audiendis confessionibus depu- ntur. Iam censent et scholastici Theologi, praestare laico eccata confiteri, quam ei sacerdoti a quo non sit expectanda etatis aedificatio. Summa est, quam confessionem non so- la poenitentia et verus animi dolor ob peccata expresserit, plus damni quam commodi dabit. Cum ergo unus Deus ire possit, ut nos peccatorum poeniteat, vereque doleat eccasse, nihil poterit hac in re, quod salutare sit, praece- is effici, id quod hactenus ipsa experientia plus satis ma- festum fecit.

E CANTIONIBUS ET PRECIBUS ECCLESIASTICO- RUM. CAP. XXI.

Eadem vero ex caussa, ne scilicet ad Dei offensam, iae praetextu cultus eius fieret, qua nulla ipsi gravior, con- iveretur, et in cantionibus ac precibus ecclesiasticorum, ostri pleraque damnarunt. Has enim a prima patrum con- itutione, usuque degenerasse abunde constat. Nemo siqui- em cui veterum scripta perspecta sunt, ignorat, morem illis isse, pauculos psalmos cum capitulo aliquo scripturae gra- ter recitare, simul et enarrare, cum nunc multum quidem salmorum, sed fere absque mente decantatur, et ex scri- turae lectione initia duntaxat capitulorum supersunt, innumera item invicem assumpta, quae superstitioni potius quam pietati erviunt. Primum itaque illud nostri detestati sunt, quod sacris recibus et cantionibus, haud pauca quae scripturis adversantur,

admixta sunt, ut quibus divis tribuuntur, quae soli Christo competunt, nempe peccatis, alijsque incommodis liberare, favorem Dei, omneque genus bonorum non tam impetrare, quam donare. Deinde quod sic in immensum auctae sunt, ut attento animo cani recitarive nequeant. Iam nihil quam Dei irrisio est, quicquid sine mente cum eo geritur. Postremo quod facta sunt et haec moritoria opera, vendique solent haud parvo, ut interim taceatur, quod contra expressum spiritus sancti praeceptum, in ea omnia dicuntur et canuntur lingua, quam non solum populus non intelligit, sed nonnunquam ne ipsi quidem, qui ex illis cantionibus et precibus vivunt.

DE STATUIS ET IMAGINIBUS. CAP. XXII.

Et in statuas denique atque imagines, nostri sacras orationes strinxerunt, eo potissimum, quod aperte coli et adorari coeperunt, inanesque sumptus in eas fieri, qui esurienti et sitienti, et nudo Christo debebantur, quod denique et cultu illarum sumptuque, quamlibet cum verbo Dei pugnante, merita apud Deum quaerunt. Huic religionis vitio obiecerunt etiam priscae authoritatem Ecclesia, cui nimirum abominabile fuit, ullam vel pictam vel sculptam in templo imaginem videre, id quod abunde vel factum Epiphanij, episcopi Salaminae Cypri, quod de se ipse testatur, comprobat. Cum enim vidisset in velo cuiusdam Ecclesiae, imaginem depictam Christi, vel sancti cuiusdam (scribit enim se non bene meminisse) tanta succensus indignatione fuit, quod contra authoritatem scripturarum, fidem et religionem nostram, ut scribit, vidisset hominis imaginem in Ecclesia pendere, ut extemplo velum ruperit, iusseritque eo pauperem aliquem mortuum involvere. Hanc epistolam, qua hic vir Dei hoc de se testatur, scribens ad Ioannem episcopum Hierosolymitanum, D. Hieronymus ut orthodoxam in Latinam linguam transtulit, nec verbo quidem hanc Epiphanij de imaginibus sententiam ut minus probam notavit. Ex qua re illud satis colligitur, nec ipsum D. Hieronymum, nec episcopum Hierosolymitanum, ad quem scribebat, aliud de imaginibus sensisse. Etenim quod dici solet, statuis et imaginibus rudiores doceri et moneri, haud quaquam ad id sufficiet, ut imagines et statuae ferri debeant, praesertim ubi a vulgo adorantur. Rudior erat populus vetus, adeo ut plurimis illum ceremonijs institui oportuerit, attamen imagines huc conducere, ut docerent, et monerent rudiores, tam non agnovit Deus, ut habere illas cum primis vetuerit. Et si dicatur vetuisse Deum habere imagines quae colerentur, statim consequitur, cum omnes adorari pridem coeperint, iam

el propter offendiculum e templis submovendas esse univer-
is. Sunt enim in Ecclesia omnia instituenda, ad certam
edificationem, nedum aliquid ferendum, quod queat occasio-
em dare ruinae, nihil vero adferre commodi. Praeterea
uod de admonendo objici solet, D. Athanasius confutans Athanasius.
entes, eadem caussatione sua idola defendentes, sic reij-
t: Dicant quaeso, quo pacto per simulachra noscatur Deus?
n per circumpositam illis materiam? an per inductam mate-
ae formam? Si ob materiam, quae iam formae necessitas,
t non prius etiam quam ista fingerentur, per omnem prorsus
ateriam apparuerit Deus, cum omnia testentur gloriam
iam. Porro, si superducta effigies divinae cognitionis caussa
st, quid iam pictura caeteraque materia opus est, ac non
agis per ipsa vera animalia, quorum formae simulachra
unt, Deus cognoscitur? Nam clarius profecto Dei gloria
notesceret, si per animata rationabilia et irrationabilia,
uam per inanimata atque immobilia manifestaretur. Cum
rgo intelligendi Dei gratia sculpitis aut fingitis imagines,
em profecto minime dignam facitis. Haec ille. Lactantius Lactantius.
uoque multa contra hunc praetextum lib. 2. divi. institu. dis-
eruit. Omnino enim ei, qui Dei admoneri cum fructu pot-
st, praeter adhortationis verbum, ipsa Dei viva veraque
pera huc longe efficacius conducent, vanis illis simulachris,
uae parant homines. Hanc cum suam esse sententiam de
aginibus Deus tot scripturae locis abunde testatus sit,
aud conveniet nos homines, per eas quaerere utilitatem, a
uibus Deus vitare periculum iussit, maxime cum ipsi quo-
ue experti simus, quantopere pietati officiant. Per se qui-
em liberum esse usum imaginum et nostri fatentur, sed
uantumvis liber sit, Christiano spectandum est, quid expe-
iat, quid aedificet, et eo loci, eaque ratione imaginibus uti,
t nemini objiciat offendiculum. Paulus enim et carnem et
inum sibi in omnem vitam interdici paratus erat, si id alio-
um saluti quovis modo obstare cognovisset.

DE MAGISTRATIBUS. CAP. XXIII.

In superioribus exposuimus nostros ecclesiastas obedien-
ae, quae exhibetur magistratibus, inter primi ordinis bona
pera locum dedisse, et docere hoc unumquemque studiosius
ese accommodare publicis legibus, quo syncerior fuerit Chri-
ianus fideque ditior. Iuxta docent, fungi magistratu munus
sse Sacratissimum, quod quidem homini divinitus contingere
ossit. Unde et factum sit, quod qui gerunt publicam pote-
tatem, Dij in scripturis vocentur. Cum enim hi recte et
rdine munus suum obeunt, et doctrina et vita in populo
ite habent, eo quod sic Deus res nostras moderari solcat,

ut ab ijs qui rerum potiuntur, pendeat ex bona parte subditorum et salus et pernicies. Quapropter nulli dignius magistratibus funguntur, quam qui sunt omnium Christianissimi et sanctissimi. Unde proculdubio id accidit, quod a pientiss. olim Caesaribus et Regibus, Episcopi alijque ecclesiastici viri ad externam rerum gubernationem protracti sunt. Qua in re cum illi religiosi et prudentes fuerint, hoc solum peccatum est, quod ad dignam utriusque muneris administrationem, sufficere haudquaquam potuerunt, et oportuit, aut verbo regendis ecclesijs, aut imperio gubernandae Reipubl. decesse.

PERORATIO.

Haec sunt, invictissime ac Religiosissime Caesar, praecipua, in quibus nostri a vulgata ecclesiasticorum doctrina, sola scripturarum authoritate, omnibus alijs traditionibus merito anteponenda, adacti, non nihil recesserunt. Ea S. M. T. sic ut a nobis hoc brevi tempore fieri potuit, exposita, in hoc afferre volumus, ut et fidei nostrae rationem, tibi, quem secundum Deum in primis suscipimus, ac colimus, redderemus, et simul ostenderemus, quam necesse sit mature et serio de via et ratione consultare, qua res tanti momenti hoc pacto cognosci, expendi, ac discuti queat, uti primum observantia Dei, in cuius negotio summo utique cum timore et tremore versandum est, requirit deinde dignum est S. M. T. quae religionis ac clementiae nomine tantopere celebratur, denique ipsa poscit ratio pacis eius, quam S. M. T. molitur, certae scilicet et solidae, quae cum circa fidem et religionem dissidium sit, aliter parari haud poterit, quam animis ante omnia de veritate plane edoctis. Porro ad id nihil forsan opus fuerat nos quoque hisce de rebus tam
Saxo. multa memorare, cum Illustriss. Princ. Elector Saxonum, et alij, quae in sacra nostra religione hodie controvertuntur, S. M. T. copiose admodum et solide exposuerint. At quia S. M. T. sententiam de religione ab omnibus, quorum hoc negotij interest, exponi sibi postulavit, existimavimus et nostri officij esse, quae apud nos docentur S. M. tuae confiteri. Quanquam haec res tam late pateat, tamque multa complectatur, ut etiam quae utrimque exposuimus, pauciora adhuc, et succinctius quoque explicata sunt, quam ut speremus ex eis certum in hisce controversijs, quodque non omnibus, sed bonae saltem parti Christiani populi approbetur, in praesentiarum constitui posse. Ea est nimirum veritati subscribentium paucitas. Cum sit itaque negocium hoc tanti momenti, tamque varium et multiplex, nec possit cum fructu decidi, nisi sit a pluribus probe cognitum et excussum, oramus S. M. T. et quam supplicissime per Deum et servato-

m nostrum, cuius gloriam proculdubio imprimis quaerit, secramus, ut generale, liberum, vereque Christianum Conium indici quam primum curet, quod hactenus ad compondas res Ecclesiae, cum ipsi S. M. T. tum alijs S. imrij Principibus, adeo necessarium visum est, ut in omnibus e Imperij conventibus, qui post exortum hoc de religione ssidium, habiti sunt, et S. M. T. commissarij, et alij Imrij Principes, palam testati sint, nulla alia via hisce in bus, quod salutiferum sit, posse confici. Unde in proxis Spirae habitis Comitijs, spem S. M. T. fecit, Pontifim Rom. non repugnaturum, quo minus mature tale Concim celebretur. Porro si generalis Concilij nequeat in mpore obtineri oportunitas, saltem Doctorum cuiusque orhis et status, provincialem, quem vocant conventum, S. M. instituat, quem libere tutoque omnes, quos adesse retuit, queant adire, singuli audiri, et per huiusmodi viros, ncta expendi et iudicari, quos constet Dei timore praedi, illius gloria nihil prius habere. Neque enim in obscuro t, qua olim gravitate, quaque diligentia, cum Imperatores, m Episcopi in decidendis fidei controversijs, quae tamen epe multo minoris momenti erant, quam quae modo Germaniam commovent, sese habuerint, ut haudquaquam indignum duxerint, eadem iterum ac tertio in disquisitionem vocare. m qui consyderaverit, ut modo res habent, is dubitare haud terit, hodie maiore fide, gravitate, mansuetudine et dexteate, ad id, ut Christi religio in suum locum restituatur, us esse, quam antea unquam. Siquidem penes nos Veris est, quod indubitato credimus, quanto quaeso tempore et bore opus fuerit, ut eam cognoscant et hi, sine quorum nsensu, aut saltem tollerantia, pax solida parari non potit? Sin erramus, a quo abesse nos nihil ambigimus, rurs haud ignavam diligentiam, nec breve tempus, res poscet, in viam revocentur tot hominum millia. Quam diligenm, et tempus insumere S. M. T. tam non dedecebit, am par est te eius erga nos animum exhibere, cuius nobis e imperas, Iesu Christi nostri omnium servatoris. Qui m hoc animo venerit quaerere et salvum facere quod periat, ut pro restituendis, qui erant perditi, mortem etiam petierit, non est ut S. M. T. gravetur etiamsi indubitato edat, nos a veritate excidisse, nonaginta novem oves in serto relinquere, et centesimam quaerere inque Christi ulam reducere, hoc est, quaevis alia huic negocio posthare, ut nobis quamlibet paucis et humilibus, Christi sensus singulis, quae modo controvertuntur, ex scripturis dilucie, et certo exponatur. Nos certe dociles erimus, aberit nis pervicatia, modo vocem audire liceat pastoris nostri su Christi, et scripturis, quae docent quicquid bonum est,

ad quae vocabimur, omnia nitantur. Etenim si contingere docendi nos cura reiecta, compendia queri edictorum, quo dum res in manu T. S. M. fuerint, haudquaquam metuimus dici non potest, in quas angustias, innumera hominum milli adducerentur, quos nimirum persuasos, Deum inprimis audien dum, tum quae sequuntur dogmata indubitatis oraculis D niti, istae Servatoris voces, nunquam non percellunt: Noli timere eos, qui occidunt corpus. Qui perdiderit anima suam, inveniet eam, Qui non oderit patrem, matrem, et ac etiam suam ipsius animam, non potest meus esse discipu lus. Quem puduerit mei coram perversa et adultera ha natione, eius me pudebit coram patre meo et angelis eius Et similes. His sane tonitruis exagitati, minime pauci, an mose extrema subirent, multos mortis metus differret quidem sed in occasionem, si imperio priusquam doctrina, vi ante quam indicatione erroris, cum eis hoc in negotio ageretur Quid enim valeat solidior de religione persuasio, quamqu faciat non rerum modo, sed et vitae prodigos, vel hoc decen nio, ut superiora secula taceamus, satis superque in quar plurimis visum est, qui non exilia tantum, et proscriptione verum etiam vincula, cruciatus, et mortem ipsam potius sus ceperunt, quam ut a sententia, quam conceperant, quamqu veram esse crediderant, avelli se sustinuissent. Si iam cui dissidium est de rebus illis levioribus, paucos invenias, quo in certam quis concordiam redegerit, nisi de iure vel aequi tate conditionum persuasos, quomodo cum de religione dis sensio sit, veram pacem, rerumque minime dubiam tranqui litatem, quam scilicet S. T. M. constituere querit, expecta bimus, nisi utrimque quae probet Deus, quae congruan scripturis, constiterit? Quemadmodum enim religio iure mo reque Gentium rebus alijs omnibus antefertur, ita nulla quo que mortalium inter se dimicatio vehementior duriorque ess consuevit, quam quae pro aris et numinibus suscipitur. Se nos cum S. M. T. tam indicibili in hostes suos, et eos qui dem, qui nihil hostilitatis, ut alia taceamus, praetermiserunt usa clementia est, merito spem de eo optimam concepimus omnia et in hoc negocio sic attemperaturam, ut multo am plius in nobis, salutis et honoris tui studiosissimis (quod re ipsa testati sumus, et testari amplius ex animo cupimus) bo nitatis et humanitatis laudem quaesisse videatur. Nam omni in hac caussa sic attemperavimus, ut bonis quibuslibet sati declaraverimus, nunquam nobis animum fuisse quenquam le dendi, aut nostra commoda aliorum incommodis aucupandi Pericula sane hac caussa subivimus, et sumptus ingentes fe cimus, lucri vero ne tantillum quidem, uno hoc excepto quod de bonitate Dei per Christum exhibita melius edoctu futura (gratia Dei) coeperimus sperare certius. Id vero iur

i nobis est, ut nihil adhuc dignum eo, cum inaestimabile et rebus omnibus, quae vel coelum vel terra habet, arendum, nos vel fecisse vel pertulisse putemus. Eccleticorum certe opibus, tam abest ut inhiaverimus, quod tuantibus agricolis, maximis impendijs et periculis, illas s defenderimus. Evangelium Domini nostri Iesu Christi, ipse nos amet, unum id est, quod nos urget, et ad ea e videmur novasse, adduxit omnia. Malit itaque S. M. exempla sequi potentissimorum et vere foelicium Caesa-, Constantini, Ioviniani, Theodosij, et similium, qui dona omni cum mansuetudine cottidie per sanctiss. et vigiiss. Episcopos impartita, tum Concilijs rite coactis, gravi- omnium rerum discussione, cum errantibus agere, tenque omnia, ut in viam eos revocarent, prius quam severius quam in eos statuerent, quam eorum quibus constat fuisse sultores, et priscis illis vereque sanctis patribus dissiimos, et eventum quoque contigisse pietati illorum parum ondentem. Hinc S. M. T. revocare se illud ne patia-, quod pleraque, de quibus nunc disceptatur, decisa sint , et praecipue in concilio Constantiensi, maxime cum at ex innumeris, non minus sanctis quam necessarijs suiorum conciliorum decretis, ne pilum quidem ab ecclesiais servari, sicque degenerasse apud eos omnia, ut nemo communi sensu praeditus, non clamet, Concilio ad restindam religionem, Ecclesiasticique ordinis sanctimoniam, s esse. Si vero illis adeo placet, quod sancitum est nstantiae, qui factum est, ut nulla prorsus ratione, illud rim obtineri potuerit, ut singulis decennijs Christiana Conia haberentur, id quod tum constitutum fuit? Nam hac multum pietatis et fidei, vel recuperari, vel servari poat. Sed quis non fateatur, quoties morbus increscit, es adhibendum esse remedium, et qui veritatem vere hat, eos nunquam gravari illam et docere bonos, et defene contra malos, ubi ullus modo huius fructus sperari at? Iam tot millibus in religionis nostrae dogmatis misere o perplexis, quis neget spem esse fructus amplissimi, eque iure quoscunque Christi spiritus regit, impulerit, ut busvis rebus alijs omissis, omni labore sumptuque conpto, in hoc unum totis viribus incumbant, ut Christi dona, parens omnis iustitiae et salutis, digne excutiatur, ctisque erroribus expurgetur, suaque nativa facie, quibusque pietas et germanus Dei cultus cordi est, offeratur, sancta, et in aeternum firma pax, rerumque omnium a tranquillitas, perturbatis modo plus nimio ovibus Chri- pro quibus hic sanguinem fudit, restituatur, et confirme? Quae illis nulla etiam alia via, ut diximus, restitui et firmari poterit, certis scilicet, alijs quidem in rebus sibi

nihil non cedendum, at in negocio pietatis, sic verbis D
haerendum, nitendumque esse, ut si mille animas haberen
omnes lanienae offerre oportere citius, quam cedere io
unum, vel minimum apiculum, quem persuasi sunt esse ma
datum divinitus. Si iam una duntaxat anima potior est to
orbe, quid facere in salutem tot myriadum addeceat? Tan
nimirum cum spes invitet, cum ex eo, quod hi, qui apud
M. T. erroris deferuntur, nihil aliud quam doceri se ora
et sacris scripturis ad quemlibet errorem confutandum abun
sufficientibus, totos se addixerunt, tum ex illo quod Christ
servator noster luculenter adeo promisit, vel duobus aut t
bus in suo nomine congregatis, se medium futurum, et qu
cunque de re consenserint, hanc illis praestiturum. Ista ve
pientissime Caesar, haud alia de caussa hic memoramu
quam ut S. M. T. quae voluit et nos, quid de restituen
religione sentiamus exponere, nos morigeros praestaremu
Nam bona alioqui est spes, ipsam T. S. M. pridem ap
se probe dispexisse, satisque videre, quae ad id urgeat n
cessitas, quis invitet fructus, quam denique hoc ipsum
M. T. religionis atque clementiae, tantopere laudata, dignu
sit, ut convocatis quibusque doctrina et pietate probatissim
viris, ex divinis literis, quid de singulis dogmatis, quae mo
controvertuntur, sentiendum sit, petatur, ac tum per idone
Christi ministros, omni cum mansuetudine et fide, cunc
qui erroribus detenti creduntur, explicetur. Verendum
men iuxta, haud deesse, qui S. M. T. alio trahere conentu
istis visum est per haec, velut apud te respondere S.
T. et hoc ipsum, et caetera omnia, quae nullo alio, qu
Christi Iesu Dei nostri gloriam, pro nostra portione ads
rendi, et S. M. T. ut par est obtemperandi, hic exposuimu
confessique sumus, pro eximie celebri sua clementia, in m
liorem partem accipiat et interpretetur, nosque inter eos h
bere dignetur, qui profecto non minus, quam maiores nos
illi nos cum summa subiectione, morigeros et addictos pra
stare ex animo cupimus, in hoc, quoad liceat, res et co
pora nostra impensuri. Rex regum Iesus Christus, S. M.
in hoc, et alijs negocijs, ad gloriam suam omnia transige
donet, eamque incolumem et florentem, in totius Reipublic
Christianae salutem diu servet, foeliciterque provehat. Ame

ADDIT. 2.

CONFESSIO FIDEI AC RELIGIONIS,

ARONUM AC NOBILIUM REGNI BOHOEMIAE, SERE-ssimo ac Invictissimo, Romanorum, Bohoemiae etc. Regi, Viennae Austriae, sub Anno Domini 1535. oblata.

Actorum 24.

onfiteor autem hoc tibi, quod iuxta viam, quam vocant Haeren, sic colo patrium Deum, credens omnibus quae in Lege et Prophetis scripta sunt.

PRAEFATIO MINISTRORUM,

ECCLESIAE PICARDORUM, UT VOCANT, IN BOHOEMIA ET MORAVIA, IN CONFESSIONEM SUAE FIDEI.

IQUIDEM cum multa et falsa et impia de nobis ac fratribus oque in regno Bohoemiae et Marchionatu Moraviae adversarii lgo dissiparunt, coacti sumus et nos, ut Ecclesiae bono et glo-ie consuleremus, istorum calumnias et mendacia refellere, praeertim cum huiusmodi de nobis sparsa, adeo quorundam impro-ate invaluerunt, ut non finitimas modo regiones, sed longe dis-as etiam pervaserint, Ubi nos in hac causa nihil commeriti, rocium tamen et gravissimarum rerum insimulamur, ac pessima nobis ssim nota infamiae inuritur. Dum non a paucis nil nisi quaedam nium scelerum ac malorum lerna et colluvies habemur, homi-s impii, malefici, prophani, impostores, perfidi, sectarii, ac haetici, neque ullum tam foedum aut grave facinus esse, quod nos indignum arbitrentur: et quod nusquam esse, nisi apud nos ntum veram et catholicam Ecclesiam, asseveremus: omnesque ios, qui Ecclesiis nostris non adcensentur, ut a Deo reiectos, sals fieri non posse, uno ore audeamus pronuntiare. De Divis, praesertim de beatissima Virgine matre Domini, impie ac per-

verse sentiamus. Ieiunia, Ceremonias, caeterosque ritus omnes Ecclesiasticos, velut ludicra quaedam et vana existimemus.

Commenti sunt et hoc malevoli, qui nullum criminandi finem faciunt, quod nostrates omnes, Sacramenta ipsa, ut a Christo instituta, ita praecepta, nihili faciant, nec eis uti velint, sed eo indignis modis aspernentur, ac elevent. Ut in Sacramento sacrae synaxeos, seu coenae Domini, praesentiam veri corporis ac sanguinis Christi, non adesse haud dubie credant, plurima denique et gravia et innominanda flagitia designent. Sed et hanc adierunt Catastrophen adversarii (nec enim omnia quae oblatrant verius quam loquuntur, persequi libet) ut summa sit omnium laudum coronidis, nos et eos fere Filio Dei nihil tribuere, verum iam damnatis haeresibus ac impia doctrina, omnia et maxime simpliciorum animos labefactare et corrumpere.

Haec pauca de multis recensuimus, quae ab adversariis eo conficta et in vulgus sparsa sunt, quo a nobis omnium animos abalienarent, omnibus nos partibus vociferantes, indignos nimis esse, qui hoc communi Spiritu et luce fruamur. Ut vel sic tandem mundus ipse in nos velut in piacula quaedam et Catharmata concitatus, animadverteret. Verum ad horum maledicta et Sycophantias, saepius iampridem, a maioribus nostris responsum est, ut nemini obscurum sit, quam illi doctrinam et professi sint et tenuerint. Nam ne forte deserta causa, adversarii de ipsis triumphum agerent, quominus eorum calumnias, criminationes et haec impudentissima mendacia refellerent, non commiserunt, quam rem adhuc hodie ipsorum libri, regibus, principibus ac variis heroibus missi, testatissimam faciunt, ut omnibus iam olim conspicuum sit, nos tantum Evangelii nomine, ac propugnandae veritatis, haec perpeti et sustinere, et ea ab osoribus Christi salutariumque rerum omnium inventa esse, quae de nobis maleferiati homines vanissime nugantur et garriunt. Sed nos bene sperare iubet, nihil tam sancte aut subducta ratione fieri posse, quod sycophantae morsum vitare queat, cum etiam hoc ingenio nusquam non sint homines, si tamen hoc nomine eos dici fas est, qui sese totos ad optima quaeque convellenda ac deturpanda compararunt.

Quo autem iure impietatis accusemur, pro suo candore boni iudicent, Patres nostri provocabant ad synodum nostrorum, quae vero ritu et legitime coacta, verbo Dei et non humanis opinionibus Ecclesiae controversias et religionis conciliaret, Summopere expetentes, ut sibi suorum explicandorum dogmatum copia fieret. Ubi si quid dissentaneum Scripturis reperiretur, per omnia ex animo et amanter ipsius Concilii censurae et ordinationi subiacere volebant et obsequi. Nec illi ulla in re se reclamaturos promittebant: quin continuo, missis erroribus, ostensam veritatem amplecterentur. Sed quamvis id impense rogarint, non obtinuerunt tamen: quin etiam adversarii non modo in hac causa nostra, licet gravissima, non sunt aequiores facti, verum nos subinde ali-

lis cumularunt, dum nos suo ore, maledicentia et probris, ipsi go invisos reddiderunt. Id vero inprimis Sacerdotes quosdam, idia actos in fratres, fecisse constat: quibus tamen omnino in- iperta fuit sententia Fratrum, nec enim unquam inter eos re, nec ulla dogmata, aut de religione quidquam cum eis per ripturas contulerunt. Imo ne eos quidem saepius rogati audire nati sunt, tantum abest, ut ultro eos ad se invitarint, aut con- erint aliquando ad libere et fraterne colloquendum, tractan- nve super rebus et negotio religionis: Sed in credendo faciles, lius rei ad nostratium dogmata spectantis facti certiores, qui nobis omne genus mendaciorum portenta comminiscebantur, tinuo aures praebuerunt, ac eis ut in nos quicquid possint uant, fidem suam obstrinxere. Insuper et hoc tentare ausi, suam magis traducerent invidiam, et in amantes veritatis ac ngelii odium: nempe vulgo persuadere, libros, seu tractatus trum, impios, et errorum plenos esse, quique ne vendi aut emi sent, utrisque dira minantes, diligenter caverunt, dum eorum ione popularibus suis interdixerunt, ut sic verus ac germanus ipturae sensus, quem semper et cupierunt, et Dei bonitate olexi sunt fratres, in lucem prodire nequiverit.

Et cum adversariis nihil pateret, unde hanc Fratrum doctrinam nare possent, tantum hunc in modum ignarae et credulae plebi nde dictitabant: Attendite, ne alloquamini illos, neve illorum os legite, blande enim et suaviter loquuntur et scribunt, at em et virus in pectore gestant, Ne adhibete illis fidem, quia daces sunt et Daemon sua per illos agit et loquitur. Decli- e igitur eorum colloquia, quamlibet etiam caeteris doctrina ide aut factis praestare videantur: subsunt enim insidiae ad dendum vos, etiam cum de optimis rebus eos pie ac sancte erere putatis. Atque sic huiusmodi praestigiis et artibus, ut obis populum averterent, aut ne ab ipsis deficeret, magna in invidia madentes, haec pro rostris deblaterare soliti sunt. rum semel (inquit unus) ut sit omnium instar, minimo minus uit, quin illorum erroribus seducerer, et irretirer, vulnus enim vissimum mihi inflixerunt sua blandiloquentia, adeo ut nequi- postea intra aliquot annos ad me redire, et ab istis, quos iam i persuaseram erroribus, excuti. Quod cum mihi contigerit, pe- ntissimum illud virus ex eorum colloquiis hausisse, idemque virus ac evomi intra tot annos non potuisse. Quid quaeso vobis non ntibus scripturas fieret? Quamobrem consilio huic meo acquiescite eso, ac eiusmodi nocentissimos homines cavete, haereticos, pietatis es, Dei contemptores, ad omnia perdendum destinatos, nec sit s cum eis quid consortii, nec in urbes vestras, aut rempublicam ittite, ne quando teterrima peste illorum dogmatum afflati, ita um vobis pereundum sit. Et hoc pacto suis istis plusquam va- imis nugis, vanum incutientes hominibus errorem, eos a nobis iendis avocabant. Praeterea cum initio in Religione Bohemorum,

qui sub utraque specie communicant, quidam et nati et educati essemus et institueremur, in eorum concionibus saepe ac identidem audire soliti sumus, quonam pacto Christiana Ecclesia per dogmata ac traditiones humanas ex diametro pugnantes legi divinae, a veritate et Evangelio retracta sit. Item, si vellemus aeternae vitae consortes fieri, per omnia nos parere, agi ac gubernari verbo Dei oportere, et quicquid huic pugnans aut contrarium esset, id non ex Deo, sed errorem tantum, imposturamque constanter esse pronunciabant. Nec non et hoc commemorare soliti sunt praedecessores eorum, veteres Bohemos, multo aliter super rebus Ecclesiae et religionis sensisse, quam nunc recentiores.

Haec omnia nos nihil sinistre affecti ab illis audientes, omni studio et opera literis sacris indulsimus, ut germanum illarum sensum hauriremus. Et ad id adhibuimus quoque libros veterum, qui Ecclesiam semper ab impia doctrina et hominum traditionibus vindicare conati sunt. Adhibuimus et eos, qui olim praefuere Ecclesiae Bohemorum, Magistrum IOHANNEM HUS, virum nulla unquam seculorum serie obliterandum: Magistrum Mathiam Parisiensem, Magistrum Iohannem Rokicanam, Item Martinum Lupac et caeteros complures. Deinde et Petrum Chelcikij, quem tametsi Romani sermonis ignarum, Magister Iohannes Rokicana plurimum diligebat et eius libris suum etiam calculum addidit, ac usus est. Horum scriptis omnium perlectis, inde manifeste deprehendimus, cum plebem, tum Sacerdotes, tota vita, ut dicitur, ab ipsa puritate doctrinae et scopo literarum sacrarum deerrare. Ideo ut abusus istos et errores, ne nos pariter ad interitum et perditionem demergent, vitaremus, ab illis descivimus. Interea fama de Fratribus auditur, eos seditiosos, haereticos et perniciosos homines esse, utpote qui verbo Dei reclamarent et adversarentur. Haec fama primum animos nostros non mediocri timore perculit, ut non iam illis conteremur, veriti ne ab eis in errores a veritate revocati, iustam nobis damnationem acquireremus, si in eo etiam flagitia, quibus obnoxii esse ferebantur, prolaberemur. Tantum enim suo astu, vafritie, dolis eos multi posse credebant, ut quo ipsi vellent, rudiorum animos traherent. Attamen reperti sunt quidam sani homines, tum ex sacerdotibus, tum etiam ex plebe, qui in fratrum doctrina, nihil vitii aut erroris haberi, sibi exploratissimum esse dicebant. Unde et nos aequiores sumus reddiri erga fratres. Et in mentem nobis veniebat huius rei, num non ipsi fortasse ii essent, quorum et Christus meminit: Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum, et dicent adversus vos omne malum, mentientes propter me, et eiicient nomen vestrum veluti malum propter filium hominis. Itaque nec nos conquiescere aut cessare potuimus, quoad certo nobis constaret, num vere essent, quae de ipsis passim ferebantur: Sed et hoc obstitit, quominus eos persequeremur, cum ab omnibus illa, quorum accerseban tur, controverti videremus, neque quenquam inveniri posse, qui e

vera asserere auderet. Iam nos adversus eos nihil moliri vo-
imus, donec ipsorum causa nobis compertior fieret et explora-
r, ne forte in Dei praeceptum, proximum perperam et inique
licantes, aut illius falsi criminatores facti, iustas Deo poenas
remus.

Adhaec cum videremus inter sacerdotes ipsos etiam in doctrina
le convenire, et eorum atque adeo populi, multos impios cultus
publica et manifesta flagitia nulla Ecclesiastica disciplina cor-
i: coacti sumus, ut ipsos fratres accederemus, ac de eorum
ctrina et religione perquireremus, non ob aliud, quam ut salu-
et conscientiarum pacem, ubi ubi tandem id per Evangelium fieri
eret, consequeremur. Convenimus itaque eos, ac omnia diligen-
explorantes, quaenam foret eorum doctrina religio vita et
versatio, re ipsa experimur, nullam ansam hosti praebitam
e, ut has de ipsis tragedias excitaret, nihilque prorsum in eis
imus, quo merito male audire possent vel incusari. Comperi-
s item et eorum doctrinam, religionem, totamque vivendi for-
m, nihil a sacris canonibus, aut primitivae Ecclesiae ritu ac
mplari recedere aut deflecti. Inventi sunt praeterea nobis in-
eos quatuor illi articuli, quorum gratia veteres in Regno Bo-
iae, cum Romanis post multas tandem disputationes, gravis-
a bella gesserunt, quosque in Synodo Basiliensi, magna vi
enderunt ac obtinuerunt. Primo, Scripturam sacram, a mini-
s omnibus, sacerdotibus ac Levitis, ad id Ecclesiastico ritu
inatis non admixtis humanis figmentis, traditionibus aut doctri-
, sed pure ac syncere ubique praedicandam esse. Deinde
amque speciem Sacramenti, corporis et sanguinis Christi, iuxta
us constitutionem et mandatum, ut a sacerdotibus, ita a cae-
is omnibus, indiscriminatim ex aequo sumi oportere. Eumque
il minus, quam transgressorem verborum Christi haberi, qui
utraque specie communicaret. Tertio publica et manifesta fla-
a, in quolibet hominum statu et conditione secundum Scripturae
ulam, quod corrigi debeant et argui. Postremo quod sacer-
um munus sit concionari et docere, non seculari modo domi-
i, aut imperia, ditiones et principatus possidere, sed esse de-
nt in officio suo, quod est praedicatio Evangelii. Haec bona
eter multa alia plurima inter fratres reperimus. Quare non
is mirari poteramus, qua rabie et furiis acti forent, qui adeo
ere ac impotenter, tam bonos viros suis maledictis impeterent.

Cum igitur religionis illorum dogmata ex scripturis sacris,
non hominum commentis esse, et manere videremus, Dei beni-
tate effectum est, ut nos in ipsorum sententiam iverimus.
cripti igitur sumus illorum Ecclesiae, et illius gratiae univer-
umque bonorum participes facti. Nec nos fugiebat, quae ipsi
ndam tulerant, et adhuc ferrent mala, nos non minus olim
em laturos. Sed hoc nihil morabamur, audientes non tantum
nini dari, ut in Christum credat, sed ut etiam pro illo patia-

tur. Et eiusmodi Christus ipse, salutis autor, beatos pronuntiat qui ob iustitiam adversa perferunt, atque id ipsum universa scri ptura comprobat. Ideo sapienter Moses maluit affligi cum popul Dei, quam temporalis peccati habere iucunditatem. In pauci enim vexati, ut scriptum est, in multis bene disponentur. Atqu dum aliquandiu cum illis consuevissemus, manifeste cognovimus quod quae a veteribus Bohoemis, qui haec futura praedixerant bona accepissent, non tantum non imminuerunt verum in die multo magis auxerunt.

Sed praeviderunt veteres illi, quod videlicet ea doctrina tem poribus eorum inchoata, lente ac paulatim proveheretur, et inpri mis Magister Matthias Parisiensis, eo libro, quem de abomina tione inscripsit, capite trigesimo septimo, Qui sub titulo et nomin Magistri Iohannis Hus excusus in lucem exiit, sic scriptum reli quit, Surget, novus populus, secundum novum hominem formatus qui secundum Deum creatus est, ex quo novi Clerici et Sacer dotes provenient, et assumentur, qui omnes oderint avaritiam gloriam huius vitae, ad conversationem coelestem festinando. Hae tamen puto successive agi, et in temporibus a Deo, et pro e dispensatis, Hoc autem facit atque faciet Deus propter suam be nitatem et misericordiam, divitiasque longanimitatis suae et pa tientiae, dans locum poenitentiae peccatoribus inveteratis, fugien dique a facie furoris Domini, donec similiter patientur et succe sive populus carnalis, et sacerdotes et clerici defluent, et qua a tinea consumentur. Hactenus ille.

Hunc secutus est Magister Iohannes Hus, clarus pro testi monio Iesu Martyrii corona, qui in quibusdam literis suis, e ca cere ad suos in Bohemiam missis, ita habet.

Utinam mandare literis omnes abominationes Antichristi lic ret, ut hae a fidelibus observari ac caveri possent. Verum co fido in Domino, quod me in hac vita defuncto, is vobis pastore qui eius ope, ipsius Ecclesiae munia, me integrius et foelici obibunt, suscitabit. Quique universas illius filii perditi imposti ras, scelera, errores, dolos, superbiam, hypocrisim et foeditatem plenius in lucem proferent: nullaque praemia aut minae, eos veritate abducere poterunt, quin pro ea semper omni confusio et morte contempta, parati sint testimonium ferre, Is est, q nobis et mihi ob divitias gratiae suae daturus est perpetem vitam indeficiens gaudium.

Qui autem erant a partibus Magistri Iohannis Hus, de quib etiam ipse divinitus inspiratus scripserat, hi et praesertim Mag ster Iohannes Rokicana, eo temporis in Bohemia primas tenen subscripsit verbis et sententiae Magistri Iohannis Hus, Etenim, i ter concionandum, Ecclesiam dirutae urbi componens, aiebat.

Nos adhuc, inquit, per superficiem negotii gradimur, ac vel per cancellos, seu nebulam prospicimus, nondum ad interiora se licet penetrantes, Verum subingredietur populus, qui adusque ip

egotii fundamenta penetrabit, quique in solida basi superstruet, 'erum id paulatim fieri oportet. Futurum quoque est, cum ma-na pressura et angustia, cumque summa rerum difficultate.

Haec omnia sic accepimus ac legimus, antequam Fratrum Ecclesiae inaugurarentur, aut ulla cum illis necessitudine copulati uissemus. Postquam autem diu cum illis egissemus, eos ceu la-ides vivos, vero et stabili fundamento, quod olim iam fideles Bo-emi, strenui veritatis vindices, secundum datam sibi gratiam, ecerant, superstructos cognovimus. Videntes igitur hoc inter eos, on humanum, sed plane divinum opus esse, cum omni fiducia, ynceritatem fidei, ac alias res sacras, una cum illis communiter mplexi sumus Deo gratias agentes, cui placuit nos e tenebris in gnitionem Filii sui ac omnis veritatis adducere.

Cum autem multo tempore simul cum eis omnibus rebus sa-ris usi essemus, in Ministros tandem ac sacerdotes Ecclesiarum uffragio, electi atque ordinati sumus. Inviti autem ac renitentes hanc rovinciam suscepimus, multas enim in hoc negotio graves ac pericu-osas res, quibus sustinendis nos non esse videbamus pares, prae-ertim hoc decursu saeculi, quando ut divina habent oracula, xulcerata sunt omnia, nullo non scelere et maledicto, ut ait Pro-heta, quasi torrente inundantibus super terram, divina tamen ope onfisi, verboque eius, cuius hic opus agitur, hanc provinciam in otum detrectare noluimus, neque Fratribus nostram operam, in e tam pia et utili, postulantibus, denegare.

Porro interea temporis, dum hoc in Ecclesia ministerio fun-imur, en multi prodeunt hostes, qui odio plusquam novercali ad-ersus nos insurgentes, non uno modo grassari coeperunt, et nos uis mendaciis apud omnes praegravare conabantur. Nec tantum iguae petulantia et detractationibus, sed scriptis etiam suis palam nsectabantur. At istorum malitia, quae intus alebatur retecta, uam ipsi fidem habeamus, cuicunque manifestum fecimus ac alia-um rationem rerum reddidimus, quas ad salutem omnium facere redebamus. Nec non de quibus hostis se palmam relaturum spera-bat et gloriabatur. Ut videre est in libello, quem nuncupavimus llustrissimo Principi ac Domino Domino Georgio Marchioni Bran-lenburgensi etc. flagitante id a nobis generoso Domino Domino Conrado de Kragek.

Praesertim autem quid sentiamus de Sacramentis, Baptismo et Caena Domini, hic candide et aperte explicuimus, et non modo bi, verum in libello etiam aedito pridem a nobis contra Thabroa-nitas seu Lilecienses, clare et simpliciter fidem nostram exponendam uravimus, nullis anfractibus aut verbis obscuris, huic tractationi interiectis, usi sumus communissima phrasi et usitata, quo facilius intelligeremur ab omnibus.

Quanquam autem haec omnia secundum Scripturas congessi-mus, quo sic hostium animi praemolirentur, ut vel hoc darent glo-riae Christi, ne nos posthac suis maledictis proscinderent: vix ta-

men istud nobis profuturum est, nisi prius audiendae veritati locus detur. Indesinenter enim sua tela, quasi sagittantes ad scopum, in nos collimant furiosi quidam, nosque conviciis incessunt et persequuntur, quaeque etiam scribimus damnant et haereseos accersunt. Suadent enim rudioribus, qui eorum tendicula ignorant, nos aliud scriptis et verbis enunciare, aliud dicere foris, et aliud intus in secessu cordis premere, ut solent, qui (quod aiunt) altera manu ferunt lapidem, altera panem ostentant.

Praeterea hoc et quicquid isti belli homines, in nos apud plebem effutiunt, hac egregia ratione, quod videlicet ita sentiant, omnibus plurimum bene probatum putant, eumque ab omnibus haereticum irrefragabiliter (sic enim loquuntur) credi volunt, quemcunque talem esse pronunciaverint, cum tamen is saepe sit inculpatissimus.

Sed quia forte qui sic sentit nonnihil eorum ventri et ingluviei detrahit, abusus eorum impios patefacit, veritatem colit et ornat, per paucos denique in Ecclesia primates suum officium facere dicit, et cum Ezechiele, pastores malos appellat, qui sese tantum pascunt et non gregem Domini, ipsis commissum. Ideoque ut hostis Ecclesiae reiicitur, feritur anathemate, flagris et pyrae adiudicatur.

Atqui si continuo verum foret, eum haereticum et perniciosum hominem esse, qui talis ab hominibus habetur, quorum multis nunquam rectiora placent, necessario inde colligeretur, Christum quoque cum Apostolis ac omnes denique quotquot steterunt a partibus veritatis perniciosos homines ac impostores extitisse. Nam caput Ecclesiae Christus et omnes Apostoli non minus atque patres nostri, ab ingrato mundo talibus nomenclaturis ac titulis sunt insigniti ac decorati.

Porro si id verum esset, ut ipsis placet, nos intus impie sentire omnisque generis sceleribus obnoxios esse, verbis tamen bene profiteri et docere, iam profecto propter hoc posterius bonum, cedendum esse veritati, ac monente Christiana charitate corroboranda esset veritas. Proinde quod in rem omnium sit, non eorum tantum, nemo non videt. Nec equidem nostrum tantum sed et illorum ac piorum omnium est, contra prophanos quosdam Sacramentis Ecclesiae derogantes, ut ea usque apud omnes salva et inviolata maneant, agere.

Istud ergo liquet, eos debere aequi bonique facere, quod Sacramenta in suo semper honore et loco, autoritate Scripturarum haberi cupiamus. Atque hoc nomine ut reipublicae Christianae consuleremus, hunc laborem contra adversarios Sacramentorum suscepimus. Et hoc in primis sacerdotum munus erat, non nos suis conviciis impetere. Verum Sacramenta Christi ab his phanaticis spiritibus, qui ea e suo gradu deturbare conantur per Scripturas tueri ac vindicare.

Sed nonnulli fortasse inscitia Sacramentorum partes tuer

hibentur, alios ut peritiores fere laboris piget, alii videntes parva dicendi facultate munitos, hoc oneris subire recusant. in cum non omnes aequaliter valeant, aut idem possint, et huius causae adversariis, opponere patrocinium suum queant, int, multas res sacras silentio iacere et obscurari videmus. qui hanc causam indefensam reliquerunt, hi sunt, ad quos xime adtinebat, quique ut iam olim maioribus nostris, ita nunc is quoque hoc impingere crimen non cessant, quod Sacramen- ut quae nihil ad salutem conferant, contemnamus. At hi, n ea ab adversariis calcari patiantur, huius potius criminis rei it, quod nobis obtrudunt. Nam haec convicia, quae ex mali- tantum et odio in nos evomit adversarius, simul cum patribus, as multis argumentis, revulsimus. Si quando cum huiusmodi ninibus de his rebus disserere pro palam, et libere usu veni-, non operose equidem, eos in horum albo esse ostenderemus, acriter et curiose festucam in oculo Fratris viderent, trabem o in proprio oculo, non animadverterent: et nihil ipsis malo- n, quae tamen semper nobis minantur, intentantes, non carce- n, non aculeos, non exilium, non etiam faces ad latera moven-, imo sine rixa, et verborum concertatione, quae non decent ristianos, sed tantum certissimis Scripturae locis, et per ea, ae ipsi operantur et agunt, et in propatulo sunt, Deo adiuti iceremus, ut suam ipsi culpam et errata fateri cogerentur. s tota cum modestia et lenitate transigeretur, et nos verum di- e non abnuerent.

Nec vero id facere optamus, ut eos in contemptum et igno- niam vocemus, sed tantum ut Christo, tanquam germanos Fra- s lucrifaciamus, utque superioris vitae poenitudine ducti, pri- inae dignitati restituantur. Non enim Dei gratia adeo sumus ristianae affectionis expertes, quod nos non illorum miserescat. aesertim cum etiam publicum illis ac sanctissimum Ecclesiae nus demandatum sit, cui cum non respondeant, in sese horri- lem Dei iram, mirabiles tenebras et caecitatem experiuntur. nc eos denique videmus ob tam insignes lapsus et apertissimos rores, a bona hominum parte vehementer contemptos esse. uam rem profecto, eorum causa non libenter audimus. Unde m sint hoc pacto homines erga illos affecti, parum illis fidei bent, et vix unquam de quoquam illorum bene sentiunt aut lo- untur. Qua ratione omnis eorum authoritas ac opinio pluri- um imminuta, nulliusque iam fere pensi apud plebem est.

Et praedicatio verbi, cui primus ac summus in Ecclesiis honos se debet, per eos spreta iacet. Nam sicut eorum mores et vita detur, ita et omnis administratio, et verbum Dei contemnitur ec aedit inter homines fructus suos. Conscius nobis est Deus, qui nos etiam exploratos habent, multi homines boni: quam piamus, non minus atque maiores nostri, omnibus illis a Deo ari, ut resipiscant aliquando, et ex animo veritatem amplectun-

tur. Quod si illis hoc divina praestaret bonitas, experientur pr
fecto, nos fideles in ministerio verbi coadiutores, et quidem
Ecclesiis praeesse, et inter administros earum illos primas tene
cuperemus, nec ipsi eos ob Evangelii gloriam, merito honore
obedientia frustraremur.

Et quanquam hoc etiam modo maiores nostri citra omne
dolum, tum scriptis, tum verbis, tum modis aliis pluribus, om
in re, se illis morem gesturos recipiebant: haudquaquam tame
persuasum est adversariis, Fratres hoc animo praeditos esse, v
rum de illis, omnia sinistre interpretabantur, pessimi semper r
rum nostrarum censores. Nec aliter ipsis, olim usu venit, atqu
nunc nobis hoc tempore, tametsi non omnes adeo immiti, pra
fracto ac ferali animo, erga Fratres fuere. Multi enim positi
odio et ira, bonam de Fratribus opinionem conceperunt, pieque
illis iudicaverunt, ac ipsis nonnulli eorum adiuncti sunt, et incu
pate suo munere functi, relictis terris in pace quieverunt.

Atque his temporibus plerosque audimus, qui coelestem han
doctrinam magis propagatam vellent. Sed cum magna sit adver
santium vis et authoritas, ut nusquam non maior pars vincat me
liorem, nihil moliri ausi, hoc supprimunt, donec Deus haec omni
in melius convertat et ab huiusmodi malis et offendiculis, assera
Ecclesiam. Porro hi omnium maxime, nobis et Evangelio Chri
sti, quod profitemur, adversantur et contradicunt, qui nulla sua
salutis et proximi cura tenentur: Sed luculentis tantum sacerdo
tiis inhiant, ambitiose honores ac summas dignitates aucupantur
consulunt pulvillos sub cubitis manuum, nec aliud quam terra
sapiunt, ac de terra loquuntur.

Hi sunt, et nulli magis, qui nos semper allatrant, convici
aspergunt et cum omni Ecclesiae, petulantissima et praeter omne
modum scurrili maledicentia lacerant, et passim per pagos et u
bes, exuto omni pudore ac Dei metu, nos iusta plebis opinion
fraudant, rident, opprobriis infamant: nec istos tamen quod sci
mus, vel minimum unquam lacesimus.

Sed quia dilatant os suum sine termino et omnes malitia
numeros expleri volunt. Ideo nos cum Anabaptistis, pariter a
censuerunt, qui non ita pridem ex variis Germaniae locis, se r
pientes, in has regiones penetrarunt, ubi eum aliquandiu rest
tissent, lata in eos demum Principum sententia, inde proscr
pti sunt.

Nos ex factione Anabaptistarum non esse, nemini ignotu
est. Nam abhinc plurimos annos, ex Ecclesia Bohemorum, q
sub utraque specie communicant, originem duximus: nec cu
Anabaptistis quidquam commune habemus, nec plena eorum erro
ribus dogmata tuemur, nec quicquam ab illis mutuati sumus
perdiu enim ante congregatio nostra extitit, quam de Anabapt
stis quidquam auditum fuerit, aut nomen eorum mundo in luce
prodierit. Quae res omnibus notior est, quam ut scribatur.

men adversarij contra suam ipsorum conscientiam, nobis hunc ulum et nomen indere conantur.

Quanquam autem maiores nostri itidem, et nos superiori- s annis a Romanis sacerdotibus baptisatos, rebaptisare so- i sumus, multo alia tamen mens ac propositum, ac alius inde finis longeque diversiores causae nobis fuere, quam nabapistis: Nunc autem iam apud nos rebaptisatio illa abro- ita est. Qua de re inter prima, a nostratum Ecclesiae he- ibus in hoc libello, Regiae Maiestati, ratio paucis infra dditur.

Porro si rebaptisationis gratia a Bohemis iam Rationi- ntibus sacerdotibus, Anabaptistae censeamur, hoc ipsum telum cessario in eos retorquebitur. Nam et ipsorum patres a ntificiis sacerdotibus Baptismate initiatos, rebaptisabant, ntificii rursus relata talione, Bohemorum Baptisma itera- nt. Utrique autem a nobis ac maioribus nostris baptisatos, baptisarunt, et vi etiam homines ad hoc suum Baptisma coege- nt. Et non modo id, verum coniugii vinculis astrictos, ite- m ac denuo confirmabant: haec neque nos nec praedecessores stros aliquando fecisse constat. Nec matrimonio ab illis co- latos, rursus a nobis confirmari unquam probatum fuit. Sed tendunt Sacerdotes, se nihil deliquisse, aut quicquam errasse re- ptisando a nobis Baptisatos. Quandoquidem nos haereticos, ctarios, ab Ecclesiaque excisos credebant: ideo etiam optimo re Baptisma nostrum nullius nomenti, energiae seu efficaciae ut virtutis, eis esse videbatur, proinde rebaptisabant.

At si sicut eis, qui rei agunt suas partes, citra iniuriam ieri licet, ita illis etiam respondere compellimur, quod quem- dmodum hi Baptismo aliisque rebus nostris nihil differebant, t nos sic, ac caeteri complures, eadem ratione Baptismum, uem conferebant, irritum et cassum esse ducebamus. Haben- es ad haec magnas insignesque occasiones, ab illis eorumque aioribus in concionibus et scriptis praestitas atque oblatas. Romani itidem, retroactis temporibus aperte illos haereseos amnarunt, quamvis ut sementem fecerunt, ita et messuerunt. iam illi licet modo consilescant, hoc factum tamen olim Roma- is abunde, ac cum foenore pensarunt. Tantundem igitur illos nobis, quam nos ab illis, baptisatos, rebaptisando, comme- uisse palam est.

Utrisque ergo nostrum, idem luditur, nihilque possunt hic obis impingere, quod non in eos regeri possit: nisi fortasse ac parte dispares sumus, quod invitos etiam illi absque ullo Scripturae exemplo, praeceptoque, ad id, quod volebant, cre- dendum cogere, hactenus soliti sunt. Hac in re, cum his mi- ime nobis convenit. Neminem enim ad nostram sententiam mplectendam compellimus. Atqui praeterea cum plebs ipsa, uis affectibus indulgens, ad multa supra aequum et iustum

incogitanter ruat, Sacerdotum intererat illius animos et m restinguere. Sed magis iam id, quod nemo nisi indignis ferat, tantum contra nos omnes exsuscitant. Et in aures quicquid ipsis affingere ac comminisci libet, obganniunt. dum eo contenti sunt sacrifici isti, plane nescii pacis et re ciliationis, quod nos Ecclesiamque nostram, infinitis malis fecerunt ac deformarunt, et plurimos a nobis suis fucis mendaciis averterunt. Verum apud Regiam Maiestatem calumniose detulerunt, hoc toto molimine agentes, ut nos fa et gratia Regiae Maiestatis exuti, illius indignationem et veritatem experiremur.

Eorum ergo opera et studio, eo res deducta est, ut voti sui compotes facti, Regiae Maiestati, alioqui suopte i nio clementissimae, miris artibus persuaserint, ut Regia M stas non ita pridem quendam ex nostratibus sacerdotem carcerem coniici non abnuerit. Ideo hoc nomine potissi Ecclesiae nostrae heroes, ac alii generosi viri complures, q dam ex Ecclesia ad id negotii tractandum diligentes, ad giam Maiestatem mittere coacti sunt. Adeoque hunc libel per eosdem offerendum R. M. curarunt.

Hanc etiam ob causam hi heroes hoc faciendum esse cen runt, quandoquidem purissima nostrae fidei, dogmatumque con sio non semel facta, nunquam tamen, quomodo vel a maioribus stris, vel a nobis reddebatur, suscipi potuit. Si fortasse nostrat Ecclesiae, divina bonitas id praestaret, ut vel nunc ab adver riis, horum heroum authoritate, testimonio et fide, qui omni c mendatione virtutis in hoc regno nullis inferiores sunt, nos haec fidei ratio confessioque non odiose et gravatim recipia

Nam cum optimi heroes hi, ex Ecclesia nostra sint, om illius ritus, doctrinam et religionem integre norunt. Proi eorum testimonium et fides omnibus esse debet ratissima in bitabilisque. Alios testificari super rebus nostris oportere d Christus, qui rogatus ab Anna Pontifice, de doctrina s respondit, de ea a discipulis percontandum esse et auditori suis. Quid me, inquit, interrogas? interroga eos, qui audier quid locutus sum ipsis. Ecce hi sciunt, quid dixerim ego.

Quare hoc Christi paradigmate, ducti amplissimi her illi, fidei nostri atque dogmatum rationem in hoc libello co pendiosissime reddunt. Unde speramus apud omnes bonos Christianae doctrinae candidatos lectores, horum magnatum stimonium et authoritatem plurimum valituram, quemadmod et ore divino sancitum est. In ore duorum aut trium testi constabit omne verbum.

Rogamus autem et obsecramus per Dominum fideles omn ne posthac de nobis assentiantur ullis calumniosis sermonib Verum persuassimum habeant, haec dogmata et hunc religio modum, nihil a sacris literis dissidentem, inter nos extare

eneri, quem hic libellus, Regiae Maiestati oblatus, breviter exponit. Et nos antea saepius, atque adeo patres nostri multis voluminibus aeditis, testati sunt.

Cum ergo retinemus Christianam doctrinam, nec in ullam sectam deficimus, viderint adversarii, cur sic omnis Christianae indolis obliti, hanc de nobis famam ferant.

Palam est nos non infideles aut Ethnicos esse, sed Christianos, de Scripturis recte sentientes, ac Ecclesiae Christi membra, non haereticos. Nos enim omnia amplectimur et retinemus, quae verae Ecclesiae sunt, et sine quibus nusquam ea in terris esse potest.

In primis literarum sacrarum authoritatem, augustissimam et sacrosanctam esse ducimus, nec ea inter omnium scripta, quidquam prius aut antiquius habemus et huic tantum subnixa est Ecclesia nostra, ab ea pendet et regitur.

Item, fidem sanctam et Apostolicam, sine qua Deo placeri non potest, quaeque in Symbola duodecim articulis deducitur, corde credimus ac ore confitemur, Iesum Christum Dei Filium, unum Dominum et servatorem nostrum colimus et veneramur, illumque invocamus ac in eo uno omnem salutis spem defigimus. Et per Baptisma ab eo institutum omnes ipsi Ecclesiae consecramus. Munus seu ordinem Ecclesiasticum, qui sacerdotium, et claves regni Dei dicitur, habemus, ac eo utimur. Sacramentum corporis et sanguinis Christi sub utraque specie omnes promiscue suscipimus. Deo soli solumque per Christum fidendum novimus: nec impiae ulli doctrinae patrocinamur, nec hostes Christianismi sumus nec in Christianam religionem blasphemi, ut nobis obiiciunt, qui nunquam maledicendo satiantur.

Evangelium enim, quod vehiculum est aeternae vitae, et quod Paulus aliis verbis effert, potentia Dei ad salutem omni credenti, unice diligimus, complectimur ac tenemus: Huc nos ipsi atque adeo alios hortamur, in eoque uno per Christum puppim et proram, quod patres dicunt, salutis omnium collocamus. Haec certe firmissime demonstrant, nos, quemadmodum et praedecessores nostros, ex Ecclesia sancta et Catholica esse, nec ab ea in ritibus, doctrina verbi, religione, functione clavium, Sacramentorum administratione, vel tantillum dissidere.

Ad id quoque contendimus, ut in Ecclesia permanentes a morte aeternis gaudiis potiamur.

Quanquam autem nunc iuxta externam faciem, et modum peculiarem habemus congregationem, hoc tamen apud nos non ob aliud fit, quam ut commodius doceamus verbum, ministremus Sacramenta, controversias et lites, si quando inter Fratres exoriantur, et nos consulant, dirimamus. Et ad Ecclesiasticam disciplinam exercendam, erga eos qui correctione digna committunt, quique manifestis flagitiis infames resipiscere nolunt, ut excommunicatione ab Ecclesiis arceantur. Ubi vero resipuerunt, rur-

sum ad consortium Ecclesiae et Eucharistiae Sacramentum admil tantur. Non igitur ab Ecclesia catholica segregamur, cum earu rerum omnium, quae propriae Ecclesiae sunt, usum habeamu

Quantum vero attinet ad externos ritus aut ceremonia sicubi dissimiles in Ecclesiis sint, nihil referre putamus, nan apud alios aliae pro gentium ac locorum varietate, inter Chri stianos existunt. Mutantur ceremoniae, non mutatur fides, Chri stus aut verbum. Non ergo aliae ceremoniae, si minus pu gnent verbo Dei incommodant Christianismo, nec separant a Ecclesia: Non enim haec religio aut Christiana pietas, in ce remoniis aut ritibus externis sita est, sed in spiritualibus bo nis, iustitia, fide, gaudio, pace et vero cultu, iacto funda mento (ut Paulus ait) Apostolorum et Prophetarum, summo an gulari lapide Christo Iesu, in quo quaecunque structura co agmentatur, ea crescit in templum sanctum in Domino.

Faxit autem, quae sua est bonitas Trinae illud sempe adorandum beatitudinis numen, ut in Christo omnes usqu charitate et fide omnisque aliis divinis dotibus adolescamu Utque alii aliorum infirmitates, lapsus ac errata, quae et Deu ipse pater indulgentissimus tolerat, patienter ferre studeamu eaque verbo eius invicem nobis ipsis ostendentes, fraterna di lectione corrigamus, quo ad poenitentiam agnitionemque veri tatis revocemur, atque in ea perstantes, aeternam vitam pos simus adipisci, et Deo, cui omnia accepta ferenda sunt, pr sua inexhausta bonitate, divitiasque gratiae, quibus cumulo mur, quas possimus, gratias habeamus. Facessant ergo cu lumniae procul: absit hostilis animus, pellatur omnis amaru lentia ac odium in fratrem, tollantur inimicitiae, dissidia e rixae, perennis ineatur pax, diligamus invicem, ut in Eva gelio consentiamus omnes. Praestet haec nobis omnia propte Christum beatissimus Deus e supernis, per Spiritum suum. Ame

---

PRAEFATIO BARONUM
ET NOBILIUM ECCLESIAE PICARDORUM, UT VOCANT CONSENTIENTIUM.

QUONIAM multi, si alias unquam, nunc magis (par tiores profecto semper bona carpere, quam imitari) propter su deliramenta et insanias hoc nobis crimen intendunt, quod ha reticis quibusdam subscribamus, eorumque errores tueamur propugnemus. Ne quis ideo haec nobis iuste impingi put visum est hic ea paucis revincere.

Quanquam enim eorum Ecclesiae nos adiunximus, qui Fr tres vulgo vocantur, ab adversariis vero, quibus, quia venen aspidum sub labiis est, ut Psaltes ait, in nigra semper candi

ertunt, Picardi et Valdenses in contemptum cognominantur, non amen hac gratia nos illis copulavimus, quod haeretici dicerentur: Quis enim lubens errare velit, aut pro luce tenebras accipere. Sed quia re ipsa, tales eos esse cognovimus, quibus inprimis mnis astucia et dolus displiceat: quodque in omni synceritate, n re et negotio salutis, divinis tantum eloquiis et fide, quae in Christum est, ac veterem orthodoxorum sententiam imitantur.

Quare nos verbum Dei ab eis audientes, per illud veritatem, uae nos salvos reddere possit, docti sumus. Persuasissimum ita- ue nobis est, hoc ipsum verbo Dei, ut lidio lapide indicante, acerdotes nostros, cum septa ipsa Evangelicae doctrinae non ransiliant, nullis haeresibus addictos, sed ministros Christi ac eros vicarios esse, quibus parendum esse, ipsa veritas monet di- tatque. Quo certe minus fas est, ut cum his sanctorum com- unio detrectetur haberi, praesertim astringente nos ad hoc, ipso ymboli Apostolici articulo, Credo sanctam Ecclesiam Catholicam, anctorum communionem.

Iudicet igitur pius lector, an eo habendi sumus haeretici, er- orumve fautores, quod hominibus, etsi plurimum mundo despe- tis ac vilibus, piis tamen ac vere Christianis adsensi sumus. Quamvis nequissimi homines, quorum os redundat malitia, et sem- er mendacia ac dolos lingua eorum concinnat, multo secius iudi- ent, ac in eos gravissima probra iacientes, ut ab omnibus haere- ici audiant, conentur efficere. Sed nemo haec, de quibus accu- antur, nisi plane communis sensus expers, si audierit, ita ha- eri dixerit.

Valeat ergo hoc scelestissimum genus hominum, qui semper n lucem suas offundunt nebulas. Si enim ob haec tantum, nempe eligionem et doctrinam, quae sycophantae et adversarii damnant t persequuntur, haeretici habeamur, non minus equidem divo aulo, simulatque Apostolis omnibus hacreseos crimen intentare- ur, Paulus enim ingenue profitebatur, se ex ea secta esse, quam um homines impii, qui in eum semper tumultus excitabant, omnium alorum sentinam, turbantem respublicas, pestiferam et exitialem sse dicebant. Ad hunc enim modum foelicem ipsum affatur prae- idem in urbe Caesarea: Confiteor, inquit, hoc tibi, quod iuxta iam, quam vocant haeresim, sic colo patrium Deum, credens mnibus, quae in lege et Prophetis scripta sunt.

Ut ergo nullis clam esset, nos vere Christianos et fideles esse, on haereticos: earum rerum, quas tantum nostrae salutis nomine complexi sumus, quasque etiam cum tota nostratium Ecclesia, ab llius ministris publice et privatim docemur.

Regiae Maiestati, Domino nostro clementissimo hanc nostrae implicissimam fidei rationem reddidimus. Quam ut omnibus aliis tiam, qui haec scire dignabuntur, manifesta fieret, excudendam

typis curavimus. Unde poterit haec legens, quicunque pietat studiosus est, quam vera sint, quae de nobis iactantur, pro su modestia iudicare.

SUMMA RATIOQUE FIDEI AC DOGMATUM,

quae quidem tum per Regnum Bohoemiae, Marchionatum que Moraviae, tum alias quoque a nostrae professioni senioribus, omnibus eodem animo praeditis, de Iustifica tione, in Ecclesiis nostris docentur, Primum Regiae Ma iestati, deinde piis omnibus et candidis lectoribus, sin cere ac simpliciter oblata atque exhibita.

Articuli seu Themata Confessionis.

I. De Scripturis sacris.
II. De Catechismo.
III. De fide sanctae Trinitatis.
IV. De Peccato, et sui ipsius cognitione.
V. De Poenitentia.
VI. De Christo Domino, et fide in ipsum.
VII. De bonis operibus.
VIII. De Ecclesia sancta Catholica.
IX. De Praefectis seu ministris Ecclesiae.
X. De Verbo Dei.
XI. De Sacramentis.
XII. De Baptismo.
XIII. De Coena Domini.
XIV. De Clavibus Ecclesiae.
XV. De Caeremoniis.
XVI. De Magistratu, seu potestate seculari.
XVII. De Sanctorum cultu.
XVIII. De Ieiuniis.
XIX. De Coelibatu.
XX. De Tempore gratiae.

QUANQUAM autem retroactis temporibus, ab Ecclesias nostris, huius, quam tenemus, fidei religionisque, tum etiam d ctrinae, ratio reddebatur saepissime, Regibus, Principibus, ac d mum omnibus, qui eam sibi reddi postularent, et in ecclesiasti et seculari potestate constitutis. Visum tamen nunc nobis o

e precium est, rebus etiam non paucis ad id monentibus, i iuxta hosce articulos, qui nobis, praesertim hoc tempore, is esse communiores, ac magis praecipui videbantur, tuae Re- ıe Maiestati, de ea doctrina, quam ab illis accepimus, quam mpendiosissime fieri posset, rationem redderemus, ut nullus sciat, iniuste omnia nobis ab adversariis huius doctrinae infligi, quibus apud Regiam Maiestatem tuam, ut nobis nostratibusque adferatur, accusamur.

DE SCRIPTURIS SACRIS.

Articulus I.

PRincipio, nostri omnes unanimi consensu docent scripturas ras, quae in Bibliis ipsis continentur, et a patribus receptae, ctoritateque Canonica donatae sunt, pro inconcusse veris certissi- sque habendas: ac quorumcunque aliorum scriptis, ut sacra pro- anis, et humanis divina, per omnia praepositas iri oportere. sque integre ac simpliciter credendum esse: nec non dogmata itatis, per quae homines ad salutem et iustitiam, per fidem tituantur ac formentur, ex illis petenda esse.

Proinde quod a Deo ipso, Petro et Paulo, praeter alios id ruentibus, traditae et inspiratae sunt, hancque ob causam po- simum, ut ab omnibus intelligantur, eas ecclesiis nostris, lingua gari et patria, praesertim vero Evangelia ipsa et Epistolas, ut veteri ecclesia fieri solitum est, legunt ac recitant. Indeque am documenta, exhortationes, ut poscunt res et negotia, con- nesque frequenter ad populum publice fiunt.

Scripta autem Doctorum ecclesiae, praecipue veterum itidem veris fideque dignis haberi, utiliaque esse ad instituendam bem, dicunt. Attamen in quibus a divinis Scripturis non dis- ent. Sic enim et ipsi sua teneri volunt, ut eatenus illis fides eatur, utique eis liceat, quatenus eis cum divinis scripturis veniat. De hoc Augustinus in praefatione libri tertii de Tri- ate. Noli inquit meis literis, quasi Scripturis canonicis inser- e, sed in illis, et quod non credebas, cum inveneris, incun- nter crede: in istis autem, quod certum non habebas, nisi tum intellexeris, noli firmiter tenere. Et alibi: Noli meis ue Ambrosii verbis peraeque credere, ut Scripturae canonicae. habetur in Decretis distinctione nona.

DE CATECHISMO.

Articulus II.

Hinc Catechismum docent, hoc est, Catholicam hanc et or- doxam Patrum doctrinam: quae Decalogus est mandatorum i, et fides Apostolica, in duodecim Articulos digesta, et tradita

in Symbolo per Nicenam Synodon, atque adeo alias confirmata exposita: denique Precatio dominica. Haec autem omnium sa ctissima, bonam, beneplacentemque Dei voluntatem esse, consta ter affirmant.

Deinde praecepta haec, opere ac corde, cum quidem l spiritualis sit: servari, fidei etiam articulos omnes indubita credi, oreque confiteri, et opere testari oportere docent: ac e Scripturis, pro viribus communiunt et roborant, simplicem eoru sensum, et si quid in eis abditum aut abstrusum sit, ad quid faciat hoc quicquid est, ex eisdem Scripturis fuse ac aperte e plicare conantur.

Idem docent, Deum tantum per nomen solius Christi medi toris, orandum ac invocandum esse. Non autem pro semetips tantum, verum pro Christianis etiam omnibus, ubiubi tande terrarum sint, homines orare docent, pro omnibus Ecclesi praefectis: item pro omnibus in eminentia et quavis potestate, alios regendum, constitutis.

Maxime vero, et primum pro Caesaris semper Augu celsitudine ac incolumitate et pro Regiae Maiestatis tuae fas gio ac successu, consiliariisque omnibus, multis precibus Deu implorantes, ut Regiae Maiestati tuae, et Carolo Caesari semp Augusto invictoque, omnia e re totius Ecclesiae, prosperet fortunet, et imperium quam latissime proferat, ut ad omnes, q Regiae Maiestati tuae subduntur ac parent, Deique ac Chri eius cultores veri sunt, clemens tibi ac propitium pectus pra stare dignetur. In summa iuxta Christi et Apostolorum praec ptum, Ecclesiaeque primitivae exempla indiscriminatim, pro om bus amicis pariter ac inimicis, orandum esse docent. Atque id studiosius populum ad conventus solennes convocant, eumq ibi ad preces ardentiores, omni diligentia hortantur.

Hoc salutari Christianoque Catechismo, non modo provecti aetate homines instruunt, verum pueros ipsos etiam, ut a prim statim annis huic adsuefiant, et veram religionem ac pietatem discan Ideoque privatos etiam cum illis seorsum celebrant conventus, p rentes eorum ac susceptores admonentes, ut in hac eos doctri sacra diligenter instituant, pro ipsisque ac aliis omnibus, Chris Domino consecratis infantibus, pias Deo ipsi offerant preces.

Quicquid autem huic pio Christianoque Catechismo fuerit a versum, reiiciunt, certisque Scripturae argumentis, prout il suffieit omnium Dominus vires, revincunt ac confutant, populu que, ut illud caveat, praemonent.

DE FIDE SANCTAE TRINITATIS.

Articulus III.

Praeterea fide nosci Deum, Scripturis docent, Unum in s stantia divinitatis, Trinum autem in personis, Patrem, Filium,

piritum sanctum: Ex parte quidem personarum, habere discri-
en, ex parte vero essentiae ac substantiae coaequalitatem et in-
stinctionem: Id autem fides catholica et Nicenae Synodi, alia-
umque cum hac idem consensus, decreta et sanctiones, Athana-
ique confessio seu symbolum aperte testantur.

Hinc etiam docent, eiusdem unius Dei summam potentiam,
pientiam et bonitatem. Tria quoque praestantissima eius opera
si soli, et nulli praeter eum congruentia. Opus scilicet creatio-
is, redemptionis, conservationis seu sanctificationis. Docent in-
per, hunc solum verum Deum, in una divinitatis essentia, et
ersonarum trinitate beata, semper adorandum, venerandum, sum-
aque reverentia, honore et laude colendum, ut omnium Domi-
um ac Regem summum, in aevum regnantem: Ab eoque solo
endere omnia, expectare et petere. Illi soli summam subiectio-
em, obedientiam, timorem fidemque exhibendam, atque ob hoc
nnem religionis cultum syncere observandum, et id quidem qui non
cit, damnationem sibi acquirere. Deuteronomii sexto, Dominum
eum tuum adorabis, et illum solum coles. Iterum, Diliges Do-
inum Deum tuum, ex toto corde tuo, et ex tota anima et mente
a.: Et in summa, ex omnibus, tam internis quam externis vi-
bus tuis.

DE PECCATO ET EIUS FRUCTU AC SUI IPSIUS COGNITIONE.

Articulus IV.

Hic docent, ne peccata ignoremus, quae cum in proximos,
m in Deum admittuntur et fiunt.

Primum, ut homines sese in peccato et conceptos et natos,
que mox ab ipsa natura et utero peccatores esse, et subinde
ipsa pueritia legem Dei, corde et opere praevaricantes, pec-
torum mole pressos ac gravatos agnoscant, uti scriptum est.
ominus, cum de coelo prospiceret super filios hominum, ut vide-
t an esset, qui aut saperet, aut numinis curam gereret: Hic
nnes defecerant, omnes pariter corrupti sunt, nullus quod rectum
t faciebat, ne unus quidem. Iterum: vidit Deus, quod multa
alitia hominum esset super terram, et omnis cogitatio cordis
ius in malum esset conversa omni tempore: Et rursum, Dixit
ominus ad cor suum, Sensus et cogitatio humani cordis, mala
adolescentia sua. Paulus etiam: Eramus, inquit, filii irae na-
ra, quemadmodum caeteri.

Deinde docent ex Scripturis, Quod homines agnoscere de-
ant, propter hanc sui ipsorum depravationem ac corruptelam,
propter peccata, ab hac radice nascentia, dignam sibi immi-
ere perditionem, formidabilem Dei vindictam impendere, et dignam
is factis, gehennae poenam propositam esse. Authoramentum
im, ut inquit Paulus, peccati mors. Item Dominus in Evange-

lio: Ibunt qui mala egerunt, in supplicium aeternum, ibi erit f
tus et stridor dentium.

Ad haec docent, Necessum esse, ut animadvertant omn
ac norint infirmitatem suam, extremamque inopiam et mala,
quae ob peccata coniecti sunt, quodque se ipsos modo nullo s
vare, nullisque suis operibus aut studiis iustificare possunt: N
quicquam habere praeter Christum solum, cuius fiducia a pec
tis, Satana, ira Dei, et morte aeterna, sese redimant ac libere
Itemque nihil esse in hominibus, quo coram Deo alter alteri su
petias ferre queat: Siquidem aeque omnes peccato obnoxii su
et iustitia Dei vacui, ut per Prophetam dixit: Reduc mihi in m
moriam (ut scilicet homo quisquis es) et iudicemur, simul nar
si quid habes, ut iustificeris: pater tuus primus peccavit, et
terpretes tui praevaricati sunt in me. Item Ceremoniae et sac
ficia tua mihi displicuerunt: nec apparatus thuris abs te proba
Sed nec adipe sacrificiorum tuorum me satiasti. Paulus eti
ad Hebraeos: Sacrificium et oblationem noluisti, et holocaus
mata pro peccato non comprobasti, aut requiris.

Insuper docent: omnia incommoda et afflictiones, quibus
quatimur. conflictamurque, meritissimo iure a Deo ob peccata
minibus infligi, seu propositas esse, ut aestus, frigora, fam
sitim, labores omnes, curas, infortunia, moestitudines, taedia, l
guores varios, ipsam denique mortem, sicut scriptum est, In q
cunque die comederis ex eo, morte morieris. Et: Maledi
terra propter te: In labore comedes ex ea omni tempore, om
busque diebus vitae tuae, spinas et tribulos germinabit tibi.

Attamen omnia haec incommoda, patienter nobis ferenda
cent, utpote adhuc graviora commeritis. Non tamen quod
huiusmodi, quotquot sunt, malorum sustinentiam, sibi vitam aet
nam quisquam promereatur, Cum Apostolus praedicet, non es
condignas passiones huius temporis ad futuram gloriam, quae
velabitur erga nos: Sed ut scelerum suorum magnitudinem, sua
que imbecillitatem ad miseriam omnes noscant intelligantque, qu
malum et amarum sit, ut Propheta dicit, relinquere Deum suu
Utque his malis onusti ac pressi, expergefiant, et excitentur,
quaerendam gratiam ac opem Dei, qui misericors est miserat
et multus ad ignoscendum.

DE POENITENTIA.

Articulus V.

HOc loco docent, Poenitentiam esse, quae ex peccatorum
irae divinae agnitione nascitur, quae per Legem Dei, prim
dolores et terrorem conscientiae incutiat: Scilicet cum verbo J
intus arguuntur peccata, et redditur mens male conscia sibi,
quieta, praetristis et desperabunda, cor anxium, confractum
pavidum, ut homo per se nulla re prorsus erigi possit, aut c

olationem nancisci, sed totus afflictissimus est, spiritu dejecto ac tre-idante, et ingenti horrore concussus, a conspectu irae Dei, ut David de e ait. Quoniam non est sanitas in carne mea, propter indigna-onem tuam. Non est pax ossibus meis, propter peccatum meum. liser factus sum, et curvatus sum nimis, tota die contristatus grediebar. Interim docent, ne sic pavefacti et territi desperent: d ut ad Deum toto corde redeant, et fide in Christum, quae ars quoque poenitentiae est: misericordiam apprehendant dolen-s, se peccasse: Etsi enim omni iustitia vacui sint, divinam ta-en gratiam et clementiam implorent, ut sibi ipsis misereatur, et eccata condonet propter Christum eiusque meritum, qui nostra causa ctus est peccatum et maledictum, ut pro peccatis nostris Iusti-ae Dei satisfaceret.

Suntque sic affectis, divinae promissiones inculcandae. In e tribulationis tuae invoca me, eripiam te et glorificabis me. t hanc poenitentiae formam, per omne vitae tempus, cum opus t, teneri docent. Eos etiam, qui sic resipiscunt, docent, quod ud Esaiam scriptum est, ut desinant perverse agere, discant tem benefacere. Idem et Ioannes praecursor Domini. Facite nquit) dignos fructus poenitentiae. Consistit autem in hoc ma-ne poenitentia, ut mortificetur vetus homo, ac deponatur cum tis et concupiscentiis suis, induaturque novus, qui secundum eum creatus est. Colossenses tertio.

Itidem docent, ut poenitentes Sacerdotem accedant, peccata-e sua Deo ipsi coram illo confiteantur, tametsi non praecipi-is neque exigimus enumerationem peccatorum, consilium autem odumque vitandi peccata, et per claves Ecclesiae absolutionem ipso petant, ut remissionem peccatorum, per huiusmodi mini-erium, sic a Christo institutum, consequantur.

Item docentur homines, ut absolutionem magni faciant, cre-ntque indubitate fieri, quod per claves promittitur, cum vox risti sit, et mandato eius expressa, Iohannis vigesimo: Accipite iritum sanctum, cui remiseritis peccata etc. Sciantque clavium u ac ministerio, Christique autoritate verborum, sibi omnia pec-ta condonari.

Docent etiam, absolutos, id est, quibus per Christum peccata nissa sunt, ut gratiae Dei, in Christo acceptae, grati sint, ne vanum eam recipiant, neu etiam in peccata relabantur, iuxta id. Vade et posthac ne peccaveris, ne quid deterius tibi con-gat. Item, Si volentes peccaverimus, post acceptam cognitio-m veritatis, non ultra pro peccatis reliqua est hostia, sed ter-ilis quaedam exspectatio iudicii et ignis vehementia.

Etiam docent, fundamentum et omnem virtutem poenitentiae merito mortis Christi consistere. Lucae vigesimo quarto, Sic ortebat Christum pati et resurgere a mortuis tertia die, et aedicare sub nomine eius poenitentiam ac remissionem peccato-n in omnes gentes. Et iterum: Resipiscite et credite Evangelio.

Item docent, ut qui in Dei nomine dum in vivis est, poe nitentiam agere neglexerit, eum malo exitio perdendum, iuxt Christi verbum: Dico vobis, nisi resipueritis, omnes simul per ibitis.

DE CHRISTO DOMINO, ET FIDE IN IPSUM.

Articulus VI.

Omnium primo docent, certam firmamque fidem habendan de Christo Domino, quod scilicet verus, et natura Deus sit simu et homo, per quem facta sunt omnia, in coelis et in terra, visi bilia et invisibilia. Quem Ioannes aeternum verbum vocans, Deun esse lumen, filium unigenitum in sinu patris manentem, ple num gratiae et veritatis interpretatur. Idem in priore Epi stola capite quinto: ipse (inquit) est verus Deus, et vitae aeter na. Itemque de operibus eius ad nostram salutem editis, incar natione, nativitate, passione, morte, sepultura, resurrectione ascensione in coelos, consessu ad dexteram Dei, deque reditu a iudicandum vivos et mortuos, et quod per verbum ac Sacramenta boni fructus in nos, ut salvi fiamus, derivantur ac emanant, u scripturae arcanae habent, edisserunt.

Docent praeterea, Christum modo illo sensibili et corporali quo in terris olim mortalis conversabatur, et prodi, tormentisqu affici voluit, ac ligno suffixus, mortem oppetiit, deindeque glorios resurgens per durum saxum, atque clausum ostium penetravit iam non esse in mundo, neque fore donec finiatur mundus: Ess autem hoc modo in coelis, ubi una cum Patre, eum omnis lingu confiteri, et pii omnes venerari debent. Hoc et fidei articulu clare testatur, Ascendit in coelum, sedet ad dexteram Dei Patri omnipotentis, inde venturus est iudicare vivos et mortuos. E Paulus Thessalonicenses quarto: Ipse Dominus cum clamore et voc Archangeli ac tuba Dei descendet de coelo. Item Petrus in Actis Quem oportet quidem coelum accipere usque ad tempora restitu tionis omnium. Et Marci ultimo, Itaque Dominus, postquam lo cutus fuisset eis, receptus est in coelum, et consedit a dextri Dei: Angeli autem assistentes, dixerunt ad illos: Hic Iesus qu assumptus est a vobis in coelum, sic veniet, quemadmodum vid stis eum euntem in coelum.

Hic vero in terris etiam Christum ipsum verum Deum verum hominem nobiscum quoque esse docent. Ratione tamen modo existentiae a priore diverso, nempe invisibili, insensibil sed tamen vero, et ad salutem nostram necessario: Per hun enim is in nobis operatur, ut nos in illo, et ipse in nobis si idque per Spiritum sanctum et dona ipsius, quem suae visibil essentiae loco se missurum Ecclesiae suae recepit, per quem po tentia, gratia, bonitate et veritate sua, qua sibi obedientes salvo reddit, manet in ea cunctis diebus, usque ad consummationem

culi. Ioannis decimo sexto: Expedit vobis, ut ego vadam, si im non abiero, consolator ille non veniet ad vos: Sin autem iero, mittam eum ad vos. Rursum: Ego rogabo patrem, et um (quam scilicet me) consolatorem dabit vobis, ut maneat vo-scum in aeternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest cipere, qui non vidit eum neque novit eum, vos autem cogno-itis eum, quia apud vos manet, et in vobis erit. Non relinquam s orphanos, veniam ad vos, per hunc scilicet Spiritum veritatis.

Hic autem Scripturae sensus haud quaquam confictus ac re-ns est: nam et in veteri Ecclesia docebatur vulgo, et teneba-r constanter, ut habetur in Decretis, distinctione secunda, capite imo. Et sunt Augustini verba: Donec mundus finiatur sursum t Dominus. Sed tamen hic nobiscum est veritas Domini: Cor-us enim, in quo resurrexit, in uno loco esse oportet, veritas tem eius in omni loco diffusa est. Quamobrem docent: Chri-um Dominum hoc suo altero existendi modo, quem nos invisi-lem vocamus, esse in ministris Ecclesiae, verbo et Sacramentis, per haec postea omnes eum in se sic fide recipere debent, ut r eam cum eis inhabitet, insitque per Spiritum veritatis, de quo xit, In vobis erit. Et iterum, Veniam ad vos etc.

Porro etiam docent: per Christum homines gratis fide in hristum, per misericordiam iustificari, salutem et remissionem eccatorum consequi, citra ullum humanum opus et meritum. So-m itemque eius mortem ac sanguinem, ad abolenda et expianda nnia omnium hominum peccata sufficere docent. Sic enim in ctis Petrus concionatur. Non est in alio quoquam salus, quam uno Domino Iesu; nec aliud est nomen sub coelo datum inter omines, in quo nos oporteat salvos fieri. Iterum: Huic omnes rophetae testimonium ferunt, quod remissionem peccatorum ac-ipturus sit in nomine eius, quisquis crediderit in eum. Et Pau-s ad Hebraeos: per semetipsum purgationem peccatorum fecit. c rursum: Per quem habemus redemptionem, per sanguinem us, remissionem peccatorum. Et Iohannes: Advocatum habemus ud patrem, Iesum Christum, iustum, et ipse est propiciatio pro eccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro otius mundi. Rursum Paulus: Sanctificati sumus per oblationem orporis Iesu Christi semel peractam. Et nonnihil inferius: Unica nim oblatione perfectos effecit in perpetuum eos, qui san-tificantur.

Docent ad haec, ut omnes homines ad solum Christum, pro enia et remissione peccatorum suorum, pro salute, et quavis alia e impetranda, per omne suae vitae tempus accedant. Hebraeos uarto: Habentes igitur Pontificem magnum, qui penetravit coe-os, Iesum Christum, Filium Dei, teneamus professionem (eius cilicet fidei de Christo:) et subinfert: Accedamus igitur cum ducia ad thronum gratiae, ut consequamur misericordiam, et ratiam inveniamus, ad oportunum auxilium. Et Christus ipse

clamat: Si quis sitit, veniat et bibat. Qui veniet ad me, n esuriet, et qui credit in me, non sitiet unquam.

Item docent: in eo uno fiduciam omnem et spem defige dam esse, in eumque etiam omnem curam reiici debere. Et q dem his addunt, propter ipsum tantum, eiusque solius meri Deum placari et propitium esse, nos diligere, tueri, et pro fi habere vitamque aeternam in eo esse, ac eam per ipsum poss suros, quotquot illi fidunt. Ioannis 6: Qui credit in me, hal vitam aeternam. Iterum: Haec est autem voluntas eius qui m sit me, ut omnis qui videt filium et credit in eum habeat vit aeternam, et ego suscitabo eum in novissimo Die.

Item docent, quod nemo fidem hanc suis viribus, volunta et arbitrio habere potest: donum equidem Dei est, qui ubi, quando illi visum est, eam per Spiritum sanctum in homine op ratur, Ut ad salutem, quicquid ei per verbum externum et Sacr menta, a Christo instituta, rite fuerit administratum, percipiat.

De hoc Iohannes Baptista Domini ait, Non potest homo h bere quicquam, nisi fuerit illi datum e coelo. Et Christus ips Nemo (inquit) potest venire ad me, nisi Pater, qui miserit m trâxerit eum. Et paulo inferius: Nisi datum ei fuerit a Pat meo, scilicet per Spiritum sanctum.

Pergunt docendo, Sola fide seu fiducia in Iesum Christu iustificari homines coram Deo, sine ullis eorum studiis, meriti et operibus. Ut Paulus dicit. Porro ei qui non operatur, s credit in eum, qui iustificat impium, imputatur fides sua ad iust tiam. Iterum: Nunc vero absque Lege iustitia Dei manifesta est, dum comprobatur testimonio Legis ac Prophetarum. Et ha iustitia per fidem Iesu Christi, etc. Alibi: Per hunc omnis, q credit, iustificatur. Et hic sextus articulus, apud nos omniu maxime principalis habetur, ut qui totius Christianismi ac pietat summa est. Proinde eum nostri omni diligentia et studio doce ac tractant, omnibusque insinuare conantur.

DE BONIS OPERIBUS.

Articulus VII.

HIs addunt, ut qui sola Dei gratia, fideque in Christun iustificati sunt, bona opera, quae Deus praecipit, faciant, dign que in eis quisque iuxta vocationem suam, in quocunque vitae g nere, statu, ac aetate ambulet. Sic enim Dominus apud Ma thaeum: Docete eos (inquit) servare omnia, quae praecepi vobi Verum, cum de hoc multa passim extent in Scripturis, pluribu agere supersedemus.

Atqui etiam docent, qua potissimum ratione et consilio, bo opera sint facienda, non ideo scilicet, ut per ipsa homines iust ficationem, salutem, peccatorumve remissionem se consequi arb trentur: Nam et ipse Dominus ait, cum feceritis omnia, qu

ecepta sunt vobis, dicite servi inutiles sumus. Rursum Pau-
: Ex operibus Legis non iustificabitur omnis caro in conspectu
s. Item David: Non intres Domine in iudicium cum servo
, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens.

Sed facienda ideo bona opera docent, ut per ipsa ap-
betur fides: Sunt enim bona opera certa testimonia, signacula
indices, latentis intus vivae fidei, et fructus eiusdem, per quos
noscitur arbor bona aut mala, Matthaei septimo. Item ut per
firmam certamque efficiant suam vocationem, atque in ea sine
ecato serventur. Ut Petrus habet Epistolae posterioris capite
Fratres, operam date, ut vocationem vestram atque electionem
nam faciatis. Et rursum: Omne adhibite studium in hoc, ut
ugiatis a corruptione quae est in mundo per concupiscentiam,
subministrate in fide vestra virtutem, in virtute vero scientiam,
. Sequitur: Haec enim cum vobis adsint et exuperent, haud otio-
, nec in irritum laborantes efficient vos, ad Domini nostri
u Christi cognitionem.

Hanc etiam ob causam bona opera fieri docent, ut abunde
ministretur introitus in aeternum regnum, atque inde copiosior
rces a Deo referatur. 2 Pet. 1. Haec enim si feceritis, non
emini unquam, Siquidem ad hunc modum, etc.

Praesertim autem, per misericordiae opera et charitatis in
ximum, eleemosynas, infirmorum curam, aliorum institutionem,
hoc genus alia, quae promissionem gratiae et premii habent,
fieri docent. Lucae sexto: Estote misericordes, sicut et pater
ster misericors est. Date, et dabitur vobis. Remittite, et re-
ttetur vobis. Alibi: Vendite, quae possidetis, et date eleemo-
nam. Parate vobis sacculos, qui non veterascunt, thesaurum
n deficientem in coelis. Iterum: Cum facis convivium, voca
uperes et debiles etc. et beatus eris, quia non possunt repen-
re tibi, rependetur enim tibi in resurrectione iustorum. Et
atthaei vigesimo quinto: Venite benedicti patris mei, pos-
lete regnum paratum vobis ab exordio mundi, esurivi enim, et
distis mihi edere, sitivi, etc. Amen dico vobis, quod fecistis
i de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Opera ergo in
e facta, placent Deo, et suam mercedem habent in hac vita,
in futura.

Docent etiam, universa bona opera in nomine tantum Christi
rvatoris, ad gloriam Dei esse facienda, ut Paulus scribit pri-
ae Corinthiorum decimo et Colossenses tertio: Quicquid egeri-
sermone aut facto, omnia in nomine Iesu facite. Et ipse
ominus, Sine me (inquit) nihil potestis facere, scilicet quod Deo
atum, vobisque ad salutem profuturum sit.

Caeterum docent, ut sciamus discrimen inter opera ab homi-
bus instituta, et opera quae a Deo praecepta sunt, et qua ra-
one utraque facienda ac servanda sint, Siquidem opera a Deo
raecepta, neutiquam sunt praetermittenda, propter humanas tra-

ditiones, Dominus namque eos, qui diversum faciunt, severe a
guit: Quare vos transgredimini praeceptum Dei, propter tradition
vestras: et frustra colunt me, docentes praecepta, doctrinas h
minum. Ideo diligenter admonent opera ab hominibus instituta, n
tanti facienda esse, quanti quae Deus constituit et praecepit.

Item docent, fidem et charitatem, quae dilectio est, tum D
tum proximi, fontes esse omnium virtutum et bonorum operu
In priore ad Timoth. I. Finis praecepti est charitas, de cor
puro et conscientia bona, et fide non simulata: Sine fide eni
ut Epistola ad Hebraeos habet, fieri non potest, ut quis D
placeat: Sine charitate autem, nihil est conducibile, primae C
rinth. 13.

Docent praeterea, neminem esse, qui praecepta a Deo oper
factis expleat. Neminem item esse, qui non peccet, quamlib
studiose se in bonis operibus et Lege Dei exerceat, Sicut scr
ptum est: Non est homo ullus in terra, qui operetur bonum,
non peccet. Unicuique igitur in Christo Iesu perfectio Legi
vita, iustitia, salus ex merito et gratia eius, per fidem petenda es
Quicunque enim Christum apprehenderint, ac in eum se abdideri
et inclinarint, qui pro omni credenti legem implevit, omnia eoru
per eius sanguinem eluuntur peccata, sic ut transgressiones legi
non possint damnare credentes. Unde Apostolus Romanos oct
vo: Nulla condemnatio est his, qui insiti sunt Christo Iesu, q
non iuxta carnem versantur, sed iuxta Spiritum. Christus cr
cunctis credentibus est satisfactio, et ut Paulus habet: sapienti
iustitia, sanctificatio et redemptio.

DE ECCLESIA SANCTA CATHOLICA.

Articulus VIII.

DOcent primum, Christum Dominum suo merito, gratia
veritate, Ecclesiae caput et fundamentum esse, in quo ipsa p
Spiritum Sanctum, verbo et Sacramentis superstruitur, ut Chr
stus ad Petrum ait: Et super hanc petram (id est, me ipsum
aedificabo Ecclesiam meam. Et Paulus 1 Cor. 3: Fundamen
tum aliud nemo potest ponere, praeter hoc, quod positum es
quod est Iesus Christus. Idem alibi: Ipse est caput corpor
Ecclesiae, qui omnia in omnibus adimplet.

Etiamnum credere et confiteri oportere docent, Ecclesia
sanctam Catholicam, quo ad praesentem statum collectum in mun
esse Christianos omnes, quibuscunque hi in terris agant, aut ul
vis locorum dispersi sint, qui per sacrum Evangelii verbum ex cunct
gentibus, populis, tribubus et linguis, cuiuscunque hi ordinis, a
tatis, statusve fuerint, in unam Christi, sanctaeque Trinitatis fide
congregati sunt. Ut a Iohanne in Apocalypsi scribitur: Po
haec vidi, et ecce turba magna, quam dinumerare nemo potera
etc. Et Dominus: Ubi duo, vel tres congregati fuerint in nomi

o (in quacunque gente et populo), ibi ego sum in medio illo-
m. Ubicunque enim Christus praedicatur et suscipitur, ubicunque
rbum et Sacramenta eius sunt, et ex illius praescripto ac voluntate
spensantur suscipiunturque, ibi Ecclesia sancta et societas Chri-
ana est, ac Dei populus, quantus quantus fuerit eorum numerus:
i vero Christus abest, verbumque eius reiicitur, ibi nec vera
clesia, nec populus Deo gratus esse potest.

Docent insuper, Ut quisquis in hac Ecclesia unitatem Spiri-
s Christi teneat, omniaque eius membra charitate complectatur,
umque se in rem illius et usum devoveat ac consecret, sectas
n invehat, seditiones non excitet, sed in vinculo pacis, et co-
m cum omnibus consensu ac animo, in ea versetur, quod is sit
rum membrum Ecclesiae. De hoc sic Paulus ad Ephesios,
ortor itaque vos, ut ambuletis ita, ut dignum est, vocatione qua
cati estis, in omni submissione ac mansuetudine, cum animi
nitate, tolerantes vos invicem per charitatem, studentes servare
itatem Spiritus, per vinculum pacis, etc. Iterum: Unusquisque
strum proximo placeat in bonum ad aedificationem, et ne quid
t per contentionem aut inanem gloriam. Item: Cavete con-
sionem.

De sua vero congregatione sic sentiunt et docent, quod ipsa,
aliae quoque quantumvis magnae aut parvae fuerint, non est
iversalis Ecclesia sancta, sed pars tantum ac membrum eius,
Corinthii fuere, de quibus Apostolus primae Corinthiorum duo-
cimo: Vos autem estis corpus Christi et membra ex parte.

Docent etiam: in ecclesiam ordinem servari oportere, ut
mo suis tantum commodis studeat, neve etiam de se arroganter
ntiat, sed singuli quae aliorum sunt, quaerant, non sua, et in-
cem sibi subiiciantur propter Christum, ac suae salutis causam.
t hunc subiectionis modum Petrus, itemque alii, leges quoque
sae, et veteres Canones ecclesiastici tradunt: ideo nostri eum
mmo studio observant.

Praeterea docent, ut manifeste impii, impoenitentes et con-
maces, id est, ecclesiae monitis non audientes, censura et poena
ius, quae recepta appellatione, anathema dicitur, seu excommu-
catio, coherceantur. Idque fieri sine personarum acceptione, in
os omnes, quorum nota est impietas, quique crassioribus peccatis
ldicti, saepius admoniti adhuc in peccatis pertendunt.

Hisque conspicuis et apertis, qui resipere nolunt, cuiuscun-
ue status aut conditionis fuerint, Ecclesiasticae aut secularis,
on vi humana, sed verbo et interdicto Domini, qui sic fieri prae-
pit, a consortio Ecclesiae excludentur. Matth. 18: Si pecca-
erit in te frater tuus, vade et argue eum, inter te et ipsum so-
m: si te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos:
uod sic nec ita audierit, dic Ecclesiae: quod si nec Ecclesiam
udierit, sit tibi velut Ethnicus et Publicanus. Paulus item:
Praecipimus vobis Fratres per nomen Domini nostri Iesu Chri-

sti, ut subdicatis vos ab omni Fratre, qui inordinate se gerit, non iuxta constitutionem, quam accepit a nobis. Et alibi: P fligate malum istum ex vobis ipsis.

Adhaec docent, Hypocritas et impios, in occulto patran iniquitatem, in Ecclesia semper fuisse ac fore ad extremum us diem, qui neque argui, neque facile excommunicari possunt. his sic Dominis dicit, quod in die novissimo tandem Angeli gregabunt eos de medio iustorum, et mittentur in caminum ign ubi erit ploratus et stridor dentium.

Caeterum docent, Antichristum illum scelerosum, sedere templo Dei, hoc est in ecclesia, de quo Propheta, Christus q que et Apostoli praecinuerunt: pios omnes admonentes, ut sibi eo, eiusque erroribus caveant, neque se seduci a veritate tiantur.

Duplicem in Antichristo malitiam ac fraudem ponunt, Fals doctrinae alteram, contra sensum et mentem Christi totamq Scripturam. De quo Apostolus: Erit tempus, cum sanam doct nam non sustinebunt, sed iuxta concupiscentias suas coacervabu sibi Doctores, hi quibus pruriunt aures, et a veritate quid aures avertent, ad fabulas convertentur. Alteram vitae eius on genere peccatorum plenae et abominabilis: de qua etiam Pau secunda Timoth. 3. Illud autem scito, quod in extremis dieb instabunt tempora periculosa: erunt enim homines sui amant avari, fastuosi, superbi, maledici, parentibus immorigeri, ingra etc. Christus etiam ait Matth. 24. Tunc offendiculum patient multi, et alius alium invicem tradent, seque odio habebunt in cem, et multi Pseudoprophetae surgent, ac seducent multos: quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum, autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Alibi: V mundo ab offendiculis, etc. Et beatus est, quisquis non fue offensus propter me.

DE ORDINE ECCLESIASTICO, SEU PRAEFECTIS VEL M NISTRIS ECCLESIAE.

Articulis IX.

Docent, Ministros Ecclesiae, quibus administratio verbi Sacramentorum demandatur, rite institutos esse oportere, ex D mini et Apostolorum praescripto. Utque ad hoc munus obeu dum vocentur ex plebe pia et fideli, viri pleni fide et inculpa donaque habentes ad hoc ministerium necessaria. Praeterea tae consuetudinem honestam, atque ut hi probentur prius, tum mum a senioribus facta precatione, per manuum impositionem hoc munus in caetu confirmentur. Hebraeos quinto: Omnis P tifex ex hominibus assumitur. Et ad Titum scribens Paulus Timoth. quoque ordinationis huius modum normamque tradit: igitur fili mi, fortis esto in gratia, quae est per Christum Iesu

in his quae audisti a me per multos testes, haec commenda
libus hominibus, qui erunt idonei, ut alios quoque doceant.

Quare apud nos sacerdotis officio fungi nemini sane permitti-
, nisi is, ut decet, vocatus, et secundum huiusmodi praecepta
titutus fuerit. E vestigio eorum qui sic ad ministerium Eccle-
e allecti sunt, partes esse docent, diligentem curam animarum
is creditarum gerere, illisque Evangelii verbum et Sacramenta,
ta Christi institutionem fideliter ministrare, ac praebere sese
emplum bonum ad imitandum omnibus, pro illis Deum, ut a
ecatis et erroribus liberentur, deprecari. Et quae illius volun-
sit in omnibus, per Scripturas exquirere. Prima Petri quinto:
scite eum, qui in vobis est gregem Christi, curam eius agen-
, non ex necessitate, sed ultro, non turpis lucri studio, sed
mo per se propenso. Et Paulus: At tu vigila in omnibus,
dura in afflictionibus, opus perage Evangelistae, ministerium tuum
plenum probatum reddito. Iterum: Esto igitur forma fidelium,
sermone, in conversatione, in dilectione, in spiritu, in fide, in
ritate, donec venero, attende lectioni, exhortationi, doctrinae,
neglexeris quod in te est donum, quod datum est tibi per
ophetiam, cum impositione manuum, authoritate sacerdotii, haec
erce, in his esto, ut profectus tuus manifestus sit in omnibus,
ende tibi ipsi, et doctrinae, persiste in his, nam id si feceris,
ipsum servabis, et eos qui te audierint.

Caeterum docent, ut officio Ecclesiasticae administrationis
ngentes, eam doctrinam in Ecclesia teneant, quae nihil a sa-
is canonibus deflectat, eamque unanimiter omnes eodemque spi-
u profiteantur. Secundae Timoth. primo: Formam habeto sa-
rum sermonum, quos a me audivisti, cum fide et charitate, quae
t in Christo Iesu, etc. Ac iterum: Renuncies quibusdam, ne
versam sequantur doctrinam.

Insuper docent, ne ulli qui Ecclesiis praeficiuntur, quenquam
pplicio, vi aut minis per se, per aliosve, ad fidem cogant, nec
minentur Ecclesiae, aut in fidem dominium exerceant. Mat-
aei 20. Scitis quod Principes gentium dominantur illis, et qui
agni sunt, potentiam exercent in eos, non ita erit inter vos;
d quicunque inter vos voluerit magnus fieri, etc. Et Petrus, non
nquam dominantes in haereditatem, sed sitis forma gregis. Rur-
m Paulus: Non quod dominemur vobis ratione fidei, sed adiu-
res sumus vestri gaudii in Domino.

Debent autem Ecclesiae ministerio admoti, iuxta quod Pau-
s ad Timotheum et Titum praescribit, malos et adversantes ve-
tati, patienter ferre, nitique, ut scripturarum testimoniis eos con-
ncant, Christoque lucrifaciant.

Docent etiam, ut Sacerdotes negotiis secularibus non occu-
entur, praesertim vero, ut ab statu coniugii liberi sint, quo
otiores sint et expeditiores ad serviendum proximi commodis et
clesiae. Etenim coniugium multa secum adfert impedimenta,

quae multos, quo minus bene respondeant suae vocationi, rem rantur. Proinde nostri idoneos magis habilioresque ad Minist rium ecclesiae existimant coelibes, si quibus tamen hoc peculia donum a Deo datum fuerit.

Non quod Sacerdotes peccare putent, si matrimonium co trahant, si id moneat necessitas, sintve ad hoc aliae iustae rati nes. Nam et Paulus aperte docet, ad ecclesiastica munia tr ctanda, unius uxoris viros eligendos esse.

Nec ita inique iudicant, quin honestum ac legitimum coni gium, multis nominibus praeferant, impurissimo quorundam coe batui, qui in manifesta turpitudine vivunt, ventri ac scortationib dediti: In professo enim illud Pauli est: Melius est nubere qua uri: nam ob huiusmodi flagitia, tam foedae ac nefariae libidini quae multi exercent, non Sacerdotes modo, sed quisquis ali etiam, citra personarum respectum, merito a communione eccl siae exigi debet.

Nec non docent, quod tota plebs ac populus, his qui eccl siis praeficiuntur, ultro subiici et parere debet, ac in his, qu ad salutem spectant, ab illis dirigi, eosque honore afficere. L cae 10: Qui vos audit, me audit, et qui vos recipit me recip Et Apostolus: Parete his, qui praesunt vobis, et concedite: S quidem illi vigilant pro animabus vestris. Rursum: Qui be praesunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime q laborant in sermone et doctrina.

Hinc quoque docent, Ad victum pertinentia illis prospicien suppeditandaque esse, ut Paulus ait, Dominus ordinavit, ut q Evangelium annunciant, ex Evangelio vivant.

Item docent, ut qui possunt, et non perinde labore multo negotiis populi occupantur, nec alio aliquo modo impediti sui ipsi sibi suis manibus victum parent, ne aliis oneri sint, neu etia otientur et desides sint (nam et otium seditiosum est) et oneri ecclesiae sint: in hoc Pauli exemplum sequentes. Actor 20. Meminisse oportet verborum Domini Iesu, quoniam ipse cit, Beatius est dare quam accipere.

Si vero contingat apud nos, quempiam ex ordine sacerdot in crimen aliquod, aut errorem prolabi, aut sui officii esse n gligentiorem, is principio paterne admonetur. Deinde frater castigatione corripitur, qui si pertinax esse, et fratrum ac tot Ecclesiae monita contemnere pertendat, is primum omni Ecc siastico ministerio et functione privatur, postea etiam ab ips Ecclesiae communione excluditur, tanquam servus inutilis, me brum putridum, ramus arefactus, sal infatuatum. De quo Do nus ait: Ad nihil valere ultra, nisi ut proiiciatur foras. Et P lus ad Timoth. capite quinto: Peccantes (nempe Sacerdotes) ram omnibus argue, ut et caeteri timorem habeant.

Item docent, ut populus erga huiusmodi sacerdotes errone sectarios, facinorosos ac impoenitentes, autoritate Ecclesiae

mmunicatos sic se gerat, quemadmodum Scriptura praecipit: ete vobis a Pseudoprophetis, qui veniunt ad vos in vestitu im, intrinsecus autem sunt lupi rapaces, a fructibus eorum noscetis eos. Et Paulus Rom. decimo sexto: Obsecro autem , fratres, ut considereti eos, qui dissidia et offendicula con- doctrinam, quam vos didicistis, gignunt, et declinetis ab illis. n qui eiusmodi sunt, Domino Iesu Christo non serviunt, etc.

DE VERBO DEI.

Articulus X.

Deinde docent, quod verbi Dei seu Evangelii praedicatio, ministerium a Christo institutum et praeceptum. Matthaei no: Ite in mundum universum, et praedicate Evangelium omni nturae. Item Petrus Actor. 10: Praecepit nobis Dominus, praedicaremus.

Et haec administratio verbi apud nostros principalis habetur, iumque maxime fit, ut quae plus ad salutem conferat ac ne- aria sit, quam Sacramenta ipsa. Ut Paulus ait: Non misit Christus ut baptisarem, sed ut evangelizarem, nempe prae- ie ac primo: Per ipsum namque Evangelium, eiusque praedi- onem, fides, intus eam Spiritu Dei suggerente, acquiritur: sus deinde ac voluntas eius Christique, circa Sacramenta, res alias, quae ad salutem faciunt, cernitur.

Docent etiam: tenere discrimen inter vim Legis et Evange- quod illud quidem sit administratio mortis: hoc autem admi- ratio vitae et gloriae per Christum. Secundae Corinthiorum io: Litera occidit, spiritus autem vivificat. Et Ioannis sexto: ba, quae loquor vobis, Spiritus et vita sunt.

Concedunt insuper, quod veram fidem nemo assequi potest, verbum Dei audiat. Iuxta illud Pauli: Fides ex auditu, au- s vero per verbum Dei. Et iterum: Quomodo autem credent eum, de quo non audierunt? Igitur nostri omnem operam na- t, ut verbum Evangelii, impermixtum humanis traditionibus, Ecclesia doceant ac praedicent. Proinde ipsa Evangelia, nec alias scripturas, lingua vulgari in templis legunt: ac ita de- n populo interpretantur, et ferias ac statos dies habent iuxta erem morem, quibus ad audiendum omnes conveniant.

DE SACRAMENTIS.

Articulus XI.

DOcent imprimis, Sacramenta per Christum instituta, ad sa- m necessaria esse, quorum beneficio fideles, meritorum Chri- participes redduntur consortesque fiunt. Si quis autem studio contempserit, aut non digne aestimarit, aut iis quocunque

modo alio, quam voluntas et praeceptum Christi est, utatur, et graviter in illorum authorem, Christum, peccare dicunt.

Si vero usu veniat, ut quispiam vere cupiat, iuxta mente et mandatum Christi, Sacramentis communicare, sed tamen aliqua impeditus, carcere, aegritudine, aut captivus, ad alias ge tes abductus, vel ab inimicis hostibusque fidei oppressus, e tam salutaris sui voti compos fieri nequeat. Hunc sic stantib rebus, si modo pure integreque Evangelio credat, per solam Chi sti fidem, haud dubie servatum iri.

Docent deinde, quod Sacramenta per se, vel ut quidam cunt, ex opere operato, his qui prius bono motu non sunt pr diti, et intus per Spiritum sanctum vivificati, non conferunt g tiam, nec fidem illam iustificantem, quae mentem hominis D per omnia obsequentem, fidentem ac morigerum reddit, largi tur. Praecedere enim fidem oportuit (de adultis loquimur), q hominem per Spiritum sanctum vivificet, et cordi bonos mo iniiciat: Sine fide enim, nec salus nec iustitia est, nec ulli S cramenta prosunt.

Huius quidem rei, in sacris literis aperta nobis exstant stimonia, praesertim autem in Iuda Ischariote, qui ab ipso Chr sto Sacramenta acceperat, et sacerdotii concionatorisque mun functus est. Itidem in Anania et Zaphira eius uxore, ab Apos lis Baptismi lavacro tinctis, et ut credere fas est, Coena quo Dominica usis. Qui tamen in colligatione malitiae et nequiti et mendacio in Spiritum sanctum permansere, nec Sacramenta eis, malum hoc amolita sunt, neque fidem vivificam, quae se ram tranquillamque conscientiam, et cor Deo auscultans ac s ditum reddit, illis donarunt. Perinde ac circumcisio et sacrif legis eam fidem, quae et iustificat et vivificat, non conferebant

In hac sententia Paulus est, Romanis scribens, capite qua Abraham in exemplum adducens, quem cum adhuc in praep esset, iam tum eum iustitiam fidei habuisse astruit. Et de pulo Israelitico alibi dicit, quod similiter baptizati erant, eand escam spiritualem pariter comedebant, eundemque potum spiri lem bibebant: Attamen plures illorum non approbavit Deus, ab eo reiecti et postrati sunt in deserto.

Enimvero, si quis indigne ad Sacramenta accesserit, no per ea dignus aut mundus redditur, sed inde sibi tantum pec tum maius et damnationem accersit. Hoc clare Paulus osten Quisquis (inquiens) ederit panem hunc, aut biberit de poculo mini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Et iteru Iudicium sibi ipsi edit et bibit, non diiudicans corpus Domini.

Docent praeterea hic nostri, Sacramenta ex Christi inst to, suam perpetuo retinere efficaciam, testificandi videlicet et firmandi: Dignis quidem praesentem gratiam et salutem, indi autem peccatum et condemnationem, seu illa per bonos, seu indignos et malos hypocritas, et occulte impios administren

donec huiusmodi hypocritae suis flagitiis ac sceleribus prodan-
, ut iuxta morem ac ritum Ecclesiae argui possint. Et si
ntumaces tandem fuerint, a consortio eius exigantur, Sacramenta
r ipsos administrata, si modo iuxta mentem ac institutionem
risti administrentur, sunt recipienda: Non enim Sacramenta
opter exhibentem illa, qualis qualis sit, neque ob eum qui ea
cipit, sed propter ordinationem et mandatum Christi sunt ef-
icia.

DE BAPTISMO.

Articulus XII.

Docent item, quod Baptismus sit salutaris administratio, a
ristó instituta, et Evangelio adiecta, per quem ipse Ecclesiam
m purificat, emundat et sanctificat, in morte et sanguine suo,
Paulus dicit: Christus dilexit Ecclesiam, et semetipsum ex-
uit pro ea, ut illam sanctificaret, mundatam lavacro aquae per
bum. Et hanc de Baptismo fidem, soli tantum nostri Eccle-
stae in Regno Bohemiae ac Marchionatu Moraviae Scripturis
his vindicarint, qui credunt, confitentur ac scribunt, baptismum
des tantum corporis abstergere, animae autem in salutem nihil
desse.

Item docent, Pueros in salutem baptizandos esse, Christoque
secrandos, iuxta eius verbum: Sinite pueros ad me venire,
prohibete illos, talium est enim regnum Dei. Nostri itaque
Domini verbis innixi, pueros in nomine sanctae Trinitatis
tizant. Etenim universalis est locus: Docete omnes gentes,
tizantes eos in nomine Patris et Filii, et Spiritus Sancti. Nec
ceps eos rebaptizant, nec rebaptizarunt unquam.

Etsi olim eos rebaptizarint, qui ex aliis, Ecclesiis nostris
cribi petiissent. At neque hunc rebaptizandi morem illi inve-
unt. Sed cum in causa fidei ac religionis adversus Bohemos,
is Romani decertarent, amborumque Ecclesiis praefecti Scri-
is contenderent, ac iis utrique alteros erroris astringerent,
t multa vicissim in se iacta convicia, res tandem eo deducta
, ut sese, tum sacerdotio, tum Sacramentis, atque adeo toto
e Christianismo exuerent. Tum per loca alii aliorum Bapti-
m repetebant, perstantibus istis in summo odio, cum professio-
nostrae maiores, iam tum ab eis segregati, peculiarem suam
rsum haberent congregationem, et Sacramenta administrarent,
es Ecclesiis suis adscenseri volentes, rebaptizabant. Insignes
tas ad hoc habentes causas ac occasiones, non a praesentibus
lo id temporis, sed etiam a veteribus plerisque summae auto-
tis, pietatis ac eruditionis viris, praebitas: Praesertim vero a
Cypriano Martyre Christi, tum ab aliis quoque non paucis,
illius causae patrocinabantur Episcopis, qui omnes in Affrica

rebaptizabant, scripturis (ut ipsis videbatur) probantes, ab haer
ticis baptizatos, rebaptizandos esse.

Is autem rebaptizandi modus, hucusque in Ecclesiis nost
extitit, donec certior eius rei intelligentia non accessit. Post
quam vero Dei benignitate progressu temporis, veritatis lum
nostris clarius illuxit, ipsique scripturam diligentius excussisse
adiuti etiam doctorum virorum quorundam ope, Rebaptism
hunc, nihil Ecclesiae opus esse compererunt: Ideoque conti
eum, omnium calculis tolli curarunt. Abrogata itaque est unan
omnium nostratium consensu iteratio illa Baptismi, nec usqu
iam apud nos revocatur Baptismus. Tametsi sacerdotes quida
et quos Bohemiae et Romanae partis vocant, ut olim, ita nu
quoque nostros rebaptizent, parentibus plaerumque invitis ac
clamantibus.

Quidam praeterea coniugia nostrorum dirimunt ac rursus
pulant, et vi eo etiam homines cogunt: sed iuste mala haec
bis irrogentur nec ne, Deo ipsi bonisque omnibus nolentes mal
malo pensare, iudicandum relinquimus.

Docent etiam nostri: quod quisquis Baptisma susceper
Christoque per id in mortem eius consepultus fuerit, ut is de
ceps in novitate vitae ambulet, etc. Verum si ex Evangelii pr
dicatione, nec certam in Deum fiduciam, nec erga eos omn
qui regenerationis lavacro Christo inseruntur, charitatem con
quatur, nec digne sua vocatione ambulet, studiose seduloque
rans placere Deo, nec in eo etiam uno, spem vitae aeternae
locet, is equidem Baptismi gratiam ac S. Trinitatis nomen, q
super eum invocatum est, in vanum se suscepisse testatur. Q
Deum olim graviter ulturum esse Scriptura comminatur.

DE COENA DOMINI.

Articulus XIII.

DOminicam Coenam seu Sacramentum Eucharistiae, mini
rium esse a Christo institutum, deinde Apostolis, et per hos
gratia et bonitate, toti Ecclesiae ad communem omnium us
salutemque exhibitum docent. Quemadmodum Evangelistae tes
tur, et Apostolus, cuius verba universa recinit Ecclesia: I
enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis, quoniam Dom
Iesus, in ea nocte, qua traditus est, accepit panem, etc. Et
quanto inferius: Itaque fratres mei, cum convenitis ad man
candum (hanc videlicet Coenam), alius alium expectate.

Item, et hic corde credendum ac ore confitendum doc
panem Coenae dominicae verum corpus Christi esse, quod
nobis traditum est, Calicemque verum sanguinem eius, qui
nobis in remissionem peccatorum fusus est, ut Christus Dom
aperte dicit; Hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus,

Docent etiam, quod his Christi verbis, quibus ipse pa

pus suum, et vinum specialim sanguinem suum esse pronunciat, no de suo quidquam affingat, admisceat aut detrahat, sed simciter his Christi verbis, neque ad dexteram neque ad sinistram linando credat.

Horum verborum, dum a quibusdam in Regno Bohemiae et rchionatu Moraviae, simplex ac germanus sensus oppugnaretur, rentque hi, quorum intererat, id scripturarum authoritate tueri vindicare, nostri tantum prodiere, et Scripturis evicerunt, simpliciter his Christi verbis fides habeatur, atque ob id ltorum calumnias, ronchos, sannas, obtrectationes, apertaque ıvicia sustinent.

Est autem duplex adversariorum genus, qui nostratibus semhaereticum nomen obiiciunt. Quidam enim eorum confessioni, ım tamen candide ac syncere reddunt, nec itidem doctrinae, etsi cum ipsis nihil conveniat, ab Scripturis tamen in ea nihil sentit, non credentes, ferunt, nostros multa secus ac intus sent, verbis eloqui. Praeterea etiam blasphemos esse in Sacrantum corporis et sanguinis Domini. At vetus haec sacerdotum umnia est, qua illi nostros, Christiano nomine apud vulgus liare conantur. Sed hanc nostri iam pridem refellerunt ac ıquam non refellere parati sunt, et multorum indubitabili fide firmissimis argumentis ostenderunt, se nunquam, quales eos ersarii faciunt, fuisse, esse, nec, Deo volente, futuros.

Sed quis bonus de quopiam adversariis credat? Et nos cum Fratrum doctrina ac religione exploratissima quaeque habeas, nihil horum de quibus accusantur, nisi malorum fraudes et os reperimus: Quin et hoc omnibus constat, eos in multos, itati et Sacramentis adversantes, saepius scripsisse.

Quidam rursus phanatici Spiritus in verbis Christi non maıtes, hanc in nostris sacrae Synaxeos confessionem defensionque summo odio prosequuntur. Panem namque et calicem enae, quam hic cum Paulo Dominicam vocamus, verum Christi pus et sanguinem esse pernegant. Atque hi nostros, quibus perunt conviciis, indesinenter perfundunt. Eos propter hanc enae Dominicae fidem ac confessionem, papismi feces, ac beıe charactere signatos, Idololatras, Antichristos, nunc meretria illam, de qua Ioannes in Apocalypsi vaticinatur, et si quo viori nomine possunt, appellantes. Et hoc genus maledictis blasphemiis eos criminari non cessant. Haec omnia nostri, angelii gratia, quod pro inimicis etiam deprecari iubet, patiensufferunt.

Docent ad haec, in huius Sacramenti administratione nihil id faciendum esse, nisi quod his clarissimis Christi verostensum et praeceptum est: Qui discipulis panem praeıs, ait: Accipite, comedite. Hoc est corpus meum. Et acıto poculo gratias egit ac dixit: Bibite ex hoc omnes. Hic enim sanguis meus, novi testamenti, qui pro multis effun-

ditur, in remissionem peccatorum. Ac ita iuxta hoc Domi praeceptum docent, corpus et sanguinem eius promiscue ab om bus, sub utraque specie, quemadmodum ab eo seorsum et per instituta et ordinata est, et primitiva etiam Ecclesia hoc integ sacramento usa est, sumi oportere. Quod si quis temerario aus contra hanc Christi institutionem quidpiam facere attentarit, is Christum eius authorem, ipsiusque voluntatem Scripturae veri expressam, peccat.

Insuper, Sacramentum hoc, cum animi puritate, reverent ac fide, percipiendum docent, nec non imprimis et sui ipsi probatione, quae ut hic hominibus necessaria et utilissima est, ita Christo gratissima. Ut in veteri Ecclesia Paulus docuit: Prob autem, inquiens, seipsum homo, et sic de pane illo edat, et calice bibat: Nam qui edit aut bibit indigne, iudicium sibi ip edit et bibit, non diiudicans corpus Domini. Et alibi: Vos ips tentate, num sitis in fide: Vos ipsos probate, an non cognosci vosmetipsos, quod Iesus Christus in vobis est. Nisi sicubi repro estis. Qui vero non prius in se descenderit, nec secum an reputarit, qua fide, quove animo ad hoc Sacramentum accedat is Sacramentum ipsum contumelia afficit, totamque hanc Chri ordinationem contemnit. Proinde qui Ecclesiis praesunt apud no neminem ad hoc Sacramentum admittunt, nisi quantum in eo es se ante probet et excutiat, sequc erga Sacramentum hoc rev renter gerat.

Ubi vero sacrae huius Coenae communio fieri debet, iux veteris Ecclesiae morem, de Christo ac morte eius, de gratia s luteque per fidem, interveniente illius sanguine cunctis oblata, immensis bonis quae per fiduciam mortis ac sanguinis sui, ipse credentibus operatur concio fit. Et simul deinde cum toto coe populi precationes fiunt, Ministri vero dominicae Coenae ver referentes, plebem ipsam ad hanc fidem hortantur, ut corpo Christi praesentiam adesse credant. Et procumbentibus inter in genua distribuunt. Plebs autem ipsa cum gratiarum actio sumit, in hymnis et canticis spiritualibus beneficia Dei recole totam se in hoc impendit ac exerit, ut iuxta Christi verbum h faciat, in eius commemorationem. Quod equidem sic Paulus terpretatur: Quotiescunque comederitis panem hunc, et de poc biberitis, mortem Domini annunciabitis, donec venerit.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA, SEU DE CLAVIBUS

Articulus XIIII.

ET hic docent, ut credatur Claves a Christo Ecclesiae t ditas esse, de quibus ipse ad Petrum pro omnibus ait. Tibi d Claves Regni coelorum: Has autem esse administrationem Chri Ecclesiae eiusque Ministris traditam, quae in ea ad praesent

ie diem perseverat, nec finem acceptura est ante mundi con-
ptionem.

Huius administrationis munus et autoritas, ex Christi mandato
fficio, ut divinae referunt literae, est, in Ecclesia scelerosos
npoenitentes corrigere ac ligare, eisque regnum coelorum clau-
, hoc est, a Christo Ecclesiaeque usu et participatione exclu-
. Et e contra vere poenitentes absolvere, in conscientia
quillos reddere, in spe certa salutis ac fide collocare, sicque
regnum coelorum aperire, et adversus omnes tentationes ac
s hostis assultus, terriculamenta et praestigia instruere a ro-
re. Id vero non sua potestate et arbitrio, sed tanquam dis-
atores Mysteriorum Dei, ministri ac servi Christi autoritate,
verbo et Sacramentis facere debent.

Munus namque illis ac officium suum committens Dominus, ita
Ioannis capite 20: Sicut misit me pater, ita et ego mitto
Accipite Spiritum sanctum, quorumcunque remiseritis pecca-
remittentur eis, quorumcunque retinueritis, retenta sunt. Et
clavium usus ac autoritas in incestu illo Corinthi declarata
Quoniam Paulus ipse, interdicto Domini, una illic cum Ec-
a excommunicavit, ac Satanae tradidit, qui hoc scelus admi-
t. Rursus ubi Dei beneficio resipuisset, absolvit, et in Ec-
ae Sacramentorumque communionem recepit. Hoc itaque pa-
ei regnum coelorum reclusit.

Docent item, quod claves Domini seu haec clavium admini-
io et potestas, primo praefectis et ministris Ecclesiae, deinde
a cuique Christiano coetui, ut maxime pauci in eo fuerint,
essa et tradita est, ut Domini verba clare testantur: Amen
vobis, quaecunque alligaveritis super terram, erunt ligata in
, ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo,
um in medio eorum.

Post haec docent, quod quisquis his clavibus, quoties opus
erit, per sacerdotem Ecclesiae, cui adscriptus est, utatur,
certo sibi credat, virtute clavium remitti peccata, quam si a
sente Domino absolutionem acciperet, cum sacerdos Domini
um gerat, et ab eo hanc authoritatem traditam habeat, quem-
dum ipse in Ioanne dicit: Quorumcunque remiseritis peccata,
Ac iterum: Qui vos audit, me audit. Rursum: Qui vos
it, me accipit, et qui vos spernit, me spernit.

Admonent etiam, ut qui in Ecclesiae ministerio sunt, his
bus duntaxat, iuxta ordinationem et voluntatem Christi, verbo
retectam, non autem, ut ipsis collibitum fuerit, ex propen-
e animi sui, utantur, ne propheticum illud compleatur in eis:
nunc ad vos mandatum hoc o Sacerdotes! si volueritis ponere
r cor, ut detis gloriam nomini meo, ait Dominus exercituum.
am in vos egestatem, et maledicam benedictionibus vestris, et
dicam illis, etc.

DE TRADITIONIBUS HUMANIS.

Articulus XV.

Humanas traditiones, ritus et consuetudines, quae nihil pie tati adversantur, in publicis conventibus servandas docent. Quem admodum monet Apostolus, omnia decenter (in Ecclesia videlicet et secundum ordinem fiant. Alibi: State et tenete institutiones quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram.

Verum huiusmodi traditiones, ritus aut ceremonias, quae Chr sti gloriam, atque adeo gratiam obscurant, plebem a veritate fide abducunt ac retrahunt, divinis praeceptis aequantur aut pra feruntur, aut earum nomine, si quis illa transgreditur, verbi D syncerum usum relinquat, vitari et reiici docent. Scribas eni ac Pharisaeos, harum traditionum observantes, dure arguit Dom nus apud Marcum cap. 7: Bene vaticinatus est Esaias de vobis hy pocritis, sicut scriptum est: Populus hic labiis me honorat, c autem eorum longe est a me, in vanum autem me colunt, docen tes doctrinas, praecepta hominum. Nam omisso praecepto De tenetis constitutiones hominum.

Et Paulus etiam huiusmodi traditiones caveri vult. Col. 2 Videte, ne quis sit, qui vos depraedetur per Philosophiam inanem deceptionem, iuxta constitutionem hominum, iuxta el menta mundi, et non iuxta Christum. Hoc equidem et Can nes tradunt dist. 8. praesertim autem 2. cap. Consuetudinem Ubi sic scriptum legimus: Consuetudinem laudamus, eam tamen quae contra fidem Catholicam nihil usurpare dignoscitur. Quan obrem nostri eos ritus tantum et traditiones, quae fidem, cultu Dei, aliaque bona inter fideles provehunt, aluntque, concordiam pacem in populo conciliant et retinent, ac politiam et harmonia quandam constituunt, quoscunque tandem authores habeant, Sy odum, Pontificem, Episcopum aut alium quemvis, servandas docen Nulli siquidem in illarum authoribus offendi debent, quo minu si nihil habent incommodi, eas observent.

Summe tamen cavendum est, ne nos a gravioribus, magisq principalibus rebus abstrahant: Etenim per omnia humanis divi praeferenda sunt. Ad haec enim praecipue referendus est an mus, nihil interim morantes traditiones, si quid impietati anc lentur. Nam et Iudaeorum primores, qui suis traditionibus divi praeceptа posthabebant, Christus sic in Evangelio increpat: Re quistis, quae graviora sunt legis, iudicium et misericordiam fidem, haec oportuit facere, et illa non omittere. Et quide multi hodie apud nos veteres ritus Ecclesiastici adhuc retinentu utpote ieiunia quaedam, condictae ac praestitutae feriae, quib ut sacris intersit populus conveniat. Matutinae et vespertin precationes, Dies Dominicus, Festi dies Christi, Nativitatis, P sionis, Resurrectionis, etc. Praeterea Sanctorum memoriae

brantur, ut beatissimae Virginis, Apostolorum, et aliorum item, ed eorum praesertim, quorum Scriptura meminit.

Haec autem omnia apud nos, verbis et cultus divini gratia unt. Quanquam etiam nostri, non omnium ritus ac mores ser- ant, quod neque fieri potest, neque ut ubiubi in omnibus Ec- lesiis idem ritus et cerimoniae serventur, necessarium est. Nullo men bono pioque ritui adversantur, nec adversari animus est. tsi huiusmodi ritus nonnulli, non perinde necessarii videantur, odo tamen nihil obsint pietati, nec quicquam fidei, quae una t iustificat et beatos reddit, detrahant, non reiiciendos putant.

Itidem docent, quod multis traditionibus, ut olim sub Mose, on est gravanda Ecclesia. Nam id et Apostoli fieri vetuerunt, t ad quosdam, observationem legalium urgentes, Petrus in actis ixit: Quid tentatis Deum, ut imponatur iugum super cervices iscipulorum? quod neque patres nostri, neque nos portare po- imus. Et alicubi Paulus: Videte, inquit, ne iugo servitutis nplicemini.

Christus quoque traditionum mole onerantibus populum, se- erius interminatus est, dicens: Et vobis legisperitis, vae, quia neratis homines oneribus, quae portare non possunt.

Ad haec docent, Humanas traditiones pro inviolabilibus ac eternis legibus non haberi oportere. Verum quemadmodum cer- s ac iustis causis feruntur, ita etiam aliis causis ac rebus exor- s, et diversum monentibus, liceat eas absque peccato violare: tenim Apostoli traditiones seniorum transgrediebantur, cum illotis anibus edebant panem, nec iterum cum caeteris iciunabant, at trobique tamen, cum excusentur a Christo, sine peccato erant. Ac rursum in primitiva Ecclesia Apostoli, cum aliis sanctis una- imiter congregati, per Spiritum sanctum, ut fideles se ab idolo- ıytis, sanguine et suffocato abstinerent, decreverunt. Postea utem cessantibus iis, ob quae id tum sanciebatur, cessat etiam t praeceptum.

Docent deinceps, ne ob ceremoniarum, consuetudinum et ri- ıum discrimina, quae in variis Ecclesiis inter Christianos videre st, nec reclamant aut officiunt pietati, alii in aliis offendantur, ut se vicissim contemnant, oderint et persequantur. Neu etiam ectas aut seditiones excitantes, se ab Ecclesiae unitate alienent t distrahant, cum nunquam in Ecclesiis eaedem fuerint, nec nunc uoque sint. Quod quidem etiam et patrum Decreta palam osten- unt, Dist. 12. capite scit: Scit sancta Romana Ecclesia, quod ihil obsunt saluti credentium, diversae pro loco et tempore con- uetudines, si illis Canonica nonobstat authoritas. Cuique autem n Ecclesia ad pacem conscientiae suffecerit, si uno omnes Chri- ti fideles Spiritu praediti sint, hoc est, si in doctrina et fide onsentiant. Qui enim Spiritum Christi non habet, ut Apostolus icit, hic non est eius: Qualescunque tandem ritus, ceremonias ut traditiones observet.

Qui ergo sunt Christi tanquam unius corporis membra, sc invicem fovere ac iuvare debent, et sufferre per charitatem, citra quam, ut Paulus ait, nihil, quod in salutem cuipiam cessurum sit, effici potest.

DE POTESTATE SECULARI.

Articulus XVI.

Docetur hic apud nos iuxta Scripturas, quod sublimior potestas seu Magistratus secularis, Dei ordinatio sit, ut in iis, quae politica et temporaria sunt, populus regatur. De hoc illustris est Pauli locus: Non enim est potestas, nisi a Deo, quae vero sunt potestates, a Deo ordinatae sunt.

Docent ad haec, ut qui in potestate sunt, publico munere magistratuque funguntur, quemcunque gradum teneant, se non suum, sed Dei opus agere sciant, quodque is eorum aliorumque Dominus et Rex summus sit, cui etiam, quod dispensationis suae rationem in supremo die reddituri sunt, meminisse oportet. E haec sententia multis verbis apud Philonem, tum alias quoque tractatur, monentque, ut Magistratus loci huius Psaltae subindo recordentur: Et nunc reges intelligite, erudimini, qui iudicatis terram. Servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore. Apprehendite disciplinam, seu osculamini filium, Christum videlicet, Regem omnium et iudicem summum, cum affectu, ne quando irascatur Dominus, et pereatis de via, cum exarserit in brevi ira eius. Beati omnes, qui confidunt in eo.

Insuper eos qui Magistratum gerunt beneficos esse hominibus oportere docent. Ut ipse Dominus ait: Qui in alios potestatem habent, benefici vocantur. Sunt autem Magistratuum partes ac munus, omnibus ex aequo ius dicere, in communem omnium usum, sine personarum acceptione, pacem et tranquillitatem publicam tueri ac procurare: De malis ac facinorosis, hanc interturbantibus, poenas sumere, aliosque omnes ab eorum vi et iniuria vindicare. Certum est enim, Magistratus servire Deo, eiusque opera tractare, cum et Dii vocentur: ideoque ut eius voluntatem faciant, adniti debent. Nam et Paulus, Magistratus Dei ministros appellat, et ad malorum vindictam, ad laudem vero bonorum positos esse dicit.

Docent quoque, verbo Dei praecipi, ut omnes sublimioribus potestatibus per omnia subdantur, in his tamen, quae Deo eiusque verbo non adversantur. Primum vero Regiae Maiestati tuae, deinde quibuscunque aliis etiam, in eminentia et Magistratu constitutis, tum bonis, tum indignis ac malis. Utque illos cunctorum in locis ac ditionibus, aliasque pro gradu et officio, suo quemque honore afficiant et revereantur, omne debitum illis persolvant, census ac tributa, ut quisque tenetur, sic pendat.

Quod autem attinet ad eas res, quae animarum, fideique c

lutis sunt, docent, Tantum Dei verbo, eiusque ministris audien-
ım esse, ut Christus ipse ait: Reddite, quae sunt Caesaris Cae-
ri, et quae sunt Dei Deo.

Si quis autem ipsos ad ea, quae in Deum sunt, cum verbo-
ıe eius, quod in aeternum manet, pugnant et reluctantur, cogere
lit, Apostolorum exemplo, qui sic Hierosolymis Magistratui re-
onderunt, utendum docent: Obedire oportet, inquiunt illi, magis
eo, quam hominibus.

De hoc etiam et Patrum instituta extant, et habetur dist. II. qu.
cap.: Si Dominus iubet ea, quae non sunt contraria vel adversa
cris Scripturis, subiiciatur Domino servus: sin autem contraria
aeceperit, magis obediat spiritus quam corporis Domino. Et
fra: Si bonum est, quod praecepit Imperator, iubentis exequere
luntatem, sin malum, responde, Deo obedire oportet magis quam
ominibus.

DE CULTU SANCTORUM.

Articulus XVII.

Initio docent, quod post creatos homines nullus eorum un-
am extitit, nec nunc quoque est, nec aliquando futurus est,
i suis viribus, meritis, studiis et operibus, sanctus sit aut iu-
ıs. Ut Moses scribit: Nullus apud te per se innocens est. Et
atus Iob: Quid est homo, ut immaculatus sit et iustus appareat
tus de muliere? Ecce, inter sanctos eius nemo immutabilis,
coeli non sunt mundi in conspectu eius, quanto magis inutilis
mo qui bibit, quasi aquam, iniquitatem. Et ad unum omnes
s natura, et a prima statim origine peccatores esse, Scripturis
nvincimur. Psal. 13: Omnes declinaverunt, simul inutiles fa-
i sunt, etc.

Quicquid autem in sanctis bonorum est, Dei largitati et
atiae acceptum ferendum est. Nam quod sancti Deoque grati
ıt, illis citra omne meritum, divinae tantum voluntatis sorte
ntingit. Etenim Deus ex mera et inenarrabili gratia, divitiisque
nitatis suae ab aeterno, ad fruendam cum Christo gloriam, quos
luit, elegit, qui redemptionem, iustitiam et remissionem pecca-
rum, et propitium Deum habent, per sanguinem Christi. Cuius
atia per fidem in filios Dei adoptati sunt, sancti effecti, ab omni
be emundati, bonis operibus ac virtutibus, tanquam filii lucis
aediti, spiritu Dei obsignati, quique postquam fidem, salutis car-
nem, ad extremum usque vitae firmam tenuerint, in coelos tan-
m, ubi sua Deus in eis dona coronat, recepti sunt.

Docent etiam, Sanctos aliquos a Deo, qui omnia in omnes
vidit, ut melius videt esse futurum, specialibus gratiis, dotibus
virtutibus, ad communem totius Ecclesiae profectum, prae aliis
natos esse. Ephes. 4. Idem dedit alios quidem Apostolos, alios
ero Prophetas, alios autem Evangelistas, alios autem pastores

ac doctores, ad instaurationem Sanctorum, in opus administratio nis, in aedificationem corporis Christi, quod est Ecclesia. Horun autem memoria in Scripturis, in Ecclesiaque opera et fructus i hunc usque diem permanent. Seorsum autem de beatissima Vir gine matre Domini, ut Scripturae habent, credere ac confiter oportere docent, quod ex Regia stirpe, de domo et familia Davi progenita est, a Deo ante secula electa, inter mulieres, ut An gelus ad eam dixit: Benedicta, gratia et Spiritu Dei plena, eoqu sanctificata, ut fieret Mater Servatoris, qui cum Filius Dei sit in huius tamen utero, carnem nostram induit.

Haec virgo ante partum fuit, et virgo post partum, quae s ancillam Domini nominavit: non minus tamen quam caeteri, Fili sui sanguine et merito gratuito, redempta est, et aeternae beati tudinis haeres facta, Spiritus sancti templum seu habitaculum huiusque insignibus donis, virtutibus et gratiis praedita. Etenim Deus ei prae caeteris magnalia fecit, ideoque huius festos dies Ecclesiae nostrae, ad Dei laudem et gloriam, honorifice cele brant. Cantiones item pias de ea componunt, ac eas et privatim atque adeo publice in templis concinunt, in eaque Deum laudant, et omnes ad eius fidei, virtutumque aliarum, vitae ac operum imi tationem hortantur: nec non labores, quos Domini causa subiit, pie commemorant. Tum illam, ut optimae vitae exemplar, pro virili sua aemulari student, verborumque eius haudquaquam imme mores sunt: Beatissimam enim eam, cum tota Ecclesia Sanctorun ebuccinant, nec in his quicquam, ut videre est, a Scripturis receditur.

Insuper docent, Honorem et cultum Deo debitum, non esse ad Sanctos, nec eorum imagines transferendum, ut in Esaia scri bitur: Ego Dominus, hoc est nomen meum, gloriam meam alter non dabo, nec laudem meam sculptilibus. Docent autem, San ctos hoc pacto honorandos, ut statis et praescriptis feriis ac tem poribus, omnes eodem, ad verbum Dei audiendum, et cultum Dei praestandum convenientes, illorum memoriam celebrent, ac bene ficia et dona, quae Deus illis, et per illos Ecclesiae contulit, commemorent, recordenturque fidei, vitae et conversationis illorum quo ad ea imitandum excitentur, ut in omni opere bono, per ver bum Dei fructificent.

Ad haec, ut de Sanctis haec recolentes, Deo pro tantis do nis, quae ipse pro sua inexhausta bonitate in eos effudit, gloriam dent, cum laude et gratiarum actione, pias cantiones de ipsi psallant, et eorum instar vivendum se mutuo hortentur, atque u in hac et futura vita, eorum consortes reddi possint, Deum de precentur, nec in his omnibus quidquam a scripturis deflexum est Hebr. 13. Memores estote eorum, qui praesunt vobis, qui locut sunt vobis sermonem Dei, quorum imitamini fidem, consideran tes, qui fuerint exitus conversationis illorum.

Item ut sciatur credaturque docent, non de iis sanctis tan

ım, qui superioribus seculis anto nos fuerunt, et his miseriis xoluti, in beatam vitam accepti sunt, verum etiam de iis, qui unc in mundo sunt. Omnes enim in Christum credentes, ubiunque gentium agant, sancti sunt. Et hi omnes regenerationis ıvacro abluti, interque Dei filios ac haeredes adcensi sunt, fide ı Christum gratis donati, iustificati, charitate in omnes flagranes, fide Ecclesiaeque ministerio a peccatis emundantur, Christi orpori et sanguini communicant, ad bona opera edenda, ad quae onditi sunt, ut in eis ambulent, toti contendunt.

Hos equidem omnes, adhuc hic in vivis agentes, et mortali arne indutos, divinae literae Sanctos appellant, 1 Petr. 2. Vos stis genus electum, et regale sacerdotium, gens sancta, populus, ui in lucrum accessit. Item Paulus, 2 Corinth. 13. Salutant os omnes sancti. Et alibi: Salutate omnes, qui praesunt vobis, t omnes sanctos, id est, fideles seu Christianos. Hanc ob rem locent, quod licet prae aliis Christianos omnes, malos etiam charitate complecti, eisque cum alias, tum in necessitate praesertim, auxiliares manus praebere debeamus, iis tamen maxime, ıi eadem nobiscum doctrina et fide defuncti sunt, eamque factis exprimunt, quibuscunque in rebus possumus, usui esse debemus. Eosque cum Christianam veritatem et doctrinam sectentur, in sanıta et fraterna societate habendos, ac bene semper de illis sentiendum, honoreque, a quibus ut pro nobis orent, pietatis iure requirere licet, ob Christum, Christianaeque charitatis vinculum, ıdficiendos, eorumque commodis et rebus consulendum docent. Nec non ut se quique illorum precibus commendent, saepius ıortantur.

Istos autem qui Christi nomen profitentur, verum nequiter ıc impie vivunt, aut falsa doctrina irretiti, errare se agnoscunt, quantum in unoquoque situm est, humaniter corrigendos, et per charitatem sufferendos esse docent, Deumque precandum, quo eos ıd salutis viam revocet, ut Evangelium gloriae Christi ornetur ıu omnibus.

DE IEIUNIIS.

Articulus XVIII.

Ieiunia nostri cultum quendam externum in piis esse, Deo soli exhibendum, eaque pro personarum, gentium, locorum ac rerum ratione, a cunctis et unoquoque etiam citra superstitionem et hypocrisin servare docent. Nec sui huic Articulo desunt Scripturae loci: Sed e multis tantum hi sunto, 2 Cor. 6. Commendemus nos ipsos, ut Dei ministri, etc. in ieiuniis. Et Christus Dominus: Tunc, inquit, ieiunabant. Rursum in alio loco Paulus, ut vacetis ieiunio et precationi.

Docent deinde, non esse ieiunium in discrimine ciborum, sed in parco illorum sumptu, sobrietate, et temperantia, et sui corpo-

ris afflictione et humilitate coram Deo. Refert autem in totu quo quis animo aut voluntate ieiunet. Quod autem ieiunium lutare sit, Deo gratum et acceptum, docetur apud Matth. cap. et Esa. 58.

An vero in cibis delectus aliquis habendus sit, unumquemq verbis Christi dirigi monent, qui advocatis ad se turbis, dixi Audite et intelligite, non quod ingreditur in os, impurat homine sed quod egreditur ex ore, hoc impurum reddit hominem. Apostolus: Novi, inquit, et persuasum habeo, per Dominum I sum, nihil esse commune per se, nisi ei qui existimat aliqu esse commune, illi commune est. Verum si propter cibum frat tuus contristatur, non iam secundum charitatem ambulas, ne ci tuo illum perdas, pro quo Christus mortuus est. Non est eni regnum Dei cibus et potus, sed iustitia et pax, et gaudium p Spiritum sanctum.

Siquidem Christiana libertas eo usque porrigitur, ut tam infirmis fratribus scandalo esse non debeat. Ut inibi rursu apud eundem est: Omnia quidem pura, sed malum est homin qui per offendiculum vescitur. Item alibi: Atque esca nos n commendat Deo, neque si comedamus, aliquid nobis superest, n que si non comedamus, quicquam nobis deest.

DE COELIBATU.

Articulus XIX.

Ad Coelibatum, docent, neminem cogendum, aut ab eo r trahendum esse, nam hunc Deus nulli praecepit aut vetuit, se in cuiusque voluntate et arbitrio, ut coelebs vivat, aut matrim nium contrahat, reliquit.

Qui autem se Coelibatui propter regnum coelorum addixeri hunc rectius et tutius facere dicunt, quam si se coniugio involv ac implicet, iuxta quod ad Corinthios prioris cap. 7. Apostol dicit: De virginibus autem praeceptum Domini non habeo, cons lium tamen do, quod bonum est homini sic esse. Et in cal capitis: Beatior est, si sic maneat, iuxta meam sententiam. Op nor autem, quod et ipse Spiritum Dei habeam.

Deinde docent, ne quis hoc consilio coelibatum eligat, ut sil aliisve remissionem peccatorum et vitam aeternam per ipsum pr mereri putet. Nullus etenim coelibatus, nec opus nostrum nob haec adfert, sed unius tantum Christi mors et gratia. Veru hoc nomine se astringere coelibatui debet, qui ad eum idonei est, quo commodius ac expeditius ipsi Ecclesiae, fratrumque s cietati in rebus salutis inservire queat, compertum habens, mul coniugatos incommoda comitari: si sic permanere possit, be facit. De hoc etiam Paulus: Velim autem vos absque sollicit dine esse; Qui coelebs est, curat ea, quae sunt Domini. A rursum: Arbitror igitur hoc bonum esse, propter praesentem n

ssitatem. Et Dominus ipse commendat eos, qui se castrarint opter regnum Dei. Oportere autem docent, eos qui coelibem vim delegerunt, ad id summa ope, quod Apostolus habet, contendere e niti, ut cum primis bonisoperibus praesint, ut sint sancti corre et spiritu.

Docent praeterea, ut qui se coelibatui, omnibus interim reis, quibus vitae castitas conservari possit, diligenter diuque exnsis, consulto dedicarit, hoc animo, ut in Ecclesia Dei, aliquo lutari ministerio fungatur, et fidem dederit Deo Ecclesiaeque us, se caste coelibatum servaturum, ideo, ut sit ad hoc Christi cclesiaeque ministerium (cui se liberrime consecrarit) expeditior abiliorque. Talem iam ad contrahendum matrimonium, sui iuris, antea, non esse, excepta, ut Apostoli verbis utamur, ustione hoc t, si ei in coelibatu contigerit, ut ita uratur, ut nec ullo consilio, octrina, castigatione, aut monitu ustionem domare aut cohibere ssit. Nam ut is, qui se matrimonio mancipaverit, non est sui ris ut antea, ita et qui se Christo et Ecclesiae eius in ministeum devovit, Ministerium hoc, omnis generis voluptatibus praerre debet, cuius gratia omnia etiam, et propriam vitam abnoare tenetur. Habet haec castimonia vitae et voluptatum abstientia, certas quasdam promissiones huius et futurae vitae, Marci 0. Rursum: Qui non pugnant cum concupiscentiis et affectibus arnis, adeo ut cupiant vincere, hi abiiciunt donum sibi a Deo ollatum, amittunt Spiritum sanctum, et sunt offendiculo Ecclesiae, nam sua inconstantia labefactant et lacerant.

Praeterea docent, dona gratiarum diligenter ab omnibus et ummo studio conservanda esse, ita nemini imponunt iugum intoleabile, cum conscientiae offendiculo, verum quia propter bonum rdinem, et ut Paulus ait, propter bonum Schisma omnia fieri ebeant in Ecclesia.

Censent ex re Ecclesiae esse et commodare publicae tranuillitati, ut is, qui continere non potest, deferat eam rem ad Praesidentes in Ecclesia, quorum autoritate et consilio utatur. Decet enim Ecclesiae ministrum, Ecclesiae et fratrum autoritate mnia facere, ut sit aliis bono exemplo: Et minus peccatur, si orum, qui Spiritum Christi habent, utaris consilio.

DE TEMPORE GRATIAE, IN QUO DIVINUS FAVOR, ET QUAERI DEBET ET INVENIRI POTEST.

Articulus XX.

Hoc demum loco docent, ut sciant homines tantisper, dum n vivis sunt, tempus a Deo, quod gratiae est, sibi concedi, ut psum eiusque gratiam, bonitatem, misericordiam et lenitatem uaerant. Sicque ex illius promissione inveniant, ac ita beatam alutem adsequantur. De hoc sic in Actis Paulus concionatur: Deus praefiniit praestituta tempora, praefixitque terminos habitaonis hominum, ut quaererent Deum, si forte palpent eum et

inveniant. Et Dominus per Prophetam ait: In tempore accep exaudivi te, et in die salutis adiuvi te. Ecce nunc tempus acc ptum. Ecce nunc dies salutis.

Ideo diligenter admonent nostri, ne quis hoc tempore grati abutatur, sed ut interea dum in prospera valetudine est, dumq per hoc tempus gratiae licet, superioris vitae poenitentiam aga Deo reconcilietur, suamque conscientiam fide in Christum, per eius in Ecclesia administrationem, pacificet ac tranquillet, securam reddat. Hinc firmiter credens, sibi condonari peccat et propitium Deum esse propter Christum, in cuius gratia firm tus, in bonisque operibus ambulans, ac proficiens, certo expecta debet, animam suam corporeis vinculis explicatam, transituram n in poenam aliquam, sed instar Lazari illius, ab Angelis in aeter bona deportatum iri, illicque eam Christo Domino, quo cum ade quicquid bonorum est et expeti potest, perpetuo mansuram: N equidem in novissimo die iudicium mortis extimescet, nam in co lestem vitam rapietur. Ad hanc nos contendere vult Paulu Hebraeis scribens: Exhortemini vos invicem quotidie, quoad a pellatur dies hodiernus. Ne quis ex vobis induretur seduction peccati: Ingrediemur enim in requiem, nos qui credidimus, est, Dei voci auscultavimus in tempore.

Docent insuper certissimum cuique esse debere, quod si ab que poenitentia et fide Evangelii, in peccatis suis decesseri animam suam a morte, veluti impii illius divitis, cui iam nul reliqua erat gratia, aeterni iudicii ream fieri. Qui sic impoen tentes vita hac defunguntur in extremo omnium conclusionis di suis auribus horribilem Dei vocem audient, Discedite a me m ledicti in ignem aeternum, qui paratus est Diabolo et Angelis eiu Rursum Iohannis quinto: Et prodibunt qui mala egerunt in r surrectionem condemnationis.

Monent ad haec, ne quisquam ad Dominum converti su rumque admissorum culpam deprecari, poenitentiamve ager ad senectam aut aegritudinem differat, interea autem temporis s curus, ac in utramque aurem dormiens, carni et mundi illecebr indulgeat, suaeque voluntati morem gerat. Scriptum est enim ne adiicias peccatum super peccatum, et ne dicas, miseratio D minī magna est, multitudinis peccatorum meorum miserebitu Misericordia enim et ira ab illo cito proximant, et in peccator respicit ira illius: Non tardes converti ad eum, et ne differas die in diem, subito enim veniet ira illius, et in tempore vindict disperdet te. Is vero omnium maxime, qui post adeptum divi erga se favoris testimonium, suapte ac voluntarie peccatis se immerserit, totque admonitiones salutares, ut in tempore resipisc sprevertt ac neglectui habuerit, verum stulte ac procaciter D abusus misericordia, in eaque suppodiatus, in peccatis perdur verit, ad usque postremum ac iam imminentem mortis articulu ac tum primo expergefactus mortis instantis, infernique horro

metu incipiat, vel sero sapere, periculosum est, ne Domini rorem (ut clare verba illius testantur) extremo suo malo, et non sericordiam experiatur. Clamabunt, inquit Dominus apud Mieam tertio, ad me, et non exaudiam eos, et abscondam faciem eam ab eis in tempore illo, sicut nequiter egerunt in studiis is, quippe qui vocem meam audire noluerint, cum expandi mas meas tota die. Verendum profecto, ne digna factis suis praea referat, qui tempore, quod Deus illi ad poenitentiam concesrat, tam ignave ac perdite abusus fuerit.

Attamen ne quis desperet, docent, Nam si etiam in extremo rtis periculo, vere poenitentiae signum apparuerit, quod rarisne tamen accidit talibus, recte enim Paulus: Id inquit faciemus permiserit Deus, absque consolatione absolutionis non dimitti. Durat enim tempus gratiae, quoad vita ista durat. Memirint huius quod Paulus cum Propheta dicit: Hodie si vocem is audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione undum diem, tentationis in deserto, etc. Quo iis admoniti ines, adquiescant quoque in tempore, etiam antequam contenescat sol, et operiantur montes caligine, resipiscant: ac missa tustate, ad Deum redeant, omniaque agant, ne a gloria exciat, nostri summo studio curaque adhortantur.

CONCLUSIO.

Hactenus ex his R. M. tuae invictissime Rex, fidei nostrae, igionis, atque adeo doctrinae, quam Seniores nostri omnes, animi consensu in his regionibus profitentur, ratio paucis (cum is ipsa per se veritas polleat) exposita, quasique delineata est, rum et doctrinam hanc ab iis, qui erroris eam, aut impietatis, ibuscunque possunt nominibus, omni licentia criminantur, pugnanque ei, falsa et impia adtexunt, pro se quisque iuxta Dei mus, non humana vi, sed Scripturis tuentur ac vindicant. Nec suis tamen mordicus haerent, nec haeserunt unquam, quin si id eos non satis assecutos esse, aperte Dei verbo, quod omnium gula esse debet, lenitatisque quo decet spiritu ostendatur, per os in lucem veritas asserta est, gratias habentes, sua semper lioribus posthabere, et rectiora sequi, ut usque fuere, parati sint.

Digneris autem his legendis, Clarissime Rex, aliquid ocii cidere, tecumque expendere, an quisquam capita haec doctrinae strae, seu symbola, ut quae arcanis literis adversentur, et pan pia sint, iure damnare queat. Quoniam autem mundo plausia non sunt, hoc magis Regiae Maiestati tuae ac omnibus nis, placere debent. At si quis tamen eo amentiae aga, ut haec contemnat, is etiam, quod nemo obscure iudicaverit, veteres Orthodoxos, simulque divinas scripturas, a quibus haec sumpta sunt, ac Ecclesiam quoque, quae de principio hanc ipsam ntentiam amplexa est, contemnat necesse est.

Hinc colligi potest, quo iure quave iniuria nos nostrique, huius doctrinae osoribus, apud Regiam Maiestatem tuam defe mur. Quamobrem quam possumus maxime obsecramus, ne Re Maiestas tua eiusmodi Sycophantis, qui ex composito, quacunq possunt haerescos nobis crimen intentant, nosque aliam quand doctrinam et dogmata, diversa iis quae hic exposuimus, tene dicunt, fidem habeat. Palam enim est, nos in doctrina ac re gione, nihil literis sacris politicisve ordinationibus, in primis ve Regni huius Bohoemiae, quod reluctetur, habere.

Scit Regia Maiestas tua, nobilissime Rex, eius nos iussa imperium nunquam detrectasse, sed pacis semper studiosos, cunctis obsequi paratissimos. Nec quippiam unquam per n quod in rem Maiestatis tuae, communisque hominum societatis fici potuerit, infectum reliquisse. Nec quondam Deo volente, qu ad officii nostri partes spectent, animumve publicae utilitatis ama tem, in nobis desiderari committemus. Non modo enim hones tis, concordiae, pacis, civiliumque constitutionum gratia, Reg Maiestati tuae parere ac subdi iustum ducimus, Verum quia, a nostris etiam, cum plebe ipsa docemur, quod dicto omnes, M gistratibus audiant, eos revereantur et colant a Deo praecept novimus. Calumniae ergo, technae, doli et fraudes sunt, quil ut in nos inquiratur, apud R. M. T. per adversarios traducim

Quare, Illustrissime Rex, nos omnes benignitati tuae, g tiae ac patrocinio commendamus, responsumque ad haec, tuae R giae Maiestatis clementia et bonitate dignum, nobis dari precam Deus Regiam Maiestatem tuam incolumem servet, et ad Eccles usum semper provehat.

Proverbiorum 20.

Misericordia et veritas custodiunt Regem, et roboratur clemen thronus eius.

Finis Confessionis Bohoemiae.

ADDIT. 3.

CONFESSIO BOHEMICA,

HOC EST,

NFESSIO SANCTAE ET CHRISTIANAE FIDEI, OMNIUM TRIUM ORDINUM

ni Bohemiae, Corpus et Sanguinem Domini nostri IESU Christi in Coena sub utraque specie accipientium:

ctissimis et Potentissimis quondam Imperatoribus Augustis, emiae Regibus, D. MAXIMILIANO II. Anno 1575. *et D. OOLPHO II. Anno* 1608. *humilime oblata, et ab ijsdem publicis sareis ac Regiis decretis liberaliter concessa confirmataque: selum quam etiam omnes Ecclesiarum Evangelicarum Bohemicarum Pastores et Ministri sentiri et docere tenentur:*

E Bohemico Idiomate Latinitate donata, et nunc primum in lucem edita.

Seriem et Ordinem eorum, quae in hac Confessione continentur, sequens monstrabit pagina.

---

rancofurti apud Christophorum Vetterum, Anno 1619.

IES ET ORDO EORUM, QUAE IN HAC CONFESSIONE CONTINENTUR.

I. Dedicatio Confessionis omnibus tribus Ordinibus Evanis sub utraque communicantibus facta a Dn. Michaele Spaski de Lisa in Patzovv, supremo Notario Regni Bohemiae.
II. Praefatio Ordinum ad Imperatorem Maximilianum II. ustum, qua Confessionem hanc Caesareae ipsius Maiestati ofnt, liberumque eiusdem exercitium humilime petunt.
III. Articuli Confessionis, quorum numero sunt viginti que.
1. De Verbo Dei Scripturis sacris Veteris et Novi Testai comprehenso. 2. De DEO. 3. De Sacrosancta Trinitate.

4. De Lapsu primorum parentum et peccato originis. 5. D libero hominis arbitrio. 6. De Authore, causa et magnitudi peccati. 7. De Lege praeceptorum Dei. 8. De Iustificatio hominis coram Deo. 9. De Fide. 10. De Bonis operibu 11. De Ecclesia Dei. 12. De clavibus Ecclesiae vel potest Ministerij. 13. De Sacramentis, eorumque fructu et usu. 1 De Baptismo. 15. De Coena Domini. 16. De Poenitent 17. De Confessione. 18. De Ministerio Ecclesiae. 19. D Ritibus Ecclesiasticis. 20. De Magistratu Politico. 21. De Co iugio. 22. De Memoria Sanctorum. 23. De Ieiunio. 24. D Resurrectione mortuorum, et extremo iudicio. 25. De Vita aeter

IV. Paragraphus de unione omnium trium Ordinum Reg Bohemiae corpus et sanguinem Domini nostri Iesu Christi s utraque specie accipientium, sub praemissa confessione facta: articulis transactionis illorum, Anno 1609. die Wenceslai co scriptis, et Novo Consistorij Albo fol. 39. insertis, desumptus

V. Declaratio Fratrum Unitatis, quos vocant, editioni Co fessionis Bohemicae, Anno 1608. ab ipsis curatae, praefixa, q publice eam approbant, commendant et recipiunt.

GENEROSIS DOMINIS BARONIBUS,

STRENUIS DOMINIS EX ORDINE EQUESTRI ET NOBILIU

Amplissimis et Praestantissimis Dominis Pragensium et aliar Civitatum, omnibus tribus Ordinibus Regni Bohemiae, corpus sanguinem Domini nostri Iesu Christi sub utraque accipientibu

Dominis suis gratiosissimis atque amantissimis, Dominis suis gnatis, affinibus et amicis charissimis, officia sua cum appre tione salutis, omnisque generis felicitatis et prosperitatis, pro ptissima paratissimaque offert.

Non dubito, quin vestris Generositatibus et vobis in recenti et fir adhuc sit memoria, graves et necessarias fuisse causas, easque b admodum ponderatas, ob quas in Generalibus illis Comitiis arce Pragensi, praesente Serenissimo et Invictissimo Princ ac Domino, Domino Maximiliano, Romanorum Imperatore, H gariae et Bohemiae, etc. Rege, etc. felicissimae recordatio Anno a nativitate Filii Dei, millesimo, quingentesimo septua simo quinto, die Lunae post Dominicam primam Quadragesim habitis, de Clementissimo Caesareae ipsius Maiestatis conse humilime rogando inter vos convenit, ut, durantibus adhuc mitijs, Confessionem fidei nostrae Christianae vobis certo congregatis, scripto comprehendere, Caesareaeque Maiestati ferre liceret; quemadmodum sequens libellus supplex, Caesar

estati, beatae memoriae, a vestris Generositatibus et vobis,
cum praedicta fidei nostrae Christianae Confessione, hac ipsa
causa eo tempore oblatus, pluribus exponit et declarat.

Accepto vero Clementissimo a Caesarea Maiestate responso,
um summo studio ac diligentia (mediantibus et non parum la-
ntibus, certis quibusdam, ijsque praecipuis personis, tum e
ero vestrum omnium trium Ordinum, tum ex Ecclesiasticis,
s pijs et in Scripturis sacris exercitatis, ad id deputatis) per
ularem et immensam Dei Omnipotentis gratiam, divinumque
dem auxilium, felicissimo cum successu, in Christiana unani-
ite et concordia perstitistis: ut Confessio Christianae nostrae
i, Ordine secundum omnes articulos scripto comprehensa, Scri-
is Propheticis et Evangelicis, Veteris ac Novi Testamenti,
sona inventa fuerit: id quod merito vobis et posteris vestris
imae consolationi esse debet. Atque haec ipsa fuit fidei no-
e Confessio Caesareae Maiestati, sacratissimae memoriae, a
ris Generositatibus et vobis postmodum oblata, humilimeque
per petitum fuit, ut Caesarea Maiestas vestras Generositates
os cum Christiana hac Confessione, ut et Pastoribus ac toto
ordine Ecclesiastico, clementissima manu fovere, tueri, et
uentissimus Caesar, Rex et Dominus noster esse et permanere
aretur. Quam clementissime autem illa vestris Generositati-
et vobis annuerit, deque iusta et necessaria assecuratione,
os et sacerdotes vestros in eadem confessione et pio ac Chri-
no ordine Ecclesiastico, nemo turbaret et impediret, oretenus
firmata providerit, id omne vestras Generositates et vos, magna
parte, bene adhuc meminisse, existimo.

Qua de causa non immerito debitas Deo gratias agere, no-
que eius sanctum celebrare tenemur, quod non tantum prae-
a caesarea Maiestas, Illustris memoriae usque ad finem tem-
alis vitae suae, sed et moderna Caesarea Maiestas, Imperator
lolphus, Rex et Dominus noster clementissimus vestras Gene-
tates et vos omnes, cum Christiana illa nostra Religione, cle-
ter admodum et paterne, uti pium ac Christianum Magistra-
decet, foverit et defenderit, ijsdemque tanquam fidelibus sub-
s, vel ulli etiam alij propterea negotium et molestiam exhiberi
ime permiserit, adeo, ut in hoc Regno Bohemiae bona in pace
tenus conservati et defensi simus.

Cum vero maximum hucusque defectum in eo animadverte-
, quod pauci admodum ex sacerdotibus sive Ecclesiae ministris,
multo pauciores etiam ex omnibus Rebuspublicis regni huius,
digna exemplaria Christianae illius nostrae Confessionis, cum
diendae plebis, tum propriae utilitatis causa, in promptu ha-
t; aequum omnino et necessarium esse duxi, ut Christianam
m nostram Confessionem publicis typis excudendam traderem.
quia vestrae Generositates et vos, tempore praedictorum Co-
iorum apud Caes. Mai. D. Maximilianum, illustris beataeque me-

moriae, summa cura et fidelitate, labore et studio e
cere, ut Christianum illud opus, Omnipotentis Dei auxilio,
optatum finem feliciter perductum fuerit, non vidi aequius et
venientius alicui, praeterquam vestris Generositatibus et vo
hanc meam Praefationem cum libello dedicari et offerri posse

Itaque vestras Generositates et vos officiose et amice re
ut hunc meum, quamvis exiguum, laborem et impensas, beni
et amice suscipiatis, hunc que preciosissimum Thesaurum vobi
posteris vestris fideliter asservetis, quo eo melius voluntate
cognitione Domini, Dei Omnipotentis, ut et quibus in rebus
mentissimo nostro Magistratui et charissimae patriae nostrae
gati et devincti simus, imbui et assuescere queant, atque
omnes simul in futura vita, per merita Filij Dei Domini et
vatoris nostri Iesu Christi, aeternam beatitudinem consequan
eiusdemque participes reddamur, Amen.

Michael Spanovvsky de Lisa in Patzovv, supre
Notarius Regni Bohemiae.

PRAEFATIO AD IMPERATOREM MAXIMILI NUM II. Augustum etc.

Serenissime, Invictissime et Potentissime Romanorum Imp tor, Hungarorum et Bohemorum etc. Rex et Domine, Don nostre Clementissime: Non dubitamus, quin sicuti Deo Omn tenti atque omniscio, ita et Caesareae vestrae Maiestati, tanq totius orbis Christiani Domino, Regi ac Domino nostro clemen sino, bene constet, imo etiam et multis aliis notum sit: nos ve illi, Christianae et antiquae Religioni et sanctae Fidei sub u que addictos esse, quae a Filio Dei, Domino et Salvatore no Iesu Christo, exorsa, per sanctos Apostolos in universo mu praedicata est, donec et in hoc Bohemiae Regnum, peculiari positione Dei, annis abhinc aliquot centum primo pervenit: de per M. Iohannem Hussum, beatae recordationis, aliosque san viros praedicatione et doctrina verbi Divini renovata, et tan hinc etiam ad finitimas regiones usque progressa fuit: cuius ligionis et fidei verae causa Maiores nostros magnas persecuti sustinere oportuit, cupientes in agnita veritate et puro Dei ve persistere, nobisque posteris suis Thesaurum tam pretiosum et vinitus revelatum relinquere.

Itaque et nos scientes ex verbo Dei, quod ideo a Don Deo nostro creati simus, ut eum tanquam creatorem nostrum cultu, quo ipse in verbo suo coli vult, in hoc Mundo colam glorificemus et celebremus, divinam eius voluntatem in omn sequentes, et pro viribus nostris exequi et implere conantes: mam semper huius rei curam habuimus, ut pax, charitas et

rdia circa Religionem ex parte nostra conservarentur. Cum ro his ipsis annis a multis, et praesertim ab impiis quibusdam cerdotibus, a vera Religione, Christianaque et antiqua fide ac no Ordine, magno cum plebis scandalo, periculose exorbitatum, leque simplicioribus ad peccandum quasi fores apertae sint: s desiderantes, ut Christianus, antiquus et bonus Ordo in Eccle- is nostrae partis reduceretur, id non semel a Caesarea vestra aiestate supplices contendimus; quin et in praesentibus hisce mitiis eandem petitionem ad animum revocantes, primum dilectis stris Dominis et amicis omnium trium Ordinum sub una *com- nicantium, conservandae concordiae et mutui amoris causa, ntem nostram cum amica repromissione declaravimus, rogantes, nobiscum Caesaream vestram Maiestatem accederent, inque no hoc proposito nostro auxilio nobis essent. Illi instituto ea re colloquio, amicoque pari et reciproca cum stipulatione re- onso dato, disentis verbis testati sunt, nihil id sibi adversari que dubitare etiam, quin in omni eo, quicquid in hac causa stra boni meditemur, Caesarea vestra Maiestas, re probe in- llecta, clementer et prout par est, sese erga nos exhibitura et claratura sit.*

Atque ita amice cum iis in charitate consentientes Caesaream stram Maiestatem nos omnes sub utraque *communicantes simul cessimus, eidemque per supremum Praetorem Regni Bohemici etenus supplices et unanimes retulimus; nos verae illius, Chri- anae et antiquae (ut supra dictum) Relligionis et Fidei sub raque esse, quae praeteritis temporibus hinc ad finitimas etiam giones percrebuit, et tandem in publicis Sacri Imperij comitiis ugustae Anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo celebra-, certis Articulis delineata, ac inclytae sanctaeque memoriae ntentissimo Caesari Carolo, eius nominis Quinto, in praesentia ae memoriae, Regis Ferdinandi, Caesareae vestrae Maiestatis rentis dilectissimi, exhibita, statibusque Sacri Romani Imperij ncessa, a multis Ecclesiis pro vera, Christiana, antiqua et san- fide, cum Scripturis sacris, Propheticis et Apostolicis, et risti Domini doctrina consentiente, agnita et recepta est: qua orum consensione, inter status sacri Romani Imperij concordia charitas sancita, et pax confirmata est, ita ut omnia alia no- , erronea, et haeretica dogmata, verbo Dei minime consenta- a, Confessione ista tanquam Regula quadam dijudicari et ex- pari queant. Et ad istud tam laudabile Statuum sacri Imperij emplum nos quoque, constituendae et conservandae in hoc Re- o mutuae concordiae, charitatis, pacis, et boni ordinis gratia, o etiam secundum praestitum nostrum Christianum iuramentum, o (ut supra attigimus) cumprimis Domino Deo nostro, deinde aesareae vestrae Maiestati, ac denique patriae nostrae, ut et po- eris nostris, devincti sumus, ut ante omnia illorum, quae ho- rem et gloriam Dei Omnipotentis et animarum nostrarum sa-*

lutem concernunt, in hac nostra mortalitate fidelem semper c diligentem curam habeamus, Caes. vestram Maiestatem, tanqua supremum Magistratum et Dominum nostrum clementissimum su plices humilime rogavimus, ut clementissimo ipsius indultu nob convenire, deque antiqua nostra fide ac Christiana Religione co loqui, et Christianum nostrum in Ecclesia Ordinem, a quo ia dudum in hoc regno perniciose discessum et exorbitatum fuit, d nuo certo scripto comprehendere liceat, atque ita tandem al quando hoc medio falsa dogmata, omnesque perniciosae secta quae nostris sese partibus tanquam pallio tegunt, radicitus ex tirpentur.

Nacti autem de his omnibus, ut supra scriptum est, Clemen tissimum Caes. vestrae Maiestatis consensum, magna omn consolatione perfusi sumus, Deoque Omnipotenti ex animo grati agentes, divinam eius Clementiam supplices rogavimus, ut Caes. M Maiestati in longam aetatem, felix et tranquillum inter nos imperium omnium regnorum et regionem amplificationem, victoriam adversu hostes, et denique temporalem atque aeternam benedictionem effu largiri, suoque Sancto Spiritu cor ipsius consolari, regere, ad vitam aeternam sustentare, una cum Caes. V. Maiestat. co iuge, omnibusque ipsius haeredibus charissimis, Domina et D minis nostris clementissimis, dignetur. Itaque habito, ex clemen tissima Caes. V. Maiestatis concessione, unanimi consensu hisc diebus conventu, convocatisque ad nos viris aliquot piis et docti Ecclesiasticis et Politicis, summam antiquae nostrae, Christian et verae religionis in certos Articulos redactam scripto comprehen dimus: idque hac vice Caes. V. M. omni cum subiectione et hu militate unanimiter clementissime perlegendum et perpendendum o ferimus: Sancte hoc ad unum omnes attestantes, quod in agni divina veritate et hac nostra verae fidei confessione, ac bon Christianoque Ordine constanter (nusquam a verbo Dei, vel ad dextram vel ad sinistram deflectentes, et sub Caes. vestrae Maiestatis, ta quam a Deo nobis constituti Magistratus, clementi tutela consistentes perseverare velimus, et auxilio Dei etiam perseveraturi simu ita ut nullum erroneum dogma recipiamus, neque in fide etia cum iis, quoscunque quacunque in re veritati Scripturae sacra et Institutioni Christi Domini contrarios deprehenderimus, sint i qualescunque Sectarij, Haeretici, Sacramentarij veteres aut nov unquam consentiamus.

Et quia certo fundamento sacrarum Scripturam religione nostram cum Maioribus nostris infallibiliter superstructam hab mus: eaque sanctae fidei confessio nullo modo absque bono ordi consistere et durare potest: ideo a Caesarea vestra Maiestate cu menter nobis permitti supplices quoque contendimus, ut, more M iorum nostrorum, Administratores et Consistorium nostrum viris piis et honestis aliisque bono exemplo praeeuntibus cons tuere liceat, qui sacerdotes nostros ordinent et confirment, eosq

cundum hanc nostram Fidei sacrae confessionem in bono ordine vitae morumque integritate contineant regantque, ne ullae sint Ecclesiis nostris dissensiones, sed pax, charitas et concordia ter nos omnes conserventur. Nullum enim Confessioni fidei norae, Administratoribus et Consistorio nostro alium post Deum fensorem et Patronum habere volumus, nisi tantum Caesaream stram Maiestatem tanquam Regem et Dominum nostrum clemenssimum, et eos, qui consensu et voluntate Caesareae vestrae aiest. ab omnibus nobis tribus statibus sub utraque delecti, inectioni et curae eiusdem Consistorij destinabuntur et praeficienr, quo eo facilius hoc modo in hoc Regno et sub regimine Caes. strae Maiestatis honor et gloria Dei promoveri, verbum eius nctum pure praedicari ac propagari, populus ad veram pietam adduci, et ab iniquitatibus, peccatis ac Idolomania, mediante rbo Dei, revocari queat, quemadmodum ex hoc nostro scripto forma Consistorij, quod cum hac fidei nostrae confessione exbemus, Caes. vestra Maiestas magna ex parte intelligere poterit.

Et cum, Clementissime Caesar, traducamur, quasi non omnes fide consentiamus, praesertim vero Domini et amici nostri dicti, qui ex unitate Fratrum nominantur: propterea humilima m subiectione Caes. vestrae Maiestati significamus: quemadmom illi superioribus annis Confessionem suam Caes. vestrae Mastati exhibuerunt, et ut ea libere uti liceret, humilime orarunt; nos iisdem, ideo quod in omnibus principalibus articulis cum c nostra exhibita Fidei nostrae Christianae confessione consennt, in Religione ipsorum molesti esse nolumus, sed omnes simul unanimiter a Caes. vestra Maiestate submisse petimus, ut norum omnium clementissimam defensionem suscipere, et tutum ac erum Christianae nostrae Religionis, iuxtaque eam divini culs, exercitium clementer nobis permittere dignetur. Id erga es. vestram Maiestatem nos tanquam fideles subditi, summis stris viribus humilima cum subiectione quocunque tempore libenssime recompensaturi sumus. Atque his Caesareae vestrae Mastati tanquam Caesaris Christianissimi, et Regis ac Domini nori clementissimi, patrocinio clementissimo humilima cum devotione s recommendamus.

Dab. die Martis post Festum Ascensionis Christi in coem, in publibis illis Comitiis, quae die Lunae post Dominicam vocavit inchoata, et usque ad diem Martis, memoriam D. Wenslui antegressum, celebrata fuerunt, Anno Domini 1575.

Caes. Vestrae Maiestatis

Fideles subditi

Barones, Nobiles, Pragenses, et reliquae civitates omnium trium Statuum Regni Bohemici sub utraque communicantium.

CONFESSIO SANCTAE ET CHRISTIANAE FI DEI, OMNIUM TRIUM ORDINUM

REGNI BOHEMIAE, CORPUS ET SANGUINEM DOMIN IN COENA SUB UTRAQUE SPECIE ACCIPIENTIUM.

Articulus I.

DE VERBO DEI, SCRIPTURIS SACRIS VETERIS ET NOVI TESTAMENTI COMPREHENSO.

Corde Credimus, et ore confitemur, quod Scripturae sacra Veteris et Novi Testamenti, quibus de unica Divinitate et tribu distinctis personis in una ista Divinitate, ut et determinata vo luntate Dei agitur, sint sine omni exceptione et immutabiliter ve rae sanctae, certae et catholicae, hoc est, universae Ecclesia ad credendum et servandum a Deo datae et praeceptae: et quo hoc duplici foedere Veteris et Novi Testamenti, quicquid nobi necessarium est ad salutem, totum, non obscure, sed dilucide e sufficienter contineatur.

Confirmat hoc ipsius Filii Dei sermo, ita dicentis, Iohan. 5 Scrutamini Scripturas, quia putatis vos in ipsis vitam aeternam habere, et illae sunt, quae testimonium perhibent de me, et non vultis venire ad me, ut vitam habeatis. Et iterum, cum se duo bus discipulis, Hierosolymis Emaunta euntibus, in via adiunxis set, Evangelista Lucas commemorat, ipsum locutum fuisse, quo de se scriptum erat in lege Mosis, et Prophetis et Scripturis. E rursum de dignitate et auctoritate Verbi Dei scribit D. Lucas 11 cap. Quod beati sint, qui audiunt Verbum Dei, et custodiun illud: Et D. Iohan. 8. Qui ex Deo est, Verbum Dei audit Tota quoque sacrosancta Trinitas apud hominem istum mansionem facere vult, qui sermonem Filii Dei servat, quemadmodum in Evangelio D. Iohannis habetur, et ipse Christus Dominus ait Qui diligit me, sermonem meum servabit, et ad ipsum veniemus et mansionem apud illum faciemus. Et D. Paulus ad Rom. 1 Evangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti.

Huic igitur Verbo Dei citra omnem controversiam quaevi alia dogmata cedere, et locum dare debent, et nec sunt, ne possunt, nec debent haberi tantae dignitatis et auctoritatis, ut Ver bum Dei, quod est tanquam gladius anceps et penetrans. Deu enim Pater coelestis de Filio suo hoc coelitus promulgavit: Hi est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit, hunc au dite: Et Deuteronomii 4. Non addetis ad verbum meum quic quam, neque ab eo auferetis quicquam.

Articulus II.

DE DEO.

Corde credimus, et ore confitemur, prout articuli sanctae catholicae et Christianae fidei, Concilium Nicaenum, et Symbolum D. Athanasii habent, quod una tantum sit essentia divina, quae appellatur et vere est Deus aeternus, invisibilis, potentia, sapientia, iustitia et bonitate sua immensus et incomprehensibilis, qui est conditor omnium rerum, visibilium et invisibilium, conservator, moderator, et gubernator admirabilis. Veruntamen, unius eiusdemque divinae essentiae tres sunt distinctae personae, aequalis et unius substantiae, potentiae et aeternitatis, nempe, Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus Sanctus. Vocabulo vero PERSONAE intelligitur, quod unaquaeque habeat suam propriam et destinatam personalem subsistentiam, quam Graeci vocant ὑφιστάμενον.

Articulus III.

DE SACROSANCTA TRINITATE, VEL DE DISTINCTIONE PERSONARUM IN DIVINITATE.

Credimus et confitemur, quod aeternus Deus Pater sit prima Persona Divinitatis, Omnipotens et aeternus, immensae et incomprehensibilis potentiae, sapientiae, iustitiae, sanctitatis et bonitatis, qui ab aeterno genuit Filium, consubstantialem et perfectam imaginem essentiae suae; et a quo sicut et a Filio procedit Spiritus Sanctus; et qui una cum Filio et Spiritu Sancto, omnes res, visibiles et invisibiles, in tempore divinae suae Maiestati placito ex nihilo creavit, easque divina sua providentia sustentat, conservat, regit, et gubernat. Itaque quoad substantiam et essentiam divinam, ut et opera Dei externa, veluti sunt, creatio, conservatio, et gubernatio omnium rerum, nullum discrimen inter Patrem, Filium et Spiritum Sanctum statuimus.

Credimus atque ore etiam confitemur, quod secunda Persona Divinitatis, Verbum aeternum, hoc est, aeternus Filius Dei, Dominus noster Iesus Christus, humanam nostram naturam, in utero Beatae Virginis Mariae, operatione Spiritus Sancti assumere dignatus fuit, ita, ut duae naturae, divina et humana, in unitate personae, aeterno et indissolubili nexu copulatae, unus sint Christus, verus Deus et verus homo, natus ex Maria Virgine, qui pro universo genere humano vere et realiter passus, crucifixus, mortuus et sepultus est, ut nos cum Deo Patre suo reconciliaret, et hostia propitiatoria esset, non solum pro culpa vel peccato Originis, verum etiam pro omnibus aliis actualibus hominum peccatis. Et quod idem ille Dominus noster Iesus Christus descendit ad inferna, ac vere et realiter tertia die a mortuis resurrexit propter iustificationem nostram. Deinde adscendit ad coelos, se-

det ad dexteram Dei Patris, aeternum regnat, omnib. creaturis dominatur: omnes in se credentes iustificat, illos sanctificat, misso in corda eorum Spiritu Sancto, qui eos regat, consoletur, vivificet, et adversus Diabolum et vim peccati defendat.

Atque ita perfectus est Mediator, Advocatus, et Intercessor apud Deum Patrem, Reconciliator, Redemptor et Salvator Ecclesiae nostrae, quam Spiritu suo sancto colligit, conservat, tuetur, et regit, donec numerus Electorum Dei compleatur. Tandem vero idem Christus Dominus palam est rediturus ad iudicandum vivos et mortuos, quemadmodum fides Christiana et Symbolum Apostolicum hac de re latius testificantur.

Credimus quoque et confitemur, quod Spiritus Sanctus sit tertia Persona in Divinitate ab aeterno a Patre et Filio procedens, substantialis et aeternus amor Patris in Filium, et Filii in Patrem: cuius infinita potentia et bonitas manifestatur et conspicitur non solum in creatione et conservatione omnium rerum, sed etiam peculiariter in iis operibus, quae in Filiis Dei ab initio Ecclesiae operari dignatur, perficiens in iis per ministerium Verbi divini et Sacramentorum, et vivam fidem, salutem illam aeternam, quae Electis Dei in Christo Domino ante constitutionem Mundi reposita est.

Articulus IV.

DE LAPSU PRIMORUM PARENTUM ET PECCATO ORIGINIS.

Credimus etiam et confitemur, quod primus homo Adam in perfecta sanctitate et innocentia conditus et constitutus, Diabolo autore seipsum voluntarie sine ulla coactione per transgressionem divini Praecepti a Deo avertit, et hoc ipso in se et omnem progeniem suam ac universum genus humanum temporalem et aeternam mortem, adeoque omne id, unde haec utraque mors oritur, derivaverit. Omnes enim homines post lapsum Adae naturaliter propagati cum mortalitate et peccato concipiuntur et nascuntur, hoc est, non solum cum fragilitate et imbecillitate carnis, sed inprimis etiam cum interiori labe et corruptione totius hominis et omnium virium eius: ita, ut homo, amissa primaeva sua sanitate, innocentia et iustitia, iam sit aversus ab omni bono, sine timore Dei, sine fiducia in Deum, subiectusque peccato, et innatae malae concupiscentiae. Hoc peccatum Originis, quemadmodum in sese vere est et manet peccatum: ita etiam affert secum omnibus, qui per Baptismum et Spiritum Sanctum non renascuntur, iram Dei, atque sic secundam mortem et aeternam damnationem.

Articulus V.

DE LIBERO ARBITRIO HOMINIS.

De libero arbitrio hominis confitemur, quod illud suam quandam habeat libertatem ad efficiendam externam civilem disciplinam et iustitiam, in iis, quae rationi subiecta sunt; ita ut homo in iusmodi operibus (sicut attigimus) ratione, iudicio et voluntate gens, in quovis proposito suo, cum divina lege pugnante, excusationem coram Deo praetendere nequeat. Veruntamen non habet eum sine Spiritu Sancto, ut possit iustitiam Dei, sive iustitiam spiritualem efficere. Animalis enim homo non percipit ea, quae sunt Spiritus Dei: sed haec spiritualis iustitia fit in cordib. cum per Verbum Dei Spiritus Sanctus concipitur.

Articulus VI.

DE AUCTORE, CAUSA, ET MAGNITUDINE PECCATI.

De causa peccati confitemur, quod tametsi Deus sit creator et conservator naturae, tamen peccati causa non sit, sed voluntas malorum, videlicet diaboli, et hominum impiorum, quae non adiuvante Deo se a Domino Deo suo avertit, sicut de hoc Christus Dominus in Evangelio D. Iohannis cap. 8. ait: Cum Diabolus loquitur mendacium, ex suo proprio loquitur. Quodque omne peccatum (ideo quia contra legem vel praeceptum Dei est, et opus Dei destruit,) Deo et perfectae eius sanctitati ac iustitiae omnimode et maxime sit adversum. Et quod eam ob causam Deus (qui nullum peccatum, nullamque peccato contaminatam creaturam ullo modo ferre vult ac potest) unumquemque Christi Domini et in ipso perfectae salutis non participem, propter peccatum suum aeternum abiiciat et condemnet: quemadmodum hanc immotam suam voluntatem, et immutabilem iustitiam in lege praeceptorum suorum nobis ostendit.

Articulus VII.

DE LEGE PRAECEPTORUM DEI.

Deus enim Omnipotens legem suam aeternam et immutabilem homini promulgare dignatus est, non solum ad probitatem et honestam ac bonam externam disciplinam inter omnes homines in hac temporali vita conservandam: verum principaliter et in specie ad ostendendam nobis magnitudinem peccati, et reatus nostri, ut hinc agnoscamus, cum delicta et quoslibet interiores et exteriores defectus nostros, tum etiam adversus peccata nostra iustam iram Dei, et aeternam damnationem. Atque hinc oritur in impiis quidem desperatio et contemptus Dei, in filiis vero Dei per gratiam Spiritus Sancti vera cordis contritio, pariens timorem Dei in corde, itemque perpetuum ac genuinum odium cuiuscunque

peccati et defectus interioris et exterioris, cumque hoc verum et ardens desiderium consequendi repositam in Christo Domino Redemptore nostro salutem, id est, remissionem peccatorum, liberationem a maledictione legis et ira Dei, a morte aeterna, et potestate Diaboli, reconciliationem cum Deo, iustificationem et sanctificationem, quae est participatio Spiritus Sancti, et haereditas vitae aeternae.

Articulus VIII.

DE IUSTIFICATIONE HOMINIS CORAM DEO.

Et ita credimus ac confitemur, quod iustificatio hominis coram Deo sit reputatio et pronuntiatio divina peccatoris poenitentis pro innocente, sancto et iusto. Et quod homines ad talem coram Deo iustificationem non perveniant propriis viribus, meritis et operibus suis: sed iustificentur gratis ex mera gratia divina, propter solum Christum Dominum per fidem in sanguine eius; cum per gratiam Spiritus Sancti corde sine ulla dubitatione credunt, quod Deus secundum fideles suas promissiones sibi omnia sua peccata remittat, seque in gratiam recipiat propter redemptorem et salvatorem Iesum Christum, qui integra et perfecta sua obedientia et morte sua horribili atque innoxia pro totius mundi peccatis satisfacere dignatus est. Et hanc ipsam fidem in solum Christum Dominum, eiusque merita pro perfecta iustitia coram se reputat, quemadmodum hac de re Divus Apostolus Paulus ad Romanos tertio et quarto scribit. Homo enim, qui credit, per fidem vere particeps factus Christi, etiam simul in eo particeps fit universae sanctitatis et iustitiae, quam Christus Dominus propter ipsum et pro ipso habere et implere dignatus est, quamque ei, tanquam membro suo, appropriat. Atque hanc ob causam fides imputatur et adscribitur omni credenti ad perfectam iustitiam, et propter talem eius in Christo perfectam iustitiam donatur ipsi vita aeterna, cuius pignus est Spiritus Sanctus, sicut confirmat illud Christus Dominus in Evangelio Divi Iohann. 6. Amen, Amen, dico vobis, qui credit in me, habet vitam aeternam.

Ideoque ad consequendam salvificam fidem in Christum Iesum institutum est ministerium docendi et praedicandi sanctum Evangelium, et administrandi venerabilia Sacramenta. Per Verbum enim Dei et usum Sacramentorum, tanquam per media divinitus instituta, donatur Spiritus Sanctus, qui fidem salvificam, ubi et quando Deo visum fuerit, efficit in iis, qui audiunt Sanctum Evangelium; quod docet, Deum non propter nostra aliqua merita, sed propter solum Christum Dominum omnes illos, qui in Christum credunt, in gratiam recipere, iustificare et Spiritu suo Sancto ad vitam aeternam sanctificare.

Atque ita sanctificatio, renovatio vel regeneratio hominis fit per fidem et Spiritum Sanctum, quando per fidem in Christum Dominum participes reddimur Iesu Christi omnium meritorum

is, atque hoc pacto perfecte coram Deo iustificamur. Ubi vero tim per eandem participationem et communionem Christi Doni simul infunditur in nos, tanquam viva membra sancti ipsius rporis, Spiritus Sanctus, qui nos sanctificat et renovat, ut choate sancti simus, et morientes omnibus a pravis cupiditatis carnis, iamque Deo viventes, indies magis magisque recuperemus imam illam per Adamum amissam sanctitatem, quam in vita terna demum perfecte consequemur.

Et quia haec nostra per Spiritum Sanctum in nobis inchoa- sanctitas in hac vita perfecta non est; siquidem ad mortem que in nobis permanent multi defectus et infirmitates, atque multa etiam delicta, pro quibus indesinenter oramus, dicentes: emitte nobis debita nostra: Ideo non sumus nec esse possumus ram Deo perfecte sancti nostra illa per Spiritus sanctum in nos inchoata sanctitate, iuxta dictum Christi Domini in Evange- D. Lucae 17. Cum feceritis omnia, quae praecepta sunt vos, dicite: Servi inutiles sumus: et 1 Canon. D. Ioan. 1. cap. dixerimus, quod peccatum non habemus, nosipsos seducimus, et ritas in nobis non est. Et sanctus David orat, dicens: Ne tres Domine in iudicium cum servo tuo, quia non iustificabitur conspectu tuo ullus homo.

Quapropter, ut supra dictum est, Iustificatio nostra coram eo tantum in solo Christo Domino posita est, et sola fide acpiritur, sicut et veteres Ecclesiae sanctae Doctores hac de re ocent. Beatus enim Ambrosius hunc in modum scribit: Hoc a eo constitutum est, ut qui in Christum credit, salvus sit, sine eribus, sola fide, gratis consequendo remissionem peccatorum.

Articulus IX.
DE FIDE.

Itaque de fide haec est nostra iuxta Verbum Dei confessio, iod fides salvifica sit, quando homo non tantum credit esse eum, et omne id, quod in sancto suo Verbo nobis annunciare et romittere dignatus est, esse verum (quod et Diaboli credunt et ontremiscunt) sed etiam per Spiritum Sanctum corde confidit, iod gratiosae promissiones divinae de remissione peccatorum, et alute aeterna unicuique in Christum Dominum credenti factis, ad e etiam in specie pertineant: et quod iuxta promissiones illas eternus Deus non solum aliis peccatoribus, sed et sibi ipsi etiam ropter Christum Dominum peccata remittere, se in gratiam repere, et Spiritu suo Sancto ad vitam aeternam sanctificare velit. tque sic fidelibus promissionibus divinis in Christo fundatis inixus, illis ipsis de sua ad vitam aeternam electione, et certa in hristo salute sese, quantum potest, firmiter certiorem reddit, erque talem cordis ad Deum fidem vel fiduciam superat omnes entationes, acquirit vivificam consolationem, et pacem cum Deo, d quem confugit confidenter, clamans Abba Pater: sicut D. Apo-

stolus ad Rom. 5. dicit: Iustificati igitur ex fide, pacem hab mus cum Deo per Dominum nostrum Iesum Christum, per qu habemus accessum in fide ad gratiam hanc, in qua stamus gloriamur in spe gloriae filiorum Dei.

Et quia salvifica fides, ubi in homine per Spiritum Sanctu existit, sive sit infirma, siva firma, semper apprehendit Christu Dominum cum omnibus beneficiis suis (is enim sub hac uni conditione, si corde tantum in ipsum credamus et confidamu sese nobis donat) atque ita homini credenti affert remissione peccatorum, reconciliationem cum Deo, iustificationem, regener tionem per Spiritum Sanctum, et vitam aeternam: propterea i in homine mortua non est nec esse potest, sed indesinenter op ratur novam et aeternam vitam, mortificat omnes pravas homin cupiditates, accendit in corde dilectionem Dei et proximi, et i per charitatem operatur quaevis bona et sancta opera, ex quib tanquam arbor ex fructibus cognoscitur. Sicut enim ignis absq calore, et sol absque splendore: ita etiam vera fides et Chris particeps, sine renovatione et sine charitate, adeoque sine mult sanctis et bonis operibus nunquam et nusquam esse potest.

Articulus X.
DE BONIS OPERIBUS.

De bonis operibus confitemur, quod ea vere sint bona sancta opera, quae Deus in Verbo suo praecepit, quaeque ex ver fide proficiscuntur, et sunt fructus Spiritus Sancti. Gal. 5. Qui quid enim fit ab iis, qui non ducuntur Verbo Dei, et vera Christum fide, et destituti sunt Spiritu sancto; id omne, quacu que etiam ratione coram oculis hominum speciosum et bonum es videatur, coram Deo abominabile et odiosum est, et peccatum m net, secundum dictum Apostoli, Rom. 14. Quicquid ex fide no est, peccatum est. Et ad Hebraeos 11. Sine fide impossibi est placere Deo.

Itaque bona opera proprie sunt et fiunt tantum in solis fili Dei, qui per fidem in Christum omnia beneficia eius et unive sam salutem, hoc est, iustificationem et renovationem consequu tur, ductique Spiritu Dei faciunt et servant, quicquid Deus verbo suo praecepit et constituit, iuxta dictum Ezechielis Pr phetae 20. cap. In praeceptis meis ambulate, ut faciatis ea: I in Evangelio Sancti Matthaei 15. cap. Frustra me colunt, d centes doctrinas et traditiones humanas.

Et talia bona opera placent Deo, non propter propriam ips rum dignitatem et perfectionem, quae in illis prorsus non rep ritur, secundum Verbum Prophetae Esaiae, quo de suis et toti Ecclesiae operibus loquens, ita dicit, cap. 64. Tanquam pann menstruatae omnes iustitiae nostrae: sed placent Deo per solu Christum Iesum in persona vel homine, qui prius a Christo D mino per fidem in ipsum iustificatus, et Deo acceptus reddit

, quando credit: primo, quod remissionem peccatorum, recon-
ationem cum Deo, iustificationem et sanctificationem non con-
uamur, nisi tantum ex gratia Dei, gratis propter solum Chri-
m Iesum, et per fidem in ipsum: Secundo, quamvis per Spi-
ım sanctum regeneratus sit, quod tamen in hoc mundo legem
i perfecte implere prorsus nequeat, sed in ipso sit et maneat,
n magna imperfectio et imbecillitas in fide et omnibus aliis
is operibus, tum etiam multae transgressiones et interiores
vae inclinationes et cupiditates, quibus per Spiritum sanctum
liose resistit, et pro remissione eiusmodi defectuum et deli-
rum suorum indesinenter orat: Tertio, quando credit, quod
gratiam Dei et debeat et possit inchoare novam vitam, secundum
ecepta divina, et quod ipse omnisque sua inchoata, licet
erfecta, obedientia et bona opera Deo placeant, propter solum
ristum Dominum, quemadmodum sanctus Petrus dicit S. Canon.
c. Offerte hostiam spiritualem Deo placentem per Iesum Chri-
n. Et propterea etiam cum alacritate ac sine coactione volun-
em Dei perficit, faciendo bona opera propter dilectionem Dei
sanctam eius voluntatem, ad declarandum suum erga Dominum
equium et Charitatem suam erga proximum, ut et ad testifi-
dam coram hominibus bonam conscientiam et veram fidem,
e tantummodo per bona opera cognoscitur. Atque ita credi-
s et confitemur, quod bona opera a Deo praecepta facere de-
mus et teneamur. Primo propter nostram in CHRISTO red-
ptionem, Iustificationem et sanctificationem. Nam qui in
risto est iustificatus, et spiritu sancto renatus ac sanctificatus,
non potest nisi bona opera facere, quia ideo nova creatura
Christo Iesu est, ut bona opera faciat, Ephesios 2. pari ra-
ne, quemadmodum et sol non potest non lucere, cum a Deo ad
sit conditus ut luceat. Ideoque ubi in Christiano deprehendi-
vita impoenitens et mala opera, ibi certe opus Dei destruitur,
talis filius Dei ac salvandus appellari minime potest.

Secundo, propter divinum mandatum et debitam nostram obe-
ntiam, secundum ordinationem Dei quam indicat D. Paulus ad
manos 8. capit. dicens: Debitores sumus non carni, ut secun-
n carnem vivamus. Et Filius Dei in Evangelio D. Iohan.
cimoquinto, inquit: Hoc praecipio vobis, ut diligatis vos invi-
n. Quilibet igitur credens, cum ex Deo sit, mandata diligit,
sedulo observat, contraque ea facere et sciens volens peccare
la ratione potest, quemadmodum D. Iohan. docet in Canon.
cap.

Tertio propter fidem et bonam pacatamque coram Deo con-
entiam retinendam. Nam intermissione bonorum operum et
nmissione peccatorum contra conscientiam Spiritus sanctus con-
statur et excutitur, et hoc modo fides cum vera Dei invocatione
ittitur. Omnino enim impossibile est, ut laeto et tranquillo
mo Deum fiducialiter et confidenter invocare possint, qui indul-

gendo pravis cupiditatibus peccata volentes scientes admitt
vulneratamque et malam habent conscientiam. Ideo sanctus
hannes S. Canon. 3. capit. dicit: Charissimi, si cor nostrum
condemnaverit nos, fiduciam habemus ad DEUM, et quicquid
timus, accipiemus ab eo, quonam mandata eius custodimus,
id quod placet illi, facimus.

Quarto, ad evitandas temporales et aeternas poenas divi
quoad corpus et animam quas Deus pro aeterna sua Iusticia tr
gressoribus praeceptorum suorum constituit, quemadmodum ea
re varia et inumerabilia Exempla ab initio mundi et etiam
hodie extant. Omnium vero poenarum divinarum in hac vita
vissima est, quando Deus peccatum peccato punit, permittens
peccatoribus propter contumaciam illorum, et inprimis propter
temptum verbi sui et voluntatis in eo patefactae, spiritum err
et obtenebrationem cordis, ut non inquirentes sedulo et sync
veritatem DEI et salutem animarum suarum, in peccato atque
tio suo magis magisque ingravescant, sicut D. Paulus 2. The
lon. 2. inquit: Quapropter mittet illis Deus efficaciam erroris
credant mendacio et iudicentur omnes, qui non crediderunt v
tati, sed consenserunt iniquitati.

Quinto, propter nostram in Christo excellentiam et sanc
vocationem. Nos enim qui credidimus in Christum, facti su
membra sancti ipsius corporis et templa spiritus Dei, 1 Corin
6. capit. Ideoque dilecti filii Dei, Iohann. 1. Hanc ipsam
tur ob causam sancti esse debemus, quemadmodum Deus no
sanctus est. Et Christus Dominus iubet, ut existentes filii
sequamur naturam et ingenium Patris nostri in Evangelio
Matth. 5. cap. dicentis, Diligite inimicos vestros, ut sitis
Patris vestri, qui est in coelis.

Sexto, ad consequendam magnam et copiosam remunera
nem, quam Deus bonis operib. nostris, non propter propriam
lorum dignitatem et perfectionem, sed propter Christum Domin
cuius membra sumus, ex gratia promittere dignatus est.
enim propter promissionem ipsius, remunerationis eiusmodi in
et aeterna vita secundum militiam nostram certo participes fu
sumus, sicut dicit Dominus 1 Reg. 2. Qui honorat me, honor
eum: et S. Paulus 1 Tim. 4. c. Pietas promissionem habet
ius et futurae vitae.

Omnis autem praeclara virtus et iustitia legis, quae
Spiritu Dei reperitur in hominibus probis, honestatis, discipl
et iustitiae amantibus, plurimum differt a bonis operibus: q
doquidem non est nisi particula tantum legis Dei de externa
stitia hominis, et honesta atque ingenua conservatione inter h
nes, quam D. Paulus Heb. 9. c. appellat iustitiam carnis,
quod animalis etiam homo ea sine Spiritu sancto et interna r
vatione operibus externis iuxta legem Dei efficere possit.

iautem externa virtus et honestas, quamvis non sit spiritua-
iustitia legis eorum, qui proprie sunt filii Dei, ideoque etiam
o illi, more hypocritarum et Pharisaeorum, confidere debeat,
a Verbum Domini scriptum a D. Matthaeo c. 5. Nisi abun-
erit iustitia vestra plus quam Pharisaeorum et scribarum, non
ibitis in regnum coelorum: attamen in universum ab omnibus
ino hominibus, et potissimum in Ecclesia Dei, multis de cau-
diligenter et accurate observari debet, cum primis vero pro-
severum mandatum Dei in lege naturali et scripta ad omnes
ino homines directum, et ad evitandas poenas, ut aeternas,
etiam temporales et corporales, quib. secundum ordinationem
quilibet Magistratus politicus transgressores legis Domini et
ie disciplinae debita cum severitate afficere tenetur. Deinde
n ad conservandam pacem publicam et laudabilem conversa-
em humanam, quae sine ordine et iustitia esse non potest.
extremum ideo, ut externa virtus et disciplina populum in Ec-
ia Dei ad omnem pietatem, cumprimis etiam ad suscipiendum
bum Dei, et Spiritum sanctum aptum magis reddat. Deus
i opus suum non peragit in hominibus impiis, quamdiu vitam
beluinam et impoenitentem agunt, ut neque externam hone-
em curare, neque ullum bonum ordinem et disciplinam recipere
entur.

Articulus XI.

DE ECCLESIA DEI.

Credimus et confitemur, quod una Ecclesia sancta et catho-
sit, et semper maneat. Ea vero in hoc mundo est visibilis
us hominum fidelium et sanctorum, qui in omni loco veram
uram doctrinam Christi amplectuntur, eo modo, quo a sanctis
ngelistis et Apostolis in Sacro-sancto Evangelio Christi fide-
et syncere proposita est, quique etiam per vinculum chari-
in omnibus se accommodant et conformant ad legem et sta-
unici sui Regis, Episcopi et capitis Iesu Christi, mysteriisque
, quae communiter Sacramenta vocamus, utuntur, quemadmo-
ea Christus instituit, et Evangelistae et Apostoli Christi Do-
i usurparunt, et in Scripturis sacris reliquerunt.

Et quamvis Ecclesia sancta proprie sit coetus sanctorum,
per ministerium puri Verbi et venerabilium Sacramentorum,
lentes in Christum, cum ipso unum corpus facti sunt, et in
munione unius fidei, unius charitatis, et unius spiritus unam
itualem vitam ducunt: quia tamen istiusmodi sanctis semper
ti hic hypocritae admixti sunt, qui eandem veritatem confiten-
et ad illam provocantes a fidelibus saepenumero dignosci, et
Ecclesia segregari non possunt: Ideo Ecclesia visibilis in hoc
ndo generaliter vocatur omnis coetus Christianorum, bonorum
nalorum, Christum et legem eius agnoscentium. Et hic simi-

lis est tritico zizaniis referto: et reti, in quo sunt mali et b
pisces Matth. 13.

Talis autem coetus bonorum et malorum nominatur et
Catholica, Christiana et sancta Ecclesia, tantum respectu bonor
piscium et tritici, hoc est, Electorum filiorum Dei et veror
fideliumque Christianorum, qui omnes in universum et sine disc
mine imputata in Christo et per spiritum sanctum in ipsis inch
ta sanctitate sancti sunt: et hos solos Dominus vocare digna
oves suas, quarum communio vere est sponsa Christi, domus D
columna et firmamentum veritatis, mater omnium credentium,
unica illa Arca, extra quam nulla est salus. Quod vero atti
admixtos et notorios in specie hypocritas, et alios malos at
impios Christianos, qui in Ecclesia illa manent, quorum et
plerumque maior est numerus: hi et similes non vocantur pro
Ecclesia sancta, sed mortua illius membra. Et quanquam re
riantur in Ecclesia Christi, tamen de Ecclesia et corpore e
sunt minime.

Quapropter notae certae et infallibiles sanctae Eccles
praecipuae sunt. Primo pura praedicatio et doctrina verbi
et sancti Evangelii, maxime quoad fundamentum et praecipuos
ticulos Catholicae et Christianae fidei. Secundo, pura conser
tio, administratio et usus Sacramentorum Domini, iuxta ips
institutionem. Tertio, debita et Legitima obedientia in servar
omnibus iis rebus, quas sanctum Evangelium et lex Chr
praecipit.

Ideoque et haec signa Ecclesiae Dei sunt, nempe, mutua
fraterna Charitas, tanquam membrorum Christi, Crux et afflic
nes magnae propter veritatem et regnum Dei, et tandem repres
manifestorum scelerum, multorumque in Deum peccatorum, cum
amicam et fraternam admonitionem et correptionem, tum et
per ordinariam a Deo institutam excommunicationem a sancta
clesia, eorum, qui per antegressas admonitiones sese non pati
tur corrigi. Et hoc sancti patres nominarunt disciplinam
clesiasticam.

Quamvis autem haec signa sanctae Ecclesiae, per quae
infallibiliter cognoscitur, non semper in eodem statu reperiant
Interdum enim admodum splendide lucent, interdum vero us
adeo exigue conspiciuntur, ut vera Ecclesia agnosci vix que
praesertim, quando Deus Ecclesiam castigare et cribrare cogi
auferendo lucem verbi sui et immitendo in eam propter ingr
tudinem et contemptum verbi ac beneficiorum suorum effice
operatores errorum, qui derelinquentes verbum Dei vivi Ec
siam in seipsis, et traditionibus suis fundant et ostentant:
tamen in tanta etiam seductione et Eclipsi Ecclesiae aberrare
illa nulla ratione possunt, si modo caput Ecclesiae Christum
minum respiciendo eidem adhaerere studeant, fide verbum e
ubicunque secundum scripturas sacras pure et syncere praedi

recipientes et a veritate eius nuspiam, tum quoad doctrinam, quoad vitam recedentes.

Nam ubicunque verbum Christi Domini fidelibus ita praedi-ir, et venerabilia sacramenta, secundum institutionem ipsius inistrantur, ibi certo est pars Ecclesiae eius, et in tali coetu istus Dominus vere praesens est, et per ministerium verbi et ramentorum suorum salutem in cordibus fidelium iuxta ordina-em suam operatur, etiamsi interdum ministri Ecclesiae qui oum et sacramenta Domini administrant, hypocritae sint et tua membra Ecclesiae. Verbum n. Dei et usus venerabilium ramentorum potentia Dei est ad salutem omni credenti, non oter dignitatem eius, quia ea administrat, sed propter solam nationem Christi Domini, qui per veram suam praesen-et operationem spiritus sancti efficax est. Ideoque sicut di-as ministri verbo et sacramentis Christi nihil addit: Ita etiam gnitas et hypocrisis eius nihil adimit, iuxta dictum Domini th. 23. In cathedra Mosis sedent scribae et Pharisaei: quid ergo dixerint vobis servate et facite; at secundum opera m nolite facere; dicunt enim et non faciunt.

Decet tamen Ecclesiam Dei, eos, qui manifeste scandalosam mpoenitentem vitam agunt, mediisque legitimis corrigi non unt, a ministerio Ecclesiastico removere, et quantum fieri st, in id incumbere, ut in Ecclesia Dei et doctrina et vita ta et inculpata sit.

Articulus XII.

DE CLAVIBUS ECCLESIAE, VEL POTESTATE EIUS IN MINISTERIO.

Omnis potestas Ecclesiastica, quam Dominus in Scriptura a Ecclesiae suae Prophetis et Apostolis, eorumque successo-s concedere et tribuere dignatus est, proprie se extendit non psorum personas, sed ad Verbum Dei, cuius ministri sunt, d officium hoc pacto iis concreditum, ut secundum Verbum et voluntatem eius in illo patefactam eodem fungantur: quem-odum Dominus Iesus discipulis suis emissis certa instructione praecepit, nimirum ut euntes docerent Ecclesiam servare ia, quae praecepisset ipsis: et ut non sint neque dicantur Ma-i, quia solus ille Magister eorum sit. Neque vult, ut alio aliquo rinae genere se et Ecclesiam suam gubernent, nisi eo tan-, quod ab ipso tanquam Magistro suo ex ore eius audiverunt, uod in memoriam etiam Spiritus sanctus illis revocare debuit, ndo eos omnia, quae Christus Dominus locutus est ipsis, et alia his contraria.

Officium igitur Pastorum et ministrorum Ecclesiae, verorum-Apostolorum successorum, hoc est, nempe, doctrina Christi Apostolorum, Ecclesiam Dei plantare et colere, Sathanae vero ruere et evertere, oves Christi pascere, lupos rapaces ab iis

arcere, poenitentes erudire, admonere, consolari, et a peccatis a
solvere: impoenitentes vero et praefractos corripere et redargue
peccata illorum exaggerare, et retinere, atque ita (secundum
ctum D. Pauli 2 Cor. 10.) quamlibet potestatem et superer
nentiam, quae extollit se adversus doctrinam DEI, deprimere
que evertere, captivantes et subiicientes omnem intellectum s
ministerium et obsequium Christi, idque totum efficere solo Ver
DEI, et non alia, nisi hac spirituali potestate, quae Minist
Ecclesiae a DEO data est, non ad destructionem, sed aedificat
nem nostram.

Huius vero officii et potestatis Ecclesiasticae duplex prae
pue discrimen vel duae partes in Scriptura sacra reperiunt
Primum enim et praecipuum officium et potestas Ecclesiae
respectu Verbi Dei, hoc est, praedicare sanctum Evangelium,
secundum illud (quod proprie iis solis convenit, qui pastores
clesiae vel sacerdotes sunt) legitime administrare venerabilia
cramenta, aliaque peragere munera, quoad preces Ecclesiasti
et confirmationem ac benedictionem coniugalem, quam copulat
nem nominamus, et alia quaedam officia ad munus sacerdot
proprie pertinentia, quae omnia Dominus nomine clavium potis
mum complexus est, solvendo et ligando, remittendo et retine
peccata. Matth. 16. et 18. Ioh. 20.

Nam cum in coelum tanquam in occlusum peccatoribus
bitaculum non sit accessus, nec via alia, praeter Christum Do
num, ad eundem vero non detur accessus, nisi per solam fid
in ipsum: quam fidem Spiritus Sanctus communiter in nobis t
tummodo per Verbum Dei et usum Sacramentorum operatur: Id
quando pastoribus et ministris Ecclesiae potestas ministerii Ve
Dei, et venerabilium Sacramentorum datur, concreditur, et co
mendatur, eo ipso illis dantur verae claves ad Regnum coeloru
Etenim per illud Ministerium illorum aperitur poenitentibus c
lum, et monstratur via ad vitam aeternam. Denique quia pecc
nostra nos vere et graviter ligant, atque ita tanquam constric
in vinculis Diaboli et mortis aeternae detinent: praedicatio v
Verbi Dei ex Sacrosancto Evangelio annunciat poenitentibus
credentibus in Christum liberationem a peccato, Diabolo, et mo
aeterna: impoenitentibus autem aeternum iudicium et damnation
propter contemptum oblatae ipsis in Christo salutis: propte
ministri Ecclesiae, cum officio suo fideliter secundum ordinat
nem Filii Dei funguntur, tunc praedicatione sancti Evangelii
legis praeceptorum divinorum, potenter homines solvunt et liga
peccataque illis remittunt et retinent.

Altera et praecipua quoque pars Ministerii et potestatis
clesiasticae et Iurisdictio Ecclesiastica, qua secundum Verb
Dei iudicantur et reguntur, non res et causae politicae sed sp
tuales, eo inprimis spectantes, ut pura doctrina in Ecc
sia conservetur, unde oritur verus cultus Dei et mutua C

itas totius Ecclesiae; Item ut omnis bonus Ordo, iuxta verbum Dei in communione sancte, et in omnibus externis Ecclesiae negotiis conservetur. Et hoc officium proprie quibusdam tantum in Ecclesia personis, sapientia et donis spiritus sancti illuminatis et ornatis competit, qui peculiariter ad id a tota Ecclesia, ut alios regant et gubernent, delecti sunt.

Veruntamen haec et quaevis alia ministerii potestas in Ecclesia Dei, nullam habet politicam potestatem, neque ei ulla politica Iurisdictio, potestas, administratio et dominatio huius mundi competit, siquidem regimen Ecclesiasticum et politicum, alterum ab altero filius Dei clare distinxit. Praeterea Ecclesia non habet nec habere potest ullam potestatem vel statuendi aliquid in ritibus Ecclesiasticis contra verbum Dei, vel proponendi aliquid in doctrina ad credendum praeter manifestum verbum Dei, ac si substantiam salutis concerneret. Pari modo potestatem non habet, vel Ecclesia vel aliquis in Ecclesia Christi, ita interpretandi scripturam sacram, ut unum cum altero pugnet, praesertim vero cum articulis fidei Christianae et Catholicae.

Articulus XIII.

DE VENERABILIBUS SACRAMENTIS A CHRISTO DOMINO INSTITUTIS, UT ET DE FRUCTIBUS ET VERO EORUM USU.

Credimus et confitemur, quod venerabilia sacramenta sint visibilia signa et sigilla promissionum divinarum et illustres significationes gratiae Dei: in quibus sacramentis visibilia Elementa, verbo et institutione divina, vere et reipsa sunt res coelestes, invisibiles et humana ratione incomprehensibiles, quae illa, quae de misericordi voluntate Dei in verbo sacrosancti Evangelii nobis sunt proposita, et foedere in Christo nobiscum de participatione Christi Domini et omnium beneficiorum eius pacto, confirmant.

Itaque de fructibus venerabilium sacramentorum ita credimus: quod a Christo Domino ea instituta et ordinata sint, ut non solum exterius discernant fideles Christianos ab Ethnicis, et alius quibuscunque diversae a vera Ecclesia religionis sectatoribus, verum etiam peculiariter, ut sint pignus et locuples ac illustre testimonium singularis et gratiosae voluntatis Domini Dei nostri erga nos.

Et hanc ob causam fructus illorum primus et principalis est ille, ut illorum usu excitemus et confirmemus in nobis fidem de remissionibus divinis, nimirum, quod in venerabilibus sacramentis Christus Dominus seipsum nobis cum omnibus meritis et beneficiis suis communicet, ut per usum venerabilium sacramentorum haec fidem in ipsum revera illius magis magisque participes reddamur, et omnia beneficia in eo nobis promissa consequamur, nempe remissionem peccatorum, liberationem a morte aeterna, et poste-

state Diaboli, reconciliationem cum Deo, iustificationem, commu nicationem Spiritus sancti, et haereditatem vitae aeternae.

Alter principalis fructus esto ut venerabilia sacramenta no confirment et excitent ad sedulam et accuratam observantiam illiu Foederis, secundum quod tanta beneficia a Deo accipimus, et no vicissim etiam Deo hoc ipso nomine obstricti sumus, quod sacro sancto verbo eius toto corde adhaerentes fideliter et syncere vel mus strenuam militiam militare adversus peccatum, Diabolum mundum et propriam carnem, ipsumque colere, omni ab ill praecepto cultu atque obsequio, cumprimis vero dilectione proxim nostri, ut nostri et Christi Domini proprii membri, omniumqu rerum coelestium consortis.

Itaque hi digne utuntur venerabilibus sacramentis, qui i vera poenitentia et vera fide CHRISTI DOMINI eo animo il accipiunt, ut vere participes fiant istorum et similium insignium fructuum, quorum causa Filius Dei Sacramenta sua instituere d gnatus est. Qui enim venerabilibus Sacramentis aliter et citr hos fructus utitur, illaque institutionem Christi tractat, is ea con temnit, et quantum in ipso mutat et annihilat. Unde venerabili Sacramenta talibus non afferunt remissionem peccatorum et salu tem, sed horrendum iudicium et damnationem.

Articulus XIV.

DE SACROSANCTO BAPTISMO, PRIMO CHRISTI SACRAMENTO.

De sacro Baptismo confitemur et credimus, quod Sacramen tum illud ab ipso Christo Domino institutum sit lavacrum regene rationis et renovationis Spiritus Sancti, qui in nos opulenter e funditur per Iesum Christum Salvatorem nostrum, ut iustifica gratia ipsius haeredes simus in spe vitae aeternae. Et hic Ba ptismus vel ablutio hominis per aquam cum iuvocatione nomin Sacrosanctae Trinitatis, Patris, Filii et Spiritus Sancti, homi Ecclesiae Christi inserto affert remissionem peccatorum, et vita aeternam, quemadmodum Filius Dei in Evangelio Sancti Mar 16. cap. inquit: Qui crediderit ac baptisatus fuerit, salvabitur qui vero non crediderit, condemnabitur.

Confitemur etiam, quod infantes (cum ad illos etiam regnu Dei, secundum promissiones divinas pertineat, et illorum quoqu sit; Matth. 19.) baptizari debeant, et quod per preces ac Ba ptismum Deo oblati in gratiam recipiantur, iuxta plurima sacra Scripturae argumenta.

Articulus XV.

DE COENA DOMINI, ALTERO CHRISTI SACRAMENTO

De Venerabili Sacramento Testamenti et ultimae Coenae, a ipso Christo Domino ante passionem suam instituto, credimus

fitemur, quod panis in Coena illa sit verum Corpus Christi
mini pro nobis traditum et proditum, et vinum in calice sit
us sanguis Domini nostri Iesu Christi pro nobis effusus in
issionem peccatorum, et accipientibus porrigatur, ut mandu-
tes corpus, et bibentes sanguinem Christi Domini, hoc faciant
commemorationem et annunciationem mortis ipsius innocentis,
ec veniat: quemadmodum ipse Christus Dominus in ultima
coena et Testamento suo propriis verbis ita instituit et testa-
est, ut sancti Evangelistae et D. Paulus Apostolus hoc ipsum
ifeste docent, scribunt et confitentur.

Atque hoc venerabile Sacramentum institutum est, primo
excitandam et confirmandam fidem nostram de participatione
isti Domini et omnium beneficiorum eius, ut sumentes spiri-
liter et substantialiter, fide atque etiam ore, in Sacramento
pus et sanguinem Domini nostri Iesu Christi, minime dubite-
s, sed firmiter credamus, quod vere simus, et per talem usum
enae Domini magis ac magis reddamur viva Christi Domini
mbra, qui nos corpori suo sancto ita coniunxit, ut quemadmo-
n palmes ex vite sua, ita et nos membra eius ex corpore
us sancto, tanquam ex unico et vero cibo nostro, consequamur
acquiramus veram saturitatem animarum nostrum, vivam illu-
nationem, laetitiam, consolationem, et omnia beneficia, quae
ristus Dominus nobis morte sua, et tota obedientia promereri,
in sancto suo Evangelio cuivis poenitenti proponere et promit-
e dignatus est, nempe remissionem peccatorum, reconciliatio-
n cum Deo, iustificationem, communicationem Spiritus sancti,
haereditatem vitae aeternae.

Deinde, ideo etiam Sacramentum coenae Domini institutum
, ut in publico coetu Ecclesiae ex imo corde Deo pro omnibus
inis nobis in Christo praestitis beneficiis gratias agamus, et
nptione Sacramenti corporis et sanguinis Domini, vere excite-
r et corroboremur, ad perseverantiam in corpore Christi Do-
ni: cui eum in finem coadunamur, et in ipso multivariis pecca-
et pravis cupiditatibus nostris morientes, et ad iustitiam resur-
ntes, vivamus Deo in omni pietate et sanctitate, secundum omnia
ecepta Dei, et per mutuam atque ardentem Charitatem serve-
s unitatem corporis Christi, quod est Ecclesia: scientes, quod
nes, qui in venerabili hoc sacramento ex uno pane comedimus,
um corpus efficimur (quemadmodum 1 Cor. 10. D. Paulus ait)
mutuo nos tanquam communia membra unius Christi Domini
aritate syncera et fervente diligamus, certo statuentes, quod
orsus non possimus ullum ex proximis nostris contemnere vel
endere, quin confestim in illo contemnamus et offendamus Chri-
m Dominum: et quod etiam Christum Dominum diligere ne-
eamus, nisi eum diligamus in proximis nostris, sicut dicit Do-
nus: quicquid fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi
istis.

Articulus XVI.
DE POENITENTIA.

De poenitentia sentimus et confitemur, eos, qui post a ptum sacrum Baptismum lapsi sunt et peccaverunt, peccatorum missionem iterum consequi posse, quocunque tempore ad D per gratiam eius vera poenitentia se convertant: et quod Ec sia poenitentes istiusmodi Christianos absolvere et in commu nem sanctorum recipere debeat.

Constat autem vera poenitentia sive conversio tribus partib quarum prima est, Contritio cordis, et terror ac luctus in scientia per agnitionem peccati: quae contritio (ut etiam s ostensum) in homine verum odium omnium peccatorum interio et exteriorum, ardensque desiderium liberationis ab ira Dei aeterna damnatione operatur.

Altera pars est fides in Christum Iesum, quae oritur sancto Evangelio, monstrante absolutionem in solo Christo, est, liberationem ab omnibus peccatis, reconciliationem cum D et Iustificationem propter merita Christi. Et talis fides per ritum sanctum in homine operatur veram et consolationem et ticiam cordis, unde dilectio Dei et mandatorum eius promanat.

Itaque tertia pars verae poenitentiae est nova vita, omne bonum propositum, quo spiritus sanctus hominem poenitentem mutare et quasi renovare dignatur, ut priorem malam vitam quodlibet peccatum a Deo prohibitum odio habens, amplius i sciens et volens nunquam committat, sed factus iam iterum fi Dei in posterum Deo vivat in omni pietate et sanctitate, in omnia praecepta divina, atque ita secundum dictum D. Pauli Tim. I. cap. militet bonam militiam, retinens fidem et bon conscientiam.

Articulus XVII.
DE CONFESSIONE.

De confessione et absolutione sentimus, quod in Eccle confessio peccatorum, eorum absolutio esse debeat: licet enu ratio omnium peccatorum in confessione neque possibilis ne necessaria sit iuxta verbum divinum in psalmo positum: deli quis intelligere potest?

Debent etiam in confessione hominibus a Ministris Eccles salutares et consolatoriae doctrinae ex scripturis sacris propo ut conscientiae humanae peccatis gravatae et lege Dei conster tae consolationem ex verbo Dei queant consequi.

Articulus XVIII.
DE MINISTRIS ECCLESIAE.

De Ministris Ecclesiae sentimus, quod nemo in Ecclesia blice docere, vel Sacramenta administrare debeat, nisi legiti vocatus.

Articulus XIX.

DE RITIBUS ECCLESIASTICIS.

De Ritibus et Ceremoniis Ecclesiasticis, quae in Ecclesia
ei et omnibus officiis Ecclesiasticis, tum circa sacram Missam,
c est, circa preces publicas, praedicationem verbi Dei, et
gnum usum et administrationem coenae Domini, tum etiam in re-
uis aliis congressibus Ecclesiasticis et officiis divinis observari
bent, alibi dictum reperietur.

Sentimus tamen et confitemur cum antecessorib. nostris, quod
es tantum ritus et caeremoniae in Ecclesia Dei esse debeant,
ae neque Verbo Dei adversae neque superfluae sunt, sed gra-
e et utiles, cedentes ad honorem et laudem Dei, ad unitatem
aedificationem Ecclesiae, et ad conservationem boni Ordinis,
in congressibus publicis, ita etiam in quovis loco, et omnibus
gotiis ad Ecclesiam pertinentibus. Et quanquam nulli ritus et
remoniae Ecclesiasticae ab hominibus institutae, ut maxime sint
lendidissimae, tales haberi debeant, quasi proprie in iis cultus
ei, et salus hominum consistat, et Ecclesia ad easdem tanquam
praecepta divina alligata sit: tamen, quando Ecclesia Dei (se-
ndum praescriptum Verbi Dei, et sanum eiusdem sensum, iustis,
avibus, et populo Dei maxime utilibus et necessariis de cau-
s) aliquid constituit, id omne, quatenus in tali bono statu et ordine
rmanet et permanere potest, minime ab iis, quicunque ad iu-
sdictionem Ecclesiasticam pertinent, leviter et temere, cum alio-
m scandalo violari aut negligi debet. Talis enim neglectus et
ntemptus Ecclesiae et Constitutionum eius, quae hoc modo iuxta
aescriptum Verbi Dei factae sunt, manifeste a Deo in Evangelio
. Matt. c. 18. prohibitus est: si quis Ecclesiam non audierit,
t tibi tanquam Ethnicus et Publicanus.

Articulus XX.

DE MAGISTRATU POLITICO.

De Magistratu Politico confitemur, quod sit ordinatio Dei,
quod omnes (hoc est, omnis anima, sine ulla exceptione) illi
nquam ordinationi divinae non solum propter mandatum ipsius,
evitandas poenas temporales, sed inprimis etiam propter manda-
m Dei, et servandam coram Deo bonam conscientiam, secundum
oluntatem Dei obedire debeamus et teneamur, ita ut sub regimine
us in statu Christiano constituti vitam tranquillam in omni pie-
te et honestate transigere possimus. 1 Tim. 2.

Articulus XXI.

DE CONIUGIO.

Confitemur etiam, quod coniugium sit legitima a Deo ordi-
ata coniunctio duarum personarum liberarum, maris et foeminae,

omnibus hominibus, qui secundum necessitatem, et ordinatione Dei illo uti volunt, concessum, hoc est, a Deo et sancta eiu ordinatione privilegio munitum, honestum, et immaculatum, Hebr 13. Nam Deus ipse de Adamo et universa humana natura dixit Non esse bonum homini, esse solum. Genes. 2. cap. Et P Paulus etiam inquit: Ad vitandam scortationem unusquisque habea suam uxorem, et unaquaeque suum virum. Et quamvis vellemu sacerdotes sine uxoribus continentes esse, atque ita officium m nisterii sui maiori cum diligentia facere posse: tamen considera tes hac in re consilium et ordinationem Spiritus sancti et Aposto D. Pauli, inprimis vero scientes, quod et ipsi sint homines e aeque peccato ac fragilitati, secundum communem naturam huma nam maxima ex parte subiecti: propterea iuxta tenorem scriptu rarum sacrarum ratum esse debet, ut quicunque non habet donu continentiae, pie et secundum ordinationem Ecclesiae uxorem du cat. Idem. n. D. Paul. ait: Melius esse nubere, quam uri: id que ideo quia, cum coniugium sit bonum, purum, sanctum, et Deo etiam in statu innocentiae institutum, melius est in divin ordinatione, quam in impia, impura et a Deo severe prohibit confusione consistere: praesertim vero iis, qui Verbum Dei e Sacramenta administrant, aliisque bono exemplo esse debent, se cundum admonitionem Dei: Sancti estote, sicut et ego sanctu sum Dominus Deus vester.

Articulus XXII.

DE MORIA SANCTORUM.

Confitemur etiam, quod memoriae Sanctorum, quantum imi tationem fidei et bonorum operum illorum attinet, in Ecclesia ho modo ad magnam eius aedificationem retineri possint et debeant.

Invocare autem sanctos non debemus, neque ad eos confugere Invocatio enim opus est proprie soli Domino et Deo competens, sicu scriptura dicit: Dominum Deum tuum adorabis, et ipsi soli ser vies: et alibi: Invoca me in die tribulationis tuae, et ego eripiar te, et tu glorificabis me. Pari ratione sancti Mediatores ne vocari nec haberi debent: siquidem scripturae sacrae unicum no bis Mediatorem et intercessorem, Dominum nostrum Iesum Chri stum, monstrant.

Articulus XXIII.

DE IEIUNIO.

De Ieiunio sacro confitemur, quod bonum sit et valde utile Primo ad coercendam et frenandam carnem, ne contra spiritu lasciviat. Deinde, ut ad preces sacras et diligentem considera tionem et meditationem rerum divinarum quovis modo alacriore simus. Tertio, ut hac ratione declaremus et testemur cordis co

m Deo humiliationem, peccatorumque et delictorum nostrorum milimam coram Maiestate eius confessionem.

Itaque ieiunium duplex est: Unum privatum, quando quis raecipue vero primam ob causam vel fructum supra dictum) vel olus, vel cum familia sua, Ieiunio sua sponte, et quandocunque sta causa et necessitas urget, pie et legitime utitur.

Alterum est publicum, quando tota congregatio sive Ecclesia ei, propter publicam necessitatem, vel magnam aliquam imminenm calamitatem et flagellum Dei, a praepositis suis admonita, animiter vera poenitentia ad Deum per Christum Dominum congit, et externis etiam verae poenitentiae signis, hoc est, ut proeta loquitur, toto corde suo, ieiunio, fletu et planctu se coram eo humiliat, delictaque sua, quavis interiore et exteriori humilite, confitetur; quemadmodum innumera Exempla in scriptura cra utriusque Testamenti, et in primitiva etiam Ecclesia, id nos demonstrant.

Est autem ieiunium, non solum temperantia et moderata frulitas in usu donorum Dei, quovis tempore piis Christianis conniens, utpote quorum vita continuo ieiunio perpetuo similis esse bet, secundum fidelem exhortationem Domini, dicentis: cavete, corda vestra graventur crapula et ebrietate: sed proprie etiam t id, quando praeter consuetam temperantiam, maiorem adhuc ugalitatem et abstinentiam in omnibus rebus carni nostrae adluscentibus, praesertim vero, et proprie in cibo et potu, nobis sis ad diem unum vel aliud aliquod certum tempus, serio impemus, ita ut ea inprimis, quorum causa ieiunium indictum est, iuno corpore alacrius et diligentius exsequamur: Deinde etiam, communi tantum et modico cibo ac potu utentes, nullas voluates in cibo et potu sectemur: Et tandem, ut in tali simplicis bi et potus usu, maiorem frugalitatem, quam alias fieri consuet, servemus.

Diligenter tamen attendendum, ut verus usus sacrorum iciuorum in Ecclesia Dei maneat, ita ut populus Dei sciat et coioscat, quomodo et cur ieiunare debeat, nec opinetur, id ieiuum esse, quando aliquis delectum in cibis observat, neque in ic errore versetur, quasi cultus Dei in solo ieiunio, sine intori pietate, positus sit.

Articulus XXIV.

E RESURRECTIONE MORTUORUM ET EXTREMO IUDICIO, etc.

Credimus, quod Dominus noster Iesus Christus in consumatione huius Mundi in gloria veniet, omnes iudicaturus, et nnes etiam mortuos resuscitaturus. Tunc piis et Electis Dei ibit vitam aeternam et gaudium perpetuo duraturum: Impios

vero homines cum diabolis condemnabit, ut sine ullo fine aeternu
crucientur.

Articulus XXV.

DE VITA AETERNA.

Ore confitemur, et corde magna cum consolatione credimu
quod post hanc temporalem vitam sit, et in aeternum duret vi
iucunditate et laetitia plena, omnibus in Filium Dei Iesum Chr
stum credentibus ab aeterno parata, in quam ipse unigenitus F
lius Dei per mortem et perfectam obedientiam suam viam praep
ravit, et portam aperuit.

Omnino etiam ita credimus, ut ex animo confitemur, quod
hanc vitam aeternam per nullum aliud medium quis introire, n
que aliter illam consequi possit, nisi per solum Christum Dom
num, quemadmodum ipse Dominus et Salvater noster dixit, i
quiens: Ego sum resurrectio, via, veritas et vita; qui credit
me, habet vitam aeternam, et ego resuscitabo illum in die novi
simo. Item: Pater volo, ubi ego sum, ut sit et servus meu
et quos mihi dedisti: nemo rapiet eos e manu mea.

Huius vero futurae aeternae iucundaeque vitae hic tantu
primitias accipiunt illi, qui ex verbo Dei veram ac certam cogn
tionem Domini nostri Iesu Christi et communionem Spiritus S
acquirunt, ut manentes in Christo, et in vera fide in ipsum,
spe indubia hic viventes, postea certo perfectam beatitudinem
regno coelorum consequantur, quando iuxta dictum Apostoli, Deu
de facie ad faciem visuri sunt. Nam et ipse Filius Dei Iol
17. cap. dicit: Hanc esse vitam aeternam, ut cognoscamus veru
Deum, et quem ille misit, Iesum Christum. Et apud eunde
Evangelistam 5. cap. Amen dico vobis, qui sermonem meu
audit, et credit ei, qui misit me, habet vitam aeternam, et
iudicium non venit, sed transit ex morte ad vitam.

Denique vita haec aeterna repleta est laetitia incomprehe
sibili et ineffabili, de qua Apostolus dixit: quod auris non aud
verit, et oculus non viderit, in cor hominis non ascenderit, quo
Dominus electis suis praeparare dignatus sit: Ad quam nos
omnes, qui in unigenitum Filium Dei Salvatorem nostrum cred
mus, perducere dignetur Deus Pater, qui cum eodem Filio
Spiritu Sancto, in una ac indivisa Deitate vivit et regnat in s
cula seculorum. Amen.

Finis.

Cum non pauci de Fratribus Unitatis, quos ita vocant, du-
ent, num huic Confessioni Illustrium Ordinum Regni Bohemiae
b utraque communicantium vere addicti sint: et vero ipsi non
lum cum praedictis Ordinibus sub ea sese univerint et coniun-
rint, sed et publica Praefatione illam ornarint et commendarint:
juentia maioris fidei causa, in gratiam pii et Christiani Le-
oris, adiecta sunt.

PARAGRAPHUS DE UNIONE

inium trium Ordinum Regni Bohemiae, corpus et sanguinem
)mini nostri Iesu Christi sub utraque specie accipientium, sub
aemissa confessione facta, ex articulis transactionis illorum,
ino 1609. die Wenceslai conscriptis, et novo Consistorii Pra-
gensis Albo, fol. 39. insertis, desumptus.

Haec autem nostra Christiana unio, compositio et transactio,
ius in diplomate Caesareae Maiestati superius nominato saepis-
ne fit mentio, facta est, quemadmodum omnes norunt, et Cae-
rea etiam Maiestas, humilimis scriptis nostris edocta est, ex una
rte inter nos Status sub utraque confessionem Bohemicam, quam
ugustanam quidem vocant, amplectentes, ex altera vero, dilectos
stros Dominos et amicos, qui ex Unitate Fratrum nominantur,
d eandem sanctam et Christianam fidem in confessione illa com-
ehensum, sicut et antecessores ipsorum, nobiscum professi sunt
adhuc profitentur.

Ideoque non tantum praefatio seu supplicatio, quam Status
ius Regni sub utraque Anno 1575. Illustris et sanctae memo-
ie, Caesari Maximiliano, una cum hac sua confessione obtu-
unt, et publicis typis describi curarunt (ad quam, ut et trans-
tionem in eadem comprehensam supra dictum quoque Caesareae
aiestatis diploma nominatim respicit) clarissime ostendit, et sta-
n eo tempore, Anno nimirum 1575. compositionem et unionem
am inter nos coepisse: sed praeterea etiam, unanimiter prae-
ctum diploma a Caesarea Maiestate petentes, nos cum illis et
si nobiscum, certa unione constituta, in hoc convenerunt, quod
sancta et Christiana fide, secundum Confessionem illam, quae
nno 1575. praeclarae et beatae recordationis, Caesari Maximi-
ino, et nunc etiam praesenti Caesareae Maiestati a nobis Ordi-
bus oblata fuit, unitatem colere, et servare velimus.

Atque hoc Caesareae Maiestati in humilimis nostris scriptis
responsis palam quoque significavimus; quantum illos concer-
it, siquidem unum iuxta confessionem illam nobiscum sint, ideo
antehac et nunc nos omnes coniunctim et unanimiter petitio-
em nostram Caesareae Maiestati proposuisse: Et quia antece-
res illorum, cum antecessoribus nostris et nobiscum, amica

compositione facta consenserint, ipsos quoque diserte testatos es
qnod nobiscum, et cum hac confessione, quam Caesareae Ma
stati, illustris memoriae, Caesari Maximiliano, Anno 1575.
nunc etiam hodiernae Caesareae Maiestati obtulimus, consentia
eandemque nobis constanter profiteri et amplecti velint.

Cui tandem accessit et hoc, quod plerique Sacordotum P
gensium, qui sub utraque specie existentes Ordinationem st
ad ministerium Ecclesiae ab iis, qui sunt sub una, hoc est,
Episcopis Romanis, vel Archiepiscopo Pragensi hactenus acce
rant, sua sponte ad nos ordines unitos accesserunt, confessione
que illam Bohemicam amplexi sunt, rogantes, ut ad eandem a
bis admitterentur: agnoscere enim sese, illam esse sanctam,
ex fundamentis scripturarum sacrarum extructam, ideoque et
polliceri, quod populo Dei, cui praepositi sint vel praeponent
eam ipsam doctrinam sacram in Ecclesiis Christianis syncere p
ponere, traditionibus humanis, cum verbo Dei, et confessione
pugnantibus, valedicere, populumque ab iisdem ex verbo Dei
hortari et in omnibus omnino eum ordinem, qui cum verbo
consentiat, studiose observare et sequi velint. Quam ob caus
libenter ipsos ad nos recepimus, etc.

Declaratio fratrum Unitatis, quos vocant, editioni Confess
nis Bohemicae, Anno 1608. ab ipsis curatae, praefi
qua publice eam approbant, commendant et recipiunt.

Ad pium Lectorem, sanctam et Christianam unanimitatem
fide, Christumque Dominum amantem.

Perquam gratum est Deo et Ecclesiae Christianae salutare, uni
tem in vera Christiana et Catholica fide (quae in scripturis sac
suum fundamentum certumque sensum habet, et duodecim Ar
culis summarie comprehenditur) servare, adhaec in nomine S
crosanctae Trinitatis baptisatum esse, cultumque Dei ac religi
nem iuxta purum Dei verbum intelligenter et uniformiter ex
cendo inter se invicem convenire, atque sic in fide, Charitate
spe vitae aeternae mutuo sese aedificare et confirmare. Atq
hoc quilibet verus et pius Christianus non tantum optime inte
git, sed et magnum illud Dei beneficium, eique acceptum es
ideoque magni etiam aestimare novit et debet. Praeclarum en
res ista encomium et testimonium a Spiritu sancto habet, qui
Sanctum Davidem inquit: Ecce quam bonum et quam iucundu
habitare fratres, (hoc est, omnes Christianos, et credentes)
unum, Psalm. 133. Et Christus Dominus paulo ante mort
suam Patrem pro tali unitate orabat, dicens: Pater, rogo,
omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et i
in nobis unum sint. Ioh. 17. Et D. Paulus ad Philippen
ait: Ad quod iam pervenimus, in hac eadem regula permaneam
et idem sapiamus. Phili. 3.

Ad istam autem in fide et religione Unitatem maxime nec
saria fuit, et etiamnum est, sacrosancta charitas, quae vincul

perfectionis. Col. 3. Ideo enim Christus Dominus ait: in cognoscent omnes, quod mei discipuli sitis, si habueritis dinem ad invicem. Ioh. 13. Et Apostolus inquit, per chari- servite vobis invicem Galat. 5. Et iterum: Omnia vestra in charitate. 1 Cor. 16. Rursum itaque sectemur ea, quae nt ad pacem, et ad aedificationem invicem: Nam qui in hoc t Christo, charus est Deo, et hominibus acceptus. Romanos Hoc vinculo unius eiusdemque animi, et mutuae charitatis oncordiae, coniuncta fuit Ecclesia primitiva, ita, ut omnium t quasi cor unum Act. 4.

Quod cum omnes illustres tres Ordines inclyti huius regni emici, Corpus et sanguinem Domini, Salvatoris et Redempto- ostri Iesu Christi, sub utraque specie accipientes, conside- nt et perpenderent; et ipsi in charitate et concordia unanimi- unc et futuris temporibus Deo servire, omnibusque dissensio- , contradictionibusque et impedimentis obviam ire decreverunt. e in publicis illis et Generalibus Comitiis Anno 1575. in Pragensi habitis exoptatam transactionem et unionem inter constituerunt, certamque sanctae catholicae et christianae fidei essionem scripto comprehenderunt, et piae atque illustris me- ae, Caesari Maximiliano, una cum supplice suo libello obtu- t, quae et postea publice typis divulgata est.

Et quia per Gratiam Dei Omnipotentis res eo pervenit, ut adicti omnes tres Ordines Regni Bohemici in praeteritis itiis publicis, Anno hoc 1608. die Lunae post Dominicam di in aree Pragensi habitis, denuo hoc urserint, Caesaream- Maiestatem, Regem et Dominum nostrum clementissimum, ut e nominata confessio Archivis Regni Bohemiae inserta con- aretur, humilima subiectione rogarint, et hac de re quoque adem vere clementissimum et benignissimum responsum ac- rint: Nos audientes illud, aeterno Deo pro tanta tamque ensa misericordia et beneficio unanimiter gratias egimus, nissoque animo divinam eius clementiam rogavimus, et assi- rogare non desistimus, ut Caesareae Maiestatis, Re- et Domini nostri clementissimi, cor (quod in manibus divinis est) Spiritu suo sancto gubernare et regere, omni- ue tribus inclytis Ordinibus clemens et benignum reddere at- efficere dignetur: quo pium et salutare illud propositum ad ptatum suum finem, et plenam confirmationem, propter honorem gloriam sanctissimi nominis sui, ad concordiam et charitatem yto Regno Bohemico conservandam, sub felici regimine Cae- eae Maiestatis (cui Dominus temporaliter et aeternum benedi- e dignetur) perduci queat.

Cum vero praedictae Confessionis fidei exemplaria fere nulla olius extarent, neque pauci etiam, ut denuo excuderetur, obnixe arent: Nos pio, Christiano et syncero animo eam iisdem plane bis, sicuti olim a Nobili et strenuo equite, Domino Michaele

Spanovvsky de Lisa, supremo Notario Regni Bohemiae e
fuit, (praeterquam quod in marginibus loca Scripturae sanc
cum brevissimis notis, ubi de quovis scriptum legatur, facili
intelligentiae causa addita sunt) typis iterum describi curavim
Idque his de causis. Primo, Quamvis antecessores nostri, s
ctae et illustris memoriae, Caesari Ferdinando, Anno 1535.
Caesari Maximiliano Anno 1564. Confessionem fidei suae (u
superioribus Regibus Bohemicis clementissimis, illorum antecesso
exhibuerint, semperque ad legitimum iudicium appellaverint,
monstrare volentes, quod per Dei gratiam nulli erroneae, no
et peregrinae, Deo et Ecclesiae ipsius sanctae contrariae doc
nae, sed huic soli purae, Evangelicae, antiquae a Prophetis, A
stolis, et solo Christo Domino propositae, et a Magistro Ioha
Husso Martyre Dei, beatae memoriae, hic in Bohemia et a
praedicatae, adhaereant, quam veram etiam Evangelicamque
ctrinam per omnes pios homines libere illis propagare licuit:
tamen cum Anno 1575. pars sub utraque, ut Ordo Baronum
equestris, ita et tertius Ordo civilis, ad pleniorem eius rei
clarationem, quod fideles sectatores doctrinae Christi et Apo
lorum essent, Caesareae Maiestati, D. Maximiliano, praeclarae
augustae memoriae, unanimiter confessionem fidei suae offe
constituissent, ad illud viros illuminatos ac pios, solam Dei
riam quaerentes elegerunt, inter quos et ex nostris aliquot,
in Domino quiescentes antecessores fuere. Hi omnes uno an
et spiritu, hanc confessionem (quae tandem etiam, approbanti
et profitentibus eam, omnibus tribus Statibus Regni Bohem
Caesareae Maiestati, D. Maximiliano, una cum praefatione obl
est) conscripserunt, atque sic toti Mundo testatum fecerunt, q
praeter omne ius meritum ipsis imputetur, quasi erronei aliq
quod cum Scripturis sanctis, Propheticis et Apostolicis, non c
cordaret, crederent, Sacerdotesque ipsorum auditores suos docere
Et quamvis dilecti antecessores nostri peculiarem suam confessio
habuerint, quae ab illustribus etiam Dominis Ordinibus ipsis conce
fuit, (id quod libellus supplex, Caesareae Maiestati ab iisd
oblatus, sufficienter testatur) attamen et hanc omnium trium O
num Confessionem, in omnibus praecipuis articulis, secundum
ipsorum et nostrum iudicium, cum nostra confessione consenti
tem approbavimus, et ad eam accessimus. Idque ad testificand
re ipsa charitatem, quod ab omnibus tribus inclytis Ordini
Regni Bohemici corpus et sanguinem Christi Domini sub utra
accipientibus minime dividamur, sed in sancta fide cum iis c
veniamus et consentiamus.

Deinde, cum inveniri fortassis aliqui possint, qui opinent
modernos sacerdotes et ministros unionis, vestigiis antecesso
suorum non insistere neque hanc confessionem approbare,
contra illam auditoribus suis aliquid proponere: nulla equid
ratione potuimus, neque etiam iure debuimus praeterire, q

ata editione saepe nominatae confessionis, coram toto orbe Chri-
no testificaremur, quod imitantes dilectos antecessores nostros,
fessionem hanc in omnibus principalibus articulis cum nostra con-
entem approbemus, Religionemque hanc, in confessione ista
esareae Maiestati, D. Maximiliano, oblata, comprehensam, et
antecessoribus nostris ut et a nobis pro vera et salutari agni-
profiteamur, et Deo dante etiam usque ad mortem nostram,
hac fidei sanctae omnium trium Ordinum confessione (quo-
m una veritas Dei tam in ea, quam in nostra continetur)
stanter permanere et perseverare velimus. Qua in re nos
ivet aeternus et misericors Dominus, Deus benedictus in se-
i seculorum, Amen.

Sacerdotes et Ministri Domini, et Praedicatores San-
cti Evangelii in Unitate Fratrum.

Ex officina C. P. Melzeri.

COLLECTIONIS CONFESSIONUM

N ECCLESIIS REFORMATIS PUBLICATARUM

APPENDIX,

QUA CONTINENTUR

PURITANORUM

LIBRI SYMBOLICI.

EDIDIT

Dr. *H. A. NIEMEYER.*

LIPSIAE
SUMPTIBUS IULII KLINKHARDTI.
MDCCCXL.

Praefatio.

ium collectionem confessionum in ecclesiis reformatis sancita-
n ante hos novem menses ederem atque operam in comparandis
quot ex istis confessionibus frustra collocatam conquererer, id
gerrime tuli, quod ne unum quidem confessionis Westmonaste-
nsis sive Puritanae exemplar usquam reperire potueram. Quam
gritudinem prius sublatam esse, quam sperare liceret, lector
gnopere. *Reboulius* enim, theologiae candidatus, qui ipse in
ce litterarum studiis diligentissime versatur, etiam meis ita con-
uit, ut, quum collectio vix in lucem prodiisset, ultro litteris
me datis humanissime ac liberalissime mihi nuntiaret, tres illius
nfessionis frustra a me quaesitae interpretationes Latinas in biblio-
eca regia Berolinensi adservari, neque dubitare se quin eas *Wilkenius*,
i cura illius bibliothecae demandata est, Halas transmissurus
. Hunc igitur litteris adii, et pro ea, quam saepius iam expertus
n, vi i summi liberalitate, praeter tres istas interpretationes
tinas etiam versionem Germanicam illis multo antiquiorem accepi.
ae, quarum prima Cantabrigiae anno MDCLIX. form. 8., altera
nsgoviae anno MDCLX. form. 12., tertia Edinburgi anno
DCXCIV. form. 12. prodierunt, hoc titulo omnes insignitae:
nfessio fidei in Conventu Theologorum authoritate Parliamenti
glicani indicto Elaborata; Eidem Parliamento postmodum ex-
ita; Quin et ab eodem, deindeque ab Ecclesia Scoticana
gnita et Approbata; Una cum Catechismo duplici, Maiori,
norique; E sermone Anglicano summa cum fide in Latinum
sa . . . nihil, quo confessionis origo declaretur, praebent.
aefatio enim, cui ne nomen quidem interpretis additum est, his
tum verbis continetur: *Ad Lectorem praemonitio. Benigne*

Lector. Monendus eras unum atque alterum; et quidem imprim illud, nos multo consilio in ea tandem sententia desedisse, capitum versuumque numeris margini assignandis a versione Bibli rum Anglicana non esse quicquam recedendum; a qua quide quam proxime abest Latina Vatabli. Deinde vero si oratio nost minus fluere tibi videatur, dabis id profecto materiae spissitudin sin minus splendida, cogita solennitatem. Haec tua te scire i tererat, et certe quidem nostra. Vale. Quo plura, quae historiam confessionis Puritanae pertinent, docet versio Germ nica, sic inscripta: Demütiger Bericht der Versamleten vnd jetzu aus Macht vnd Befehl des Parlaments zu Westmünster Sitzend Lehrern der heiligen Schrifft Belangende Ein Glaubens-Bekantn beyden Häusern des Parlaments Neulich überreichet Im Jahr na Christi Geburt 1648. Aus dem Englischen in's Teutsche treul übersetzet. Gedruckt im Jahr 1648. Form. 8. Titulum sequit praefatio haecce: Gottsfürchtiger lieber Leser. Kegenwertig Glaubens Bekäntnüß, so wie es von dehnen, auß macht des G geländischen Parlements zu Westmünster bey Londen jetzund sitzend Lehrern der heiligen Schrifft, beyden Häusern des Parlements mütigst eingereichet worden, ist unlängst in Englischer Sprache vns in Deutschland angelanget. Ein Tractätlein, reich in all stücken Göttlicher weißheit vnd Lehre, fast von Wort zu Wort a heiliger Schrifft der Propheten und Apostеln abgefasset, vnd ist e kurtzer Begriff der heilsahmen Worte, an deren Fürbild diese Engeländische Kirche nach abgeworffenem Joche Bäpstischer Menschs satzungen vnnd hauptirrthümben, biß daher beständig gehalten v annoch halten thut. Vnangesehen der böse Feind daselbst sein U kraut auffs newe wiedrumb außzustrewen sich ernstlich bemühet h vnd bey der gelegenheit des daselbsten Bürgerlichen blutigen Krie (da dann in gemein auch die beste Ordnungen geschwächet werde grossen Vortheil zuüberkommen vermeinet, auch es das ansehe gewonnen, als hätt er in so trüben Wasser glücklich gefischet: Sih so stehet doch der Leuchter dieser so lehr- vnd Glauben reicher Kirche durch Gottes gnade, vnbeweglich, vnd leuchtet auff demselben in d sem wollgegründtem Glaubensbekäntnüß das Liecht der Warhe durch die annoch über Sie schwebende dicke finstern Wolcken t trennung vnd bürgerlichen Vneinigkeit, hell vnd klar herfür, glä bigen Hertzen zum trost, vnd versicherung: Das die Warheit kön

rucket, aber nicht vntergedrucket werden. Wann dann nicht weiffeln, es werden viel fromme Hertzen Teutſches Volcks ſich vmb hen ſchaden Joſephs höchſtes bekümmert, vnd, da ſie ja nicht hrers vermögt, zum wenigſten mit einem eyferigen Gebet zu Gott jhrer Mittbrüder Wollfahrt geſtritten haben: Als werden Sie h durch kegenwertiges derſelben Glaubens bekäntnüß als ein Zeug- vnbewegter ſtandthafftigkeit im Glauben vnd wahrer Evangeli- r Religion, hertzlich erfrewet werden. Vnd daſſelbe vmb ſo viele hr, dieweil dadurch dem unzeitigen Vorurtheil ungegründter vnd loſer Leute, die ſelbiger Kirchen betrübtes Exempel zur ungebühr iehen vnd andere dadurch anſtächeln möchten, in etwas vorgebeu- kan werden. Derowegen dann jenenn zu Troſt, vnd dieſen n Verweiß, beyden zum Nachricht, offterwehntes Tractätlein, auß e kegen die Kirche Gottes, ins hochteutſche überſetzet iſt worden. d damit der Grund abgefaſter Lehre, für Augen ſtehe, hat man hſahm zu ſein befunden, das (welches im Engliſchen Exemplar ht geſchehen) die zu einem jeden Satz angezogene Sprüche von ort zu Wort außgeſetzet, doch nach gelegenheit eingezogen würden, o alſo der Leſer im begriff der Sachen ſelbſten vnverhindert blei- könte. Der fromme Gottsfürchtige Leſer gebrauche es zu ſeiner awung, vnd fahre fort mit ſeinem eyferigen Gebet zu ſtreiten für Wollfahrt der Gemeine Chriſti.

In fine nomina eorum leguntur, qui imprimis operam huic fessioni componendae videntur impendisse. Sunt autem haec: rl Herle, der verſamlung Praesident. Cornelius Burges, Bey- er. Herbert Palmer, Beyſitzer. Henrich Robroughe, Schrei- . Adoniram Byfield, Schreiber. A conventu igitur Theologo- n, quibus a Parliamento, quod vulgo longum appellatur, cura lesiae mandata erat, et qui maximam partem Puritanorum trinae favebant, confessionem Westmonasteriensem anno de- m 1648. absolutam esse et ex titulo et ex praefationis initio ulenter apparet. Neque dubitare licet, quin ea eodem anno utroque Parliamenti ordine approbata et deinceps ab ecclesia ticana rite recepta sit. Quamobrem non solum *Ständlinus* historia ecclesiastica Britanniae Tom. II. pag. 95., verum am *Lingardus* in historia Angliae interprete Salisio Tom. X. . 230 sqq. et pag. 307 sqq. parum accurate de origine huius fessionis dixisse censendi sunt. At quod *Albertus* in epistolis

quae ad statum religionis et litterarum in Britannia spectant Tom IV., et *Raumerus* in historia Europae Tom. V. pag. 149. pro ferunt, id mihi quidem a vero prorsus videtur abhorrere. Hi enim unum tantum commemorat catechismum et in anno, qu confessio confecta sit, definiendo tantum erravit, ut eam ian anno 1645. ante Laudii caedem conscriptam esse contenderet *Albertus* autem duos quidem catechismos esse habet compertum, se confessionem iam anno 1647. a Parliamento confirmatam dicit. Quan sententiam, etsi ex celebratissima, quam imprimis testatus est *Nealii* scilicet historia Puritanorum haustam esse suspicor, tamen quum interpretationi Germanicae propter arctam, quae illo tem pore inter Angliae Puritanos et omnes illos intercedebat necessitu dinem, qui in Gallia, Helvetia, Germania ecclesiae reformata sacris addicti erant, summam tribuere debeamus auctoritatem, pro bare non possumus, sed confessionem non ante annum 1648 confectam et confirmatam esse statuimus. Catechismi vidento esse subsecuti, sed utrum maior an minor prius publici iuri factus et quo anno Anglicus utriusque textus primum publica aucto ritate editus sit, id quum fontes, ex quibus quaestiones huius modi solvantur, adire non liceat, definire non audeo. Ratio quam in edenda confessione et catechismis Puritanorum secutu sum, eadem est, quam in collectione viri laudarunt docti Curavi igitur, ut editio interpretationis Latinae antiquissima typis a verbum quam accuratissime describeretur. Scripturae vero diver sitatem nullam adieci, quoniam editiones quae Cantabrigiensen exceperunt, Glasgoviana et Edinburgensis, si ab orthographia e interpungendi ratione aliisque rebus minutis recesseris, nihil habent quo ab illa differant. Gravissimum, quod repperi discrimen, in e est positum, quod omnibus locis in quibus editio Cantabrigiensi „instrumenti“ vocabulum praebet, Glasgoviana et Edinburgensi de „testamento“ loquuntur.

Scr. Halis Saxonicis mense Sept. 1840.

Confessio Fidei.

Cap. I.

De Scriptura Sacro-sancta.

§. I.

ıanquam naturae lumen, operaque Dei cum Creationis tum ›videntiae, bonitatem eius, sapientiam, potentiamque eo usque ıifestant, ut homines vel inde reddantur inexcusabiles [1]): eam en Dei, voluntatisque divinae cognitionem, quae porro est salutem necessaria, nequeunt nobis ingenerare [2]). Quocirca mino complacitum est, variis quidem modis vicibusque Eccle- : suae semetipsum revelare, suamque hanc voluntatem pate- ere [3]); sed et eandem omnem postea literis consignare, quo et itati suae tam conservandae quam propagandae melius consu- et, nec Ecclesia sua contra carnis corruptelam, contra mali- n mundi Satanaeque, praesidio foret ac solatio destituta [4]). de factum est, ut, postquam pristini illi modi, quibus olim ulo suo Deus voluntatem suam revelabat, iam desiverint [5]), iptura Sacra sit maxime necessaria [6]).

§. II.

Sacrae Scripturae nomine, seu verbi Dei scripti continen- hodie omnes illi libri tam Veteris quam Novi Instrumenti, ıpe quorum inferius subsequuntur nomina.

Veteris Testamenti.

Genesis.
Exodus.
Leviticus.
Numeri.
Deuteronomium.
Iosua.
Iudices.
Ruth.
Samuelis 1.
Samuelis 2.
Regum 1.
Regum 2.
Chronicorum 1.
Chronicorum 2.
Ezra.
Nehemias.

1) Rom. II. 14. 15. I. 19. 20. Psal. XIX. 1. 2. 3. Rom. I. 32. ı cap. II. 1. 2) 1 Cor. I. 21. 1 Cor. II. 13. 14. 3) Hebr. I. 1. Proverb. XXII. 19. 20. 21. Luc. I. 3. 4. Rom. XV. 4. Mat. IV. 4. 7. Isa. VIII. 19. 20. 5) Heb. I. 1. 2. 6) 2 Tim. III. 15. 2 Pet. I. 19.

Esther.
Iob.
Psalmi.
Proverbia.
Ecclesiastes.
Canticum Canticorum.
Isaias.
Ieremias.
Lamentationes.
Ezechiel.
Daniel.
Hosea.
Ioel.
Amos.
Obadias.
Jonas.
Micheas.
Nahum.
Habacuc.
Zephanias.
Haggaeus.
Zacharias.
Malachias.

Novi autem.

Evangelium secundum
Matthaeum.
Marcum.
Lucam.
Iohannem.
Acta apostolorum.
Pauli epistolae ad
Romanos.
Corinthios I. II.
Galatas.
Ephesios.
Philippenses.
Colossenses.
Thessalonic. I. II.
Timotheum I. II.
Titum.
Philemonem.
Epist. ad Hebraeos.
Iacobi Epistola.
Petri Epist. I. II.
Iohan. Epist. I. II. III.
Iudae Epistola.
Apocalypsis.

Qui omnes divina inspiratione dati sunt in Fidei vitae regulam [7]).

§. III.

Libri Apocryphi, vulgo dicti, quum non fuerint divini inspirati, Canonem Scripturae nullatenus constituunt; proinde nullam aliam authoritatem obtinere debent in Ecclesia Dei, aliter quam alia humana scripta, sunt aut approbandi aut adhibendi

§. IV.

Authoritas scripturae sacrae propter quam ei debetur fides observantia, non ab ullius aut hominis aut Ecclesiae pendet te monio, sed a solo eius authore Deo, qui est ipsa veritas: eo est a nobis recipienda, quoniam est verbum Dei [9]).

§. V.

Testimonium Ecclesiae efficere quidem potest ut de Script sacra quam honorifice sentiamus [10]); materies insuper eius c

---

7) Luc. XVI. 29. 31. Ephes. II. 20. Apoc. XXII. 18. 19. 2 T III. 16. 8) Luc. XXIV. 27. 44. Rom. III. 2. 2 Pet. I. 21. 9) 2 I. 19. 21. 2 Tim. III. 16. 1 Ioh. V. 9. 1 Thess. II. 13. 10) 1 T III. 15.

is, doctrinae vis et efficacia, styli Maiestas, partium omnium sensus, totiusque scopus, (ut Deo nempe omnis gloria tribatur) plena denique quam exhibet unicae ad salutem viae comstratio, praeter alias eius virtutes incomparabiles, et perfectionem summam, argumenta sunt quibus abunde se verbum Dei et lenter probat; nihilominus tamen plena persuasio et certitudo eius tam infallibili veritate, quam authoritate divina non nde nascitur quam ab interna operatione Spiritus Sancti, per bum et cum verbo ipso in cordibus nostris testificantis [11]).

§. VI.

Consilium Dei universum de omnibus quae ad suam ipsius riam, quaeque ad hominum salutem, fidem, vitamque sunt essaria, aut expresse in Scriptura continetur, aut consequen- bona et necessaria derivari potest a Scriptura; cui nihil deins addendum est, seu novis a spiritu revelationibus, sive traonibus hominum [12]). Internam nihilominus illuminationem ritus Dei ad salutarem eorum perceptionem, quae in verbo revelantur, agnoscimus esse necessariam [13]): quin etiam nonlas esse circumstantias cultum Dei spectantes et Ecclesiae reien, iis cum humanis actionibus et societatibus communes, e naturali lumine ac prudentia Christiana secundum generales bi regulas (perpetuo quidem illas observandas) sunt regulandae [14]).

§. VII.

Quae in Scriptura continentur non sunt omnia aeque aut in perspicua, aut omnibus hominibus evidentia [15]): ea tamen nia quae ad salutem necessaria sunt cognitu, creditu, obseru, adeo perspicue, alicubi saltem in Scriptura, proponuntur explicantur, ut eorum non docti solum, verum indocti etiam inariorum debito usu mediorum, sufficientem assequi possint lligentiam [16]).

§. VIII.

Instrumentum Vetus Hebraea lingua (antiqua Dei populo pe vernacula) Novum autem Graeca, (ut quae apud Gentes ime omnium tunc temporis, quum scriberetur illud, obtinue) immediate a Deo inspirata, eiusque cura et Providentia sinari per omnia huc usque secula pura et intaminata custodita, propter sunt authentica [17]). Adeo sane ut ad illa ultimo in

11) 1 Ioh. II. 20. 27. Ioh. XVI. 13. 14. 1 Cor. II. 10. 11. 12. LIX. 21. 12) 2 Tim. III. 15. 16. 17. Gal. I. 8. 9. 2 Thes. 2. 13) Ioh. VI. 45. 1 Cor. II. 9. 10—12. 14) 1 Cor. XI. 13. 1 Cor. XIV. 26. (36) 40. 15) 2 Pet. III. 16. 16) Ps. CXIX. 130. 17) Matth. V. 18.

omnibus de religione controversiis Ecclesia debeat appellare [18]. Quoniam autem Originales istae linguae non sunt toti Dei popu intellectae, (Quorum tamen et ius est ut scripturas habean et interest plurimum, quique eas in timore Dei legere iubentu et perscrutari [19]) proinde sunt in vulgarem cuiusque Gentis, a quam pervenerint linguam transferendae [20]), ut omnes, verb Dei opulenter in ipsis habitante, Deum grato acceptoque moc colant [21]), et per patientiam ac consolationem Scripturarum spe habeant [22]).

§. IX.

Infallibilis Scripturam interpretandi regula est Scriptura ipsa Quoties igitur cunque oritur quaestio de vero plenoque Scriptura cuiusvis sensu, (unicus ille est non multiplex) ex aliis locis, q apertius loquuntur, est indagandus et cognoscendus [23]).

§. X.

Supremus iudex, a quo omnes de religione controversia sunt determinandae, omnia Conciliorum decreta, opiniones Scripto rum Veterum, doctrinae denique hominum, et privati quicunqu Spiritus sunt examinandi, cuiusque sententia tenemur acquiescere nullus alius esse potest, praeter Spiritum Sanctum in Scriptur pronunciantem [24]).

Cap. II.

De Deo et Sacro-sancta Trinitate.

§. I.

Unus est unicusque [1]), vivens ille et verus Deus [2]): qui ide est essentia et perfectione infinitus [3]), Spiritus purissimus [4] invisibilis [5]), sine corpore, sine partibus [6]), sine passionibus [7] immutabilis [8]), immensus [9]), aeternus [10]), incomprehensibilis [11] omnipotens [12]), summe sapiens [13]), summe sanctus [14]), liberr mus [15]), maxime absolutus [16]); operans omnia secundum cons lium immutabilis suae ac iustissimae voluntatis [17]), ad suam ipsiu

18) Isai. VIII. 20. Act. XV. 15. Ioh. V. 39. 46. 19) Ioh. V 39. 20) 1 Cor. XIV. 6. 9. 11. 12. 24. 27. 28. 21) Col. III. 1 22) Rom. XV. 4. 23) 2 Petr. I. 20. 21. Act. XV. 15. 16. 24) Matt XXII. 29. 31. Eph. II. 20. cum Act. XXVIII. 25. 1) Deuteron. VI. 1 Cor. VIII. 4. 6. 2) 1 Thes. I. 9. Ier. X. 10. 3) Ioh. XI. 8. 9. Ioh. XVI. 14. 4) Ioh. IV. 24. 5) 1 Tim. I. 17. 6) Deu IV. 15. 16. Ioh. IV. 24. cum Luc. XXIV. 39. 7) Act. XIV. 11. 1 8) Iac. I. 17. Mal. III. 6. 9) 1 Reg. VIII. 27. Ierem. XXIII. 2 24. 10) Psal. XC. 2. 1 Tim. I. 17. 11) Psal. CXLV. 3. 12) Ge XVII. 1. Apoc. IV. 8. 13) Rom. XVI. 27. 14) Isai. VI. 3. Apo IV. 8. 15) Psal. CXV. 3. 16) Exod. III. 14. 17) Eph. I. 11.

riam [18]); idemque summa benignitate [19]), gratia, misericor-, et longanimitate; bonitate abundans et veritate; condonans quitatem, transgressionem et peccatum [20]); studiose quaeren- m ipsum remunerator [21]); sed et in iudiciis suis iustissimus idem tremendus maxime [22]); peccatum omne perosus [23]), et qui tem nullo unquam absolvet modo [24]).

§. II.

Omnem vitam [25]), omnem gloriam [26]), bonitatem [27]), bea- dinemque [28]) omnem in sese habet et a seipso Deus; qui solus se sibique est ad omnia sufficiens; creaturarum, quas ipse didit, nullius egens [29]), nec gloriam ab eis derivans ullam [30]), um in iis, per eas, iis ipsis, ac super eas propriam ipsius riam tantummodo manifestans. Is omnis entitatis fons est uni-, a quo, per quem et ad quem omnia [31]); summumque in ea ninium habet, ac per illa, pro illis, in illa pro suo arbitrio dlibet agendi potestatem [32]). In conspectu eius aperta sunt nia ac manifesta [33]); scientia eius infinita est, infallibilis, at- a creatura independens [34]), adeo ut illi contingens incertumve il sit [35]); in omnibus eius consiliis, operibus et mandatis est ctissimus [36]). Quicquid cultus, quicquid officii, quicquid obse- i ab Angelis illi, ab hominibus, aut a quavis creatura exigere cet, id illi omne iure optimo debetur [37]).

§. III.

In Deitatis unitate personae tres sunt unius eiusdemque entiae, potentiae ac aeternitatis; Deus Pater, Deus Filius, ac us Spiritus Sanctus [38]). Pater quidem a nullo est, nec geni- nempe nec procedens: Filius autem a Patre est aeterne ge- is [39]): Spiritus autem Sanctus aeterne procedens a Patre ioque [40]).

---

18) Proverb. XVI. 4. Rom. XI. 36. 19) 1 Ioh. IV. 8. 16. Exod XXXIV. 6. 7. 21) Heb. XI. 6. 22) Nehem. IX. 32. 33. Psal. V. 5. 6. 24) Nah. I. 2. 3. Exod. XXXIV. 7. 25) Ioh. 26. 26) Act. VII. 2. 27) Psal. CXIX. 68. 28) 1 Tim. VI. 15. n. IX. 5. 29) Act. XVII. 24. 25. 30) Iob. XXII. 2. 3. 31) Rom. 36. 32) Apoc. IV. 11. 1 Tim. VI. 15. Dan. IV. 25. 35. 33) Heb. 13. 34) Rom. XI. 33. 34. Psal. CXLVII. 5. 35) Act. XV. 18. ech. XI. 5. 36) Psal. CXLV. 17. Rom. VII. 12. 37) Apoc. V. 13. 14. 38) 1 Ioh. V. 7. Mat. III. 16. 17. Mat. XXVIII. 19. 2 Cor. II. 14. 39) Ioh. I. 14. 18. 40) Ioh. XV. 26. Gal. IV. 6.

Cap. III.

De aeterno Dei Decreto.

§. 1.

DEus, e sapientissimo sanctissimoque consilio voluntatis sua libere ac immutabiliter, quicquid unquam evenit, ab omni aeter ordinavit [1]); ita tamen, ut inde nec author peccati evadat Deus [2] nec voluntati creaturarum sit vis illata, neque libertas aut conti gentia causarum secundarum ablata sit, verum potius stabilita [3]

§. 2.

Quamvis omnia cognoscat Deus, quae suppositis quibusv conditionibus sunt eventu possibilia [4]); non tamen ideo quicqua decrevit quoniam illud praeviderat aut futurum, aut positis ta bus conditionibus eventurum [5]).

§. 3.

Deus, quo gloriam suam manifestaret, nonnullos homin ac Angelorum [6]) decreto suo ad aeternam vitam praedestinav alios autem ad mortem aeternam praeordinavit [7]).

§. 4.

Praedestinati illi et praeordinati homines Angelique, par cularitер sunt ac immutabiliter designati, certusque illorum ac definitus numerus, adeo ut nec augeri possit nec imminui [8])

§. 5.

Qui ex humano genere sunt ad vitam praedestinati, ill Deus ante iacta mundi fundamenta, secundum aeternum suum immutabile propositum, secretumque voluntatis suae consilium beneplacitum elegit in Christo ad aeternam gloriam [9]), idque amore suo et gratia mere gratuita; nec fide, nec bonis operib nec in his illave perseverantia, sed neque ulla alia re in cre tura, praevisis, ipsum tanquam causis aut conditionibus ad moventibus [10]); quo totum nempe in laudem cederet glorios suae gratiae [11]).

---

1) Eph. I. 11. Rom. XI. 33. Heb. VI. 17. Rom. IX. 15. 2) Iac. I. 13. 17. 1 Ioh. I. 5. 3) Act. II. 23. Mat. XVII. 12. A IV. 27. 28. Ioh. XIX. 11. Prov. XVI. 33. 4) Act. XV. 18. 1 S XXIII. 11. 12. Mat. XI. 21. 23. 5) Rom. IX. 11. 13. 16. 18. 6) 1 T V. 21. Mat. XXV. 41. 7) Rom. IX. 22. 23. Eph. I. 5. 6. Pr XVI. 4. 8) 2 Tim. II. 19. Ioh. XIII. 18. 9) Eph. I. 4. 9. Rom. VIII. 30. 2 Tim. I. 9. 2 Thes. V. 9. 10) Rom. IX. 11. 13. Eph. I. 4. 9. 11) Eph. I. 6. 12.

§. 6.

Quemadmodum autem Deus electos ad gloriam destinavit, sic nia etiam quibus illam consequantur media praeordinavit, vo-latis suae proposito aeterno simul et liberrimo [12]). Quapropter cti, postquam lapsi essent in Adamo, a Christo sunt red-pti [13]); per Spiritum eius opportuno tempore operantem, ad cm in Christum vocantur efficaciter; iustificantur, sanctifican-[14]), et potentia ipsius per fidem custodiuntur ad salutem [15]). c alii quivis a Christo redimuntur, vocantur efficaciter, iusti-ntur, adoptantur, sanctificantur et salvantur, praeter electos os [16]).

§. 7.

Reliquos humani generis Deo placuit secundum consilium untatis suae inscrutabile (quo misericordiam pro libitu exhibet tinctve) in gloriam supremae suae in creaturas potestatis, prae-ire; eosque ordinare ad ignominiam et iram pro peccatis s, ad laudem iustitiae suae gloriosae [17]).

§. 8.

Doctrina de sublimi hoc praedestinationis mysterio non sine nma cura et prudentia tractari debet [18]), quo nimirum homi-, dum voluntati Dei in verbo eius revelatae advertant animos, ue debitam exhibeant obedientiam, de efficaci sua vocatione tiores facti, ad aeternae suae electionis assurgere possint cer-dinem [19]). Ita demum suppeditabit haec doctrina laudandi, erendi, admirandique Deum argumentum [20]), quin etiam humi-lis, diligentiae et consolationis copiosae omnibus sincere obe-ntibus evangelio [21]).

Cap. IV.

De creatione.

§. I.

Deo, Patri, Filio et Spiritui sancto, complacitum est [1]), quo ernae suae cum potentiae tum sapientiae bonitatisque gloriam

12) 1 Pet. I. 2. Eph. I. 4. 5. Eph. II. 10. 2 Thes. II. 13. 1 Thes. V. 9. 10. Tit. II. 14. 14) Rom. VIII. 30. Eph. I. 5. Thess. II. 13. 15) 1 Pet. I. 5. 16) Ioh. XVII. 9. Rom. VIII. ad finem. Ioh. VI. 64. 65. Ioh. X. 26. Ioh. VIII. 47. 1 Ioh. II. 17) Mat. XI. 25. 26. Rom. IX. 17. 18. 21. 22. 2 Tim. II. 19. Ind. v. 4. 1 Pet. II. 8. 18) Rom. IX. 20. Rom. XI. 33. Deut. XIX. 29. 19) 2 Pet. I. 10. 20) Eph. I. 6. Rom. XI. 33. 21) Rom. . 5. 6. 20. 2 Pet. I. 10. Rom. VIII. 33. Luc. X. 20. 1) Heb. 2. Ioh. I. 2. 3. Gen. I. 2. Iob. XXVI. 13. Iob. XXXIII. 4.

manifestaret [2]), mundum hunc, et quae in eo continentur univer
tam visibilia quam invisibilia, in principio intra sex dierum spatiu
creare, seu ex nihilo condere, atque omnia quidem bona valde [3]

§. 2.

Postquam omnes alias creaturas condidisset Deus, crea
hominem marem et foeminam [4]), animabus inditis rationalibus
immortalibus [5]); imbutos cognitione, iustitia, veraque sanctitat
ad suam ipsius imaginem [6]); habentes in cordibus suis inscript
Divinam legem [7]), simul et eandem implendi vires [8]), non tam
sine quadam violandi possibilitate; libertati siquidem permi
erant voluntatis suae haud immutabilis [9]). Praeter autem ha
in cordibus eorum inscriptam legem de non comedendo ex arbo
scientiae boni malique mandatum insuper acceperunt; quod ce
quam diu observabant, communione Dei beati erant [10]), do
niumque habebant in creaturas [11]).

Cap. V.

De Providentia.

§. 1.

Magnus ille rerum omnium creator Deus sapientissima
et sanctissima simul providentia [1]) creaturas, actiones, resque
a maximis usque ad minimas [3]) universas sustentat [4]), dirig
ordinat, gubernatque secundum infallibilem suam praescientiam
et voluntatis suae consilium liberum ac immutabile [6]), ad laud
gloriae sapientiae suae, potentiae, iustitiae, bonitatis, ac mi
ricordiae [7]).

§. 2.

Quamvis respectu praescientiae ac decreti Dei (causae p
mae) omnia immutabiliter atque infallibiliter eveniant [8]), per e
dem tamen ille providentiam eadem ordinat evenire necessar
libere, aut contingenter, pro natura causarum secundarum [9]).

---

2) Rom. I. 20. Ier. X. 12. Psa. CIV. 24. Psal. XXXIII. 5.
3) Gen. I. cap. Heb. XI. 3. Col. I. 16. Act. XVII. 24. 4) Gen.
27. 5) Gen. II. 7. cum Eccles. XII. 7. et Luc. XXIII. 43. et Ma
X. 28. 6) Gen. I. 26. Col. III. 10. Eph. IV. 24. 7) Rom. II.
15. 8) Eccles. VII. 29. 9) Gen. III. 6. Eccles. VII. 29. 10) G
II. 17. Gen. III. 8. 9. 10. 11. 23. 11) Gen. I. 26. 28. 1) Prov. X
3. Psal. CIV. 24. Psal. CXLV. 17. 2) Dan. IV. 34. 35. Psal. CXX
6. Act. XVII. 25. 26. 28. Iob. XXXVIII. XXXIX. XL. XLI. cap
3) Matth. X. 29. 30. 31. 4) Heb. I. 3. 5) Act. XV. 18. P
XCIV. 8. 9. 10. 11. 6) Eph. I. 11. Ps. XXXIII. 10. 11. 7)
LXIII. 14. Ephes. III. 10. Rom. IX. 17. Gen. XLV. 7. 8) Act.
23. 9) Gen. VIII. 22. Ier. XXXI. 35. Exod. XXI. 13. cum De
XIX. 5. 1 Reg. XXII. 28. 34. Isa. X. 6. 7.

§. 3.

Deus in providentia sua ordinaria mediis utitur [10]), iis tamen non astringitur, quo minus absque eis [11]), supra [12]) aut iam contra ea pro arbitrio suo operetur [13]).

§. 4.

Omnipotentem Dei potentiam, sapientiam inscrutabilem, bonitatemque infinitam providentia eius eo usque manifestat, ut vel l primum lapsum, omniaque reliqua peccata, seu hominum sint ve angelorum, se extendat [14]); neque id quidem permissione uda [15]), verum cui coniuncta est sapientissima potentissimaque orum limitatio [16]), ac aliusmodi ad sanctos sibi propositos fines ispensatione multiplici ordinatio et gubernatio [17]); ita tamen ut nnis eorum vitiositas a sola proveniat creatura, a Deo neutiiam, qui sanctissimus quum sit iustissimusque neque est, nec sse quidem potest peccati autor aut approbator [18]).

§. 5.

Sapientissimus, iustissimus, et gratiosissimus idem Deus, aepenumero filios suos tentationibus multifariis, suorumque corium corruptioni ad tempus permittit; quo ob admissa prius peccata castiget eos, vel corruptionis iis detegat vim occultam, coriumque suorum fraudulentiam ut humilientur [19]); quoque eos xcitet ad strictam magis et constantem a seipso proferendis supetiis dependentiam; Quo denique adversus omnes occasiones eccati de futuro reddat cautiores. Sed et ob alios etiam varios nes, iustos sanctosque sibi propositos [20]).

§. 6.

Quod scelestos illos spectat impiosque homines, quos Deus, t iustus iudex, ob peccata praecedentia excaecat induratque [21]); is ille non solum gratiam suam non impertit, qua ipsis cum lluminari intellectus, tum affici corda potuissent [22]); sed interdum subtrahit eis quibus imbuti erant dona [23]), et ipsos exponit lliusmodi obiectis, unde corruptio eorum arripit sibi peccandi

10) Act. XXVII. 31. 44. Isa. LV. 10. 11. Hos. II. 21. 22. 11) Hos. . 7. Matth. IV. 4. Iob. XXXIV. 10. 12) Rom. IV. 19. 20. 21. 3) 2 Reg. VI. 6. Dan. III. 27. 14) Rom. XI. 32. 33. 34. 2 Sam. XXIV. 1. cum 1 Chron. XXI. 1. 1 Reg. XXII. 22. 23. 1 Chron. X. 4. 3. 14. 2 Sam. XVI. 10. Act. II. 23. IV. 27. 28. 15) Act. XIV. 16. 6) Psal. LXXVI. 10. 2 Reg. XIX. 28. 17) Gen. L. 20. Isa. X. 6. . 12. 18) Iac. I. 13. 14. 17. 1 Ioh. II. 16. Psal. L. 21. 19) 2 Chron. XXII. 25. 26. 31. 2 Sam. XXIV. 1. 20) 2 Cor. XII. 7. 8. 9. Psal. XXXVII. per tot. Psal. LXXVII. 1. ad 12. Mar. XIV. 66. ad finem, cum ob. XXI. 15. 16. 17. 21) Rom. I. 24. 26. 28. Rom. XI. 7. 8. 22) Deut. XXIX. 4. 23) Matt. XIII. 12. Matt. XXV. 29.

occasiones[24]); simulque tradit eos suis ipsorum concupiscentiis et tentationibus mundi, et potestati Satanae[25]); ex quo fit ut seipsos ipsi indurent, et quidem sub iisdem mediis quibus utitur Deus ad alios emolliendos[26]).

§. 7.

Providentia Dei sicut ad omnes creaturas universali modo se extendit; ita modo plane peculiari Ecclesiae suae curam gerit, ac in eius bonum disponit universa[27]).

Cap. VI.

De hominis lapsu, de peccato eiusque poena.

§. 1.

PRimi parentes, Satanae subtilitate ac tentatione seducti, fructus vetiti esu peccaverunt[1]). Hoc eorum peccatum secundum sapiens suum sanctumque consilium Deo placuit permittere, non sine proposito illud ad suam ipsius gloriam ordinandi[2]).

§. 2.

Hoc illi peccato, iustitia sua originali et communione cum Deo exciderunt[3]); itaque facti sunt in peccato mortui[4]), atque in omnibus facultatibus ac partibus animae corporisque penitus contaminati[5]).

§. 3.

Quumque illi fuerint radix totius humani[6]) generis, huiusce peccati reatus fuit imputatus, eademque in peccato mors ac natura corrupta propagata, omnibus illorum posteris, quotquot ab iis ordinaria quidem generatione procreantur[7]).

§. 4.

Ab hac originali labe (qua ad omne bonum facti sumus inhabiles prorsus ac impotentes, eique plane oppositi[8]), ad malum autem omne proclives penitus[9])) proveniunt omnia peccata actualia[10]).

---

24) Deut. II. 30. 2 Reg. VIII. 12. 13. 25) Ps. LXXXI. 11. 12. 2 Thes. II. 10. 11. 12. 26) Exod. VII. 3. cum Exod. VIII. 15. 32. 2 Cor. II. 15. 16. Isa. VIII. 14. 1 Pet. II. 7. 8. Isa. VI. 9. 10. cum Act. XXVIII. 26. 27. 27) 1. Tim. IV. 10. Amo. IX. 8. 9. Rom. VIII. 28. Isa. XLIII. 3. 4. 5. 14. 1) Gen. III. 13. 2 Cor. XI. 3. 2) Rom. XI. 32. 3) Gen. III. 6. 7. 8. Eccles. VII. 29. Rom. III. 23. 4) Gen. II. 17. Eph. II. 1. 5) Tit. I. 15. Gen. VI. 5. Ier. XVII. 9. Rom. III. 10, ad 19. 6) Gen. I. 27. 28. et Gen. II. 16. 17. et Act. 17. 26. cum Rom. V. 12. 15. 16. 17. 18. 19. et 1 Cor. XV. 21. 22. 49. 7) Psal. LI. 5. Gen. V. 3. Iob. XIV. 4. Iob. XV. 14. 8) Rom. V. 6. Rom. VIII. 7. Rom. VII. 18. Col. I. 21. 9) Gen. VI. 5. Gen. VIII. 21. Rom. III. 10. 11. 12. 10) Iac. I. 14. 15. Eph. II. 2. 3. Matt. XV. 19.

§. 5.

Haec naturae corruptio durante hac vita manet etiam in regetis [11]): et quamvis per Christum et condonata sit et mortifita; nihilo minus tam ipsa, quam eius motus universi vere sunt proprie peccata [12]).

§. 6.

Peccatum omne cum originale tum actuale, quum iustae Dei gis transgressio sit eique contraria [13]), peccatori suapte natura atum infert [14]), quo ad iram Dei [15]), ac maledictionem legis [16]) ibeundam obligatur, adeoque redditur obnoxius morti [17]) simul et iseriis omnibus spiritualibus [18]), temporalibus [19]), ac aeternis [20]).

Cap. VII.

De foedere Dei cum homine.

§. 1.

Tanta est inter deum et creaturam distantia, ut licet creaurae rationales obedientiam illi ut creatori suo debeant, nullam men fruitionem eius tanquam suae beatitudinis ac praemii habere iquam potuissent, ni voluntaria fuisset aliqua ex parte Dei conescentio; quam ipsi exprimere placuit icto foedere [1]).

§. 2.

Primum foedus cum hominibus initum erat foedus operum [2]), uo vita Adamo promissa erat, eiusque in eo posteris [3]), sub onditione obedientiae perfectae ac personalis [4]).

§. 3.

Quum autem homo lapsu suo omnem sibi praestruxisset ad itam aditum per illud foedus, complacuit Domino secundum ire [5]), quod vulgo dicimus *Foedus Gratiae;* in quo peccatoribus ffert gratuito vitam ac salutem per Iesum Christum, fidem in lum ab iis requirens ut salventur [6]); promittensque omnibus qui

11) 1 Ioh. I. 8. 10. Rom. VII. 14. 17. 18. 23. Iac. III. 2. Prov. X. 9. Eccles. VII. 20. 12) Rom. VII. 5. 7. 8. 25. Gal. V. 17. 3) 1 Ioh. III. 4. 14) Rom. II. 15. Rom. III. 9. 19. 15) Ephes. II. 16) Gal. III. 10. 17) Rom. VI. 23. 18) Ephes. IV. 18. 19) Rom. III. 20. Lam. III. 39. 20) Matt. XXV. 41. 2 Thes. I. 9. 1) Isa XL. 3. 14. 15. 16. 17. Iob. IX. 32. 33. 1 Sam. II. 25. Psal. CXIII. 5. 6. sal. C. 2. 3. Iob. XXII. 2. 3. Iob. XXXV. 7. 8. Luc. XVII. 10. Act. XVII. 24. 25. 2) Gal. III. 11. 3) Rom. X. 5. Rom. V. 12. ad 20.) Gen. II. 17. Gal. III. 10. 5) Gal. III. 21. Rom. VIII. 3. Rom. III.). 21. Gen. III. 15. Isa. XXXXII. 6. 6) Mar. XVI. 15. 16. Ioh. III. 5. Rom. X. 6. 9. Gal. III. 11.

ad vitam ordinantur se spiritum suum sanctum daturum, qui illis operetur credendi cum voluntatem tum potentiam [7]).

§. 4.

Hoc foedus Gratiae in Scriptura saepe nomine *Testamen* indigitatur, respectu nimirum mortis Testatoris Iesu Christ aeternaeque illius haereditatis, quam is una cum omnibus ea spectantibus inibi legabat [8]).

§. 5.

Hoc foedus sub Lege atque sub Evangelio administratum e modo alio atque alio [9]). Sub Lege quidem per promissione prophetias et sacrificia, per circumcisionem, agnum pascalen aliosque typos ac instituta populo Iudaico tradita, quae omni Venturum Christum praesignificabant [10]); erantque pro ration illorum temporum sufficientia, et per operationem spiritus efficaci ad electos instruendum ac aedificandum in fide in promissum Me siam [11]), per quem plenam peccatorum remissionem et salute aeternam sunt consecuti; diciturque *Vetus Testamentum* [12]).

§. 6.

Sub evangelio autem, exhibito iam Christo, substantia [13] scilicet ac antitypo, praescriptae rationes in quibus hoc foedu dispensatur, sunt praedicatio verbi, et administratio sacrament rum, baptismi nempe ac coenae Dominicae [14]); in quibus quide utut numero paucioribus, iisque simplicius ac minore cum extern gloria administratis, cum maiore tamen plenitudine, evidentia, efficacia spirituali [15]) populis cunctis tam Iudaeis quam Gent bus [16]) exhibetur; Diciturque *Novum Testamentum* [17]). No sunt ergo duo foedera gratiae, re atque natura discrepantia; se unum idemque, licet non uno modo dispensatum [18]).

Cap. VIII.

De Christo Mediatore.

§. 1.

COmplacitum est Deo Filium eius unigenitum Dominum Iesu in aeterno suo proposito eligere atque ordinare ut Mediator ess

7) Ezech. XXXVI. 26. 27. Ioh. VI. 44. 45. 8) Heb. IX. 15. 1 17. Heb. VII. 22. Luc. XXII. 20. 1 Cor. XI. 25. 9) 2 Cor. III. 6. 8. 9. 10) Heb. VIII. IX. X. cap. Rom. IV. 11. Col. II. 11. 12. 1 Co V. 7. 11) 1 Cor. X. 1. 2. 3. 4. Heb. XI. 13. Ioh. VIII. 56. 12) Ga III. 7. 8. 9. 14. 13) Col. II. 17. 14) Mat. XXVIII. 19. 20. 1 Co XI. 23. 24. 25. 15) Heb. XII. 22, ad 28. Ier. XXXI. 33. 34. 16) Matt XXVIII. 19. Eph. II. 15. 16. 17. 18. 19. 17) Luc. XXII. 20. 18) Ga III. 14. 16. Rom. III. 21. 22. 23. 30. Ps. XXXII. 1. cum Rom. IV. 6. 16. 17. 23. 24. Heb. XIII. 8. Act. XV. 11.

ter Deum et hominem [1]), Propheta [2]), Sacerdos [3]), et Rex [4]), put idem et salvator Ecclesiae suae [5]); rerum omnium haeres [6]), undique Iudex [7]); cui ab aeterno populum dedit futurum illi in men [8]), ac per illum stato tempore redimendum, vocandum, stificandum, sanctificandum ac glorificandum [9]).

§. 2.

Filius Dei persona secunda in Trinitate, verus nempe idem ternusque Deus, substantiae cum Patre unius eiusdemque, eique aequalis, cum advenerat temporis plenitudo, assumpsit naturam manam [10]), una cum omnibus eius proprietatibus essentialibus, mmunibusque infirmitatibus, immunem tamen a peccato [11]), nceptus scilicet in utero eque substantia Mariae Virginis [12]), ctute Spiritus Sancti. Adeo sane ut naturae duae, integrae, rfectae, distinctaeque Deitas ac humanitas in una eademque rsona indissolubili nexu coniunctae fuerint, sine conversione, mpositione, aut confusione [13]). Quae quidem persona vere eus est ac vere homo, unus tamen Christus, unicus inter Deum hominem Mediator [14]).

§. 3.

Dominus Iesus in humana sua natura divinae hunc modum niuncta sanctificatus est, ac Spiritu sancto supra mensuram ctus [15]), in se habens omnes sapientiae notitiaequae thesaus [16]); in quo Patri visum est ut omnis plenitudo inhabitaret [17]), que eo quidem fine ut sanctus, innocuus, intaminatus, plenuse gratiae ac veritatis existens [18]), ad Mediatoris Vadisque nus exequendum perfecte esset instructus [19]). Quod ille officium n arripuit sibi, verum a Patre erat ad id vocatus [20]), qui nem ei potestatem ac iudicium in manus dedit, unà cum manto exercendi [21]).

§. 4.

Hoc munus promtissima voluntate in se suscepit Dominus sus [22]), quod ut expleret factus est sub Lege [23]), eam per-

---

1) Isa. XXXXII. 1. 1 Pet. I. 19. 20. Ioh. III. 16. 1. Tim. II. 5. Act. III. 22. 3) Heb. V. 5. 6. 4) Psal. II. 6. Luc. I. 33. 5) Eph. 23. 6) Heb. I. 2. 7) Act. XVII. 31. 8) Ioh. XVII. 6. Psal. XII. 30. Isa. LIII. 10. 9) 1 Tim. II. 6. Isa. LV. 4. 5. 1 Cor. I. 30.) Ioh. I. 1. 14. 1 Ioh. V. 20. Phil. II. 6. Gal. IV. 4. 11) Heb. II. . 16. 17. Heb. IV. 15. 12) Luc. I. 27. 31. 35. Gal. IV. 4. 13) Luc. 35. Col. II. 9. Rom. IX. 5. 1 Pet. III. 18. 1 Tim. III. 16. 14) Rom. 3. 4. 1 Tim. II. 5. 15) Psal. XXXXV. 7. Ioh. III. 34. 16) Col. 3. 17) Col. I. 19. 18) Heb. VII. 26. Ioh. I. 14. 19) Act. X. 38. eb. XII. 24. Heb. VII. 22. 20) Heb. V. 4. 5. 21) Ioh. V. 22. 27. atth. XXVIII. 18. Act. II. 36. 22) Psal. XL. 7. 8. cum Heb. X. 5. 11. Ioh. X. 18. Phil. II. 8. 23) Gal. IV. 4.

fecte implevit[24]), immediate in anima[25]) sua gravissimos su
cruciatus, in corpore[26]) vero perpessiones quam maxime dol
ficas; crucifixus est, ac mortuus[27]); sepultus est, mansitque
mortis potestate; nec tamen ullam vidit corruptionem[28]). T
tio die surrexit a mortuis[29]) cum eodem in quo passus fue
corpore[30]), cum quo etiam ascendit in coelum, ibique sedens
dextram Patris[31]) intercedit[32]), rediturus inde in consum
tione mundi, ad homines angelosque iudicandum[33]).

§. 5.

Dominus Iesus obedientia sua perfecta, suique ipsius sac
ficio; quod per aeternum Spiritum Deo semel obtulit, iustit
Patris plene satisfecit[34]), ac omnibus ei a Patre datis non mo
reconciliationem; verum etiam aeternam haereditatem in reg
coelorum acquisivit[35]).

§. 6.

Quamvis redemptionis opus non nisi post incarnationem ei
a Christo quidem actu effectum fuerit, vis tamen eius, efficac
et beneficia per omnia iam inde a mundi primordiis elapsa sec
electis sunt communicata, in et per promissiones illas, typos,
sacrificia, quibus revelatum erat et significatum hunc esse sem
illud mulieris, quod contriturum erat serpentis caput, agnumq
illum mactatum ab initio mundi; ut qui heri ac hodie idem
et in sempiternum[36]).

§. 7.

Christus in opere Mediatorio agit secundum utramque nat
ram, id agens per utramvis, quod eidem proprium est[37]), no
nunquam tamen fit propter personae unitatem ut quod uni natur
proprium est, personae ab altera natura denominatae in Scriptu
tribuatur[38]).

§. 8.

Pro quibus Christus redemtionem acquisivit, iis omnib
certo quidem ac efficaciter eam applicat impertitque[39]), pro

---

24) Matth. III. 15. Matth. V. 17. 25) Matt. XXVI. 37. 38. Lu
XXII. 44. Matth. XXVII. 46. 26) Mat. XXVI. XXVII. 27) Phil. II.
28) Act. II. 23. 24. 27. et 13. 37. Rom. VI. 9. 29) 1 Cor. XV. 3.
30) Ioh. XX. 25. 27. 31) Mar. XVI. 19. 32) Rom. VIII. 34. He
IX. 24. Heb. VII. 25. 33) Rom. XIV. 9. 10. Act. I. 11. Act. X. 4
Mat. XIII. 40. 41. Iudae v. 6. 2 Pet. II. 4. 34) Rom. V. 19. He
IX. 14. 16. Heb. X. 14. Eph. V. 2. Rom. III. 25. 26. 35) Dan. I
24. 26. Col. I. 19. 20. Eph. I. 11. 14. Ioh. XVII. 2. Heb. IX. 12.
36) Gal. IV. 4. 5. Gen. III. 15. Apoc. XIII. 8. Heb. XIII. 8. 37) He
IX. 14. 1 Pet. III. 18. 38) Act. XX. 28. Ioh. III. 13. 1 Ioh. III.
39) Ioh. VI. 37. 39. Ioh. X. 15. 16.

ercedens [40]), eisque in verbo et per verbum revelans myste-
m salutis [41]), per Spiritum suum eis ut credere velint ac
edire persuadens efficaciter [42]), eorumque gubernans corda
bo suo spirituque; sed et vi sua omnipotenti, ac sapientia
ellans omnes eorum hostes, iis autem modis mediisque quae
nirabili et inscrutabili eius dispensationi sunt maxime con-
tanea [43]).

Cap. IX.

De libero arbitrio.

§. 1.

Eam humanae voluntati naturalem Deus indidit libertatem, ut
e cogatur unquam, neque absoluta ulla naturae necessitate ad
num aut malum determinetur [1]).

§. 2.

Homo in statu innocentiae libertatem habuit ac potentiam,
od bonum erat Deoque gratum volendi agendique [2]); mutabili-
tamen, ita ut illa potuerit excidere [3]).

§. 3.

Homo per lapsum suum in statum peccati, potentiam omnem
am habuerat voluntas eius ad bonum aliquod spirituale et saluti
ntiguum amisit penitus [4]); adeo sane ut naturalis homo, utpote
eiusmodi bono abhorrens prorsus [5]), ac in peccato mortuus [6]),
n possit unquam suis ipsius viribus convertere semet, sed ne
idem ad conversionem se vel praeparare [7]).

§. 4.

Quandocunque Deus convertit ac in statum gratiae transfert
ccatorem, eundem eximit naturali sua sub peccato servitute [8]),
laque gratia sua potentem reddit ad spirituale bonum volendum
aestandumque [9]); Ita tamen ut propter manentem adhuc in eo
rruptionem, bonum nec perfecte velit; neque id tantummodo,
rum etiam quandoque malum [10]).

---

40) 1 Ioh. II. 1. 2. Rom. VIII. 34. 41) Ioh. XV. 13. 15. Eph.
7. 8. 9. Ioh. XVII. 6. 42) Ioh. XIV. 16. Heb. XII. 2. 2 Cor. IV.
. Rom. VIII. 9. 14. Rom. XV. 18. 19. Ioh. XVII. 17. 43) Psal.
. 1. 1 Cor. XV. 25. 26. Mal. IV. 2. 3. Col. II. 15. 1) Matth. XVII.
. Iac. I. 14. Dent. XXX. 19. 2) Eccles. IV. 39. Gen. I. 26. 3) Gen.
16. 17. Gen. III. 6. 4) Rom. V. 6. Rom. VIII. 7. Ioh. XV. 5.
Rom. III. 10. 12. 6) Eph. II. 1. 5. Col. II. 13. 7) Ioh. VI. 44.
. Eph. II. 2. 3. 4. 5. 1 Cor. II. 14. Tit. III. 3. 4. 5. 8) Col. I. 13.
. VIII. 34. 36. 9) Phil. II. 13. Rom. VI. 18. 22. 10) Gal. V. 17.
m. VII. 15. 18. 19. 21. 23.

§. 5.

Voluntas humana perfecte ac immutabiliter libera ad bon solum redditur non nisi in statu gloriae [11]).

Cap. X.

De vocatione efficaci.

§. 1.

DEus quos ad vitam praedestinavit omnes, eosque so dignatur per verbum suum et spiritum [1]) constituto suo accep que tempore vocare efficaciter [2]) e statu illo peccati et mortis quo sunt natura constituti, ad gratiam ac salutem per Ies Christum [3]); idque mentes eorum illuminando, ut modo spiritu et salutari quae Dei sunt intelligant [4]); tollendo eorum cor la deum, donandoque eis cor carneum [5]); voluntates eorum re vando ac pro potentia sua omnipotente ad bonum determinando et ad Iesum Christum trahendo efficaciter [7]); ita tamen ut nihilominus liberrime veniant, volentes nempe facti per ill gratiam [8]).

§. 2.

Efficax haec vocatio est a sola Dei gratia, gratuita illa speciali; a nulla autem re in homine praevisa [9]); qui in l negotio se habet omnino passive, donec per spiritum sanct vivificatus ac renovatus [10]), potis inde factus sit vocationi h respondere, gratiamque inibi oblatam et exhibitam amplexari [1

§. 3.

Electi infantes in infantia sua morientes regenerantur salv turque a Christo per spiritum [12]) (qui quando et ubi, et quo s placuerit modo operatur [13]), sicut et reliqui electi omnes, qu quot externae vocationis per ministerium verbi sunt incapaces [1

§. 4.

Alii autem, qui non electi sunt, ut ut verbi ministerio voc

---

11) Eph. IV. 13. Heb. XII. 23. 1 Ioh. III. 2. Iudae v. 1) 2 Thess. II. 13. 14. 2 Cor. III. 3. 6. 2) Rom. VIII. 30. Rom. 7. Eph. I. 10. 11. 3) Rom. VIII. 2. Eph. II. 1. 2. 3. 4. 5: 2 Tim. I. 10. 4) Act. XXVI. 18. 1 Cor. II. 10. 12. Eph. I. 17. 18. 5) Eze XXXVI. 26. 6) Ezech. XI. 19. Phil. II. 13. Deut. XXX. 6. Eze XXXVI. 27. 7) Eph. I. 19. Ioh. VI. 44. 45. 8) Cant. I. 4. Ps CX. 3. Ioh. VI. 37. Rom. VI. 16. 17. 18. 9) 2 Tim. I. 9. Tit. 4. 5. Eph. II. 4. 5. 8. 9. Rom. IX. 11. 10) 1 Cor. II. 14. Rom. VI 7. Eph. II. 5. 11) Ioh. VI. 37. Ezech. XXXVI. 27. Ioh. V. 12) Luc. XVIII. 15. 16. et Act. II. 38. 39. et Ioh. III. 3. 5. et 1 I V. 12. et Rom. VIII. 9. collatis. 13) Ioh. III. 8. 14) 1 Ioh. 12. Act. IV. 12.

ssint[15]), communesque nonnullas operationes Spiritus expe-
i[16]), nunquam tamen vere ad Christum accedunt, proindeque
e salvari possunt[17]). Multo quidem minus poterunt illi, quot-
ot religionem Christianam non profitentur, (summam licet ope-
n navaverint moribus suis ad naturae lumen, istiusque quam
ofitentur religionis legem componendis) extra hanc unicam viam
utem unquam obtinere[18]). Atque huic quidem contrarium
tuere ac defendere, perniciosum admodum est ac detestandum[19]).

Cap. XI.

De Iustificatione.

§. 1.

QUos Deus vocat efficaciter, eosdem etiam gratis iustificat[1]),
n quidem iustitiam iis infundendo, sed eorum peccata condo-
ndo, personasque pro iustis reputando atque acceptando; neque
certe propter quicquam aut in iis productum, aut ab iis prae-
tum, verum Christi solius ergo; eisque ad iustitiam non fidem
am, non credendi actum, aut aliam quamcunque obedientiam
ngelicam, verum obedientiam ac satisfactionem Christi impu-
do[2]), eum nempe recipientibus, eique ac iustitiae eius per
em innitentibus; quam illi fidem ex dono Dei, non a seipsis,
ent[3]).

§. 2.

Fides hoc modo Christum recipiens, eique innitens ac iusti-
e eius, est iustificationis unicum instrumentum[4]); in homine
nen iustificato haec non est solitaria, verum gratiis aliis omni-
s salutaribus semper comitata; neque est haec fides mortua,
l quae per charitatem operatur[5]).

§. 3.

Qui hunc in modum iustificantur, eorum omnium debita
ristus per obedientiam suam mortemque prorsus dissolvit;
rumque vice iustitiae Patris sui realem, plenam, et proprie
tam satisfactionem praestitit[6]). Quum tamen non propter in

15) Matt. XXII. 14. 16) Matt. VII. 22. Matt. XIII. 20. 21.
b. VI. 4. 5. Ioh. VI. 64. 65. 66. Ioh. VIII. 24. 17) Act. IV. 12.
. XIV. 6. Eph. II. 12. Ioh. IV. 22. Ioh. XVII. 3. 18) 2 Ioh.
9. 10. 11. 1 Cor. XVI. 22. 19) Gal. I. 6. 7. 8. 1) Rom. VIII. 30. Rom.
. 24. 2) Rom. IV. 5. 6. 7. 8. 2 Cor. V. 19. 21. Rom. III. 22. 24. 25.
28. Tit. III. 5. 7. Eph. I. 7. Ier. XXIII. 6. 1 Cor. I. 30. 31. Rom.
17. 18. 19. 3) Act. X. 44. Gal. II. 16. Phil. III. 9. Act. XIII. 38.
Eph. II. 7. 8. 4) Ioh. I. 12. Rom. III. 28. Rom. V. I. 5) Iac. II.
22. 26. Gal. V. 6. 6) Rom. V. 8. 9. 10. 19. 1 Tim. II. 5. 6. Heb.
10. 14. Dan. IX. 24. 26. Isa. LIII. 4. 5. 6. 10. 11. 12.

iis quicquam, verum gratuito Pater cum Christum ipsum pro dederit [7]), tum obedientiam eius ac satisfactionem tanquam eor loco constituti [8]) acceptaverit; omnino a gratia gratuita est eor iustificatio [9]); Quo nimirum Dei tum accurata iustitia tum locup gratia glorificata foret in iustificatione peccatorum [10]).

§. 4.

Ab aeterno decrevit Deus electos omnes iustificare [1] Christusque in temporis plenitudine mortuus est pro eorum p catis, et in iustificationem eorum resurrexit [12]): nihilo mi tamen iustificati prius non sunt, quam Christum eis in temp suo opportuno Spiritus Sanctus actu applicuerit [13]).

§. 5.

Perseverat Deus eorum peccata condonare quos semel iu ficavit [14]), quin et etiamsi excidere statu iustificationis nunqu possint [15]); fieri tamen potest ut irae Dei, paternae quidem per peccata sua se exponant, nec lumen paterni vultus prius habeant restitutum, quam semet ipsos humiliaverint, peccata ag verint, imploraverint veniam, fidem denique et poenitentiam s renovaverint [16]).

§. 6.

Iustificatio fidelium sub Vetere ac Novo [17]) Testam quoad isthaec omnia est una eademque.

Cap. XII.

De Adoptione.

§. 1.

DEus iustificatos omnes dignatur in filio suo unigenito Christo, et propter eundem participes facere gratiae Adoptionis per quam in numerum filiorum Dei assumuntur, taliumque im nitatibus ac privilegiis potiuntur [2]), impositum sibi habent no Dei [3]), Spiritum adoptionis accipiunt [4]), aditum habent ad t num gratiae cum confidentia [5]), potestatem consequuntur clam

7) Rom. VIII. 32. 8) 2 Cor. V. 21. Matt. III. 17. Eph. V. 2. Rom. III. 24. Eph. I. 7. 10) Rom. III. 26. Eph. II. 7. 11) Gal. II 1 Pet, I. 2. 19. 20. Rom. VIII. 30. 12) Gal. IV. 4. 1 Tim. II. 6. IV. 25. 13) Col. I. 21. 22. Gal. II. 16. Tit. III. 4. 5. 6. 7. 14) M VI. 12. 1 Ioh. I. 7. 9. 1 Ioh. II. 1. 2. 15) Luc. XXII. 32. Ioh. X. Heb. X. 14. 16) Psal. LXXXIX. 31. 32. 33. Psal. LI. 7. 8. 9. 10 12. Psal. XXXII. 5. Matth. XXVI. 75. 1 Cor. XI. 30. 32. Luc. I. 17) Gal. III. 9. 13. 14. Rom. IV. 22. 23. 24. Heb. XIII. 8. 1) I I. 5. Gal. IV. 4. 5. 2) Rom. VIII. 17. Ioh. I. 12. 3) Ier. XIV 2 Cor. VI. 18. Apoc. III. 12. 4) Rom. VIII. 15. 5) Eph. III. Rom. V. 2.

a Pater[6]), commiserationem[7]), tutelam[8]), et providen-
[9]) sortiuntur; quin et castigationem Dei paternam experiun-
[10]); nunquam tamen abdicantur[11]), verum in diem redemtio-
consignati[12]) promissiones obtinent haereditario iure[13]), ut
haeredes sunt aeternae salutis[14]).

Cap. XIII.

De Sanctificatione.

§. 1.

QUotquot efficaciter vocantur, ac regenerantur, cor novum
ntes novumque spiritum in se creatum, sunt virtute mortis
esurrectionis Christi[1]) per verbum eius spiritumque in eis
bitantem[2]) ulterius sanctificati, realiter quidem ac personali-
totius corporis peccati dominium in eos destruitur[3]), eiusque
ac libidines debilitantur indies magis magisque ac mortifican-
); illi interim magis magisque in omni gratia salutari vivifi-
ur et corroborantur indies[5]), ad praxim verae sanctimoniae,
quidem destitutus nemo unquam videbit Dominum[6]).

§. 2.

Universalis est haec et per totum hominem diffusa sanctifi-
[7]), verum in hac vita est imperfecta nonnullis corruptionis
uiis adhuc in omni parte remanentibus[8]), unde bellum ex-
ir perpetuum et implacabile; hinc carne adversus spiritum,
spiritu adversus carnem concupiscente[9]).

§. 3.

In quo quidem bello licet corruptio residua possit aliquandiu
valere plurimum[10]), pars tamen regenita, sanctificante Christi
tu perpetuas ferente suppetias, evadit victrix[11]); adeoque
ti in gratia crescunt[12]), sanctitatem in timore Domini
icientes[13]).

---

6) Gal. IV. 6. 7) Psal. CIII. 13. 8) Prov. XIV. 26. 9) Mat. VI.
31. 1 Pet. V. 7. 10) Heb. XII. 6. 11) Lam. III. 31. 12) Eph.
30. 13) Heb. VI. 12. 14) 1 Pet. I. 3. 4. Heb. I. 14. 1) 1 Cor.
11. Act. XX. 32. Phil. III. 10. Rom. VI. 5. 6. 2) Ioh. XVII. 17.
V. 26. 2 Thess. II. 13. 3) Rom. VI. 6. 14. 4) Gal. V. 24. Rom.
13. 5) Col. I. 11. Eph. III. 16. 17. 18. 19. 6) 2 Cor. VII. 1.
XII. 14. 7) 1 Thess. V. 23. 8) 1 Ioh. I. 10. Rom. VII. 18. 23.
III. 12. 9) Gal. V. 17. 1 Petr. II. 11. 10) Rom. VII. 23. 11) Rom.
14. 1 Ioh. V. 4. Eph. IV. 15. 16. 12) 2 Pet. III. 18. 2 Cor. III.
13) 2 Cor. VII. 1.

Cap. XIV.

De Fide salvifica.

§. 1.

Gratia Fidei, qua electi credere valent ad animarum sua salutem [1]), Spiritus Christi opus est in eorum cordibus ope tis [2]), effectum plerumque verbi Dei ministerio [3]), quo eo etiam, ut et administratione Sacramentorum atque oratione r ei accedit ac incrementum [4]).

§. 2.

Hac Fide credit Christianus verum esse quicquid in v revelatur, propter authoritatem ipsius inibi loquentis Dei [5]) varie quidem in illud agit tum obsequendo mandatis [6]), tum minas contremiscens [7]), tum etiam promissa Dei, seu praesen hanc vitam seu futuram spectent, amplexando [8]), pro varia ne ratione illarum rerum, quae in singulis verbi partibus conti tur. Verum fidei salvificae actus illi sunt praecipui, Christi ceptatio et receptio, in eumque solum recumbentia pro iusti tione, sanctificatione, ipsaque adeo vita aeterna, virtute foe gratiae consequendis [9]).

§. 3.

Fides haec pro diversis eius gradibus debilior est aut tior [10]); impugnari quidem saepenumero multisque modis ac d litari potest, non ita tamen quin victrix evadat [11]); et quide multis ad plenam usque certitudinem per Christum adolescit qui fidei nostrae idem author est et consummator [12]).

Cap. XV.

De resipiscentia ad vitam.

§. 1.

Resipiscentia ad vitam est gratia Evangelica [1]), cuius qu doctrina pariter ac illa de fide in Christum est a singulis n stris Evangelii praedicanda.

---

1) Heb. X. 39. 2) 2 Cor. IV. 13. Eph. I. 17. 18. 19. Eph. 3) Rom. X. 14. 17. 4) 1 Pet. II. 1. Act. XX. 32. Rom. IV. 11. XVII. 5. Rom. I. 16. 17. 5) Ioh. IV. 42. 1 Thess. II. 13. 1 Ioh. V Act. XXIV. 14. 6) Rom. XVI. 26. 7) Isa. LXVI. 2. 8) Heb. X. 1 Tim. IV. 8. 9) Ioh. I. 12. Act. XVI. 31. Gal. II. 20. Act. XV 10) Heb. V. 13. 14. Rom. IV. 19. 20. Mat. VI. 30. Mat. VII 11) Luc. XXII. 31. 32. Eph. VI. 16. 1 Ioh. V. 4. 5. 12) Heb. V 12. Heb. X. 22. Col. II. 2. 13) Heb. XII. 2. 1) Zech. XII. 10. XI. 18.

§. 2.

Per eam peccator ex inspectu sensuque non solum periculi um etiam turpitudinis, ac naturae peccatorum suorum prorsus minandae [2]), utpote sanctae Dei naturae, iustaeque legi advertium, atque e perspecta eius erga poenitentes in Christo micordia, ita peccata sua deflet ac detestatur, ut ab eis omnibus Deum convertatur [3]) cum proposito conatuque in cunctis manorum eius viis cum eodem ambulandi [4]).

§. 3.

Etsi resipiscentiae nobis fidendum non sit, ac si ea esset aut pro peccatis satisfactio, aut causa remissionis peccato- [5]) (qui gratiae Dei in Christo gratuitae actus est) [6]), est niminus cunctis peccatoribus usque adeo necessaria, ut sine ea la cuivis unquam remissio sit expectanda [7]).

§. 4.

Quemadmodum nullum est peccatum adeo exiguum ut damnaem non mereatur [8]), ita neque magnum adeo peccatum ullum ut damnationem inferre possit vere poenitentibus [9]).

§. 5.

In resipiscentia generali acquiescendum non est, verum ad contendere tenetur quisque, ut singulorum suorum peccatorum m particularem agat poenitentiam [10]).

§. 6.

Quemadmodum autem tenetur quivis peccata sua Deo privaconfiteri, et pro remissione illorum precibus contendere [11]): od si praestiterit et peccata simul dereliquerit, misericordiam sequetur) [12]) ita qui fratri suo, aut Ecclesiae Christi, scandalo rit, promptus et paratus esse debet qua confessione sive pri-, sive etiam publica, qua de peccatis suis dolore, resipiscenn suam eis quibus offendiculo fuerit declarare [13]), quo praeo illi redire cum eo in gratiam debent, eumque denuo cum ritate recipere [14]).

---

2) Luc. XXIV. 47. Marc. I. 15. Act. XX. 21. 3) Ezec. XVIII. 31. Ezech. XXXVI. 31. Isa. XXX. 22. Psal. LI. 4. Ier. XXXI. 19. Ioel II. 12. 13. Amos V. 15. Psal. CXIX. 128. 2 Cor. VII. 11. Psal. CXIX. 6. 59. 106. Luc. I. 6. 2 Reg. XXIII. 25. 5) Ezech. XVI. 31. 32. Ezech. XVI. 61. 62. 63. 6) Hos. XIV. 2. 4. Rom. III. Ephes. I. 7. 7) Luc. XIII. 3—5. Act. XVII. 30. 31. 8) Rom. VI. Rom. V. 12. Mat. XII. 36. 9) Isa. LV. 7. Rom. VIII. 1. Isa. I. 18. 10) Psal. XIX. 13. Luc. XIX. 8. 1 Tim. I. 13. 15. 11) Psal. 4. 5. 7. 9. 14. Psal. XXXII. 5. 6. 12) Prov. XXVIII. 13. 1 Ioh. . 13) Iac. V. 16. Luc. XVII. 3. 4. Iosh. VII. 19. Psal. LI. per tot. 2 Cor. II. 8.

Cap. XVI.

De bonis operibus.

§. 1.

Bona opera ea tantum sunt quae in verbo suo sancto pra cepit Deus [1]); minime autem ea quae absque ulla illius autho tate, sunt ab hominibus excogitata, sive e caeco zelo id fact fuerit, seu bonae intentionis praetextu quoviscunque [2]).

§. 2.

Bona haec opera e conscientia mandatorum Dei praestita vae veraeque fidei fructus sunt ac evidentiae [3]); per haec fide gratitudinem suam manifestant [4]), de salute certitudinem suam gent [5]), fratres suos aedificant [6]), Evangelii professionem ornant obturant ora adversantibus [8]), ac Deum denique glorificant [9]), ius opificium sunt in Iesu Christo ad haec creati [10]), quo fruct habentes ad sanctimoniam, finem consequantur aeternam vitam [1

§. 3.

Quod bonis operibus idonei sint praestandis omnino id a s ritu Christi est, nullatenus autem e seipsis [12]). Et quo eis pr standis pares fiant, praeter habitus gratiae iam infusos, eiusd Spiritus sancti actualis porro requiritur influentia, qua nempe iis operetur tum velle tum etiam efficere pro suo ipsius bene cito [13]): sed neque tamen iis proinde socordiae sese licet p mittere; ac si nisi specialiter eos excitante Spiritu ad nulla p tatis officia praestanda tenerentur; verum sedulam debent nav operam suscitandae illi quae in iis est divinae gratiae [14]).

§. 4.

Qui gradum obedientiae summum quidem in hac vita po bilem assequuntur, tantum abest ut supererogare quicquam p sint ac plus praestare quam quod Deus requisiverit, ut mul sane subsidant infra illud, quod ex officio praestare obligantur [1

---

1) Mic. VI. 8. Rom. XII. 2. Heb. XIII. 21. 2) Mat. XV. 9. XXIX. 13. 1 Pet. I. 18. Rom. X. 2. Ioh. XVI. 2. 1 Sam. XV. 21. 23. 3) Iac. II. 18. 22. 4) Ps. CXVI. 12. 13. 1 Pet. II. 9. 5) 1 II. 3. 5. 2 Pet. I. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 6) 2 Cor. IX. 2. Mat. V. 7) Tit. II. 5. 9. 10. 11. 12. 1 Tim. VI. 1. 8) 1 Pet. II. 15. 9) 1 P II. 12. Phil. I. 11. Ioh. XV. 8. 10) Eph. II. 10. 11) Rom. VI. 12) Ioh. XV. 4. 5. Exech. XXXVI. 26. 27. 13) Phil. II. 13. Phil. 13. 2 Cor. III. 5. 14) Phil. II. 12. Heb. VI. 11. 12. 2 Pet. I. 10. 11. Isa. LXIV. 7. 2 Tim. I. 6. Act. XXVI. 6. 7. Iudae v. 20. 15) Luc. XVII. 10. Neh. XIII. 22. Iob. IX. 1. 3. Gal. V. 17.

§. 5.

Peccatorum veniam, aut vitam aeternam de Deo mereri non emus, nc optimis quidem operibus nostris; cum propter sum- n illam inter ea et futuram gloriam disparitatem; tum etiam propter nitam distantiam quae inter nos ac Deum intercedit; cui nos illa nec prodesse quicquam possumus, neque pro antecedenn peccatorum nostrorum debito satisfacere [16]); verum cum ntum possumus fecerimus, non nisi quod debemus praestiteris, ac servi inutiles futuri sumus [17]); tum denique quoniam a itu Dei in quantum bona sunt proficiscuntur [18]), ita vero sunt quinata, tantumque imperfectionis ac infirmitas admistum hat, prout a nobis efficiuntur, ut strictum Dei iudicium non sint ndo [19]).

§. 6.

Nihilominus tamen acceptis in gratiam per Christum fidelium sonis, eorum etiam opera bona per eundem accepta sunt [20]); quod in hac vita sint omnis culpae prorsus immunia, quaeque conspectu Dei nullam reprehensionem mereantur [21]); verum d illa respiciens in filio suo Deus, quod sincerum est, utcunmultis infirmitatibus ac imperfectionibus involutum, acceptare netur ac remunerari [22]).

§. 7.

Opera nondum regenitorum, licet, quoad materiam praecepto ino conformia esse possint, sibique ipsis et aliis item utilia [23]); n tamen neque a corde profluant per fidem depurato [24]), nec undum verbum eo quo par est praestentur modo [25]), sed neque finem debitum, Dei nempe gloriam, destinentur [26]); sunt proinde ecata, nec Deo grata esse possunt, nec reddere quenquam vat idoneum ad gratiam a Deo recipiendum [27]). Eiusmodi tamen rum neglectu, gravius quidem illi peccant Deumque offendunt lementius [28]).

---

16) Rom. III. 20. Rom. IV. 2. 4. 6. Eph. II. 8. 9. Tit. III. 5. 6. 7. m. VIII. 18. Psal. XVI. 2. Iob. XXII. 2. 3. Iob. XXXV. 7. 8. Luc. XVII. 10. 18) Gal. V. 22. 23. 19) Isa. LXIV. 6. Gal. V. Rom. VII. 15. 18. Psal. CXLIII. 2. Psal. CXXX. 3. 20) Eph. I. 6. Pet. II. 5. Exod. XXVIII. 38. Gen. IV. 4. cum Heb. XI. 4. 21) Iob. 20. Psal. CXLIII. 2. 22) Heb. XIII. 20. 21. 2 Cor. VIII. 12. Heb. 10. Matth. XXV. 21. 23. 23) 2 Reg. X. 30. 31. 1 Reg. XXI. 27. Phil. I. 15. 16. 18. 24) Gen. IV. 5. cum. Heb. XI. 4. Heb. XI. 6. 1 Cor. XIII. 3. Isa. I. 12. 26) Mat. VI. 2. 5. 16. 27) Hag. II. 14. t. I. 15. Amos V. 21. 22. Hos. I. 4. Rom. IX. 16. Tit. III. 5. 28) Psal. V. 4. Psal. XXXVI. 3. Iob. XXI. 14. 15. Mat. XXV. 41. 42. 43. 45. at. XXIII. 23.

Cap. XVII.

De perseverantia Sanctorum.

§. 1.

QUotquot Deus in dilecto suo acceptavit, vocavit efficacite ac per Spiritum suum sanctificavit, non possunt illi statu grati aut finaliter excidere aut totaliter; verum in eo ad finem usq certo perseverabunt, ac salutem aeternam consequentur [1]).

§. 2.

Haec autem sanctorum perseverantia, non pendet a libe ipsorum arbitrio, verum a decreti electionis immutabilitate, (qu ex amore Dei Patris fluxit, gratuito illo ac immutabili [2])) a m riti Iesu Christi ac intercessionis efficacia [3]), a Spiritus et sem nis Dei in iis permansione [4]); a natura denique foederis gratiae [5] e quibus omnibus etiam emergit certitudo eiusdem et infallibilitas [6]

§. 3.

Nihilo tamen minus fieri potest ut iidem illi, qua Satan mundique tentatione, qua manentis adhuc in iis corruptionis pra valentia, et neglectu mediorum conservationis suae, in peccata gr via incidant [7]), in eisque ad tempus commorentur [8]); unde ira Dei sibi ipsis contrahunt [9]), eiusque Spiritum Sanctum cont stant [10]), gratias suas et consolationes quadantenus et quoad gr dus nonnullos amittunt [11]), corda sibi habent indurata [12]), vulneratas conscientias [13]); aliis nocumento sunt et offendiculo [14] sibimet ipsis denique accersunt iudicia Dei temporalia [15]).

Cap. XVIII.

De certitudine gratiae et salutis.

§. 1.

QUamvis fieri potest ut hypocritae aliique homines non r geniti spe vana falsisque (pro corruptae naturae more) opinionib praesumptis, se decipiant, favorem Dei, statumque salutis s

---

1) Phil. I. 6. 2 Pet. I. 10. Ioh. X. 28. 29. 1 Ioh. III. 9. 1 Pet. 5. 9. 2) 2 Tim. II. 18. 19. Ier. XXXI. 3. 3) Heb. X. 10. 14. He XIII. 20. 21. Heb. IX. 12. 13. 14. 15. Rom. VIII. 33. ad finem. I XVII. 11. 24. Luc. XXII. 32. Heb. VII. 25. 4) Ioh. XIV. 16. 1 Ioh. II. 27. 1 Ioh. III. 9. 5) Ier. XXXII. 40. 6) Ioh. X. 28. 2 Th III. 3. 1 Ioh. II. 19. 7) Mat. XXVI. 70. 72. 74. 8) Psal. LI. titu et vers. 14. 9) Isai. LXIV. 5. 7. 9. 2 Sam. XI. 27. 10) Eph. IV. 11) Psal. LI. 8. 10. 12. Apoc. II. 4. Cant. V. 2. 3. 4. 6. 12) Isa. LXI 17. Marc. VI. 52. Marc. XVI. 14. 13) Psal. XXXII. 3. 4. Psal. LI. 14) 2 Sam. XII. 14. 15) Psal. LXXXIX. 31. 32. 1 Cor. XI. 32.

so arrogantes [1]); quae illorum spes peribit [2]): qui tamen in minum Iesum vere credunt, eumque sincere diligunt, studentes ram ipso in omni bona conscientia ambulare; evadere possunt hac vita certi se in statu gratiae esse constitutos [3]); quin etiam tari possunt spe gloriae Dei, quae quidem spes nunquam eos defaciet [4]).

§. 2.

Haec certitudo non est persuasio mere coniecturalis et probilis, innixa spe fallaci [5]); verum infallibilis quaedam fidei cerudo, fundamentum habens divinam promissionum salutis veritam [6]); gratiarum, quibus promissiones illae fiunt internam evintiam [7]); testimonium denique spiritus adoptionis una cum spiibus nostris testificantis nos esse filios Dei [8]); qui quidem spius arrhabo est haereditatis nostrae, quo in diem redemtionis gillamur [9]).

§. 3.

Haec certitudo infallibilis, non ita spectat essentiam fidei, in vere fidelis expectare quandoque diutius, et cum variis difultatibus confligere prius possit, quam illius compos fiat [10]), rum poterit idem ordinariorum usu debito mediorum, absque velatione ulla extraordinaria eam adipisci [11]), spiritu nempe ae Deus illi gratuito donaverit cognoscendi facultatem submini-ante. Proindeque tenetur quisque, quo vocationem suam sibi electionem certam faciat, omnem adhibere diligentiam [12]), unde r suum habeat pace et gaudio in spiritu sancto, in Deum amore gratitudine, in actibus observantiae robore et alacritate dilatam; qui certitudinis huius fructus proprii sunt ac genuini [13]). ntum abest ut homines inde ad omnem nequitiam discingantur [14]).

§. 4.

Certitudo salutis vere fidelibus multifariam concuti potest et minui imo et quandoque interrumpi; conservandi scilicet eam curia; lapsu in peccatum aliquod insigne, quod conscientiam vul-

1) Iob. VIII. 13. 14. Mic. III. 11. Deut. XXIX. 19. Ioh. VIII. 41. Mat. VII. 22. 23. 3) 1 Ioh. II. 3. 1 Ioh. III. 14. 18. 19. 21. 24. Ioh. V. 13. 4) Rom. V. 2. 5. 5) Heb. VI. 11. 19. 6) Heb. VI. 17. 7) 2 Pet. I. 4. 5. 10. 11. 1 Ioh. II. 3. 1 Ioh. III. 14. 2 Cor. I. 12. Rom. VIII. 15. 16. 9) Eph. III. 13. 14. Eph. IV. 30. 2 Cor. I. 21. 22. 1 Ioh. V. 13. Isa. L. 10. Marc. IX. 24. Psal. LXXXIIX. per tum. Psal. LXXVII. ad ver. 12. 11) 1 Cor. II. 12. 1 Ioh. IV. 13. eb. VI. 11. 12. Eph. III. 17. 18. 19. 12) 2 Pet. I. 10. 13) Rom. V. 2. 5. Rom. XIV. 17. Rom. XV. 13. Eph. I. 3. 4. Psal. IV. 6. 7. sal. I. 19. 32. 14) 1 Ioh. II. 1. 2. Rom. VI. 1. 2. Tit. II. 11. 12. 14. Cor. VII. 1. Rom. VIII. 1. 12. 1 Ioh. III. 2. 3. Psal, CXXX. 4. Ioh. I. 6. 7.

nerat, spiritumque contristat; tentatione aliqua vehementi ac s
bitanea; uti etiam Deo vultus sui lumen subducente, ac permi
tente ut vel illi qui ipsum timent in tenebris ambulent omni prors
lumine viduati [15]): Nunquam tamen destituuntur penitus illo D
semine vitaque fidei, Christi illa fratrumque dilectione, ea si
ceritate cordis et pietatis officia praestandi conscientia; unde p
operationem spiritus eadem illa certitudo tempestive possit rev
viscere [16]): quibusque interim ne prorsus in desperationem rua
suffulciuntur [17]).

Cap. XIX.

De Lege Dei.

§. 1.

DEus Adamo legem dedit ut foedus operum, quo cum illu
ipsum tum posteros eius omnes, ad obedientiam personalem, int
gram, exquisitam simul et perpetuam obligavit, pollicitus vitam
observarent, violatoribus autem mortem interminatus; Eundemq
potentia et viribus imbuit, quibus par esset illam observando [1]).

§. 2.

Lex ista post lapsum non desiit esse iustitiae regula perf
ctissima; quo etiam nomine a Deo est in monte Sinai tradit
tabulis duabus descripta, decem praeceptis comprehensa [2]); qu
rum quatuor prima officium nostrum erga Deum, sex autem re
qua nostrum erga homines officium complectuntur [3]).

§. 3.

Praeter autem hanc legem, quae moralis vulgo audit, visu
est Deo ut populo Israelitico tanquam Ecclesiae minorenni leg
daret ceremoniales instituta typica multifaria continentes; Parti
de cultu, Christi gratias, actiones, perpessiones ac beneficia pra
figurantia [4]); partim autem de moralibus officiis institutiones v
rias exhibentia [5]). Quae leges ceremoniales omnes hodie s
novo instrumento sunt abrogatae [6]).

---

15) Cant. V. 2. 3. 6. Psal. LI. 8. 12. 14. Eph. IV. 30. 31. Ps
LXXVII. 1. ad 10. Mat. XXVI. 69. 70. 71. 72. Psal. XXXI. 22. Ps
LXXXVIII. per totum. Isa. L. 10. 16) 1 Ioh. III. 9. Luc. XXII. 3
Iob. XIII. 15. Psal. LXXIII. 15. Psal. LI. 8. 12. Isa. L. 10. 17) M
VII. 7. 8. 9. Ier. XXXII. 40. Isa. LIV. 7. 8. 9. 10. Psal. XXII.
Psal. LXXXVIII. per totum. 1) Gen. I. 26. 27. cum. Gen. II. 17. Ro
II. 14. 15. Rom. X. 5. Rom. V. 12. 19. Gal. III. 10. 12. Eccles. V
29. Iob. XXVIII. 28. 2) Iac. I. 25. Iac. II. 8. 10. 11. 12. Rom. XI
8. 9. Deut. V. 32. Deut. X. 4. Exod. XXXIV. 1. 3) Mat. XXII. 3
38. 39. 40. 4) Heb. IX. cap. Heb. X. I. Gal. IV. 1. 2. 3. Col. II. 1
5) 1 Cor. V. 7. 2 Cor. VI. 17. Iudae v. 23. 6) Col. II. 14. 16.
Dan. IX. 27. Eph. II. 15. 16.

§. 4.

Iisdem etiam tanquam corpori politico leges multas dedit iuciales, quae una cum istius populi politeia expirarunt, nullos odie alios obligantes supra quod generalis et communis earum equitas postularit [7]).

§. 5.

Lex moralis omnes tam iustificatos quam alios quosvis peretuo ligat ad obedientiam illi exhibendam [8]); neque id quidem olummodo vi materiae quae in illa continetur, verum etiam virte authoritatis eandem constituentis creatoris Dei [9]); neque sane oc eius vinculum in evangelio ulla ratione dissolvit Christus, veum idem plurimum confirmavit [10]).

§. 6.

Quamvis vere fideles non sint sub lege tanquam sub operum oedere, unde aut iustificari possint aut condemnari [11]): Est tacn ea illis non minus quam aliis vehementer utilis, ut quae uum sit vitae norma, illos voluntatem divinam suumque officium docendo dirigit simul et obligat ad consentanee ambulandum [12]); osisque patere facit naturae, cordis, vitaeque suae nefaria inquiamenta [13]): adeo ut ad illam semet exigentes, cum peccati ulteius convinci, pro eodem humiliari, ac eiusdem odio inflammari ossint [14]); tum vero etiam ut perspicere possint evidentius quam lane necessarius eis Christus, quamque perfecta sit eiusdem obeientia [15]). Verum ulterius etiam regenitis ea utilis esse possit, n quantum nempe corruptiones eorum, peccata prohibendo coeret [16]), graviter autem interminando indicat tum quid vel eorum eccata commerucrint, tum etiam quas ea propter in hac vita fflictiones expectare possint, utcunque ab earum maledictione, uam lex minatur, liberentur [17]). Quinetiam promissiones eius emonstrant iis obedientia Deo quam accepta sit et approbata; uasque illa praestita benedictiones [18]) (licet non tanquam lege ebitas ex operum foedere) [19]) possint illi expectare. Adeo ut uod quis bonum praestet invitante lege, a malo autem abhorreat

7) Exod. XXI. cap. Exod. XXII. 1. ad 29. Gen. XLIX. 10. cum Pet. II. 13. 14. Mat. V. 17. cum v. 38. 39. 1 Cor. IX. 8. 9. 10. 8) Rom. XIII. 8. 9. 10. Eph. VI. 2. 1 Ioh. II. 3. 4. 7. 8. 9) Iac. II. 0. 11. 10) Mat. V. 17. 18. 19. Iac. II. 8. Rom. III. 31. 11) Rom. VI. 4. Gal. II. 16. Gal. III. 13. Gal. IV. 4. 5. Act. XIII. 39. Rom. VIII. 1. 12) Rom. VII. 12. 22, 25. Psal. CXIX. 4. 5. 6. 1 Cor. XV. 19. Gal. V. 14. 16. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 13) Rom. VII. 7. Rom. III. 20. 14) Iac. I. 23. 24. 25. Rom. VII. 9. 14. 24. 15) Gal. III. 24. Rom. VII. 24. 25. Rom. VIII. 3. 4. 16) Iac. II. 11. Psal. CXIX. 101. 104. 128. 17) Ezra IX. 13. 14. Psal. LXXXIX. 30. 31. 32. 33. 34. 18) Levit. XXVI. 1. ad 14. cum 2 Cor. VI. 16. Eph. VI. 2. 3. Psal. XXXVII. 11. cum Mat. V. 5. Psal. XIX. 11. 19) Gal. II. 16. Luc. XVII. 10.

lege deterritus, nullo prorsus argumento sit, eum sub lege esse non vero sub gratia constitutum [20]).

§. 7.

Neque interim Legis usus isti iam memorati, Evangelii gratiae adversantur, sed cum eadem conspirant suaviter [21]), voluntatem humanam ita subiugante ac imbuente Christi spiritu, ut idem illud praestare valeat spontanee ac alacriter, quod ab illa exigit voluntas Dei in lege sua revelata [22]).

Cap. XX.

De Libertate Christiana deque libertate Conscientiae

§. 1.

Libertas quam Christus acquisivit fidelibus sub Evangelio in eo sita est, quod a reatu peccati, ab ira Dei condemnante, a legis Moralis maledictione immunes fiant [1]), quod a praesenti malo seculo, a dura Satanae servitute, dominioque peccati [2]): ab afflictionum malo, ab aculeo mortis, a sepulchri victoria, ab aeterna denique damnatione [3]) liberentur; Quodque libere eis liceat ad Deum accedere [4]): eique non e metu servile, verum e filiali dilectione, promtoque animo praebere valeant obedientiam [5]). Atque haec quidem omnia cum fidelibus sub lege habent communia [6]) Verum sub Novo Testamento ulterius adhuc se extendit libertas Christiana; in quantum nempe Legis ceremonialis iugo, cui subiecta erat Ecclesia Iudaica, eximuntur [7]); maioremque confidentiam ad thronum gratiae accedendi [8]), sed et effusiorem gratuiti Spiritus Dei communicationem sunt consecuti, quam ordinarie sub Lege fideles participarunt [9]).

§. 2.

Deus solus Dominus est conscientiae [10]), quam certe exemi doctrinis et mandatis hominum, ubi aut verbo eius adversantur, aut in rebus fidei et cultus quicquam ei superaddunt [11]). Unde qui eiusmodi aut doctrinas credunt, aut mandatis obtemperant, quas

---

20) Rom. VI. 12. 14. 1 Pet. III. 8. 9. 10. 11. 12. cum Psal. XXXIV 12. 13. 14. 15. 16. Heb. XII. 28. 29. 21) Gal. III. 21. 22) Ezech XXXVI. 27. Heb. VIII. 10. cum. Ier. XXXI. 33. 1) Tit. II. 14 1 Thess. I. 10. Gal. III. 13. 2) Gal. I. 4. Col. I. 13. Act. XXVI. 18 Rom. VI. 14. 3) Rom. VIII. 28. Psal. CXIX. 71. 1 Cor. XV. 54. 55 56. 57. Rom. VIII. 1. 4) Rom. V. 1. 2. Rom. VIII. 14. 15. 5) 1 Ioh. IV 18. 6) Gal. III. 9. 14. 7) Gal. IV. 1. 2. 3. 6. 7. Gal. V. 1. Act. XV 10. 11. 8) Heb. IV. 14. 16. Heb. X. 19. 20. 21. 22. 9) Ioh. VII. 38 39. 2 Cor. III. 13. 17. 18. 10) Iac. IV. 12. Rom. XIV. 4. 11) Act IV. 19. Act. V. 29. 1 Cor. VII. 23. Mat. XXIII. 8. 9. 10. 2 Cor. I. 24 Mat. XV. 9.

id ex conscientia teneantur, veram ii conscientiae libertatem ɔdunt[12]). Qui autem vel fidem implicitam, vel obedientiam ɔolutam caecamque exigunt, nae illi id agunt, ut cum conscien-ɛ, tum rationis etiam destruant libertatem[13]).

§. 3.

Qui sub praetextu Christianae libertatis, cuivis aut cupiditati ul'gent aut peccato assuescunt, eo ipso libertatis Christianae ɛm corrumpunt; nempe ut e manibus inimicorum nostrorum li-ɔati, Domino in sanctimonia et iustitia coram ipso omnibus die-ɨ vitae nostrae absque metu serviamus[14]).

§. 4.

Quoniam vero potestates quas Deus ordinavit, et libertas quam ɥuisivit Christus non in eum finem a Deo destinatae sunt ut mutuo perimant, verum ut se sustentent ac conservent invicem; i itaque sub libertatis Christianae praetextu potestati cuivis ɨitimae, (civilis sit sive Ecclesiastica) aut legitimo eiusdem exer-o contraiverint, ordinationi divinae resistere censendi sunt[15]), ique vel eiusmodi opiniones publicaverint, praxesve defenderint, ıe lumini naturae, aut religionis Christianae de fide, de cultu, moribus principiis notis, aut pietatis denique vi ac efficaciae ɔersantur; vel eiusmodi opiniones praxesve erroneas, quae aut ı natura aut publicationis defensionisve modo, externae paci ac ɔaxiae, quas in Ecclesia sua stabilivit Christus, perniciem mi-ɔantur; omnino licitum est tum ab iis facti rationem reposcere, ı in eos qua censuris Ecclesiasticis[16]), qua civilis magistra-potestate animadvertere[17]).

Cap. XXI.

De cultu religioso et de Sabbato.

§. 1.

Constat quidem naturae lumine esse Deum qui in universa ɨmatum obtinet ac absolutum Dominium, eundemque bonum esse

12) Col. II. 20. 22. 23. Gal. I. 10. Gal. II. 4. 5. Gal. V. 1. 13) Rom. 17. Rom. XIV. 23. Isa. VIII. 20. Act. XVII. 11. Ioh. IV. 22. Hos. 11. Apoc. XIII. 12. 16. 17. Ier. VIII. 9. 14) Gal. V. 13. 1 Pet. II. 2 Pet. II. 19. Ioh. VIII. 34. Luc. I. 74. 75. 15) Mat. XII. 25. ɔet. II. 13. 14. 16. Rom. XIII. 1. ad 8. Heb. XIII. 17. 16) Rom. I. cum 1 Cor. V. 5. 11. 13. 2 Ioh. v. 10. 1 et 2 Thess. III. 1. et ɔim. VI. 3. 5. et Tit. I. 10. 11. 13. et Tit. III. 10. cum Matth. XVIII. 16. 17. 1 Tim. I. 19. 20. Apoc. II. 2. 14. 15. 20. Apoc. III. 9. Deut. XIII. 6. ad 12. Rom. XIII. 3. 4. cum 2 Ioh. v. 10. 11. Ezra ɔ. 23. 25. 26. 27. 28. Apoc. XVII. 12. 16. 17. Neh. XIII. 15. 17. 21. 25. 30. 2 Reg. XXIII. 5. 6. 9. 20. 21. 2 Chron. XXXIV. 33. ɔhron. XV. 12. 13. 16. Dan. III. 29. 1 Tim. II. 2. Isa. XLIX. 23. ɔh. XIII. 2. 3.

ac omnibus beneficum, proindeque toto corde, tota anima, totisq viribus timendum esse et diligendum, laudandum ac invocandu eique fidendum esse ac serviendum [1]). At rationem verum Deu colendi acceptabilem ipse instituit, itaque voluntate sua revela definivit, ut coli non debeat secundum imaginationes ac invent hominum, aut suggestiones Satanae, sub specie quavis visibili, a alia via quaviscunque quam scriptura sacra non praescripsit [2]).

§. 2.

Cultus religiosus Deo Patri Filio et Spiritui sancto, eiq soli est exhibendus [3]), non angelis, non sanctis, neque alii cuiv creaturae [4]), nec ipsi Deo quidem post lapsum citra Mediatore aut quidem per Mediatorem alium quam Iesum Christum [5]).

§. 3.

Supplicationem cum gratiarum actione, quae est inter parte praecipuas divini cultus [6]), Deus fieri iubet ab hominibus unive sis [7]); quae, quo Deo grata sit et accepta, est in nomine Filii [8] subsidio spiritus eius [9]), et secundum ipsius voluntatem [10]), cu intellectu, reverentia, humilitate, fervore, fide, amore, ac pers verantia offerenda [11]); et quidem, si vocalis sit, in lingua no est efferenda [12]).

§. 4.

Preces pro rebus non nisi licitis sunt faciendae [13]), pro h minibus autem cuiuscunque generis, vivis scilicet, aut etiam vict ris aliquando [14]); pro mortuis autem neutiquam [15]); sed neq pro iis, de quibus constare possit eos peccatum ad mortem pe petrasse [16]).

§. 5.

Scripturarum lectio cum timore pio [17]); verbi praedicat solida [18]), eiusdemque auditio religiosa ex obedientia erga Deu cum intellectu, fide et reverentia [19]); Psalmorum cum gratia

1) Rom. I. 20. Act. XVII. 24. Psal. CXIX. 68. Ier. X. 7. Ps XXXI. 23. Psal. XVIII. 3. Rom. X. 12. Psal. LXII. 8. Ios. XXIV. 1 Marc. XII. 33. 2) Deut. XII. 32. Mat. XV. 9. Act. XVII. 25. M IV. 9. 10. Deut. IV. 15. ad 20. Exod. XX. 4. 5. 6. Col. II. 23. 3) M IV. 10. cum Ioh. V. 23. et 2 Cor. XIII. 14. 4) Col. II. 18. Apoc. XI 10. Rom. I. 25. 5) Ioh. XIV. 6. 1 Tim. II. 5. Eph. II. 18. Col. III. 1 6) Phil. IV. 6. 7) Psal. LXV. 2. 8) Ioh. XIV. 13. 14. 1 Pet. II. 9) Rom. VIII. 26. 10) 1 Ioh. V. 14. 11) Psal. XLVII. 7. Eccles. 1. 2. Heb. XII. 28. Gen. XVIII. 27. Iac. V. 16. Iac. I. 6. 7. Marc. X 24. Mat. VI. 12. 14. 15. Col. IV. 2. Eph. VI. 18. 12) 1 Cor. XIV. 1 13) 1 Ioh. V. 14. 14) 1 Tim. II. 1. 2. Ioh. XVII. 20. 2 Sam. VII. 2 Ruth. IV. 12. 15) 2 Sam. XII. 21. 22. 23. cum Luc. XVI. 25. 2 Apoc. XIV. 13. 16) 1 Ioh. V. 16. 17) Act. XV. 21. Apoc. I. 18) 2 Tim. IV. 2. 19) Iac. I. 12. Act. X. 33. Mat. XIII. 19. Heb. I 2. Isa. LXVI. 2.

de cantatio[20]), prout etiam Sacramentorum, quae Christus in-uit, debita administratio, et participatio digna, sunt divini cul- religiosi partes, et quidem ordinarii[21]). Religiosa insuper amenta[22]), votaque[23]); solennia ieiunia[24]), solennesque gra-um actiones, pro varietate eventuum[25]) suo quaeque tempore opportunitate sancte quidem ac religiose sunt adhibenda[26]).

§. 6.

Hodie sub evangelio neque preces, nec ulla pars alia re-iosi cultus ita cuivis alligatur loco in quo praestetur aut ver- quem dirigatur[27]), ut inde gratior evadat et acceptior; ve-n ubique Deus colendus est[28]) in spiritu ac veritate[29]); quo-ie[30]) quidem inter privatos parietes a quavis familia[31]), ut im a quolibet seorsim in secreto[32]); at solenniter magis in ventibus publicis, qui certe quoties eo nos Deus vocat, seu bo suo seu providentia, non sunt vel ex incuria vel obstina-ne animi aut negligendi aut descrendi[33]).

§. 7.

Quemadmodum est de lege naturae ut indefinite portio quae-n temporis idonea divino cultui celebrando seiuncta sit ac as-nata; ita in verbo suo Deus (praecepto morali, positivo ac rpetuo, homines omnes cuiuscunque fuerint seculi obligante) eciatim e septenis quibusque diebus diem unum in Sabbatum signavit, sancte sibi observandum[34]). Quod quidem ab orbe ndito ad resurrectionem usque Christi dies ultimus erat in se-mana; deinde autem a Christi resurrectione in septimanae diem mum transferebatur[35]); qui quidem in Scriptura *Dies Domini-*[36]) nuncupatur, estque perpetuo ad finem mundi tanquam Sab-tum Christianum celebrandus[37]).

§. 8.

Tunc autem hoc Sabbatum Deo sancte celebratur, quum post da rite praeparata, et compositas suas res mundanas, homines n solum a suis ipsorum operibus, dictis, cogitatis; (quae circa

---

20) Col. III. 16. Eph. V. 19. Iac. V. 13. 21) Mat. XXVIII. 19. Cor. XI. 23. ad 29. Act. II. 42. 22) Deut. VI. 13. cum. Neh. X. 29. Isa. XIX. 21. cum Eccles. V. 4. 5. 24) Ioel II. 12. Ester IV. 16. tth. IX. 15. 1 Cor. VII. 5. 25) Psal. CVII. per totum. Ester IX. 22. Heb. XII. 28. 27) Ioh. IV. 21. 28) Mal. I. 11. 1 Tim. II. 8. Ioh. IV. 23. 24. 30) Matth. VI. 11. 31) Ier. X. 25. Dent. VI. 6. Iob. I. 5. 2 Sam. VI. 18. 20. 1 Pet. III. 3. 7. Act. X. 2. 32) Matth. VI. Eph. VI. 18. 33) Isa. LVI. 6. 7. Heb. X. 25. Prov. I. 20. 21. 24. ov. VIII. 34. Act. XIII. 42. Luc. IV. 16. Act. II. 42. 34) Exod. XX. 10. 11. Isa. LVI. 2. 4. 6. 7. 35) Gen. II. 2. 3. 1 Cor. XVI. 1. 2. t. XX. 7. 36) Apoc. I. 10. 37) Exod. XX. 8. 10. cum. Matth. V. 18.

illæs exerceri solent) a recreationibus etiam ludicris quietem s
ctam toto observant die[38]); verum etiam in exercitiis divini c
tus publicis privatisque, ac in officiis necessitatis et misericord
toto illo tempore occupantur[39]).

Cap. XXII.

De Iuramentis, votisque licitis.

§. 1.

IUramentum licitum est pars cultus religiosi[1]), qua (oc
sione iusta oblata) qui iurat, Deum, de eo quod asserit aut p
mittit, solenni modo testatur; eundemque appellat se secund
illius quod iurat veritatem aut falsitatem iudicaturum[2]).

§. 2.

Per solum Dei nomen iurare debent homines, quod quid
cum omni timore sancto ac reverentia est inibi usurpandum
Proindeque per nomen illud gloriosum ac tremendum iurare le
ter, aut temere, vel etiam omnino iurare per rem aliam quamv
cunque, sceleratum est et quam maxime perhorrescendum
Veruntamen sicut in rebus maioris ponderis et momenti secund
verbum Dei licitum est iusiurandum non minus quidem sub Ne
quam sub Vetere Testamento[5]): ita sane iusiurandum licitu
authoritate legitima si exigatur, non est in rebus eiusmodi dec
nandum[6]).

§. 3.

Quicunque iuramentum praestat eum pondus actionis tam
lennis rite secum perpendere oportet, atque iuratum de nullo
severare quod verum esse non habeat sibi persuasissimum[7]). N
que licet cuivis ad agendum quicquam obstringere semet iure
rando, nisi quod revera bonum iustumque est, quod ille eiusm
esse credit, quodque ipse praestare potest statuitque[8]). Ver
tamen de re bona iustaque iusiurandum, legitima authoritate
exigatur, peccat ille qui detrectat[9]).

§. 4.

Iuramentum praestandum est sensu verborum vulgari quid
ac manifesto, sine aequivocatione aut reservatione mentali qu

38) Exod. XX. 8. Exod. XVI. 23. 25. 26. 29. 30. Exod. XX
15. 16. 17. Isa. LVIII. 13. Nehem. XIII. 15. 16. 17. 18. 19. 21.
39) Isa. LVIII. 13. Mat. XII. 1. ad. 13. 1) Deut. X. 20. 2) Exod. X
7. Levit. XIX. 12. 2 Cor. I. 23. 2 Chron. VI. 22. 23. 3) Deut. VI.
4) Exod. XX. 7. Ier. V. 7. Mat. V. 34. 37. Iac. V. 12. 5) Heb.
16. 2 Cor. I. 23. Isa. LXV. 16. 6) 1 Reg. VIII. 31. Neh. XIII.
Ezrae X. 5. 7) Exod. XX. 7. Ier. IV. 2. 8) Gen. XXIV. 2. 3. 5.
8. 9. 9) Num. V. 19. 21. Neh. V. 12. Exod. XXII. 7. 8. 9. 10. 11.

cunque [10]). Ad peccandum quenquam obligare nequit, verum re qualibet cui abest peccatum, qui semel illud praestitit, adlere tenetur, vel etiam cum damno suo; neque sane licet, mvis haereticis datum aut infidelibus, violare [12]).

§. 5.

Votum, naturae consimilis est cum iuramento promissorio, ique debet tum religione nuncupari tum fide persolvi [13]).

§. 6.

Non est ulli creaturae, sed Deo soli nuncupandum [14]), et quo tum illi esse possit acceptumque, est quidem lubenter, e fide, ciique nostri conscientia suscipiendum, vel gratitudinis nostrae accepta beneficia testandae causa, vel boni alicuius, quo inemus, consequendi; per hoc autem nosmet ad officia necessaarctius obligamus; vel etiam ad res alias quatenus quidem et mdiu istis subserviunt [15]).

§. 7.

Nemini quicquam vovere licet se acturum, quod aut verbo i prohibetur; aut officium aliquod inibi praeceptum impediret, dve non est in voventis potestate, et cui praestando vires illi us non est pollicitus [16]). Unde Pontificiorum illa de perpetuo libatu, de paupertate, deque obedientia regulari vota Monastica, tum abest ut perfectionis gradus sint sublimiores, ut superstiiis plane sint ac peccati laquei, quibus nulli unquam Christiano ietipsum licet implicare [17]).

Cap. XXIII.

De Magistratu Civili.

§. 1.

Supremus totius Mundi Rex ac Dominus Deus, Magistratus iles ordinavit qui vices eius gerant supra populum ad suam ius gloriam, ac bonum publicum; in quem finem eosdem armapotestate gladii, propter bonorum quidem animationem ac tuien, animadversionem autem in maleficos [1]).

---

10) Ier. IV. 2. Psal. XXIV. 4. 11) 1 Sam. XXV. 22. 32. 33. 34. il. XV. 4. 12) Ezech. XVII. 16. 18. 19. Iosh. IX. 18. 19. cum Sam. XXI. 1. 13) Isa. XIX. 21. Eccles. V. 4. 5. 6. Psal. LXI. Psal. LXVI. 13. 14. 14) Psal. LXXVI. 11. Ier. XLIV. 25. 26.) Deut. XXIII. 21. 22. 23. Psal. L. 14. Gen. XXVIII. 20. 21. 22. Sam. I. 11. Psal. LXVI. 13. 14. Psal. CXXXII. 2. 3. 4. 5. 16) t. XXIII. 12. 14. Marc. VI. 26. Num. XXX. 5. 8. 12. 13. 17) atth. XIX. 11. 12. 1 Cor. VII. 2. 9. Eph. IV. 28. 1 Pet. IV. 2. Cor. VII. 23. 1) Rom. XIII. 1. 2. 3. 4. 1 Pet. II. 13. 14.

§. 2.

Christianis, quoties ad id vocantur, Magistratus munus suscipere licet et exequi [2]); in quo quidem gerendo, ut pietate praecipue, iustitiam, ac pacem secundum salubres cuiusque Re publicae leges tueri debent [3]), ita quo illum finem consequantu licitum est iis vel hodie sub Novo Testamento in causis iust ac necessariis bellum gerere [4]).

§. 3.

Magistratui Civili verbi et sacramentorum administrationen aut clavium regni coelorum potestatem assumere sibi non e licitum [5]): nihilo tamen minus et iure potest ille, eique incu bit providere ut Ecclesiae unitas ac tranquillitas conservetur, veritas Dei pura et integra custodiatur, ut supprimantur blasph miae omnes, haeresesque, ut in cultu ac disciplina omnes co ruptelae ac abusus aut praecaveantur aut reformentur, omnia d nique instituta divina, ut rite statuminentur, administrentur, o serventur [6]). Quae omnia quo melius praestare possit, potest tem habet tum Synodos convocandi, tum ut ipsis intersit, prosp ciatque, ut quicquid in iis transigatur sit menti divinae conse taneum [7]).

§. 4.

Debet populus pro Magistratibus preces fundere [8]), person eorum honore prosequi [9]), tributa aliaque eis debita persolvere [10] obtemperare licitis eorum mandatis, ac propter conscientiam subi illorum authoritati [11]); quae si iusta sit ac legitima, non eam lorum infidelitas, non religio diversa cassam reddit, neque pop lum liberat a debitae illis obedientiae praestatione [12]), qua v quidem Ecclesiastici non eximuntur [13]), multo minus in ips magistratus, intra ditionem suam, aut ex eorum populo quem potestatem ullam habet aut iurisdictionem Papa Romanus, mini vero omnium vita illos aut principatu exuendi, si ipse scilicet e haereticos esse iudicaverit, vel etiam alio praetextu quoviscunque [14]

2) Prov. VIII. 15. 16. Rom. XIII. 1. 2. 4. 3) Psal. II. 10. 12. 1 Tim. II. 2. Psal. LXXXII. 3. 4. 2 Sam. XXIII. 3. 1 Pet. 13. 4) Luc. III. 14. Rom. XIII. 4. Mat. VIII. 9. 10. Act. X. 1. Apoc. XVII. 14. 16. 5) 2 Chron. XXVI. 18. cum Mat. XVIII. et Mat. XVI. 19. 1 Cor. XII. 28. 29. Eph. IV. 11. 12. 1 Cor. I 1. 2. Rom. X. 15. Heb. V. 4. 6) Isa. XLIX. 23. Psal. CXXII. Ezra VII. 23. 25. 26. 27. 28. Lev. XXIV. 16. Deut. XIII. 5. 6. 2 Reg. XVIII. 4. 1 Chron. XIII. 1. ad 9. 2 Reg. XXIII. 1. ad 2 Chron. XXXIV. 33. 2 Chron. XV. 12. 13. 7) 2 Chron. XIX. 8. 10. 11. 2 Chron. XXIX. XXX. cap. Matt. II. 4. 5. 8) 1 Tim. II. 1. 9) 1 Pet. II. 17. 10) Rom. XIII. 6. 7. 11) Rom. XIII. 5. Tit. I 1. 12) 1 Pet. II. 13. 14. 16. 13) Rom. XIII. 1. 1 Reg. II. Act. XXV. 9. 10. 11. 2 Pet. II. 1. 10. 11. Iudae v. 8. 9. 10. 14) 2 Thess. II. 4. Apoc. XIII. 15. 16. 17.

Cap. XXIV.

De Coniugio et Divortio.

§. 1.

Coniugium inter unum virum ac faeminam unam contrahi de-
; neque viro ulli uxores plures, nec ulli faeminae ultra unum
itum eodem tempore habere licet [1]).

§. 2.

Coniugium erat institutum, cum propter mariti uxorisque au-
m mutuum [2]), tum propter humani generis prole legitima, Ec-
aeque sancto semine incrementum [3]), tum vero etiam ad im-
citiam declinandam [4]).

§. 3.

Matrimonio iungi cuivis hominum generi licitum est, qui con-
um suum praebere valent cum iudicio [5]); Veruntamen solum
omino connubia inire debent Christiani [6]); proindeque quot-
religionem veram reformatamque profitentur, non debent In-
ibus, Papistis, aut aliis quibuscunque idololatris connubio so-
; neque sane debent qui pii sunt impari iugo copulari, con-
m cum illis contrahendo qui aut improbitate vitae sunt nota-
, aut damnabiles tuentur haereses [7]).

§. 4.

Connubia intra consanguinitatis affinitatisque gradus in verbo
vetitos iniri non est licitum [8]); neque possunt eiusmodi ince-
oniugia quavis aut humana lege, aut consensione partium fieri
ma, adeo ut personis illis ad instar mariti et uxoris liceat
am cohabitare [9]). Non licet viro e cognatione uxoris suae
e, quam si aeque seipsum attingeret sanguine', ducere non
et; sicuti nec foeminae licet viro nubere a mariti sui sanguine
s, quam a suo liceret, alieno [10]).

§. 5.

Adulterium aut scortatio si admittatur post sponsalia, ac ante
gium detegatur, personae innocenti iustam praebet occasionem

) Gen. II. 24. Mat. XIX. 5. 6. Prov. II. 17. 2) Gen. II. 18.
al. II. 15. 4) 1 Cor. VII. 2. 9. 5) Heb. XIII. 4. 1 Tim. IV.
Cor. VII. 36. 37. 38. Gen. XXIV. 57. 58. 6) 1 Cor. VII. 39.
n. XXXIV. 14. Exod. XXXIV. 16. Deut. VII. 3. 4. 1 Reg. XI.
ehem. XIII. 25. 26. 27. Mal. II. 11. 12. 2 Cor. VI. 14. 8) Le-
XVIII. cap. 1 Cor. V. 1. Amo. II. 7. 9) Marc. VI. 18. Levit.
I. 24. 25. 26. 27. 28. 10) Levit. XX. 19. 20. 21.

contractum illum dissolvendi [11]); quod si adulterium post cor
gium admittatur, licebit parti innocenti divortium lege postul
ac obtinere [12]); atque quidem post factum divortium coniugio
teri sociari, perinde acsi mortua esset persona illa quae coni
fidem violabat [13]).

§.

Quamvis ea sit hominis corruptio ut proclivis sit ad exc
tandum argumenta, indebite illos quos Deus connubio iunxit
sociandi; nihilominus tamen extra adulterium ac desertionem
obstinatam, ut cui nullo remedio, nec ab Ecclesia nec a Ma
stratu civili subveniri possit, sufficiens causa nulla esse po
coniugii vinculum dissolvendi [14]). Atque hac quidem in re
cedendi ordo publicus et regularis est observandus, nec perso
illae, quarum ius agitur, sunt suo arbitrio iudiciove in causa
pria permittendae [15]).

Cap. XXV.

De Ecclesia.

§. 1.

Catholica sive Universalis Ecclesia ea quae est invisil
constat e toto electorum numero, quotquot fuerunt, sunt, aut e
unquam in unum collecti, sub Christo eiusdem Capite; est
sponsa, corpus ac plenitudo eius qui implet omnia in omnibus

§. 2.

Ecclesia visibilis, (quae etiam sub Evangelio, Catholica
et universalis, non autem unius gentis finibus, ut pridem sub l
circumscripta) ex iis omnibus constat, undecunque terrarum
qui veram religionem profitentur [2]), una cum eorundem liberis
estque Regnum Domini Iesu Christi [4]), Domus et familia Dei
extra quam quidem ordinarie fieri nequit ut quivis salutem
sequatur [6]).

§. 3.

Catholicae huic Ecclesiae visibili dedit Christus ministr
ordinem, oracula, ac instituta Dei ad sanctos usque ad fi

11) Mat. I. 18. 19. 20. 12) Mat. V. 31. 32. 13) Mat. XI
Rom. VII. 2. 3. 14) Mat. XIX. 8. 9. 1 Cor. VII. 15. Mat. XI
15) Deut. XXIV. 1. 2. 3. 4. 1) Eph. I. 10. 22. 23. Eph. V. 23
32. Col. I. 18. 2) 1 Cor. I. 2. 1 Cor. XII. 12. 13. Psal.
Apoc. VII. 9. Rom. XV. 9. 10. 11. 12. 3) 1 Cor. VII. 14. Ac
39. Ezech. XVI. 20. 21. Rom. XI. 16. Gen. III. 15. Gen. XVI
4) Mat. XIII. 47. Isa. IX. 7. 5) Eph. II. 19. Eph. III. 15. 6)
II. 47.

ndi in hac vita colligendos simul et perficiendos; in quem finem esentia sua, spirituque secundum ipsius promissionem, eadem dit efficacia [7]).

§. 4.

Ecclesia haec Catholica extitit quandoque magis quandoque ius visibilis [8]). Ecclesiae autem particulares (quae sunt illius mbra) eo magis minusve purae sunt, quo maiori aut minori cum itate in iis docetur excipiturque Evangelii doctrina, administrantur divina instituta, cultusque publicus celebratur [9]).

§. 5.

Purissimae omnium quae in terris sunt Ecclesiae, cum mixie tum etiam errori sunt obnoxiae [10]), eousque autem nonnul degenerarunt, ut ex Ecclesiis Christi factae demum sint ipsius anae Synagogae [11]); nihilominus tamen nunquam deerit in ris Ecclesia, quae Deum colat secundum ipsius voluntatem [12]).

§. 6.

Ecclesiae caput extra unum Dominum Iesum Christum nullum [13]); nec ullo sensu caput eius esse potest Papa Romanus, qui insignis ille Antichristus, homo ille peccati et perditionis filius; Ecclesia semet efferens adversus Christum, et supra quicquid itur Deus [14]).

Cap. XXVI.

De Communione Sanctorum.

§. 1.

Sancti omnes, qui capiti suo Iesu Christo per Spiritum eius per fidem uniuntur, gratiarum eius, perpessionum, mortis, rerrectionis ac gloriae eius habent communionem [1]); atque inde im amore coniuncti sibimet invicem mutuam donorum suorum tiarumque societatem quandam ineunt [2]), ac ad eiusmodi officia estanda publica et privata obligantur, quae ad mutuum eorum

7) 1 Cor. XII. 28. Eph. IV. 11. 12. 13. Mat. XXVIII. 19. 20. LIX. 21. 8) Rom. XI. 3. 4. Apoc. XII. 6. 14. 9) Apoc. II. cap. 1 Cor. V. 6. 7. 10) 1 Cor. XIII. 12. Apoc. II. III. cap. t. XIII. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 47. 11) Apoc. XVIII. 2. Rom. 18. 19. 20. 21. 22. 12) Mat. XVI. 18. Psal. LXXII. 17. Psal. 28. Mat. XXVIII. 19. 20. 13) Col. I. 18. Eph. I. 22. 14) Matth. III. 8. 9. 10. 2 Thess. II. 3. 4. 8. 9. Apoc. XIII. 6. 1) 1 Ioh. 3. Eph. III. 16. 17. 18. 19. Ioh. I. 16. Eph. II. 5. 6. Phil. III. Rom. VI. 5. 6. 2 Tim. II. 12. 2) Eph. IV. 15. 16. 1 Cor. XII. 1 Cor. III. 21. 22. 23. Col. II. 19.

bonum conducant, cum quoad internum tum etiam quoad ext
num hominem [3]).

§. 2.

Qui sanctos sese profitentur, sanctam illi societatem et co
munionem inire tenentur et conservare, cum in divino cultu, t
alia officia spiritualia praestando, quae ad mutuam eorum aedifi
tionem conferre possint [4]); Quin etiam porro sublevando se r
tuo in rebus externis, pro ratione cuiusque vel facultatum
indigentiae. Quae quidem communio, prout opportunitatem D
obtulerit, est ad eos omnes, qui ubivis locorum Domini Iesu
men invocant, extendenda [5]).

§. 3.

Haec autem communio qua sancti cum Christo potiuntur,
substantiae Deitatis eius neutiquam reddit participes, nec ullo
spectu aequales Christo; Quorum utrumvis affirmare impium
ac blasphemum [6]); neque sane communio illa, quae iis secum r
tuo quatenus sanctis intercedit; cuiusquam ad bona et posses
nes suas ius privatum vel tollit vel imminuit [7]).

Cap. XXVII.

De Sacramentis.

§. 1.

Sacramenta sunt foederis gratiae signa sacra et sigilla
immediate a Deo instituta [2]), ad Christum eiusque ben
cia repraesentandum, ad ius nostrum in illo confirmandum
prout etiam ad illos qui Ecclesiam spectant a reliquis illis
sunt e mundo, visibili discrimine separandum [4]), utque ii solen
ter devinciantur ad obedientiam et cultum Deo in Christo iu
verbum eius exhibendum [5]).

§. 2.

In Sacramento quolibet est inter signum et rem significat
relatio quaedam spiritualis, sive Sacramentalis unio; unde fit
alterius nomina et effectus alteri quandoque tribuantur [6]).

---

3) 1 Thess. V. 11. 14. Rom. I. 11. 12. 14. 1 Ioh. III. 16.
18. Gal. VI. 10. 4) Heb. X. 24. 25. Act. II. 42. 46. Isa. II.
1 Cor. XI. 20. 5) Act. II. 44. 45. 1 Ioh. III. 17. 2 Cor. VIII.
cap. Act. XI. 29. 30. 6) Col. I. 18. 19. 1 Cor. VIII. 6. Isa. XI
8. 1 Tim. VI. 15. 16. Psal. XLV. 7 cum Heb. I. 8. 9. 7) Ex
XX. 15. Eph. IV. 28. Act. V. 4. 1) Rom. IV. 11. Gen. XVII. 7.
2) Mat. XXVIII. 19. 1 Cor. XI. 23. 3) 1 Cor. X. 16. 1 Cor.
25. 26. Gal. III. 27. 4) Rom. XV. 8. Exod. XII. 48. Gen. XXX
14. 5) Rom. VI. 3. 4. 1 Cor. X. 16. 21. 6) Gen. XVII. 10. M
XXVI. 27. 28. Tit. III. 5.

§. 3.

Quae in Sacramentis sive per ea rite adhibita exhibetur gra- per vim aliquam iis intrinsecam non confertur, neque ex in- ione vel pietate administrantis pendent Sacramenti vis ac ef- cia [7]); verum ex operatione Spiritus [8]), ac verbo institutionis, d complectitur cum praeceptum, unde celebrandi Sacramenti estas fit, tum etiam promissionem de beneficiis digne perci- ntibus exhibendis [9]).

§. 4.

Sacramenta duo tantum sunt a Christo Domino nostro in ngelio instituta, Baptismus scilicet, et coena Domini; quorum trum debet nisi a ministro verbi legitime ordinato dispensari [10]).

§. 5.

Sacramenta Veteris Testamenti si res spirituales per ea signi- tas exhibitasque respiciamus, quoad substantiam eadem fuere his sub Novo [11]).

Cap. XXVIII.

De Baptismo.

§. 1.

Baptismus est sacramentum Novi Testamenti, a Iesu Christo itutum [1]), non solum propter solennem personae baptizatae in lesiam visibilem admissionem [2]), verum etiam ut signum eidem et sigillum cum faederis gratiae [3]), tum suae in Christum in- nis [4]), regenerationis [5]), remissionis peccatorum [6]), ac sui us Deo per Christum dedicationis, ad ambulandum in vitae itate [7]). Quod quidem Sacramentum e Christi ipsius mandato in Ecclesia eius ad finem usque mundi retinendum [8]).

§. 2.

Elementum externum in hoc Sacramento adhibendum est a; qua baptizari debet admittendus, a ministro Evangelii le- ne ad hoc vocato, in nomine Patris et filii et Spiritus Sancti [9]).

---

7) Rom. II. 28. 29. 1 Pet. III. 21. 8) Mat. III. 11. 1 Cor. XII. 9) Mat. XXVI. 27. 28. Mat. XXVIII. 19. 20. 10) Mat. XXVIII. 1 Cor. XI. 20. 23. 1 Cor. IV. 1. Heb. V. 4. 11) 1 Cor. X. . 3. 4. 1) Matth. XXVIII. 19. 2) 1 Cor. XII. 13. 3) Rom. 11. cum Col. II. 11. 12. 4) Gal. III. 27. Rom. VI. 5. 5) Tit. 5. 6) Marc. I. 4. 7) Rom. VI. 3. 4. 8) Matth. XXVIII. 19. 9) Matth. III. 11. Ioh. I. 33. Matth. XXVIII. 19. 20.

§. 3.

Baptizandi in aquam immersio necessaria non est; ver baptismus rite administratur aqua superfusa vel etiam inspe baptizando [10]).

§. 4.

Non illi solum qui fidem in Christum eique se obedien fore actu quidem profitentur [11]), verum etiam infantes qui a rente vel altero vel utroque fideli procreantur, sunt baptizandi [1

§. 5.

Quamvis grave peccatum sit institutum hoc despicatui hab vel negligere [13]); non tamen ei salus et gratia ita individue nectuntur, ut absque illo nemo unquam regenerari aut salvari sit [14]), aut quasi indubium omnino sit regenerari omnes baptizantur [15]).

§. 6.

Baptismi efficacia ei temporis momento quo administratur adstringitur [16]). Nihilominus tamen, usu debito huius instituti offertur solum promissa gratia, verum etiam omnibus (tam infa bus quam adultis) ad quos gratia illa e consilio Divinae volunt pertinet, per Spiritum Sanctum in tempore suo constituto rea confertur et exhibetur [17]).

§. 7.

Sacramentum Baptismi eidem personae non est nisi se administrandum [18]).

Cap. XXIX.

De Coena Domini.

§. 1.

Dominus noster Iesus eadem qua prodebatur nocte inst corporis et sanguinis sui sacramentum, *Coenam Domini* quam cimus, in Ecclesia sua ad finem usque mundi celebrandum, in petuam memoriam sacrificii sui ipsius in morte sua oblati,

---

10) Heb. IX. 10. 19. 20. 21. 22. Act. II. 41. Act. XVI. Marc. VII. 4. 11) Marc. XVI. 15. 16. Act. VIII. 37. 38. 12) XVII. 7. 9. cum Gal. III. 9. 14. et Col. II. 11. 12. et Act. II. 38. et Rom. IV. 11. 12. 1 Cor. VII. 14. Matth. XXVIII. 19. Marc. 13. 14. 15. 16. Luc. XVIII. 15. 13) Luc. VII. 30. cum Exod. 24. 25. 26. 14) Rom. IV. 11. Act. X. 2. 4. 22. 31. 45. 47. 15) VIII. 13. 23 16) Ioh. III. 5. 8. 17) Gal. III. 27. Tit. III. 5. V. 25. 26. Act. II. 38. 41. 18) Tit. III. 5.

beneficia istius omnia vere fidelibus obsignandum; in eorum
n alimentum ac incrementum in Christo spirituale; quoque ad
cia cuncta praestanda, prius quidem illi debita, arctiori adhuc
lo tenerentur; ut vinculum denique ac pignus foret communio-
illius quae iis cum Christo et secum ipsis mutuo, tanquam
poris ipsius mystici membris, intercedit [1]).

§. 2.

In hoc Sacramento non Patri suo offertur Christus, sed ne-
inibi fit reale aliquod sacrificium ad peccatorum remissionem
is aut mortuis procurandam [2]); verum unicae istius oblationis,
Christus semet ipsum ipse in cruce, et quidem omnino semel
ulit, commemoratio solum; una cum spirituali propterea laudis
nimodae Deo redditae oblatione [3]). Unde Pontificiorum istud
rificium Missae (uti loqui amant) plane detestandum sit oportet,
ote maxime iniuriam uni illi unicoque Christi sacrificio, quod
idem unica est pro peccatis electorum universus propitiatio [4]).

§. 3.

In hoc suo instituto praecepit Dominus Iesus Ministris suis,
rbum institutionis populo declarare, orare, ac elementis pani
licet ac vino benedicere, eaque hac ratione a communi ad sa-
m usum separare, quinetiam panem accipere et frangere; po-
lum item in manus accipere; atque (communicantibus una ipsis)
cumque communicantibus exhibere [5]), nemini autem a congrega-
ne tunc absenti [6]).

§. 4.

Missae privatae, sive perceptio huiusce Sacramenti a solo
l Sacerdote vel alio quovis [7]); prout etiam poculi a populo de-
nsio [8]), elementorum adoratio, quoque adorentur elevatio aut
ecumgestatio, ut et praetextu religiosi usus cuiuscunque asser-
tio, sunt quidem omnia tum huiusce Sacramenti naturae tum
hristi institutioni plane contraria [9]).

§. 5.

In hoc Sacramento externa elementa ad usus a Christo in-
itutos rite separata, ita ad eum crucifixum referuntur ut rerum
as repraesentat nominibus (corporis nempe ac sanguinis Christi)

1) 1 Cor. XI. 23. 24. 25. 26. 1 Cor. X. 16. 17. 21. 1 Cor. XII.
. 2) Heb. IX. 22. 25. 26. 28. 3) 1 Cor. XI. 24. 25. 26. Mat.
XVI. 26. 27. 4) Heb. VII. 23. 24. 27. Heb. X. 11. 12. 14. 18.
Mat. XXVI. 26. 27. 28. et Marc. XIV. 22. 23. 24. et Luc. XXII.
. 20. cum 1 Cor. XI. 23. 24. 25. 26. 6) Act. XX. 7. 1 Cor. XI.
. 7) 1 Cor. X. 6. 8) Marc. XIV. 23. 1 Cor. XI. 25. 26. 27. 28.
. 9) Mat. XV. 9.

vere quidem, at Sacramentaliter tantum, sint nuncupata [10]), m
nent siquidem adhuc quoad substantiam et naturam vere solumq
panis ac vinum nihilo minus quam antea fuerant [11]).

§. 6.

Doctrina illa quae substantiae panis ac vini in substantia
corporis et sanguinis Christi conversionem (transubstantiatio vul
dicitur) sive illam per Sacerdotis consecrationem, sive quomod
cunque demum fieri statuit, non scripturae solum, verum etia
communi omnium sensui ac rationi adversatur, sacramenti natura
evertit, superstitionis multifariae causa extitit atque etiamnum e
istit, imo vero et crassissimae idololatriae [12]).

§. 7.

Digne communicantes, Elementa in hoc sacramento visibi
dum participant [13]), una cum iis interne Christum crucifixum
beneficia mortis eius universa revera et realiter, (modo, non ca
nali quidem aut corporeo, sed spirituali) per fidem recipiunt e
que vescuntur. Corpus siquidem et sanguis Christi non corpor
aut carnali modo in, cum, vel sub pane ac vino; realiter tame
ac spiritualiter credentium fidei in hoc instituto, non minus qua
externis sensibus elementa ipsa, sunt praesentia [14]).

§. 8.

Homines improbi et ignari externa licet in hoc sacramen
percipere possint elementa, rem tamen per ea significatam non r
cipiunt; verum indigne illuc accedendo, rei fiunt corporis ac sa
guinis Dominici ad sui ipsorum condemnationem. Quapropter h
mines impii et ignari prout communioni cum Deo potiundae nu
latenus sunt idonei, ita prorsus indigni sunt qui accedant
mensam Domini; neque sine gravi in Christum peccato, possu
(quamdiu tales esse non destiterint) Sacra haec mysteria partic
pare [15]); vel ad ea participandum admitti [16]).

Cap. XXX.

De Censuris Ecclesiasticis.

§. 1.

Dominus Iesus quatenus Rex et caput Ecclesiae suae cons

10) Mat. XXVI. 26. 27. 28. 11) 1 Cor. XI. 26. 27. 28. Ma
XXVI. 29. 12) Act. III. 21. cum 1 Cor. XI. 24. 25. 26. Luc. XXI
6. 39. 13) 1 Cor. XI. 28. 14) 1 Cor. X. 16. 15) 1 Cor. XI.
28. 29. 2 Cor. VI. 14. 15. 16. 16) 1 Cor. V. 6. 7. 13. 2 Thess. I
6. 14. 15. Mat. VII. 6.

in ea regimen, quod in officiariorum Ecclesiasticorum manu et, distinctum a civili Magistratu [1]).

§. 2.

Officiariis hisce claves regni coelorum sunt commissae, qua virtute obtinent potestatem peccata vel retinendi vel remitdi pro varia peccantium conditione; impoenitentibus quidem num illud tam per verbum quam per censuras occludendi, pecribus vero poenitentibus tam evangelii ministerio quam absoone a censuris idem aperiendi, prout occasio postulaverit [2]).

§. 3.

Omnino necessariae sunt censurae Ecclesiasticae, lucrandis ribus delinquentibus eisque in viam reducendis, reliquis autem imilibus delictis deterrendis, fermento illi malo, ne totam mas inficiat, expurgando; ad honorem Christi et Sanctam Evani professionem vindicandum, ut praevertatur denique ira Dei, e merito in Ecclesiam accendi posset, si ipsius foedus, huius sigilla ab insigniter ac pertinaciter delinquentibus impune proari pateretur [3]).

§. 4.

Quo melius autem hosce fines consequantur, procedere det Ecclesiae officiarii, admonendo, a Sacramento coenae Domie ad tempus aliquod suspendendo, excommunicando denique Ecclesia, pro ratione criminis, atque personae delinquentis cito [4]).

Cap. XXXI.

De Synodis et Conciliis.

§. 1.

Quo melius gubernari, ac ulterius aedificari possit Ecclesia, ventus eiusmodi fieri debent, quales vulgo Synodi et Concilia cupantur [1]).

§. 2.

Quemadmodum licitum est Magistratibus Synodum Ministro-

1) Isa. IX. 6. 7. 1 Tim. V. 17. 1 Thess. V. 12. Act. XX. 17. Heb. XIII. 7. 17. 24. 1 Cor. XII. 28. Mat. XXVIII. 18. 19. 20. Mat. XVI. 19. Mat. XVIII. 17. 18. Ioh. XX. 21. 22. 23. 2 Cor. 6. 7. 8. 3) 1 Cor. V. cap. 1 Tim. V. 20. Mat. VII. 6. 1 Tim. 20. 1 Cor. XI. 27. ad finem, cum Iudae v. 23. 4) 1 Thess. V. 2 Thess. III. 6. 14. 15. 1 Cor. V. 4. 5. 13. Mat. XVIII. 17. Tit. 10. 1) Act. XV. 2. 4. 6.

rum aliorumque qui sunt idonei convocare, quibuscum de reli nis rebus deliberent ac consultent [2]): Ita si Magistratus fue Ecclesiae hostes aperti, licebit Christi ministris a seipsis vir officii, eisve cum aliis idoneis, accepta prius ab Ecclesiis suis legatione, in istiusmodi conventibus congregari [3]).

§. 3.

Synodorum et Conciliorum est controversias fidei et conscien casus, ministerialiter quidem, determinare; regulas ac praescr quo melius publicus Dei cultus eiusque Ecclesiae regimen o nentur constituere; Querelas de mala administratione delatas mittere, deque iis authoritative decernere. Quae quidem dec et decisiones, modo verbo Dei consenserint, cum reverentia ac summissione excipienda; Non quidem solum quod verbo sint consentanea, verum etiam gratia potestatis ea constituer ut quae sit ordinatio Dei id ad in verbo suo designata [4]).

§. 4.

Synodi omnes sive concilia post Apostolorum tempora, generales sive particulares, errori sunt obnoxiae, quin neque p cae erraverunt. Proindeque fidei aut praxeos norma constitu dae non sunt, verum in utrisque auxilii loco adhibendae [5]).

§. 5.

Synodi et Concilia id solum quod Ecclesiam spectat tract debent et concludere; neque civilibus negotiis, quae rem publi spectant ingerere se debent, nisi humiliter supplicando in casi si qui acciderint, extraordinariis; aut consulendo, quoties id eis postulat Magistratus civilis, nempe quo conscientiae illius tisfiat [6]).

Cap. XXXII.

De statu hominum post mortem, deque resurrectione mortuor

§. 1.

Hominum corpora post mortem ad pulverem rediguntur, corruptionem vident [1]); At animae illorum (quae quidem nec rientur nec obdormiunt) ut quae subsistentiam habent immortale

2) Isa. XLIX. 23. 1 Tim. II. 1. 2. 2 Chron. XIX. 8. 9. 10. 2 Chron. XXIX. XXX. capp. Mat. II. 4. 5. Prov. XI. 14. 3) A XV. 2. 4. 22. 23. 25. 4) Act. XV. 15. 19. 24. 27. 28. 29. 30. Act. XVI. 4. Mat. XVIII. 17. 18. 19. 20. 5) Eph. II. 20. Act. XV 11. 1 Cor. II. 5. 2 Cor. I. 24. 6) Luc. XII. 13. 14. Ioh. XV 36. 1) Gen. III. 19. Act. XIII. 36.

Deum continuo earum datorem revertuntur[2]). Animae qui-
n Iustorum iam tum perfecte sanctificatae, coelis supremis ac-
iuntur, ubi Dei faciem in lumine ac gloria intuentur, corporum
rum plenam redemtionem expectantes[3]): Animae vero impro-
rum coniiciuntur in Gehennam, ubi inter diros cruciatus in te-
ris exterioribus conclusae manent, ad iudicium magni illius
i asservatae[4]). Locum autem animabus a corpore solutis extra
ce duos Scriptura Sacra non agnoscit ullum.

§. 2.

Novissimo illo die, qui comperientur in vivis non morientur
dem sed mutabuntur[5]); qui mortui fuerint resuscitabuntur
nes, ipsissimis iis corporibus quibus viventes aliquando funge-
ntur, ac non aliis, utut qualitate differentibus; quae denuo ani-
bus quaeque suis aeterno coniugio unientur[6]).

§. 3.

Iniustorum corpora ad dedecus per potentiam Christi suscita-
ntur; iustorum autem corpora per spiritum eius ad honorem,
ntque haec conformia corpori ipsius glosioso[7]).

Cap. XXXIII.

De ultimo iudicio.

§. 1.

Diem Deus designavit quo mundum in iustitia iudicabit per
sum Christum[1]); cui a Patre data est omnis potestas et iudi-
um[2]). Quo quidem die non solum iudicabuntur Angeli aposta-
i[3]), verum etiam omnes homines, quotquot uspiam in orbe ter-
rum aliquando vixerint, coram Christi tribunali comparebunt, ut
gitationum, dictorum, factorumque suorum rationem reddant, re-
piantque simul iuxta id quod in corpore quisque fecerit, seu
num fuerit sive malum[4]).

§. 2.

Eo autem consilio Diem hunc praestituit Deus, quo nempe
isericordiae suae constaret gloria ex aeterna salutè electorum,

2) Luc. XXIII. 43. Eccles. XII. 7. 3) Heb. XII. 23. 2 Cor. V.
6. 8. Phil. I. 23. cum Act. III. 21. et Eph. IV. 10. 4) Luc. XVI.
. 24. Act. I. 25. Iudae v. 6. 7. 1 Pet. III. 19. 5) 1 Thess. IV.
. 1 Cor. XV. 51. 52. 6) Ioh. XIX. 26. 27. 1 Cor. XV. 42. 43.
. 7) Act. XXIV. 15. Ioh. V. 28. 29. 1 Cor. XV. 43. Phil. III.
. 1) Act. XVII. 31. 2) Ioh. V. 22. 27. 3) 1 Cor. VI. 3. Iudae
6. 2 Pet. II. 4. 4) 2 Cor. V. 10. Eccles. XII. 14. Rom. II. 16.
m. XIV. 10. 12. Mat. XII. 36. 37.

iustitiae autem e damnatione reproborum, qui improbi sunt et c tumaces. Tunc enim iusti introibunt in vitam aeternam, recipie que plenitudinem illam gaudii ac refrigerii, quae a praesentia D mini ventura sunt: Impii autem, qui Deum ignorant, quique Eva gelio Iesu Christi non morem gerunt, in aeternos cruciatus d trudentur, aeternaque perditione punientur a praesentia Domini a potentiae ipsius gloria profligati [5]).

§. 3.

Quemadmodum Christus nobis, futurum esse aliquando di iudicii, esse velit persuasissimum; tum quo omnes a peccato ab terreantur, tum ob maius piorum solatium in rebus adversis [6] ita sane diem ipsum vult ab hominibus ignorari, quo securitate omnem carnalem excutiant, et nunquam non sint vigilantes (qui qua hora venturus sit Dominus ignorant) utque semper sint par ad dicendum Veni Domine Iesu, etiam cito veni [7]). *Amen.*

---

5) Mat. XXV. 31. ad finem. Rom. II. 5. 6. Rom. IX. 22. 2 Mat. XXV. 21. Act. III. 19. 2 Thess. I. 7. 8. 9. 10. 6) 2 Pet. I 11. 14. 2 Cor. V. 10. 11. 2 Thess. I. 5. 6. 7. Luc. XXI. 27. 2 Rom. VIII. 23. 24. 25. 7) Mat. XXIV. 36. 42. 43. 44. Marc. XI 35. 36. 37. Luc. XII. 35. 36. Apoc. XXII. 20.

Catechismus maior.

Quaestio.

inam est hominis finis summus ac praecipuus?

R. Finis hominis summus ac praecipuus est deum glorifi-[1]), eodemque perfecte frui in aeternum[2]).

Q. Unde constat esse deum?

R. Ipsissimum in homine naturae lumen, operaque Dei esse m luculenter manifestant[3]): solum autem ipsius verbum Spi-sque eum hominibus revelant sufficienter ac efficaciter ad sa-n[4]).

Q. Quid est verbum Dei?

R. Scripturae sacrae Veteris ac Novi Testamenti sunt ver-Dei[5]), unica illa fidei ac obedientiae regula[6]).

Q. Quibus modis mediisque constat Scripturas esse verbum

R. Scripturae se ostendunt esse verbum Dei, maiestate sua[7]) uritate[8]), partium omnium consensu[9]), totiusque scopo, ut nempe omnis gloria tribuatur[10]); lumine suo et vi mirabili convincendi tum convertendi peccatores, fideles autem con-ndi ac aedificandi ad salutem[11]): eas autem esse ipsissimum verbum, solus Dei Spiritus in Scripturis et cum Scripturis te-onium praebens in corde hominis plene illi potest persuadere[12]).

Q. Quid est quod praecipue docent Scripturae?

R. Duo imprimis sunt quae Scripturae docent, quid homo Deo credere debeat, quidque officii ab homine Deus exigat[13]).

Q. Quid autem de Deo nobis e Scripturis innotescit?

R. Innotescunt nobis e Scripturis quid sit Deus[14]), Personae Deitate[15]); decreta eius[16]), eorumque executio[17]).

---

1) Rom. 11, 36. 1 Corinth. 10, 31. 2) Psalm. 73, 24. ad finem. 17, 21. 22. 23. 3) Rom. 1, 19—20. Psalm. 19, 1. 2. 3. Act. 28. 4) 1 Corinth. 2, 9. 10. 2 Tim. 3, 15. 16. 17. Isa. 59, 21. 1 Tim. 3, 16. 2 Petr. 1, 19. 20. 21. 6) Eph. 2, 20. Apoc. 22, 19. Isa. 8, 20. Luc. 16, 29. et 31. Gal. 1, 8. 9. 2 Tim. 3, 16. 17. 7) Hos. 8, 12. 1 Cor. 2, 6. 7. 13. Psalm. 119, 18. 129. Psal. 12, 6. Psalm. 119, 140. 9) Actor. 10, 43. Act. 26, 22. Rom. 3, 19. 27. 11) Act. 18, 28. Heb. 4, 12. Iac. 1, 18. Psal. 7. 8. 9. Rom. 15, 4. Actor. 20, 32. 12) Ioh. 16, 13. 14. 1 Ioh. 5. 27. Ioh. 20, 31. 13) 2 Tim. 1, 13. 14) Heb. 11, 16. 15) 1 5, 7. 16) Act. 15, 14. 15. 18. 17) Act. 4, 27. 28.

Q. Quid est Deus?

R. Deus est spiritus [1]), in se ipso et a se ipso essentia gloria [3]), beatitudine [4]), ac perfectione [5]) infinitus; ad omnia su ciens [6]), aeternus [7]), immutabilis [8]), incomprehensibilis [9]), ubi praesens [10]), omnipotens [11]), omniscius [12]), sapientissimus [13] sanctissimus [14]), iustissimus [15]), summe misericors, ac benigna summe longanimis, abundansque bonitate ac veritate [16]).

Q. An sunt plures uno Deo?

R. Unicus est (non plures) vivens nempe verusque Deus [17]

Q. Quot sunt Personae in Deitate?

R. Tres in Deitate sunt personae, Pater, Filius, et Spiri sanctus, suntque hi tres unus verus aeternus Deus, iidem subst tia, potentia et gloria coaequales, proprietatibus licet suis per nalibus inter se distincti [18]).

Q. Quaenam sunt Trium personarum in Deitate proprieta personales?

R. Patri proprium est Filium gignere [19]), Filio propriu Patre gigni [20]), Spiritui autem sancto procedere a Patre Filioq ab omni retro aeternitate [21]).

Q. Unde constat Filium et Spiritum sanctum esse Dei Patrique coaequales?

R. Filium et Spiritum Sanctum esse Deum, Patrique co quales demonstrant Scripturae sacrae, nomina [22]), attributa [2 opera [24]), cultumque eiusmodi eis tribuendo, quae soli Deo p pria sunt et peculiaria [25]).

Q. Quid sunt decreta Dei?

R. Decreta Dei sunt consilii voluntatis eius actus libe sancti, sapientes [26]), quibus ab omni aeterno quaecunque temp eveniunt ad suam ipsius gloriam immutabiliter praeordinavit [2 imprimis vero quae Angelos spectant hominesque.

Q. Quid autem de Angelis hominibusque praecipue decrevit De

R. Deus decreto aeterno ac immutabili ex mero amore, laudem gloriosae suae gratiae stato tempore manifestandae, n nullos Angelorum elegit ad gloriam [28]), uti et hominum aliq

---

1) Ioh. 4, 24. 2) Exod. 3, 14. Ioh. 11, 7. 8. 9. 3) Act. 7 4) 1 Tim. 6, 15. 5) Math. 5, 48. 6) Gen. 17, 1. 7) Psal. 90, 8) Mal. 3, 6. Iac. 1, 17. 9) 1 Reg. 8, 27. 10) Psal. 139, 1. 13. 11) Apoc. 4, 8. 12) Heb. 4, 13. Psal. 147, 5. 13) Rom. 27. 14) Isa. 6, 3. Apoc. 15, 4. 15) Deut. 3, 2. 4. 16) E 34, 6. 17) Deut. 6, 1. 1 Cor. 8, 4. 6. Ier. 10, 10. 18) 1 Ioh 7. Mat. 3, 16. 17. Mat. 28, 19. 2 Cor. 13, 14. Ioh. 10, 19) Heb. 1, 5. 6. 8. 20) Ioh. 1, 14. 18. 21) Ioh. 5, 26. Gal 6. 22) Isa. 6, 3. 5. 8. cum Ioh. 12, 41. et Act. 28, 25. 1 Ioh. 5, Act. 5, 3. 4. 23) Ioh. 1, 1. Isa. 9, 6. Ioh. 2, 24. 25. 1 Cor. 2, 11. 24) Colos. 1, 16. Gen. 1, 2. 25) Mat. 28, 19. 2 Cor. 13, 26) Eph. 1, 11. Rom. 11, 33. Rom. 9, 14. 15. 18. 27) Eph. 1 et 11. Rom. 9, 22. 23. Psalm. 33, 11. 28) 1 Tim. 5, 21.

it in Christo ad vitam aeternam, simul et ad media quibus consequantur[1]): idem pro suprema sua potestate, ac secun- inscrutabile voluntatis suae consilium (quo favorem exhibet abs- tve pro suo ipsius beneplacito) reliquos praeteriit, ac ad igno- iam et iram pro peccatis eorum infligendam praeordinavit, in lem gloriae iustitiae suae[2]).

Q. Quomodo decreta sua exequitur Deus?

R. Deus exequitur decreta sua creationis operibus ac pro- ntiae; secundum praescientiam ipsius infallibilem, voluntatisque consilium liberum ac immutabile[3]).

Q. Quid est Creationis opus?

R. Opus Creationis illud est, quo Deus in principio per um potentiae suae, mundum hunc et quae in eo continentur ersa sex dierum spatio ex nihilo condidit propter semet ipsum, e omnia quidem valde bona[4]).

Q. Quales creavit Deus Angelos?

R. Angelos[5]) omnes Deus creavit spiritus[6]), immortales[7]), tos[8]), scientia praestantes[9]), potentia valentes[10]), ad ipsius data exequendum, nomenque celebrandum[11]), non tamen im- abiles[12]).

Q. Qualem creavit Deus hominem?

R. Postquam Deus condiderat omnes alias creaturas, homi- creavit, marem quidem foeminamque[13]); viri corpus e terrae ere[14]), foeminae autem e costa viri fabricavit[15]); imbuitque abus viventibus, rationalibus, ac immortalibus[16]); ad suam us imaginem creavit eos[17]), in cognitione[18]), iustitia et san- te[19]), habentes divinam legem in cordibus suis inscriptam[20]), demque implendi vires[21]), dominium etiam habentes in crea- s[22]), possibilitatis tamen isthoc statu excidendi haud immunes[23]).

Q. Quaenam sunt opera divinae providentiae?

R. Opera divinae providentiae sunt Dei sanctissima[24]), sa- tissima[25]), ac potentissima creaturarum suarum omnium con- atio[26]), ac gubernatio[27]), earumque ut et actionum ab iis luentium[28]) ad suam ipsius gloriam ordinatio[29]).

Q. Qualis est Dei erga Angelos providentia?

---

1) Ephes. 1, 4. 5. 6. 2 Thess. 2. 13. 14. 2) Rom. 9, 17. 18. 21. 22. Mat. 25. 26. 2 Tim. 2, 20. Iudae v. 4. 1 Petr. 2, 8. 3) Eph. 1, 4) Gen. 1. cap. Heb. 11, 3. Prov. 16, 4. 5) Col. 1, 6. Psal. 104, 4. 7) Mat. 22, 30. 8) Mat. 25, 31. 9) 2 Sam. 14, 17. 24, 36. 10) 2 Thess. 1, 7. 11) Psal. 103, 20. 21. 12) 2 Pet. 13) Gen. 1, 27. 14) Gen. 2, 7. 15) Gen. 2, 22. 16) Gen. cum Iob. 35, 11. et Eccles. 12, 7. et Mat. 10, 28. et Luc. 23, 17) Gen. 1, 27. 18) Col. 3, 10. 19) Eph. 4, 24. 20) Rom. 14. 15. 21) Eccles. 7, 29. 22) Gen. 1, 28. 23) Gen. 3, 6. les. 7, 29. 24) Psal. 14, 5. 17. 25) Psal. 104, 84. Isa. 28, 29. Heb, 1, 3. 27) Psal. 103, 19. 28) Mat. 10, 29. 30. 31. Gen. 45, 29) Rom. 11, 36. Isa. 63, 14.

R. Nonnullis angelorum providentia sua permisit Deus pra fracto animo semet, ac nunquam inde recuperandos, in peccatu et damnationem praecipitare [1]); hoc tamen reliquaque eorum pe cata omnia terminis suis circumscribens dirigensque ad suam ipsi gloriam [2]): reliquos autem in sanctitate ac beatitudine stabilivit [3] utrisque vero pro arbitrio suo utitur [4]) potentiam, misericordia ac iustitiam suam administrando [5]).

Q. Qualis erat providentia Dei circa hominem in statu cre tionis?

R. Providentia Dei circa hominem in statu creationis huit modi fuit; eum in paradiso collocavit, eamque illi colendam ded illi fructibus terrae vescendi fecit potestatem [6]), creaturas omn illius imperio ac dominio subiugavit [7]), coniugium instituit, qu ei foret in subsidium [8]); ad communionem sui ipsius eum adm sit [9]), Sabbatum instituit [10]), foedus cum eo sancivit, vitae quide sub conditione obedientiae personalis, perfectae ac perpetuae [11] cuius arbor vitae pignus erat [12]), esu arboris scientiae boni m lique sub poena mortis eidem interdixit [13]).

Q. Perstititne homo in eo quo Deus illum primitus crea statu?

R. Primi nostri parentes, libertati voluntatis suae permis Satanae tentatione inducti, mandatum Dei transgressi sunt e fru vetito comedendo, eoque facto, statu innocentiae, in quo cre fuerant, exciderunt [14]).

Q. Totumne genus humanum lapsum est in prima illa tra gressione?

R. Quandoquidem foedus cum Adamo tanquam persona p blica, tum suo tum posterorum suorum nomine ictum erat, exin factum est ut humanum genus universum ab illo generatione o dinaria procreatum [15]) in ipso peccarit, et una cum ipso ceci rit in prima illa transgressione [16]).

Q. In qualem statum praecipitavit lapsus hic humanum gen

R. Lapsus hic humanum genus in statum peccati ac miser praecipitavit [17]).

Q. Quid est peccatum?

R. Peccatum est defectus quilibet conformitatis cum le Divina, vel transgressio cuiusvis Divinae legis, quae data est regulam creaturae rationali [18]).

---

1) Iudae v. 6. 2 Pet. 2, 4. Heb. 2, 16. Iob. 8, 14. 2) Ioh. 12. Mat. 8, 31. 3) 1 Tim. 5, 21. Marc. 8, 31. Heb. 12, 4) Psal. 104, 4. 5) 2 Reg. 19, 35. Heb. 1, 14. 6) Gen. 2, 8. 16. 7) Gen. 1, 28. 8) Gen. 2, 8. 9) Gen. 1, 26. 27. 28. 29. G 3, 8. 10) Gen. 2, 3. 11) Gal. 3, 12. Rom. 10, 5. 12) G 2, 9. 13) Gen. 2, 17. 14) Gen. 3, 6. 7. 8. 13. Eccles. 7, 2 Cor. 11, 3. 15) Act. 17, 26. 16) Gen. 2, 16. 17. cum Rom. 12. ad 20. et 1 Cor. 15, 21. 22. 17) Rom. 5, 12. Rom. 3, 23. 18 Ioh. 3, 4. Gal. 3, 10. 12.

Q. In quo consistit status illius, in quem lapsus est homo, caminositas?

R. Status illius, in quem lapsus est homo, peccaminositas, sistit in reatu primi peccati, quod admisit Adamus [1]), in ca- ia illius iustitiae in qua idem est creatus, ut etiam in cor- ione naturae suae, unde inhabilis prorsus, ac impotens factus ad bonum omne spirituale; eique plane oppositus, ad malum m omne proclivis penitus et quidem perpetuo [2]); quod *pecca- originale* vulgo dicitur; indeque proveniunt peccata omnia alia [3]).

Q. Quomodo peccatum hoc originale a primis parentibus eorum posteros derivatur?

R. Peccatum originale a primis parentibus ad eorum posteros vatur per generationem naturalem; adeo ut omnes in peccato epti natique sint, quotquot ab iis ea ratione procreantur [4]).

Q. Quam autem miseriam intulit lapsus humano generi?

R. Lapsus intulit humano generi non solum communionis cum iacturam [5]), verum etiam iram eius et maledictionem; adeo atura simus irae filii [6]), Satanae mancipia [7]), et suppliciis uscunque meritissime obnoxii, tam in hoc seculo quam eo [8]).

Q. Quaenam sunt peccati in praesenti saeculo supplicia?

R. Supplicia peccati in praesenti seculo sunt, cum interna, i nempe caecitas [9]), sensus reprobus [10]), illusiones fortes [11]), ties cordis [12]), conscientiae horror [13]), et affectus viles [14]): etiam externa, cuiusmodi sunt, creaturarum nostri causa ma- tio Divina [15]), omniaque quotquot nobis adveniunt, mala, sive oribus, sive nominibus, fortunis, amicis, aut negotiis demum ris adversentur [16]), una cum ipsa morte [17]).

Q. Quaenam sunt peccati supplicia in futuro seculo?

R. Supplicia peccati in seculo futuro sunt, a iucundissima praesentia separatio sempiterna, continui, aeterni et exquisi- mi animae corporisque in igne gehennae cruciatus [18]).

Q. An humanum genus universum perire sinit Deus in statu ati ac miseriae?

R. Deus universum genus humanum non derelinquit in statu ati ac miseriae perieturum [19]), in quem scilicet inciderant pri-

---

1) Rom. 5, 12. 19. 2) Rom. 3, 10. ad 20. Eph. 2, 1. 2. 3. Rom. Rom. 8, 7. 8. Gen. 6, 5. 3) Iac. 1, 14. 15. Mat. 15, 19. sal. 51, 5. Iob. 14, 4. Iob. 15, 14. Ioh. 3, 6. 5) Gen. 3, 8. 24. 6) Eph. 2, 2. 3. 7) 2 Tim. 2, 26. 8) Gen. 2, 17. Lam. 39. Rom. 6, 23. Mat. 25, 41. 46. Iudae v. 7. 9) Eph. 4, 18. Rom. 1, 28. 11) 2 Thes. 2, 11. 12) Rom. 2, 5. 13) Isa. 33, Gen. 4, 13. Mat. 27, 4. 14) Rom. 1, 26. 15) Gen. 3, 17. Deut. 28, 15. ad finem. 17) Rom. 12, 23. 18) 2 Thes. 1, 9. Marc. 4. 46. 48. Luc. 16, 24. 19) 1 Thes. 5, 9.

mum foedus violando (*foedus operum* [1]) vulgo dictum) verum
mero amore suo ac misericordia electos suos inde eripit, ac in
tum salutis eos transfert virtute novi foederis, quod vulgo dic
foedus gratiae [2]).

Q. Quocum initum est foedus gratiae?

R. Foedus gratiae initum est cum Christo, Adamo secun
atque in eo cum electis omnibus tanquam ipsius semine [3]).

Q. Quomodo in secundo foedere manifestatur gratia Dei

R. Gratia Dei in secundo foedere manifestatur, in quan
peccatoribus gratuito parat offertque mediatorem [4]) ac per
vitam et salutem [5]); Atque quo in illo ius obtineant fidem re
rens conditionem [6]), electis omnibus Spiritum suum sanctum
mittit ac largitur [7]), qui fidem in iis illam [8]) una cum gratiis
salutaribus universis [9]) operetur, eosque sanctae omni obedien
pares reddat ac idoneos [10]); ut quae sit genuinae ipsorum ve
que fidei [11]), et gratitudinis erga Deum [12]) argumentum, vi
illis praescripta, qua Deus voluit ad salutem perveniri [13]).

*Q. Foedus gratiae an uno semper fuerit eodemque m
administratum?*

R. Foedus gratiae non uno semper fuit eodemque modo
ministratum, verum administratio eius sub Veteri Testamento
sub Novo est alia atque alia [14]).

*Q. Quomodo administratum est foedus gratiae sub Ve
Testamento?*

R. Sub Veteri Testamento foedus gratiae est administra
promissionibus [15]), Prophetiis [16]), et Sacrificiis [17]), circumci
ne [18]), paschate [19]), aliisque typis ac institutis; quae omnia C
stum tunc futurum praesignificabant; ac pro ratione illorum
porum sufficiebant electis in fide in promissum Messiam aedifi
dis [20]), per quem illi plenam peccati remissionem ac salutem
ternam tunc temporis sunt consecuti [21]).

*Q. Quomodo administratur foedus gratiae sub Novo Te
mento?*

R. Sub Novo Testamento exhibito iam Christo (qui est
stantia) idem illud gratiae foedus administrabatur, et usque d
administrari praedicatione verbi [22]), ut et administratione sa
mentorum, Baptismi [23]) nempe, et coenae Dominicae [24]), in

---

1) Gal. 3, 10. 12. 2) Tit. 3, 4. 5. 6. 7. Gal. 3, 21. Rom. 3, 20. 2
3) Gal. 3, 16. Rom. 5, 15 ad finem. Isa. 53, 10. 11. 4) Gen. 3
Isa. 42, 6. Ioh. 6, 27. 5) 1 Ioh. 5, 11. 12. 6) Ioh. 3, 16. Io
12. 7) Prov. 1, 23. 8) 2 Cor. 4, 13. 9) Gal. 5, 22.
10) Ezech. 36, 27. 11) Iac. 2, 18. 22. 12) 2 Cor. 5, 14.
13) Eph. 2, 10. 14) 2 Cor. 3, 6. 7. 8. 9. 15) Rom. 15, 8. 16) Ac
20. 24. 17) Heb. 10, 1. 18) Rom. 4, 11. 19) 1 Cor. 5, 7. 20)
8, 9. 10 cap. Heb. 11, 13. 21) Gal. 3, 7. 8. 9. 14. 22) M
16, 15. 23) Matt. 28, 19. 20. 24) 1 Cor. 11, 23. 24. 25.

gratia salusque cunctis gentibus, plenius, evidentius, ac effi-
is exhibetur [1]).

Q. Quis est foederis gratiae Mediator?

R. Foederis gratiae Mediator unicus est Dominus Iesus
stus [2]), qui quum esset aeternus Dei Filius coëssentialis Patri
oaequalis [3]), in plenitudine temporis homo factus est [4]), adeo-
fuit, et usque durat, Deus et homo, e naturis duabus inte-
distinctisque, persona unica in aeternum [5]).

Q. Quomodo autem Christus Filius Dei cum esset, factus
omo?

R. Christus Dei filius factus est homo, dum corpus verum,
amque rationalem assumeret sibi [6]), vi Spiritus sancti in utero,
substantia Virginis Mariae conceptus et ex eadem natus [7]),
inis tamen a peccato [8]).

Q. Quae necessitas id exegit, ut Deus esset idem qui Me-
r?

R. Necessum erat, ut Deus esset qui Mediator, cum ut hu-
m naturam sub ira Dei infinita, ac potestate mortis laboran-
sustentaret [9]), et quodammodo suffulciret ne succumberet; tum
etiam ut perpessionibus suis, obedientiae ac intercessioni
um faceret ac efficaciam [10]); quo iustitiae Dei satisfaceret [11]),
em eius conciliaret [12]), populum acquireret peculiarem [13]),
tum suum iis daret [14]), eorumque hostes omnes debellaret [15]),
que perduceret ad aeternam salutem [16]).

Q. Quae autem necessitas quamobrem homo esset Mediator?

R. Oportebat Mediatorem esse hominem, quo naturam no-
eveheret [17]), obedientiam legi praestaret [18]), inque natura
a, cum pati posset tum intercedere [19]); ut infirmitatum no-
um sensu communi nobiscum afficeretur [20]); ut nos denique
rum adoptionem reciperemus [21]), et consolationem accessum-
ad thronum gratiae cum confidentia consequeremur [22]).

Q. Unde necessarium erat, ut Mediator esset Θεάνθρωπος
in una eademque persona Deus et homo?

R. Necessum erat ut Mediator, cuius erat Deum ac homi-
conciliare, ipse et Deus et homo existeret, et persona quidem
, ut opera utriusque naturae propria, a Deo pro nobis ac-

) 2 Cor. 3, 6. ad finem. Heb. 8, 6. 10. 11. Matt. 28, 19.
Tim. 2, 5. 3) Iohn. 1, 1. 14. Ioh. 10, 30. Phil. 2, 6. 4) Gal.
5) Luc. 1, 35. Rom. 9, 5. Col. 2, 9. Heb. 7, 14. 25. 6) Ioh.
Mat. 26, 38. 7) Luc. 1, 27. 31. 35. 42. Gal. 4, 4. 8) Heb.
Heb. 7, 16. 9) Act. 2, 24. 25. Rom. 1, 4. cum Rom. 4, 25.
9, 14. 10) Act. 20, 28. Heb. 9, 14. Heb. 7, 25. 26. 27. 28. 11) Rom.
25. 26. 12) Eph. 1, 6. Mat. 3, 17. 13) Tit. 2, 13. 14. 14) Gal.
15) Luc. 1, 68. 69. 71. 74. 16) Heb. 5, 8. 9. Heb. 9, 11. ad
17) Heb. 2, 16. 18) Gal. 4, 4. 19) Heb. 2, 14. Heb. 7,
5. 20) Heb. 4, 15. 21) Gal. 4, 5. 22) Heb. 4, 16.

ceptarentur [1]), nos autem ut illis tanquam totius personae ope
bus niteremur [2]).

Q. Quamobrem Mediatori nostro inditum est nomen Iesus

R. Mediatori nostro nomen Iesus inditum est quoniam
pulum suum a peccatis eorum servat [3]).

Q. Quare Mediator noster vocabatur Christus?

R. Mediator noster ideo Christus vocabatur, quoniam S
ritu Sancto supra mensuram unctus est [4]), adeoque separatus,
neque instructus, cum authoritate tum potentia [5]), ad munera P
phetae [6]), Sacerdotis [7]), ac Regis Ecclesiae suae [8]), exequend
tam in humiliationis, quam exaltationis suae statu.

Q. Quibus modis exequitur Christus munus Propheticum?

R. Christus exequitur Prophetae munus, Ecclesiae suae
in unoquoque seculo integram Dei voluntatem [10]), de omni
quae illorum aedificationem spectant et salutem revelando [11]),
verbum quidem suum spiritumque [12]), variis tamen administra
modis [13]).

Q. Quibus modis praestat Christus munus Sacerdotale?

R. Christus praestat munus Sacerdotale, seipsum in Sa
ficium Deo immaculatum semel offerendo [14]), quod pro populi
peccatis reconciliatio foret [15]), prout etiam pro ipsis perp
intercedendo [16]).

Q. Quomodo Regis munere defungitur Christus?

R. Christus exequitur munus Regium, dum populum sibi
mundo vocat [17]), eosque officiariis [18]), legibus [19]), atque ce
ris donat, atque instruit, quibus eos visibili modo regit et gu
nat [20]); dumque largitur electis suis gratiam salvificam [21]),
que obedientes remunerat [22]), peccantes castigat [23]), in tent
nibus ac perpessionibus sustentat ac conservat [24]), hostes ec
omnes coërcet superatque [25]), omnia denique potentia sua in
ipsius gloriam [26]), eorumque bonum ordinat [27]); quinetiam
reliquis omnibus supplicium sumit, quotquot Deum ignorant et
obtemperant Evangelio [28]).

Q. Quis erat status humiliationis Christi?

---

1) Mat. 1, 21. 23. Mat. 3, 17. Heb. 9, 14. 2) 1 Pet.
3) Mat. 1, 21. 4) Ioh. 3, 34. Psal. 45, 7. 5) Ioh. 6, 27.
28, 18. 19. 20. 6) Act. 3, 21. 22. Luc. 4, 18. 21. 7) Heb. 4, 14
Hebr. 5, 5. 6. 7. 8) Psal. 2, 6. Mat. 21, 5. Isa. 9, 6. 7. Ph
8. 9. 10. 11. 9) Ioh. 1, 18. 10) Ioh. 15, 15. 11) Act. 20, 32. Ep
11. 12. 13. Ioh. 20, 31. 12) 1 Pet. 1, 10. 11. 12. 13) Heb. 1,
14) Heb. 9, 14. 28. 15) Heb. 2, 17. 16) Heb. 7, 25. 17)
15, 14. 15. 16. Isa. 55, 4. 5. Gen. 49, 10. Psal. 110, 3. 18)
4, 11. 12. 1 Cor. 12, 28. 19) Isa. 33, 22. 20) Mat. 18, 17
1 Cor. 5, 4. 5. 21) Act. 5, 35. 22) Apoc. 22, 12. Apoc. 2
23) Apoc. 3, 19. 24) Isa. 63, 9. 25) 1 Cor. 15, 25. Psal. 110
totum. 26) Rom. 14, 10. 11. 27) Rom. 8, 28. 28) 2 Thes
8. 9. Psal. 2, 8. 9.

R. Humiliationis Christi status erat humilis illa conditio, qua
tri ergo gloria sua semet exinanivit, formam servi in se sus-
it, cum in conceptione et ortu, tum in vita et morte; imo
o etiam a morte usque ad eius resurrectionem [1]).

Q. Quomodo in conceptione et nativitate sua humiliavit se
istus?

R. Christus in conceptione et nativitate sua semetipsum hu-
avit, eo quod ab omni aeterno Filius Dei quamvis esset in sinu
ris, nihilominus tamen in plenitudine temporis Filius hominis
i dignatus sit; factus ex muliere humilis conditionis, ex eaque
ci, cum variis insolitae demissionis circumstantiis [2]).

Q. Quomodo Christus in vita sua semet humiliavit?

R. Christus in vita sua semet humiliavit, legi, quam per-
e implevit [3]), subiiciendo semet [4]), quinetiam conflictando in-
issimis mundi iniuriis [5]), tentationibus Satanae [6]), carnisque suae
mitatibus, tam naturae humanae communibus, quam tenuem
us conditionem consequentibus [7]).

Q. Quomodo Christus semet in morte sua humiliavit?

R. Christus humiliavit se in morte sua, in quantum a Iuda
litus [8]), a Discipulis suis derelictus [9]), a mundo ludibrio habi-
ac reiectus [10]), damnatus a Pilato, a persecutoribus suis ex-
iatus [11]), et cum terroribus mortis ac potestatibus tenebrarum
lictatus, pondusque irae Divinae [12]) quum senserat ac susti-
at, animam suam deposuit oblationem pro peccatis [13]), igno-
osam, dolorificam ac maledictam crucis mortem subeundo [14]).

Q. In quo constabat Christi post mortem humiliatio?

R. Christi post mortem humiliatio in hoc constabat, quod
ltus fuerit [15]), atque in statu mortuorum et sub potestate mor-
d tertium usque diem commoratus [16]), quod alias quidem hisce
is expressum est ac significatum, *Descendit ad inferos.*

Q. Quis erat exaltationis Christi status?

R. Status exaltationis Christi complectitur eius resurrectio-
[17]), et ascensum [18]), ut et sessionem eius ad dextram Pa-
[19]), reditumque ad mundum iudicandum [20]).

Q. Quomodo erat Christus in resurrectione sua exaltatus?

R. Christus resurrectione sua est exaltatus, eo quod cum

---

1) Phil. 2, 6. 7. 8. Luc. 1, 31. 2 Cor. 8, 9. Act. 2, 24. 2) Ioh.
. 18. Gal. 4, 4. Luc. 2, 7. 3) Mat. 5, 17. Rom. 5, 19. 4) Gal.
5) Psal. 22, 6. Heb. 12, 2. 3. 6) Mat. 4, 1. ad 12. Luc.
. 7) Heb. 2, 17. 18. Heb. 4, 15. Isa. 52, 13. 14. 8) Mat.
. 9) Mat. 26, 56. 10) Isa. 53, 2. 3. 11) Mat. 27, 26. ad
Ioh. 19, 34. 12) Luc. 22, 44. Mat. 27, 46. 13) Isa. 53, 10.
Phil. 2, 8. Heb. 12, 2. Gal. 3, 13. 15) 1 Cor. 15, 3. 4. 16) Psal.
0. cum Act. 2, 24. 25. 26. 27. 31. Rom. 6, 9. Mat. 12, 40. 17) 1
15, 4. 18) Marc. 16, 10. 19) Eph. 1, 20. 20) Act. 1, 11.
17, 31.

nullam vidisset corruptionem in morte (a qua impossibile er
eum detineri[1])) cum eodem ipsissimo, in quo passus est co
pore[2]), una cum proprietatibus eiusdem essentialibus[3]), (mort
litatis tamen experte, ut et communium reliquarum, vitam ha
spectantium, infirmitatum) animae suae denuo realiter unito[4]
sua ipsius potentia fretus, a mortuis tertio die resurrexerit[5]
unde semet esse Filium Dei[6]), Divinae iustitiae satisfecisse[7]
mortem, eumque qui potestatem eius habebat debellasse[8]), de
que se Dominum esse vivorum ac mortuorum[9]), demonstrav
Quae quidem omnia tanquam persona publica[10]) et caput Ecc
siae suae praestitit, quo nempe illos iustificaret, in gratia vivific
ret[11]), suppetias eis adversus hostes ferret[12]), ut ipsi denique certu
haberent se novissimo illo die a mortuis esse resurrecturos[13]).

Q. Quomodo erat Christus in ascensu suo exaltatus?

R. Christus erat in asscensu suo exaltatus, eo quod postqu
Apostolis a resurrectione sua saepius apparuisset, cumque iis
set conversatus, ea quae Regni Dei sunt annuncians[14]), sin
et potestatem ipsis faciens evangelium omnibus nationibus prae
candi[15]), post quadraginta demum a resurrectione sua dies,
natura nostra, utque caput nostrum[16]) de hostibus triumphans
visibiliter asscenderit in supremos coelos, ut ibi pro hominil
dona acciperet[18]), ut affectus nostros eo usque elevaret[19]),
bisque locum praepararet[20]), ubi ipse manet manebitque usc
ad secundum ipsius adventum in consummatione seculi[21]).

*Q. Quomodo exaltatur Christus sessione sua ad dextr
Dei?*

R. Christus exaltatur sessione sua ad dextram Dei, eo q
qua Θεάνθρωπος summam Dei Patris gratiam ac favorem con
cutus sit[22]), una cum omni plenitudine gaudii[23]), gloriae[2
ac potentiae in omnia quae in coelis ac in terris sunt[25]); qu
que Ecclesiam suam colligat protegatque, eorum hostes prost
nat, ministros suos populumque donis ac gratiis instruat[26]),
pro iis intercedat[27]).

Q. Quomodo intercedit Christus?

R. Christus intercedit in natura nostra coram Patre in co
iugiter comparendo[28]), cum obedientiae suae ac in terris ob

---

1) Act. 2, 24. 27. 2) Luc. 24, 39. 3) Rom. 6, 9. Apoc. 1,
4) Ioh. 10, 18. 5) Rom. 1, 4. 6) Rom. 8, 34. 7) Heb. 2,
8) Rom. 14, 9. 9) 1 Cor. 15, 21. 22. 10) Eph. 1, 20. 22. 23.
1, 18. 11) Rom. 4, 25. 12) Eph. 2, 1. 5. 6. Col. 2, 12. 13
Cor. 15, 25 26. 27. 14) 1 Cor. 15, 20. 15) Act. 1, 2. 3. 16)
28, 19. 20. 17) Heb. 6, 20. 18) Eph. 4, 8. 19) Act. 1, 9. 10.
Eph. 4, 10. Psal. 68, 18. 20) Col. 3, 1. 2. 21) Ioh. 14, 3. 22)
3, 21. 23) Phil. 2, 9. 24) Act. 2, 18. cum Psal. 16, 11. 25)
17. 5. 26) Eph. 1, 22. 1 Petr. 3, 22. 27) Eph. 4, 10. 11. 2.
110. per totum. 28) Rom. 8, 34. 29) Heb. 9, 12. 24.

rificii merito [1]); quinetiam declarando velle se meritum illud m universis credentibus applicari [2]), omnes adversus eos crimiiones diluendo [3]); denique conscientiae tranquillitatem, lapsibus um quotidianis non obstantibus [4]), accessum ad thronum gra- cum confidentia [5]), eorumque cum personarum [6]) tum obentiae [7]) acceptationem eis procurando.

Q. Quomodo exaltandus est Christus cum redierit mundum icaturus?

R. Christus, quum iudicaturus mundum redierit, in eo exibitur, quod ipse, qui ab hominibus impiis iniuste iudicatus est condemnatus [8]), novissimo illo die in potentia maxima [9]), pleue gloriae tum suae tum paternae manifestatione, stipatus unisis angelis suis sanctis [10]), redibit cum celeusmate, cum voce changeli et cum buccina Dei [11]), mundum iudicaturus in iuia [12]).

Q. Quaenam beneficia mediatione sua impetravit Christus?

R. Christus mediatione sua impetravit redemtionem [13]), una n omnibus aliis foederis gratiae beneficiis [14]).

Q. Unde autem fit, quod beneficiorum, quae Christus impevit, sumus participes?

R. Participes facti sumus beneficiorum quae impetravit Chris s per eorundem nobis applicationem [15]), quod Dei Spiritus ncti opus imprimis est [16]).

Q. Quinam redemtionis per Christum fiunt participes?

R. Redemtio iis omnibus certo applicatur, et communicatur caciter pro quibus eam Christus acquisivit [17]), qui quidem suo isque tempore a Spiritu sancto potentes fiunt in Christum cre- e secundum Evangelium [18]).

Q. An fieri potest, ut qui Evangelium nunquam audiverunt, eoque nec Christum norunt, nec in eum credunt, vivendo secunm naturae lumen, aeternam salutem consequantur?

R. Qui Evangelium nunquam audiverunt [19]), Christumque eo ignorant [20]), nec in eum credunt, salvari nequeunt [21]), summ licet operam navaverint moribus suis ad naturae lumen [22]), iusque quam profitentur religionis legem componendis [23]), neque alio quovis salus est extra Christum solum [24]), qui Salvator est nnisi corporis sui, hoc est Ecclesiae [25]).

---

1) Heb. 1, 3. 2) Iob. 3, 16. Ioh. 17, 9. 20. 24. 3) Rom. 8, 34. 4 Rom. 5, 1. 2. 1 Ioh. 2, 1. 2. 5) Heb. 4, 16. 6) Eph. 6. 7) 1 Pet. 2. 5. 8) Act. 3, 14. 15. 9) Mat. 24, 30. 10) Luc. 26. Math. 25. 31. 11) 1 Thes. 4, 16. 12) Act. 17, 31. 13) Heb. 12. 14) 2 Cor. 1, 20. 15) Ioh. 1, 11. 12. 16) Tit. 3, 5. 6.) Eph. 1, 13. 14. Ioh. 6, 37. 39. Ioh. 10. 15. 16. 18) Eph. 2, 8. Cor. 4, 13. 19) Rom. 10, 14. 20) 2 Thes. 1, 8. 9. Eph. 2, 12. . 1, 10 11. 12. 21) Ioh. 8, 24. Marc. 16, 16. 22) 1 Cor. 1, 20. 21. 23. 24. 23) Ioh. 4, 22. Rom. 9. 31. 32. Phil. 3, 4. 5. 6. 7. 9. 24) Act. 4, 12. 25) Eph. 5, 23.

Q. Omnesne salvantur, quotquot Evangelium audiunt, in Ecclesia vivunt?

R. Non salvantur omnes qui Evangelium audiunt, ac in Ecclesia visibili vitam degunt, verum illi soli qui membra sunt Ecclesiae invisibilis [1]).

Q. Quid est Ecclesia visibilis?

R. Ecclesia visibilis est societas ex iis omnibus quotquot in omnibus mundi locis temporibusque religionem veram profitentur [2]), eorumque liberis coagmentata [3]).

Q. Quaenam sunt peculiaria visibilis Ecclesiae privilegia?

R. Ecclesia visibilis hoc habet privilegii, quod sit sub speciali Dei cura ac regimine [4]); unde per omnes aetates, hostibus omnibus nequicquam contranitentibus [5]), protecta fuit et conservata; quod Sanctorum communione, salutisque mediis ordinariis potiatur [6]); quodque singulis eiusdem membris in ministerio Evangelii gratia per Christum offeratur, qui salvatum iri, quicunque in eum crediderit, testificatur [7]); neminem autem excludit qui ad ipsum venire volet [8]).

Q. Quid est Ecclesia invisibilis?

R. Invisibilis Ecclesia, est electorum numerus universus quotquot nempe fuerunt, sunt, aut erunt unquam in unum collecti sub Christo capite [9]).

Q. Quae sunt specialia illa beneficia, quibus Ecclesiae invisibilis membra per Christum potiuntur?

R. Membra Ecclesiae invisibilis per Christum in gratia ac gloria unione cum ipso et communione potiuntur [10]).

Q. Quid est unio illa, quae electis cum Christo intercedit?

R. Unio quae electis cum Christo intercedit, est opus Divinae gratiae [11]), quo spiritualiter quidem ac mystice, realiter tamen ac inseparabiliter Christo tanquam capiti ac marito suo coniunguntur [12]); quod quidem effectum est vocatione illorum efficaci [13]).

Q. Quid est vocatio efficax?

R. Vocatio efficax est opus omnipotentis potestatis et gratiae Dei [14]), quo ex amore suo erga electos, gratuito illo quidem ac speciali nulla in ipsis re quicquam eum ad id movente [15]), tempori

---

1) Ioh. 12, 38. 39. 40. Rom. 9, 6. Mat. 22, 14. Mat. 7, 21. Rom. 11, 7. 2) 1 Cor. 1, 2. 1 Cor. 12, 13. Rom. 15, 9. 10. 11. 12. Apoc. 7, 9. Psalm. 2, 8. Psal. 22, 27. 28. 29. 30. 31. Psal. 45, 17. Mat. 28, 19. 20. Isa. 59, 21. 3) 1 Cor. 7, 14. Act. 2, 39. Rom. 11, 16. Gen. 17, 7. 4) Isa. 4, 5. 6. 1 Tim. 4, 10. 5) Psal. 115. per totum. Isa. 31, 4. Zach. 12, 2. 3. 4. 8. 9. 6) Act. 2, 39. 42. 7) Psal. 147, 19. 20. Rom. 9, 4. Eph. 4, 11. 12. Marc. 16, 15. 16. 8) Ioh. 6, 37. 9) Eph. 1, 10. 22. 23. Ioh. 10, 16. Ioh. 11, 52. 10) Ioh. 17, 22. Eph. 2, 6. Ioh. 17, 24. 11) Eph. 1, 22. Eph. 2, 6. 7. 8. 12) 1 Cor. 6, 17. Ioh. 10, 28. Eph. 5, 23. 30. 13) 1 Pet. 5, 10. 1 Cor. 1, 9. 14) Ioh. 5, 25. Eph. 1, 18. 19. 20. 2 Tim. 1, 8. 9. 15) Tit. 3, 4. 5. Eph. 4. 5. 7. 8. 9. Rom. 9, 11.

o accepto, per verbum suum Spiritumque ad Iesum Christum s invitat atque trahit [1]), salutariter mentes eorum illuminans [2]), luntates renovans [3]), ac potenter determinans, adeo quidem ut r se mortui licet in peccatis sint, hac ratione tamen volentes nt ac potentes, vocationi ipsius liberrime respondere, gratiam- e inibi oblatam et exhibitam excipere quidem et amplexari [4]).

Q. An soli electi vocantur efficaciter?

R. Omnes et soli electi vocantur efficaciter [5]), quamvis alii am verbi ministerio externe vocari et possint et soleant [6]), mmunesque nonnullas operationes Spiritus experiri [7]), qui ob ntumacem suum gratiae sibi oblatae neglectum et contemptum, nquam vere ad Christum accedunt, in sua nempe infidelitate am iustissime derelicti [8]).

Q. Qualis est communio in gratia quae membris Ecclesiae visibilis cum Christo intercedit?

R. Communio in gratia quae membris Ecclesiae invisibilis m Christo intercedit, est eorum de virtute mediationis Christi rticipatio, in iustificatione [9]), adoptione [10]), sanctificatione et icquid aliud sit, quod eorum cum ipso unionem in hac vita ma- estat [11]).

Q. Quid est iustificatio?

R. Iustificatio est actus gratuitae Dei erga peccatores gra- e [12]), quo peccata illorum omnia condonat, personas eorum pro stis in conspectu ipsius acceptat reputatque [13]), non quidem opter quicquam in iis productum aut ab iis praestitum [14]), ve- m propter solam Christi perfectam obedientiam, ac plenam sa- factionem a Deo illis imputatam [15]), receptam autem fide so- m [16]).

Q. Quomodo est iustificatio actus gratiae Dei gratuitae?

R. Quamquam Christus obedientia et morte sua, iustitiae vinae proprie, realiter, ac plene illorum vice, qui iustificantur, tisfecit [17]), nihilominus tamen in quantum Deus satisfactionem, am ab illis poterat exegisse, a vade acceptavit, vademque hunc procuravit, filium nempe suum unicum [18]), imputans iis iusti- m eius [19]), nihilque ab iis ad iustificationem eorum re-

1) 2 Cor. 5, 20. cum 2 Cor. 6, 1. 7. Ioh. 6, 44. 2 Thes. 2, 13. 2) Act. 26, 18. 1 Cor. 2, 10. 12. 3) Ezech. 11, 19. Ezech. 26. 27. Ioh. 6, 45. 4) Eph. 2, 5. Phil. 2, 13. Deut. 30, 6. Act. 13, 48. 6) Matt. 22, 14. 7) Matt. 7, 22. Mat. 13, 20. 21. ab. 6, 4. 5. 8) Ioh. 12, 38. 39. 40. Act. 28, 25. 26. 27. Ioh. 6, 64. 65. al. 81, 11. 12. 9) Rom. 8, 30. 10) Eph. 1, 5. 11) 1 Cor. 1, 30.) Rom. 3, 22. 24. 25. Rom. 4, 5. 13) 2 Cor. 5, 19. 21. Rom. 3, 24. 25. 27. 28. 14) Tit. 3, 5. 7. Eph. 1, 7. 15) Rom. 5, 17. 18. 19. m. 4, 6. 7. 8. 16) Act. 10, 43. Gal. 2, 16. Phil. 3, 9. 17) Rom. 5, 9. 10. 19. 18) 1 Tim. 2, 5. 6. Heb. 10, 10. Mat. 20, 28. Dan. 24. 26. Isa. 53, 4. 5. 6. et 10. 11. 12. Heb. 7, 22. Rom. 8, 32. Pet. 1, 18. 19. 19) 2 Cor. 5, 21.

quirens praeter fidem [1]), quae etiam ipsa illius donum est [2]) iustificatio illorum est quoad ipsos a gratia gratuita [3]).

Q. Quid est fides iustificans?

R. Fides iustificans est gratia salutaris [4]), a Spiritu [5]), ver boque [6]) Dei effecta in corde peccatoris, qua convictus peccat ac miseriae suae, ut et summae illius quae in ipso est reliquis que omnibus creaturis impotentiae, eum a perdita sua et plan conclamata conditione vindicandi [7]), non solum Evangelicae pro missionis veritati assentitur [8]), verum etiam Christum, eiusqu iustitiam recipit, iisque nititur inibi oblatis, in remissionem pec cati [9]), personaeque suae pro iusta in conspectu Dei acceptatio nem et reputationem ad salutem [10]).

Q. Quomodo fides iustificat peccatorem in conspectu Dei?

R. Fides iustificat peccatorem in conspectu Dei, non quidem propter alias illas, quae perpetuo illam comitantur, gratias; se neque sane propter ea, quae fructus eius sunt [11]), bona opera neque perinde ac si ipsa fidei gratia, aut eiusdem actus quivis ad iustificationem illi esset imputatus [12]); verum solummodo qua tenus instrumentum est, quo Christum eiusque iustitiam recipi applicatque [13]).

Q. Quid est adoptio?

R. Adoptio est actus gratiae Dei gratuitae [14]), in et pr Iesu Christo filio eius unico [15]), quo iustificati omnes in nume rum filiorum eius recipiuntur [16]), impositum sibi habent eius no men [17]), Spiritum filii eius dono accipiunt [18]), sub paterna ipsiu cura ac dispensatione constituuntur [19]), ad immunitates omnes a privilegia filiorum Dei admittuntur, promissionum fiunt haeredes c cum Christo in gloria cohaeredes [20]).

Q. Quid est sanctificatio?

R. Sanctificatio est opus Divinae gratiae, quo omnes, quo Deus ante iacta mundi fundamenta elegit ad sanctimoniam, sun per potentem operationem Spiritus eius [21]), Christi mortem ei et resurrectionem applicantis [22]), in tempore per totum hominem ad imaginem Dei renovati [23]): indita cordibus suis habentes re sipiscentiae ad vitam, aliarumque gratiarum omnium salutarium [24])

---

1) Rom. 3, 24. 25. 2) Eph. 2, 8. 3) Eph. 1, 7. 4) Heb. 10 39. 5) 2 Cor. 4, 13. Eph. 1, 17. 18. 19. 6) Rom. 10, 16. 17. 7) Act 2, 37. Act. 16, 30. Ioh. 16, 8. 9. Rom. 5, 6. Eph. 2, 1. Act. 4, 12 8) Eph. 1, 13. 9) Ioh. 1, 12. Act. 16, 31. Act. 10, 43. 10) Phil 3, 9. Act. 15, 11. 11) Gal. 3, 11. Rom. 3, 28. 12) Rom. 4, 5 cum Rom. 10, 10. 13) Ioh. 1, 12. Phil. 3, 9. Gal. 2, 16. 14) 1 Ioh. 3, 1. 15) Eph. 1, 5. Gal. 4, 4. 5. 16) Ioh. 1, 12. 17) 2 Cor 6, 18. Apoc. 3, 12. 18) Gal. 4, 6. 19) Psal. 103, 13. Prov. 14 26. Matt. 6, 32. 20) Heb. 6, 12. Rom. 8, 17. 21) Eph. 1, 4 1 Cor. 6, 11. 2 Thes. 2, 13. 22) Rom. 6, 4. 5. 6. 23) Ephes. 4 23. 24. 24) Act. 11, 18. 1 Ioh. 3, 9.

nina, ipsasque gratias ita excitatas, auctas et confirmatas [1]), magis in dies magisque peccato moriantur, atque ad novitatem ae resurgant ac reviviscant [2]).

Q. Quid est resipiscentia ad vitam?

R. Resipiscentia ad vitam est gratia salvifica [3]) a Spiritu [4]) boque [5]) Dei effecta in corde peccatoris, qua ex inspectu sen- ue non solum periculi [6]), sed etiam turpitudinis, et exosae na- ae peccatorum suorum [7]), atque e perspecta Dei erga resipi- ntes in Christo misericordia [8]), ita peccata sua deflet [9]) ac estatur [10]), ut ab iis omnibus ad Deum convertatur [11]), cum posito et conatu in omnibus novae obedientiae viis constanter n ipso ambulandi [12]).

Q. In quo a se invicem differunt iustificatio et sanctifi- io?

R. Quamquam sanctificatio iustificationi inseparabiliter plane sit iuncta [13]), in eo tamen differunt, quod in iustificatione Deus outet iustitiam Christi [14]), in sanctificatione autem Spiritus eius ltiam infundat, eamque exercendi potentiam suppeditet [15]); in peccatum condonatur [16]), in hac sub iugum mittitur [17]): al- a fideles ex aequo omnes ab ira Dei vindicante, idque in hac n perfecte liberat, adeo ut in condemnationem nunquam inci- it [18]), altera vero neque in omnibus aequalis existit [19]), neque quoquam est in hac vita perfecta [20]), verum ad perfectionem blescit [21]).

Q. Unde oritur sanctificationis in fidelibus imperfectio?

R. Imperfectio sanctificationis in fidelibus oritur e reliquis ccati in omni eorum parte remanentibus, perpetuis carnis adver- s spiritum concupiscentiis, unde fit ut a tentationibus vincantur epius, in peccata multa incidant [22]), in officiis suis spiritualibus llaminentur [23]), operaque eorum optima in conspectu Dei im- rfecta sint et contaminata [24]).

Q. Annon fieri possit propter eorum qua imperfectiones, qua ntationes multas, ac peccata, quae admittunt, ut e statu gratiae ndem excidant fideles?

R. Vere fideles per amorem Dei immutabilem [25]), eiusque

---

1) Iudae v. 20. Heb. 6, 11. 12. Eph. 3, 16. 17. 18. 19. Col. 1, 10. 11. Rom. 6, 4. 6. 14. Gal. 5, 24. 3) 2 Tim. 2, 25. 4) Zech. 12, 10. Act. 11, 18. 20. 21. 6) Ezech. 18, 28. 30. 32. Luc. 15, 17. 18. Hos. 2, 7. 7) Ezech. 36, 31. Isa. 30, 22. 8) Ioel 2, 12. 13. 9) Ier. 18. 19. 10) 2 Cor. 7, 11. 11) Act. 26, 18. Ezech. 14, 6. 1 Reg. 47. 48. 12) Psal. 119, 6. 59. 128. Luc. 1, 6. 2 Reg. 23, 25.) 1 Cor. 6, 11. 1 Cor. 1, 30. 14) Rom. 4, 6. 8. 15) Ezech. 36, . 16) Rom. 3, 24. 25. 17) Rom. 6, 6. 14. 18) Rom. 8, 33. 34.) 1 Ioh. 2, 12. 13. 14. Heb. 5, 12. 13. 14. 20) 1 Ioh. 1, 8. 10. 21) 2 r. 7, 1. Phil. 3, 12. 13. 14. 22) Rom. 7, 18. 23. Marc. 14, 66. ad em. Gal. 2, 11. 12. 23) Heb. 12, 1. 24) Isa. 64, 6. Exod. 28, 38.) Ier. 31, 3.

decretum ac foedus perseverantiam eis largiendi [1]), ut etiam in separabilem eorum cum Christo unionem [2]), eiusque pro eis inter cessionem perpetuam [3]), per spiritum denique semenque Dei i ipsis permanentes [4]), statu gratiae nec finaliter neque totalite possunt excidere [5]); verum potentia Dei per fidem custodiuntu ad salutem [6]).

Q. Possuntne vere fideles infallibilem habere certitudine se in statu gratiae constitutos, deque sua in eodem perseveranti ad salutem?

R. Qui vere in Christum credunt, studentes coram ipso i omni bona conscientia ambulare [7]), possunt quidem absque revela tione extraordinaria per fidem veritati promissionum Dei nixam perque Spiritum facultatem iis subministrantem, qua gratias illa quibus promissiones vitae fiunt [8]), discernere valeant in se ipsi et una cum spiritibus eorum testificantem eos esse Dei filios [9]) infallibiliter certi evadere esse se cum in statu gratiae constitutos tum perseveraturos in eodem ad salutem [10]).

Q. An omnes vere fideles, omni tempore, certi sunt de pra senti suo in gratiae statu, deque futura salute?

R. Quum certitudo gratiae ac salutis de essentia fidei no sit [11]), vere fideles priusquam eam consequantur, diu possunt ex pectare [12]), quinetiam postquam eam adepti sunt, perturbationibu quidem multifariis, peccatis, tentationibus, ac desertionibus debil tari illa potest ac intermitti [13]); nunquam tamen ea Spiritus D praesentia, iisque subsidiis destituuntur, quae eos sustentant qu minus in desperationem penitus demergantur [14]).

Q. Quaenam est communio gloriae, quae membris Ecclesi invisibilis cum Christo intercedit?

R. Communio gloriae, quae membris ecclesiae invisibilis cu Christo intercedit, est cum in hac vita [15]), tum immediate po mortem [16]), tum vero etiam perfecta demum in resurrectione, a die iudicii [17]).

Q. Quaenam est illa gloriae cum Christo communio, qu membra Ecclesiae invisibilis in hac vita potiuntur?

R. Membris Ecclesiae invisibilis primitiae gloriae cum Chr sto in hac vita communicantur, in quantum eius, capitis nemp sui, membra sunt; adeoque in ipso ius habent in illa gloria, cui plenam ille possessionem est assecutus [18]), cuiusque velut arrh

1) 2 Tim. 2, 19. Heb. 13, 20. 21. 2 Sam. 23, 5. 2) 1 Cor. 8. 9. 3) Heb. 7, 25. Luc. 22, 32. 4) 1 Ioh. 3, 9. 1 Ioh. 2, 2 5) Ier. 32, 40. Ioh. 10, 28. 6) 1 Pet. 1, 5. 7) 1 Ioh. 2, 3. 8) Cor. 2, 12. 1 Ioh. 3, 14. 18. 19. 21. 24. 1 Ioh. 4, 13. 16. Heb. 11. 12. 9) Rom. 8, 16. 10) 1 Ioh. 5, 13. 11) Eph. 1, 13. 12) Is 50, 10. Psal. 88. per totum. 13) Psal. 77, 1. ad 12. Cant. 5, 2. 6. Psal. 51, 8. 12. Psal. 31, 22. Psal. 22, 1. 14) 1 Ioh. 3, 9. Io 13, 15. Psal. 73, 15. 23. Isa. 54, 4. 7. 8. 9. 10. 15) 2 Cor. 3, 1 16) Luc. 23, 43. 17) 1 Thes. 4, 17. 18) Eph. 2, 5. 6.

e quodam divini amoris sensu [1]), conscientiae pace, gaudio Spiritu sancto, et spe gloriae potiuntur [2]). Quemadmodum e rario, sensus irae Dei vindicantis, conscientiae horror, iudi- ie terribilis expectatio improbis initia sunt illorum cruciatuum, ab illis sunt post mortem subeundi [3]).

Q. An omnes homines morientur?

R. Quandoquidem lex mortam tanquam peccati mercedem rminatur [4]), constitutum est omnibus semel mori [5]), in quan- omnes peccaverunt [6]).

Q. Quum mors sit peccati stipendium, unde fit ut a morte eximantur iusti, postquam omnia illorum peccata in Christo ittuntur?

R. Iusti in die novissimo a morte ipsa liberabuntur, quinetiam, psa morte ab aculeo eius et maledictione liberantur [7]), adeo quamvis moriantur, ex Dei tamen amore illud fit [8]), nempe iac ratione perfecte a peccato et miseria liberentur [9]), et ul- ris communionis cum Christo in gloria fiant capaces, quam quidem primum ingrediuntur [10]).

Q. Quaenam est ea communio gloriae cum Christo qua bra Ecclesiae invisibilis immediate post mortem potiuntur?

R. Communio gloriae cum Christo, qua membra Ecclesiae sibilis immediate post mortem potiuntur, in eo consistit, quod m animae in sanctitate tum demum fiant perfectae [11]), atque upremos coelos recipiantur [12]), ubi in lumine et gloria faciem intuentur [13]), corporum suorum redemtionem expectantes [14]), Christo vel etiam post mortem unita manent [15]), atque in lchris suis tanquam in lectis requiescunt [16]), donec in die ssimo animabus suis denuo uniantur [17]). Impiorum vero ani- a morte continuo in gehennam detruduntur, ubi in cruciati- et tenebris exterioribus durant, eorumque corpora in sepul- s suis tanquam in carceribus usque ad resurrectionem et magni diei iudicium asservantur [18]).

Q. Quid autem de resurrectione tenemur credere?

R. Credere tenemur futuram esse in die novissimo resurre- nem mortuorum tam iustorum quam iniustorum universalem [19]); certe tempore, quotquot in vivis reperientur, in ictu oculi abuntur: mortuorum autem corpora ipsissima illa, quae in se-

---

1) Rom. 5, 5. cum. 2 Cor. 1, 22. 2) Rom. 5, 1. 2. Rom. 14, 17. Gen. 4, 13. Matt. 27, 4. Heb. 10, 27. Rom. 2, 9. Marc. 9, 44. Rom. 6, 23. 5) Heb. 9, 27. 6) Rom. 5, 12. 7) 1 Cor. 15, 26. Heb. 2, 15. 8) Isa. 57, 1. 2. 2 Reg. 22, 20. 9) Apoc. 14, 13. 5, 27. 10) Luc. 23, 43. Phil. 1, 23. 11) Heb. 12, 23. 12) 2 5, 1. 6. 8. Phil. 1, 23. cum Act. 3, 21. et Eph. 4, 10. 13) 1 3, 2. 1 Cor. 13, 12. 14) Rom. 8, 23. Psal. 19, 6. 15) 1 Thes. 4. 16) Isa. 57, 2. 17) Iob. 19, 26. 27. 18) Luc. 16, 23. 24. 1, 25. Iudae v. 6. et 7. 19) Act. 24, 15.

pulchris prius deponebantur, animabus suis denuo in aeternu unita per potentiam Christi suscitabuntur [1]); corpora iustorum p Spiritum et vi resurrectionis Christi (quatenus eorum capitis) su citabuntur in potentia, spiritualia, incorruptibilia, et glorio ipsius corpori conformata [2]): corpora vero impiorum suscitabunt in dedecore, per eundem quatenus laesum iudicem [3]).

Q. Quid est immediate post resurrectionem secuturum?

R. Post resurrectionem immediate sequetur iudicium Ang lorum hominumque generale ac finale [4]), cuius diem quidem h ramque nemo mortalium novit, nempe quo omnes vigiliis se orationi addicant, semperque sint in adventum Domini praep rati [5]).

Q. Quid fiet improbis in die iudicii?

R. Improbi in die iudicii ad laevam Christi constituentur [6] et post probationem evidentem, et conscientiae ipsorum convicti nem plenam [7]), tremenda, sed iusta condemnationis sententia a versus eos pronuntiabitur [8]); deinde vero praesentia Dei gratios gloriosa Christi, Sanctorum eius, angelorumque eius sanctor omnium societate eiicientur in gehennam tormentis ineffabilib animi corporisque puniendi cum diabolo eiusque angelis in a ternum [9]).

Q. Quid fiet iustis in die iudicii?

R. Iusti in die iudicii ad Christum in nubibus sursum r pti [10]), sistentur ad dextram eius, ubi palam agnoscentur et a solventur [11]); tum vero Christo assessores erunt, reprobos ang los hominesque iudicanti [12]), coelo excipientur [13]), ubi plene in perpetuum peccato ac miseria liberabuntur [14]), gaudiis n concipiendis erunt repleti [15]), fient perfecte sancti et beati ci in anima, tum in corpore, consortio nempe sanctorum tam hon num quam Angelorum innumerabilium [16]), tum vero praecipue i mediata Dei Patris, Domini nostri Iesu Christi et Spiritus san visione et fruitione in sempiternum [17]). Atque haec quidem communio illa plena et perfecta, qua membra Ecclesiae invisibi cum Christo in gloria, in resurrectione, et die iudicii potientu

---

1) 1 Cor. 15, 51. 52. 53. 1 Thes. 4, 15. 16. 17. Ioh. 5, 28. 29. 2 Cor. 15, 21. 22. 23. 42. 43. 44. Phil. 3, 21. 3) Ioh. 5, 27. 28. 29. M 25, 33. 4) 2 Pet. 2, 4. Iudae v. 6. 7. 14. 15. Mat. 25, 46. 5) M 24, 36. 42. 44. Luc. 21, 35. 36. 6) Matt. 25, 33. 7) Rom. 2, 16. 8) Mat. 25, 41. 42. 43. 9) Luc. 16, 26. 2 Thes. 1, 8. 9. 10 Thes. 4, 17. 11) Mat. 25, 33. Mat. 10, 32. 12) 1 Cor. 6, 2. 13) Matt. 25, 34. 46. 14) Eph. 5, 27. Apoc. 14, 13. 15) Psal. 11. 16) Heb. 12, 22. 23. 17) 1 Ioh. 3, 2. 1 Cor. 13, 12. 1 Th 4, 17. 18.

stquam iam perspeximus quid nos praecipue Deo credere doceant Scripturae, sequitur, ut, quid exigant, tanquam hominis officium, dispiciamus.

Q. Quodnam est officium illud, quod exigit ab homine Deus?
R. Officium quod ab homine Deus exigit est obedientia voati eius revelatae [1]).

Q. Quid homini primum tanquam obedientiae suae regulam lavit Deus?
R. Obedientiae regula Adamo in statu innocentiae, totique eo humano generi revelata, praeter mandatum speciale de non iedendo fructu arboris scientiae boni malique, erat lex mos [2]).

Q. Quid est lex moralis?
R. Lex moralis est voluntatis Divinae humano generi decla-ó, unumquemque dirigens obligansque ad personalem perfectam perpetuam conformitatem et obedientiam eidem exhibendam [3]); totius hominis animae corporisque affectione ac dispositione ita, tum praestatione omnium officiorum tam sanctimoniae quam itiae Deo hominique debitorum [4]), vitam promittens observanis, mortem autem interminans eandem violantibus [5]).

Q. Estne lex moralis homini post lapsum utilis?
R. Quamvis post lapsum nemo per legem moralem ad iustin vitamque possit pertingere [6]), utilitatem tamen habet non liocrem, tam omnibus hominibus communem, quam qua regenitis, non regenitis peculiarem [7]).

Q. Quomodo omnibus utilis est lex moralis?
R. Lex moralis utilis est omnibus, ad edocendum eos san-n Dei naturam ac voluntatem [8]), suumque officium, quos etiam gat ad consentanee ambulandum [9]): ad convincendum eos, m sint ad observandam illam prorsus impotentes, quantaque et quam nefaria naturae, cordis, vitaeque suae inquinamen-[0]): ad humiliandum eos e sensu peccati sui ac miseriae [11]),

1) Rom. 12, 1. 2. Mich. 6, 8. 1 Sam. 15, 22. 2) Gen. 1, 26. 27. n. 2, 14. 15. Rom. 10, 5. Gen. 2, 17. 3) Deut. 5, 1. 2. 3. 31. Luc. 10, 26. 27. Gal. 3, 10. 1 Thes. 5, 23. 4) Luc. 1, 75. . 24, 16. 5) Rom. 10, 5. Gal. 3, 10. 12. 6) Rom. 8, 3. Gal. 2, 7) 1 Tim. 1, 8. 8) Lev. 11, 44. 45. Lev. 20, 7. 8. Rom. 7, 12. Mic. 6, 8. Iac. 2, 10. 11. 10) Psal. 19, 11. 12. Rom. 3, 20. r. 7, 7. 11) Rom. 3, 9. 23.

quo constare possit iis evidentius quam necessarius eis Christ sit [1]), quamque perfecta ipsius obedientia [2]).

Q. Quis peculiaris usus legis moralis hominibus non reg nitis?

R. Lex moralis usui est non regenitis ad conscientias ips rum expergefaciendas, ut fugiant ab ira ventura [3]), eosque Christum adigendos [4]); vel si in statu peccati permanserint, omni excusatione nudi [5]), et maledictioni legis subiecti [6]) reli quantur.

Q. Quis usus legis moralis regenitis specialis?

R. Quamvis qui regenerantur et in Christum credunt, lege morali, quatenus erat foedus operum, liberentur [7]), adeo inde nec iustificentur [8]), nec condemnentur [9]); nihilominus praet eius generales usus cum universo humano genere iis commune est iis porro speciali modo utilis, nempe ut inde intelligere po sint quantum Christo debeant, qui eorum loco eorumque bono ea praestitit, eiusque maledictionem subiit [10]); utque adeo inde maiorem gratitudinem provocentur [11]), eandemque manifestanda maiori cura semetipsos legi tanquam obedientiae suae normae co fermando [12]).

Q. Ubinam summarie comprehenditur lex moralis?

R. Lex moralis summarie comprehenditur in decem pra ceptis decalogi, quae voce Dei in monte Sinai tradita, ab eoq inscripta in duabus tabulis lapideis [13]), descripta vero exta *Exodi* 20. quatuor quidem mandata prima officium nostrum erg Deum; reliqua sex officium nostrum erga homines complectu tur [14]).

Q. Ut Decalogus recte intelligatur, quaenam regulae su observandae?

R. Ut Decalogus recte intelligatur, isthaec regulae sunt o servandae.

1) Lex est perfecta, unumquemque obligans ad accuratam t tius hominis cum iustitia eiusdem congruentiam, ad obedientia integram et perpetuam, adeo quidem ut summam exigat cuiusq officii perfectionem, gradum vero peccati minimum quemque proh beat [15]).

2) Lex est spiritualis, adeoque non minus intellectum, volunt

---

1) Gal. 3, 21. 22. 2) Rom. 10, 4. 3) 1 Tim. 1, 9. 10. 4) Ga 3, 24. 5) Rom. 1, 20. cum Rom. 2, 15. 6) Gal. 3, 10. 7) Ro 6, 14. Rom. 7, 4. 6. Gal. 4, 4. 5. 8) Rom. 3, 20. 9) Gal. 5 2 Rom. 8, 1. 10) Rom. 7, 24. 25. Gal. 3, 13. 14. Rom. 8, 3 11) Luc. 1, 68. 69. 74. 75. Col. 1, 12. 13. 14. 12) Rom. 7, 22. Ro 12, 2. Tit. 2, 11. 12. 13. 14. 13) Deut. 10, 4. Exod. 34, 1. 2. 3. 14) Matt. 22, 37. 38. 39. 40. 15) Psal. 19, 7. Iac. 2, 10. Ma 5, 21. ad finem.

; affectiones, ceterasque omnes animae potentias pertingit, m verba, opera, gestusque externos [1]).

) Res una eademque, respectu alio atque alio, in pluribus datis aut praecipitur aut prohibetur [2]).

) Quemadmodum ubi officium praecipitur, peccatum ei contra- i prohibetur [3]); ubicunque vero prohibetur peccatum quodvis, etiam praecipitur officium eidem contrarium [4]): ad eundem um ubi promissum subiungitur, includitur ei contraria commi- o [5]); ubi vero interminatio subnectitur, contrarium ibi promis- subintelligitur [6]).

) Quod Deus prohibet id nullo tempore faciendum est [7]), quod praecipit semper quidem tamquam officium nobis incumbit [8]); inumquodque officium particulare omni tempore praestare non mur [9]).

) Sub uno seu peccato sive officio eiusdem generis omnia prohibentur, aut praecipiuntur, una cum omnibus eorum cau- mediis, occasionibus, ut etiam quaecunque eorum vel speciem nt, cum omnibus eorundem irritamentis [10]).

) Quicquid nobis ipsis aut prohibetur aut praecipitur, illud ri tenemur, pro eo statu in quo sumus constituti, ut etiam liis pro illorum statu ac officio aut declinetur aut praestetur [11]).

) Quicquid aliis praecipitur, in eo pro ratione status vocationis- nostrae adiutores iis esse debemus [12]); summe autem cavere um aliis in iis quae ipsis prohibentur simus participes [13]).

Q. Quae specialia sunt nobis in decem praeceptis conside- a?

R. Considerandae nobis sunt in decem praeceptis cum prae- , tum mandati cuiusque substantia; tum etiam denique ratio- illae quae praeceptis nonnullis quo magis fiant efficacia sub- ntur.

Q. Quaenam est praefatio mandatis praemissa?

R. Praefatio mandatis praemissa in hisce verbis continetur *sum Dominus Deus tuus, qui te eduxi e terra Aegypti, no servitutis* [14])] ubi primatum suum Deus manifestat, ut qui a nempe sit, aeternus, immutabilis, ac omnipotens Deus [15]),

---

) Rom. 7, 14. Dent. 6, 5. cum Mat. 22, 37. 38. 39. Matt. 5, 2. 27. 28. 36. ad finem. 2) Col. 3, 5. Amos 8, 5. Prov. 1, 1 Tim. 6, 10. 3) Isa. 58, 13. Deut. 6, 13. cum Mat. 4, 9. 10. 15, 4. 5. 6. 4) Mat. 5, 21. 22. 23. 24. 25. Eph. 4, 28. 5) 20, 12. cum Prov. 30, 17. 6) Ier. 18, 7. 8. Exod. 20, 7. cum 15, 1. 4. 5. et Psal. 24, 4. 5. 7) Iob 13, 7. 8. Rom. 3, 8. Iob. 36, eb. 11, 25. 8) Deut. 4, 8. 9. 9) Mat. 12, 7. 10) Mat. 5, 21. 22. 27. 28. 15, 4. 5. 6. Heb. 10, 24. 25. 1 Thess. 5, 22. Iudae v. 23. Gal. Col. 3, 21. 11) Exod. 20, 10. Lev. 19, 17. Gen. 18, 19. Iosh. 5. Deut. 6, 6. 7. 12) 2 Cor. 1, 24. 13) 1 Tim. 5, 22. Eph. 14) Exod. 20, 2. 15) Isa. 44, 6.

qui in se ipso et a se ipso existens [1]), verbis [2]) operibusque suis omnibus dat existentiam; seque Deum esse, qui foedus ini prout olim cum Israële, ita cum populo suo universo [4]), quic sicut illos eduxit ex ipsorum in Aegypto servitute, ita nos a s rituali nostra servitute liberat [5]), proindeque teneri nos eum sol pro Deo nostro acceptare, omniaque eius mandata observare [6])

Q. Quaenam summa est quatuor mandatorum quae offici nostrum erga Deum complectuntur?

R. Summa quatuor mandatorum quae officium nostrum er Deum complectuntur haec est, ut Dominum nempe Deum nostr toto corde, tota anima, totis viribus, totaque mente nostra di gamus [7]).

Q. Quodnam est mandatum primum?

R. Mandatum primum hoc est [*Non habebis alios D corum me* [8])].

Q. Quaenam officia imperantur mandato primo?

R. Officia quae mandato primo imperantur huiusmodi su cognoscere et agnoscere Deum esse solum verum Deum, Deu que nostrum [9]); eumque ut talem colere et glorificare [10]), ipso cogitando [11]), meditando [12]), illum recordando [13]), facien plurimi [14]), honorando [15]), adorando [16]), eligendo [17]), dilig do [18]), desiderando [19]), timendo [20]), ei credendo [21]), fidendo [2 in eoque sperando [23]), oblectando nosmet [24]), exultando [25]), eo zelando [26]), eum invocando, laudem ei omnem, gratias tribuendo [27]), obedientiam omnem totius hominis ac summission exhibendo [28]); studendo ut ei in omnibus placeamus [29]), dole si qua re illum offenderimus [30]), cumque ipso humiliter am lando [31]).

Q. Quaenam sunt peccata illa, quae in primo hoc mand prohibentur?

R. Peccata quae in primo hoc mandato prohibentur su Atheismus, quo quis Deum aut esse negat, aut certe nullum bet [32]): Idololatria, quae habet aut colit plures Deos uno, aut ali quemvis simul cum vero Deo, aut eius loco [33]): Eundem Deo Deoque nostro vel non habere, vel non profiteri [34]); Cuj

---

1) Exod. 3, 14. 2) Exod. 6, 3. 3) Act. 17, 24. 28. 4) Gen. 17 cum Rom. 3, 29. 5) Luc. 1, 74. 75. 6) 1 Pet. 1, 15. 16. 17. 18. Lev. 30. Lev. 19, 37. 7) Luc. 10, 27. 8) Exod. 20, 3. 9) 1 Chron. 28 Deut. 26, 17. Isa. 43, 10. Ier. 14, 22. 10) Psal. 95, 6. 7. Mat. 4, Psal. 29, 2. 11) Mal. 3, 16. 12) Psal. 63, 6. 13) Eccles. 12, 14) Psal. 71, 19. 15) Mal. 1, 6. 16) Isa. 45, 23. 17) Iosh. 24, 22. 18) Deut. 6, 5. 19) Psal. 73, 25. 20) Isa. 8, 13. 21) Exod. 31. 22) Isa. 26, 4. 23) Psal. 130, 7. 24) Psal. 37, 4. 25) Psal. 11, 26) Rom. 12, 11. cum Num. 25, 11. 27) Phil. 4, 6. 28) Ier 23. Iac. 4, 7. 29) 1 Ioh. 3, 22. 30) Ier. 31, 18. Psal. 119, 15. 31) 1 6, 8. 32) Psal. 14, 1. Ephes. 2, 12. 33) Ier. 2, 27. 28. cum 1 Thess. 34) Psal. 81, 11.

illi debiti in hoc mandato imperati omissio vel neglectus [1]:
ignorare [2]), aut oblivisci [3]); conceptus [4]) opiniones que [5]) falsi,
gnae ac impiae de ipso cogitationes [6]), audax et curiosa in
s secreta inquisitio [7]): impietas omnis [8]), odium Dei [9]), amor
[10]), sui studium [11]), et alia quaevis animi nostri, voluntatis,
ctionumve rebus aliis inordinata ac immoderata applicatio, ea-
ve a Deo vel totalis vel partialis avocatio [12]), credulitas va-
[13]), infidelitas [14]), haeresis [15]), fides erronea [16]), diffidentia [17]),
peratio [18]), incorrigibilitas [19]) ac stupiditas sub iudiciis Dei [20]),
ties cordis [21]), superbia [22]), praesumptio [23]), carnalis secu-
s [24]), tentatio Dei [25]), mediorum non licitorum usus [26]), in
is fiducia [27]), oblectationes et gaudia carnalia [28]), zelus cor-
us, coecus ac imprudens [29]); tepeditas [30]) et languor in rebus
[31]), a Deo abalienatio nostri, ac apostasia [32]); preces aut
is quivis religiosus exhibitus sanctis, Angelis, aut creaturis aliis
uscunque [33]), pactiones quaevis cum diabolo, cum consulere [34]),
ie quae ab illo suggeruntur, auscultare [35]), fidei nostrae et
cientiae dominos homines constituere [36]), Deum ac mandata
parvi aestimare, et contemnere [37]); spiritum eius contristare
impugnare [38]), dispensationes eius moleste ac impatienter
e, eiusdem stulta incusatio ob ea quae nobis infligit mala [39]),
em boni cuiusvis quod aut sumus, possumus, aut possidemus,
inae [40]), idolis [41]), nobismetipsis [42]), aut alii cuicunque
turae impertire [43]).

Q. Illa verba in primo mandato [Coram me] *quid nos prae-
docent?*

R. Verba isthaec [*Coram me*] sive coram facie mea in primo
lato nos docent Deum qui videt omnia, peccatum alium quem-
abendi Deum cum imprimis advertere, tum vero eo offendi
mum; nempe ut argumento sit quo nos a peccato isthoc abs-
amur, peccatum vero ipsum ut aggravetur tanquam impuden-

---

1) Isa. 43, 22. 23. 24. 2) Ier. 4, 22. Hos. 4, 1. 6. 3) Ier. 2, 32.
t. 17, 23. 29. 5) Isa. 40, 18. 6) Psal. 50, 21. 7) Deut. 29,
8) Tit. 1, 16. Heb. 12, 16. 9) Rom. 1, 30. 10) 2 Tim. 3, 2.
hil. 2, 21. 12) Ioh. 2, 15. 16. 1 Sam. 2, 29. Col. 3, 2. 5. 13)
. 4, 1. 14) Heb. 3, 12. 15) Gal. 5, 20. Tit. 3, 10. 16) Act.
. 17) Psal. 78, 22. 18) Gen. 4, 13. 19) Ier. 5, 3. 20) Isa.
5. 21) Rom. 2, 5. 22) Ier. 13, 15. 23) Psal. 19, 13. 24)
. 1, 12. 25) Mat. 4, 7. 26) Rom. 3, 8. 27) Ier. 17, 5. 28)
n. 3, 4. 29) Gal. 4, 17. Ioh. 16, 2. Rom. 10, 2. Luc. 9, 54. 55.
Apoc. 3, 16. 31) Apoc. 3. 1. 32) Ezech. 14, 5. Isa. 1, 4. 5.
tom. 10, 13. 14. Hos. 4, 12. Act. 10, 25. 26. Apoc. 19, 10.
4, 10. Col. 2, 18. Rom. 1, 25. 34) Lev. 20, 6. 1 Sam. 28, 7.
am 1 Chron. 10, 13. 14. 35) Act. 5, 3. 36) 2 Cor. 1, 24. Mat.
. 37) Deut. 32, 15. 2 Sam. 12, 9. Prov. 13, 13. 38) Act. 7, 51.
s. 4, 30. 9) Psal. 73, 2. 3. 14. 15. 22. Iob. 1, 22. 40) 1 Sam.
8. 9. 41) Dan. 5, 23. 42) Deut. 8, 17. Dan. 4, 30. 43) Hab. 1, 16.

tissima provocatio[1]), ut nos denique quam ei exhibemus ob dientiam, eandem praestare tanquam in ipsius conspectu excitemur[2]

Q. Quodnam est secundum praeceptum?

R. Secundum praeceptum est [*Non facies tibi imagin quamvis sculptilem, aut similitudinem rei cuiusvis, quae est coelis superne, aut inferius in terris, aut in aquis infra terra non incurvabis te iis, nec eis servies: siquidem ego Dominus De tuus, Deus sum Zelotypus, visitans iniquitates Patrum in fil ad tertiam usque quartamque progeniem osorum mei, exhibe vero misericordiam ad millenas usque diligentium me, ac manda mea observantium*[3])].

Q. Quaenam sunt officia quae in secundo praecepto imp rantur?

R. Officia quae in secundo praecepto imperantur sunt cult religiosum ac instituta quae Deus in verbo suo instituit recipe observare, pura ac integra conservare[4]). Cuiusmodi sunt prec et gratiarum actio in nomine Christi[5]); verbi lectio, praedica ac auditio[6]); Sacramentorum administratio et receptio[7]); Ecc siae regimen ac disciplina[8]); ministrorum ordo ac stipendia[9]); iunia religiosa[10]); iurare per nomen Dei[11]), eique vota nunc pare[12]); prout etiam cultus omnis falsi improbatio, detestatio, impugnatio[13]); eiusque simul et monumentorum omnium idolo triae, pro ea quam uniuscuiusque status ac vocatio dederit fac tate, extirpatio[14]).

Q. Quaenam peccata in secundo mandato prohibentur?

R. Peccata in secundo mandato prohibita sunt, cultus cui vis religiosi a Deo ipso non instituti excogitatio omnis[15]), consilia promotio[16]), iniunctio[17]), exercitium[18]), ac approba qualiscunque[19]); religionis falsae toleratio[20]); fictio cuiuslibet qu Deum repraesentet, aut tres personas, vel earum quamlibet, interne id in animo et mente nostra fiat, sive externe per mod imaginis cuiusvis aut similitudinis creaturae cuiuscunque[21]); om eiusdem cultus[22]), aut in eo vel per illud Dei[23]); cuiusvis qu ficta numina repraesentet fabricatio[24]), omnisque eorum cultus, omn

---

1) Ezech. 8, 5. ad finem. Psal. 44, 20. 21. 2) 1 Chron. 28, 3) Exod. 20, 4. 5. 6. 4) Deut 32, 46. 47. Mat. 28, 20. Act. 2, 1 Tim. 6, 13. 14. 5) Phil. 4, 6. Eph. 5, 20. 6) Deut. 17, 18. Act. 15, 21. 2 Tim. 4, 2. Iac. 1, 21. 22. Act. 10, 33. 7) Mat. 19. 1 Cor. 11, 2. ad 30. 8) Mat. 18, 15. 16. 17. Mat. 16, 19. 1 5. cap. 1 Cor. 12, 28. 9) Eph. 4, 11. 12. 1 Tim. 5, 17. 18. 1 Cor. 9 ad 15. 10) Ioel 2, 12. 13. 1 Cor. 7, 5. 11) Deut. 6, 13. 12) Isa. 21. Psal. 76, 11. 13) Act. 17, 16. 17. Psal. 16, 4. 14) Deut. 7 Isa. 30, 22. 15) Num. 15, 39. 16) Deut. 13, 6. 7. 8. 17) Hos. 5 Mich. 6, 16. 18) 1 Reg. 12, 33. 19) Deut. 12, 30. 31. 32. 20) Deut. 6. ad 12. Zech. 13, 2. 3. Apoc. 2, 2. 14. 15. 20. Apoc. 17, 12. 16. 21) Deut. 4, 15. 16. 17. 18. 19. Act. 17, 29. Rom. 1, 21. 22. 23. 22) Dan. 3, 18. Gal. 4, 8. 23) Exod. 32, 5. 8. 24) Exod. 32, 8.

quae ad ea spectant officia [1]), commenta quaeque superstiones [2]), cultum Divinum corrumpentia [3]), eidem addentia vel detrahentia [4]), seu a nobismet ipsis inventa ac suscepta fuerint [5]), sive traditione ab aliis recepta [6]), nomine licet ac titulo antiquitatis [7]), consuetudinis [8]), devotionis [9]), bonae intentionis aut alio quovis textu quoviscunque [10]); simonia [11]); sacrilegium [12]); omnis denique cultus ac officiorum divinorum quae Deus instituit, neglectus [13]), contemptus [14]), impeditio [15]), aut impugnatio [16]).

Q. Quaenam sunt rationes annexae secundo mandato, quibus ad eius observationem magis impellamur?

R. Rationes annexae secundo mandato, quibus ad eius observationem magis impellamur, hisce verbis comprehensae [*Siquidem ego Dominus Deus tuus, Deus sum Zelotypus, visitans iniquitates Patrum in filios ad tertiam usque quartamque progeniem eorum mei, exhibens vero misericordiam ad millenas usque diligentibus me, ac mandata mea observantium* [17])] sunt (praeter supremum in nos Dominum ac ius nostri peculiare) [18]) fervens pro cultu suo Zelus [19]), vindex adversus cultum quemvis falsum indignatio, tanquam spirituale quoddam adulterium [20]); tum quod huiusce mandati violatores habeat Deus pro ipsius hostibus, in eosque se per varias progenies animadversurum intendatur [21]), eius autem observatores habeat pro amicis suis mandatis ipsius obtemperantibus, ac misericordiam iis per mille generationes polliceatur [22]).

Q. Quodnam est mandatum tertium?

R. Mandatum tertium est [*Nomen Domini Dei tui inaniter non assumpsis; non enim eum pro insonte habebit Dominus qui nomen eius inaniter adhibuerit* [23])].

Q. Quid autem exigitur in mandato tertio?

R. Tertium mandatum a nobis exigit ut Dei nomen, tituli, attributa [24]), instituta [25]), ut verbum [26]), sacramenta [27]), precationes, iuramenta [29]), vota [30]), sortes [31]), ut opera ipsius [32]), denique demum sit quo se notum facit, sancte ac reverenter,

---

1 Reg. 18, 26. 28. Isa. 65, 11. 2) Act. 17, 22. Col. 2, 21. 22. 23. Ps. 1, 7. 8. 14. 4) Dent. 4, 2. 5) Psal. 106, 39. 6) Mat. 15. 1 Pet. 1, 18. 8) Ier. 44, 17. 9) Isa. 65, 3. 4. 5. Gal. 1, 13. 10) 1 Sam. 13, 11. 12. 1 Sam. 15, 21. 11) Act. 8, 18. 12) Ps. 22. Mal. 3, 8. 13) Exod. 4, 24. 25. 26. 14) Mat. 22, 5. Mal. 1. 15) Mat. 23, 13. 16) Act. 13, 44. 45. 1 Thes. 2, 15. 16. Exod. 20, 5. 6. 18) Psal. 45, 11. Apoc. 15, 3. 4. 19) Exod. 34, 20) 1 Cor. 10, 20. 21. 22. Ier. 7, 18. 19. 20. Ezech. 16, 26. 27. Deut. 17. 18. 19. 20. 21) Hos. 2, 2. 3. 4. 22) Deut. 5, 29. 23) Exod. 24) Mat. 6, 9. Deut. 28, 58. Psal. 29, 2. Psal. 68, 4. Apoc. 15, 25) Mal. 1, 14. Eccles. 5, 1. 26) Psal. 138, 2. 27) 1 Cor. 11, 28. 29. 28) 1 Tim. 2, 8. 29) Ier. 4, 2. 30) Eccles. 5, 2. 4. 5. Act. 1, 24. 26. 32) Iob. 36, 24.

in cogitatione [1]), meditatione [2]), verbo [3]), scriptione [4]), adhibea tur, et quidem per professionem sanctam [5]), et conversatione idoneam [6]), ad Dei gloriam [7]), ac bonum tam nostrum [8]), qua aliorum [9]).

Q. Quaenam peccata sunt prohibita in tertio mandato?

R. Peccata in tertio mandato prohibita sunt, neglect utendi Divino nomine eo quo requiritur modo [10]), atque abus eiusdem ignorante [11]), vana [12]), minus reverente, profana [13] superstitiosa [14]), ac impia mentione, aut alio usu titulorum ei attributorum [15]), institutorum [16]), operumve [17]); blasphemia [18] periurio [19]); Impiae execrationes [20]), impia iuramenta [21]), v ta [22]), ac sortilegia [23]), quaeviscunque iuramentorum nostrorv votorumque quae licita sunt violatio [24]), quae de rebus non lici observatio [25]), adversus Dei decreta, et providentiam [26]) obm muratio, aut expostulatio [27]); eadem curiose rimari [28]), et p verse applicare; verbum Dei aut partem eius aliquam perper interpretari [29]), male applicare [30]), aut quovis modo pery tere [31]), ad iocos profanos [32]), ad quaestiones curiosas ac i tiles, ad altercationes vanas, aut falsae Doctrinae defens nem [33]). Verbi Dei abusus, vel creaturarum, aut rei cuius sub nomine Dei comprehensae, ad incantamenta [34]), aut ne rias seu libidines sive actiones [35]); malevolentia [36]), contemptu contumelia [38]), aut quovis modo impugnare veritatem, grati viasque Dei [39]); religionis professio hypocritica, aut in al quam par est finem [40]), eam pro dedecore habere [41]), eive e dedecori; absque solatio [42]), imprudenter [43]), infructuose [44]), cum offensione ambulando [45]), vel apostasia ab eadem [46]).

---

1) Mal. 3, 16. 2) Psal. 8. per totum. 3) Col. 3, 17. P 105, 2. 5. 4) Psal. 102, 18. 5) 1 Pet. 3, 15. Mich. 4, 6. 6) P 1, 27. 7) 1 Cor. 10, 31. 8) Ier. 32, 39. 9) 1 Pet. 2, 10) Mal. 2, 2. 11) Act. 17, 23. 12) Prov. 30, 9. 13) Mal. 1 7. 12. Mal. 3, 14. 14) 1 Sam. 4, 3. 4. 5. Ier. 7, 4. 9. 10. 14. 31. 2, 20. 21. 22. 15) 2 Reg. 18, 30. 35. Exod. 5, 2. Psal. 139, 16) Psal. 50, 16. 17. 17) Isa. 5, 12. 18) 2 Reg. 19, 22. Lev. 11. 19) Zech. 5, 4. Zech. 8, 17. 20) 1 Sam. 17, 43. 2 Sam. 1 21) Ier. 5, 7. Ier. 23, 10. 22) Deut. 23, 18. Act. 23, 12. 14. 23) P 3, 7. Esth. 9, 24. Psal. 22, 18. 24) Psal. 24, 4. Ezech. 17, 16. 18 25) Mar. 6, 26. 1 Sam. 25, 22. 32. 33. 34. 26) Rom. 3, 5. 7. Rom. 27) Eccles. 8, 11. Eccl. 9, 3. Ps. 39. per totum. 28) Rom. 9, 14. 19 29) Deut. 29, 29. 30) Matt. 5, 21. ad finem. 31) Ezech. 13, 32) 2 Pet. 3, 16. Matt. 22, 34. ad 31. 33) Isa. 22, 31. Ier. 23, 36. 38. 34) 1 Tim. 1, 4. 6, 7. 1 Tim. 6, 4. 5. 20. 2 Tim. 2, 14. 3, 9. 35) Deut. 18, 10. 11. 12. 13. 14. Act. 19, 13. 36) 2 Tim. 4, Rom. 13, 13. 14. 1 Reg. 21, 9. 10. Iudae v. 4. 37) Act. 13, 16. 1 3, 12. 38) Ps. 1, 1. 2 Pet. 3, 3. 39) 1 Pet. 4, 4. 40) Act 45. 46. 50. Act. 4, 18. Act. 19, 9. 1 Thes. 2, 16. Heb. 10, 41) 2 Tim. 3, 5. Matt. 23, 14. Matt. 6, 1. 2. 5. 16. 42) Marc. 8 43) Psal. 73, 14. 15. 44) 1 Cor. 6, 5. 6. Eph. 5, 15. 16. 17. 45) 5, 4. 2 Pet. 1, 8. 9. 46) Rom. 2, 23. 24. Gal. 3, 1. 3. Heb. 6

Q. Quaenam sunt rationes annexae tertio mandato?

R. Rationes tertio mandato in hisce verbis annexae [*Domini tui*] illisque [*non enim eum pro insonte habebit Dominus nomen eius inaniter adhibuerit* [1])] sunt, quoniam is Dominus , nosterque Deus; proindeque nomen eius profanare, eove ovis modo abuti non debemus [2]), praesertim quoniam tantum est ut ille huius mandati transgressores absolvat eisque parcat, iustum eius iudicium minime eos effugere passurus sit [3]), ho- num censuras ac supplicia multi licet eorum subterfugiant [4]).

Q. Quodnam est mandatum quartum?

R. Mandatum quartum est [*Memineris diem sabbati ut nctifices eum; sex diebus operaberis, et facies omne opus um, septimus vero dies sabbatum Domini Dei tui, opus in eo llum facies tu, neque filius tuus, neque filia tua, nec servus us, nec ancilla tua, neque iumentum tuum, nec hospes tuus icunque intra portas tuas commoratur: Nam sex diebus per- cit Dominus coelum, terramque, mare, et quicquid in illis ntinetur, septimo vero die requievit, quamobrem benedixit Do- nus diei sabbati, eumque sanctificavit*] [5]).

Q. Quid exigitur in quarto mandato?

R. Quartum mandatum ab omnibus exigit sanctificationem re sanctam Deo observationem temporis illius difiniti quod ipse verbo suo designavit, nominatim e septenis diebus unum inte- um, qui a mundi primordiis usque ad resurrectionem Christi es erat septimus; exinde autem dies septimanae primus ad finem que mundi observandus. Qui Christianum sabbatum est [6]), ac N. T. dicitur *Dies Dominicus* [7]).

Q. Quomodo sanctificandum est sabbatum, sive dies Dominicus?

R. Sanctificandum est sabbatum sive dies Dominicus sancta r totum diem quiete [8]), non tantum ab eiusmodi operibus quae ovis tempore sunt illicita; verum etiam ab eiusmodi negotiis undanis ac recreationibus quae aliis diebus sunt licita [9]); quin- iam hoc habendo in deliciis, totum illud tempus (nisi quod ad era necessitatis ac misericordiae requiritur) [10]) in exercitiis divini ultus publicis privatisque insumendo [11]); quem in finem corda bis sunt praeparanda, ac ea providentia, diligentia et modera- one disponenda sunt, ac tempestive conficienda mundana negotia, magis expediti simus ac idonei illius diei officiis praestandis [12]).

1) Exod. 20, 7. 2) Lev. 19, 22. 3) Ezech. 36, 21. 22. 23. Deut. 8, 58. 59. Zech. 5, 2. 3. 4. 4) 1 Sam. 2, 12. 17. 22. 24. cum 1 Sam. 13. 5) Exod. 20, 8. 9. 10. 11. 6) Deut. 5, 12. 13. 14. Gen. 2, 2. 3. Cor. 16, 1. 2. Act. 20, 7. Matt. 5, 17. 18. Isa. 56, 2. 4. 6. 7. 7) Apoc. 10. 8) Exod. 20, 8. 10. 9) Exod. 16, 25. 26. 27. 28 Neh. 13, 15. 6. 17. 18. 21. 22. Ier. 17, 21. 22. 10) Matt. 12, 1. ad 13. 11) Isa. 8, 13. Luc. 4, 16. Act. 20, 7. 1 Cor. 16, 1. 2. Psal. 92. Tit. Isa. 6, 23. Lev. 23, 3. 12) Exod. 20, 8. Luc. 23, 54. 56. Exod. 16, 22. 5. 26. 29. Neh. 13, 19.

Q. Cur ad patres familiarum, reliquosque superiores praecipue dirigitur mandatum de observando sabbato?

R. Mandatum de sabbato observando praecipue dirigitur ad Patres-familiarum reliquosque superiores, eo quod non solum ipsi teneantur id observare, verum etiam curare ut ab illis omnibus qui subduntur ipsorum regimini, similiter observetur, et quoniam proclives sunt eos quibus imperant suis negotiis impedire quo minus id faciant [1]).

Q. Quaenam sunt peccata prohibita in quarto mandato?

R. Peccata prohibita in quarto mandato sunt officiorum quae inibi exiguntur omissio quaelibet [2]), omnisque eorum oscitans, negligens, et inutilis praestatio, eorumque taedium [3]); omnis illius diei profanatio, seu otio, sive agendo quod in se malum est [4]), sive operibus, dictis, cogitationibus circa res mundanas ac recreationes non necessariis [5]).

Q. Quaenam sunt rationes subiunctae quarto mandato, quibus ad eiusdem observationem vehementius urgeamur?

R. Rationes annexae quarto mandato, quibus ad eiusdem observationem vehementius urgeamur, desumptae sunt ab illius aequitate, sex dies e septem nobis et rebus nostris permittente Deo, sibi vero ipsi unicum reservante, in his verbis [*Sex diebus operaberis et facies omne opus tuum*] [6]) a Dei peculiaris sibi in eo die proprietatis vendicatione [*Dies septimus sabbatum est Domini Dei tui* [7])] ab Exemplo Dei qui [*Sex Diebus perficit coelum, terramque, mare et quicquid in illis continetur, septima vero die requievit*] atque a benedictione quam diei illi impertivit Deus, non solum illum consecrando ut dies foret ipsius cultui peculiaris, verum ordinando ut medium foret benedicendi nobis eundem sanctificantibus [*quamobrem benedixit Dominus diei sabbati, eumque sanctificavit* [8])].

Q. Quare ponitur in principio mandati quarti vox [Memineris]?

R. Vox [*Memineris*] ponitur in principio mandati quarti [9]), partim propter summum ex illius recordatione beneficium, quandoquidem exinde plurimum adiuvamur in praeparatione nostra ad ipsum observandum [10]), atque ex eius observatione ad reliqua mandata omnia melius observanda [11]), simul et grata memoria summa illa beneficia creationis ac redemptionis conservanda, quae totam religionem compendio quasi complectantur [12]);

---

1) Exod. 20, 10. Iosh. 24, 15. Neh. 13, 15. 17. Ier. 17, 20. 21. 22. Exod. 23, 12. 2) Ezech. 22, 26. 3) Act. 20, 7. 9. Ezech. 33, 30. 31. 32. Amos 8, 5. Mal. 1, 13. 4) Ezech. 23, 38. 5) Ier. 17, 24. 27. Isa. 58, 13. 6) Exod. 20, 9. 7) Exod. 20, 10. 8) Exod. 20, 11. 9) Exod. 20, 8. 10) Exod. 16, 23. Luc. 23, 54. 56. cum Marc. 15, 42. Neh. 13, 19. 11) Psal. 92. Tit. cum vers. 13. 14. Ezech. 20, 12. 19. 20. 12) Gen. 2, 2. 3. Psal. 118, 22. 24. cum Act. 4, 10. 11. Apoc. 1, 10.

tim etiam quoniam proni sumus in illius oblivionem [1]), eo quod
minus hoc a nobis exigat naturale lumen [2]); tum libertatem
iralem minuat in rebus alias non illicitis [3]); quodque semel
um septenis diebus recurrat, multaque negotia mundana inter-
iant quae mentes nostras nimium saepe abstrahunt quo minus
de nostri ad illum praeparatione, vel de celebratione eiusdem
itemus [4]); Denique quod Satanas eiusque administri huiusce
gloriam, ac vel etiam memoriam delere plurimum annitantur,
ipe quo irreligionem omnem, ac impietatem introducant [5]).

Q. Quaenam est summa sex mandatorum quae officium trum erga homines complectuntur?

R. Sex mandatorum quae officium nostrum erga homines iplectuntur haec summa est, nempe ut proximum nostrum inde atque nosmetipsos diligamus [6]); idemque aliis faciamus, d nobis ab eis factum vellemus [7]).

Q. Quodnam est mandatum quintum?

R. Quintum mandatum est [*Honora Patrem tuum et Matrem m, ut prolongentur dies tui in terra illa quam tibi largitur minus Deus tuus* [8])].

Q. Quinam Patris ac Matris nomine in quinto mandato nificantur?

R. Patris ac Matris nomine in quinto mandato significantur solum Parentes naturales [9]), verum etiam superiores omnes, aetate [10]), sive donis [11]), tum vero imprimis illi qui nobis nere vel authoritate ex ordinatione Divina praesunt, sive in ilia [12]), sive in Ecclesia [13]), sive in republica [14]).

Q. Quamobrem vero superiores Pater ac Mater nuncupantur?

R. Superiores Pater ac Mater nuncupantur, cum ut intel-nt illi debere se in omnibus erga inferiores suos officiis entum naturalium amorem ac indulgentiam imitari, habita ta-n relationis ratione [15]): tum ut inferiores inde ad officia sua iore cum promptitudine et alacritate superioribus suis tanquam entibus praestanda inducantur [16]).

Q. Quis est mandati quinti generalis scopus?

R. Mandati quinti scopus generalis est illorum officiorum estatio ad quae pro variis relationibus nostris tenemur mutuo, tenus inferiores sumus, superiores, aut aequales [17]).

Q. Quis superioribus ab inferioribus debetur honos?

---

1) Ezech. 22, 26. 2) Neh. 9, 14. 3) Exod. 34, 21. 4) Deut. 14. 15. Amos 8, 5. 5) Lam. 1, 7. Ier. 17, 21. 22. 23. Neh. 13, 15. 23. 6) Matt. 22, 39. 7) Matt. 7, 12. 8) Exod. 20, 12, Prov. 23, 22. 25. Eph. 6, 1. 2. 10) 1 Tim. 5, 1. 2. 11) Gen. 4. 21. 22. Gen. 45, 8. 12) 2 Reg. 5, 13. 13) 2 Reg. 2, 12. 2 Reg. 13. Gal. 4, 19. 14) Isai. 49, 23. 15) Eph. 6, 4. 2 Cor. 12, 14. Thes. 2, 7. 8. 11. Num. 11, 11. 12. 16) 1 Cor. 4, 14. 15. 16. 2 Reg. 13, 17) Eph. 5, 21. 1 Pet. 2, 17. Rom. 12, 10.

R. Honos qui superioribus debetur ab inferioribus est debita imprimis corde [1]), verbis [2]), gestuque [3]), reverentia, deinde pro iis preces et gratiarum actio [4]), virtutum et gratiarum quae in eis conspiciuntur imitatio [5]), ut etiam prompta in rebus licitis eorum mandatis et consiliis obedientia [6]); et correctionibus submissio debita [7]): quin et eorum cum personarum tum authoritatis defensio [8]), sustentatio ac propugnatio, et erga utrasque fidelitas [9]); pro cuiusque ordine et status in quo fuerit conditione [10]) eorumque infirmitatum toleratio atque in charitate dissimulatio [11]) adeo quidem ut eum eis tum eorum regimini honori esse possint [12]).

Q. Quaenam sunt inferiorum in superiores suos peccata?

R. Peccata inferiorum in superiores suos sunt, officiorum iis debitorum neglectus quilibet [13]); invidia [14]), contemptus [15]) et rebellio [16]) adversus ipsorum seu personas [17]) sive munera [18]) in licitis eorum consiliis [19]), mandatis et correctionibus [20]) eorum execratio, derisio [21]), atque eiusmodi omnis scandalo plena conversatio, quae ipsis eorumque regimini probro sit ac dedecori [22]).

Q. Quid vero superiores inferioribus praestare tenentur?

R. A superioribus exigitur ut, pro illa quam a Deo acceperunt potestate, et relatione in qua sunt constituti, inferiores suos diligant [23]), pro iis orent [24]), eisque benidicant [25]); ut eos instruant [26]), consilio dirigant ac admoneant [27]), bene quidem merentes ut favore complectantur [28]), laudent [29]), ac remunerentur [30]); male vero agentes ut reiiciant [31]), reprehendant castigentque [32]); ut protegant eos [33]), omniaque iis procurent quaecunque sunt animae [34]) aut corpori [35]) necessaria, utque graviter, prudenter, sancte et exemplariter se gerendo Deo gloriam [36]), sibimet ipsis honorem concilient [37]), adeoque eam qua Deus illos induit authoritatem tueantur [38]).

---

1) Mal. 1, 6. Lev. 19, 3. 2) Prov. 31, 28. 1 Pet. 3, 6. 3) Lev 19, 32. 1 Reg. 2, 19. 4) 1 Tim. 2, 1. 2. 5) Heb. 13, 7. Phil. 3, 17 6) Eph. 6, 1. 2. 5. 6. 7. 1 Pet. 2, 13. 14. Rom. 13, 1. 2. 3, 4. 5. Heb 13, 17. Prov. 4, 3. 4. Prov. 23, 22. Exod. 18, 19. 24. 7) Heb. 12, 9 1 Pet. 2, 18. 19. 20. 8) 1 Sam. 26, 15. 16. 2 Sam. 18, 3. Esth. 6, 2 9) Tit. 2, 9. 10. 10) Mat. 22, 21. Rom. 13, 6. 7. 1 Tim. 5, 17. 18 Gal. 6, 6. Gen. 45, 11. Gen. 47, 12. 11) 1 Pet. 2, 18. Prov. 23, 22 Gen. 9, 23. 12) Psal. 127, 3. 4. 5. Prov. 31, 23. 13) Matt. 15, 4. 5 14) Num. 11, 28. 29. 15) 1 Sam. 8, 7. Isai. 3, 5. 16) 2 Sam. 15 1. ad 12. 17) Exod. 21, 15. 18) 1 Sam. 10, 27. 19) 1 Sam. 2, 25 20) Deut. 21, 18. 19. 20. 21. 21) Prov. 30, 11. 17. 22) Prov. 19, 26 23) Col. 3, 19. Tit. 2, 4. 24) 1 Sam. 12, 23. Ioh. 1, 5. 25) Reg. 8 55. 56. Heb. 7, 7. Gen. 49, 28. 26) Deut. 6, 6. 7. 27) Eph. 6, 4 28) 1 Pet. 3, 7. 29) 1 Pet. 2, 14. Rom. 13, 3. 30) Esth. 6, 3 31) Rom. 13, 3. 4. 32) Prov. 29, 15. 1 Pet. 2, 14. 33) Iob. 29 12. 13. 14. 15. 16. 17. Isa. 1, 10. 17. 34) Eph. 6, 4. 35) 1 Tim. 5, 8 36) 1 Tim. 4, 12. Tit. 2, 3. 4. 5. 37) 1 Reg. 3, 28. 38) Tit. 2, 15

Q. Quaenam sunt peccata superiorum?

R. Superiorum peccata (praeter neglectum eorum quae ab exiguntur officiorum)[1]) sunt, seipsos[2]) h. e. suam ipsorum iam[3]), otium, lucrum aut voluptatem[4]) inordinate appetere; re quae sunt illicita[5]), aut quae ab inferioribus praestari ieunt[6]), eis ut male agant consulere[7]), vel male agentibus ios facere[8]), ac favere[9]); dehortari ac deterrere a bene ido, bene autem agentes male tractare[10]); eos indebite casti-[11]), iniuriae, tentationi ac periculo negligenter eos aut expo- aut permittere[12]); provocare ad iram[13]); aut quocunque o semet ipsos dehonestare, autoritatemque suam imminuere, ste, imprudenter, acerbe vel remisse se gerendo[14]).

Q. Quaenam sunt aequalium officia?

R. Officia aequalium sunt dignitatis ac valoris sui invicem onem habere[15]); honorem tribuendo alterum alteri antecel-[16]); de alterius donis aut profectu tanquam de propriis gau- mutuo[17]).

Q. Quaenam sunt aequalium peccata?

R. Aequalium peccata sunt (praeter neglectum eorum quae iis exiguntur officiorum[18])) alterius invicem dignitatem parvi re[19]), donis invidere[20]), de auctis honoribus, aut prospe- dolore affici[21]), superioritatem in se invicem usurpare[22]).

Q. Quaenam est ratio quinto mandato annexa, qua magis ad eius observationem urgeamur?

R. Ratio annexa quinto mandato in hisce verbis [*Ut prorentur dies tui in terra illa quam tibi largitur Dominus Deus*[23])] est, qua longaevitas ac prosperitas diserte promittitur ibus hoc mandatum observantibus, quatenus nempe Dei glo-, eorumque bono conducant[24]).

Q. Quodnam est mandatum sextum?

R. Mandatum sextum est [*Non occides*[25])].

Q. Quae autem sunt officia in sexto mandato imperata?

R. Officia in sexto mandato imperata sunt, studia quaeque ula, licitique conatus vitam nostram[26]) aliorumque[27]) conandi; omnibus cum cogitationibus tum destinationibus obsi-

1) Ezech. 34, 2. 3. 4. 2) Phil. 2, 21. 3) Ioh. 5, 44. Ioh. 7, 18. sa. 56, 10. 11. Deut. 17, 17. 5) Dan. 3, 4. 5. 6. Act. 4, 17. 18. Exod. 5, 10. ad 18. Matt. 23, 2. 4. 7) Matt. 14, 8. cum Mar. 6, 8) 2 Sam. 13, 28. 9) 1 Sam. 3, 13. 10) Ioh. 7, 46. 47. 48. 49. Col. 21. Exod. 5, 17. 11) 1 Pet. 2, 18. 19. 20. 12) Gen. 38, 11. 26. 18, 17. 13) Eph. 6, 4. 14) Gen. 9, 21. 1 Reg. 12, 13. 14. 15. 16. eg. 1, 6. 1 Sam. 2, 29. 30. 31. 15) 1 Pet. 2, 17. 16) Rom. 12, 10. Rom. 12, 15. 16. Phil. 2, 3. 4. 18) Rom. 13, 8. 19) 2 Tim. 3. 20) Act. 7, 9. Gal. 5, 26. 21) Num. 12, 2. Esth. 6, 12. 13. 3 Ioh. v. 9. Luc. 22, 24. 23) Exod. 20, 12. 24) Deut. 5, 16. eg. 8, 25. Eph. 6, 2. 3. 25) Exod. 20, 13. 26) Eph. 5, 28. 29. 1 Reg. 18, 4.

stendo [1]), passiones subiugando [2]); occasiones [3]), tentationes [4] actionesque omnes declinando, quaecunque eo tendunt ut vita s quispiam iniuste privetur [5]); prout etiam iusta eiusdem advers vim defensione [6]), patiente manus Divinae perpessione [7]), ani tranquillitate [8]), cordis alacritate [9]), cibi [10]), potus [11]), medic nae [12]), somni [13]), laboris [14]), ac recreationum [15]) usu sobri cogitationibus benignis [16]), dilectione [17]), misericordia [18]), ma suetudine, lenitate, benignitate [19]), dictis ac moribus placidis [20] mitibus comibusque [21]), longanimitate, facilitate redeundi in gr tiam, iniuriarum patiente tolerantia et condonatione, boni p malo retributione [22]), afflictorum levatione, et sublevatione, tu tione ac defensione innocentum [23]).

Q. Quaenam sunt peccata in sexto mandato vetita?

R. Peccata vetita in sexto mandato sunt, quaelibet vita ademptio seu nostrae [24]), sive alienae [25]), extra tamen ratione iustitiae publicae [26]), belli legitimi [27]), ac defensionis necessa riae [28]); licitorum ac necessariorum vitae mediorum neglectu aut subductio [29]), ira mala [30]), odium [31]), invidia [32]), vindicta cupiditas [33]), omnes passionum excessus [34]), curae anciae [35] cibi, potus [36]), laboris [37]), recreationum usus immoderatus [38] dicta provocantia [39]), oppressio [40]), litigatio [41]), percussio, vul neratio [42]), ac quicquid denique conferre quoquo modo possit a vitam cuiuspiam destruendam [43]).

Q. Quodnam est mandatum septimum?

R. Mandatum septimum est [*Non moechaberis* [44])].

Q. Quaenam vero sunt officia in septimo mandato imperata?

R. Officia septimo mandato imperata sunt corporis, mentis

---

1) Ier. 26, 15. 16. Act. 23, 12. 16. 17. 21. 27. 2) Eph. 4, 26 27. 3) 2 Sam. 2, 22. Deut. 22, 8. 4) Matt. 4, 6. 7. Prov. 1, 10 11. 15. 16. 5) 1 Sam. 24, 12. 1 Sam. 26, 9. 10. 11. Gen. 37, 21. 22 6) Psal. 82, 4. Prov. 24, 11. 12. 1 Sam. 14, 45. 7) Iac. 5, 7. 8. 9. 10. 11 Heb. 12, 9. 8) 1 Thes. 4, 11. 1 Pet. 3, 4. Psal. 37, 8. 9. 10. 11. 9) Prov 17, 22. 10) Prov. 25, 16. 17. 11) 1 Tim. 5, 23. 12) Isa. 38, 21. 13) Psal 127, 2. 14) Eccl. 5, 12. 2 Thes. 3, 10. 12. Prov. 16, 26. 15) Eccl 3, 4. 11. 16) 1 Sam. 19, 4. 5. 1 Sam. 22, 13. 14. 17) Rom. 13, 10 18) Luc. 10, 33. 34. 35. 19) Col. 3, 12. 13. 20) Iac. 3, 17. 21) 1 Pet 3, 8. 9. 10. 11. Prov. 15, 1. Iudic. 8, 1. 2. 3. 22) Matt. 5, 24. Eph. 4, 2 32. Rom. 12, 17. 20. 21. 23) 1 Thes. 5, 14. Iob. 31, 19. 20. Matt 22, 35. 36. Prov. 31, 8. 9. 24) Act. 16, 28. 25) Gen. 9, 6 26) Num. 35, 31, 33. 27) Ier. 4, 8. 10. Deut. 20. cap. 28) Exod 22, 2. 3. 29) Matt. 25, 42. 43. Iac. 2, 15. 16. Eccl. 6, 1. 2. 30) Matt 5, 22. 31) 1 Ioh. 3, 15. Lev. 19, 17. 32) Prov. 14, 30. 33) Rom 12, 19. 34) Eph. 4, 31. 35) Mat. 6, 31. 34. 36) Luc. 21, 34. Rom 13, 13. 37) Eccl. 12, 12. Eccl. 2, 22. 23. 38) Isa. 5, 12. 39) Prov 15, 1. Prov. 12, 18. 40) Ezech. 18, 18. Exod. 1, 14. 41) Gal. 5, 15 Prov. 23, 29. 42) Num. 35, 16. 17. 18. 21. 43) Exod. 21, 18. ad finem. 44) Exod. 20, 14.

uum [1]), verborum [2]), gestuumque [3]), castitas; eiusque in ipsis ac in aliis conservatio [4]), oculorum sensuumque um vigil custodia [5]), temperantia [6]), inter castos versari [7]), in u modestia [8]), coniugium continentiae donum non haben- [9]), coniugalis amor [10]), ac cohabitatio [11]); in vocationibus diligens [12]); occasionum omnium impuritatis fuga, ac tenta- m eo tendentium resistentia [13]).

Q. Quae sunt peccata prohibita in mandato septimo?

R. Peccata in mandato septimo prohibita sunt, cum ne- us officiorum quae exiguntur [14]), tum etiam adulterium, for- io [15]), raptus, incestus [16]), sodomia, ac libidines omnes naturales [17]): impurae quaeque imaginationes, cogitationes, tiones, affectionesque [18]), corrupta omnia turpiaque colloquia, auscultatio [19]), oculorum lascivia [20]), gestus impudens levis- vestitus immodestus [21]), coniugiorum licitorum prohibitio [22]), orum dispensatio [23]), prostibulorum approbatio, toleratio, itium, eorundemque frequentatio [24]); vota coelibatus illa- tia [25]), matrimonii dilatio indebita [26]), polygamia, qua plu- abet, aut vir uxores, aut foemina maritos eodem tempore [27]), um divortium [28]), aut desertio iniusta [29]), otium, gula, ebrie- [30]), consortii impudici usus [31]), ut et lascivarum cantionum, rum, picturarum, saltationum, ludorum scenicorum [32]), im denique quae impudicitiae motus excitare in nobis aliisve nt, omnesque impudicitiae actus [33]).

Q. Quodnam est mandatum octavum?

R. Mandatum octavum est [*Non furaberis* [34])].

Q. Quaenam sunt officia octavo mandato imperata?

R. Officia octavo praecepto imperata sunt, veritas, fideli- iustitiaque in contractibus ac hominum inter se commerciis [35]), cuique tribuere [36]), restitutio bonorum, si quae iniuste ab

---

) 1 Thess. 4, 4. Iob. 31, 1. 1 Cor. 7, 34. 2) Col. 4, 6. 3) 1 Pet. 4) 1 Cor. 7, 2. 35. 36. 5) Iob. 31, 1. 6) Act. 24, 24. 25. ov. 2, 16. ad 21. 8) 1 Tim. 2, 9. 9) 1 Cor. 7, 2. 10) Prov. 20. 11) 1 Pet. 3, 7. 12) Prov. 31, 11. 27. 28. 13) Prov. Gen. 39, 8. 9. 10. 14) Prov. 5, 7. 15) Heb. 13, 4. Gal. 5, 19. Sam. 13, 14. 1 Cor. 5, 1. 17) Rom. 1, 24. 26. 27. Lev. 20, 15. 16. Iat. 5, 28. Mat. 15, 19. Col. 3, 5. 19) Eph. 5, 3. 4. Prov. 7, 5. 2. 20) Isa. 3, 16. 2 Pet. 2, 14. 21) Prov. 7, 10. 13. 22) 1 Tim. 23) Lev. 18, 1. ad 21. Marc. 6, 18. Mal. 2, 11. 12. 24) 1 Reg. 2. 2 Reg. 23, 7. Deut. 23, 17. 18. Lev. 19, 29. Ier. 5, 7. Prov. 7, .26. 27. 25) Matt. 19, 10. 11. 26) 1 Cor. 7, 7. 8. 9. Gen. 38, 26. Mal. 2, 14. 15. Mat. 19, 5. 28) Mal. 2, 16. Matt. 5, 32. 29) 1 Cor. 13. 30) Ezech. 16, 49. Prov. 23, 30. 33. 31) Gen. 39, 10. 5, 8. 32) Eph. 5, 4. Ezech. 23, 14. 15. 16. Isa. 23, 15. 16. 17. , 16. Marc. 6, 22. Rom. 13, 13. 1 Pet. 4, 3. 33) 2 Reg. 9, um Ier. 4, 30. et Ezech. 23, 40. 34) Exod. 20, 15. 35) Psal. . 4. Zech. 7, 4. 10. Zech. 8, 16. 17. 36) Rom. 13, 7.

iis ad quos iure spectant detineantur[1]); largitio ac mutuat gratuita, prout res nostrae tulerint, ac necessitates aliorum fla taverint[2]); iudiciorum nostrorum voluntatum et affectionum cir res mundanas moderatio[3]), providens cura studiumque ea qu naturae nostrae sustentandae necessaria sunt ac convenientia, co ditionique nostrae congruentia[4]) acquirendi[5]), conservandi, ad bendi, ac ordinandi; vitae genus licitum[6]), in eoque diligentia[7] frugalitas[8]); actionum forensium[9]), ac fideiussionum, nisi forte necessariae fuerint, evitatio, aliarumque eius generis ob gationum[10]), una cum conatu res et bona externa non min aliorum quam nostra, iustis quibusque licitisque mediis, cum pr curandi, tum conservandi ac promovendi[11]).

Q. Quae sunt peccata vetita in octavo praecepto?

R. Peccata octavo praecepto vetita (praeter officiorum qu inibi exiguntur neglectum)[12]) sunt furtum[13]), latrocinium[14] plagium[15]); rei cuiuslibet vi aut dolo malo ablatae receptio[16] fraudem exercere[17]), ponderibus ac mensuris iniustis uti[18] terminos dimovere[19]), in contractibus hominum inter se[20]), i in rebus fidei commissis iniustitia et fraudulentia[21]), oppre sio[22]), expilatio[23]), foeneratio[24]), corrupta munerum accep tio[25]), actiones forenses excruciantes[26]), agrorum diremption ac villarum depopulationes iniustae[27]), Timiopolas agere, un rerum precium augeatur[28]), instituta vitae illicita[29]), om aliae rationes iniustae ac nefariae quibus a proximo nostro qu ei iure debetur aut auferimus, aut detinemus, aut nosmet ips locupletamus[30]); avaritia[31]), inordinata bonorum externor aestimatio, aut affectatio[32]), diffidentes ac distrahentes cura studiaque in eis acquirendis, conservandis, utendisque[33]); al rum rebus prosperis invidere[34]); prout etiam ignavia[35]), p digalitas, lusus vastantes; reliquaeque omnes viae damnum

1) Lev. 6, 2. 3. 4. 5. cum Luc. 19, 8. 2) Luc. 6, 30. 38. 1 Ioh. 17. Eph. 4, 28. Gal. 6, 10. 3) 1 Tim. 6, 6. 7. 8. 9. Gal. 6, 4) Prov. 27, 23. ad finem. Eccles. 2, 24. Eccles. 3, 12. 13. 1 Tim. 6, 18. Isa. 38, 1. Mat. 11, 8. 5) 1 Tim. 5, 8. 6) 1 Cor. 7, 20. G 2, 15. Gen. 3, 19. 7) Eph. 4, 28. Prov. 10, 4. 8) Ioh. 6, Prov. 21, 20. 9) 1 Cor. 6, 1. ad 9. 10) Prov. 6, 1. ad 6. Prov. 11. 11) Lev. 25, 35. Deut. 22, 1. 2. 3. 4. Exod. 23, 4. 5. Gen. 47, 14, Phil. 2, 4. Matt. 22, 39. 12) Iac. 2, 15. 16. 1 Ioh. 3, 17. 13) E 4, 28. 14) Psal. 62, 10. 15) 1 Tim. 1, 10. 16) Prov. 29, 24. P 50, 18. 17) 1 Thes. 4, 6. 18) Prov. 11, 1. Prov. 20, 10. 19) De 19, 14. Prov. 23, 10. 20) Amos 8, 5. Psal. 37, 21. 21) Luc. 10. 11. 12. 22) Ezech. 22, 29. Lev. 22, 29. Lev. 25, 17. 23) Matt. 25. Ezech. 22, 12. 24) Psal. 15, 5. 25) Iob. 15, 34. 26) 1 Cor. 6. 7. 8. Prov. 3, 29. 30. 27) Isa. 5, 8. Mic. 2, 2. 28) Prov. 11, 29) Act. 19, 19. 24. 25. 30) Iob. 20, 19. Iac. 5, 4. Prov. 21, 31) Luc. 12, 15. 32) 1 Tim. 6, 5. Col. 3, 2. Prov. 23, 5. Psal. 10. 33) Matt. 6, 25. 31. 34. Eccles. 5, 15. 34) Psal. 73, 3. P 37, 1. 7. 35) 2 Thess. 3, 11. Prov. 18, 9.

ae familiari indebite inferendi [1]), uti et debito usu, ac solatio bus nobis a Deo donatis percipiendo nostrimet defraudatio [2]).

Q. *Quodnam est mandatum nonum?*

R. Mandatum nonum est [*Non eris adversus proximum testis mendax*] [3]).

Q. *Quae sunt officia nono mandato imperata?*

R. Officia nono mandato imperata sunt, veritatem inter nes [4]), bonumque nomen et existimationem proximi aeque ac um conservare [5]), ac promovere; veritatem publice agnoscere fendere [6]), eam ex animo [7]), sincere [8]), libere [9]), plane [10]), que [11]) proloqui eamque solam, cum in rebus forensibus ac cis [12]), tum in aliis rebus quibuscunque [13]); bene de pro- nostris prae charitate existimare [14]), eorumque bonum nomen e, cupere, deque eo gaudere [15]); de ipsorum infirmitatibus e affici [16]), easque cooperire [17]); dona et gratias eorum luben- gnoscere [18]); eorum innocentiam propugnare [19]), bonam de mam prompte excipere [20]), obloquutiones vero non nisi invite tere [21]); delatores [22]), adulatores [23]), ac detrectatores reii- [24]); nominis nostri amorem curamque gerere, illudque ubi est, defendere [25]); promissiones licitas praestare [26]); quae- e denique vera sunt, quaecunque honesta, quaecunque ama- quaecunque boni nominis, eis studere, ea facere [27]).

Q. *Quaenam sunt peccata nono praecepto prohibita?*

R. Peccata nono praecepto prohibita sunt, veritatem aut n seu proximorum sive nostrum quocunque modo violare [28]), vero praecipue in iudiciis publicis [29]) testimonium falsum ere [30]), testes falsos subornare [31]), scienter ac prudenter n causam aut praesentia aut patrocinio defendere, veritatem lenter ac vultuose opprimere [32]), sententiam iniustam ferre [33]), malum est bonum, quod vero bonum est malum dicere, bos secundum opera iustorum remunerare, iustos autem secun- opera improborum [34]); testamenta vel tabulas subiicere aut

---

) Prov. 21, 17. Prov. 23, 20. 21. Prov. 28, 19. Eccles. 4, 8. 2) Eccles. 1 Tim. 5, 8. 3) Exod. 20, 16. 4) Zech. 8, 16. 5) 3 Ioh. v. 12. ov. 31, 8. 9. 7) Psal. 15, 2. 8) 2 Chron. 19, 9. 9) 1 Sam. 5. 10) Ios. 7, 19. 11) 2 Sam. 14, 18. 19. 20. 12) Lev. 19, rov. 14, 5. 25. 13) 2 Cor. 1, 17. 18. Eph. 4, 25. 14) Heb. 1 Cor. 13, 7. 15) Rom. 1, 8. 2 Ioh. v. 4. 3 Ioh. v. 3. 4. Cor. 2, 4. 2 Cor. 12, 21. 17) Prov. 17, 9. 1 Pet. 4, 8. Cor. 1, 4. 5. 7. 2 Tim. 1, 4. 5. 19) 1 Sam. 22, 14. 20) 1 Cor. 7. 21) Psal. 15, 3. 22) Prov. 25, 23. 23) Prov. 26, 24. 25. sal. 101, 5. 25) Prov. 22, 1. Ioh. 8, 49. 26) Psal. 15, 4. hil. 4, 8. 28) 1 Sam. 17, 28. 2 Sam. 16, 3. 2 Sam. 1, 9. 10. 6. 29) Lev. 19, 15. Hab. 1, 4. 30) Prov. 19, 5. Prov. 6, 16. 31) Act. 6, 13. 32) Ier. 9, 3. 5. Act. 24, 2. 5. Psal. 12, 3. 4. 52, 1. 2. 3. 4. 33) Prov. 17, 15. 1 Reg. 21, 9. 10. 11. 12. 43. a. 5, 23.

lenda.

comminisci [1]), veritatem supprimere, indebite in causa in reticere [2]), prout etiam silere, quandocunque iniquitatem aut i reprehendere [3]), aut ad alios deferre debemus [4]); veritat dicere, intempestive [5]), malitiose in malum finem [6]), eandem falsam sententiam pervertere [7]), aut dubie ac aequivoce p ferre ad veritatis iustitiaeve incommodum ac detrimentum falsiloquium [9]); mendacium [10]); obtrectatio [11]); absentum insi latio [12]), detrectatio [13]); rumigeratio [14]); susurrus [15]); subs natio [16]), convitium [17]), censura temeraria [18]), tetrica [19]), qua [20]), intentionum, verborum actionumque mala interpre tio [21]), adulatio [22]), ostentatio vana [23]), nimis horrifice aut ter de nobismet ipsis aliisve aut loqui aut sentire [24]), dono gratiarumque Dei abnegatio [25]), levioris culpae aggravatio peccatorum occultatio, excusatio vel extenuatio, cum ad ea lib confitendum invitamur [27]); infirmitatum proditio non necessaria falsos rumores spargere [29]); oblocutiones avide accipere, iis favere [30]); aures adversus defensionem iustam obturare suspicio mala [32]); meritae cuiusquam laudi invidere vel in lere [33]); eamque imminuendi conatus ac desiderium [34]); e cu vis dedecore ac infamia laetitiam capere [35]); contemptus fasti sus [36]); admiratio stulta [37]); promissionum licitarum violatio neglectus earum rerum quae sunt bonae famae [39]), carum au quae malam famam conciliant, cum a nobis ipsis perpetratio non-declinatio, tum in aliis, quoad eius fieri potest; impeditio [40]).

Q. Quodnam est mandatum decimum?

R. Mandatum decimum est [*Non concupisces proximi domum, non concupisces proximi tui uxorem, non servum,*

---

1) Psal. 119, 69. Luc. 19, 8. Luc. 16, 5. 6. 7. 2) Lev. Deut. 13, 8. Act. 5, 3. 8. 9. 2 Tim. 4, 16. 3) 1 Reg. 1, 6. 19, 17. 4) Isa. 59, 4. 5) Prov. 29, 11. 6) 1 Sam. 22, 9. 10. Psal. 52, 1. 2. 3. 4. 7) Psal. 56, 5. Iob. 2, 19. cum Mat. 26, 60 8) Gen. 3, 5. Gen. 26, 7. 9. 9) Isa. 59, 13. 10) Lev. 19, Col. 3, 9. 11) Psal. 50, 20. 12) Psal. 15, 3. 13) Iac. 4, 11. 38, 4. 14) Lev. 19, 16. 15) Rom. 1, 29. 30. 16) Gen. 21, 9. Gal. 4, 29. 17) 1 Cor. 6, 10. 18) Mat. 7, 1. 19) Act. 2 20) Gen. 38, 24. Rom. 2, 1. 21) Neh. 6, 6. 7. 8. Rom. 3, 8. 69, 10. 1 Sam. 1, 13. 14. 15. 2 Sam. 10, 3. 22) Psal. 12, 2 23) 2 Tim. 3, 2. 24) Luc. 18, 9. 11. Rom. 12, 16. 1 Cor. Act. 12, 22. Exod. 4, 10. 11. 12. 13. 14. 25) Iob. 27, 5. 6. Iob. 26) Mat. 7, 3. 4. 5. 27) Prov. 28, 13. Prov. 30, 20. Gen. 3, 13. Ier. 2, 35. 2 Reg. 5, 25. Gen. 4, 9. 28) Gen. 9, 22. 25, 9. 10. 29) Exod. 23, 1. 30) Prov. 29, 12. 31) Act. 7, 56. Iob. 31, 13. 14. 32) 1 Cor. 13, 5. 1 Tim. 6, 4. 33) Num. 11, Mat. 21, 15. 34) Ezr. 4, 12. 13. 35) Ier. 48, 27. 36) Psal. 15. 16. 21. Matt. 27, 28. 29. 37) Iudae v. 16. Act. 12, 22. 38) 1, 31. 2 Tim. 3, 3. 39) 1 Sam. 2, 24. 40) 2 Sam. 13, 12. Pro. 5, 8. 9. Prov. 6, 33.

um, non bovem, non asinum, neque aliud denique quicquam est proximi tui[1])].

Q. Quaenam sunt officia quae decimo praecepto exiguntur?

R. Officia quae decimo praecepto exiguntur sunt, acquie- a sorti nostrae adeo perfecta[2]), totiusque animae nostrae benevola in proximum dispositio, ut omnes interni nostri ac affectus eum spectantes ad bonum ipsius tendant, idem- romoveant universum[3]).

Q. Quae vero sunt peccata decimo mandato prohibita?

R. Peccata decimo mandato prohibita sunt, rerum nostra- lisplicentia[4]), invidia[5]), dolorque de bono proximi[6]), una notibus affectibusque circa res eius indebitis quibuscunque[7]).

Q. Quisquamne potest mandata Dei perfecte observare?

R. Nemo potis est vel e seipso[8]), vel ex gratia quavis e vita recepta mandata Dei perfecte implere[9]), verum ea ie violat cum cogitationibus[10]), tum dictis, factisque[11]).

Q. An vero sunt omnes legis Divinae transgressiones sua n atque in conspectu Dei ex aequo graves?

R. Omnes leges Divinae transgressiones non sunt ex aequo s; verum peccata quaedam aliis, tam sua natura, quam er varias eorundem aggravationes, sunt in conspectu Dei ora[12]).

Q. Quaenam sunt aggravitiones illae quibus peccata alia redduntur graviora?

R. Peccatis aggravationes accedunt

A personis delinquentibus[13]), nempe si illis aetas provectior), si plus habeant experientiae, aut gratiae[15]), quoque professione religionis[16]), donis[17]), dignitate[18]), ac re sunt praestantes[19]), si sint aliorum duces[20]), quorum- xemplum plures possit ad imitationem invitare[21]).

A personis laesis[22]), si immediate adversus Deum[23]), eius ita[24]), cultumque[25]); adversus Christum, eiusque gra- [6]); Spiritum Sanctum[27]), eius testimonium[28]), ac opera-

1) Exod. 20, 17. 2) Heb. 13, 5. 1 Tim. 6, 6. 3) Iob. 31, 29. 12, 15. Psal. 122, 7. 8. 9. 1 Tim. 1, 5. Esth. 10, 3. 1 Cor. 5. 6. 7. 4) 1 Reg. 21, 4. Esth. 5, 13. 1 Cor. 10, 10. 5) Gal. Iac. 3, 14. 16. 6) Psal. 112, 9. 10. Neh. 2, 10. 7) Rom. 3. Rom. 13, 9. Col. 3, 5. Deut. 5, 21. 8) Iac. 3, 2. Ioh. Rom. 8, 3. 9) Eccles. 7, 20. 1 Ioh. 1, 8. 10. Gal. 5, 17. Rom. 19. 10) Gen. 6, 5. Gen. 8, 21. 11) Rom. 3, 9. ad 21. Iac. ad 13. 12) Ioh. 19, 11. Ezech. 8, 6. 13. 15. 1 Ioh. 5, 16. 78, 17. 32. 56. 13) Ier. 2, 8. 14) Iob. 32, 7. 9. Eccl. 4, 13. Reg. 11, 4. 9. 16) 2 Sam. 12, 14. 1 Cor. 5, 1. 17) Iac. 4, c. 12, 47. 48, 18) Ier. 5, 4. 5. 19) 2 Sam. 12, 7. 8. 9. Ezech. 12. 20) Rom. 2, 17. ad 25. 21) Gal. 2, 11. 12. 13. 14. Mat. 21, 38. 39. 23) 1 Sam. 2, 25. Act. 5, 4. Psal. 51, 4. m. 2, 4. 25) Mal. 1, 8. 14. 26) Heb. 2, 2. 3. Heb. 12, 25. eb. 10, 29. Mat. 12, 31. 32. 28) Eph. 4, 30.

tiones [1]); adversus superiores, viros eminentes [2]), eosque qu
aut relatione aliqua speciali coniuncti sumus aut officio devinct
adversus sanctorum quemlibet [4]), speciatim infirmos fratre
ipsorum aut aliorum quorumvis animas [6]); commune bonum
omnium sive multorum [7]).

A peccati natura et qualitate [8]), si contra expressa
verba sit [9]), aut plura mandata violet, peccata plura in se c
neat [10]); si non solum in corde conceptum, verum etiam
aut factis expressum sit [11]); si aliis sit offendiculo [12]), si re
tionem nullam admittat [13]); si adversus media [14]) salutis, be
cia [15]), iudicia Dei [16]), naturae lumen [17]), conscientiae convi
nem [18]), admonitionem publicam privatamve [19]), censuras E
siasticas [20]), punitiones civiles [21]), nostras ipsorum preces,
posita, promissa [22]), vota [23]), foedera [24]), obligationes
facta aut hominibus [25]); si deliberate fiat [26]), praefracto
mo [27]), insolenter [28]), impudenter [29]), ostentanter [30]),
tiose [31]), frequenter [32]), refractarie [33]), cum delectatione
diuturnitate [35]), aut recidivatione post resipiscentiam [36]).

A temporis [37]), locique [38]), circumstantiis; si die D
nico [39]), aliisve temporibus divino cultui consecratis [40]); si
mediate praecedat [41]), vel subsequatur haec [42]), aliave a
quae istiusmodi malis vel praecavendis vel medicandis dest
tur [43]); si publice aut coram aliis, quos probabile est provoc
inde aut coinquinatum iri [44]).

Q. Quid de Deo meretur peccatum unumquodque?

R. Peccatum vel minimum quodque cum adversus supre

---

1) Heb. 6, 4. 5. 2) Iudae v. 8. Num. 12, 8. 9. Isai. 3, 5. 3)
30, 17. 2 Cor. 12, 15. Psal. 55, 12. 13. 14. 15. 4) Zeph. 2,
11. Mat. 18, 6. 1 Cor. 6. 8. Apoc. 17, 6. 5) 1 Cor. 8, 11. 12.
14, 13. 15. 21. 6) Ezech. 13, 19. 1 Cor. 8, 12. Apoc. 18, 13.
23, 15. 7) 1 Thess. 2, 15. 16. Iosh. 22, 20. 8) Prov. 6, 3
finem. 9) Ezra. 9, 10. 11. 12. 1 Reg. 11, 9. 10. 10) Col.
1 Tim. 6, 10. Prov. 5, 8. 9. 10. 11. 12. Prov. 6, 32. 33. Iosh.
11) Iac. 1, 14. 15. Mat. 5, 22. Mic. 2, 1. 9. 12) Mat. 18. 7.
2, 23. 24. 13) Deut. 22, 22. cum v. 28. 29. Prov. 6, 32. 35. 14)
11, 21. 22. 23. 24. Ioh. 15, 22. 15) Isai. 1, 3. Deut. 32, 6. 16)
4, 8. ad 12. Ier. 5, 3. 17) Rom. 1, 26. 27. 18) Rom. 1, 32.
5, 22. Tit. 3, 10. 11. 19) Prov. 29, 1. 20) Tit. 3, 10. Mat. 1
21) Prov. 27, 22. Prov. 23, 35. 22) Psal. 78, 34. 35. 36. 37.
20. Ier. 42, 5. 6. 20. 21. 23) Eccles. 5, 4. 5. 6. Prov. 20
24) Lev. 26, 25. 25) Prov. 2, 17. Ezech. 17, 18. 19. 26) Psal.
27) Ier. 6, 16. 28) Num. 15, 30. Exod. 21, 14. 29) Ier.
Prov. 7, 13. 30) Psal. 52, 1. 31) 3 Ioh. v. 10. 32) Num. 1
33) Zech. 7, 11. 12. 34) Prov. 2, 14. 35) Isa. 57, 17. 36) I
8. 9. 10. 11. 2. Pet. 2, 20. 21. 22. 37) 2 Reg. 5, 26. 38)
10. Isa. 26, 10. 39) Ezech. 23, 37. 38. 39. 40) Isa. 58, 3.
Num. 25, 6. 7. 41) 1 Cor. 11, 20. 21. 42) Ier. 7, 8. 9. 10.
7, 14. 15. Ioh. 13, 27. 30. 43) Ezra 9, 13. 14. 44) 2 Sam. 1
1 Sam. 2, 22. 23. 24.

Dominium [1]), bonitatem [2]), et sanctitatem [3]), iustamque eius
i fiat [4]), iram eius ac maledictionem [5]) tam in hac vita [6])
futura commeretur [7]), neque potest nisi Christi sanguine
ri [8]).

*Q. Quid a nobis exigit Deus, quo iram eius ac maledictio-
nobis debitam propter legis transgressionem, effugiamus?*

R. Quo iram ac maledictionem Dei propter transgressionem
nobis debitam effugiamus, a nobis exigit resipiscentiam erga
, fidemque erga Dominum nostrum Iesum Christum [9]), ac
ntem mediorum externorum usum, quibus communicat nobis
tus mediationis suae beneficia [10]).

*Q. Quaenam sunt externa illa media quibus Christus nobis
tionis suae communicat beneficia?*

R. Media externa ac ordinaria quibus Christus communicat
siae suae mediationis suae beneficia sunt instituta eius
; imprimis autem verbum, sacramenta et oratio, quae qui-
mnia electis fiunt ad salutem efficacia [11]).

Q. Quomodo fit verbum efficax ad salutem?

R. Spiritus Dei lectionem verbi, praecipue vero praedica-
i reddit medium efficax illuminandi [12]), convincendi, humi-
que peccatores [13]), eosque amoliendi ab omni confidentia
ad Christum autem pertrahendi [14]), ac ad imaginem eius
mandi [15]), eiusque eos voluntati subiugandi [16]), quin etiam
nandi eos adversus tentationes omnes corruptionesque [17]),
andi in gratia [18]), eorumque corda in sanctitate ac solatio
lem ad salutem stabiliendi [19]).

Estne igitur verbum Dei ab omnibus legendum?

R. Quamvis omnibus non sit permissum, ut verbum Dei
e legant coram toto coetu [20]), nullum tamen est genus
im quod seorsim [21]), ac in familiis suis illud legere non
[22]), in quem finem scripturae sacrae sunt ex originalibus
gares linguas transferendae [23]).

Iac. 2, 10. 11. 2) Exod. 20, 1. 2. 3) Hab. 1, 13. Lev.
Lev. 11, 44. 45. 4) 1 Ioh. 3, 4. Rom. 7, 12. 5) Eph. 5, 6.
10. 6) Lam. 3, 39, Deut. 28, 15. ad finem 7) Mat. 25, 41.
. 9, 22. 1 Pet. 1, 18. 19. 9) Act. 20, 21. Mat. 3, 7. 8.
3, 3. 5. Act. 16, 30. 31. Ioh. 3, 16. 18. 10) Prov. 2, 1. ad 6.
, 33. ad finem. 11) Mat. 28, 19. 20. Act. 2, 42. 46. 47.
h. 8, 8. Act. 26, 18. Psal. 19, 8. 13) 1 Cor. 14, 24. 25.
n. 34, 18. 19. 26. 27. 28. 14) Act. 2, 37. 41. Act. 8, 27. ad 39.
Cor. 3, 18. 16) 2 Cor. 10, 4. 5. 6. Rom. 6, 17. 17) Mat. 4,
0. Eph. 6, 16. 17. Psal. 19, 11. 1 Cor. 10, 11. 18) Act. 20,
Tim. 3, 15. 16. 17. 19) Rom. 16, 25. 1 Thes. 3, 2. 10. 11. 12.
5, 4. Rom. 10, 13. 14. 15. 16. 17. Rom. 1, 16. 20) Deut. 31,
12. 13. Neh. 8, 2. 3. Neh. 9, 3. 4. 5. 21) Deut. 17, 19.
1, 3. Ioh. 5, 39. Isa. 34, 16. 22) Deut. 6, 6. 7. 8. 9. Gen.
19. Psal. 78, 5. 6. 7. 23) 1 Cor. 14, 6. 9. 11. 12. 15. 16.
28.

Q. Qui legendum est verbum Dei?

R. Scripturae sacrae legendae sunt cum summa illar veneratione, ac reverentia [1]); cum persuasione firma, esse il ipsissimum verbum Dei [2]), eumque solum efficere posse ut il intelligamus [3]); cum desiderio voluntatem Divinam in iis revelat cognoscendi, credendi, eique obtemperandi [4]); cum diligentia ac earum materiae scopoque attentione [6]), cum meditatione applicatione [8]), abnegatione nostri [9]), ac oratione [10]).

Q. A quibus praedicari debet verbum Dei?

R. Verbum Dei ab iis solis praedicari debet, qui de sufficienter instructi sunt [11]), atque insuper debite ad id off approbati vocatique [12]).

Q. Quomodo praedicare debent verbum Dei qui sunt illud muneris vocati ac designati?

R. Qui vocati sunt ad laborandum in verbi ministe praedicare debent doctrinam sanam [13]), diligenter [14]), tempesti intempestive [15]); simpliciter [16]), non in allicientibus huma sapientiae verbis, verum in demonstratione Spiritus, et pot tia [17]); fideliter [18]), totum Dei consilium manifestando [19]); p denter [20]), variae auditorum necessitati et captui semet acc modando [21]); fervide [22]) e flagrante Dei [23]) animarumque po eius amore [24]), sincere [25]), in Dei gloriam [26]), populique c versionem [27]), aedificationem [28]), ac salutem collimando [29]).

Q. Quid exigitur a praedicationem verbi audientibus?

R. Ab iis qui praedicationem verbi audiunt id exigitur, ei cum omni diligentia [30]), praeparatione [31]), ac oratione at dant; ut quicquid audierint, per scripturas examinent [32]); fide [33]), amore [34]), lenitate [35]), ac promptitudine animi veritatem excipiant tanquam verbum Dei [37]); de eo meditentur

---

1) Psal. 19, 10. Neh. 8, 3. ad 10. Exod. 24, 7. 2 Chron. 27. Isai. 66, 2. 2) 2 Pet. 1, 19. 20. 21. 3) Luc. 24, 45. 2 Cor 13. 14. 15. 16. 4) Deut. 17, 19. 20. 5) Act. 17, 11. 6) Act. 8, 34. Luc. 10, 26. 27. 28. 7) Psal. 1, 2. Psal. 119, 97. 8) 2 34, 21. 9) Prov. 3, 5. Deut. 33, 3. 10) Prov. 2, 1. ad 7. Psal. 18. Neh. 8, 6. 8. 11) 1 Tim. 3, 2. 6. Eph. 4, 8. 9. 10. 11. 4, 6. Mal. 2, 7. 2 Cor. 3, 6. 12) Ier. 14, 15. Rom. 10, 15. Heb. 5 1 Cor. 12, 28. 29. 1 Tim. 3, 10. 1 Tim. 4, 14. 1 Tim. 5, 22. 13) Ti 1. 8. 14) Act. 18, 25. 15) 2 Tim. 4, 2. 16) 1 Cor. 14, 17) 1 Cor. 2, 4. 18) Ier. 23, 28. 1 Cor. 4, 1. 2. 19) Act. 20, 20) Col. 1, 28. 2 Tim. 2, 15. 21) 1 Cor. 3, 2. Heb. 5, 12. 13. Luc. 12, 42. 22) Act. 18, 25. 23) 2 Cor. 5, 13. 14. Phil. 1, 16. 17. 24) Col. 4, 12. 2 Cor. 12, 15. 25) 2 Cor. 2, 17. 2 4, 2. 26) 1 Thes. 2, 4. 5, 6. Ioh. 7, 18. 27) 1 Cor. 9, 19. 20. 22. 28) 2 Cor. 12, 19. Eph. 4, 12. 29) 1 Tim. 4, 16. Act. 26, 17. 18. 30) Prov. 8, 34. 31) 1 Petr. 2, 1. 2. Luc. 8, 18. Psal. 18. Eph. 6, 18. 19. 32) Act. 17, 11. 33) Heb. 4, 2. 34) 2 Thes 10. 35) Iac. 1, 21. 36) Act. 17, 11. 37) 1 Thes. 2, 13. 38) 9, 44. Heb. 2, 1.

nonesque conferant[1]); in cordibus suis abdant[2]); eiusque tus in vita sua edant[3]).

Q. Qua vero ratione fiunt Sacramenta salutis media efficacia?

R. Sacramenta fiunt media salutis efficacia, non per vim nvis ipsis intrinsecam, aut per virtutem aliquam ab adminiotis pietate, vel intentione derivatam; verum tantummodo per rationem sancti Spiritus et benedictionem Christi, a quo sunt ituta[4]).

Q. Quid est sacramentum?

R. Sacramentum est ordinatio sacra a Christo in Ecclesia instituta[5]), ad mediationis suae beneficia[6]) eis qui sunt in ere gratiae[7]) significandum, obsignandum et exhibendum[8]); imque fidem caeterasque gratias confirmandum augendumque[9]), ad obedientiam obligandum[10]), eorumque amorem ac commuem inter se mutuam testificandum fovendumque[11]), quinetiam ab extraneis distinguendum[12]).

Q. Quae sunt partes Sacramenti?

R. Sacramenti partes duae sunt; altera quidem signum exum ac sensibile adhibitum secundum Christi institutionem; ra vero gratia interna est ac spiritualis per illud significata[13]).

Q. Cedo numerum Sacramentorum, quae Christus instituit Ecclesia sua sub N. T.?

R. Sub Novo Testamento Christus in Ecclesia sua duo taninstituit Sacramenta, baptismum scilicet ac coenam Domini[14]).

Q. Quid est baptismus?

R. Baptismus est Sacramentum N. T. quo ablutionem per m in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti[15]) ordinavit istus, quae signum foret ac sigillum insitionis in ipsum[16]), ssionis peccatorum per sanguinem ipsius[17]), ut et regeneonis per eius spiritum[18]), adoptionis item[19]), ac resurrectioad vitam aeternam[20]), quaque personae baptizatae in ecclesiam iilem solenniter admittuntur[21]), et paciscuntur publice ac ex esso, se nempe totos fore solius Domini[22]).

Q. Quibus administrandus est baptismus?

R. Baptismus non est quibusdam administrandus, qui sunt

---

1) Luc. 24, 14. Deut. 6, 6. 7. 2) Prov. 2, 1. Psal. 119, 11. nc. 8, 15. Iac. 1, 25. 4) 1 Pet. 3, 21. Act. 8, 13. cum v. 23. r. 3, 6. 7. 1 Cor. 12, 13. 5) Gen. 17, 7. 10. Exod. 12. cap. Matt. 19. Mat. 26, 27. 28. 6) Act. 2, 38. 1 Cor. 10, 16. 7) Rom. 15, 8. d. 12, 48. 8) Rom. 4, 11. 1 Cor. 11, 24. 25. 9) Rom. 4, 11. Gal. 3, 27. Rom. 6, 3. 4. 1 Cor. 10, 21. 11) Eph. 4, 2. 3. 4. 5. 1 Cor. 12, 12. 12) Eph. 2, 11. 12. Gen. 34, 14. 13) Matt. 3, 11. 1. Petr. 3, Rom. 2, 28. 29. 14) Matt. 28, 19. 1 Cor. 11, 20. 23. Mat. 26, 27. 28. 15) Matt. 28, 19. 16) Gal. 3, 27. 17) Marc. 1, 4. c. 1, 5. 18) Tit. 3, 5. Eph. 5, 26. 19) Gal. 3, 26. 27. 20) 1 Cor. 29. Rom, 6, 5. 21) 1 Cor. 12, 13. 22) Rom. 6, 4.

extra Ecclesiam visibilem, adeoque a foedere promissionis alien
usque dum suam in Christum fidem, eique se obedientes fo
profiteantur[1]): infantes autem a parentum utroque vel alte
tantum procreati, fidem in Christum, eique obedientiam profitent
vel eo foederati sunt ac baptizandi[2]).

*Q. Qua ratione recolendus est nobis baptismus noster q
uberiorem exinde fructum percipiamus?*

R. Necessarium (at neglectum nimis) officium baptismu
nostrum recolendi quo uberiorem exinde fructum percipiamus
nobis tota vita praestari debet, praecipue vero tentationis tempor
dumque aliis nobis praesentibus administratur[3]); serio nem
gratoque animo naturam eius considerando, finesque propter qu
est a Christo institutus, privilegia, ac beneficia per illum colla
et obsignata, nostrumque in eo votum solenniter nuncupatum[4]
humiliando nosmet ipsos propter nefaria nostra inquinament
quodque gratiae baptismi defuerimus, nostraeque in eo pactioni[5]
eisque plane contrarii ambulaverimus promovendo ad certitudine
remissionis peccatorum, ut et benedictionum omnium reliquarı
quaecunque in eo nobis sacramento obsignantur[6]); derivan
vires a Christi morte ac resurrectione, in quem baptizati sum
ad mortificationem peccati, et gratiae vivificationem[7]); oper
dando ut fide vivamus[8]), et conversationem nostram in sanctin
nia ac iustitia habeamus[9]), quemadmodum illos decet qui nomi
sua Christo inibi dederunt[10]), utque in fraterna charitate aml
lemus, eodem nempe spiritu in idem corpus baptizati[11]).

Q. Quid est coena Dominica?

R. Coena Dominica est N. T. sacramentum[12]), in
dando accipiendoque panem ac vinum, secundum constitution
Iesu Christi, mors eius declaratur; quique digne participant c
pore ipsius ac sanguine vescuntur ad eorum spiritualem nutrit
nem, et incrementum in gratia[13]); unionem cum eo ac comn
nionem habent confirmatam[14]), gratitudinem suam erga Deum[1
et cum eo pactionem[16]), mutuumque amorem ac societat
inter se tanquam membra eiusdem corporis mystici testan
renovantque[17]).

*Q. Quomodo in sacramento coenae Dominicae dandum ac
piendumque panem ac vinum ordinavit Christus?*

---

1) Act. 8, 36. 37. Act. 2, 38. 2) Gen. 17, 7. 9. cum Gal. 3,
14. et Col. 2, 11. 12. et Act. 2, 38. 39. et Rom. 4, 11. 12. 1 Cor
14. Matt. 28, 19. Luc. 18, 15. 16. Rom. 11, 16. 3) Col. 2, 11.
Rom. 6, 4. 6. 11. 4) Rom. 6, 3. 4. 5. 5) 1 Cor. 1, 11. 12. 13. R
6, 2. 3. 6) Rom. 4, 11. 12. 1 Pet. 3, 21. 7) Rom. 6, 3. 4.
8) Gal. 3, 26. 27. 9) Rom. 6, 22. 10) Act. 2, 38. 11) 1 Cor.
13. 25. 26. 27. 12) Luc. 22, 20. 13) Matt. 26, 26. 27. 28. 1 C
11, 23. 24. 25. 26. 14) 1 Cor. 10. 16. 15) 1 Cor. 11, 24. 25.
16) 1 Cor. 10, 14. 15. 16. 21. 17) 1 Cor. 10, 17.

R. Christus ordinavit ut verbi sui ministri in sacramento nae Dominicae administrando panem vinumque ab usu comni separent, atque id quidem per verbum institutionis, gratiam actionem ac orationem; ut panem accipiant frangantque atque panem tum vinum dent communicantibus; qui eadem constituie tenentur panem accipere et comedere, vinumque bibere, te commemorantes corpus Christi pro iis fractum datumque, guinemque eius pro iis fusum [1]).

Q. Qua ratione corpus ac sanguinem Christi pascuntur qui ne participant coenam Dominicam?

R. Quemadmodum corpus et sanguis Christi in coena Domina non sunt corporee aut carnaliter praesentia, in, cum, aut pane ac vino [2]), spiritualiter tamen fidei recipientis non minus dem vere ac realiter, quam externis eorum sensibus elementa praesto sunt [3]): ita in sacramento coenae Dominicae digne mmunicantes, vescuntur inibi corpore ac sanguine Christi, do non corporeo quidem aut carnali, at spirituali [4]), vere ilominus ac realiter, dum Christum crucifixum omniaque mor- eius beneficia per fidem recipiunt applicantque sibimetipsis [5]).

Q. Quomodo se praeparare debent qui sacramenti coenae minicae participes sunt futuri?

R. Sacramenti coenae Dominicae participes futuri ad illud us semet praeparare debent, examinando semet [6]), an sint in risto [7]), quae peccata admiserint, quibus rebus indigeant [8]), veram habeant ac sufficientem cognitionem [9]), fidem [10]), resicentiam [11]), erga Deum ac fratres amorem [12]), erga omnes nines charitatem [13]), eorum qui illos iniuria affecerint ignoscen- n [14]), qualia habeant erga Christum desideria [15]), deque nova orum obedientia [16]); quinetiam porro, harum gratiarum exerum renovando [17]), per meditationem seriam [18]), ac orationem vidam [19]).

Q. An accedere ad coenam Domini licet ei, qui an sit in risto, vel an sit rite praeparatus dubitat?

R. Qui dubitat an ipse in Christo sit, aut an sit rite ad ramentum coenae Dominicae praeparatus, fieri potest ut ius Christo habeat, quamvis illud nondum habeat pro comperto [20]),

---

1) 1 Cor. 11, 23. 24. Matt. 26, 26. 27. 28. Marc. 14, 22. 23. 24. . 22, 19. 20. 2) Act. 3, 21. 3) Matt. 26, 26. 28. 4) 1 Cor. 11, 24. 25. 27. 28. 29. 5) 1 Cor. 10, 16. 6) 1 Cor. 11, 28. 7) 2 Cor. 13, 5. 1 Cor. 5, 7. cum Exod. 12, 15. 9) 1 Cor. 11, 29. 10) 2 Cor. 5. 11) Zech. 12, 10. 1 Cor. 11, 31. 12) 1 Cor. 10, 16. 17. . 2, 46. 47. 13) 1 Cor. 5, 8. 1 Cor. 11, 18. 20. 14) Mat. 5, 23. 15) Isa. 55, 1. Ioh. 7, 37. 16) 1 Cor. 5, 7. 8. 17) 1 Cor. 11, 26. 28. Heb. 10, 21. 22. 24. Psal. 26, 6. 18) 1 Cor. 11, 24. 25. 2 Chron. 30, 18. 19. Matt. 26, 26. 20) Isa. 50, 10. 1 Ioh. 5, Psal. 88. per totum. Psal. 77, 1. ad 12. Ionae 2, 47.

imo vero in reputatione Dei iam habet, si nempe carentiae eiu sensu debito sit affectus [1]), vereque cupiat in Christo reperiri [2]) ac discedere ab omni iniquitate [3]); quo in casu (quoniam e fine promissa fiunt et hoc sacramentum instituitur, quo Christiani infirmis ac dubitantibus subveniatur [4])) deflere suam debet infide litatem [5]), atque operam dare ut dubia ei solvantur [6]), quod cert faciens ad coenam Domini accedere et postest et debet, ut ulte rius inde corroboretur [7]).

Q. An qui fidem profitentur ac ad coenam Domini acceder cupiunt ab eadem arceri iure possunt?

R. Quotquot vel ignorantes, aut scandalo aliis esse repe riuntur, fidem licet profiteantur, ac adire cupiant coenam Domi nicam, arceri ab hoc sacramento et possunt et debent pe potestatem illam quam Christus in Ecclesia sua reliquit [8]); nequ quidem sunt admittendi ni cognitione prius imbuantur, ac reforma tionem sui manifestent [9]).

Q. Quid a Sacramentum coenae Dominicae participantibu in tempore administrationis praestandum est?

R. A participantibus Sacramentum coenae Dominicae id exi gitur, ut interea dum administratur, Deum omni sancta reveren tia et attentione in illo instituto observent [10]), elementa et actio nes sacramentales diligenter advertant [11]), corpus Domini caut discernant [12]), mortem eius ac perpessionem cum summo affect meditentur [13]), indeque semet excitent ad gratiarum suarum vivi dum ac vegetum exercitium [14]), semet ipsos iudicando [15]), d peccato dolendo [16]), Christum vehementer esuriendo sitiendo que [17]), eum per fidem pascendo [18]), de plenitudine eius perci piendo [19]), meritis eius fidendo [20]), amore eius gaudendo [21]) pro eius gratia agendo gratias [22]), pactum denique suum cun Deo [23]), amoremque erga sanctos omnes renovando [24]).

Q. Ecquod restat officium Christianis, postquam sacramen tum coenae Dominicae participarunt, peragendum?

R. Postquam sacramentum coenae Dominicae participarun officium restat Christianis, ut secum perpendant serio quomod

---

1) Isa. 54, 7. 8. 9. 10. Mat. 5, 3. 4. Psal. 31, 22. Psal. 73, 13 22. 23. 2) Phil. 3, 8. 9. Psal. 10, 17. Psal. 43, 1. 2. 5. Psal. 5 11. 3) 2 Tim. 2, 19. Isa. 50, 10. Psal. 66, 18. 19. 20. 4) Isa. 40 11. 29. 31. Mat. 11, 28. Matt. 12, 20. Matt. 26, 28. 5) Marc. 9 24. 6) Act. 2, 37. Act. 16, 30. 7) Rom. 4, 11. 1 Cor. 11, 28 8) 1 Cor. 11, 27. ad finem, cum Matt. 7, 6. et 1 Cor. 5. cap. et Iuda v. 23. et 1 Tim. 5, 22. 9) 2 Cor. 2, 7. 10) Levit. 10, 3. Heb. 12 28. Psal. 5, 7. 1 Cor. 11, 17. 26. 27. 11) Exod. 24, 8. cum Matt 26, 28. 12) 1 Cor. 11, 29. 13) Luc. 22, 19. 14) 1 Cor. 11, 26 1 Cor. 10, 3. 4. 5. 11. 14. 15) 1 Cor. 11, 31. 16) Zech. 12, 10 17) Apoc. 22, 17. 18) Ioh. 6, 35. 19) Ioh. 1, 16. 20) Phil. 3, 9 21) Psal. 63, 4. 5. 2 Chron. 30, 31. 22) Psal. 22, 26. 23) Ier. 50, 5 Psal. 50, 5. 24) Act. 2, 42.

bi se, qualique cum successu gesserint[1]); si vivificationem et atium perceperint, ut Deo propterea benedicant[2]), eiusque ntinuationem orent[3]), adversus recidivationes invigilent[4]), torum fidem solvant[5]), seque ipsos animent ut Domino in eo stituto frequenter attendant[6]); quod si nullum exinde sibi atum percipiant impraesentiarum emolumentum, in posterum bent cum praeparationem suam, tum in eodem sacramento quodo se gesserint, accuratius ad examen revocare[7]); in quibus risque si apud Deum suamque ipsorum conscientiam possint idem semet liberare, fructum eius expectare debent idoneo tempre percipiendum[8]); quod si in alterutro se deliquisse deprehenrint, humiliari debent[9]), ac maiorem in posterum curam dilintiamque in eo adeundo adhibere[10]).

Q. In quo convenit sacramentum baptismi cum coenae Dominicae sacramento?

R. Sacramenta baptismi et coenae Dominicae in hoc conniunt, quod utriusque author sit Deus[11]), utriusque pars iritualis sit Christus eiusque beneficia[12]), utraque eiusdem foeris sigilla sint[13]), non nisi per ministros evangelii dispenda[14]) atque in ecclesia Christi usque ad secundum ipsius ventum retinenda[15]).

Q. In quo differunt sacramenta baptismi ac coenae Dominicae?

R. In eo differunt sacramenta baptismi ac coenae Dominie, quod baptismus semel tantummodo sit administrandus, et idem aqua; utque signum sit et sigillum regenerationis nostrae insitionis in Christum[16]), idque etiam infantibus[17]): at coena omini saepius administranda est, elementis panis ac vini, ad ristum tanquam animae nutrimentum spirituale repraesentandum exhibendum[18]), ad nostram in eo mansionem ac incrementum nfirmandum[19]); atque hoc quidem eis tantummodo qui cum tatem tum potentiam habent semetipsos examinandi[20]).

Q. Quid est oratio?

R. Oratio est qua petitiones nostras Deo[21]) in nomine ristri offerimus[22]), auxilio Spiritus ipsius[23]), cum peccatorum

---

1) Psal. 28, 7. Psal. 85, 8. 2 Cor. 11, 17. 30. 31. 2) 2 Chron. , 21—26. Act. 2, 42. 46. 47. 3) Psal. 36, 10. Cant. 3, 4. 1 Chron. , 18. 4) 1 Cor. 10, 3. 4. 5. 12. 5) Psal. 50, 14. 6) 1 Cor. 11, . 26. Act. 2, 42. 46. 7) Cant. 5, 1. 2. 3. 4. 5. 6. 8) Psal. 123, Psal. 42, 5. 8. Psal. 43, 3. 4. 5. 9) 2 Chron. 30, 18. 19. Isa. 1, . 18. 10) 2 Cor. 7, 11. 1 Cor. 15, 12. 13. 14. 11) Matt. 28, 19. Cor. 11, 23. 12) Rom. 6, 3. 4. 1 Cor. 10, 16. 13) Rom. 4, 11. m Col. 2, 12. Mat. 26, 27. 28. 14) Ioh. 1, 33. Matt. 28, 19. 1 Cor. , 23. 1 Cor. 4, 1. Heb. 5, 4. 15) Mat. 28, 19. 20. 1 Cor. 11, 26.) Mat. 3, 11. Tit. 3, 5. Gal. 3, 27. 17) Gen. 17, 7. 9. Act. 2, . 39. 1 Cor. 7, 14. 18) 1 Cor. 11, 23. 24. 25. 26. 19) 1 Cor. , 16. 20) 1 Cor. 11, 28. 29. 21) Psal. 62, 8. 22) Ioh. 16, 23.) Rom. 8, 26.

nostrorum confessione [1]), et grata beneficiorum eius agni tione [2]).

Q. An ad solum Deum preces nostrae sunt dirigendae?

R. Quum Deus solus possit scrutari corda [3]), solus omniu petitiones exaudire [4]), peccata condonare [5]), desideria implere [6]) quumque in nullum alium credendum sit [7]), nulli cultus religiosi exhibendus [8]), preces (quae huius pars sunt non minima [9])) Deo [10] eique soli [11]) ferendae sunt.

Q. Quid sibi vult, peccari in nomine Christi?

R. Precari in nomine Christi est ex obedientia manda eius, et promissionum confidentia, eius gratia misericordia implorare [12]), non nuda quidem nominis eius mentione [13]), ve rum orandi incitamenta, in orando confidentiam, vires, ac spe obtinendi nostram a Christo eiusque mediatione derivando [14]).

Q. Unde fit ut in nomine Christi sit orandum?

R. Quum tantum sit hominis peccatum, tantaque inde na eius a Deo elongatio, ut sine Mediatore nullus nobis ad eu aditus esse possit [15]); quumque extra Christum unum nullus i coelo terrave ad opus tam gloriosum aut institutus, aut idoneus [16] in eius solius nomine orare debemus [17]).

Q. Qua ratione nobis in orando auxiliatur spiritus?

R. Quoniam ignari sumus quid rogare, aut quo debemu modo, Spiritus infirmitates nostras sublevat, efficiendo quidem intelligamus, pro quibus personis rebusque, ut et quomodo pr catio facienda sit; efficiendo et excitando in cordibus nostr (licet non in omnibus personis, aut omni tempore aequaliter eiusmodi apprehensiones, affectiones, gratiasque quae sunt ad ho officium rite praestandum requisita [18]).

Q. Pro quibus personis est nobis orandum?

R. Orandum est nobis pro tota Christi in terris Ecclesia [19] pro magistratibus [20]), ac ministris [21]), pro nobismet ipsis [22] pro nostris fratribus [23]), imo vero etiam pro inimicis [24]), pr hominibus denique omnibus viventibus [25]), vel etiam victur aliquando [26]); neutiquam vero pro mortuis [27]), aut iis de quibu constat eos peccatum ad mortem perpetrasse [28]).

---

1) Psal. 32, 5. 6. Dan. 9, 4. 2) Phil. 4, 6. 3) 1 Reg. 8, 3 Act. 1, 24. Rom. 8, 27. 4) Psal. 65, 2. 5) Mich. 7, 18. 6) Psa 145, 18. 19. 7) Rom. 10. 14. 8) Matt. 4, 10. 9) 1 Cor. 1, 10) Psal. 50, 15. 11) Rom. 10, 14. 12) Ioh. 14, 13. 14. Ioh. 16, 2 Dan. 9, 17. 13) Matt. 7, 21. 14) Heb. 4, 14. 15. 16. 1 Ioh. 5, 1 14. 15. 15) Ioh. 14, 6. Isa. 59, 2. Ephes. 3, 12. 16) Ioh. 6, 2 Heb. 7, 25. 26. 27. 1 Tim. 2, 5. 17) Col. 3, 17. Heb. 13, 1 18) Rom. 8, 26. 27. Psal. 10, 17. Zech. 12, 10. 19) Eph. 6, 1 Psal. 28, 9. 20) 1 Tim. 2, 1. 2. 21) Col. 4, 3. 22) Gen. 32, 1 23) Iac. 5, 16. 24) Mat. 5, 44. 25) 1 Tim. 2, 1. 2. 26) Ioh. 1 20. 2 Sam. 7, 29. 27) 2 Sam. 12, 21. 22. 23. 28) 1 Ioh. 5, 16.

Q. Pro quibus rebus est orandum?

R. Pro rebus iis orandum est quaecunque faciunt ad Dei ɔriam [1]), Ecclesiae commodum [2]), nostri [3]) aliorumque bonum [4]), ó nulla autem re quae est illicita [5]).

Q. Quo autem modo debemus orare?

R. Orare debemus cum reverente maiestatis Dei apprehen-ɔne [6]), cum profundo indignitatis [7]), necessitatis [8]), ac pecca-rum nostrorum sensu [9]); cum corde poenitente [10]), grato [11]), dilatato [12]); cum intellectu [13]), fide [14]), sinceritate [15]), fer-re [16]), dilectione [17]), ac perseverantia [18]); ipsum praestolan-s [19]) cum humillima voluntati eius submissione [20]).

Q. Quam nobis praescripsit Deus regulam, qua in oratio-s officio dirigamur?

R. Totum Dei verbum utile nobis esse potest in officio ationis dirigendis [21]), specialis vero directionis norma est illa ationis formula quam Servator nostra Christus docuit discipu-s suos, *oratio Dominica* vulgo dicta [22]).

Q. Quomodo est oratio Dominica adhibenda?

R. Oratio Dominica non solum directioni inservit et exem-ari, secundum quod aliae preces concipiendae sunt; verum etiam nquam oratio potest usurpari, modo illud fiat cum intellectu, le, reverentia, reliquisque gratiis ad orationis officium rite aestandum necessariis [23]).

Q. Quot partes sunt quibus constat oratio Dominica?

R. Oratio Dominica tribus constat partibus, praefatione, titionibus, et conclusione.

Q. Quid nos edocet orationis Dominicae praefatio?

R. Orationis Dominicae praefatio verbis hisce comprehensa *Pater noster, qui es in coelis* [24])] nos docet orantes Deum ccedere cum confidentia paternae ipsius bonitatis, eamque ad nos ectare et pertinere [25]), cum reverentia, reliquisque omnibus ıae filios decent, dispositionibus [26]), affectibus coelestibus [27]), ibitaque ipsius cum supremae potestatis, maiestatisque, tum missionis gratiosae apprehensione [28]): prout etiam pro aliis et m aliis precari [29]).

Q. Quid est quod oramus in petitione prima?

---

1) Matt. 6, 9. 2) Psal. 51, 18. Psal. 122, 6. 3) Matt. 7, 11. Psal. 125, 4, 5) 1 Ioh. 5, 14. 6) Eccles. 5, 1. 7) Gen. 18, 27. en. 32, 10. 8) Luc. 15, 17. 18. 19. 9) Luc. 18, 13. 14. 10) PsaL , 17. 11) Phil. 4, 6. 12) 1 Sam. 1, 15. 1 Sam. 2, 1. 13) 1 Cor. , 15. 14) Marc. 11, 24. Iac. 1, 6. 15) Psal. 145, 18. Psal. 17, 1.) Iac. 5, 16. 17) 1 Tim. 2, 8. 18) Eph. 6, 18. 19) Mich. 7, 7.) Matt. 26, 39. 21) 1 Ioh. 5, 14. 22) Matt. 6, 9. 10. 11. 12. 13. uc. 11, 2. 3. 4. 23) Mat. 6, 9. cum Luc. 11, 2. 24) Matt. 6, 9.) Luc. 11, 13. Rom. 8, 15. 26) Isa. 64, 9. 27) Psal. 123, 1. Lam. 41. 28) Isa. 63, 15. 16. Neh. 1, 4. 5. 6. 29) Act. 12, 5.

R. In petitione prima, nempe [*Sanctificetur nomen tuum* [1]
omnimodam, in nobis reliquisque hominibus universis, Deum, pro
fas est, honorandi, impotentiam ac indispositionem agnoscentes [2]
oramus ut Deus per gratiam suam velit nos aliosque potent
reddere ac inclinare ad eum cognoscendum, agnoscendum, sun
meque aestimandum [3]), eiusque titulos [4]), attributa [5]), institut
verbum [6]), opera, et quicquid demum aliud sit quo ipse nob
manifestare se dignatur [7]), prout etiam eum cogitatione, verbis [8]
operibusque glorificandum [9]); ut atheismum [10]), ignorantiam [11]
idololatriam [12]), impietatem [13]), et quodcunque ipsius honori a
versatur [14]), impedire velit ac amoliri; ut providentia sua omniu
gubernatrice, ad suam ipsius gloriam omnia dirigere velit ac di
ponere [15]).

Q. Quid est quod petimus in petitione secunda?

R. In secunda petitione, scil. [*Adveniat regnum tuum* [16]
nosmet ipsos totumque humanum genus sub peccati Satanaeq
dominio natura constitutos [17]), agnoscentes, oramus Deum
regnum peccati Satanaeque destruatur [18]), ut evangelium p
universum orbem propagetur [19]); Iudaei vocentur [20]), plenitu
Gentium ut introducatur [21]), utque Ecclesia sit Evangelicis cu
officiariis tum institutis Divinis instructa [22]), a corruptelis pu
gata [23]), ut magistratum civilem Fautorem habeat et conservat
rem [24]); ut Christi instituta pure dispensentur fiantque efficaci
iis, qui in peccatis adhuc sunt, convertendis, iam convers
vero confirmandis, consolandis, aedificandisque [25]); ut in cord
bus nostris hic regnare velit Christus [26]), tempusque advent
sui secundi adproperare, quoque nos cum ipso regnemus una
aeternum [27]): utque ita velit potentiae suae regnum in univer
orbe exercere, ut ad hosce fines assequendos valere maxim
possit et conducere [28]).

Q. Quid oramus in petitione tertia?

R. In tertia petitione, viz. [*Fiat voluntas tua in terris sic
et in coelis* [29])] agnoscimus nos omnesque homines natura esse n

---

1) Matt. 6, 9. 2) 2 Cor. 3, 5. Psal. 51, 15. 3) Psal. 67, 2.
4) Psal. 83, 18. 5) Psal. 86, 10. 11. 12. 14. 15. 6) 2 Thes. 3,
Psal. 147, 19. 20. Psal. 138, 1. 2. 3. 2 Cor. 2, 14. 15. 7) Psal. 145. p
totum. Psal. 8. per totum. 8) Psal. 103, 1. Psal. 19, 14. 9) Ph
1, 9. 11. 10) Psal. 67, 1. 2. 3. 4. 11) Eph. 1, 17. 18. 12) Ps
97, 7. 13) Psal. 74, 18. 22. 23. 14) 2 Reg. 19, 15. 16. 15) 2 Chro
20, 6. 10. 11. 12. Psal. 83, per totum. Psal. 140, 4. 8. 16) Matt. 6, 1
17) Eph. 2, 2. 3. 18) Psal. 68. 1. 18. Apoc. 12, 10. 11. 19) 2 The
3, 1. 20) Rom. 10, 1. 21) Ioh. 17, 9. 20. Rom. 11, 25. 26. Psal. 6
per totum. 22) Mat. 9, 38. 2 Thess. 3, 1. 23) Mal. 1, 11. Zep
3, 9. 24) 1 Tim. 2, 1. 2. 25) Act. 4, 29. 30. Eph. 6, 18. 19.
Rom. 15, 29. 30. 32. 2 Thess. 1, 11. 2 Thess. 2, 16. 17. 26) Ep
3, 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 27) Apoc. 22, 20. 28) Isa. 64, 1.
Apoc. 4, 8. 9. 10. 11. 29) Mat. 6, 10.

um divinae voluntati tam cognoscendae quam praestandae im-
es prorsus ac imparatos [1]), verum etiam proclives ad rebel-
dum adversus verbum Dei [2]), atque adversus providentiam eius
murmurandum [3]), addictosque prorsus voluntati carnis ac Dia-
i exequendae [4]); quapropter oramus ut velit Deus per Spiri-
n suum, a nobis aliisque caecitatem omnem [5]), debilitatem [6]),
ispositionem [7]) ac perversitatem cordis amovere [8]), ac per
tiam suam nos potentes reddere promptosque ad voluntatem eius
gnoscendam praestandamque, eique in omnibus nosmetipsos
mittendum [9]), idque cum eadem humilitate [10]), alacritate [11]),
elitate [12]), diligentia [13]), zelo [14]), sinceritate [15]), ac con-
ntia [16]), qua solent in coelis Angeli [17]).

Q. Quid est quod rogamus in petitione quarta?

R. In petitione quarta, quae sic se habet [*Panem nostrum otidianum da nobis hodie* [18])] agnoscimus quidem nos cum in amo tum per proprium nostri peccatum ad externa huiusce ie commoda omne ius nostrum deperdidisse; ac iis omnibus ut us nos omnino exuat, earumque usum nobis maledictum reddat nmeruisse [19]): atque insuper neque illas nos sustentando pares se ipsis esse [20]), neque nos illas ullo nostro merito [21]), aut ustria [22]) procurare posse; verum pronos esse ad eas illicite biendum [23]), acquirendum [24]), ac usurpandum [25]); oramus tur pro nobis aliisque ut illi nosque a providentia Dei licitorum n mediorum de die in diem dependentes, gratuito illius dono, prout paternae ipsius sapientiae visum fuerit, earum portione nveniente fruamur [26]), eamque nobis conservatam, ac sancto undoque earum usu [27]), in eisque contentatione animi [28]), nedictam habeamus: denique ut ab omnibus, quae temporali strae sustentationi ac solatio adversantur, custodiamur [29]).

Q. In petitione quinta quid est quod petimus?

R. In petitione quinta quae huiusmodi est [*Remitte nobis bita nostra, sicut nos remittimus debitoribus nostris* [30])] agno-ntes nosmet aliosque omnes peccati tum originalis tum actualis atu teneri, eoque iustitiae Divinae factos esse debitores, proque

---

1) Rom. 7, 18. Ioh. 21, 14. 1 Cor. 2, 14. 2) Rom. 8, 7. 3) Exod. 7. Num. 14, 2. 4) Eph. 1, 2. 5) Eph. 1, 17. 18. 6) Eph. 3, 7) Mat. 26, 40. 41. 8) Ier. 31, 18. 19. 9) Psal. 119, 1. 8. 36. Act. 21, 14. 10) Mic. 6, 8. 11) Psal. 100, 2. Iob. 1, 21. Sam. 15, 25. 12) Isa. 38, 3. 13) Psal. 119, 4. 5. 14) Rom. 12, 11.) Psal. 119, 80. 16) Psal. 119, 112. 17) Isa. 6, 2. 3. Psal. 103, 20. Mat. 18, 20. 18) Mat. 6, 11. 19) Gen. 2, 17. Gen. 3, 17. Rom. 20. 21. 22. Ier. 5, 25. Deut. 28, 15. ad finem. 20) Deut. 8, 3.) Gen. 32, 10. 22) Deut. 8, 17. 18. 23) Ier. 6, 13. Marc. 7, 21. 22.) Hos. 12, 7. 25) Iac. 4, 3. 26) Gen. 43, 12. 13. 14. Gen. 28, 20. h. 4, 28. 2 Thess. 3, 11. 12. Phil. 4, 6. 27) 1 Tim. 4, 3. 4. 5.) 1 Tim. 6, 6. 7. 8. 29) Prov. 30, 8. 9. 30) Mat. 6, 12.

eo debito neque nos, nec aliam creaturam quamviscunque ul
tenus posse satisfacere [1]); pro nobis aliisque petimus, ut e g
tia sua gratuita dignetur Deus nos per obedientiam ac satisfact
nem Christi fide apprehensam et applicatam absolvere tam a re
quam a poena peccati [2]), nos in dilecto suo acceptare [3]), favor
suum gratiamque nobis perpetua esse velit [4]), lapsus nostros q
tidianos condonare [5]), pace nos et gaudio implere augendo no
in dies remissionis certitudinem [6]), quam eo certe rogamus c
fidentius, magisque ad expectandum animamur ac erigimur, qu
hoc in nobis testimonium habeamus (attestante nobis conscienti
nos aliis animitus eorum in nos peccata condonare [7]).

Q. Quid denique in petitione sexta oramus Deum?

R. In sexta petitione, quae hisce verbis comprehendit
[*Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo* [8]
agnoscentes sapientissimum, iustissimum, gratiosissimumque Deu
ita res ad varios, sanctos, iustosque fines ordinare posse ut te
tationes nos adoriantur, superent, ac aliquando etiam captiv
ducant [9]); quinetiam in proclivi esse ut a Satana [10]), mundo [11
carneque nos potenter seducamur, ac irretiamur [12]); nosque ips
[*porro*] vel post remissa nobis peccata, qua corruptione nostra [13
qua debilitate, quaque vigilandi incuria [14]), non solum obnoxi
esse tentationibus, pronosque esse eisdem nos exponere [15
verum etiam a nobismet-ipsis neque posse nec velle iis re
stere, ex iis emergere, eas ad nostram utilitatem flectere [16
dignosque adeo esse qui sub earum potentia simus derelicti [17
oramus ut ita velit Deus mundum, et quae in eo sunt om
imperio regere [18]); carnem subiugare [19]), Satanam coercere [20
cuncta disponere [21]), media gratiae conferre ac benedicere [22
nosque in eorum usu vigilantes reddere; nempe ut nos eiusq
populus universus, tentationis ad peccatum immunes per provide
tiam eius conservemur [23]), aut si forte tentati fuerimus,
Spiritu eius nos in hora tentationis potenter suffulti consist
valeamus [24]); aut si lapsi, ut erigamur denuo, ab eaque vin
cemur [25]), eiusque usum sanctum ac utilitatem capiamus [26]):

---

1) Rom. 3, 9. ad 21. Mat. 18, 24. 25. Psal. 130, 3. 4. 2) R
3, 24. 25. 26. Heb. 9, 22. 3) Eph. 1, 6. 7. 4) 2 Pet. 1, 2. 5) H
14, 2. Ier. 14, 7. 6) Rom. 15, 13. Psal. 51, 7. 8. 9. 10.
7) Luc. 11, 4. Mat. 6, 14. 15. Mat. 18, 35. 8) Mat. 6, 13. 9) 2 Chr
32, 31. 10) 1 Chron. 21, 1. 11) Luc. 21, 34. Marc. 4, 19. 12) 1
1, 14. 13) Gal. 5, 17. 14) Mat. 26, 41. 15) Mat. 26, 69. 70.
72. Gal. 2, 11. ad 15. 2 Chron. 18, 3. cum 2 Chron. 19, 2. 16) R
7, 23. 24. 1 Chron. 21, 1. 2. 3. 4. 2 Chron. 16, 7. 8. 9. 10. 17) P
81, 11. 12. 18) Ioh. 17. 15. 19) Psal. 51, 10. Psal. 119, 1
20) 2 Cor. 12, 7. 8. 21) 1 Cor. 10, 12. 13. 22) Heb. 13, 20.
23) Mat. 26, 41. Psal. 19, 13. 24) Eph. 3, 14. 15. 16. 17. 1 Th
3, 13. Iudae v. 24. 25) Psal. 51, 12. 26) 1 Petr. 5, 8. 9.

ctificatio nostra ac salus perficiatur[1]), Satanas sub pedibus tris conculcetur[2]), nosque a peccato, tentatione, omnique lo in aeternum liberemur[3]).

Q. Quid nos docet orationis Dominicae conclusio?

R. Conclusio Dominicae orationis quam haec verba comctuntur [*Quia tuum est regnum, potentia et gloria in secula ulorum. Amen.*[4])] nos docet petitiones nostras argumentis mmunire[5]), quae quidem a Deo sunt[6]), non autem a dignitate vis nostra, aut alius cuiusvis creaturae depromenda, precibus nostris laudes annectere[7]); Deo soli aeternum dominium, nipotentiam, et excellentiam gloriosam ascribendo[8]); quorum one, cum ille nobis opem ferre et potest et vult[9]), tum et nos per fidem incitamur, cum eo agere ut velit[10]), eique ete confidere quod velit, petitiones nostras adimplere[11]); quod dem desiderium nostrum, et confidentiam, quo testemur, dius, Amen[12]).

1) 2 Cor. 13, 7. 9. 2) Rom. 16, 20. Zech. 3, 2. Luc. 22, 31. 3) Ioh. 17, 15. 1 Thes. 5, 23. 4) Mat. 6, 13. 5) Rom. 15, 6) Dan. 9, 4. 7. 8. 9. 16. 17. 18. 19. 7) Phil. 4, 6. 8) 1 Chron. 10. 11. 12. 13. 9) Eph. 3, 20. 21. Luc. 11, 13. 10) 2 Chron. 6. 11. 11) 2 Chron. 14, 11. 12) 1 Cor. 14, 16. Apoc. 22, 20. 21.

Catechismus minor.

Quaestio.

Quis hominis finis est praecipuus?

R. Praecipuus hominis finis est, Deum glorificare [1]), eode que frui in aeternum [2]).

Q. Quam nobis regulam dedit Deus, qua nos ad eius g rificationem ac fruitionem dirigamur?

R. Verbum Dei (quod Scripturis Veteris ac Novi inst menti comprehenditur [3])) est unica regula, qua nos ad eius g rificationem ac fruitionem dirigamur [4]).

Q. Quid est quod Scripturae praecipue docent?

R. Duo imprimis sunt quae Scripturae docent, quid hom de Deo sit credendum, quidque officii exigat ab homine Deus

Q. Quid est Deus?

R. Deus est Spiritus [6]) essentia [7]), sapientia [8]), potentia sanctitate [10]), iustitia, bonitate ac veritate [11]) infinitus [1 aeternus [13]), ac immutabilis [14]).

Q. Suntne plures uno Deo?

R. Unus est unicusque, vivens ille verusque Deus [15]).

Q. Quot sunt personae in Deitate?

R. In Deitate personae tres sunt, Pater, Filius, ac Spiri Sanctus; suntque hae tres personae Deus unus, substantia eaede potentia ac gloria coaequales [16]).

Q. Quid sunt decreta Dei?

R. Decreta Dei sunt aeternum eius propositum secund voluntatis suae consilium, quo quicquid unquam evenit, prop suam ipsius gloriam praeordinavit [17]).

Q. Quomodo decreta sua exequitur Deus?

R. Deus exequitur decreta sua creationis operibus ac p diventiae.

Q. Quid est opus creationis?

R. Opus creationis est quo Deus per verbum potentiae s

---

1) 1 Cor. 10, 31. Rom. 11, 36. 2) Psal. 73, 24. ad fin 3) 2 Tim. 3, 16. Eph. 2, 20. 4) 1 Ioh. 1, 3. 4. 5) 2 Tim. 1, et 3, 16. 6) Ioh. 4, 24. 7) Exod. 3, 14. 8) Psal. 147, 5. 9) Ap 4, 8. 10) Apoc. 15, 4. 11) Exod. 34, 6. 7. 12) Iob. 11, 7. 8 13) Psal. 90, 2. 14) Iac. 1, 17. 15) Deut. 6, 4. Ier. 10, 16) 1 Ioh. 5, 7. Mat. 28, 19. 17) Eph. 1, 4. 11. Rom. 9, 22. 23

nia sex dierum spacio ex nihilo condidit, atque omnia quidem le bona [1]).

Q. Qualem creavit Deus hominem?

R. Deus hominem creavit marem ac foeminam, iuxta suam us imaginem, in cognitione, iustitia ac sanctitate, dominium entem in creaturas [2]).

Q. Quaenam sunt opera Divinae providentiae?

R. Providentiae Divinae opera sunt sanctissima Dei [3]), ientissima [4]) potentissimaque creaturarum suarum omnium, umque actionum [5]) conservatio [6]) et gubernatio.

Q. Quem peculiarem providentiae suae actum exercebat us circa hominem in statu creationis suae existentem?

R. Postquam Deus hominem condidisset, inibat cum illo dus vitae, sub conditione perfectae obedientiae; esu de arbore ntiae boni malique sub poena mortis eidem interdicens [7]).

Q. An vero Primi nostri Parentes in quo creati fuerant u perstitere?

R. Primi Parentes voluntatis suae libertati permissi pec-do in Deum statu in quo creati fuerant exciderunt [8]).

Q. Quid est peccatum?

R. Peccatum est defectus quilibet conformitatis cum lege ina, seu quaevis eiusdem transgressio [9]).

Q. Quodnam erat peccatum istud quo primi parentes statu quo creati fuerant exciderunt?

R. Peccatum istud quo primi parentes statu in quo creati rant exciderunt, erat comestio fructus interdicti [10]).

Q. Totumne genus humanum cecidit in prima Adami sgressione?

R. Quandoquidem foedus cum Adamo ictum fuerat non suo um sed et posterorum suorum nomine; exinde factum est ut m genus humanum ab illo generatione ordinaria procreatum, eo peccaverit, cumque eo ceciderit, in prima eius trans-ssione [11]).

Q. In quem vero statum praecipitavit lapsus iste humanum us?

R. Lapsus iste humanum genus in statum peccati ac mise- praecipitavit [12]).

Q. In quo consistit status illius in quem lapsus est homo caminositas?

---

1) Gen. 1. cap. Heb. 11, 3. 2) Gen. 1, 26. 27. 28. Col. 3, 10. . 4, 24. 3) Psal. 145, 17. 4) Psal. 104, 24. Isa. 28, 29. 5) Psal. 19. Mat. 10, 29. 30. 31. 6) Heb. 1, 3. 7) Gal. 3, 12. Gen. 7. 8) Gen. 3, 6. 7. 8. 13. Eccles. 7, 29. 9) 1 Ioh. 3, 4. 10) Gen. . 12. 11) Gen. 2, 16. 17. Rom. 5, 12. 1 Cor. 15, 21. 22. 12) Rom, 2.

R. Status in quem lapsus est homo peccaminositas consist in reatu primi illius peccati quod Adamus admisit, in defect originalis iustitiae, totiusque naturae corruptione, quod *Peccatu originale* vulgo dicitur; una cum omnibus peccatis actualibus exind profluentibus [1]).

Q. Quae miseria est illius status in quem homo lapsus est

R. Universum genus humanum lapsu suo communionem cu Deo perdidit [2]), sub ira eius et maledictione est constitutum [3] adeoque cunctis huius vitae miseriis, ipsi morti, infernique cr ciatibus in aeternum est obnoxium [4]).

Q. An vero Deus humanum genus universum in statu pe cati ac miseriae periturum dereliquit?

R. Deus cum ex mero suo beneplacito nonnullos ad vita aeternam ab omni retro aeternitate elegisset [5]), foedus grati cum eis iniit; se nempe liberaturum eos e statu peccati ac mis riae, atque in statum salutis per redemptorem translaturum [6]).

Q. Quis est Redemptor electorum Dei?

R. Dominus Iesus Christus est electorum Dei Redempt unicus [7]), qui aeternus Dei filius cum esset, factus est homo [8] adeoque fuit, est, eritque *Θεάνθρωπος*, e naturis duabus distinct persona unica in sempiternum [9]).

Q. Qui autem Christus, Filius Dei cum esset, factus homo?

R. Christus filius Dei factus est homo, dum corpus verum [10] animamque rationalem [11]) assumeret sibi vi Spiritus Sancti utero eque substantia Virginis Mariae conceptus, et ex eade natus [12]), immunis tamen a peccato [13]).

Q. Quae munera Christus ut Redemptor noster obit?

R. Christus quatenus Redemptor noster obit munera Pr phetae, Sacerdotis ac Regis, cum in humiliationis tum in ex tationis suae statu [14]).

Q. Quomodo Prophetae munere defungitur Christus?

R. Christus defungitur Prophetae munere, voluntatem D in salutem nostram nobis per verbum suum spiritumque revelando [15]

Q. Qua ratione exequitur Christus munus sacerdotale?

R. Christus exequitur Sacerdotale munus, semetipsu

---

1) Rom. 5, 12. 19. Rom. 5, 10. ad 20. Eph. 2, 1. 2. 3. Iac. 14. 15. Matt. 15, 19. 2) Gen. 3, 8. 10. 24. 3) Ioh. 2, 2. Gal. 3, 10. 4) Lam. 3, 39. Rom. 6, 23. Mat. 25, 41. 46. 5) E 1, 4. 6) Rom. 3, 20. 21. 22. Gal. 3, 21. 22. 7) 1 Tim. 2, 5. 8) Ioh. 1, 14. Gal. 4, 4. 9) Rom. 9, 5. Luc. 1, 35. Col. 2, Heb. 7, 24. 25. 10) Heb. 2, 14. 16. Heb. 10, 5. 11) Mat. 26, 12) Luc. 1, 27. 31. 35. 42. Gal. 4, 4. 13) Heb. 4, 15. Heb. 7, 14) Act. 3, 21. 22. Heb. 12, 25. cum 2 Cor. 13, 3. Heb. 5, 5. 6. et 7, 25. Psal. 2, 6. Isa. 9, 6. 7. Mat. 21, 5. Psal. 2, 8. 9. 10. 15) Ioh. 1, 18. 1 Pet. 1, 10. 11. 12. Ioh. 15, 15. et 20, 31.

emel in sacrificium offerendo, quo iustitiae divinae satisface-t [1]), nosque Deo conciliaret [2]); prout etiam perpetuo pro nobis tercedendo [3]).

Q. Qui exequitur Christus munus Regium?

R. Christus exequitur munus Regium nos sibi subiugando [4]), os gubernando [5]), tuendoque [6]), ut etiam hostes suos nostrosque ercendo ac debellando [7]).

Q. In quo constitit Christi humiliatio?

R. Humiliatio Christi in eo constitit quod fuerit natus, et idem humili conditione [8]), factus sub lege [9]), quodque vitae ius miserias [10]), iram Dei [11]) mortemque crucis execrabilem ubierit [12]); quod sepultus fuerit [13]), et sub potestate mortis iquandiu commoratus [14]).

Q. In quo consistit Christi exaltatio?

R. Exaltatio Christi consistit in resurrectione eius a mortuis rtio die [15]), ascensu in coelum [16]), sessione ad dextram Dei atris [17]), adventu eius ad mundum iudicandum die novissimo [18]).

Q. Qua ratione participes efficimur redemptionis per Chri-um acquisitae?

R. Redemptionis per Christum acquisitae participes efficimur iusdem nobis efficaci per Spiritum eius Sanctum [19]), applica-one [20]).

Q. Quomodo nobis applicat Spiritus redemptionem per Chri-um acquisitam?

R. Spiritus nobis applicat redemptionem per Christum acqui-tam fidem in nobis efficiendo [21]), ac per eandem nos Christo vocatione nostra efficaci uniendo [22]).

Q. Quid est vocatio efficax?

R. Vocatio efficax est Spiritus Dei opus [23]), quo nos pec-ati ac miseriae nostrae arguens [24]), mentes nostras cognitione Christi illuminans [25]), voluntates nostras renovans [26]), prorsus obis persuadet, et vires sufficit, ut Iesum Christum amplecta-ur, gratuito nobis oblatum in Evangelio [27]).

Q. Quaenam beneficia in hac vita consequuntur ii qui sunt ocati efficaciter?

R. Qui vocati sunt efficaciter, iustificationem [28]), adoptio-

---

1) Heb. 9, 14. 28. 2) Heb. 2, 17. 3) Heb. 7, 24. 25. 4) Act. 5, 14. 15. 16. 5) Isa. 33, 22. 6) Isa. 32, 1. 2. 7) 1 Cor. 15, 25. Psal. 110. per totum. 8) Luc. 2, 7. 9) Gal. 4, 4. 10) Heb. 12, 2. 3. Isa. 53, 2. 3. 11) Luc. 22, 44. Mat. 27, 46. 12) Phil. 2, 8. 13) 1 Cor. 15, 3. 14) Act. 2, 24. 25. 26. 27. 31. 15) 1 Cor. 15, 4. 16) Marc. 16, 19. 17) Eph. 1, 20. 18) Act. 1, 11. et 17, 31. 19) Tit. 3, 5. 6. 20) Ioh. 1, 11. 12. 21) Eph. 1, 13. 14. Ioh. 6, 37. 39. Eph. 2, 8. 22) Eph. 3, 17. 1 Cor. 1, 9. 23) 2 Tim. 1, 9. 2 Thes. 2, 13. 14. 24) Act. 2, 37. 25) Act. 26, 18. 26) Ezech. 36, 26. 27. 27) Ioh. 6, 44. 45. Phil. 2, 13. 28) Rom. 8, 30.

nem [1]), et sanctificationem in hac vita consequuntur, una cu omnibus iis beneficiis quaecunque solent in hac vita comitari illa aut ab iisdem promanare [2]).

Q. Quid est iustificatio?

R. Iustificatio est actus gratiae Dei gratuitae, quo pecca nobis condonat omnia [3]), nosque tanquam iustos in conspectu s acceptat [4]), propter solam Christi iustitiam nobis imputatam [5] per fidem tantum apprehensam [6]).

Q. Quid est adoptio?

R. Adoptio est actus gratiae Dei gratuitae [7]), quo in num rum recipimur ac ius obtinemus ad omnia privilegia filiorum Dei [8]

Q. Quid est sanctificatio?

R. Sanctificatio est opus gratiae Dei gratuitae [9]), quo toto homine secundum imaginem Dei renovamur [10]), et potent efficimur, qui magis in dies magisque peccato quidem moriamu iustitiae autem vivamus [11]).

Q. Quaenam sunt illa beneficia quae iustificationem, adopti nem et sanctificationem in hac vita vel comitantur, vel ab e promanant?

R. Quae iustificationem, adoptionem et sanctificationem hac vita vel comitantur vel ab eis promanant beneficia, sunt ce titudo amoris Dei, pax conscientiae [12]), gaudium in Spiri Sancto [13]), gratiae incrementum [14]), in eaque ad finem usque pe severantia [15]).

Q. Quaenam a Christo beneficia in morte percipiunt fideles

R. Animae fidelium in morte fiunt perfecte sanctae [16]), a protinus in gloriam transferuntur [17]); corpora vero usque Chris unita [18]) in sepulchris [19]) ad resurrectionem [20]) usque quiescun

Q. Quae tandem beneficia a Christo percipiunt fideles resurrectione?

R. In resurrectione fideles suscitati in gloria [21]), pala agnoscentur et absolventur in die iudicii [22]), fientque perfect beati plena Dei [23]) in omne aeternum [24]) fruitione.

Q. Quid autem officii ac observantiae ab homine exposc Deus?

R. Officium quod ab homine Deus exposcit, est obedienti voluntati eius revelatae exhibenda [25]).

---

1) Eph. 1, 5. 2) 1 Cor. 1, 26. 30. 3) Rom. 3, 24. 25. et 4, 7. 8. 4) 2 Cor. 5, 19. 21. 5) Rom. 5, 17. 18. 19. 6) Gal. 2, 1 Phil. 3, 9. 7) 1 Ioh. 3, 1. 8) Ioh. 1, 12. Rom. 8, 17. 9) 2 The 2, 13. 10) Eph. 4, 23. 24. 11) Rom. 6, 4. 6. 12) Rom. 5, 1. 2. 13) Rom. 14, 17. 14) Prov. 4, 18. 15) 1 Ioh. 5, 13. 1 Pet. 1, 16) Heb. 12, 23. 17) 2 Cor. 5, 1. 6. 8. Phil. 1, 2. Luc. 23, 4 18) 1 Thes. 4, 14. 19) Isa. 57, 2. 20) Iob. 19, 26. 27. 21) 1 Co 15, 43. 22) Matt. 25, 23. Matt. 10, 32. 23) 1 Ioh. 3, 2. 1 Co 13, 12. 24) 1 Thes. 4, 17. 18. 25) Mich. 6, 8. 1 Sam. 15, 22.

Q. Quid homini primum revelavit Deus, quod foret ipsi edientiae regula?

R. Obedientiae regula, quam Deus homini primum revela-, erat Lex moralis [1]).

Q. Ubinam summatim comprehenditur lex moralis?

R. Lex moralis summatim comprehenditur in Decalogo [2]).

Q. Dic quaenam sit Decalogi summa?

R. Summa Decalogi est ut Dominum nostrum toto corde, a anima, tota mente, totisque viribus nostris diligamus; pro-num vero nostrum sicut nosmetipsos [3]).

Q. Quaenam est Decalogi praefatio?

R. Decalogi praefatio hisce verbis continetur [*Ego sum minus Deus tuus, qui te eduxi e terra Aegypti, e domo ser-utis* [4])].

Q. Quid nos edocet Decalogi praefatio?

R. Decalogi praefatio nos docet, quod quoniam Deus est minus, nosterque Deus ac redemptor, ea propter praecepta is omnia tenemur observare [5]).

Q. Quodnam est mandatum primum?

R. Mandatum primum est [*Non habebis Deos alios coram* [6])].

Q. In mandato primo quid exigitur?

R. In mandato primo exigitur ut Iehovam esse unicum m verumque Deum, Deumque nostrum cognoscamus simul et noscamus [7]), atque ut talem colamus, ac glorificemus [8]).

Q. Quid est quod prohibetur mandato primo?

R. In primo mandato prohibetur veri Dei abnegatio [9]), glectusque ipsum tanquam Deum [10]), Deumque nostrum [11]) lendi ac glorificandi; prout etiam cultum ac gloriam illi soli bita alii cuivis tribuere aut exhibere [12]).

Q. Quid imprimis docemur verbis istis mandati primi oram me]?

R. Verba isthaec [*Coram me*] in mandato primo nos cent, Deum qui omnia intuetur, peccatum alium habendi Deum m imprimis advertere, tum vero eodem offendi plurimum [13]).

Q. Quodnam est praeceptum secundum?

R. Secundum praeceptum est [*Non facies tibi imaginem amvis sculptilem, aut similitudinem rei cuiusvis quae est in elis superne, aut inferius in terris, aut in aquis infra terram; n incurvabis te iis, nec eis servies: siquidem ego Dominus*

---

1) Rom. 2, 14. 15. et 10, 5. 2) Deut. 10, 4. 3) Matt. 22, 37. . 39. 40. 4) Exod. 20, 2. 5) Luc. 1, 74. 75. 1 Pet. 1, 15. 16. . 18. 19. 6) Exod. 20, 3. 7) 1 Chron. 28, 9. Deut. 26, 17. Matt. 4, 10. Psal. 29, 2. 9) Psal. 14, 1. 10) Rom. 1, 21.) Psal. 81, 10. 11. 12) Rom. 1, 25. 26. 13) Ezech. 8, 5. ad finem.

Deus tuus Deus sum Zelotypus, visitans iniquitates patrum filios ad tertiam usque quartamque progeniem osorum mei, exh bens vero misericordiam ad millenas usque diligentium me, mandata mea observantium [1])].

Q. Quid exigitur in secundo praecepto?

R. Praeceptum secundum exigit, ut cultus omnes ac inst tuta religionis quaecunque Deus in verbo suo constituit, excipi mus, observemus, pura denique ac integra custodiamus [2]).

Q. Quid est quod in secundo praecepto prohibetur?

R. Secundum praeceptum interdicit nobis cultu Dei p simulacra [3]), aut alia ratione quaviscunque quam in verbo su Deus non praescripsit [4]).

Q. Quaenam sunt rationes praecepto secundo annexae?

R. Rationes secundo praecepto annexae sunt, supremu Dei in nos dominium [5]), illius ius in nobis peculiare [6]), zelusqu quo suum ipsius cultum prosequitur [7]).

Q. Age quodnam est tertium mandatum?

R. Mandatum tertium sic habetur [*Nomen Domini Dei t inaniter non usurpabis; non enim eum pro insonte habebit Dom nus qui nomen eius inaniter adhibuerit* [8])].

Q. Quid exigitur in mandato tertio?

R. Mandatum tertium exigit ut Dei nomina [9]), titulos [10]) attributa [11]), instituta [12]), verba [13]), operaque [14]) sancte sum maque cum reverentia adhibeamus.

Q. Quid prohibetur mandato tertio?

R. Mandatum tertium prohibet rei cuiusvis qua Deus s notum facit, profanationem omnem ac abusum [15]).

Q. Quaenam est ratio subnexa mandato tertio?

R. Ratio mandato tertio subnexa est, quod licet huiu praecepti violatores ab hominibus quandoque nil supplicii feran nihilominus tamen Dominus Deus noster eos iustum eius iudi cium neutiquam patietur subterfugere [16]).

Q. Recita mandatum quartum?

R. Mandati quarti verba sunt isthaec [*Memineris die Sabbati ut sanctifices eum; sex diebus operaberis et facies omn opus tuum, septimus vero dies sabbatum est Domini Dei tui, op in eo nullum facies tu, neque filius tuus, neque filia tua, n servus tuus, nec ancilla tua, neque iumentum tuum, nec hosp tuus quicunque intra portas tuas commoratur: Nam sex diebu*

1) Exod. 20, 4. 5. 6. 2) Deut. 32, 46. Matt. 28, 20. Act. 2, 4
3) Deut. 4, 15. 16. 17. 18. 19. Exod. 32, 5. et 8. 4) Deut. 12, 3
32. 5) Psal. 95, 2. 3. 6. 6) Psal. 45, 11. 7) Exod. 34, 13. 1
8) Exod. 20, 7. 9) Matt. 6, 9. Deut. 28, 58. 10) Psal. 68,
11) Apoc. 15, 3. 4. 12) Mal. 1, 11. 14. 13) Psal. 138, 1. 2. 14) Io
36, 24. 15) Mal. 1, 6. 7. 12. et 2, 2. et 3, 14. 16) 1 Sam. 2, 1
17. 22, 29. 1 Sam. 3, 13. Deut. 28, 58. 59,

fecit Dominus coelum terramque, mare, et quicquid in illis tinetur, septimo vero die requievit, quamobrem benedixit minus diei sabbati, eumque sanctificavit [1])].

Q. Quid a nobis exigit mandatum quartum?

R. Quartum mandatum a nobis exigit, ut statum illud tem- quod in verbo suo designavit Deus, sanctum ei observemus; egrum nempe Diem e septenis unum in sanctum illi sabbatum ebrandum [2]).

Q. E septenis autem quem diem sabbato hebdomadario signavit Deus?

R. Deus hebdomadario sabbato designavit septimum diem bdomadae ab initio mundi usque ad Christi resurrectionem, nde vero ad finem usque mundi duraturum, diem septimanae mum, quod est sabbatum Christianum [3]).

Q. Qui autem est sabbatum sanctificandum?

R. Sabbatum est sanctificandum diem illum integrum sancte iescendo [4]), etiam a negotiis et recreationibus mundanis, aliis idem diebus haud illicitis [5]); totumque illud temporis (praeter- am quod operibus necessitatis ac misericordiae insumendum erit [6])) cultus Divini exercitiis publicis privatisque impendendo [7]).

Q. Quid prohibetur in mandato quarto?

R. Mandatum quartum prohibet officiorum quae inibi requi- ntur, cum omissionem tum praestationem negligentem [8]); prout am eius diei profanationem qualemcunque, sive illum otiose nsumendo [9]), sive quod in se peccatum est faciendo [10]), seu nique circa mundana negotia vel recreationes cogitationibus, tis, factisve non necessariis [11]).

Q. Quaenam sunt quarto praecepto rationes annexae?

R. Rationes quarto praecepto annexae sunt istiusmodi; oniam e septimana qualibet sex dies concesserit nobis Deus stris ipsorum negotiis insumendos [12]); quoniam in septimo ius i vendicat peculiare; quoniam Deus exemplo suo nobis praeivit, diei sabbati benedixit [13]).

Q. Quodnam est praeceptum quintum?

R. Quintum praeceptum est huiusmodi [*Honora patrem m ac matrem tuam ut prolongentur dies tui in terra illa quam largitur Dominus Deus tuus* [14])].

Q. Quid est quod iubemur mandato quinto?

R. Mandatum quintum nos iubet honorem conservare, ac

---

1) Exod. 20, 8. 9. 10. 11. 2) Deut. 5, 12. 13. 14. 3) Gen. 2, 3. 1 Cor. 16, 1. 2. Act. 20, 7. 4) Exod. 20, 8. 10. 5) Exod. 25. 26. 27. 28. Neh. 13, 15. 16. 17. 18. 19. 21. 22. 6) Matt. 1. ad 13. 7) Luc. 4, 16. Act. 20, 7. Psal. 92. tit. Isa. 66, 23. Ezech. 22, 26. Amos 8, 5. Mal. 1, 13. 9) Act. 20, 7. 9. 10) Ezech. 38. 11) Ier. 17, 24. 25. 26. Isa. 58, 13. 12) Exod. 20, 9. Exod. 20, 11. 14) Exod. 20, 12.

officia persolvere unicuique pro ratione ordinis ac relationis quibus fuerit exhibenda, seu superior nobis fiet [1]), sive inf rior [2]), sive denique aequalis [3]).

Q. Quid est quod mandatum quintum vetat?

R. Quintum mandatum vetat honorem, officiumque singul debitum pro ratione ordinis ac relatione in quibus fuerint, a negligere, aut adversus ea quicquam machinari [4]).

Q. Quae ratio subnectitur quinto praecepto?

R. Ratio quinto praecepto subnexa est promissio longaev tatis, prosperitatisque (quatenus nempe Dei gloriae ipsorumq conducant utilitati) omnibus facta hoc praeceptum observantibus [5]

Q. Cedo mandatum sextum?

R. Mandatum sextum hisce verbis comprehenditur [*N occides* [6])].

Q. Quid a nobis exigit mandatum sextum?

R. Exigit a nobis mandatum sextum, ut vitam cum nostram tum aliorum [8]) honestis quibuscunque rationibus tueamur.

Q. Quid vero prohibet sextum mandatum?

R. Sextum mandatum prohibet vitam nobismetipsis, a iniuste proximo vitam adimere, aut quidvis quod eo tendat agere [9]

Q. Quodnam est mandatum septimum?

R. Mandatum septimum haec verba complectuntur [*N moechaberis*] [10]).

Q. Quid exigitur mandato septimo?

R. Mandatum septimum exigit ut tam nostram quam prox morum castitatem animo, sermone, gestuque conservemus [11]).

Q. Quid prohibetur mandato septimo?

R. Septimum mandatum prohibet cogitationes, sermone actionesque omnes impudicas [12]).

Q. Quodnam est praeceptum octavum?

R. Praeceptum octavum hoc est [*Non furaberis* [13])].

Q. Mandatum octavum quid a nobis exigit?

R. Octavum mandatum a nobis exigit, facultates ac re externam nostri aliorumque ut procuremus ac promoveamus [14]).

Q. In octavo praecepto quid prohibetur?

R. Octavum mandatum prohibet quicquid nostris aut prox morum nostrorum opibus rebusque externis iniusto aut est a esse possit impedimento [15]).

---

1) Eph. 5, 21. 2) 1 Pet. 2, 17. 3) Rom. 12, 10. 4) Matt. 1 4. 5. 6. Ezech. 34, 2. 3. 4. Rom. 13, 8. 5) Deut. 5, 16. Eph. 2. 3. 6) Exod. 20, 13. 7) Eph. 5, 28. 29. 8) 1 Reg. 18, 4. 9) A 16, 28. Gen. 9, 6. 10) Exod. 20, 14. 11) 1 Cor. 7, 2. 3. 5. 34. Col. 4, 6. 1 Pet. 3, 2. 12) Matt. 15, 19. et 5, 28. Eph. 5, 3. 13) Exod. 20, 15. 14) Gen. 30. 30. 1 Tim. 5, 8. Lev. 25, 35. De 22, 1. 2. 3. 4. 5. Exod. 23, 4. 5. Gen. 47, 14. 20. 15) Prov. 17. et 23, 20. 21. et 28, 19. Eph. 4, 28.

Q. Quodnam est praeceptum nonum?

R. Praeceptum nonum sic se habet [*Non eris adversus oximum tuum testis mendax* [1])].

Q. Quid a nobis exigit praeceptum nonum?

R. Praeceptum nonum id a nobis exigit ut veritatem inter mines mutuo [2]), utque bonum nomen et existimationem cum stri tum proximorum nostrorum conservemus ac promoveamus [3]), m primis vero in ferendo testimonio [4]).

Q. Quid prohibetur nono praecepto?

R. Nonum praeceptum prohibet quicquid est aut veritati imicum; aut existimationi nostri vel proximorum nostrorum iurium [5]).

Q. Quale est mandatum decimum?

R. Mandatum decimum haec verba exhibent [*Non concu- sces proximi tui domum, non concupisces proximi tui uxorem, n servum, non ancillam, non bovem, non asinum, neque aliud nique quicquam quod est proximi tui* [6])].

Q. In decimo praecepto quid exigitur?

R. Praeceptum decimum exigit ut sorti nostrae plane quiescamus [7]), utque in proximum et quaecunque sunt eius bite, benevoleque afficiamur [8]).

Q. Quae prohibentur decimo mandato?

R. Mandatum decimum prohibet rerum nostrarum displicen- am [9]), invidiam ac dolorem de bono proximi [10]), una cum imi nostri motibus et affectionibus circa ea quae proximi sunt ordinatis quibuscunque [11]).

Q. Quisquamne potis est mandata Dei perfecte observare?

R. Post lapsum nemo extat humana tantum natura constans, i mandata Dei perfecte in hac vita implere potest [12]), quomi- us ea quotidie tum cogitatione, tum dictis factisque violet [13]).

Q. An vero sunt omnes violationes legis ex aequo graves?

R. Peccata sunt nonnulla aliis cum sua natura, tum propter rias eorum aggravationes in conspectu Dei graviora [14]).

Q. Quid est quod meretur peccatum unumquodque?

R. Unumquodque peccatum iram Dei meretur ac male- ctionem cum in vita praesenti, tum in futura [15]).

---

1) Exod. 20, 16. 2) Zech. 8, 16. 3) 3 Ioh. v. 12. 4) Prov. 4, 5. 25. 5) 1 Sam. 11, 28. Lev. 19, 16. Psal. 15, 3. 6) Exod. 0, 17. 7) Heb. 13, 5. 1 Tim. 6, 6. 8) Iob. 31, 29. Rom. 12, 15. Tim. 1, 5. 1 Cor. 13, 4. 5. 6. 7. 9) 1 Reg. 21, 4. Esth. 5, 13. Cor. 10, 10. 10) Gal. 5, 26. Iac. 3, 14. 16. 11) Rom. 7, 7. 8. et 3, 9. Deut. 5, 21. 12) Eccles. 7, 20. 1 Ioh. 1, 8. 10. Gal. 5, 17. 3) Gen. 6, 5. et 8, 21. Rom. 3, 9. ad 21. Iac. 3, 2. ad 13. 14) Ezech. , 6. 13. 15. 1 Ioh. 5, 6. Psal. 78, 17. 32. 56. 15) Eph. 5, 6. Gal. , 10. Lam. 3, 39. Matt. 25, 41.

Q. Quid autem exigit a nobis Deus, quo nobis ob peccatum debitas iram eius ac maledictionem effugiamus?

R. Quo iram Dei ac maledictionem ob peccatum nobis debitas effugiamus, exigit a nobis Deus fidem in Iesum Christum, resipiscentiam ad vitam [1]), una cum usu mediorum omnium externorum diligenti, quibus Christus nobis communicat redemptionis suae beneficia [2]).

Q. Quid est fides in Iesum Christum?

R. Fides in Iesum Christum est gratia salvifica [3]), qua illum recipimus, eoque solo nitimur, ut salvi simus, prout ille nobis offertur in evangelio [4]).

Q. Quid est resipiscentia ad vitam?

R. Resipiscentia ad vitam est gratia salvifica [5]), qua peccator e vero peccati sui sensu [6]), ac apprehensione divinae in Christo misericordiae [7]), dolens ac perosus peccatum suum ab illo ad Deum convertitur [8]), cum novae obedientiae pleno proposito et conatu [9]).

Q. Quaenam sunt externa media quibus Christus nobis communicat redemptionis suae beneficia?

R. Media externa ac ordinaria quibus Christus nobis communicat redemptionis suae beneficia sunt eius instituta, verbum praesertim, sacramenta, et oratio; quae quidem omnia electis redduntur efficacia ad salutem [10]).

Q. Qua ratione fit verbum efficax ad salutem?

R. Spiritus Dei lectionem verbi praecipue vero praedicationem eius reddit medium efficax convincendi, convertendique peccatores, eosdemque in sanctimonia et consolatione aedificandi per fidem ac salutem [11]).

Q. Quomodo legi debet ac audiri verbum, ut evadat efficax ad salutem?

R. Quo verbum evadat efficax ad salutem, debemus ei cum praeparatione [12]), ac oratione [13]) diligenter attendere [14]); idemque fide excipere ac amore [15]), in animis nostris recondere [16]), ac in vita nostra exprimere [17]).

Q. Qui evadunt sacramenta media efficacia ad salutem?

R. Sacramenta evadunt efficacia ad salutem media, non ulla in ipsis vi, nec in eo qui illa administrat; verum Christ

---

1) Act. 20, 21. 2) Prov. 2, 1. ad 6. et 8, 33. ad finem. Isa. 55, 3. 3) Heb. 10, 39. 4) Ioh. 1, 12. Isa. 26, 3. 4. Phil. 3, 9. Gal. 2, 16. 5) Act. 11, 18. 6) Act. 2, 37. 38. 7) Ioel. 2, 12. Ier. 3, 22. 8) Ier. 31, 18. 19. Ezech. 36, 31. 9) 2 Cor. 7, 11. Isa. 1, 16. 17. 10) Matt. 28, 19. 20. Act. 2, 42. 46. 47. 11) Neh. 8, 8. 1 Cor. 14, 24. 25. Act. 26, 18. Psal. 19, 8. Act. 20, 32. Rom. 15, 4. 2 Tim. 3, 15. 16. 17. Rom. 10, 13. 14. 15. 16. 17. et 1, 16. 12) 1 Pet. 2, 1. 2. 13) Psal. 119, 18. 14) Prov. 8, 34. 15) Heb. 4, 2. 2 Thess. 2, 10. 16) Psal. 119, 11. 17) Luc. 8, 15. Iac. 1, 25.

lummodo benedictione [1]), ac Spiritus eius in iis qui illa per em recipiunt operatione [2]).

Q. Quid est sacramentum.

R. Sacramentum est ordinatio sacra a Christo instituta, in a fidelibus per signa in sensus incurrentia Christus novique ederis beneficia repraesentantur, obsignantur, et applicantur [3]).

Q. Quaenam sunt sacramenta Novi Testamenti?

R. Sacramenta Novi Testamenti sunt Baptismus [4]) ac coena i [5]).

Q. Quid est baptismus.

R. Baptismus est Sacramentum, in quo ablutio per aquam nomine Patris ac Filii ac Spiritus Sancti [6]), nostram in Chrim insitionem, ut et beneficiorum foederis gratiae participatiom, pactumque nostrum, nos nempe Domini futuros esse totos, nificat obsignatque [7]).

Q. Quibus est Baptismus administrandus?

R. Baptismus non est administrandus quibusdam extra Ecclem visibilem constitutis, donec se in Christum credere, eique edientes fore professi fuerint [8]); verum infantes eorum qui mbra sunt Ecclesiae visibilis sunt baptizandi [9]).

Q. Quid est coena Domini?

R. Coena Domini est Sacramentum, in quo pane ac vino undum Christi institutum datis acceptisque, mors eius ostendi; quae qui digne participant, corporis eius et sanguinis (non dem corporeo et carnali modo, verum) per fidem fiunt partici, omniumque ipsius beneficiorum ad nutritionem suam spiritua suumque in gratia incrementum [10]).

Q. Ut digne quis participet coenam Dominicam quid requiritur?

R. Qui coenam Dominicam digne cupiunt participare, requir, ut semet examinent, cum de cognitione sua, qua corpus nini valeant discernere [11]), tum de fide sua, qua vescantur [12]), tum etiam de resipiscentia sua [13]), amore [14]) ac obentia nova [15]); ne forte indigni si advenerint, iudicium edant ntque sibimetipsis [16]).

Q. Quid est precatio?

R. Precatio est qua petitiones nostras [17]) pro rebus divinae ntati congruis offerimus Deo [18]), in nomine Christi [19]),

1) 1 Pet. 3, 21. Matt. 3, 11. 1 Cor. 3, 6. 7. 2) 1 Cor. 12, 13. Gen. 17, 7. 10. Exod. 12. cap. 1 Cor. 11, 23. 26. 4) Matt. 28, 19. Matt. 26, 26. 27. 28. 6) Matt. 28, 19. 7) Rom. 6, 4. Gal. 3, 27. Act. 8, 36. 37. et 2, 38. 9) Act. 2, 38. 39. Gen. 17, 10. cum Col. 11. 12. 1 Cor. 7, 14. 10) 1 Cor. 11, 23. 24. 25. 26. et 10, 16. 1 Cor. 11, 28. 29. 12) 2 Cor. 13, 5. 13) 1 Cor. 11, 31. 1 Cor. 10, 16. 17. 15) 1 Cor. 5, 7. 8. 16) 1 Cor. 11, 28. 29. Psal. 62, 8. 18) 1 Ioh. 5, 14. 19) Ioh. 16, 23.

una cum peccatorum nostrorum confessione [1]), et grata beneficiorum eius agnitione [2]).

Q. Quam nobis regulam praescripsit Deus precibus nostris dirigendis?

R. Totum Dei verbum utile est nobis in oratione dirigendis [3]); specialis vero directionis norma est illa orationis formula quam discipulos suos edocuit Christus, *oratio dominica* quae vulgo dicitur [4]).

Q. Quid nos docet orationis Dominicae praefatio?

R. Orationis Dominicae praefatio nempe [*Pater noster, qui es in coelis* [5])] nos docet accedere ad Deum cum omni sancta reverentia ac confidentia, tanquam filios ad patrem, qui et potis est ut paratus nobis opitulari [6]); prout etiam cum aliis atque pro aliis orare [7]).

Q. Quid est quod oramus in petitione prima?

R. In petitione prima, scil. [*Sanctificetur nomen tuum* [8])] oramus et efficere velit Deus, ut eum nos aliique, in eis, quibuscunque se notum nobis facit, glorificare valeamus [9]); atque ad suam ipsius gloriam omnia dirigere velit ac disponere [10]).

Q. Quid petimus in secunda petitione?

R. In petitione secunda, quae huiusmodi est [*adveniat regnum tuum* [11])] petimus ut destruatur regnum Satanae [12]), gratiae vero regnum ut promoveatur [13]), ut nos aliique in eo simul cum constituti tum conservati ne excidamus [14]), utque regnum gloriae velit Deus adproperare [15]).

Q. In petitione tertia quid precamur?

R. In petitione tertia, scil. hisce verbis [*fiat voluntas tua in terris sicut in coelis* [16])] precamur efficere velit Deus, ut nos per gratiam voluntatem eius tum cognoscere, tum ei in omnibus obtemperare [17]), et nos submittere, id quod in coelis faciunt Angeli, et valeamus et velimus [18]).

Q. Quid oramus in petitione quarta?

R. In quarta petitione quae sic habetur [*Panem nostrum quotidianum da nobis hodie* [19])] oramus ut e donatione Dei gratuita, bonorum quae huius vitae sunt portionem idoneam obtineamus, eiusque una cum iis benedictione perfruamur [20]).

---

1) Psal. 32, 5. 6. Dan. 9, 4. 2) Phil. 4, 6. 3) 1 Ioh. 5, 14. 4) Mat. 6, 9. 10. 11. 12. 13. cum Luc. 11, 2. 3. 4. 5) Mat. 6, 9. 6) Rom. 8, 15. Luc. 11, 13. 7) Act. 12, 5. 1 Tim. 2, 1. 2. 8) Mat. 6, 9. 9) Psal. 67, 2. 3. 10) Psal. 83. per totum. 11) Mat. 6, 10. 12) Psal. 68, 1. 18. 13) Apoc. 12, 10. 11. 14) 2 Thes. 3, 1. Rom. 10, 1. Ioh. 17, 9. 20. 15) Apoc. 22, 20. 16) Mat. 6, 10. 17) Psal. 67. per totum. Psal. 119, 36. Mat. 26, 39. 2 Sam. 15, 25. Iob. 21. 18) Psal. 103, 20. 21. 19) Mat. 6, 11. 20) Prov. 30, 8. Gen. 28, 20. 1 Tim. 4, 4. 5.

Q. Quid precamur in petitione quinta?

R. In petitione quinta, cuius verba sunt [*Ac remitte nobis ita nostra, sic ut remittimus debitoribus nostris* [1])] precamur Deus peccata nostra omnia gratis velit propter Christum conare [2]), quod quidem ut petamus eo magis animus nobis fit, d aliis animitus condonare gratia ipsius auxiliante valeamus [3]).

Q. Quid petimus in sexta petitione?

R. In petitione sexta, quam haec verba complectuntur [*Et nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo* [4])] oramus velit nos Deus aut immunes a tentatione ad peccatum conser-e [5]), aut certe tentatos suffulcire ac liberare [6]).

Q. Quid nos docet orationis Dominicae conclusio?

R. Orationis Dominicae conclusio [*Quia tuum est regnum, tentia et gloria, in secula, Amen* [7])] Nos docet animos ac nfidentiam nobis in orando a solo Deo derivare [8]), eumque in ecibus nostris laudare, regnum ei, potentiam, ac gloriam triendo [9]); quoque desiderium nostrum testemur, et exauditionis nfidentiam, dicimus, Amen [10]).

---

1) Mat. 6, 12. 2) Psal. 51, 1. 2. 7. 9. Dan. 9, 17. 18. 19. Luc. 11, 4. Mat. 18, 35. 4) Mat. 6, 13. 5) Mat. 26, 41. 2 Cor. 12, 7. 8. 7) Mat. 6, 13. 8) Dan. 9, 4. 7. 8. 9. 16. 17. . 19. 9) 1 Chron. 29, 10. 11. 12. 13. 10) 1 Cor. 14, 16. Apoc. , 20. 21.

Decalogus.

Exod. 20.

Locutus est Deus omnia haec verba, dicendo; Ego sum Dominus Deus tuus, qui te eduxi e terra Aegypti, e domo servitutis.

I. Non habebis deos alios coram me.

II. Non facies tibi imaginem quamvis sculptilem, aut similitudinem rei cuiusvis quae est in coelis superne, aut inferius in terris, aut in aquis infra terram; non incurvabis te iis, nec eis servies: siquidem ego Dominus Deus tuus Deus sum zelotypus, visitans iniquitates patrum in filios ad tertiam usque quartamque progeniem osorum mei, exhibens vero misericordiam ad millenas usque diligentium me ac mandata mea observantium.

III. Nomen Domini Dei tui inaniter non usurpabis; non enim eum pro insonte habebit Dominus qui nomen eius inaniter adhibuerit.

IV. Memineris diem Sabbati ut sanctifices eum; sex diebus operaberis et facies omne opus tuum, septimus vero dies sabbatum est Domini Dei tui, opus in eo nullum facies tu, neque servus tuus, nec ancilla tua, neque iumentum tuum, neque hospes tuus quicunque intra portas tuas commoratur: Nam sex diebus perfecit Dominus coelum, terramque, mare et quicquid in illis continetur: septimo vero die requievit; quamobrem benedixit Dominus diei Sabbati, eumque sanctificavit.

V. Honora patrem tuum ac matrem tuam, ut prolongentur dies tui in terra illa quam tibi largitur Dominus Deus tuus.

VI. Non occides.

VII. Non moechaberis.

VIII. Non furaberis.

IX. Non eris adversus proximum tuum testis mendax.

X. Non concupisces proximi tui domum, non concupisces proximi tui uxorem, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum neque aliud denique quicquam quod est proximi tui.

Oratio Dominica.

Matt. 6.

Pater noster qui es in coelis, sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua in terris sicut in coelis,

iem nostrum quotidianum da nobis hodie, ac remitte nobis bita nostra, sicut nos remittimus debitoribus nostris, et ne nos ucas in tentationem, sed libera nos a malo, quia tuum est gnum, potentia et gloria in secula. Amen.

Symbolum.

Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem coeli ac rae; et in Iesum Christum filium eius unicum, Dominum strum; qui conceptus est e Spiritu sancto, natus ex Maria Virie; passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus; scendit ad inferos*): tertio die resurrexit a mortuis: ascendit coelum, et sedet ad dextram Dei patris omnipotentis: unde nturus est ad iudicandum vivos et mortuos. Credo in Spiritum nctum: Sanctam ecclesiam catholicam: Sanctorum communiom: remissionem peccatorum, resurrectionem corporis et vitam ernam. Amen.

E quaestione qualibet utriusque catechismi repetitum dedimus responsione quantum responsionem quamlibet reddat propositiom integram, sive sententiam absolutam. Eo nempe consilio discenti ulterius utilis esse possit, quoties occasio tulerit, ad gnitionis ac pietatis incrementum, vel extra catechisandi rationem.

Et quamvis in alterutro Catechismo substantia doctrinae in mpendio illo (Symbolo apostolico vulgo dicto) comprehensae ne ac perfecte exhibeatur, adeo quidem ut nulla supersit cessitas symbolum ipsum inserendi: nihilominus tamen hic illud bnectendum esse duximus; non perinde quasi aut ab ipsis postolis fuerit concinnatum, aut pariter cum decalogo, ac orane Dominica pro Scriptura canonica haberi debeat: (Nedum rte pro oratione, quo nomine ignara plebecula cum illud tum calogum in proclivi fuit ut usurparet) verum quod sit fidei Chrianae breve compendium, verbo Dei consentaneum, ac in Eccles Christi antiquitus receptum.

*) i. e. permansit in statu mortuorum et sub potestate mortis usque diem tertium.

Finis.

Lipsiae impressit C. P. Melzer.

Cate

DATE DUE

AUG 2 4 1995
FEB 7 1996
FEB 15 1996
OCT 2 5 1996
FEB 1 8 1997
MAY 2 2003

GAYLORD PRINTED IN U.S.A.

GTU Library
2400 Ridge Road
Berkeley, CA 94709
For renewals call (510) 649-2500

BX
9428
A1N55
1840

7588

Collectio confessionum
...
/ H.A. Niemeyer

Graduate Theological Union
Library
2400 Ridge Road
Berkeley, CA 94709

GTU Library
3 2400 00301 4390